Број 1. Београд, јануара 1903. год. Година V.

На клизавој стази

(слика из Београдског живота)

Мраз Богојављенски.

Улицом ретко ко да пронакне, а о редовним шетачима из Кнез-Михаилове улице ни трага ни гласа. Ко би и шетао по таквом времену! Само у подне и пред вече што по мало оживе улице од чиновника, трговаца, радника и ђака који журно хитају кућама, са покретима који вас опомињу на покрете по салонском углачаном паркету (јер су у то доба Београдски тротоари углачанији од најуглачанијег паркета.) Врата на дућанима затворена, а по излозима и улазима ухватио се на стаклету читав слој овог дебелог, меког, шпараног леда што га зову „моравтик". Узалуд на окнима од врата шегрт брише и скида и крпом и пектима (како то мора да је непријатан осећај када му се под промрзнуте покте завлачи овај ледени бели трачак са замрзлих прозора!), — ништа не помаже: кора се одмах хвата, а из топлог дућана можеш до воље посматрати како та корица све више дебља и напрекујући ствара оне чудне, једноставне шаре. — Промакну ли које сапунице или фијакер, жао ти да погледаш оне јадне коње што им се око копита нахватале ледене куглице (ако боље прислушнеш можеш чути и како звецкају), а са губица висе леденице што се онако брзо хватају од топлога даха. О кочијашу и да не говорим. —

Гледај како ћеш се пре докопати топле собе, јер је таква зима да ћемо је помињати и унуцима својим (са већ потребним орнаментним додацима у које ћемо тада и сами веровати).

Да писам имао посла у Београдској Штедионици, не знам по коју бих цену изашао на улицу.

У Кнез-Михаиловој улици пир као о Божићном ручку, када сав Београд грицка прасећину коју је једна дечекао после онако песног Бадњега-дана. Жандари на линији отвара редом дућанска врата и опомиње да се „по наредби из кварта" тротоар засипа „пешком а може и са струготине од тестераша". Када тако прође своју „линију", пратиће се поново да оштрије „напрчи" ту наредбу коју ће, са малим изузетком, скоро сваки сасвештити! У том ће му и зима додијати, па ће отићи у „Стари Мајдан" да се мало огреје; а што ће у тој кавани остати дуже него што би требало, није крив он него ова несрећна зима, каква није ни Златибор запамтио.

Из димњака, колико их можеш видети у Кнез-Михаиловој улици, вијоја дим бео, прозрачан и одмах се губи у хладном ваздуху. — Са Саборне Цркве одјекује звоњење свих пет звона: оглашују „буну", како то Београђани кажу. —

Од плаца на ком ће, ако сви знаци не варају, наши унуци гледати монументалну зграду Академије Наука и Уметности, иде према мени женска нека, журећи, непознатим кораком. Мучно одржавајући баланс, једна прође на тротоар према Лувру, али ту, у трећутку једном, шиде, покуша да устане и вришну. Притрчах и помогох јој да се дигне. Иза мене заклопише врата на једном дућану, а у исти мах још једна, и чух како суседи кажу једне другима своје мисли:

— Да Бог сачува!

— Мајка!

— Охо, држ' се, Мицо!

— Није прочитала полицијску наредбу да је забрањено падати.

Како им се, вала, учинило, да је разговор дужи него што би требало, повукоше се у радње, а врата поново заклопише.

Жандари је већ дотле отишао у „Стари Мајдан“, јер на улици, сем нас, нигде никог не беше.

— Да се ниште повредили, госпођице?

— Боли... Не знам.

— Допустићете ми да вас одведем до оближњега или до куће.

Склоњена о њих, побледела од страха и бола, подигла је леву ногу и савила у колену. У очима јој сузе, а бели зуби ушли се у доњу, танку и бледу усницу у којој као да нема ни капи крви, јер да је има пала би потекла од овог снажног гриженья.

— Хвала... Пала ћу моћи и сама. Не станујем далеко... Ту, у Космајској улици.

Једва је уверим да сама не може ићи, те јој понудим руку и пођемо полако, врло полако.

— Када завршимо у Космајску улицу, поче ми поново захваљивати, уверавајући ме да јој је сад боле и да ће моћи сама отићи до стана.

Бих јој поверовао, да је била у стању стално одржати оне трепутне промене у изразу, али пошто је бол поново добијао онај интензитет, ако не и јачи израз, писам је хтео оставити, већ сам скоро упорно наваљивао да је и даље пратим.

Застадосмо пред једном високом, пространом кућицом.

Силом се осмехнувши, пружи ми руку.

— Хвала вам, велика хвала, господине? Ја сам већ код куће.

Оклевајући се о рђи на растанак, збуни се, порумене, да ми се учини лепа, тако лепа да бих осетио задовољство ући с њом у кућу, представити се њеним родитељима и остати неколико трепутака у топлој соби уз шољу облигатне прве кафе.

Та ми се никако тако тако допаде, да се и не помакох с места, већ стајах готов да с њом у кућу уђем како ме позове.

Мора бити да је та моја жеља била веома изразна, и ако о њој ни речи не проговорих, јер она прекиде то ћутање за мене на суште неочекиван начин.

— Опростите, господине, што Вас не позивам у кућу... Можда би Ви и хтели, али то не може бити... не могу, не смем... Пала сам у Кнез-Михајловој улици, и подигнули сте ме. Хвала вам! Али ви још не знате колико сам ја високо пала... То би видели у овој кући... Хвала Вам! Збогом!

Отворивши журно високу, пространу кућицу уђе у мрачан улазак, и брзо их затвори.

Румен младачкога стида удари ми у образе. Прва помисао беше: „Можда ме је когод од познатих видео с њом!“

Сетих се љубави своје и у стиду пожелех да се земља подо мном отвори, да ме прогута бестидника и бесрамника.

Требало је да прође доста времена да осетим сву лажност својих тадашњих уверења, и да искрено жалим што не уђох у ту јазбину, на које бих можда нашао на светлост дана људску душу, у чијем је искрепом стилу и понижењу било основе за преporођај и спас. —

Београд С. П.

Ноћна бајка

Кад се сумрак спусти у дубоком тају
Кад се мир разлије у зајецавном сјају;

Кад поточић шапће тајну новових крила
И проспе се пјесма језерпиња вила;

У сјенама тавним чемпресових грана
Млади пастир свира сребрну рајских дана.

На бисерној води уз чаробне гласе
Поноћна тишина трепти — растапа се.

А у бљелом чуну с њеним пијетног шара
Дружба вила плови, да поноћ очара.

И носи се пјесма божанственом моћи
И зах њежних душа мири у самоћи...

... И чуо стаде лаки. Заиушташе вали,
Зан'јемише гласи са усана мали':

А вила се даље најрлаја од друга
Стаде крај пастира — бајна као дута.

И бријаше му сани око снажних груди,
А он еребан гори, али се не буди...

Свако вече тако повраћа се вила,
Разлијева се пјесма тајанствено мила.

А у тавној гори ближенству се шири,
Тишина се тргне, кад њетрић запири...

Душан С. Ђукић

А. Бугеро

Пред амором

Усамљеност

— DE LAMARTINE —

Често на планини, у растопом хладу,
Када сунце леже, жалосно ја седам;
Погледи се моји ка даљини краду,
Чију слику доле испод себе гледам.

Овде хучи река и пенуша вале,
Вијуга, губи се кроз далеку тмину;
Тамо, мирне воде шире се заспале
Где се вечерњача диже у висину.

Сутон још нам баца блес последњег зрака
Врх планина тамних, врунисаних лугом;
И ваздушна кола краљице нам мрака
Пењу се, и беле хоризонат кругом.

Међу тим из тиха с готске куле бију,
Тајанствено звуци по ваздуху лете;
И застаје путник, а сеоско звоно
Са сутонском луком спаја песме свете.

Ну, ни чар ни занос ових слика, људи,
Не осећа душа равнодушне жртве,
Ја посматрам земљу ко душу што блуди:
Сунце живих бића не загрева мртве.

Залуд с брега на брег, са жељним погледом,
Од севера к југу, од зоре до таме,
Ја кроз бескрај широм све прегледам редом,
И велим: Баш нигде срећа нема за ме.

Шта ми чине доље пуне кућа, пијаца?
Та таштина празна за ме чар је нема.
Реке, стење, шуме и осамо мила,
Све је пустош када једног створа нема!

Кад се рађа сунце, када стиже мети,
На недроме небу, или сред маглишта,
Равнодушним оком пратим га где лети:
Ништо сунца, кад ја више нећу ништа.

Кад би га могао пратити дуж лета,
Само би пустиње гледао препуне пјена,
Ја не тражим ништа од огромног света;
Ја не желим ништа што сунце загрева.

Али можда преко његових граница,
Где истинско сунце друга неба загрева,
Остатке ми слабе кад прими земљица,
Све би оно нид'о што толико снева';

Ту бих се опио, о жељни изворе!
Ту нашао и наду и љубав, лепоту,
И спевано добро за чим душа гори,
Ком имена нема у овом животу!

На крилима зоре што и ја не могу
Да се вином жељи незнаној што бега!
На земљи изгнанства зар још требам Богу?
Ја са земљом немам сроднога ничега.

Кад из шума листак у ливаду слети,
Из доље га ветар отргне вечерви;
Ја том листу дичим узелом што лети:
Носите и мене петрови северни!

На Атланском Океану

Ст. К. Павловић

Под Црвеним Крстом

у Србији 1876.

Ових дана је један од наших дневних листова покренуо питање да се на дан заузећа Ниша прослави двадесетпетогодишњица наших последњих ратова за ослобођење. Ја одавде не могу судити, хоће ли се та мисао поменутом прилином и остварити, и ако ми изгледа да је прилично позно покренута. Мислим, међутим, да би је због краткоће времена ваљало одложити и спојити с двадесетпетогодишњицом обновљења српске краљевине, и то из више разлога, чијем набрајању овде није место.

Ових дана међутим пене је у Вечитом Граду, добротом једне госпође, случај нанео да познам једну постарију госпођицу, која се с особитим задовољством сећа тих наших ратова, и која данас у тим успоменама понајвише и живи.

Госпођица Луџиза Јелисавета Мак-Лаолин сад је већ шездесет и шест година. Њеној нераздвојној другарици Еми Марији Пирсон било је шездесет и пет година кад је 1893 г., крајем маја умрла и сахрањена у Флоренцији. Обе из врло добрих енглеских породица, оне су своје најлепше године посветиле ранењицима шалим по европским бојиштима за свету ствар Отаџбине и Хришћанства, и биле су год. 1870. и 1871. како код немачких, тако и код француских рањеника, а год. 1876. у Србији, и то напименце: најпре на Дрини, затим у Доњем Милановцу, па онда у Параћину и Београду. О свему томе сведоче и њихова одличја: санитетско-војнички крст Хесен-Дармштати, почасни крст француског Црвеног Крста, немачка ратна медаља и таковски витешки крст, којему, као што се на сликама (из год. 1877.) види, обе, са свим умесно, дају почасно место на својим заслужним грудима.

Своје утиске из ових ратова оне су објављивале у нарочитим књигама. Ови из Србије изишли су већ одмах 1877 г., у Лондону (Tinstey Brothers) под насловом *Service in Servia under the red cross*, by *Emma Maria Pearson* and *Louisa Elisabeth Mc Laughlin* (в. 8°, стр. 367).

Луџиза Јелисавета Мак Лаолин

Ема Марија Пирсон

Неки нарочити осећај особитога поштовања уливају нам све странице и сви редови у овој књизи, чак и онда, кад у њима прочитате за нас и коју непријатну ствар. А како и да не, кад читалац од првог почетка осећа да се све то пише с најдубљим уверењем, да о самим делом оспедочени симпатијама и не говоримо. Ја не знам: има ли наша Народна Библиотека ово дело, и да ли га има наш Црвени Крст? Ако не, нека се постарају набавити га док је још томе време, јер ће кроз коју годину бити врло велика реткост. Вероватно је да ће га наћи код госп. Филипа Христића, код госп. Николе Хаџи-Томе,

или код пређ. апотекара госп. Дилбера, о којима ове две „посестрине“ говоре често с пуно симпатија. А да је оно од интереса за будућег историчара наших ратова за ослобођење и уједињење, најбоље ће се видети из прегледа његових огласља, који с тога овде дајемо. Њих има, осим увода у које је кратка историја Србије и закључака, свега 34, и то: У рат — На Дунаву — Београд — Наш живот у Београду — Београдске скице — Савом — Дринска војска — Вадовницом — Главни стан у Бадовницима — Дрински табор — Један ручак у Босни — Српска привремена болница — Повратак у Шабац — Један велики неспоразум — Погрешно препоручено писмо — Опет на Дунаву — Наша паланка — Наш лекар и покретна болница — Наши болесници и рањеници — Покрајински живот у Србији — Неготински пачелник — Вино и ајвар — Казански теснац — Србија и Румунија — Руси на Дунаву — Један дан с Русима — Турци у Београду — На путу за Параћин — Параћинска болница — Последња српска битка — Повлачење — Од Јагодине до Смедерева — Београд под Русима — Из Београда у Млетке.

И ако су госпођице Пирсон и Мак Лаелин дошле у Србију поћене чистим осећајима човечности и хришћанске љубави, ипак се у њиховој књизи чешће одаје, можда и несвесно и преко њихове воље, извесна мера мржње према Русима и Русији, која је у осталом на свим обична појава код њихових земљака.

Изнесши ми своје успомене из ратова у којима је учествовала, Госпођица Мак-Лаелин их показује једну по једну с урођеном женском пажњом и нежношћу. Поред успомена на њену другарицу, то су јој данас најмилији тренуци у животу. Још и данас она стави о великим празницима ова одличја на своје заслужне груди.

— И за што да не? вели ми, и ако је ја не питам за разлог томе. То су свеђобе мога живота. То су спомени једине моје љубави, једних мојих симпатија, жалосних и радосних тренутака у моме животу. Чини ми се да ћу с њима и с мојом добром другарицом живети и на оном свету који ми већ више није далек, али коме ја, да вам право кажем, не хитам баш тако много .... Лепа је ваша Србија: добри су и честити људи у њој. На ипак: о вама се последњих година много пише и говори, а то искрени ваши пријатељима не може годити ....

Морам признати да ми је требало прилично и напора и красноречивости да дођем до одобрења како бих за српски илустровани лист могао снимити ова два лица, која су за нас од тим већега интереса, што су оба из г. 1877., дакле из најскоријих дана по одласку из Србије.

Рим, на Преображење Господње 1902.

М. Р. В.

Моја драга...

Моја драга, мој идоле,
Ја плачем кроз смех;
Ал не могу да се кајем
За љубавни грех.

—

После дана кад пред тобом
Блистао сам млад,
Мој љубавни један занос
Беше и мој пад.

—

Презири ме, ал не реци
То за многи дан.
Моју љубав не разумеш,
Ја ти нисам знан.

—

Моја љубав мени ствара
И пакао и рај,
Она расте, али нема
Врхунац и крај.

—

Не могу ти заборавом рећи
Грозан сам и плах,
Што будућност твоју рушим
Не осећам страх.

—

Нити схватам шта се збива
Око мене сад,
Нит' прозирем да л' будућност
Доноси ми јад.

—

Махнита је љубав моја
Ко твој што је бај,
Она расте, али нема
Врхунац и крај ...

Децембра, 1902.

Влад. Станимировић

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. И. ЈОСИФЕНКО

I

Ма ли још колико, Маничка? упита Зинаида Петровна обухватајући очајним и тужним погледом широка пола с којих је жито већ давно било покошено и дигнуто.

— Не знам, мама! — замишљено одговори девојка сурово подигнувши обрве, па настави и даље укочено гледати кочијашева леђа, као да је у њиховој ширини, у овој пругавој кошуљи са широким знојним мрљама, прочитавала одгонетку свега што се за последњих дана, онако брзо и неочекивано, свалило на њезину главу.

Иако споменик, стоји пастир са грдном дугачком тојагом што је на врху савијена. Ине је тиквој тојаги — „гирлига“. —

А јужачко сунце још се не смирује и, ма да је већ крај септембра, тако пали и жеже, да је кочијашу у онако лакој кошуљи и сувише топло, а клусе му гола вода.

— Па није још много остало! говори он утешним гласом: — прошли смо више од половине . . .

— А колико је свега? упита Зинаида Петровна оним утученим гласом којим је у последње доба исказивала све своје мисли.

— А ко ће то знати? Кажу да има око четрдесет врста, а ја мислим да то није истина. Нико то никад није мерио . . . А можда је и истина, ко би то знао! Ми овако рачунамо: ено бунара и алова. Кад се до бунара дође, — више је од половине пута. То је наше мерење . . .

„Зинчи, клинцати још добра три сахата!“ поновили Зинаида Петровна.

Ниш из 1878. г.

Изгледало је као да њима нема краја. И напред, и назад и с обе стране — само поља, поља! Већ је два часа како се око не зауставља ни на селу, ни на засеоку каквом, па чак ни на каквој полуразрушеној колиби. Све мртво; све што је до скора живописно оживљавало равнице, испрва зеленилом најразличнијих прелива, а доцније златом сазрелих класова, за тим чудном архитектуром наслаганих стогова, — све је то сад однесено, те је равница опустела.

Нигде да угледаш каквог старца, да журно ниже рукама, стварајући се да тим покретом и рашавим кишљем одгони штеточине тице — чанке и гавране. На видику, далеко тамо, пружила се пространо сама мрља. То је нечије стадо оваца, а недалеко од њих — непокретно, као

Била је у црнини. Атласна блуза, закопчана у хиљежином дугмади, стезала је њено пуно тело које, како изгледа, није знало шта је невоља. На глави јој беше округао дамаски шешир са дугачком копреном од перја, која се слободно ширила по ветрићу. Лице јој беше посушило, са оштрим, упечатљивим цртама, управо једно од оних лица која су у младости интересна и привлачна, а у пуној години постану неспипатична и одбојна. На њему је био израз пригушене, окамењене невоље, помешан са дубоком сумњом. Велике, тамне, скоро непокретне очи као да говоре: „То је ужасно, то је нечовечно! Али како је то било? За што! Због чега? — Нема објашњења!“

Необично је било, што је [illegible] на којој и лице и одело говоре о дубоким [illegible] девојка, која

је називаше мајком, а чије одело немаше никаквог знака какве жалости. Витка, танка, ирког лица, као у мајке, али сасвим друкчијега типа, држала се право а гледала презриво, чак оштро, уздигнутих обрва и жижавих очију, из којих је избијала више лутња него ли туга. Жут сламни шешир са малом китом растресених цветића, сан огртач испод којега се видела набрана њунена сукња — беху њено одело.

Празан простор сељачких кола беше пун разних кутија и завежљаја. На један такав завежљај беше се кочијаш, без устезања, одупро лактом леве руке, завиђучући с времена на време свом кољачку, који, у осталом, не обраћаше ни најмање пажње на то подбадање, јер је и даље вукао ноге као од беде. Зинаида Петровна већ је неколико пута узимала узде од кочијаша, али овај ваљда није знао шта то значи, јер је и даље вукао узде к себи и изналазио се у завежљаје, пошто је налазио да је то веома угодно.

„Боже, каква суровост, неотесаност, неукошеност!“ у очајању је помишљала Зинаида Петровна. „Шта ли ће тек још бити? Како се то догодило? И за што?“

И мисли њене по тисући пут идоше по једној и истој логичној стази, остављајући без решења њено питање: како се то догодило и за што? Она је само једно осећала: да у души њеној једно према другом стоје два чудовишта најотровнија зуба: стид од прошлости, неочекивани, непредвиђени стид, и ужас од будућности. Ова чудовишта као да се спајају и као да се спремају да униште једно друго, јер не знају: ко ће је утрабити, ко ће је у прах сплети и загрчати, упропастити остатак њезина живота.

Како је досадан и тежак пут, кад знаш да те очекује нешто мучно и ужасно, и то баш онда када би са задовољством пошао на сасвим другу страну, а мораш баш тим путем — мораш, јер ти не остаје никакав други рад. Јеси ли само осуђен на казну, је ли ти само конопац око врата, перуј да ће га и затегнути и подићи, па за то ништа друго и не чекај.

Ето како је Зинаиди Петровној изгледао њезин положај, па је за то и разумљиво за што јој расположење постајаше све мрачније у колима се више приближала циљу. Покушавала је да разговара са Јерком, али јој ова одговараше најкраћим фразама, кроза зубе, а у очима јој сијаше неки тако чудан пламен, да је погледе вазда окретала од матере своје, те . . . сачувај Боже, сачувај Боже! . . . Можда и треба да тако буде, али ни краја ни конца томе замршају. Сачувај Боже, боље је и не мислити о томе!

— Ено и Мардовке, слава тебе Господи! узвикну кочијаш и показа кнутом у даљину испред себе. — Видите, ено крста, — то је наша црква . . . А ено и зид се бели — то нам је механа. Окречио је Исак о Успењу, јер нам тада црква сија. Е, кажем вам, баш је и тај наш Исак! Видра!

И кочијаш окрете дамама своје преплануло, лукаво осмехнуто лице, с очигледном намером да им прича о буди каквом обешењаштину Исакову. Али каменити израз његових путница уби у њему и сваку помисао на то. Окрете се поново, загледа се у коњичков реп и помисли: „Бог би знао шта ми је на души . . . Неповља каква, а можда је то и због поноситости . . . Ко ће знати?“ На све снаге удари кнутом коња по ногама, те клусе поскочи и пође касом, али се брзо предомисли на наставши ходом као и пре тога.

А Мардовка се указа сва као на длану: досадна, пуста, једноликим црним колибама, с непакним у пола засушеним блатњетом у месту реке, са двема воденицама којих крила беху подесечена и дрхтаху на ветру.

„Ужасно! Ужасно!“ нечујно су шаптале усне Зинаиде Петровне. „То је гробница у коју нас живе сахрањују! За што? Боже мој, за што?“

Девојка само јаче узви обрвама, и танке јој усне јаче се притиште једна уз другу.

Сунце се клонило западу. Стараш у цокулама и једно петогодишње дете у кошуљици гоне према селу стадо које је остављало за собом читаве облаке од прашине. Најпоше и две жене које с великим љубопитством посматраху путнице; у страни остаде мален, доста запуштен крт; бунар, колибе, опет бунар; прођоше поред цркве — ниске, са дашно небојеним зеленим кровом и огуљеним зидовима; у мало што не претазише свињу, која се цичећи прогура кроз дёру на трњачној огради; од колибе до колибе неки их дочекиваху и пратише очајним лајањем, као да их предаваху од руке до руке своме племену. А ено и кућерка које је било одвојен од свих осталих, и које се надвијаше својим крепким а не трњачним кровом; без дограде, без пајата, без дворишта, само што крај њега беше пали, запуштени палисадник са три багрема и неколиким убогашима георгине.

— Ено дођоше . . . Ово је школа! — рече кочијаш и заустави кола пред њом.

Сиђе на земљу, приђе к прозору и песницом залупа у њ.

— Ај, Хивра! Излази! . . . Дошла госпоштина! Јеси ли чула, шта ли? — узвикну јаче.

— Каква госпоштина? чу се женски глас из кућерка. — А шта и да сам умрла? Зар би се ико прекрстио за Хиврину душу? . . . Па живи! И то ми је живот! . . .

На њих после неколико трепутака изиђе из кућерка неко иршаво, бледо, као у сенку сушено створење, та Хивра. Лице јој беше ситно, а кожа на њему затегнута као оно тесто за љесните пироге, те не беше могућности да јој се, ма приближно, одреде године. Посматрала је путнице као да је о њеној вољи зависило, хоће ли их примити или не.

— Да ћете нове учитељице? ушта их и не пријазећи завежљајима.

— А да ко ће бити? Учитељице, дабоме. Куди девојкове, будало! — одговори кочијаш у име путница које седеше у колима као да су прековане за њих.

— Која је? настави Хивра запиткивати и приђе колима.

— Та не брбљај којешта, жено џакава! срдито узвикну кочијаш. — Која? Која? Па зар не видиш? Млађа

је учитељица, а старија је мати њена . . . Вуци те деснке, вештице без репа!

— На за што не кажу! одговори Хивра с осећајем потпунога задовољства и својски се прихвати истоваривања свега пртљага.

„Ужасно! Ужасно!“ мислила је у себи Зинаида Петровна идући према вратима, са кутијама у обема рукама, бојећи се да у мањти представи сву унутрашњу интерију кућерка у који ће ући као стална кирајџика. — „Ето, ту ми је — гроб! Ту!“

Девојка није више ништа пенела и пошла је за њом ћутећи, чврстим, срдитим корацима.

II

Школа, т. ј. зграда позната у селу под тим именом, имала је два одељења. Из тамног предсобља, у којем је било и огњиште, лево се улазило у прилично тесну собицу са три мална прозора. Соба би по свему личила на колибу да није у њој, место велике руске пећи, била гвоздена „фуруна“, место обичног сеоачког намештаја — клупе и сточић са столицом. О зидовима висиле су неколике слике из Свештене Историје, Ботанике и Зоологије, а у углу икона без кивота и без икаквих украса. То је и била школа у правом значењу речи. Десно од предсобља било је одељење за учитељицу — две собице и један ћилер. У овом ћилеру становала је Хивра.

На своје изненађење, домаћани нађоше да им нови стан није пуст. Зинаида Петровна није баш мало премишљала; на чему ли ће спавати и јести, а где! то се питање само по себи реши. У позадној собици нађоше узан гвоздени кревет са опругама, преклапком и душеком, нађоше округли сточић, на којем беше отворена књига које листова беху опревнути столу, па онда још један сто који је, како се по свему види, био за писање, јер на њему беше стаклена мастионица. Беше и неколико столица и једна мекана, широка, али већ много опештала наслоњача. На бању лежи у переду томила књига. У предњој соби био је орман с посуђем и сто, јамачно трпеза. Једном речи, било је свега што је потребно у први нах.

— Чије је све то? — упита Хивру Зинаида Петровна.

— Покојничино! Све што видите — све је покојнице, голубице моје! . . . дубоко уздахнувши одговори Хивра.

Краљевски конак у Нишу (1878. г.)

— Покојнице? Које покојнице? — с ужасом упита Зинаида Петровна.

— Како то: које? Бог нека јој души опрости и нека јој подари царство небеско! Покојнице Клаудије Антоновне, која је овде била учитељица пре вас . . . Ах, то је била права анђелска душа! За то је и умрла! Добре и Бог тражи.

— Је ли овде умрла?

У великим изрогаченим очима Зинаиде Петровне огледаше се страх. У срце јој уђе очајање и потисну овај осећај лакости што та беше изазвао поглед на намештени стан. „Сасвим је тако: гроб! Сасвим тако!“ помисли у себи.

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
И. Бр. 13119
Z 162

НОВА ИСКРА

Илустровани лист

Власник и уредник

Р. Ј. Одавић

ГОДИНА ПЕТА

1903

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ БЕОГРАД

Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије

САДРЖАЈ

НОВЕ ИСКРЕ ЗА ГОД. 1903.

Лепа књижевност

Стихови:

оригинални

Борски: Зашто си ме крет'о ? 36; Жртва Венери, 362.
Вошњаковић, В. П.: Зима 346.
Dis: Под прозором 264; Песма 305; Помоћтрами, 379.
Бикић, Осман А.: Срце моје (из пјесама „Ашиклија") 21; Данје жртве, 365.
Букић, Душан С.: Ноћна бајка 2; * 17; Прича вадова 38; Усамљен гроб 80; Мистика ноћи 139; Ruines d'un chateau, 235.
Змај: Чује се клетва ко из дубине (из „Сноховатица") 17.
Илићева, Данина В.: Мати, мати! 292; Храст, 369.
Јовановић, † Вл. М.: Химна Зети 193.
Јовановић, Милутин: Због'ом 109; Тужно пролеће (другу П. М. Н.) 135; У сумрачју летње ноћи 210; Из пролетњих елегија 331.
Карабеговић, Андо: Моја јади 212.
Луковић, † Ст. М.: Под сурим небом 183.
Marold: Закуцајте скело! 150.
„Нова Искра": О 3хајевој седамдесетогодишњици (парафраза) 330.
П. М.: У Колосеуму 301.
Павловић, Ст. К.: Мира, само мира! 274.
Петковић, Влад. Р.: Са Боденског Језера 167.
Петровић, Милорад М.: Поноћно даворје 261; Пред зиму (из збирке „Сељани"), 354.
Рајић, Велимир Ј.: Ноћ 296.
Сикић, М.: Знак 84.
Соколанин: Тајне суза 70; Молитва 230.
Станимировић, Влад. С.: Моја драга 6; „ * „ 44; У марту 117.
Ђоровић, Влад.: Ала ти је... 105; Један рачун 143.
Филиповић, Д. Ј.: Сеоско вече 340.
Чолаковић, В. М.: Бајка о ружи 247.
Шантић, Алекса: Под недом (из Алибегова севдаха) 271.
Шантић, Јакоп: Одговор 203; На мјесечини 327.

преведени

Милановје: Цвет (по француској песми) 54.
П. М.: Пролећна песма (Мирон), прев. с пољског 73.
Павловић, К. Ст.: Усамљеност (Ламартин) 4.
Одавић, Р. Ј.: На Хајнеова „Лирског Интермеца" (I—III) 177; Што ли... (А. В. Кољцов) 217; Алкеста, античка драма у 3 чина, са прологом, по Еврипиду прерадио Ж. Риполе 296, 333, 365; Амајлије (из туђег низа) I—XXX 308, 341, 370.

Проза:

оригинална

В.: Ружа 121.
Давичо, Јела: Велика срећа 293.
Димитријевић, Јелена Јов.: Фати-Султан, приповетка, (наставак) 45, 109, 178, 236, 267.
Змај: Смрт једне девојке (из „Прозаида") 14; Одушевљење (из „Прозаида") 15.
Лазаревић, Л.: Успомене на пок. Љуб. П. Недељковића, 356.
Малушев, Д.: Два сусрета 342; Венчање 342.
Мијатовић, П. В.: Сунца 15; Успомена 282.
Миленковић, Таса Р.: У министарству (први дан) 33, 65, 97.
Нушић, Бранислав Ђ.: Под облацима. драма у једном чину, 21.
П. С.: На клизавој стази (слика из Београдског живота) 1; Полазеник (мотив из Маћедоније) 353.
Павловић, Ст. К.: Утисци с пута (Последње вече) 249.
П. С. Ст.: Фантазија и реалност 247.
Рајић, Велимир Ј.: Слике с мора (I Дервиш просјак, II Живот, III Пожар, IV Стручан босиова) 58, 59, 88, 121; Слобода 219.
С.: Memento mori, 376.
Сремац, Ст.: У трамвају плити једна — ако ма и оплап предпстамо нашу историју — јасна и доказана истина у виду Скице један Папегирик Српском Гениј у 264.
Станимировић, Влад. Ј.: Са твога сарова 17.
Ст. Косара: Љубичице 88.
Тодоровић, С. Д.: А што га уба, бре? 210; Тако је то! 274.
Ђоровић, Влад.: О старом звонару 219; С Трнја 331.
Ћирковић, Милош П.: С пролећа, приповетка, 129, 161, 193, 225, 257, 289, 321.
Ускоковић, М.: Господин који чини доброчинства 155; Исцељени лимун 309.
Цветковић, Т.: Једна љубав, козерија из астрономског света (по туђој идеји) 199.

преведена

Анонин: Рецепт, пренео с руског С. 16; Последњи пут, превео с руског С. 16.
Бодлер: Странац, с француског превео Д. Малушев 342.
Доде, Алфонс: Стари, слика, с француског прев. М. Т. 20.

Јакобовски, Л.: Чешња, с немачког превео П. М. 59.
Коше, Франсоа: Један догађај, с француског прев. М — в. 139.
Lamennai: Помажите један другог, с француског превела Љубица Ј. Ђ. 89.
Лоти, Пиер: Два говечета, с француског превео Свет А. Петровић 84.
Неера, Е.: Брачне фотографије, с талијанског превео Д. 150, 183, 212.
Шарени лентири (афоризми) 282.
Потапенко, И. Н.: Генералова кћи, роман, с руског превео Р. Ј. О. 7, 55, 74, 117, 143, 171, 203, 238, 279, 310, 342, 371.
Прус, Болеслав: Египатска легенда, с пољског превела Ружа Д-ра Винавера. 85.
Ремер, П.: Сусрет, с немачког превела Љ. С. Л. 89; Стара Заденица, с немачког превела Љ. С. Л. 89.
Ритош: Махине, с мађарског превео В. П. 309.
Саболчка, Михаило: Естетика, с мађарског превео М. 59.
Тетмајер: Меланхолија (I Сен, II Ружица, III Срећа), с немачког превео Владоје Луговић 154.
Фолкер, Радихард: Анђео истине, с немачког превео С. Д. Мијалковић 90.
Франс, Анатол: Прва јесења зима, с француског превео С. К. П. 340.

Расправе, чланци, научна грађа

Аноним: Ван Дајк, биографска слика, с франц. прев. Miss. 135.
Весник, Д-р Миленко: Под црвеним крстом у Србији 1876. 5.
Вукићевић, проф. Миленко Р.: Ана, жена Немањина и мајка Светога Саве 39; Једна стогодишњица 167; Живот Карађорђев ван Србије и смрт његова 231.
Д-ра Ј. Суботића, Санка: Говор, држан у сали Велике Школе 5. окт. 1903., као прво предавање Кола Српских Сестара 327, 362.
Лазаревић, † Др. Рад.: Аристотело и Платонове као природњаци 71, 105.
М.: Бјернстјерне Бјернсен, (по немачком) 90. 155.
Михаиловић, проф. Јеленко: Шта нам прича наше српско небо? 301.
Мутер, Рихард: Руско сликарство у XIX веку, с немачког превео Р. Ј. О. 244, 271, 305.
Пејатовић, † проф. Танасије Ј.: Манастир Соповани 81; Манастир Давидовица 117.
Ружић, Д. М.: Ко пречито хоће да живује, мученик је онога свијета 261.

Наша пнема:

Из Петрограда, од М. П. Цемовића 25.
Из Беча, од Зорислава 60.
Из Петрограда, од М. 132.
Из Петрограда, од Вој. Ст. Поповића 250.
Из Дражђана, од М. П. Ћирковића, 379.

Уз наше слике:

26, 61, 92, 122, 156, 187, 220. 251, 285, 315, 347, 381.

Науке:

О претварању биља у фосилно гориво, од П. М. И. 26.
Нови проналазци једног Талијана, од П. М. И. 62.
Мрави који злато копају, од Алхазена 93.
Шећер и нишчића енергија, од П. М. И. 123.
Састанак руских слависта у Петрограду и рад за Славистички Конгрес 157.
Вен житкога ваздуха, по „Ж. Ж.“ 221.
Петао као часовник, од С. 252.
О пореклу човечјег рода, од П. М. И. 285.
Бактерије и кртолин плод, од П. М. И. 316.
Сунчана енергија, по руском од М. П. 347.

Књижевност:

Једноженство и многоженство, предавање проф. Т. Г. Масарика, превео Д-р Иван Шајновић, од М. 27.
Die byzantinische Frage in der Architekturgeschichte, написао Франц Ф. Ребер, од проф. Вл. Р. Петковића 93, 124.
Народно здравље у округу Ужичком за 1901. годину, написао Д-р Алекса М. Стојковић, од Г. П. Инешића 158.
Драматски списи Јована Ст. Поповића, од Слободана Јовановића 188.
Пригодне песме М. Ј. Митровића, од Миодрага Ристића 222.
О васпитању умном, моралном и телесном, од Х. Свенсера, превео Ј. Миодраговић, од С. 253.
Одговор на реценсију о Свенсеровоу делу „О васпитању умном, моралном и телесном“ од Ј. Миодраговића 318.
О болестима и здравим нервима, од Крафт-Ебинга, прерађио Предраг М. Исаковић, од Г. П. Инешића 348.
„Streifzüge im Reiche der Frauenschönheit“ и „Anmut des Frauenleibes“ написао Д-р Фридрих Краус, од Г. П. Ин. 349.
Лала К. Лазаревић у немачком преводу, од Г. П. Инешића, 382.

Уметност:

Речи остају, комедија у три чина, од Пола Хервијеа, оцена Ж. Ленетра, превео Мир. С. Јанковић 30.
Мона Вана, драма у три чина, од Мориса Метерлинка, оцена М. П. Ћирковића 31.
Драгана, комедија у четири чина, од Бријеа, оцена А. Андреа, превео М. 126.
Честитам, шалива игра у 1 чину, од К. Трифковића; Сутон, комад у 1 чину, од Ива Војновића, оцена — К. 189.
Весеље жене виндзорске, комедија у пет чинова, од Шекспира, превод с енглеског, оцена — К. 286.
Младост, драма у три чина, од Макса Халбеа, превео с немачког Бож. Јубашић, оцена — К. 317.

Разно:

31, 63, 95, 128, 159, 190, 224, 253, 287, 319, 350, 383.

Библиографија:

31, 64, 96, 128, 160, 191, 224, 255, 288, 320, 351.

Слике

Пред Ахором (слика А. Бугеро). 4
Љубица Јелисавета Мак Лаклин, 5
Ема Марија Пирсон, 5
Ниш из 1878. г., 7
Краљевски конак у Нишу (1878.), 9
Болница код Теле-Куле (1878.), 11
Окружно начелство у Нишу. 13
Улица Краља Милана I, 15
Улица Краља Милана I, 17
Трг Краљице Наталије (1903), 19
Луна (слика Х. Калбах), 35
Народно коло у Врању (1878.), 37
Зора (слика Гвидо Рени), 39
Жутовина (слика Т. Васиљев), 41
Аполо са китаром, 43
Црквена слава у Брвој Паланци. 45
Кнез-Милошев конак у Крагујевцу, 47
Краљевски летњиковац у Такову, 49
Крај пута (фотогр. снимио Д-р Марко Николић). 51
Римљанин, 53
† Матија Бан, 65
Сви Краља I енглеске краља (слика Ван Дајк), 57

Војислав Илић (вајао Ј. Пешић), 69
Главна капија Нишке тврђаве, 71
Манастир Сопоћани с околином (сликао Т. Нејатовић), 73
Иконица Бирчанин-Илије, 75
Манастир Сопоћани (сликао Т. Нејатовић), 77
Артиљерија Главнога Штаба у Нишу, 79
Бјеронетјерке Бјернсон, 90
Победа (вајао Ф. Консани), 99
Свети Сава крунише брата свога Стевана Првовенчаног (сликао С. Тодорић),[1] 101
Е. Л. Лебрен (сликала Е. Л. Лебрен)[2] 103
Краљ-Миланово одмориште код манастира Дивостина, 105
На послу (сликала Е. Л. Лебрен), 107
Разваљине манастира Давидовице на Лиму код Бродарева (сликао Т. Нејатовић), 111
Српски академски официри из српско-турског рата 1876.—78., 113
Моја кћи (сликао Менге), 115
Његово Величанство Краљ Србије Петар I, 129
Дубравка (сликао В. Буковац), 131
Госпођа Јелица В. Буковца (сликао В. Буковац), 137
Аго (сликао В. Буковац), 141
В. П. Далматов, члан Императорског Позоришта у Петрограду, 143
Педесетогодишњица Београдског Певачког Друштва (Важнији директори и председници), 145
Педесетогодишњица Београдског Певачког Друштва (Хоровођи Београдског Певачког Друштва), 147
Тунел на другу између Ужица и Чачка, 149
Магдалена покајница (сликао В. Буковац), 151
† Гингорије С. Шчербина, руски конзул у Митровици, 161
Династија Карађорђева, 163
У цркви (фотогр. снимио М. Стојановић), 165
Из цркве (фотогр. снимио М. Стојановић), 167
Деца Његова Величанства Краља Петра I, 168—169
Изасланици Народнога Представништва Краљевине Србије, 171
Престолонаследник Ђорђе, Краљевић Александар и књегиња Павле А. Карађорђевић, 173
Њ. В. Краљ Петар I — „Петар Мркоњић", 175
Њ. Височанство † Књегиња Зорка, 175
Њ. В. Краљ Петар I на Ваљеви, 177
Вицелиста (сликао Рафаело Санцио), 179
Споменик † Митрополиту Михаилу, 181
Марији Буровића — Марковићка, српска добротворка, 193
Краљ Менелај, 195
Прерано (вајао Ј. Грицхут), 197
Пазарни дан у Ужицу, 199
Учитељски курс Скопске Црне Горе, 201
Кућа у селу Церови у Цигићима (Драгачево), 203
Општи изглед сеоске куће у крају између Лима и Ћотине, 205
Кућа са дивањаном (Полимље), 207
Кућа са магазом у Потарју, 207
Кућа с ујаником у Подгори, 209
Кућа са призиданим зајатом — њиве ром (Полимље), 209
Кровопокрице и унутрашњи изглед куће сиромашнијих сељака, у Полимљу, 211
Најстарија кућа, по предању зидана на 17 година пре Косова у Превишу (Дробњак), 213
Кућа под сламом у Превишу (Дробњак) 213
Кућа са колебом и савардаком у Језерима (Дробњак), 215
Стаја у Језерима (Дробњак), 217
Купање (сликао Х. Сјенкрадски), 227
Бачки оркестар српске гимназије у Сомбору, 229
Музиканти (сликао В. Епикћевић), 231
Улазак у манастир Св. Арханђела, 235
Риболов (сликао А. Д. Кившенко), 239
Двестагодишњица Петрограда: Сенатски Трг, 243
Царски чадор на Сенатском Тргу, 245
Споменик Петра Великога, 247
Галера из доба Петра Великога, 249
Његово Величанство Краљ Србије Петар I, 257
Последњи дан Помпеје (сликао Карло Брјулов), 259
Цигањчица (сликао К. Е. Маковски), 263
Њу-Јорк, 265
Сокрашење у Средњој Добрињи, 267
Мочвар (сликао Васиљев) 269
После кише (сликао Левитан), 273
Душанова тврђава у Скопљу, 275
Медина породица (сликао И. И. Шишкин), 286
Јоца Савић, главни редитељ Минхенског Краљ. Позоришта, 289
Вартоломејска ноћ (сликао Гуно), 291
Српска цртачка и сликарска школа у Београду, 293
Козаци (сликао Ф. Рубо), 295
Пред жетвом (сликао Левитан), 299
Јесење доба (сликао Е. Д. Волков), 303
Миса на Руднику, 307
Планинка пред млекаром, 311
Косачи у Дробњаку, 313
Беата (сликао F. Wobring), 323
Породица (сликао Е. Бено), 325
Италијанка (сликао Ж. Клод), 329
Студија (сликала Натлија Цветковићева) 334
Тихи кут (сликао П. Себорг),[3]335
Студија (сликао Љ. Ивановић), 337
Студија (сликао Христифор Црнилović), 341
Српски Народни Дом у Карловцима, 343.
Српкиња са Косова, 345
Мина Пушин (сликао П. Јовановић), 355.
Душа и ерос (сликао Е. Коре), 357
Студија (сликао Тодор Шпаракић), 359
Арбанас (сликао П. Јовановић), 363
Испрашење бунџијаша у В. Кикинди 367.
Студија (сликао Христифор Црнилović), 371
Портрет (сликао А. Херфелд). 373
Јапанска Мотив (сликала Милица Анђелковићева), 375
Дом сердара Мићића, 377

[1] Под сликом погрешно: Стеван Немања крећаје круну сину свом Стевану Првовенчаном.

[2] Под сликом погрешно: Е. Л. Лебренг.

[3] Под сликом погрешно: Е. Л. Лебренг.

— Овде је на овом крпетињу свршила јадница! — промуца Хивра, указујући погледом тужне иљоште на кревет покривен претатим покривачем. — Овде се мучила: овде је и век свој довршила!... Анђелска, кажем вам, анђелска душа!

— Од које је болести патила?

— А ко би знао? Фершел (фелдшер) је говорио, да је то јехтика, а шта је баш — ко би знао? Венула је јадница, венула, па — и свршила!

— Мања! извештачено ужаснуто повика Зинаида Петровна. — Јехтика!... Та то је... то је заразно!

— Све једно! — оштро и сурово одговори девојка. Седела је у наслоњачи, с огртачем и шеширом; изгледала је као човек који се решио не такнути ни прст претом.

— Како свеједно? Заразити се јехтиком? Па то је ужасно! — узвикну Зинаида Петровна.

Девојка развуче уста у презрива осмех.

— Ако се бојите, вратите се одмах... добади заједљиво.

— Да се вратим! Како си сурова, кћери... како сурова!.

Очи Зинаиде Петровне напунише се сузама. Пробарата по џепу, извади рубац и метну га на очи. Девојка не обрати пажње на то, већ и даље остаде седећи у положају човека који је решен да ништа не предузима.

Хивра је у изненађењу посматрала ова чудна створења и слушала разговор између матере и кћери.

— Да одремам дењкове, шта ли? упита по том.

— Сама ћу, сама. Можеш ићи! брзо одговори Зинаида Петровна.

Хивра их још једном погледа упитно, па изиђе, али не у своју собичак, него из кућерка. Зинаида Петровна обриса очи и с изразним пребацивањем погледа своју кћер.

— Мислиш, валда, да то није ништа? упита неодлучним гласом.

— Ја ни о чему не мислим! Остани ме у миру! Остани же! — нервозним, раздраженим гласом одговори девојка, а у очима јој, што погледом окачише матер, блеснуше варнице злобе и презрења.

Зинаида Петровна уздаху тешко, остави рубац у џеп и ћутећи поче дремити дењкове. За по сахата давно небојени школски под беше затрпан покућанством што га у дењковима из града донесоше. Предмети, који један за другим излазише из дењкова на светлост Божјега дана, беху крајња супротност скромном, скоро сиротињском намештају ова два школска собичка. Извадише пар бронзаних свећњака за по три свеће, који бацише у заселак онај до сада неприметени чиračић на прозору, у којем беше последњи остатак стеаринске свеће. Да ли ће у овим собама икад бити прилике да се увале ови раскошни свећњаци? А шта ли ће покривати овај свилени столски чиршав са шареним везом?) Раскошне, златом везене папуче да ли ће се икада обути и за чије ли дочек? А ове две женске кошуље од најтањег платна са богатим чипкама, за овај скупоцени свилени пењоар са великим цветовима... Све је то сасвим у бродолому, и све то ужасно опомиње на оно што се више никада, никада неће вратити! Ту је и десетак ситница, измешаних, случајно дограбљених у хитњи и на брзу руку склоњених у први најближи „верни" ћошак...

Зинаида Петровна изиђе из последњег завежљаја последњу ствар, па се окрете кћери.

— Где ћемо сад ово попаметнати, Маничка? упита пренапињени гласом, не знајући поуздано да ли ће добити одговора.

Девојка, не напуштајући свој узурпи положај, насмеши се хладним, злобним подсмехом.

— Чуда Боже! Баш тешко питање! Па обући чипкану кошуљу, свилене чарапе, златне папуче и свој законшљени пењоар, упали свећњаке, па — приреди бал! Ха, ха, ха! Један од оних балова, чије шампањ, на којима сво ја и ти онако непримећено блистале... Зар не!

И опет се засмеја злобно и накосно гледајући у лице матери. Зинаида Петровна нагне се над неком стварчицом и њено заплака. Помисли у себи: „То је казна, казна! Остави ме, грозни човече, да за тебе испаштам, а ти оде тамо! Покајала сам се — али шта? Она не кажњава немилосно, на сваком кораку, сваком речи, сваким погледом... О Боже мој, Боже мој! Шта да радим? Где да се скријем?"

— Ја не разумем за што плачеш, мама? настави девојка тоном, рекао би, са свих резонерским и умеравним: Збила, како да то саветујем? Шта би друго да радимо с тим стварима? Оне ће... Ја не знам за што смо их и донесене амо? Пропаће овде заједно с нама... Обеси их по зидовима као украсе, нека и та Хивра, Хара како ли је зову... и сви други знају, да ја и ти нисмо начиње кинђа, него да смо из красне породице... Живели смо раскошно, у свилу се одевали, приређивали балове и пикнике... А, знаш ли шта? Знаш ли шта ти саветујем? Погледај ову велику пећ: узми све то, баци у њу, па — запали! У трепутку ће дивљи прогутати све те твоје прекрасне успомене!

— Ти си полудела! Оно — спаљити?

— Онда, како хоћеш, неки је баш свеједно! — нервозним, преконим, разбијеним гласом довршн девојка; нема сумње, и њој већ беше досадило што се матери подсмева. — Само, молим те, уклони ми све то испред очију... То ме раздражује, узбуђује до дна душе!...

Зинаида Петровна с послушном брзином поче скупљати све у гомилу и завеза у један огромни дењак. Извршивши то, дотура дењак до пећи и седе на столицу немоћна, спустивши руке на колена.

Сунце је већ било зашло, сумрак се спустио, а оне још нису седе ћутећи, удубљене у своје мисли. Уђе Хивра и упали свећњиу у свећњаку.

— Хоћу ли спремити самовар? упита, гледајући их испод очију.

— Спреми, драга! нежно одговори Зинаида Петровна. После разговора с ћерком она се некако примирила и предала судбини. Хивра изиђе из свога собичка нази, трбушати самовар и уђе с њим у предсобље.

— Докле ли ћемо само седети? — оштро проговори девојка и брзо устаде. — Седели ма колико, једном се нора и у дужност ући... Топло ми је!...

Ту оштрим покретом збаци са себе шешир и скиде огртач. Вупена одећа лепо је обухватала њено танко и витко обличје. Велика прата несташно је била осенчена малим витицама што остадоше од високо очешљане косе. Оштром, напредном профилу њезина лица више је доликовала тиха замишљеност, него ли она њена пригушена злоћа што јој тако квари израз лица и нарушава чистоту линија.

— Чему да их учим! Да ли знаш ти, мама? — упита у један мах.

— Како: чему? Наукама... колебљиво одговори Зинаида Петровна.

— Наукама? А каквим то? Игрању? Ха, ха, ха!... Један, два, три! Један, два, три!... ха, ха, ха! Не, учићу их да певају цигањске романце... Па дă, то ћеш и ти знати? То је прекрасно!

Запосео на цигански начин поче певати:

Страсни поцуб дај ми сада,
Крв цигањска ври у њему...

— Ето, томе их могу научити! А више... убиј ме, али ништа више!... Тоне сте ме само и учили, сћерце шаман!

— Откуд, Маничка? Па ти си била у гимназији!... одговори мати.

— Јесам. Па? — Све је то отишло из главе већ сутрадан по испиту... За тим је дошао други живот, без и једне друге књиге. Тă у нас, сћерце шаман, није никад било књига... А ето сам — образована!... Па те питам, чему да их учим кад ја сама ништа не знам?

Зинаида Петровна само дубоко уздахну и подиже очи ка таваници. Маничка, поћутавши мало, опет проговори дрском и злобном живахношћу:

— Сутра ћу се представити власти...

— Каквој власти? зачуђено упита мати.

— Каквој? Свакој. Овде је све — власт. Тако ми је казао Аркадије Николајевић. Поп је — власт, сплахија — власт, кмет — власт, и други којих се не сећам.

— То је ужасно!

— Шта? То ужасно? Не, није то, него је ужасно што их ја све, све од реда презирем! А од свега је најужасније што ја и себе презирем!

Болница код Кеља Кулк (1878. г.)

Седе крај стола, ослоњи се лактовима, зари лице у шаке и тако остаде све док не уђе Хивра са самоваром и не рече:

— Изволите, госпођице, сто је спремљен: самовар ври.

III

Гости су долазили изјутра. Маничка их је обучавала. То је ушло у колосек и вратило се само по себи, непримећено. Имала је свој програм. Добила га је од Аркадија Николајевића који јој рече: „Ето вам

лајте се тачно по њему, и ништа вам друго не треба". И она се тачно управљала. У гомили књига пређашње учитељице нашла је оне што су јој од потребе. Маничка је у вече седела и спремала се. Пажљиво је следала у књигу и читала, читала . . .

Прворг вечера то је читање доведе до очајања. Прочитала је једанпут, двапут, трипут, али није ништа разумела.

— А где — све обичне речи, разумљиве, и предмет обичан — бели медвед, а ништа не могу да схватим. Мама, ја штампано не умем да читам, т. ј. не да читам, него да разумем! Треба се на то навикнути.

И опет је пажљиво читала, док најзад, у досади, не заклопи књигу, те стаде тихо ходати по соби.

— Бели медвед! Што ће њима бели медвед? И зар то не поништава? И ја да се спремам за лекције којекаквим правим дивљацима!

— И ја не знам зашто ће ми баш бели медвед? — расуђивала је Зинаида Петровна, стараћујући се да сложи са тоном своје кћери.

— Сећате ли се, нама, како смо ми весело живели без тог белог медведа, зар не?

О, то је страшан прекор, и она све само тим завршује: поведи говор о чему хоћеш, увек ће га окренути на прошлост. И откуд у ње толико алоје? А била је тако добродушна и весела брбљавица. Откуда? У један мах тако се промењила, као да је постала сасвим другачија. —"Аритметика, одузимање: седам одузети од десет. Седам од нуле — не може; узајмићу једну јединицу од десетица т. ј. десетицу т. ј. десет јединица. За што узајмљивати и за што десет јединица, и за што не може седам од нуле, него од десетице? Све ми то треба објаснити, тим дивљацима са прљавим носовима које бришу рукавима од кошуља. А како и да ми објасни, када то ни она сама не разуме јасно?

— Дела не ти научи, ти мати! јетко-шалавим гласом рече Маничка Зинаиди Петровној.

А Зинаида уздахну. Како би она? Кад је то себе било, кад је она учила одузимање! Има већ тридесет година.

На иван, мало по мало, научи се Маничка да и „штампано чита" и некако је објаснила одузимање. Власти се није представљала. То је у ње њихово урадила Хивра. А није се ни власт појављивала. Нико се о њој није старао. Хивра је била код бабушке (попе) и јавила му да је дошла нова учитељица.

— На . . . је ли већ почела? упита стари бабушка.

— Почела је. Чудни луди!

И Хивра исприча све што је видела, споменула је и дрскост девојчину у разговору с матером, о чудним светлацима који ни за што нису, па и о томе, како мати често плаче, а кћи не читање сахате седи на једном месту, не жичући се, па и о томе како су доиста пука сиротиња, јер ничега немају. Бабушка рече:

— Нека раде како знају! Али није лепо што нису дошле мени — свештенику, али, у осталом, то је њихова ствар. Сад ћу у школу на Катихизис, па ћемо се познати.

Мимогредом спрну Хивра и кмету, па и њему рече то исто. А кмет одговори:

— Шта ме се тиче што су чудњаци! Нека живе како хоће, а ја ћу њако је мене вола. Ти их слушај, Хивра, јер ти је служба таква.

Говорила је Хивра и са другим сељацима и женама. Вели је део мислио, да су то буди какве несрећнице: у граду им није ушлило, па дошле овамо. — Што се тиче спахије, био је човек сасвим заузет двема стварима: својим сеоским оброком и лепом на њукове по околини, на које је често подизао хајку. Кад су му казали (то му је попа казао), да је дошла нова учитељица, он се зачуди и запита:

— Шта? Зар је она пређашња отишла?

— Умрла је још у августу! одговори му бабушка.

— Не може бити? Ама, зар умрла? Писао звао! — О, бабушко, заборавих да вам кажем каквог су ми непра послали из Пеште! Да прете обижен! Сад ћемо имати нов сој. Хоћете ли послати своју крмачу? А од чега је умрла?

— Изгледа, од јектике . . . А беше красна девојка, кротка и одана своме послу . . . Бих драге воље, само ако ви немате што против . . .

— Односно чега?

— Односно крмаче. Хтео бих збила боли сој. А какав је, — од дебелих?

— Можете мислите: као да је од самог сала налиљев. На крупан, кожен вам, као коњ . . . Ако не верујете, видите сами . . . Хоћете? Хајдемо!

Спахија Марков стамен, плећат, трбушат, са другим брковима и обријаним образима и подбратком, са косом нашестрешеном и несавитљивом, још је неожењен, и ако је у четрдесетим годинама, и сачувао је и до данас војничке навике и манире. Говорио је гласно, одсечно, волео је спахиње речи, волео је женске за којима је могао ићи, а презирао је оне којима је требало женити се или се само удварати.

— Ја нпак мислим да би јој требало препоручити, да вам се представи као школском надзорнику, — рече бабушка идући по путу ка оброку.

— А зар сам ја надзорник? Гле, молим те! Сасвим сам заборавио! . . . А каква је . . . лепушкаста?

— Видео сам је само мимоходом. Али изгледа да је скромна и акуратна.

— Хм!

— С њом је и њезина мати . . . Кажу да је нека чудна жена.

— Мајка? Ну њено сасвима!

На том се ограничило све интересовање школског надзорника о новој учитељци.

Свештеник се најзад спрети да оде на Катихизис. Предавао је у присуству Маничке, али, по људској слабости, највише је погледао у учитељицу. Хтео је да баш добро ухвати, каква је, како се држи и како се понаша. Нашао је, да је учитељица доиста „скромна и акуратна";

само му се није допало што јој је поглед био некако суров и што се ни једном не осмехну на његове шале. „Види се да је поносита!“ помисли бабушка.

На пиће после свршеног предавања не пође кући, него је сматрао за дужност да се обрати Манички:

— Хтео бих се познати и с вашом мајком!

— Изволите к нама! учтиво али ладно одговори девојка.

Бабушка уђе у стан, прекрсти се пред иконом и поклони се Зинаиди Петровној.

— Допустите да вам се представим: Свештеник Семен Поликарповић Кологривов. Биће ми веома пријатно да нам се познаду и породице! Имам жену и одраслу кћер.

Зинаида Петровна, изненађена оном неочекиваном посетом, не сети се да замоли благослова, већ само пружи руку. Бабушка ништа не рече, већ само помисли: „Охолост! Ни руку да пољуби!“ Замоли га да седне.

— По породици сво Рицеви.

— Рицеви? — задивљено уцвили бабушка.

— Да.

— Хм... Рицеви... Рицеви, Рицеев!... Некако ми изгледа познато, необично познато! Хм... Али не могу да се опоменем... Издаје ме памћење! А то ми је презиме тако познато као да сам га јуче од некога чуо.

— Можда сте знали каквог ништег презименьака... дрхтавим, обувеним гласом додаде Зинаида Петровна. Лице јој поцрвене и доби напрегнутији израз.

— Не, то не... Али као да сам нешто читао у неким новинама... У осталом, можда сам и погрешио... Памћење ме сасвим издаје!... Али нас молим да изволите и ви к нама... Биће нам врло драго ваше познанство... Врло, врло.

У том бабушка устаде и рукова се са Зинаидом Петровном. За време његове посете Маничка је стајала полу-

Окружно начелство у Нишу

— Јамачно сте пређе живеле у граду? упита бабушка спуштивши се у наслоњачу.

— Да, до сада смо биле у граду, а сад је ето дошло...

— Да, да! потврди бабушка. Супруг вам је био чиновник?

— Да, чиновник! Умро је и ми остадосмо без средстава. За то сад моја кћи и ја морамо да служимо...

— Да, да!... Али сиротиња није срамотиња. Од рада сви живимо. Ја сам ево већ стар, али се мучим и радим, треба породицу исхранити!... Слободан сам запитати нас, од које сте породице? Читао сам претпре о постањењу, али не памтим најбоље, на сам заборавио... окренута прозору и гледала јаке на улици како се разилазе кућама. Нервозно је гризла уснице и превртала листове некакве песбанке што јој случајно беше остала у рукама.

— А шта мислите о пјесницу? упита бабушка опрашајући се с њом.

— О пјесницу? О каквом пјесницу?

— Па разуме се: о прквеном... Хоћете ли моћи предавати?

— Не, не могу, — одговори и одмах уђе у Хиперин собичак.

— Хм... штета! рече бабушка окренув се Зинаиди Петровној: професиња учитељица, Клаудија Антоновна,

умела је врло добро. Испочетка није ни она знала, али се доцније научила. — Дакле, изволите и к нама!...

Тек што бабушка изиђе из кварира, а Маничка као да искочи из собичка и отвори се крај матере.

— Ха, ха, ха! насмеја се злобно право у лице Зинаиде Петровне: — Почиње већ, почиње! „Негде сам читао, негде сам читао!“ Дёла, сакриј ти сад шило у врећу!... Изнисли ми какав детаљај, сачини... А ако уништиш: Да није то онај? — одреци га се као Јуда! О, красни смо ми, сћёре шапаи, красни!... Стидимо се и имена свог! Ето докле смо дотерале!...

Зинаида Петровна већ се научила да не одговара на њезине злобне нападе. Ограничила се на дубоке уздахе, уверивши се да ће Маничка брже ућутати ако јој се не буде одговарало.

Маничка поћута, а затим настави другим гласом — подсмешљиво презриви:

— О каквом ли то предавању „привеченога ријечја“ говори попа! За што ме, мама, нисте учили „привеченом ријечју“?... Ха, ха, ха!... А она прећаћала, како оно беше, Клаудија Антоновна, како ли... Она је умела! И то само зато што је имала анћелску душу. То је морала бити нека претваралица, та Клаудија Антоновна, анћелска душа и досадно створење! У њеке је, мора бити, ђаволска душа, па жи је то досадно, досадно, ах како досадно! И шта ћу ја с овим сељацима? Шта су они мени? Зашто да се познам с оним попом, с његовом женом и ћерком, по свој прилици веома глупом и неотесаном? Зашто? А шта ћеш, сћёре шапаи, красни, ако ми се поче удварати овдашњи звонар? Шта ћете ви то рећи, а? Ха, ха, ха!

— Маничка! молећи је проговори Зинаида Петровна; прво је да се са судбином помириш и да не будеш никоса! О Боже, Боже!

— Шта? шта? шта си казала? Да се помирим? Ја? А ти? Јеси ли се ти помирила?

Зинаида Петровна, видевши јој очи пуне једа, брзо уће у учионицу, седе у скамију и тихо заплака.

(наставиће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Смрт једне девојке

Из „Прозаида“ Змајевних

Лечник мора да иде свуда, куд га као такова позову.

Позваше ме једном у такву кућу, где нико не сме испод правних завеса напоље да провирује, већ ако то само за часак крадом учини. А ноћу, кад туда прођеш, чујеш као из дубине разваратно певање, које пиће пута прође у промуклу свађу и обесну лопњаву.

Позваше ме ка једној младој девојци, која је два месеца дана јектичана у болници лежала, а данас одатле утекла, да умре под својим свиленим јорганом. (Сутра дан би је већ опет у болницу пратили, — ал ми је доскочила, — још те је ноћи изданула.)

Чим сам је погледао, познао сам, да јој је живот као онај жижак, који још последња кап уља држи да се не угаси. Ал' она није осећала никаквих болова, и радо је на питања моја шапатом одговарала.

Пре болести морала је бити веома лепа. Имала је на лицу још и сада неке црте, као остатак из рана детињства, црте лаковуме безазлености.

Прегледајући је опазим јој о врату жути сребри крстић.

Запитам је одакле јој то.

Рече ми, да га јој је дала мати на дан рођења јој, кад јој је било петнаест година. Сама јој га је о врат обесила, говорећи јој: Овај крст нека те чува да не склизнеш са правога пута.

То је тако мирно рекла, као да не зна где је, и у каквом ће глибу душу испустити. Као да ни најмање не осећа потребу кајања.

Видео сам да не тражи од мене никакве утехе, да се болест њена може и на добро окренути.

А ја, баш да сам и свештеник био, не бих имао у том часу прекорна погледа, да казним непојмљиву лакоумност.

Гледао сам је као анћела, коме је плашен рођења срца сагорео крила, па се суновратно у дубину греха, не знајући ни сам где је.

Стисох јој прелу, знојавну руку и рекох да ће сутра опет доћи.

Други дан позваше ме да, као општински лечник, прегледам смртницу, коју су жолели још тога дана сахранити.

Опазим да јој на врату нема сребрног крстића. Запитам где је. Нека дебела жена одговори ми, да га је она скинула, јер је „Берти“ на тај крст позајмила три динара.

Нисам могао допустити да се покојница растане са тим амајетом, који јој је мати њена дала, као чувара, да не склизне са правога пута — јер онако створење могло би и пред лице Божје ступити без кајања, без самознања греха.

Одушевљење

Из „Прозаних" Змајевих

Одушевљење, — — и фанатизам.

Је ли то свеједно?

Јесте. Само одушевљење налази чешће или ређе на човека, па га остави, док се опет не врати, а фанатизам му се увије у крв, опхвати тирански цијне, заслепи га за све друго, понути му уиле, начини га својим робом.

А у ствари је нпак свеједно. Одушевити се и фанатик може човек бити само за оно, што је добро, или што мисли, да је добро.

О фанатизму нећу да говорим, али одушевљењу бих, и онако стар, могао написати најодушевљенију химну.

Но нека је други напише. Ја ћу је радо читати.

Сумња

Непрекидно киша сипа . . .

Сва је околина умотана у дими вео, који као да и у сваког појединог човека продире, те и ту застире сне, и најслабију мисао и најмањи знак живота. Из даљине се чује неко потмуло брујање, које се час утиша, час опет нарасте, као жагор каквe небројене гомиле, те се по своју природи шири тиха, одмерена, непотпне мелодија — све неразговетнија, што је више слушамо, а у толико досадија, у колико се нећма трудимо, да је се отресемо. Са кровова, пак, отекују се капиице, те по влажној земљи и опалим локвицама воде ударају такт тој општој симфонији.

Хладноћа, влага и досада без краја . . .

Улица Краља Милана I

Ја при крају својих дана бацам поглед на цео свој дојакошњи живот. И тај би ми живот изгледао као мутна магла, да се не сећам светлих часова свога одушевљења.

Да, да, одушевити се може човек само за оно, што је добро, или за оно, што мисли да је добро.

А тешко оном јадинку, који се не може одушевити ни за што.

У соби за столом седи човек, зароњивши главу међу руке. Ништа, што би било као њега, не би га могло отргнути од његових сазарија, јер се све што за њега постоји слило у њему у једну једину мелодију, непознату осталом свету, а непојамну чак и за њега. Чим отвори очи, одмах спази ту слику где лебди по зидовима, око књига, изнирући из сваког ваздушног молекила; склопи ли очи — иста слика. Ако се потруди да слуша, што напољу бива, истога ће трепутка без икаквог поговора чути опет ону мелодију, своју, која га тако јако подсећа на извесни познати глас.

Одавно већ гледа он ту исту слику, одавно слуша ту исту мелодију, које се с кратким прекидима и у небројеним нијансама појављују: час је слика блеђа и звуци слабији; час, пак, слика јасна и звуци силни до бесконачности. Непрекидна игра, стално чаролије! А човек се непрестано бори, бори се с том нестало̀шћу и пролазношћу, којој не може досдедати крај, па је се с тога необично плаши . . . .

А тамо, у једном куту собе, у који човек никако не сме да погледа, опажа се неки покрет, од кога под шкрипи, као да стење! Чује се шкрипање, грицкање, пужење, цео се под колеба и трese, док се човеку лагано коса диже на главу. То беше оно — оно, које сваког часа, сваког дана изнова отпочиње своју страшну игру с човеком, уништавајући у њему сву енергију и не допуштајући му ни најмањи отпор, ни један покрет.

Из једне рупе изиђи велики, црн, гадни црв и упути се право човеку. У колико се више приближује, у толико је гаднији, црњи, у толико већи. И црв мили, мили лагано, али стално, као да прикупља снагу за борбу.

Киша непрекидно сипи . . . Али слика и она дивна мелодија све већма ишчезавају, у колико се црв већма приближе, а њихово место заузима онај прождрљиви гад а својим шуштањем и шкрипом својом.

Гледају се. —

Ето га код човека и пење се уз њега полако. Човек скаче са свога места, баца га са себе, гази, кида, али у колико га више кида, у толико онај нељим постаје; у колико га више гази, у толико се јаче онај одупире и изнова покушава своје пењање уз човека. Борба је врло неједнака, те најзад човек подлеже, малаксава, погледа му се замути — а црв се пење, док не допре до груди, те их почне натрашти све брже и брже, гњурајући главу све дубље и дубље у њих, док му рен обавија човекову главу, истискујући из ње мисли и уништавајући разлоге.

Човек је потпуно клонуо, лишен слободне воље, бесвестан, окован. Она стара, лепа слика у брзо се разлије у ваху, а на њено место долази друга, коју човек неће да види и ако је приморан да је гледа; исто тако нестаје и мелодије са свим, а чује се само неки врло, врло слаб дах . . . .

То траје тако, док се црв потпуно не засити, те склизне са човека, који тек тада опет сме дићи главу, те гледати оно, што му се дешада и прислушкивати звуке без којих не може да живи. По ново је умирен, присебан и свестан стварности.

Киша непрестано сипи, али је много видније у соби. . .

П. В. Мијатовић.

Рецепт

Увек, кад год би се цео по широким степеницама, застрти покривачима, и стигао на други спрат, погледао би дашчицу, прикована на вратима, и прочитао: *Доктор Ана Михаиловна Проскуратова.*

Он је ту познавао, увек је уживао гледајући њено младо, лепо и свеже лице. Као суседи, дабоме, често су се сасвим случајно сусретали, и нехотице добацујући једно другом погледе пуне милоште и блаженства.

До тог доба здрав и снажан, почео пушати сваког дана све више и више. Патећи од силног нервног растројства, почео је осећати и јаче ударце свог срца. Најзад се, тако болестан, реши да оде свом доктору суседи и да у њега потражи савета.

Она га је примила како се обично болесници примају. Осслушала га је и прегледала, али не нађе никакве болести, те му само препоручи да се не узбуђује, и даде му некакав непаки лек. — Али ништа не поможе. Он је све чешће и чешће долазио доктору, а она му је увек давала нове рецепте. И поред тога, болесник се сваким даном осећао све горе и горе. — Кад једном с пролећа поново дође за савет, докторка му, са несташним руменилом на образима, рече: „Сад ћу вам написати последњи рецепт. Ако ни то не помогне, онда ваљој болести нема лека.“ — Рекавши то, даде му записак.

Преплашени болесник отрча на улицу и, отворив записак, прочита: „Разговарајте са мојом мајком. Д-р Ана Проскуратова.“

Овај је лек одмах утицао на болесника.

Сад је здрав и снажан као пре, а уз то и — срећан муж.

С руског **С.**

Последњи пут

Волели су једно друго како се умеју волети само млада срца која још од првог састанка горе једним истим пламеном.

И тако, једног дана месеца августа, Иван Васиљевић Корочкин, после дуге борбе, стиже у дом родитеља своје Вјерочке да је проси. Са најљепшом надом у срцима уђе у тај дом, али сурова родитељска воља поруши све његове слатке снове, јер је непријатно, одважно не било одговор његовој прошевини. Узалуд се, горко плачући, бацала Вјерочка пред ноге очеве, узалуд се Иван Васиљевић клео и заричао да ће свршити са својим животом, који без Вјерочке нема никакве вредности, — воља се родитељска није умилостивила.

Јадна девојка! Јадни Иван Васиљевић! „Не, боље је умрети!“ — звонило је у њиховим срцима. Разумедоше се; довољан је за то био пуно изразан стисак руку.

— Никада више, никада ме не ћеш видети! зајеца Иван Васиљевић и оде из дома.

Време је на њиву било ужасно. Киша је лила као из кабла.

Несрећна Вјерочка, немајући снаге да се дигне, лежала је на дивану, спустивши главу на јастук. Изгледаше јој, да ће јој срце, сваког часа, у комаде пренути.

У један мах, није било прошло ни пет минута, куцање у врата нагони је да придигне главу. Врата се по-

лако отворише, и кроз њих се промоли глава Ивана Васељевића, који само што промуца:

— Опростите, молим вас, под вас сам заборавио свој капобран. С руског: С.

Са твога спровода

Непокрива и хладна лежиш, мој животе! Оставих те насмејану и румену.

Пред целим светом весела си била, само мени једне пролетње вечери причала си чудне ствари. Ја сам после другим очима гледао и тебе и осмех твој.

Није за то нико знао, а још мање за наше састанке за твоју искреност и поверење, за моје песме и радости, за наше пријатељство . . .

А ни ти — за моју љубав.

Око тебе твоје пријатељице, пред којима не смеш плакати; твоји родитељи, пред којима се не смеш појавити; а даље свет, који смо увек презрели.

Ја идем последњи, очајно, немо, блед и болестан...

Твоја богата рођака, коју си најгоре мрзела, пријази ми, насмејана, да је забављам путем....

Влад. Станимировић

Улица Краља Милана I (1903. г.)

Чује се клетва ко из даљине...

(Из Завештања „Сеоватара")

Клетва се чује ко из даљине,
Само је Томка чује из близа,
Из два га гроба једног до другог,
Куне је Милош, куне Станоје:
„Лепо ти лице красте објеле,
Обе ти с' руке убогаљиле,
Црно ти срце тује обвиле,
Што си нас до два брата свадила,
Што си нас оба у гроб гурнула,
С оба с' титрала, оба варала!"
— Кад су јој красте лице објеле,
Кад јој се руке убогаљиле,
Кадa јој срце тује обвиле,
Томка се тад и сама проклела.

Змај

*

Грба шуми жалобно... Гране јој њетрић нија,
Пољане пусте ћуте, сетне ко поноћ тија.

Само се жагор чује кад хладни ветар пирне
И својим хладним крилом у снело лишће дирне.

Па тихо плачно струји кроз даљне сфере тавне
И тужним крене шумом путем прошлости давне;

Не као одјек шума заталасаних грана,
Већ као јаук душе из гр'јешних, смртних рана.

К'о да гениje плаче над гробом њда снога,
Ил' гробна песма тужи к'о за дозива кога. —

Душан С. Вукић

Стари

— АЛФОНС ДОДЕ —

Чича-Алане, има ли какво писмо? —

— Има, господине... сад је баш дошло из Париза.

И овај честити чича-Алане био је чисто хол што је писмо било баш из Париза... Али ја не, ни мало. Нешто ми је говорило да ћу због тога писма из Париза, поштo је тако рано и изненада дошло на мој сто, изгубити цео дан. И нисам се преварио. Али је боље да видите сами.

„Треба да ми учиниш једну услугу, пријатељу мој. Затвори свој млин за један дан и отиди одмах у Егијер. Егијер је доста велико место на три, четири миље удаљено од тебе, — управо једна лепа шетња. Кад стигнеш тамо, запитаћеш за Манастир Сирочади. Пред је зграда до манастира једна висока кућица, са сивим капцима и баштицом иза куће. Уђи у њу и не закуцавши — врата су увек отворена, — а улазећи викни јаче: „Добар дан, добри људи! Ја сам Морисов пријатељ!... Тада ћеш опазити како ће ти двоје старих, ах старих, старих престарих, занављени у својим наслоњачима, пружити руке; ти их пољуби од свег срца у моје име, као да су твоји. — Затим ће те се разговарати; они ће ти говорити о мени, само о мени, напричаће ти тисућу глупости, а ти ћеш све то слушати, не смејући се...

Немој се смејати! Је ли да нећеш?... То су моји деда и баба, два створења која само за нене жене а која ме није видела има већ десет година... Десет година, то је одиста много! Али шта ћеш? Мене не да Париз да одем до њих, а њима њихова дубока старост... Они су тако стари, да кад би пошли да ме виде, замачно би спрашли на путу... Срећом, ти си ту, мој драги поденичару, и грлићу тебе, сиротиња стара заминљаће као да грле мене само... Ја сам им тако често говорио о нама и о нашем искреном пријатељству, које..."

До ђавола с пријатељством! Баш тог јутра било је дивно време, али мало згодно да се јури по друмовима; дувао је мистрал (северо-источан ветар) и јако сунце беше припекло: прави прозаички дан. Кад стиже то прокleto писмо, ја сам био себи већ пропашао једно место у заклону двеју стена и мишљах да ту проведем цео дан, као какав гушгер, сунчајући се и слушајући како се повијају јеле... Али шта да радим? Затворих гузајући млин, завукох кључ у руџу од врата, и пођох са штапом у руци и са лулом у устима.

Стигох у Егијер око два сата. Село беше пусто, сви беху у поље отишли. На улици испод брестова белих од прашине, цврчаху цврчкови као да су у сред Крoа. [1]) Пред општинском кућом стајаше један магарац и сунчане се; јато голубова беше прекрилило прекину чесму, али никог не беше да ми покаже Манастир Сирочади. Срећом, указа се нека стара вештица, сва згурена, и над јој назах шта тражим, она, пошто је била још толико моћна, подиже само свој штапић и ја се створих као каквом мађијом пред Манастиром Сирочади... То је била једна велика кућа, непријатног изгледа, поцрнела, и изгледаше као да се поноси што јој на забављени вратима беше крст од малтера с неким латинским натписом. До манастира опазих малу кућу са сивим капцима и баштицом иза куће; познадох одмах, да је то та што је тражим, и уђох унутра не закуцавши.

Сећаћу се целог живота овог дугачког, чистог и тихог ходника, са зидовима рукчасто обојеним, на којима беше намалано разно цвеће већ по мало избледело; сећаћу се и баштице која се видела у дну кроз танке завесе. Изгледало ми је као да сам ушао каквом судији из доба Седенова [2])... На крају ходника с леве стране, кроз отворена врата, чуло се тик-такање једног великог часовника и глас неког детета, али глас школског детета, које читаше срчући сваки слог: „Та... да... све... ти... И... роя... уз... ни... кну... Ја... сам ... сна... си... те... ле... ва... пше... ни... ца ... Тре... ба... да... ће... са... ме... ћу... зу ... би... о... них... жи... во... ти... ња..."

Ја се полако приближим тим вратима и погледах унутра. —

У тихој, полумрачној собици, један старчић с руменим образима, али пун бора до самих трепиља, сеђаше, у једној наслоњачи, отворених уста и руку положених на коленима. Поред његових ногу једна девојчица, у плавој манастирској одећи за сирочад (велики огртач и шала каја на глави) — читаше Живот Светог Ирена из књиге која беше већа од ње... То чудновато читање као да успављивало целу кућу. Стара сеђаше у својој наслоњачи, муве по таваници, канарине у кавезу што беше на прозору. Велики часовник као да рекне тик-так, тик-так. У целој кући нико не беше будан осим широке светлости која кроз отворене капке улажаше право у собу... У сред тог дремежа дете настављаше озбиљно своје читање: „И... о... ба... да... ва... ско... чи... ше... и... про... гу... ти... ше... га..."

У том тренутку ја уђох... Да су лавови светог Ирена јурнули у собу, не би их више запрепастили, но што ја учиних кад уђох. Мала прасну, испустивши велику књигу, канарине и муве пробудише се, часовник поче избијати, старац се брзо исправи, сав уплашен, а ја, и сам збуњен, застадох на прагу, викнувши јако:

— Добар дан, добри људи! Ја сам Морисов пријатељ.

Ох! да сте га онда видели, сиротог старца, да сте га видели како ми пружа с раширеним рукама, како ме загрли, како ми стеже руке, како трчаше збуњено по соби, вичући:

[1]) La Crau — велика таванија код утока Роне која наликује пустињи. —

[2]) Sedaine (Michel-Jean) 1719.—1797. француски песник.

— Боже мој! Боже мој!...

Све боре на његову лицу изненаде се. Он је био црвен и промуца:

— Ах! господине... ах! господине...

Затим оде у дно собе шчућући:

— Бакице! Бакице!

Једна се врата отворише и кораци, тихи, као мишји, чуше се у ходнику... то беше Бакица. Ништа нема лепше од оне мале старице у капици са траком усправно везаним, обучене у загаситој хаљини, са црним везеном шаржом коју држаше у руци, пошто је хтела да ме поздрави по старој моди... Дирљива појава! Беху једно као друго: он и она. С мало лажне косе на челу и жутом капицом, с шапком на глави, могао би се и он назвати Бакицом. Само права Бакица морала је много плакати у своме животу, јер је имала више бора но он. Као и он, тако и она живљаше поред себе једно сироче

спустише; ја се наместих између њих на једној столичици, мале плануше иза нас и распитиваше ноће:

— Како је он? Шта ради? Зашто не дође? Да ли је задовољан?

И тако смо сатима ћаскали. Ја сам им одговарао што сам боље умео на њихова питања, причајући им потанко све што сам знао о своме пријатељу, и изнемаљајући безобразно оно што нисам знао, пазећи нарочито да се не одам како нисам никад баш запазио да ли му се прозори добро затварају и какве му је боје тапет у соби.

— Тапет у његовој соби!... План је, господо, отворено плав, с цвећем...

— Истина? рече сирота Бакица дирнута и додаде затим окренувши се своме мужу: Он је тако добро дете!

— Ах! да, он је добро дете! прихвати старац с уздисањем.

Трг Краљице Наталије (1903. г.)

из манастира, жалу чуварку с планом блузицом, која је никад саму не остављаше. И видети тако оне старе, како их чувају ови мали сирочићи, најдирљивије је што се може замислити.

Уплашен, Бакица ми се поче дубоко кланјати, али је старац прекиде, рекавши јој:

— То је Морисов пријатељ.

Она наједанпут задрхта, заплака се, изгуби своју шарму, црвенећи, јако црвенећи, више но он... Ах! ови стари луди! некажу више по једну као крви у жилама, и при најмањем узбуђењу она им јурне у лице.

— Брзо, брзо, дај столицу... рече старица малој.

— Отвори капке, викну старац својој.

И узевши ме обоје за руке, они ме одведоше до прозора, који су били широм отворили, да би ме боље видели. Мале сиротице примакоше им наслоњаче, у које се они

И цело време, док сам им ја говорио, они су вртели главом једно другом, смешили се, жмиркали очима, или би ми се стари тек приближио да ми каже;

— Говорите гласније... Она је мало глува.

А и Бакица би ми са своје стране тек допанула:

— Мало јаче, молим вас!... Он не чује сасвим добро. —

Ја тада почех гласније говорити; и они ми обоје захваљиваху осмејцима. У тим увеличим осмејцима које ми пружаху, тражећи у дну мојих очију слога Мориса, ја сам, врло узбуђен, видео свог пријатеља како се осмејкује на мене издалека, као из неке магле.

Наједанпут се старац исправи у наслоњачи.

— Али, помисли, Бакице... он можда није доручковао!

А Бакица, сва уплашена, рукама уздигнутим к небу, узвикну: Ниje доручковао!... Велики Боже!

Ја мишљах да се још тиче Мориса, и хтедох да им одговорим, да то добро дете никад доцније не седа за сто, него у подне. Али не, они су о мени говорили; и требали сте видети какав се дар-пар диже, кад ми признадох да још нисам ништа окусио.

— Брзо поставите, ви плавојчице! Наместите лепо, на сред собе, прострите празнични чаршав, метните тањире с цветовима. И не смејте се толико, молим вас, него се пожурите...

Ја мислим да су се и журиле. И тек ако је било времена да се сложиjу три, четири тањира, сто је био већ постављен и доручак донет.

— Добар мали доручак! рече ми Бакица, водећи ме к столу: само ћете сами, са свим сами доручковати... Ми остали, ми смо још јутрос јели...

О сироти стари! у које доба год хоћеш, они су увек још јутрос јели.

Добар мали Бакичин доручак био је од млека, мало урма и неког колача као од неке пене; таман би се тим доручком могла ранити она и неке канарине најмање осам дана... а шта ћете тек рећи, над ја сам појеdох све то што је било спремљено!... Како су се оне две плануше гркале шануjући! А канарине у свом кавезу изгледаху као да су ми хтеле рећи: „ах! овај господин воли-ше цео колач!“

Ја ти доцста и појеdох, а готово и не приметивши, пошто сам разгледао ову светлу и тиху собицу, у којој се осећаше као неки мирис старих ствари... Наречито била су два креветића, с којих не могах ока одвојити. Те креветиће, скоро две колевке, замишљах како ли изгледаjу изjутра кад су још обавијени великим завесама с кићанкама. Три сата избија. То је доба, кад се сви стари дижу:

— Спаваш ли, Бакице?

— Не пријателу.

— Је ли да је Морис добро дете?

— Ах! да! то је добро дете.

И ја замишљах тако читав разговор, а само зато што сам видео ова два креветића намештена један до другог...

За то време једна страшна драма одигравала се на другом крају собе пред орманом. Требало је дохватити с највише полице неки суд с ракијом од вишања, која чекаше на Мориса већ десет година и коју су хтели да начну за мене. И пошто је хтео сам да дохвати ту вишњевачу; и пошавши се на столицу, на велики страх своје жене, покушавше да дохвати суд... Ви замишљате слику: старчића како дрхти и како се успиње да дохвати суд, мале плануше како му придржаваjу столицу, а Бакицу иза њега, задувану, с опруженим рукама, а преко свега тога особа се лак мирис од крушака и велике гомиле шареног рубља, који избиjаше из ормана... То је била дивна слика.

Најзад, после толиких мука и напора, успеше да извуку тај фамозни суд, и с њиме и једну сиру сребрну чашицу, сву изубијану, чашицу Морисову, кад је још мали био. Напунише ми је вишњака до врха. Морис је волео те вишње. И служећи ме, старац ми рече на ухо гуркавским гласом:

— Ви сте срећни, ви што ћете их јести!... Моја их је жена зготовила... Пробаћете заиста нешто добро.

... На жалост! његова их је жена правила, али је заборавила да метне шећера. Шта ћете! Кад човек остари, постане и расејан. Биле су нам опоре вишње, сиротa моја Бакице... Али то ми није сметало да их све поједем и не трепнувши.

Свршивши доручак, ја се дигох да се опростим са својим љубазним домаћинима. Они су радо хтели да ме још мало задрже да говоримо о њиховом добром детету, али већ се смрачало, поноћница је била далеко, требало је поћи.

Старац устаде у исто време кад и ја.

— Бакице, мој капут!... Ја ћу га мало испратити, до општине.

Разуме се да је у самој себи Бакица пљескала: да је већ мало свеже да ме прати до општине; али она то не показа ничим. Само кад му поможе да капуче рукаве од једног лепог капута, боје као шпански дуван, са поштеним дугмадима, ја чух како му мило створење рече тихо:

— Ти се нећеш дуго задржати, је ли?

А он јој мало обешењачки одговори:

— Хе! Хе!... не знам... може бити... И онда се погледаше смешећи се; мале плануше смешише се такође гледаjуће старце, а и канарине као да се смеjаху на свој начин... Међу нама речено, ја мислим да их је мирис од вишања све мало опио.

Смркло се било већ кад изађосмо деда и ја; мала плануша пошла је за нама, из далека, да би после отпратила старца до куће; али он је није видео, и био је сва блажен што иде са мном испод руке, као прави младић. Бакица весела, гледаjући нас с прага, вртела је главом као да је хтела рећи: „Ипак, мој сиромах човек!... може још’да иде!“...

С француз. превела **М. Т.**

Срце моје...

(Из збирке „Успомена")

Срце моје, сироче несрећно,
Цвилиш, тужно болно непребољно;
Срце цвили нико га не слуша,
Нити слуша, нит утјешит куша.

Драга моја, јаде не јадила,
Што си мене вјерна преварила,
Зар ми није у младјаним лети,
Боља драга, језик умријети.

7. септембра. 1902. г.
Београд

Осман А. Тикић

Под облацима

ДРАМА У ЈЕДНОМ ЧИНУ

написао

ЂУРИЋДАВ Ђ. ЈУШИЋ

Лица:

Иван — Ольга — Ана, сиромашна

У кући Иванової соба лепо намештена. У дну и са десне стране врата; на левој страни широчище сто, канапе и столице. На десној страни сто за писање.

I.

Иван сам

(Седи за столом и пише. На столу леже два већ написана писма и гори свећа, и ако је већ скоро осам сати ујутру, те се и кроз прозоре види јасна светлост. На столу још три шоље из којих је пио чај. Иван је блед, изнурен, неиспаван; нервозан при писању, те по неки лист и згужва, баци, а за тим почиње изнова да пише; али на једном мах у писању застане, замисли се, устане те прошета и приђе до десних врата, те прислони уво и ослушкује, да се опет врати столу, седне и настави писање. Цела је сцена нема и траје неко време.

II.

Ана. Пређашњи.

Ана. (Појављује се на средњим вратима и остаје тако. Она је такође узнемирена и чисто неодважна.) Жели ли Господин још један чај?

Иван. (Скочи нервозно, шапће) Пст, полако! Казао сам вам, говорите полако да се не пробуди госпођа.

Ана. Госпођа ће се тешко пробудити, она је тек око четири сата ујутрос, свладана умором, заспала.

Иван. Тим боље, нека спава, нека спава.

Ана. Хтела сам само питати, жели ли господин још чаја?

Иван. (Расејано) Чаја?... да, дајте ми још, хоћу још!... Или не, немо сам већ три шоље.... је л' те, Ана, немо сам већ три шоље?

Ана. Да, три. Рекли сте ми да вам једнако доносим.

Иван. Не, не, не могу више, него.... имамо ли рума?

Ана. Имамо, ја вам доносим уза сваки чај.

Иван. Дајте ми онда само рума, једну чашицу рума без чаја.

Ана. (Одлази.)

Иван. (Седа опет за сто и наставља писање.)

Ана. (Доноси чашицу рума и даје му.)

Иван. (Узимајући чашицу) Тако, сад можете ићи; немојте долазити док вас не зовнем. Знаћу вас ако ми што буде требало.

Ана. (Одлази.)

III.

Иван. Ольга.

Иван. (Испије рум једним гутљајем и наставља писање.)

Ольга. (Улази на десна врата; она је тек устала из постеље и обукла лаку јутарњу хаљину. Кад се појави, спази Ивана, застане на вратима изненађена и престрављена у један пут кукне.) Иване!

Иван. (Изненади се и збуни, испусти перо и почне писма крити.)

Ольга. Иване!

Иван. (Пође јој и хоће да је нежан, али му не иде од руке) Ти си се пробудила, Ольга? За што си се будила, што ниси још спавала; теби је тако потребно још да спаваш! Доцкан си заспала, је ли?

Ольга. (Преплашено) Иване, шта је с тобом?

Иван. (У забуни.) Дошао сам доцкан, врло доцкан.

Ольга. Иване... ти никако ниси ни легао?

Иван. Да... доцкан сам дошао, па онда... због тебе.. нисам хтео да те будим.

Ольга. (Ухвати га грчевито за руке.) Иване... Шта је теби? (Гледа га право у очи.)

Иван. (Избегава поглед.) Но... ништа... шта би било. Буди мирна, Ольга...

Ольга. Ти си дошао пре два три сата, је ли?

Иван. Да, дошао сам после пет.

Ольга. И ниси легао... Шта пишеш, ти нешто пишеш?

Иван. (Одлази столу, пчиша писма која је био сакрио под хартијама и меће их у џеп.)

Ольга. Иване!

Иван. Поверљива нека преписка... званична... Требао сам још синоћ да свршим на писам стигао.

Ольга. Већ је дан, већ је осам сати а твоја свећа још гори. (Гаси је.)

Иван. Да... заборавио сам.

Ольга. Ти си расејан, ти си узнемирен, ти си преплашен... Иване, шта је све то, реци ми, шта је то?

Иван. (Хоће да је неварам.) Та ништа.

Ольга. Објасни ми, преклињем те, објасни ми. Мене је страх, ја се бојим... Иване! (Потресена, загрли га снажно.)

Иван. (Осећа се врло незгодно) Ольга, но, Ольга... буди мирна, буди паметна... тебе се само чини, ја сам са свим миран, само сам уморан, неиспаван....

Олга. Није истина, ја слутим неки страх у души; ја видим како ти прљеви очи од мене, ја осећам како су ти руке грозничаве, како ти је осмех студен, како су ти усне суве, како ти је чело натуштено, како ти је сваки покрет немиран, непоуздан, нервозан... реци ми, реци ми, Иване, шта је теби?

Иван. (Протеглавши руком косу, таре чело, прими руке, бори се и мучи да ли да јој каже а тешко му је слушати и даље њена преклињања.)

Олга. (Опазивши је све то.) Ето, ето видиш да има нечега?

Иван. Не, забога!

Олга. (Нежно.) Зар те ја, Иване, не волим толико да ми можеш сваку бригу поверити, и зар ти није лакше кад ти ја овако руком гладим набрано чело... (Гладећи му чело и косу.)

Иван. (Потресен, на један мах га обилју суве, загрли је и љуби.)

Олга. Реци дакле, шта је?

Иван. (После извесне борбе, одлучан) Па добро... рећи ћу ти. Писао сам своји родитељима, своме старешини и... тебе...

Олга. (Престрављено.) Мене?

Иван. То би писао ти читала кроз пола сата, дакле прочитај га сад... (Даје јој писмо, па га одмах трза). Али не, ти не смеш читати ово писмо.

Олга. (У великом страху, слути.) Читала бих писмо кроз пола сата?!... То значи... (Не сме да погледа, али сва обамре од страха, срце јој силно бије а усне пребледе као у самртника.)

Иван. (Цепа писмо и растура парчад.)

Олга. (Наслутила је, задрхће сва пред понишљу, поведе се; од тешког дисања једва долази до гласа, цикне као рањена, дохвати се нета, очајно га загрли и завуче главу у његова недра те тешко плаче.)

Иван. (У мучном је положају, каје се и пребацује себи што је и толико казао, хтео би да се ништа из немог загрљаја, но она га је силно прикопчала.)

Олга. (Извесе главу, нервозно, усплахирено.) Иване реци, реци шта је, шта је забога, мој добри Иване!

Иван. (Изнемогао, савладан, престрављен и сам, упорно ћути и гледа преда се.)

Олга. Оно писмо, је ли, требала сам да добијем после твоје смрти? (Бризне у плач.)

Иван. (Ћути непомично и гледа преда се).

Олга. (Наново га загрли снажно и обасне пољупцима.) Реци ми, реци ми све, ено ћићу мирна, мирно ћу те слушати.

Иван. (Махне руком као да би хтео рећи: „Ех на што ти то?“)

Олга. Реци ми, Иване, ја морам знати, ти ми мораш рећи, ти ми не смеш сакрити.

Иван. (Тупо.) Писао ми нисмо крити од тебе.

Олга. Нисм нисмо, али бих ја то сазнала тек из писма које би добила после твоје смрти, је ли? Не, Иване, тако ти Бога, реци ми ти, ти сам.

Иван. (Прошета један пут два преко позорнице, рећи се, али у прси нах врло неодлучно почиње)... Олга, ја сам учинио једну ужасну кривицу, један неопростиви грех и... други излаз нисам могао наћи до... већ знаш! (Бори се опет, пауза.) Ти знаш да ме је синоћ познао пијастар, и знаш да сам данас, дневним возом, у извесној мисији, требао да отпутујем на границу. Ја сам имао да предам на граници шест хиљада динара у злату, извесној поверљивој личности, и тај сам новац синоћ донео собом кући. (Дужа пауза.) Ја сам међу тим... сам тај новац појео прокартао...

Олга. (Гледа га сва пренеражена.)

Иван. (Сав је у ватри, зубуљен, наставља одлучније.) Тај новац, међутим, ја сам већ данас, у десет часова, требао да однесем собом на пут. До тога часа, па и да је много више времена, толики новац не могу наћи. И шта ми остаје, какав излаз, какав начин да се спасем? Проиграо сам новац, проиграо сам поверење, службу, част, проиграо сам срећу...

Олга. (Нема, иланкше и посрне.)

Иван. (Придржи је у наручја и одведе те сједе на столицу. Док она оборене главе бесвесно седи, он нервозно шета или стаје, замисли се или пређе њој полако и нежно јој гладећи косу, но тако да она не примети. Најзад, над она дигне очи, он се приборе и настави.) Ама... то није сам мој грех према теби, Олга, моја добра Олга!...

Олга. (Устаљла дисање и рашири ленице.)

Иван. Ја ти се кораи исповедити, како бих лакше тној опроштај испросио. Чуј ме дакле: пре него што сам те пре шест седам месеца непросно, управо но што сам те заволео... (Дрхће му глас, неодважно) ја сам волео једну женску коју мене и данас још воли...

Олга. (Хоће да цикне, но не може; на лицу јој се опрта нов страх, страшнан је бол очајна, но она се бори да га савлада а грозница, која је постепено расла, примећује се да јој је обухватила и тело и душу.)

Иван. Ја сам са том женом све односе прекинуо; заклињем ти се на то живим Богом; заклињем ти се љубављу својом према теби! И ма да ме она и даље страсно воли и ма да је чинила покушаје да ме поито поито придрже себи, ја сам се одлучно бранио заштићен твојом љубављу.

Олга. (Мало пешто умирена.)

Иван. У осталом, та је жена, као и све сличне јој, напрли већ мени заменика, нашла је себи новога љубавника. Али тај господин, којега ја иначе мало познајем, стално вегрује да је неки победилац, прибојавајући се иначе мога ривалства. Да ми је кадгод пришло да се објасним, ја бих га умирио, али место тога, он ме стално изазива, псмева и дражи, и ако је већ опасно можда, да сам ја стално равнодушан према томе... (Уморан је, застане, мисли као да се присећа свега, па за тим настављ.)... Па и синоћ, када сам послом изашао у пажању по вечери, затекао сам тога господина где игра карте на велике суме. Пила му је добро карта и био је расположен те — ма да сам ја седео за другим столом — почео је да ми добацује назирања. Хтео сам у једном моменту да направим скандал, али би тај скандал изгледао ружан, тумачио би се можда да сам га као ривал, као љубоморан ривал напао. Бутао сам, трпео, али... кад његова назирања почеше да прелазе у увреде, наде ми на пинет несрећна писмо, да приступим игри па да у игри назовем сплаву и скандал... (Пауза.)

Олга. (Слуша све као скаменљена, но гдекто је се коснс те се примети како јој се бол опрта на лицу и усне боно разнуку.)

И в а н. И ја сам почео: бацио сам први и за тим други и трећи наполеон. Изгубио сам. Бацио сам и четврти, изгубио сам и тај, а то је био путни трошак који ми је за данас дат. Мене подузе нека катра, а господи се на то стаде још и задовољно смејати и... мене подиђе тад неки плаш, нека бес, нека пакост и страст, те остави нашалу, дограби као луд пуњи...

О л г а. (Осећајући се ваљда као сукривац, што бар није била будна, престављено)... А ја?

И в а н. Ти си спавала.

О л г а. (У страху.) Па?...

И в а н. Узео сам сам новац који сам требао данас да носим. У први час био ми је циљ да повратим изгубљени путни трошак, али сам ја све дубље и дубље упадао; јер, што сам даље играо, све сам веће суме стављао да бих повратио изгубљене. Сума је ишла за сумом, надно сам их из џепа једну за другом. Играо сам на твоју срећу, Олга, молио сам се у души Богу у твоје и моје име да повратим, да повратим само суму која није моја, али — губитак је сустизао губитак. Најзад, пребледех као спиртиник кад запуцах руку у џеп и видех да је сума коју износим — последње сума. Веровао сам иван да ће ми та последња сума поћи на, али... (Он на једанпут ућути и опет се као раније загледа тупо у под преда се.)

О л г а. (После извесне паузе) Иване... па шта сад?

И в а н. (Ћути, нахне само рукама као кад би казао: „Што питаш, знаш и сама шта!“)

О л г а. Зар другог излаза нема?

И в а н. Никаквог!

О л г а. Зар не можеш отићи Министру или писати му да си слаб, и да га молиш да вечерас или сутра путујеш?

И в а н. Мисија је хитна, био би послан други да носи новац који би тад од мене тражили.

О л г а. Зар не можемо ту суму наћи?

И в а н. Сад је већ осам и по, а ноз полази у десет. Али кад би полазио и у дванаест, и вечерас па и сутра, ко ће ми толику суму дати? Немогуће.

О л г а. (Ужаснута.) Иване!

И в а н. (Ћути као скаменљен и гледа преда се.)

О л г а. Забога, Иване, шта ћемо?

И в а н. (Ћути.)

О л г а. Ти још једнако мислиш само то што си мислио; Иване, ти још једнако на то мислиш?

И в а н. (Отрже се, решено, одлучно.) Па шта бих друго?

О л г а. (Цикне и обисне му о врат.) Ја не дам, Иване, разумеј: ја те не дам; радије ћу ја умрети, радије ћу учинити све, све, све, али тебе не дам... не, не, не, не дам те.

Иван. (Немогући да подноси бол, хоће да се отрне и да оде.)

О л г а. Куда ћеш?

И в а н. Да покушам гдегод.

О л г а. Шта?

И в а н. Не знам шта... да покушам.

О л г а. (Загрли га још чврше.) Не, не, не смем те пустити; не смем те пустити никуде од себе, никуде из мога загрљаја. Не верујем ти; ти хоћеш да ме превариш; тебе треба само један тренутак да си сам, Иване, прилазећи ми, ти би хтео да ме превариш, да доченаш тај тренутак.

И в а н. (Бори се.) Олга, пусти ме!

О л г а. Не, не Боже мој! (Случајно, како га је обгрлила, осети под руком да он има револвер у џепу и цикне.) Ето, ето, шта је то; шта је то у твом џепу? Дај ми овамо!... (Хоће да му узме, он се брани.) Дај ми то несрећно оружје, Иване, тако ти Бога дај ми!...

И в а н. (Бранећи се.) Али, Олга!...

О л г а. (Падне на колена, обгрли његова и моли га кроз сузе.) Ја те молим, молим те као Бога, дај ми то оружје, нећу да је у твоме џепу; ја ћу га оставити ено тамо, у тној сто, само нека није у твоме џепу. И ја, несрећница, ја те грлим и познајући да грлим уједно и оно несрећно оружје које сам спремио да ми њиме срећу одузмеш. Иване, дај ми га тако ти Бога!

И в а н. (У борби, муци, пребацујући сам себи што је до овог доцео, механички вади из унутарњег џепа револвер и даје јој га.)

О л г а. (Кад спази оружје цикне, шчепа га грчевито да не би он у том моменту учинио што, и однесе га те остави у оближу од стола коју закључава а узима себи кључ.)

И в а н. (Са резигнацијом.) Па добро, Олга, шта ћеш ми поћи тиме?

О л г а. Ја не знам, ја не знам, ја те само не дам. Чуј ме, Иване, ја те не дам.

И в а н. (Мирније.) А зар је мени драго опростити се света, света у коме си ти. Зар је мени драго растати се с тобом која си ме научила чистој љубави, навикла на срећу и омилила живот. (Узме је око паса, одведе је до столице и посади је тамо а он остане пред њом.) Буди данас мирна, Олга, и разговоримо мирно и прибрано о овој неволи.

О л г а. Ја не знам, не знам ништа, Иване; ја једно знам, ја те не дам, не дам те смрти.

И в а н. То значи, ти ме дајеш суду, срамоти, бешчашћу, ти желиш да ме начиниш последњим човеком, како би ме за тим лакше престала волети.

О л г а. Ја те не дам ни суду.

И в а н. Па нпак, једноме ме морам дати: смрти или суду.

О л г а. О, Боже!

И в а н. И погледај (показује јој сат) сад ће скоро десет. Ја пре десет треба...

О л г а. (Престављено цикне.) Иване!

И в а н. Дотле нпак да пресудим, дотле да изберем шта ћу. Разнели сама. Часно би било да одмах сад јавим министру шта сам учинио, како би за времена послао још данашњим возом другог човека и други новац; јер, ако сам новац упропастио, не морам чинити двогубу кривицу, упропашћујући и поверену ми мисију која ће пропасти ако се данас не однесе новац. Међу тим ја министру могу само цртав то јавити...

О л г а. (У највећем очајању, сва малаксала, оборила главу на руке и јеца.)

И в а н. (Посматра је, за тим окрене седне и сам на столицу на противној страни, зарони главу у руке, и дубоко се замисли.)

IV.

Ана. Претвашић.

Ана. (Улази и застаје на вратима.) Господине.

Иван. (Тешко диже главу.) Шта је, Ана?

Ана. Једно писмо.

Иван. За мене?

Ана. (Прилази и предаје му писмо.) Да, за вас.

Иван. Добро.

Ана. (Одлази.)

V.

Иван. Олга.

Иван. (Отвори писмо, погледа најпре потпис и врло га нежно дирне; згужва писмо и хоће да га баци, али се опет реши и развија те га чита. По што га је прочитао, диже се и даје га Олги.)

Олга. (Целој првој сцени није обраћала пажње; она није дизала главе ни кад је Ана ушла ни кад је изашла, тек кад Иван спусти руку на њено раме, она се као из сна трже и кад јој да писмо прими га механички и развија. Пошто загледа потпис тргне се.) Зорка!

Иван. Да... то је та жена.

Олга. (Нервозно.) Која жена?... Шта хоће она?

Иван. Ето... видиш...

Олга. (Устала је, узбуђена, развија и чита писмо.) „Драги мој Иване!“ (Прекине читање, гурне се и назад једна победа себе те пластала.) „Јутрос је рано мој лубавник, како господина Здравковића свет назива, дошао да ме обрадује једним својим успехом. Он ми се похвалио да је њиме добио од тебе на картама пет хиљада динара у злату и поносно ми је показивао ту суму коју је везао у џепној марами. Ја сам се обишла око врата, преклињала сам га у своју љубав према њему, на сам по потреби пролила и неколико суза и све му лице обасула пољупцима, док писам успела да му ту суму отмем. Моран рећи да сам је отела, јер је то трајало читав сат док сам га умолила и док сам му измолила толики новац. Најзад, та је сума код мене, али, драги мој Иване, ја знам врло добро да си ти сиромах; да ти писи никад могао имати толики свој новац, већ си га узајмио и сад. Пошто си га изгубио, мора да си врло несрећан. Мили мој, сео не још једном да ти кажем колико те волим; дођи, дођи одмах к мени где те чека твој новац и мој топли загрљај....“ (Цикне испусти писмо, падне на столицу и ужасно грца а за тим скочи Ивану и загрли га чврсто.) Сви, сви хоће да ми те отму, сви, сви... и смрт, и суд и... она, она! Ти би само мртав био мој једино би мртав био мој. А жив!... О, Боже, шта је ово; где сам ја; куда ћу ја? Какви су то, облаци нада мном? Ко ће ме извести из овога понора на стазу, на праву стазу, ону која води моме миру где сам се до сад срећом згревала као на крилу материном? (Размишља.) Само мртав, само мртав си мој, али... да ли те ја волим и тад ако те пустим да умреш.... (Кратка пауза. Она је у себи наставила ред мисли.).... а да ли те волим ако те пустим да живиш?... Не, не, ја те волим и мртвог, и мртвог, али да си мој, само мој!... О, Боже, како страдам, каква дивљачка мисао! Ја љубављу зовем себичност; није ли и права мајка поклонила немајди дете, кад га је суд хтео да подели; нека живи, па и не било њено. То је била материнска љубав, то је била чиста, узвишена љубав, љубав велике душе. (Бори се ужасно.) Зашто ја немам снаге за тако велику и узвишену љубав?...

Иван. (Потресла га је ова њена борба.) Олга, не мучи себе. Ја сам спему крив, презри ме и тада ће ти лакше бити...

Олга. Стани, ћути, немој ми говорити, нека не чујем твога гласа; ако га слушам попустићу, пожелећу да слушам тај глас и тада... ако то пожелим... ти ћеш живети, али нећеш бити мој. А ти мораш бити мој, само мој... (Падне на столицу и бори се.)

VI.

Ана. Претвашић.

Ана. (Долази на средња врата.) Господине, већ је девет сати; синоћ сте ми казали да доведем једна кола у девет сати за станицу.

Иван. А да... онај...

Ана. Хоћу ли довести кола?

Иван. Да, али... мало доцније... није потребно сад. Знаћу вас ја кад ми буду требала.

Ана. (Одлази.)

VII.

Иван. Олга.

Олга. (Диже главу, пошто Ана изађе. Она је решена, то јој се чита са лица. Говори мирно, тихо.) Она ти јавља да је време!

Иван. Да, Олга, време је.

Олга. Па добро, Иване, иди!

Иван. (Изненађен.) Да идем?

Олга. Да... иди к њој?!

Иван. (Тргне се.) К њој!!

Олга. Да, иди, узми новац и отпутуј одмах.

Иван. Олга?!

Олга. (Једнако мирно.) Иди, немој да одоцниш.

Иван. Ти ме не волиш, Олга!

Олга. Иди!

Иван. Не, ја ту цену никада не; по цену твоје љубави да откупим себи живот, да откупим част... никада...

Олга. (Бено.) О, како не умеш да појмиш, колико те волим баш у овоме часу!

Иван. (Узнемирено.) На онда што ме гураш од себе; зар ти није пречи мој гроб који би теби сам припадао.

Олга. Не, ја хоћу да ти живиш!

Иван. Такав?...

Олга. (Гледи му чело.) За то што те волим; за то што не може другче бити, зато... иди, иди, молим те, што пре.

Иван. (Сломљен, сможден.) Не, нећу поћи пре но што ми искрено не кажеш, је ли то твоја воља; желиш ли тебе рада да живим, или је то великодушност.

Олга. Иване, то је моја воља; нека моја љубав буде јача од невоље, нека буде јача од суда и од смрти.

Иван. Олга, размисли... хоћеш ли за тим бити јача од себе саме... да бих избегао суд, да бих избегао смрт, ти си изабрала... туђи загрљај!...

Олга. (Запушти му руком уста.) Ћути... иди, иди кад те молим, иди кад те преклињем!

Иван. (Пољуби је у чело.) Добро, идем?... (узима шешир и одлази полако.)

VIII

Сила сама

(Пошто је ни отишао, стоји као скаменьена; она се бори са нечим што је неодољиво, што је јаче од ње, што не може да победи. Она би силом да је јача од себе саме, али иђак онај осећај, који она тушти, на један мах набије тако да лице, које је мало час било без израза, очас изражује собом да је она унутарња сила победила њу. Она се у мах тргне, појури вратима, на која је Иван отишао, као раздражена лавица мало час склопљени вратима напеза, на која је изашао њен тиранин који је кучи славу, и цикне.) Иване, Иване... стани... остани... немој ићи! (Ослушкује и кад види да је он отишао, да се дошпан покајала, њу охрабра бол, сломи јој снагу и она боно додаје.) Дошпан је!... Отишао је! А како сам га волела!... (Покупи још једном да прибере снагу, но то је сломије и пада код врата.)

Завеса пада

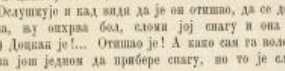

Петроград, јануара 1903. г.

Петроградска изложба одела

Прва међународна изложба историјске и савремене одеће показује како је сваки почетак тежак. Сва изложба тврди да нису знали ни иницијатори ни излагачи шта је задатак њен. Одећа је прва кућа човекова и њезда његов први плод разума у борби против природних сила. Изложити историјску одећу са савременом заједно, значило би познати се с главним културним обележјем народа. Многи излагачи тако су и схватили задатак изложбе, али су се презарили луто. Практични запад разумео је изложбу као средство за трговачку рекламу, па поред тога, што је умео извући материјалну корист, показао је посетиоцима колико је измакао напред пред другим народима.

Чим посетилац уђе у пространу салу Тавријскога Дворца, среће се са савременим модним женским халинама Берлина, Беча и Париза. Фине женске фигуре од воска с најновијим фризурама, окићене су вештачким свилених тканинама и фантастичним решкама, да би могао какав махнити Турчин разбити стакло и бацити се лутки у загрљај. То је циљ савремене моде женскога одела и он је достигнут, захваљујући мидерима, огољавању груди, бреновању косе, обавијању тела што финијим халинама и т. д. Ја нисам у стању описати све лепоте женских Парискиx, Берлинских и Бечких костима, јер се слабо разумем у тим стварима. Поред изложених халина стоје и цене од 200 до 1200 рубаља за један пар. То је одећа савремене јевропске кћери, и то у доба кад воде борбу сладни са ситима, голи са обученима, слаби са силнима. Мушко одело у центру сале, где су излагачи француски, немачки и аустријски, не представља ништа особито за културнога човека који зна шта је ферак и локчки костим.

Као контраст савременој Јевропљанки, десно од немачког одељка, по уском ходнику, ниже се уботи руски и пољски сељаци и сељанке. Чудновато је да су фигуре од воска направљене по најспровршенијим типовима из разних крајева. Малорусе знам добро. Она у многоме личе на наше Мачване и Ваљевце. Гледао сам их и у раду и на сабору. Свуда су живе, окретни и весели. Малоруска је најнигуша превртљива, а Малорусе бекрија. У Тавријском Двору обоје су стари мајмуни, голи и боси! Знам и Белорусе. Они су тромији, повученији, ленштине, али у Тавријском Двору Белорусе је „малобељ". Проста случајност! Ја ћу се пратити у други одељак руски дошије, а сад да из овога убогога ходника уђем у српски одељак.

За ово стварница, што је из Србије послано, места је доста и предоста. Над улазом написано је „Србија", па Србину заиграо срце од радости кад уђе у српско одељење; стара се да обухвати општим погледом све одиедном. Десно од улаза стоји црна фигура „ужичког кириције" са сохом у рукама, да ти се чини сад ће те ту газити! Пролазно сам преко ужички округ, сретао сам се с Ужичанима видео сам једнога типичнога разбојника, али ништа у животу страшније нисам видео од овога „мирнога" кириције српског који је послан овамо да у двору плаши Русиње. „Ја ћу умрла од страха да оваког човека сретнем гдегод сама", чух речи једне госпође. Да су га бар затворили у стакло као несрећногa Мачванина, коме су вађа нарочито наручили оес из Цариграда од два метра дужине! „Нека сто бар страшни као ниско пажетни", помислих и пренесох поглед на леви српски свет, на жене и њихово одело. Ваљевка је доста лепо обучена, чиста је и типична. Она се нема чега стидети својих другарица сељанака, па макар оне биле и Шиветкиње изложбине, које су све у новим халинама. Поред ње је Шумадинка невеста. Сирота невеста у похабаном старом оделу! Мишљах да је ту каква погрешка, али не, јер то је заиста невестинско одело некакве Шумадинке од пре 70 година, а сад је у Београдском музеју. Ко ли га је послао овамо!

Да је окићени млади Шумадинац поред своје одрпане невесте, ноj би њезда лакше било слушати прекоре Руснња: „И ово је нека невеста!", али га је родитељ затворио са „Србо-Маћедонцем" (Каква терминологија!) и Косовком Девојком.

Њезда је то родитељ учинио из политичких разлога! Хајдне овога њајноја „Србо-Маћедонца" нити су маћедовске, нити старо-српјанске, него арбанашке. Дугачка бела маћедонска долама, оперважена пуним гајтањима, и широке чакшире шпаране гајтањима пуним од белог чоха, то је типично одело старо-српско, прототип црногорске доламе и шумадијских чакшира. Београђани ногу најдети ту лепу српску ношњу о великим празницима, кад се облаче у свечано руво наши предни Маћедонци. Тиш те старе доламе још је где где очувао у Васојевићима. Чакшире овог „Србо-Маћедонца" арбанашке су као и његов уботи милтан. —

Међу Шумадинцем и Арбанасом (уображени „Србо-маћедонцем") стоји са грубим очним закрпалом Косовка Невеста. Заиста онде је и преко воље родитеља нешала осетна политичка слика. Сирота Косовка збила не зна на коју ће страну окренути. Обучена у грубо арбанашко одело, са закрпљеним очима, она гнадавога Шумадинца не види и као да се јежи од удара арбанашкога.

Но Богу хвала, ево ме пред групом дивно одевених Српкиња. Њих је седам. У средини седи богата грађанка, а око ње су у красном сеоском руху, с богатим накитима, с вештачким невозима, Србијанке сељанке. Фигуре су типичне и лепе. Лепо нађим да им Петроградске госпе завиде, а ја их гледам и сам сам блажен. Једном речи ова група женскиња искупљује сву српску изложбу, и готово би пажетније било да ништа друго није ни слато, кад се није схватно задатак изложбе. Није потребно напоминьати од

какнот би значаја било да су у српски одељак ушли предмети и других српских крајева. Њих нема, и било би жалосно ако их не буде и на Свесловенској Изложби.

Родитељ-скулптор г. Јовановић, поред свега старања да српском одељку да што естетичнији полорит, није достигао циља. Мали, финији предмети сасвим су без реда изложени. Није могао разумети шта му је требало да симболичну групу „Србију“ постави на грубој сељачкој запрези, међу сликама Краља и Краљице. Још није разумео шта му је хтела група „Лепотица Нева“ (гола жена) у српском одељку. Али највише се чудим како је смео изложити онако неуметничку бисту Њ. В. Краља Александра. Како му није помогла израена слика Краљева да разуме да му рад не ваља?

Ја сам већ рекао да и сами Руси нису схватили задатак изложбе (Чеси још више), ма да је руски бојарски одељак пун интереса. Описивати га било би дуго. Мене је највише интересовао „плави ћумдир“ Петра Великога. Гигант поласт, гигант радом, гигант памећу, гигант јунаштвом, гигант челичном вољом, као да је с презрењем гледао на ову дечјачку изложбу. Кад сам га „разгледао, јави ми се мисао: Шта би он радио да у овом тренутку оживи? Чудноват сам одговор дао на ово питање. Он би моћним гласом викнуо: „напоље одавде“. Растерао би посетиоце и јевропске пожерсанте, и наредио да неторијске ствари покупе за музеј, а богате моде халине раздаду војничким женама. Изложба није имала смисла, бар оваква каква је. Пољаци су једини који су дали смисао изложби и представили посетиоцима прошлост која даје права на будућност.

Петроград. М. П. Цемовић.

Пред амором (слика А. Бугеро). — Нашим читаоцима већ је познат овај француски сликар по неколиким радовима што смо их објавили у „Новој Искри“. Онога пута износимо фрагмент његове неке слике „Пред аморе“. Све особине његова начина сачуване су и овој слици: необично фини цртеж, нежност изабраног предмета и, најзад, избор и слагање боја. „Слатки“ Бугеро и ако није сасвим у вези најновијим сликарским школама, ипак има веома широке кругове поштовача, од најкомпетентнијих судија па до најобичнијих гледалаца. Бугеро својим сликама највише утиче на срце, а онај који то задовоље у гледалишта, може мирно рачунати на успех свога рада и у далеком потомству.

Јулија Јелисавета Мак Лафлин и Ема Марија Пиркон. — О овим двема Енглескињама, које су као болничарке суделовале код нас у рату са Турском (1878. г.), нади засебан чланчић у овом броју. —

Ниш из 1878. године. — Ове године навршује се четврт века од ослобођења југоисточног дела Краљевине Србије. Најзначајније је место у тим крајевима поносити Ниш. У овом броју износимо пред своје читаоце слику Ниша какво је изгледао године 1878. — О променама у њему за то кратко време није потребно говорити, али је потребно нагласити да је Краљевина Србија, још када недовољно позната и неценена, направила много боље своју културну мисију и показала се и бољи иноуздањија у том послу (јер је, изузев осталога, одмах пришла и решила аграрно питање) од суседне нам царевине аустријске.

Краљевски Конак у Нишу (1878). — На обали Нишавиној, у зачељу лепог Нишког парка, и данас је овај конак у којем је пре ослобођења становао Нишки везир. Одређен је, одмах после рата, да буде Краљевски Двор у Нишу, другој српској престоници. —

Болница код Ћеле-Куле (1878.) — У најближем растојању од тврђе Ћеле-Куле, тог споменика српског витештва и љубави за слободом, била је још у турско доба ова зграда која је служила за војничку болницу. Данас је она такође болница, али српских војника, преправљена и уређена према данашњим потребама. —

Улица Краља Милана I (1903.). — Поглед на слику Ниша из 1878. г. и на ову данашњу улицу, јасно показује колико је прожета у најбољем значењу доживео Ниш за 25 година од свог ослобођења. —

Окружно Начелство у Нишу (1903.) — На самој Нишавиној обали подигнута је, у брзо по ослобођењу, ова зграда управних власти у Нишком Округу. —

Трг Краљице Наталије (1903.). Сликама из старијег и данашњег Ниша додајемо и ову, која ће нажалиост гледаоцу јасно предочити разлику некадашњих тесних и кривудавих улица Нишких и данашњих широких и других са пеколиким трговима као што је овај Краљице Наталије.

ХРОНИКА

О претварању биља

у фосилно гориво

Већ од дужег времена усвојени су у науци погледи, по којима је претварање биљне целулозе у угаљ потпуније у толико, у колико је већа геолошка старост оних слојева у којима се органски наноси налазе. Овај низ пре-

ног материјала. На тресету, као и на најмлађем мркоm угљевљу, лигнитима, још се може јасно распознати биљно влакно. Прерушавање биљног влакна у толико је потпуније, у колико је већа геолошка старост угљевља, тако да се на антрацитима, који су махом метаморфисане сађи, тешко може доказати првобитна биљна грађа. Напоредо с тим иде и промена хемијских особина: производи дестилације дрвета, метил-алкохол и сирћетна киселина, добијају се само из угљевља млађих геолошких периода, докле најстарије угљевље, антрацити, дају само мале количине дестилата, будући садрже само угљеника 95 %/o и више.

Данашње је спорно питање у геологији: да ли се ове разлике у фосилном угљевљу оснивају на првобитним процесима угљенисања, или је оно стекло своје садашње стање посупно, најлак, непрекидном променом проз дуги низ геолошких времена. Према првој поставци, процес карбонисања извршен је у предашњим геолошким временима после различито него што то бива данас; у Силуру н. пр. биле су прилике за угљенисање биља таке, да су се из њега непосредно образовали антрацити, најбогатије угљеником. Они су, као такви, за тим покривени и претрпани дојницни талозима. Према овој теорији, извршено је угљенисање у карбонској формацији само до каменог угља, у доцнијим, млађим формацијама до мрког угља и лигнита, а наслаге тресета, које се и дан дањи граде, показивање увек састав тресета, ма колико времена протекло. Према овом мишљењу, тресет би остао тресет, и ако би минуло толико време, колико је прохујало од Силура до данас.

Напротив, према другој поставци, антрацит је најлак прошао сне неће од древног влакна до данашњег спота изгледа, пошто је најпре покривен талозима, и тим одвојен од спољашњих утицаја. Узрок његову данашњем, неоиа измењеном изгледу, не би био у другчијим погодбама његова постанка, већ се има тражити у напредно дугом времену које је протекло од његова таложења до данас. У току тих бескрајно дугих времена, приобитно биљно градиво непрекидно се мењало и богатило угљеником. Она друга теорија имала је, до скора, најзише присталица, који су све врсте слојева фосилног угљевља сматрали као скамењена тресетишта давно минулих времена.

Ну на последњем међународном геолошком конгресу, одржаном прошле године у Паризу, изнео је *А. Лежер* (Lesiège) резултате својих истраживања у погледу постанка фосилног угљевља, на основу којих он сматра прву поменуту теорију као оправдану, и ако је друга већма распространена међу данашњим геолозима [*]).

Лежер разликује, при образовању минералног угљевља, три важна чинноца: растворне ферменте, живе ферменте (проузроковаче врења) и антисептична (противтрулежна) тела. Прва два чинноца називају променљиване, а трећи — одржавање органске супстанце. Растворни ферменти не морају да су увек присутни; где их има, тамо називају они, у прноме реду, распадање, лабављење органског градива. Живи ферменти су прави чинноци угљенисања, које се тако јавља као врста врења (ферментације). Антисептика пак уништавају проузроковаче врења, она учине крај процесу угљенисања и сачувају тако остатак биљних талога од даљег измењивања. За време грађења антрацита делали су поглавито жива ферменти; при постајању каменог угља, напротив, нарочито су се истицали растворни ферменти. У мрком угљевљу су биле час једни, час други претежни, али су доста брзо уништени антисептичним телима; при образовању тресета пак били су растворни ферменти сасвим неизучени, а превладивала су антисептична.

Тако је, по мишљењу Лежерову, свака врста минералног угља достигла неко изнесно стање заштите, чим су дијастазе и микробе постале без утицаја. Овако стање није морало увек да буде потпуно завршено; локални узроци могли су и даље да изазивају промене у фосилном угљевљу, али тим није нарушавао целокупни ток процеса угљенисања. То што је данас антрацит, било је и онда, чим се образовало, антрацит; што је данас тресет, то неће — по Лежеру — никад моћи да пређе у друге мање процеса угљенисавања; ако не наступе нарочити, изстанични, спољни поремећаји, онда неће никад од мрког угља постати каменн угаљ, јер је са изумирањем фермената престао и процес угљенисавања.

П. М. И.

КЊИЖЕВНОСТ.

Једноженство и многоженство. Предавање проф. *Т. Г. Масарика*, пренео *Др. Новак Шајковић*. Ср. Карловци. Српска манастирска штампарија 1902. Прештампано из „Бранкова Кола“ за 1902. год. Мала осмина. Страна 24. (цена неозначена).

Учени професор чешки и борац за социјалне реформе, Т. Г. Масарик, изнео нам је у овом свом предавању о једноженству и о многоженству много лепих мисли са тежњом, да се не само поучимо по и поправимо. Пошто нам је у кратком историјском прегледу показао, какво су значење имали брак и породица у разним временима, долази до закључка, да се полни аристократизам (надмоћност човека према жени) не може одобрити ни бранити, јер *између човека и жене постоји потпуна једнакост*, и назор свој о томе назива *полном демократизмом*. Строго једноженство и једномужитво сматра за сврху свега нашега полног развитка. Чист брак је најинтимније пријатељство, то је врхунац асоцијације, коју наше доба толико хвали: асоцијације душа. Брак и жени и човеку мора бити циљи развитак. У браку отпочиње нов живот, који се развија надиндивидуално. Нечистоћа не лежи у телу него у духу. Онај који постаје нечист, најпре пада духом, па тек онда телом. Морамо се навикавати поштовати своје *тело*, — и онда ће отпасти ружни идеали екстремнога аскетизма и либертинаже.

Ова ће књижица добро доћи свакоме који тежи да у свом животу „иде ка вишим сврхама“, а нарочито напоји омладини, коју ће научити, да полно уздржавање није ни нало шкодљиво (обичан изговор којим се оправдава пропадање не само морално но често и физичко), и да се до виших сврха долази моралном самопомоћи т. ј. самонаспитањем. —

Преводиоцу смо веома захвални што нас је упознао са овим мислима Масариковим, јер је пека потреба и нашега друштва, да их прими к срцу и по њима се управља.

М.

[*]) Jahrbuch d. Naturwissenschaften. XVII. стр. 319.

Жил Лемитр: — **Речи остају**, комедија у три чина од Пола Хервијеа.

Једна дирљива и завршена комедија. У њој ћете наћи у исто време нежности, нерава и, ако могу да речем, „плежена“. И она има још особено ово, што је то један од комада оних последњих година где се најсрећније опажа интересантна тежња да се под обликом драматичним прикажу у неколико цртања особина и мисли, што изгледаше да је једино било резервисано за аналитичан роман, да се учине тинки начини изражавања сопствени позоришту и, тиме, да му се прошири предмет. Овакви покушаји су увек опасни, и доста ретко изгледају да су успели одмах испрва. Али замислите само да се комедија, без њих, не би макнула ни корак напред од Хардија или Боаробера, и да, у позоришној уметности, не иђи напред, значи заостајати. Ја признајем, уосталом, да има писаца с много талента и духа који заостају.

Речи остају, овај наслов „отиен“ — као и цео комад — показује вам идеју. Разговори напатљаки из отменог друштва и њихових другарица су искључиво „оговарања“, и три четвртине тих оговарања су клевете; а нека од тих клевета може постати убиствена. Човек их слуша, прима их, верује у њих или се чини да верује да не би изгледао тупав, — и затим их понавља, не увек из неваљалства, него да би изгледао обавештен, или што има увек, као што вели Ла Рошфукол, у несрећи (или увреди) наших најбољих пријатеља (и других исто тако) нечега што нам се свиди, или, најзад, из разлога да бисмо имали прилике да „правимо досетке“ и да забављамо галерију. Страшно је шта све не дознате, само на једном отменом послу, од жена које имају љубавнике, компромитованих младих девојака, услужних мужева, људи с педеликатним зоерама, и многих других лица одних неприродним изнималним. Овака се изношења у појединим личностима чине обично без давања велике важности, случајно се изнакаже и пуштају у једном осмејају, у једној лепој речи, или у пребуткивању какве анегдоте разводушно причане. И ова изношења су у толико страшнија што искључују доказивања, што се не подвргавају никаквој контроли. Грозно је, видите, кад човек о томе размишља. Разумеће се добро. Ја сам уверен о две ствари. Ја сам уверен прво да сува тих изношења о појединцима не даје никако петачну слику о свету, који није најбољи. Али исто тако ја верујем да само деведесет од сто пута у заблуди са особом оптуженога. Речју, да се не бисмо давали варати, треба веровати да су људи у стању све даураде; али, да не би човек био неправедан и злобан, не треба веровати ни у чију покварност, осим ако смо у то сасвим уверени. Колико је живота наружених, у Паризу — и другде — злобом и лакомисленошћу светском! Колико има ружних легенада које се не могу уништити! Така је једна и она о којој нам прича Г. Пол Хервије.

Маркиз од Ноана често је виђао, у Једренима, после поноћи, барона Мисена да тајанствено излази из куће где је француски конзул, Г. од Вела, становао са својом ћерком. Он је видео Регину где испраћа барона и где му пружа руку да је пољуби пре но што ће затворити врата. Он је из тога закључио да је г-ђица од Вела била љубавница Мисенова. Он није имао право: паметан човек би помислио да је ствар само могућна и да, уосталом, нема случаја који се не може разно тумачити. Додајте да је присуство у кући оца Регинина могло спречити Ноана да закључује тако прерано. А нарочито није имао право што је, вратив се у Француску, саопштио, једне вечери, ово откриће својој љубавници, г-ђи од Модра, једној такој дами из отменог друштва. Он јој је то открио дошапуо, не придајући му важности, у намери да забави своју љубавницу, да би имао изглед човека који је у тону ствари, и што има трвутака у животу који нас наводе да се поверавамо ни због чега, из задовољства. И Ноан није у томе ништа каже „галантан човек“, јер нема ни једног галантног човека који нема у памети бар неколико сличних догађаја.

Међутим Г. од Вела умре. Регина се пратила у Париз, где жива код свога рођака гроа од Литеја. Она је без имања, и, нешто од воље, нешто да би стекла, ако је могуће, независност, она поче да учи сликање. Уосталом никако „уметник“ са пиштољем за руке. Регина је доиста дивна девојка: млада, поносита, нежна, чедна. На имања и поверљива, она није примећавала за собом шапат женскиња, кад уђе у који салон, и она није разумела зашто је старп маркиз од Розаја, за кога је хтела поћи да не би била више на терету својим рођацима, изненада тргао реч.

Тоне је увек што је „клевета“ дошапута г-ђи од Модра учинила своје. Г-ђа од Модра је то даље причала својим пријатељицама. Она је шапнула код њих на у толико веће поверење, што је Мисен необично услужан према Регини; и она је још марљивија у протурању овог мрског гласа, да је њу бно „напутио“ Ноан и да сад види и њега где облеће око г-ђице од Неела.

И заиста Ноан, познав боље Регину, поче је волети. Болна љубав! Он је хтео да је уништи; он наставља да верује у погрешку младе девојке и одлучи се да је избегава. Али ето Регина му тражи простодушно објашњење за његово ново држање, и, док је у току разговора поткрепила, са свим безазлено, њихове заједничке успомене, непримећен говор Регинин показа Ноану да ју је недостојно опадао. Она му исприча како јој је отац у последњим месецима живота био доиста претрпан бригама око дипломатских послова; како му је Мисен тада пружао у помоћ; како су имали ноћу неколико тајних већа, којима је и она присуствовала, и да је она данас из тог разлога пажљива према барону . . .

Можете ли замислити бол и очајање Ноаново? Он је био тај који је прни почео да плете невидљиву мрежу од клевета што су обмотале Регину, која и не знађаше за њих, а ту мрежу сад не може да раскине. Он би сад учинио само да није изговорена та реч која се не може више тргнути. Он је увек, у друштву, осећао да је сад та реч на њега била управљена; и нехар у који је он отров пасуо, као што вели Шекспиров стих, немилостиво је принесен његовим успеним.

Само је један начин да поправи несрећу коју је нанео дивној девојци коју обожава, то је, да је узме за жену. И он одмах на то и помишља. Само ако га и она воли! Воли га, умириће се. Почетак је њиховог разговора извристан; ја сам ретко имао прилике да чујем деликатнију изјаву љубави, невиниију и нежнију . . . Али још најтеже

није речено . . . Ноан је напоменуо Регини да јој дугује још једну исповест; она му је на то одговорила, готово весело, да му унапред све прашта, да то не може бити ништа важно . . . Авај! сирота девојка и сироти младић! Он ће сад рећи, он жели да рекне; од страха је сав побледио. . . И ми долазимо његов страх, ми смо догађајем заинати, врло заинати, што тврди да је „сцена потребна да се изради“ израђена, и то врло добро израђена.

Кад би лица у позоришту — исто тако и у стварном животу — била увек вешће разборита, кад би говорила оно што здрав разум налаже да се каже, и кад би одобравала оно што им разум одобрава, било би много мање драма, или би се много пре свршавале, било на позорници, било у животу. Ноан би рекао: „Признајем, ја сам са вама поступао грозно; али замислите да вас тада нисам познавао. Ви сте за мене били обична странкиња. Ако сам ја много крив што поверовах спољашњем изгледу, ако нисам имао ни једног разлога да вас сматрам за криву, ја тако исто нисам имао ни једног разлога да верујем, против моменутог спољашњег изгледа, у ову чистоћу која не сада очарава. Заиста, то је био трех што сам отворао и једну странкињу: али, најзад, то је била само једна странкиња коју сам отворао, то нисте *ви*, пошто ја могу рећи да, у овом тренутку, *ви* и нисте постојали за мене. И ја нисам ништа мање одговоран за зло које сам вам учинио: али имајте признања што сад ужасно патим, што вам нудим једину поправку коју ми моје силе пружају, што је, срећом, та поправка потпуна, што ће моје моја погрешка и њене последице бити сасвим уништене, и најзад, што вас молим и поштујем свом душом својом.“ А Регина би, после прот тренутка запрепашења и бола, одговорила: „Јесте, истина је, ја нисам била та коју сте ви уредили, то је нека друга, пошто је то нека млада девојка чију сте само сплуету и ине познавали . . . Кад би ми сада непричали погрешку, коју само претпостављате, неке непознате особе, ја бих укорила ту исповест као рђаво дело, али појамно не бих сам узела натраг своје срце. Узмите га дакле, и заборавимо прошлост.“ И драма би се завршала овде и можда би било штета. —

На срећу, Ноан и Регина су са сним збуњени и лишени надмоћности. Дубина кајања Ноанова је толика, и његова заклетва, да све каже и да се не штеди, тако чврста, да се већ чини да исповеда погрешку још већу од оне што је учинио. Он се сав изгубио; он заборавља да каже где, кад и у каквим је приликама отворао Регину, тако да она може веровати да је гадно отворање са сним скорашње. Његова маљавост у оптуживању самога себе чини га још невештијим но што је и допуштено, чини да он савршено заборавља интересе своје љубави. И кад га Регина запита коме је поверио убиствену тајну, он је тако простодушан да одговара да је то била нека женска, и то г-ђа од Модра. . .

И, с друге стране, Регина је била тако савршено наивна, неука и поверљива, да јој изгледа оно срамно изношење о њој као оскрњење њене чедности, оно је сву потреса, и разорава њену потпуну своју, њену девојачку душу. Пред њеним очима пије грубо скинута копрена само с увреде њеног љубавника, већ и са све ругобе у животу. То је још нешто више од срдбе, то је упрепашћење готово неповерљиво... Она се гуши; она губи глас. И можда би, при свем том, на све гледала кроз прсте после бледоће и суза своја љубавница, да није сад од једном дознала, из његовог неразнишљеног одговора, да јој је така увреда нанесена пред неком другом женском... То нарочито не може она да подноси . . . Зар не налазите да је опсервација Г. Херинса дубока? То је исто као да ју је ово гнусно изношење о њој, начињи понадно од младе девојке жену, научило тренутно телесној љубоморности. Она плане; и кад је Мисеи у том часу ушао, она му вичe: „Господин од Ноана ми каже да сте ви били мој . . . (ту реч не може да изговори) кратко, ни ме разумете. Реците ну, господине, да је то истина, цела истина!“ Наравно да су се, оставши сами, она два господина изазивала. Ствар ће решити двобој, али то неће бити двобој од шале.

Ипак морам да вам говорим о догађају с два милиона. Она два милиона изгледају ми једина знатнија невештина у комаду Г. Херинса, јер човек очекива да ће они служити нечему, а они не служе ничему, или готово ничему, и тек врло доцкан. Ево, чујте. У часу кад Ноан нуди своје име Регини, долази један адвокатски писар и тражи да говори с њом; и Ноан дознаје, за време кратког осустава младе девојке, да јој је стари маркиз од Розаја, њен пређашњи пеpeник, умирући, оставио два милиона. Међутим Ноан има само колико је потребно за скромни живот. Имање које је пало у део младој девојци за њега је пораз. Ако Регина помисли да је он само за њено богатство кад јој је затражио руку? Његово јуначко признање без сумње изгледа да је искључило и сваку помисао на какву корист; али, ако она и поверује у његово некористољубље, да ли ће свет тако веровати?... Ма како туначили, изгледа увек да ће догађај наследства створити нову драматичну компликацију. Док међутим, та компликација одмах ничевава тек што се и јавила. Она је послужила да површи у једном тренутку сцену, иначе напредну . . .

У последњем чину налазимо у летњиковцу, у околини Париза, Ноана опасно рањена. Зрно је дохватило вратну артерију, и још се не зна да ли ће се моћи спасти. Он је ту, у једној баштенској кућици, под покривачима, с црним спиленим рушем око врата, и помисао на рану која је под тим црним свиленим рушем мало је смешна. Он је под брижљивом негом неког простодушног и духовитог лекара, који нам не прецењује много медицину, и чија је сва тајна „падати се“. Што се Ноана тиче код њега је било већ све решено: он је наредио да се дозове Регина, да би је могао узети за жену in extremis: после чега ће умрети, јер га она више не воли. Затим долази и Регина; он јој говори своју намеру, и дознаје наскоро да га она још увек воли. Она му даје о томе и неосporна доказ: она се одрекла она два милиона старога маркиза . . . . Сад падају једно другом у наручја, и Ноан више не жели да умре. Усталом, нешто мало раније, и добри лекар је најавио да је Ноан спасен, само под погодбом да избегана непријатна осећања . . .

Ви се надате да је решење срећно? Варате се, и ни се грешите о писца. Оно што се мислило да је поправљено не може се извесно поправити. Кад је све изгледало да ће се свршити „на опште задовољство“, опака реч за коју се држало да је уништена, поново оживљује, јер је ништа не могаше збрисати, ни суза, ни крв, ни покајање, ни опроштај. Она се поново јавља, из дна прошлости, да убије двоје заљубљених.

Најзад долази, са гомилом пратилаца и напаљгајки из отменог друштва, она опасна мала авер, г-ђа од Модра. Они су дошли да се распитају о болеснику, на како је одговор био повољан, то се утешише жестоким „оговарањем“. Што им се говорило да ће Ноан брзо свршити?...

Очевидно, овај двобој и ова лажно смртна рана, све је то само измишљено да би се начинила интересантнијом женидба мало . . . одважна . . . Но, све једно, овај Ноан показује одличну наклоност да поправља туђе ране . . . Рањен и задовољан . . . Истина, та је личност сада богата, итд. Вереница, које скривање један шумарак, чују тај говор . . . Ноан устаде, бесомучан од једа, и упути се, ничући, са стиснутим песницама, на гомиле која је тако пријатно „васпала“: „Нитконе! нитконе!“ Али рана му се отвори и он пртав пада пред њихове ноге. „Зар смо могли ми предвидети? рече дражесна мала г-ђа од Модра... Људи су назвили да тако причају . . . Али то је без икакве важности . . . Ви знате да реч лете. — Не, госпођо, речи остају, и реч убијају“, одговара лекар Дибоа ди Шер покazујући тело . . . И, доиста, да налазим да је ово решење необично силно и необично добро.

Да ли сад да назначим и маленe недостатке комада? Да ли да пребацим дијалогу Г. Пола Хервијеа мало околишености и извесну суптилност жило удешавању? Да ли да га сирепо назовем Маривo? То не би била, уосталом, врло велика неправда, и ја држим да ће се и он са тим сложити. Али причекаћемо другу његову комедију, па да га нешкано мало. Моја је била намера да вам покажем у чему је његова прва напредна и ретка, и зашто је потпуно успела.

« сезам. превео
Мир. С. Јанковић.

Мона Вана, драма у три чина од Мориса Метерлинка. —

Већ добро познати белгијски мађионичар са својим комадима пуним страха и зашто ненавесности, мистичности и непојамних загонетки успео је да и у нежачком позоришном свету задобије интересе најширих кругова. И сама напрегнута пажња којом се „Мона Вана“ пиичекивала јамчи довољно за то. Позоришном критичару остаје пријатна дужност да велики успех, који ни овога пута није обмануо, са радошћу прибележи у хроници позоришних догађаја.

Као песник свога нарочитога правца предео је Метерлинк бар до сада као специјалиста који увек и увек једну и исту песму онталистичке љубави репродуковане, као филозоф-песник; да зарони у чаролије мистичности, у безграничио царство непојамлних чежња, у бескрајну дубину свога личнога Ја, да одатле после цео спољни свет представи као један доживљај.

Сад пак чују се и други, јаснији звуци; оснионогмија песникова бика разговетнија, пријатнија и симпатичнија. Са радошћу сме се поздравити тај обрт у „Мона Вани“ (скраћено од Мадона Јованај). Два дубока, лепа женска она гледају на нас из ова највишега комада алманзанског песника. У средини његовој стоји жена, слична онима Ботичелијевих бледих, нежних боја, чија радња није ништа друго до снажна лепа песма о женској верности, песма која на легендарни тон подсећа, и нежно и са пуно нежности дозире до наших ушију.

Остављајући пут симболизма и мистичности, оне чежњиве тежње за истином и сазнањем: чему и нашто, дело иман садржи пређашњу одлику Метерлинкову — чежњу за вечно лепим, само са једним додатком посве снажна утицаја — без моћи песникама. Из пређашњег обила у осећајима дошла је тек необично фина анализа унутрашњег живота, на пређашње тежње за театралним дејством појачано се тек прави и необично снажни утисак појединих сцена. У целом пак делу видимо силан преокрет који Метерлинк ступа из свога царства сноха на земаљските истине, преокрет у његовим назорима на друштво и свет; није то више човек са поезијом о смртној загонетки, са бескрајним дубинама непознатога, са безграничном чежњом ка сазнању и поновном рођењу — не, он се одриче симболизма, он се поново спушта жељу људе, да са познатом песничком дикцијом, чија лепота прелази у тон старих легенди, испева лепу песму о женској верности.

Само једно заиазни у нову област, у област историјске драме. Око нас преноси у доба талијанског ренесанса, у кравае борбе талијанских републиканских градова при крају 16. века, у кравав судар двају од тих градова, Флоренце и Пизе, са сном безобзирношћу, са сним ужасима које ренесанс на дну своме крије. Али је психолошки моменат драме потпуно модеран, шта више нему се сахо у модерној одећи и може повероватн. — Флорентинци, на чијем челу стоји као први власник извесни кондотјер Принципали, опколили својом војском град Пизу и његово становништво довели у највећу невољу. Један посадник из Пизе пао је већ као жртва разјарене Флоренгинске светине и као последњи претендент дуже се седи Марко, отац Пизанског заповедника, Гвида Колоне. Принципали је и сам у опасности, јер су у Флоренци приметили његову намеру да се прогласи диктатором, те су спремни да га одмах после заузећа Пизе прогнају. У тој неволи он обећава старом Марку да ће прећи са својима на страну Пизанаца одмах, ако Гвидова жена, Мона Вана, коју он до лудила љуби, пристане да сахо у лакој огртачу дође у његов шатор и ту једну ноћ остане. Са грозом одбија Гвидо овај предлог, али му отац обећава да ће град после његова заузећа задесити још већа невоља, осим тога да је он тај предлог саопштио и одбору Пизанском који је Мона Вани у томе погледу оставио потпуно одрешене руке. Завођи своју дужност према Пизи и њеном становништву, Вана пристаје на предлог, не хајући ни најмање за бесилно спота мужа. Принципали познаје Ваву из детинства са једнога сусрета, он је предусрсће са пуно нежности, подсећајући је на старо познанство. Вана се понаша у почетку као јагње одређено на жртву, постаје пак постепено топлија према Принципалију и чак му признаје како спота мужа не љуби, али чистоћа њена бика уздржана кондотјера од сваког додира, и он се задовољава само једним полуупцем који му Вана на чело даје, и полази затим с ном у Пизу. Само се пак са највећом свечаношћу слави опште спасење, само је Гвидо далеко од свечаности. И кад се Вана појављује са Принципалијем, Гвидо је грубо отура од себе, и иако га она уверава да је чиста и недодирнута врана. Његово бесилно достиже врхунац, кад он у њеном пратњу самога Принципалија открива и кад му Вана уз то признаје да га је у чело полубила. Ни клетва, ни све милосне речи, ни уверавање о њеној љубави само према њему не помажу, — Гвидо остаје тврд и немилостив. Али је и заиалучан у Ване бра и готов. Дошапнувши Принципалију да буде приседан и осетивши од једнога силну љубав према њему, она лаже, уверавајући свога мужа, да је је Принципали силом победио и иако, да би му се пак за то осветила, она га је собом домамила; освета на њему припада само њој и она захтева кључеве од његове тамнице, да би могла надгледати његово мучење. Тек сад верује Гвидо њеним речима и, мирећи се с ном, гради је у своје наручје, док међутим Вана сама о бегству са Принципалијем и о његовој и своју новој љубави.

Ко још у напред верује да под овим историјским маскама сагледа грубе и велике контуре људи из ренесанса, тај нора са свим природно да махне главом. Последња лаж и обрт Ванин у корист Принцивалијеву потпуно искари до сада лепу слику; у њеној радњи неки довољно мотивисања и, разуме се, овде се норађа једна пукотина која се никако не може прикрити. Трећи чин пун је супротностима пуним дивљења, са новом разграненом страшћу, при чему Принцивали игра улогу само мутавог човека (!). На сваки начин његова је замисао велика. Али сам покушај изнеђу старе верности и нове љубави само се може у позоришном смислу, комедијантском игром разумети. Ако ми данас Нора верујемо и потпуно смо за њену последњу одлуку, то ипак овде морамо да махнемо главом, јер поверовати овој Нори 15. века, значило би бацити у заселак опадњу културну историју, значило би останити се истине и завленити у воде романтизма.

Осим тога много је још штошта у карактерима и досађајима што нам изгледа непојмљиво: тако што Принцивали у Пизу долази, што му је држање овде потпуно загонетно; што је Вана тако наивна кад очекује од Принцивалијевог долеска с ном легитимно решење конфликта од стране свога мужа, најзад што Гвидо од свега тога ништа не примећава. Све то, као и још неке ситнице, личи на одломке из поезије скаски и гатки, што је Метерлинку још одавно својствено. Овде нак долази његова детињска романтика у сукоб са сувременим ситуацијама, те према томе онда дејствује пре као непотпуно него као наивно.

На и при свему томе ипак се у Метерлинку види дар за позоришни комад великог француског аргила. Ко нак његове радове још из раније зна и познаје, неће замерити горњем недостатку.

27. децембра 1902.
У Дрездн.

Ж. П. Живковић.

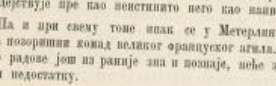

* Српска Краљевска Академија расписује награду од 480 динара у злату, коју из задужбине Николе Ј. Мариновића може добити: одличан поетски спис с моралном и патриотском тенденцијом, који је написан чистим српским језиком и одликује се лепотом слога и садржаја.

Наградити се могу како рукописи тако и штампани списи који нису старији од две године, т. ј. који нису штампани пре 1901. године.

Списе за награду ваља поднети С. К. Академији најдаље до 1. маја 1903. године.

Писци могу своја имена напред објавити или прикрити до коначне одлуке. У овом другом случају дужни су ставити неку белегу на спис и на завој спроводног писма.

Награђени списи спојина су писаца.

* Од 31. јануара о. г. почео је у Београду да излази нов лист „Српски Пијемонт", орган за економску независност Србије. „Српски Пијемонт" излазиће: уторником, петком и недељом на два табака, а цена му је на годину 16 динара. Власник и уредник му је Божидар Никшићевић. Војводе Миленка ул. бр. 20.

Финансирање овога листа предузели су на се неколики Београдски родољубиви трговци.

* 30. овог месеца у Академији Наука и Уметности изабрани су за дописне чланове: Др. Е. Мука, професор, слависта и народни вођ лужичких Срба, Момчило Иванић, професор у гимназији Краља Александра I и тајник лексикографског одсека Академије Наука, и Јован Томић, професор у гимназији Краља Александра I.

* Изашао је из штампе и већ је разаслат шести свезак (II година) илустрованога дела Знаменити Срби. У њему су описи и биографије: Лазара Арсенијевића (Бата Лаке), Илије Гарашанина, Љубомира Радивојевића, Ђуре Јакшића, Стевана Митрова Љубише и Димитрија Матића.

* Др. Тих. Р. Ђорђевић, професор Учитељске Школе у Алексинцу, поново покреће свој лист „Карађић". — Већ је у штампи и за неки дан биће готов први свезак с овом садржином: Огледи из граматике народнога говора у Алексиначкој морави, од Др. Тих Р. Ђорђевића; Кинеској сродна прича у гуслярској пјесни, од Др. Фридрика С. Крауса; Пропаст града Прозора у Босни, од Вида В. Вукасовића; Задаћа науке о народу, од О. Бременра, превео П. М. Илић; Са конгреса немачких природњака и лекара у Хамбургу, од Др. М. В. Смиљанића; Српске народне приповетке; Ситне белешке; Прикази; Гласник; Некролози. — „Карађић" излази у тромесечним свескама на 4—6 табака велике осмине, а цена му је на годину 5 динара, на пола године 3, а појединн свесци стају 1.50 дин. Ђаци имају 20% Претплата се шаље уредништву „Карађића" (Алексинац, Србија). —

* Власник цртачко-везилачког завода у Вршцу, г. М. П. Павловић, јавила да ће наскоро покренути илустрован лист за ручни рад, домаћу потребу и забаву, под насловом „Српска Везила". — Лист ће излазити једанпут месечно на једном табаку текста и два табака цртаног додатка. — Цена је листу 5 круна годишње.

* Г. Др. Мих. Вујић изабран академик читао је 26. о. м. на свечаном скупу С. К. Академије своју приступну академску беседу „О новом обрту у трговинској политици". —

Књиге Српске Књижевне Задруге:

72. **Путешествије по Сербији** од Јованка Вујића. Друга књига. — 8°, стр. V+245 (са картом Кнежевине Србије од 1815—1833. године).

73. **Драматски списи** Јована Ст. Поповића. Књига прва. — 8°, стр. XLVII+222.

74. **Приповетке Ђуре Јакшића.** Прва књига. — 8°, стр. XXXI+221.

75. **Ускок.** Написао С. Матавуљ. — 8°, стр. 237.

76. **Стари дани,** од Б. Станковића. — 8°, стр. 162.

77. **Тарас Буљба**, приповетка, написао Никодај В. Гоголь, превео с руског Милован Ђ. Глишић. — 8°, стр. XXXIX+144.

78. **Постанак и развитак народа,** написао Валтер Бецхот, превео Др. Драг. Т. Мијушковић. — 8°, стр. VII+200. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1902. —

Савремена фотографија. Упут у вештини фотографисања, са 55 слика у тексту, од Гв. М. Клајића и В. Т. Стевановића. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1902. — 8°, стр. VII+182.

Књига здравља. Сваком приступачан домаћи лекар. I део: Анатомија и физиологија. С руског превео Др. Милутин Р. Живковић. Београд, штампарија „Доситеје Обрадовић", 1902. — В. 8°, стр. 98. — Цена 1.50 динара.

Срби и Хрвати. Друго издање с поговором. Написао Никола Стојановић. У Новоме Саду, Српска Штампарија Светозара Милетића, 1902. — 8°, стр. 56. — Пријена је 35 новчића или 70 пара динарских.

Ко је крив? Мрвице са школске трпезе, скупио Сретен Ж. Пашић, управитељ В. Ж. Школе Краљице Драге и Ж. Учитељске Школе. — Прва прегрш. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1902. — 8°, стр. 111. Цена 1 динар.

„Dubrovnik, kalendar za godinu 1903. Godina VII. — Dubrovnik, izdanje i naklada Srpske Dubrovačke Štamparije A. Pasarića, 1902. — B. 8°, стр. 112. Cijena 50. para. — Poštom 60 para.

Један савет младим и нежењеним људима. По једном предавању Д-ра Кристева, од Д-ра Јов. Дапчића. (Прештампано из „Народног Здравља"). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1902. — В. 8°, стр. 20. Цена 1 динар. —

Речник српског и немачког језика (речник за цео). Приредио А. М. Матић, гимн. професор. II Српско-немачки део. У Новоме Саду, штампа и издање Браће М. Поповића, 1902. — 16°, стр. 364. Цена? —

Претплатницима Нове Искре

Уводећи Нову Искру у пету годину њезина живота, нећемо износити никаква нова обећања, јер стално верујемо да ће наше одушевљење и љубав према оваквом послу бити од веће користи него ли и најлепша обећања, која се понекад и не могу испунити. Са досадашњом вољом издаваћемо и уређивати Нову Искру и ове године, а само ће о претплатницима зависити како ћемо своју дужност извршити ове године. Како је претплата једини извор за Нову Искру, молимо сваког пријатеља српске илустрације да се не оглуши о овај позив, већ да нас претплатничким одзивом помогне, како би Нова Искра засијала лепшим и дражим сјајем.

Дужнике опомињемо овом приликом да нам неплаћену претплату одмах пошаљу, како нам не би дали права за јавно оптуживање, да радо узимају оно што је туђе, заборављајући да то није ни најмање часно!

Свој лист не можемо ником наметнути, а ко га прима и чита, дужан је и да га плати.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

Садржај:

На клизавој стази. Слика из Београдског живота од С. П. — Ноћна бајка. Песма Душана С. Ђукића. — Усамљеност (De Lamartine). Превео Ст. К. Павловић. — Под црвеним крстом у Србији 1876. Од М. Р. Весинића. — Моја драга. Песма Влад. Стаменковића. — Генералова кћи. Роман. Написао И. Н. Потапенко. С руског превео Р. — Листићи: 1. Смрт једне девојке (из „Прозаида" Змајовићих); 2. Одушевљење (из „Прозаида" Змајовићих); 3. Сумња. Од П. В. Мијатовића; 4. Реџепит. С руског С.; 5. Последња пут. С руског С.; 6. Са твога спроведа. Од Влад. Стаменковића. — Чује се клетва к'о из дубине. Песма из Змајовићих „Сваховштица". — *. Песма од Душана С. Ђукића. — Стари (Алфонс Доде). С франц. превела М. Т. — Срце моје (из песама „Ашиклија"). Од Османа А. Ђикића. — Под облацима. Драма у једном чину. Написао Бранислав Ђ. Нушић. — Наша писма: Из Петрограда од П. М. Цеповића. — Уз наше слике. — Хроника: Наука, Књижевност, Уметност, Разно. — Библиографија.

СЛИКЕ: Пред амором (сликао А. Бугеро). — Луиза Јелисавета Мак Дафлин и Ема Марија Пирсон. — Ниш из 1878. год. — Краљевски конак у Нишу (1878. г.). — Болница код Ђуле Куле (1878. г.). — Окружно Начелство у Нишу. — Улица Краља Милана I. — Улица Краља Милана I. (1903. г.). — Трг Краљице Наталије (1903. г.).

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: за год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; код Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Н. Искре", Капетан Мишина 8.

Р. Ј. Одавић, Капетан Мишина ул. 8. Крал.-Срп. Државна Штампарија

Број 2. Београд, фебруара 1903. год. Година V.

У Министарству...

— ПРВИ ДАН —

(из ТАСИНА ДНЕВНИКА)

свануо леп дан. Сунце обасјало прохове београдских палата, а од теразијских кестенова, који онако жудно пиле погледе бивших и будућих српских министара, разнио се пријатан мирис...

Осми је сахат пре подне. На дужности је цео персонал министарства унутрашњих дела. Сваки то у својој соби.

На полу пред канцеларијом тишина, нема публике, јер је десети сахат одређени час пријема...

Тек што сам сео за сто, а чича Стојан, добра и верна душа, уноси ону татли-каву која је чувена, како кажу, и сам канцеларија министарства полиције. Већ познати је ствар, да је кава, има томе десет, двадесет година, увеђена, као обавезно пиће, у сталну канцеларијску краљевине Србије. Где је пре требало пет момака, узима се сада и шести — да кува каву господи. Овога обичаја нема на Западу — него нађа када смо се ослободили и постали независни, узели смо га из — Турске. Обичај више пута на штету канцеларијских послова, али ни један Министар до данас није показао воље да га — прекрати...

На мојој канцеларији врата отворена.

У соби до мене ради секретар Божовић, један од најпоуздањијих чиновника. Више од десет година он шперара и дешифрира дешеше министарске, и чува тајну као — стена. Почео је са Радивојем, доцекао је Гарашанина, после Николу Христића, па Рибарца, Милосављевића — али ипак је онај хтео и овај намеравао, то његова уста нису никада избрбљала.

У земљи, где је по неки пут чак и државна тајна на продају — то је на сваки начин, једна — реткост...

Божовић седи за својим столом и дешифрира дешеше које су прошле ноћи стигле.

Писар Рајић, млад човек, пун идеала о слободи и полицији, с вољом, да сложи та два супротна елемента, ради за другим столом, — поређао акта и сумира, по мојој наредби бројеве криминалитета за прошлу годину...

— Има ли што од ноћас?

— Све је било мирно — одговори Божовић...

— То је добро...

— Већ десет дана немамо у земљи ни једног крупнијег кривичног случаја...

— Има ли дешеша из Лазаренца?

— Нема...

— Рајићу — викнух из своје собе.

— Заповедајте, господин — начелник — одговори, дошао и стаје као војник.

Док сам био у служби, учио сам свој персонал да увек има пристојан став и собирно држање. Такав сам опет био и ја према својим старешинама, који су ми више пута иначе били другови и пријатељи...

— Иди на телеграф (који је у самом министарству) и кажи по жици капетану, да одмах јави резултат по последњој, датој му наредби...

— Разумем...

Сутрн је била у овоме. После многогодишње упорне борбе са разбојницима (или, како их погрешно зову *хајдуцима*) успело се, једва једном, захваљујући експресним нерама из министарства, и савесном одазивању полицијских органа — да се њихов број сведе на *двојицу*, на: Борисава Дукића и Владислава Јовићевића, који су се онда крили по Колубари. Наређене су биле полицијске мере, према којима би на сигурно и ова двојица пала или-

сти у руке. Да се само нађе са прошлом године пређашњом, био би тада једини случај: *да у Србији нема ни једнога разбојника*...

— Има ли која шпијуна? — упитах даље Божовића.

— Само две...

— Од кога?

— Начелник Н.... пита: шта је с његовом класом?

— Класа га убила. Тоне да је сваког месеца да клађа. Од најобичнијега сеоског учитеља дотурао се до таквога угледнога положаја, па му је опет мало...

— Депешу?

— Дај је овамо, да је покажем Министру, али зови архивара, нека донесе акта о друмовима, па у одговору на ово питање, да му се траже извештаји: шта је, на оволике жалбе, учињено са друмовима у свом округу...

— Разумем...

— Друга шпијуна?

— Од начелника крајишког...

— Шта ће?

— Јавља: како је дознао, да се на аустријској страни, по селима крај Дунава, праве некакви разбојници, биће они исти који су летос напали банске госте у Мехадији...

— На?

— Могу лако прећи и на нашу страну.

— Да се ниште одмах Министру школских послова, којом приликом да му се скрене пажња и на исказе аустријског разбојника, Александра Шепура, кога су наше власти у Кладову ухватиле...

— Разумем...

— Рајићу?

— Заповедајте — одговара овај, пратив се на телеграма...

— Акта о разбојницима?...

— Ево их...

Акта о гоњењу и хватању разбојника држана су засебно, у једној групи, да се могу лако и одмах наћи, чим затребају.

— Да се дода и овај телеграм...

— Одмах...

На то улази шеф министарске шпедиције. Кондић, па додаје:

— Начелник крагујевачки моли, да говори с нама на телеграфу.

— Шта ће?

— Не знам. Вели — хитна ствар.

— Сад ћу.

У том се зачу министарско звоњење.

— Чим изађем од господина министра, доћи ћу на телеграф...

У том улази Н... Научио тако да досађује по канцеларијама, па ето га и у оно министарство...

— Добро јутро — вичe с врата — тражио сам горе Н... па га још нема, а ја, рекох, да свратим овде до тебе. Знам, имате добру, турску каву, да једну онако с њоме попијем...

— Бога ми, не ћеш је попити...

— Што бољи?

— У великом сам послу. Ето, видиш, министар звони за мене...

— На ти иди њему, а за каву умеш и ја сам наредити...

— Море... министар не воли то канцеларијске по канцеларијама...

— Ех... не воли... Није него још нешто... Сад ћете ви ки неки нови ред да увеђете...

— Бога ми... баш хоћемо...

— Баталиш... Када је овде заседавао мој кум, пило се по 200 кава на дан, па ником то није шкодило...

Он остаде и даље говорећи, а ја њих Министру. Тамо се задржах неко време. Од њега одох на телеграф. Измених неколико речи са главом од града Крагујевца, па се вратих и седох за сто.

Експедитор министарства уноси и предаје пошту. Ту су преседајали, који се из моје руке предају у руке Министру. Ту су писма за мене; ту је званична пошта, новине и т. д....

Одмах за њим улази озго, из министарства, писар Петронијевић, па учтиво јавља: да ће опет вечерас, по депеши из Софије, проћи Оријент-експресом кроз Београд Принцеса Клементина...

Дугох се одмах на телефон, да то саопштим управнику варошки ради потребних наредаба доле на станици...

Плашљиво се увлачи у канцеларију Милентије послужитељ, па ми јавља: да г. Н. Н. мој добар познаник, жели да уђе к мени...

— На поље — викнух. Зар не знаш писану наредбу на вратима: пре 10 сахата нико се не пушта...

— Молим, покорно господин-начелниче, извините ме... ја сам од пре три дана у служби...

— Пали се добро други пут... А господину који чека, кажи: да сам баш у овом часу у великоме послу, те га молим да се само мало стрпи; после 10 сахата стојим му сасвим на расположењу...

— Разумем...

Министрово звоњење звони. Зове ме опет. Одем к њему:

— Т..., ти си ми ономад између осталога, предлагао, да би добро било да изненада обиђемо квартове, те се на месту уверимо како се прави полициска служба у престоници. Хајд да то учинимо ноћас, да изненада прегледамо све квартове управнике. И ти са мном. Само да се ништа не дозна. У 9 сахата чекај те...

— Разумем...

Вратим се за сто. У том улази доктор Бока, начелник санитета, затвара врата за собом и почиње доста јетко:

— Ама, молим те Т..., какве су ово ствари.

— Које?

— Мало час био ми је аустријски конзул, па ми се жали: како им не јављамо, да у округу нашком има

Х. Кауллах — Луна

болест на стоци. Ја га уверавам, да тога нема. А он ми онда показа, да је његова вест истинита, па ни баш нисмо Тодора Стојановића, из Топовице, у кога обадва кола болују... Ако је то истина, а ја те молим да се што пре дешифрош о томе уверш, онда како је могуће да конзул сазна то пре и од мене и од начелника окружног...

— Могуће је. И чак верујем да је сушта истина.

— Ама како то?

— Како... тако... Људи добро плаћају, па и пре добијају.

Доктор стао па ме гледа, шта ће даље да кажем...

— Плаћају, дабоме, па имају агенте на списка тачкама.

— Несрећа...

— Није то несрећа. Него људи раде и гледају, да обезбеде своје интересе... Ево, да видиш (па извуче једну белешку из своје фијоке) по прибављеним датима: Бугари имају 47, Турци 36, а Аустријанци на 120 својих људи растурених од Београда па сруда по Србији...

— На то су шпијуни...

— Зови их: шпијунима, агентима, сензалима, како хоћеш, тек они се добро плаћају и својој влади и конзулима јављају: политичке, партијске, економске, националне, и све друге појаве у нас од којих њихове државе имају да се надају користи или штете...

— На што ми не станете на пут?

— Хе... мој докторе... то су најсупгилнија, најфинија, најделикатнија питања у полицијској служби. Решавању њихову пора се прилагати често, полако, пречо пре неуздани људи и т. д.

У тај мах момак Илија уноси и предаје ми писмо, па вели: „Хитно". Отворим одмах... Оно — напишпала... Пролетих очима — ничковска посла...

— Ево — показах писмо доктору — доће као поручено. Види чиме се наш свет занима. Један другог клеветају, један другом подмећу, лажу, кривице измишљавају... Овај ничков, видиш, пучко се замачно цео дан, те руку извртао, да му се рукопис не позна, мислећи, да ће му и код ове власте достава ућлити...

— Ничковска посла...

— Ничковска, дабоме...

— Познајеш рукопис?

— Рекао бих, да ми је стил познат. Биће, да сам још једну оваку достану код пређашњега министра читао...

— Заиста?

— Да подметне...

— Баш и ви полицајци имате муку...

— Још каку... Ево, ја служим неких двадесет година, био сам посвећен у послове многих досадних влада, па отуда и знам: да је министрима највише времена односило овако подметање, разне подвале, измишљене завере, лекаким сумњиви скупови, договори, удешена писма и т. д. Све је представљало, као да „постојећем реду" прети нека опасност, док у самој ствари она је долазила баш одго а не одозго...

Министар опет зове. Одем к њему:

— Г. начелниче... Сад ми је био Мостић. Дошао је за чича Николу, који има некакву трошну зграду у Пожаревцу, па је власт наредила, да се, као пађу склона, поруши... Он обећава да ће зграду поправити. Са тога нека се, молим те, напише писмо начелнику Мики, да се ништа не предузима...

— Наредићу...

Вратих се у своју канцеларију. Рта писама стоји на моме столу.

Седох. И отпочех донету ми пошту отварати и читати...

(наставиће се)

Зашто си ме крет'о?

Зашто си ме крет'о с утрвена пута
По којем сам срећна крај мајке пошла?...
Зашто си ме глед'о, те сам тако млада
Са мирноћа спруда на таласи сишла?...

Док те нисам знала, весела сам била:
Играла се с децом и пољела цвеће
А сада ми сетној из немирних груди
До сад незнан уздах за уздахом леће!

Ти си већ далеко, и сам Бог ће знати
Да ли ћу ја ма једном видети те још'те.
Па што си ми онда откриво тајну
Очију ти прних дубоке милоште?

Сад ја радим ма шта, ја о тебе мислим;
До сад кратки дани постали ми дуги,
И место и кућа и двориште старо,
Па и сами знанци дошли су ми други.

Ти си добро знао да ћеш, ко намерник,
У средини нашој само кратко бити,
Па зашто си онда бунио ми срце
Које није знало и немирно бити.

Богоши

Ана

жена Немањина и мајка Светог Саве*)

Данас се ништа не зна о пореклу *Ане*, жене Стефана Немање, а мајке првог венчаног краља српског и светога Саве, првог архиепископа српске независне цркве. О женидби својега оца ништа не поменуше његови синови пишући животопис његов. Доментијан је у животопису светог Симеуна забележио да је Немања досшевши до младићског реда ступио у законски брак и да му је дао део отачаства његова, и то источна страна. Тодосије пак говорећи у животопису светога Саве о врлинама Немањиним пише: како је он правичан, милосрдан и смирен. Затим вели: „узе по закону себи жену, именом *Ану*, која по врлинама ни у чему не изостајаше иза мужа свога." Али о њеном пореклу нико не рече ни једне речи, те се тако данас ништа не зна о пореклу жене, која је делила живот с оснивачем државе Немањића, и која је родила Првовенчаногa Краља и светога Саву.

Неколики писци до данас нагађали су порекло жене Немањине. Први је Рајић у својој историји, поводећи се за Дубровчанима: Мавра Орбином и Лукаријем, рекао, да је Ана била кћи босанскога бана Борића. По њему узели су и други. Међутим један од познијих писаца (Синиша у Летопису Матице Српске кв. 151) вели такође да је Ана била кћи босанскога бана Борића. Али ту узима, да су бан Борић и Борис, син Коломана I, краља угарског, једно лице, те би по томе Ана била кћи Бориса Коломанића, а унука краља угарског Коломана I. Али се јасно зна, да је Борис Коломановић погинуо 1154. године у борби с Комнином а бан Борић помиње се још у животу 1163. године.

Има помена да је бан Борић имао синова, али да ли је имао и кћери не зна се. Питање је још и то, да ли је по годинама бан Борић могао имати кћерку која би се удала за Немању. Из живота Немањина, који описаше његови синови, зна се, да се Немања, као што поменусмо горе, рано оженио. Даље зна се, опет од сина му Саве, да се није двапут женио, већ једанпут.

Г. П. Срећковић у својој историји (II стр. 12) вели, да је Ана, жена Немањина, била кћи Ђорђа Бодиновића, краља зетског. Али то мишљење своје није ничим потврдио, те тако остаје питање још отворено: чија је била кћи Ана, жена Стефана Немање, а мајка светог Саве и Првовенчаног Краља?

Гвидо Рени — Зора

II

Пре него што пређемо да изнесемо оно неколико података о животу жене, која је била мајка Првовенчаногa Краља и светог Саве, да се задржимо мало на положају жене у средњем веку.

У средњем веку, кад се распаде друштво старога света, погледи на жену мало су се изменили у корист њену. Хришћанство а особито манастирски живот, који се развио у столећима средњега века, створише нове погледе на жену. Било је читавих зборника у Византији, у којима су уношене поједине изреке, које јасно обележавају погледе онда шњега света на жену. Ове су изреке нахом позајмљене из састава светих отаца, из Светог Писма или из старих филозофа.

Неколике изреке из тих средњевековних зборника изнећемо овде. Тако Јован Златоуст вели: Онај, који има злу жену, већ је примио казну за рђава дела своја.

*) Из већег дела: *Знамените жене и владарке српске, на који су до сада штампане: I. Јелена, мајка Душанова; II. Деспотова удовица, последња српска царица босанска и III. Јефимија, жена деспота Углеше.* —

Не поклањај душу своју женској; не сусрећи се с блудницом, не приласи оној која пева; на девојку не гледај; с удатом женом не седи стога, што је лепота женска многога саблазнила.

Вино и жене саблажњују разумне.

Боља је злоба мушка, него доброта женска.

Боље је живети с лавовима и змијама у пустињи, него са женом лукавом и језичном.

Нема већег зла на свету од подмукле и зле жене. Кад је бију — бесни; Бога се не боји; закон не слуша; старијих се не стиди; већ свима досађује, све кори, на све хули.

Оваких изрека могло би се навести на десетине и више. Међу њима најче се по која, као прво у многој плови, која говори у корист жене. Тако се вели: „Добра жена то је душа куће, сиже мужа; добра је жена у куки, као очи на челу.“

Овака повика на жену у средњем веку потекла је од правила: да је тешко наћи истину у жене. Многе поуке и изреке о жени у току средњег века налазе се прибране у зборнику, који се назива „Пчела“, а који је било неколико редакција у византијској књижевности.

Из византијске књижевности овакви погледи на жену у току средњега века пренесени су и у српску књижевност, па отуда и у српско друштво. Тако се у споменицима старе српске књижевности налазе прича о злој жени, у коју су унше многе изреке о жени у опште. У средњем веку гледаше се на жену као на створење, које не треба да се учи, јер апостол каже: „жену не велим да треба учити.“ На основу тога средњевековни мудрац вели: „Тако и данас не треба жену ни слушати нити је учити, па и свега да је.“

У причи о злој жени изнесене су многе горе наведене изреке. Поред наведених изрека исписујемо овде још неколике. Тако се у тој причи вели: „Женска доброта многе је примамила, те су у њој од дубина многи као у огњу сагорели.“ За тим на питање: „Шта је жена?“ одговара се у поменутој причи: „Створење, које привлачи човека на власти лепим лицем, високим обрвама, живим очима, осмехом усана, песмом и чаробним речима, оделом слојим и игром... Жена је извор злобе, скровиште нечистоће, сиротовска беседа... хладна звер... посилаш таме, учитељица греха, храна зла, пеката похота, извор вечних мука... дома таштина, дому олуја, мужу потоп, неукротена звер, стан прељубе, оружје ђавола...“

На лепоту женску средњевековни мудрац такође диже свој глас и гледа на њу као на извор саблазни и оруђе ђаволе. Стога византијски моралиста даје овај савет: „Назите и не гледајте на женска лица стога, што она и свете саблазне; не говори с удатим с тога, што спе жене немају добре нарави. Ово говорим не стога, да хулим жене, већ да нас сачувам ђаволет искушења.“

Него ово, само нешто друкчије, налазимо и у нашој причи о злој жени. Писац (или преводилац) вели: „Сине, слушај мене и памти речи моје, да не скренеш с пута срце твоје и не западне у мреже, које су многе сатрле... Кад видиш женску, која сија лепотом својом, која има око живо и образе светле, чије лице плива у сталној лепоти, те запали помисли твоје и разнери жељу твоју, тада знај, да је жена чудна као жеравица, која непрестано жеже душу. А над подигнеш кожу њену, тада ћеш видети нашшавило лепоте ње. Ништа друго, сине, нећеш наћи, већ кости, жиле и гад. Помисли на прошењу и на сврт, када ничешне сва та лепота! Помисли: шта те је завело, чему се дивиш? Помисли и застиди се; стидећи покај се.“

Због оваких погледа на жену, које калуђерство и хришћанство, како та калуђери проповедаху, уносе у српско друштво, жена је била саблазан и сметња мужу. Као такву, разуме се, требало је удаљити из друштва. Али ови погледи нису могли продрети у све слојеве друштва; народ је сачувао своје обичаје и своје погледе на жену, које је имао раније. Он је певао о лепоти женској, хвалио је у песми праве очи, златне косе, бело лице, танке обрве, једна уста, танак стас и т. д. С тога је настала борба између живота и обичаја, који народ прожимаху, и оних погледа који поучаху и свештеници уносе у српски народ. Ма да ови погледи не могоше ухватити корена у простом народу, опет захватише више сталеже и често, и ако не баш увек. Зато се опажа у животописима појединих српских знаменитих људи повика на веселе песме као на „штетне песме хладићских жена, које слабе душу.“

Виши сталежи надвојили су се од народа, примали многе особине византијскога живота, у чијој су близини дуго живели, па тиме примили и погледе на жену. Услед тога, што је жена тако осуђена од средњевековних аскетских мудраца, свани је писац (а писци су били већим делом калуђери) писано, да је неопходно писати о животу жена, ма оне и угодне биле. Стога у старој српској књижевности XII и XIII столеће нема ниједнога животописа ма које жене, па биле то и владарке. Само се узгред помене Косара Владимирова, кћи цара Самуила, Ана, жена Стефана Немање и т. д. Тек у XIV столећу јавља се опше живота краљице Јелене.

Свети Сава устручава се, разуме се као светогорски ученик и исповник карејски, да помене на што о женидби свога оца. И ако о оцу говори доста опширно, особито као о монаху Симеону, о мајци једва по коју, само узгред, помене. То је утицај онданшњих погледа на жену ма се то тицало и матере. У осталом, тај утицај није само код нас ухватио корена, он је јак и на западу међу романским народима, а још јаче у Русији, која је такође примала културу од Византије преко калуђера и свештеника.

Жена, тако осуђена у току средњих столећа, презрена у јавном друштву као чаробница, била је презрена и у брачном животу. Летописци над њиховим народ којега владаоца,

помињу само синове и набрајају их поимење, а о женској деци никад и не воде рачуна. Женска, била она жена или девојка, могла је привући мању средњевековног писца само у случају ако се одрекла света, ако је примила на се „анђеоски лик", т. ј. ако се покалуђерила и постала у пуном смислу исповница. Стога житотворци ретко кад у својим житотворима спомињу женске. Поп Дукљанин у својој хроници ретко кад помиње поимење кћери српских владалаца. Свети Сава и Стефан Првовенчани нигде не помињу сестре своје. А и остали житотворци ретко помињу кћери српских владалаца све до XIV и XV столећа, докле су доста пажљиви према владалачким синовима. Да ли би онда било чудо, ако би се дошло до закључка, да је она жена у дому мужа својега била презирана, која је рађала само кћери?

Жена, презрена у јавном друштву, старала се да се удаљи од света и људи. Домаћи живот у вишег сталежу приближавао их је манастирском поретку. Оне су се прије току средњих векова налазила идеал живота својега у калуђерству, у покалучењу из јавног живота у самоћу исповиштва и молитви, желећи да се приближи Богу и удостоји рајског живота на ономе свету.

Овако следиште на жену, она јака подела и одвајање жене од јавнога друштва повукло је за собом многе последице. Црквене прве западну удешавање су тако, да су била нарочита врата, на која су жене улазиле. Исто тако у црквама су била нарочита места за женске одвојена од мушких. То се и данас може видети у многим старим црквама у Босни, Херцеговини и Старој Србији и т. д. Тако је у Високим Дечанима наперта одвојена од цркве. Из наперте воде висока двокрилна врата у цркву. Поред одвојеног места у храмовима овај повучен живот жена од јавности утицао је, те је и наран у људи постала суровија. Цео средњи век одликује се својом суровошћу, у целој Европи, пато се осећа и у српском јавном животу онога времена.

Т. Васиљев Јутовница

од људи, знајући лице своје, проводиле време у молитви. Деку су гајиле, по угледу на манастирско васпитање, у посту и молитви јутрос и вечерос; васпитавале су их у страху Божјем; забрањивало се смејати се с њима и играти се. Васпитању главно обележје беше испуњавање религијских обреда и то почевши од првих година детињства. Нарочита се пажња обраћала, да се дете и боји и поштује својег духовног наставника — дакле калуђера и свештеника, јер Јован Лествичанин вели: „боље је сагрешити него ли прекорачити заповест послушности пред духовним наставником." А најглавније правило у васпитању деце беше „скромност и смиреност."

Овај силан утицај аскетског живота и манастирског поретка учинио је, да је и жена код виших сталежа у

III

Онакав живот жене у току неколико столећа донекле је прилагодио жену оном аскетском и повученом животу. Чак се повучен живот жена у вишим сталежима сматрао као знак већег достојанства и вишег васпитања.

Из света онога, што су оба сина забележила о својој мајци Ани; из онога што је забележио Доментијан и Тодосије, дало би се навести, да је Немањина жена, а мајка светога Саве, била васпитана и образована по свима захтевима средњевековне манастирске педагогике. Она је, по свој прилици, имала јакога утицаја на својега мужа који је такође био побожан. А несумњиво је, да је имала врло јак утицај на васпитање својих синова, јер је занимљиво, да су јој оба млађа сина, поред тога што је један био

краљ, а други архијепископ, били писци који писаху лепим, складним, у пуном смислу за оно време, књижевним језиком.

Како Немања и Ана васпитаваху децу своју, каже њихов син Стеван: „Овај храбри и племенити муж децу своју васпита у скромности, благоверију и чистоти.“ А Тодосије вели: „Родитеље синове и кћери, које просветише божјим 'крштењем, светим књигама и благом понашању научише, веселити се у Господа.“ Кад се зна, колико је Немања био заузет јавним и државним пословима, вероватно је, да је највећу бригу о васпитању деце водила његова жена Ана. И оно што се каже за оца у погледу васпитања, преди и за мајер.

Прека томе прве основе у васпитању ова два знаменита Србина крајем XII и почетком XIII столећа, који створише српску независну цркву, српску краљевину и засноване старе српске књижевност, положила је њихова побожна мајка, Ана. Стога јој се Стеван, као светопан човек и владалац, одужује у животопису својега оца лепом похвалом, која дише за оно време необичном нежношћу сина према мајци.

Говорећи како је његов отац подигао у Топлици храм Пресвете Богородице, на ушћу реке Косаонице, вели, да га је „украсио свима потребама црквеним и заједно са честитим и побожним подружјем својим, називаном Анон, завео у њему калуђерички ред. И предаде јој храм Пресвете, да се брине о њему у свему, што му је потребно, на тако и о калуђерицама, које заведе у овом светом месту. Она у свему слушаше (мужа својега) и чуваше храм Пресвете Богородице, предан јој овим нашим светим господином. О овој (Ани) рече мудри: жена часна у дому мужа својега јесте драгоценија од бисера, скупоценија од драгог камења, јер бисер и камење земни су, а она је украшена добрим врлинама и благим делима, као бисером и скупоценим камењем. И она испуни добрим делима дом мужа својега творећи пред Господом.“

У оно време, кад је Немања подизао храм Богородици у Топлици, и кад је о њему узела да се стара његова жена Ана, већ се почела јављати завист Немањине браће. Ускоро по овоме настаје окивање и затварање Немање, па затим борба и силни напори око прикупљања земаља и стварања државе, која је за потомака Немањиних достигла врхунац. За све то време кућа Немањина стајала је на жени његовој. Она је не само била мајка и васпитачица деце њихове, већ и она снажна морална потпора мужу своме, који чини, да се муж, срећан у дому и породици својој, може свеколиком снагом одати јавним и државним пословима. Стога се у пуном смислу на њу може однети она изрека аскетских средњевековних мудраца, који, и поред све аскетске обазривости и светињичке уздржљивости, не могоше да не признаду *да је добра жена душа кубе и спас мужа.*

Ана је Немањи родила три сина: *Вукана, Стефана* и најмлађега *Растка*. Поред синова имала је и кћери, али колико, то се не зна. Једна кћер Немањина помиње се још 1209. године, али јој имена не знамо. Њен брат Стеван водио је те године преговоре с епирским деспотом Михаилом Анђелом, да је уда за Михаилова брата Манојла Анђела. У нашим (домаћим) изворима помиње се једна кћи Немањина *Вука* (**Кьких**). Да ли је то она иста, о којој је сачуван спомен из 1209. године, такође је данас непознато.

Ма да манастирски васпитачи средњих столећа забрањује родитељима свеђати се и играти с децом својом, опет из оних спомена, што их остави Теодосије о мајци светога Саве, видимо да иза побожности, која потискује све друге осећаје у оно време, куца нежно материнско срце које лебди над својом децом. Кад се њен најмлађи син Растко спрема да остави дом родитеља својих, кад се спрема у лов, у планину, да би тиме заварао траг и отишао у Свету Гору, кад га отац благосиља, он одлази матери. *„И мајка, по обичају материном, загрли га и нежно љубљење, пусти га с миром заповедајући му, да се што брже врати“.*

Ово су били последњи нежни матерински загрљаји и пољупци, које је добио млади Растко, познији први архијепископ српске цркве и оснивач старе српске књижевности.

Ако на овом месту видимо силну љубав побожне мајке према деци својој, на другом месту видимо опет онај велики бол, који потреса срце материно, кад јој нестане чедо које силно воли. Кад се братиме братиоци Расткови из лова и над реком, да им је нестало у шуми младога господара, обаниша је целу кућу и породицу неописана туга, *настала је жалост и плач многи и неутешни.* Зар је тешко видети у овоме, да је највећа туга обавила мајчино срце и ако то писац животописа изреком за њу не вели. Животописац вели да су потрес и туга били толики „да за мало и смрт не искушше“. Ово, нема сумње, да се понајпре тиче мајке. Немања, муж њен, да би је утешио, рече: „не тужи, не треба за ово да сво оваложићени, „син мој неће погинути. Бог ми даје наду, да ћу га „видети и наситити се милоште његове“. Тада је позвао једног војвод, и послао га, као потеру, за сином. Али узалуд. Сина му не доведоше. Он заиара пратњу, постриже се и остаде у Светој Гори.

Како ли је тек жалчином срцу било, кад се врати потера из Свете Горе и вести да доведе матери сина, она јој донесе његове хаљине и „златозарне власи“, које речито говораху родитељима, да се за њих сви њихов, њихов најмлађи љубимац, повукао за свагда из светскога живота. Овај тренутак стари животописац овако описује: „Кад „(заповедник потере) предаде писмо, које је синовљена „рука написала оцу својему, и кад видеше то родитељи „и браћа, и благородници пак сви заједно, прострели им „стрела срце. А кад из писма разумеше, што не жељаху, „не стидим се рећи Давидовим речима, плакаху тужно „од силнога бола, који им срце потресаше, уздисаху и „као да им лавовски покти утробу раздерху, јецаху и „довикиваху љубимца својега. Косе његове узеше и хаљине

Аполо са китаром

„разгртаху као драгоцено благо, дубећи их и квасећи сузама „својим, и као лек на очи притискиваху . . .“

Туга велика завлада над целим Немањиним двором. Прво одело, знак велике туге, у које се обукоше и родитељи и браћа и послуга сама, и туга у земљи пазују нам, колико се жалило за одласком љубимца Немањина и Анина. Тугу родитеља и целога двора разумео је прост народ, те о одласку Савину у Свету Гору и песму испевао и певаху је тужно по земљи целој.

Мајка је тужила за сином својим, али га неће очи више нису виделе.

IV

Наши споменици ништа више не говоре о мајци светога Саве све до одступања Немањина с престола на Благовести 1196. године. На Немању нико више није утицао да се одрече круне и власти, него његов син Сава. То тврде и шпици његова живота. Тај утицај синовљев на оца, нема сумње да је пренесен и на мајку. Њој је било драго, да, као побожна жена онога времена, неће трагом својега љубимца. Тиме се постиже двоје. Она је испунила жељу сина својега и одговорила онданшњем захтеву виших — образованога — друштва. Она се покорила средњевековном гледишту на жену и примила на се „свети лик“, постала је калуђерица. Говорећи њен најмлађи син (Сава) о калуђерењу својих родитеља вели: „раздавши све имање своје бедника остави (Немања) власт и децу своју и подружје (жена) своје прворођена венца, јер се није давнут жење...., и прими светоангелски и апостолски образ (т. ј. закалуђери се), и дадо му би име господина Симеун, марта 25. на Свете Благовести. Истога дана и богодана му супруга, госпођа бивша све српске земље, Ана, прими свети образ, и дало јој би име госпођа Анастасија. А кад се ово српши, отац наш господин дође у наш манастир, Свету Богородицу, који је сам подигао; а госпођа Анастасија у Свету Богородицу у Расу.“

Исто тако, само краће, говори и други син, Стефан, о калуђерењу својих родитеља.

После ових сва наши споменици ћуте и не помињу више ништа о овој великој жени из српске прошлости. О њој више не говоре ни њени синови, ни Доментијан ни Тодосије. И на данас ништа више не знамо рећи о њој до последњег јој часа, до смрти њене.

У једном старом руковису писаном на кожи 1331. год., додат је 1353. помен српских ктитора манастиру Хиландару. У том запису поновљен је месец јули 21. као дан смрти Анине. Тако је записано: „месеца јула 21. престави се инокиња Анастасија, супруга светог Симеуна а мати светога Саве, ктитора овога светог храма.“ Штета само што не забележи и које године премину мати светог Саве.

У једном летопису (Бранковићевом) вели се, да је по смрти њено тело пренесено у Студеницу.

Из свега овога зна се, да је Немањина жена Ана, пошто се покалуђерила, отишла у манастир Свето Богородице. Свети Сава вели да је овај манастир у Раси, а ми знамо да је манастир Свете Богородице, који је подигао Немања, и дао Ана под заштиту, био на ушћу Клокочнице у Топлицу. У песму су биле калуђерице и о њима се старала Ана те би по томе најприличније било да је Ана, као калуђерица Анастасија отишла у тај манастир. У том је манастиру, без сумње, и умрла, па јој је тело пренесено у Студеницу. Ана је умрла, по свој прилици, ускоро пошто се закалуђерила, те стога о њој и нема после тога писања помена.

Мил. Вукићевић.

* * *

Дух ми је увек за заблуде знао;
Ал не кајем се за несане ноћи.
Још би ми могла живот испуњават'
Да ниси, свесна лепоте и моћи,
Тражила вечно забаве и жртве,
Да ти се увек прохтевима годи.

Моја се плаха уморила љубав,
На равнодушност, сузу, сету роди.
Како ми свака незнатна маленост,
Обичан поглед кратку срећу мути!
Ја мислим ниште раздрагани и бујан,
Душа не слути: разумила и слути.

Ал никад неће исмејани бити
Сви детињасти поступци и речи,
И лудорије што их моје срце
И твоје око не хтеде да спречи.
Можда да беху сретања нам ређа,
Да мање среће бесне, моја драга,
Још би нам душе загонетне биле,
Још би остало духовного блага.
Не заносиш ме, — узалуд осмеси,
Не полубих те, — ту се срећа крије;
Јер то би била и последња страна
Љубави наше светле историје.

Влад. Станимировић.

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНА ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋА

(наставак)

VII

Како је украдена Фати-султан, кућа непрестано пада, а муслиманке међу собом говоре, да су то суде девојака са седмога неба, што је Фати-султан несрећна.

Одмах по свету Илији. Изгуби сласт бостан, и све воће. Духа с околних висова помамни ветар и наноси кишу преко прозоре, рђаво затворене, у одаје, у џамли-њошке. Поцеле поносне

Једне ноћи по као дан пусте, друге ноћи; скупљају се хануме на разговор . . .

А о чем говоре хануме?

Како дође из Цариграда хаџуз-Ахмед, о њему па о њему.

Прво, убио је својега чиновника; после, опет тако; после, вели му се кћи с мула-Халимовим сином; после, венчала ну се кћи с мула-Халимовим сином; после, убили ну зета; после, удаје ну се кћи за Шемси-пашина сина, и најпосле: — Не украдоше хаџуз-Ахмеду ага из ахара, ни из аклије загара, него чедо, кћер му украдоше. Вај, чуда! Вај, вај, вај! Све о хаџуз-Ахмеду. Ни ко више да седи у неком граду, ни да се о њему више говори.

Како је Фати-султан нестало, нигде у хаџуз-Ахмедову комшилуку дахира, ни саза, ни зила, нити се одсвод песма чује. Тишина.

Црквина Слава у Врњој Паланци

су на седалу пре вечерње. Мокри прагци цакају испод широке стрехе, одакле се киша лије. Гугутке се из својих котарица не мичу; а пеина се носи храна у њихне кочине. Сокацима, кривим и уским, много калабања, осим сиромаја, бошаџија и оних што воће продају готово ниште никога. Они набили џак на главу, и прођу једанпут махалама пустим. Јутрош се отвори по која дрвена капија, тешка, пуна воде, изиђе дућанција кисео, занатлија, и похита, увијен у јапунче, или с џаком на глави, у дућан; у вече се враћа. Пред вече се јаве сокацима муслиманке, не ходећи као обично тихо и достојанствено, него брзо, погурени под разапетим штитом; иду у џамију на молитву.

У муслимана је обичај да поштују тугу ближњега, да не певају над им ближњи плаче. Али ово сад није обичаја ради. Јер с обичаја се не плаче, с обичаја се не уздише. А ево где комшилук, где ханује, где чак и Арнаутке из фиса мула-Халимова, што живе у Прокупљу, а познавале су Фати-султан, плачу и уздишу. Цело Прокупље жали несрећну девојку, кћер хаџузову.

И у хаџуз-Ахмедовој кући тишина. Истина, једне хануме долазе, друге одлазе, али све тихо и полако.

Са чадром, преко капиџике, из целе махале, од јутра до мрака; остављају у предсобљу мокре чадре, ферече, скидају пред собним вратима обућу, па улазе у собу (нео-

бучење, незакићење, чак неочишћење) тихо, љутећи, и поседају према мајци Фати-султан-ханумииој; не пуше. Чини им се да су у кући где је кућа све поморила, па им је жао, тешко, и страх их је.

(Обилазе хаоуз-Ахмедовицу, а ниједна се не усуђује да узнемири тужно-свечану тишину, да се обрне макар с једним питањем Фати-султан-ханумииој мајци, или да је теши, да је подсети на к'смет, на Алахово Писмо, т. ј., да никога не може сналн друго, до оно што му је писано пречом Алаховим по челу, кад је на свет дошао.

Како да је теше? Да јој је кћи умрла, да јој се зна гроб, и да проговори којн; али овако... Шта да говоре?

Једна старица! Ситна, мрцваа, с очима утеклим у главу, збркана, много, не од старости, него од неволе. (Како се удала, она не зна за мирно проведен дан, сат, увек у страху, да јој се муж не опије, да не вичне, да не нападне кога.) А сад потамнела, земља је попила, као да је годину дана сунце није видело, као да читаву годину на постеље није устала.

Седи, јадом саломљена, у једном куту оне одаје где јој је кћи телејисана, у свиленој дугачкој антерији с кћерине свадбе, и проклаци бројенице кроз прсте, шапће нешто, шапће, балада молитву. Нити се од тада свукла, нити је легла. Плакала, кукала, бусала се у груди, чупала косу, своје сёде аирање, па се уморила; села ту, рашчупана и згрухана, па готово више није устала.

— Ни филџан кахве још није попила, ни цигару духана, ни бардак воде, шапћу оне три робиње у предсобљу ханумина.

На ни слушкиње се још нису пресукле, ни робиње.

Постеља где је Фати-султан телејисана још је нагред собе; још је крај ње онај мали бакарни мангал, пун пепела и угљевља, унесто жара; још је ово не прибор за телејисање, мали жути тасови с парком и ћелимпули; још је поред ње кутија с дуваном; још испретурани јастуци где су оне с девојачке страие спавале; још прозори нису затворени, на ни онај кроз који је одиета Фати-султан.

Јастуци крај прозора мокри, и застирка на мандеру, и нико на то не мисли; нико не склана с ћошке испретуране филџане и пепе, разбацане шлеве и дахира, ни мангал, ни скупља ону томилу угљевља мокра. (Изврнуо се мангал оно нече, у оном чуду и забуни, на нека изручила ибрик, да жар угаси; и то још тако стоји.)

А хаоуз-Ахмед још није стао. Иде, тумара сокаџима као луд, на тек застане, премери сокак погледом, као да кћер тражи, као да чека да се која капија отвори, да изиђе Фати-султан.

Не понесе чадре, те му зелена чалма скроз мокра, и кантан цинетове боје мокар. Мутне су му и подбуле очи; подбуо у лицу; обрве беле, дугачке, надвиле се над очи сасвим; дуга брада, проседа, округло подшишана, затрепери кад се узму грчити танке, нагореле усне.

За толиким животима до сад суза не пусти, а сад за једним кишом их лије.

На бар да се опије, заборавио би своју несрећу; али како да се опије, кад ово два дана ништа не пије. Није ино два дана онај који се није трезнио, који је, како причају, улазио у бачву, те се у њину купао.

Хода до ноћи, тад долази, и онако мокар сруши се на шиљте, у једном куту селамлука, и хуче ту, хуче сву ноћ, док га најпосле сан не сналази.

— Нико му се није хтео светити; сви остављали на Алаха. А он како се свети, сто. Страшна ли је чнја освета, Аллах! говоре муслимани, са страхом.

Кућа не престаје, а буде окупише „лём".

— Ини лепа у Топлици, није друго. Да се Фати-султан није удавила... Аман, Јараби!

Кад изиђе из дворишта хаоуз-Ахмед треће јутро, он виде пред својом капијом неколико Арнаутина. Један му од њих, најстарији, узе нешто живо казивати, а он неприна ништа не разуме, као да је нијан, или луд. На се прибираше, полако; и освести се...

Прокупчани су видели где оде с Арнаутима к Топлици.

VIII

Освану недеља, турски пазар, четврти дан како је Фати-султан нестало. Сунце сину, те затрепта по трави и цвећу пруша роса; удесише песеле птичице, сухих крила, песму као у пролеће.

— Нема лепа. Са седмога су неба плакале девојке три дана и три ноћи за живом Фати-султан.

— Украде мула-Халил Фати-султан.

— Украде арнаутски мула турскога хаоуза кћер!

— Рођаку цара царева!

— Ниje, није украо ни хаоузову кћер, ни рођаку цара царева, већ нашину сиаху.

— Кадуну Шенси-пашина сина!

— Ако није одведена, била је венчана.

— Лажу!

— И баш је сам украде. Кроз шенцер па на ата... Кириџије су њега среле.

— Опако стар, сам!

— Баш сам... Како му је бела брада: има деведесет.

— Сто.

— Нема, кћери, нема више од шездесет, шездесет три, на може бити озго још једну, и две. Кад сам ја била девојка, он је био бећар... Аман! Висок као селиџ, очи му као у шапка, веће самур, уста стамболски дивит! Кад узјаше ата на проће прокупачким сокаџима, женама вечера загорена, невестама се јувка цепа, девојкама ибришим прси, удовицама памет померава...

— Ха-ха-ха! насмејаше се буле, прав пут како је Фати-султан нестало.

И настављше:

— Сад је Фати-султан у мулиној кули. Знао је нена оца јуче, да је види, и да је утеши...

— Како утеши? Вене полудела, од страха.

— Вај, млада! Вај, лепа! Вај, од соја! а толико несрећна!

И још се нешто говори, то јест, не говори, него тајно шапће. И људи и жене о овом говоре шапатом, све у двоје

— Ако је *ово* истина, како ће грдна пашиница међу другарице?

— Куд ће паша од бруке? И шта ће?

— Да се бије.

— Како ће с Арнаутима на крај изићи?

— Убио је мула-Халиму сина, па сад нека испашта.

— Ћути! Ко зна о томе? *Паша је*, није маскара.

А сутра-дан, још у свитање, стиже паша у Прокупље.

— Вала боље смрт, него она грдна срамота. Кад сам је пенчао са својим сином, била је *боа* (слободна). А сад?... Јаук! Јаук! Јаук!... Непуштена од њега сина, удаде... Хиљаду пута јаук!... Ама није. То се само тако проведо... Позваћу мула-Халима, и ако није човек, већ пук, гладан пук, на ћу га питати... Ако су ме слагали..., тајчан.

Ходи, ходи паша по прокупачком сарају, и мисли.

Омален, црн, зелених живих, очију, непуначених јагодица, проседе, кратко ошишане браде, танка гласа, као у

Кнез Милошев конак у Крагујевцу

— То јест, глава. Али и главу могу по глави, кад се много похаса.

— Она би тада репом.

— Зинџи жалац није у репу. И после зар мислиш да су с овом осветом Арнаути готови. Јок. Ништа без крви. Крв за крв. Пашина сина за сина њихова поглавара.

— Аман, ћути!

— Муди *жалост*, паши *срамота*: хајде метни оно двоје на тераџије. Ама, ко би био луд да мери перо с оџепом?!...

IX

Ко убн мулина сина, чу муда. Ко украде пашину снаху, разабра паша.

Јер у недељу ујутру рашчу се по Прокупљу, а до довече оде глас тај у Лесковац, у Ниш и Врању.

жене; у чохаини, широким шалварама, у високој чалми. Кад хоће да говори, прво зажмури, па тад почне.

Онога пашу нису полели Лесковчани и Прокупчани, ни Турци ни Срби. Није био праичак старешина. И много је показивао свој салтанат, то јест господство, јер није желео да га се само боје, него и да му се диве, да се застиде од његова господства.

— Зна га оводишног, Латиба. Мала, стоји према брегу, па не гледа доле му глава досеже, него упро очи у врх. И ено га тамо одавно, и ако није устрчало, него отпузло.

Хода, на тек застане, зажмури, гласно мисли; не зна с кога краја да почне.

Пљесну длановима. Уђе његов силистер полако, и мало погнут.

Он заповеди да се наоружају сејмени, да што пре отиђу у Топлицу, под Јастребац, да му доведу мула-Халима, то јест, да му кажу, е га је поздравио Шемси-паша, да му дође у прокупачки сарај.

Силистар извршн пашину заповест. И већ до подне опколише сејмени кулу мула-Халимову.

— Поздравио Шемси-паша мула-Халима, да му дође у прокупачки сарај, говори под кулом Суља старешина сејмена.

— Да дође, да дође, ха-ха-ха! одговара с прозора куле главом мула, и пљешеја се грохотом, а његове се слуге уплашено погледаше.

Поглавар арнаутског племена Војњака! Крупан, насмрт, с дугачком, као снег белом брадом, а с лицем свежим, готово без бора, с оком црним и крупним, што с маха на мах сине као у младића, не младића просвећена ума, него дивљака; па она његова гласина, нарочито кад је љут . . . !

Старац, а док му не погибе сни, играо се јуначких игара с топличким момцима; надскакивао је све младиће из племена кому је он поглавар.

Никад се не смеје, само кад је врло љут. Кад се некад пред кулом насмеје, грохотом, да гора одјекне, па Арнаути чују, било у по дана или у по ноћи, одмах се спремају за „кангу“, пуне пушке, опште јатагане.

Никад никога није дирао; али ко њега дирне, тешко тоне. Често пута дотле га се не опази, докле га не сатре.

А кад му год дође *селам* (поздрав) од сарајa, то јест од паше, иде, одмах; тако у младости, тако сад.

У лов је полазио само на вуке. — Ни на њих не бих, говорио је, кад бих имао онде себи равне, арслане.

Његов отац, то му је његова породица; пази га као отац. Па чак у кули готово ништа више него у арнаутским кућама, да им не буде жао.

За Бајрам отера у град читаво стадо оваца, те подели по сиротиња, арнаутској па и турској. И многима поваље по пређу брашна и ћупче масла; куни им рухо.

Жене су га много волеле, не толико што је био леп, колико што је био јунак. А и он је жене волео.

Седам пута се женио. У двадесет седмој имао је четири жене (једну у Прокупљу, једну у Дубову, једну у Житном Потоку, Немањину мајку овде). Једну отера; шест му умрешо (најмлађа, којом се бејаше пре три године оженио, умре прекјучи; и вели, да је хтела постати мајком.

Кад стаде катирати сакагија пашиног паше херцегу, Нишлије се Турци међу собом шаљаху: — Нашем се паши не држе коња, као Војњачком мули жене.

Од седам жена, само неторо деце имао. Сад једно. Ни једна не беше из његова окса. — Грехота говорање. Жени ли се отац Јерком.

А сад вуда, кад му пашино поздравље, посла телала да му сазове Арнауте; а он се уз то полако спремати.

Обуче се у карпуз-чоха чакшире и памадан, у чепкени-гуњ срмом везен; преко пут је обуо жуте чизме које је добио на дар од спадерског паше, Арнаутима; поврх ашенског појас опасао је силај, на каишеве каљене пиштоље и јатаган; метну на главу пош Јулан и тунус оос.

Затурио фес и Јулан те му се види обријано тене. Стрча с куле. Назва Бога Арнаутина. Они му Бога прихватише и продераше се дивље:

— Алла! Аллаза!

Одјекнуше брда и Јастребац:

— Алла! Аллаза!

Приведоше му враног, ата пастушкога, крупна, каменна ока, танких ногу а дугачке гриве и репа, с кићењем опремом, с абанџом везеном жеженим златом.

Кад опази ат мулу, зарза, трза се од сенза, и одмах се зачу силна прича; одјекнуше брда и Јастребац.

Мула га нежно омилова, пољевши га по танку а дугачку врату, као у лабуда, па се пину на њ. Опколише га Арнаути, крупни као горштаци, опалена лица и дугих брка, раздрљени, жилава врата и изгорелих од сунца прсиј, у уском, белим, сукненим чакширама, ишараним црним гајтанима, у гуњу, неки у белом Јечету, неки у фесу и пешкиру, сви у опанцима.

Стаде прича пастушетих атова. Бију земљу копитама, и само што их додирнуше стременом, раширише ноздрве, полетеше; па и они имали коњи као ластавице су. Затутњи земља. Лети блато у вис с копита атова и чилих коња, нежићена чела и груди, прља им сами, гриве и кићењу опрему.

Сејмени јуре за Арнаутима, погледају се час-по међу собом, и Јуте као заливени, јер виде да и над њиховом силом има сила.

Уђоше у Прокупље.

Чује се топот; јуриште атови, фрчу коња а кличу Арнаути.

Све живо похита да гледа. Жене се прибише уз капије и пробушене ограде; људи пањуше на капију, који бејаху код куће, пред дућане, у чаршији. Жене се бусају у прси и моле се Богу да се на кангу не окрене; људи, уплашени, Јуте.

Јер сад нису замешали рецоши, него главе; турски паша с арнаутским мулом.

Кад стиже мула-Халим пред сарај, притрчаше пашини сеиси те ухватише под њим ата: скочи мула као младић.

Право каже она стара: нема мула више од шездесет, шездесет три; а да су га виделе сад хануше, како скочи с коња, кад устрча уз сарајске степенице, рекле би: преварила си се, стара. Нема мула ни шездесет ни седесет; рекле бисмо да је од двадесет пет лета, да му пиће бела брада, дуга.

У једној великој а ниској одаји, са вратима на свод, са шареним таваном, и мандерина около зида, на високом *ћилиму*, као неком престолу, на шиљтету покривеном међедовом кожом, седи Шемси-паша. Прекрстио ноге, загледао се у једну дебелу књижурину, укорачену црном кожом, што удара на менлу, па као да не чу е се врата отворише, и не види где му се ближи главом мула.

Мулино место није на тахту, али он се попне и загрме:

— Селам-Алеђ, паше!

— Алеђиш-Селам! одговори паша, својим танким гласом, устајући, јер се у поздраву попену ниже Божје, и што нема поздрава, како верују муслимани, који није од Бога дошао. Затим паша седе, а и мула је сео, пређа паша, и ако му овај не рече да седне.

Паша ћути, мери мулу; мула ћути, мери пашу... Грдно се закрвавише мулине очи! Грдно су му страшни постаде. Ћуте, гледају се, мере се, и најпосле паша рече:

— Ама, море, је ли истина да си ми ти *украо* сваху?

— Беше, мула, ама... Од Алахова Писма не може се да...

— Питаш за сваху; а ти си мени, паше, крва дукан, рече мула, не слушајући шта паша говори.

— Какву крв?... За крв... не знам..., ич ја не знам, мула, муца паша тобоже напензљено, а у лицу му не бејаше ни капи крви, и целим телом задрхта. И опет се помаче; мула се примаче.

— Ха-ха-ха! насмеја се мула из свега гласа, а из очију му живи пламен сукну. — За крв ич не знам! Ха-ха-ха!

— Вала, мула, кажи... Крв... Какву крв? муца опет паша.

Краљевски летњиковац у Такову

— Ко је *море?!* цикну мула као гуја дуга, а рука му паде на јабуку мале пушке.

Паша се помаче и чисто поизнова изусти:

— Мула-Халиш, је ли истина да си ми ти *одмео* сваху?

— Истина, паше. Ама зар Фати-султан није била пре моја сваха, него твоја? пита мула, својом крупном гласином, гледајући пашу запрашљеним очима и примичући му се.

Паша се помаче, и изусти:

А мула:

Е, паше! Да сам жена, ја бих ти казао у одају *какву крв;* ама сам човек, па не могу. Него ако ти је мерак одмах да чујеш, ја ћу... Мула не довршн, него метну руку на јатаган, па устаде.

Паша скочи, и тамам да пљесне длановима за сејмене, мула узвикну!

— Јазук! Јазук! Човек! Паша! Глава нилајеш! Нема ја у одаје; по одајама нека се бију жене. Хајде на мегдан! Пушка ти, пушка ми. Јатаган ти, јатаган ми.

Ама то нећемо за дуг што ни дугујеш, за крв, већ... Ако си бољи од мене, ено ти Фати-султан, не твоје сиахо, него моје кадуне... Ха-ха-ха!

— Ашш! узвикну паша престрављено.

— Тако, паше. Кадуна ни је Фати-султан. Ту беше пуномоћник, ту сведоци, ту онај Сведок што све види, све чује, кад даде пуномоћје, кад је венчаше ме с мном, с поглаваром арнаутскога племена Војвака... Ха-ха-ха! Паше, кажи ми *истрли* (срећно)!... Ха-ха-ха! Мој паше! Ти мени жалост, ја тебе срамоту. Дај теразије, ела! На једну страну метни перо, на другу олово, ела! Ха-ха-ха! засмеја се мула, па настави: — Ово ниje, паше, раја, ово су Арнаути: ина у години макар један дан, кад се ниje ни падишаха. И ово нису, паше, Турци, него су Арнаути: раде земљу, гаје стоку и држе бесу. Арнаутину је више једна беса, него Турчину стотину зомина. Ха-ха-ха!... Тебе, паше, мало беше твојега господства и твоје величине, па си желео још већи да си. Хтео си у луг где булбули поју, па си ишао жмурећи, и запао у блато; пошао си да ловиш рибу у мутној води, па си извукао у мрежи змију; тражио си од ђавола челенку, он ти метнуо на главу камен. На главу ти камен, у срцу лед: скинућеш га, ако си Бог; растопићеш га, ако си сунце. Ниje ти Шемси (сунце), зато бадава... Ич ми не излази на међдан, арслан арслана тражи... Арслан сам, паше, писам куказица... Ха-ха-ха ха-ха! засмеја се мула још једном, много, и премери пашу још једним погледом, и то погледом што у исто време и мрзи и прети, па му окрете леђа, сиђе с тахта без збогом.

Запутише сарајске степенице и зарза мулин ат, прими господара и полете, пратећи. За њим запасше остали ати и коњи.

Цела чаршија опет изиђе да гледа арнаутску силу и салтанат (господство); а подједнако се уплашише и Турци и Срби, кад видеше разљућена мулу.

Арнаути узвикиваху с времена на време: Алла! Алла!

Паша остаде на тахту као скаменен.

X

И тако Фати-султан мули је кадуна.

Кад размота дугачак појас којим је бејаше за се привезао, изнесе је на кулу.

Колико се била препала, од Прокупља до мулина села десет пута је скидше и пустиле детиње.

Сад лежи обезнањена; над њом плаче мулина кћи, а крпи је некаквом водом две старе Арнаутке, дадиље мулине кћери и сина; трска јој лила олово, на јој сипа у уста кад но кад воде где је олово било.

Она још лежи у познаји, а мула тражи пуномоћнике, сведоке, имама. И чим дође мало к себи, Арнаутке је покрише зеленом мулине кћери, истуше јој на лице бели јамњак, на изиђоше. Ушоше људи: Фатин пуномоћник, сведоци, имам. Опколише је. Узеше пуномоћје од ње, на изиђоше... Венчаше је с мулом с мирном савешћу.

Мула рече пашн, е има у години дана макар један дан кад се Арнаути не боје ни падишаха; а заборави рећи, *ни Бога*.

Јер да су се онај дан бојали Бога, зар би тражили пуномоћје за венчање од ове што не зна ни где је, ни ко је она, ни шта је питају, ни шта одговара?

И радили су преко закона. Пуномоћник јој био човек, Арнаутин један, кога она ни у сну није сњала; уместо да су тражили њена повиђу, или рођака, или добра познаника, кога би, кад би јој записко пуномоћје, по гласу познала, ако га не би видела.

Али какав закон?

Зар је по закону венчавати жену с другим кад је иије први пустио.

И... Ожени се старац дететом!

— Јок. Ту закон нема посла. А није пала ни ђунах (грех), рекли би муслимани. И додали би: Ђунах би био да се оженило дете (младић) бабом.

И ово сад није учињено од обести, већ из освете. Јер мула је дао бесу сам себи да ће паши сраmоту за жалост...

Трећи дан, а Фатин пити ропори, ни говори, пити шаплака, ни уздахну.

Уз пенџере без ћеркина и капка, кроз које улази мирне једне велике плијаваче, пуне рода, и плијанске траве, сагореле, сад заливене кишом, на чуваву ћилиму и јастуку сеном напуњену лежи Фати-султан; леже напупан, очију полуотворених, лица као восак жута, усана поводрелих, у хаљини коју јој је отац за *Велику К'на-Ноћ* правио. Њена лепа коса, сад замрешена, пала јој је по челу, још телејисану. Па и на лицу јој још тел стоји, колико је могао остати. Не умивају је, или што се тога не сећају, или што се боје да је не разбесте и не подесте на њене јаде.

Нити ропори, ни говори.

— Зар полудела, јадна, од страха, или изгубила језик, говоре Арнаутке...

Пуна соба жена.

Неки још живу, неки слажу у крстине, неки деду у стогове, а неки већ вршу: пуста остадоше поља, празна гумна, све се то, и мушко и женско, и старо и младо, подигло кули нула-Халиновој; на луди остаји оно куле, а жене се неву на кулу, да виде несуђену кадуну Исмаил-бегову, нула-Халиновицу, Стамболку, рођаку цара царева. Јер ове просте, дивље „потпланинке“ виде у једној ханум четири, и за све четири су подједнако радознале. Прилазе к Фати на прстима, и као са страхом, за чучну, виде на недарав по јабуку или крушку и меку је крај ње не као повуду болеснику, него као прву милост господарењој кадуни.

А од ње се мулина кћи не миче. Црнпураста, млада а крупна, руку и ногу као у мушкарца, пауенице као у младића, у антерији скројеној по стамболски, коју је у средње доба Фати скројила. Пушала је из дуге пушке, веле, у петнаестој години на једнога кирџију, што ни је хтео украсти са ливаде козу музару, коју је она врло волела.

Милује Фати по коси, и замислила се, као да у одаји никога нема. Претура, вальда, нешто крупно по глави, јер час-по, па јој се чује шкргут зуба, и сукне јој пламен из очију, као оно њену оцу пред пашом. А час-по, па је тако нежна, разнежи се, и плаче, плаче, пихајући се и милујући све једнако Фати по коси.

Кад Арнаути донедоше хаџуза, па се он стропошта крај своје кћери, и узе је грлити и плакати, видеше да сећа је на к'смет и на Алахово Писмо и кажу да ће одмах у Прокупље, да јој испрати мајку.

Арнаутке гледају тугу и јад. Па и ове окорела срца жене, што се нагледале крвних освета, и отмица, чуда и покора, заплакаше.

Хаџуз-Ахмед оде, а не рече мули: Зашто ми украде кћер? И не потражи је од муле, — не сиђе, да не разљути мулу. Бекрија, луд, али хаџуз, па зна: кад се

Др. Марко Николић

Крај пута

јој се свест повратила. Отвори очи, сави руке оцу око врата, љуби му браду, и проговори!

Прва реч коју после три дана изусти, бејаше *мајка*. За мајку оца пита, за њен страх, за њен јад.

Хаџуз, што улажаше у бачву, да се у њиху хуља, трезан. Плаче и грли кћер, одговара јој, тешп је, подиђаше разљути, разума ни трунке, осећања „без уђе и ударе"; умукне човек, проговори звер.

Сутра-дан угледаше Арнаути кроз своја до пре неки дан тучна поља, кроз ливаде тахтарикан, то јест носила, као собицу неку од дасака, притврђену на две мотке, коју носе четири човечије бекри-хаџуз-Ахмеда, раја турска,

Срби, опасани ликом; а двапаест крај носила иду, за смену, и по двојица их са стране придржавају, да се не накрчу.

Тахтаривам прате неколико оружаних Турчина и харемђија.

У Тахтаривану је мајка Фати-султан-ханумина.

А главним путем сеоским воде Турци, кириџије неколике товарне коње; носе Фати-султан-хануми постељу, рубље и рухо.

Кад хануму изнесе на тахтаривана харемђија, и однесе је на кулу, па она уз слабин гласом нарицати, њер јој опет спаде она болест, стаде јој се трчити и крнити лице, и удари јој пена на уста . . .

XI

Хаоуз-Ахмедовица је седела у Топлици по за дуго. Залуд је њер тешила, залуд јој је помињала к'мет и Алахово писмо, она, по њену доласку, ока не сушаше; и даиу и ноћу плакаше она што за три дана суде не пусти. А не плакаше жалећи за чим плаче. Да ли плаче за пашићем, или што се за старца удала, или за Исмаилом плаче. Јер у кули, куд се год окрене, свуд Исмаилово . . .

Исмаилово рухо, стоји сложено у широм отвореним долапима; Исмаилово оружје, ниси на чивилуку непокривено. На ту је међу оружјем и она мала пушка, с искићеном јабуком, где му бејаше рука, кад даваше бесу Фати-султан; сне је то тако *сестра* наместила, останила долапе неизатворене, чивилуке непокривене. И час-по, па зове Фати-султан да се прохода; проводи је мимо ковџиница где је пусти ат брата њена; води је по дворишту где му је хрт и соко и говори о брату; прича о његову разговору кад бејаше жели, о јунаштву кад поста бекарем, о његову срцу и памети; сестра прича, а Фати се и смеје и плаче, смеје се дотињој памети, плаче за срцем јуначким.

И жало које јутро да не казује несуђеној сваси своје своје; а толкује их срце сестрино: Исмаила је Шехси-паша убио. Помиње јој привиђење. Сваке ноћи у глухо доба, вели, види мајку; хода по кули, каже, као жива, и сне о Исмаилу говори; и трипут је њој, својој кћери казала, да се још смирила није, што Исмаил лежи у гробу неосвећен; и трипут јој је поручила, да ако га не освети мушка глава, нека га освети женска . . . И мајка, вели, зна да је Исмаила млада и зелена нестрпно на овај свет, без невоље, тек од обести, Шехси-паша. И ту јој се зачује шкргут зуба, и сукне јој пламен из очију.

Док је хаоуз-Ахмедовица у Топлици седела, Фати се мало повратила; повратише је у живот материна љубав и ваздух красне Топлице, непресушне реке, шарарне бистрим потоцима, пуне бујности зеленила, што у рано јутро, поливена росом, или пред вече, и у вече, кад месец изиђе, неће небом недрим, мирише, сва, на коњетњак, на омиљен, на одољен, на мајкину душицу, на хиљадама лековитих трава, биље.

И тако. Повраћена у живот и мало разгаљена узела је дворити мулу, као ода, или онако стара човека; приносила му чибук, пунила га дуваном, палила, и гледала старца са сажалавањем, јер у њему је она, млада, чиста, неискусна, видела само уцвељена оца, и кад уздахне, и кад јој коју нежну каже, и кад је руком омилује . . .

И праштала му. Украо јој је, али не да осрамоти њу, не њене родитеље, него њена највећега непријатеља, крвника, њој мрског. Ово је освета. Макар она за ну главом платила, није јој жао. Како би се она млада, одрасла у кафеџу као курија светлила. Да није муле, одвели би је у харем нашим, обљубио би јој лице пашић, и онда . . . Да га остави? Или да је била при свести, па да је одговорила пуномоћнику да неће за пашића? Али каква би то била освета? Мало жалости, ни мало срамоте.

— Кад желиш да се може много осветиш, гледај да га осрамотиш. То је чула од оца, више пута. И у њој се мирној и доброј, милостивој према сваком, што подизање очи к небу кад је когод увреди, и узвикивање *Алах!* буди успаванка, или, боље, никад непробуђена кћи оца варварина. И час-по, па се сети поруке мајке Исмаилове: „Ако га не освети мушка глава, нека га освети женска". — Ако не може ни за ни, *како може*, додаје она, и облије јој румен бледо лице.

И повраћају је у живот полако мисли: што ће ноћи овде слободно и непрестано на Исмаила мислити; што ће живети у кули у којој је Исмаил живео; што ће дисати у одајама у којима је Исмаил дисао; што ће се шетати по ходницу по коме се Исмаил шетао; што ће ходити кроз поље кроз које је Исмаил ходио; што ће упирати очи у високи Јастребац, у заседне брежуљке у које је Исмаил очи упирао; што ће бити близу пешчуљена брега на чијем је врху Исмаилов гроб; што ће гледати Исмаилова хрта и сокола; што ће љубити Исмаилово рухо; што ће плакати над Исмаиловим оружјем, над искићеном јабуком мале пушке где је била Исмаилова рука, кад јој је давао бесу. И врховима својих нежних прстију додирну оно место на лицу где је Исмаил додирнуо, на их тад љубљаше, много, и страсно . . .

О, како сад себе воли, зато што ју је Исмаил волео!...

А једно вече, појави се на јасно-плавом небу топличком пун месец. Ваздух је благо заталасан, те се повијају травке, пригиљу једна и другој, као да се разговарају. И диже се мирис кроз свежину вечерњу са ливада загрејаних дневном жегом, као дим тамјана из кадионице, испуњава поље, села с кућицама арнаутским, покривеним и сламом и каменом плочок, чији кровови проваљују кроз зелене воћњаке. Мукање гојних крава и волова, блејање оваца, лајеж паса, жагор, али све мање, тише, полако нестаје, шумире, док не завлада дубока, мртва тишина.

И дан свршава као човек.

У ливади, близу пулине куле, под великим борон једним, што шушти, и као да се с дусима разговара, седе Фати и Исмаилова сестра, замишљене; а попци зрачу, свиђи по ливади трепере као по небу звезде, као кандила која је природа и доле пришалила душама немирно нагинулих, што блуде ноћу, на месечини, жеље овога света.

Тишина, дубока, мртва. Нигде никога поред, у ливади, те Фати, наслоњена на груди Исмаилове сестре, упире очи у месец над Јастребцем, што је обасјава, и кроз борове гране сипа сребро на њено бледо чело, и сања, на ружној јави сама најлепше снове.

Кад се пиле хватају у коло а дуси блуде земљом, на месечини, сама и жива болно срце, и не оволико растужена душа; синовица се заноси љубав . . .

. . . У Прокупљу је. Сунце се тек помолило, а топло је, летње, те се испаравају цветне лехе, заливене и синоћ

. . . У Прокупљу је. Чује каменчић, так! . . . Душа слушти, срце дрхће, вратанца се отварају, полако... забеле се широка хаљина, затрепти злато на кадифели-џамадану... Слуша глас, њој мио; гледи очи, њој драге; осећа на лицу топле пресе, и на уснама пољубац топла . . . први и последњи, једини . . .

. . . И види свадбу. У свечано рухо обучени људи, искићени коњи; пред сватовима велики барјак... трка, пригнете ати; зурне и бубњеви, пушке . . .

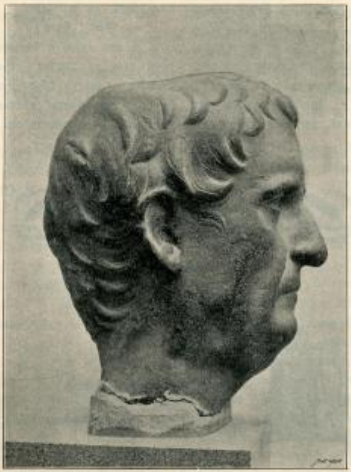

Рибљанин

и јутрос, мирише земља . . . Чује се топот коњски, из далека: душа слушти, срце дрхће . . . забеле се лабуд, широка хаљина, затрепташе весеље тоалуке . . . Прибила се уз кавез, сама је, слушти, дрхће . . . зажариле му се ружне јагодице, пламен, сијају очи, две звезде, више, два сунца . . .

. . . У Топлици је. Код њега је, с њим даљу, и ноћу, у кући, и у овој ливади, на месечини, кад сплно мирише коњтвак и мајкина душица, под овим бором, што шушти, и као да се с дусима разговара . . . Тишина, дубока, мртва . . . чује његово дисање, и осећа његов дах, топли, на лицу, на уснама, удише га као зумбулов мирис,

ниje та као будан сан, опија се, заноси се, а очи се склапају, саме . . .

. . . И видела му душом гроб, на врху пошумљена брега пред Јастребцем, и удисала је, и ронила је сузе низ бледе образе . . .

Враћала се на исте мисли небројене пута, час из почетка, час из средине, и на ове при крају, па се и радовала, и плакала; најпосле се заморила, отежали јој очни капци, она их с муком отвара, и сања, али не више будна, него као у бунилу, у полусну . . .

Јастребац јој није планина, него цин, цинског цар, кога до сад нико није видео, само га она гледа. На глави му уместо круне сахан, из кога се лије сребро и пада кроз борове гране на њене очи . . . Капци су јој тешки, склапају се, она их отвара . . . И цин, цинског цар ниче се... то је Исмаил . . . Чује ход на далеко . . . На глави му сахан из кога се лије сребро и пада кроз борове гране на њене капке . . . Шушти бор . . . шапат је то, Исмаилов, дисање, тако јако, све јаче, као да су се скупили око ње сви нођни дуси . . . Мирише копитњак и најкитна душица . . . дах је то, Исмаилов, мирис тако јак, све јачи, као да је ту башча онога света . . . Из онога сахана пало је сребро, не, олово на њене капке, очи су се склопиле... Не сања више будна. Није више бунило, ни полусан... Сан је сад . . .

Заспала је, на грудима Исмаилове сестре, али опет Исмаил. Отворио се гроб... Збацио је Исмаил са себе бело платно... У руху је у коме га је живога гледала . . . Леп! Даје јој бесу да њеће никуд од ње . . . Гроб се затворио. Белег су однели Арнаути некуд далеко . . . Чује му глас, бесу јој даје. С њом је усек, овде, у кули, врло великој, дивној као падишахов сарај, коју је обасјало, сву, сунце, од Јастрепца, око које су џамије, висока минара с кандилима, испрва као сијући по ливади, после јасна, и много као у ноћ што се зове *Кадр-Лејле*, где је пуно света, па све лепо обучено, све весело, све се радује; а Исмаил чучи пред њом, подигао руке, хоће да је загрли а не може, онај га свет гледа; и она дуже руке, па опет их скупила, свет гледа . . . И загрлиле се: цинку, стеже Исмаилову сестру око врата, да је удави.

— Фати! Фати!

А као одјек и на њену цику, и Исмаилове сестре речи зачу се храпав, страшан глас. Продера се сова. Поноћ. Арнаутку обуже језа каква никад није; заклела би се у гроб брата јединца, да се та птица злослутница продера с куле њезина оца.

(свршиће се)

Цвет

(то француски мотив)

Један цвет је у долини ниво,
Пун, живота, заносан и мио;
Ал' кад једном вихор нетар дуну
Нежни цветак жртва му је био.

Исто тако наш се живот гаси
Иста судба пресече нам путе:
Лепом цвету вихор липиће веје,
Ми гледамо жеље отргнуте.

Сваког дана понестаје жара —
— Свете ватре што је дивно сјала;
Сваки тренут искрада из груди
По искрицу наших идеала.

Па кад једном све то изгубимо,
Осетимо да су празне груди,
Тешка туга пробуди нам мисао:
— „Судба цветка судба је и људи!"

Ниш. Миливоје

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. Н. ЛОЗАЊЕНКО

(наставак)

IV

Цест!... *Она!* Долази!... Пст!...

— Ја је се не бојим ни мало!

— Охо! Не бојиш се! А ако те нетко да клечиш до мрака?

— Не ће! А ако хоће — не ћу ја! Побећи ћу!...

— Побећи! А пацке! Охо! Још како! Омекла је добро такве пацке, да су му и до данас остали мехури на руци... Није то наша ствар учитељица... Она је била добра... Није викла за чуперке, него те само лепо гледа и смеши се, па те савест одмах гризе... А ова у — у!... Тако зле очи!

— Б...о...б... боб... Ч...а...ш...а... чипа... Т...и...ц...а... тица.

— Пст!... Иде, иде!

— Лажеш, то је Хивра!...

— Тетка Хивра, тетка Хивра! А — а — а!

— Тише, пилићи!... Јер ће вам процести ако дође! Размазила вас је покојница Клаудија Антоновна!... За што плачеш, Мишка?

То је било дечко од девет година, белокос, у надрутој кошуљи, а суве су му текле по образима остављајући трагове по прљавој кожи.

— Шта ти је?... пиће му Хивра.

— Бог... бог... бог да — а — а — је — хе — хе прооо — сти! једна је могао изговорити дечко од силног плача.

— Пст!... Пст!...

Уће учитељица и све се утиша, само белокоси дечко није никако могао задржати јецање с удасима.

— За што плаче? оштро упита учитељица, одлучно и сурово подигнувши обрве.

Деца су ћутала. Бојала су се ове учитељице ко ватре. Нарочито су од ње дрхтале девојчице којих је било свега четири. Хивра објасни:

— Сетио се покојнице, Клаудије Антоновне. Глупо дериште!... Она га је од свих највише волела... Пуко је сироче! Голотиња!... Она га је и одевала, па му је кашто и косе чешљала. Сад се, ето, сетио...

— Идите, Хивра, на своје место! оштро јој заповеди учитељица. Хивра изиде.

Маничка је сва дрхтала од једа, кадгод се пред њом говорило о необичним доброчинствима прећашње учитељице. Мрзила је покојницу из дубине душе, а ни сама није знала за што. Одмах се надера на белокосог дечка, који јој од тога часа такође постаде одвратан. Потресен тужним успоменама и својим плачем, није, дабоме, умео без погрешке прочитати из књиге „За што спаваш, сељаче?“, и већ је клечао поред њега не смејући гласно јецати.

Маничка, лепа, стасита, кокетна Маничка Рицеова није се хтела одрећи права о кажњавању. Аркадије Николајевић рече јој: „Тући, разуме се, не треба, али имате право, у случају потребе, отерати ученика у угао да клечи, а није ни дебар забрањен. Полако, разуме се... Ми допуштамо оне казне без којих се не може проћи.“

Часови, што их је у школи проводила, беху за њу најтежи часови у животу. Некада је с одвратношћу гледала васпитачице и учитељице које цео свој век проводе у досадном и жртвом занимању — обучавању деце и надзирању њихова понашања.

А сад се, ето, она нађе у положају милијон пута горем него и једна од њих. Неки прљави издрвањци, суров, дивљи... Зашто? Шта су јој они? И како се то догодило?

Историја Владимира Ивановића Рицеза подигла је доста хуке не само у губернијском граду, већ може бити и у целој Русији.

У губернијском граду знао је њихов стан сваки кочијаш и свако дете на улици. То је горњи стан онаше двоспратнице са веселим кућним крилом, с веселим прозорима кроз које се видео весели и не јефтини намештај. У њему су Рицеови становали већ много година. На врата с улице биле су две леле бакарне плочице. На једној, већој, писало је: „Агенција Јужног Друштва за Обезбеђење“, а на другој „Владимир Ивановић Рицеов“ који је био и управник Агенције. Као што је изгледало, послови тога друштва ишла су у граду К. врло добро, јер иначе Рицеов не би био главни агенат већ толико година. Јасно је било да су и послови самога Рицеза били сјајни, јер се иначе не би у горњем спрату онако весело живело. У осталом, сваки је знао да је Рицеов имао и своје имање, истина, не баш велико, али је са приходима од агенције пак представљало прилично капитал.

А весело се живело у том стану. Од јутра па до два часа по подне у горњем је спрату мртва тишина, и сва су прозорска окна била затворена сторама. У то време живот је био у доњем спрату, где је била канцеларија. Јужна Компанија, захваљујући спреми свога главнога агента, имала је у овој области доста велике операције и канцеларија није никада била без посла. Али у два часа она је затварана, а сторе су подизане и живот почињао на горњем спрату.

Све што је у граду живело, што је било орно и полело весеље, скупљало се и амо долазило. Млади пови чиновници, адвокати и судије, спахије, њихи чиновници, сви су амо долазили и без позива, живели као у својој кући,

сви су били добри познаници, своји људи. Отворена кућа, пријатан и угодан напевчић, домаћински искрен дочек, врловољно понашање четрдесетогодишње домаћице која као да се решила да увек прикоси времену, чаробне очи младе лепотице, домаћинове кћери, — све то беше као заједничко, сваком се подавало, не будући супарништва.

Од мрака до зоре орили су се у овом дому клавирски звуци, весели смех, песма и играчки жагор. Становници губернијског града радо су застајали пред сјајно осветљеним прозорима да слушају жагор туђег весела и да ужинају следујући овај вечити празник.

Лети су пред оним домом често застајали најмлађи официри; весело друштво седало је у њих, носећи корпе с јелом и пићем, и одлазило куда било ван града, у шуму, или се возило чамцима по реци до острва, где је прекрашивало ноћ.

Владимир Иванович Рицев био је популарна личност у граду. Али та популарност није била стечена каквим великим добротинствима или каквим у опште корисним радом; ни једно од тога није се могло Рицеву уписати у грех. Популарност је стицао необично лако и није га ни паре коштала. Он је њу стекао захваљујући својој појави. Био је изразитан, стасит, леп, здрав, управо из реда оних срећних за које је природа, како изгледа, увела здравље од стотине других па га њему дала. Болест, умор, брига, тешка рука времена, — све је то суђено другима, све то пролази поред срећних изборника. Грађани су искрено уживали следујући Рицева како пролази улицом оним господским, широким и лагани корако, лети с лаким огртачем а зими са бундом и осетном добровишом. Његови дугачки, младићки узвијени бриди, нежно руменаста боја лица, велико уско чело и орловски победнички поглед створише му репутацију најлепшег човека у целом граду; чак и оно његово лако нахрамљивање на леву ногу (пре је био официр па је као контузован дао оставку), не само да није ништа сметало Рицеву, него му је давало још више занимљивости. — Ено Рицев! поносите су шаптали грађани: како је то леп човек!

Зинаида Петровна много је, неопа много била иза свога мужа, али се није хтела мирити са временом. Њено некада лепо лице сада је силно попустило; почела је да тромн и да се шири; али ништа од овог није хтела признати. Китила се и уживала у кругу губернијске официјалне, и не опажајући како јој жало доликује улога ингénue.

У граду су слободно од уста до уста ишле приче о сталним баснословним успесима Рицева, помињући уз то, сасвим слободно, имена губернијских госпођа које су имале довољно одређене улоге у његовим романима. Али Зинаида Петровна није допуштала нужу свом да јој у томе ма и најмање одмаже. О њеним односима са губернијским младићима говорило се јавно, а пошто је било утврђено мишљење да су Рицеви необично срећни људи, да их је судбина назвала и да им је све допуштено, — нико се није ни присећао да их осуђује за такво понашање. Рицевима је све пролазило; говорило се да их је живот оригинално и младички, а кад се путницима причало ма шта о њима, причало се то некако нарочито, од прилике као приповедне легенде о јунацима који су некада спасавали отаџбину своју.

V.

Марија Владимировна свршила је гимназију у својој седамнаестој години, и тада је већ ужела носити дугачке сукње, превртати својим тананим, сомотским очима и одушевљено певати циганске романсе. Рицеви су имали један једини принцип по којем су уређивали сав свој живот и живот своје кћери: живети весело, весело ма по коју цену! Од света што је живот дајко, одабирало се само оно што је весело, а све се друго одбацивало. У таквим приликама расцветавала се и сазревала лепота Марије Владимировне. Нико није могао одрећи, да је била лепа, а ако би се ко усудио да то оспорићи, њиме би посла с целим градом. Око ње се вртела и облетала омладина — и сјајна (какве је могло бити у губернијском граду) и свакојака. Да би се кућа могла напунити људима веселим или бар жудним весела, није се могло сувише одабирати, те је с тога доласко скоро сав губернијски град. Сваки је сматрао за част да буде у броју обожавалаца младе лепотице, и нико од нежењених не би одрекао да је затражи и да јој буде муж. Поред свих њених личних особина, неровало се, и не без разлога, да Марија Владимировна има и привлачне мираза.

Сама Марија Владимировна знала је поуздано, да јој од очеве стараначке остаје педесет тисуће рубаља, и да ће то бити њен лични капитал. То су знали и други, а судећи по животу Рицевих, рачунали су и више. Тако је, ето, Марија Владимировна била богата удавача.

Неволе је била само у томе што и најодважнија облетавка клизаче само површина срца, без икаквих дубљих утиска.

Могла је поћи за једног одличног чиновника у губернатури, са одличном каријером у будућности, за некога Калиниског; могла је за пуковника Прјадилина који је имао одличних веза, истина са нешто више од 40 година, потеже комплекције, али врлда свежег; могла је за економа Крапенка, који је наследио од оца 15 тисуће сваца одличнога соја и довољно земље да то благо храни, кандидата универзитетског и искрено залубљеног у Марију Владимирову; било је и других, али никога није истицала изнад остале. Задовољавала се оним лаким, неопасним весељем, грациозно лепршајући сред залубљених поклоника и шалући чаробне осмехе без изузетка сваком, јер су јој сви били са свим, ама са сви подједнаки.

Али је наступио час, када се и њено тврдо срце предало и отпочело роман. То је био сасвим обичан роман, с обичним кипељењем нежне страсти, са тешким љубопорним бригама, са бескрајним заклетвама у вечиту верност. Јунак се одликовао од других тиме што је већ у 27. години почео да губи косу више слепих очију — доказ мудрости — а и на темену се већ почели појављивати почеци

helaosti. Ali to ju ništa nije smetalo da bude divan i čarobna.

Sergije Aleksandrović Poljašev služio je u Kijevu, gde je bio u takozvanom „predsalonu" zvanju, iz kojeg ju se tek ukazivao više ili manje široki službeni horizont. U guberijskom grad K. on je dolazio na odsustvo za prve letnje mesece t. j. ne baš u grad, jer je bio bogat u selo svoje oca koje je na 30 prsta od grada. Ali je dosta bilo da uđe u kuću Rinčevih i da vidi oči Marije Vladimirovne, pa da odmah zaboravi i selo i letnje odmaranje od zimskih poslova i rodbinu u selu.

Poklonio se i predao joj ponude. Od ostale ohladnje odlikovao se svojim bledim, skoro ostrim licem, zamišljenim, prodirućim pogledom, tihim i odmerenim pokretima, osećajima višeg dostojanstva i uverenom da je bolji od drugih. U gomili guberijskih prostaka, koji su ga svim prostodušno pokazivali i svoj sićušnim um i svoju ogromnu glupost, on je izgledao kao neka naročita. Na nestrpane šale odgovarao je polu prezirnim polu snishodljivim osmehom; u nekom je društvu radije kutao, a naretka je stavljao prikladno koje su uvek bile srećne, jer su bile u napred smišljene; a kolo je igrao, znamenito i lepo govoriti u ma kakvoj kafanici, sa bud kakvom predstavnicom lepšeg pola koju bi mogao očarati.

Marija Vladimirovna zadržala je na njemu svoje pogleda neš i zbog toga što nije ličio na druge, a posle toga čestih sastanaka i intimnih razgovora dopunili su stvar. Ona se zaljubila u Poljaševa kako se samo može zaljubiti dvaestdvogodišnja devojka koju je sve dotle spremalo samo za ljubav i jedino za ljubav. Na nedelju dana pred odlazak u Kijevo, Poljašev je bio veren sa Marijom Vladimirovnom, a svadba je bila određena za ninu kada je trebalo i da dođe u K. Puna dva meseca posle toga trajalo je neobično živahno ljubavničko dopisivanje koje je prestalo u onom času kad je i sve drugo prestalo...

Posle njegova odlaska život je tekao kao i obično: u kući Rinčevih nije nedostajalo ni veselja, ni radosti, ni gostoprimstva. Jednom je samo Marija Vladimirovna otkrila na licu oca svog nešto slično brizi; ali to je bilo samo prividno kod je prestalo pri prvim zvucima strasne melodije cigaraske romanse. Drugi put slušala je otkrak razgovor između oca i matere:

— Zar se na to rešavaš? pita naneđena Zinaida Petrovna. Ali to je... To nije naše!

— Draga moja! nelagodno odgovori Rinčev: sve će se brzo povratiti, na neko vratiti. Ja imam jednu tačnu kombinaciju... U svakom slučaju, to je moj pretposledni korak...

— A poslednji?

— Poslednji? Ha, ha, ha! To je moja stvar!

Zinaida Petrovna izađe tad iz kabineta sa bledim i uznemirenim izrazom, a još se više zbuni kad u gostinskoj sobi ugleda Manjčku. Ali to brzo prođe, jer je neš u nemi toga dana bila bezbrižna kao i uvek.

Marija Vladimirovna nije razumela ništa od svega toga, kako je nikla, dovršen razgovora. Od ne su bili daleko svi ti nagledi i kombinacije. Nije ni sumnjala da je u tom „dovršen" razgovoru bila ključa, a možda i što više — one tragedije što će u brzo nastati.

To je bilo u početku septembra. Bilo je divno veče, a za njim čarobna noć. Veliko društvo vozalo se čamcima, nevalo na ostrvu i pilo šampanjac što ga je Rinčev spremio. — Vratili su se docnan i legli spavati. Prošla je noć, osvanulo jutro i obasjalo sunce. I baš u doba, kada se obično na dovezi spratu otvarala kancelarija, u kabinetu Vladimira Ivanovića odjeknu pucanj. Poplašene ženske poskakale iz postela i poletele u kabinet. Rinčev je ležao smešteno i dobro sračunao. Sedeo je u naslonjači, sav u krvi, sa prestreljenom slepoočnjačnom i bez nikakvih znakova o životu.

Ovaj sudbonosni pucanj označio je stupanje Rinčevih u novu eru. Možda je u guberijskom gradu i bilo ljudi koji su naslućivali taj događaj; možda je i sama Zinaida Petrovna bila više zgranuta nego li iznenađena; ali Marija Vladimirovnoj se je to izgledalo nerazumljivo, nemoguće, neverovatno. Život joj izgledaše kao laka i mila šala, u kojoj se samo pokatio zavšajy i ozbiljnije epizode, kao ljubomora i tuga zbog rastanka sa ljubljenim čovekom. Niko joj nikad nije naglasnuo, da se to može na kad bilo svršiti ili promeniti, i da život ima i drugu stranu okrenu.

A šta je sve uzgledala za nekolniko dana posle ove katastrofe! Stanje Rinčevih bilo je već davno utrošeno, na i veliko nasleđe od staramajke, nedeset tisuća, bilo je takođe upropašćeno i bačeno u bezdan. Ali sve to još nije ništa: u kancelarijskim poslovima bio je čitav dar-mar, i na kraju krajeva utvrdilo se da je upropašćeno oko sto tisuća društvenih novaca.

Prepunim kolnko toliko od udara, Zinaida Petrovna brzo javi u Kijev Poljaševu o nesreći što ih je snašla, i dobi odgovor: „Iskreno sućujem y Vašoj žalu, ali Vam pomoći ne mogu. Vaš Poljašev".

Ali sad kad Marija Vladimirovna pogleda kroz prozorčić Marjovske škole, i kad ne vidi ništa od onog što joj će očima ukazuje, tek sad sve joj postaje jasno što je bilo y toku poslednje dve nedelje. Onda još ništa nije razumevala, jer je samo osećala da je svakog trenutka neka nepoznata sila udara u y glavu i u srce. Njihov stan y gradu, posle stalne živosti i veselja, izgledaše joj kao grob. Niko ne dolazi da ih tješi, jer im je više oprameno. Samo dođoše neki ljudi i na osnovu nekih zakona popisuju, zaključaju i objašnjuju im da sad nemaju ništa, i da sve ono, što su držali kao svoje, više nije njihovo.

— Mi smo siroti! kuknu Zinaida Petrovna. Mi hoćemo umreti od gladi!

Nju je najviše plašila pomisao na smrt od gladi. Neuspešnost i očajanje y srcu Marije Vladimirovne noće

замењивати ноћ осећај, осећај пржње према тој жени и оном човеку што нису умели да јој обезбеде живот, него је, шта више, чак и оплакивање! За што су лагали? Да није њихове среће ради? Такви! Пи и они су сами живели на лаку руку и весело. За што су је наговорили на жидеље, да је свим поштовачким и просјачким осмесима веселих кладиња око ње, био само један узрок — новац! А сад их, ето, сви презиру, нико им више не долази; а кад се и догоди да понеко од познатих прође мимо њихову пропалу кућу — набија шешир на главу, само да се ни изненада не сретне с њима ма и последњи својим.

А Зинаида Нетровна само уздише: „Ах! Ах! Ужреће од глади! Ништа немамо, ништа!“ И доиста, ништа нису имали, па ни ситница каквих које би могле продати.

Тада одлучи Марија Владимировна да тражи ма какво место, јер је требало јести.

Зато се упути Аркадију Николајевићу Морозову, који им је такође долазио, и ако, као веома солидан човек, веома ретко. Овај господин буцмастих образа, широких бакенбарда и добродушних очију био је у губернијском граду К. на доста угледном просветном месту.

— Јесте ли чули шта се догодило? чудно му рече Марија Владимировна: Немамо више шта да једемо... Дајте ми ма какво место...

Морозов се замисли. Место за ову лепу женску којој се, због несрећног случаја, скиде пухор с крила?

— А какво место, Марија Владимировна? Ја могу само учитељско...

— Како год хоћете... Ма шта! Ах, то ми је баш свеједно.

— У селу?

— Гдегод хоћете... То је и боље... Даље одавде.

— Молим!... Молим!... Готов сам одмах учинити. Ето, у Мараовки је умрла учитељица, хоћете ли њезино место. —

— Молим.

— Плата је пиштавна: тридесет и пет рубаља месечно...

— Пристајем... Само брзо, молим вас.

И дошао је, ето, у Мараовку, у дна собичка у којима је до скоро становала прећашња учитељица, Клаудија Антоновна.

(наставиће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

СЛИКЕ С МОРА

1. Дервиш-просјак

Висок, кошчат, сух старац. На глави му турбан прокрпљав, похабан, подеран. Коса, некада црна, — зеленкасто бела, увршена, уленљена. Лице дуго, четвртасто, правоугаоно; коштуњаво, чворновато, дебело; препланулло, испрепуцало, нодро. Очи безизразне, безбојне, искочиле из својих јама. Изнад њих стрчи неколико седих длачица: то су обрве. Са тога чело, широко и избраздано, чини се још шире, пространије, више. Очни капци без трепавица, подпадули, по ивицама бледоцрвени. Нос развијен, снажан, плоснат, само при врху јабучасто заобљен. Брада дуга, нечиста, запарложена. Усне широке, дебеле, подропљавкасте. Оно одела на њему изношено, прљаво, поцепано. Босоног.

На прсима му, скоро на појасу, о врпци обешена кутија од лима, за милостињу. У левој му, од пола нагој, чупавој, прљавој руци дрвен таљирић, опет за милостињу.

Бавтрагијући се, он једва, ситно но ипак у раскорак, иде средином улице. Иде и неким чудним, старачким, продраним а опет доста јасним, побожним гласом пева свете стихове из Корана.

Озго, са терасâ, са балкона, с прозорâ, пада у таљирић новац. Пада са свих страна. Бацају га и православни Турци и „погапници“ хришћани: Грци; чак и Јеврејн. Понеко промаши: новац падне на земљу. Дервиш се на то и не осврће: корача даље и пева. Неко, с улице, подигне бачени новац и спусти га у таљирић или у кутију. То се сматра као света дужност: за живу главу нико не би затајио новац наменьен дервишу, па ма колика му вредност била. И сапога дервиша све три вере, подједнако, поштују и држе као светињу; чак му се и мала деца склањају с пута.

А он, под врелим јулским сунцем, уздигнуте главе, избуљених, исколачених очију које гледају али као да ништа не виде, или, бар, неће да виде; окружене, скоро укочене леве руке с таљирићем; полуотворених усана, напиајући десно и лево, с муком која се само на удовима огледа, — корача и, потпуно предано, фанатички, пева свете стихове из Корана...

Салун. 1901.

2. Живот

Сунце се лагано почело клонити за горостасне македонске планине.

Море, узбуркано плимом, кључа се још. Тамо, на пучини, вали се играју, гоне, уздижу; стижу се и, попустивши се, прелазе један преко другога, сливају се један у други, док, најзад, последњи, у коме су сви скупа, не ударе о каменом утврђену обалу, не разбију се и, тим силним потресом о тврду стену, не избаце пенушав, неправилни млаз водени који често заљуска до половине улице.

У залеву, пристаништу, пазда шарених лађа, једрилица, огромних чамаца, лаких чунова. Све се то, измешано једно са другим, у исто време, сложно, хармонично нија, шкрипи, љуљушка. Мале, несташне барке играју весело по пространој, зеленој, дебелој површини; бродови, једрилице, тешки, велики чамци одмерено, собилно, замишљено надижу и спуштају своје кљунове и крме.

Са једне трговачке лађе, једрилице, што је малочас довршила у пристаништу, најмљени радници журно истоварују робу. Лађу с обалом везује једна дуга, узана храстова даска на којој се, и то пажљиво, обазриво, вешто једва двојица могу разминути.

Један радник, старац, уморан, изнемогао од тешкога посла, стао на обали да мало одахне, да душу поврати. Господар лађе, који је мотрио на истоваривање, приђе му и рече осорно.

— Што си стао? — И једним погледом одагна га на посао.

Требало је радити, ако се мислило и хтело јести.

И старац, посрћући од умора, изнемоглости и старости, пређе преко даске на лађу. Ту му натоварише на слаба, покидана плећа једну велику, тешку врећу. Несвесно, нехотице, под прекомерним, убилачким теретом оте се старцу један слаб, тих, једва чујан али тежак, дубок уздах. Он се осврте, у колико му то терет допушташе, брзо, уплашено, унезверено као злочинац. Срећом, господар лађе био је далеко. И он, умирен и охрабрен тиме, понесе свој терет . . .

Сунце је већ сасвим зашло. Последњи одблесци вечерње румени одбијају се од сад већ мирне, као отеделе равне и сјајне, тамнозелене површине.

На обали још раде, још истоварују. Замало, па ће посао бити готов . . .

Наједанпут, у сутону, кроз тишину, одјекну пљусак у мору, као кад падне нешто велико, тешко, гломазно: уморни, изнурени стари радник, идући по другој, узаној даски на лађу, по последњу своју врећу, последњи свој терет, отписну се у море. Издала га снага, храброст, разум, осећања; издало га све, све. Само га није издао ни остављено онај неодољиви, врели нагон, оно неспешно, тајно, тајанствено осећање што му се ужелео у душу, у крв, у све биће његово: осећање да треба радити, да се мора радити . . .

Господару лађе јавише за догађај. И он с неколиким чамцијама стиже у погодбу.

— Даћу вам три гроша. Извадите га.

— Мало је три; дај шест! — дере се чамџије у глас.

— Ено вам три и по. Хајде!

— Мало је; дај пет, пет!

— Четири гроша. Ни паре више!

— Пет, пет, пет!

— Не дам пет! Четири!

И не погодише се.

Солун, 1902.

Вилимир Ј. Рајић

Естетика

(Михајло Сабовчки)

У Вишој Женској Школи тече испит у велико. Ученица једна, приказивачица девојчица, очи јој као сунчев сјај, не уме да одговори на питање из Естетике. Дижу малу главу спустила је несхватљиво тужно, а професор се узалудно мучи да добије ма какав одговор на питање: Шта је Лепо?

Руменна и збуњена стајала је као најлепша слика на свету. Нико још није Лепо боље ни вернје дефиновао него што је њезина појава. И док су јој у каталог бележили двојку, мени је изгледало да по дворани скакућу зекрети и смешећи се бацају руже на малу незналицу.—

Чежња

Д. Јакобовски

И краљевић леже у траву. Из дубине допираше до њега звекет конаља, којима се у даљини бацаху његови другови, који је он удаљио од себе, продирући у густиш шумски. Не, он хоће да је сам, далеко од дворских веза, слободан у горостасној прашуми, чије се лишћате круне пружаху пут сунца тако, да само врло паметни зраци могаху продрети кроз њих.

Задовољно опружи он своје младе удове. Кроз шумски полумрак допираше његов поглед до налог плавог потока, у коме се огледаху дрвета која око њега стајаху као на straжи; одмараше се на загонетним непознатим цветовима околног шибља и нагуби се са свим у мраку неме шуме . . .

Ах . . . ! А он се смешкаше, као да су му снови од силних сласти и сунише отежали . . .

Често је знао такве виле у двору . . . у двору . . . на оним широким, дивним сликама у другим дворанама, у које сунце само ретко продире, купајући својим зрацима оне нежне удове. Али не, какве лудорије . . . та те су слике биле само сан . . . а ова биће онде око њега живе . . . Он их је гледао, осећао их је . . . као и сваки појединн натрени поглед њихов.

Тамо се њишаше златна коса двеју плавих вила на страшним калина поточним. Чуо је њихов смех. Засмејане

очи заустављене му се на белом врату треће која изгледаше као да стражари, да нико прислушкивањем не наруши дивне чари тога часа. Хтео се подићи, да је ухвати за бујну косу, као што је то често хтео покушати код своје рођаке, поносите енглеске Ингеборге, али се у тоне трепетну надпее над њим дивна смеђа главица и погледа га . . . насмеши се чак на њ . . . Њена душа потону у његову. Он мораде окренути главу, те среће поглед из два велика плава ока која га нетремичице посматраху збуњено, жалосно, очајно тако, да је морао затворити очи пред тим великим плавичастим погледом . . . И размишљаше . . . Да, заиста, такве очи има најмлађа дворкиња поносите Ингеборге, која увек бледи, кад он поред ње прође.

Сваки је даље. И паде како она бела биња сјаје, како шибања вода високо преска и сунце се игра о пеликанске косе. А он сваки даље — и одјури да каже овој младој госпођици, не, већ вили . . .

Жалосно је трпао краљевић своје очи, идући своме двору кроз вечерњи сутон. Али је бар знао, да му је чежња остала у овој далекој земљи, у којој чак и краљевићи ништа не знају о земаљском болу.

* * *

Старе је паи радо причао о земљи, а виле исто тако радо сећају око њега, прислушкујући његово причање о оним створењима краткога века, који се рађају, љубе, свеју, да би за тим, после мајушне земаљске среће, за увек склопили очи. Томе се чудаху среће виле, чији дани допиру до вечности, не знајући ни за какав бол, чак ни за тако кратак као трен ока.

Тихи поветарац спаваше дубоко у шуми, а умирени језерски таласи чирето се прилијаху уз хладни обалски песак. Готово никакав се глас није чуо у ваздуху, сем овог неодређеног шўка летњег угрејаног ваздуха.

„О чему мислиш?“ запита стари паи, посматрајући најмању плавоокосу вилу која с отворених устима гледаше у плави зрак.

„Што не играш с осталима? Чак нећеш да слушаш кад свирам у фрулу, чији звуци тако силно дирају твоје сестре . . .“

Витице се нису ни помериле, тако је остала непокретна.

„Њихе је сакала о земљи!“ задирканаше је друга. „Краљевић један спаваше у трави . . . Са далекога севера, где се студени петри пију. И она, ето, сад сања, као да је каква обична девојка са земље!“ Смејући се похиташе неколико вила ка обали, те заиграше по раскљаћеном песку, до у запењушене вале. Њихова сјајна тела блештаху на сунцу, а подругљиви узвици орнше се на далеко.

Пан се смешаше и размишљаше о утеси.

И нанеста јасну сирингу на уста, те јекну песма његова о чежњи сирота вила за оном туђом земљом, у којој бескрајници жељно пружају своје уздрхтане руке за белом земаљских створења . . .

П. М.

Беч, фебруара 1903.

Са Буковчеве изложбе

Не би човек веровао да се и уметничина затварају врата уметничких домова! Мисли се да је такоме човеку, који је већ стекао име, веома лако наћи свуда пријем. Али деси се и сасим противно! Ко би рекао да ће име: *Влахо Буковац* наићи на сметње у Уметничкоме Дому?! Па ипак — сметње је било и то не само тамо, већ и у Сецесионитини, и у Хагелову Савезу! Влахо Буковац, чији су уметнички радови још исцрна, крајем седамдесетих година, били овако топло у Паризу прихваћени, чија је кичица украсила многи и многи дом на Западу, он, Влахо Буковац, наиће на препреке овде у Бечу, у граду уметности, где се, рекло би човек, не пази толико на народност, колико на предност творевина онога човека који се својим радовима јавља! Али о овоме ће бити поније у једноме од идућих бројева „Нове Искре“, кад она буде донела неколико примерака уметничких творевина *маџега* Влаха; за сада само оволико.

Влахо Буковац је ипак успео да се пробије Бечкоме уметничком свету читавом једном колекцијом — и то каком колекцијом! Пре неколико дана, 15. фебруара, отворена је у Салону Јенбенџија Артина, у Бечу, колективна изложба слика Влаха Буковца. О њој се бечка стручна критика скоро сложни најповољније изражава; „госпара Влаха“ међу у пре редове „ аустријских “ сликара, радујући се што је, ако и приличио доцкан, ипак напио пут у Беч! То му је, без сумње, највећа сатисфакција за оно затезање по уметничким доновима! А сад ће, не сумњам ни најмање, и тако бити за госпара Влаха врата отворена, широм отворена . . .

Ја бих ипше волео да неко други ове редове пише, неко други који би могао потпуно хладно, критички да исписује своје утиске! Ово, душе ваља, оно није, у такоме случају, ни могућно, јер утисци су — утисци, а њих не можеш онако *хладно* исписивати, и понајмање утиске са каке изложбе слика. Јер, још док су слике у атељеу биле, гледао сам их са правог гледишта, па како би онда друкче и било кад су и у изложби! Није ни потребно писати вам овде о Буковцу као уметнику: ко њега у Српству не зна, и који је тај што није о маестру чуо или што читао?! . . .

Г. Буковац је изложио *41* слику, свака је — уметничко дело, достојно својега творца, маестра Влаха. — Хајд', да вам бар неколике поменем.

Одмах, у првој сали, пада у очи диптихон: *Икарус*. То је она позната грчка *ба*була: даровити уметник Дедалус био је начинио своме сину Икарусу крила од воска и тичијех пера. Једнога дана пријеже отац сину ова крила да се вијне високо горе, ка сунцу. Али сунце сирзи и стопи крила, и злосрећни Икарус, изгубивши тако лет, још јаче и хаотнут сунчаним блеском, стрмоглави се и потоне у море, које се нетошни именом назва! Па како је то тек Влахо Буковац дивно предстакио! Прва слика, где младић надима прса, дигао главу и с поносом, охоло полеће сунцу под облаке! И друга слика, како је стрмоглавио у море: видиш овај светли, широки траг кроз морску, зелену воду, око њега ваздушни клобуци пуљају

на више, а он заиђе главом у морско биље! Ова друга слика није плод фантазије уметникове: да би што верније и тачније представио онај моменат пада, мајстор Влахо је, са својим моделом, главачки скочио у воде — стари помораџија! — и тамо за оно неколико тренутака похватао све уписке, које је после онако уметнички, онако верно на платно пренео! . . .

Исто тако одговарају сликом захтеву и верности и уметност и све остале слике његове. *Пауза* је једна слика пуна живота: модел се одмара, а покрила је наготу својега лепог тела неким, пепељастим сопотским огртачем, тако-дашњи се непред камина. Првенствено-жућкасте светлости се одбија и са лепога тела и са огртача, дајући им свој напредни сјај . . . — На онда *На Тргу у Дубровнику*: наше лепе, убаве Конавоке! . . . Ко зна у чије ће руке ова слика отићи: за продају је. . . *На Купању* је једна особита, изразита слика. Неколико дура, голих и голишавих. У позадини слике суро стење, од којег се, чисто видите, одбија таласава, плавичаста вода. Око обих бутина оних дура, што су у води, све трепери — а све је то обасјано неком благом, скоро истинском светлошћу. Том реалношћу, тим апсолутним пренашањем из природе, где особиту улогу игра уметнички дар „господара“ Влаха, одликују се све његове слике, а особито новији радови његови.

Не можеш шале проћи поред *Магдалене*, Магдалене Покајнице! Њу је Буковац на свој начин схватио и израдио. Кроз бледичасту кожу красного тела ове божанствене грешнице пробија она свеза, жлађалачка руменг; руке косе су јој пале низ пуначка плећа, место смокова листа спозала се лана одећа, остављајући гледаоцу да се диви облини и груди, и мишица, и ногу, а она, грешна покајница, клекла, десним се лактом наслонила на камен, подбочивши главу руком, лице окренула некуд на више, а око јој засузило! Ја се не сећам да сам икоју слику видео, која би више истине, више верности и више лепоте представљала! За мене је ово најлепша Магдалена Покајница!

На онда циклус (скоро би се могло рећи: триптихон): *Данте* — из „Divina Commedia“. Три су слике: Данте у Паклу, Данте у Чистилишту и Данте у Рају. — Виргилије води песника прво у *Пакао*. Само, између *ледених* сиата више ноге мученика. Између њих куља зеленкасто-црвени дим, и све обасјана нека паклена црвен! Језовит је изванредан; и нехотице вас обузима нека тајанственa језа. — У *Чистилишту* промиче поврај песника, који је клекао и наслонио се на један камен, низ у боје обучених ослењених. — У *Рају*, где песника даље Виргилије води, све је обасјано сјајном, пређесном небеском светлошћу, а над главама анђела блистају се звезде.

Изложена је и слика, по којој је Влахо Буковац израдио *завесу* за „Загребачко казалиште“, — једна слика напредне уметничке композиције.

Мој Таба — слика уметникова оца на самртноме одру! Да вам је и не описујем — сам уметник је веома хвали, по верности, по реалности, али му се и удах отима: „мој добри Баба!“

Али, Влахо Буковац није само сликар фантастичнога правца, он је и портретиста — par excellence.

Одмах, чим се уђе у другу салу, налазе се слике НЊ. ВВ. Краља и Краљице напредно добро израђене, у plein-air-y. О њима се, у своје време, повише писало, а особито у „Колу“.

Имају неколики портрети из породице уметникове: жена г. Влахова, *Г-ђа Јелица Буковац*, (такође прикорнила), била је мајстру неколико пута модел. Последњи пут, пре кратког времена, израдио је уметник баш тренутак, кад је она хтела отићи дома на ателеа му, и рекла му — по дубровачки: „Addio!“ Портрет је до крајности верап, и, као што се мора и очекивати, напредно дивно израђен. На онда жали десетогодишњи синчић уметников, његов прпеван. *Дечко*, такође је узор-дело Буковчевих портрета. Тај је портре мајстор и почео и довршавао кад су слике из ателеа послали у Артинов Салон за наложбу! Буковац је особити мајстор и у брзом раду . . .

Неће више да вам пишем, јер бих онда морао остати при — свакој слици, сваку вам бар у најбољим потезима описати, а то је, верујте ми, прилично немогућно; поменуте: 41 слика!

Наш Влахо Буковац, ког стављају час међу „Хрвате“, час у „српско-хрватску расу“, наш српски уметник Влахо Буковац пашао је достојно и успешно пред Бечки уметнички свет. Његово ће име, без икакве сумње, прокрчити себи неока лакше и онде пут, и онда ће многи рад његове уметничке качице красити — туђинске домове! Ми Срби као да слабо умемо да ценимо своје уметнике . . .

Зограскав

Лука (сликао Х. Кауфман). — У низу слика што Луку онако представљају, петнче се Кауфманова једна од најугледнијих. Очигледност ваздушнога простора и лебдење Луке у њему изражени су потпуно уметнички. —

Народно коло у Врању (1879.) — Одмах по ослеку српске војске у ослобођено Врање, народно весеље изражавало је радост и срећу ослобођења. Такво једно народно коло представља и наша слика која је фотографски снимљена 1879. године. —

Зора (сликао Гвидо Рено). Ова слика генијалног италијанског сликара, која сама собом најречитије говори, данас је у Римском Ватикану који се поноси њом. —

Јужовина (сликао Т. Васиљев). — Ударио јужњак те се снег већ крши. Не крити под потама, јер до саме земље пропушта обућу и чува јој тачне облике. То је доба када се у ваздуху, како се то вели, осећа пролеће, и када се у пригорјима, под таквим снегом, већ јакла прво зеленило. — Чувени руски сликар Т. Васиљев изабрао је тај моменат у природи, а како је изразио, показује и ова слика која је само бледа репродукција одличнога оригинала. —

Аполо са китаром. Аполо, првобитни бог чист сунчане светлости, био је представник и заштитник свакс чистоће и јасноће у духовној и обичајној области, извор сваког знања и напретка у друштвеним и политичким односима. Био је и Бог песме и страсти, отуда му је, и на нашој слици, атрибут китара. Кип, којега слику доносимо данас, по свој прилици копија је Скопасове статуе која је била у палатинском Аполоновом храму. Данас је у Римском Ватикану. —

Црквена слава у Брзој Паланци (фотогр. снимио Ф. Шистек). — Свечана литургија већ је одслужена. Свештеник реже славски колач. Одмах ће почети

и богата част. За тријезом ће остати старији домаћини само, јер овладина већ нестрпљиво чека да се каку пригодне здравице, па да се хвата у лако коло под којим се, рекао би, земља уврће, а у којем се хвата жило до дрвета. —

Кнез Милошев конак у Крагујевцу. — У овом конаку становао је Кнез Милош у доба када је Крагујевац био српска престоница. У овом конаку рођен је, 4. септембра 1823. године, Кнез Михајло. —

Краљевски летњиковац у Такову. Прошле године довршен је овај летњиковац што га подиже Краљевском Дому народ округа Рудничког.

Крај пуша (фотогр. снимио Др. Марко Николић). — Пружио се пут по којем тече живот. Крај њега недра је и весела кућица који сваког дочека и сваког испрати, рекао би, веселим осмехом. „Добро дошао! — Збогом!“ А ако запушаш на њезина врата, отвориће ти се, јер је и у њој лепо гостољубље домаћинова одлика. —

Римљанин (скулптура непознатог римског вајара). — Ова маркантна и уметнички израђена Римљанинова глава у власништву је Народног Музеја у Београду. Многи знаоци добратили су на њу своју пажњу, а о њој је и писано у неколиким тућим стручним листовима. —

ХРОНИКА

Нови проналасци једног Талијана

Лепа Италија има не само лепих него и дубоких умова. Она је отаџбина многих проналазача. Пре неколико година Маркони је обдарио свет својим проналаском телеграфисања без жица; сад се опет јавља о проналаску другог једног Талијана, инжењера Пино (Pino), чије ће име стати напоредо са именима најславнијих проналазача. Његов проналазачки рад одушевио је и хладне Енглезе, те му посвећују дуге и топле чланке. Пино је изумео и пре кратког времена објавио подводну лађицу за изналажење потопљених бродова са морског дна и других блага што су у недрима мораина. Своје огледе са лађицом извео је млади инжењер у Џеновском Заливу, у присуству многих стручњака. Они су огледи крунисани сјајним успехом. Пино се спустио у дубину од 90 метара и за непуних 10 минута изукао је на површину једну утонулу лађу. Гњурачи не могу да раде у већој дубини од 30 метара због силног притиска горње воде, који у дубини од 40 метара достиже 4 кгр. на 1 см². Напротив, Пино може на својој лађици да надзире сваки притисак и да ради на којој му драго дубини. Његова је лађица облика лонтастог и сва је од челика, а скована је тако као да је од једног комада. То јој и даје могућност да надзире ма колики притисак. Ради послозања, Пино је конструисао нарочиту полугу — механичну руку која може, слично човечјој руци, да прши сваковрсна претања. Она се савија, испружа, може дохватити и држати предмете. Неколико таке механичких руку, нешто утврђених за лађицу, могу потпуно да замене човечји рад. Тако може она лађица, која има у пречнику око 3 метара, да подигне са морског дна потопуље лађе и друге ствари. Проналазач се спуштао до 140 пута у море, доказавши да може слободно да ради и на дубини од 150 метара. На лађици могу два човека напоредо да раде у току од 12 часова. Кроз нарочито удешена стакла може се на лађице јасно видети сваки предмет у мору. Лађица се спушта и пење брзином од 3½ метра у секунди и може се заустављати на којој се хоће дубини. По дну се креће помоћу нешто удешених точкова, чији се покрет изазива електричним запртњем. Људи који раде у лађици одржавају непрекидну везу са спољашњим светом помоћу телефона. Из свега овога је јасно да ће проналазак Пинов имати огромну важност за народе који су упућени на море; тим је решен и један тежак проблем подводног пословања.

Као допуну своје лађици изумео је Пино још једну справу, т. зв. *хидроскоп*. Помоћу оне направе могу се са површине морске огледати и фотографисати предмети у мору на којој било дубини. Јасно је да се они могу, после тога, и на површину извући без великих трошкова. Огледи са оним апаратом изведени су при кратког времена у Средземноме Мору. Том приликом је Пино својим хидроскопом осветлио 15.000 m² морске воде тако јасно, да су потпуно видљиви сви предмети у води и на дну. Справа којом су изведени они огледи веома је проста и не стаје много; за подводне радове већих размера морање се градити и већи апарати, али ни они неће тако скупо стати, према рачуну Пина.

Проналасци Пинови обећавају да откриј ову човекову носе нови, до сада непознати или мало знани свет. Морска флора и фауна, које су до сада тако тешко и кучно испитивање, од сада ће да буду једним махом приступачне науци. Наука ће добити могућност да проучи и минералогију морских дубина, која, је, замишљено, много занимљивија од минералогије суве земље. Геологија ће такође поцрпети велики корист из ових проналазака. Хидрографија ће постати праза и тачна наука, која се неће оснивати само на претпоставкама. Најскупље подморског телеграфског кабла биће од сада исто тако лако, као и његово пресецање за време рата. Захваљујући овом изуму биће подводне лађице и миноносне потпуно непотребне, пошто ће их командати ратних лађа моћи раније уморити, пре него би причиниле какву штету. Трговина ће морина имаће такође користи, јер ће управљачи бродова видети хидроскопом не само морско дно него и клуп својих лађа, па ће моћи да обилазе подводне стене и сирудове; а у случају какве биде поједе на броду, одмах ће моћи да је заиаже и поправе. Огромну важност имаће нови апарат и за гњураче и рибаре; они ће последњи поуздано знати, где имају да траже свој лов. Количина риба у мору тако је велика, да су оне н. пр. Пину при његовим огледима, ио кадшто пригнеле све видно поље. Неодељиву важност имаће хидроскоп и за проналазак другог блага морског н.

пр. корала (мермана), бисера, сунђера и т. д. Колико драгоцености проналази море у опште, може се представити, кад се има на уму, да у средњу руку утоне сваког месеца по 180 лађа у море. Према свему овоме, не може се замислити корисније, потребније проналазак од хидроскопа Пинова. Изуми младог талијанског инжењера претварише многе хаите у истиниту јаву.*)

П. М. И.

* Штампа се Лазарица или Бој на Косову народна епопеја у 20 песама. Ову је епопеју из народних песама саставио и уредио Ср. Ј. Стојковић, директор гимназије В. С. Карапића.

Одбор Чипићеве Задужбине примио је на себе штампарске трошкове ово издања овог састава, у две хиљаде примерака.

Неколико песме ове епопеје познате су у нашем листу и веома су лепо прихваћене од наших читалаца.

О великом значају овакнога састава у опште не може бити говора. Епопеја, у којој су у лепом народном руху обухваћена и срећена народна предања о томе за Србе одвећ значном догађају, о боју на Косову, који ће са јуначкога пожртвовања Кнеза Лазара и његових витезова вазда чинити част и славу српскога народа, биће, нема сумње, за сваког Србина добро дошла. Њу вала да прихвате сви који српски мисле и осећају. Она има да буде најмилија читанка не само за школску, војничку и осталу омладину српску, него и за цео српски народ.

Састав ће бити готов са штампањем до половине марта. У њему има на 6950 стихова и књиге око 16 табака веће осмине. Штампа ће бити елегантна, а цена једне књиге, захваљујући Чипићевој Задужбини, врло умерена — 2 динара.

Продају и растураве ове књиге примила је на себе трговина школског и канцел. материјала Милана Арсенијевића и Компаније.

* У Бону проглашен је за доктора филозофије г. Милан Марковић, српс. правник наше Велике Школе. Тезу му је била Die serbische Hauskommunion und ihre Bedeutung in der Vergangenheit und Gegenwart.

* Станислав Бинички, капелник Београдског Војног Оркестра, компоновао је и штампао своју оперу у једном чину „На уранку". Либрето за ову оперу написао је Бранислав Ђ. Нушић.

* И ове године наставала Српска Читаоница у Новом Саду своја сёла. — 15. фебруара приређено је прво овогодишње село на ком је др. В. Ђисаловић читао своју расправу „Досетке грчких софиста", а проф. Тих. Остојић приказао је приповедачки рад Стевана Сремца.

* У Државној Штампарији одштампана је и већ се продаје књига проф. А. Ђорђевића: „Систем (грађанскога) права Краљевине Србије у вези с међународним приватним правом, посебни део, књига друга: Имовинско Право, I раздео, Стварно Право, I свеска: Државина". Цена је овој књизи 3·50 динара.

*) В. Пинк, Литер. Прилошкиће 1903. № 2.

*Чупићева Задужбина имала је 1902. године сталнога капитала 72.040 динара, покретног капитала преосталог из 1901. г. 4748·44 дин. а примљеног у 1902. г. 3993·20. На штампу и хонораре издато је 1902. год. 5758·30, те је за 1903. г. остало покретнога капитала 2983·34 динара.

* Владимир Ђорђевић, учитељ музике у Учитељској Школи у Јагодини, штампао је нолодије што их је сам забележио и хармонизовао за мушки хор: „Литургија недељна или празничка када се пева Блажени." Цена је 3 динара или круне. Предговор овом раду написао је Срећен Аџић, директор Учитељске Школе.

* Др. Миленко Весник штампао је у италијанском часопису „Nuova Antologia", у свеску од 16. фебруара о. г. „Un Italiano statista in Serbia B. S. Cuniberti". У овој расправи изнесена је улога и рад Д-ра Бартоломеа Куниберта, Кнез-Милошева савременика и писца књиге „Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића, 1804.—1850."

* У подлистку „Дневног Листа" почео је излазити превод драме М. Халба „Младост Јудитина".

* Одбор Краљевине Србије за Општу Словенску Изложбу у Петрограду поделен је у секције које ће спремити нарочите програме по којима ће радити и припремити све што је потребно за Општу Словенску Изложбу 1904. г. Секција има пет: трговинске-занатлијска, пољопривредна, индустријско-рударска, уметничко-етнографска и културно-просветна.

* Од 1. фебруара почео је излазити у Сарајеву „Илустрован мали свијет" лист за децу. Власник је листу г. Сава Сваић, а уредник Шиниро Бодарић, акад. сликар.

* Лајпцишки Illustrirte Zeitung донео је у свом 2107. броју (15. јануара) опширан чланак о Србину научару Михаилу Пупину, професору Њујоршког Колумбија-Универзитета. Чланку је натпис „Најновији систем телефоније", а велича заслуге Пупинове за усавршавање телефонирања у велике даљине, и утврђује да су опити са Пупиновим телефоном сјајнији од сваког очекивања.

* Изашла је из штампе двадесета књига Тајерове историје Француске Револуције, Конзулата и Царства, у преводу М. М. Магдаленића. Овом књигом завршен је пети свезак овога дела.

* Проф. Ј. Миодраговић отворио је претплату на нову књигу „О васпитању" од Херберта Спенсера. — Овај превод наградила је Задужбина Илије Коларца. Књига ће изаћи до 20 штампаних табака, а за претплатнике је цена 2 динара (у повезу 3). Књига ће изаћи из штампе до краја месеца марта.

* У Београду је почео да излази нов лист „Трезвеност", орган Друштва за сузбијање алкохолних пића.

* Удружење српских индустријалаца почеће од 1. марта о. г. издавати свој орган „Српски Индустријалац."

* 22. фебруара о. г. био је у двораници В. Школе свечани скуп Српске Краљевске Академије, када је поднесен извештај о раду у појединим одсецима Академијшшм, о Народном Музеју, Народној Библиотеци, Музеју Српске Земље, и прочитани некролози умрлом правом члану Перн П. Ђорђевићу и почесним члановима Гаврилу Витковићу, Стевану Д. Поповићу, А. Мајкову, И. К. Шишкерцу, Јовану Пачуу, Јакову Ђудини, Николи Машићу и митрополиту Сави Косановићу.

* 14. фебруара свечано је прослављена у Златном Прагу педесетогодишњица Јосипа Холечека, публицисте и великог пријатеља српског народа. — Јосип Холечек уредник је одсека српског у најбољем чешком листу „Narodní Listy". — Са захвалношћу учествујемо у овој прослави искреног пријатеља српског народа и одличног познаваоца Балканског Полуострва.

* Изашло је из штампе и 7. свезак дела „Знаменити Срби у XIX веку", у којем су лихови и биографије: Митрополита Ђорђа Николајевића, Јована Илића, Дра Ђорђа Натошевића, Јована Суздечића, Косте Трпковића и Марка Миљанова. — Цена је и овој књизи 3 кр. или 4 динара у сребру.

* Из „Просветног Гласника" одштампан је чланак Љ. М. Протића „Наше народно просвећење у 1901. —2. години".

* Др. Алекса М. Стојковић, лекар у Ужицу, штампао је и дао у продају своја лекарска посматрања под називом „Народно здравље у округу ужичком за 1901. годину".

* Изашла је из штампе „Филозофија и наука у природном развитку своме" од М. Миловановића. Ово је прва књига другога кола његових радова и може се добити у свима овдашњим књижарама.

Годишњица Николе Чупића. Издаје његова задужбина. Књига XXII. Садржај: I Записници Одбора Чупићеве Задужбине; II. 1. Цртице за ранији слику Српске Престонице, од М. Ђ. Миљићевића; 2. Два прилога историји ослобођења Србије, од Андре Гавриловића проф. I, Сеча Кнезова и П, Српски увод у Тополицу и Лаб 1806.; 3. Војвода Никола Скобаљић и његове борбе у Дубовици у полов. XV века, од Јована Ђорђевића, проф.; 4. Дубровачка биографија, од Павла Поповића, проф.; 5. Обичаји у Цитана у Краљевини Србији, од Д-ра Тих. Р. Ђорђевића, проф.; 6. Митрополит Мелетије, Рашко - призренски и скендеријски (1854.—1895.), од Милојка Веселиновића; 7. Некролог поп. Стев. Д. Поповићу, од Ж. Н. С. — У Београду, штампано у Државној Штампарији, 1903. — В. 8°. стр. XIV+321. Цена 2 динара.

Беседа о Свето-Савској Прослави у Великој Школи 14. јануара 1903. г., од Д-ра Марка Т. Лешо, професора Хемије и ректора Вел. Школе. Слике из Хемије. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1903. В. 8°, стр. 19.

Српска Краљевска Велика Школа у Београду: Преглед предавања, вежбања и семинара за II полугође 1902.—1903. школске године, академијске власти и установе. Са сликом (фасада и основе) главне зграде Велике Школе. — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 32.

Из медицине: *Материнство и оток ногу* (нарочито намењено женама, родитељима и мужевима). Написао Др. Св. М. Марковић (Прештампано из „Материнског Листа"). Београд, Електрична Штампарија Тодора Наумовића, 1903. — В. 8°, стр. 31. Цена 1 динар.

Наше народно просвећивање у школској 1901.—2. години. Изложио Љуб. М. Протић, референт за основ. наставу у Министар. Просвете. Прештампано из „Просветног Гласника". У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр 71.

Мала Библиотека, св. 43. Бр. 1. година V. 1903. Сиво Матањић: *Пошљедњи витезови.* Свеска прва. У Мостару 1903., издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 16°, ст. 96. Цијена 30 потура. (40. н. д.)

Књига здравља. Сваком приступачан домаћи лекар. II свеска: Хигијена. С руског превео Др. Милутин Живковић. Београд, штампарија „Достојне Обрадовић". 1903. — В. 8°, стр. 101.—218. Цена 1.50 динара.

Народно здравље у округу ужичком за 1901. год. По службеним подацима и сопственим посматрањима написао Др. Алекса М. Стојковић, окружни лекар округа ужичког. Штампано о трошку округа. Београд, Достојне Обрадовић — Штампарија Аце М. Станојевића, 1903 — В. 8°, стр. 96.

Мачкански учитељски збор: *Васпитне напомене родитељима.* I. Шабац, Трговачка Штампарија Н. Ђ. Ђирића. 1903.— 8°, стр. 31

Природа вока за школе и народ. Са 43. слика. Народно Благ. Д. Тодоровић, Управитељ Ратарске Школе. Издање Миленка Митровића у Крагујевцу. Београд, Нова Електрична Штампарија Петра Јоцковића, 1902.— В. 8°, стр. 224.

Издање Српског Пољопривредног Друштва: Практичне пољопривредне поуке VII. *Подизање винограда америчком лозом.* Написао Милутин М. Савић. Друго умножено и поправљено издање. Београд, „Милош Велики" — штампарија Бојовића и Миљића. 1903. 8°, стр. 112.

САДРЖАЈ:

У Министарству (крај дан) Из Таслина Дневника. Пише Таса Миленковић. —

Зашто си ме крст'о? Песма Борисова.

Прата кајено. Песма Душана С. Вукића.

Ајк. живо Немањина и мајка Светог Саве. Написао прос. М. Вукићевић.

„. Песма. Влад. Стаматиновића.

Фати-сухтан. Приповетка. Написала Јелена Јов. Дамјановићева (шветавка).

Цвет (из оракулског зелења). Милићеф.

Генералова кћи. Роман. Написао И. Н. Потапенко (наставак).

Лептирке (Песме у прози, причице, анегдоте): 1. Сами с мора; 2). Дечији-просјак. 3). Живот. Написао Велимир Рајић. 2. Естетика (Марко Саботака). Д. Чежња (Душан Јелобошевић).

Наша кисма: Са Буковине изашло у Бечу. од Зорилеата.

Уз наше слике.

Хронпка (Наука, Ратно).

Забавногрознја.

СЛИКЕ: Дуга (слика Ж. Каудбах). — Народно коло у Врању (1879). — Зора (слика Гиде Рени). — Јутрошка (слика Т. Васиљев). — Аполо са китаром. — Пркосна слика у Брзој Паланци. — Кнез Милошев двор у Крагујевцу. — Краљевска легитимација у Таслоу. — Крајпуташ (фотогр. снимио Др. Марко Пивалевић). — Ривалини.

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: за год. 16, за год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику „Н. Искре", Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8.

Крал.-Срп. Државна Штампарија

Број 3. Београд, марта 1903. год. Година V.

У Министарству...

(из ТАСИНА ДНЕВНИКА)

(НАСТАВАК)

Цела моја — почиње прво писмо — испуњала се, када сте ви, господине министре, дошли на власт. Нека ви је са срећом. Народ је дахнуо душом, сви нас наши пријатељи поздрављају. Као што сам нас усмено молио, тако се сада и писмено обраћам вама, да би били добри и т. д.

— Ха... — помислих — овај се обраћа на личност министрову, а писмо адресовао на министарство... Погледам потпис: стари, овејани напредњак данас кади радикале... а сутра ће псовати либералима. Али то није прва. Служећи у овоме министарству, сада по четврти пут, читао сам пуно оваких писама...

„Моја је данашња жеља, — почиње друго писмо — да ову садашњу моју страну жаженим полицијском. Са тога се обраћам вама, Господине Министре, да би изволели поставити ме за начелника среза, где је сада место упражњено и т. д.“...

— Овај има само двеста талира — додадох — хоће сировах на један мах пет стотина. Мали, до душе, скок од — трипета талира...

„Према мени врши се једна груба незаконитост — трећи треће писмо — јесмо ли ми у уставној земљи или не? Шта значи ово? Нити ми је што саопштавано, нити сам саслушаван, а за осам дана одређена је продаја моје покретности за дугујућу порезу. Ја не могу још пореске књиге да нађем, али баш и да писам платио порезу за прошлу годину, зар треба тако сурово власти да поступају. Тражим изузеће против начелника среза... и т. д. и т. д.“...

† Матија Бан

Погледам потпис: познати ларкарија из народа. Хе, мој брајко, ваша, који само лармате а ништа не радите, ником ништа не плаћате, удрио бих, када бих могао, и дне порезе. Нађи где на земљи државу, у којој би могао овако сербез да живиш и лармаш, а у пет година један пут порезу да плаћаш...

„Господине... Стеван Чирић, из Чачка, пријемчив права Јоксима Божића наследнице, — пели се у четвртом писму — тражио је, да му се напишди попаш, који је неплаћено г. Веса Протић, бив. писар среза љубићског, и упропашћено. Акта су послата томе министарству у марту месецу 1891. па до сад човек није добио никакво решење... Будите добри те видите на чему је ствар и урадите шта треба“...

— Да се одмах нареди извршење. Написах цедуљу архиварју, да акта изнађе, и означих са: „хитно“...

„Начелник округа — свог — пише министар финанција — отеже са извршењем мојих наредаба односно и т. д. а како је такав поступак на штету државне касе, то се жалим и т. д.“

— Знам га, помислих, јак партизан, али рђав и непоуздан начелник, него да се дешпотом нареди брзи поступак, и од начелника тражи најзашње...

„Драги господине — пише ми С. Н.... — Код нас је колба Филипа Пламенца, из Црне Горе, да се прими у подаништво. Ја не знам какве ће информације о њему дати управа варошн Београда, али држим, да га мало ко боље од мене познаје... Ја мислим, да би неправедно и грехота било не примити Филипа под заштиту само за то, што је сиромах“...

— Архиварју: да ми одмах донесе акта о подаништву Пламенчеву, те да видим ствар, а нађа је једном наступило време, да се престане са ганањем Цригорића...

„Поштовани господине — пише ми Д. С.... — Извините што вам поново досађујем. Нова напаст: нападе моју мајку. Јутрос у 8 и по часова закуца жандарм на врата од моје собе. Отворим. „Седи ли овде М. С.“ запита жандарм, без поздрава бог... „Седи“... „Рекао је г. члан, да данас најдаље до 11 сати дође у кварт“... Господине, моја мати Јерка је прете Матије Ненадовића, рођена сестра Љубе Ненадовића, удовица Јеремије Стаповјевића, бив. државног саветника и поч. чиновника пранде и просвете. Она се не зове М. С. већ госпођа М. С., и она је збиља то, и то једна од оних старих српских правих госпођа, каквих је данас мало... и да се она, ни крива ни дужна, не може овако терати у полицију, и т. д.“...

— Господин С.... има потпуно право. Дигох се одмах на телефон те наредих управнику варошн: да овај случај строго наводи, свима чиновницима изда поново наредбу, да се према свима, а нарочито према овакним личностима понашају с пуно поштовања и достојне пажње.

„Ваше високоблагородије — пише ми немачки, Paul Traeger, др. филозофије из Минхена, на своме путу из Нина — Полазећи из Немачке за Исток, ја сам, дошао у Београд, био толико слободан да вас посетим у Министарству и да потражим препоруку да разгледам места по Србији, да могу путовати и т. д. Када сам дошао овде и хтео разгледати Нишки град и она околна места, где Турци и Цигани живе, жене је моја стража ухватила, у град отерала, и т. д. докле ме је једва командант града слободна пустио и т. д.“...

— Доиста мајор! Али то се може десити и данаска се и по градовима немачким, али ипак настати, да се за овај нежно случај оправдамо овоме научнику, када ми се у повратку опет буде јавио...

„Поодавна се уносиах са једном старином — пише Николић чиновник — који ме заволи за новоћ у истраживању његова старовитна, чега се примих и трагајући држим да сам успео... Данас пак кажем, да је она остала на она два места: или у Костову или у пољу Милутина Најића, или у Кленовнику код Вујића Марковића. Имам уверења, да преко 30 година износим прикривају ову остану, која би цело српско племе осветлила и многог напендала; и зато молим Господина Министра, да се оба она места прегледају најозбиљније у присуству мом и мојих људи, а над Господ Бог да, да ово дође власти у руке, даћу моју далу реч“...

— Сиромах Николић! Неколико година он сама о некаквим оставама у земљи. Но није он сам. Има још много њих који по Србији испитавају благо цара Радована. А да је каквих милијуна, Боже мој, па да их одмах поклонимо овим нашим државним дугоним...

„Јављам вам, господине министре, — читам у једном извештају — да је у општине прошла и црква и вера... Неки Аврам Н.... из Ручића, вели, да је назарен, да он другу веру верује, па пеће у војску да иде, нити какву службу да врши; вели, да му његова нова вера забрањује да кога убија, или власти поштује... и т. д.“

— Појава назаренска није од неколико година нова ствар, али да та има чак и под Рудником — то је чудна и опасна појава. Ах! свештеници и учитељи!... Наредих, да се одмах ово изиђи, а и духовној власти јави...

„Ја као девојка имам троје кабрачне деце, које сам родила као девојка — подноси молбу Василија И. К. из Губеревца — За издржање деце суд општине Горачке давао ми је као 10 а као 12 динара месечно, синоћ пак одбор општине Горачке свео ми је ту милостињу на 3 динара месечно. Жалила сам се начелнику среза Драгачевског па и начелству окр. Рудничког, но и преко њихових наредаба суд општински вели да ми издржање неће ни да. Господине Министре, немам ни кућу ни кућиште, а ни никаког имања, да не бих са децом лишала од глади, зато молим г. Министра за своју наредбу да ми издржање даје пристојно. Господине Министре, дете је најстарије мушко од 7 година, једно женско 5 и друго женско од 6 месеци. Господине Министре, молим да ми се ваше решење саопшти преко власти среза Драгачевског. Као сирота такву немам да положим.“

— Пара, вели, нема такву да плати, али деду без мужа може да роди. Красан морал чак и у тако удаљеном крају... Наредих да се тражи извештај о овој мајци девојци и њеној деци...

„Брано сам ја од сада 238 кривана, а већу њива и Васу Павловића из Рожана — пише ми познати београдски адвокат — одбранио сам доста пријих, а Васа је певао осуђен. Имајте ово у виду, па Васу не нападајте, но га заштитите по могућству; а Васа то заслужује. Одбрите му три дана да овде остане. То моли и т. д.“...

— Ха... лопове један — реких полугласно — сва је Васина краља у твојој каси. Познајем то добро, јер те одавно пратим. Када ли ћеш једном долијати? На онда се дигох од стола и одлазах на телефону овако управнику: Наредите да се траже у варошн описани злочинци, Васа Трунта. То је онај, што је покрао господу

Ван Дајк

Син Карла I. енглеског краља

Лепку Нешићку на Врачару, а осим тога, изгрешио је и у Београду и у Србији више опасних крађа. Био је три пута на робији. Врло је вешт и дрзак. Чим га ухватите, осудите га на прогонство, да се више никада амо не врати . . .

„Ми смо се поделили у партије па један другог сатрено и убијамо — јада се један најевик — а странци се увукли међу нас, па освајају један по један положај, хватају једно по једно место, на њима увек добро. Менале се сваки дан владе и партије, њима не може боље бити. Они не хитају. Они раде полако, али сигурно. Срби дижу ларму, странци онако из тиха, све са осмехом на уснама, лукаво и вешто потискују нас са наших положаја. До пре двадесет година у нас није било партија, али је било пара. Странци, видећи нашу слогу и пуне касе, помислише на нас: да нисмо модеран народ, да нисмо образовани, него да се поделимо у партије . . . А ми, будале, повераковасмо томе. Сталесмо се делити у партије — али у оној галами и свађи нашој не приказасмо на више депове . . . После, када довршисмо уписивање у партије, мислисмо се руком у депове — али они празни. Странци нам однесе сву готовину. Још нас задужише са 400.000.000 динара . . . и т. д. и т. д.“ . . .

— Бога ми, пријатељу, рекох за се: готово да имаш право. Па наредих, да ми те одмах донесу акта, те да изнађем жалосћену невољу . . .

„Милета Јовановић и Муја Живковић, бивши робијаши — јавља начелство Подунавско — који су пре десет дана помиловани од казне, разбили су судницу општине Баничке ноћу између 7. и 8. тек. и однели касу сандучару, у којој је било до 300 динара“ . . .

— Ствар саопштити министру правде, да гледа наћи начина, како да се успори са оним учесталим помиловањем опасних злочинаца, када и иначе наши закони не поправљају, него још кваре осуђенике.

„Суд општине Мариновачке оптужује сталном окружном одбору писара среског г. Николу Јовановића, што издаје наредбе противне законима, што иде по срезу. Стални окружни одбор прихвата ту тужбу и решава: да се Никола као недостојан удали из државне службе, и у том смислу да се учини представка Министру унутрашњих дела“ . . .

— Хе . . . ама . . . тражите ђавола — помислих. Дам му пред, он хвата читаву руку. Досета чудан народ. Држи га у стеги, слуша пандурски. Пружи му слободе, он ради душмански . . . Зато писати начелнику, да он даде на строго знање одбору: да је он прекардашно свој делокруг, и да се не усуди више тако што радити. Његово није нити ће бити, да чиновнике предлаже, ни постављ ни смењује . . . Председника општинског да узме на одговор и казни.

„Тимочки окружни одбор издаје распис свима општинским судовима у своме округу, и објашњује им: права и односе између општинских и полицијских власти“ . . .

— Е ово је и сувише — наљутих се, на одох одмах Министру да му ствар као хитну пошесем. Одбор је после добио своје, али сам и после опазио, да се неће по неки виђенији људи, из само владајуће странке, почели ироговити на радње и поступке неких окружних одбора . . .

„Високопоштовани пријатељу — више ми конзул Стефани — молим најучтивије известити ме: да ли је у Србији трговина са експлозивним материјама законом или каквим особеним наредбама регулисана и т. д.

Наредих одмах експедитору, да ми донесе једну штампану наредбу о руковању са динамитом и т. д.

„Суд општински у Блату — жали се Радисав Петковић, из овога села, — осуђио ме је на тет дана затвора зато што сам радио на летњег Св. Арханђела и т. д.“ . . .

— Узмох да разгледам акта и у њима нађох оваквог реферат кнеза среског: „Ја сам по наређењу овоопштинског председника још синоћ наредио послужитеља овоопштинском, те је јавио сеоланима села Блата, Лопашиће и Перовића, да ни један данас не ради, пошто смо у 1891. г. страшно пострадали од града, пошто је решено, да на тај дан никако више не радимо; но јутрос у зору стигао је Радисав Петковић са радницима на своју њиву да жње; ми смо му јапали да луде своје од рада отпусти, но он није хтео да на опомену власти учини, за то молим суд да га казни“ . . .

У том уђоше благајник Сарајевчић:

— Шта ди се ради, г. начелниче, са овим акоптирањем ако ко Бога зна. Добио сам извештај, да је срески начелник Н. који је опонад отпуштен, дигао на 1200 динара акоптације. Када је био у Бањи акоптирао је 300 динара. Премештен у Јагодину, чим је дошао тамо, прво му је било да напише књиг и да дигне 250 динара. После, када је постављен у Петровац, на редови док је намирио ополику суму. И није он један тако дигао . . .

— Знам све то. Министар је, по мом предлогу, пре двадесет дана наредио, те само тражили списак свију акоптација у среских и окружних каса. Баш јуче добио сам и последњи извештај, па да видиш, да се каменим. Ко то није акоптирао и предигао. И начелници и капетани и професори и ревизори и учитељи и писари и практиканти и пандури и лиферанти, и сви редом . . . Један бивши начелник дигао на три места по 300 динара. Један опет професор, пошао човек у ревизију, да обилази школе, и где је у коју окружну варош сврашао, ту је акоптирао.

— Брука . . .

— Море, та брука кошта милијуна. Синоћ сам нешто онако попришо почео да сумирам, па бише да само акоптације има преко два милијуна . . .

— Несрећа. Казао сам ти ја — нека помоћи. . .

— Свакој болп има лека, па и овоме злу има помоћи. Само да нам је стаљности и времена.

— Јест . . . добићеш времена . . . Сад сам из моје канцеларије видео — уђе г. Н. на *Камзију*. . .

— Свеједно . . . Усрећи ће се Србија са њим. . .

— Грабе се за ове прољеће министарске столице. Један другом подвалују, а послови се по сваки струкама из дана у дан претрпавају. . .

— Није ниша до послова, но до жасних положаја и добрих плата... Да се сами поткрпе, а и да своје понаметнтају на добра места...

Сарајевчић оде, а ја продужих читање писама:

„Жалим се господину министру — пише Милосав Јовић из Раброва — на власт, што је ослободила Вукосава Тодосијевића, из Градишта. У време пропалога велида ова од Николића, шпедитера, одузме и понље му његов *кофер*“ . . .

— Безобразни странац! Непознат дошао у Србију, силом нам се наметнуо, онде паре зарадио и одшео, и ето како се захваљује на гостопримству!...

„Овом молбом обраћам се вама, господину министру, пошто сам школу спршио с правом, да ми се даде одгова-

Ј. Пашић Војислав Илић

кога поста дошао сам у његову механу, да ручам и закон посно јело. Но механција ужасно поснога, изнесе ми врсног напрнкама, те се тако омрсни и т. д.“

— Разгледам жалбу, да видим: да ли је и њојзи сам напрнкао. Бога ми — смазао све. Пошто се најео, он се онда тужи...

„Стеван Ковач, из Пелчаха, у Штајерској, обраћа се непосредно *Владаоцу* и тражи, да се нареди полицији, рајући положај, за који сам се спремао и за који изданна постојану жудњу гајим. Прилажем приложену под једи сведочбу, коју, молим да ми се врати... и т. д.“ . .

— Погледам потпис — спршени правник. Рукопис неписмен, нечитак; хартија измрљана, стил пун погрешака!... Боже мој! колико њено и колико још удеса за рано умрли великошколцима: Владимиром Николићем, Миланом Радовановићем, Алексом Радовано

ничем, Милетом Јовановићем и великим ђацима научњацима...

Послужитељ Илија уноси и меће на сто новине. Погледам — у једноме опозициономе листу почињаше се уводни чланак:

„Навика је друга природа. Ко је навикао да тражи странутице у животу и раду, њега ће бадава учити да иде правим путем. У јавноме животу рђаве су навике велико зло, јер од њих пена штете само појединац него цело друштво... Закони су на врлом месту познати, да упућују на пут праведе и поштења. Али је закон мртва књига све дотле, докле га врлиоци његови не разумевају или неће да разумевају или га изврћу и злоупотребљују...

— Лепо написано. Паметно казано. Све је у истини тако. Само што писац није тако и радио, када је на власти био... Ах! господо декламатори, сте вас у претс знам. Као гимназиста трчао сам за вама по дворишту велико-школском и на онда омладинској скупштини сваку реч вашу гутао, нисленћи да вам од срца долази. Само после десет ли година, када сте на власт дошли, издавали сте поверљиве наредбе, да се невини људи, ваши политички противници, гоне и хапсе...

„Господине министре! — пише гђа Јонша, човек из народа — жалим се, што се у овој мојој општини једном не смењује онај насилник противу којега народ роиље и његова насиља не може да сноси. Ја знам, да ну г. начелник српски страну држи. Са тога се жалим и т. д."

— Знам те добро, гђа Јово. Но дуже времена и ти пара, да под свију партија лепо пролазиш. Народу дајеш новац на зелен и последњу му пару извучеш, а јавно се продајеш као спасилац његов... Десну руку пружаш капетану, да се с њиме рукује, а леву турај у џепић Драгићу и Дукићу, оглашеним разбојницима, те са њима плачку делиш... Али ниси да ти жалбу извидимо...

Међу званичним писмима најох и једно лично жени адресовано из Будимпеште:

„Драги брате књижевниче... Ја бих у своме календару „*Орлу*" хтео да донесем један лепо погођен лик твој као најбољег и најславнијег српског криминалног писца са биографијом и прегледом твога књижевног рада... Молим те, да ми то дозволиш и т. д."...

— Погледам потпис: Чика Стева В. Поповић, управник Текелијина завода... Ех, помислих... поштовани чика Стева хоће да ме унесе међу оволике славне календарске бесмртнике... Шта ће ми то!... Забележих да му одговорим: да не од тога поштеди. Ја држим, да писац толико заслужан, да му се слика штампа и т. д.... У осталом, тако сам раније одговорио и уредницима: „*Зори*" и „*Босанске Виле*", који су тако исто тражили моју слику и биографију...

(наставиће се)

Тајне сузе

Идиш ону колибицу,
У маленој оној њиви,
Ту сирота, усамљена,
Породица једна живи.

Отац, мајка трче, раде;
Худи усев сеју, жању.
И у беди и неволи,
Сузе лију ноћу, дању.

А те боле, а те сузе,
Где би годи пала која —
Песник сваку забележи,
И свима се зналс броја.

Само оне бисер сузе,
Што их њихов берач лије —
Њима рачун нико не зна,
Њих изброј'о нико није!

Сокољанин

Аристотело и Плиније као природњаци

од † Ђуре Јовановића

Збиртце Маспус (рођен при крају XII века) великих доминиканац са крстом у руци и вером у души, тражећи Бога по стварима науке, рекао је ово: „У верским стварима верујем Светоме Августу, у медицинским Хипократу и Галену, а у природњачким Аристотелу више но за коме другоме.“ Ова изрека довољно показује, да нимбуе којим је био окружен дух Аристотелов не само да није потамнио после његове смрти нити након два три века, него да је сјај његов још дугим низом векова обасјавао тамно поље природних наука прошлих доба и да је допирао далеко далеко преко половине средњега века. Грађа, коју је Аристотело покупио стајала се чврсто векопима и тек новије доба почело је на њој поправљати и доиђивати, али темељ је остао да и даље сведочи, како радови ђенија не могу ни векопа да потру нити да их напредак поништи.

Аристотело је рођен 384. год. пре Христа у Стагири и отуда је прозват Стагирит, а умро је 322. пре Христа на Халки (Еубеа). Био је син лекара Никомаха у Пели. Год. 343. пре Христа позвао је Филип маћедонски Аристотела за васпитача свога тада тринаестогодишњег сина Александра, доцније Александра Великог. Ту је остао код Александра и поучавао га и доцније кад је Краљ Филип почео употребљавати свога сина Александра за државне послове, па и кад је Александар примио владу остао је Аристотело код њега као пријатељ, и тек у последњој години свога живота наступила је нека хладноћа између Аристотела и Александра. Не зна се поуздано узрок овоме распаду између њих, али ће на сву прилику бити, да је охоли и обесни завојевач хтео да сакрива и Аристотела, али његов велики дух, као што би чинио и сваки други велики ум, није хтео да савије своја крила ни пред једним Александром Великим. Док су били у добрим односима, Александар је златним сумама потпомагао Аристотела у његовим студијама природе. Плиније вели о томе ово: „Александар је горео од жудње да позна природу животиња и умолио је Аристотела да их проучи и опише. На тај циљ стављено му је више хиљада људи у Грчкој и Азији, а нарочито ловце, рибаре, чобане и т. д. на расположење и тако су

Главна капија Нишке тврђаве

постале оне књиге о природној историји животиња.“ По увераваљу једнога Аристотелова савременика, Александар Велики потпомогао је Аристотела са 800 талената (преко 4 милиона динара!).

Тако је могао Аристотело да проучи животиње, и да нам остави дело, које је, као што је речено, близу 2000 година неприучиво владало знањем о природи, па и данашњим даном, кад је оно знање далеко одмакло, није без вредности. Број његових списа о животињама није тачно познат. Плиније их цени на 50, Антиген на 70, Диоген Лаерције на 31. На сваки начин било их је доста бројен, али, на жалост, многа су својим пропала. Најважнија су му зоолошка дела: *„Историја животиња“*, *„О деловима животиња“* и *„О размножавању животиња“*. Прво дело заснивало је славу Аристотелову. Али и од осталих дела његових нису сва верна оригиналу,

него су у току времена претрпела много измене и уметке и тиме је знатно измењен први текст оригиналних Аристотелових дела.

Велики Стагирит је први прикупио сва тада позната факта и посматрања о домаћим и туђим животињама, али се није задовољио само тиме, него је испитивао и њихов унутрашњи склоп, њихов живот и распложавање. Све је ово скупљено у горе поменута дела, а по себи се разуме, да онако огроман посао, нарочито у оно доба, није могао остати без заблуда и мана. Кад и данашњи најбољи писци нису чисти од заблуда, и то данас кад им стоје на расположењу толика средства, онда је лако појмити колико ли је тек тешко морало бити Аристотелу све проучити и описати без икаквих помоћних средстава и литерарних података.

Аристотело није био систематичар, али је опет зато поделио животиње на разне групе. Више животиње скупио је под именом Енаиме. Групе, на које је поделио више животиње, нису јасно обележене, док су нељутки тачније поделене *анема*=бескрвне, у којих нема црвене крви. Ово је њихова подела по Аристотелу:

1. Малакија = мекушци.
2. Малакострака = нељускасте.
3. Остракодерма = тврдољускасте.
4. Ентома = инсекти.

Из 10 књига Аристотелове *Историје животиња* биће, мислимо, довољно ако се наведе једна група животиња, из које ће се најјасније видети суштина Аристотелових назора о животињама. За овај циљ послужићемо се инсектима а у главном држаћемо се, како за Аристотела тако и за Плинија, радова С. Шенклинга [*]).

Аристотело описује инсекте као бескрвне животиње са зарезима (ентома) на трбуху, леђима или на боковима и у којих телесна супстанција није ни коштана ни месната него је нешто средње између обојега. За најбитније у инсеката као да је Аристотело сматрао поменуте зарезе на њиховом телу. Према томе урачунао је у инсекте и *стоноге*, *шаукове* и *црве*, и ако ови последњи немају мало пре споменуту телесну супстанцију. Аристотело описује само 80 врста инсеката, што је веома мало према њиховој стварној броју и тако честој појави. Неки коментатори његови приписују то слабом занимању Аристотелову са инсектима. У главноме опажамо у Аристотеловој подели инсеката неке црте које вреде и данас. Он их је поделио овако:

1). Птерота = крилати инсекти.
   а) Колеоптера = тврдокрилци.
   б) Анелитра = голокрилци.
      аа) Диптера = двокрилци.
      бб) Тетраптера = четворокрилци.
2). Антера = бескрилни инсекти.

О осталим карактерним особинама инсеката наводи Аристотело, да је сваки инсекат састављен из три дела: главе, дела у коме је желудац са цревима (задње тело) и део између оних обојих (груди). Очи у инсеката сматра за сваривање органе њихове; њих има у свију инсеката. Неки од њих имају зубе и хране се сваковрсном храном, неки имају клепете и привају сваковрсне течности, као н. пр. муве (мија), или сисају крв као муве слепица, (мисоне) и обад (естрос) или се хране биљним соком као пчела (мелита). И чуло мирисања развијено је у инсеката што је Аристотело опазио по пчелама и неким ларвама, које могу да опазе мирис од још надалека или по ракама који могу да се растерају јаким мирисима. О укусу у инсеката уверио се Аристотело по томе, што се они не хране сви једном храном него сваки има своју нарочиту храну.

Инсеката има крилатих и бескрилних а има у неких у једно исто време и једних и других као нпр. у *крави* и *сокчаца* (пиголампије). Крилати су инсекти или двокрилни, као што су муве, или су четворокрилни, као пчеле. Сви инсекти лете без помоћи репа а немају на крилима ни длаке ни перја. Делимично су права крила покривена тврдим поклопцем (елитрон). Аристотело спомиње и оне и шипке у инсеката, али за оне не наводи број, јер у праве инсекте убројене су и неке животиње које строго не припадају инсектима.

О унутарњим органима Аристотело наводи, да одмах иза уста долази цревo, које је у њима просто и иде право до свога завршетка, а у мањине је извијугано. Дроба (спланхнон) — под којим се разумеју плућа, јетра, бубрези и масти — инсекти немају, као што све ово немају ни остале бескрвне животиње.

Инсекти немају ни гласа нити могу да говоре, али имају чујне тонове, који постају у унутрашњости а не спољним ваздухом, јер инсекти *не дишу*. Скакавци зарче трљањем ногу за скакање.

Готово сви инсекти преспавају зиму, разуме се, сем оних, који угину раније и не доживе нову годину. Пчеле спавају само кад су најхладнији дани.

Што се тиче распложавања инсеката Аристотело је мислио, да неке постају саме по себи, а неке и од росе, снега, љубрета, а неки и од труле земље, билака и других сличних ствари. Многи се распложавају парењем мужака са женком, — даље пољним путем. Описујући акт парења Аристотело греши, јер придаје женки оно дејање које припада мужаку, а ово је јамачно потекло из погрешног посматрања. Аристотело опширно описује распложавање лептирова, али у томе је измешано много истинитог и лажног, као што ћемо мало ниже видети.

Лептири — психе — постају од гусеница које су у почетку мање од прошина зрнца, али брзо порасту до малих црвића и онда постају гусенице. Растући даље најзад дође време кад не могу више да се крећу, промене свој облик и постану *бенчице* = хризалис. У овоме стању немају потпуну ауску за омотач, не једу, али се крећу кад се додирну; а утврђене су концем за своје место, немају уста нити се на њима опажа ма какав уд. После неког времена пређе омотач и нагиби лептир. Инсекти под именом *итера* и *пенија* постају од извесних гусеница које

*) S. Schenkling, у Wochenschrift für Entomologie I Jahrg. № 30 и 31, 1896, и № 1, Bd. II 1897.

се при ходу повијају „као таласи“ т. ј. опружајући се једним делом унапред, савијају друге и тако повлаче задњи део за предњим. То су наше Геометре. Од једног великог рода са роговима, после првог преображаја постаје гусеница, затим кокон = бомбикон. Овај кокон испредају жене на претено и од његова испредена конца праве жене тканво. *Кантарои* праве ваљке од љубрета, отпочињају зими у њима и уносе прве у њих, из којих после опет постају кантарои. *Комарџи* постају од лежарида а они од блата по потоцима и рекама. Буве — пеланке, постају из најниже трулежи, јер се развијају на местима где има слегушених изветака. *Стенице* се развијају из животињске плаге, која се наполу одних згусне. *Мољци* — сетес — постају од правилне вуне, а нарочито постају лако кад је у њој затворен какав паук, јер он уснеава вунину плагу.

Аристотело зна доста и о начину живота неких инсеката, зна да неки живе друштвено као пчеле, осе и мрави, и то или под старешином — хегемон — или без њега. Из података које износи Аристотело, види се, да је пчеларство у његово доба било доста развијено, али се није погодило како постаје пчела. Неки су старешинци тврдили, да се пчеле по расплођавају полним путем, него свој нарот доносе из цвећа, у коме постаје сам по себи, неки су опет тврдили да оно преди само за трутове — кефен —, а пчеле радилице — келита — постају од крила, васпитава (наша матица). Само пчеле прикупљају мед и восак; од капље из ваздуха, нарочито при рађању звезда, и кад се дуга спусти; он се стврдне тек после 20 дана а пре тога времена жидак је. Восак за саће справља се од цвећа; у келијице уносе пчеле свој нарот и легу пчеле као тице. Како се келијица затвори одних добијају младе пчеле крила и ноге и сад се довршни растење, онда пробијају заклопац и налећу напоље.

(свршиће се)

Т. Пелатовић — Манастир Сопоћани с околином

Пролећна песма

— мотор —

авуј пева у сред јоргована,
Нежна песма и неба се лати. —
О певај ми, тицо богодана,
Твоју песму моја суза прати...
Ох, сећам се, пролеће је било,
На мене се осмејнв'о Мај;
Срећа срцу пружала је крило
И оно је налазило рај

*

Век младости, заноса је мин'о,
Кад сам сањ'о препун чисте вере,
Када сам се у свет далек вин'о,
Љубљен био, љубио без мере...
Пој славујев у том скромном кутку,
Песми својој шири крила лет —
На живота разгиженом путу
Врло ретко налази се цвет.

С пољског **М. П.**

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. К. ЈОХАЉЕНКО

(наставак)

VI

Шта хоћете од мене? Ја не разумем!... Шта тражите од мене? до крајности непријатељски питала је Марија Владимировна две жене што стајаху пред њом. По њезиној нестрпљивости могло се очекивати да ће тога часа окренути леђа својим гошћама.

— Учините нам милост, господјице, лёна ни наша, усавештујте је... Прекланем вас Господом Христом... Усавештујте је, кобилу моју питајску... Ништа с њом не могу учинити! говорила је, понизно се клањајући, мршава жена у фланелској алватној блузи, убрађена пуненом марамом. Говорила је чистим малоруским језиком.

— Која? Шта? Због чега? Какву кобилу? раздражујући се све више, скоро се на њу надирала учитељица.

— Моју девојку, моју кћер! Ено је где стоји, несрећа проклета, ено где је њушку окренула!... разјашњавала је жена, показујући очима на здрану и румених образа девојку, која доиста беше „окренула њушку“ према прозору и са довољно презирања гледала и своју мајку и учитељицу. Жена је настављала: Познала се, тад несрећни, с Омељаном Цвиркуном, а Цвиркун је ђидија и за сватта колонђ. Одлазила му је ноћу и с њим је, проклетница, под једним кожухом спавала...

— Чујете ли ви! гушећи се од гнева проговори Марија Владимировна: како ми ви смете причати о таквим стварима? Ко вам је за то права дао? Ја ништа не знам а ништа и нећу да знам — ни ваш глупачки језик ни наше ствари!... С каквим правом долазите ви у мој стан? Ја вас не познајем, оставите ме на миру!...

Суровo се окрете и, гневно затворивши врата пред носом жёнâ, побеже у другу собу и леже на постељу.

Шта је то? Шта је то? Значи, да овде није у својој кући, да не располаже својим временом: треба да услужује ове жене! Неколико дана пре тога дође неки старац са молбом да му она напише писмо сину који је служио у војсци, негде у Харкову. Она га је, разуме се, одбила. За што да није? — Црквени тутор тражио је њено познанство и молио да му прети унука. На јесте, требало је још само да се овде и орођава. На послетку дођоше и те глупе жене да лупају такве непристојности које су је, ето, извеле из стрпљења. А најславније је, што се све то изручује на њу, јер Зинаида Петровна скоро никад и није код куће. Већ се спријатељила са поштом породицом, па чак и са сахијом. Вели, да су то красни људи и да воли кад је с њима. Изгледа, да се утешила. Сахија је био у посети код ње, код Маничке, али га је она примила хладно и званично, само као школског надзорника, а попадија још назад очекује њезину посету. Како је све то несносно, досадно и глупо!

А Познањев не пише ни речи! Да ли је и он подлац као и сви други што их онако брзо напустише? Не, то не може бити. Он само није знао где су оне, а сад му је она доставила своју соску адресу и он ће, сумње нема, похитати са својим писмом.

У суседној соби разговор се продужавао. Хивра се извукла из своје избе.

— Узалуд сам долазила, Килина, узалуд! Није то Клаудија Антоновна, покојница... Она је ужела да туђу невољу прими као своју!... А ова — сачувај Боже! Некако је сурова.

„Опет та Клаудија Антоновна! пакосно помисли Марија Владимировна: — Опет она! Као да је у овим собама остао дух њезин који ме непрестано гони!... Каква је то била? Мора бити пакоста каква или уседелица, која није имала среће да се уда... Само то, јер иначе како би излазила на крај с овом пријавштином, на чак и чешљала дивље дериште. Мрзим је, мрзим као душманина свог!“...

— Господе Боже! Тон сам се и надала! — говорила је жена: мислила сам, учитељица је, а дошла сам јој с поштовањем, — девојка ће је, може бити, и послушати... Што се смејеш, крваво шваљска! Бестидниче једна!... И надала сам се томе!... Реците ми, за име Божје, за што је тако опитра? По изгледу — не може бити, као цветак... А гледај сад ти!... Не да ни приступити!

— Бола је била Клаудија Антоновна! — с уверењем рече Хивра.

„Шта? Она, та лицеверка, та олупотина, уседелица: она бола и лепша од мене? И у то веровати? Дабоме, она је Хивра одушевљена ноже, јер је нождa од ње добила за успомену неколико старих одела и других трица“.

Жене отидоше. Хивра се опет узуче у своју избу. Марија Владимировна леже на постељи, не мисли ни о чему већ само пакости. Прелази погледом преко собе и сигуде налази ма шта што опомиње на Клаудију Антоновну. Њезин пажештај, њезине књиге, настоница, застирач... Дође јој да све то сакупи у гомилу, па да избаци кроз прозор.

Зинаида Петровна врати се од свештеника. На дворишту већ сумрак. У стану већ прохладно; то је — новембар. Зинаиду Петровну пресретну Хивра и заједно ућуше у собу. Марији Владимировној није било до разговора с мајером. А и о чему би? Причаће јој само о ономе о чему је разговарала код свештеника. Можда ће

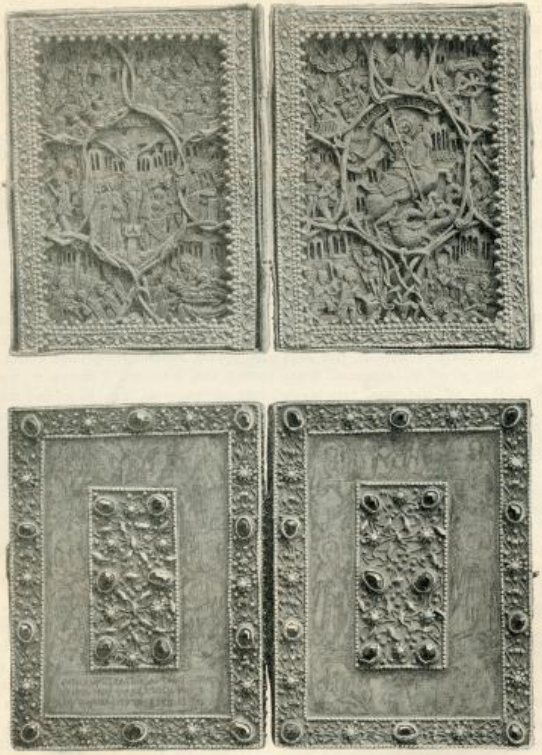

Иконица Вирчанин Илије

чути да је онде био и спахија, и, може бити, да је тај спахија-свињар већ почео, и не без успеха, да облеће око ње! Маничка се учини као да спава, само да не би слушала материно причање.

— Бише да је заспала! пронанта Хинра. Онде је, знате, била Килина са Церкон.

— Каква Килина?

— Килина Воронењкова . . .

Хинра потанко исприча све што је Килина молила и шта јој је одговорила Марија Владимировна.

— Управо, може се рећи, отерала је . . . А то није лепо, тако ни Бога није лепо! . . . Клаудија Антоновна сваког је дочекивала, расипивала, добром речи тешила и према сваком била пријатна . . . Да! А и како су је поштовали! . . . Верујте ми, чак су и старци, кад би Клаудија Антоновна ишла улицом, застајали, скидали капе пред њом и дубоко јој се клањали . . .

„Опет о њој! Опет!“ пролетало је по глави Маничкиној, те се окрете и леже на бок, лицем према зиду. Хинра и Зинаида Петровна ућуташе за часак.

— Па реци ми, молим те, каква је то личност била Клаудија Антоновна? — упита полугласно Зинаида Петровна, стрепући се да не пробуди кћер. — Скуди о њој чујем . . .

— О, красна је била! одушевљеним шапатом одговори Хинра: то је била личност! Кажем вам, то није била жена, него управо да кажем — анђео . . . Ваш добро рекох — анђео! . . . Шта је све она подносила. Право рећи — мученица . . . И све по својој вољи, нико је није терао, нико . . . Зна се да је учитељица само дужна да писмености обучана, а ничем другом, тако као што ваша госпођица и ради. А она . . . Господе, какве је муке она подносила!

— Шта је она била?

— Како, шта је била? Клаудија Антоновна шта је била?

— Да, она . . . То јест од какве је породице?

— Од велике породице! с осећајем поноса одговори Хинра, а тај је осећај био тако дубок да јој шапат и нехотице пређе у грудни тон: она је — генералова кћи! Да!

— Зар?

— Генералова! . . . Својим сам очима видела . . .

— Шта си видела?

— Видела кад је овамо долазио сам генерал, отац Клаудије Антоновне, да! . . . Дошао је сам, може се рећи, у злату: и на раменима злато, и појас златан, и сабља златна, и медала и друго . . . А да шта сте мислили? Мислили сте да је простакиња? Не, генералова кћи!

— На шта је њу натерало?

— То јест, да ступи у учитељску службу?

— Да, да!

— А Бог ће је знати. То не знамо. Зна само да је генерал дошао долазио из неког далеког града, ако није из самога Кијева. И она га је звала татицом. Зато је покојницу, и Бог зна како, да код њега живи, али она ни по што. Молио је, плакао пред њом; сама сам видела, како је плакао. А кад виде да му суза ништа не помаже, поче и претити. Ударао је песницом по столу и викао: ја ћу те натерати, ја ћу те преко полиције, по етапу, вели . . . А она — ништа,ћути, само главом маше . . . И на послетку јој рече: ја, вели, кад се тако противиш оцу свом рођеном, ево ти: одричем те се на веки-векова, и никаквог наслеђа нећеш ти бити од мене, никад ни до века! А она: какогод, вели, хоћете татице, али ја своје решење не мољу променити . . . И тада он оде.

— А кажеш, била је млада?

— Сасвим млада . . . Око двадесет и три годинице, ето тако као ваша госпођица . . . А каква лепотица, Боже мој, каква лепотица! . . .

— Лепотица, велиш?

— Уписана као на картама! Ако је по вољи, могу вам њен портрет показати . . .

— А зар има?

— Има. Ја га чувам на таквом месту где га нико не може наћи . . . У орману . . . Оно, можда је и грех, али ја чувам као икону, јер мислим да је у ње душа била светитељска . . . Доиста! И ја сам је тако заволела, покојницу. Нека јој Бог дупу 'проети . . . Ако хоћете, хајдемо у школу, показаћу вам . . .

— Хајдемо, хајдемо, покажи! Зинаида Петровна неока се заинтересова о портрету пређашње учитељице. Да је била лепотица говоре сви: и попа, и попадија, и њихова кћи, и спахија. У спахије се, при том, указа на лицу пречан осенак, који је, по своју прилици, сведочио да је између њега и покојнице била некаква непријатна историја.

— Хм, да, била је лепа, то јој се не може порећи! говорио је он гласом као да би хтео рећи: а о свему би се другом још могло препирати. — Али, додаде он: чудна жена.

— По чему то?

— Како да вам кажем? Ја мислим да она није имала довољно срца.

— Без срца, дакле?

— Не, не кажем „без срца“. Што се тиче милосрђа према ближњем и... друго томе слично, била је она, како каку, и одвеће остљива. Али разумећете ме, — сама девојка у селу нора да пати од досаде и, тако рећи, треба да захваљује судбини ако јој пошаље човека пријатног и љубазног . . . Разумете? Ја не говорим ни о чему опако... Него просто да се преме утуга! . . . Али она — ни опенелити! . . . Саме дрскости . . . Била је чудна, врло чудна жена! . . .

Зинаида Петровна сасвим је правилно разумела свињско те приче. „Бише да јој је предлагао, а она га отерала до ђавола!“ објашњавала је себи у мислима.

Обе жене ућуте у учионици.

VII

Марија Владимировна дође се са постеље. Весна се изненадила што је остала интересовање о пређашњој учи-

тељици. „Зар је доиста била лепа?“ питала се, а то питање као да јој је месо кидало те хтеде да га што пре реши. „Млада, лепа, генералова кћи... Отац долазио, расипничио... И таква судбина!... Добровољни покушај!... Шта то значи? За што?“

И Манички никако није могла одгонетнути, шта је то било у стању да нагони девојку, која је имала средства за потпуну срећу, да се зарије у ову тесну, непријатну јазбину, и да се осуди на досадан живот, на тугу, усамљеност, бедност. Она разуме свој положај: осим овога ништа јој другог није остало; али шта би све она дала кад би се на неко начин избавити од своје зле судбине! А сад јој ето, у један мах, говоре о девојци која је добровољно узела на се такву судбину а боју одбацила.

„А да ли је баш била лепа?“ Ово јој питање изгледаше толико важно, као да би по њему могла разрешити осим брлога и таквих попадија и њихових кћери. И ето одгонетке тој целој легенди.

Манички одлакну у души што је ето тако скинула тај ореол са главе пређашње учитељице. Остало је још само да се рећи и она каже о генералу. Па ни то није било тако тешко. Ко је видео тога генерала? Хивра, и увек та Хивра, тај главни извор све славе пређашње учитељице. Боже мој, где ли је учило то бедно створење да разликује чинове и мундире, и ко све јамчити да тај генерал није био какав војни писар или телеграфиста?

„И по свему излази да је она била пакоста, олупотина и ништа више! Иначе... иначе све ово не би се могло објаснити!“

Уђе Зинаида Петровна и упали свећу.

— А зар ти не спаваш? Нисам хтела да те узнемиравам па сам била отишла у учионицу.

Т. Пилатовић

Манастир Сопоћани

сву нејасност: ако је била лепа, онда је у њезину животу морало бити тајне; ако ли није, ако је, напротив, била пакоста, онда је све јасно: самољубље је њу догонило у пустињу, велико женско самољубље које не може да подноси у друштву улогу другога реда.

У осталом, сва ова неизвесност сама је по себи брзо ничилеле. Чак се и осмехну, кад се сети, из каквих су извора долазиле све те похвале о лепоти пређашње учитељице. О, доиста, била је лепша од Хивре, па по свој прилици и од попадије и њезине кћери (Манична их, истина, није видела, али је њезино пакосно уображење замишљало њихове портрете не баш у најпријатнијим бојама) и, разуме се, да је према томе морала изгледати као лепотица.

Спахија-сеиљар морао је да се поклони пред њом, јер, по свој прилици, тај медвед ништа боље и није видео

— Како сте љубазни!... За дивно чудо!... са јетким осмехом проговори Марија Владимировна.

— Шта ту има чудно? Ја сам се, мислим, увек старала о твоме здрављу и о свему другом.

— И о срећи, зар не?

— Ах, доста већ пребацивања... Доста!

Зинаида Петровна ухвати се за слепоочнице као да хтеде показати да јој од тих пребацивања и главобоља долази; али од главобоље није било ни помена. Она је била једно од оних срећних бића која се не умеју дуго задржавати на својим утисцима. Она су привикнута и спремна за сваку промену. За два месеца већ се била привикла да на једно уво чује а на друго да пропусти сва кћерина заједања, од којих је до скора онако плакала. Друштво попадије и њезине кћери, што јој у почетку изгледаше ужасно, сад јој беше пријатно, те је већ поки-

зивала пуно интересовање према свима сеоским сплеткама и догађајима што су њих занимали. Спахија је у почетку познанства беше готово уплашио својом неотесаношћу, али су се сад већ толико приближили, да јој више није непријатна мисао с њим испод руке по малом попити врту.

— Не разумем, за што још ни до сада нисте отишла попи! — наставља Зинаида Петровна: То је, збиља, незгодно! Он предаје вероучку, ја им одлазим, а ти — ни једанпут, па се чак нисте ни познала с њима... Увераваш те, да они ни по чему нису тако рђаво друштво као што ти мислиш... Могли би те забављати...

— А парочито онај свињар и школски надзорник! — Зар не?

— А шта то треба да значи? Узалуд се о њему тако изражаваш!... То је човек угледан и љубазан. Шта више, веома љубазан човек!

— Ха, ха, ха! — у један мах се звонко и, као што се учини Зинаиди Петровној, увредљиво засмеја Маничка.

— Шта је ту смешно? Не разумем!... упрепашћено рече Зинаида Петровна.

— Ах, како сам била глупа, како сам била слепа! изразито наглашујући речи проговори Марија Владимировна: — Ништа нисам видела, ништа нисам разумевала... А сад кад провидим скроз, а то и није тешко јер сте прозрачни!... И само, по чему сам вас то могла поштовати? Ха, ха, ха!

— Али, Маничка, тако говорити, то је скоро... Ја сам мати... То је скоро...

— После онога што сте са мном урадили, ништа није скоро!... Све што је и најгоре и најувредљивије све је само ваше. И ви сте дужни слушати, јер сте то и заслужили! трепћући очима изговори Маничка. — Ах, да, кад бисте само знали колико је у мени мржње према вама... према вама обојима... чак ми је и самој одвратно...

Зинаида Петровна ућута. Знала је већ и без тога колико је Маничка необично љута на њу. Али сад се против тога не може ништа учинити. Време ће проћи, па ће и омекшати: време све заглађује.

Маничка устаде и пође по соби. Али је то било сасвим незгодно, јер је соба била веома мала; али на тога што је она осећала потребу да иде по соби, Зинаида Петровна изведе закључак, да у њеној глави буја каква нова мисао, мисао ни мало помирљива, те очекиваше буру. Маничка је ћутећи ходала неколико тренутака, па за тим упита не застајући:

— Шта мислите, мама, за што Поњаћев не одговара ни једном речи на моје писмо?

То је упитала не оним простим ничтожним тоном, већ скоро — тоном оштрог испитивања. Зинаида Петровна није то ни по чему очекивала и најпре се у непријатној нити да одговори. Она је знала за што Поњаћев не одговара: Поњаћев је човек као и сви други. Маничка му се, истина, била допала, и то је разумљиво; али, дабоме, он се видао и њезину мирazu. Мираза је у један мах нестало. А после тога, није он више осамнаестогодишњи младић, да не мисли о својој каријери. А женидбу са Јерком човека који је упропастио тућ капитал и који се једним потезом прочуо по целој Русији, не би свако одобрио. Али о свему овом ништа не рече Маничи.

— Питам вас, за што ми није одговорио? наваљивала је својим питањем Марија Владимировна.

— А Бог ће знати за што?... Зар је мало околности? — одговори попљачена се Зинаида Петровна. — Може бити није писмо добио или што друго...

— Хм... Није писмо добио!... Како? А зар се не сећате његова телеграма? Красан телеграм! „Сажалевам, али, на жалост, не могу вам помоћи!“ И како је све то брзо разумео и строго прекроњо!... Какав гад!

— Господе, какве речи!

— Ех, речи! Вас речи плаше! И увек сте били такви... А мене не плаше речи већ увреда... Какког сам човека волела и љубила, каквом сам се одвратнику поверавала! А ви ништа! Вама је свеједно! Пристали сте да му будем пријатељица и удали бисте ме са задовољством, чак и не помишљајући да га познате ни оволишно! За то што је леп и пристојно одевен — он је добар човек и прекрасна прилика за вашу кћер... О, кад бих могла све то заборавити, — не знам шта бих дала за то!... Чујте! — додаде застајући пред матером: за што ми ништа не причате о тој својој лепотици?

— Којој лепотици?

— На о тој... Клаудији Антоновној.

— А шта да ти причам?

— На зар нисте мало пре отишли да јој видите портрет?...

Зинаида Петровна погледа зачуђено.

— Зар си слушала? Нисе сваљала?

— Да... На шта је? Је ли лепа?

— Како да ти кажем?... Доиста, тешко ми је да одредим...

Зинаиди Петровној било је тешко, не за то што није знала тачно написање о појављености Клаудије Антоновне, већ због тога што се бојала да јој ћки не изазове нову бўру. Знала је како је она расположена према пређашњој учитељици, знала је да јој Маничка не допушта да буде лепа, а нарочито лепша од ње. Али није било разлога ни лагати, јер се Маничка може врло лако уверити. Реши, дакле, да позове у помоћ сву дипломатску вештину ума свог.

— Видиш, према слици не може се пресудити... Слике врло често нетачно представљају... Вероватно и овде...

— Престаните збуњивати се и увијати, свеге шкаш... Покажите ми слику...

— Требало би Живру замолити... Она је склонила! — одговори Зинаида Петровина такиш неуверљивим гла-

сом, као сумњајући да ће Хивра пристати да Манички покаже слику.

— Чујте, Хивра! — викну Марија Владимировна и забаци: покажите ми слику прељепше учитељице!

Хивра, која већ беше легла на свој уски одар, покрете се и промоли главу кроз врата.

— Нећу вам је показати, госпођице! одговори јој, добро размишљајући о том питању, и затресе главом.

— За што?

— За то, госпођице, што ви мрзите покојницу... Ако вам је покажем, ви ћете јој се наругати!...

— Шта? Ко сам ја? Весно исто, шта ли? На сваког пасрћем, нападам и паљевем? Какве то глупости говорите? „Наругаћете се“! Баво нека зна шта је то!...,

— Није то, да бих... Него је баш цела истина: у нас, вила госпођице, има и сувише иржње... И ви је не можете отрести... А мени је покојница тако драга... Ближа и од најрођенијег!

Хивра уђе и даде јој слику. То је била повећа кабинетна фотографија са златним иницама већ овештала.

— Ево ми је покојница и нешто написала, само што се ја у њему не разумем!... одано рече Хивра показујући пстиње на полеђини.

Маничка полако прође столу па пок је горела свећа. Ухватила се за руке и реши се да „не пасрће“. Седе, жетну свећу на згодније место и, да би само себи показала како ће бити мирна, прво стаде разгледати пстиње.

Потез је био женски — меч и разувучен, али уједначен и стални. Било је написано: „Најбољој души у свету и милој другарици својој Хивра“ и потпис: „Клаудија Порховецкаја“.

„Но, то је већ много! — помисли Маничка: Хивра — мила другарица! Чега има заједничког између ње и Хивре? Зар то није лупњава!“ — Полако окрете слику на другу страну и очас пабра обрве. За што? То није била лепотица. Ни беспрекорних правилних црта, ни таких

Аћутантура Главнога Штаба у Нишу

„Истина је да сам пуна мржње, и да сам, можда, у стању и „наругати се“, како она вели. Како је то одвратно, и у шта ли се ја то претворих? У змију, шта ли?“

— Дајем вам поштену реч, Хивра — умереним гласом рече Маничка: само ћу је погледати и одмах вратити, а већу ништа рећи!...

Хивра још једном размисли о том питању, још једном одмаху главом и, на послетку, отиде у учионицу. Маничка је ходала по соби силно узбуђена. Као да је нека непидљива сила неспазно свезала њезину судбину са судбином прељепше учитељице; као да није пуки случај што сада живи у стану где је пре она живела, што спава у њезину одру и што се служи њеним намештајем. Нешто је спутавало и нагонило Маничку да према својој претходници буде жестока и неправедна.

линија, ни тачног профила! Нос нешто у вис подигнут, усне танке, полуотворене, очи велике, мрке, косе златно жућкасте према потиљку, те показују доста велико чело. Али колико је у том лицу било нечега милог, симпатичног, срдачног, простог, у толико су очи њезине гледале јасно, право у душу, и тако је угодно било осећати на себи тај умирљиви поглед, да се чак и у покојној души Маничиној пробуди неко добро расположење према тој девојци. То је управо било лице створена што се ослободило свега ситничарског и пролазног, лице прожимано љубављу, које као да би хтело рећи: „Волим све људе, и тебе волим, тебе што ме тако мразиш!“ И стид обузе Марију Владимировну за своја прељашња осећања према тој девојци, и разумеде да се она није из самољубља повукла од светских радости живота и дошла у ову пустињу, већ да је узрок томе сасвим другчији.

— Допада вам се? упита је Хивра.

— Чудно лице! Чудно лице! — одговори Марија Владимировна.

Хивра је погледа нијо. За овај суд опростила је учитељици све што је пређе било.

— А ви је, госпођице, гледајте још. Кадгод је човек погледа, осети као да је у рају!...

Зинаида Петровна наменташе свој шешир. У ноће је заказано посело, где ће бити сиахија и још неколи од сеоске аристократије.

— Зар ти нећеш? А како су молили! упита своју кћер.

Маничка одби покретом главе, и Зинаида Петровна одиах је зиала да је увалудно више наваљивати — неће се преломити. За то се погледа у огледалце и наће да јој шешир добро пристаје према лицу.

Хивра је горела од нестрпљења да прича Марији Владимировној о пређашњој учитељици. Овој потпуно усамљеној жени коју је судбина довела амо из далеког краја (њен је завичај тамо негде на Дону), није било веће насладе него да прича о оној која се према њој држала срдачно и називала је другарицом.

— Ето, исто као и лице, била је и њезина душа сасвим анђелска! — промуца Хивра.

— Реките ми, Хивра, да ли се нико распитивао о њој после њезине смрти? — упита Маничка.

— Нико! И тако све што је било њено, није сада ничије... Бог би их знао! И руво, и посуђе, и књиге, и разне хартије... Пун сто хартија!... Често је у вече седела, голубица, и писала, писала... Питам је: шта то пишете, Клаудија Антоновна? То, вели, моје мисли записујем. Колико је хартије исписала! Кво, погледајте!

Хивра извуче фиоку из стола, и извади из ње дебели свезак, па га даде Маничи.

„Мој живот, моје мисли и осећаји" било је написано на првој страници. Маничка привуче столицу, наслони се обема рукама на сто и жудно се предаде читању. Хивра постоја неколико тренутака, па онда, не желећи да смета тако великој стварн као што је читање хартија њезина „анђела", на прстима пође и уђе у своју собу. —

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Усамљен гроб

а раскрсници пустој, гдје вјетар завија хучно
И свија столетна стабла и ломи суварке прне,
Диже се камени знак... У поћно стишано доба
Ријетко која душа људска овамо сврне.

Над равним гробом врба, спустивши тужно гране,
Побожно, тијо шуми и врачни таласи хује;
За лишћем јејина хуче и стреса крилима тешким,
А кроз тишину тупу ко да се јецање чује...

Забачен, прогнан из крила целога покоја људског
Почива човјек ту... За њ нема суђутње сузе
Да спомен прелије његов молитвом љубави чисте,
Јер против воље божанске он живот сопствени узе...

Нек жижак од сида тиња и мирис тамјанов гори
Над гробом забитним овим... Мичи се варљива сјени
Заблуда људских! У твоме погубном крилу
Презрен је љубави глас и олтар истина њени'...

Загреб, 1903.

Душан С. Пукић

Манастир Сопоћани

(из путних белешака)

Веле путовања чувеног руског етнографа и историка А. Хилфердинга, имали да сам прави од путника, што се нешто јаче интересују српским старинама, посетио манастир Сопоћане, на извору Рашке, једну између најзнаменитијих задужбина старих српских краљева.

Само срећне стицају прилика могу захвалити што ми није ускраћено то задовољство да видим, снимим и разгледам ову српску старину, до које и околни православни становници ретко кад да могу допрети. Тако су Турци толико дивљачки и разузадани да би сваки овај путник доста ризиковао који би се унутио Сопоћанима од Пазара, без пратње од заптија.

Моје пак путовање у Сопоћане десило се прекласјске године, баш онда кад је био изасланг царски комесар Шакир-Паша да у санџаку стиша анархију, која је овај пут нешто јаче потресала и веће размере заузимала.

Једино захваљујући овоме енергичном човеку, који је с необичном снагом и упешношћу убрзо стишао нереде а успостављено ред и мир, могао сам мирно, без икаква страха, чак и без заптија отићи где сам желео.

Манастир Сопоћани је далеко три часа од Новог Пазара и пут води непрестано уз реку Рашку до њеног извориште.

Крећу сам још са неколицином Пазараца, од којих су само двојица раније били у Сопоћанима, а остали, и ако су свој век провели у Пазару, далеко три часа од Сопоћана, ипак нису могли улутити згоду да их обиђу.

У пола пута, долином Рашке, онде где она залази између кршевитих брда, развија јој се и мало проширује долина у поручину. По њој су свуда разбацане стене, остаци зидина и тесаног камена. Пазарци ово место зову Стари Пазар или Пазариште. Хилфердинг бележи како је чуо од народа да је тај Стари Пазар припадао Реци Крилатици, и да је још давно пре турског времена на чудноват начин разрушен: „Речица Рашка одједанпут се заустављала као зид, при уласу у долину Пазаришта, и онда расла све више у висину па одједанпут грунула напред и сплавила град са лица земље“ (Собрание сочинений А. Хилфердинга, том трећи, Босна, Герцеговина и Старая Сербия стр. 100.). Хилфердинг мисли да ће ово бити остаци старога српског града *Раса*; али према његовој величини и положају који је заузимао, не бих рекао да је ту могло бити каквог повећег насеља, нарочито стара српска престоница Рас. Пре би јој се могло тражити место негде у долини данашњег Новопазарског поља, где је и природа положаја кудикамо подеснија за то а туда је и други Дубровачки пролазио.

Пут даље уз Рашку иде између кречњачких брда која су прилично пошумљена. И код самога извориште Рашке, 10—15 минута далеко, у напредно романтичној долини, склопљеној од огранака Суве Горе и Јасенице, указују се, на први поглед у долину, развалине манастира Сопоћана. Са својим обрушеним кубетом, зидовима и звоником, не изгледа нам да су то рушине каквог манастира, него рушине античког усамљеног замка, за који се тражио овако згодан природни заклон. Нисам у близо разгледао манастир Ђурђеве Ступове, одмах до Пазара, јер је ту сад *војна турска барутана*, али колико се могло издалека видети, не изгледа ми тачна Хилфердингова примедба да им је план сасвим сличан ономе од Сопоћана. Сналожако је слог код Сопоћана и хармоничнији и лепши; у осталом Сопоћани су и много доцније зидани, кад је и вештина архитектонска код Срба морала бити већа. Није ни целокупан изглед црквене облика крста као што бележи Хилфердинг, него потпуно облика лађе, што се и из приложене слике види, а тога је облика само унутрашњост праве цркве, кад јој се одузму припрате са стране.

Изглед на каквих усамљених рушевина изазива у човеку некакав тужан осећаја, осећаја непостојаности, смрти, ништавила *светкот*; али кад смо поред рушевина које сећају на давну прошлост српску и јасни су сведоци некадашње јаке културне снаге српске у крајевима где данас једва тиња српски живот, онда нам се нехотице појављују та осећања туге. Обузима нас некакав необјашњен бол, осећамо тешку неправичност у светској историји. Зашто овако да буде а не другачије? На ми да смо мирно пастанили свој културни живот, онде где смо стали, данас би извесно високо, високо стајали. А ђе сад, ако тих наших успомена: пустоши, дивљаштва, људске понижености.

На 33 или 34 године пре мога доласка у Сопоћане, Хилфердинг бележи да су готово целокупни и могли би се лако оправити. Овај иначе врло паметни и спишљени човек, веровао је да ће скоро доћи време кад ће се оправка моћи учинити. Он у опште, у својим путописима кроз Босну, Херцеговину и Стару Србију, радо сања и идеалише о скорим добрим данима. Али ето је прошло 34 година, наде му се још не испунише и ја затекох Сопоћане већ јако запуштене и обрушене. Из далека још и изгледају којекако и човек би се преварио да не би много оправке требало; међу тим кад се приближите, видите да би ни сад ма како вештачка оправка тешко могла помоћи, а од конака манастирских једва да се трагови могу наћи између коприве и жбуња.

И на овако обрушену цркву довољно је бацити један поглед па да човек закључи: да је била дивног архитектонског слога. Не вели народ узалуд да су се одликовали: по богатству Патријаршија, по величини Дечани али по *лепоти* Сопоћани. Штета је што се слабо разумем у архитектонској вештини, те нисам кадар занатски описати

ову грађевину, али који се од читалаца буде јаче тиме интересовао, моћи ће нешто документи на цртежа на браунрукој слици. Дужина је цркве отприлике 80 стопа а ужа је непосредно зидови звонаре која је била везана припадања за главну цркву. И врата и прозори своде у цркви обложени су дивним белим мрамором, чију параду Хилфердинг пореди са онима на Кремаљском двору у Москви. Све је у опште било са напредним укусом сложено и необично брижљиво урађено, да је вредно забележити и унаитити њима архитекту *Васта*, кога је Хилфердинг пропатио на нескакој слици више улазних врата на звонари. Од ове слике нема данас ни трага; камна и друге непогоде марљиво су све сплакале и уништиле. На њој је било представљено како радници у дугачким кошуљама и уским гаћама, граде цркву: једни камен носе, други кују малтер, трећи носе воду. Међу њима се један видео по изгледу као да управља, непод кога је било име Васта, а мало даље и реч: arcnisacrte.

Црква је у унутрашности са живописима а и на западном спољашњем делу, с једне и с друге стране звонаре. Сва тај живопис време је прилично добро очувало и да није било дивљачких Турака који су пожешина, пацима и куршумима очи копали читаву лицовима, могло би се и данас одобрати дивних примерака старог српског сликарства. Вальда изложен промаји и одавно не чађио димом воштаница, колорит живописа се напредно добро очувао и понегде готово свеж као да је скорашњи рад какав. Облици су код људских слика природни, лица обла, цртеж понегде врло правилан; у опште све иконе—фреске, немају ничега заједничког са онима византијског стила: истањених и неправилних делова тела, свежураних и накаших лицова. Сваколико да је живопис у време кроје Хилфердингове био свежији и бољи, али и данас се већином може занаснти све оно што је и Хилфердинг запазио; нарочито онде где рука и нарак нису моли дохватити. На спољашњем зиду, са западне стране, добро су очувани ликови: Симеона Немање у калуђерској ризи, за тим у тако исто ризи: „Сты Симеонъ монахъ кттиторъ сѣтго мѣста сего." Хилфердинг је погрешно прибележио једну реч у запису, место симеонъ—симонъ, те отуда његов закључак, да је ово лик Уроша I, у калуђерству названог Симеона, који је и градио Сопоћане а не Стефан Првовенчани у калуђерству названи Симон. Ово потврђују сви стари летописи (Врховбрешички: . . . „по сем же прѣмѣнлеть краливство симонџ (Владислава крала) его Уроишъ а сынъ Стефанов, наречены храшавын краль . . . храшани краль сѣдя же црькы валикые Сопоћіане глаголю. . .[*]) а и најауштентичнији Сопоћански поменик, који је објавио сам Хилфердинг. Ту се каже: „помени господи: Стефана Крална првога Уроша (сопоћанскы — у маргиналији) *сумсина* монаха првога ктитора". Сем погрешно прочитаног записа, Хилфердинга су могле навести на грешку још и народне песме у којима (Милош у Латинима) се каже да су: „Сопоћани Рашци на извору — Задужбина Светога Стевана, — Српског краља проповенчаног". До слике монаха Симеона налази се слика монахиње Јелене, највеће његове жене. Ово је до сад с десне стране звонаре, а с леве стране су слике: Краља Стевана Душана, Уроша његова сина и жене му Краљице Јелене. Све троје су у владалачком раскошно окићеном оделу.

Интересантне слике описује Хилфердинг, што их је запазио на западном зиду у трапези, из живота Стевана Дечанског. И поред брижљивог разгледања ја их нисам приметио, или су пожда до сад каквим случајем уништене; али ради њихове интересантности навешћу Хилфердингово тумачење слика, по народноме причању: „Најпре видите младића кога зуче са седмица жена у белој хаљини, а он остала у њеним рукама своју огртач и хоће да оде, жена је без сумње, зла Гркиња Симонида, мађеха Стевановна, која га је хтела саблазнити, па за тим га оклеветала пред својим мужем краљем Милутином. За тим је представљено венчање овога младића на владарство; даље видите га како седи на престолу пред својим дворјем и пресуђује неправима, што су дошли пред њега да се суде; напред га воде у колима, у која су упрегнути волови, да га сахране" (Босна и Херцеговина и Стара Србија, стр. 103). Из овога се види да сам живопис није из доба кад је грађена црква, него је и доцније додаван, што се и на први поглед може познати. Старији живопис у спиња нашим старим црквама, редовно је бољи, од новијега трајнији и живљих боја — где није почадио. Као што је и Хилфердинг приметио; и сад се могу приметити над сводом што везује трапезу са средином цркве, остаци неканког лика направљеног од мозаика.

Око главне цркве су 6 приврата или параклиса, од којих је у једној до олтара, како вели, задуго лежало тело Уроша — монаха Симеона. С десне стране, у средњој цркви, види се дугачка и велика гробница од врлинног упрсканог мрамора, али раскопана и тело из ње вероватно некуд однесено.

Сем једног натписа на гробној плочи неканна нема што је умро у прошлом веку, нишанних других натписа нисам нашао, чак ни оних што их је Хилфердинг нашао и забележио.

Нисам ништа могао поуздано сазнати кад је манастир потпуно запустео и престао служити. Народ прича, да га је опљачкао и попалио онај нечи Синан паша што је спалио тело Светога Саве и многе српске манастире. Поште је, вели, попалио све српске манастире, за које је дознао, враћао се натраг: преко Пазара у Цариград. Сопоћани су били забачени и било је спутно у њих сазнати, зато паша о њима ништа није ни знао, па је већ хтео продужити пут ка Митровици. Али кад је био преко Ротозина, чује јеку звона из леја и запита пратњу откуда је то. Казали су му да се то радују Сопоћански калуђери што их је зла коб од паше разнишала, те се паша натраг врати, и попали Сопоћане и поробя калуђере.

Краљ Урош I нора да је Сопоћане сматрао као најважнију своју задужбину јер је чак и сам старији кратки летописи бележе, а и тело му је ту, како се прича, за

[*]) Споменик III — Љ. Стојановић стр. 98

дуго лежало. Краљица Јелена, његова жена, такође је високо ценила задужбину свога мужа, кад јој је нарочито направљен крст од злата и драгог камења приложила. У натпису на томе крсту вели се да има: пет комада часног дрвета и четири камена. А дала је за честице часног дрвета две хиљаде перпера, а трећу хиљаду за камење (драго) и за злато (Mon. Serb. — 70). На рукописним беседама Јована Златоуста, које се чувају у манастиру Св. Тројици код Пазарања, има запис на крајњем листу где се вели да је књигу писао год. 1452. у дане деспота Ђурђа и деспотице Јерине, смерни Никодим патријарх и приложио великој цркви Патријаршије. Доцније је, незнано како, она књига дошла у Сопоћане, где је покушавано да се преко речи Патријаршије напише Св. Тројице — јер су Сопоћани Св. Тројици посвећени — а на крају истог поправљачком руком и истим мастилом додато је: „манастира сопоћани ише за расе“ (Љ. Стојановић: Стари српски записи и натписи 237.). Иначе ништа више није ми познато у историјској литератури, што би се односило на овај знаменити манастир.

Данас рушевине нико и не задгледа, а и ко би хтео не би могао од околних Турака. Народ прича да су за дуго у приватака били турски амбари за жито. До доласка Шекси паше нико није смео приближити се манастиру и уђи у њега без нарочитог допуштења околних Турака. Ко би се и без тога усудио, тај би је лако могао бити згодан ништа са њихових чардака у близини Сопоћана. И без тога, „теверица ради“, причају, да они у доколици погађају ништа у прозоре Сопоћанске. И тако нешто Турци нешто време одувено са њима, с дана на дан руше овај прекрасни споменик српске прошлости. Нико се не брине о њему нити ко направља осим једног убогог и грешног свештеника Радисава. Био сам се одвојио од друштва и у тишини занео око разгледања оних зидина, сазидајући брижљи и памћењу, кад зачух нешто лагано шуштање и тихо шапутање иза мојих леђа. Окренуо сам се и видео у разгрћењем олтару крај престола чудну пеку људску прилику, како жестоко, шапће молитве и љуби хладне степе. Стар и немоћан, у сељачким хаљинама — гађала и кошуља, седе и прљаве браде, дуге и закршене косе. Усторо се лагано диже и поче склањати расуштене грање и растурено камење које је опало са зидова и из крова, и то све тихо, печујно као каква сенка. После сам дознао да је то поп Радисав, парох за околна села, који је, ево 40 год. једини редовни посетник овога храма, једини бранитељ и чувар зидина. Ништа га, вели, не може задржати, ни непогода ни претње турске, да бар једанпут дневно не обиђе ову светињу. Турци су га осуђивали те му више и не забрањују. У целој својој пурији од неколико села нема ни 50 кућа православних, па и то све самих разбојника и дивљака сличних Турцима. Одо ни тако поп Радосав кад га затраже, кад им каква треба, па за крштење или погреб чараше или пазуваче или пиштаљке, а за венчање шест пара. Грешни поп Радисав навикао на то, па се нигде и не жали. Али хајде то, него кад осете парохијани да у попа има која врећа жита више, повише чараша и појасева, која десетина гроша на гомили, они се онда састане и заједнички га опљачкају и испребијају. Кажу да је и на то напикао, те се ни кладиши више тужио. Све ми то трпи, вели, за Св. Краља Сопоћанског.

Поседели смо, разгледали и одморили се, па се онда пренули натраг, ја с уверењем да више никад нећу доћи на то место, али и с пријатним осећањем што бар носим са собом пријатну успомену на ову красну српску задужбину која, Бог зна, да ли ће још колико и овако трајати. Спратили смо изгред и на врело Рашке. Дивна слика! У сплини влажевима вода избија из кречњачких пукотина и једне пећинице, па се хучно стропоштава са висине од неколико метара; изгледа као да није вода него пенушава бела снежна течност. Одмах после пада губи се у густим шумарцима из којих шире кровови малих ососких воденица. Вода Рашке је увек бистра као суза, питка и, вели, лековита. Народ о њој много прича и пазиња је Света Рашка и због тих њених особина а и због светих места поред којих пролази.

Весели и разноћени враћали смо се у Пазар, јашући на коњима. Сваки час смо сретали Турке који су се враћали са Пазарске чаршије кућама и смејали смо се како, не знајући ко смо, планинску крају оружје испод кабаница, пошто га је тада било забрањено носити. Кротко су одговарали на наше поздраве а Бог зна шта су нам у срцу пошпијали и шта би нам учинили да су смели. Између свију нас најнесељији и најразговорнији је био Пазарски трговац Анто Јелачић. Јадни Анто тада није ни слутио да ће га ти, сад тако кротки Турци, кроз годину дана убити на сред Пазарске чаршије, кад више не буде било у Пазару Шекси паше.

Таковски Ј. Пилатовић.

Знак

Ах оне ноћи решена неуспеха,
Што ми уништи сну расковану наду,
Једина што ми још оста утеха
У непрекидном, грозничавом раду. —
И кад се будем, сметам од среће,
Са забавља: враћала пред зору,
Видећеш увек пламен од свеће
Кроз завесу на моме прозору...
То ја још радим... Тражим нови храм,
Нестрпљив, с чежњом за нечим далеким. —
Тако до јутра, а тад гасим план
И склапам клонем да немирно спим — —

А на пролеће, кад одјуgiven сноуд,
Запути лист, воћке цветају;
Кад се раздрага и старачка груд,
Птице и бубе успролетају, —
Ја ћу пронаћи жељен храм и свет...
И ако поћеш, у тај срећни дан,
Крај моје куће куда у излет
И бациш поглед кроз прозор у стан,
Докле напољу трепти живи зрак —
Ти ћеш, без бола и без осмеха,
Видет' унутра свеће кобни знак...
Због оне ноћи решена неуспеха...

М. Симић.

Београд

Два говечета

— ЈАКЕР ЛОУК —

Међу Индијског Океана, једног вечера кад је ветар почињао да хуји.

Остала су нам још два кукавна говечета, од дванаест што смо их узели у Сингапуру за пут. Чували смо ова два последња, јер се због рђавих моссунских петрова пут све више отезао.

Два кукавна говечета, ослабела, измршала, једна, с кожом већ огуљеном на испалим костима од непрестаног трљања при љуљању лађе. Од пре много дана они су се возили на броду у тако бедном положају, остављајући само за собом своју пашу на коју их више никад неће извести, везани кратким ужетом, за рогове, једно поред другог и обарајући кратко главу сваки пут када би им талас прелио цело тело хладном водом; сетна ока, они су заједно преживали рђаво сено укашено сланом водом. Ове јадне животиње биле су осуђене, набрисане унапред без милости из бројa живих створова, али су морале још дуго да трпе пре него што их убију; да трпе хладноћу, страх, да се ударају о лађу, да се кваче, да се коче од зиме...

Вече о коме говорим било је необично тужно. На мору има много таквих вечери, кад се модре облачине ваљају по обзору где се дан гаси, кад ветар бурно хуји и кад се наговештава несигурна ноћ. И онда, кад се човек осети усамљен усред бескрајне воде, обузме га нека неодређена туга што се никад не може осетити у сумраку на земљи, чак ни на местима најжалоснијим. — И она два јадна говечета, одрасла по ливадама и испашама, како су била још више осамљена у овим покретним пустињама него људи и како нису имали наде као ми, морала су свакојако, и ако ми је разум прло неразнијети, осетити на свој начин неку теготу на срцу код оваког суморног изгледа, и нејасно видети у њему слику своје будуће смрти.

Преживели су лагано, као болесници, са својим великим безнаразним очима упрти у кобну морску даљину. Један по један, сви њихови другови били су убијени на тим дасама покрај њих; од пралике од пре две недеље они су живели тешње збижени својом самоћом, наслањали се једно на друго кад се лађа љуљала и трљали се рогоима, из пријатељства.

И ево где се поче к мени на мостић момак који је имао да се стара о храни, и рече ми они већ освештаних речима: „Капетане, сад ће се убити један во". Нека ђаво носи тога момка! Доченао сам га рђаво рђаво, и ако ван свако сунце до мога није било никакве кривице; али баш никако нисам имао среће откако смо се крепули на овај пут: увек убијају волове кад сам ја на straži!... То се ради баш испод мостића по коме се шетамо, и увалуд човек одвраћа очи, мисли на нешто друго, гледа пучину, не може да не чује кад гвоздени мљ лупи између рогова, посред једнога чела што је привезано кратким ужетом за алку на земљи; затим, како се во стропоштана на мост уз крцкање костију. И одмах после тога пиро му под кожу, деру га, секу на комаде; јак отужан мирис шири се из распореног бурага и, сноуд упоколо, далеке на лађи које су обично тако чисте, укаљане су крвљу и нечистоћом...

И сад је требало опет убити једно говече. Око бесчуга за који ће га привезати, жрнари се поређали у круг,

— и, од два вола што су остала, изабраше слабијега, који је већ готово био на умору и који неће на своје губилиште ни опирући се.

Онда онај други окрете полако главу, отпрати га својим пепељавим оком, и, кад је видео да га неће овом истом кобном кутњу где су и сви досадањи убијени, *разумеде* шта је; једнога тренутка сте му је било јасно у његову једином сплештеном коловозном челу, и он заиска од страха... Ох! њукање овог говечета, то је најтужнији звук од кога сам икад задрхтао, и у исто време нешто најтајанственије што сам икад чуо... Било је у њему неког тешког прекора свима нама људима, и исто тако неке кроткости што дира до срца; нечега уздржаног, угушеног, као да је во дубоко осећао како му је једнаке узалудно и као да каже, спектам да га је напустио цео свет: „Ево је куцнуо неизбежни час за мога последњега брата који је допао заједно са мном из далека, из отаџбине где сво трчали по пашњацима. Ускоро ће и на мене доћи ред, и на целоме свету нико неће жалити ни за мном ни за њим...“

Ох! ја сам жалило. Ја сам чак у том тренутку осећао неко лудо сажаљење, и долазио сам готово на ту мисао да ујмем његову велику болесну и одратну главу и да је наслоним на своје груди, јер је то један од најприроднијих физичких начина да успавано илузијом заштите оне који пате или који ће умрети.

Али, у ствари, ве није могао очекивати никакве помоћи ни од кога; јер сам чак и ја, који сам тако жив осетио колико је било страха од смрти у његову њукању, стајао на свом месту укочен и несесталан, окрећући очи у страну... Неће се вилда због очајања једног вола променити правац лађе и укратити трима стотинама људи да не једу свој оброк свежег меса! Сматрали би за лудака оног ко би и минут мислио о томе.

Међутим је један мали мрнар, који је можда тако исто био сам на свету и никад није нашао ни у кога милосрђа, — чуо његов јецај, чуо га на дну душе као и ја. Он је се приближио волу, и стао је да га сасвим полако милује по њушци.

И хтео би му проречи, да је ово мислио:

„Умреће и сви они који ће те јести сутра; сви, чак и најјачи и најмлађи; и можда ће тада страшни час бити за њих још грознији него што је био за тебе, и с дуготрајнијим патњама; можда би тада они ипште волели да их ко удари гвозденим маљем посред чела.“

Во му се одужио за његово милованье гледајући га својим благим очима и лижући му руку. Али тренутни блесак разума, што је сијнуо испод његове њиске и уске лобање, био се угасио. У сред злокобне безкрајности у коју га је лађа носила све брже, у хладној магли, у сумраку који је наговештавао бурну ноћ, — и покрај тела свога друга који је сада био једино безоблична гомила меса обешена о један ченгел — један по стао је мирно да прежива; његова уска њушт ипште није ишла даље; он ипште мислио ипште ни на шта; ипште се већао ипште ничега.

С француског
Свет. А. Пантовић

Египатска легенда

— **Болеслав Прус** —

Превела с пољског
РУЖА Дра ВИЋАЈЕВА

Дуле, како су ништавне све људске наде према уређењу света! Где само како су безначајне према пресудама које Господ Саваот исписује на небу пламеним знацима...

Стогодишњи Рамза, силни владалац моћног Египта, борио се с душом.

На груди овог свемоћника, пред чијим гласом пола века дрхтаху читави милијони, паде мора која га притискиваше и пењаше му кро из срца, снагу из рамена, а по каткад му одузимаше и саму свест.

Као окрхнут кедар лежаше велики фараон на кожи индијског тигра, покривен по могана тријумфалним огртачем етиопских краљева. Неумитан чак и према себи, Рамза зовну највештијег лекара из Карнакског храма, па му рече:

— Знам да познајеш јаке лекове који или убијају или с неба извлаче. Спреми који од њих, пређи мојој болији, па нека се то већ једном сврши... овако или онако.

Лекар се колебаше.

— Помисли, Рамзо, — одговори он — од над си се спустио с небесних висина на земљу. Ниа се више од сто пута нашао; смем ли да те понудим леком који није поуздан ни за најмлађега од твојих ратобораца...

Рамза се диже чак с узглавља.

— Изгледа ми да сам онако болестан — узвикну — кад ти, свештенче, узимаш слободу да ми пружаш савете! Умукни и извриши што наредих. Зар не знаш, да је жив мој тридесетогодишњи унук и престолонаследник, Хорус; Египат нам жели имати таквог владаоца који је кадар узјахати коња и дићи јатаган.

Свештеник задрхталом руком пружи фараону судбоносни лек, а Рамза га попи као оно жедан чашу воде. За тим позва к себи најучењенијег астролога из Феба и нареди му да искрено каже, шта сад предсказују звезде.

— Сатурно се састаноо са Месецом — одговори мудрац, — то значи смрт неког члана твоје династије. Рамзо. Рђаво си урадио, што си данас попио онај лек, јер не знаш како су богови људски смеровали према пресудама које на небу исписује Господ Саваот.

— Па то је природно — одговори Рамза. Звезде објављују моју смрт. А над ће то да се деси?

— Пре сунчева рођаја, о Рамзо! Или ћеш остати здрав, као носорог, или твој свети престо наћи ће се на Хорусовој руци.

— Одведите Хоруса — рече Рамза тихим гласом, надишући, — у фараонску салу; нека тамо чека на моје последње речи и на мој престо да не би било никаква прекида. —

Заплака се Хорус због блиске једине смрти, јер беше болећива срца. Али пошто у управљању земљом није смело да буде ни најмањег прекида, крену се у фараонску салу, опколен безбројном масом слугу и дворана.

Седе на доксат, чије се степенице, од ониог мрамора, спуштаху доле, чак до реке; и сваладан неодређеним осећајима туге посматраше околину.

Баш у овај мах, месец, поред кога светлуцаше злокобна звезда Сатурно, појавши тихо Нилске воде; по дубравама и вртовима опружале се сенке дивовских пирамида, а на неколико миља около осветли целу долину.

И на да беше већ поноћ ноћ, у палатама и у колибама гораху ламне, а становништво изашло из кућа под отворено небо. По Нилу пловаху безбројни чамци, као у празничне дане; у палмовим шумама, на обалама, по трговима, на улицама и поред Рамзове палате талашаше се безбројна светина.

У прилог спему тоне, владаше така тишина да чак до самог Хоруса допираше шуштаве водене траке и жалосно урликање хијена што тражаху свој плен.

— Зашто се скупља свет? — упита Хорус једног од дворана, указујући незнатну множину људских глава.

— Хоће, господару, да поздраве у тебе новог фараона, и да чују из твојих уста сва доброчинства којима ће их обдарити.

У овом трепутку кнежевим срцем — први пут у његову веку — овлада понос величине, као што надошло море удара о брегове стрмените обале.

— А шта значе оне светиљке тамо? — питаше даље Хорус.

— Свештеници одоше гробу матере твоје Зосоре, да пренесу њене моћи у фараонске катакомбе.

У Хорусову се срцу на ново пробуди неизмерна жалост за мајком, чији су смртни остаци, због њезина милосрђа а по налогу сваиепог Рамзе, погребени међу робовима.

— Чујем рзање коња — рече Хорус, прислушкујући, — ко ли се на пут спрема у ово глухо доба ноћи?..

— Капцелар, господару, наредио да се спреме кола свиици по твога учитеља Јетрона.

Хорус уздахну, сећајући се свог драгог пријатеља; Рамза га отера из земље, што је напајао престолонаследникову душу мржњом према ратовима а милосрђем према угњетеном народу.

— А она светилка иза Нила?

Оном светилком, о Хорусе. — рече дворанин — поздравља те из манастирске тамнице твоја верна Веренка. Архимастир је испратио већ по њу фараонски чамац. Док засветлуца на твојој руци свети престен фараона, отвориће се широм манастирске двори, а она ће ти се пратити пуна чежње и љубави.

Чувши такве речи, Хорус не питаше више ни за шта; умукну и покри лице рукама.

Од једаред цикну од лутог бола.

— Шта ти је, о Хорусе?!

— Чела ме уједе у ногу — одговори кнез, блед као прча.

При бледој зеленкастој месечевој светлости слуга обазриво прегледаше кнежеву ногу.

— Захвали Озирису — рече — што то није паук, чији је уједа смртоносан у ноћно доба.

О! како су бедне и ништавне људске наде према неумитним пресудама Божјим!..

У том трепутку уђе главни војсковођа и, поклонивши се Хорусу, прозбори:

— Велики Рамза, осећајући да му се већ кочи тело, посла ме и тебе с овом заповешћу.

— „Иди Хорусу, јер мене већ вестаје на свету, и извршу његову волу као што си испуњавао моју."

„И ако ти заповеди да Горњи Египат предаш Етиопљанима, или да се закључи братско примирје с овим нашим душманима, — извриши чим спазиш мој престен на његовој руци, јер кроз владарева уста проговара бесмртни Озирис".

— Не ћу да предам Египат Етиопљанима, — рече кнез, — али ћу закључити мир, јер жалим крви свога народа. Спреми одмах одмах и држи у приправи коњанике. Нека полете на југ, па нека однесе милост Етиопљанина. И напиши још одмах и други одмах по коме се сад, па до века, не сме кидати језик ни једном од заробљеника који се буду затекли на ратном пољу. Тако рекох. — Већ паде ничице, повуче се, па поче писати заповести; кнез пак нареди свом дотлавнику, да оиет промотри рану која га је ужасно болела.

— Нога ти је мало отекла, Хорусе! рече забринути дотлавник. Да ужасе ако би те ујео паук место

вчеле!.. У тај мах уђе у дворану држани канцелар, поклони се понизно и рече:

— Моћни Рамза, видећи да му се већ смрче пред очима, пошла ме к тебе са наредбом: „Иди Хорусу и слепо испуњавај његову вољу. Ако ти нареди да скинеш лице робовима, да обдариш сељане целом нашом земљом, учини то чим само спасиш на његовој руци мој светли прстен, јер кроз владарева уста проговара бесмртни Озирис."

— Тако далеко не дошре срце моје! рече Хорус. Али пишиш одмах едикат, да се за половину смањује народу кулук и пореза, а робовима да имају трипут недељно слободно преме од рада, и без судске пресуде нико неће бити шибан по леђима. И спреми још један едикат који ће се позвати мој учитељ Јетрон, најмудрији и најплеменитији Египћанин. Тако рекох! — Канцелар паде ничице, али још није стигао да се склони у одаје, па да пише едикте, кад се појави архипастир.

— Хорусе — рече — још за који час велики Рамза преселиће се у царство сени, а његову душу измериће на непогрешним терезијама бесмртни Озирис. Чим пак свети прстен фараонов засветли на твојој руци, заповедај а ја ћу те слушати, па макар срушио чудотворни храм Амонов, јер кроз владареза уста проговара бесмртни Озирис.

— Не да рушим — одговори Хорус — но да подижем нове храмове и да посвећавам свештеничку рашицу. Тражим само да напишеш едикат о свечаном преносу мојих матере моје, Зеворе, у фараонове катакомбе, и други едикат... о ослобођењу моје драгане Верешке из манастирске тамнице. Тако рекох! —

— Мудро почињеш — изјави свештенички старешина. Да се изврше те заповести све је већ спремљено, а едикте написаћу одмах и чим се њих будем дотакао светим прстеном фараона, упалиће ову светиљку, да објави народу твоју милост и доброчинства, а твојој Верешки слободу и љубав." — Тад уђе најмудрији лекар из Карнака.

— Хорусе! — рече — не чудим се никако твојој следећи, јер твој деда, Рамза, већ падоше. Овај силни над силнима није могао подићи моћ овог лека који ни једна дадох. Код њега остаде само архипастиров заступник да му скине свети прстен с руке, чим издане, и да га тебе преда у знак неограничене власти. Али ти бледиш све више и више. Хорусе?.. — приметн лекар.

— Погледај ми ногу — јаукну Хорус и паде на златну столицу које пазлони беху изрезани у облику јастребових глава.

Лекар клекну, промотри ногу и тиже се ужасну.

— Хорусе — шану непрекидним гласом: тебе је јако врло отровао наук.

— Дакле морам умрети?.. Зар баш у оваким тренуцима?.. уцита Хорус поново, готово нечујним гласом.

Па онда настави:

— За које ће време наступити смрт. — Кажи праву истину!..

— Док се месец сакрије за ову палму.

— Ах, збиља?.. А колико ће још живети Рамза?..

— Одкуд ја знам?! Можда ти већ нисе његов прстен.

У тај мах уђоше министри са готовим едиктима.

— Канцелару! — узвикну Хорус хватајући га срчевито за руку, — у случају ако бих ја умро овог тренутка, да ли бисте ви испунили моје заповести?

— Бог ти дао да дочекаш дубоку старост свога деда, Хорусе! одговори зачуђено канцелар. Али ако би ти и сад одмах након њега стао пред Озирисов суд, сваки твој едикат биће с места извршен, ако га се само будеш дотакао светим прстеном фараона.

— Прстеном! — поновн Хорус — Али где је он?..

— Говорио ми је један од великодостојника — шапну главни војсковођ — да велики Рамза само што није испустио свој последњи дах.

— Наредио сам своме заступнику — додаде архипастир, — да с места скине прстен, чим буде престало куцати Рамзово срце.

— Велика вам хвала!.. рече Хорус. Жао ми је... ах, како ми је жао!.. Али ипак ја *сам* не ћу да умрем... Остаће након мене благостање, па и срећа мог народа, и... моја љубљена Верешка вратиће се у слободу... Још дуго?.. — уцита лекара.

— Смрт је удаљена од тебе на тисућу корака војничког хода — шапну тужно лекар.

— Не чује се ништа?.. Нико још одавде не долази?.. говораше Хорус забуђено.

Мртва тишина.

Месец се приближаваше палми и дотицаше се њезина првог лишћа; ситно истуцани песак тихо шушташе у клепсидрама.

— Далеко?.. — питаше Хорус шапатом.

— Осам стотина корака! — одговори лекар — Не знам, о Хорусе, да ли ће већ стићи да се дотакнеш светим прстеном сваког едиката, па ти се они одмах донели...

— Предајте ми указе — рече кнез, прислушкујући да ли ко не жури из Рамзиних одаја. А ти, свештенице — обрати се лекару — говори колико ми још живота остаје, па да бих могао утврдити бар најдраже ми поруке.

— Шест стотина корака — шапну лекар. —

Едикат о смањивању данка за селаке и о раду за робове испаде на земљу из Хорусових руку.

— Пет стотина.

Едикат о примирју с Етиопљанима склизну с кнежева крила.

— Нико не иде?.. — Четири стотине — промуца нечујно лекар.

Хорусе се удуби у мисли и... паде едикат о преносу Зеворине моћи.

— Три стотине...

Такве исте судбине беше и едикат о позивању на прогонства.

— Две стотине...

Хорусу покидреше усне. Уздрхталом руком баци на земљу одикат о некидању језика ратним заробљеницима.

Остаде само... заповест о ослобођењу шестоке Вереничке...

— Стотина...

Уз гробну тишину зачу се тапат сандала.

У дворану утрча архипастиров заступник.

Хорус пружи руку.

— Чудо!.., узвикну заступник. Великом Рамзи повратило се здравље... Крепак и чио уздигао се из ложнице и хоће да иде у лов. Хорусе, у знак милости позива да те га пратиш.

Хорусе управи угашени поглед на Нил, одакле се још видело светлуцање у Вереникиној тамници, и две крупне, кривне сузе скотрљаше се низ образе.

— Зашто ми не одговараш, о Хорусе?.. — упита зачуђено Рамзов гласник.

— Зар не видиш, да је умро?.. шапну жалостиво најмудрији лекар из Кариака. —

О! како су бедне људске наде, према пророцима које Господ Сазвот огњеним знацима исписује на небу...

Листићи

(песме у прози, причице, импресије)

СЛИКЕ С МОРА

3. Пожар

Мало које вече да прође без пожара. Само петком увече, уочи суботе, нико не памти да је што горело. Из овога се лако даје извести да су паљевине дело најмногобројнијега солунскога становништва — Јевреја. —

Ноћ уочи Спасов-дана.

Беше тако око дна и по часа по поноћи. Дон наједаиут, онде, у близини, пуче пушка. За њом друга, па трећа, и тако редом.

Скочих још на прву. Запалих свећу, прђох прозору, подигох застор и опазих како се, тамо негде у правцу наше цркве, горостасна, бакарно-црвени пламен диже у небо. Обукох се на брзу руку и слетех на улицу. Солун ни још не беше тако познат; ноћом онако, на сеит. Узгред пађох на многе људе, и жене, и децу: све се то покидзало и хита к пожару, не би ли што уђарило. Умешах се међу њих, у гомилу. После приличног хода стигосмо на место пожара.

Пламен већ беше захватио сам кров. Што се за времена могло спасти, то су они са улице однели као своје: у Солуну, ако за раније ствари не склониш, онда си потпуни погорелац.

У ово доба стиже и „ватрогасна чета". Само, ватрогасци пре руше кућу, но што гасе ватру: дугачким чакљама закаче за кров, који је, као и цела кућа, сама дрвенарција, и немилице обарају, руше, ломе. За један час кућа је била са земљом сравњена; за час и по и ватра би то исто учинила.

Газда од куће примио је обезбеђење од некога друштва код кога је зграду обезбедио. Онај који је у кући становао, примио је обезбеђење за ствари.

Ствар врло проста. Газда од куће, у договору са својим кирајџијом, запалио је своју рођену кућу. Он је добио од друштва новац за зграду; други је добио за ствари: ниједан од њих није у штети; шта више, обојица су у добити: страдала су друштва за обезбеђење.

А после двадесет дана, на месту пожара дизала се, на око, величанствена зграда која временом неће заиаћи судбини своје претходнице.

Солун, 1902.

Вилимир Ј. Рајић

Љубичице

Чуло се тихо и стидљиво шапутање. У једној чбуну беху неколике љубичице које се тихо разговараху. — „Зашто прекидаш своје мисли, причај даље, видим да нас нико не види" рече расцветала љубичица нежном пупољку. — „Јест, ја волим", настави пупољак, „ја волим небо: зар не видите да ми је и боја слична њему; волим сунце: та оно ме одржава, оно ме греје; волим птичице, песму волим; и кишицу која ме залева и ветрић који ме расхлађује; ја волим околину блиску и далеку, па и ово трње што се надвило над мојом спуштеном главом, — и њега волим, јер ме чува."

Једно срце задрхта, хватајући брже и јаче слушајући све то. „И ја волим" прошапута. „И ја волим. Али је у мојој љубави трње другчије!"

16—III—1903.

Косара От.

Помажите један другог

— Lamennais —

Један човек путовао је брдима на дође на једно место, где се велика стена скотрљала и пут сасвим закрчила. Осим тога пута не беше другог излаза ни с десне ни с леве стране.

Човек, видећи да не може пут продужити, покушавао да покрене стену да би могао проћи; али се умори од тог рада и сва његова напрезања беху узалудна.

Видећи то, он седе пун жалости и рече: „Шта ће бити од мене кад наступи ноћ и затече ме у овој самоћи, без хране, склоништа и без икакве одбране, у часу, када дивље животиње излазе да траже своје жртве?“

И како беше задубљен у мисли, наиђе и други путник, и пошто је радио као и онај први, и увидео да је немоћан да покрене стену, седе и ћутке сакри главу.

После њега дођоше више њих, и ни један не могаше покренути стену, и њихов страх бивао све већи.

Најзад један од њих рече осталима: „Браћо моја, молимо се оцу на небу, можда ће се сажалити на нас у овој невољи.“

И они га послушаше, и молаху се Богу.

Кад беху свршили молитву, онај који је казао: „Молимо се Богу,“ рече: „Браћо моја, оно што ни један од нас није могао сам учинити, можда ћемо сви ми скупа моћи.“

И сви се дигоше, па скупа гураху стену коју на послетку и кренуше. И тако путници продужише пут свој...

Путник то је човек; пут, то је живот; стена, то су невоље које човек сусреће на сваком кораку у животу.

Ни један човек не би могао сам отклонити стену, али Бог је наредио, те се сваки у путу помажу они који заједнички путују.

с француског **Љупица Ј. Т.**

Сусрет

(Ј. Ремер)

Путем иде један, немоћан старац...

Дубоко се погнуо као да носи на плећима какав тежак терет. Очи су му усахле и мртве; живот се у њима угасио, још само последњих искрица дрхћући тиња и плашљиво погледа смрт...

А напољу пролеће. Свеже зеленило обукло земљу на све стране, ваздух пун сунчаних зрака и шеница плицања, а поред пута ницају се од цвета до цвета два лептира...

Пролеће се сакрли на једног, немоћног старца. Посла му поздрав: један весео дечко претрча поље и придружи му се...

Повериво га узе за руку, поче крај њега скакутати и ћеретати. Детиње ћеретање!

Причао му је о својим родитељима, браћи и сестрицама, о својој игри, своме учењу: да, о Ускрсу пошао је у школу, па већ зна целу азбуку на памет!...

Тупо и без учешћа корачао је старац. У својој клобучној старачкој себичности и не чује шта му пратилац говори. Тај свет је тако удаљен од њега, тај пут је и сувише далек за његове уморне ноге.

„Та зар ме не познајеш?“ упита дете у једанпут, и плашљиво испитујући погледа старца. — „Зар ме не познајеш?“

Старац управи своје мртве очи на дечка. Дуг, језив тренутак — па тужно заврте главом... Дечко оста на путу, и тихо јецајући, гледаше за старцем који је опет сам полако продужио пут...

Јадни старче! Пролеће ти је послало младост твоју — ти је нисе познао...

Љ. С. Л.

Стара зделица

(Ј. Ремер)

Моја мати има једну стару зделицу; она је врло тропна, препукла на више места. —

„Начет суд најдуже траје!“ говорила је често моја мати, а у себи је проклињала стару зделицу: радо би је новом заменила!...

Али се не разби та стара зделица, као да је са претрпљених несрећа прекаљена. Ма како пешкљиво с њоме поступали — све издржи. Само се старим пукотинама но која нова дода.

* * *

Јадно људско срце! И ти можеш бити старо и слабо и од бола напукло, али нећеш пропући. — „Начет суд најдуже траје!“... А како се често жели у часовима туге и очаја да можеш пропући као стакло, да се најзад изра и нокоја нађе... Ти не пропуцнеш — не, само се старој рани нова додаје!... **Љ. С. Л.**

Анђео Истине

(Легенда од Рајнхарда Фолгера)

Слетео на земљу анђео Истине. „Хоћу да усрећим људе!“ мислио је у срцу, и његово строго лице сијаше пленећим отњем.

Доће у неку стару варошицу са сурим докатима и забатима, по чијим тајанственим кутовима лепршаху ласте затворице. Под липама тихо жуберкаше врело; на искварењој калдрми сеђаху деца, сабијена једно уз друго, са зажареним образима, и разгледаху дивотну књигу са сликама, своју књигу бајака, коју им беше донео Исус Христос о Божићним Празницима. — „Лажи, голе лажи!“ рећи ће анђео презриво.

Њихна радост би и проће! —

У оближњем месту, баш тада, беше годишњи трг. Неко момче, убогог њаво, добивши на лутрији леп ланчић

од сјајана злата, подскочи од радости и обеси га својој драгани о врат.

„То је песник!“ обзнаниће га анђео љубазно.

Његова радост би и проће.

И тад анђео спази неког дечачића. Његов горки халештак беше извештао и алватан.

„Јадниче моје“, осмоли га сажално: „канда ти је то гадна грба!“

„Ту су крилца сакривена“, одговори дете тихо и блажено се смешкаше. „Красна, злаћана крилца, као што су у анђела!“ — —

Анђео, бутећи, покри лице и нестаде га у сутону.

Превео **С. Д. Мијаловић**

Бјернстјерне Бјернсон

— ПО ФОТОГРАФИЈИ —

Осмог децембра пр. год. напунио је Бјернсон 70 година свога живота. И у тим још годинама стоји он усправљен и пун неспокојне снаге пред нама, као какав младић, у животним питањима и вероваљу у будућност. Погледом изгледа да продире копрену живота, као никада до сада и као да је и сам зачуђен, откуда то долази, да је по годинама већ старац, који би требало да своје дане проводи у миру и одмору, а његов неуморни темперамент најрадије још дела.

Ну, ако случајно једнога дана инак буде празновао, те погледом премерио пут који је дотле прешао, мислимо да ће га нарочито морати задовољити последња епоха његова рада; доба, које га је и иностранство признало за правог драматичара због успеха који је постигао својом драмом „Отег дчпе“ — „Изнад наше моћи“.

Деценијама је морао мирно слушати, како се глас његовог великог земљака и духовног антипода Хенрика Ибсена ори са позорнице далеко изван норвешких граница, док његове изврсне многобројне драме једва животарише у иностранству, управо само у Немачкој. Тада се од једном појави пред публиком са првим делом драме „Изнад наше моћи“, а годину дана за тим и са другим делом, који је написао скоро двадесет година доцније од првог, и чији је успех готово још и већи од успеха првог дела. А што је најважније: ова је представа изазвала у Немачкој читаву буру, која је нарочито полудила са расматрања етичких и религиозних питања, третираних у тој драми.

Услед тога је и Бјернсонове ране последњих година у Немачкој готово још четње поништавао од Ибсеновог; али се не може рећи, да су услед тога и његова дела познатија од Ибсенових. На против, пада у очи, како их шира публика врло мало познаје. Све њено знање о њему исцрпљује се неколиким новелама из сеоског живота и драмама: „Младенци“, „Банкротство“, „Павле Ланге и Тора Парсберг“ и, наравно, „Изнад наше моћи“ и „Labor emus“.

За страну публику потребна су нарочита објашњења Бјернсонових дела, јер је он, крај свог приличног космополитизма својих идеја, ипак скроз и скроз Норвежанин о чему нам сведоче цело његово биће, његови идеали и начин на који покушава да их остварује, што је све могућно само код једног Норвежанина. А као што је прави Норвежанин, исто је тако и право чедо свога доба.

Европа је у осамдесетим годинама погрешила, предајући се слепо утицају скандинавских песника, не водећи рачуна о томе, колико њихове мисли пређе само за њихову малу земљу, тако рећи, као реакција извесним скандинавским културним струјама. Мало њих познаје тачно литературу и културну историју скандинавску у XIX. веку, која је преко потребна за потпуно разумеваље Бјернсона и Ибсена.

I.

Бјернстјерне Бјернсон је, као и његов велики земљак, бурни Кеприх Вергеланд, свештенички син. Рођен је на усамљеном имању чак горе на висорани Кванке пустог Довреријелда, највишег норвешког планинског сплета, и његови први детињски утисци носе отисак те пустоши. За тим му отац буде премештен у Нес, у пространом и плодном Ромсдалу, где се срце и машта дечакова нису могли довољно наситити, посматрајући дивну алписку околину, која је права суперотност пустиња у којој се родио. Свако, који је путовао Норвешком, познаје Ромсдал и његову реку Раума-Елв, на чијим се обалама нижу цветне ливаде и плодне њиве, гдегде пропарана шумама, а све је то окивчено огромним планинским дивовима у фантастичним облицима, међу којима царује Ромсдалехорн, највиша међу њима. Овде је детиња душа његова нашла хране не само у посматраву величанствене природе, већ му се и машта развијала на том богатом изору бајака и мита, који су сво околне планинске висове и клапце насељавали троловима, краљевским кћерима и краљевићима.

Свештеничка је кућа била велика и имућна, те изгледа, да је Бјернсон ту задобио ону нарочиту жудњу за богатством, која врло често проварује на његових дела. Школу је учио у Молди, „северној Ници“, како је зову због неке необично благе климе и богатства у цвећу. Та

варошица лежи крај једног широког фјорда, а у близини су јој и величанствене горе; сем тога је и живот у њој врло пријатан. На то весело варошце дође седамнаестогодишњи Бјернсон у Кристијанију где студи у универзитет.

То је било баш у оно доба, када се норвешки свест у Норвешкој најбуднје будила: доба силне борбе за народну културу; доба, у коме се норвешки језик, благодарећи труду Ивара Азена и Асмунда Вивз, почео чистити и развијати, када се Ајдерт Сунд и Оле Виг потрудише, да својим земљацима створе слику чисте норвешке културе, а то беше нарочито оно доба, када Норвежани Асбјернсен и Мои, помоћу нита и народних пјака подигоше у народу свест о отаџбини и његовој народности.

Ето, у те је струје заиао и овај генијални младић, у коме је још из детињства врела жеља, да некоме запомаже, да буде нечији вођ. Поред оних чисто норвешких струја, заинтересоваше га јако и учења Грунтвигова, човека који је необично знао утицати на народ, и упростивши хришћанску науку и распростирући дубок оптимизам, који је сузбијао сумори норвешки пиетизам, као и својим силним северњачким одушевљењем, он је учинио необично јак утисак и на осетљиву душу Бјернсонову.

Данас се није не може довољно оценити, колико је храбрости било у оном надалеку Бјернсонових проповеди: „Проповедана са села.“ Никад то странац неће ни моћи оценити, јер он не може разумети оно инсенирање које је обладало Норвежцима, када Бјернсон у својим проповеткама употреби стил народних бајака и говор из ватешког доба. „И тај стил, који је у древно доба важио као једини облик причања о убиствима, пљачкама, разбојништвима, пустошењима и другим суровим делима подмлађено се овде, подижући чисте вредности овим идилама, овим причама о дубоки младих норвешких селака.“ (Брандес). Ову вредност његових новела апсолутно није у стању страпац да осети.

У њима нема ничег извештаченог, ничег ученог, ту нема преучених салонских ђувања, нити сентиментално преувеличана примитивне културе на рачун ниже. У њима природа не служи само за декорацију, нити су сељачка одела позоришни костими. Али, као год што је Бјернсон далеко од преувеличања и театралности, исто је тако далеко и од суровог натурализма. Он се не плаши простог и пријазног, ако никако не може да не избегне, али их он нарочито не тражи, нити их слика широким потезима у сивим могућим бојама које стварност пружа. Он је увек истакнут и природан, никада, нак, натуралистичан или перистичан.

Нарочиту драж даје овим новелама из сеоског живота, између којих је најбоља „Синове Солбакен,“ оно чисто човештво; а сем тога и она јасна и права народна боја, која Норвежане привлачи због сродности, нас странце нак, због тога, што не можемо довољно да је појмимо. А овде је сад најзгодније место да приметимо, да је Бјернсон, чија је лирска нита у првој периоди његова рада била врло јака, дао Норвежанима и њихову *народну химну*.

„Ја, ви елскер дете landet“ — „да, ми волимо ову земљу,“ — то је мисао која се, будући у исто доба непосвет и завет, пошена силним акордима леше мелодије више к небу са сваког, ма и најмањег места, где се нађе Норвежака састало. И ми страпци видимо тада од једног својим духовним очима ту земљу, како се пред нама подиже; видимо оно нагорело лице њених грдних стена и обала и видимо оне „хиљаде домова“, растурене кајгде који се на уској обали ретко над састају у веће општине. И опет се хори песма, као обновљен завет: „Волимо је, волимо је“... али се при том спушта наш поглед и у прошлост, а сећајући се ње, осећамо да смо тим људима још ближи.

После „Синове Солбакен“ дошле су прве веће новеле „Арне“ (1858) и „Весели“ (1859/60), чија предност не изостаје ни предности прве новеле. Кад је доцније богатији искуством, али већ у годинама и далеко од отаџбине, још у два маха покушао своју срећу са већим новелама из сеоског живота, те написао „Рибарку“ (1867/68) и „Сватовца“ (1872) већ се опажало како се тући неки звуци измешано са прељепом чистом мелодијом; немир и извештаченост већ су ту.

Још револуционарнијим, но у својим приповеткама са села, јавља се млади Бјернсон у својим првим драмама. Првенац његов „Између битака“, та мала драма, стављала је сама себи у задатак да нипсе живот који је био само у бајкама. Али су у томе још већи успех показале драме „Хулда“ и трилогија „Краљ Сигурд“. У њима није хтео ништа улепшавати, није хтео од оних сурових, обесних и неверних витезова, какани их предање представљане, да створи идеалне типове из неког старог доброг доба, већ их је нипсо онако, како је највероватније да су изгледали у стварности.

Ну, ако критички расмотримо историјске драме Бјернсонове, видећемо, да је и његов положај према прошлости доста романтичан, као што је и Грунтвиг у томе смислу био романтичар, што се прошлости није приближавао просто у тој намери, да је познаје, већ је час с извесном чежњом, час моралишући нипсоне њену слику пред своје савременике; а у том је прашку, и ако бесмисне, и Бјернсон нашао своје драме. Као увек, тако је и овде, опет у првом реду, био васпитач свога народа, што, наравно, не искључује могућност, да у своје драме унесе и много личпога, а то је нарочито случај у дивној трилогији „Краљ Сигурд“, коју тек треба разумети.

У тим првим драмама његовим већ се опажа нарочита склоност да црта фине карактере, коју ћемо склоност у његовим доцнијим драмама и новелама чешће срести.

У својој двадесет петој години постаде Бјернсон, после Ибзена, управитељ позоришта у Бергену, старој и живој приморској варопи. Овде ћемо само узгред приметити, да не знамо, да ли пиетет или што друго уздржава добру варош Берген, да не сруши ону стару, рђаво обојену кошару, којом су некад управљала ова два народна великана; странац, улазећи у ову лепу и богату варош, мора с чуђењем застати пред позориштем и запитати се: зашто ли се ово богато грађанство задовољава тако неуглednом зградом, сазиданом од дрвета?...

Бјернсон је само до 1859. год. остао управитељ позоришта и нама сада још није могуће да знамо, у коликој је мери тај његов позив утицао на драматску његову продуктивност. Исто нам тако није познато ни то, какини је поводом дошао на идеју, да пише „Марџу Сгјуартову“ и „Младенце“: прва се појавила 1864., а друга годину дана доцније. Обе се нису разликују од његових прељепих драма, али су ипак важан документ о његову развијању. Са сами је правилно, што нека указују на средњост пуританских Скота и протестанских Норвежана, да би тиме објаснили унутарњи развој, који је Бјернсон морао учинити, да би нам могао изићи оне са сами савремене некрстенике, који у историји са сами другчије изгледају. Прва се драма на северу весма допала,

или му је иностранство примило хладно, јер се у њој одвише много говори, а радње нема много, па и оно што има, пати од непоуздања и непотпуно изведених карактера.

„Младенци“ су више познати. Овде није место, да се претреса поетска вредност тога дела, већ ћемо се стало потланути до тога, да изналазимо улогу коју та драма игра у Бјерсонову развићу. Кад се са тога гледишта посматра, изгледа нам она као путоказ: показује на две стране. По времену пада у прву епоху песникова рада, у којој политичка и литерарно-естетичка спорна питања, ма колико да утичу на њега лично, не утичу непосредно и на његова дела. Али питање које чини сржи те драме — питање, да ли млада жена припада својим родитељима или мужу? — већ стоји изван осталих питања, која су дотле интересовала песника. Изгледа готово као да је изгубио везу са својим дотадашњим радом, а сем тога, та мала драма открива нам по мало и будућност, пошто нам пружи пут показује песника, где се заиима и садашњошћу, у којој ће ускоро пронаћи необично богате изворе за своја посматрања. На и сам начин, на који он овде и у „Марији Стјуартовој“ стаје пред своје јунаке, задајући им каква психолошки проблем који по том сам решава, говори речито о његову прилазном ставу. Човек ту тотово осећа, да му је књижевност споредна ствар, јер је Бјерсон главни део своје снаге уложио у политичку борбу, новинарство, беседништво и писање многобројних брошура.

Већ је горе напоменуто, да су његове новеле, које се у ово доба јављају, слабе; исто то важи и за драму „Сигурд Јорсалфар“ из 1872. године. Али две године доцније јавља се он с новом драмом „En Fallit“ („Банкротство“). Има ли јачег контраста? 1872. год. даје нам средњевековну драму а 1874. са свим савремену. Том драмом учинио је Бјерсон прво добар набор јер је изабрао материјал који свакога мора привлачити; а ту је имао и такве мисли о социјалној реформи на пољу трговачког рада, којима објективним слушалац није могао одрећи правилност. И од тада је изгледало, као да је добио нову снагу, јер је стварао драму за драмом необичном лакоћом, али је у то доба и у романима и приповеткама ширио нове идеје.

(свршиће се)

Из наше слике

† Матија Бан. — Стара је гарда сасвим прорећена. Један од најстаријих у њој, Матија Бан, књижевник и политичар српски, који је већ од дужег времена живео повучене у свом дому, заклоњен је умрне очи своје, и тело му је предато земљи у вечни покој. —

Син Карла I енглеског краља (слика Ван Дајк). Овај рад чувеног холандског сликара доносимо у овом броју, а пошто имамо још неколике његове слике, проговорићемо доцније опширније и о њему и о његову раду.

Војислав Илић (рајао Ј. Пешић). „Одбор девојака за подизање споменика Војиславу Илићу“ било је расписао стечај за Војислављеву бисту. Од неколико модела изабран је модел г. Ј. Пешића, по којем ће се за најкраће време подигнути Војислављев споменик у Београдском Калемегданском парку. —

Главна капија Ниншке тврђаве (1878. г.). — Ниву слика из рата са српску независност, што смо их донели у свом листу, прилажемо и овај снимак главне капије Ништке тврђаве. Данас она свеким друкчије изгледа. Нема више оне древне куприје нити ћененака. Место тога подиже се модерни гвоздени мост, прави украс новог Ниша. —

Манастир Соколани (сликао Т. Нојатовић). О овој старој српској задужбини види нарочити чланак у овом броју.

Иконица Бирчанин Илије. — Више су српске старине из најновије наше прошлости пропале као и многа писма значајна за нашу прошлост. Многе су непажњом нашом отишле у туђе руке, те данас красе туђе музеје и туђе збирке старина; а многе се налазе још и данас код приватних лица у Србији, која их држе незнајући им предност и значај као старина. Као срећа да они, који их још имају, уступе нашем музеју у Београду, те би се тако прикупило на једно место драгоцено благо за познавање наше прошлости, да прича колењима и нараштајима будућега Србства о слави и јуначству, о покрштавању и мучном живоју онога појаса, који је крвавом борбом ослободио и зацновао данашњу Србију.

Поменута иконица оборинска Бирчанина случајно нам је дошла до руке. Наша слика показује природну величину те иконице са два крила која се затварају. По свој прилици то је иконица коју је чувени јунак собом носио. То је вештачки и врло нежан дворени на мрком дрвету. Кад се отвори, на левом крилу у средини је Распеће. С лева од Распећа Крститеље. Изнад је приказе заповеди, а испод Рођење. С десне стране Распећа у средини лик на животна Христова, изнад апостоли, а испод Погреб Христов. На десном крилу иконице у средини је Свети Ђорђе. Изнад њега Сазаот. У углу с лева Ускрснуће Лазарево, испод тога Бежање у Мисир, и у дну опет слика из живота Христова. С десна од Светог Ђорђа при врху Мучење на точку, у средини Чуваље Христа, а при дну опет из живота Христова.

С поља су светитељски ликови нежно и вешто усечени у сребро и то: на десном крилу, при врху, Исус Христос, у четири угла четири јеванђелиста. При врху Матија и Марко, при дну Лука и Јован. Између Матије и Луке Богородица а између Марка и Јована Архангел Михаило. При дну, између Луке и Јована, Свети Ђорђе. На левом крилу с поља су српски свеци, и то при врху у средини Свети Сава, десно од њега Свети Симеун, лево Краљ Стефан. У средини с лева Кнез Лазар, с десна Дечански. При дну с лева Краљ Милутин, с десна цар Урош. Испод свега тога налази се запис:

Икона среброма и златом окућашен Илије Михаилова Бирчанина Бирчанина 1798 летие.

Цео дворени оплан је у сребро, унутра с позлатом и с поља украшен лепим врсно крупним каменима (има их 32).

Радовали бисмо се, кад би она драгоцена старина, дошла у наш Народни Музеј.

Адјутантура Главнога Штаба у Нишу (1878. г.) — Када је српска војска ушла у ослобођени Ниш, учинен је разиелитај војних и цивилних власти но дотадашњим турским државним зградама. У кући, које слику доносимо у овом броју, била је смештена адјутантура Главнога Штаба српске војске. Како нам јављају, те куће више нема у Нишу, порушена је да устури место модерној грађевини.

ХРОНИКА

Мрави који злато копају

Да човек поли злато, то је стара ствар: златоносна брда и поља иване људе на крај света, те се пентрају по брдима и гудурама, сналазе по снегу, гладују и жеђ трпе, само да би коју прегршт злата више добили; због злата људи се свађају и гину, злато умирује људе, зближава непријатеље, а многа лепотица због злата склизне с правог пута. Док дијаманту треба гласање да буде провидније, то злату није ништа потребно, оно нема мешавине, њему не треба политура, злато је чисто и од предности само за се, па и не утиче време нити га рђа једе, ни киселина растварa. Е па за то га људи и цене, зато га траже и отимају се о њега. Али је значајно да има и животиња које га тако исто траже и цене баш као и људи. Те су животиње једна врста мрава којих има у Америци.

За те златоносне мраве знали су још и стари Грци и Индијанци, што се види из прича, које се код њих налазе, о мравима који злато копају, и што се у новије доба изнашло да таквих мрава у Америци заиста има, који своје мравињаке покривају златним зрнима. На основу тога *Верхоутр* је, приликом прослављања 400-годишњице од проналаска Америке, доказивао да су старинароди пре Колумба знали за Америку и били у сообраћају са њом. И збиља таквих мрава нигде и никад у старом свету није било.

Јохн Кук је 1882. нашао да у Колораду, Новом Мексику има мрава (Pogonomyrmex occidentalis), који радо светлим камичићима покривају своје станове. *Верхоутр* опет тврди, да у оним пределима где има злата, покривају своје мравињаке златним зрневљем. И индијанци звају тај род мрава, на траже те мравињаке, и тако на прло лак и исодан начин долазе до злата: не треба да се муче, да траже и копају, мрави то сами раде. *Херодот* спомиње: да близу Индијанаца има једна пустиња где живе мрави који су мањи од пса, а већи од лисице(!); такве праве има и краљ персијски. Они изгледају као и мрави у Грчкој, исто тако копају под земљом, само што у тој земљи има злата. А да то злато добију, Индијанци иду у пустињу, узму камиле које су најбрже, сачувају да злато скупе изјутра, јер тада је у пустињи најтоплије, а после подне заладни, и увече је ладно. За време жеге мрави се склоне у земљу, те Индијанци напуне кесе златним песком и одмах одатле што брже могу. Али мрави по мирису познаду непријатеља, излазе из земље и јуре за њима, а брзи су преко сваке мере, и ниједан им не би умакао само да не пазуре време излажења из земље, и скупљајући се. (Херодот 3. 102.).

Плинније у својој природној историји (XI. 36) каже: „на северу Индије, у земљи Дарда, ископавају мрави злато из земље, а велики су колико и египатски курјани(!) а боје су као мачка. Ово злато што га они из земље ископају, краду Индијанци лети, кад се мрави, због велике врућине посакривају у своје подземне ходнике.“ Међутим и *А. Хумболт* спомиње ту наклоност мрава ка сјајним предметима, нарочито спомиње мравињаке између Кануле и Пашкуара, који *су пуни сјајних грнчића обојадисања и сатмлина*. Хумболт наводи и *Жоли Маркуа* који је то исто казао. По свему изгледа да су то исти Верхоутрови мрави. Колорадо-мрави су ирки са великом главом, трбух им је дугуљаст као у зоље; а радиште које скупљају злато, двојаке су величине: од 8 и 6,5. mm дуге. Много је већи онај тако звани жетвени мрав из Текеса (Pogonmyrmex barbatus). Они „жетвени мрави,“ зову се тако зато, што у својим подземним магацинима скупљају разне врсте храну. Уласке од својих станова, који су пирамидални, украшавају они златом. Њихови станови (мравињаци) брежуљци су високи 15—18 cm, а пекадшто 25—48 cm; около је за читава три метра чиста равни, на којој нема ни убуња ни траве. Гнезда им је у мравињаку дубоко три метра, и разгранава се у галерије које им служе за храну, становање и млад (пород). Хране се семењем разноја била и лисиња нашима. Они мрави вуку покадшто терете који су 10 пута тежи од њих. Интересантно је да они на својим становима праве један или два уласка и сваког вечера те улазе зазиђују, па их најутра отварају. То отварање и затварање — само ако нема кише — врло је тачно.

Алхаген.

Franz v. Reber — *Die byzantinische Frage in der Architekturgeschichte* — München 1903.

Византиско питање лежи од дужега времена као мрачан облак изнад науке о уметности. Оно има у главноме два проблема: питање о боју, о унутрашњој вредности и о хисториском развитку уметности источнога римског царства, и питање о утицају који је ова уметност имала на Запад. Мишљења о боју и предности византиске уметности и дан данас се састоје разилазе. Једнима ова уметност не пружа ништа друго до слику жалосне пустоши и учмалости; они говоре само о монотонији, о натиурености и о старочким цртама њених типова; о непродуктивности њеној; о њеној бедној улози која се за читава столећа ограничава само на безусловно понављање једном већ утврђених образаца. За представнике овога гледишта: Византија од Јустинијана па све до деспотитина нада нема само је тужно гробље, на коме је сваки живот изумро, над којим још једино светлуда бледи сажрени жижак једнога ништавног деспотизма који умире у рођењу њеном својој. Другима, на против, Јустинијаново доба изгледа врхунац целокупне уметности хришћанске, и у византиниизму се, по њихову мишљењу, сачувале најбоље и најлепше што нам је стара нек останио у уметничкој делатности. На чијој је онда страни истина? Данас се може мирно рећи, да присталице и једнога и другог мишљења лутају по погрешки, да они који прло кило цене византиску уметност, и они, који је обожавају, бомбастим фазама својим покривају само властито незнање своје.

Са питањем о вредности византиске уметности иде упоредо и питање о њеном историском развоју. Кад отпочиње византиска уметност? *Баје* (Ch. Bayet) казаше, да архитектура, скулптура и мозаици преј устинијанова доба означавају прохујао старо-хришћанске уметности. *Шпрингер* (Anton Springer) истиче, како се почеци византиске уметности спајају суувише рано, обично пре Јустинијана, и наступа уверење, да је све до 6. и 7. века уметност свеколикног хришћанског света, и поред свих локалних нијанса, била једна иста. Тек се после Јустинијана (са 7. веком) ствара преграда између Истока и Запада. Од тога доба може бити говора о византијској уметности. Овоме се мишљењу придружише Пиратс (Peratè), Јаничек и Викхоф (Wickhoff). Нарочито је *Викхоф* нагласио, да се најизразитија серија слика, коју нам је остацо византиски средњи век, до најмањих појединости слаже са обрадцима из V века; да према томе ове композиције византиске уметности нису ништа друго до избор или заостатак првобитних старо-хришћанских композиција које су се у IV и V веку образовале у великим градовима Истока, у Александрији, Антиохији и Византији. У сасвим другом правцу пређу се резултати истраживања најмлађег истраживача на овоме пољу *Јосефа Стжиговског* (Joseph Strzygowski). Све до Константина, вели Стжиговски, иде уметност и на Истоку и на Западу истим путевима. За тим узима почетак византиска уметност, која се развија од постанка Цариграда, и у Јустинијаново доба достиже свој врхунац и општу превласт. То, што она дотле беше створила, одржало се за сва времена у Византији. Запад пак подлеже својој старачкој изнемоглости и нивелацији германских племена. Стжиговски даље разликује *старо-хришћанску* уметност која се развија независно од античке уметности, а у главноме показује сигуре исте основни карактер, и *старо-византиску* уметност која је само наставак античке уметности. Ова последња асимилује у себе старо-хришћанску уметност, узима за тим сасвим самосталан правац и подчињава себи сва места, у којима негда старо-хришћанска уметност цветаше. Дан је њезина рођења основане Цариграда. Пада одмах у очи непропорност једне овако хипотезе. Разилазе се две уметности: једна (старо-хришћанска) иште да развалинама уметности која је већ престала, донеси нове идеје и са свежом снагом пробија се напред; друга, издавна уметности која је у декаденсу, прикупља још оно мало снаге што јој је преостало, без икаких изгледа у будућност, преживела, изменила, на крају свога живота. Против свих природних, друштвених и психолошких закона ова се последња уметност уздиже, на час асимилује у себе ону уметност, што, још нова и свежа, победоносно корача напред. Обратно тврђење могло би се још и оправдати, ну и ово би остало само хипотеза, у колико је тешко доказати, да се од постанка Цариграда на источној половини царства развија уметност сасвим независно од Запада. Нико не пориче, да се у Цариграду од Константина, а још више од Теодосија, развија једна уметност која је, као и уметност у Равени, Сирији, Александрији или Северној Африци и Јужној Галији, имала своју покрајинску или локалну боју, као што је несумњиво, да је ова локална школа имала утицаја на области што су биле запосене од Цариграда. Тврдња пак, да су се ова школа или правац потпуно издвојили из оквира старо-хришћанске уметности, која доминираше целим римским светом, остала би у сили само онда, над би се доказало, да архитектонски облици, што у ово пређустинијаново доба беху у Цариграду примењивани, битно одступају од архитектонских форми Запада; да је у ово доба пре Јустинијана уметност Цариграда донела хришћанској иконографији обиље нових мотива, као и хришћанској скулптури нових форми.

На овом првом проблему у запрешеном византиском питању задржали смо се мало више, да бисмо показали на какве заблуде има да се рачуна, кад се хоће да ће у решење овога питања. Други проблем, колико је византиска уметност утицала на Запад, исто тако тешко је разрешити и то баш са истих заблуда. Прошла су, истина, она времена, у којима се говорило о византиској архитектури на Рајни, ну ипак имоти још сумњиво врте главом, кад је реч о наводима Вазаријевим*), да је „грчка“ уметност пре Чимабуа Тота и Николе Пизана доминирала целом Италијом, да су „грчки“ уметници мало пре ових били позвани у Фиренцу и Пизу, да су се они тек од тих византиских мајстора научили новој уметности. Ако се не уме у обзир Италија, где, због тешких веза њених са византиским царством, византиско питање изгледа у другој светлости, онда се може с поуздањем тврдити, да се западна уметност исто тако независно развијала као и византиска. Нарочито се пак наглашана потпуна независност западне архитектуре од византиске. Ова би самосталност западне архитектуре била од врло велике важности за оцену византиског питања. Архитектура беше у целом Средњем Веку најглавнија грана уметности. Постаници хипотезу: да су западни народи на свима другим пољима уметности били под преласћу византинизма, а само у најглавнијој уметности остали слободни и сачували своју потпуну оригиналност, значило би противречити свима законима хистерије и психологије. Једино са ове тачке гледишта била би једна овака хипотеза поткупна и покретична. Утицаји византиске уметности имају се пак ограничити и кад је реч о Италији. Познавање византиских мајстора и унос византиских уметничких радова били су у Италији, због њена суседства са византиским царством, чешћи него другде. Нарочито се истиче учешће и утицај византиских мајстора у мозаицима. Ну много је византијци утицај византиског стила у архитектури Италије. Осим цркве Св. Марка у Венецији, тешко је наћи други какав пример, на коме би овај утицај био видан. Разуме се, да је овде реч о оном доба, кад се већ јасно издвајају две културе, источна и западна, и кад све јачом постаје подврженост у обема подовинама хришћанског света (између VI и XIII века).

Ребер се дотиче оба проблема у своме делу о византиском питању. Он се ограничава само на архитектуру, трудећи се да у хисториском развоју њеном покаже, како је византиска архитектура, с једне стране, постала из римске, а, с друге стране, како у последњим стадијумима својим садржи већ елементе романског стила који је на Западу процветао и сазрео. На тај начин би се доста допринело и решењу једног од најзапленетијих питања у хисторији уметности о пореклу романског стила, а у исто време би се показало, како тврдња да је романски стил немачки проналазак, почива на трошној основи.

Раду Реберову послужило је као основа дело *Ривоире* (g. J. Rivoira): Порекло ломбардске архитектуре (Le Origini della Architettura Lombarda, Roma 1901.) Заједно са Ривоиром Ребер дели мишљење, да је романски стил немачке архитектуре дошао из Италије и да је изникао из ломбардског стила. Испитивање очуваних споменика (нарочито у Италији) у времена пре 1000. године

*) Сјајног средњевековног имена о италијанској уметности Ревесиће.

показује, да се сви ови елементи, које срећамо у архитектури XI века, а који у XII веку досеже у Немачкој до зрелости и савршенства, могу већ наћи и у претходним вековима. Тесељо источњачке византијске, лонгобардске и ломбардске уметности у Горњој Италији нимало би да показе, где лежи порекло романског стила. С друге стране Ребер спори тачност закључака Риноре, да архитектура у Равени показује велику самосталност и устаје против прецењивања уметничке делатности Лонгобарда на полу архитектуре.

Ево у кратким цртама преглед садржаја овога занимљивог дела Реберова.

(свршиће се)

* Божидар Шиић Дидолинко превео је неколике приповетке Dr. Лазе Лазаревића и штампао их у Дрездн, у издању Е. Пиперова, под натписом „Schönste Erzählungen von Laza K. Lazarević". Наш сарадник Г. М. Н. Ћирковић штампао је у 12 броју немачког књижевног листа „Das litterarische Echo" овај реферат о том преводу:

„Лазаревић, оснивач новије српске књижевности, као о њему дипломација с правом вели, није сада први пут преведен у немачкој књижевности. И пре су се у разним новинама и листовима читале по неке од његових лепих приповедака; али се тако није могао добити општи утисак његова талента, а у ширим круговима немачке читалачке публике једва ако је и био познат. Ова књига попуњује тај недостатак и познаје немачкога читаоца са једним од најбољих српских књижевника.

Као дубоки познавалац српског сеоског живота, Лазаревић своје напредно око тумачи тако употребљава, да читалац јасно види, у простим али снажним потезима, сав културни живот његова времена. Песничкоме оцртавању и карактерисању, поред све краткоће, има велику пластичну виртуозност, а очи и самосвојни начин причања привлачи и везује пажњу. Дотета је заслужио чућења, каквог драж уме да да Лазаревић најпростијим, свакодневним стварима својим истинитим представљањем.

Радња је у његовим причама веома проста и ограничава се најчешће на догађаје у породичном животу. Али се њиховим његово психолошке анализе не може ништа више пожелети. Најрадије се бави о простим, природним сељанима или о безаленим једностраним паланачким трговцима.

Још једну реч о преводу. Чини ми се да је излишно што Дидолинко у свом предговору препоручује сваку поједину причу нарочитим похвалама. Могло је то мирне душе остаивти преводу тих приповедака да се тако покажу саме својом унутрашњом вредношћу, јер њима није потребно никакво бомбасто препоручивање!"

С.

* Г. Стјепан Радић штампао је своје Усташке Успомене, белешке које је водио у затвору, где је био због познатих хрватских напрела према Србима у Загребу. У Београду се ова књига може добавити у књижари Драгише Лапчевића. —

* Одбор за подизање споменика погинулим борцима из Књажевачког Пукоског Округа у рату за ослобођење и независност 1876—77. године позива уметнике да поднесу своје пројекте. Споменик ће се подићи у Књажевцу у току ове године. Одбор располаже сумом од 25.000 динара. Пројекте треба израдити у сразмери 1:5 м. и послати одбору до 1. маја о. г. под извесним знаком, а име своје у затвореном куверту под истим знаком. Награде су: прва 300, а друга и трећа по 100 динара.

* Друштво за чување народнога здравља отворило је стечај за израду пројеката за уређење сеоске куће у Србији. Траже се пројекти: 1. за сеоску кућу за једну породицу која броји до 5 душа, и 2. за сеоску кућу за две породице од којих свака броји до 5 душа. — Награде су: за први пројекат прва награда 500, друга 350 и трећа 200 динара, а за други прва награда 650, друга 450 и трећа 250 динара.

* Г. Поповић, један од уредника француског листа „Nord", штампао је ових дана своју књигу „Le problème macédonien et sa solution. Etude politico-diplomatique par J. V. Porolni, redactedr du „Nord". Paris, imprimerie et librairie centrales des chemins de fer, 1903. P. 64, prix 1·50 fr."

* Београдски дневни лист „Штампа" завршио је у низу бројева превод чланка „Гете и Сарајлија" од Филипа Левса. —

* У понедељак, 17. о. м. одржана је у Паризу под председништвом *Бодена*, предавног министра, конференција, на којој је *М. Пархенис*, новинар, предавао о *Македонији и Арбанији*.

* *Путовођа кроз Нови Сад* књига је која је изашла из штампе као издање Српског Трговачког Удружења у Новом Саду. Сигр је те књиге да многобројном свету, који има какав год посла са Новим Садом, буде на руци, да покаже шта све има у Новом Саду и где је што, а још више, да у Нови Сад привуче што више људи из околине. Садржај је књиге: 1. Нови Сад, Важност Новог Сада, Становници, Привреда; 2. Магистрат и Муниципалне одборне од год. 1903; 3. Званија (уреда); 4. Лекари, адвокати, инжинери; 5. Управа Епархије Бачке; 6. Управне привредне општине у год. 1903. — Школе; 7. Уредништва новина и листова Новосадских; 8. Привредна област Новога Сада; 9. Српско Трговачко Удружење; 10. Огласи (где је чије оглас, види се у Шематизму на стр. 59—64); 11. Фирмокерете; 12. Чича Мија, од Змај Јована Јовановића; 13. Како се оснивају земљорадничке задруге; 14. Занат је златан (крупан разговор за наше ратаре); 15. Шематизам власти, установа, званија, друштва, канцеларија, стручњака, трговаца, индустријалаца, занатлија, привредника; 16. Ред вожње железничких возова; 17. Листиће за билете; 18. Поштарине.

* Срба у Америци има око 8000 (стално настањених). Већином су из Хрватске, Славоније, Далмације, Боке-Которске и Баната; па Србије их је нешто мало. Српских колонија има и у северној (Калифорнија) и у јужној Америци (Аргентина, Уругвај и Бразилија). Американи Срби имају неколико добротворних и помоћних друштава, која су се у последње време спојила у Савез српских православних братстава „Србобран". Издају 5 листова: „Словенски Глас" (у Буенос Ајресу), „Српско Јединство" (Чикаго), „Срби Американац", „Слобода" (Сан-Франциско) и „Српски Одјек" (Пуебло). Осим ових Срба, што су се стално настанили у Америци, има их много већи број који одлазе у Америку на зараду. Ових се већина враћа кућама: али неки проценат остаје тако

за увек. Из саме Лике и Баније рачуна се да их је у Америци на раду преко 15.000. — Њујоршки „Српски Родољуб“ јавља да је у последње доба одржан у Њу-Јорку састанак Њујоршких Срба, на ком је био приличан број и где је решено да се у том граду оснује један српски клуб. Та мисао прихваћена је врло одушевљено и одмах прво вече уписало се 19 чланова, а пошљовени су 33 долара за покућство. — У Питобургу у Америци основано је српско певачко друштво „Горски Вијенац“. Задаћа је друштву, да уз српску песму буди дух у народу. — У Кисперту, где Срби православни имају своју цркву и свога пароха Илију Комадину, до сад једином српском свештеника у Америци, одржана је уз велико учешће народа свечаственска прослава. Дописник у „Српском Одјеку“ нада се да ће тамошњи Срби уз своју цркву подићи наскоро и други свечаственски споменик, школу српску. — У Ледвилу има око четрдесет Срба, и то Личана, Бокеља и Далматинаца. Дописник у „Српском Одјеку“ саветује радинке да за сад не иду таме, пошто су због јаке зиме и великог снега послови врло слаби, па нема зараде. — У Пуеблу, где излази „Српски Одјек“ добио је Срби Митар Ковачић из Новога, из Боке, државну службу. Од 32 хиљаде Словена, што их има у Колороду, он је први који је постао државни чиновник. — „Journal de St. Petersbourg“ доноси интересне податке о напредовању православне мисије у најсевернијем крају Северне Америке. На Аљаски има данас 17 православних цркава и 60 капела. Прошле године саздана је у *Дугом* новa црква српског Св. Саве приложима парохијана који су за тај циљ скупили 2000 долара. Св. Синод је бесплатно подарио овој цркви иконе, а црквене власти овога краја подариле одело и потребне утвари.

* Не давно преминули митрополит херцеговачко-захумски Серафим Перовић завештао је око 64.000 круна за оснивање фонда за помагање сиромашних школа у Херцеговини.

* Руски часопис „Русская Мысль“ донео је у свеску за фебруар ове године писмо грофа Канинета О Маћедонији. Српска дневна штампа већ је писала о том и доносила изводе тог писма које писцу чини част а српској праведној ствари одаје заслужено признање. —

* У априлском свеску Ljubljanskog Zvona штампао је Н. Зупанић свој чланак *Маћедонија*. Резултат је: „Ако Маћедонија не дође у југословенске руке, изгубили смо и ми Словени... Једино је решење да маћедонски комитет не клоне, да Бугари не одбаце пушке, већ да се споразумеју са Србима. Бугари нека уступе Србима Маћедонију са Солуном, а сами нека се побрину за Турску Тракију и Цариград. — јер је тај предео до Златиога Рога по језику бугарски“. —

* Светозар Ћоровић дао је у штампу своју књигу „У часовима одмора“, у којој ће бити 37 цртица и слика. Књига ће бити велике осмине на 15—18 штампаних табака и стаће 2 круне или 2·50 динара. Претплату прима и администрација „Српског Књижевног Гласника.“ —

* J. J. Кнежевић из Пакраца (Славонија) отворио је претплатнички упис на књигу „Како да себи помогнемо или Реч у прилог сталешке учитељске борбе“. Претплатна је цена 70 потура.

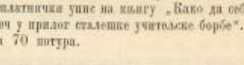

Ђорђе Милошев Мартиновић: *Прве песме*. Издање писчево. У Мостару 1903. Штампарско-књижарски Завод Пахера и Кисића. Цијена 1 круна.

Др. J. Цвијић: *Велика језера Балканског Полуострва*. Језера Македоније, Старе Србије и Епира. 10 карата. Издање Академије Наука. Литографија Државне Штампарије, Београд, 1902. — in F-o. Цена?

Разне ијесме Нике Мусића. Књига I. Сва књижевна права, задржавају аутор и лист „Српски Одјек“ Пуебло, Колоредо. Штампа и наклада „Српског Одјека“, код Петра П. Петровић — Његоша. М. 8°, стр. 129. Цијена 50 центи.

Рат и војска, од генерала Дерекагеа. Са француског превео Т. Љ. Павловић, поручник. Београд, Штампарија „Доситеје Обрадовић“, 1903. — 8°, стр. 52. Цена 0·70 дин.

Помозимо Високим Дечанима. (Ова је књига намењена само приложницима Високих Дечана, а прилози њихови употребиће се на оснивање за у будуће осигуравање Високих Дечана). [Написао Епископ Жички Сава Дечанац]. Београд, Електрична штампарија Тодора К. Наумовића, 1902. — 8°, стр. 92. —

Српска извозна трговина и аустро-угарска монархија. Разрађена предавања Божидара Никшиновића. (Прештампана из „Српског Пијемонта“). Пшчево издање. Београд, Електрична штампа Сапића и Комп., 1903. — B. 8°, стр. 60. Цена 0·50 динара.

Zemljopis Hrvatske. Napisali Dr. Hranilović i D. Hirc. Vlastitom nakladom pisaca. Svezak 12. U Zagrebu, Tisak Antuna Scholza. 4°, стр. 353—384.

Владоје С. Југовић: *Сјене*. Мале приповиједети. У Мостару, 1902. Издаље и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 66. Цена?

САДРЖАЈ:

У Министарству (наставак). Из Тасина Дневника. Пиће Таса Миленковић. —
Тајне суде. Песма Соколанина.
Аристотело и Панције као природњаци. Од Д-ра Рад. Лазаревића.
Пролећна песма. Мирон. С војске М. П.
Четворица сва. Роман. Написао И. Н. Потапенко (наставак).
Усамљени гроб. Песма Душана С. Бунића.
Манастир Соколани (из кутних бележака). Написао Т. Нејаковић.
Вожд. Песма М. Сивића.
Два говечета (Пазар Лотз). С француског Свет. Ас. Петровић.
Кипаткова легенда. Војислав Прус. Превела с пољског Рука Д-ра Бинзингера.
Листићи (Песме у прози, приказе, импресије): 1. Сивић с мора: 2) Вожд. 3) Вел. Ј. Рајка. 2. Љубичасто. Од Бестре Ст. 3. Повлаче
једни другог. (Књижевни) с оранц. Љубица Л. Б. 4. Сусрет (Ш. Ремер). Превела Љ. С. Л. 5. Стара аделаја (Ш. Ремер). Превела Љ. С. Л. 6. Анђео Истине (Рајнхалд Фолгера). Превео С. Д. Михајловић.
Преписка уредника (по питањима).
Уз наше слике.
Хроника (Наука, Књижевност, Разно).
Библиографија.

СЛИКЕ: † Матија Бан. — Сва Краља I српског краља (слика Вак Дајс). — Војвода Илић (радио Ј. Пенић). — Гамин лежи на Кинеке тврђаве. — Манастир Соколани с околином. 1 и II (слике Т. Нејатовић). — Пословна Пирзанин Илије. — Алуминатура Главног Штаба у Нишу. — Преписка уредника.

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16, на год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, књижару „Н. Искре“, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљ.-Срп. Државна Штампарија

Број 4. Београд, априла 1903. год. Година V.

У Министарству...

(из ТАСИНА ДНЕВНИКА)

(свршетак)

Пола један у сахат. Већ десети час.

На пољу чека публика. Она има права да буде саслушана, јер како оно стари Миљковић поминаше Винијева:

Чиновниче! Кад год ти јаве да има пекаква жалилац нешто да тражи, да пита, да протестује, да се извиштава од тебе, сваках се сети, да у плати, коју ти тога дана примиш, може бити која пара из пореза баш тога истог молиоца...

Бога ми — тако је. Са тога рекох послужитељу:

— Пушгај: ко чека...,

Врата се отварају.

— Господин' начелниче... Ево мене опет за оно моје примање — улази први и жали се газда Радован — три пута сам се жалио начелству; два пута сам опет овде поднесо жалбу, па српски писар Божа неће никако да одреди продају. Јутрос читам из „Српских Новина" да је отпуштен, али и ако, био је као не треба. Нисам жалио, коштао ме, само да ми се једном ствар сврши, али...

— Јесте ли написали жалбу?

— Јесам. Ево је...

— Добро. Извидићемо...

— Збогом...

— Ја дођо, господине, на куде вас — почиње Наум, стари папричар. — Несрећа сас ону моју паприцу... Пропадох, па то ви је... Ишао сам и у суд и код пласт, па не мож' цевап да ми дадан. А ко ти сега суди у општина... Да опростиш — ценабет... Фичанрич — младо лудо... Каже ми не се може сас тиранлук... Када ми не плаћа, што да ти не терам до оној свет... По шест пиша крка свак' дан на Вулевар — а мене не мож' да плати... Море, господине, сас је сада показрило... Док беаше капција — ни беасмо луди... Сега сад се сас искварија... Куку... Овија слободија спиџир ни је на врат... Нити те питура за чега ни кроште, него плаћај... Плаћа ги на очи била...

— Нисмо ми надлежни, газда Науме — рекох му, пошто разгледах ствар.

— Како належи? Вије одаиде заповедате на г. управитеља, а не можете на једнога паплулеског кмета... Био мохапција па' и ја. Каки ми је та работа...

Једва успех да га обавестим, да иде са жалбом старешиноме суду...

И оде колико толико умирен.

— Ја онако тек сватих тебе — почиње Н...— био сам код овог твог министра... Знам ово дуговање мале Крстићеве. Прекуструја је одређена продаја. Има изгледа да ће се ствар исправити, па сам га молио да се продаја одложи, да ни одаиде по жалби тражите акта, да их задржите. Већ знам како се то ради...

— Па?

— Министар ме упути тебе...

— Шта?

— Да питам... Министар ће те питати, а ти му реци, да то може бити.

— Али тако није по закону.

— А зар он зна закон... Како му ти кажеш, он тако ради... Он дошао за министра, па бајаги да се разуме у овим, као пословима. Слабо, Бога ми... Него, да причекам на писмо полицији...

— Не ћеш га добити...

— Зашто... молим те?...

— Разумеј се, то не може да буде... Како сме министар обуставити одређене продаје по закону...

— Па тако је рађено више пута . . .

— Море, шта је овде рађено, да ти причам, па да се каменим. Али те неправилности треба једном да престану . . .

— Зар пређе нису тако, па када ја тражим, да ми се не учини . . .

— Не може по закону . . .

— Којешта . . . Моји људи на власти, па да се штетим . . . А ти знаш, колико сам за ову партију радио. . .

— Ето . . . какви сте ви партизани. Борите се у партији, да ваши људи дођу за министре, па онда да их онако те за ову те за ону своју корист експлоатишете . . .

— Е па знаш како је . . .

У тај час њих министар не позва к себи. Тако затечех неких 20—30 сељака.

— Молим те Т . . . видидер шта хоће ови људи. Износе пуно незаконитости противу свога председника. Ишли су, вели, среском начелнику да се жале, па их не прима . . .

— Пусте нас, господине, још каквим речма — додају неколицина из гомиле . . .

— Идите с начелником у његову канцеларију, па ће вам он написати шта треба — говори министар жалиоцима . . .

И они сви пођу за мном у моју собу:

— Па што сте толико нас напустили послове у селу... Могли сте доћи и тројица, четворица . . .

— Е . . . баш смо хтели да видите невољу нашу".

Дознах писара Бркића и наредих му, да у саслушању жалиоца забележи све главније тачке у жалби и мени је однах донесе . . .

У том улази секретар Барукић, и, посећи једну рану актова, пође ме: да ли имам примена, да ме консултира о неколиким завршеним, а хитним питањима која су дошла министарству на расправу . . .

Таман сам почео посао са њиме, а улази секретар Божовић и доноси дешифровану депешу среског начелника из Н . . . којом тражи, да му се каже: како једну ствар да реши! . . .

Наредих Божовићу, да му однах спреми оваквог одговор:

„За ствари, које питате, постоји јасан пропис § 466. закона. Радите по њему. А то сте требали и сами знати. Други пут немојте обилазити своју претпостављену власт...

На онда наредих, да се нада наредба: да се срески начелници не обраћају министру непосредно него окружним начелницима; а осим тога, и да се за ток ма шта не употребљава телеграф, него само у важним, хитним случајима . . .

За тим улази стари пензионар г. П. . . . па моли, да му се нађу некаква акта да разгледа. Како је говорљив, разнеша причати, како је наш свет нерадан, лен, некарљив и т. д. . . . Да ти причам, вели: једне године некакав Талијан дођоше менажерију у Београд. Међу осталим зверинама, имао је, вели, и једнога лава. Свет је више, те гледао звериње. Да би више народа намамио, Талијан објави: да ће сваком оном, ко сиђе своју главу турити у чељусти лава, платити као откладу 200 динара. . . За два дана јавише се неких двадесет лица . . . Талијан се није надао, да ће наћи толико смелих људи; покаја се, на откладу спусти на 100 динара. И за ту суму јавише се њих десет. Талијану се учини и то много па спусти откладу на 50 динара. Тројица присташе и на ту понуду . . . Талијан већ не могаше више лагати... Али после два дана разболи се послуга у менажерији; нема ко воду да пуче, храну да носи, кавезе да чисти и т. д. Талијан паде на муке. Плаћа по пет динара надницу, на опет нико неће посла да се прими. . . Ето такав је овај наш сиротни свет, неће, па неће да ради — запрши г. П. . . . своју причу, па оде с мојом наредбом у архиву, да тражена акта разгледа . . .

— Покаже Бог, власти — уђаси Ранко Тајсић — ја се спратих, да нешто по актима поднем и да ти мало досадим. . . Код Министра има неко, а полицом овде код тебе да то свршим . . .

— Увек на службби поштованим народним посланицима — прихватих са осмехом.

— Хе . . . хе . . . да седнем . . .

— Седи . . . Седи . . .

— Да ти не досађујем?

— Каква досада. Па ми овде и јесмо на служби — народу . . .

— Ама како да ти ухватим ферк . . . Иде ли то од срца . . .

— Ја како . . .

— Ама вама полицајцима не може се баш веровати . . .

— Како хоћеш . . .

— Велике сам муке с вама видео . . .

— С другима? . . .

— Не дај Боже с тобом . . . Ја, слапе ми, немој узети да ти ласкам . . .

— Знам . . . Знам . . .

— Ја шта год будем тражио . . .

— Којгод има потребу, да се што жали, или што да тражи — ми смо за то овде, да сваком примамо и саслушамо . . . Кажи једнога који није . . .

— Не . . . не мислим то . . . Ја сватих због онога плаца у Чачку, па да ми ти видиш акта. Бога ми, ствар је праведна а иначе, слапе ми, не бих се ја за живу главу заузимао . . . Ја нећу да ми се каже, ето, што сам посланик да хоћу што. . .

— Знам да ти можда нећеш мимо закон . . .

— А има их и који хоће нешто муле . . .

— До душе има и таквих. Ја сам у овом министарству служио већ неколико пута, и отуда знам и прилике из разних времена. Имао сам списак, у који сам заводио: шта је који од народних посланика тражио, да му се учини, па да гласа за владине предлоге. Један

Ф. Консани Повяда

брат посланик, из тебе блиског округа, условно је само 45 својих захтева, па да онда владу помаже...

— Ама каквих, Бога ти?

— Па таквих: да се начелник његова округа премести или пензионише; два среска начелника да му се промене; један телеграфиста да се истера; два писара да се уклоне; три нове учитељке, једна његова кумица, да се постане; неких десет учитеља из његова округа да се разјуре; два механска права да се одобре; среска канцеларија на друго место премести; шест среских писара да се одмах истерају и т. д. и т. д.

— Хм...

— Ето, видиш, била по неки пут, да народни посланици, бајаги заступајући народ и његова права, на овај начин кампирају своје личне интересе и задовољавају своје ћефове...

— Хе...

— Тако је... Био сам као писар министарства и на овој првој скупштини у Нишу 1878. г. И знам, да је тада један твој пријатељ постао за неђ велики опозиционар пок. Радивоју само са тога, што му није хтео да учини по вољи и уклони капетана Вујовића...

Још не заврших говор, а послужитељ Сима улази и јавља:

— Господин Министар зове вас горе у министарску седницу...

Рекао се диже. Даде ми забележку по актима, ради којих је дошао. И опрости се са мном...

Када се врати одмах, јавише ми некога Турчина Алију. Пошто ми два пута учини селам, предаде ми карту заступника отоманскога посланика:

— Поштовани пријатељ — писаше Маркаријан ефендија — ово наш човек има жалба... Молим вас, да видиш, што је...

— Које добро? — упитах жалиоца.

— Не добро џан'м — поче учтиво Турчин, пошто још једном метаниса. И онда ми исказа жалбу на кварт, што му радњу забрањује и т. д....

Реков жалиоцу, да кварт ради по закону, јер је такав ред за нове радње прописан. Него да се обрати писменом молбом за одобрење, да испуни одређене услове, па му се онда сметње неће чинити...

— Евала... Пеки џан'м — настави Турчин...

— Иди сад у кварт и јави се чаршу. Ја ћу му сад поручити да буде мукајет на твоју мазбату...

И пријех телефону.

— Евала... евала — заврши Алија и, све назад повлачећи се, изађе из моје канцеларије...

За њим уђоше Никола Себарит, из Гвоздемовића...

— Које добро?

— Па добро је, господине, ако људи хоће.

— Шта би желео?

— Молио сам да изађем пред Господара, па ме упутише најпре овде до тебе.

— А каква ти је голема невоља, да мораш ићи Његовоме Величанству?

— Па да видиш, господине, није ми лако. Дуговао сам пешто пара газда Милисаву Зарићу. Вели, прошао рок облигације, па ме тужио. Суд писао среском. Срески неће да чека, него ми пописа све имање. Сада о Маркову дану одредио продају. И, вели, све ће да прода. Објанио то и по нашем селу...

— Узео си паре од човека. Треба да платиш. Шта може ту Краљ помоћи?

— Да ме *помилује од дуга*...

— Ко ти је то казао?

— Казаше ми у селу. Вели да идем у Београд, па да се јавим...

Објасних жалиоцу да су та рђаво упутили; да не може бити помиловање од дуга и т. д....

За оним молиоцем уђоше други. Опет сељак. Лепо одевен. Види се домаћин. Упућује ми га дворски маршал Рашић, јер му се, вели, чини, чудновата жалба жалиочева...

— Како се зовеш?

— Јован Н.... из Бобовишта...

— Које добро?

— Несрећа, господине, одговори сељак доста погружен и невесео...

— Каква несрећа, по Богу брате?

— Ама да ти кажем моју невољу...

— Деде да чујем...

— Ја сам из Бобовишта, среза алексиначког, па сад, када дође ова промена владе, општински одбор са председником пошто кинии на жене, донесе у судници решење, да ме јашу... Вели: да сам напредњак, па такиа је, кажу, дошла наредба у народ... Одредише и ко да ме јаше: некога Тодора Шишу одборника. То је, господине, најдебљи човек у целом срезу, има му, вала, двеста ока. Ја не могу то издржати. Прошле ноћи искрадем се из куће, те право у Житковац на железницу... И ево ме овде. Хтео сам пред Његово Величество, али ме упутише овде тебн, у министарство. Да помажеш, господине... Ја сам човек имућан, имам и велику економију... Познат сам у нашем срезу, па и куд даље... Ја ону бруку не могу издржати... Сад ене ме ту код нас, па ме курталисавајте, јер ја у село жив се не враћам...

— Какво јахање, несрећнице...

— Е ја ти се жалим, господине, па ти гледај, те ме спасавај...

Дознах писара Рајића. И издиктирах му на начелника среског строгу наредбу: да жалбу одмах лично изврши на месту, да потражи општинско решење, па ако стварстоји у истини, да одмах настави исљење против кривих лица; да жалиоца у свему заштити; да народ, поново, према већ издатој наредби, поучи и упути на слогу и т. д....

Дадох писмо жалиоцу, да га преда лично капетану. И он оде задовољан...

Улази млада, лепа, персона, тек ако је двадесет пејсва претурила. На њој богато одело: костим (фигаро,) шешир најновије моде, парфем виолет, саа ми канцеларија замирише...

— Шта би желели госпођице?...

— Молим, ја сам удата...

— Пардон...

— Ја сам супруга Н. среског писара у К.... па сам дошла, да вас нешто молим...

— Молим лепо...

— Мој муж... ви га сигурно познајете...

— Аха... познајем га. Био је практикант код мене у полицији...

— К знате... мој муж поднео је већ три молбе за премештај у Београд... Па још ништа нема... Знате, он жели у Управу варошн Београда... Па сам дошла, да видим и да вас молим... Будите тако добри... Молим вас... Знате К.... је пусто место, далеко од Београда... Осим две механе и среске канцеларије нема ништа друго... Пусто... Жалосно, ни друштва, ни куће којега, да се излуди...

— А ви сте сигурно из Београда?

— Ја сам Херка пок. Н.... кога сте сигурно познавали...

— Када сте се, ако смем питати, удали?

— Пре осам месеца... Али, знате, тако је у К.... тешко... врло тешко за жене... Нисам научила ни ону самоћу... Муж ме је послао овде, те сам сада код мајке... Седимо у улици... бр. 35... И, знате, не мислим да се враћам у К..... јер се надамо сваки дан да ћемо добити премештај... Али да знате како је тамо у селу... Само сељаци... прост свет. Има свештеник и учитељ, али страшно ограничени људи...

— Да не говорите случајно „француски“ или „немачки“?

— Знам... Из више школе...

— Дакле ви сте свршили институт?

— Јесам... дабоме...

— Е онда је доиста тешко за вас...

— Још како, молим вас...

— Свраћао сам у К.... Место усамљено...

— Пусто...

— Тешко за вас...

— Те још како, господине...

— Немате ни забава?...

— Каквих забава, молим вас...

— Свирате ли на клавир?

— Не свирам баш добро... Али сам учила нешто са мојом другарицом Олгом И... Хе, она се добро удала овде у Београду... Да знате, како лепо живи...

С. Тодоровић Стеван Немања предаје краљ свог сина Стевана Првовенчаног

— А ви тако...

— Знате по цео дан сам сама... Мој муж у послу са сељацима... Неки пут, а често бива, ноћу иде са жандармима у потеру, а ја остајем у оној пустињи. Нисам ни то научила, па зато вас лепо молим...

— Да знате, госпођо, ускоро се праве када потреба настане. Ваш муж скоро је постао српски писар. Служио је у престоници, па је, по својој жељи, послат у народ, да добије већу плату и додатак... Да га доведемо сада овде, морали би некога кренути одавде. То би било без икакве државне потребе, а на штету државне касе...

— Али, знате, тамо се не може живети. Ја вас молим лепо заузмите се... А и моја мајка молила је министра М.... ми смо, знате, и неки род па је и он обећао да ће говорити...

— Ништа вам, госпођо, не могу обећати поуздано. Када буде време, нанећу све молбе, па и ону вашега мужа Министру на решење.

— Али ја вас молим да се заузмете за нас... Ја, знам ви можете учинити само када хоћете... — заврши госпођа писарка, пружајући ми на растанку своју парфимисану ручицу...

— Добар дан — јавља се Милорад П. Шапчанин, управник позоришта — да вам нисам што на досади...

— Молим... молим ни најмање... Изволите... Изволите... Седите...

— Можете мислити, великн заштитниче наше Талије, нашто сам вам дошао — настави увек лепим речма спремни Шапчанин...

— Да чујем, увек готов на служби просветитељу храма Талије...

— Бићу кратак. Знам да имате и сувише посла...

— Молим...

— Дошао сам да тражим помоћи за државно позориште, за наше драго вам краљевско српско народно позориште... Док сте ово ни били члан а г. Благојевић управитељ вароши, ми смо имали богата прихода од такса на забаве, циркусе и од оних проклетих кафеџијанта... Када сте ви отишли из Управе Београда, тај нам је извор прихода скоро пресушио...

— Зар вам сада не шаљу?

— Како да кажем... Баце нам по коју мрвицу... Хе... када ово ви бејасте тако, треба нам нова декорација, нов намештај за позорници, пошљем вам само ноге Шинтеровића, а ви најете одмах кочина како да нам помогнете... Натерате Сидолијеву циркус, на осми редовне таксе позоришту, даје још по две представе у корист нашу... Хвала вам... Ја то увек причам... Својеци сте нас помагали...

— Јесте ли говорили са управником варошн?...

— Та јесам... Али ја сам дошао и к вама, да ви одаде прихватите молбу. Управник је нов човек. Не зна како је раније коришно за нас рађено, па молим вас да му то објасните... Ја се надам у вас... Ми вас у позоришту увек рачунамо као своја пријатеља...

— Молим... Ја ћу са своје стране чинити све. Говорићу и Министру о том, да вас помогнемо...

— Е хвала вам много... Више немам шта... Да вас не задржавам... Остајте нам с богом, наш драги пријатељу...

Испраћајући драгог ми посетиоца до секретарских врата, сусретох се ја нима са аустроугарским послаником баронон Тенелом...

— Ја пошао кама — ослови ме стари дипломата...

— Молим лепо, изволите...

И уведох га у своју канцеларију. Понудих га да седне и онда додадох: да ми се стављам на расположење... Он се осмехну. Поласка ми, да увек радо мени долази и т. д.

Дошао је, вели, опет због оне ствари око регулисања Дрине. Жалаше се, да му по тој ствари већ по трећи пут траже извештај, да му баш тога јутра депеша из Беча ургирају радњу по предатој ноти, да може наступити бојазан, да питање може узети општији правац и т. д...

Рекох му одмах: да то питање и господину Министру задаје велике бриге, да су властима на Дрини издате најстрожије наредбе, да је баш мало пре господин Министар тражио, да му ствар спремим за седницу, да ми је изволео наредити, да се о раду власти тачно извештавам и т. д...

— Али је Чворић пуцао на наше људе — додаде мало љутито господин барон... Он прети, да ће и даље то чинити...

— Радња Чворићева биће строго кажњена. Догађај се, уверавано Вашу Екселенцију, неће поновити. Све су мере предузете, да ствар иде мирним, правилним током... али.....

— Молим...

— Молим вас — настављах — да будете добри обратити пажњу и на неке не баш незнатне моменте. Далеко од тога да ја одобравам оваквс поступке наших људи, какве их ви представљате, мислим, да би правично било обазрети се и на оне околности...

— Молим?

— Наши људи, који имају земаља покрај Дрине, осећају се дубоко повређени у своме праву. Може се мислити, да им није лако дићи руке са својине, за коју су везане толике и многе старе, традиционалне, вазилијарне успомене, где су њихови претци живели, ту земљу обрађивали, и т. д.

Господин барон не могаше се сложити са мојим мишљењем ударајући на то, да је ствар дринска регулисана комисијом и да се мора извршити и т. д....

После дужега разговора још о томе: да се брже одговара на тражене извештаје и т. д. замоли, да му дадем један пословних скупштински по Хабзбу (аташеу), кога ће послати, јер му, вели, траже из Пеште, да види како смо ми одредили посланичку дијурну и т. д.

Обећах му ту услугу. И испратих Аустро-Угарску Екселенцију...

За тим јавља госпођа Н.... и некако тужна поче одмах жалбу:

— Ја сам опет дошла, г. начальник, за онога мога несретнога сина. Шта да се ради са њиме. Чуда ми чини по кући. Радио два дана, па ни се сада опет увалио у кућу. Тражи да једе, да пије, а ја немам откуда. Једнако се позива, да му је од оца остала очевина, а шта је остало, да је било хиљада, појела бих са оваким несретником... Молим вас, ако Бога знате, да се отера из Србије; нека иде без трага одаиде, да ми само несрећу не начини...

— Госпођо... Терати га из његове отаџбине не можемо. Што је он данас такав, доказ је да ви и наш

муж у његове детињске дане, нисте обраћали довољно пажње на њ. Нисте се побринули о његову васпитању и школовању. Пустили сте га, да одрасте пуст, осион и немилосан . . . Знам га добро, јер сам га још као малишана хапсио, док сам у полицији био . . . Врло тешко биће, када родитељи своју браћу и посао на полицију

— Какву службу . . . Молим вас, господине . . .

— Коме се то обраћаш?

Он обори главу . . .

— Мени? Да превариш другога и може ти се проћи. Али зар да обманеш мене?

Он ћути.

Е. Л. Лебрен

Е. Л. Лебрен

сваће. Одатле се пека шта наређивати. Него идите г. управнику на молите њега, да чини што треба . . .

Госпођа нерасположена одлази, а за тим улази Савко Бошњак, па одмах почео да се жали, како је емигрант, како је пострадао, како је без хлеба и т. д.

— Шта ћеш? — рекох онтро . . .

— Мислиш давно било, заборавило се. Срам те било. Називаш се Србином — а своју браћу издајеш. Зар си заборавио, да сам те 1886. године хапсио? Издајеш се за марвеног трговца. Путујеш по Србији, да бајаги стоку пазариш, а ти своју браћу, Бошњаке, уходиш, па их после тамо достављаш и пошказујеш . . .

— Молим вас, господине... То све износи онај Стојан Чокурило...

— Познајем ја и тебе и њега добро. Знам ја и све остале у претс. Дошли сте овде бајаги као мученици. Ми вам своја недра отворили, као браћу примили, а ви идете после, те нам непријатне правите...

— Ја писах...

— Тутп. Знам те. Као ти — такав је и онај Грбчевић, Косеровић, Јеленац, и други, сви радили онако као и ти...

Он се поклони, да изађе...

— Чујеш?

Он застаде...

— Сада је подне. Ако до три сахата не напустиш Београд...

— Ја идем у Ваљево...

— Не... не... Да напустиш сасвим Србију...

— Хоћу... Бога ми... — говораше плашљиво...

И изађе збуњен из моје канцеларије...

Ја одмах одох на телефон, да управнику варошн скренем пажњу на ову подлу душу...

— Имате ли мало времена и за ме... Добар дан — поздравп ме прпи ађутант Њ. Величанства мајор Ђурић, посећи у једној руци свежањић папира.

— Молим...

— Можемо л' бити слободни?

— Сасвим.

И наредих да ни се нико не пушта.

— Ја дођох да се с вама споразумем односно путовања Њ. Величанства...

— Ево сам на расположењу...

И онда седосмо за сто. Растурисмо хартије. Забележисмо места путовања Краљева по Србији; изнесох своје назоре о сигурности путовања; изложих спрему и остало што је потребно и т. д.

Брига о сигурности морала је изазвати озбиљну пажњу нарочито са тога, што су неки, у намери да зададу страх, шиљали пасквиле: о непажњи тајној спреми, предочавали су атентат и т. д. како је то већ чешћи обичај у нас.

Тако у том послу проведосмо пријатно времена. И пошто смо све тачно утврдисмо, Краљу сасвим одани ађутант, мајор Ђурић, један од свестпјих наших официра, оде из моје канцеларије, а ја се вратих за свој сто.

. . . . . .

Већ у велико подне.

Министар горе, у министарској седници...

На полу нема никога да чека.

По канцеларијама опет тишина. Само се чује како шушти хартија и перо кврчи. Сваки то похитао да довршп још што има.

Зађох по канцеларијама, да обиђем персонал. Све у реду.

Седнем опет за сто. Из стола извукох бележницу, да забележим данашњи дан. И додадох неколико напомене:

.... Спремити реферу министарства полиције. Тако исто и ново уређење Управе Београда, која се и данас управља по устројству од 1860. г. Увести поше стапоништва по систему Берлинске полиције. Увести Бертилонаж, модерну тајну полицију, коју нису образовале државе; неколико млађих а спремних чиновника послати у Беч, Берлин, Париз, да се обуче полицијским пословима; увести школу за жандарме; на крајним тачкама престонице подићи жандарске пикете, за што тачнији преглед о уласку и изласку из вароши, као што је то у свима већим европским варошима; за ону мангупарију, која из дана у дан све више пада у ансање, подићи занатску школу. — На онда: наши министри ништа друго не раде нсго само праве указе, и као да је писање указа и премештање чиновника најважнији посао сваке владе у Србији; са тога удесити да авансовање и премештање чиновника бива само двапут у години, најбоље у априлу и септембру, као што је то и на западу и т. д. и т. д...

. . . . . .

У том уђаси Сава послужитељ:

— Јављам покорно: Господа Министри изађоше из седнице.

Погледам на сахат — прошао један...

— Јави персоналу: да може изаћи.

— Разумем...

Кренем се онда и сам из Министарства...

Сунце ушекло. На његовим сјајним зрацима блистају се бајонети на пушкама у војника на дворској стражи.

На Краљеву Двору отворене све капије.

На овом тротоару пред кућом Симићевом искупио се свет, народ...

У дворишту Краљева Двора заједаше трубе и удараше добоши... Познадох нпак — „пред прек!"...

Мало за тим, на се на капији указаше дворска кола. У њима Његово Величанство млади Краљ са оним његовим пријатним осмехом на уснама... Пошао на доручак у Кошутњак...

Сав онај народ, стојећи овде, грину:

— Живео...

Ала ти је...

Ала ти је лице побјелило,
Побјелило и поруменило,
Па ја чезнем да те љубим прије
У повије међу очи двије.
Спусти главу. Нека срце збори,
Нека збори, кадй ватром гори!

Већ сам дрхтим — љубав ми је плаха,
Драго моје, гинем од сендаха!
Не знам ни сам, душо, како ми је
Сломише ме твоје очи двије.
Па сад чезнем да те љубим прије
У повије међу очи двије.

Још сам младјан, па кад старо нана
Прича сендах из старијех дана,
(Она прича и под старе дане
Како но је гледала јаране)
Ја задрхћем, не дам срцу маха,
Али опет гинем од сендаха!

Ваш капцнник како којим даном
Спе је више под новим бријањем,
Има мјеста, доћи ћу ја тамо,
Да се, душо, мало распричамо.
Да те љубим и после и прије
У повије међу очи двије.

Вкад. Ђоровић

Краљ-Миланово одмориште код манастира Дивостина

Аристотело и Плиније као природњаци

од † Др Рад. Дазаревића

(свршетак)

Итоле — антрене и сенке — праве сабе а *голе гидарке* — поникнином — граде ћошкасту грађевину од блата и легу у њој. *Голе копаче* — ихнемон — убијају паукове и носе их у своје шупљине, индске или друге, и затварају их кад у њих уђегу. *Мрави* се пчеле и рађају прве који су у почетку мали и округли, а доцније одужају и постану зглавкасти. *Цикада* — тетикс — има две врсте; једна је мала, појављује се пре и угине доцније, друга је већа, појављује се доцније а угине раније. У обе ове врсте „певају" само мужаци. Има још неких малих црвића, који се зову *ксилофорос* — дрвоносци —; њихово је тело окотано паучинастом песицом, која је сплела начичкана ситним дрвцима и само се из песице види глава и ноге. Ови се црви претварају у бенчице, али се не зна каква животиња постаје од њих (наше пеихиде).

Ради боље и потпуније прегледности навешћемо неколико врста инсеката, које је Аристотело споменуо у првој, четвртој, петој, осмој и десетој књизи своје „*Историје животиња*".

1. Бестриксос. Ове животиње постају од црних, малих гусеница, које се најпре развију у шигоплашидес, од чести крилате од чести без крила, а тек од оних постају бострихон.

2. Кантарис. Тврдокрилац у кога парење траје врло дуго, радо иде на сирдљиве материје, а ларва његова живи о смокви, крушци и т. д.

3. Карабос. Буба са роговима између очију. Ларва њена живи у сухом дрвету.

4. Клерос. Живи као ларва по сопињацима и прави мреже као паук. Није сигурно да ли је какав Clerus.

5. Мелолонте. Буба живи у балеги волова и магарица. По овоме не може се мислити на нашу кокицу — Melolontha *L.*

6. Ормодакис. Инсекат, који се развија из црва, који опет живи на неким биљкама. Извесно каква буба, на сву прилику каква куркулионида.

7. Бомбилиос. Описује се као најмањи, недружељубни пчеласти инсекат, који своја јаја ложе под земљом, у њедрима са мало меда.

8. Тентредон. Животиња у облику осе, али шири и прави велико гнездо у земљи — сигурно из рода vespa.

9. Еиполос. Инсекат који надеље на светлост. Сравњен је са плерос. На сву прилику каква мали поћни лептир.

10. Кротон. Паразити говеда, оваца, коза, — постају од траве.

11. Акарн. Најмања Аристотелу позната животиња. Изгледа бела и живи у старом воску. Не зна се шта је.

12. Емпис. Двокрилац са бодљом напред. На сву прилику пожарац.

13. Тетикс. Укупно име за једну врсту (ахетас) и једну малу врсту (тетигонијде) цикаде (Cicada).

14. Мија. Двокрилац који боде сурлом и при лету зује, жедре сасе и врло га много има. Врсте рода Musca.

Могли бисмо побројити и остале врсте које је Аристотело назвао за инсекте, али ће и ово довољно бити да обележи начин описивања и посматрања у оно доба. Аристотелова су посматрања од чести изврсна а од чести погрешна, што ни мало није чудно нити је за осуду, јер кад помислимо, да је то све савладао један једини ум, да је описао све животиње што дотле није нико чинио, онда је несумњиво Аристотело толико исто великн природњак колико је био великн филозоф, који је одржао своје име до наших дана.

Кад је грчка слава и величина почела опадати, онда је почела са њима упоредо да опчезава и њихова наука и вештина. Рим је наследио стару Грчку, али завојевачки Рим више се трудио да створи велику империју, што је и постигао, па је онда почео да ужива и одао се сјају и раскоши. Рим је истина гајио државне науке, али о природним наукама, о посматрању животиња знали су Римљани само толико колико је потребно да се зна која је животиња укусна, а сем тога знали су и по коју басну или причу о другим животињама. Од Аристотела прохујао је дуг низ година и векови су се почели низати, за које су преме писци тек овде онде узгредно и споменивали животиње; и то је све трајало донде док се није појавио други природњак који је, као и Аристотело, посветио један део својих студија проучавању животиња. Тај је човек био *Кајус Плинијус* (Cajus Plinius Secundus Major). Рођен је у Кому год. 23. по Хр. Он је чешће употребљаван у ратној државној служби и по страним земљама и најзад је био адмирал средоземске флоте. У томе положају погинуо је 79. године приликом једне ерупције Везува, где је био рад својих студија.

Плинијеве је био оптерећен многим пословима, па је довста за дивљење, како је добио времена да напише толика дела, од којих је већине нестало и само се одржала потпуна његова *Историја Природе* (Historia naturalis). Она је написана у 37 свезака, од којих је 7—11 зоолошког садржаја. У 11. свесци реч је посвећена о инсектима.

О овоме делу Плинијеву водила се дуго препирка; неки су му придавали велике важности и предности, а други су оспоравали и једно и друго. *Хумболт*, у своме *Космосу*, говори о Плинију и високо га цени као природњака. Мишљење тако одличнога научењака мора имати јаку тежину при оцењивању Плинијева као природњака. Истина је, да и у Плинија, као и у Аристотела, има много, па чак местимице и нешто више од обичних трешака, али до оних резултата долазимо кад ценимо његове назоре и посматрања са високог ступња данашње науке а заборављамо да су они производ свога доба.

После Аристотела био је Плинније први који је у својој Историји Природе обухватио све животиње, па чак Плинније иде један корак даље од Аристотела, јер се у његову делу истиче много јасније извесни систематски ред и опис појединих животиња опширнији је него у његова претходника. Како је Плинију очевидно био узор Аристотело, то ћемо из Плинија навести само неколико разлика и то систематским редом.

а) *Бубе = Колеоптере.*

Бубе (scarabaeus). У њих су прва крила покривена тврдим дускама или поклопцима.

Неке бубе граде велике кугле и у њих унесу јаје пре, од којих опет постају нове бубе. *Кантариде* постају од малих црвића, а нарочито у суперфастим изратињима на стаблима дивљих ружа. Многе бубе постају од црва у њему или стаблима (нпр. cerasites), а неке постају из трулога сока из стабла.

Од буба које је Плинније описао, навешћемо ове:

1. Lucanus. Њу описује као велику врсту са роговима, на којима су двоструке рачице, које могу по својој вољи да затварају и отварају. Ова је буба наш јеленак = Lucanus cervus, L.

2. Плинијe описује у општe неке бубе које граде ваљке, али им не даје имена. То су, на сву прилику, наше врсте Attelabus.

3. Бубе са посуграњеним роговима.

4. Lampyris. Свеће ноћу кад размахну крилима, иначе она покривају светлост. Наши свитци.

5. Cantharidae. Под овим именом разуме Плинијe гроздо разних буба са разноврсним шарама и другим особинама, али све садрже у себи нешто или више отрова, али му није познато у којим је њиховим дедовима тај отров.

Плинију је била позната и школска и унутарња употреба кантарида, а за ону последњу наводи колико је опасна, цитирајући случајеве за своје тврђење. Ове су бубе наше Lytta (шпанска буба), Mylabris и друге сличне.

6. Cerastes. Ова буба постаје у стаблима из јаја. Кад се ухвати руком она цичи, а кад у стаблу издуби толико места да се може окренути онда „рађа" младе. Овде је на сву прилику мислио Плинијe какву стрижибубу.

7. Curculio. Шкоди житу. Наш жижак = Calandra granaria, L.

Е. Л. Либрент — На послу

8. Pulex. Под овим именом разуме Плинијe сем обичне бубе још и лисне — Haltica, Geofr.

9. Cossis. Ларве у храстовим стаблима; гаје се бранцем и једу се. Наш Cossus?

б) *Кожокрилци = Хименоптере.*

О постајању *медне пчеле* (apis mellifica) наводи Плинијe Аристотелове назоре. *Злоће и стрмљавости* распло-

ljivaju se o jesenji ali ne y jedno vreme, nego y svakom gnezdu ima y isto doba larava, bencica i razvijenih mladih insekata. Zole, koje on naziva ichneumon, nose male paukove y svoja gnezda, nosnu ih zemljom i legu ih, i od njih postaju zole. *Mravi* (formica) postaju iz jaja y prolece ili na prvima slicnim jajima. Plinije zove bencice mravinjim jajima (kao sto se i y nas i danas zove).

Od kozokrilaca spominjeuekoo one:

1. Apis. Plinije opisuje opirnije pcelu, ali ne iznosi nista novo. Trutovi i „nesavrsene pcele" zovu se fucus, a *matica*, koja se zamisla y Plinijevo doba kao muzak, zove se rex (kralj).

2. Vespa. Nase zole. One se ne roje i nemaju matice; zove velike muhe i otkidaju im glave, prave visoka gnezda sa vostanim tablama iznutra.

3. Crabro. Strsljenci. Prave gnezda pod zemljom ili y rupama.

4. Pseudophex. Neka vrsta zola koja uvek leti usamljena. Mozda kakva anthophora.

5. Pod opstim imenom culex opisuje Plinije nekakvog krilatog insekta koji zivi y nekim sumarcima na hrastovu listu.

6. Formica. Mrave opisuje po Aristotelu, samo dodaje da se upotrebljuju kao lek, a „mravinja jaja" jos i za bojadisanje obraza i t. d.

b) *Leptiri = Lepidoptere.*

Leptir (papilio) postaje od guse. Ona se y prolece staloxana na rotkvinom listu, dobija oblik projinog zrnca i stvrdne. Od svakog ovog zrnca postaje prav, na posle tri dana gusenica (uruca ili eruca), koja postupno raste i najzad postane nepokretna i dobija tvrdu opnicu i tad se krece samo pri dodiru i zove se chrysallis — bencica. Posle nekog vremena prese opnica i izmili leptir iz nje.

O razvijanju leptirova ne daje Plinije josnite jasne pojmove. Tako na primjer: on navodi, da posle tonke kisne postaju gusenice na bokkama, na kojima pojedu sve lisnje, cvetove i sav plod. Takvih i slicnih nazora ima dosta y Plinija, i drzimo da nije potrebno navoditi narocite primere.

v) *Buve.*

Sem xrisomelida i lisne buve, razume Plinije pod imenom pulex obicnu buvu (Pulex irritans, L.). Ona postaje od prasine i skace zadnjim nogama kao igrac na konopcu. Dalje sto govori Plinije o buvama sama je praznoverica.

d) *Dvokrilci = Diptere.*

Od ovih opisuje Plinije komarca, obicnu muhu i jednu vrstu komarca, malio, koji je neprijatelj pcelama i dosadan naocama; zivi samo jedan dan. Ne znam sa cim je.

e) *Ravnokrilci.*

Od ovih opisuje donekle i neke polske stenice, a sem nih josi i *mikade* i veli, da one carne terajuci vazduh iz dve supljine ispod prsiju prema jednoj razapetoj pokretnoj opnici iznutra.

z) *Pravokrilci = Ortoptere.*

1. Locusta. O skakavcima zna Plinije da legu e jesenji svoja jaja y zemlju i tu ih onesu na gomile a kada dodje prvo prolece, izmile mali skakavci bez nogu i mile pomoju krila. Trzajuci nogu i krila proizvode tonove. I ovo je sve sto Aristotelu.

2. Plinije opisuje neke skakavce bez krila, a to he na sve prilicu biti larve skakavacke.

3. Gryllus. Ove zivotinje idu nazatke, carne nocu i buse rupe y zemlji. Na sve prilicu ovim opisuje Plinije nase zrikavce.

4. Nase nocne opisuje Plinije kao zivotinje koje buse oglusite i nocu muzicirajuj.

Plinije opisuje josi neke insekte pod narocitim redom, ali je opis tako slab, da se ne moze zakljuciti, koje je insekte Plinije opisao.

Mi smo pri kraju svojih letimicnih crta o *Aristotelu* i *Plinuju*, dvojici prirodnjaka, od kojih je jedan sin drevne Grcke a drugi novoga Rima. Veliki Stagirit ziveo je pre Xrista i bio je ne samo veliki filosof nego i veliki prirodnjak. Sa njime nije izumrlo njegovo uenje y prirodnim naukama, a posebno o zivotinjama, nego je prelo y doba xriscanstva i veoma dugo, cak blizu onoga stoleca, nekinom vladalo y prirodnim znanjima. Grenke i nepravednosti, koje nalazimo y Aristotelovoj Istoriji Zivotinja, ne treba ni malo da utinu na nase sudenje o njemu kao prirodnjaku, jer kad y onome devetnaestom veku, y veku, kad se y svakoj skoli uce opirnije prirodne nauke i koje cy duble prodrle y sve slojeve nego pre 22 veka, moze jedan Englez (Hollingshed) da napise y svome radu o prirodi ono: „Strsljenovi, zole, pcele i slicne zivotinje, y kojima nije oskudnja, postaju, kao sto se y opste misli, prvi od trulih mrtvih kova, drugi od pokvarenih jabuka, krusaka i poslednje od krava i volova. Ovo je mogune", veli dalje uceni Englez „sto se tice prvih i poslednjih, na i onih drugih, jer mi vidimo npr. zole samo kad hoce nocne da spr"— onda se ne mogu zamerniti Aristotelu sve njegove grenke, a narocito kad se vise y obzir onaj ogromni materijal koji je imao da posmatra i da ga opise. Uzevsi trezveno radove Aristotelove kao prirodnjaka, moramo priznati da je Aristotelo otac danasnjih prirodnih nauka i da ostaje najveci prirodnjak y starini.

Plinije ne moze da se sravni sa Aristotelom; opirnost Aristotelova uma ne vidi se y Plinija i ako ny je on bio ugled. Aristotelo je posmatrao i vise da

посматра и да цени а Плиније је примао све без критике и отуда су толике махне у његовој *Историји Природе*. У заслуге Плинијеве морамо урачунати, што је увео систем у својој *Историји Природе*, што се у Аристотела не види тако јасно.

Ценили их на како, једно је истина, да су обојица, и Аристотело и Плиније, били представници природних наука свога доба, и да је у прилог оличено умовање старих Грка а у другоме, покрај све учености, и лакост латинске расе.

Збогом

Зашто дрхћеш, мила, у наручју моме
Као нежни цветак премалена рана?
Да л' те плаше ветри што се бесно ломе,
Или тужна писка оголелих грана
Над главама нашим што се сплићу дружно,
Из' ти душу дира ово вече тужно
Без недрога неба, без мириса цвећа —
Вече што те младу на растанак сећа.

Дал' у души твојој наскрсава сада
Слика прошлих дана, заносна и мила?
Па јецаш од бола, несрећна и млада,
На грудима мојим, где си главу скрила.

Ту где куца срце бесно и учајно,
И душа се вије у мукама тајно
Што сакрити мора у дну своме муком
Што би да ти каже гласно и с јауком.

Још једампут само вреле усне твоје
Да пољубим, чедо, и косу и око,
Нека нам се душе у вољупцу своје
И бол нек у грудма скрије се дубоко.
Згледнућу још једном небо среће своје
У очима твојим где сад сузе стоје, —
Винућу те чврсше око питом паса
И довикнут' *Збогом*! мукло и без гласа.

Милутин Јовановић.

Зајечар, 1903.

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНЕ ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋЕВ

(НАСТАВАК)

XII

Лесковцу, на десној обали Ветернице, даље се Шемси-пашин конак, двоспратна кућа једна, врло пространа; одаје, одајице, ћошке, софе, горе; доле трем и одаје за послугу, под соламлуком мушку, под харемом женску. Око конака врт са шадрваном између леха за уживање и праве пред молитву, и велики ветњак са свакојаким воћкама и чардаклијом с једнога краја на други, с јабланима око зида и с читавом честом од јасмина, где би се лако скрио човек, и хрло за дуго.

Конак је, нарочито тамо где је харем, врло лепо намештен скупоценим застиркама и јастуцима из Смирне, занесама из Дијарбекира, персијским ћилимима, огледалима са стакленим оквиром од сто боја и стотину шара. Најлепше су намештене у хараму три одаје, једна с улице и две из башче, где пашиница госте прима, што се турски вели мусафир-одаје; а још лепше су намештене сад, кад ово причамо. Зидови су им, од пода до тавана, покривени красним и богатим Фати-султан-хануминим дарovима. Поклањене арабеске на тавану сакривене су сваленим материјама, златом везеним, махрамама много шареним, косама кићеним, галовима, они што је било најлепше у големом Бедестану царитраденом, и што су возле три сиротице, Туркиње из Смирне, како причају буле, три године. У дну једне мусафир-одаје сложени су душеци, јоргани, јастуци, све свила и кадива, све везено златом. У дну друге мусафир-одаје читава кујунџиница, зарови од сухога злата, с рубинима, крупним смарагдима, сафирима, путије од сребе, и један чибук, с великим ћилибаром, Фатиму ћувегија, све филигран рад; на сваки посуђе, на легени и ибрици од правога сребра које Турци зову ерма-ћумиш.

У трећој хусеин-одаји, с улице, чивилук, полици, лазило цео један зид: педесет „ката рубе“, све свила из Дијарбекирја, све већ из Смирне. А Фатина спрема, и рухо, дарови од Солуна до Прокупља, донети су на двадесет коња, буле причају.

Колико је дароза и спреме види се, што је тим украшавало оне три одаје десет жена уз припомоћ слушкиња десет дана. Одаје се бејаху претворише у радионице: лестинце, чекићи, гвоздени клинци разне величине, на концу, жице; а хануме као седеше тапетарке. Оброк им је био одмор. Некад се прошле без оброка, јеле с ногу, радећи; и ноћу радиле.

А кад ово би готово, пусти глас пашиница, да је свакој, без разлике пере, слободно доћи и видети, те попрепе жене, Туркиње, Српкиње и Јеврејке, оне које нису показате пашину спиу у сватове. Остакљајући обуће још пред кућним вратима, неке су се на чардак, улазиле у те красне одаје и гледале чудо од лепоте, и од богатства, збуњено, не умејући одатле изићи, док их не опомену пашине слушкиње с им вала ићи, плакаће ин деца, остаће им мужеви без вечере, па ће бити грђење.

Једне су долазиле, друге одлазиле, тако по нас дан, исколико дана пред свадбу; а пашиница се појавила кадкад, прошетала кроз те одаје, с дугачким скутом свилене јој антерије, држећи главу високо, на престима, и кревуљи плећима по стамболски; прошетала би као паун... Висока, танка, очиј плавих као море, трепавица црних као ибришим, дугих као крила ластавице; млада, једва да има тридесет једну-две; родом из Сирије, из града Алепа, кћи неког паше, Турчина; на пиће још буле. Лесковчанке, споре племство, за то што је много охола, јер неће да је од краја „видела“, не би имала велики пос, то јест, не би била охола, него би са себи равних лубазно, с малим кадуњама благо, са сиротим нежно.

Прошетала је кадкад, а ни с једном није проговорила, чак ниједну није погледала, па ни онда, кад су додиривале земљу, врховима прстију, где је поруб њене антерије дотакао, на тад прибоснеше прсте к својим уснама, што је значило „љубико ти скут, хануме-есенда“. Јер те што нису знате њену спиу у сватове, она је пресудила, с нису њеного друштва достојне, а камо ли њој равне. Њој је писано онако, њима онако. Бог дели срећу, а шћерија чорбу, па нека им није на њу жао. А оне које нису њој равне, и које стоје преда њој као земља према небу, а с којима се *може* разговарати, на чак и проћеретати, то нису хануме из авлије, кадуне каквога занатлије, дућанције, или, рецимо, онако некога радника, већ робиње, и беле и црне. С правим је, по мњењу „правих турских племића“, хануми од *оџака* (од колена) сраното говорити; с другима сеоан. И прву и другу уредбу, вели, нису писали вечници, не дај Боже, него Бог; и прва и друга уредба није пуштена с каквога земаљског тахта, него с неба, исто као оне четири књиге, из којих се човек учи да верује и љуби Бога, и како ће му се судити на овом свету за рђава дела.

Племство, господство, господство, племство, на то се паша полакомио, стога дао душу ђаволу; за то се пашиница гордила, поносила се и онако покошљена. Наједаиут није рекла: жени ни се сви хаџузовом кћери; сто, двеста пута: биће ми сваха рођака цара царева.

Да се онда наше гордила, било би је сад мање срамота, и не би пролазила кроз одаје као петао кад му покваре перје.

„Ко ходи по земљи, а у небо гледа, ни се сплоете и падне — врло је смешно.“

Пашиница је знала добро ту њину пословицу, а није се не ниједанпут остала. Али откуд је мислила да ће се сплоети и пасти, кад јој се пут којим је за нашом пошла чинио равнан као тепсија.

Јер она је знала да је Фати-султан била пенчана, да јој је погинуо ђувегија, и да је она остала *слободна*. Толико знала. Мање него други. Муж јој није причао ни нешто што је, по мњењу Турака, жени за причање, а камо ли онако што.

Гордила се, поносила се, на сад?

Док се паша не прати на Прокупља, све је нешто лепо очекивала, све се добру надала, те није дирнула ништа ни од дарова ни од спреме, кад би се поново свадбовало да је готово; а кад се врати, па јој каза шта је и како је, под кога је Фати-султан, да је кадуна другога и ако није од њихова сина пуштена, и, најпосле, *шта мисли* мула-Халим, то јест, да ни је сина ом убио, еруе јој за час стаде, свест је остави... Кад ништа нису имали с мула-Халимом, плашила је његовим именом сина, кад је био мали, а и сама га се бојала; а камо ли сад. Кад се мало прибра, стаде је обузе. Куд ће од бруке! Срамота је чак и од слушкиња. Јер што пула узе, не врати. А и како да врати кад је ту пенчање! Венчао се с невестом неки Бал-беја! „Јаузк, јаузк! Опет јаузк! Има ли правде и закона?...“

Неће одајама како никад досле. Не гледа у слушкиње, а заповеда им, не заповеда, него нарећује, као кћерима, или млађим другарицама, да што пре поскидају и склоне спрему и дарове.

— Нека ти се донесу, кузум Есма, мердивене, на чеврета... чевре по чевре, јаглук по јаглук с тацина у сандуке, оне... не може да рече „Фати-султан-ханумине“.

Одмах, ханум-есенда! одговара Есма понизно, и хита.

— А ти, кузум Џане, душеке... душек по душек, јорган по јорган на нусаепр-одаје у сарачану, тамо... не изусти „камо се у годину дана једанпут ухвати.“

До сад заповедала врло дебелоуспе праве робиње, Ђулгер, а сад сама!

Раде слушкиње и чуде се што сама заповеда, што не крче плећима по стамболски, што не држи главе високо, и што ходећи стаје целом ногом.

Колико је год слушкиња, сваној је поносито наредила, сваној по коју благу рекла. Лепо, и као некакво другарски, с њима, да јој се тајно не подсмевају (јер јавно не смеју), и да доле с њом оно што јој заиело на лицу читају, бригу, страх, и стид. Али како ће оне баш сте опазити, кад је у „светло лице“ никако не гледају, није ред, већ одговарају погнуте главе и спуштених очију.

У овој кући, до пре неки дан веселој, сад брига, страх и стид, а кад би се нешто ово нерило, по ина ита би претерло. До пред свадбу сваку ноћ, до зоре, сви отпени харени, и свирка, песка; а сад нико, и ништа. Тишина.

Крај капије је непрестано капицика, млада Цигапка једна, па чим прилуна хлапа на капији, или звекне, она одшкрипе капију и тёпка се: — Вај! вај! Јаузк што ћете се по овој врућини пратити: ханум-есенда није код куће.

Гошће се враћају постиђене; јер у Турака је обичај примити госта, и казати му ако није домаћин (или домаћица) код куће нешто је сео и одморио се.

Паша-ага покварила обичај, да би се сачувала од погледа тајно подемељаних, и запатканих својих пријатељица.

И после, она није могла примити хануме, јер јој је у харему сви.

Затворила је као девојку, па га не пушта. Није јахао, није стрелио, али је мушко, младић, па би му вајада тешко било у харему, да није са женама научио. Материн једнина, одрастао у харему, да је увек најџи пред очима. Сад је ушао у седамнаесту, а до пре три године ишао је у женски хамам, с мајком; до пре две године налазиле преда њ девојке, развијене. Купао се са женама као жена; играо се с девојкама као девојка. И ко зна, још би, да се мајка не сети е је човек. А ево откуд се тога сетила. Увек се играо с робињама, с Црнкињом Ђултор, и Черкескињом Замбак; час задиркивао једну, час другу, час их пуцао за питиње, час их штипао за образе, час утрпао

Мало ишше, у сарају, код оца, много се игра ораха. Страсан је играч ораха, и страсно гледа превртање голубова „на двадесет глава“ и бој петлова. Голубарник му је пун голубова. Сваке године спреми по једнога петла за бој. Лани му петао био надбивен, и ту је проговорила азијатска крв, хтео је својега друга, кога је био петао „победилац“, појести посред срца, да га од тога не задржане Турци што се бојаху скупили да гледају бој петлова. И јахао је катнад, али не на ату, него на једној дивној мазги, длаке као атлаз, у самим златним китама. Кад би отишао у Пронкупље, пројахао би, обично, кроз све турске сокаке; а на самим мазги држали су руке сејмени, обучени у празничне рухо; около их је било још, као да су посадили на мазгу дете, па паде да не падне. И Фати га дањуг видела, на мазги, прошао је мимо њене кафеје, и чула је да су њене другарице узвикивале е су му очи лумбул, е су му уста ђул; видела да су се ударале у груди

Т. Пилатовић

Развалина манастира Давидовице на Лиму код Бродарева

за руку, час ударио по плећима и грудима, час их затварао у једну свесним храчну сарачану, нарочито Замбак-робињу, и није је пуштао отуд док не обећа да ће се играти с њим *Шекер-Шербет*. А попевши се и он с њом затворио, па је тамо плашио, откидао од једнога старога дињћурци сапун, па јој то нетао у недра, вичући: Сичан! Сичан (жиш! жиш)! Али једанпут доће Замбак хануми на тужбу плачући. А кад хануна саслуша девојче, отеже: Аааа! И забрани сину да се затвара са Замбак-робињом: а у нече рече паши о је време да се хануке крију од њихова Бал-боја — прошапао петлић...

Џоџер, или, како га родитељи од милости зову, Бал (мед), висок је, танак, очију плавих, трепавица црних, ваученице као угленом направљене. Леп, иста мајка. Час је обучен као њојник, час као сеита, данас као Персијанац, сутра као Черкез, сад јерлија... Писмо је учио код куће.

кад је за утро завикао, али она није ништа осетила, јер Исмаилово јој је лице било урезано у срцу прво, те јој било као она светлост што јој допре до зенице у јутру, кад се пробуди и очи отвори.

Затворила га мајка као девојку, јер зна како се Арнаути свете. Пашу су, како она верује, набедили, али ко ће то доказати онин дивљацима. Излетеће неко преда њ усред бела дана, па... После ће га сакрити на бесу, и ништа. А и кад би га ухватили, каква би њој ајда била, кад... Материно срце не сме даље.

Паша, и ако млад, и ако развижено лане, није видео Фатме, а у њу се залудио: причала му мајка, и робиње, и једна стара бегованица о њеној лепоти много. Нестрпљив био. Црна Ђултор пребројила колико је дана до његове свадбе, на толико зрна пасуља метнула у чанг његових широких шалвара; и чим би устао у јутру, а

она: — Избаци једно, Бал-беј. Тако данас, тако сутра — остало једно, а он се радовао као дете играчки, као што се радовао кад му петао осветла образ. — Сутра ту! Али што шта му је то њему драго сутра донело!

Тешко му је било што их је то свањало, и право му жао било. Кад му кажка казала код кога је Фати-султан, плакао је као женско; а после се стидео, чак и од црне и беле робиње. Залуд су га звале да се играју ораха. Нити се играо, нити се с њима разговарао. Метнуо би шиљте на прат сове, па би ту сео, и наслоњено главе на колена а загњурио главу у руке, и по читав сат тако остао. Смишљао је, тако, седећи на прагу, како би се осветио мули, и што му набедио ока, и што му украо невесту, што се венчао с њом. Али како да се свети мули он, што плаши робиње мишем, а и сам га се готово боји, нарочито пацова, кад се појави изненада, из преграда под дољапина, у оној одаји где с мајком спава.

Туговао, стидео се, и, најпосле, шта ће, узео се играти ораха с црном Бултер и белом Замбак; а оне му све уграбиле, више него пре, закмуриле се над би год њихов „оџак“ растурио његову „кућу.“ Игра се с њима у потканку, под једним великим шам-дудом, у хладовини, само је нарочито направљено за играње ораха, почупана трава, утапкана земља; а мајка наредила те се јасминова чесма посекла; све се пребацило преко високе ограде на улицу, те закрило пут, заједно с пилским ћубретом. Уклонила чесму да не би неко преко зида на у њу, и кад се Бал-беј игра да шиље, да... Не! Материно срце даље није смело.

Тако пашиница и син јој. А паша? Прошао мимо ове три одаје, широм отворене, кад се из Прокупља врати, и угледан искићене задове, у земљу да пропадне. Уђе у своју одају, метну чибију, па се не појави до мрака, док пашиница не узе лупати длаком у врата, заклињући га у њихова Бал-беја, да јој отвори.

Три дана се затварао, и после пошао из одаје у одају, с ћошке на софу, у дугачкој антерији, готово као женској, хаљини какву Турци носе кад су код кућe, распојас, у белом ћулаву, бос, у терлуцима од прведа сактијана. Тумара, забринут, луд од бриге; застаје, зажмури и почне својим танким гласом; сам говори. Мало, па стане у башчу, мисли да ће му тако лакше бити, а оно горе: у јаблановој сенци види мулу; од стинчева зрака причини му се мулин затагаи; од жубора шадрвана шапат лутих Арнаута. Склони очи, да ово не гледа, а оно его мулина сина, на ату; млад, леп, исти његов Бал-беј. Пролази мимо пронупачки сарај; заседане се кроз пушкарнице пушчане цеви, и чу се пуцањ, виде где момак с ата пада... — Јаџук! Јаџук! Јаџук! Хиљаду пута јаџук! једну јаспру за милијун лира, за небројено благо, мир душе за господство! Мисли паша, гласно мисли, а глас му дрхти, и чисто је промењен, сам га не познаје, чини му се да то неко други говори. И узму га нити змије прилоџкиње, мула-Халимове речи: Ти си мени крив дукан.

— За крв ич не знам, мула, вала! говори испрва у памети, после шапатом, па се сасвим заборави и почне гласно.

— За крв ич не знам, мула, вала! и похита на чардак. Коју год слушкињу сретне, пита својим промењеним гласом, не затварајући очи, као обично, јер хоће не само да чује, него и да види шта му одговара. Пита: — Где је Бал-беј? А слушкиња: — С ханум-ефендијом, паше аскетлери (светли). Одговара му понизно, а гледа га уплашено, јер јој се учини да није баш... сасвим паметан.

А да ли види он, опакоњић, паша, букару, ону тројицу из прокупачкога сарајa, што оставише децу без родитеља и хранитеља, где грцају у ланчој Морави? Да ли њих гледа онда кад очи исколачи, подиже ћулав с темена и устрча уз степенице као махнит?...

Тако прних недеља: а после: — Мула ме позвао на жегдан, па се понајбо, јер вели да се арслан с арсланом бије!... Али тај нети мула признао је и да је хајдук, да ми је украо сиаху. За мулина сина нема сведока. За мој сиаху сведоци мула. Ја ћу против муле даџију (тужбу) падишаху... Даџију ћу ја, ама... Како би било да прво пустим глас да ћу подићи падишаху даџију?... Да пустим. Да заплашим горскога вука, гладна... Доћи ће ми на разговор, и на договор, није друго. Да се договоримо да... да Фати-султан на испит иђе. На испиту ће... иђе једа обе венчана... Жена не може имати два мужа, по закону; не може да... Кад је питају за кога ће... „За Бал-беја“, одговорише весело... Бал-беј, мој, булбул; мула вук... медвед...

Хоће да заплаши мулу падишахом, решио се. Не сећа се шта мула рече, да ли на у годину макар један дан, над се Арнаути не боје ни падишахи.

Пусти глас једнога дана, на чика, ослушкује. Чим халка на капији, или звекир: — То је улак... донео ми мула у пронупачки сарај на договор. Данас, сутра, прекјутра... Прекјутра се чу топот коњски и у капију, одједанут, и звекир, и халка, и длановн.

— Шта је?... Ко тако луди?!...

— Сејмени.

Изиђоше преда њ три сејменина, задихани, као да су пешке дошли, трчећи; донесе му при глас:

— Паше аскетлери! Буна! Њихас изгинули Турци, ђаура... Дигао буну мула-Халим... На власт хоће... Дигао се цео ејс његов... Војвадни послали друмове... Иду к Лесковцу... Хоће да однеле пронупачки сарај... Сва чаршија затворена... Сиуд капци на пешерима...

— Шта?! Шта?!...

— Дигао се мула-Халим, цео ејс... Буна, паше аскетлери!...

— Десет пута пита, и десет пута одговарају, једно те једно, непрекидно, задихани: Буна...

Паша се окаменио. Стоји као камен; ништа више не пита. А кад се прибра, уже да зове војне старешине, да им заповеда да дигну војску на оружје, да иду да умире побуњене Арнауте.

— Тражио си од Ђавола чеиенку, он ти метнуо на главу камен.

Погодио мула. На главн му камен, у срцу му лед, ако се зове Шемси, није шемси (сунце) да га отопи... За једну јаспру милијун лира, небројено благо...

Пође по кошку, опако распојас и бос, у терлуцима од црвена сактијана. Брже ходи него до сад, мисли на коју ће страну. И нигде излаза, сиуд вид, сиуд луки главом. Пре само није знао с кога ће краја почети; сад краја и не види. Тужбу је у главн написао и у главн цару поднео, а сво сад где је у главн повлачи, цепа, пали, и пушта пепео према ветру, да га разнесе, да му нигде трага није. Претка! Плашење! Претно вуку овцом; плашно мечку решетом, мула-Халима и Арнауте падишахом и законом! — Ха! ха! ха! насмеја се својој лудости грохотом. Виде, да има часова кад је човек луд, а чини му се е је паметан.

И до сад су се Арнаути бунили, и то против власти, али њему није било опако. Бал-беја из харема не

пушта. А напиница од страха чисто луда. Час плаче, час се смеје, смеје, тепајући сину као малом детету, стискајући га на својим грудима, грудима материним, да га те груди задаве у харему, кад заиоли да изиђе, да оде међу другове . . .

Из Прокупља стижу паши гласови, у сваком сату по један, и се буна не стишава, е су друмови посецнути, па нико не сме ни тако ни овамо, ни кириџије, ни трговци, ни опако путници; погинуло неколико „ерлија“. Прокупчана, и Турака и Јаура, изгинуле многе чиновије хавуз-Ахмедове, јер су Арнаути до његових чивилука, и гине војска . . .

Он посла још војске, и пред војском Мурат-пашу, старца, који је много пута стишавао побуњене Арнауте, и увек их брао стишао. А Арнаути, ови други јеничари, што се не боје, каткад, ни падишаха, често су се бунили, и мисли: „Јесте, мула. Блато ми до појаса, до гуше. Како ћу кроз град, кроз вилајет где пашујем?! Насиједе ми се и турско и каурско. Па још кад дође ред да вратим оно што је Фати-султан-ханумино; кад пође читав караван с њеном спремом и даровима од моје куће к Прокупљу, па чаршилије встрче пред дућане, кадуне се прибију уз кафезе да — сијре!... Резил!... Грдан мој резил!... Јок. Морам да опрем блато за својега образа, и с образа својега прадедова. . . И на образу ми је блато . . . Чист ће ми образ бити, кад Фати-султан буде кадуна Бал-бејова . . .

Мисли паша, мисли, ни с ким се не разговара. Најпосле смисли: да почне лепим. Где не може пушка и сабља, ту ће лепа реч. А мула долази у сарај кад се год позове. Знаће и свога пријатеља и друга никога пашу . . . А! Како уме онај паша! Реч по реч као бисер на ибришим.

Српски Академски официри из српско-турског рата 1876.—78.

паша слао војску да их стишава, и да гине, заједно са сиротињом, и турском и српском. . .

И назад, дахну душом паша, јер му јавише с је мир. Нема Арнаута ни друмовима, ни у Прокупљу; мир...

Дахну душом паша, смишљајући, одмах, какав ће пешкеш Мурат-паши, не знајући да се Арнаути сад нису умирили, већ само примирили, јер ни постало праха и олова.

Крију они од Турака, послане им улака, да склопе барјак. . . Попуконе се, и одмах почеше доносити из Ниша, придучкарења, праха и олова: „Нека је све готово, ако се паша посали, па опет пусти онакав луд глас, то јест, да ће пред падишаха с данком против мула-Халима.“

Само мало паша дахну, да опет тера . . .

— Хтео си у лут где булбуља пој, па си пао жмурећи и запао у блато. Сад се тих мулиних речи сети. На уснама му мед, на језику шећер. Лепим ће боље мулу него најмирнијега човека. Разговараће се, договориће се с мулом да доведе Фати-султан у Прокупље, у свој конак. Ту да јој падну она два венчања, ту да је испитају, ту да каже хоће ли код муле, или да дође његову Бал-беју. За Бал-беја ће; ружа је за булбула . . . И то венчање уним оком гледа, па се радује, опрао се од блата. Испраћа сина и снаху у Цариград, на му је лако . . .

Сам паша, сваку ноћ, до глухо доба; седи на једној отвореној ћошки на неком шиљтету, а месечина га бије у обријано теме, изазива му заједно с мирисом бошчадувана рој мисли. И кад се после по ноћи сети постеље и устане, осећа се тако лак.

И био би сад чак и весео, да не бијаше нешто што га узнемирује. Напр., ако пукне даска на тавану, или ископа пас рупу крај конака, страх. Да ли је пре пушао

таван и да ли су иси били тробари, не сећа се. И не сећа се да је икад до сад чуо Мане Кукувију у својој махали, а сад свако вече.

Тишина, глуха, мртва, само се, с времена на време, чује ноћнога стражара палица, јавља сате: Так! Так! Так! и вике Мане Кукувија: Кукувију! Куку! Кукувију! Разлеже се страшан глас овај, лудаков, ноћном тишином.

Ману су Турци, одавно, кад је био млад, момче за женидбу, украли и потурчили девојку, с којом се три године волео. Кад му је украли, разболео се, а кад му она поручила да није човек него жена кад не може од Турака да је отме, полудео. Из Ваљеване је, а никад од тада није у Ваљевци, него тумара, завлачи се по шуми у дупље дрвећа и виче, дању, у пролеће, с кукавицама, а ноћу, увек, с кукумавкама. Понекад дође у Лесковац, где му је девојка потурчена, на дању тумара турским махалама као да је тражи, и ћути; а ноћу виче. Двадесет осам година од то доба, од његове девојке само пепео, вајада, јер је умрла још прве године пошто су је потурчили, а он је још тражи, још кука за њом и прети Турцима. Кад је најдаљима иесечима најпиће вичс, а тишином разлеже се његов глас далеко, језа подузима сваког који га чује. Турци, враћајући се из кавеје, обилазе га; не грде га што иде ноћу без фењера као хајдук, грехота; не псују се на његове претње, боје се.

Паша га до сад, како му се чини, никад није чуо у својој махали; а сад, ина недеља дана, сваку ноћ, баш око поноћи, кад се сам слободи, и разиесели. Јежи му се кожа, и што је у души лудо за неколико сата, то Манов глас обори за цигли један тренутак. С њиком Мана Кукувије причују му се и мулине речи: ти си мени крви дужан.

XIII.

Отишли су ждрали и јасте на пут далеки. У ноћу као је Исмаил ходио сплано је први мраз са сланом траву, и покрио је први снег, танак, сух земљу; скрили су се сићци, не пеју птице, тишина, само овај големи бор много шушти, и тужно се преиђа голо дрвеће, јер духа с Јастрепца помаман ветар. Јастребац се облачи у бело, и брда и долине, и увија се у бели покров брег под Јастрепцем на чијем је врху гроб Исмаилов. Беле се кровови иских кућа арнаутских и високе куле муи-Халиловс, а прошарани су јатима врана, што с маха на мах пруј, гачући, као да се од нечега уплашс. Стока по појатама, људи по кућама, пуста поља, само замакне за брег поседкоји Арнаутин с пушком о рамену и хртом за собом, иде у лов на зечеве, и пробу сеоским путем по две-три Арнаутке на коњма, журе се у оближње село послом, или у госте. Зима . . .

Сирота Фати-султан! Дочекала зиму у Топлици, без наде на срећне дане, и ко зна да ли с успоменама на Исмаила, кад му више не следа ата, не милује хрта и сокола, не љуби руке, не плаче над оружјем. Замутиле јој се очи, бистри горски кладенци, увело лице, свежа мајска ружа, и, каткад, чује се сух кашаљ, из груди.

Час је тужна, час толико замишљена, а час немирна, хтела би некуд далеко, ни сама не зна куд, на онај брег под Јастрепцем, увијен у бели покров, вајада? Или некуд даље, далеко од муле? Или у Лесковац? . . . К Лесковцу се окреће, душом полази. . . Тешко рањена голубица! Тек што је раширила крила, пади да не може, склапа их, клоне . . . И опет се као пречему нада, нешто очекује? Чему нна да се нада? Шта очекује? Да ли се сећа поруке мајке Исмаилове: ако ми не осветн сина мушка глава, пека га осветн женска; или . . . Никому ништа не казује, ништа не говори. Бејаше се мало повратила, и разгалила, па . . .

Одо јој мајка, и оде јој несуђена заова, у Прокупље, на два дана, или, како Турци кажу, на две ноћи, да обиђе кућу (јер како јој погибе брат, напустила и кућу и мајку); остаде она с мулом и дадијама мулине кћери и сина. Па дадије је остављало, а мула никако, жао му било вајада; или је није остављало, што му је њ његова кћи остављала, полазећи, у аманет, као себе, или Исмаила... иенеету његова сина.

А кад се Садије-ханум, мулина кћи, врати, зачеће је страшну, жуту као лимун, сву уплакану, и тужну, него као убијену. Глас јој бејаше промукао, и болан, болан, кад, угледавши несуђену заову, узвикну: — Вај, ханум, све сам изгубила! . . . И ту је ударила у грчевито јецање.

— Све сам изгубила! То сое Исмаил је, мој брат, толиковала је сестра и љубила Фати-султан, плачући с њом за дуго.

Али од тада Фати мулу не двори, не пуни му чибук, не нали му га. Од тада кула није лут и тужан, него смућен, и као да се пешто стиди, као да избегава кћер. Од тада не посу по гробу свога сина ни прво пиринча, јер му не отиде на гроб. Од тада оне две Арнаутке, дадије мулине кћери и сина, иеште се крадом погледају, и шапћу нешто, кад су саме, осврћу се да их котод не опази. не прислушкује. Од тада Фати више лежи него што ходи и седи; плаче . . .

Час-по на легие, на чуиан ћилим, или на шиљте, обучена легао; мулина кћи чучне прај ње, нетне јој руку на чело, ухвати је за руку.

— Ватра, Фати-султан! Грозница?

— Грозница, Садије-ханум. Не знам кад не ухватила.

Овако одговара несуђеној заови. А кад јој мајка опет дође, мој: — Ништа ми није. . . Није грозница. И силом поче устајати; седа у један кут, навали се, на тако остаје дуго. Мајка седи преда њој, забрађена белим јашмаком онако као кад се Богу моле, с бројеницама; проналази урмине кошчице кроз прсте, шапће, пиха се, и час-по на метне руку на кћерино чело, узме је за руку, гледа је у пуне туге очи, што се стакле од залеђених суза, у изгорсле усне; а кад чује кашаљ, дубоко уздахне, крадом, и крије сузе, окреће главу од своје кћери.

Арнаутке, из свих села, чувши да им је болна мулинина, поћеше долазити на коњма, с раширеним белим чаршавом преко пуних бисага, да је обиђу, и да јој донесу поклоне.

Пуни разови поклуда, банића у бакарним саповима, грожђе из турпије у земљаним здјелама, и мушкуле, и јабуке на грапчицама, и крушке из слане. Арнаутке седе около, пуше, мирише ни одело на угаљ, а неко и на неопраштину; прозори сад затворени, на њеричавима хартија, њеричава брашном облепљена да не улази хладноћа у одају; свеглости мало, чиста ваздуха нимало, мирис јела, с одела, дим дувана, угаљ у мангалу, дисање толико душа, туга, ииоткуд нада на боље дане: све више веће лице, све се чешће чује сух кашаљ, из груди . . . А мула све смућенији, и као да се све више нешто стиди, све више избегава кћер, не посипа пиринач по гробу својега сина, јер му на гроб не иде више никако . . .

XIV

Јуче је дошао мули пашин вељил, по у годинама човек, обучен као о Бајраму. Дешратиште га сејмени.

Мула га примио на кули. Сами су седели, сами се разговарали нешто, дуго. У собу је ушао тршут мулин кавеџија, једна стари Арнаутин, и ушао је тршут његов

И кад вељил оде, мула позва Арнауте. Сутра-дан су Арнаути опколили кулу својега муле, рано, спремни за пут, на коња, у празничном руху, оружани до зуба. Кад год прате мулу у сарај, увек се обуку, наките боље. И мула се онако обукао, и узјахао својега вранца, пастушета ата; али пре него што је пошао, није га додирнуо стременом, а ат није вршнуо, да одјёкну брда и Јастре-

Мекре Мола кћи

чибутџија, једно момче арнаутско. А кад је вељил пошао, мула га испратио до прека прага! Шта су се разговарали у одвојн, нико не зна; а кад се растајаху, мула рече ово:

— Јок! Нека не долазе паше у Топлицу, јер су Арнаути сад... У сарај ћу ја...

бац, јер је осетио да не носи на плећима весела мулу, ни лута, него брижна, смућена, тужна ваљада... Ат је осетио, Арнаути опазили да нема у мулину оку пламена што бухтијаше кад је пошао Шемси-паши први пут, и кад дође буну с претње и пламена Шемси-паше, те један старац, који је тршут у Цариград ходио и тамо свако чудо

видео, жмиљаше, е је прво преме туге што огањ с пламеном; после, пламен се угасио, огањ пригорео, остао жар под пепелом, па тиња, тиња. Тако умиљује стари Арнаутин и шује Шемси-пашу, а мула јаше напред оборене главе.

Мула смућен, Арнаути гори него пре, лути што им мула иде Шемси-паши, крвнику, пеују, прете и ударају коње стременом сваки час а кад дођу близу каквога дрвета, опале, неки, из пушке, те се стресе снег и прне препланшено јато врана гачући.

Кад ућоше у Прокупље и ноћоше његовим уским сокацима, не истрчаваху људи да их гледају, но ако су се нашли на улици, брзо улажаху и ударају чивију. Сокаци празни, затворене капије, високе, оковане мртвечким екserима, затворене чивијом, а негде, где су укућани плашљивији, и мандалом; и позатварани су сруд капи на прозорима, јер се чуло е иде мула с Арнаутима.

Чује се топот и прска втона, из далека, а чаршијом, отвореном, заклада неописан страх, и узеше се спуштати ћепенци, где је год турски дућан, или српски; арнаутски осташе отворени. Наједаиут се промаја: два дућана отворена, на три ћепенци спуштени, тако целом чаршијом.

Кад заћоше у српску махалу, и мула бејаше далеко, отвори се једна трошна капија, искрпљена парчадма тенеќне и жупе, и истрча из дворишта једна сиромашна жена, Српкиња, наричући за сином, и скиде шамију с главе, гологлава проклињаше арнаутску силу и турску обест. „Луда! Луда!“ узвикнуше неки, колико толико Божји људи, и обиђоше је; а други, ћаволови синови, окренуше коње к њој, да је прескоче... Претаише је, на продужиште пут, не осврнувши се... Кад се последњи пут побунише Арнаути, убише јој сина, њену милост и хранитеља, кириџију, који бејаше пошао у Ниш с топличким јабукама. Мула је Арнаутин, али да се обзире и нађе шта учиниште ови ћаволови синови са женском главом и оја-ћеном мајком, не би им се прошло иаште срца.

Кад мула оде у прокупачки сарај, Шемси-паша га на поглава дочека, чак пред вратима одаје с тахтом. Уведе га у одају, посади га на тахт, на своје место. Из друге одаје изиће ниишки паша, плав, висок, у чохаиим шалва рама цимстове боје и чалми; поше се на тахт. Шемси га посади до мулина десиога колена, а сам седе према њима.

Ту су седели, прво попили по два филџана каве и попушили по чибук дувана, па отворили мухабет, то јест разговор. Лесковачки паша, про надувен, салан, сад дубалан, попизан, много, како Турчин може да буде када се укаже потреба; а ниишки паша, и ако млађи од овога, у свему, ноћиле разговор, само ниже речи, као бисер на ибришим, с медом на уснама, са шећером на језику...

Пристаде мула да се Фати-султан доведе у Прокупље, у његов конак: ту да јој „надну“ оба венчања, ту да је испитају, ту да се изврши иовоза венчање... све да буде по оном реду, који је у својој глави одавно, кад се умириле Арнаути, писао и написао Шемси-паша.

Мило Шемси-паши, мило, цикиую би од радости, а уздржава се, крије радост, да је мула не опази, да се не попаје. А како да се не радује? ... Зна за кога ће Фати-султан... Сирање блато с образа, пројездиће кроз сав Лесковац, и Прокупље, нека га иде и Турци и Јаури. — А! Шта може лепа реч! И што се не може постићи кад се стоји право, постиће ће се, увек, кад се макар мало преиије грбина, тако мисли Шемси-паша. Јер он тврдо верује да мула пристаде на разговор и договор, и на све друго, с иашиим лепим и слатким речи и његове иовизности, а не зна да би и једно и друго било што глуху говорити и слепу намигивати, да мула иемаде и на уиу и на срцу онај умели пупољак у његовој Топлици, да не поимели: Хајде! Опростиће ми и Бог и сви, кад пристанем да се и њена реч чује.

Договори се мула с њима, па се врати у Топлицу. Каза Арнаутима, пред кулом, за овај договор, па оде у кулу; и наједаиут се дуже сплна граја, вика, дивљи узвици, небо се проламе. Дерс се Арнаути, сви у један глас.

— Нећемо! Не дамо!

— Да дамо кад мула хоће.

— Зар нашега муле кадуна на иснту?

— Не дамо!

— Да дамо кад мула хоће.

— Зар да правимо волу Шемси-паши?

— Крвнику?

— Јок Шемси-паши, него нашему мули.

— Мулу туга обрвала, на не зна шта зборн.

— Зна. Туга иије у глави већ у срцу.

— Не дамо мулине кадуне.

— Јок! Јок! Јок!

— Да идемо зарадн муле. Ама ако каже да ће за нашина сина, на комаде ћемо је.

— На оволишиу парчад.

— На ћемо је исина...

— Кучку исина, рече један осиачан дугоња.

— Кучку исина! захори се силно, из свију грла, небо се проламе.

Сирота Фати-султан! Чује страшне речи, а за срећу ништа не разуме; нити јој их когод преводи... Слуша. Пребила се уз прозор са хартијом, крај мајке, прислонила оно на парчеиде стакла на прозору, па гледа... Вујица! Нека мислим устане која ће је заустакити. Таласа се, човек до човека, на сви као бунтовници, из очију пламен сукља, лица чисто опакажена, загледају пушке, гледају затегиуте. Млади хоће у Прокупље, да убију Шемси-пашу. Стари их спутавају, говоре; сви стари узеше говорити е је мула дао *бесу*, на би ну они заленили блато на образ...

Одустају од пута, али се закуиу да ће мулиницу на комаде, ако рече да ће за Шемси-пашина сина, или ће је привезати коњма за репове...

Граја се не стишава, ни дпвљи узвици? Мулина кћи улази у одају где ја Фати-султан, плаши ли се; разабрала је шта је, те се грухне у груди и с дадијама говори шапатом. Боји се буне, да се Арнаути не дигну на њена оца, што никад досле, да иу не запале кулу, па куд би сирота Фати-султан, по зими, болна преболина, и где би она дела рухо и оружје брата једиица... Уђе у одају, на кад је Фати-султан уиита шта је, шта говоре, а она не каза е њој прете, него слага: — Шемси, проклет да је! убио Мемтар-агина сина... Још иије плаиио један дуг, ено где направи други, проклет да је!... Лаже, лаже, и опази где се граја стишава, прислони и она око на стакло, угледа, неће Арнаутина, оца. Не чује се шта им говори; пролази кроз руљу; сви му праве место...

И мало на се граја сасвим стиша. Арнаути се разиђоше, сваки отиде својој кући. Мула се поше на кулу, оборене главе, и погурен: чисто човек не би рекао да је

то онај старац што пре неколико недеља украде девојчу, што отиде у сарај наши, што прими у аманет од своје кћери невесту својега сина . . .

Тринут уђе у одају где је Фати-султан, и тринут из ње изађе. Гледа да нема код ње никога, те да јој сам каже шта се са Шемси-пашом договорио, не би ли га тада пољубила, и опростила му што се заборавио, *мало* погрешио, „као човек“ . . .

(Свршиће се)

У марту

Пролеће прохладно нестално марта,
Промењљиви дани као твоје ћуди.
Ко по оку твоме да ти срце цени,
Ко по свежем јутру о ноћи да суди?

Студени ме ветар у децембар враћа.
Облак небо смрачи ко и твоје лице;
Осећаји моји умиру у души
Ко у хладној ноћи прве љубичице.

Влад. Станимировић

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. К. ЈОЛШЕНКО

(наставак)

Ова собичица, столица, сто, постеља — и ја сама. У осталом, не, нисам сама: тамо у њима невољиве и уздише некаква старица, по имену Хивра. Цео ђаа великих светлих соба, застирача, гардина, дивана, дивавчића, столова, столица, канделабра, слика, сатница, — лепо, угодно, спретно. Каква огромна разлика!

„Пања је у кабинету; великим расковнијим ножем од слонове кости са златним украсом (овај нож поклонили су му официри када је напашао из пређашњег пука) секао је листове тек донесеног војног журнала. Мама у гостинској соби разгледа модне слике; пред њом је кројачица Легорјева, — питање је о мојој и Лидиној пролећној одећи. Стара мајка веже кружиће за свеће, — то јој је двесташтетврти кружић што га везе у животу. Њезин живот као да је сав посвећен томе послу: прелази од жуте боје ка ружичастој, од ружичасте ка плавој уноси довољно разноликости у њезин живот. Ове кружиће поклања за сваког годишњу добротворну дружбу. Осим тога, старинајка чита јутрос јеванђеље и моли се Богу. Лида у сали прегледа музикалије, и овог часа седе да се вежба; а ја одлазим сваком од њих и смејем се без икаква узрока не знам чему, а и сви се они на ме осмејкују. Млађа сам кћи, — каза.

„Ја знам само да њих волим, а ништа друго не знам. Не умем чак ни да се наместим како ваља, јер о томе се увек мама стара. Она врло добро зна, када треба мислити на лепо одело, о новој блузи, о бојама што су према моме лицу; шта лепше осенчава контраст између нежно-ружичне боје мојих усана и тамне, густе косе; између нежно-ружичне боје угасито плавих очију и дугих црних трепавица и црних обрва. Мама све то зна и мени није од потребе мислити о том. Никада не желим шта ћу јести, доручковати, ужинати, пресмакати. О свему томе мисли старамајчица. Вазда је уверена да сам ја још мала, и ако ми је већ 19 година.

„Клавица треба да једе! спремите Клавици какао! Дајте Клавици грожђа!“ Хоћеш — нећеш, треба јести и пити, иначе се старамајчица љути. „Ти ме више не волиш, Клаво!“ — рекне и принесе рубац очима. У осталом, у ње нема суза, па за то само шмрцне. Доиста, немам ни о чему да мислим. Ако лако озебем, то пања, кад му јутром или вечером љубим обријани образ, види у мојим очима пре него што то сама осетим. „Ти си у затвору. Детету није добро!“ И одмах шаљу брижни позив Семену Андрејевићу, нашем старом доктору. Семен Андрејевић дотрчи, очима ми било, тражи да покажем језик (што никад не урадим без смејања) и отпрати ме у постељу.

„Увек се радујем кад год Семен Андрејевић нареди да „чујам крепет“. Моја је постеља мека, рубље бело као снег и меко. Моја и Лидијина соба сва је ружичаста, светла. Али Клавки није добро, „у девојчице је лака патрња“ — за то се на прозоре спуштају сторе и по соби се рашири ружичастри, пријатни сутон. Свуда тишина. Ако ко пође у собу за спавање, одмах му се говори: „Тише, не узнемирујте Клаву, није јој најбоље!“ — Ако ли се улази у нашу собу, пази се да врата не шкрипе, и иде се на прсте. Мисле да сирота Клавица спава, а Клава о том и не мисли. Њојзи се дошада што сви о њој мисле, — и то је све! Мали егоизам, ништа више. Клава воли и диету коју јој одреди Семен Андрејевић: сиакан бујон, зелени грашак, пилећи забатак и компот од шљива. Искрено говорећи, она баш тако не воли бујон и компот од шљива, али га једе са изразима задовољетвом, јер јој изгледа занимљиво и смешно како је сви некако тужно погледају. А већ је давно и давно здрава, а Бог ће знати да ли је баш и била болесна: тај грех нека поднесе душа Семена Андрејевића.

„Ја сам лепотица, то ми је познато без поговора. О томе ми сви говоре: и наши и туђи. Вита сам као пóма — то старамајчица вели; глава ми се некако парочито држи, као у Венере Милоске: то тата позадано зна, јер је путовао у Париз и био у Луври. Врат ми је напредно скројен и бео као млеко, — о томе сам се пред отледалом ја сама уверила; доиста — као млеко. Кажу да је велика ретност имати црне трепавице и обрве, а плаве очи. А у мене је баш тако. Мама непрестано говори, да су неправилне црте мога лица, али да то не мари ништа и да сам ја права лепотица. —

„Заборавила сам још додати, да никад нисам морала мислити о том, како ћу провести време, како ћу се забавити и провеселити: да ли ћу у позориште, или у циркус (а циркус необично волим!), или пријатељима, или ћу одредити седељку код нас. О свему томе стара се Лида. Лида је старија од мене за две године, и мислим да је лепша од мене; али, изгледа ми, сви други мисле о том друкчије. Она је скромна, правилног лица, озбиљног и хладног погледа. Ја сам живахна, окретна, весела; волим да скачем, да се смејем, а она се споро никад не смеје, најпаче ако се само осмехне. Изгледа, да она и не зна шта је то смех. Од ма какве шале — ја се до суза смејем, а она само разгуне усиице у осмех. Покрети су јој одмерени, лагани; много чита — све некакве дугачке романе — а још више размишља. Седи тако с књигом, па се замисли, замисли, а књига јој леже на коленима. Ето каква је Лида. Мушкарцима се не дошада; кажу, да је се боје. Али ја волим Лиду, јер је према мени добра и никад не ме гледа оним погледом хладним и без страсти, којим друге погледа. А чудо што свира у гласовир. Много ради: некад се по четири часа ни с места не помакне. Учитељ музике, Зајзалко, вели да је у ње велики таленат, а да га ја немам ни трунчице. Ја јој не завидим; ништа више, веома се радујем што немам никаквог талента. Ко има талента, треба по четири часа да седи за гласовиром. А ја бих умрла од досаде, кад би тако и са мном било. Дуже од четврт часа не могу! Хвала Богу што немам никаквог талента.

„Оставила сам перо на страну и прочитала све што сам написала! Изгледа ми да имам много уобразења. Написала сам тако као да сам још и сад оно што сам била. А мислила сам да се све у толикој мери променило, да чак неће моји ни замислити како је некада било. Али не, све ми се поново јавило као што је било: старамајка као да је жива, и како је већ давно отишла с овог света. А Лида... јадна моја Лида! У осталом, и онда је ћу „мала егоисткиња“ волела, искрено волела.

„Паде ми на памет питање: зашто ја ово пишем? Не, прво: због чега? па онда: за што? — Због чега? Због тога што је у души мојој много мисли, утиснака и ликова, па је тешко држати их за увек затворене у себи. У моме животу има много поучнога. Ја не ћу да ми перо лакше, јер никада ни језиком не лажем. Ја не ћу да се уверавам, како ово пишем без икаква циља, већ само себе ради; нити како желим да овај свезак не дође у туђе руке и да га нико не чита! Не, ја не пишем себе ради, већ за друге; а за кога — не знам. Ја сам уверена да ће овај свезак доћети утеке ако дође до руку човека у чијем се срцу накупило много вређања и презирања светског. Ето и одговора на питање: за што? Према томе: ја не бележим само оно што ми дође на памет, него се старам да средим своје мисли и осећања, и хтела бих да ми се верује...

„Не могу рећи да живимо баш највеселије, али ипак нам време нескетно пролази. Од зоре до мрака оно је тако употребљено да се не можемо жалити на досаду. Нису у нас само забаве, о не! Отац је озбиљан човек, доста времена пробави у свом кабинету, чита, па чак и пише. Има једну дебелу књигу, у коју свакога дана нешто записује. Он нам говори: „Ја нисам ни из далека присталица тако званог женског васпитања, по коме бих допустио женскињу да напусти породицу и да се одаје спремању за неке научне положаје. И што ће јој то? Зар човек, који узима себи жену, тражи од ње ма какве научне положаје? — Али и ја признајем жени право да буде образована.“ — За то нам и јесу, када смо свршиле курс у пансиону, долазила два учитеља: Марков — веома стари професор који је већ давно у пенсији (он је признавао и знао нашу књижевност само до Љермонтова, а све после њега — као да није ни било), и Кандидов — млади доценат, који нам је предавао историју. Кандидов је био црнокањаст и лен, увек се укусно одевао, а парочито је неговао своју браду и бркове. Али је предавао ријаво: збуњивао се, црвенео и увек је тражио речи. Њему му веровале и зевале смо на његовим часовима.

„Дану сам се са Лидом и жаком изнозила нашим колима. Заборавила сам рећи да смо тада живели у Одеси, где је красан булевар са равним, глатким, асфалтским подом. Најкраће смо полеле да се туда возимо. Точкови не лупају, већ као да клизе по води застрвеном ћилимима. Кутнко и посматрамо залин, бродове у њему, заставе, пијаце напробродња, и обалу са непрестаном тутњавом од кола, вагона и локомотива. Залив је широк и прелази у море — у широко, без прегорја и величанственно море, са ког нам допире свежина и нека запомљива несхватљивост. Лепо! Чудновато лепо!

У вече смо у позоришту, или код пријатеља, или су пријатељи код нас. Има их врло много: официри, адвокати, чиновници, учитељи. Од реда красни људи, те с њима прло пријатно пролази време, донста пријатно и жао не весело. Пријатно стога што све пролази без икакпна дубљег трага, не остављајући ништа у души; те када одн или када се вратимо кући, лежем у постељу и заспим без узбуђености, без мисли. Лида дуго, врло дуго чита у постели који од својих дебелих романа, и повекад устаје ујутро бледа и црвених очију; а ја ништа не читам и увек устајем румена и веселих очију. Ја не волим узбуђења, ни пријатна ни тешка. Зашто? О, како је пријатно живети, а не осећати да ли ти сриче у грудима бије или не. А нпак бије.

„Све о чему овде говорим — било је, али га је после и нестало. О томе ћу причати после, а сад ћу само толико рећи, да су сви мислили: да је све по старом чак и онда кад је тога нестало. Изгледало је да је Клава остала непромењена; јер је у Клаве био талепат о којем нико ни слутио није: она се претварала, и то како уметничкн претварала. Клава је осетила да и она има срце. И како јој то није било по вољи, нпак се понашала као да га баш никако не осећа.

„У нашој кући јавно се нов човек. Долазно је већ тринут, и ја сам приметила да је отац с њим љубазнији него ли с осталима. Не кажем да је отац око њега облетао или да се ма чим понижавао, — не, то отац никада не би урадио; али је он био центар свега што се догађало у нашој кући. Говоре о чему било, препиру се, а отац се неиспставно окреће њему, макар он био заузет чим другим:

„— Како ви о томе мислите, кнеже?

„Буде ма шта у кући, рецимо: старамајци се попово јави ревматизам, — отац прво њему саопшти; као да се он, без икакве сумње, интересује о нашим породичним приликама. Одликују га и отац и мати; на чак и старамајка, надгод би преко дана дошао у посету, показивала би му оне кружиће и питала:

„— Како нам се допада, кнеже?

„Он је увек налазно да су врло лепи и раскошни. Име му је било Александар Сергијевић, а по породици Походцев. Имао је око тридесет година, био је стасит, виши од средњег раста, плаве, коврчаве косе, лепог, отвореног, обичног лица, ни врло умног, ни паразитог, али симпатичног. Умео је дивно гледати у очи — право и значајно; а било је пријатно у његове очи гледати, јер сн их могао посматрати без забуне. У Одесу није давно дошао, тек пре три месеца. Послали су га као ађутанта неком високом лицу, и он је са великим поносом, али у исти мах и са необичном простотом носно своје акселбанде. Играо је мало и нескпо као немарно, као да се тој слабости подалао једино на љубазности према домаћинима, јер је иначе био далеко од ње. У целој његовој појави, у покретима, држању и у начину говора истицала се озбиљност којом се поносн, скромна, сама по себи довољна озбиљност.

„Већ о својој четвртој посети тако је уочљиво претпостављао Лнду да је свима по штошта било очигледно. Играо је само са Лидом; већајући се с нама у позоришту, тако се клањао према нашој ложи, као да се његов поздрав тиче само Лиде; а кад нам је долазно у ложу и доносно слаткише, давао их је само њој.

„Једанпут ми рече старамајка: — Зиаш ли, Клаво, како је наша Лида срећна! Каса ће се без икакве сумње њом оженити!

„— Како? Је ли се већ изјаснно? — тако брзо упитах да сам се и сама уплашила од свога гласа. Место радости коју је требало да изразим због тако пријатне вести, у мом је гласу одјекнуло изненађење, право изненађење.

„— Не, још се није изјасно, али нема сумње да неће.

„— А ко то може знати? Ја не разумем . . .

„— Ах, баш си глупо дете! . . . Па дабоме да ти ништа не разумеш . . . Али кад ја то кажем, онда и знам...

„Бол у срцу мом био је одговор на ту вест... Его како сам осетила да и ја имам срце. Али за што сам то осетила?! . . .“

IX

— Господиње, господиње! — скоро шапатом проговори Хиври, промолнвши кроз врата своје ињло, набрано лице.

Маничка уздрхта и уплашено подиже главу. Жмирну очима и напрежући се посматраше сигуру што је из мрака гледала кроз врата. Удубљена свим својим бићем у причу што се испредаше пред њом и која баш сада постајаше све занимљивија, прекинута у том неким тајанственим шапатом, није одмах разумела у чему је ствар, и као да се изненади над угледа над собом писку таванпцу, видове, блиске једна другом, који као да се спремаху да је са свих страна угуше, и прсти четвороуглони сто и свећу у најпростијем свећњаку. Тек сад угледа Хиврино лице исписано самом пажљом и добровољношћу. Са таквим изразом улази, за време службе, црквењак у олтар и у часу, када се свештеник моли, решава се да му молитву прекине неодложним питањем: да ли ће данас бити акатист? Хиври је, донста, изгледало, да Маничка чнноведству читајући руковнс покојне учитељице.

— Шта ћете? — не баш љубазно упита Марија Владимировна.

— Да донесем чаја? Мој је самовар већ готов.

Хивра је и гледала и говорила нежно. Све што се тицало покојнице, необично је потресало и омекшавало њено већ и без тога подлано старо срце.

Маничка склони у страну свезак и протрља очи у којима се опажаше клонулост од умора. Хтеде одахнути, па, нека баш буде, и један чај попити. „Мала егоискиња“ већ је подобро осетила дубоштиство; али уверење да јој свёске нико неће узети и да је даље читање у њеној власти, допушташе јој да не хита. Уз то јој је и Хивра била са свим нова са таквим изразом, те јој се прохте да чује шта ће говорити, и да види како ће се понашати.

— Па добро, донеси, Хивра! — рече јој.

Хивра се брзо увуче у избу, позабави се у њој тренут два ли, и идући на прсте уђе у собу, као да се бојала да ће, лупајући потама, разгонити утиске за ну светога писања Клаудије Антоновне. Метну пред Маничку послужавник на којем је била чаша са чајем, кутијица са шећером, земичка и мало масла.

— Донесни вам, госпођице, све спремљено, да се не би ни дуго мајали?... Ово ми је мисло Килина донела!...

— Која Килина?

— Килина Воронъенкова... Та ова... што сте је отерали... што је са ћерком... Донела масла па каже: Нека је, вели, умешна, јер је, 'прости ме Боже, опитра и...

И ако се Маничка старала да остане озбиљна, није се могла уздржати од смеха.

— Дакле хоће моју опитрину маслом да омекша? — уђита смешећи се.

— А да како? Зар је њојзи, вели, тако тешко да мојој кћери каже реч две? А девојка би је послушала, јест, јест, можда би послушала... Девојка је — па, дабоме, глупа! Кад јој проста жена говори, не слуша је као ни матер своју; а кад је ко у шеширу, па уз то и учитељица, — онда је сасвим друкчије.

— А у чему је ствар? Ја писам ништа разумела.

— Девојка јој се познала с неким неупутним младићем... А јавила се једна друга добра приликa... Па је треба уразумети, глупачу једну!... Младић је тај неће узети, јер је одвратник и бесавесник... Није само једну девојку упропастио... За то треба рећи девојци: уразумеј се, глупачо и... ништа више! Треба је обавестити, дакле.

— И послушаће?

— Охо! Без икакве сумње. Клаудију Антоновну, покојницу, сви су слушали. Дешавало се да само погледа човека у лице својим анђеоским очима и каже на какву добру реч, па одмах задрхти душа у тога човека и он се покаје. Колико је она њих на тај начин извела на прави пут! Верујте, госпођице: Стеван Залеско био је такав древни пијаница и насртљивац, а чим га је она једанпут-двапут саветовала — ни онај човек ни Боже дај, покајао се и сад пије ни да окусн!...

Чудна ствар! Маничи је сад изгледало необјашњено, зашто је онда била онако оштра према Килини Воронъенковој. Ствар је тако проста, обична и ничега у њој нема што би је могло узрадити. А како се била налутила и разјарила! Сад се према свему томе показа куд и камо блаже, и кад би јој овог часа дошла Килина са својом „кравом ивањском“, као што је назвала своју кћер, Маничка би, сумње нема, испунила молбу њену. „Да ли то доиста није мисло омекшало душу моју?“ — помисли осмехујући се.

— Хтела бих да вас о нечем упитам, госпођице, — прекуца Хивра својим пређашњим гласом.

— О чему? упита Маничка.

— О писаљу Клаудије Антоновне: мора бити да је веома занимљиво?

— Веома! Веома! То је била занимљива личност!...

— Ах, доиста! Каква је то личност била, Господе, каква личност! А мора бити да је и паметно написано, а?

— Да, није глупо.

— Таман! Она је била тако паметна! Била је то мудрац-девојка, прави мудрац!... Али муке моје — не умеш читати писано!... А Клаудија Антоновна научила ме да читам штампано. Већ је у постољи лежала, мученица, на јој било досадно, те ме је тако учила... За писано није успела, јер умре голубице моја!... А ја ништа друго не бих ни радила, него бих само читала што је она написала!... Да вам налијем, госпођице, још једну чашу...

Донесе још једну чашу чаја и додаде: Е де, склоните се, да вам не сметам, госпођице! Читајте само, читајте! — и уђе у своју избу.

Маничка привуче к себи свезак и настави читање:

„После тога саопштења уђем у своју собу, легнем на постељу окренута лицем таваници и, стиснувши зубе и напрштивши чело, гледала сам у таваницу. Срце ми је час снажно ударало час обамирало. Злоба је кипела у мени. Клава весела, увек насмејана, од свију вољена и све вољећи — постала је злоћа, и то не у шали, већ онако као што ћете прочитати. Постала сам зла... За што? За то што је Лида постала срећнија пре жене. Како? Па то значи, да ја писам прва. Ја, којој су сви гледали на миг очију, ја — лепотица, општа љубимица, ја — прва у свему и свугде, само не у овом и овде?

„Мала егоискиња“ показала се као прло велика и врло зла егоискиња. Сад мислим о томе и видим да је тако. Била сам добра девојка само за то што није било никакве разлога да будем зла. Све, ама баш све подстицало је мој егоизам; све што је било око мене као да је удружило снаге своје да ми живот учини што пријатнијим. За што да не волим цео свет и да му се не осмехујем, кад свугде и у свему излазим само задовољства? Али, ето, прво што ме у животу убоде, изведе ме из мирноће, разбесни ме, прво што је учињено за другога а не за мене — разасла ме и разгони моју љубав! Ја никога не волим. Да, од онога часа када сам то од старамајке дознала, и када сам легла на постељу и гледала у таваницу, — ја писам више никог волела, јер су сви, то сам

добро видела, гледали да устреле Лиду а о мени нису ни мислили.

„Уђе Лида. На образима јој руменило, што је ретко бивало; била је живахна и смешила се, што такође није често бивало. Седе крај мене на постељу и поче гласом пожним и срећним:

„— Клаво, волиш ли ме? упита гледајући ме у очи.

„— Како је то питање, Лидо? — одговорих ја. И тада тек видех како се умеш претварати! То сам јој одговорила тако природним гласом, да Лида ни по чему није могла посумњати у моје осећаје према њој.

„—Хоћеш ли се радовати, ако ја будем срећна? настави она.

„— Разуме се!

„— Пази ми како, да ће ме кнез запросити, ако не данас, оно сутра поутрадан. . . Ах, како ћу бити срећна, Клаво!

„И снажно ми стиште руке.

„— А откуд папа зна? упитах сасвим просто.

„— Наговестио је. . . Ја не знам како, али. . . он зна. Клаво, ја га тако волим! . . . Не можеш ни замислити колико га волим!

„На то не најох ништа да јој одговорим. Сећам се само, да сам баш у тренутку осетила да ми кнез није што и сви други, и да га, може бити, чак и волим.

(наставиће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

СЛИКЕ С МОРА

4. Стручак боснока

На Молосу — онај страни Солуна где је пристаниште — скоро све су зграде саме кавane. Природно је да је са тога и конкуренција велика. Петком, суботом и недељом све су кавane пуне посетилаца од којих, нарочито суботом и недељом, једва ако сваки трећи, четврти не није воду. Пред многима, опет, можете видети таблерић с парчетом рахатлокума: то је најјевтинија роба што је можете добити у кавани, јер стаје само један металик, или наших пет пара динарских. Осталих дана сваг је заузет својим послом, те ничег да коме каванa падне на ум. Тих дана по кавanама се виђају само чиновници и официри; но како са својом платом имају грдних кубура, то су и они ретки гости обичних дана.

Како је становништво Солунско конгломерат од свих могућних, чак и немогућних народности (јер можете у Солуну често наићи на човека кога је апсолутно немогућно одредити народност), то су и кавеџије, без икаква обзира на веру и нацију, веома измешани међу собом.

Кавана „Les Petits Champs“ спада, без мало, међу кавane првога реда. Како је освојило топлије време, а одмах посетилаца знатно ослабило, газда се одлучи да оде у Цариград, те да отуда доведе какву оркестрску дружину. И он отпутује, остављајући радњу двојици момака. Један од њих, пореклом Грк, имао је једну сасвију босноку од којег је откидао по стручак и давао га гостима у своме реону, иначе не из милоште, но из жеље за бакшишем. И тако је, захваљујући чудној грчкој досетљивости, добро пролазио, док је други момак, Јеврејин по пореклу, завидео тој његовој срећи. Из те зависти породи се жеља чије се оживотворење обично налаза крајем, но која је код свега Солунскога становништва, осим Турака, обичнa ствар. И тако он отпочне кришом кидати босиљак и давати га својим гостима. Грк опази то и опомене га да то више не чини, ако му је живот мио. Но Јеврејин то узме олако, и првом згодном приликом продужи стари занат . . .

Једног дана, око подне, опази Грк Јеврејина где последњом своме госту даје грапчицу босиока. У њему се узавре. Без речи, полете Јеврејину, сјури му велики месарски нож у бедро, па затим побегне. Онај се грчевито ухвати за рањено место и потрчи вичући за лекара. Крв је шибала широким млазом, и он се, не учинив ни десет корака, сроза онесвешћен на земљу и, замало, издахне.

Сутрадан је у полуазиачном листу „Le Journal de Salonique“ донесен опис овога догађаја са овакним завршетком: „Убица још није пронађен“.

По турским пластима, он никад неће бити пронађен, па да може безбрижно и даље живети у Солуну.

Солун, 1901.

Вилимир Ј. Рајић

Ружа

Како је дивна ноћ! Густи сребрни блесак разлио се по плавоме небу. Небо, раширивши свој звездани плашт, са нежним пољупцем пагнуло се мирнлавој земљи, а земља дрхћући, плашљиво дише у његову загрљају. О, како је дивна та тишина у природи! Како се нечујно умирила тамна гора! Како је непокретно огледало језера! У овоме тренутку све је ућутало, све се умирило. Зашто? За то, што се у немој тишини разлеже чаробна песма славуја. Сви знају да он не пева ради њих, но ради дивне руже, која се у свој својој лепоти развила у старом парку, али свако срце осећа, да му певач открива

своју тајну, па са пеком тихом узбуђеношћу ослушкује дивну песму. Да ли су то жалосни ти звуци? За што после страсне мелодије љубави, невољно се осећа тајанствена туга и страх? То бива за то, што је срцу пекаћеву откривена тајна живота: он зна, да се срећа овога света задобија само страдањем, и да истинито љуби само онај који је искусио и бол љубави.

А шта сад, у то време, ради дивна ружа којој славуј пева своју песму? Млада, китњаста и мирисава, она се тихо љуљушка на своме стаблу и проспаћује своје руменило по сјајној месечини, љубопитно слуша њој упућене звуке. Њој је пријатно да слуша похвалу своје лепоти, а још јој је милије, што слуша то од таквога певача, кога са усхићењем слуша сва природа. Али му због њујући жалосни гласи чаробне мелодије и она осећа бојазљиво неспокојство: царица цвећа тражи само лаку и безбрижну радост, она не воли тугу. Дивна ружа, створена само за срећу, не зна, да би она нашла потпуну, праву срећу, са којом се не може ништа изједначити, само ту, у љубави тога срца, којем су приступачни и највеће блаженство и највећа мука. За њу би узбуђење такве страсти било неспосно. Зато она и ћути, лако љуљајући се на своме стаблу и чека да одговори на страсни позив свога певача.

Хладни ветрић попухнуо је по земљи, и на истоку се појавила рујна зора. Славуј умуче у тужном очекивању. И све се пробудило а из жбуна изађе шарени лептир. То је био обичан, глупи, али по својој спољашности, веома леп лептир. Летнуо мало по ваздуху, он стаде на стабљику траве и погледаше својим малим, округлим очима околни свет. Време му се веома допадало и он је задовољно лепршао својим шареним крилима, која је поћна блага росица очистила била од дневнога праха, премишљајући о томе: како ће пријатније провести дан. Изглед младе, бајне руже разбио му је бригу. Он се реши одмах, и приступи да јој покори срце. Био је врло вешт искуством у покоравању срдаша цветних. Њега нису бунише никакве сумње, јер се он бринуо свагда само о себи и никада није размишљао о ономе, што му није било пред очима. У изражавању љубави он се не би колебао тужним слутњама, јер је тако лако прелетати с једног цветка на други. На славуја није он обраћао ни најмању пажњу; тужни певач зато и јесте тако силно лаковао бајној лепотици, да би јој се могао приближити без њена допуштења. И за то је лептир пружо и полетео ружи и почео око ње облетати као што чине сви лептири. И ружа је са задовољством гледала на његове складне маневре и безбрижну веселост, а његово смело поуздање и одважност њу су тако завеле, да је стидно заруменев се, и нехотично приклонила њему своју прекрасну главицу. Тада је лептир, слављи победу, полетео њој и упио се пољупцем у њене мирисаве пурпурне листиће.

А славуј са тужним ускликом стида и ужаса, размахну крилима и ишчезе у непознате даљине.... Б.

НАША ПИСМА

Петроград

Међународну Изложбу Историјског и Савременог Одела у Таврићком Двору у Петрограду*) почаствовали су својом посетом, 8. марта по подне, Њихова Величанства Цар и Царица руска, са својом свитом.

Посланици земаља, које су у изложби узеле учешћа, дочекали су Њихова Величанства сваки у свом одељку, дајући потребна објашњења.

На улазку у српски одељак, Њихова Величанства је дочекао и поздравио српски посланик у Петрограду Г. Стојан Новаковић са својом супругом, са секретаром посланства г. Др. М. Ј. Спалајковићем и појним изасланником г. шиуковником М. Мариновићем.

И Цар и Царица су прошли лагањим ходом поред свију оруђа и витрина, разгледајући с највећом пажњом изложено одело, везове и тканине. Цар Никола се нарочито заустављо пред женском ужичког кирџије, пред оруђем у ком је невеста из Шумадије, напомињући да је одело веома налик на женско одело у Малој Русији, пред статуетом српскога гуслара (рад познатог нашег вајара г. Ђорђа Јовановића), пред оруђем у ком су Старосрбијанци и пред оруђем у ком су изложене лутке, по један метар високе и у разноликој народној ношњи, напомињући да је тај умањени размер, којим су те лутке израђене, врло згодан, јер заузима мање места. Царица је више пажње обраћала везовима и женској раду у витринама, а нарочито јој је заинтересовао женски шлем и панцир са Косова (јединствени примерак који је својина Краљевског Етнографског Музеја у Београду), на који је Њеном Величанству скренуо пажњу г. Острогрдски, главни комесар Изложбе.

При сарштетку походе Царица је благоволела примити комад српскога свиленог платна, који јој је (и по српском и по руском обичају) понудила Госпођа Новаковићка, посланикиња.

По том су Цар и Царица отишли у друге одељке, и како су у повратку опет прошли кроз српски одељак, опростили су се најљубазније са Госпођом и Господином Новаковићем и осталим члановима српскога посланства.

М.

ИЗ НАШИХ ЗЕМАЉА

Победа (вајао Ф. Консани). — Галерија Пити (Фиренца) поноси се приличним бројем нарочито вајарских радова. Међу њима је и „Победа“ која и по избору предмета и по начину израде спокојне је на велике античке вајаре. —

Стеван Немања предаје круну сину свом Стевану Првовенчаном. — Овај познати српски историјски догађај узео је за сликарски предмет академик проф. Ст. Тодоровић и довршио га пре кратког времена. Лица су на

*) У другом овогодишњем броју донели смо нарочити извештај о овој изложби. У њему је изложено женско одело домаћица с Вој. и више у овом броју дајемо још о њиховој госпи у српском одељку Њих. ВВ. руског Цара и Царице.

слици, без мало, природне величине, а слика је израђена на западном зиду у попој Палавачкој цркви. —

На послу и Е. Л. Лебрен (сликала Е. Л. Лебрен). — Елизабета Луиза Лебрен, рођена Вижe, велика француска сликарка, рођена је 3. априла 1755. у Паризу, а била је ученица сликара Доајена, Греза и Вернеа. Наручите се одликовала својим пастелима, а као прослављена сликарка постала је 1783. г. члан Француске Академије. За време француске револуције (до 1801. год.) пропутовала је Италију и већи део континента; за тим је три године пробавила у Енглеској, а по том је живела у Холандији и Швајцарској. Од 1809. г. стално је живела у Паризу, где је и умрла 17. марта 1842. год. Израдила је око 600 слика, од којих је највећи део у приватним рукама; 6 је у Лувру, а по неколико у Версалу, Мадриду, Флоренцији. Штампала је и своје занимљиве „Успомене“ (3 свеска, Париз, 1835.—37. г.) — Слика „На послу“ сад је у Галерији Уфици (Фиренци), а њезин лик (Е. Л. Лебрен) у Галерији Светога Луке (Рим). —

Краљ-Миланово одмарање код Манастира Дивостина. — Крагујевачко доваčко удружење подигло је прошле године у близини манастира Дивостина споменик † Краљу Милану. Као што се на нашој слици види то је чесма са рељефом на којем је извајан лик † Краља Милана. —

Развалине манастира Давидовице на Лиму код Бродарева (сликао Т. Пејатовић). Стара српска задужбина коју народ назива за ime Немањића. Није нам познато да је игде до сада објављена у слици. — На жалост, „Нова Искра“ тек је била добила у Тодору Пејатовићу, директру српске гимназије у Плевљима, вредног и одличног сарадника, а стиже нам тужна вест да је овај честити, скромни и образовани Србин умро пре неколико дана у својој 26. години. Бог му дао рајско насеље!

Српски академски официри из српско-турског рата 1876.—78. године. — Верујемо да ће наше читаоце занимати ова слика на којој је највећи број свију школованих српских официра (школованих, без обзира на доцније студије, у нашој Војној Академији). — Међу њима је велики број сада већ покојника и, без мало, скоро сви најзнатнији официри у данашњој српској војсци. —

Моја кћи (сликао Антон Рафаел Менгс). — Менгс је рођен 12. марта 1728. год. у Аусигу (Чешка) где му је отац дао прва знања из сликарства. — 1741. г. био је у Риму, одакле се 1744. вратио у Дрезду где га краљ Август III узме за дворског сликара. 1751. г. израдио је велику и лепену слику Христово Вазнесење у Католичкој Цркви у Дрездн. — 1754. г. постане директор нове Римске Сликарске Академије на Капитолу. По позиву Карла III, шпанолског краља, отиде у Шпанију где пробави неко време и изради неколике порурбине. — Умро је у Риму 29. јуна 1779. Сва су му дела у композицији проста и племенита, цртање му је тачно, техника знаменита. — Слика „Моја кћи“ сад је Галерију Барберинй (Рим). —

ХРОНИКА

Шећер и мишићна енергија

Весели дечји свет воли шећер и слаткише. Је ли то случајно? Не, то је оправдано, засновано на природној потреби дечјег организма, који ужива у кретању и игри. Шећер није само зачин који утиче на укусе куса, већ је он важно средство за исхрану, које може нарочито да послужи за то, да оснособи тело за напрезање снаге и за одржавање телесне топлоте.[1]) Људи који се одају разним спортовима доказали су искуством, да им шећер одржава и обнавља мишићну енергију. Колб је први констатовао у Немачкој, да јако тренирани спортсмени осећају неодољиву наклоност да једу шећер и друга градива што образују шећер. Ловци, који се веру по Алписким врлетима, понесу уза се, по правилу, слаткише и шећера. Путници који се пентрају по Алпима причају, да парче чоколаде изврсно утиче као средство за освежење. Робови и радници у жарким земљама једу, при напрегнутим радовима, мало меса а много пиће пиринча и шећерне трске. Колб је приметио на својим путовању да су црни посачи његови, при пењању на ледничку планину Кенију, скоро непримчно живели од дивљег меда. Сва ова опажања сведоче о великој вредности шећера за развијање мишићног рада. Ту чињеницу доказао је и француски физиолог Шово својим огледима на псима. Утицај шећера на мишићну енергију први је експериментално изврсно Мосо, професор Торинског универзитета. Помоћу направе ергографа, Мосо је верно рад мишића пренибала на средњем прсту, т. ј. до које висине и за колико времена може прст средњак да подиже тегове. Рад мишића и његово трајање обележавао је цртама узастопног подизања и спуштања неког познатог тела, н.пр. 5, 6 и 7 кгр. Тако су добивене крине линије заморености мишићне. Многобројни огледи Моса и његових сарадника имали су да утврде ово: 1) највеће количине шећера које, унесене у желудац, утичу на мишићни рад; 2) која је количина воде најподеснија за растварање и преношење шећера 3) најбоље погодбе за сваривање шећера; 4) утицај шећера на мишићни умор за време напетине.

Мосови огледи показали су да мали или средњи оброци шећера (од 5—60 грама), апсорбовани од једанпут, развијају у замореном мишићу највећу енергију. Кад се узме у једанпут више од 60 гр. шећера, тада овада производна енергија сразмерно количини шећера која се уноси у желудац. Најбоље утиче шећер, кад је количина воде 6—10 пута већа од запремине шећера. Кад је шећерни раствор сувише густ, или сувише разблажен, тада мање помаже.

Мосова огледи потврдили су лепе радове Шова и Кнаемана о знатном трошењу шећера у крви приликом мишићног рада. Они су подстакли и немачке лекаре да

[1]) Dr. Stutzer, Zucker und Alkohol, Berlin 1902. p. 19.

крше огледе у немачкој војсци о утицају шећера. Дајући војницима по 40—60 грама шећера уза осталу храну, немачки војни лекари добили су изврсне резултате, нарочито за време већих, напорних маршева.

Слично огледе, као и Мосо, градио је енглески лекар и аматор Harley, на је нашао да нишећна енергија порасте за 8—16%, кад се обилатој храни дода шећера. Кад се у желудац унесе 200 грама шећера за време дана од 8 радних часова, онда се увећа енергија за 22—36%. По њему се може спречити опадање мишићне енергије, која се обично јавља између 5—6 часова у вече, узимањем подесне количине шећера на два часа раније.

Према свему, шећер је изврсна храна. Он игра важну улогу у нашој исхрани. Њега прима тело као хранљиву материју непосредно, а не мора га претходно — као н. пр. сваку другу врсту хране — у органима за варење нарочито прерађивати и уденавати.[1]) По Л. Грандоу (Grandeau), његова је хранљива вредност два пута већа од хлеба, а претежнија је и од самога меса. Знално је да најактивнији народи највише троше шећера; тако н. пр. у Енглеској потрошн се шећера, у средњу руку, по 42 кгр. на једног становника, а у Америци на 30 кгр.

Да би се дуже могло доволно користити овим важним средством за исхрану, желети је да шећер што више одевтини, напретком агрикултурним и индустриским.

П. М. И.

КЊИЖЕВНОСТ.

Franz v. Reber — *Die byzantinische Frage in der Architekturgeschichte* — München 1903.

(свршетак)

Римска архитектура беше у своје време прва уметност у свету. У истом положају беше и позиија византиска архитектура. Чисто римско порекло оне последње најочигледније показује Максенцијева базилика у Риму и Диоклецијанова палата у Сплету, са том разликом, што прва још чистије представлава римски стил него друга. Уметност римска из доба опадања показује се познана, верна традицијама, у Риму, док је много слободнија и самосталнија у провинцијама. Диоклецијанова палата је, поуздано, прва етапа на путу ка византиском стилу.

Ну ниједна спомеиик из првих деценија после владе Константина Великог није се сачувао у таном облику, на коме би могли нешто сазнати, као што је то случај са Диоклецијановом палатом из доба пре Константина, Солун би само врло недовољно могао послужити за IV век. Ботатији материјал пружа нам Солун у V веку. У ово доба не опажају се више на архитектури источнога царства знаци на декадентне римске архитектуре, него се, на против, појављују нови елементи у структури и орнаментици. Све основне форме византиских капитела налазимо на грађевинама Солуна већ у овом веку, дакле пре Јустинијана.

И нова престоница у Италији, Равена, показује нове конструктивне и декоративне елементе. Никако се нак Равени не сме, у овом погледу, признати самостално место у византиској уметности. Нова престоница последњих западних римских царева гравитирала је у свему према Истоку, према Византији, која постаде средиште римскога државног колоса. Ови се односи између Равене и Истока нису поремстили ни за кратке беспловне владавине Одоакрове, ни за владе Теодорика Великог, ни за три деценије после смрти Теодориове. Нови елементи су овде у архитектури V века слепе аркаде, које почињају на лизенама, а полазајем својим одговарају архиволтама унутрашњега реда стубова (на црквама Св. Јована Евангелиста и Св. Агате) и лучни перваз (Bogenfries), састављен из малих лукова, што се наслањају на мајушне конзоле (Kragstein), рашчлањен лизенама. Појава овога лучног перваза на грађевинама Равене из V века веома је важна, јер у њему већ налазимо једног претечу романскога стила. Овај лучни перваз обележити ћемо као чисто Равенски проналазак, било би преиалељено. Он се, истина, овде први пут среће, али није искључена могућност, да би се он нашао и у споменицима Цариграда, да су нам се из тога времена очували. Мора се нак узевши, да су од Константина Великог наовамо и огњиште спекулатора развоја духовног били на Босфору, а не, по Ригорни, у Солуну; по другима, у Милету, Тралу или, у опште, у Малој Азији, доковини архитекта цркве Св. Софије. А уз то лучни перваз није било особено византиски елемеиат. Црква Сан Витале у Равени већ га не показује.

Што вреди за базилике, то исто вреди и за грађевине са централном диспозицијом (Centralanlagen). Римске терме и пиивеји (nymphaeum), ротунде гробница и храмова садрже већ све главне форме хришћанских грађевина са кубетима, кружног и полигоналног плана. Разлика је у томе, што Римљани заостајаше у прошарању простора, док се у хришћанским гробним црквама и баптистеријама (Св. Констанца и Латерански баптистеријум) појавише и споредне просторије уз централну просторију са кубетом, поштo се кубе постави на спазне и масивне пиле (Pfeiler, pila). Већ Константин беше у западном делу свога царства подигао грађевине са кружним и полигоналним планом (на Св. Гробу, на Маслиновој Гори, у Антиохији). Ну о овима не знамо ништа поуздапог. Црква Св. Апостола, коју Константин сагради и намени за гробницу себи и својим следбеницима, послужи као образац већем броју Теодосијевој, Гали Плацидији (црква Санто Нацаро е Челзо у Равени). Иста зависност може се констатовати и на цркви Св. Апостола у Милану. Равенске грађевине из прве половине VI века показују стални утицај Византије. Кемпфера (Kämpfer, imposte, incumba) на капителима дворске цркве Теодорика Великог, Санто Аполинаре Нуово, сасвим противиче римском обичају и показују велике сличности са грађевинама Солунским. Неосиовано је у њиховој орнаментици гледати германски утицај, као што се и маузолеју Теодорикове, са чувеним монолитским кубетом својим, има сматрати као једна од етапа на путу ка византиском стилу, у доба између Диоклецијана и Јустинијана.

Није могућно одредити овај моменат, у коме беху потпуно свалађане стадије привремености и неодлучности овога прелазног превизантиског стила који се колебаше између римских и византиских облика! Драгоцених података за једно овако сазнање лишио нас је велики пожар у Цариграду 532. год. На нпак се не сме успоставити, да тек са обновљењем града од стране Јустинијана настаје дан рођења византиског стила. Јер вероватно, још пре ступања Јустинијанова на престо (527. год.) беше се већ на Истоку, у главноме, угнезда римска традиција. Хоризонтално покривање базилика систематски замењује кон-

[1]) Dr. M. Jovanović—Пестут, Клима и здравље, стр. 104.

струкција сводова са истицањем кубета као центра; грађевном капителу са кемпером дато је, у опште, превлађујуће, а традиционим, ну уронима и за реставрацију неподесни, лиснн орнаменти акантова или су бивали само сликани или су наподобљени у облику упрошћених рељева.

Пре пак грађевне зрелости византиског стила не беху ни цркве Св. Сергија и Баха (527.) ни цистерна Бин Бир Дирек (528.) у Цариграду. Најмање би се пак у прве покушаје могла уврстити црква Св. Софије у Цариграду, најчистије дело византиизма, тако свршено, да се морају претпоставити претходни радови сличне врсте и дуже вежбање. Мајстори из Милета и Трала мучно би били познани да раде на главном делу Јустинијанову, а њихова имена би тешко била сачувана у потомству (што је у архитектури тако ретко), да се они нису били прославили већ претходним радовима.

Сан Витале (у Равени, почет 526. год.) и Св. Сергије и Вах (у Цариграду) имају исти мотив: продужене страна основина октогона у апсиде, које су двоспратне и полукружне. Сан Витале има осе апсиде на свима странама октогона осим оне стране где је презбитеријум, а Св. Сергије и Вах има апсиде само на наизменичним странама (= четири апсиде). Отуда је споменени двоспратни обухватај (Umgang) у првом случају осмоугаоник, а у другом правоугаоник. Кубе Св. Сергија и Баха почива на систему уобличених ребара (Gurtensystem), који се стичу у темену (Hängekuppelprinzip), а под Сан Витале на кружном базису. Ова се кружна основа из осмоугаоника образовала тиме, што су се на угловима осмоугаоника дометнула полукубета, облика ниша, и на тај се начин створила шесналестострана основа са врло тупим угловима, те јој је лако било дати кружни облик (круг уписан у осмоугао).

С. Лоренцо Маџоре (у Милану, пре половине VI века) има четири екседре на ширим странама осмоугла своје основе. Споменици обухватај је квадрат. Кубе је осмоугаоно и почива на осмоуглу (Klostergewölbe).

Конструктивне и стилистичке елементе оних споменутих грађевина обухвата и проширује највеличанственије византиско дело: Св. Софија у Цариграду. У њој је на импозантан и епохалан начин, ну још не неприно, решен важан проблем комбинације централне диспозиције и базилике. На главној осовини налазе се две моћне апсиде, проширене, као у Св. Сергију и Баху, трима двоспратним екседрама, од којих средња служи с једне стране главном улазу, а с друге стране презбитеријуму. Сиола затвара све једна правоугаоника, врло близак квадрату, из кога на једној страни искаче напред нартекс, а на другој апсида олтара. Кубе почива на четири моћне пиле (Pfeiler, pila) односно на луцима који их спајају. Прелаз од квадратне конструкције, у узвишен је дометљем поједностава.

Један корак даље чини црква Св. Ирине у Цариграду. У њој је напуштено централизовање помоћу једног кубета, на се стављају два кубета, што почивају на квадратној основи и тим се средњи простор (Mittelschiff) рашчлањава у два центра. Један од најпознатијих непосредних импорта византиске архитектуре у Италији, С. Марко у Венецији, показује мотиве.

Равена распростре византиску уметност и на суседство и на доњу Италију. Овај утицај Равене није престао ни за време Лонгобарда, који преко Алпа онамо пређоше са још нижом културом него пре њих Одоакар и Теодорик. Тек Аутари (586—591.) и Агилулф (591—615.) доведоше мало по мало Лонгобарде на ступањ виших културних народа, а краљ Ротар (636—652) издаде и законе. У овима се спомиње Magistri Comacini, као једно удружење зидара појма су дате нарочите привилегије. Улога ових, које погрешно држе за архитекте, и сувише је преценивана. Према знатном броју уметнички и технички, сразмерно, великих дела превизантиског и византиског стила у Равени и околини (од почетка V на до половине VI века) изненађује нас врлог набор лонгобардских дела VII и VIII века, а још више њихова ниска уметничка вредност. Новога се пак налази врло мало. Слепе аркаде и лучне перваз већ смо констатовали и на византиским примерцима Солуна и Равене. Остаје као једино нова безукусна форма т. з. лонгобардскога капитела.

За византиско пак питање од врло је велике важности, да Карло Велики, при оснивању свога Новог Рима у Ахену, не узе за образац ни Милано, ни лонгобардске палате у Монци, Одони и Павији, већ Равену. Ако на двору Карла Великог Равена, једините последњих западно-римских царева, Теодорика и егзараха, важаше као царски Рим, а сам Рим изгледаше више као папски град, онда је и византиски стил морао, у опште, вредети као царски, поред кога се слеиим губљаху пиштавна дела Лонгобарда.

Тек после Лонгобарда и Карла Великог почиње да се подиже делатност Ломбардије. Већ у IX веку типска формација спољашности указује на романски стил. Просте слепе аркаде слепим су напуштене, а лучни перваз, рашчлањава лисенама, доспева до савршенства, као се већ среча у сталном типу романскога стила.

Овај развој на путу ка романском стилу, на чијем се прагу несумњиво налазимо у Ломбардији пред крај IX века, подражава се и у X веку. То су нови елементи у капителима, све чешћи симптоми простог (Tonengewölbe) и укрштеног свода (Kreuzgewölbe). Најважнија је пак новина X века систематско увођење звонара. Равенске кампаниле нису тако рано подигнуте, као што се то мисли. Оне никако не могу бити истовремене са онима грађевинама којима припадају. Најстарија звонара у Равени (S. Apolliare nuovo) по свој је прилици из треће четвртине IX века. Из истог је доба, вероватно, и звонара С. Аполинара у Класи. Мало су доцније звонаре са квадратним планом, згодне за поделу у многобројне спратове, од којих је најранија, кампаниле Св. Јована Евангелиста у Равени, постала у X веку. Најстарија је пак звонара, Campanile dei Monaci цркве С. Амброџо у Милану (789—824), постала на ломбардском земљишту, ну она је без интереса, јер је, и у колико је сачувана, лишена украса.

На тај начин ми смо на прагу 1000. год., после које је ломбардско-романски стил у Горњој Италији већ готов и једини који доминира. У томе се доба у Немачкој тек срећају почеци једне скоро тинеле формације, која управо доказује, да се развој изврши на другом земљишту, а његови се резултати већ у извесној мери готови пресадили преко Алпа. Ми можемо шта више да слутимо путеве којима се кретао експорт ломбардско-романскога стила, јер изгледа да је најнижа делатност у јужним алписким долинама и свобраћајним путовима клапца. А извесно није случајно, што се на Кому, које најзападније долажаше у додир са Немцима, налази она грађевина која најближе стоји немачким романским базиликама.

Ну као скоро сви архитектонски ломбардски типови, тако и скоро сви пластични украси из ломбардске почетне периоде издају своје византиско-равенско порекло. Само

изведени мотиви испреплетаних шара могу се констатовати као германски: вегетабилним и анималним формама нису Германи никада додали до извесну напинност и фантастичност предмета.

Ништа нема новога и непознатога у овом спису, који је плодни и на полу хистерије уметности добро познати научник читао у баварској Академији Наука и публиковао га у издању њеном. Необично је само, што се још неутврђени и спорни факти узимају као доказани и на основу њих се изводе закључци који морају и даље остати само као прикладне конјектуре. Да оставимо на страну питање о постанку хришћанске базилике. Данас, истина, врло много говори у прилог Реберова мишљења, да се хришћанска базилика развила из basilika privata (или basilica forensis, као што многи други мисле), да јој је, дакле, порекло чисто римско, ну није искључена могућност, да ископавања на немањству хеленистичких градова не покажу друкчије резултате, у толико пре што готово ниједна приватна базилика римска није очувана у своме првобитном облику. При решењу пак овога питања мора се непрестано имати на уму, да, између свих грана уметности, архитектура несумњиво има највише сродности са инстинктима, идејама, обичајима, прогресом, потребама оних народа, у чијој се средини јавља. Треба, дакле, познати тенденције и дух оних народа, ако се хоће да им определења појма о правцу архитектуре њихове. С тога не би требало ћутке прелазити преко нашљење заслужнога научника на полу хришћанске археологије Крауса, да подземне цркве у катакомбама хришћанским у целокупној диспозицији својој садрже већ ону поделу простора и оне припреме, које су после, одговарајући потребама култа, довеле до базилике.

Ребер јако истиче „ломбардски“ стил у архитектури и у њему налази порекло романскога стила, и за то је прво требало доказати да он, докета, постоји. Да ли се они симптоми простога и укрштенога свода, које Ребер наводи а под којима подразумева напименично мењање пила (Pfeiler) и колумна (Säulen) (Stützenwechsel), имају сматрати као елементи једнога новог стила или они означавају крај једног уметничког мајора који умире? *Шаример* налази, да архитектура X века стоји према архитектури, која наступа, много даље, него архитектура из епохе Карла Великог. „Колумне (Säulen) су, очевидно у архитектури X и XI века онај елемепат који изумире, а пиле (Pfeiler) онај који наставе да живи“. Да ли је исто тако несумњиво тврђење Реберово, да је најважнија новина X века систематско увођење звонара? Новина, свакако, није; с тога се не сме ни истицати као састални елемепат каквога новог стила. Шта остаје онда као обележје оригиналног ломбардског стила? Фантастична орнаментика, која се, иначе, показује и у пределима најближим Горњој Италији (Тиролу, Баварској, Швајцарској). Нико, одиста, не може спорити утицај ломбардских грађевина са њиховим људским и лављим фигурама на баварске и алпске области, али тиме се не доказује ни егзистенција оригиналног ломбардског стила, нити импорт онога што сачињава романски стил. Ако архитектуру из епохе Карла Великог сталпо упоредо са романском архитектуром, онда налазимо много ближих додира међу њима, па пипак не смемо тврдити, да је она права архитектура примитивна ера оне друге. Она се може више сматрати као прелаз романском архитектурском маниру. Овај се прелаз показује у трима битним новинама: увођење базилике облика крста; увођење олтара на обе стране и увођење двогубих трансепата (Querschiff). Ну она архитектура из епохе Карла Великог није подстакла скоро никакве реформе у самој структури грађевина, с тога се не може ни довести у везу са романском архитектуром. У толико мање т. з. ломбардска архитектура.

Питање о пореклу романскога стила остаје, дакле, и после овога дела Реберова отворено. Његово ће се решење, можда, моћи наћи на другом путу. „Уметности су подложне утицајима двојане природе: једни су утицаји непосредни, истичу из једнога краја, из емиграције уметника, из проповеди једне школе, из ове или оне одређене околности; други су посредни, лагани, неосетни, произлазе из сплетавших околности, из разноврсних тежња, идеја, из тисуће узрока који неосетно трансформишу друштво. Са трансформацијама уметности је као и са револуцијама. У извесним епохама мапифестује се бујица идеја која поплачи свет, а не може да јој се јасно одреди врело. Тада се уздижу личности, које у себе резимирају покрет, а које хистерија, из сталне потребе да факте човечанства веже за особена имена, крунише славом или им намаче одговорност за догађаје. Ну, у стварп, ове индивидуе или народи, који се истичу, далеко од тога да буду принцип покрета, само су персонификација једне опште тежње, продукат једнога дугог порођаја, који обелава зреле плодове у будућности.“ *(De Vogué,* Les eglises de la Terre Sainte, 1860.)

Минхен.

Вл. Р. Питковић.

УМЕТНОСТ.

*Драгана, комедија у четири чина, од А. Брнјеа.**)

Завеса се диже испред једне продавнице шешира. Продавница шешира у позоришту? Тако је, а зашто и да не? Зар смо гледали у комедпма само властелу у тогама или маркизе у пуним одећама? Сељаци су примљени у позориште: зашто би онда модпскиње из нета биле искључене? Ја ћу се тратити на ону опаску. Дакле, завеса се диже испред продавнице шешира. Мали главати чиновници стрче, окићени шеширима са перјем или с цвећем. На тезгама гомила кутија; на уваишеном месту, ипа тезге је писапи сто, на који је гледа метичу књигу у коју записује поруџбине. Просторни излог гледа на уску улицу, без сумње Кајперску или улицу Сен-Дени.

Гледи је име Пјер Ложре, јер у дућану је гледа, а не гледарица. Пјер Ложре је дакле „модискиња“. Он је директор и власник продавнице шешира на велико. Он парвењје, за унутрашност и иностранство, све ове женске шешире који, показујући у излогу своју „изванредну јевтиноћу“, иване продавнице. Он је већ скупио доста округлу сумицу, коју сваки дан увећава. Сирота Госпођа Ложре! Јесте, сирота Госпођа Ложре: јер, у сваком помодном дућану има и модискиња, радница помодних предмета. Пјер Ложре је био први кога су ове виделе. Шта више: он је установио, у своју кућу, неку врсту „домаћинског права“. Госпођа Ложре је принетила развратне навике свога супруга. Она се испрва љутила. Затим, видевши да јој муж, колико ради доброга гласа куће толико и ради личног мира, а из себичности, не продужаваше никад привремене везе које је склапао с радницама, сирота се жена предала судбини. Супружници Ложре имају једног сина.

*) Овај комад представљан је први пут у Нар. Позоришту 12. априла о. г.

Андре Ложре је био послан у гимназију, где се под надзором учио. По свршеном испиту зрелости прешао је у универзитет, где је свршио права. Он је кандидат, његов отац хтео је да му син постане посланик: чудне идеје падају на памет људима у поводима тровања. Ложре спуже за свог сина добру женидбу. Али Андре, човек нелаковерних и сентименталан, има једину жељу: да испроси њер суседову, госпођицу Клевансу Радети, коју воли. Ложре одрекне свој пристанак; он има друге планове за свога сина: он претпоставља да га ожени госпођицом Шерон која има сто хиљада динара мираза. Овај брак није ни мало по укусу Андреову; али његов отац не наваљује да га на њ приволи. И Пјер Ложре прича се својим познаним стварима . . . и својим подписивама. Управо, нова антихована радионица, Маргарита, одмах је скренула пажњу старога разрадника. Али кад је Ложре покушао да ступа са Маргаритом као што је чинио са њеним другарицама, млада девојка, која, и поред свега тога што је окружена таким примерима, остаје и захтева да остане поштена и опире се; и како Ложре наваљује, она позива у помоћ Госпођу Ложре. Ова јој је била у стању рећи, после једне болне исповести о својем положају: „Моја кћери, бринете се сами.“ Ложре, међутим, остаје збуњен: врлина код подизвина? то је непојмљиво. Он је готово одлучио да отпусти младу девојку која му се опирала, као што је имао обичај да отпушта, после кратког времена, и оне које су му се подавале. Инак, он задржи Маргариту. Велика несмиљеност, као што ћемо одмах видети у другом чину.

Једне лепе недеље, када беху добиле отпуст све радинице, остала је сама Маргарита у дућану да доврши један посао који не трпи одлагања. Тога истога дана Ложреови беху одлучили да поведу сина к родитељима младе, богате девојке, коју су они имали у виду за њега, к Шереновима. Андре ни отворено најави да неће са њима ићи. Он је видео ту младу девојку: она му је „глупа, ружна и расклапана.“ Ни по коју цену он је неће за жену. Отуда врло жива распра између Андреа и његових родитеља; отац пребацујући Андреу да му није захвалан после свих жртава које му је чинио, свега понеша који је потрошио за њега, а Андре жалећи се да је нашао код својих родитеља само хладноће и суровости. Зар није, тосталим, Андре написао у своме бележнику ову изреку Стендалову коју је читао и запамтио: „Родитељи и учитељи први су нам непријатељи у животу?“ Сви укори очински, све молбе материнске су бескорисне. Ложреови одлазе без свога детета. А Андре, невесео, неће се сам с Маргаритом, врло тужном, јер је млада девојка нојшла, ако се и даље продуже навалињана од стране њена господара, да ће јој калати или се подати или напустити кућу. Напустити кућу! У непреме! . . . То је несумњива беда. И они стоје једно према другом, крај прозора, са идентичним осећајима, и са младошћу сличио помраченом, и полако падају једно другом у загрљај, док се сунце лагано клонило западу.

У трећем чину, после неколико месеца, Маргарита је обременила. Шта да ради Андре? Он је поштен човек: ожениће се Маргаритом. И реши се да све каже родитељима. Ва неће заминлате какав је осекат учинила на њих најава Андреова. Они стављају на среду свој ауторитет и не увиђају за обилно предлог њихова сина: тога сина за кога су они потрошили толико новаца, кога су довели до доктората, и он да се ожени једном незнатном радницом! Маргарита је позната пред суд, овде представљен писаћим столом продавца шешира. Ложре уверава младу девојку да Андре не може бити њен муж. Маргарита пристаје и признаје да јој Андре није ни обећао свадбу и да је није преварио; она је имала двадесет година, она је знала шта чини. Она пристаје да више не види Андреа: и за накнаду, Ложреови јој дају хиљаду динара, чиме ће се поновљи до порођаја. Уједно је уговорено да сама Маргарита тајани Андреу закључену погодбу. Када су се двоје залубљених поново састали, падају једно другом поново у загрљај. И ми смо сада уверени, пошто смо раније у то посумњали, да се неће напустити: њихова љубав, њихова лепа љубав јача је од свих ружних резоновања Ложреових.

За оним напуштамо дефинитивно продавницу шешира где нас је писац држао за време три чина, и одазивамо на обале Марне: ту су се повукли Андре и Маргарита у једну недру кућицу, окружену зеленилом. Овде ће бити слатко волети се. На несрећу, мали приходи двоје залубљених брзо се испрпше. Матуранг, лисансијенат права, Андре, тражи рада и не налази га: сва су места заузета, све капије закучене. Са оним што зна, са оним што су га научили, он не може да добије ни коре хлеба за своју „драгану“, за дете које ће добити, за себе самог. То је невоља. Родитељи његови, који су знали очајан положај свога сина, држали су да је то згодан час за преговарања; отац мисли да ће му се син поклонити пред невољом и он долази да му говори, са оном уобичајеном брталношћу, суровошћу, варварством. Андре поново најављује да се неће ни помирити, док се не ожени својом „драганом“, мајком свога детета. Госпођа Ложре, која је присуствовала овом сусрету, покушава плашљиво да преговара. Ложре отеже неумољива: Андре не попушта. И кад су родитељи отишли да се више не врате, двоје залубљених, напуштени, отелели, доведени до очајања, реше се да заједно умру: заједно, у загрљају, они полазе на реци која тече, на неколико корака од њих, у подножју стрме обале, и која ће сврапити њихову беду, њихов бол.

* * *

Ово је грађанска драма, добро склопљена, драма из свакидашњег живота — која се свршава у епопији и сузама. У целом делу нема ничега што би узбунило и најстидљивију критику.

Нама је допуштено, по моме мишљењу, да се интересујемо за судбину „драгане“ несрећнога Андреа и самога Андреа. Ми их неће мало познајемо; ми смо читали њихове историје често, у различностима новина. Зар није увек дирљива љубав залубљених који се воле до смрти?

Исто тако, ја почињем да мислити лица најболе потеђена, у конаду Г. Брије, јесу родитељи: пати резигнирана, а отац, тај стари бесрамних, који је од буитоника што је био у младости, постао књета најодрељи и најтесногрудији. Неки наслаг да је мати сувише резигнирана и отац сувише варварин. Они неће да верују да је човечанство тако рђаво. Нека би имали право! Али на жалост, и сувише је истина да нама родитеља као што су Ложреови Г. Брије.

Тип Ложреа несумњиво је карактер из друштва, потеђен боље од свих карактера које је до сад писац *Драгане* стављао на сцену.

И, кад он говори, израз му је јасан, одлучан, прецизан, док се често остала лица изражавају језиком блатим и неодређеним. Стил је човек, зар не?

А. Адре *С француз. превео* **М.**

* Одбор „Савеза словенских новинара“ састао се пре неколико дана у Оломуцу, те је већао о конгресу словенских новинара, који се има састати у Плзну. Закључено је ово: У петак, 16. (29.) маја, састаће се учесници конгреса у Прагу, а сутра дан ће кренути у Плзан, а уз пут ће се задржавати само у Карловом Тину. У вече тога дана приказиваће се у градском позоришту „Продана Невеста“. У недељу, 18. (31.) маја, почеће у 10 с. конгрес. У вече биће концерат „Хлахола“. У понедељак биће излет на Лохотин, наставак конгреса и главна скупштина „Савеза“. За тим ће се посетити Споднја оружница и градска пивара. У уторак одлазак на Домажлице и излети у околину и на Шумаву. Заступници словенске штампе расправљаће на конгресу о својим организацијама, и о другим новинарским питањима и потребама. Нарочито ће се повести расправа о закону о штампи, и телеграском и телефонском извештавању, о речнику словенских имена места и т. д. До године биће конгрес у Будим Пешти.

* Српска академска омладина у Загребу одала је о свом трошку признотку Стевана Сремца *Буквалин*. Цена је књизи 2 круне а продаје се у корист Српског академског потпорног друштва.

* У Бечу је изашла расправа К. Герзина *Macedonien und das türkische Problem*. Наша политичка штампа похвално је оценила овај најновији прилог књижевности о Македонском питању.

* Из LXVI Гласа Српске Краљевске Академије засебно је оштампана политичко-историјска студија Сч. Новаковића „Ичков пир, покушај непосредног измирења Србије и Турске 1806.—1807.“ —

* 17. број „Браничева Кола“ (24. априла ов. г.) приказан је спомену педесетогодишњице чешког књижевника и публицисте а искреног српског пријатеља Јосипа Холечка. У том је броју и лик слављеника. —

* У америчком граду Мексипорту отворена је прва српска школа која већ броји 30 ученика. Школу је основао српски свештеник Илија Ковадина, чијим је залагањем ражше отворена српска школа и у С. С. Питсбургу. — Заједно са школом у Мексипорту, основано је и српско певачко друштво „Вила“. —

* У овогодишњем 9. броју Загребачког „Vienca“ изашао је превод чланка проф. Др. Л. Гумиловича „Политичка историја Срба и Хрвата“. Чланак је преведен из Лајпцишког „Politisch-Antropologische Revue“ (св. I 1903.). —

* 13. о. м. држао је у сали Велике Школе проф. Др. Васиљје Ђорић предавање „О српском имену у Старој Србији и Македонији“. Предавање биће засебно штампано, те унапред обраћамо пажњу својим читаоцима да га добаве и прочитају. Научарска савесност Др. Ђорића добро је позната, а стога је и читаочево задовољство појачано, јер му ово предавање, научарски тачно, утврђује српско родољубиво осећање. —

* Књижара Браће М. Поповића у Н. Саду штампала је нову композицију Исидора Бајића „Српска Рапсодија“. Рапсодија има 4 дела: 1. Отшуд тебе, бела було . . . 2. Сиња Смиљана . . . 3. Коло, и 4 Сарајевка. —

* Одбор Дучићеве Задужбине расписао је стечај за спис из области географије српских земаља и српске етнографије у опште. Награда је 900 динара у сребру. Спис треба да изнесе најмање 6 штампа. табака.“ Рок је стечају до краја децембра о. г. —

Лазарица или Бој на Косову. Народна епопеја у 20 песама. Из народних песама и ваљевских одложака саставио Сп. Ј. Стојковић. (52. издање Чупићеве Задужбине). — Београд, Штампарија Д. Димитријевића, 1903. — В. 8°, стр. 256.

Милош П. Ђирковић: *Из моје успомене* (1. Ускрс, 2. Митар, 3. Са Јавиде, 4. Учитељ сиротана, 5. Троје, 6. Ипрокопатор, 7. У шуми и скоги манастира). — У Мостару, 1903. Издање и штампа издаваче књижарнице Нахера и Кисића. 16°, стр. 139. —

О поништају уговора због неиспуњења (обрашњење § 553 Грађ. Зак.), студија из Приватнога Права Живојина М. Перића, ред. проф. права на Великој Школи. (Оштампано из „Гласа права, судства и администрације. Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1903. В. 8°, стр. 49. Цена 1 динар.

В. Н. Корабљов: *Сатире из руске књижевности*. Издао Мил. Павловић. Београд, штампарија „Десетије Обрадовић“. 1903. — В. 8°, стр. 110.

Наши поморци. I. *Мали*. Написао Б. Ђ. Поморац. (100 издање Коларчевог Фонда). — У Београду, електрична штампарија П. Курчића, 1903. В. 8°, стр. 150.

САДРЖАЈ:

У Министарству (серветак). Из Тасина Дневника. Иване Таса Милковић. —
Ала ти је . . . Песма Вид. Вороњка.
Аристотело и Пливље као природњаци, од Д-ра Рад. Лазаревића. (сиретак).
Збогом, песма Мидутина Јовановића.
Фата-Султан, приповетка, написала Јелена Јов. Димитријевића (наставак).
У шарту, хесна Вид. Стаменковића.
Генералова жна. роман, написао И. Н. Потапенко (наставак).
Листићи (Песме у прози, причице, анегдоте): 1. Сапце с мора. а) Отручак босиов, од Вел. Ј. Рајића; б) Рукз од В.
Наша писма: из Петрограда.
Уз ивице слике.
Хронша (Наука, Књижевност, Уметност, Радио).
Библиографија.

СЛИКЕ: Победа (најзо Ф. Консини). — Стеван Немања кредаје круну своме сину Стевану Првовенчаном. — Е. Л. Лебрен (сликао Е. Л. Лебрен). — Краљ-Милошево одмориште код Манастира Дионстија. — На лову (сликао Е. Л. Лебрен). — Разговор министра Давидовића на Лиду код Бродарева (сликао Т. Пејатовић). — Српске академски официри из српско-турског рата 1876—78. — Моја кћи (сликао Антон Развал Мекиц). —

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: по год. 16, по год. 8, четврт год. 4 дин.; ван Србије: год. 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, књижару „Н. Искре“, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљ.-Срп. Државна Штампарија

Број 5. Београд, маја 1903. год. Година V.

С пролећа

— МИЛОШ П. ЖИРКОВИЋ —

I

Јесен се лагано спуштала. Са високога дрвећа нестајало је сваког дана све више зеленог лишћа. Тужно је стајало оно тако јадно и оголело и као да је тихо жалило за својом зеленом одећом. Сваког дана све се више купило пожутело, раскидано лишће испод снажних граната растова; ветар га је онда прихватао, носио и даље разношао по ораним избразданим њивама, по осушеним и коровом обраслим ливадама, по раскаљаним путевима и плитким јаругама пуним блата и ила.

Покадшто, када би ветар јаче завејао, слепиле би се још више једна другој водене капљице, којима изобиловаше влажни и тешки ваздух и онда би се на земљу спустиле као дуга, досадна и монотона јесења киша. Она је изгледала тада тако фина и нељигласта, да се и само небо губило испод њезина сивог и густог покривача. Бива да преко целога дана не угледаш да се небо заплави, а она капље тако лагано и куни се по одећи као сито, иглично паперје, чија се шокрина постепено проплачи кроза сане хаљине а од тешке влаге и студени цела снага задрхће.

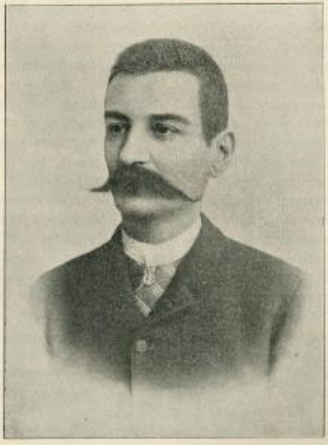

ЊЕГОВО ВЕЛИЧАНСТВО КРАЉ СРБИЈЕ

ПЕТАР I.

Колико туге беше у песми лагани и одмереном паду! Као да је природа јецала за својим изгубљеним и умрлим накитом зеленила и жапоте; као да је велико крушато дрвеће лило своје тешке суде за богатим лишћем, за топлим сјајним сунцем; као да је у целој шуми нестајало радости, јер јој ништавне лагано једно за другим и мирисне сметле ноћи и јасне песме чобанске. Она је плакала сама, мирна, удубљена у своје бутање у празном и пустом пространству, у коме је сама усамљеност певала своју тробну песму и пустош ширила своје мрачно крило.

А од других јесењих киша надошла Морава тешка је још брже и мутније, у неком љутитом бесу и у сво-

јој узбурканој утроби често даље преносила и ишчупано лађо дрвеће и много стогове од кукурузовине и сваковрсни дом и њиве. Празно беше на њеним обалама: дуги ред ниских врба и високих тополa оборио своје танке гране до саме површине воденe, те ги и поље јачи талас доцира и плаче; на песку и каменитом спруду пријео се само грађи и непроходан нуд шанет од њене набујалости после других поплава; њиве су изгледале тужне и жалосне као расејани гробови са безбројним крстовима, пуне и голе. Јер народ, бојећи се поплаве, беше још за рана уклонио густе стогове кукурузовине и сад су само остајали нески овајци са тупим и кратким стабљикама. И тако свуда у округ, докле год око допире.

И ноћ лагано пада, без иког постојног прелаза са сумраком, увијајући у свој мрачни покривач и пространо широко поље и високе обале и хучну и бесну Мораву. Киша што изби са јаком зором, не престаде цели дан, но је падала и даље, и у мирном, незаталасаном простору чуло се само њено тихо плескање о лишће и воду у плитким јаругама, помешано са хуком брзе Мораве. На полу помрчина као тесто, да је тешко и десет корака маћи у напред. И само око људско навикнуто на овај крај и стазе могло би се са поуздањем пустити на пут.

Дуж целе области нигде светлости. Само ди онде онде засветлио слабачки жижак кроз ушки прозорчић у једној од воденица на левој обали Моравиној. Унутра у воденици седео је на малој троножној столици покрај полугашене ватре млад сељак и своји великим пожем дољао држак за врбову котарицу. Кроз уста пропуштао је звуке пеке тужне песмице што је само два три тона имала, налик на потмули звук у звона. Занет својим послом он и не чиди, како се у млаком пепелу распливују крупне кишне капље што кроз димњак упадоху, нити пак како влажно дрво све јаче пиштн и ватра се све више гаси.

Могло му је бити око 23 године; младић крупна раста и нораста, челична добро очувана здравља, са бујном снагом у целом телу, што се нарочито испољавало у снажним, развијеним мишицама. Каже не имађаше на глави, те му се густа црна коса обилем просипала по снтном прнпуштеном лицу и јаком снажно развијеном врату. Беше то обични тип онога краја: са крупним црним очима, али које — да ли због јада и невоље још у раној младости — не гледају пламом страсти и живота, већ се у њима пре огледа извесан прелин сете и мелихолије; чело ниско и више обрва јако испупчено; нос према сразмери малога, снтнога лица могао би се рећи пре великн него мали, а дубока и снажно извучена црта око усана говорила је јасно о снажној, притајеној вољи, опој моћној сили што и посред најбољих невола погнуте главе у напред гледа. Био је у оделу онога краја: у црним чакширама и црном кратком гуњу који око паса не беше прнпасан и утегнут, већ слободан и удесан за кретање. На ногама је имао лепо израђене сеоске опанке са ишараним преплетима на врху, а око листова шарене вунене чарапе, са белим подвезицама више њих.

Родом је био из оближњега села; без ода и мајке сам. Изгубивши матер пре неколико година, он остави село, продаде кућу и кућиште и са свим се настани на трлу које од села беше удаљено за добар час хода. Овде се занимао око оно мало своје земљице; живео је просто и већим делом у обичној воденици коју беше од ода наследио, па не хотећи је продавати, сроди се потпуно са послом. То пак учини да су сељани већином к њему долазили, остављајући „парначу" горе у селу. А зими, кад се Морава ледила, излазило би тумбасе и воденицу горе на обалу и онда би се селио у своју колебу. Али и ту му време није узалуд пролазило. За време дугих зимских вечери резао би разну дрвенарију, у чему беше достигао извесан степен сеоучке вештине. Да начини јарам, лес и чрап за кола, точкове и сву осталу дрвенарију — није било од њега бољега мајстора у целом околу. На тај начин живео је са са сељацима у некој пристн разимене: они су му имање сејали и радили, а чим би пролеће грануло и лед се са Мораве крenуо, остало би он своју дрвенарију и колебу и поново у воду стављао тешке тумбасе. И точак би се поново стао кретати у његовој уској воденици, а он сам бео од бранша, заиграјући би и весело се шалио са помељарима . . .

Он остави врбови држак, разгрну жиње ватру и дигнувши се лагано са столице, отвори врата на колебу. Ветар снажно најури хладну струју ваздуха унутра, жижак затрепера и он осети на своме лицу покрнну од кише. На полу беше мрачно као у паклу, ни прст пред окон да распознна. Морава је силно брујала; гвоздени ланци којима воденица беше горе привезана за јако дрвене стубове, повијали су се лагано и тамо и амо, тако да је цела воденица била у лаком дрхтању. Киша је још непрестано падала, коју је ветар дивље прихватао и посно све даље и даље.

„Да тадна времена, Светитељу наш!" промрмља сељак и још више надиже лесу којом се долазило до воденице: „Ни иса на полу да не останнш!"

Он се тавап спремаше да затвори врата, кад му се учини да га неко по имену зовну. Он прискочи на обалу и ослушну. Ветар као да се беше часом притајио и он лепо распознаде да га зове неко на оној страни:

„О, Рајко—о—о . . .!"

Глас се протеже јасно по мрклој ноћи и успе да се узнесе над хуком Моравиних таласа.

„Ај, о—о—ој!" . . . одазва се сељак.

Нека сумње нестаде је било на оној страни и сада га је лакше превести. Он поново ослушну. У испрекиданим и поломљеним звуцима могаше разумети, да га неко моли за превоз с оне стране. Брзо и не мислећи се, одврати непознатоме да причека и онда приђе месту, на коме је чун био везан, ускочи у њ и весла снажно завеслаше по хучној Морави.

И ако се са њом, тако рећи, беше сродио, и ако је познавао њену бујну и плаховиту ћуд, ипак њега стаде много трудa да чун окрене противној обали. Јер било се

В. Буковац Дубравка

бојати да га жандара не ухвати и не занесе, а осим тога много му је сметала и пуста помрчина, те је чуо терао потпуно на памет. Чуо је и без весала врло брзо, али је морао гледати да се не спусти сувише доле, јер тамо је обала била и сувише стрма и без спруда, да би се чун испод ње потпо заустављати. Очи му се полако спикоше на непробојно црнило и никуд нешколико пута гласно, да би могао сазнати где се налази непознати. Пред њим се све јасније распознавање шљунак и нижо шибље на спруду, и после нешколико снажних замашаја, он притера чун са свим нешчаном спруду, искочи лагано из њега и привеза га за неку врбу.

„Ој, о—ој!...“ узвикну он тихо, тихо у мраку не могаше никога видети: „Ко је тамо?“

„Овамо, овамо горе!“ — Он се упути страни од куда је глас долазио. Мало после и он примети у црнини неку женску прилику недалеко од себе.

„О воло божја! Женска — сама и по овом времену!“...

Он јој приђе сасвим блиску, назва Бога, а затим јој поможе да уђе у чун. Што га још више преварио, то беше одојче на грудима непознате жене. Али не нападоше врежена ма шта даље да премишља, одреши чун и поново завесла.

„Не бој се, не бој!“ рече жени која лагано цикну: „Држи се само добро за прику: часком смо на овој страни“.

Сад му је већ било лакше, јер је на другој страни имао светлост у воденици према којој се могао лако управљати, и после кратког времена он се са чуном заустави мало даље испод воденице.

II

Ватра у колеби беше по готову догорела. Киша, што је кроз узани димњак унутра падала, мешала се са јаким пепелом и све више плакала и плаче влажна дрва. Лагано и постепено пео се и губио лут дим под мрачном таваницом почађале воденице, онако исто као што се нада лагано губи у тами јадног живота.

„Тебе је зима?“ упита Рајко видећи је како се сагла и погурила покрај загасле ватре. Уз то непрестано је уздисала неким кратким пуцкнем огрлачем своје одојче које се беше ушмирило и отпочело плакати, бацакајући се својим ситним особним удовима.

„О да — мокро је на полу! А после и кисли смо тако дуго. Ни жица на мени није суха. Ова проклета влага као да у саму кожу продире“. Она лагано отпоче пуштати неке неразговетне гласове и одојче ињати, да би га умирила.

„Причекај часком!“ рече Рајко и на ватру метну велики парчак суварака. Ватра се полако разгоре и пламен се високо уздиже и слабом светлошћу обасја целу унутрашњост у воденици.

Тек сад успе Рајко да загледа непознату прилику: женску, витку снажну женску са црном, мокром и слепљеном косом испод шарене повезаче, у простој пуначкој хаљини, какве се обично носе по градовима. За чудо, њему дође лице неома познато и он без устезања загледа се дуже, као пронеђајући се, у њене дубоке и светле очи.

Само што на том мокром и несувишно лепом лицу не беше осмејка који обично хоће да поигра на уснама у жешких, кад ни је право, ако их икогод гледа или ако их ко хвали. Она још јаче пониче главом као стидећи се своје сиротиње и свога положаја, и поглед заустави на бледуњавом пламену.

„Ej по Богу!... Ма је ли истина?“ Рајко тек сад беше успео да се сети њене слике. Па и не трудећи се да прикрије своје изненађење, он изрази своје чуђење у самом узвику, у коме беше и дивљења и сажаљења неке притајене радости. Женска се сад приметно осмехну на њега и диже своје велике тужне очи, црне као две јесење трешње.

„Цвло, ти си то?“...

„Ја!“

„На зашто се не кажеш, болна? Ej мени, ој! Ко би и то још могао помислити!

„Чекала сам, хтедох ли ме познати.“

О светитељу, како је не би познао! Или зар она мисли да је он постао таке забораван? Истина, она је била у ућићском оделу, или ипак, ипак... тако се што не може заборавити. А после, и она се није тако много променила... Све је још исто на њој: и њене леле очи и њена сјајна коса и њено пријатно лице и мала уста са ситним и белим зубима. Само што поглед у ње није био више онај стари: жив, ватрен и као да пламеном шиба, но је више миран, сетан и без чежње. Младост и здравље још у пуној снази, само што се поглед помутио; само што се уста тужно стисла и на лицу појавила прва бора рањога јада и бола.

Али оно одојче на рукама! Рајко не могаше дођи до речи, но је непрестано гледао час у њу, час у ватру. У неколико маха заусти да пита, али му реч не могаше прећи преко усана и он сав застиђен, бојећи се да ово није погађала његове намере, погнуо би тада главу и дуже гледао испред себе. Али њој ни најмање не беше непријатно од његових зачуђених погледа и радозналости што се очито видела на његову лицу. Она је мирно седела крај ватре и пихала одојче које се беше притајило и заспало. Мисао за нешто јурила је по њеној умореној глави, о своме старом крају, о своме селу, о својој кући, и најзад о томе како ће је сутра дан у селу дочекати. Да ли ће у опште сметн нижи коме на очи, или ће јој се и сама деца насмејати и сви скупа пустом на њу указивати. При тој помисли она скупи своје танке обрве, као кад човек хоће да отера што непријатно од себе, а црне очи заспелене необичним сјајем гнева, дутве и срдите отпора.

Рајко се најзад спусти на другу столицу покрај ватре и отпоче распитивати.

„Па од куда сад тако доцкан и по овом времену?“

„Из града.“

„Зар пешке, по Богу?!“

Она се тужно насмеја и превали на њ спојим крупним очима.

„О, не! Довезли су ме неки сељаци из Добродола, тамо до друма. А после, морала сам већ пешке озамо преко Равнине ка воденицама. Тешко је њих на школу, далеко је, а не може их човек ни извикати. Знала сам да ћу те овде затећи“...

„Ох, да како!“

„А зашто не?... Или мислиш заборавила сам ја твој живот и твоје навике? О, знам ја добро, колико је теби тешко одвојити се од Мораве и воденице“.

И она се без икакве бојазни загледа у његово сетно, нагорело лице и мирно се осмехну.

„Оно истина, тако је, али ипак... видиш како је грозно; ни пса на пољу човек да не остане... Могао сам отићи у колебу и онда би већ теже било...“

„О, ти би чуо већ!... Зато сам и журила тако. — Сачувај Господе, и такву јесен! Брише проклетиње преко оне голе пољане, ни ока отворити. Уз то још и тама помрчина, а пут кала и мокар; једва да се на ногама држиш.“

„Да ли је доцкан већ?“ упита Рајко.

„Није тако. Једва ако има три сата ноћи.“

Заћуташе. На пољу се мешава постепено утишавала, али се у воденици још лепо чуло, како таласи ударају о тешке балване. С времена на време потресла би се сва воденица, над би талас о њу јаче ударио. Сељанка која не беше на то навикнута, погледа га неколико пута престрашено.

„Не бој се, не бој!“ рече Рајко: „ништа неће бити. Познајем ја Мораву и њену ћуд. Луда је и срдита данас као да све хоће собом да понесе, а сутра ће већ бити мирна и тиха као дете... Али, седимо тако, а ја... Али тако је, кад је човек сам“...

„Но, а шта?“...

„Ти си за цело гладна и уморна, међу тим —“

Рајко имађаше право. Она се од умора једва још држала. Он скочи, разгара ватру још више, дохвати са чивије полице неколико јаја и отпоче спремати самачку воденичарску вечеру. После краткога времена стави писку сопру испред ње и скешећи се рече, да се ни мало не устручава.

Сељанка спусти лагано дете поврај себе и отпоче јести. —

„А како у селу?“ упита једући.

„Са сама по старинаски, нико да се шта ту нема. Ја и сам рекао тамо одлазим и тек ако од поклада чујем штогод. — Знаш ли да ти је наша ту скоро умрла?“

„Знам; јављали су ми у болницу.“

„У болницу!“

„Јест тамо, док сам лежала. И њине су, веле, већим делом продали. Због пореза, што ли?“

„Ах ја, ах ја! Тешка времена су настала. Муче се и рађа као враг, непрестано за вратом седи. Један за другим људи посрћу; ни један горе, али зато сви доле. Ретко да који дан прође без продаје тамо горе у селу. И најсиромашији, што су завезали коју прашину у десет мараха, дрхћу и стреше, да непозла и несрећа и на њихова врата сутра не куцне. Тако ти је у нас.“

„Ко је кућно?“

„Марко Јовичин.“

„Зар он?“

„Јесте, он! Оде у бесједе, онако испод руке. Тешко кад до тога дође. Нико да ти се смилан; нари ли когод што ти живи као пас. А после, и кметови удесили некако са писаром и оним дошљаком, Божом Шљабом, на буђ' зашто. Хој, хој, само да дуга пије, а хоће ли у кући бити парче хљеба или не, то је већ друга ствар. И наш газда Тома, Тома Шуљић, оде; ама баш све; ни куће да му остављене“.

„И он?“

„Да шта мислиш? И он, и Васиљије Ранчићев и Пера Гајић и Мајодло Грк, сви тако од реда. А поред њих још и десет, двадесет других. Арсатијска доста!“

Она се јецко осмехну и лагано подиже сопру испред ње. Цала очисти сваје мокре хаљине и тромице скину покрај ватре. Најзад седоше опет покрај ватре једно поред другога.

„А дете?“ превали он с тешком муком преко језика и рукон показа на одоље.

„Моје и његово.“

„Митрово?“

„Јест, Митрово!“

Он шкргуну зубима тако јако, да га и она чу и уједе се за усну. Цала га погледа, па видевши његово натмурено лице и сведено обрве, као да се још јаче застиде своја незгоднога положаја и погледа на другу страну.

„А он?“

Она нахну главом као да није рада о томе говорити, а затим отпоче брзо, испрекидано и као правдајући се:

„Судбина, да моја младост тако прође, шта ли... Знаш и сам како је било... Тешко је о томе говорити, пуно тешко... Ја сам хтела једним путем, али судбина хтаде други. И кад сам могла видети оно што је она хтела, било је већ доцкан; натраг се није могло, а напред — куд Бог поведе!... Ах, ах, и све сећање и сама прошлост само је јад и плач у мене, плач када се и дан и ноћ моје оно не престаје крварити, а душа под болом цвилети. — И ја луда женска глава могла сам помишљати, да и у несрећи среће има*... Она шкаћаше тужно главом и погледом се удуби у дрвени под и оста тако неколико трепућака нема и непомична, као трудећи се да сав јад свој и неволу у једно скупи: „И онда бес нека уђе у мене, крв отпоче тако силно да ври, да ми и свест и памет крче. Чинило ми се, као да се све жиле одвајају и беже од мене, као да ће крв јурнута на њих да не удави, угуши; као да ће се и небо и земља од једном срушити, а ја пропасти у маглу, таму, мрак... Могао је са мном учинити што је хтео. Ја и сад не знам, да

ти је онда било штогод у мени што би рекло, неће или не могу; све је било његово и моја памет и моја душа и ја сва; за себе саму нисам знала ни ко сам ни где сам"...

„Једне ноћи бејасно опет тако заједно... Ах Господе, каква је то ноћ била!... Као да је цео крај био испуњен магличастом светлошћу; као да је и месец сијао мекше, сјајније; као да је цело поље, цело село мирисало на ружу и каранфил... И тада, ја ни сама не знам како је било, све у мени претварало се само у једну мисао: с њим и у ноћ и дан; са сваким новим мирисом као да се ломио и последњи отпор моје снаге; све у мени мислило је његовом мишљу, гледало кроз његове дубоке, жудне очи... Ја не одолех, но одбегох са њим и оставих и њу и село наше, и поље и ливаде... С њим за срећом својом и онда даље — у таму и мрак, у јад и несрећу моју...

„У прво време било је добро. Бејаше ме свестно код неке своје тетке тамо у граду, а сам је радио за трговцу. И ја у срећи својој успех да заборавим и њу и клетву њену, и село и себе саму. Све ми је било право, јер он је био ту; његово лице могла сам да гледам, његов глас да чујем... Ах, ах, Господе наш, зашто човек заборавља, да осим њега на земљи има још људи. — Али срећа моја имала је кратке дане; она се спрашла пре но што сам ја успела и да прогледам. Пазет му се приокрете и све пође наопако. Гледао ме је као Турчина и више пута на очи не сме да му изиђем. И што ја с њим боље, он са мном све горе. Лутало га је и које свезање, и моја реч, и све... Седи тако по целу божју ноћ и плаче — каже срећа да сам исплакала очи своје — и мислим: да ли ће се на боље окренути и шта сам ја учинила, да тако са мном ради? Претресем и целу своју младост, и нашу срећу, и нашу љубав и све што учиним, не би ли нашла штогод — на ништа. После, знала сам већ одкуда је све дошло. Нож да ми је неко забо — чини ми се, лакше би ми било. Било му је тешко и он није могао даље са мном; избегавао ме је на сваком кораку, као да сам била препрека његова.

„Па онда отпоче и пити... Сваке ноћи до зоре или и освану; посло лежи, а он ни да га се прихвати. Лице му опало, испивено и потамнело, а поглед?... ху, ху, и сад ме је страх, кад се сетим, како је био мутан и пропивен. И тада, тукао ме је све дотле, док се од њега не отмем и не побегнем у суседство. Јадовала сам и кукила се тако, молећи Бога да он изведе све на прави пут. Живело се најзад, а какав је то живот био, ни тицо у гори Бог да не досуди.

„Једног дана изиђе на средину. И ако сам сваког часа очекивала, ипак било ми је као ономе који се са гробља враћа сахрањивши своје најмиље.

„Ти кораш натраг, у село!" рече ми.

„Зар нађ?"

„Јест ноћ!"

„Отераће ме од себе."

„Ах шта ту! Мати је то: покајаће и поповаће, па ће опет све добро бити."

„А што си не онда доводио овамо?"

„Ех, што, што? То је оно што ти не разумеш, женска главо! Зар човек може да зна путеве своје? Судбина је довде хтела и сад је свему крај. Тамо у селу то је била друга ствар, а овде, јест овде је град и то не иде. Чуће за нас и шта онда?"

„Али ти нисе тако говорио, кад смо овамо полазили. Митре, господару мој, убиј ме, згази ме као прва последњег, само ме не терај од себе!"

Он само смагну ранчења и дубоко хркну.

„Тако мора бити. И сад доста. Нећеш ли, онда ја знам и другу шему!"...

„Једне ноћи пестаде га као да је у земљу прошао. И од тада моје га очи не видеше, а камо среће да никад нису ни знале за њега"...

„И ништа више о њему нисе чула?" упита Рајко.

„О да! Дознала сам да је пребегао у Влашку; због војске, шта ли? Војао се да га нађи у граду не нађаду тако „преко"."

„А шта је с тобом било?"

„Неко време останем код његове тетке. Али дуго се није могло. Свакога дана прекор и псовка, као да сам га ја упропастила. Изађем одатле, али куда сам знала? У село не, а нађи још више. Одем до неке старе госпође и тамо дуго останем. Било је добро, све док не одох у болницу. А тада ваће се и оно. Три месеца морала сам тамо остати. И сад, куда сам могла? У службу нико ме неће, а живети се мора; високо је небо, а земља је тврда да чују муку моју. Није на њој топло као на најчиљу крилу, нити уже да се скажали на јад деце своје; дубока је утроба њена да прими сузу моју и да се смилује грешници својој"...

Она ућута. Рајко се осећаше тако невољан и она му причињаваше бол, ах тако велики бол, седећи тако уништена пред њим и признајући му сама и грех свој и невољу своју. Он осећаше како се нешто мекано одваја у његову срцу, како га у носу нешто мгличасто голица и он беше спреман и сам да рикне и зајеца као звер рањена над болом и јадом несрећне девојке.

А Цала седела је мирна и непомична ту, на малој троножној столици, гледајући тупо у бледи пламен. И испод њених дугих трепавица лагано једна за другом одвајала се бледа суза и спуштала низ измучене образе. Она не осећаше снаге да их одатле отаро, но их је пуштала, све даље и даље, и њој беше као да падају на само рањено срце, на ојађену душу и овде свом снагом притискују, да је тешко и дахнути. И она *осети* воле, да тако назеб остане, да умре и за свет и за људе, за свој јад и бол свој...

„Време је, Цале!" рече Рајко устајући и покрипајући натру пешелом, да се до у јутру не угаси: „Мора-

ћемо до колебе, јер тешко ти је сада у соло њих. Вреже је грозно, клизаво је путом, а и далеко је. Него сутра, на подрани, а ја ћу спавати овде у воденици."

Она се ћутећи диже, лагано пробуди детенце, уви га у неки дебели вунени огртач и заједно са Рајком изађе у ноћ, правцу и хладну јесењу ноћ.

(наставиће се)

Тужно пролеће

другу П. М. К.

Топнели снези, пукло премаљење.
По преломе зраку шева хитро леће.

Поветарац благи пирка са планине;
У собици мајка болног вида сина.

„Хајде са мном, чедо, на полане снеже,
„Слушај како отуд песма се разлеже.

„Сунце топло сија и цвеће се буди,
„Умируће боли што ти доне груди."

Осмехну се тужно момче диже главу,
А суза се засја у оку му плаву.

„О, не могу, мајко, Мој бол је без лека,
„За ми радост не знам, мене рака чека.

„За мене је само једном сунце сјало,
„За мене је само једном цвеће цвало.

„Мој је цветак свео. Под брдашцем сниња,
„Тамо где пастирска песма се разлива.

„Кад ми срце стане, носите ме тамо.
„Нек ми драго није ни под земљом само.

„Љубичице драга нек нам хумке китиш; —
„Ох, ту ће ми, мајко, земља лакша бити."

Милутин Јовановић.

Зајечар, 1903.

Ван Дајк

сликар краљева

То је било у Енглеској под владом Карла I. Елегантни и сјајни двор овога владаоца трудио се да у худи од свесковина заборави политичке распре, народно незадовољство и тињање Револуције која је хтела разорити монархију. Никад се није толико забављало у Енглеској.

У једној малој кући у кварту Blackfriars, у Лондону, на десној обали Темзе, виделе се сваког јутра ове: усред једнога великог салона, који је био дивно застр најређим тканинама и осветљен високим прозорима, била је као нека престо престола, а на њему нека дворска личност, лорд или леди, у свечаном оделу, непокретна као каква фигура од воска. На подножју степеница од престола седео је неки висок и витак плећић, у црном прелуку, са златним ланцем око врата, шиљастих и подигнутих брчова, с рукавима подигнутим више зглавкова, с великом округлом палетом у једној руци, с кичицом у другој, — он је грозничаво радио и платно покривао бојама. Дивило се, поново седао и обилазио са свих страна. Гомила племића с мачем о бедру, с главом утонулом у белом ореолу својих укруњених јака посматрају га мирно. У једном углу салона свирачи свирају тихо и непрекидно. По ћилимима се играју они мали пси, меке и чупаве длаке и великих очију које чисто прогутају целу главу, који се зову именом тадашње краља: *„пса краља Карла"*. Поред сликара стајао је слуга са другом сасвим чистом палетом и са другим оправим кичицама. Осим музике, нигита се није чуло, а осим руку виолиниста, ништа се није мицало у салону, док су се под кичицом првога капалера песне-

сном бранном рађале очи, бисер, провидно тело, атлас, кадива, чипка, уске, осмејци, сјај згужване свиле и блистање мача. Сказаљка великога сата, који је висио у једноме углу великога салона, показивање да се један час сриче и тешки звуци сата мешају се са звучима виолине. Сликар се одмах диже и приближи се престолу, поклони се врло дубоко не рекавши ни једне речи особи која је ту позирала. А она, разумевајући тај неми језик и врло радосна што остаје ту досадну укоченост, остављала би своје место и сви би почели да говоре, те би се ателе испунио ларом. За ово време увели би каквог другог великана, чији је ред да се попне на престо. Уметник би се, отпрашивши свога госта, вратио у ателе где би му слуга пружио нову палету и опране кичице.

Понекад су прекиди били дужи. То се дешавало кад би јавили да се краљева барка отиснула од обале Whitehalf и да пролази реку, управљајући се ка Blackfriars-y. Онда су излазили на сусрет краљу који би, увијени у сликареи ателе, дуго посматрао како се овај чаробни посао ради и, кад би ту биле само интимне личности, ћеретао с уметником и поверавао му своје бриге. Једном главни управник двора, гроф d' Arundel, заборави да њему сакм и поче да се жали на рђаво стање краљевих финансија: „А ви, господине кавалеру", рече краљ окренувши се сликару: „знате ли ви шта значи кад се осећа потреба три или четири иклиноа линара?" А сликар, који је сваке недеље стварао злор-дела, од којих свако данас вреди најмање сто хиљада франака, одговори са најдубљим уверењем: „Ах! Сире, овај чији је сто унек спремаи за његове пријатеље и чије је имање унеп на расположењу његових петреса, брзо остаје празних џепова!"...

Један облачак пређе свима преко чела. Један је мислио на нарламенат који му не да више новаца; други на какву велику даву која није платила свој портрет, и на своје здравље које се рушило радом и ужинањем, али би затим сви сложно гонили ове мисли.

Музика је опет почињала, говорило се о новој светковини, а сликар би се латио своје беле и црне креде, па би се, гледајући тренутни израз свога краља, журио да га овековечи на листу хартије док не плане бура и док ова глава не падне на есшафоту под делатовом секиром . . .

Тај сликар био је Антон Ван Дајк (Antoine Van Dyck) из Анверса, а настањен, за последњих једанаест година свога живота, у Лондону. Ова епоха је најплоднија великим сликарима. Сетимо се године 1636. која је већ класична у историји француских литература, јер је баш 1636. представљан први пут Сид од Корнела. Посматрајмо какви су сведоци ћенија живели те исте године у сиња народина, да посматрају лепоту природе и лепоту жена свога времена и да о томе оставе доказа потомству. Године 1636. живи највећи шпански сликар Веласкез и слика малог инфанта Балтазара. Године 1636. живи Рубенс, највећи фландријски сликар и слика своје *незнаже*. Године 1636. најзад живи славни Рембрант, највећи холандски сликар и слика своју *Данају*. Поред ова три дина има много великих уметника. Исте године Зурбаран у Шпанији слика свога *Светога Лорана*; Филип де Шампењ, у Француској, слика своју *Галерију кардиналових дела*; Јордане, у Холандији, слика своју *Пилодност*; Пусен *Седам тајни*; Рнадвел, најфенијалнији стари пејзажиста, слика своје *Село испод дрвеса*; Клод Лорен своје *Ири-*

станишше на мору; Франц Халс, најслободнији и најсмелији од „импресиониста" слика своје *Пушаче из Сент-Андреа*. Најзале Ван Дајк је у пуној снази за сликање портрета и та година 1636. може бити да је најобилнија у његову животу. Заиатимо ону 1636. годину и гледајмо је као кулу светилу која нам светли у целој историји уметности.

У сред ове неспокојне чете, каква је улогу управо играо Ван Дајк? У Амстердаму живљаше Рембрант у супротиви, усамлен, стварајући, у тишини и сети, своја дина дела која данас неоцењено вреде. У Риму озбиљан Пусен, уњиен у свој огртач, шеташе по обалама Тибра, неју румевинама; самалиица, нем, презрен од века у коме је живео, самајући о старини. У Холандији Риздаел тумараше дуж бујних потока или по шумама, улазећи у воденице, заустављајући се на брасмама, разговарајући са сељанима који су стајали по колебама. У Шпанији се Зурбаран удубљиво у посматрање калуђера и мрачног манастирског живота. Сви ови велики мајстори — живљаху скромно, чак и сиротињски у свом народу.

Ван Дајк ради усред хуке и сасвим јавно, на врхунцу друштвеног положаја. То је велики витез сликарства. Његови другови Талијани зваху га: *Il pittore cavalieresco*, витез-сликар, сликар на коњу. То је био витез заиста, не само леп кавалер, витак, фин, елегантан, осмајач, него још и хитар као стрела, снео као ваз, окретан као јахач, чинећи све у три скока, без одмора. Кад изучавамо његов живот изгледа нам као да једнио неког аранеског витеза у бурнусу, који се окреће у кошталац на бесном шкутуру, чија се покрпнач према сунцу блиста од шљокица и који се забавља да дигне са земље златни новац, а да не изгуби ноге из узенгија или да једним метком пркиие рукњиу стабљику, а да не успори ход . . .

Пре свега, Ван Дајк је рођен у граду где је морао брзо изучити сликарство, у Анверсу, где је тада радио велики Рубенс. Рођен је од мајке која је нела свилом и златом, и сама била уметница, и од оца који, побожан и још израженије у великој милости код црквених лица, беше на извору „поруџбина" које одржавају живот сликара: прва погодба за успех. Дечко показиваше толики дар за цртање, да га већ у једанаестој години дадоше на шегрта код једног сликара; у тринаестој годиии улази у Рубенсов ателе и против воле Рубенсове, који није хтео више да прима ученике. Он ту улази без отпора, на јуриш. У Рубенсову се ателеу стално радило. Једнога дана, у одсуству учитеља, ученици се споречкају и кошкајући се запале једну почету слику и лактом замрче један велики део још свеже боје. Деран је имао на своме рукаву целе груди неког *Светог Себастијана* . . . Ужас! Шта ће рећи учитељ? Мали Ван Дајк не оклева. Он метне леии палиц у учитељеву палету, а у десну руку узме кичицу и поправи штету без оклевања, на јурни.

У двадесет првој години одлази први пут у Енглеску, где га представе Двору; прима се у Фландрију, пролази кроз њу и јури у Италију; сводови дворова одјекују од његових чизама. Задобија кнежеве, очарава кардинале, задиви-

лује својим сјајем чак и перзијског амбасадора. Назива дивљење пред сних жена, па чак и једне старе сплене даме. Њему толико завиде и ирце га римска шкала да скоквање једну заверу да га убију. Али он је већ знакао! Он иде у Француску коју само пређури да би се вратио у своју земљу, где гомила портрете, Распела и Силажева Св. Духа и пуни својим радовима језуитске цркве. Чак је и он сам био постао по мало језуита или бар улази у једно њихово братство, али врло брзо. Најпосле у тридесетој години опет улази у лађу, искрца се у Енглеској, јури у двор и тамо као храбар витез преспачући сне сметње, надмашујући све сликаре на гласу, постаје први сликар краља Карла I.

Он је уживао нечувену милост на енглеском двору. Двадесет и пет пута радио је краљев портрет, а тако исто често и краљичин и краљевске деце. Више стотина племића поштрало је пред њим. Од године 1630., године његова доласка у Лондон, до 1641., године његове смрти, он се држао у равнотежи на овоме двору пуном интригама, у овој земљи где су гунђали предвидећи револуције. Ни јапнет његових другова, ни иртоглава наклоност великима, ни његова легендарна успеси код најлепших дама на двору — ништа га не страши, ништа га не буни. Док Рембрант животари непознат, он је прослављен за највећег сликара свих времена. Сви захвални у Енглеској пуне се сликама које је он створио. Он слика самога себе тако показује прстом на сунцокрет као симбол краљеве милости, што је реч сунце које се прока њему окреће, држећи другом руком један златан ланац, који му је сам краљ поклонио. Али толика срећа и толики рад убили су га. Тек што је Карло I. добио премена да га оженн једном младом госпођицом, Ван Дајк умире у најбољој снази, остављајући за собом сјајан траг. Златна је жетва у том трагу: више од двадесет стотина слика! Отрожна цнера. А вредност ове жетве мора да је баснослована, над се помисли да поноке од ових слика вреде близу милиона. Он је оставио у Енглеској око трнста педесет портрета, који никад не налазе на старих зидова што леже у дну великих зелених паркова, у шатл, где лордови стањују три четврти године. Ван Дајкових портрета има и у стварим приватним зградама Венеције, на обали Средземног Мора, натворених између задова дебелих као брегови, где влада пртва тишина и где животаре последњи потомци великих талијанских племића. Има их најзад у Аустрији, Русији и нешколико у Француској.

Године 1899. Белгијанци, хотећи да прославе тристагодишњицу свога славног земљака (1599.—1899.) скупили су у једној јавној наложби у Анверу све његове слике које су им хтела уступити за то. Сирешали су свеколике, каваљаде са старинским костимима и носили у тријумфу по улицама позлаћену статуу Ван Дајка, окићену жутим, црвеним и плавим застављама, које су се лепрлале по ветру. Долазили су са свих страна света да прославе ову свеколику лепоте и ову победу уметности над заборавом и над смрћу.

Зашто тај тријумф! Зато што је Ван Дајк био нарочито сликар краљева. А био је нарочито сликар краљева, кнежева, великих племића, кардинала и ратника зато што је знао боље него нко други да представи линијама и бојама оно што се не да изразити: *елеганцију*. Рубенс је сликао суперене дивне али свечане, који понекад нижу боју лица тако пријену и тако пупокрвну да изгледају као касапска породица, обучена у брокат и злато. Велазкез је дивно сликао величину шпанских краљева, али то је величина суморна, тужна, досадна, то је бледа бескрвна аристократија једног племена, која ужасно пене и која изумире.

Тицијан и други велики талијански сликари показали су, у папама и великашима из Ренесанса, неке људи снажних, енергичних, који нрносе опасности; великих политичара, јаких нишина, широког чела, провидних очију, руку спремних за власт. Напослетку портретисте Луја XIV. представили су једну врсту бога или полубога који, заузимајући место на Олимпу између Аполона и Херкула, не беше ннше у Версајским салонима. На против, следајте

В. Буковац Г-ђа Јелица В. Буковца

портрете Ван Дајка. Не видите толико сјаја, ни скиптра, ни царске кугле, ни дворских одртача. Краљ Карло I. место скиптра држи штап, место кугле држи рукавицу. Војвода од Рачмонда држи поморанџу. *Непознати* у Минхенском музеју, држи свој шешир. Енглеска краљица Хенријета има поред себе крупу, јер је тако требало, али њена рука држи само руже. Лорд Филип Вертон држи пастирски штап. У нешколико значајних портрета, Карло V, Густав-Адолф, Валенштајн и кардинал инфант дон Фердинанд Аустријски држе, до душе, палицу као знак власти, али то је било обавезно ту, на тим портретима, који су били одређени искључиво за публику. И доиста портрет кардинала инфанта био је поручен нарочито за украс тријумфалне капије која је подигнута над је овај долазио да предузме управу.

Али у портретима, рађеним лично за кнежеве или за њихову породицу, Ван Дајк искључује помпу, сваку надутост, сваку охолост. Он не ради као рђави глумци који после да морају да напрегну глас и да се кочопере над играју улогу каквог војводе или кнеза. Он задржава у свима тим положајима најглавнију особину отмености: природност.

У исто време он у своје радове уноси грацију. То није никако лица тробна, свађалачка или строга као код Веласкеза. Ван Дајкови кнежеви се смеше или су готови да се осмехну. Мали иси се ваљају око њихових ногу. Њихове се косе лепршају на ветрима. Усне нису стегнуте због дворске уздржљивости или због неке државне тајне. Линије, које представљају боре на одећу, прслуцима, панталонама до колена, огртачима, нису никад праве, геометријске, него увек кривудаве. Мноштво, дакле, кривих праваца даје утисак гипкости, што ће рећи грације.

Његови портрети жбиљ имају грације, као што други опет имају духа. Погледајте њихове руке дуге и фине, испружене или на хиљаду разних начина савијене, које подједнако истичу гипкост и финоћу својих прстију. Рука грофице од Сисса украшена, по свакашњој моди, претеном на левом палцу; рука Госпође с Прнцеп у Минхенском музеју, како бира руку из корше коју држи један нали црни лакеј; рука Марије Луизе, како се игра лепезом од перја; рука грофице од Бедфорт, како испушта своју рукавицу; рука Јованке Годвин, како кида руку; рука грофице Луџиде од Карлаја, како се игра у води која нада са једног водоскока; рука Госпође Херберт, како навлачи на себе сварну; рука грофице од Карлавален, како се игра једним цветом . . .

Ниједна од ових руку не ради, али ниједна, међутим, не изгледа баш беспослена. Све у послу тако, да им се јасно види гипкост и лепота. Ту баш и лежи сва тајна саме елегантије.

Истина, елегантија није снага којом се човек користи. Амалия, који носи терет, може бити леп својим јаким мускулима, но он није елегантан кад се укрути и кад напрегне сву снагу под теретом.

Да један положај буде елегантан, треба да је узет без напора и да радња мускула изгледа лака. Обратно, мало створење, слабо, крхкало, неспособно за напрегнут рад, не може бити елегантно. Оно може бити окретно и фино, али не може имати драж. Да се има елегантије, треба имати леп сразмере, лепо скројено удове: једном речи, треба имати снаге. Али не стварне снаге, него снаге у моћи; а да би један портрет имао елегантије и драж, треба да се осети та снага која није активна, али је у стању да се развије.

И не само да је у стању да се развије, него да се већ у неколико развила, као у игри. Тако борба понекад може бити лепа, али не и елегантна. Мачеваље је елегантно.

Ето то је оно што се осећа у најнижој мери у портретима Ван Дајковим. Гледајте *Карла I. у лову*: поза човека који се одмара, али спремног на борбу; десна рука спуштена на јабуку од штапа у стању је да изађе и нич, који мирно виси о бедру; отворена лева рука може да баци противнику рукавицу коју држи; фино извијене ноге као у витеза који је у стању да прескочи све препоне и као непомичне, као да се стављају у положај за игру или за борење. На кук савијена рука изгледа као лук готов да се одапне. Лепа и поносита глава гледа без изазивања, али и без страха у будућност која грми. И у овом витком и поноситом телу, које је створено, као што је говорио Кромвел, да живи осамдесет година, осећа се снага и грација у свакој линији, у сваној равни, почевши од обода црног шешира па до шпедзица на чизмама.

А сад, оно краљице. То је Француткиња, жена Хенриха IV; она је задржала од свога оца храброст у данима искушења. Али у Енглеској, као Француткиња, била је туђинка, а као католичкиња била је сумњива. Њу је мрзио енглески народ, као што су доцније Французи мрзили Марију Антоанету. Њена је судбина трагична. Она су јој убили; њеном мужу су одсекли главу, по заповести Кромвела, а она је завршила своје дане у Француској, у једном манастиру. Погледајте сироту Хаприоту на Француске, краљицу енглеску. Ван Дајк је ову краљицу насликао у најсрећнијем тренутку њезина несрећног живота. Иначе зато у њезину положају, као стидљивом, озбиљном, тужном у замишљењом, предосећа се несрећа која је чека. Она је у једној дугачкој одећи, од атласа и чипака бледоплаве боје, као пожутело сребро. Она изгледа бела на завесама од црвене кадифе с леве стране, затим зелене у средини и опет црвене с десне.

Једна плава плава витица опуштена, одвојена, пала јој је на десно раме. Овде нема никаквог другог накита осим бисера. Ван Дајк, који је био предсказивач овога времена, кога је Босиет требао да буде историк, умножио је бисере који су, као што се зна, символ суза. Има шест реди бисера на струку. Има бисера у појасу утканих у свесле провидности ружичасте боје. На ушима висе бисери, налик на водене капље које се издуже у моменту кад падају на земљу. Круна, сувише тешка за њене, лежи на црвеној кадифи на столу и рекло би човек да је орошена сузама. Једна јој рука виси и као да ће да испадне из њених отворених руку, као што је из тих прстију искливно скиптар енглеске краљевине. Један крст од бисера или дијаманта на грудима, подсећа ону побожност која је требало једнога дана да утеши несрећну краљицу, и Ван Дајк изгледа као да је описао у напред неколико црта чувене Босиетове надгробне беседе. А природност, грација и мало туге састављају мирис елегантије, тежак да се опише, али веома пријатан да се удише.

И сва та елегантија сликана је с највећим умењем, што ће рећи са највећом лакоћом. Ван Дајк је, својим трудним радом у младости, достигао да слика, као што тице певају, без тражења и усиљавања. То су тријумфи славуја. Види се колико су линије слободне, природне, лаке. А тако исто и боје. Ничега усиљеног, ничега тешког, ничега што вређа. Кад видимо лентира, не желимо да ли се нечио опој који му је обојио крила. Кад видимо боје Ван Дајкове, и не помишљамо, да ли су оне стале свога аутора више муке, него што су Творца лентирова крила. Кад се не осећа мука, заборавља се и техника. Сликарство изгледа да је најлакша вештина на свету и прохте нам се да узмемо палету, не сумњајући да има чега другог осим да набацано боје, па да начинимо то исто.

У свима вештинама или чак у свима вежбалима тела, човек може бити јак, што више показујући свој напор, али он није елегантан као кад уме да га прикрије.

То је та особина која је учинила да су Ван Дајка подражавали толики сликари. Ска енглеска школа потпуно

од оног сликара и, не изједначујући се с њим, неки од њених уметника су ипак успели да пренесу његову елеганцију и његово слободно пладање пичицом. Одушевљавање за њега никад није престало да задахтује колористе с оне стране канала. Ла Мапша и наводе се оне речи што их је Gainsborough рекао своме ривалу (Reynolds-y) који дође на његову сахрану шестељу да се с њим измири: „Сви ћемо ићи на небо и тамо ће нас Ван Дајк дочекати!"

Најотменија од глава, чији је портрет Ван Дајк радио двадесет и пет пута, одсечена је делатном секиром. Број оних лепих кавалира весело сликаних уз звуке музике у ателеу Blackfriars, пао је у цвету живота, у биткама, борећи се за свога краља против Револуције. Lord John Stuart убијен је у Cheriton-y, лорд Bernard Stuart убијен је у Rorton Heath-y, војвода Hamilton погођен у Preston-y и обезглављен, војвода de Hohland обезглављен, James Stuart обезглављен, гроф de Derby заробљен у Worcester-y и обезглављен. Они проминули дворани нису знали само да лепо позирају пред сликаром, они су знали и да умру... Ова енглеска револуција би сарштак једног света, једног аристократског и поноситог света, али лепог и учтивог, који се није више појавио међу нама. Напредак је изједначио све главе, све постиме, сва држања. Ова господа, чије само портрете ми видимо, не би могла више да живе у нашем модерном друштву. Они не би разумели ни законе ни обичаје. Али њихове слике, срећније од њих, живе још, и данас су обожаване више него што су икад биле. Свет који се журио у Антверп, да види наложбу Ван Дајкове тристагодишњице, једнодушно је одао почаст представницима оне елеганције и драги које су ничезле. Напредак, који је поништио све из прошлости, није могао да поништи уметност њену. И Ван Дајк остаје двеста педесет година, после своје смрти, краљ међу портретистима, као што је за свога живота био *портретиста краљева*.

с француског **Miss.**

Мистика ноћи

У мирном и тајном часу,
кад земља спава
И хладна мраморна сјеталост
ноћ обасјава,
Зраком се, нежаним гласи
побожно носе

Божански ко мајчин уздах
ил' светлост росе.
Ја мислим: невине душе
молитва то је,
Крила је анђела носе
у царство своје...

Душан С. Пушић

Један догађај

ФРАНСОА КОПЕ

Сен Медар, стара црква улице Муфтар, коју су некад проклињали ђаци Париске и семинарски ђаци, прво је сиромашна парохијална црква. Становници „Предграђа Марсо", говорило се због тога, нису много побожни, и тутори црквени су муку мучили да саставе крај с крајем. Недељом, у време службе, дође у цркву прво мало света, скоро само женскиње, и то око двадесет мајеторки из тога краја и служавки у округлим капама. А што се тиче људи, тако ћете наћи само три или четири старца, у сељачким прењицима, где клече на голом камену поред каквог стуба с капом под мишком и с великим бројаницама које пропуштају између прстију, мичући уз то уснама и погледујући на прозоре, са изразом човека коме се нешто поклања. Али преко недеље нигде никог. Зими, четвртком, доњи део цркве затутњи за један трен лупњавом од обућа кад улазе и излазе ученици катихизма; неки пут још дође да запали свећу на свећњаку пред иконом Богоро

дичином која парохијанка у цицу, пушући за собом једно или два детета и с одојчетом на рукама; или је то, на страни крстионице, дрека новорођенчета кога крштавају; или најчешће монотон глас свештеника који на врат на нос чита молитву над чамовим сандуком каквог бедника који је, покривен црном чохом, положен на двоје поларе, и окружен врло малом гомилом жена, док су мушки, као слободоумни људи, чекали крај церемоније пред туторовим столом, на другој страни цркве.

И стара попа Фабер, један од свештеника парохијских, био је уверен, два пута на три, да неће наћи никога пред својом исповедаоницом или би обично морао да слуша мало занимљиве исповести какве добре жене. Али то је човек од званичне дужности, и средом, четвртком и суботом, тачно у седам часова, долазио је он редовно у капелу Св. Јована, колико да се поноли Богу и да се врати ако нека никог.

* * *

Једне вечери прошле зиме пошао је с пуком у цркву улицом Муетар свештеник Фабер, брањен се кишобраном од олује, и, готово уверен да се узалуд узнемиравао, он жалаше у себи топлу пећ, коју је оставио у свом малом стану у улици Ломон, и Свето Писмо које је останио отворено на столу, метнув под њега своје наочари. Али је субота у вече дан када старе удовице, које живе ту у околини од својих малих прихода, долазе да потраже опроштење, те да се причесте сутра дан. Добри свештеник није се могао разрешити од дужности да не оде у собицу од храстова дрвета и да не отвори, с мардљивошћу каквог благајника, овај прозорчић, где верни, за које је исповедаоница нека врста штедионице за рај, исплаћују своје незнатне недељне грехе.

Свештеник Фабер у толико је више жалио што је изашао, јер је оне суботе био и пазарни дан и тада обично улицом Муетар врви свет, и то свет који није баш много расположен за његову мантију. Залуд је бити побожан човек, опет је врло мало пријатно морати обарати очи пред злобним погледима и запушивати уши на увредљиве речи које ћете за пут чути. Нарочито страховаше попа од неке рашчињице, сасим почађале од дима и са сплним мирисом од алкохола који засиваше из отворених врата, кроз која се могаше видети перспектива од буради украшених етикетама: Ансанит, Мадера, Вермут, Битер и др. Ту пред дућаном стајала је увек гомила весељака у другим блузама и високим качкетима, који сасвим увредљиво са уа! уа! поздрављаху сиротог свештеника који је брзо пролазио тротоаром.

Иначе ове вечери, пошто је рђаво време отерало све с улице, свештеник Фабер је стигао без сметње у цркву. Кад је ушао у цркву, он покваси свој кажипрст у шкропионицу, прекрсти се, жало се поклони пред олтаром и затим се упути на исповедаоницу. Данас бар није дошао узалуд: један га покајник већ чекаше.

* * *

Један човек! То је била реткост и изузетан случај у Сен-Медару; иначе кад је разабрао, према пређеној светлости кандила обешеног о пилатом луку капеле, на човеку који је клечао кратак бели кашут и обуће с великим клинцима, свештеник Фабер је мислио да ће то бити какав радник који је сачувао лепе обичаје привене и веру. И исповест коју ће чути, нема сумње, биће исто тако баналка као што је и она неке куварице из Мокнове улице, која је, пошто би се оптужила да кућујући на нијаџи поткрада своју господу, плицала од радости на празну реч опроштења. Још се и сад осмехиваше свештеник сећајући се кратког обрасца што га је употребио неки становник из предграђа, који беше дошао за венчаницу: „Ја нисам ни убио, ни крао. За остало не испитујте". И свештеник уђе равнодушно у исповедаоницу и пошто је допустио себи да добро напуни лушу, он отвори сасвим немарно завесу од зелене чохе која беше пренучена преко прозорчића.

— Господине попо... проврмла један храпав глас који се уништио да говори тихо.

— Зовите ме оче, пријатељу... и очитајте молитву.

И овај човек, коме свештеник није могао видети лице које беше у сенци, поче брзцати лагано молитву и изгледаше да се не једна сећао, а затим настави потмуло:

— Господине попо... не... оче... Најзад, опростите ми што не говорим као што би требало, али ја се нисам исповедао има већ двадесет и пет година, јесте, од како сам напустио родно место... Ви знате шта значи... један човек у Паризу... А после, ја нисам гори од других и увек сам себи говорио: Добри Бог хоће да је добро дете... Али данас, ово што сад имам у савести и сувише је тешко да сносим сам, и треба да ме чујете, господине попо... Ја сам убио једног човека!

Свештеник скочи с клупе као опарен. Убица! Ствар се није више тицала обичних зајецица, огорчења ближњих и осталих торокања старих жена која је он расејано слушао и одмах заборављао. Убица! У глави овог човека, који је тако близу њему, породила се и извела у дело мисао једног злочина; ове руке, које су додирнуле његову исповедаоницу, можда су још прљаве попрскане! У своме намеру, у коме беше мало и страха, свештенику Фаберу надоше на памет ове стереотипне речи:

— Покај се, сине... Милост Божја је безкрајна.

— Саслушајте цео догађај, рече човек гласом у коме се осећаше тежак бол. Ја сам зидар и дошао сам у Париз, има више од двадесет година, са једним својим земљаком, другом из детињства... Заједно смо скидали гнезда и учили читати у школи... Он ми беше као брат... Звао се Филип... а ја, ја се зовем Жак... Био је то крупан и леп момак: ја сам увек био тром и кржљав... Није било бољег радника од њега, међутим ја сам обичан... и добар, и вредан, и искрен... Ја сам се поносио што сам његов пријатељ, што сам спео са њим упоредо њих; поносио сам се кад би ме он потапшао по

рамену називајући ме зналцем... најзад, ја сам га волео јер сам га обожавао! И докосмо једном и овде. И каква срећа! најмање нас обојицу код истог газде... али вечером, он би ме већином оставлао сама; он се забављао са другоима... Усталом, сасвим је и природно у његовим годинама... он је волео забаву, био је окретан, никаква терета није имао, док ја, писам могао... Ја сам био принуђен да штедим, јер сам имао, у то доба, на селу мајку, и ја сам јој слао своју уштеду... Тада сам се познао са неком вођарком из куће где сам становао; она је кувала за зидаре... Филип није код ње ручавао, он се наместио на другом месту; истину да кажем, кујна није била баш славна... Али вођарка је била сирота жена, удовица, врло несрећна, и ја сам знао да јој својом платом чинах услугу; а после, треба бити искрен, ја сам се одмах загледао у њену кћер... Сирота Катарина! Одмах ћете, господине попо, сазнати шта је одатле изашло... Три године су прошле а ја јој не следох најавити да је волим; ја сам вам већ рекао, да сам само обичан радник, и оно мало што зарађивах беше тек довољно да себе исхраним и да пошљем што матери; не беше начина да побољшам своје стање... Најзад ми моја добра мати оде на небо, и тад сам мало оспуделао; потпо сам, шта више, и по коју парицу на страну оставити и, кад ми се учинило, да сам већ имао доста да се одважим, ја сам најзвао Катарини своје осећање... Она најпре не рече ни да ни не! До ђавола! ја сам знао да ми неће скочити за очи; ја писам ни мислио бити заводник... Ипак Катарина се посаветује са својом мајком, која ме је сматрала за уредног радника, доброг човека, и свадба беше уговорена... Ох! тада сам имао неколико срећних недеља. Ја сам видео да је Катарина пристала да се венча са мном, видео сам да је баш писам много привлачно; али, иако је она имала добро срце, ја сам држао да ће ме бар завољети једног дана, силом, силом!... Наравно да сам све испричао Филипу, пошто сам њиме сваки дан на грађевини, и, кад Катарина поста мојом вереницом, хтедох му је представити... Можда сте већ наслутили крај, господине попо... Филип је био леп човек, врло расположен, врло умиљат, све што ја не бејах, и не имајући нарочито намеру, сасвим нашао, он учини да се Катарина залуделa за њим... О! Катарина је била чиста и поштена душа, и чим је познала своје осећање, она ми одмах рече... Али, у исто доба, ја никад не могу заборавити тај час! Био је то рођен дан Катаринин и ја бејах купио да јој за честитку поклоним један златан крстић који истих лепо у дивну кутију... Били смо сами у соби за дућаном и она беше дошла да ми донесе суху. Ја извадих кутију из џепа, отворих је и показах јој накит. Она тада бризну у плач.

— Опростите ми, Жаче, рече ми, и сачувајте то за ону којом ћете се оженити... Ја, ја више не могу остати вашом женом. Ја волим другог... Ја волим Филипа.

Наравно, господине попо, да сам тада туговао, и сувише сам туговао. Али шта сам знао чинити, кад сам их обоје волео? Мислио сам, на жалост, да ће им срећа бити ако их венчам; а како је Филип увек по мало празновао и како није имао ништа, ја му позајмих своју уштеђевину да купи намештај.

И они се венчаше и све је добро ишло у прво време, и добише дете, коме сам ја био кум и коме сам дао име Камил, у спомен своје матери. Али баш после његова рођена поче Филип неуредно да живи. Ја сам се у њему преварио; он није био за женидбу, волео је и сувише забаву и весеље. Ви живите у крају сиромашних људи, господине попо, и ви мора да знате већ на пажет таке жалосне историје... радник који проћерда мало по мало у лењости и пијанству, који не долази кући по два и три

В. Буконац Аго

дана, који више не доноси последњу надницу и који само долази у стан, сасвим пијан, да прави сцене и да туче жену. Дакле, за мање од две године, Филип је постао један од тих несрећника. У почетку, покушао сам да га саветујем и који пут, поцрвенев због своја владања, он је обећавао да ће се поправити. Али то не потраја дуго... а после, и моје га напомене почеше љутити, и кад сам одлазио његовој кући и кад би случајно видео мој жалостан поглед на опустеду собу и на сироту Катарину, сасвим окрнављу и побледелу од брige, он је постао бесомучан... Једнога дана био је толико дрзак да ми је начинио сцену из љубоморства према својој жени која је поштена као Света Дева, напоминући ми да сам

неках био залубљен у њу, оптужујући ме да сам још и сад, и још друге глупости и сраме сваки, шта ли? да ме је стид да понављам... Ах! тога дана мало је требало да скочимо један другом за гушу!... Ја сам учинио што је требало учинити; закратко сам себи да вићам Катарину и своје кућне, а и Филипа. Њега сам само случајно срео, кад бисмо радили на истој грађевини.

Инак, појмићете, ја сам осећао велику наклоност према Катарини и према малом Камилу; нисам их могао сасим заборавити. Суботом у вече, кад сам знао да је Филип отишао са друговима да попије зараду, ја сам лутао по крају где је њихова кућа, срео сам дете, разговарао са њим и, кад је било и сувише бедно стање у кући, он се, знате, није враћао празних руку. Мислим да је тај бедни Филип знао да сам помагао његову кућу, и да се правило да не види, и да му се то чинило згодно... Биће сад крај, јер је и даље све жалосно. Године су прошле, Филип је све више тонуо у пороку; а Катарина, коју сам помагао колико сам могао, подигла је свог сина, и то је сад леп дечко од двадесет година, добар и храбар као и она... Он није радник; он се школовао, научио је да слика у вечерњим школама, и сад је код неког архитекта, где зарађује доста добро. И на да је у кући још увек био онај нијанница, инак је сад било боље, јер је Камил врло нежан син; и, од годину две, кад сам срео Катарину — много се изменила, сирота жена! — где је води под руку њен син обучен као господин, срце би ми од радости заиграло.

Али јуче у вече срећем ја Камила и, руковавши се с њим, — о! он није поносит и он ме врвени од моје блузе испрљане малтером, — видех га забринута у лицу.

— Но, шта се догодило?

— Ето шта је, одговори ми он, јуче сам рекрутован за војску и изукао сам број 10, један од оних који нас отправљају у колоније са маринским војницима да проналазимо од гвожђе. Знаш, да у сваком случају морам изгубити пет година, и да за то време треба оставити матер саму, без помоћи, са оцем, — и да отац није никада више пио, и никад гори био, — и да ће она због тога умрети. Нека је проклета сиротиња!

Ах! Тада сам провео страшну ноћ! Помислите, господине попо, двадесет година напрезала ове сироте жене уништено је у једном трепутку, слепим случајем, што је дете извукло рђаву листу! И сутра дан, кад сам дошао на грађевину, коју смо зидали на тргу Араго, бејах сирпљен од ноћи без сна као какав старац. И поред све бриге, опет се мора радити, зар не? Те се ноћех сасвим горе, на скелу, — били смо сазидали кућу већ до четвртог спрата, — и ја почех да рећам камење. Кад одједном неко ме потапша по рамену. Био је Филип!... Он је сад радио врло ретко; и сад је, по свој прилици, дошао да ради један дан како би имао чиме да плати пиће. Али како је предузимач морао плаћати општу ако зграда не буде до извесног времена готова, то је примио на рад и њега је прво наишао.

* * *

Ја нисам видео већ дуго Филипа и с муком сам га познао. Изгурен и опао од пијанства, брада му беше готово седа, руке му дрхтаху, био је готово прави старац, рушевина.

— Шта, рекох му: дете је извукло рђав број?

— Па шта је с тим, одговори ми он промуклим гласом, погледавши ме безобразно. Хоћеш ли и ти да ми досађујеш као Катарина и Камил?... Дечко ће чинити што и остали, служиће отаџбину... До ђавола! знам ја добро шта њима смета... Да сам ја умро, он не би пошао... Али, у толико горе по њих! Ја сам још добар у служби а Камил није удовичин син.

Удовичин син! Ах! господине попо, зашто је на несрећу изговорио те речи? Грозна ми мисао одмах дође у главу и није ме напуштала цело јутро када сам радио баш поред тога несрећника. Ја сам знао колико ће патити сирота Катарина кад не буде имала више сина да је храни и штити, знао сам да ће остати сама с оним окорелим пијаццем, који је сад постао сасвим суров, бесан, у стању све да учини... Једанаест ноћи на једном сату у суседству, и сви се другови почеше скидати да доручкују. Ми смо остали последњи, Филип и ја; најзад ноће и он, и дохвати се за лестинце да сиђе, и тад ме погледа, кезећи се, и рече ми својим промуклим гласом:

— Као што видиш, опет ће се скрнити с мрвицом... А Камил неће задуго бити удовичин син!

Тада ми од беса ноће пре у главу! Прићох му, дохватих обема рукама пречагу на лестинцама пиа које се Филип силазио и почех викати: „У помоћ!“ и једним замахом учиних да се оне покрену и запиљаше у слободном простору!

Он је остао на месту ћутав и свет је држао да је то био несрећан случај, али сад је Камил био удовичин син и сад неће путовати!...

Ето шта сам учинио, господине попо, и шта сам морао рећи вама и Господу Богу! Ја се кајем и молим опроштај, то је све што могу... сад ми више није потребно да гледам над пролаи Катарина; био бих тада у стању да и не желим више свој злочин... Да бих избегао то, ја ћу се одселити, да на другом месту тражим себи хлеба. А што се тиче покајања... ево, господине попо, овог златног крстића који ми је Катарина вратила кад ми је признала да је заволела Филипа; ја, ја сам га увек чувао за успомену на једине леп дане што их имадох у животу... Узмите га и продајте га... а новац поделите сиротиња.

Да ли се Жак дигао са добивеним опроштајем од свештеника?

Зна се само да стари свештеник није продао златан крстић. Пошто је сам спустио у сиротињску кутију колико износи вредност крстића, он је обесио накит, као поклон завештан црквп, на олтару пред богородичином иконом, где одлази често да се Богу моли за сиротог злдара.

С француског, превео **М—в.**

Један рачун

Један ми пољуб, не жали га, бона,
Пољуб један ништа те не стаје
Ја ћу теби стотине их дати:
Знаш стотина, море, колика је?!

Ако нећеш да пољупце дајеш,
Ја ћу хтјети, а и срце хтјеће,
Свадићу се и сва Босна рања
И сав Мостар измирит' нас неће!

Или не знаш да далеко зборе
Да ја љубим твоје очи вране?
Јаве моје, свијет и сад мисли
Да ја даба не пропуштам дане.

Пољуби ме, ја ћу онда тебе
Стостручну ће пољупце твоје.
А шта мислиш толко пољубаца,
Шта ти мислиш, море, колико је?!..

Влад. Тоговић.

Генералова кћи

— РОМАН —

НАПИСАО

К. К. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

Чудна је љубав из зависти и злобе! До овога времена писао обраћала на кнеза никакву пажњу; чак ми је изгледало да није ни занимљив. Тек сада угледах у њему и лепог и паметног човека, тек сада дадох му све особине правог идеала. Не, ја нисам могла допустити да своју пажњу не задржава на мени, лепотици Клави, у коју су сви гледали, него баш на Лиди, хладној, суровпарној Лиди, која се није допадала мушкарцима. Шта то значи? Он, Петроградјанин, дакле човек јаче развијеног укуса, не претпостаплла неке, коју сви надпајају, већ Лиду! То је увреда, и ја се реших да то променим. Кнез ће се оженити Лидом, — јер хоћу да тако буде. Али ћу му помутити срећу: биће пред мојим ногама.

„Сад, кад мислим о томе и о свима последицама, боли ме и стидим се, али ја разумем све, разумем да другчије није ни могло бити. Та живот је састављен од среће и јада, као врсте од ноћи и дана. Кад би на земљи увек био непрекидни светли пролећни дан, па када би се у један нах спустила на земљу ноћ, зар не бисмо били у очајању? Мој живот беше као дивни пролећни дан, моја душа осећала је само пријатности, јер све што је било на њој најмање непријатно, десетина руку пажљиво је уклањала од мене. Само сам слутила да на свету има и јада, али га ја никад не осетих. И где! први убод, нанесен мени разнаженом самољубљу, пробуди у мом срцу све оно што је рђаво у људској природи.

„Ах, ако бих ма кад имала децу, морала би живети сред света што даје прави неизвештачени живот, сред радости и јада.

„Као што је за каљење гвожђа потребно и огња и воде, тако је и за васпитање срца потребно и радости и

В. П. Далматов
члан Императорског Позоришта у Петрограду

јада. Саме радости производе егоизам који порађа злобу: а сам јад производи злобу која порађа егоизам.

„Било је о вечери код нас. Сакупили се сви познати, био је и кнез. Мислим да је то вече било њему у почаст.

Нана је рачунао да ће се том приликом изјаснити Лиди. Кад сам ушла у салу — а ушла сам доцкан, јер сам тако нарочито хтела — одмах сам осетила да писам онакна каква сам била пређе, па и цело друштво као да ми се промењило. Није ме ни најмање занимало; лица, мундири, речи, покрети — све је пред мном лебдело као у некој магли и није ме се дотицало. Са господом — што ме, по обичају, засипаху љубазностима — била сам хладна као и Лида. Тројица ми чак рекоше, да данас писам расположена и да ми је то први пут. Доиста, то и јесте било први пут у моме животу. Љутила сам се на све њих, јер они нису били *он*, њихове љубазности нису биле *његове* љубазности.

„Кнез је руку под руку ишао са Лидом. Тек што се нале беше завршио . . . Он је играо с њом. Погледам их. Лида, умотривши мој поглед, осмехну ми се некрсно и с пуно среће. Али ја јој писам могла одговорити исто тако. Осетила сам да ми је лице побледело, те се опратох и пођох на другу страну.

У нашој гостинској соби био је један угао драпсрован шнроколинским зеленилом. Седох на њекн диванчић и посмарах срећни пар. Пређе ни Крилепко, млад официр, који је већ одавна бацао на ме своје нежне погледе. Тек остадох сама, а он ми пређе и ноче изразно удисати. Говорио је нешто и, по свој прилици, чинило му се да га ја слушам; али ја му не чух ни једне речи. Сва сам се предала у свој поглед који је пратио кнеза и Лиду. Зашто сам их посматрала, право рећи, писам ни сама знала. Да ли писам хтела окушати силу својих очију и натснути кнеза да и нехотице погледа на моју страну? Изгледа да је тако, јер када се то догоди, т. ј. када се кнез забринуто окрете и нпда не задпљевно погледа, осетила сам у грудима такав запос као да сам одржала победу какву над непријатељем, и у један нах засмејах се гласно и весело. На кнежеву лицу угледах израз изненађења, а мој забављач умуче, замашно увређен.

„Целога вечера пратила сам кнеза својим погледима и нпкала сам пуно права да перфјем у салу својих очију. Сваки пут окретао се са такпим изразом као да га хватаху на месту каквог преступа. Када једнот тренутка остаде сам крај прозора, ја му пређох као нпноходом и рекох:

„— Ви сте данас расејани, кнеже . . .

„— То је за то што сте ви и одвише пажљиви! одговори ми и загонетно се осмехну.

„О, то је прекрасно! Разумела сам одмах шта је тиме хтео рећи. Значи: осетно је мој утицај; значи: у власти је мојега погледа! Изврсно! Нека се изјасни Лиди, али то данас не ће учинити. Данас се у његовој души буди сумња, те ће рећи сам себи: „Па . . . све једно: изјаснићу се сутра". — О, како ће се сви изненадити! Како ће побеснети срећна Лида која снакор тренутка очекује да јој каже ону судбоносну реч! . . . Ја сам већ славила своју победу! Већ сам у својој машти гледала, како ће она, када се гости разиђу, ући у нашу собу бледа, сурова и, не салачећи се, лећи у постељу и зарити лице у подгласник . . .

„Око по њима пречетах покрет у сали. Сви су, јавачно, говорили о неком заједничком предмету; многи су пралазили пред нама, Лиди, кнезу . . . Писам знала шта је . . . Али ми пређе Лида радосна, срећна и полуби ме у уста:

„— Клавo, како сам срећна! и тихо ми рече: кнез ме проси!

Уверена да сам и ја срећна због тога, оде од мене. Да ли да кажем истину? Да ли да кажем да сам у том часу окрнула Лиду, сестру своју, која је мене онако искрено волела . . .

„Рпан осећај! Стидим се и кад помислим на њега. Али сам обећала да ћу истину говорити, па не могу да и то не спомснем. Окрнух Лиду и заклех се да ћу јој оставати срећу, заклех се да ћу збуњавати кнеза својим погледима и изразима безумне кокетерије, да јој срећа, у крајњем случају, не буде бар без облачака . . .

Откуда у мене толико зла? Често мислим о томе, и нпам само један одговор на то питање: све је то за то, што сам још од колепске своје на до двадесете године била само срећна! Ви који уклањате од деце своје и најмањи облачак јада, мислећи да их очекује читав живот пун бриге и невоље, знате ли да ћете им на тај начин подкопати најгоре осећаје! . . . Ако је и сама судбина стала дати своју помоћ на нашу страну, изненадите им ма какав жалени бол, да би знала како утиче на срце и како се подноси. То је преко потребно људскоме срцу."

X

— Штета, душице, штета што нисп била код попе... Ах, како је било весело! узајсни рече Зинаида Петровна и стаде дрешити траке од шешира. Изгледе је веома био красна илустрација њених речи. Лице јој беше живахно а у очима јој блисташе трагови доживљене пријатности.

— Збила? пензко неодређено упита Маљичка и упрни на њу свој ни упитни ни заинтересовани поглед. Гледала је у матер, и под утисцима свога читања као да је испитивала своје осећаје према њој. Она изненадна промена у осећајима Клавиним изазвала је у њој читав преврат. Срце, које није знало ни за какве друге осећаје осим радости, задовољства у животу, љубави према онима који су њу волели, срце, које као да није знало шта је то злоба, сад се сто напунило мржње, а уз то још злобне и актпвне готовости да накпсти своју невиној сестри која је према њој била увек пуна љубави. Замишлено да је између Лиде и Зинаиде Петровне ипше разлике него ли сличности. Лида је чисто, нелобно створење, од природе у неколико умњено сети и замишљености; нема сумње да и та сета и та замишљеност долазе због тога што је у њеној души створен идеал, чему су крпви они дебели романи. Срце се у Лиде развијало правилније него ли у Клаве, јер је, у крајњем случају, осећала оно зло што га осећају јунаци у романима, а Клава није

читала романе. Лида за дуго није нашла идеал у животу, али сад се ето јавио киса — и њена замишљеност прође. Зинаида Петровна сасвим је друкчијега типа. Она је гутала живот до самог заборава својих дужности према породици, она је уживала — и ништа више. Али је у то време а она мене. Зашто је жртва?

„Зашто је жртва? Тј она је грешила исто као и ја. Она је жртва неумешности, исто као и ја. Да, неумешности, неумешности!... Без сумње, она је знала живот само

волела Маничку и залагала све силе своје да и она ужива. У односима према Манички љубав је њена била несумњива и некористољубива; та није она крива што јој се идеал живота представљао у облику непрестаног весеља на по коју цену; она је сасвим искрено и своју кћер навикавала на тај идеал.

Она се пажљиво загледа у матер и дође јој да се према њој не понаша више непријатељски, већ да љубазно и мило протопори с њом.

— Доиста. Уверавам те! Ах, спахија је тако красан чојек! Да си само видела како сменно игра молдавску игру! Научио је у време некаквога рата... И знаш,

ја пазазим да он у самој ствари није ни мало рђав, ама ни мало . . .

— Збиља? опет, као мало пре, уништа неодређено Марија Владимировна.

— Ни мало рђав. Причаћу ти нећ . . . Писам ни очекивала . . . Има и некакав прво запињални младић. Акцизни је чиновник у Опањском Рогу, неки Сутугин... Да знаш само како је стасит, на леп, црномањаст . . . Очи му тако плаве, као у Љешког . . . Сећаш ли се Љешког? Ја сам га се сетила чим сам угледала тог Сутугина . . . Ах, ах, ах! . . .

— А ти се, мама, зар никако, ама баш никако нећеш поправити? — с осмехом примети Марија Владимировна.

— Ех, није него! А у чему то да се поправљам? Хвала Богу, зар без тога не трпим нећ доста? И каква то уживања ја допуштам себи?

— Е, видиш, мама, ја мислим да сваком човеку судбина одређује толико и толико, сасвим одређену количину уживања и радости. Пошеки то употребљавају сасвим економски, те имају доста за цео живот, а пошеки узимају и унапред, и дође време кад је пред њима готово још цео живот, али су све радости већ исцрпене и прожвљене. Изгледа ми да је тако и с нама, са мном и с тобом, па и ако је остало још на какве пријатности, то је нашка безначајност, ситница . . .

— Где посиса ту философију, ако Бога знаш? — уништа изненађена Зинаида Петровна.

— Где? Од прећашње учитељице, Клаудије Антоповне . . .

Зинаида Петровна разрогачи очи. Већ и сам овај меки и тихи глас, којим је с њом говорила кћи, изгледаше јој необичан; а оно помињање прећашње учитељице, којој Маничка и пре није могла чути без злобе, сасвим је порази.

— Како то? уништа.

— Видиш овај свезак? То је — незин дневник. Ја га читам.

— Па? У њему су те мисли? — наивно уништа Зинаида Петровна.

— Не, таквих мисли нема овде. То су моје мисли. Видиш, ја сам данас, чини ми се, почела мислити први пут у животу; пређе сам само примала готове . . . А сад ево, тек што почех мислити, видим да писан баш тако глупа, и то ме умирује. Требало би да и ти покушаш!

— Ех, глупости! Шта да покушам? . . . Као да није већ и без тога досадно, него ћу се још мучити и мислима!

Маничка се осмехну и још једном погледа мајер. Како је сва мати била у тим речима! И доиста, она целог свог живота није ни о чему особито мислила, а није то ни умела. Мислити, како она сад рече, значи „мучити се". И доиста, само се старала да се не мучи и живела је онако како је њојзи најбоље изгледало. Ако је да се весели, веселила се, али у свом весељу није била ни егоистична ни зла. Кад би било у њеној власти да се сав свет само весели, она би доиста тако и урадила. Па може ли се таквом створењу ма за шта пребацивати? А *он?* . . .

При помисли на њега, на човека који је у својим рукама имао и њихов живот и њихову срећу, и који је, заједно са својим животом, једним покретом револвера све прекинуо и преокренуо, па и њихову судбину, — њезине се обрве намрштише и на челу јој појавише се две карактеристичне боре, које су се у последње време чешће појављивале. Како? Зар он није знао шта ради, он — тако искусан човек, који је тако добро познавао живот и људе? Та људи су му баш због тога и били поверили онако велики посао, који је под његовим рукама добро ишао и доносио велике приходе. О њему су говорили да је пун искуства и извежбан посленик, да је мајстор у свом занату. Значи дакле, да је знао шта ради, и да је за све те непријатности и незгоде у њиховој породици одговоран само он . . . Ах, а да ли је она у стању да разумеи и тачно промотри сав тај догађај? Зар га је она познавала? Да ли се бар једпога трепутка интересовала о његовим пословима, мислима и особинама? Не, сад је још рано да узме на се тај задатак; доцније, може бити, имаће о свему више података.

Зинаида Петровна скиде своје свечано одело које, као остатак недавне раскоши, још не беше изгубило свој „шик". Било је око 11 часова, те није било потребно да се пресвлачи, па за то остаде у белој сукњи и кошуљи. Маничка је хтела наставити читање у постељи, те се стаде свлачити. Дође јој да се разговара с матером. Још пре два часа о том није ни помишљала. Никад она није почињала с матером ни о чему разговарати, а кад би јој се Зинаида Петровна обратила својим говором, старала се Маничка да разговор прекине на какавим злобним испадом, те је нестајало сваке воље за даљи разговор. Сада је занимаху неколика питања и за то поче сасвим мирно:

— Реци, мама, — обрати се она обичним гласом, свлачећи блузу: зар никад ниси ни слутила ни очекивала оно што је било?

— Шта то значи? — уплашено уништа Зинаида Петрова. — „Опет хоће да се надире!" помисли у себи.

— Не, хтела бих само да знам, тек онако . . . но, као лице незаинтересовано. Да ли си икад помишљала да то може бити?

— Никад! са дубоким уверењем одговори Зинаида Петровна. — Зиаш ли да понекад и сад, после свакога, када писам још сасвим будна, долазим у недоумицу и сумњу да је све то био само сан . . . Да, да! Никако не могу да се свикнем. Не, никад писам очекивала ни то ни ма што слично томе . . .

— И баш ништа ниси знала о очевим пословима?

Зинаида Петровна задрхта на то питање. Маничка никад није рачунела она, а кад год би се њој, Зинаиди Петровној, и споменуло о њему, подухватало би је нко неко дрхтање.

— Његове послове? проговори дубљим гласом. Скоро и нисам знала... Ох, Господе, Господе! Зашто о том питаш?

— Не, мама, ја то сасвим као незаинтересована... Немам сад у души ни трага од какве рђаве помисли. И ти ништа нисн знала да он троши бабин капитал?

казала: „Зар се на то решаваш? Али... то није наше!" Он ти је тада одговорио, да има још неких комбинација, и да је то његов претпоследњи покушај... Шта је то било?

— Боже мој, Боже мој, Боже мој! узвикну Зинаида Петровна и, проливши сузе, сакри лице длановима:

Педесетогодишњица Београ. Певачког Друштва

† **Милан Миловук** директор и хоровођ 1853—1857.

Даворин Јенко 1862—1882

† **Корнелије Станковић** 1857—1862

Јосиф Маринковић 1882—1887

Стев. Ст. Мокрањац од 1887. г.

Хоровођи Београ. Певачког Друштва

Чу се лаки, пригушени уздах, а за тим једва чујни, жупком отети глас:

— Нисам знала?...

Маничка је и даље настављала тим уједначеним, непроменљивим, споро окамењеним гласом:

— А сећаш ли се кад си једном била с њим у кабинету, и када сте онако живо разговарали, па кад си му

како ме сечеш, пучиш, трзаш! На добро, ево, рећи ћу ти: говорио је о бабиним, то јест о твојим парама; ја сам то знала, али зар сам га могла уздржати...

— Ха, ха, ха! — Маничка се насмеја не толико јетким колико умирљивим смехом. — За што плачеш, мама? Зар ти мислиш, да је мени до тих пара? Бог с њима! Ја само жалим што му не помогоше да се спасе...

Али није реч о томе, већ ево о чему: ти се, мама, никад нећеш поправити. Видиш какву несрећу обе носимо, али ја нећу, јер ти си ипак проживела свој век, а ја ток почињем. А за што хоћеш да ти нешто, зашто лажеш преда мном? Ето, то не најпаније лутн, а остало ни најмање. Што ће ти то сад? Зар не видиш да је све прошло и да се више не ће вратити оно што је било, а ипак би хтела да преда мном сачуваш своју надмоћ. То, мама, није лепо! Знаш ли шта нас само може помирити? Истина, само једина Истина!

Зинаида Петровна брисала је очи и ћутала. За њу је био сасвим нов овај глас и нова мирноћа којом је Маничка говорила о предметима који су јој пређе жуч узмућивали. Не хитајући спреми своју постељу на бању од нећи, али кад леже, никако да се у њој смири. Та је постеља била један од извора њезина страдања. Већ од пре неколико дана почела је хладњеће, те су морали ложити пећ. Од тога се постеља толико загреје, да се Зинаида Петровна, лежећи у њој, осећала као на најзвишем бању у банској варошници. Једна жена окретала се сваких пет минута с једног бока на други, те, дабоме, због тога није ни могла спавати.

— Што се не смириш? није једном питала Маничка, будећи се од узнемирајућег шушкања.

— Није... онако... не спава ми се!... Бесаница! увек је одговарала Зинаида Петровна. Није ни сама знала зашто не каже кћери својој прави узрок такве бесанице. Нечега се бојала, а ни сама није знала чега. Али прошле нећи није могла надржати, те рече:

— Угрејала се постеља... пече!

И догоди се оно чега и се нехотице плашила. Маничка се презриво насмеја:

— То је за твоје грехе! Ха, ха, ха!... Нека врста пакла, пакленог мука!... Ха, ха, ха!

Даље и још једва налинна увреда. Зинаида Петровна зари се лицем у јастук и учини се као да спава. Али јој до спавања није било. Све сличне епизоде изазивале су у њеној глави читав низ мисли о прошлости. Да, непажљиво су живели, непажљиво заједно с покојником. Живели су као деца, старајући се да се наслађују што више сладости, и не мислећи о последицама. Кад се правилно размисли, то је било чак и непоштено. Што су друштвени новци употпштени то је просто напросто — несрећа! Али Маничин капитал није се смео дирати, не, ништа дирати. И она, Зинаида Петровна, онда кад јој је он говорио о „претпоследњем покушају", била је дужна да га задржи, да не да. Боље би било да су весела одмах прекрашена, него ли што се на то решавало. Та то је Маничка био једини ослонац у животу, то су били свети новци. —

И већ је стала помишљати да је то доиста казна и да Маничка није узалуд успоредила загрејани банак са пакленим мукама... Али, где, како је Маничка разлучена! Како је увређена! Све то што она каже — истина је; сва су њена пребацивања оправдана; али она је ипак нежна кћи и с правом се може од ње очекивати више благости и деликатности.

— Чуј, мама, — рече јој Маничка када Зинаида Петровна пође колико толико згодан положај: хајде у моју постељу.

— Шта? Твоју постељу?

Зинаида Петровна сасвим се збуни не очекујући то од своје кћери. После свакојаке увреде нуди јој постељу? Шта је то? Какво ново фино измишљено измеравање? Или је данас неки тако срећан дан?

— Да, мама, хајде у моју постељу, јер те на бању нећу, а ја ћу удесити за себе наслоњачу и столице. Не, не, молим те лези, молим те!

Зинаида Петровна, непрестано чудећи се у себи, није још била ни дошла до Маничине постеље, а из ње се просполи Хивра и рече гласом који није очекивано погонора:

— Госпођице, ја ћу вам спремити постељу! Ви се, драга, немојте мучити.

И тога часа изнуче од некуд нека два огромна сандука, састави их, метну на њих нешто као перине, покри све чистом чаршавом и створи се постеља да не може боља бити. Све је то Хивра спремила са необичним старањем па чак и с љубављу. Већ је гледала на Марију Владимировну другим очима и према њој се држала као према госпођи, а то све за то што је Маничка почела читати рукопис Клаудије Антоновне. У осталом, потребно је рећи, узела је у обзир и последњи догађај т. ј. уступање матери Маничине постеље. У дубини душе она је увек нападала у себи Маничкину „поноситост", верујући с правом да нађи увек треба да попусти старијем. И овај поступак Марије Владимировне искрено је опеселио Хиврино срце.

Наместивши се у својој новој постели и напавши да је веома удобна, Маничка осети, и биће први пут од када је дошла у Марјовку, да су јој сви живци мирни и да на души нема никакна терета. Дође јој жеља да спава, јер је некано предосећала да ће јој овај сан бити и тих и сладак. Реши се да даље читање дневника Клаудије Антоновне остави за сутра.

„Ипак — размишљаше она с осмехом, док јој први дремеж поче слепљивати трепавице — надаким да је неопа пријатно не бити зао. Зар је то Бог зна шта, што сам учинила жали, а где какву ми је награду спремила Хивра: меку и удобну постељу."

XI

Сутрадан устала је Марија Владимировна свежа и расположена, што у Марјовки није бивало често. Ну је у овом месту све једило преко дана, те је у вече легала изнемогла и болесна, спавала је узнемирено, а будила се са главом као у буњиду. Сваки нови дан доносио је тисуће узрока за нов јед, те јој се цео живот претвори у злобу која је све предмете око ње превлачила црном бојом. „Готова сам и да полудим од једа!" говорила је сама себи. У почетку је чак била и задовољна са тог једа: ниш једна

преста чудне насладе у осећајима мржње и презирања свега света. Али Маничка, по природи својој, није могла дуго остати у таквом положају. Осећај мржње њу је умарао; она је инстинктивно тражила ако не потпуног умирења а оно бар стишавања својих нерава. Дневник Клаудије Антоновић одвукао је њене мисли из круга утисака што су је стално занимали и раздражавали, те јој нерви са задовољством дочекаше оно олакшавање, јер се одмах почеше и одмарати.

Хладна и крута, као и пре, седела је она тог дана за својим столом у школи, устајала, прилазила ученицима и објашњавала. Али већ на вечеру чељу нису биле оне две бразде што су ученике плашиле; обрве се нису пружиле нити је у очима блистао онај злобни огањ што је увек избијао, кадгод би приметила ма какву непредност у малишана. Више од света падало је у очи што тога у добитку. Истину пре света: они ме храбе и за то би требало да сам им захвална".

Овај закључци изненадише је. Досета, још синоћ не би смела поривати да ће доћи и на такве мисли. Али је данас била у хладном и расуђивачком расположењу па је хтела да остане доследна.

Промену у учитељици опазили су ученици одмах; али од страха према њој, то су тумачили на свој начин. Изгледало им је да је то предзнак велике несреће; сваког су часа очекивали да ће се учитељица узбудити, викнути на због чега и на ког почастити својим љењиром. Чак и када се час свршио, одлазили су с изразима веће понизности од свакидашње.

Хивра је и даље њеном изненађивала Маничку. Изнела је о ручку на сто велико изненађење: чинију пуну ушпиваца са мацуном, што није бивало ни о великим

Тунел на друму између Ужица и Чачка

дана ни једна од ученица није био отеран у угао, нити је клечао, и ако у том часу Марјовски подмладак није био ни мало бољи него обично.

Маничка није била нажалила на предавању. Још синоћ кренуле су се њезине мисли и сада се нису могле задржати. Маничка је посматрала ученике и опажала да су и данас, исто онако као и обично, прљави, грубо и неотесани, али је то није ни мало чудило. „Откуд су они криви што су такви? Нису они криви ни овој мојој муци с њима. Крива је мама и ја, и они ни по чему. Према њима ја сам више крива, јер сам се латила посла који ми је досадан. А због тога су само они у штети. Да писан ја овамо дошла, на овом би месту био други учитељ који би, може бити, волео свој посао, те би они били

празницима. То је сама Хивра спремила, а мацун је искамчила од крчевљакове жене. Том јој је приликом сполштила и своја проматрања.

— Видиш ја, да је наша госпођица, то јест учитељица, баш омекшала... Према мајци својој много је жалоснија и, управо рекн, понаша се како треба... А несрећа — како је било! Сузе је због ње лила, лила, и ништа друго! Бога ми! Своју јој постељу понудила! Да!... Па дајте ми чашицу мацуна, хоћу да је попијам! Верујте ми, кадгод видим сурова човека — а Бог ће знати, можда је то у ње и од несреће какве — на кад приметим да му душа омекшава, а мени у срцу као какав велики празник! И сада помишљам само на покојницу своју, Клаудију Антонову. Како је та душа била мека! Ах!

„Не, доцета је најбоље не бити зла!“ — шапће се повели Маничка, када се на столу неочекивано појави чинија с уштипцима. Она је и морала тако помислити, јер је лице Хинрино издавало све тајне повели њене. По свему државају, по умиљатом гласу, по загледању у Маничине очи могло се закључити да су уштипци спремљени управо за учитељицу, и то од свега Хинрина срца.

После ручка приђе Хинра Марији Владимировој седим близу и упита тајанственим гласом:

— А је ли занимљиво, госпођице?

— Занимљиво, Хинра, веома занимљиво! — одговори Маничка.

— Господе Боже! Шта бих ја све дала кад бих могла прочитати тај њен рукопис. Она ми је, госпођице, често говорила: овде, вели, на ову хартију, плавнам ја, сву душу своју... А душа њена није била земаљска, него је била, право рећи, небеска!...

Маничка оде у учионицу и поново узе преда се Клаудијин дневник.

(наставиће се)

Закуцајте смело

Усамљеној соби, крај огњишта празна
Сгоји бака тужна, из ока јој суза
Брижно лице квасн...
Мало даље, син јој, оборене главе
Невесело седи, мрачане му груди
Паришу удаси...

Поцепано, босо, упуче их глела
Помодреле усне ч'о да понављају:
„Ах, ти си сирота!“
А кроз димњак нетар пена једним гласом:
„Бела није живот — закуцајте смело
На врата живота!“

Београд 1903. г.

Marold

Брачне фотографије

чешкога ЖЕЕРА

I.

Путовање

На Централној Станици; седам часова изјутра; магла. Светлост сијалице са металног крова све је слабија...

Бабм Гиери (човек од тридесет година, висок, снажан, пуне браде, правилног профила; с плочарина; у плавом капуту, у панталонама боје загорела хлеба, у тако истом горњем капуту, са чучавим шеширом и сивим рукавицама.) Је ли ти хладно?

Софија (сувоњава, елегантна, симпатична; у дугачком улстеру са оковратником и парукављима од видрина крзна; жали део покрива јој очи, долази до пола носа и оставља уста слободна; има јој двадесет и четири године.) Хладно? Откуд можеш и помислити да ми је хладно?

Ушоше у чекаоницу прве класе, туробну као позорница сала кад се у њој дуже свечане седнице. Софија и даље размишља о чудноватом питању свога мужа. Хладно? Пре ће бити да је расејана и узбуђена; загубила је свест о своме бићу, те јој се чини као да је у одељу неке друге жене. Још јуче депоција, а данас већ — жена! Јуче с оне стране попора, а данас с ове стране његове. Попор! Али где је тај попор?...

Гиери (гледа на хронометар) Седам и тридесет. Још десет минута до поласка.

Софија (кисели) А како је мама плакала! Јадна мама! Осташтн је и отићи са човеком кога познајем тек пре три месеца... (Гледа крошом на мужа и задовољна је са испитивањем.) Срећа што волим свога Бињија. (Дотакнувши га пуетима по огртачу.) Бињето!

Гиери Шта је, мила моја?

Софија (дрхтући) Хоћеш ли по ушек полети?

Гиери Ушек.

Да ли би имао да јој каже још штогод? Ко зна? Један промукао глас викну из свега гла:

— „За пругу Мортара, Александрија, Генонаја!...“

Софија излете из чекаонице; Гиери прво хладнокрвно за њоме, понеса мали штит од сунца који она беше заборавила.

Поћеше се у куле. Софија је веома нервозна и узбуђена... Кад се врата буду затворила, кад храпави глас викне

готово!, кад вам пође, — они ће онда остати сами, сасвим сами!... Дубок уздах надимао је Софијине груди; нехотичним покретом спусти она део до уста и скуни се сва у угао од кауча, стисну на груди наруквице од видрина крзна и наслони на њ лице, дрхћући од лакога узбуђења.

Гиери метну торбицу на врежу, огледа стакло на прагама, погледа напоље десно и лево и најзад седе спрећу ње, у други угао.

„За пругу Мортара, Александрија, Ђенова — готово!"

Један писак. Вум, вум, вум! Огромни се колос крете; вагони почеше клизити; последњи уздах Софијин, налик на мали узвик...

Гиери (златове наслоњено на колена и руке метнуте на женина колена; с доброђудним осмехом.) Дакле, мила моја, ето нас назад!

Софија (замагљених очију) Јест.

Један трепутак ћутања.

Гиери Јеси ли удобно седа?

Софија Врло добро. (расејана).

Гиери Да ли ти не смета светлост?

Софија (као пре) Не, ни мало.

Гиери Одиста, ваља признати, данас се пушује као да је човек у својој кући.

Два трепутка ћутања.

Гиери (после зрелог размишљања) Можемо ли се пољубити, а?

Полубили су се, преко пела, пламеђу очију.

Дубоко, нечно ћутање. Софија је раздрагана.

Гиери (с дубазном забринутошћу) Ти као да си замишљена.

Софија Не... не знам.

Гиери Мислиш о нечему.

Софија (мажећи се) О теби мислим.

Гиери (смеје се задовољно и стеже је за руку).

Софија (нагло) Јеси ли видео кадгод ону слику, од неког француског сликара, што носи назив: *Једна једном сама!...?*

Гиери Јесам. Једна манирована композиција. Жена као да је неџто туробна, а човек је расположен као да је у каквом ресторану.

Софија (дирнута) Али ја не мислим о томе.

Гиери (простодушно) На да о чему онда? Можда сам те рђаво разумео. Да није то онај цртеж што је дуго стајао изложен у трговини на углу од Passerella.

Софија Не знам, не сећам се, можда се варам. (Пружи му десну руку). Хоћеш ли бити добар да ми закончаш оно пуће?

Пуће је закончано. Софија се опет зарони у свој угао. Гиери устао, испреко се, и с блажених и спокојних израза гледа крез прозор.

Софија (изненадно) То је била слика од Наџез-а, где један човек с огромним шеширом држи обгрљену жену у халини као небо плавој.

Гиери Вероватно. (У себи) Моја жена има страст да се заноси сликама... Племенита страст, одиста (гласно) То је, мора бити, чувена *Полубац*, неока хвалена слика, изведена с много снаге и одмах одаје умешника... Јер, видиш ли, драга моја, уметник се види и из једне линије, једног потеза. Невешти се муче тражећи студирање, грађивање и вулгарне ефекте, док је генију доста један незнатан и, по изгледу, немарни потез па да створи узорно дело.

Софија (уздахнувши) Занета је тако.

Гиери, видећи Софију меланхоличну, налази да треба да оживи разговор и учини га срдачнијим. Поче разлагати о античкој и модерној пештини, указа са задовољством на победу италијанског сликарства, помену правац који влада у Риму, доцније се Транквила Крохова и нетове школе, и тако све док воз не стаде у Валенци.

Софија Потле! Пале лампе.

Гиери Јест. После Валенце настају тунели.

Софија Ја сам мислила да ћемо под тунелима бити у помрчини.

Гиери Каква назадна мисао! Зар није лепо имати лепу светлост?

В. Буковац

Магдалена покајница

Софија (слегне раменима) Може бити... али онда је мања поезија.

Гиери (смејући се с очинском добродушношћу) Поезија врака... Ха! ха! ха!...

Софија се стаде сећати извесних далеких, давнашњих трепутака, када је још као девојчица, у углу готово крај пећи, поред камина, слушала приче о вилама, те јој се у ономе сумраку чинио још сјајнијим златни отрпач доброчине виле и хаљина са звездицама, коју несрећна Пепељуга беше напла у луси од костена... Па затим и други, скорији трепутци, друге охаптање, просипање у полутами девојачке собице, када је будна сањала о ружичастим мистеријама љубавним. Али о томе не сиеде мужу

ништа рећи; он би јој се опет смејао; он је не би разумео. Штета! На крају, он је био интелигентан, добар и љубазан младић. Може бити да је истина (као што је чула да кажу једаред рече) да људи воле сасвим друкче него жене? Али и Ромео је био човек! . . . . . .

— „Александрија. Ко путује пругом из Торина треба да пронеси вез.“

Гиерн Да сиђемо. Имамо да се задржавамо четрдесет минута, па бисмо се могли мало прихватити. Јеси ли гладна? Или хоћеш да причекаш до Ђенове, где ћемо остати два сата?

Софија Како год хоћеш.

Гиерн Добро. Онда да сиђемо; протегнућемо ноге. Софија пристаде да уђе лимунаду . . .

Враћајући се у свој кут у кочији, опонену се нарече госпође Стаел: „Путовати, то је најжалоснији задовољство на свету.“ У каквим ли је приликама и расположењу могла бити ауторка *Коринне* кад је формулисала овај аксиом?...

И опет питања у души Софијиној уз отровне размере; цела јој се будућност учини попуњена и узбуркана пропичним упитним знацима, шиљатим као чавла.

У Сан Пиер д' Арена море привуче ону њену пажњу својом мајском привлачношћу. И Гиерн га посматраше с великим интересом. С лица на прозору, он је беше обухватио руком око струка. Пријатан метарац миловао их је по лицу; осетише наједаиџут да су срећни, срећни због своје младости, срећни због свога брака . . . Срећни још и зато што већ беху — пристали . . .

Гиерн (узимајући торбицу и штит своје жене) — Ах!. . .

Софија (намештајући шешир) На крају крајева, Ђиђи ме воли.

II.

Медени месец

Напуљ. Grand Hôtel, на морској обали. Софија се дуља у америчанској наслоњачи, посматрајући како се пуши Везув у даљини. (На њој хаљина од тамно-зеленог енглеског штофа, са великим квадратима боје дрвета и боје chandron; струк од зелене надиве, са пуцадима од цизелованог метала; на рукама шведске рукавице и т. д.) Уз столић стоји наслоњен Ђиђијев штап.

Софија (мисли) Већ петнаест дана!. . .

Инжењер Малфати (стари пријатељ Гиернијев; човек од четрдесет и пет година, проседе браде; физиономија обична: жени и пушти друге да жене) То је заиста била лепа комбинација да се најемо сви скупа у Напуљу . . . Лепа, разуме се, за мене, јер Ђиђи, наравно, нема потребе . . .

Софија (суво) Напротив, Ђиђију су увек потребни његови пријатељи.

Инжењер О, поред тако лепе жене . . .

Софија Шта хоће! Мој муж уме да говори само о своме послу, о политици или о стварима које нас жене ни мало не занимају. И тако је озбиљан, тако важан... Све то зависи од карактера, разуме се, али . . .

Инжењер (мисли да је умесно прекинути је) Ех, збиља, нахинио се тога. (С лажним осмехом) Требало га је видети као што сам га ја нађао у Универзитету. Био је душа сваког друштва, стожер сваког весела . . . Прави Дон Хуан, кажем вам!. . . Он је много млађи од мене и неколико година смо се били изгубили из вида, али су ми ипак познате сва његова дунавштва.

Софија више не посматра Везув, него је засредила сву своју пажњу на речи Малватијеве.

Инжењер (доброђудно) У осталом, и боље је тако. Јер, верујте којем искуству: то су прави мужеви, тихи, кућанини, већ попучени од света.

Софија И сувише.

Инжењер Како можете рећи?

Софија (живо) Не велим за Ђиђија, но . . . често такви и сувише мудри мужеви не успевају своје жене.

Инжењер На ипак су бољи од петропира, расипника и развратника.

Софија (пропично) Жалосна дилема.

Инжењер (покушена носа) Хе!

Софија Зар се не може наћи муж љубазан а да није развратник, окретан а да није петропир, пријатељ друштва и забаве а да није расипник?

Инжењер На сваки начин, на сваки начин. Само, то је прво тешко (После кратког размишљања.) У осталом, када се жена удаје, она мора мислити само на своју кућу и ни на што друго.

Софија А ко вам је то казао?

Инжењер (мало збуњено) Боже мој, на то је позната ствар: и Свето Писмо, хвалећи жену . . .

Софија Молићу вас да се мажете Светог Писма. Има свачега ни мало у тој књизи, тако да је свако може цитирати без бојазни.

Инжењер Видите и енглеске женскиње . . .

Софија А шта имају с нама заједничко Енглескиње? Јесте ли ви њима као што су Енглези? Јесу ли наши обичаји енглески? Је ли наше васпитање енглеско?. . . Било би занимљиво кад би у Италији где је све италијанско — само жене морале да буду по моделу енглеском. Онда би нам требало од петнаесте године метати на главу сламне шешире, тутнути нам под мишку „Бедекера“ и послати нас на пут по свету.

Инжењер Ех, то би тек била лепа ствар.

Софија Узмимо да би то била лепа ствар, али ни допустите да у то сумњам, а на разлога што се морални обичаји не могу преносити из земље у земљу као што се преноси жито. Дакле, кад ми нисмо биле тако васпитане, треба нас узети онакве какве смо.

Инжењер (гледајући око себе спокојним погледом) Како је диван дан!

Софија (не одговара ништа).

Инжењер Заиста: ово небо, ово море, овај дивни ваздух — тога има само у Напуљу!

Софија Штета само што жене нису Енглескиње.

Инжењер (насмејан да ће најужасније бити једно:) Ха! ха! ха! ха!

Софија (догнатасто) Ви сте људи себична створења. Уживате живот потпуније, забављате се, ишјете до последње капи од онога што Булвер зове: „шехар ружичасте боје“, и кад се уморите, а ви подјармите жену да вам она помогне носити терет разочарања.

Инжењер (решен да прогута пилулу) То су, ако се не варам, модерне теорије. Ви сте, драга госпођо, остали под утицајима Сардуове комедије: *Разведамо се.*

Софија (увређена) Ја?. . . Зар мислите да би ме мама водила на Сардуове комедије? Зар не знате како сам строго васпитана?

Инжењер Онда је Ђиђи?

Софија (поруменевши) Не говоримо о Ђиђају; он је овде сасвим нешто. Ђиђи је врлина анђео. Ми то говоримо у теорији.

Инжењер Е па лепо, дакле, опростите, откуда то долази да ви, тако строго васпитани, удати од пре петнаест дана, откуд на знате за те ствари?

Софија (натрено) Ту вас хоћу. У томе грешите ви људи. Ви мислите: да је доста послати девојку у школу где ће је катихета учити да је смерност највећа врлина код девојака; да је доста бити противник романсијера, јер та дела нису довољно чиста; да је довољно да с времена на време изиђе каква апсурдна књижица, коју би написали људи који ни мало не познају људско срце, — па да се створи оно бестелесно и некоштљиво биће што долази у рубрику *девојке*. Не, то створење не постоји. Пре петнаест дана то не бих могла рећи, а сада то гласно кажем. Најсветлија девојка, најболе васпитана, не личи ни мало на оно бескичмено биће без меса и крви, за које моралисти перују и хоће и друге да умере да је девојка. О, ја знам, они морају много да пичу противу романсијера и противу комедиографаа, али они не поимилују да романсијери и комедиографаи узимају своје личности из стварнога живота. Сваки је поглед за њих по једно откриће; оне пазљу из куће: сваки корак је за њих поука, искуство; свака реч, сваки покрет, свако дутање, свако питање, свако забрањивање, за њих је читав расклопљени роман. Или вала мислите да су девојке слепе, глуве и глуве?

Инжењер (готов да и даље слуша; но виђен да је Софија уђутала усуди се да прозбори) Но да, заиста, то су тешка питања: ни ја ни ви, драга госпођо, нећемо их моћи никада решити.

Софија (са победним гестом, као да је нашла дефинитиван аргумент) А сем тога, хоћу да вас питам: . . .

Инжењер (погледа на врагима, очекујући да се појави пријатељ му Ђиђи.)

Софија . . . Зашто су увек нежење — новинари и критичари, који пекају ни порода ни породице, они који узимају девојке за нишан својих стрела? Зашто су људи вазда ревносни браниоци мистичног сноповог листа? Зашто се не поуздају у послушност својих бескичмењака и не верују да је довољно кад мати ту и ту лектиру забрани? А? Ја нисам анђео с плавим крилима, али кад год ми је мати рекла: ово не! увек сам се покоравала. Ни кад ипак рачунем многе ствари о којима нисам читала, то је зато што су оне у ваздуху, разумете ли, у ваздуху! . . .

Инжењер (следујући нашале, као да тражи те ствари што су у ваздуху) Заиста, тако је. А рецте ми, свиђа ли вам се Кастеламаре?

Пре но што Софија може одговорити, појави се Ђиђи Гиери, који је ишао да плати рачун гостионичару.

Инжењер (врло задовољан) Једва једном!

Софија (Ђиђију) Та је фраза за те најбољи доказ...

Гиери (смејући се) О, Малеатти није никад био опасан (тапше га по рамену). Он је и сувише велики пријатељ игра.

Софија (инжењеру с мало подсмеха) Дакле „врло добар муж.“ (Ђиђију) Знаш ли да сно се препирали?

Гиери (инжењеру, с неверицом) Ти?

Инжењер (брани се) О, ја, одиста, нисам: госпођа је врло живе природе . . . Младост, разуме се . . .

Гиери Све жене произлазе од madame de Longueville, лепе ироделисне, које с лепезом и прућићем у руци запали револуцију у Француској.

Инжењер (правећи се луканин) А од кога је произашла madame de Longueville?

Гиери Боже мој, на од Еве, прве револуционарке на свету.

Софија (смеши се на свог пужа с одобравањем).

III.

О моди

Госпођи Вулетини Роси

Калоџио, Пров. Бергамо.

Мила моја,

Пишем ти у првим данима свога веденог месеца; то је, чини ми се, леп доказ пријатељства.

Збиља . . . да говорим искрено, удварање мога мужа према мени не заузима баш сних двадесет часова на дан. Јер Ђиђи је, да ти речем, човек собидан, сталожен, потпуна противност ономе романтичном идеалу што га себи стварамо ми девојке кад читамо Алкардија — једином песнику што га допуштају девојкама, а кога оне воле више од свију других, али који, у основи, говори о апсурдним стварима.

Да се вратим на свога мужа: ја сам врло срећна; била бих незахвална кад то не бих била, јер Ђиђи ме одиста воли. Па ако сам, и поред тога, изгубила по коју илузију, он тому није крив. Хоћу и ја да постанем позитивном; бар чињим све могуће да то постигнем . . . а ако у том не успем? Ех, тада неће бити моја кривица.

Да ти одговорим на питање којим си ми пожелела добродошлицу тек што се бејах вратила са свадбеног пута. Била сам у Венеији, у Фиренци, у Риму, у Напуљу. Боже мој, какво је лепа Италија! Али ипак, вала признати, вратила сам се у Милан с великим задовољством. Овај наш мили град учинио ми се још привлачнијим, још живљим и елегантнијим, поште сам обишла толике музеје, толике цркве и толике пинакотеке.

Поручујеш ми да ти говорим о моди. О томе заиста није тешко говорити, јер у овим лепим данима пролећа развијају се и цветају моде као што се развија цвеће. (Остављам ти ово упоређење ако тему за разликовање... а ја ћу наставити.)

Енглези су потпуно овладали, преплавили, заузели Милан, ако не да отимају а оно да плаћају; онде има Lard-Lengue жуте боје повезане с црвеном, зелене што се прелива с плаво, боје бакра с бојом неба, и сва та шарена најезда дречи у налошима нашег рада, ово погу госпођа, . . . и стварa нам шарену дугу у свако доба дана.

Покајала сам се што сам за путовање правила хаљину по енглеском крају: треба да је носим што више и да је похабам што пре, јер ће за који месец све госпође, као у завери, подвикнути енглеској моди: va fuori d' Italia, va fuori straniер! (Напоље из Италије; напоље туђинче!)

Друга мода која се злоупотребљава, то су capotes. Свет види једну са capote-ом и вели: дивна је? Види њих две: француске!... Види ли три: О! о?... Четири: Е, то већ почиње дутити!... Пет... ах! више их и не гледа. Можемо се надати да ће се летос наћи нешто друго. Зашто се не бисмо вратиле на своје прве ломбардеске велоне, који тако много личе на урес лепе Шпанолке што јој је опевао Виктор Иго?

„Ses yeux noirs brillaient sous sa noire mantille.“

Али, и сувише се држе привржени француској моди. Но, поглед само, овај патриотски усклик је стављам на завршетку једнога француског стиха! . . .

У недељу сам изашла с Ђиђијем на *Корсо*, и посматрајући целокупни свекат данашње моде морадох признати да се све више теже за ексцентрицизмима.

Муке и нестаку штоф у разним правцима, набирају га на све могуће начине; линија више нема, цртежа је нестало; крупним корацима идемо ка бароку. Још један корак само, па ћемо видети како ускрсавају на својих чудноватих гробница merveilleuses у пуном тријумфу ексцентричности и рђава укуса.

Не зна се више шта хоће с нама ова мода: она нас преображава, мења, ремети савршено дело матере природе, она нас силеше с једне стране и надува на другој страни, тако да мислим да, кад би се нешто библијска замја пратила да се по свету прошета, промислила би се мало, пре но што би нам понудила Евину јабуку.

Какве ценне мараке носи ти, драга Ђузепина? Последњи је модел заокрутљен, од ружичастог батиста или боје неба, са три руба од батиста, одвојена entredeux-ом од valenciennе, и најзад ивица од valenciennе, густо, густо набрана . . .

Сећам се да сам желела да ти опишем своју венчану хаљину. Ево је: Пре снега, ја сам расклопила са традиционалном хаљином од беле свиле и правила сам себи хаљину од белога крепа, која је много грациознија и важдушастија, а подесна је за сваку комбинацију. Али струк сам имала од атласа и с преда сам покривен цвећем од поморанџе и беле руже. И део је био од крепа, са једним високим набором и лепом чипком свуд уоколо; на глави — ни једног цвета. Косу сам чешљала, а и сад је тако носим, ниско, и ако је последњи пропис био да се коса са затиљка издигне. Мени ваљано стоји уздигнута коса, и не знам зашто бих се правила ружном . . . да бих се, валда, владала по моди?

Хитам да те поздравим. Ђиђи ме пита где сам му сакрила штап. Писао га, да душе, сакрила, али бих то радо учинила, кад бих му тиме могла спречити да иде у тај кречи клуб.

Збогом, мила моја!

Твоја **Софија.**

(НАСТАВИЋЕ СЕ)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Меланколија

(Ђузепе Ђ. Тетајсе)

СЕН

Човека непрестано прати сен која га не оставља ни у дану ни у ноћи. Човек је често погледа, али је не види: као год што не види ни дрвета пред својим домом у којем дуго станује, ни људе на улици ако мисли о чему другом.

Та сен увек прати човека. Прати га док још као дете тражи ручицама најчешће груди; прати га над женом, која у његову наручју гаси за срећом љубави, гледа у очи и тражи у њима стид и страсну пожуду; прати га и онда над посматра пролећно зеленило, а уверен је да ће исто пролеће окитити зеленилом само хумку на његову гробу. —

Дан и ноћ, увек и свугде иде та сен за човеком не остављајући га ни једног тренутка, као што ни њега не оставља чежња за срећом . . .

Та је сен — Смрт.

РУЖИЦА

Стајао сам на морском жалу крај Пиће, а у руци ми била румена ружа.

Преда мном се раширило море, златно, модро-љубичасто, сребрно, мирно море, пуно сунчаног сјаја у поподневно доба.

Маленим талозима доносили су ми пред ноге бисерје своје, смарагде и опале, шушећи једнолично и одмерено као харфа, кад јој прстом дотакнемо жице.

На чистом, као сафир модром небу, сијало је велико, жарко сунце. Било је пролеће.

Над водом су летели бели галебови, час дотичући се прсима сребрне пене, час се опет дижући у ваздух. Тако лете лептири по липадама.

У даљини према западу, пловила је лађа, губећи се полагано у пустој недогледности, а за њом се пушио густ облак сивога дима.

Бацио сам ружу у море.

Вал се вратио од обале и однео је у својој пени.

Гледао сам како се удаљава. У почетку је била румена као крв, а пена је била сивкаста. Касније ми се чинила све бледа, а море зелено као смарагд.

За мало је поин вал донесе опет пред моје ноге.

Само неколи листића, које је вода била истргнула из чашице, дођоше усамљени.

Стајао сам дуго на морском жалу, пао је долазио и опет одлазио, а ружа је постајала све нага и мања. Све спорије и спорије враћала се ружица пред моје ноге. Вода је била поискидала готово све листиће из њене чашице.

Најзад је остала само нака листића, који су пливали појединце по води.

А море је доносило још непрестано те листиће пред моје ноге.

Није ли то судбина и нашега срца? —

И оно нам се враћа пред ноге, искидано као нака листића без чашице . . .

СРЕЋА

Не говоримо о срећи за којом жудимо, не говоримо о њој!...

Срећа је као тичица... лако се уплаши.

Чекајмо мирно, не говоримо о њој, не мислимо на њу... Чезнимо за њом у дубини и тишини срца свог, али сакријмо ту чежњу пред мислима својим.

Јер срећа је као сунце иза облака: часком провири, засија, али се опет сакрије за облаке.

Не зовимо срећу; не гинимо за њом, не боримо се за њу; чекајмо је као деца, која сањају о Божићу, да ће Исус доћи до њих и донети им дарове, па та очекују тихо, пуни страха и нестрпљивости. Тако је чекајмо.

Ако мора доћи, доћи ће... Али не идимо јој у сусрет.

Срећа је као сунце, о којему сања цвеће које цвати само један дан... оно је чека, јер не може да јој пожури у сусрет.

Ако је дан леп, доћи ће сунце; ако је небо пуно облака, — цвеће узалуд чека!

Тако и унесе не угледавши сунца. У вече, у часу смрти, шапуће то цвеће: узалуд смо отварали чашице своје према небу, сунце није дошло...

Чекајмо срећу бунећи... срећа је сву оно исто, што је сунце цвећу које цвати само један дан... Ако мора доћи, доћи ће...

Не говоримо о срећи, за којом жудимо, не говоримо о њој... плашљива је као мала тичица.

Превео Владоје С. Јутовић

Господин који чини доброчинства

I

Јесење хладно вече. Киша уситнила и пробија и срж у костима. Вода цури из дрвета и камена... Сиротиња дрхти под стрехом без вечере... Господин је добар па је пошао у пријму на вечеру. — Господин је учинио једно доброчинство.

II

Јесења хладна ноћ. Киша уситнила и пробија и срж у костима. Вода цури из дрвета и камена... Сиротиња дрхти пред крчмом без преноћишта... Господин је врло добар па је поди у свој стан на конак. — Господин је учинио и друго доброчинство.

III

Јесење хладно јутро. Киша је уситнила и пробија и срж у костима. Вода цури из дрвета и камена... Сиротиња дрхти без наде... Господин је сушта доброта, па јој пружа нешто новце и шаље јој, да је неће заборавити. — Господин ће и даље чинити доброчинства.

Београд. М. М. Ускоковић

Бјернстјерне Бјернсон

— по изласку —

(свршетак)

Ове године доцније јавља се он с новом драмом: „En Fallit“. Може ли бити већег контраста? 1872. г. даје нам драму из живота средњег века, а 1874. год. драму са свим савременог! Тиме је Бјернсон учинио врло добар избор, јер је изабрао материјал који свакога мора привлачити, и у том свом раду изнео је такве мисли о реформи на трговинском пољу, којима објективан гледалац није могао одрећи правилност. Од тога времена изгледа, као да је добио нову снагу: необичном лакоћом стварао је драму за драмом, а и у приповеткама својим и романима широко је поље идеје. Хтедемо ли да окарактеришемо његово огромно дело у то доба, најбоље ћемо на једну мисао, која се крије иза сваког његова рада као јак савезник у свима питањима, а то је тежња, да све животне односе испуни духом истине и моралности, те да на тај начин створи нов, бољи живот. Он неустрашно показује на недостатке. На свима пољима: и у трговини, и у новинарству, устану, браку, васпитању... свуде открива лаж и ставала јој на супрот, као идеал новог живота, истину. А праву истину нашао је на пољу савремених научних открића, чијем се изучавању са младићским жаром одао у својој четрдесетој години. Учена Дарвинова, Миљева, Спенсерова натрено је бранио, извлачећи из њих консеквенције за своја учења о васпитању; исто је тако натрено обарао стара предрасуда и застарело погледе на брак и женин положај у браку и захтевао јасност и истинитост у свима људским односима.

Уметност је сматрао за најбољи пут којим се може утицати на масу. Његов неуморни рад на драматском пољу, беседнички, на новинарски јако нас осваја, јер има у себи печат детињског, пошто не може у себи да задржи сву ону масу новог знања које је стекао, већ се труди да то и другима саопшти.

У овој другој периоди његова рада, — која с правом не показује никакву материјалну везу, — постале су драме: „Банкротство“, „Уредник“, „Краљ“, „Нови систем“, „Леонарда“, „Рукавица“ и „Изнад наше моћи“ (I. део 1874.— 1883. г.) и оба велика романа: „Заставе су истакнуте и у граду и у луци“ (1884.) и „На Божјем путу“ (1889.). а неће погрешити, ако у ону периоду убројимо и други део драме „Изнад наше моћи“, и ако нам завршетак већ задире у трећу. Исто тако долази овамо и духовита комедија „Географија и љубав“, која третира женско питање, постајући тиме готово нехотице сатира на брак, чију суштину чини нескривени егоизам мужевља. На тај начин

ова је комедија допуна „Нори“, јер је у обема истакнута мисао, да муж треба више да се обзире на душевни живот жене, која је поштo више но служавка по вечном уговору. Најзад, у ово доба пада и драма, која је изазвала многе дискусије „Папас Ланге и Тора Парсберг“, чија је јуначина сваканко најсавршенији женски карактер који нам је Бјернсон дао.

Није нам могућно, да на овом месту заплашено оне многобројне драме из друге периоде; рећи ћемо само толико, да нам се чини, да се од њих „Леонарда“ и „Нови систем“ још и данас могу давати; али то не смемо тврдити и за драму „Краљ“, која је најсилнија и најоригиналнија у литератури, али која није за позорницу, нарочито због својих интермеца у облацима, са символима који се не дају лако разумети. У тој драми изгледа, да је назвао „Сиини“ неки традиције, дакле оно што Ибсен назива „Аметика“ т. ј. оне силе од којих се човек најтеже одваја, почињући нов живот.

Исто тако не ћемо улазити у разматрање драме „Рукавица“, у којој се страсно износи мисао, да оба пола треба да се покоравају једноме моралу. Ово тражење није никад играло озбиљну улогу у јавном животу, већ ће и на даље остати типична доктринарна тема, која хоће живот да уреди по општим моралним принципима, не водећи рачуна о стварности. Још нам можемо говорити о драми „Између нише моћи“, те нам тако за разматрање из оне епохе остају само његова два велика романа „Det flager på byen ved havnen“ („Заставе су истакнуте и у граду и у луци“) и „На Божјем путу“.

У првом роману износи је Бјернсон своје мисли о васпитању: Тома Рендален и његова мати предузимо, да у својој малој норвешкој варошици оснују школу за младеж — и то само за девојчице — у којој ће се радити само по модерним принципима. Овај први део романа није ништа друго до просто поленисање о васпитању. У граду и у луци истакнуте су заставе, када конзул Ејген, моћни већ реакционарне и лажовске партије, уобрази да је победно оне смеле борце за напредак; ну, тај му се тријумф у последњем тренутку изјаловио и сурово брзо бедним поразом, — дајући тиме наде Ренделену која је при завршетку романа од једном отворио да је залубљен: „Да, да, истакнуће се заставе и у граду и у луци, али ће сада бити знак победе напретка — његове победе!“

Са правом могли бисмо устати, да је у овом делу Бјернсон хтео нарочито да истакне, колико неруде у ученја Дарвинова и Тенова. Ово је скроз тенденциозан роман, али он има у себи толико лепих места и тако фино израђене карактере, да га не можемо увртстити у категорију обичних тенденциозних романа. Главне личности у роману нису баш савршено опрштане, али су за то споредне личности до најмањих ситница разрађене, нарочито девојчице Тора, Нора, Мила и Тина, које човек не може лако да заборави и нора се дивити овом фином психолошком истанчету, којим је Бјернсон опртао духовни живот девојчица у доба њихова развијања.

У романима „На Божјем путу“ и „Рагнхјв“ шиба он кратковидно поступање праповерних богомољаца који, водећи својом догматиком, под изнесним околностима без икаквог обзира уништавају људски живот, стављају човека ради примера на муке, приповедајући у исто доба често и племенито човештво и да живот треба уделашати по своме моралу. Овде стоје један према другоме: вера и модерне природне науке, нашавши своје представнике у пријатељима Олу Туету, који је постао пастиром, и Едварду Калеву, лекару. Као жртва суровог собичности црквеног морала пада Рагнхја, Едвардова жена. Она је, пре но што се венчала за Калева, била удата за право чудовиште од човека, са гомилу меса који је од заразне болести ослепила. И покрај таквог човека венуло је ово дивно, нежно створење. После мужевљеве смрти оженн се њоме Едвард, који пре тога није имао с њом никакве интимније везе и ако је већ одавно слично волео. Али врлајући се из Америке — за Бјернсона увек идеалне земље напретка — увиде он, да се у Норвешкој такав брак сматра за нечастан. У почетку се обоје храбро упуштају у борбу, ну Рагнхја, најзад, ипак подлеже. Тек над њеним гробом нижне се оба непријатељска табора, дајући прилике Олу да потврди, да су Божја путева увек оки којим ваљани људи иду.

И у овом роману, поред главних недовољно опртаних карактера, стоје споредни, који нас својом пластиком очаравају и посидом усхићују.

Овде вала убројити и две приповетке Бјернсонове: дивну новелу „Пражина“, једно од његових најбољих дела, и чудновату причу „Аксаломова коса“.

Улазимо у трећу епоху. Као што смо над њом могли бисмо ставити реч „Laboremus.“ Оне „Laboremus“-драме биће права објава рата свему ленствовању и позив на озбиљан рад, а у исто доба и епилог његову раду, као и код Ибсена. Обојица повлаче суну из свога рада, само на разне начине. Велики усамљеник, који је свој живот провео у скептицизму, погледа на свој живот с горком резигнацијом: „Довољна је, ако се хоће живети, чак и после свега!“ Док Бјернсон још дрско узвикује, вођен својом неслокљивом нерок: „Још није, треба се само крепути!“

Живот пун рада и благослова карактерише Бјернсона. Он није створен за практичног реформатора, али у толико више за силног подстрекача. Кадгод је хтео да се умеша у политику, није имао среће, јер се често одушевљавао и таквим идејама које је немогућно било извести, али је при свим тим тежњама својим имао пред собом висок циљ и чисте намере. Ми можемо жалити, што он као народни и социјални педагог стаљање у заслепак уништника који се крио у њему, и што због тога није створио никакво право уметничко дело, али ће нам ипак целокупна појава његова без икакве сумње давати доказа, да икако пред собом једну од највећих личности новијих дана.

М.

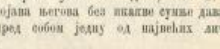

Његово Величанство Краљ Петар I. — Историјски догађај од 29 о. м. довео је на српски престо новоизабраног Краља Петра I. Једнодушност при избору и радост целокупног српског народа узвичавају нову еру Краљевине Србије. „Нова Искра“, која је већ била у штампи и готова, могла је унети у овај број само лик новога Краља, који сад шаље у српски народ са најодушевљенијим узвицима: Живео Петар I Краљ Србије!

Дубровачка (сликао Влахо Буковац.) — Год. 1894. наручи г. Влаху Хрватска Влада да јој изради за декорацију у сали њезина Министарства Просвете и Црквених Послова један збир портрета дубровачких великана — из прошлости и садашњости. Такав посао свакако није био лаган. У надању Мартиканина, у Дубровнику, биле су

још неодавно изашле литографисане слике многих дубровачких великана. Наш се мајстор није могао тиме задовољити, да ове старе слике од правилно очисти и — прерађа. Он је, на против, дошао на једну много срећнију идеју, и она је ова дивна алегорија *„Дубравка“*, коју „Нова Искра“ данас износи пред своје читаоце. — Госпар Влахо, који се и скулптуром слуги, кад му је она од потребе, изради према овим Мартекинијевим сликама у воску главе свих оних великана из старине. Тако добије за своју алегорију нешто чудноватог моделе! И да би своју красну замисао потпуније извео, мајстор узме ону сцену из Гундулићеве „Дубравке“, кад пастирка отиње козу од Сатира. Та се сцена игра пред Гундулићем и многим знатним људима и из његова времена и из времена и пре и после њега! Тако на слици видимо, осим Гундулића, још и Палмотића, Ђорђића, Руђера Бошковића, Држића, Бона, Цијету Зузорићеву — чувену лепотицу Дубровачку, Меда Пуцића, Госпара Перу Будманина, и многе друге...

О лепоти слике да и не говоримо; ово је на стр. 131, на чека се читаоци „Нове Искре“ и сами наслађују.

„Дубравка“ је мало чудноватe судбине: наручена за Хрв. Министарство Просвете и Црквених Послова, она се данас налази у Мађарском Народном Музеуму у Будим-Пешти! Мађари су је откупили за време Миленнума . . .

Г. П. Кв.

Госпођа Јелица Буковац (сликао Влахо Буковац). — У часу када је полазила из уметникова атеља и када га је, окренувши се код изласка, поздравила оним Дубровачким „Ађо“, — уметник је задржи у том положају и за кратко време на платну је била, рекло би жива, госпођа Јелица. —

Ађо (сликао Влахо Буковац). — Весма нежан отац своје породице, Буковац врло често и врло радо и у својим сликарским радовима не излази из тога круга. Ађо је његов синчић, привезан у Буковчеву гнезду, те није никакво чудо што га је и са правом уметничком љубављу тако живо насликао, да се овај портрет са правом сматрала међу најодабраније Буковчеве портретске радове.

Василије Пантелејмонович Лучић - Далматов, члан руског Императорског Позоришта у Петрограду. — Већ неколико дана бавио се у Београду овај велики, можда и највећи руски драмски уметник, где је дошао да као гост пашег Народног Позоришта, као син српскога народа изиђе пред нашу публику у неколико улога. Велики историјски догађај од 29. о. м., истрага династије Обреновића, прекратила је ово гостовање, али смо добили уверење да ће нам Далматов у најкраћем времену поново доћи, када ћемо имати прилике да на нашој позорници гледамо овог великог и ретког уметника. —

Педесетогодишњица Београдског Певачког Друштва. — О Духовима о. г. прославило је Београдско Певачко Друштво педесетогодишњицу свога постанка. Нашим прославе објавила је сва српска штампа, а ми овом приликом доносимо ликове оних људи који су највише допринели оснивању и одржању овог најстаријег српског певачког друштва.

Тунел на другу између Ужица и Чачка. — На новом другу између Ужица и Чачка, код Плоче на Одчару, пробијен је дрмески тунел који је дугачак 20 метара. И цео друм и тунел уметничко су дело своје врсте, те чине част и земљи у којој су и радницима који их изведоше. —

Магдалена Покајница (сликао Влахо Буковац). — Велики мајстор-Влахо нарадио је, у свом познатом и цењеном маниру, Магдалену Покајницу. Имамо имали прилике да видимо оригинал, али компетентна Бечка критика дала је о њој свој ласкави суд. —

ХРОНИКА

Састанак руских слависта у Петрограду к рад за Славистички Конгрес

Априла 10—15 о. г. започело се у Петрограду, без громке рекламе и свечане хуке, знаменито и красно словенско дело које ће, поред потребне и правилне организације, обележити епоху, како у развићу Славистике као науке, тако и у историји словенског културног живота. Реч је о састанку руских филолога који се скупише у Одељењу руског језика и књижевности Импер. Академије Наука, да већају о преко потребним питањима из словенске филологије, а пре свега о спремању и утврђењу погодаба и програма предложеног Славистичког Конгреса.

Потреба таког свесловенског научарског збора осећала се већ давно, и захтевала се све јаче и јаче од многих радника и научара словенских. Покушало је и покушаја да се та мисао оствари, али је то до данас било немогућно. Овај састанак и почетак рада Руске Академије донеста је велики и знаменити успех у историји развића словенске науке, образованости и културног живота.

Први састанак био је у Академији Наука. Председавао је велики кнез Константин Константиновић, а суделовало је око 100 књижевних радника. Академијино Одељење за руски језик и књижевност изабрало је за почасне председнике: проф. И. А. Бодуен де Куртена (Петроград), проф. М. С. Дриновa (Харков), проф. А. А. Кочубинског (Одеса), проф. Т. Д. Флоринског (Кијев) и Стојана Новаковића, српског министра и опуномоћеног посланика у Петрограду, а за праве председнике: В. И. Ламанског, А. Н. Пипина и В. Јагића, а за секретара прив. доцента Н. В. Јастребова.

Према програму, што га је израдило Одељење, рад је подељен у шест секција: 1) о организацији Славистичкога Конгреса, 2) о словенској научној енциклопедији, 3) о прасвено-словенском речнику, 4) о словенској библиографији, 5) о издању црквено-словенских споменика и 6) о узајамном словенском књижарству.

За тим су известиоци Одељења предложили обим и програм рада сваке секције. Предлоге су читали: проф. Т. Д. Флоријински (за I секцију), академик А. А. Шахматов (за II и IV), академик А. И. Соболевски (за III) и академик В. Јагић (за V и VI).

Остали дани овог састанка били су посвећени пажљивом разматрању и решавању основних задатака сваке секције. —

Прва секција донела је решење: да се Конгрес сазове крајем августа или почетком септембра 1904. г. На конгресу се могу читати расправе на снима словенским језицима, а такође и на немачком, француском, енглеском и италијанском, али ће руски језик бити пословни језик.

Друга секција одредила је програм за Словенску Научну Енциклопедију. У њу ће се унети: књижевност, историја, језик, етнографија и археологија. Поред овог уноса би се и потребан материјал из онзинологије звука и лексикологије; за тим прегледи византијске и средњевековне западно-европске писмености, које су више или мање налазиле одјека и у словенским књижевностима; за тим преглед руњичке писмености која је све до XVIII века била једино под утицајем словенским. Осим филологије, у Енциклопедију би, колико је то потребно, ушле и ове дисциплине: политичка историја словенских народа; узајамни политички и културни словенски односи; историја материјалне словенске културе; словенске правне старине; историја словенских прикаа. Према свему овом Енциклопедија је подељена на ове одсеке: I Историја и задаци Славистике, II Преглед данашњих Словена (географски, антрополошки и статистични), III Историја Словена, IV Језик, V Палеографија, VI Књижевност усмена и писана, VII Метрика, VIII Словенска Уметност и IX Етнографија.

Трећа секција израдила је програм за израду црквено-словенског речника. Поштo је утврђено да су речници Востокова и Миклошића већ прилично застарели, то ће Академијино Одељење за руски језик и књижевност спремати такав речник који би требало да буде резултат заједничког рада. За израду његову служиће се писани споменицима до закључно XII века.

Четврта секција, решавајући о Словенској Библиографији, водила је рачуна о већ започетом таквом раду у Прагу (Друштво чешких филолога) и Петрограду (Академијино Одељење за руски језик и књижевност), па је закључила да решење остави Конгресу. За план издавања секција је решила да се држи националног принципа (као Одељење) а не принципа научних дисциплина (као чешки филолози). Као углед да се узима библиографија за 1902. —03. годину.

Пета секција најважније захваалност Академијину Одељењу за руски језик и књижевност које већ успешно приређује издања црквено-словенске књижевности. Секција изјављује жељу да се Одељење бави и о критичким, сводним издањима старих библијских списа, најстарије превода хронике Георја Амартола и т. зв. сводних историјских споменика. Најзад је изјавила жеља да се о Конгресу изнесе питање и предлог: снима словенским академијама о систематском издавању најстаријих производа појединих словенских књижевности.

Шеста секција (о уџбеничком словенском књижарству) донела је решење да се обрати на којој великој руској књижарској фирми са предлогом да отвори (најболе у Бечу) агентуру за руске књиге*). Поред тога да се израда списак словенских учених друштава која би своја издања давала у замену.

После овако израђеног програма изнео је академик В. И. Ламански свој предлог о јачем школском раду на Славистици. Предлог је примљен и овако одређен: да се у снима руским универзитетима отвори нова катедра за историју и старине словенских народа; створити могућност универзитетима да имају бар по две катедре за словенску филологију (језик и књижевност); да се у правним факултетима отворе катедре са Историју Словенског Права, и, напослетку, да историјско-филолошки факултети имају 2—4 лектора за разне словенске језике.

Овим је завршен припремни рад за Славистички Конгрес од кога Словенство може с правом очекивати најбоље резултате.

По „Сл. Б.“

КЊИЖЕВНОСТ.

Народно здравље у округу ужичком за годину 1901. По службеним подацима и сопственим посматрањима написао *Др. Алекса М. Стојковић*, физикус округа ужичког. Београд. Државна Штампарија Аце М. Стојковића. — Штампарија Аце М. Стојковића. 1903. (Штампано о трошку округа). — In 8° стр. 97. Цена ?

У нашој медицинској литератури ова је књига једна веома значајна појава. Она је, осим тога, и једна *оригинална* појава — кака се, у осталом, само и могло од писца очекивати. Ви је читате као дневник једнога лекара; и да није у правом реду намењена лекарима, па онда и другим писменим људима, који се хтели не хтели баве о овоме питању, ова би књига могла бити, са једнике нисле и здравог излагања, једна од најпопуларнијих књига у области наше медицине. У осталом, цела ова изазове код сваког оних, којима је она и намењена, оно интересоване које њен писац може с потпуним правом и изискивати, па је она своју дужност потпуне испунила. И још више: Др. Алекса М. Стојковић указао је пут којим вала многи наши лекари да пођу. Јер ако им, напазд, није могућно писати овако популарно, као пок. Др. Л. М. Димитријевић, то они могу, бар с времена на време, износити на јавност своје напнее сличне овоме Дра А. М. Стојковића.

Књига је веома лепо и прегледно подељена у двадесет одељака, обухватајући све што се у овакоме облику може рећи о народном здрављу у једноме округу. Она је још и тако тодло написана да ће је, знам, сваки прочитати од корице до корице, не испуштајући је из руку.

За читаоце „Нове Искре“ неће бити потребно нешисивати овде стручњачку оцену; којима је така потребно, они ће је лако наћи у бр. 3. „Српскога Архива за Целокупно Лекарство“, 1903., у приказу Дра К. Михела...

Слике, које нам је овако лепо изнео пок. Др. Л. М. Димитријевић у својој књизи „Како наш народ живи“, многи су можда већ и позаборавили. Њих нам сада износи освежене и на један округ ограничене Др. Алекса М. Стојковић; он их износи лако, неусиљено, искрено и истинито пред форум „познаних“.

*) Велика чешка књижара Ј. Отп (Прат) већ је ирс краткога времена почела овај посао у Бечу. Ур.

Код нас се и сувише мало поклања брига неопходним хигијенским захтевима; наш уобичајени *мурдарлук* иде чак толико далеко, да ни опасности пре приликом него што их отклонимо! „Начин преношења заразне болести је типичан код нашег сеоског становништва. Чим неко опасно оболи, искупе се знанци и сродници у болесничкој соби. Ако је болест прилепчива, разнесе је бар један део тих посетилаца“ — пише веома тачно Др. А. М. Стојковић.

Па како ли је тек јасна слика којом нам писац износи зло материјално стање становника округа ужичког!... Збиља је још дивно чудо, како се наш народ по брдским крајевима и одржава у животу поред онако слабе хране, поред лакот одевања и поред опасних начина боловања! Др. Стојковић пише: „У једном дому затекао сам на ручку, тесној, прљавој и врло загушљивој соби осам болесника (људи, жене, деца), од којих је неторо имало компликацију у органима за дисање (запаљење плућа, плућне мараснице, капиларни бронхитис). Ваздух у соби био је густ, загушљив и пресо. Болесници јечаху и стењаху, неки обнављени; неки кашљаху и плућкаху поред себе; лежали су збијени једно поред другога. Чак су заборавили да изнесу разбој из собе и тако бар места направе. Лежали су на танким поњавама без сена и сламе. Поред сваког стајао је суд с водом. Пећ је била јако загрејана, јер и ако је био април, снег је на полу падао. Пре тога умрло је тих дана двоје у тој кући од исте болести (инфлуенце)!“ Тако болује и тако пропада наш сељак!

Да би се нашем народу могло што успешније помоћи, писац иште повећање лекарског особља и установу нижег санитетског особља које би лекарима, особито за време епидемије, знатно посао олакшавало. Ова би установа, без сумње, била веома корисна, кад не би била злоупотребљавана — код опасне околности нашега народа да трчи бабама и шарлатанима. То би се ниже санитетско особље, при слабијој контроли, лакше и правог лекарског посла!... Није редак случај да нпр. бивши (а тако и активни) болничари рађо напирају „лекара“ — о чем је и писац оних редова писао у „Народноме здрављу“ за 1899. г.

Овај напис Др Алексе М. Стојковића од особите је важности. Писац се, без сумње, неће само на ово ограничити. Ми с правом од њега очекујемо да у овоме правцу продужи, а исто тако с правом и од других лекара, да и они оваквим послом прихвате.

Стилу Др Стојковића имало би се и приговорити, али — на жалост, стил свију наших лекара и сувише кипри на германштину! На онда не нази се ни на језик, као да човек мора бити филолог, па да може као што ваља! Спољашња обрада књиге је чак — добра . . .

Веч. *ued. cenz.* **Г. П. Живић.**

* Драгомир М. Јовановић, судски писар у оставци јавља из Женеве да је дао у штампу „Краљицу“, историјску драму у шест чинова, с певањем. Драма је у стиховима, а догађај је из прве четвртине XIX века.

* Андре Шерадам, француски публициста и велики пријатељ словенских народа, штампао је у Паризу, а у издању књижаре Плон своју нову књигу La question d' Orient (La Macédoine. Le Chemin de fer de Bagdad).

* Проф. Н. К. Горталов, који је прошле године путовао по Балканском Полуострву с ученицима Казанске гимназије, штампао је своје и ученичке утиске. Књиги је наслов Кажетство Черногория и поћадка казанских гимназистонъ из юнѣ 1902. г.

* Приходни радови за Свесловенску Изложбу у Петрограду толико су се разишли у последње време, да је сада немогућно отворити је, као што је било јављено, 1904. год. Због тога је главни одбор одложио изложбу за 1905. г. (април-октобар) и одредио много већи простор за њу. Стога се тражи од свих словенских одбора за изложбу да јаве, до новембра ове године, колико им је простора потребно, јер ће се с пролећа 1904. г. дефинитивно почети подизање потребних зграда. —

* Српска Дубровачки штампарија покренула је пре кратког времена Srpsku Dubrovačku Biblioteku од које су изашла два свеска: 1. Portjest Dubrovačke Republike, пјемачки написао Kr. Engel, преveo, опасkama popratio i nadopunio Jvan Kaponik Stojanović (стр XXXVI—416, вел. 8°, цена 4, а поштом 4.50 круне), и 2. Pjesme Đidaka Pira (прештампано је „Srgja“.) Цена 1 а поштом 1.20 круна. —

* У издању Српске Дубровачке Штампарије изашло је и четврти свезак Anegdota kanonika đekana dum Jvana Stojanovića. Цена 30, а поштом 40 пара. —

* Сима Стаиојевић (?) јавља да је дао у штампу књижицу „Религија будућности“. Позивајући на претплату, вели: „Ова књижица садржи доста занимљивих мисли, износи друштвени положај најближе будућности; кога су мудраци старина по прастаром рачуну, још из доба Брамина описали и препаст данашњих система предсказали. Цена 20 пот.“ — И ако се из овако кратког позива не види ни ко је писац ни у којем је месту, није тешко „предсказати“ вредност оне појаве. —

* Станислав Бинички штампао је и дао у продају три своје најновије песничке: I По пољу је кипа ... од Змај-Јовина Јовановића. За певање уз пратњу клавира. Цена 1.50 дин. II Спава мома. За певање уз пратњу клавира. Цена 1.50 дин., и III Зејнаби. (а) Кад ја њеч очи твоје. . . б) Да су мени очи твоје) од Ј. Илића. За певање уз пратњу клавира. Цена 2 динара. —

* Д-р Јован Радонић, библиотекар Матице Српске, држао је у Задарској Омладинској Касини предавање о Македонији. Главне су мисли из овог предавања (како јавља Задарски „Српски Глас“): „народи на Балкану треба сами да спрежају своју будућност“ и „река Вардар тачна је граница између српске и бугарске сфере интереса“.

* Књигу Херманна Чукса: „Како најбоље да очеличи владаи трговац свој карактер у искушењима и тешкоћама свога живота?“ — превео је с немачког Милан Поповић и штампао у Новом Саду. —

* Државна штампарија пустила је у продају ова своја најновија издања: „Минералогија, I Геометриска Кристалографија“, од С. Урошевића, проф. Вел. Школе (са 348 слика у тексту, цена 7 динара), и: „Геолошки Анали Балканског Полуострва“, од Ј. М. Жујовића, С. Урошевића и С. Радовановића (књига VI, део 1, цена 7 динара). —

* У Београдској Великој Школи упражњене су катедре за: Историју Српске Књижевности, Историју Српског Народа и Финансију. Компетенти треба да се пријаве до 2. јуна о. г. —

* Изашао је из штампе и трећи свезак дела „Књига Здравља“, домаћи лекар за сваког. У њему су Природни методи лечења, од проф. В. П. Добровољског, превео Д-р Милутин Р. Живковић. —

* Пиротска Ђаилијарска Задруга приредила је у Београду, о Духовима, своју изложбу у просторијама Коларчеве Нишанице. Изложба је приређена у част прославе педесетогодишњице Београдског Певачког Друштва.

* Трговина канцеларијског материјала Милана Живковића и Компаније штампала је у свом издању књигу „Упутство за просто и доста тачно преписивање инана, без справа и помоћу справа које се могу лако направити. За учитеље, свештенике, општинске писаре и економе написао Вл. Илић, проф. и дипл. земљомер“. — Књига има 8½ штампаних табака, а цена јој је 1.50 дин.

* Политички Београдски листови јављају да ће од 1. јуна о. г. почети да излази у Београду нов свакодневан лист са сликама. Лист ће се звати „Светске Новости“ и продавање се број по 5 пара. Не јавља се ко ће му бити власник и уредник. —

* Штампарија Браће М. Савића и Комп. покренула је нов научни и друштвени лист „Живот“. Први свезак већ је изашао из штампе. Лист ће излазити 1. и 16. сваког месеца, у свескама од 4—5 табака. Трошеснча му је цена 3 динара, а за Аустро-Угарску и друге земље 3 круне или франка (на поштама). —

* Г. Михаило Иванович Смирнов, трговац у Петрограду, послао је, преко Г. Стојана Новаковића, српског посланика у Петрограду, 2400 франака да задуже образује „Руски Фонд Михаила Ивановића Смирнова“. Из овог фонда награђиваће се српски преводи из руске лепе књижевности. —

* Књижевни Одбор Матице Српске у Новом Саду примио је на оцену све рукописе: Толстојева теорија уметности, Прилози за синонима географске номенклатуре у Босни и Херцеговини, Веселе жене Виндзорске и Друге крителе. — За штампање примљени су ови рукописи: Гајда Недељко, приповетке Драгутина Илића и Богобо, Атанацковић, расправа д-ра Јована Скерлића.

* Најновија издања Српске Краљевске Академије имају овај садржај: XI. споменик: Анализе минералних вода у Србији, од Д-ра Марка Николића и Д-ра А. Зеге; Ка синтезама дериката нитростиретног естра, од Д-ра Мил. З. Јовичића; LXVI Глас: Прилози ка библиографији старих српских штампаних књига, од Љуб. Стојановића; Ичков Мир, покушај непосредног измирења Србије и Турске 1806—1807., од Ст. Новаковића; Најновији обрт у трговинској политици, од Д-ра Мих. В. Вујића; LXV Глас: Геометријска конструкција криве за Меркаторову цилиндарску пројекцију, од Љуб. Клерића; Бораница, студија контактно-метаморфних појава гранита, од проф. С. Урошевића; О једној особини просторних детерминаната, од Богдана Гавриловића; О аналитичком представљању једнотражних функција у области тачке у бесконачности, од Богдана Гавриловића; Проучавање функција представљених одређеним интегралима, од Михаила Петровића; Гласијални трагови на Пирину, од П. Јанковића и Нови резултати о гласијалној епоси Балканског Полуострва, од Д-ра Ј. Цвијића. —

Српска Краљевска Академија: *Годишњак*, XV, 1901. Београд, штампано у Државној Штампарији, 1902. М. 8°, стр. 332. Цена 1 динар.

Глас Српске Краљевске Академије, LXV, први разред. 25. — Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. 333. Цена 2 динара.

Глас Српске Краљевске Академије, LXVI, други разред, 41. Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. 193. Цена 2 динара.

Српска Краљевска Академија: *Споменик*, XI., први разред, 5. Београд, Државна Штампарија Краљевине Србије, 1902. — 4°, стр. 75. Цена 1.50 дин. —

Јован Скерлић: *„Уметничке естетике“ и демократизација уметности*. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1903. — 8°, стр. 38. Цена 0.50 дин.

Пиетро Косорић: *Песме*. Ужице, књижара и штампарија Л. Ђ. Трешића, 1903. — 8°, стр. 70. Цена 0.80 динара. —

Мала Библиотека, Број VI, година V, 1903. — Гі де Мопасан: *Орла*, с француског превео Велко М. Милићевић. Цијена 30 потура (40 пара дин.) У Мостару, 1903., издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 16°, стр. 69.

Мала Библиотека. Број VII, година V, 1903. — Јован Ђорђевић: *Чучук-Стана*, биографијска црта. Цијена 30 потура (40 пара дин.). У Мостару, 1902., издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 16°, стр. 48.

Једна рукопис из Вукове преписке. Издао В. Богишић. Изводак из „Срба“ год. I и II. Дубровник, Српска Дубровачка Штампарија А. Пасарића, 1903. — 8°, стр. 108. Цена?

Сергије вл. Шевић: *Два света*. Минхен, 1903. — Електрична штампарија С. Хороваца — Београд В. 8°, стр. 32. Цена 50 пара дин.

Свет. Ђоровић: *У часовима одмора*. Цртице, слике, записи, приповијетке. Књига I. У Мостару, 1903. Штампарско-умјетнички завод Пахера и Кисића. 8°, стр. 241. Цијена 2 круне, 2.50 дин.

САДРЖАЈ:

С пролећа, написао М. П. Кирковић. (Настављење се).
Тужно пролеће, песма, другу В. М. Н., од Младутина Јовановића Даје. сликар краљева, с француског Мих. ———— позива.
Мистава себи. Песма. Написао Душан С. Бунић.
Један догађај. Франсоа Коше. С француског превео М—з.
Један рачун, песма, написао Влад. Ђоровић.
Генерална кћи, роман, написао И. В. Потапенко (наставак).
Закунућете смоло, песма, написао Matrold.
Браћне осветоразије, написала Неера, с талијанског Соња.
Листићи (Песме у прози, приче, импресије): Молитвопојац. (Казимир И. Тетмајер). 1. Сок. 2. Ружева 3. Среће. Превео Владоје С. Југовић. 4. Господин који чини добротворства. М. М. Уношевић.
Бјеоктјерине Бјернсон, из немачког М. (скраћетак).
Уз наше слике.
Хроника (Наука, Књижевност, Ракло).
Библиографија.

СЛИКЕ: Његово Величанство Краљ Србије **ПЕТАР I.** — Дубровник, сликао В. Буковац. — Ђ-ђа Јелина В. Буковац, сликао В. Буковац. — Ајо, сликао В. Буковац. — В. П. Добровољски, члан Императорског Позоришта у Петрограду. — Педесетогодишњица Београдског Певачког Друштва (Бивши директори, протектори председници и хорповође Београдског Певачког Друштва). — Тужна на другу плаћу Ужица и Чачка. — Младенка покајница, сликао В. Буковац. —

„НОВА ИСКРА“ излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одановић**, власнику Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одановић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 6. Београд, јуна 1903. год. Година V.

С пролећа

(2)

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

III

Ауренкасто-жути зраци источнога сунца лагано су се пробијали кроз густи, паучинасти воо јутарње магле, палећи свежи и прохладни јесењи ваздух изнад себе и претварајући га у ружичасто пошљапени пламен. Он се ширио све даље и даље, издизао горе у висину, остављајући читаву реку свога руменила за собом, све до једног налог растуреног облачка тамо при дну хоризонта који је био засењио бео.

На хладњалом лишћу, на свелој трави, по жутој кукурузовини блистале су се онде онде сјајне капљице свеже росе која овога јутра беше обилато пала. Одозго, од густог брестовог шумарка, лако је ширио хладан јесењи ветар и дрвеће се полако њихало својим огољеним врховима и старим тешким крунама. Ноћашњи ветар беше још у сану зору престао; киша није више падала и по сјајним зрацима јутарњега сунца могао се очекивати тих и леп јесењи дан. Доле у самој равни ширила је свој ток мутна Морава, али не више онако брзо и срдито, већ лагано и мирно, плаћући својим празним таласима пусту обалу и остављајући на другој ниској страни непроходни шљунак, песак и ил. Воденица је стајала мирно и спокојно и сама као да беше утонула у море својих безизразних снова, лако се љуљајући на слабим таласима. Још не беше пуштено жито просто дрвено коло, нити се унутра окретао њен груби, тешки и округли камен.

† Гаврилић С. Шћекина, руски конзул у Митровици

На полу пред воденицом, на високом старом балвану, седео је Рајко и гледао у мутне таласе Моравине, како промичу лагано и стално један за другим. У целом околу владала је спокојна јутарња тишина и само што је неколико врана узнемирише другим једноставним гакањем. Општо и суморно одјекну њихов клик у мирном ваздуху.

Час брже, час лакше — мутно, али са свим јасно и лепо — текле су мисли Рајкове, а у њима се огледао сав његов живот, сва његова прошлост, сва његова садашњост, сва његова будућност. Ништа није могло да га одвуче од тих мисли, ништа да га одвоји од тих слика, ништа да га одбије од тих успомена. Ни ветар, ни киша, ни сунце, ни ведро небо, ни облаци, ни ноћ, ни дан, ни зима, ни лето, ни пролеће, ни јесен. Он је седео ту, на балвану, пред воденицом, и гледао у воду, и мислио, и сећао се, и сећао се, и мислио, и гледао у воду, и седео ту, на балвану, пред воденицом

жином роспатогa јутра оне застајаху упијајући се свом јачином у његову младу душу — живе као слике и јасне као дан. Његово детињство доле у селу, у лепом и милом селу, са његовим киселим кућицама, црвеним крововима и белим димњацима. Он виде танку погнуту прилику своје матере са црним, жалосним и дубоким очима, са строгим, сухим и собиљим лицем; он виде широке пољане и рудине, по којима је као чобан своје стадо гонио; сети се другова с којима је играо поњика и клиса; кад су Раћу Чикарића полумртва кући одвели, јер га ован беше у слабину изубијао. На се онда сети, јасношом као сунцем осветљеном, своје туге, своја бола и јада, кад се у широком свету од једном нашао сам и остављен; онда кад је остало село, његове лицаде и пајпаке, да се са Моравом здруже, да са њом поделе јад и осаму своју. И као мирис процветалих ружа, као опитра свежина зелених шума искрсну пред њ и његова прва младост, његови први снови о себи, о својој кући, о своме огњишту...

Јер до своје младости он не имађаше ништа што би могао обожавати. Душа је његова жудела за изворов, који би напитак учинио да младост застрући новим млазом снаге и живота. Вера у њега била је, баш као и у већине осталих, у пропису потребних обреда, у похађању цркве у велике свечанике, али јачега утицаја она није имала на његово биће. Мати му беше умрла. И свежи младић, чије је срце распиљала нечувена снага за љубављу и животом, стајао је тако сам и без љубави. Али немирни дух морао је ићи даље, к своме циљу, онако исто као човек с пушком у руци што лагано ступа својој жетви. И тада искрсну и она Цјала, млада девојка, пуна живота и срчаности. Она је имала све оно што је његова душа могла обожавати. К томе је придошла и она тамна, судбоносна чаролија, коју женско лице у сјају своје младости потпуно прши. Осећање које у себи носи не само обожавање него и трагове прве здраве пожиде.

А за Цјалом није узалуд пола села лудовало. Не беше момка онде, који бар једном, жудећи за њом, не би тајом удахнуо. Бити поклај ње, удисати прљину њена даха и пуноћу њених удова, то је било оно за чим је момчадија тако жудела. И бес неки тада уђе у њих; само јесу ли поред ње, плавет им лицем пиба, а снага би за све да прихвати, и крв бесно јури и жиле се пакло шире. А већ кад она запева, онда и старији оборе главу и на лицу им лепо видиш тугу за својом младошћу, за својим живљењем, за својом љубави...

„Пазите“, рекао је још онда Милија Кочић: „неће то на добро бити. Оно је само крв и живот, а то у младости не пролази сваки пут добро“.

А она са сваким лепо и добро. Нико се није могао похвалити да Цјала с њим друкчије стоји. Како један, тако и остали: сви беху једнаки пред њом. Ако је Раћа Чикарић данас играо с њом као бесан, то су је сутра видели поред Станише Чолака, или би који други заметнуо шалу, али онако крупно, младићски... И то све тако, док од некуд не искрсну и он, Митар ковач, туђ и страни човек, без рода и порекла. Нити га је когод знао, још мање познавао. Говорили су да је отуд из „прека“, из Ијоша, и да је одано пребегао једино због војске. За њим на се цело село свиче и нико зле о њему да рече. Имао је златне руке, и оно што уради, било је не урађено, него просто саливено. И Цјала, она горда и охола Цјала, која дотле ни за кога не хтеде знати, загледа се у њега на као да главу изгуби. Бес, манитост, помама обузеше јој и срце и душу, и ако је нати прекљнала да се остави њега, дошљала са устакљеним хладним очима, са мрачним суморним лицем. Но хте чути ни онда кад је она одгурну од себе и прекле, страшно прекле, већ одбеже са њим, тамо у град, у јад и невољу своју...

Ко чешће једним путем не пролази, време успе да и преко њега разастре покров заборава. Дуго се још у селу говорило о Цјали и њеној судбини; тумачило на све могуће начине и њој прорицало тежак живот и рђаве последице клетве катерине. Млад и нов живот са својом радошћу и жалошћу, што је затим настајао, спуштао је заборављност на Митра и Цјалу. Још мало говорило се о њима приликом смрти неке матере, па је сваки дали говор престао. Само у Рајковој тужној и остављеној души још увек живо је лебдела Цјалина лепа слика. Тамо на дну њеном храњио је он свети храм своје прве љубави, чист и неокаљан, у потпуном сјају његове прве лепоте. И док су други тражили да нађу узрок његову врлачном челу, он је брижљиво затворао врата своје светиње, крио се у своје тужно скровиште и само ту био потпуно сигуран. И Цјалина лепа слика провлачила се кроз целу душу тужног усамљеника. Тада би он отворио своје младо, жедно срце и мисао се купала благо, нежно и мило у успоменама на даљеку девојку...

Бат пушких ногу, који се лепо чу по раскаљаном путу, прекиде му његово размишљање и он се и сам окрете на ту страну.

„Јеси ли ти, чико?“

„А да ко би други, соколе?“ беше одговор и неки онакви човечуљак помоли се иза роспатога жбуња на другој страни.

„Зашто тако доцкан? Од када те нагледам. Мислио сам, најзад, нећеш доћи.“

„Ех, и то би тек ваљало! А је ли чика кадгод преварио?“

И уз жалени брежуљак, што се одмах испред воденице лагано одсецао, успуза се прво космата мала глава са уљепљеним старим фесом, а мало после и цео стас и босе космате ноге са завргутим црним доклуцима.

Микица Конин, или како су га у селу краће звали „чика“, био је онакви човечуљак, широких прежју и кратких ногу, са малом шиљатом главицом, усађеном у широка рамена, да се врат потпуно губио. Лице му беше тамно жуте боје са малим, лукавим и светлим очима и дугачким, ретким и рибим брковима. У целом селу и околини био је познат са своје доброте и оштрог језика који није могао никако да се смири, но је непрестано лапарао. Имао

ДИНАСТИЈА КАРАЂОРЂЕВА

Карађорђе
Краљ Петар I

Кнез Александар I
Престолонаследник Ђорђе

је страст да туђе ноше хвата, па и ако беше човек у годинама, он се ипак најрадије задржавао у младићском друштву, где је његов брзи језик знао много причати о старом добром добу, о вештицама и вукодлацима, о томе како је његов прадед Кор-Стојан угарском истеране праву пранцату чуму из њихова села, или пак о томе, како је Пера Лапа три ноћи лутао за дивљим огњем, докле га најзад нису кући донели полумртва.

Имањем је граничио до Рајкова трла и неше пута, кад би га ноћ затекла, ноћивао је и сам код Рајка у воденици или с њим заједно у колеби. Обично би се онда онде скупљали и чобани са оближњих ливада, кад би своју стоку позатворали. И тада је чика знао да прича о свима оним чудесима што их ноћ и жена страшила чине, од чега се њима пело уз леђа нешто тако хладно као оштрица од ножа и коса ни се подизала у вис. То је пак и чинило, да је момчадија радо пристајала уз њега, а он, не стидећи се ни најмање своје чудне сујете, задовољно је поглађао по њима и прича је поново текла с његових уста.

„Погледај само!“ рече сеоски приглавељи Рајку: „ја мислим он већ одавно пусто коло, па се чудим, што точак не чујем, а он седи ту и гледа у Мораву и њене таласе као да невесту од ње очекује“.

Рајко махну главом и покуша да се насмеје.

„Па шта је, шта је, соколе? Лице ти је врачно а поглед прек као да си дивљаке кушао. Хм, хм, и ту мора бити чега. А може ли и чика знати, што су соколу крила поломљена?“

„Ај, ај, није што ти мислиш, чико. Ништа сакривено, ништа га од куда може бити. Око на око ноћас да сведем, па ни је тешко сада. А и мисли ми се нешто разбише; гледам тако у Мораву и мислим Бог зна о чему. Ни сапоне себи не бих могао рећи.“

„Ни то није добро, соколе! Неред у глави, јад и бол на души. Мисао се изгуби и човек лута онда у магли, мрак и таму. А срце му ништа и сузе се на њему леде“.

И чика отвори своју стару причу којом је увек излазио пред Рајка, кад би га затекао тмуре и невесела, хотећи му у исто доба пребацити и његову самоћу:

„Био такво у ово старо доба један човек, који је био тако причан, да га је само њихало погледати, па да човек види сву дубину јада и неволе његове“...

„Старо је то, чико, старо!“ рече Рајко благо и погледа својим очима у Микицу: „Знам већ шта ћеш рећи. Свему ће врекена бити. Није то у нашој руци: пред судбином ваља главу савити.“

„Ах, шта ту судбина! Или се у тебе створила жеља да сам век векујем? Ушанти само једну: није добро да човек самује, ни на дану ни у ноћи, ништи у радости, ништи у жалости. Или хоћеш да чика потражи? Реци само! Знадем ја њихова гнезда; постараће се чика за свога сокола.“

„За сада не, а доцније... Бог једнини зна. Све је у његовој руци.“

Он се даље лагано са балвана и упути воденици:

„Хајдемо доле! Време је већ да пустимо коло. За цело доби ће погод од пожелара. Да ако штогод данас учинимо; вода је тако велика. Побојах се ноћас и за себе и за воденицу.“

И њих двојица лагано се спустише воденици. Отуда допре им мирис свежега брашна; под се сав белео, а по зидовима беше се ишхватала паучинаста скрама од њега. Рајко приђе колу и пошто неколико пута загледа је ли све на своме месту, пусти га; талас јаче удари и оно отпоче одбацивати беле и тешке млазеве воденог. Прост округао камен стаде се и сам окретати, пуштајући монотоне пискаве звуке од себе и на довеи отвору лагано уже излазити бео и врућ клас свежега брашна. Рајко се и сам намести поврај великог сандука и лагано звиждућући поново се прихвати прегла на котарици.

„Време је већ да отвочиеко орати“, рече Микица пагињући се изнад кола у који се млево сипало: „само док мало одлегне и земља се отеди. Важно је и мокро, па је тешко и забраздити.“

„Нека кошаве да духне, да земља мало отврдне. Неће никако ваљати, ако овако дуже потраје.“

„Шта мислиш, ја велим да отвочиеко са оним твојим парчетом у Лединама. Мало је, а после и земља је тамо тврђа и жилавија; неће бити тако мокро и каљаво.“

„Може.“

„Само ваља жито да припремиш и да га убелиш“.

„Биће. Кад мислиш, саме рећи.“

Рајко устаде и кутлачом поче чистити сандук од брашна, пренештајући га на другу страну. Па онда рече Микици поново да напуни кош, и скупивши брашно у отворену врећу, поново се прихвати посла.

„А мога Миће још нема са вежбе. Сахрани Господе, и то не иде тако! Већ је девети дан. Гладује јадна стока, нема је ко ни честито нахранити. Мучи се и кошени мој ширка са њом, па тешко. Што се мучимо, за муку смо и створени, али како ћеш крај с крајем састанити. Дангуби се, соколе мој, разумеш ли шта је то.“

Микица ућута, као чекајући шта ће Рајко рећи. И видећи га како пруће и даље мирно чисти, ућута и сам. На колу се беше већ давно разудрпило и роса спала. Кроз отворена врата допирао је топли ваздух сунчев и прекидао се по разграната скрама од паучине и праха. Таласи су лагано били о обалу и коло се окретало мирно и спокојно.

„А јеси ли чуо да се Цила опет вратила?“ упита Рајко после дужега ћутања.

„Која Цила?“

„Степанова.“

„Зар она?! Је ли истина?“

„Јесте! Синоћ доцкан у ноћ превезао сам је. Није хтела ићи горе на сеоку. Далеко је, вели, на је ударила овамо из воденице. Али да си је видео само! Господе наш, како невоља човека убије!... Верује Бога, и сам с муком сам је познао. Ослабела, побледела, јадница, па

да човек заједно заплаче са њом над муком и невољом њеном".

„О шта рече!... Мислио сам ја да ће тако бити. Где је она била за оног пауна? Оно ни Турчин, ни никаква вера није било. Питам ја њега, зашто се не крсти никад, а он жени ни пет ни шест: „А шта си, води, ти добио што се само крстиш?" Светитељу наш, он управо тако мени... Дотле беше њено! Задница, није ни она крива. Божја је рука то... он каже и располаже... А човек... он ти је као слама кад је ветар занесе... О, о, Господе наш! И иди ти сад на мисли и куј срећу о животу!... Као вода кад јурне и све поплави, тако и несрећа све човеку поруши... Нека ту без божје руке ништа. Истина је то, соколе!... Силе су то које се за нас брину и суђаје су ти даље добро или зло, срећу или несрећу још са рођењем. Ако се од селке своје скријеш,

IV.

А путем што је од воденица водио ка самом селу корачала је Цила мирно и лагано своме усамљеном кућу, своме остављеном огњишту. Корак по корак, са дететом у рукама, мучно и тешко као дуги часови страдања — лагано као сузе које никад не престају.

Пут беше тежак и камен. Дуга кокрица и постојања влаге беху на њему начиниле као неку крпу и житку масу; одиоди бејаху мали и незнатни, а вода је у барама стајала по путу. И с једне и с друге стране дизали су се као високи бедеми редови пожутеле кукурузовине, или огољене и пребране шашљике, или би се ван закрвила узорана, пуста и јадна стрњика. Овде онде пресецао их је високи зид крвавче шуме што се као авет каква надизала и на ње било је на пустош, сумор и јад...

И. Столановић У цркви

то неш и од тога побећи... А човек се учи и учи док живи. Само што му је бол већи велики најстор... На шта мисли сад?"

„Остаће овде!"

„У селу зар?"

„Јест, у селу! А и куда би?... Овај је, вели, побегао у Влашку, а останио и њу и дете тако на сокаку."

„Ој несрећнице!... Тешко ће то бити за њу. Спротивљица је то била и иначе, а овако... Оно мало имања продадоше, па сад готово у прошњу... А после и у селу куда ће?... И без друге и подруге!... А и свет какав је!... Није он своје, па да свој јад и невољу прикрије, но ће се и насмејати још... Ој, ој, није добро, соколе!"

И старац поче претурати жито по кошу, чистећи га од земље и кукоља.

Село се постепено приближавало. Она је већ могла сагледати његове беле куће са шареним димњацима, са којих се овде онде вили расплинути колути сивога дима. Пред очи јој изилажаху и безбројни густи воћњаци и одграђена дворишта и посрнули плот са нахерених кратинама.

Све исто као што је некада и оставила, само са навесном сенком јада, са врелином туге и сухора. Или је то њој само тако изгледало? Можда је то био само чемер који се надизао са њене тако тужне душе? Или је са несрећом збила ужрло све оно што живот у својој младости даје?... Она и нехотице уздахну. Било јој је тешко и на срцу и на души. Као да се на њима отворила тешка рана што непрестано лије своје крваве сузе, као да бол није имао другог места до њене младости... И она се осећала тако сама, сама и на свету и у души својој; све остало као да је било на старом, истрошеном

гробљу. Тамо где је и њена добра пајa, под сенком мирне и грашате липе.

Она се одвоји од главнога пута и пређе преко узаног брвна на другу страну, где јој се кућа налазила. Уз пут сретаху је многи радници: људи, жене и девојке. И чудећи се њеној појави, казали би јој Бога и проказивали мимо ну, застали би и суњавио манули главом:

„Ваш Цала!“

„Која?“

„Стевапова; она што одбеже.“

„О Господе Боже! Ко би то још рекао! Где се деде она младост и лепота?“

„Тако је то! Невола човека пре времена и оседи.“

„Сирота, сирота девојка!“

„Ах, шта ту! Младост вала зазидати, иначе... хм, хм... оде све низа страну.“

„Не греши душе, човече! Ко зна шта још и тебе неће стрена?“

„Покојна Јела баш добро што је очи склопила, да и овај покор не сагледа.“

Тако сељаци, док је Цала даље пилa. Празно и пусто беше у њиховој вољаку кога се она прво дохвати. Високи коров и засушени бурјан лежали су у гомилама; дрвеће је стајало још мокро од јучерашње кише, голо и жалосно. Плот већим делом разграђен: овде онде видео се или извучени прошган или забијени прелаз, куда су сеоска деца улазила воћа ради; земљиште беше влажно и кално; мокрина са засушеног корова остајала је на њеној одећи и обући. Тако у лепо видела се још њихова градина. Али се цвеће беше засушило и место њега изникло обилати коров; а леје од шебоја, од каранфила, од лепог царева ока стајале су празне и тужне и као да су и саме плакале што су их људске руке остављле. Чак се и велики жбун од јасмина погнуо и не подиже своју суморну главу да остављену девојку поздрави.

И са свим прошлим животом сети се Цала извесне слике која из њене прошлости укрену:

Старе успомене што су, као лаки удари крила задоцнелих птица у далину журиле; болни и лагани шушањ увелога лишћа за изгубљеним илузијама. А из света тога као у присећку месечеве светлости издизала се само слика њене прве младости и уњихала се сном јачином у њено раскидано срце које је, као прве жртве са гробова живих и драгих, обавијао њен цели живот. Ту на оном малом прелазу, којим се до бунара долазило, стајала је она по готову сваке ноћи са њим — са Митром; ту се њена чежња претварала само у једну једину велику и страсну жељу: с њим, и увек с њим; ту се њена бескрајна чежњива душа надала, да ће јој се отворити капија животних драги и лепота... Ту, ах ту!... Сагнувши се тако да му је њена коса на лице падала, рекао је са осмехом преко целога лица: „Мислиш ли да игде на свету има још два створа тако срећна као ви!“

Не, не, ни она сама није веровала!

А пајa, а село?!... Спотитељу, зар су и они имали штогод рећи!... Зар младост нема права да сама себи одређује правац у животу!... А после, зар Митар није био њен господар, Бог, коме је припадала и њена лепота, и њена младост, и она сва?...

И њене руке скупише се јаче и пригрлише још више себи заспало одојче — један јаук за прошлим животом отрже се из њених груди.

Са кућом приближи се малој огради што је воћњак растављала од правог дворишта. Она подиже зарђалу резу на њеним вратанцима и уђе унутра.

Кућа беше још читава.

Са својим поцрнелим кровом и опалим зидом стајала је она ту као једини заостали знак прастарог времена. Нешто пусто и мрачно, нешгано са јадом и сумором, беше је из њене унутрашности — обична појава у старих опустелих кућа. Дивљања је била здрава и читава. Само што је дрво, услед дуге мокрине, било јако напукло и мирисало на свежу трулину. Сиуда у паокопо пао какве рушевине од кућњега леша, одека, дрва, корова и засушене траве. Високу чардаклију од леше, што се као густа навит беше склонила испред куће, убила рана јесења слана и сад само стајаху неколики сиарени гроздови, изгубљени у жутом и слепљеном лишћу.

Јела подиђе Цалу кад ногом ступи на напуштену дивљању и отвори врата на кући. Тежак задах на влагу, мокрину и непроветреност изби из њене унутрашности и она нехотице ступку корак натраг.

Овде, дакле!... И при тој помисли ну прође тако нешто језиво и хладно као да јој се опшри челик уз леђа пеће. Ту је свој последњи остатак проживела њена напуштена пајa, сама, без рода и порода. Ту у овој пустоши провела је она своје тешке дане савијајући главу под теретом покора што јој га кћи учини... Ту ће и она остати, тако сама, ах, тако тужна и остављена!... Утонуће у себе, у јад и невољу своју. Ни једно од толиких срдања што сауда око не тако топло бију, ни једно које би за њом зажудело... Далеко сауда у округ ширила се велика мрежа, сплетена из копаца живота људског,* мрежа која је њихове душе спајала, само ни један копац да до не допре...

Презрена, остављена! — Остављена?... Зар то тако на пољу није био живот људски? Зар се кроз тишину ранога јутра није звонко орио весели смех њених?... Зашто да то не сме и њој припадати; зар свет има право искључити кога из своје велике заједнице? Зар је њен грех тако велики, без опроштаја, без покајања; или је Бог ну само проклео, тако страшно проклео?... Ах шта?! — боље је и несносне самоће лагану горчину пити него ово отровно презирање... Ах тешки животе, та те отресам са себе као рђаву одећу, животе остављени, животе за пас!...

И крупна суза одвоји се испод дугих трепавица и лагано се спусти низ мршаво и опале образе. —

(наставиће се)

Са Боденскога језера

Тихо броди вече пуно тајне
Површином језера сањива;
Над њим горе трепте звезде сјајне,
А прозрачна магла доле плива
Таласима пучине бескрајне:
Пламенови сребрни и нежни
Нијају се, као превес снежни
Што на груди пада неве бајне.

А неме се висине надвеле,
Будно небо и свечане горе,
Као да би проникнути хтеле
Вечну тајну коју вали зборе.

Поглед пада од једног на друго
И немирно одговора чека —
На шта? Откуд? — Ноћ. Висине ћуте,
И дубине језера далеке.

Горњак, авг. 1902. г.

Влад. Р. Петковић

М. Столановић

Из цркве

Једна стогодишњица

Петров пост је на измаку, а требало би се сетити да настају дани, кад се навршује стогодина од онога великога покрета који се у прошлости српскога народа зове Први Устанак, када је Велики Вожд разбудио српски народ из мртвила и повео у борбу против непријатеља за слободу. Није нам намера говорити сад овде нашироко о томе. Биће о томе писано и на другом месту. Овде помињемо да је настала стогодишњица оних припрема које су чињене за покретање Срба на устанак. Још почетком 1803. године Карађорђе је крстарио по Шумадији, призивао поједине људе, договарао се и припремао за устанак. Ваздух целе Шумадије био је пун електрицитета и тај ваздух задахнивао је многе. Само је још било питање: где ће се јавити најпре трење, те да се проломи небо и одјекне гром који ће покренути рају на дивовска дела слична најславнијим делима целога света. Износимо овде оно што је негда причао један стари Шумадинац о тим првим припремама, које су претходиле сечи кнезова и самом устанку.

„Беше то уз Петрове посте“, причаше тај стари Шумадинац: „на годину пре, но што ће Карађорђе закрајчити на Турке. Петрови пости беху подугачки, усијала звезда с неба, мозак да проври. Настала суша да су сви потоци пресушили. У нас у селу (Кусатку) и око нас престале све воденице поточаре да мељу. Људи немају где ни помало кукуруза самлети за хлебац. Пољски радови у јеку. Сваки притекло те хита да сврши оно што је на реду и што није за одлагање. Копају се кукурузи, косе ливаде, дену сена и жање јечам. Нико се од рада не одваја, а треба на далеко њих воденицама, тамо под Рудник, који се плави у даљини, да се самеле што жита и донесе бра-

Деца Његова Величанс

Престолонаследник Ђорђе

Принцеза

ства Краља Петра I.

а Јелена Краљевић Александар

шва. Али што му драго, без хлеба се не може, а мога стрица притисла невоља без њега, те породе напустити пољски рад и кренути се с једним својим комшијом. Уговоре кад ће поћи, спреме жита по две врће и натоваре на коње и крену се у очи Вартоломије (11. јуна), јер тај дан вероваху, на ноћ на главу, тераху добро и на светог Вартоломију освану с оне стране реке Кубршнице, где се пут одваја лево Жабарима. Они макну мало десно једној поланици, растоваре коње да се одморе и појасе а и сами да се умију на Кубршници, одморе и што поједу. Таман растоваре коње и пођу Кубршници да се умију, док из оближњег гаја изађе неки човек висока раста, пронмаљаст, округла лица, подугачка носа, живих малих очију а велика чела. За појасом му два пиштоља, о рамену дуга пушка и секира на руци. Упути се право њима. Назове им: добро јутро, и они му одговоре. Нису знали, ни ко је ни одакле је. Он свуче секиру с руке и пушку с рамена, пиштоле извади из каса, спусти и њих, па се ноге распашивати, причаћући им, како је ноћино код свиња, те се напунио буба и како хоће да се отресе и умије на Кубршници. Они га оставе да се тресе, оду на Кубршницу, умију се и помоле Богу, па се врате својим коњима и товарима, извади из бисага што су за јело понели и почну се прихватати. Овај непознати човек и сам оде на Кубршницу, уми се, помоли се Богу, па се врати и седе близу њих. Они га понуде да се с њима заједно прихвати, али он не хтеде, већ их запита одакле су. Они му одговоре да су из Смедеревске нахије, из села Кусатка. — А како ви, тако у Смедеревској, са својим Турцима пролазите? настави даље питити. Они одговоре: — Врло тешко. Зулум је већ прешао и сваки даном све је горе, ништа нека боље. А и не знамо докле ће ово овако. — Овај човек ћокута мало, па ће рећи: — Море браћо, докле ћемо се ми овако туђити једни другима при састанку; докле ћемо јадиковати и стрепити од Турчина као зец од кора и од лопца? Зар нису и они од меса, као ми? И њих ће куршуми пробијати, као што и нас једног по једног на правди Бога пробијају. Турци чине зато тако, што иде да смо се ми поплашили као зечеви и да њихово зло трпимо, зато и чине што хоће с нама, већ хајте, браћо, да се сложно и с договором дигнемо у један мах сви против Турака, и ја се уздам у Бога истинога, да ћемо ми моћи одолети и учинити крај правном злу тако, да тај Турчин не сме више ни у вилајет изаћи, а камо ли зло какво Србину учинити.

„Мој стрић и његов комшија, кад чуше ово, увукоше и пиштоље одговорише. Овај непознати поседе још мало, па устаде и оде преко гаја некуд у планину. Моји Кусадчани мислећи да је то какав хајдук, беху онемели од страха. Преседе им ово, што су појели и попили, бојећи се да их није ко видео и чуо, кад је онај непознати човек с њима говорио, јер да чују Турци за то, изнесло би главе погубили. Стога што пре натоваре коње своје и у највећем страху оду подаље, самељу жито и врате се кући стрепећи непрестано целим путем, да их ко не стигне и не позове Турчина на Рудник, где је био Сали ага, или у Крагујевац, одакле се тешко ко враћао, кад га муселим позове.

Прође доста времена од тога доба, прође и Божић и наста месојеђе. Једна по једна глава нађаше, многи кнезови пагибоше. Страх беше овладао на све стране. Ничија глава не беше сигурна. Док, некако по светом Сави, пуче глас да се Карађорђе дигао и закрајинио против Турака. Наши се Турци ускомешаше и устумараше. Настаде забуна. Људи почеше закопавати котлове, казане и друге ствари. Свет се устумара. Све се спремаше. Жене и децу склањаху у планину, у збег. Село остаде пусто. Мало после дође се и наша нахија. Турке истерасмо из села. Они побегоше у Смедерево. Ми се покупимо, и цео народ упути се Смедереву. У том стигоше и војске из Крагујевачке и Ваљевске нахије. Меви је тада било 20 година. Уз стрица и наше сељане и сам сам пошао. Бесмо се упрегли с једне и друге стране и гледасмо како пролазе Крагујевчани и Ваљевци. Рекоше да ће сад и Карађорђе проћи. Весно рађа да га видимо, и питасмо које је Карађорђе. Рекоше нам да је он за војском и да ће сад проћи с другим старешинама. Пролазе неки лепи, лични и крупни људи у лепим хаљинама. Питасмо за сваког: је ли оно Карађорђе? Није. Оно је Станоје Главаш, оно Милан Обреновић, оно Јаков Ненадовић, оно Хајдук Вељко и тако редом. Док ено најпосле њаху њих двојица на коњима. Овај с леве стране, човек средња раста, врло леп, данаших брдова, на ђогату, у богатом оделу и оружју све у злато и сребро окованом. С десна јахаше човек висока раста, црне косе, заодевен широким ресастим сукном да му се једва виђаху тепелуци од малих пушака иза појаса. Наста шапат и тиха граја: „Ено Карађорђа!“ — „Ено Карађорђа!“ — „Ко је Карађорђе? Је ли онај што јаха с леве стране?“ И заиста ми испаласмо да је Карађорђе оно на дивном ђогату с леве стране. — „Није оно Карађорђе, оно је Јанко Катић. Карађорђе је онај с десне стране.“ У том ено стигоше и поред нас прођоше. Онда ми стриц рече: „Сиво, виде ли Карађорђа?“ — „Видех, стрико“. — „Па то је онај човек, што нам је говорио на Кубршници код Жабара лане, уз Петрове посте, да се треба дићи против Турака!“

Доцније, кад се пратисмо кући, стриц је чешће то причао завршујући свагда:

„Ја, мој сиво, што ко имели оно и ради. Свакоме је Бог по нешто одредио, на му оно и даје!“ *)

* * *

Свети Вартоломија прошао је 11. овог месеца и напунило се пуних стотину година од овог времена, кад

*) Целу ову причицу слушао сам 1895. г. у „Гранд Хотелу“ од † А. Ч у м и ћ а. Он ју је слушао исте год. у кући Бошковића у Кусатку. Ја сам је забележио исте године, како сам је чуо. Кад изађе „Историја Српске Устанка од Лазара Арсенијевића — Баталаке“ 1898. год., видео сам да ју је и он забележио по причању самога Стаје Бошковића (види стр. 63—65 I књиге). Ја сам се послужио и његовом забелешком и Баталакином Историјом.

је Карађорђе спремио Шумадију на устанак. Износим ову прећицу и опомињем сваког, који цени и поштује рад предака наших, што животом и крвљу ослобођаваху нашу отаџбину, да нас од стогодишњице првог устанка раставља седам месеци. Ми треба да је прославимо најсвечанијим начином и одамо достојно поштовање нашим славним прецима. Времена још има, треба се припремати.

На Нови дан 1903. год.
у Београду

Мил. Вукићевић

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. Н. ЮДАЛЕЊКО

(НАСТАВАК)

Зинаида Петровна све до сада није могла доћи к себи због необјашњене промене своје кћери. Њу је изненадило, више свега, што је наступило некакво слагање између Маничке и Хивре, та два елемента која, по свему, немају ништа заједничко. Хивра, која је пређе Зинаиди поверавала своје тајне кришом од

сад потпуно жена, и са горким осећајем помишљала на ноћи проведене на загрејаном банку.

Маничка се удубила у читање.

„Свадба Лидина са кнезом требало је да буде после два месеца. У кући нашој овлада некаква свечана срећа. Сви — и отац, и мати, и старамајчица и, дабоме, Лида — сагоше се предадоше овој свадби. Досађивати Лиди

Изасланици Народнога Представништва Краљевине Србије

Маничке, не обраћа више на њу никакве пажње, смело прилази Маничи и са свим поверљиво и полугласно говори с њом. Шта ли је то било међу њима? Али у Зинаиде Петровне није било ни мало наклоности да нарочито истражује суштину појава; од ње је било већ доволно што се тоже дивила. Она је била уверена, да ће се свако дело, ма како било тајанствено или закршено, раније или доцније само разјаснити и размрсити; за то је она сад безбрижно уживала у својој удобној постељи, која је спрему није било потребно, јер је све било готово; али, не гледајући на то, ипак су сви имали и суviше посла око тога. Вадили су ствари из ормана и сандука, разгледали их, по стоти пут премеравали, критиковали, допуњавали, и с пажњом памишљали шта би још да поруче. Старамајчица је остављала своје добротворне кружиће и била је центар свега овог дар-пара. Већ од јутра скупљало се око ње круг жена што су имале посла око Лидине спреме; око ње су биле читаве барикаде од фотеља и

столица на које су стављане гомиле скупоцених крпа. Старамајчица је била као каква тврђава коју ни ђаво не може заузети, јер се није никако могло догурати до ње. И изгледала је оштра у својој капици од чипака, са округлим огромним наочарима и уштипком последом који као да је хтео продрети у тајне кројења или капоте.

„Сви су били толико заузети, да је изгледало као да о мени и не воде рачуна. Ма ком и ма за што да се обратим, одговарали су ми брзо, колико тек да се одговори, као да су желели да ме се чим пре отресу. И само сам опажала да сам побледела и да ми се у очима, место пређашњег безбрижно пашњског израза, појавио опрез и непријатељски.

„Једанпут писам целе ноћи трепула. Нерви су ми били раздражени, а срце је тако узнемирено ударало, — некако тупо и с прекидима. Осећала сам да сам увређена, занемарена, несрећна. Не, никако се нисам могла помирити с тим да ме је баш једна случајност могла у један нах одбацити на подређено место. Видите ли како сам била уображена и савршена егоистиња! Очекивању удају Лидину, удају сестре своје, бића мени тако блискога, и срећу Лидину — ја сам гледала као пуштању случајност, за то што све то није било мене ради, већ даље од мене и пан моје особе. Кад би стајали једно поред другог Лидину удају и . . . но, рецимо на пример, моју можду опијакером по Приморском Булевару, дошта не знам да ли не бих нашла да је прво — ништа више већ пука случајност пред очим другим. И то само за то што сам у њезин ђунакиња — ја, а у удаји Лида, дакле не ја.

„Целе ноћи нисам трепула, а кад сам најзтра ушла у кабинет, да се поздравим с оцем, пала је бих изненађен кад ме је угледао.

„— Шта је с тобом, девојчице? Да нисп болесна? питајући, као и увек, уштпа ме и истну свој длан на моје чело. — Е, па ти си у шатрици! Клаву треба у постељу...

„Одмах је био готов и да дода: треба послати по Семена Андрејевића. И послао би, те би Семен Андрејевић дошао, упутио ме у постељу и народно дпету. Али баш тада уђе мама у кабинет.

„— Како ти мислиш, обрати се оцу: да ли да њезе добијемо овде или да га поручимо из Петрограда? Знаш, бојим се, овде неће спремити онако фино . . .

„— То је, Бога ти, питање. — И отац се особито предаде његову решењу. У опште, он се никад не интересује о тоалетним стварима, али оно непрестано пртљање са прпама, што је обухватило сву кућу, и њега је као сам нели, „направило женом", те је и сам стварно суделовао у решавању костимских питања. Сваког часа упадали су у његов кабинет да се и с њим „посаветују". То та је у почетку дутило, али се после предао, па кад му за дуже времена не би долазили, сам је излазио у гостинску собу и приступао дамама.

„Решавање питања о њезбу било је живо и дуго је трајало. Остала сам неколико трепутака крај стола, а за тим сам отишла у страну. На ово нико није обраћао пажње. Задрхтала сам од јлоће и у том трепутку окранула сам ме само Лиду, већ и све друго — пану, маму, па . . . па чак и једну старамајчицу. Као стрела излетела сам из кабинета, и моје бесиило порасте још више, што све оно нпкога није дирнуло, што нико не примети да сам отишла, што ме нико не викну, нико не опомену „у Клаве је ватрица, треба је одвести у постељу". Отишла сам у своју собу и докопала, како ни под руку дође, своје свилено јастуче, и стадох га у бесилу чупати, бацати на под, газити ногама и на комаде кидати. Соба се напуни разлетелим перјем које је, после тога, падало на намештај, на моје косе и на моје одело.

„Папа се брзо сети мене, позва ме, па чак дође и у моју собу. Кад га видех изненађена, мрадох му рећи да је јастуче исцепало мачс Миха, моје љубимче . . . Колико преваре и обмане! . . . Била сам увређена, па сам за то и тврдила да сам потпуно здрава, и за то сам молила да не зову доктора. И то је била освета своје врсте, фина, егоистична освета. Папа ме је уверавао и доказивао да сам бледа и да су ми очи упалене, али ја сам одрицала. Било ми је доста задовољења што сам знала да ће се бојати због мене.

„Имала сам тисућу прилика да се уверим, како је цела кућа заузета Лидином сгремом и како су сви према мени пеиажљиви. Свака таква прилика појачавала је бесиило у мојим грудма.

„Једном сам спавала до подне. То је већ било довољно да ме пљуну. Пре је, без изузетка, ма ко долазио око десет часова и нижљиво ме будио (у нашој су кући одржавана хигијенска правила). А сад су остављали да спава колико ко хоће. На ово сам обратила своју пажњу. Ушла сам у трпезарију. На столу је био самовар — хладан; котлети су били неукусно растурени по великом тањиру, — без сунке, скоро су дорученали и то на брзу руку. Села сам и длановима подупрла главу. Чекала сам да видим шта ће даље бити. Поред стола прође мама и, журећи некуда, само ме мимоходом пољуби у главу.

„— А ти, вала, тек што си устала? Е, где лепштине! — проговори шалећи се.

„— Све је хладно! процеди кроз зубе.

„— Па дај да подгрејм... Лиза, рецпте нека угреју самовар и доручак!

„— Одмах! одговори Лиза (нама економка) из соспнске собе. Мама изиђе из трпезарије. Чула сам, одмах за тим, како је старамајка наредила Лиди да јој из ормана донесе неку махрану од чипака. Лиза оде да послуша, па у том заборави и самовар и доручак и жене. Тада моје бесилно порасте до невероватности. Дође ми и да плачем и да лупам посуће и да се дерем, али ме учтивих нпнита од тога, ме учтивих само за то што сам била лепо васпитана. Преда мном је био тањир, а поред њега нож и виљушка. Опазила сам да је нож, по свој прилици, тек данас наоштрен и то врло јако. Не сећам се више, каквим сам логичким путем дошла на оно диване решење, јер је у тим часовима необична злоба кипела у мени. Доховах нож и

са необичном жестином засечем по средњем прсту своје леве руке.

— А! А-ах! разлеже се по трпезарији дивљи, очајнички узвик. Викала сам, викала од правог физичког бола који је био несносан. Крв се лила из ране на тањир, на чаршав, на моју одећу. Викала сам непрестано. У трпезарију утрчаше сви укућани, чак и старкиња са својим клецавим ногама.

„— Шта је? Шта си урадила? Како? О, Боже! Воде, завој, енглески фластер, Семена Андрејевића! — сви су викали.

„Сва сам дрхтала и била бледа. Уплашила сам се, видећи, како је била дубока рана и како је нестало много крви. Разуме се, рану су ми одмах пажљиво привезали; био је дошао и Семен Андрејевић; сви су били око мене. Рекла сам им, да сам се случајно посекла. Лежала сам у постели и ућуткивала. „Ето вам! — помислила сам у себи. — Ја сам вас натерала да на мене обратите своју пажњу. Сад мало плашше и уздишите!“

„Рана је трајала недељу дана. Тада је почела зарашћивати и већ су је почели заборављати. И сад ми је на прсту ожиљак, и ево баш га сад разгледам и тако се живо сећам онога времена, као да се све слика за сликом ниже по ожиљку.

„До свадбе је било још две недеље. Требало је само да прођу Божићни празници. А он? И даље ми је изгледао као непадежни идеал, али у исто доба и као врсни увредилац. На јпак нисам пропуштала ни једну прилику кадгод сам могла да га погледам загонетно или иказивачки, кадгод сам могла да му кажем, а по некад и шапнем, какву маглевиту фразу која би га збунила. Али он, изгледало је, беше за све то несетљив. Само ми се пажљиво и ласкаво у пола осмехивао као милом и своје вољном детету; ево је са мном љубазан, учтив и — ништа више.

„За Божић био је одређен бал код богатога трговца Грацијанија; разуме се, да смо и ми били позвани. Спремили су нам балске тоалете: мени ружичасту а Лиди плаву. Мени је, у опште, долиновала љубичаста боја, али је Лида у плавој била необично свежтна. Тоалета је била дивна и укусна. Када сам је видела у очи бала како огледа своју тоалету, одмах ми је било јасно, да ће сви гледати Лиду а не мене. За последњих недеља Лида се, под утицајем осећаја среће, у ком је непрестано била, разлепшала и постала веселија и разговорнија. Мислио да ће Лида бити сутра истакнутија од мене, и да ће, поред снега, још бити и са кнезом (јер су многи говорили да ће код Грацијанија бити и кнез Походџев са вереницом) — та мисао претвари моје незадовољство у праву кркњу према Лиди, а из те кркње појави се жеља да јој спремим на какву непријатност, ма какво зло.

„На дан очекиваног бала биле су тоалете на нашим постељама. Тачно на два сахата пред полазак уђем тихо у нашу собу, дохватим ножице, пређем Лидиној тоалети и у њеном предњем делу направим приличан усек. То сам учинила у тренутку, под утицајем рђавих осећаја што овладаше мном: али чим сам видела шта урадих, осетих се као да сам извршила какво убиство. Сећам се, јасно се сећам, да ми је за тренутак кроз срце прохујало чудно осећање: да су ножице крваве, баш као да нисам засекла Лидину одећу него само срце своје јадне Лиде. Испустила сам ножице на под, руке ми задрхташе, срце је неуједначено било, дах ми стао. Бацих се на под и сакрих лице рупама . . .

„У брзо у кући настаде лов: Лида је плакала као какво дете, а нико се није могао домислити, ко је то могао урадити и како је то могло бити. Ја сам се врло брзо снашдала, чудила и изненађивала тако природно као

Престолонаследник Ђорђе, Келкових Александар, Павле А. Карађорђевић

и сви други. Питање је остало необјашњено, а Лида је наставила плакати и јадиковати. Кад бисте знали само како је она сажалила о том балу, на ком ће бити са кнезом, може бити, последњи пут као вереница у тако великом друштву . . .

„Последњи пут! Како је то страшна реч! Јадна моја Лида, нано си тада искрено плакала због те незнатне невоље! Али нисам знала, да у свету има безкрајно већих невоља од којих се не плаче, јер је то некорисно и ништа не помаже. Па ипак ни сада не опраштам себи, што сам ти учинила то зло . . .

„Отаче, у којем сам тада била, било је чудновато. И уживала сам, а у исти мах, било ми је и тешко. Та Лида ми није учинила никакво зло, него је све зло било у мени, у моје гадном самољубљу. Довољно је рећи, да сам се обрадовала, када је старамајка, спознавши и свеумелица, дуго и пажљиво разледајући рањену тоалету, у један мах измислила неку срећну комбинацију, чијом помоћи прођачицу и за не пуно пола часа излечише се две ране: на тоалети и у Лидину срцу...

„Мало смо задоцнели, те смо стигли у јек забаве. Кнез је већ био дошао и био је узнемирен. Мама је за све време говорила, мени али не и Лиди, да догађај са тоалетом не слути на добро. Лида је била осветна и сва је сијала од среће. Мало уплакане очи давале су њезину лицу неку необјашњену драж.

„— На инак, на инак то не слути на добро!... још ми једном поновн мама шапатом и целога вечера беше јој лице тужно.

„И доиста, то није било на добро!... Једна моја Лида!“

XII

Врата зашкрипаше и у учионицу уђе Хивра. Маничка подиже главу и тек тада примети да је наступио рани зимњи сумрак. Срце јој је ударало јаче и било је потребно да сву њижву напрегне, да се прибере и да утврди, као реални факт, појаву на чак и само биће Хиврино.

— Госпођице, опет су дошле! задржавајући глас, рече Хивра.

— Ко?

— Килина са Ђеркон. Али немојте, госпођице, њих кривити... ја сам крива... Отишла сам Килини и узвикнула јој: иди, велим, моја је госпођица онеспела. Чак сам се и познанила: то је, велим, јамачно од твога масла... А не знате у каквој је невољи. Јавила се добра прилика, само вели: докле се, каже, не одвије од овог вуцибатине Цвиркуна, не може ни помена бити... Па за то сада, госпођице, разговорите се с њом, са девојком!...

— Али, Хивра, ништа не ће бити од тога.

— Биће... Кажем вам, биће...

— Зовни.

Хивра у трентутку излете из себе. Маничка доиста није знала, шта да каже тој заблудељој девојци и на који начин да утиче на њу. Али је решила да покуша, највише због тога да би задовољила Хивру, која јој изгледаше као сасвим добро и према њој одано биће. За мало па се врата поново отворише и преко прага тешко и незграпно уђе здрава, пуна девојка коју је Маничка већ познавала. Застаде на прагу и загледа се у под.

— Пријте! — рече јој Маничка, задржавајући осмех што јој га изазва писао да и ово тешко и незграпно биће има свој роман. Девојка, брани корацима, лупајући тешком обућом, приђе столу и стаде незграпно.

— Седите, молим вас, ето онде! — Маничка јој показа најближу клупу. Ова послушно седе. Лице јој је било са свим црвено од забуне; није знала куда ће погледати. „Шта да јој кажем?“ помисли Маничка. Како је било потребно да каже на шта, поче веома неодлучно:

— Ваша је мати луда што се ви познајете са тим... чини ми се, зову га Цвиркун... Дакле, хајде да се разговоримо о томе... Ви сте девојка, а и ја сам, па ћемо се, може бити, због тога и боље разумети.

Маничка одахну и стаде. Шта ће даље? Кажу да је тај Цвиркун аликовац већега реда. Дакле, са те тачке гледишта треба претресати тај предмет. Али ако је то само Килинино мишљење? Ако је, у самој ствари, тај Цвиркун скуп свих доброчинстава? Било како му драго, али се мора говорити.

— Цвиркун је, кажу, веома рђав човек... Да ли је то истина? Како ви о њему мислите?

— Прави је разбојник! сасвим неочекивано одговори девојка.

— Звала? И ви то знате? Па како сте онда били с њим у пријатељству?

— Добар је младић! Леп! — с уздахом промуца девојка.

— Хм... Али он вас неће узети, преварише вас... Је ли вам обећао да ће вас узети за жену? Да?

Овде наступи потпуна неочекиваност. Девојка се у један мах заплака и, подигнувши крајичак своје одеће, стаде брисати сузе.

— Зашто плачете?

— Обећао је... нитков... Ја сам му, можда, већ десета била... Оне сам, вели, лагао, а теби истину говорим!...

— А шта ви мислите: да ли вам је истину говорио?

— Лаје, Бог не убио, лаје као песто!

Маничка се осмехну наивности оне солидне граће.

— Дакле, ево шта ћете: пре свега, умирите се. Обришите сузе и немојте више плакати. Тако. А сад да се разговарамо. Ако не верујете његовим речима, онда је он рђав човек. Вреди ли онда да волите таквог човека? Пресудите сами. Кад се засити, одгурнуће вас, па ће вас чак и исмејати! А чујем, да вам се јавила једна друга, сасвим добра прилика. Докле Цвиркун не одбаци вас, одбаците ви њега; и тад се неће он вама, него ћете се ви њему смејати. Је ли тако?

— Тако је!

— Е, па дакле! Саветујем вам, да тако и урадите! И матери вашој биће мило, а ви ћете се лепо удомити. Сад идите!

Девојка устаде и пође. „Чини ми се, да сам била и мало лепорека“ помисли Маничка. Баш тада дође до ње из предсобља испрекидани разговор између Килине и Хивре.

— Знаћу ја њој... Хвала ти, мајко божја!... чуо се Килинин глас пун милоште: — Од Риздва ћу прасенце... чисто чистацко... Дођи да и масла дам... Не ће бити ником рђаво... Само да дете ушутим... А колико сам говорила... Има она душу... То је права душа... А такво ћу прасенце изабрати... Мајко божја!...

— И верујеш ми, девојка ће се оразумети! уверавала је Хивра са своје стране: Често је покојница Клаудија Антоновна, голубица моја . . .

Овде изађоше из предсобља у двориште, одакле се чу још само потмули шум њихова разговора, али се речи нису могле никако разумети.

Маничка је седела на малопређашњем месту, за тим устаде и поче, узбуђена, ходати по соби. Никако није могла разумети своје садашње душевно стање. Није могла рећи да су јој у грудма добри осећаји заступили рђаве. Та њу не везује никаква љубав за ову мајку и њезину кћер, — а и за што би, из каквих разлога, шта су оне њој? Њезине симпатије нису оне ничим изазвале. Ако је добро расположена према Хиври, то се може врло лако објаснити: Хивра се стара да јој свачим угоди, шаја је

Њ. В. Краљ Петар I — „Петар Мркоњић"

и са пуно преданости гледа јој у очи. Такво понашање и нехотице задобија човека. Ето, то је. А међу тим она осећа да је у целом њезину бићу наступила основна промена, — из срца је отишло зло које је, мучећи друге, и њу саму гушило. Сад јој је слатко лако. Као да се канах застор уклонио, те је угледала Божји свет у сасвим другачијим бојама. Има светлости; људи нису тако рђави као што је њој изгледало. А све је то, по своју прилици, само за то што је сада прав пут загледала у дубину човечјег срца што јој га је отворила Клаудија Антоновна. Све, што је пре било око ње, не изузајући ни оца, ни мајор, на ни Поњањеза, с њом се додиривало тек површно. Ни одакле није осетила топлоте, оне нарочите топлоте што чуда прави, а коју има само топло и пуно искрене исповести људско срце. И ето, дневник тё покојне девојке подухвао је на њу топлом, срдачном исповешћу. Осећање ово личило је као када би се после хладне и непогодне ноћи нашла у своме топлом, светлом, угодном дому, где се може и огрејати и одморити, или као кад би после дуге и тешке усамљености нашла пријатеља. Било јој је добро, лако, она је то почтовала и мислила да је свему узрок дневник Клаудије Антоновне.

Већ се и сумрак спусти. Хивра је у предсобљу спремала чај. Маничка још није хтела да оде матери. Мислила је, да ће Зинаида Петровна прочитати на њезину лицу све осећаје и мисли, да ће повести разговор и да ће, својом потпуном неподобношћу за разумевање, унизити и оскрнити осећање што јој беше тако драго. У соби се већ смрачило, те није могла наставити читање. У то време чу како неко уђе у предсобље. Хивра услужно рече: „Ах, Боже мој! Изволите, изволите! Овуда!" Гости, којих је по свој прилици било двоје, уђоше у собу. Опет се чуше поздрављи узајми и започе разговор. Маничка у пола отвори врата и упита Хивру о гостима.

Њ. Височанство † Књегиња Зорка

— Госпођа попадија са Ћерком! тајанствено одговори Хивра.

У Маничке се појави жеља да их види. То је била новост. За њу су људи били непријатељи; за њу није било већег једа од потребе новога познанства; за њу је све било незанимљиво, досадно и тешко. А сад јој се баш прохте да види људе ма какве било, само живе људе.

Остави дневник у еноку и изиђе из учионице.

Прво што је изненади, беше на столу трокраки свећњак с упаљеним свећама. Нека сунце да је Зинаида Петровна хтела очарати сеоске госпође остатцима своје пређашње величине. На њој је била угашито црвена блуза и црна сукња, на глави опет неки црвен украс. Црвена боја била је њена најмилија боја и на на који начин имала је удела у њезиним тоалетама пређашњих срећних година.

Чим је Маничка умла, по лицу Зинаиде Петровне прелете лака сенка. Њено лице као да је говорило: „Ах, бојим се, да своји врлинским карактером и онитрим поступцима са људма не поквари ово вече!“ Место тога Зинаида Петровна рече гласно:

— Ово је моја кћи — Маничка, Марија Владимировна. А ово је госпођа свештеникоиица и њезина кћи, Софија Семеновна.

— Извините нас! — скоро вушким гласом проговори попадија. — Већ је било крајње време да пратимо посјету нашој нани... Она је већ неколико пута била код нас, а ми још ни једном... Не пријело, да сио врло ради и с каква се позвати... И ако сте мало поносити, и ако се од нас туђите, нпак...

— О, не, потпуно инслите! — пријатељски и силно поруменевши одговори Маничка. — Ја сама веома желим да се с вама познам. Само до сада нисам могла да савладам свој нови положај... Веома ми је жао што сте дошле...

„Шта је то? Да ли се псикса, шта ли?“ нехако неодређено забринута помисли Зинаида Петровна. Али Маничка је говорила тако просто и без увијања, није мислила обрве, нити се сама збуњивала него што би хтела ма кога збунити. Брзо се нижеву ње и попадије са Керком, докле је Зинаида Петровна са Хиром спремала око стола, поче жан разговор, у коју је Маничка с искреном радозналошћу распитивала госте о томе, како проводе време, да ли им је досадно, чудила се како је могућно да се без досаде проведе део век у селу. Једном речи: то више није била „ова Маничка“ коју је звала Зинаида Петровна. Не гледајући на то, у њезиом је срцу да све време био неки тежак осећај. У један пах може се ова Маничка опет претворити у ону: намрштиће обрве, забљештаће јој очи и узвикнуће: „Даље сви од мене, досадни сте ми и одвратни!“ па ће окренути леђа и побећи на собе.

Маничка се удубила у посматрање гостију. Обе, преко очекивања, показују се као приличне даме. Попадију је до неке надавао јелик. Није, истина, говорила „моралио“ (т. ј. да се нешто мора) или „лаволиер“, као што је говорила Хирра над јој се прохте да говори „виним“ место своји малоруским језиком, али је за то у сваној прилици сипала изразе: „хођеду“, „фантазирам нарош“. „неглаже“, „вашкастен“, „ваикастен“, и т. д. Била је оличена противност обичном паишљању сеоских попадија: мршава, жутолика, са пријатељским осмехом на танким, безбојним уснама, са пријатним пеуцкпим гласом. Мрка боја скромне одеће долиповала је њезину лицу, које је показавало многину претрпљених болести, али које је, поред свега тога, нпак било живахно и весело.

Софија Семеновна, па против, обећавала је својом спољашношћу да ће у будућности, ако се само буду стеле угодне прилике, постати права попадија. Округлота лица, румених образа, пуна, — сва је дисала здрављем и свежином, те је изгледало као да је од гвожђа сливена. Њезин глас био је снажан и продоран, смех звонак и здрав, ход и понашање одсечни: једном речи била је оно што називају „делија-девојка“. Њен снажан говор, праћен непрестаним смехом (јер је увек била весела и волела да говори о весељу), потпо је угушити какав хоћете жагор. Њено одело било је вуиено и отворене боје, сашивено пре краткот времена, и рукавчасти трак око врата; два дебела и дуга курјука пробудише завист у Маиичке која јој без увијања рече:

— Ала имате дивне косе! Од куда вам?

— Бог их дао! Саме су нарасле! — смејући се весело, одговори Софија Семеновна.

Маничка се веома изненади, када чу да попина Керка чита књиге и то веома много.

— Досадно је оиако седети! — објашњавала је сасим просто. Но неки пут завалим се у постељи са каквом дебелом књигом — роман или журнал — па прележим док је сву не прочитам.

— То је истина! потврди попадија. Често је зовем, зовем да руча, а она ни с места. Не могу, вели, прво је занимљиво!... Неки пут и не руча, не једе, ни пије... Ето каква је!...

— А одакле добављате журнале? радознало упита Маничка. —

— На и претплаћујемо се, да! Отац Семен прима три цела журнала: „Њиву“, па онда „Православни Гласник“, па... Сад се не сећам. Некакве новине... Сопа, како се зоведу оне наше новине?

— „Весник Јевроне“, нана... Ах, сад баш читам једну причу Боборикина! Дивна је. Јесте ли је читали. У последњем је свеску...

— Не-не... Да... још нисам видела ту књигу! — одговори Маничка и поруменс. „Весник Јевроне“... Да, има такав журнал, а има још и других журнала. На пример „Руски Весник“ — журнал је, па „Свезветска Илустрација“ такође, чини ми се, журнал“. — Роче а још никад своја пека није читала ни један журнал. Како је то чудновато! Попина Керка, сеоска девојка, све је то читала и о свему може да говори, а она, и како је живела у граду, у оиако великом друштву, — никада није чнала ни једне књиге у рукама! А срамота је још неба, кад зна да су у њиховој кући бивали и професора и официри и школски надзорник и адвокати, и нико јој никада чак и не напомену чега има у књигама! Сви су је гледали као играчку, као лутку, коју треба само лепо обући, па ето с њом забаве. А отац и мати? Доста о њима, кад ни сами никада нису читали књига. По мишљењу Зинаиде Петровне, читати значило је „мучити себе“, а како она себе није хтела мучити, сасим је природно што је од тога чувала и своју Керу.

Још није ништа тако страшно, што попина кћи чита књиге и журнале. Али ево шта је право зло: Маничка је морала поцрвенити и лагати пред њом, брзо се изукаиши, како, бојати, није видела само ту „последњу“ књигу! Али је у исти пах дала себи реч, да ће, на на

који начин, добавити и читати разне журнале и књиге, како не би више румењела пред попином Ђерком. Од Клаудије Антоновне остала је гомила књига и, по свој прилици, у њој има и неких журнала од неколико година; њих ће прво и узети. Пре тога у њезину срцу заиграо неки чудноват осећај нелагодности према Софији Семеновној. Али је срећа била што је одмах застала на том и размислила: „То је — завист, ружан осећај!“ и одмах удвојила своју љубазност.

Пили су чај и хвалили мало што га је донела Килина Воровьенкова. Из даљега разговора изашло је, да је Софија Семеновна учила у Епархијском Заводу и да је по свршеном школовању добила чак и медаљу; да приличо влада француским језиком и да по мало свира у гласовир. Једном речи, девојка се показала преко очекивања, те се Маничка ни по чему није могла пожалити да је ово вече провела досадно. Све на овим људима није било ни по чему као у оних које је пре виђала, те јој се нажња и нехотице заустављала то на овој то на оној особини што јој беху сасвим нове. Маничка се пресети да и Хвара, и ако је неистанчута личност, има доста свога, оригиналнога, о чему је требало мислити; на чак и она глупа девојка, са којом је данас разговарала, има нешто своје, оригинално, макар и по облику своје глупости.

— Дакле, надамо се да ћете нас и ви посетити! рече попадија у поласку.

— Дабоме, дабоме! с пуним уверењем одговори Марија Владимировна, и одмах јој се појави писмо: „Зар није занимљиво видети како ти људи живе?“

Када гости одоше, Зинаида Петровна не помену ни једном речи, како је изненађује промена у Маничке. Бојала се да не поквари то задовољство, те се пуним и захвалним погледом ограничи само на посматрање своје кћери. А кад јој је Хвара шапатом причала о разговору између Маничке и Килинине кћери, Зинаида Петровна чак се прекрсти и рече тихо: „Господе, ти си услишио моју молитву!“ и ако истина захтева рећи, да се Зинаида Петровна ни о чему није молила.

(наставиће се)

Њ. В. Краљ Петар I. на Бањици

Из Хајнеова „Лирског интермеца“

I

Голуб, ружу, крин и сунчев сјај
Љубљах и гледах као сами рај.
Сад неста тога — јер љубим једну
Малу и чедну, чисту и медну,
Она је сада љубавни ми рај:
Голуб и ружа, крин и сунчев сјај.

II

Кад се двоје растављају,
Рука руку стиска јаче:
Уз бескрајно уздисање
Ту се вајка, ту се плаче.

Ал ми нисмо заплакали,
Наша срца мирна бише;
Тек доцније уздисасмо,
Доцније се сузе лише.

III

Цвет лотосов тужно клоне
Кад на жарком сунцу бива,
Па погнуте главе тада
Он снежину ноћну снива.

Бледи месец њега буди,
Светлошћу га својом зрачи;
Радосно га лотос чека
И копрену с лица скачи.

Па се блиста, сија, цвета,
Диже чело с пуно тежње;
Па мирише, плаче, стрепи
Од љубави и од чежње.

Р. Ј. Одавић.

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНКА ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋА

(НАСТАВАК)

XV

трошној кули мула-Халимовој, у великој али пиској одаји загрејана је већ земљана, с крчагама; на ту је и ћангал пун распаљена угља, јер на пољу је хладно као скоро није. Наваљена на један јастук, пушен, у кућу одаје, седи Фати-султан, а према њој је мајка њена.

Час-по, па стара упре поглед у ћер увела лица, изгорелих усана, и обучену у свилену антерију, и накићену; па кад се она, нешто проговоривши, осмехне, мајка се добру нада, а кад се сухо накашље, страхује; обухвата рукама колена, наслања браду на руке, и заниха се, суза јој падају по рукама...

— Шиљур! поче мајка, сад над јој се ћи паспеја. Да Бог да се, кузум, од сада увек смејала! И хоћеш, пашала'! јер ево дошао је сат да се и твоја реч чује. Фати, Јозум! Твоја мајка не уме те друкчије световати, до: кад те испитују, одговарај слободно, и све по срцу. Немој, кузум, по глави. Срце ће једно, глава ће друго, може бити. Мула-Халим ти је *свечаше*, истина; ама *то* ти је и Цавер-беј, јер ти није била пуштеница. Ухо на срце, ћерн, слушај... А кад будеш, кузум, на испиту, пуштена си и од једнога и од другога, баба ти каже. Твој баба је хаоја, и био је имао красне Аја-Софије; зна сав мусао шћаћет, и познаје све како је у нашем танком дину. Дин нам је танак, танак, мрежа паукова... И ја знам, ћерн. Ти си била мала, не знаш. Не живи Мејрем-хануша... Знаш ону Мејрем-хануму до теткине ти куће, што је увек као ат без узде и удара, (жена која нема мужа) а чини севап, спремајући и удајући сироте девојке?... Она беше удата, а не живи с мужем, те га остави. Млада, а без мужа беше пет година: занаштио се онај, па не удара печата за њено пуштање. Најпосле је научише две муштије, да се уда за другога пепуштена. Живела с овим другим мало, па је пред тужи. Кад није пред суд, надоше јој оба венчања. „Кога ћеш сад?" пита је суд. — Ниједнога, одговори она (јер ни код другога не беше јој добро), па се врати најпа слободна. Тако је било, кузум... И твоја ће венчања пасти... Хајде мени, ћери... Да идемо обе у Стамбол; да молимо милостивога падишаха да се смилује, да ти се баба врати у Стамбол. А! Стамбол! Тамо су два жора, тамо аде, тамо наши конаци, на румелијској страни, и на анадолској, од куда се сунце раја; и грозинце и кашаљ, све као руком одшето. А ако није, ти ухо на срце... Да ти обновимо венчање с Цавер-бејем... А! Цавер-беј... Јок, Бал-беј, тако га од милости зову. Бам је, вала, „бал". Млад, леп, гонце-лале, и од соја. Стриц му је био велики везир, ујак садразам, оба деда наше, рођаци бејлербејеви... Млад', кузум, твоја пријатка. Ти си чула да је... Алах зна ко је убио мулина сина. Душмани обедили пашу... Паша богат, велики човек, сила, те како неће имати душмана?!... Ниго дрво нико не погледа, па ниспато бацају очи, на родно камење. Што више рода, више камењица... Јер да је, ћери, истина, било би до сада сведока. А где су сведоци?... Нигде једнога... Тек онако говоре, душмани... И хаоја-беј, твој баба, поли овако. И пре је волео; а сад ти поручује да не слушаш ни онога ни онога, већ да метнеш ухо на срце... Да ти не прети мула? Да те не учи његова ћи? Аха?" Кад не доби одговора, стара настави: — Цавер-беј је млад. Видела сам га једанпут у Ески-кадуне... Леп. А, очи! А, веће!... А над горњом усницом као ћумуром напрљано, толико... Волела бих, кузум, да Цавер-беј стане поред мула-Халима, да их видим напоредо... Мула је човек, то је истина, ама није нуи...; муж је само по имену, ааа?" И загледа се стара у ћерину утишену женицу. Њој се зажарише увеле загоџице; обори очи... Мајка као да нешто страшно прочита са зажарених загодица, из оборених очију, те њеову длановина и закука: — Вај! Вај! Вај! Јазук, ћери, твоја младост! Па поклопи лице рукама и зајеца како скоро није. Подижу јој се плећа, одскачу груди, јецаја...

XVI

Како мула каза Фати-султан е ће на испит, од тада је весела, сваки час се за поштено смеје, и устаје, ходи по соби. А Садиће-хануи од тада брата не помену; реч „Исмана" застаје јој у грлу. Види да је Фати весела, да једва чека да поће, те час-по тужно прошапће: А, женски сеада! Добро људи зборе: трпље од петка до суботе...

Дође дан поласка. То јутро је Фати била врло весела; и у лицу се мало повратила...

Пред кулом су Арнаути, не као до сада из неколико села, већ из свих, и што је год за пушку дошло је, па све оружано до зуба, све шкрипи зубма, све тајно претн, паши, највише несрећној Фати-султан.

Зима. Сви су увијени у јапуџа. Нестрпљиви. А кад се појави мула на ату, узвикнуше „живала"! Мало, па се отвори капија, и појавише се из великога дворишта, описана високим, дебелим зидом два тахтаривана. Један тахтаривап, леп, бојадисан, носе хаоја-Ахмедове чивчије; други, пов, од простих, белих дасака, Цигани. У првом је хаоја-Ахмедовица; у другом Фати-султан. Носе је Цигани, јер Арнаути, Војваци, носе само мртву жену, за севап.

За тахтаривапима се, одмах, појавише мулина кћи и оне две дадиље, све три на коњма, с белим чаршавима

Рафаэло Санцио — Виолинистка

преко бисага, увијене у јапунџа као луди; а лице им је умотано до самих очију.

Они с тахтаривањима ноћоше по неравну другу, по дебелу снегу. Али само мало, па наћоше на пут очишћен. Мноштво сељака, чивчије њиљаног хаоуа-Ахмеда, раја турска, бедни робови, Срби, истерани су на кулук од поноћи. Разрђу снег лопатама целим путем где ће проћи тахтаривани с хапуном и њерком њихова чивлук-сахибије.

Ах! Ако се удаје врањског паше кћи у Лесковац, зими, кад је снега доста, кулуци раја, разрђе снег, па невеста и „јеџе“ лако прођу; ако из Лесковца у Ниш тако... све раја, кулук, од свију кулука најтежи, и што се тело сирзава, и што душа плаче, јеца, нариче, тужећи се на силу и обест Богу...

И чивчије њиљаног хаоуа, турска раја, Срби, скупили се од поноћи, раде; а снег неје, неје, завејава пут. И раде, опет раде, јер се не зна време, доба ноћи или дана, кад ће се појавити тахтаривања с хапуном и кћери њихова чивлук-сахибије. И ето. Јутро је, рано јутро, дршћу од зиме, али се они при загрејаше јер угледаше тахтаривање и пратњу, Арнауте; дошао им је крај муци...

Зима. Хладноћа канва скоро пије. Дебео снег притиснуо и брдо и долину, а пути сакрасе с планине урлајући, долазе топлички домовима у госте... Украј пута мучи дрвеће голо, искићено њиом. И последњи је листак одавно опао, откинуо га бесни север, што час-по са страшним фијукањем диже снежну прашину и споси је с брда у долине, гради сметове, као би хтели и ати а несколи људи. Умукле су птице певачице само се ноћу чује буљина с урлањем огладнела вука. Замрзла се Топлица. Цела природа заспала дубоким сном.

У тахтаривањима и душеци и јоргани, да не осете хладноће хапуне... Фати лежи наупак и спени се. Да је оно смешење видела мулина кћи, не би знала да ли је у Фатину срцу туге или радости... Последњи је поглед пао кроз отвор тахтаривања на врх брега под Јастребцем, увијена у бели покров, а она се залеђена суза низ образ пролила, и тужан је осмех разбукне изгореле усне... Можда су та суза и тај осмех *збогом* Топлици и гробу Исмаилову...

Дођоше наспрам Прокупља, мула оборене главе, замишљен, нагонка кћи тужна, Арнаути аути: шкргућу зубма, претс, сваки час им пада рука на јатаган или јабуку мале пушке... Зубато сунце појави се, те према њему заседање се оловне капе с њихова витких минара. Улазе у град, пуст, као да му је све пуга поморила. Нигде коња, ни пола, ни магарца с уљем... Пролазе турске, уске улице, отпочете пискиш кућама, високим чардацима и оградама, покривене дебелим снегом, сбрисаним с кровова коцканим црилима. Нико не гледа арнаутску силу и салтанат, јер свуд капак до капка... И псе, пугаше и губаве, уличке, обузима страх слушајући дивље узвике и пуцање пушака, те прилазе уз капије, дршћу, гробу и тужно цвиче...

Кроз арнаутску махалу нигде капка; Арнаутке се прибијају уз кафезе, веселе, радознало гледају у тахтаривање, не знајући у коме је надуна њихова жуле. Сад чаршија није прошарана, сва је затворена; Турци су, и Срби, са својима код куће, Арнаути око конака мула-Халимова, очекују господара с хапуном и пратњом... И кад се чу тропот коња, небо се продоми... „Аллаах'!...“ Припуцаше мале пушке, забубљаше бубњи, писнуше зурне... То поздрављају долазак мулине кадуне Арнаути грађани...

И Арнаути на пратње Фатине дер се, Алла'! Аллаах'! Слободни су, кроз свој град иду, не иду кроз турски Ниш, или Лесковац, столицу Шекси-пашину.

Дођоше до конака, двоспратне куће једне, старе, врло велике, са житницом удно непрегледног дворишта, с кошевима за кукуруз, с великом конушницом. То је конак мула-Халимов, у коме, одавно, осим послуге готово паше никад никога.

Отвори се главна капија широм, и унесе се у двориште тахтаривањ с Фати-султан-хапуном; а онај с њеном мајком однесе се кући хаоуа-Ахмедовој. На задњу капију улажаху стари Арнаути и сјахиваху с коња пред конушницом. Мула и Арнаутке сјахали су пред главном капијом и отишли за тахтаривањем.

Млади Арнаути опколили конак с грађанима, на све четше пуцају мале пушке, јаче бубњају бубњи и пиште зурне...

XXI

Фати-султан-хапуму не уђоше на пешт, него је остаиште да се одмори и да мисли, да размишља, читаву недељу. А онда, у петак, јутро бејаше, дође к њој у одају једна стара бегоница, Лесковчанка, погурена, не од старости, него што је боле крста, и сва се трсе, а ипак кочоперна, смелих погледа као мушко, што је била са Шекси-пашинцом у „јенђебулство“, и видела, то јест, нас дан и сву ноћ гледала Фати-султан-хапуму, те јој добро упамтила и очи и лице, и руке и ноге, и стас и ход, све. Бегоницу је послао Шекси-паша, бојећи се преварс с мулине стране, да му не подшетне на пешт коју другу унесте Фати-султан.

После дођоше у конак Турци и Арнаути Прокупчани, и само Турци Лесковчани. Међу њима су пушиоваџици и сведоци мулини, Шекси-пашина сина и Фати-султан-хапуминн, и нпан, старац један, Турчин, нали, погурен, мршав, као снег беле браде, у белој антерији и белој чалми.

Они поседаше у једној големој одаји, и прикалише им се чибуци, све мула-Халимови; а овамо, код Фати-султан, Лесковчанка, бегоница, седи и пуши. Није скинула ни покривала с главе, а камо ли фереџу. Смакла јашмак с усана, окренула се и Фати-султан на јој, пушећи, говори, прича, не гледајући што је у кући Шекси-пашина противника; не слушајући шкргут зуба Садије-хануке. Прича јој о младости и лепоти пашињој, о сендаху што га за њу пла, о госпоетву и милосрђу Шекси-пашину.

— Мерхаметли (милосрдан) је, Алла'! Жали кучо, жали мачe, те неће ли човека? Али он је, Шемси-паша Фати-султан, ј'ддз'м (звездо), што дрво с родом... Зашт' такво дрво? Не остављају га на миру ни док му је род зелен, а како ли кад узри... Много рода, много каменица. Топола висока, и у лето пуна лишћа, ама је сахо гледано. Јер зашто биско на њу каменицама?... За кумрију је шарен кавез; за господско чедо конак. За танку су главу танке речи; за тебе, кузум...

— Ђувендe! прекиде је мулина кћи и луну је песницом у врат; а сирота Фата задрхта и уплашено изусти „аман".

— Јеси ли видела, звездо, садберк-ђул у сакији и у хладовини? Пустио жиле и почео да вене... За садберк-ђул је башча према сунцу; за танку главу танка реч; за тебе, ђозум...

— Ђувендe! опет је прекиде Арнаутка, и опет је луну у врат песницом; а сирота Фати сад заплака и тринуу, уплашено, узалуду аман.

Мулина кћи ражљућен рис. Лесковчанка скоч, дреса. Говори, прича, и кад види да само мрдне рука младе Арнаутке, пада се песници, те увлачи, несвесно, врат у рамена, као корњача; али ипак продужа.

— Аман, кћери! Кад бездушан човек баци крижиу на душевна човека, толико је колико да пљуне небо. Ама ко пљуе у небо, томе пљувачка пада на лице. Није ли? Јеси ли видела месец: кад највише сија, тад највише на њ кучићи лају. А шта му могу кучићи? Није месец спеђа под судом... Није велики човек дрво без хлада. Од Шемси-паше има ђоџу читав пилаџет... Шта је Турчин? Лист од јасике. Арнаутин? Од репуха. Овај трепери без ветра. Овај се једва миче кад кокошке иду на седало пре одређена сата. Танка глава куд ти окон. Дебела глава ни тамо где је десет бројеница речи... Тако ња, то је Шемси-паша. Простота, мула-Ха...

— Ђувендe! Ђувендe! Ђувендесе! Баш толики ли је ђунак Шемси-пашин бакшиш? Ама? То пашин бакшиш зборн, ђувендесе! цицину млада Арнаутка, као гуја, и за тренуће ока баци се на Лесковчанку, заиста добро плаћену, дохвати је за рамена, оборн је на под, и зари јој беле, оштре секутиће своје у смежурано грло, исто као вук овцу. Поникла крв читавим млазевима, а Арнаутка се подиже с обојеним крвљу устима и зубима, окрете се према Фати-султан, и силно пријеским дланоњима, вичући:

— Мирсаде! Мирите!

У собу улетеше оне две Арнаутке, дадиље, и пало на ручице читав ибрик воде на Фатину главу.

Уплашила се, па се опесвестила.

Само пало, па дође к себи, још блеђа, још жућа. Мулина је кћи љуби и милује. А Лесковчанка, пригњечкујући белим јашмаком место на грлу где су биле Арнауткини секутићи, да крв заустави, неће главу у чорбу и, још скелиje, још дреснје, наставља:

— Сравни јагње с вуком. Сравни цвеће с коприном... Уперед зиме инаћеш зубуљ — Бал-бејове очи. Уперед зиме инаћеш ђул — Бал-бејова уста... Јахач као пустињски Арапин. Нишанџија као Алах: у поклу (тачку) удари... Јеси ли чула да се од петогодишњег мушкарца жене крију? Није. Криле су се од Бал-беја..., јек од њега, од његове памети: годинама и узрастом дете, памећу човек — морале се крити.

И ко зна докле би Лесковчанка овако, китила и

Споменик † Митрополиту Михаилу

вела, јер је Садиje више не прекида Фати-султан ради; али зачегрља реза на кратима.

— Ходе, Фати-султан, звездо: дође ноћат, говори јој мулина кћи и хната је под мишку да је дигне.

— Хајде, Фати-султан, сунце: доће пакат, изусти и Лесковчанка, устајући, и исправљајући се, па је ухвати под другу мишку.

Све су три уз врата.

— Не дрши, звездо. Све по срцу . . .

— Не губи памети, сунце. Сравњује ли се цвет с коприном . . .

А она? И чула свађу, и гледала песнице, и видела крв, и сад весела, смеши се! Ове две то опаснше, па Лесковчанка се тајно радује, а мулина кћи дрши се . . .

Око конака свет, иглу да пустиш, не би пала на земљу; човек до човека, Арнаути, па сви као разјарени рисови, и сви оружани до зуба. Чекају Фатин одговор, па . . .

Врата се одшкринуше; Фати, онако болна, склиза се, да је не виде људи с откривеном главом, без фереџе.

Чу се из предсобља врло слаб, пушки глас. То нам говори, тј., чита неку молитву, кроз нос, жмурећи, клатећи главу. После ће говорити. Каже Фати-султан-хануми, да је до овога часа била и Џафер-бејова и мула-Халимова, а од овога часа ниједнога. Оба су јој венчања, по закону, нула, те је слободна, и може да понови венчање с пашићем, може с мулом, јер је и један и други преко својих пуномоћника тражи. Овде су Махмуд-бој, и Мурад-бој, њена оца комшије, па нека јој буду пуномоћници . . .

— Дај им, кћери, пуномоћје . . . Хајде, за кога ти хоћеш. Прво ћемо ти тражити пуномоћје за венчање с Џафер-бејом, јер си прво била с њим венчана. После с мула-Халимом, то јест ако твој одговор то изазове.

Иван ућута, поћаче се, одахну, а уз врата, одшкринута, пријеђе Махмуд-бој, с великом белом чалмом и с ћурком до земље, Турчин, комшија Фатина оца, пред кога је Фати девојком излазила развијена као пред оца. И одмах се чу његов глас, тих и слаб, готово као мало час иманов:

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим одобрењем, хоћеш ли да ти ја, Махмуд-бој, будем пуномоћник, хоћеш ли да венчано тебе, Сафет-Фати-султан, рођаку цара цареза, кћер хаоуз-Ахмеда, са Осман-Џафер-бејем, сином Хајредин-Шемси-пашиним?

Наста тајац. Сви у земљу гледају. Сви се претворили у ухо. Чисто не дишу. Мртва тишина.

Махмуд-бој поново питање, истим редом речи, истим тоном.

Тишина. Муха да пролети чула би се.

Људи опет у земљу гледају, и помислили би да у одаји нема никога, да се не чу кашаљ . . . Жене упрле очи у Фати-султан; знају да се одмах не одговара, сранота, те једна се нада, друга стреши.

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим одобрењем, хоћеш ли да ти ја, Махмуд-бој, будем пуномоћник, хоћеш да венчано тебе, Сафет-Фати-хануму, рођаку цара цареза, кћер хаоуз-Ахмедову, са Осман-Џафер-бејем, сином, Хајредин-Шемси-пашиним?

— Аман, кћери, сунце, не стиди се, кажи „ол“ (буди). . . Млад, леп, твоја прилика. . . Усред зиме зумбул! И усред зиме ћуа! шапће Лесковчанка готово нечујно, и трсе се више но икад, а мулина кћи задрхта целим телом, не пустивши гласа. Држи Фати-султан-хануму, стражује: по трећи пут питање, последњи пут, те је као између живота и смрти.

Одговора нема.

Свршено.

Махмуд-бој се помаче, уступи место Мурад-беју, Турчину, у високом фесу, и у ћурку постављеном лисичином.

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим . . . Али шта да понављамо. Исти ред речи, само место Џафер-бејова њена мула-Халимова.

Мурад-бој јој тражи пуномоћје за венчање с мулом. Ништа.

Оба пуномоћника зацелаше се, и свеђоци се гледају; нико ништа не говори. Неколика Арнаутина отворише врата на предсобљу, гурају се, промоле главу. Страшни су и наказни: чекају жртву. . .

Мурад-бој понови питање.

Опет ништа.

Трећи пут . . .

Из собе, кроз одшкринута врата чу се загушљив, врло слаб, болан глас:

— Ол (буди)!

— Фати-султан, звездо! С Алаховим допуштењем, с пророковим одобрењем, хоћеш ли да ти ја, Мурад-бој будем пуномоћник, хоћеш да венчамо тебе, Сафет - Фати - султан, рођаку цара цареза, кћер хаоуз - Ахмедову с мула-Халимом, поглаварем онога Војњаци?

— Ол!

И још једанпут Мурад-бој онако пита. И трећи пут Фати одговори „буди.“

— Алла’! Алла’! Алла’! продераше се дивље Арнаути што беху промолили главу кроз врата, па стрчаше у авлију и избацише пиле пушке, у знак весела.

Алла’! Алла’! Алла! прихватише сви остали, па и они избацише пушке. Забубњаше бубњи. Писнуше зурне.

И она у предсобљу с мулине стране весели су. И такви да носе свом господару добар „хабер“, трговце се, јер се чу луна. Фати-султан удари дланом у врата; жене се зачудише, не знају шта ће, људи се прибише уз врата.

Чу се кашаљ, а по том речи, тако тихе, а из дубине празних груди. Фати говори:

— Где је пуномоћник Шемси-пашина сина?

— Ево га, одговори Мурад-бој, и гурну уз врата једнога дежмекастог старца.

Она поче, непрекидано, одмарајући се готово после сваке речи:

— Кажи селам Шемси-паши, делату: оће да има чедо . . . од муле . . . Фати-султан. И кажи селам Шемси-паши, делату: пепуштена кадуна његова сина од другога . . . чедо. И кажи селам Шемси-паши, делату: данас му је прилепила блато на чело и ударила катран на лице Исма-

ilova nevesta ... Kaži mu selam, aman! Alla' aşk'na (za Božju ljubav)! ... Haram ti ako ne ...

Ne mogade više, jer se sa izbuđena i silnota napregla zakašlja; i netnuvši na usta jagluk, zlatom vezen, obuja ga krvlju ... Sklopiše se umorne ječnice.

Ismailova je sestra odnese na ramenu. Miluje je, ljubi, povrana ju, plače nad njom i govori:

— Aman, sultanije! Aşikolsun! Toliko bolna, a golem posao izvrši: Šemsi-paši zlato na čelo prilepi, katran na lice udari; Ismailu turbe podiže. Aman, sultanije! Aşikolsun!

A one dne dadije, što do sad uvek sobe stajaše, očekujući sarnetak, pruženo se kod Fatmine noge, kroz plač govoreći:

U pendt ćeh, sultanije! Golem si seban učinila! Celatu si katran na obraz; svecu turbe ... U pendt ćeh.

Kad se zavi i sanje Leskovčanka, nijedna od njih nije videla.

(svršiće se)

Pod surim nebom

Sumorno, mutno nebo... Dosadna kiša sipi,
Mrtvi jesenji sumrak, sve pusto, puno čame;
Pod prozorima svelo lepršа žuto lišće,
Što ga ca tola drvla stresiju kaši same.

Kako je lepa tuga na bledom licu tvome!
Kako me mudro gleda te vlažne oči tvoje!...
Hodi! Naslonи glavu na umorenu onu
I slušaj kako plače nesrećno srce moje.

Na okno zamagljeno, hladno spustimo čela,
Poslušaj kako šumi žalosno kiša vani,
Kako slabački vetrić uvelo lišće sapta,
Kako žalosni, mrtvi dolaze noći dani.

To je potrebna pesma svega što j' živo bilo
I naše tople dane tako nam razasuše,
Oh, priegrli me, ljubi... osećam u tom maku
Kako se boli naših slivaju na dnu duše.

Slabačko tvoje telo drhće uza me plašno.
Ti plačeš ... ti se bojiš, nesrećni druže mrli!
Oh, plačem i ja ljubeć' ti lice bledo
Dokle me čvrsto suha ručica tvoja grli.

Sumorno, mutno nebo... Dosadna kiša sipi,
Mrtvi jesenji sumrak ... sve pusto, puno čame;
Hodi! žalosni, tužni i zagrljeni čvrsto
Plačimo s nebom surim, plačimo do zore same!

Sr. M. Lukovića

25—IX—1899. z.

Brачne fotografije

(2)

IV.

Posle ručka

Sofijin salončić. Možda je bio određen za sobu za spavanje, jer ima alkoven. Ali Đinđi Gijera više je voleo, da mu ta soba bude prostranija, imajući na umu one Mantegazine reči: „najlepšu sobu određi za spavanje.“ Ta mudra Đinđijeva odluka dala je prilike Sofiji da razvije svoj prohladajući ćenije moderne žene. Alkoven, koji je sad bio potpuno izlišan, upotrebila je ona na uleptavše salončića, od koga je htela stvoriti nešto originalno. Zidovi su imali žute tapete. Ona onda uze žuti materiju od alkovena i rašири je pokraj zidova, na jedan pedalj razmaka, i tako načini neku vrstu fantastičkog šatora. O tapaniciu vesi i ljuljuška se kleteka s kanarinkama, a dole uza zid namešten je jedan divančić zastrt nekom japanskom materijom; za tim jedan mali sto, dva ili tri jastučića od kadifе, razbacana po zemlji ... i ništa više.

Sofija (Sedeći na divančiću, zavaljene glave na naslon gleda razejano po sobi). Mama još jednako ima knjažicu.

Đinđi. (Sedeći do nje, puseći svoj parfimiju). Dakako, imaće je još osam i deset dana. Tako mu je sad vreme: ni o čem se drugom ne govori no o tome, rekao bih da je neka zaraza.

Sofija. Pa i ti si malko nazebao.

Đinđi. Možda, ne znam.

Sofija. Da, da, već si dva tri put kinuo. Dobro bi bilo da večerae ostaneš kod kuće.

Биби. (Смешећи се). И да пијем узаврела млека.

Софија. (Умилато). А што да не! Ја бих ти га сама скувала на оном малом столу, сипала бих ти га у оне лепе шољице, што нам их је поклонила тетка Аделаида, (све запосиције) заслађила бих ти га толиким полуцима . . .

Биби (устајући). Врло добро. Али ниси назебао (приближи се свећњаку и припали угашену цигару).

Софија. (Сама на дивану, очајничких мисли о овим лудима што часовима проводе у клечању пред женама које воле).

Биби (пошто је запалио цигару узме један лист са стола и чита).

Софија. (Гледа суд у наоколо свој жути шатор и удише с осећајем лак мирис љубичице који је пре неколико часова упрскала у материју). И не осећа се!

Биби (дигнув главу). Говорили ли ти са мном?

Софија. Не . . . с канаринкама.

Биби (опет чита).

Софија (опет посматра по ваздуху).

Биби. Врло добро! (чита). „Али тиме што је то благо повраћено није учињено све: вала нам се постарати да оно остане међу нама". Дакако. Тако је . . .

Софија. Је ли још Зео у dal Verme?

Биби. Зео? Да; нешо се ипе читало суда.

Софија. Хоћеш ли да идем вечерас да је видиш?

Биби. Кога?

Софија. Та ту Зео.

Биби. Ти си луда (смешећи се). Шта се мене тиче Зео?

Софија. Причају да је жестока.

Биби (слегнув раменима). Можда.

Софија. И лепа.

Биби. Тхе!

Софија. Ти си баш равнодушан према свему?

Биби (занешаћено). Гле, шта би ти хтела: да надјем у ватру због једне женске што ходи по ужету?

Софија. Не велим то, али... тако си хладан у свачем.

Биби. Такав је мој карактер.

Софија (живо). Ох! то бар није истина.

Биби. Шта?

Софија. Ниси увек био такав.

Биби. Гле, гле! А ко ти је то казао?

Софија (гласно). Знам ја. Био си младић по моди, прави дон Хуан . . .

Биби. Хо! Хо! Али ко ти то напуни главу?

Софија. Зиам све.

Биби. (весело тарући руке). Истина прошивео сам неколико година бурније, али сам се брзо опаметио.

Софија. И сувише!

Биби. Ти ме, драга Софија, канда прекоревам.

Софија (љути, напући уста и полако набацн напред врх од лепе ножице, на којој је чарала у црној и белој боји).

Биби (седне поново на диванчић, али не види чарапу) Није потребно бити трубадур да би се љубило онако како ја мислим. Енакоза је написао једну комедију под насловом: „*Муж женин љубовник*" . . .

Биби. Али то је комедија.

Софија. Сплакторе Фарина у својој „Заслепљеној љубави" описује једнога мужа и једну жену, међу којима љубав непрекидно влада.

Биби. Али то је роман.

Софија. Филемон и Баукида љубили су се толико, да су тражили од богова ту милост да умру заједно.

Биби. Али то је бајка.

Софија (кало се пронисли). Па онда била је она жена што је хтела да прогута шаку пепела свог покојног мужа; кад га је дакле толико волела као мртва, како ли га је тек силно морала волети док је био у животу? (Победоносно) То је историја.

Биби. Стародревна. Толико стародревна да се чак не сећам ни имена те жене. А за тих (шапћно) ко зна да она ту шаку пепела свог мужа није прогутала с тога, да би била поуздана да се неће више вратити на овај свет.

Софија (побеђено). Та одлази, неваљалко!

Биби (задовољан што ју је победио, загрли је).

Софија (снебивајући се). Волиш ли ме?

Биби Зар још можеш сумњати?

Софија. То није никакав одговор.

Биби. А како би ти хтела да ти одговорим?

Софија. Кажи се: Да, да, да, љубим те више но свој живот!

Биби. А зар није боље љубити без толиких речи? Чинило би ми се као да рецитујем какву позоришну улогу над бих изговорио: Да, да, да, љубим те више но свој живот.

Софија. Па ипак те речи нешто преде.

Биби. Наравно. Добре су за оне који не знају ни за шта друго. (Пољуби је у оба образа ватрено) Због ом, Софија.

Софија. Зар већ идеш?

Биби (умилато). Немој да не чекаш, знаш, него лепо.

Софија. Не помаже ништа, но бих могла спавати.

Биби. Па шта да радим ако не спаваш?

Софија (горко). Не знам.

Биби. Та буди, за Бога, паметна; не могу ја да се принијем за твоју сукњу.

Софија (угрижнувши се за усне). Имаш право.

Биби. Па ипак те поред свега тога волим.

Софија (љути).

Биби. Истински те љубим.

Софија (гледа га).

Биби (тронут). Љубим те . . . више . . .

Софија (полузатворених усана, милујући га по лицу.) Љубиш ме више . . .

Биби (страсно). Више но свој живот, и ако ти то сваки час не доказујем. (Нем загрлај).

Биби. Јеси ли сад задовољна?

Софија (радосна, смеши се).

Биби (загосподарив собом). Дакле, због ом.

Софија (мало снуждена). Због ом.

Биби. Немој да се жалостиш.

Софија. Покушаћу све што могнем.

Биби (на вратима). До виђења.

Софија га испрати, још једном се опрости, па онда се врати и леже на диванчић. Канаринке су заспале у своме гнезду што је висило у ваздуху. Она завали главу, метну поножице на надјесни јастучић, и докле јој је поглед лутао по жућкастим храмма на тапету, уздахнула је: Три сахата сама.

V.

Савети Софији

Биби Гиери (на вратима). Због ом. Ако би дошао обућар, ушкати, потпетица на левој ципели.

Софија (пратећи га). Пољуби ме још једном.

Биби (журно је пољуби и оде).

Софија (наслоњена на ограду од степеница). Биби!

Биби (издигне главу).

Софија (на прозорима пристиј појиале му полубан.)

Бибић (пестрилив.) Добро, добро. До виђења.

Соофја хладовина врати се у свој салончић и баци се на жути диванчић. Дан је врло диван. Канаринке весело и живо скакућу по свом позлаћеном кавезићу; на прозору се расцветало разно мирисно цвеће; на полу, на улици, жури свет тамо амо и тим својим журењем чисто чини веселијим и иначе лепи пролетни дан.

Али Софија није весела.

На столу, који је на средини собе, налазе се остаци доручка, који је чисто маме да уништи оне прозаичне трагове; али Соофја лиже суве које јој пеку образе.

Она устаде, прошета, помириса цвеће, па онда се врати на диван. Падоше јој на ум два стиха, два лепа стиха од Хајнриха Хајнеа:

Кад пристне цветни мај
У срцу ми с' љубав роди

Па онда удри поново плачи.

Како се осећа несрећном! Љубан, љубан: где је љубан? Шта је љубан! Зашто сви песници о њој говоре? За што чине спучесником пролеће, цвеће, небо, ваздух? Све је обмана, бајка, сањарија. Ох! Боже!

Мало јаче зазвони у звонце и одмах уђе служавка.

Софија. Спреми господареве ципеле, последње, оне нове, па ако дође обућар, кажи му да се покварила десна . . . не, лева потпетница.

Служавка. Добро. Хоћу ли сад распремати сто?

Софија (нервозна). Да . . . не . . . причекај мало. Дај да видим тај јастучић; скувај ми кафу. Колико је сахата?

Служавка. Дванаест и по.

Софија. Скувај ми кафу.

Служавка отиде, али готово одмах врати се водећи једну госпођу.

Софија (потрчи јој у сусрет). Мама! Мила мама!

Госпођа Ардизони (Жена од четрдесет и осам година; врло симпатична, врло недра. Коса готово бела и у пријатном је контрасту са свежим лицем и живахним очима. Хаљина црна, шешир сиви, рукавице пепељаве боје). — Добар дан, Софија моја.

Служавка. Да ли да пуцам кафу?

Софија. Дабоме! Како си досадна!

Служавка отиде гунђајући.

Госпођа Ардизони. Осећам ли се рђаво, срце моје?

Софија (поцрвењевши). Не, мама . . .

Госпођа Ардизони. Изгледам ми узбуђена.

Софија. Мало сам нервозна.

Госпођа Ардизони. Нервозна? То је проста и безначајна реч. Рре бих рекла да си мало слаба.

Софија. Није ни ништа, верује.

Госпођа Ардизони. Мило ми је. А твој муж?

Софија (мало јетко). Ох! њему је увек добро.

Госпођа Ардизони (опажа ту јеткост и не вели ништа.) Тим боље. Кад је човек болестан то ти је права несрећа. Мислила сам да ћу вас затећи при доручку...

Софија. Доручковали смо већ пођавно.

Госпођа Ардизони (гледајући постаљени сто). Не бих рекла.

Софија (не зна да сприје своју забуну).

Госпођа Ардизони. И ти си се разбарушила, Соофја, заборављајући које је доба. Вредна женица нора у ово доба бити обучена, у потпуном реду... (показавши на диван који је нагњечен) и гледати свој посао.

Софија. Али . . . мама, ја немам великих послова.

Госпођа Ардизони. Вала их створити. Беспосличенче је наш најгорђи непријатељ, ово што иде под руку са сваколиким ружним имелима, што нас чини незадовољним са самим собом, досадним другима . . . (отвори котарицу за рад). Дакле немаш ништа да кажеш мајци?

Софија (обори очи).

Госпођа Ардизони (узме је нежно за руке.) Је ли да си срећна?

Софија (ћути).

Госпођа Ардизони. Бибић је један од најбољих мужева . . .

Софија (живо). Бапола најбољи!!

Госпођа Ардизони. Шта?

Софија (грицући покат на малом прсту). Та судбина није постигла нене.

Госпођа Ардизони (гледајући је пажљиво, али чинећи се као да се шали). Ох! одиста! И нашђу седам класичних чуда има прика, мост, вавилонских вртова, али нема ни једног мужа. Будимо праведни на признајмо да нема и ни једне жене.

Софија (хтела би да се насмеши, али јој потеку сузе).

Госпођа Ардизони. Дед, дед, окани се те младинске сете! Преситила си се среће . . . И сувише познајем Бибића Гиери а да бих могла ма и најмање посумњати у њега. Поштен је, веран је, нежан је.

Софија. Не кажем да није.

Госпођа Ардизони. На даље?

Софија (и даље грицне покат малога прста). Имај на уму, кћери моја, да од људи не треба никад напискивати више но што могу дати. Ми писмо у прану кад од њих тражимо да мисле и осећају исто онако као и ми... Замисли да један лептирак, путујући са биком, захте да га понесе на својим крилима. Говорим ти у сликама као и онда док си била девојче. Кажи ми: не чини ли ти се паметније и практичније, да лептирак падне на широка бикова леђа, те да он њега понесе?

Софија. Али кад лептирак има крила?

Госпођа Ардизони. Вратимо се стварности, драга моја. Та крила, ту потребу што је жене осећају да полете као лептирови, вала да жене употребе на племенитија средства, а не на бесмисличарска мантања сањалачког поља.

Софија. Ох! мама! Валда нећеш пореки да је жени потребна љубав . . .

Госпођа Ардизони. На шта? Бибић Гиери, узимајући те за жену, дао ти је најистинитији доказ љубави што га може дати човек. Валда мислиш да више вреди каква романса изговорена шапатом на неког месечини, украден цветак, скривен пољубац.

Софија (себивајући се). Чини ми се . . . да . . . и једно и друго . . .

Госпођа Ардизони. Дакако! Жеље немају граница. (озбиљно). Соофја, кћери моја, баци на страну сан романтичних прича својих девојачких снова.

Софија. А зар сам ја крива што сам сањала?

Госпођа Ардизони. Не; али биће крива ако наставиш сањати. Живот је борба, пожртвовање, па и радост, али никад сан. Само песници имају право да сањају. Ти вала да се постараш не само да волиш Бибића, него прх свега да он *тебе заволи*; разумеш ли? Срећи једног човека није довољно само бити љубљен . . .

Софија (прекинувши је). А ми морамо све!

Госпођа Ардизони. Шта да радим? Нећеш вала захтевати да он буде друкчији но остали људи. Најбољи

човек је по својој природи по мало егоиста, по мало материјалиста; сама љубав, љубав чиста, љубав која му се изражава сваког тренутка, она му је... како да кажем, досадна.

Софија (пренеражена). Ох! мама!

Госпођа Ардилони. (смешећи се). Али опет има лека. Већ сам ти једном казала. У место да непрестано питаш свог мужа: љубиш ли ме! — гледај да будеш таква да он тебе љуби. Ето то је тајна дивље среће.

Софија. А да ли ме љубиш?

Госпођа Ардилони. Да би те муж љубио пре свега је потребно да га никад не доводиш у тај положај да мора бирати између женине и своје жеље.

Софија. Али то је врло тешко!

Госпођа Ардилони. Чини ти се. Сва је поштена спојити жеље.

Софија. То је немогућно.

Госпођа Ардилони. Како кад. Па онда, мало већи труд и муке учиће те је победа милија. Непрестано проучавај свог мужа, управљај се према његову укусу, не ступај никад у отворену борбу с њим, чак ни онда кад си уверена да ћеш победити; баш тада жене но никад. Људима вала оставити увек, да је њихова старија.

Служавка уђе с кавом.

Софија. Хоћеш ли, мама?

Госпођа Ардилони. Нећу, кћери. Попила сам једну и доста ми је. Кад бих попила две, порала бих сањати...

Софија (смеши се и меће шећер у шољу).

Госпођа Ардилони (устајући). Па ради. Да, драга моја, рад је наш најбољи пријатељ, најбољи учитељ (пође к вратима, па се врати.) А збила: јеси ли спремала оно јело?

Софија (која је заборавила). Које?

Госпођа Ардилони. Оно што воли твој муж: филе од мариниране говеђине.

Софија. Ах! нисам. Изгубила сам рецепат.

Госпођа Ардилони. То не вала. Жена која је на свом месту не сме губити рецепат јела које се допада њему. Седи и пиши: „Полако се истуца говеђи филе, посоли се и побибери, дода се ивека, лепорова липња и исецкана црна лука. Све то прелије се белим вином, у које се сипа мало сирћета; тако се остави два дана у тој маринатури, па онда се полако кува; кад буде у пола кувано, полије се с мало бела вина."

Софија. Готово је.

Госпођа Ардилони. На немој живе то да губиш. Збогом, дете. Поздрави ми свог мужа.

VI.

Поверљива саопштења

Госпођи Вуземини Роси

Бергамо

Мила моја пријатељице.

Толико сам те очекивала прошле недеље. Увртела сам себи у главу да ти не би могла живети мирно, ако не видиш откривање споменика, причешће, свечаност, осветљење и т. д. Ја сам видела све.

Фотограф Ганцини, који је с неког балкона лепе Венеције снимио готово целу пијацу, наложио је ту своју фотографску слику у Галерији Виктора Еманупла. Замислн, на тој слици нашла сам и ја, и то врло лепо.

Принцеза је млада, снежа, лепушкаста, на да јесмне хаљине, које су шпесне у Монаку, нису бог зна како укусне и ма да си на њеном кратком лику узалудно тражила и најмањи зрачак живота. И опет ти велим, да је веома умиљата, али не знам за што ми је непрестано у глави била она изрека Марка Висконтија: Одиста лепа је Лука, али није оно што је Милан! Мислила сам на нашу краљицу.

Немам воље да ти овим путом причам о моди, ни о позоришту; кад год има да играч у Dal Verme она занесна Јелена Варези... сећаш ли је се? у глави ми је непрестано она њена дивна песма:

Мало пре једам глас...

Ох Боже, да дивних времена! Ја сам тада заједно с Розином уздисала за лепим и поетичним Алнавивом и била бих дала не знам шта да ме само одведе.

Мислиш ли да је нама казала Ђиђију да ме не да, да би не он одвео?...

Не би, верујј!

Ја бих била рада знати: да ли су те песничке љубави што се налазе у комедијама, у романима, у балладама, као они плодови што их нико није јео, или кадгда никако и не постоје.

Ђиђи се пробуди у јутру и прво му је да попије једну велику чашу квасније од које му огорчају уста, огорчају усне, огорча брада — све сама горчина. Стрпљења! Потом се обуче и каже ми да му спремим доручак. Кад дође на доручак донесе пуне цепове новина које непрестано прелистава и чита, те му се расхлади јело; после се тужи да није било добро спремљено.

Подне. Он побегне као коњ кога гоне, пошто је, као киша пада, закрпио панталоне — ствар, коју ја не могу трпети.

За ручком не пита како сам провела дан. Ако му кажем да осећам досаду, он се чуди и вели ми да не умем пиштн, да не волим да читам, да радим, да одржавам ред у кући.

Колико ли бих платила кад би он јео из мог тањира и пио из моје чаше!... или како бих драговољно останила и ручак и све на да се с њим гледам у очи! Али те идеје и не падају никад на ум Ђиђију.

Ја бих била рада да, кад су онако лепе вечери, изађем с њим у варошки врт, да шетамо по хладу дрвета крез чије гране пробијају поневгде бледи месечеви зраци; он вели да је у вече у пртовима пријатно.

Да ли тако неле сви мужеви? Ето, то је оно што ја непрестано питам саму себе. С правом радозналошћу посматрам мужеве својих пријатељица; до сад нисам себи створила тачан критеријум: али, чини ми се, да сумњам... Тако је, то просто мора бити судбина. Кад се једном женска уда, то је као кад лептир отвори лутку: лутка остане и нешто вредн — веле — али лептира нема више!

Видиш да се ја нисам изменила. Још ти, као и некад, саопштавам своје поверљиве стварн. Непрестано се осећам девојком. Мислила сам да ће брак бити крај мојих снова, сплног мојих жеља и мојих тежња, а није истина.

Још има много штошта скривено, непознато на којој страни: још влада мрак око жене.

Ох! али да не пишем толико дугачко писмо.

Ти си извесно сад у великом послу са својом кичицом, те нећеш имати кад да читаш моја ћаскања.

Збогом. Поздрављам те нама а и Ђиђи.

(настављи се) **Софија**

† *Григорије Степановић Шчербина*, руски конзул у Митровици. — 30. марта о. г. пао је у Митровици, а од арнаутске руке, овај представник руске царевине и заштитник православног српског народа у турској царевини. „Пао је“ како пише руски „Словенски век“: „оборен зрном „турскога кавалера“ Ибрахима, али српски народ није од тога постао сребрнији... Пролиснена крв тражи одмазду, а заштитници Ибрахимови, сакривени иза несрећнога „споразума“, алургадо тару руке своје... А да ли њихово лиховање није одвеч рано? Нека крв овог праведнika падне на њих и на поред њихов!“ — Народ српски, који је увек знао коме треба да у срцу своме сложен подигне, ставио је храброга Шчербину поред најдражих и највећих синова својих. Шчербина је то и заслужио. — Хвала му и слава!

Карађорђева Династија. Још година дана само па ће се навршити сто година од онога дана када је Ђорђе Петровић, Карађорђе, Врховни Вођ српскога народа, подигао устанак после пуна четири века од пропасти српске на Косову. Јуначким делима својим, личном храброшћу и поштењем засновао је он своју династију која је до сада дала српском престолу кнеза Александра Карађорђевића, а данас, после прекида од 45 година, и Краља Петра I. Изабран 2 јуна о. г. једногласно од народног представништва, ступио је на српски краљевски престо Петар I, изабраник народни, у кога сав српски народ гледа са пуном вером, љубављу и надом. Наследник је Његова престола Краљевић Ђорђе који се у Петрограду спрема за високу дужност престолонаследника српског.

У цркву и *Из цркве* (фотогр. снимио Марко Стојановић). — 11. јуна ступио је у своју престоницу Краљ Петар I као изабрани владалац Србије. Многобројни народ, који је дошао и из Србије и из других српских земаља да са Београђанима дочека Краља, узвицима искреног радовања речито је изражавао са каквом љубављу дочекује народног изабраника. Њ. В. Краљ прво је посетио Београдску Саборну Цркву где је било свечано благодарење и црквена служба. — Наше слике представљају одлазак и повратак Њ. В. Краља из Саборне Цркве.

Деца Његова Величанства Краља Петра I. — Принцеза Јелена, Престолонаследник Ђорђе и Краљевић Александар, деца Њ. В. Краља Петра I, још су на страни, у школама. Дан њихова доласка у Србију, коју до сада не видеше, још није познат шарим крутовима, али се очекује с најискренијом радошћу. —

Изасланици Народнога Представништва Краљевине Србије. — Када је 2. јуна у седници Народнога Представништва једногласно изабран за Краља Србије Петар Карађорђевић, данас Краљ Петар I, одређени су и изасланици који ће му саопштити овај народни избор и позвати га на престо Краљевине Србије. Наша слика представља те изасланике (а поред њих и два-три добровољна учесника) који су ову народну жељу саопштили у Женеви данашњем Краљу Србије. —

Престолонаследник Ђорђе, Краљевић Александар и Павле А. Карађорђевић. — У прошлом броју донели смо лик Њ. К. Краља Петра I, а у овом доносимо Његове мушке деце: престолонаследника Ђорђа и Краљевића Александра. Поред њих је (на десном крају) и Павле, син Арсена Карађорђевића.

Њ. В. Краљ Петар I — Петар Мркоњић, устаничким вођ у Херцеговини. Када је плануо Херцеговачки Устанак за ослобођење, данашњи Краљ Србије Петар I — ступио је у редове херцеговачких устаника, да се под именом Петра Мркоњића бори за српску слободу. Сам је скупио, одевао и издржавао своју чету, са којом је суделовао у најтежим борбама. —

Њено Височанство † Књегиња Зорка. † Књегиња Зорка, кћи Њ. Кр. Височанства Николе I, црногорскога кнеза, блаженопокојена је супруга Њ. В. Краља Петра I. Не деценијама да за живота стуни на краљевски престо српски, духом својим лебди над нашим Краљем и децом његовом. Као Заступница Њихова пред лицем Свемогућега моли за Њих дуг живот и срећну владавину којом би се испуниле све жеље и наде Срба свих и свуда. —

Њ. В. Краљ Петар I на Ваљачком Брду. — (Снимио г. И. Лева). 13. јуна био је свечани преглед Београдскога гарнизона на Ваљачкоме Брду. Позвани су већ описали свој суд, а такође, у својим листовима, и многобројни туђински новинари, о одличној спреми српске војске и примерном држању. Из те свечаности доносимо моменат када Њ. В. Краљ, на коњу, окружен пашим официрима прши преглед свих трупа. —

Виолиниста (сликао Рафаело Санцио). — У Ватиканској Галерији (Рим) чува се овај драгоцени портрет што га је нарадила кичица генијалнога Рафаела. —

Споменик † Митрополиту Михаилу. — 21. августа прошле године откривен је у Београдској Саборној Цркви споменик † Митрополиту Михаилу († 5 фебруара 1898. г.), што га Главни Одбор Свештеничког Удружења подиже прилозима црквама и свештенства оба реда у Србији. Нацрт за архитектуру споменика дао је г. Рувидић, архитекта, а икону Св. Саве сликао је г. Н. Марковић, сликар. — Споменику је натпис окићена ријека † Митрополита Михаила: „Љубите православље, љубите Христа“. —

ХРОНИКА

КЊИЖЕВНОСТ.

Драматски списи Јована Сх. Поповића. Књига Прва. Издање Српске Књижевне Задруге.

У овој првој књизи Стеријиних „драматских списа“ налазимо „Светислава и Милену“, „Милоша Обилића“ и „Лажу и Паралажу“. „Светислав и Милена“ јесу састави почетнички посао, а „Лажа и Паралажа“ доста јетчина лакрдија. „Милош Обилић“, напротив, изгледа једна трагедија великог стила, коју су, раније, Милан Јовановић, а сада у предговору уз ово Задругино издање, г. Јеремија Живановић, узели тако озбиљно да су је упоређивали са Шекспировим „Макбетом.“ То нека и нису послужак као извињење што ћу, онде, говорити само о „Милошу Обилићу.“ —

Поплашећи паралелу између те трагедије и „Макбета,“ г. Живановић вели: Иницијални на уму правац који је у доба Јована Стеријина био овладан и за којим се и он повео, састави је разумљиво што су га принукле баш оне Шекспирове драме у којима има тајанствености, крвавих сцена, ужасних злочинаца, где су јунаци подухле и суџетне убице, које се ничега не ужасавају, само да до циља дођу, драме оне врсте, какве су *Макбет* и *Ричард III*. И у Поповићевим има свега тога. Треба само упоредити *Милоша Обилића* и *Владислава* с поменутим Шекспировим делима, па ће се лако опазити, да у нашим јунацима има довољно црта, које су тако типске за Шекспирове личности. У оба она дела имате код Поповића по једну личност с тајним намишљајима, окорела срца, мрачне ћутљивости, паклене душе; у *Милошу* је опакан Вук, у *Владиславу* сам главни јунак. Чини ми се, има истине у мишљењу, да се проз оба она лица може назрети Макбет. Макбет са оволиком жудњом за властичком славом као Вук, са оволико прождења као Владислав. И Макбету, као и Вуку, непрестано су на уму слава, сјај и круна; и Макбет, као и Владислав, не преза ни од чега да смакне све, што му је на путу. У њиховим општима има доста сличних боја и једнаких потеза, а и околина им није много различна.“ Мени је жао што се не могу сложити са г. Живановићем. Ни Макбет ни Вук Бранковић не изгледају мени састави опакви какве их он описује.

Г. Живановић каже за Макбета да је личност „окорела срца“ и „паклене душе“. По томе, Макбет би био друго издање Ричарда III, ништа више. Међутим, између њега и Ричарда, каква разлика! Од прве појаве првог чина, још као војвода од Глостера, Ричард је оно што ће бити проз цео комад, — један злочинац чију би моралну наказност било мучно чак и на позорници гледати, да се она не јавља код њега спојена с таквом хитрином духа и с таквом јачином воље којој се морало дивити. Макбет, на против, тек у току комада постаје злочинац; испрва, то је само један амбициозан војсковођ, коме су успеси на бојном пољу запрљали образ. И онда, сав је интерес комада у томе, како Макбета његова амбиција одводи до злочина, и како га, после, једном учињен злочин пагени, затиче, на друге злочине. Макбет убија Дункана да би постао на место њега краљ, али, после тога, он убија Банка, убија Магдефову жену и децу, постаје права крволок, без икаква другог узрока већ само за то што је, раније, Дункана убио. Његов се грех плоди страховито, и крвава мрља на руци Леди Макбет не да се никако испрати, јер јој свежа људска крв једнако пратиче. Али, и ако Макбет ради мање више све оно што и Ричард (ако не и горе), ипак, он ради то на други начин. Ричард убија свесно, лађно, с рачуном, као један политичар по Макијавелију. Макбет убија као у ваиоси, не знајући ни сам шта се то с њиме дешава, исто онако слаб и нервозан као и Хамлет с којим и иначе има неке сличности. И докле Ричарда амбиција држи све до последњег издисаја, — како се он помамно баца у битки код Босворта! — дотле Макбет у последњим сценама нема више амбиције; он не цени више ни тај престо због кога је тако дубоко у крв загазио: то је један скрхан човек који је жудан само још људскога спокојства, и коме цео живот изгледа „прича једног идиота која не значи ништа.“

Тамна је Макбет; што се тиче Вука, он личи, несумњиво, на њега својом судбином: као Макбет, тако и он постаје од силне амбиције злочинац, али на томе се сва сличност између њих свршава. Макбет је један лепо индивидуалисан карактер; Вук, пак, нема ничег на шалик на карактер, то је проста позоришна лутка код које се јасно види она жица која је креће.

Као Макбет, тако и Вук срета три авети, и ово му прорекну да ће његово колено носити круну. Али куд као је та сцена боље изведена код Шекспира но код Стерије! Код Шекспира вештице прорекну Макбету да ће он бити краљ; а код Стерије, авети прорекну Вуку да ће тек његово потомство носити круну. И док је оно прво пророчиво могло бити довољно да Макбета потакне на убиство Дункана, ово друго пророчиште није баш морало потаћи Вука на надању свога народа. — тим мање, што је издаја већи злочин него убиство. Код Шекспира, сем тога, вештице вичу једно за другим: „Здраво тане од Гламиса! Здраво тане од Кодора! Здраво Макбете, који ћеш потоме бити краљ!“ Међутим, у том тренутку, Макбет је само тан од Гламиса, а достојанство Кодорског тана носи један други војсковођ у Дунканову војсци. И с тога, кад Макбету, одмах за овим, јављају да га је краљ поставио за тана од Кодора, ова потврда пророштва утиче на Макбета више но само пророштво. Наравно, опакан један срчано ваљан делаћ немамо код Стерије. Што је главно, његов је Вук, изгледа, само с тога что пророштво три авети, да после не би о њему водио никаква рачуна. Све што доцније ради, он ради независно од тог пророштва, подбоден, управо хипнотисан својим неверником Негодом. Он има једну свађу с Милошем због њихових жена, и побеђен од Милоша на мегдану, он хуче од муке пред својом Негодом:

Бранковић. Дај отрова!

Негода. Какиот отрова?! Ја отрова немам.

Бранковић. Дај једа, да Милоша утамањим!

Негода. Откуд у мени једа? Ја се никад не једим.

Бранковић. Нећу такве свађе, Негода. Где је твоја памет?!

Негода. Ој! Ево је! Баш ми сад нешто звекну у њу, које да су деведесет и девет хајена, свакој би се

допало. Турцима је рат објављен, то ја добро знам. Облажи Милоша, да је рад војску да изда.

Бранковић (тишим гласом). Ху! Једна ми се мало душа смири. Негода Синко, хвала ти, стогуба ти хвала!...

(Оно не личи — тако много на оне велике сцене у Шекспира, кад Леди Макбет Макбета, или Јаго Отела наводи на злочин. Бранковићева одлука да облаже Милоша долази одиех брзо, на прву реч Негодину, без икакве унутрашње борбе, у којој би се постепено обелодањио прави Вуков карактер. Поштo је Милош облагао, Негода „саветује“ Вуку да сада он изда Лазара, и цијом разговор, и ако нешто дужи, није суштином друкчији него онај раније о облагањању Милоша. Опет је Негода тај који говори шта треба радити, а Вук само узвикује: „Негода, ти си јако забрадио!“ или „ти ми велику буну у уво врже‘... или, просто, „тако је!“ или, тобоже значајно, „Негода!“ или сасвим глупо: „Шта ће од тога бити?“, — док, најзад, не прекаш: „Иди Мурату, и како ти сиромаш, ја не кварим.“ У оне две сцене, које су за његову психологију имале да буду најкарактеристичније, Вук се показа сасвим као да нема своје воље, он иде за Негодом као ријас слушај за својим шантачем, или, још боље, како је сам рекао, он оставља другима да свршавају, задовољавајући се тиме да само „не кварн.“

Вук је једна сасвим пасивна личност, покретана снолом, остављена без икакног психолошког објашњења. И не треба мислити да је оно нешто код Стерије случајно. Тај човек који нам се у својим песмама показује тако искрено сетан, а у својим комедијама тако неочекивано горак, изнесено је у својим трагедијама тиране, узурпаторе, или на само велике интриганте, чије је мрачне слике с неким необичним задовољством описивао. И не би било тешко показати, да су све те његове личности мање више као Вук: све оне раде страшне ствари, а не види се јасно какве их побуде покрећу. Оне су ријас од прве сцене, одлучују се на злочина дела, без икакве унутрашње борбе, управо без размишљања, с истом оном лепом флегмом с којом се и Вук одлучује на издају. Они раде зло тако лако као да не би имали ни трун људске слабости. Ми осећамо, да кад високо биле злочинци, ми не високо биле злочинци на такан начин. И, одиста, Стерајани тирани и интриганти нису обични људи: то су типови изван човечанства, изузеци и наказе, згоди да се њима плаши паикна недељна публика.

Ми не смемо рећи да Шекспир нема у свом позоришту злочинаца који су само злочинци, и ништа више; али, поред таких злочинаца, он има и других која су сасвим друкчији, који су испраа обични људи, на тек постепено постају злочинци, и од чије нам историје остаје тај страховити утисак, да високо на њиховом месту и ми могли бити као они. За сног Макбета, кога Јеио дојниле видети крвава до лаката, Шекспир нам вели одмах у почетку да је „препун млека људске доброте.“ Основна је мисао његова позоришта, да се сваки човек, и најнормалнији, налази на ивици злочина или лудила, и да просто од случаја зависи да ли ће се омакнути у пошор. Наравно, да се до тапне идеје кани Стерија није могао никада уздићи, — и да је због тога његова психологија злочинца морала остати рудиментарна. „Отац нашег позоришта“ био је у стварн обична душица, са ситном злоћудном недовољно слављена „стихотворца“, и његова способност за филозофска разматрања била је, изгледа, исцрпена, кад је, после својих књижевних сваћа, констатовао да су људи — незаклалии. Да би се утешио, он је, у својим трагедијама, елегијским тоном описивао седе краљеве несреће судбине с којима је, наиме, себе упоређивао, — а ако је, с друге страие, интригаите комада представљао тако црним како жив човек никада не може бити, то је вероватно било зато, што је у њима, нехотице, замишљао своје критичаре и друге књижевне супарнике...

Слободан Јовановић

УМЕТНОСТ.

Честиктам, шаљива игра у једном чину, с певањем, написао Коста Трифковић. — *Сутон*, комад у једном чину, написао Иво Војновић.

На челу позоришне листе од 14. јуна о. г. штампане су ове две веома привлачне врсте: — *Гостовање и Господа Ђаци Велике Школе и више гимназије представљају из љубави према Позоришту.* Доиста, веома згодна атракција на најнезаклалији део позоришне сезоне, а да би та атракција била још јача, стављено је између оба комада певање Госпођице Седмакове и Господина Цвиића. (Посетиоци позоришта који не знају шта су и где су сада Госпођица Седмакова и Господин Цвиић, могли би помислити, према челу листе, да су и они ђаци Велике Школе или више гимназије. За то је требало означити да је Госпођица Седмакова чланица позоришта у Хајделбергу а Господин Цвиић слушалац конзерваторијума у Бечу).

У Трифковићеву комаду суделовала су само два ђака: Г. Шапоњић (Стеван Грабић) и Г. Вукадиновић (Спира Грабић). Остале улоге биле су у рукама позоришних млађих чланова. Према игри Г. Г. Шапоњића и Вукадиновића тешко да би се могло и неколико речи употребити за похвалну оцену, јер им је игра, несумњиво, била веома дилетантска, да не кажемо слаба. Место тога може се учинити напомена о подели улога, која би, да је према њој поступљено, несумњиво донела и већи успех целом вечеру и омогућила писца ових редова да о изпођењу овога комада, без сумње, напише и њоју похвалну врсту. — Ако се баш хтело (а то није морало бити) да у овом вечеру суделују и позоришни чланови, онда се могло императивно захтевати да суделују у тешком и веома фином *Сутону* а пипоште у *Честиктам* који је рар excellance комад за дилетанте. Требало је да Управа поведе о овом озбиљнијега рачуна, а не да један несумњив успех замени, без жало, потпуним неуспехом. И Г. Шапоњић и Г. Вукадиновић суделовали су у оба комада, па је онда исто тако требало и оне три улоге из *Честиктам* уступити ђацима. Због тога Трифковићев комад, онако подељен, није донео ђацима очекиваног успеха.

Не дотичући се одличиога певања Госпођице Седмакове и перућући Господину Цвиићу да овога вечера није био при гласу као што је иначе, те жалећи да то што пре и дошаже својим слушаоцима, прелазимо на слоп овога вечера, на Војновићев *Сутон*.

Симболичии наслов овог напредно фином Војновићева комада случајно је, можда, и најбољи уиутиик за његово изпођење. Сутон који је ииступио после сјајног историјског живота Дубровачке Републике заиво је својим сјајрачким зрелом све праве правоте живота. То су часови када уморени организам жељно ишчезне иран, ноћ, — одмор. Ако је и случај, веома је срећан, што је једини

тин у овом комаду, а који је представник рада, живота и светлости, само по свом рођењу Дубровчанин, јер је иначе, по свом позиву, далеко од њега, на отворено и широком мору. То је капетан Луја Ласић, кмет (селак). — Предрасуде читавих векова о аристократској и племићској крви, доведене историјском промишљу до своја сутона, дочекане и свију ноћ из које више не ће ни изаћи. А то је управо конфликт који је писац изабрао за свој комад. Да би симбол био још јачи, за све време представљања позорница је у сутону који се, једва приметно, све више мрачи, да са своје вишом постригом младо аристократкиње без средстава, лепе Павле, нестане вереник-Ласићеве — пре у мрак, у који ћемо, према историјској Дубровниковој судбини, ипак наслућивати зору лепших дана, зору једнакости и братства. Ту нам је зору и сам писац наслутио, када Пâкле каже своју матери о Ласићу: „Ако опет дође — његова сам!“ . . .

Као што видите: проблем необично тежак за глумачко извођење. Дати својом игром све карактерне црте тога да га назовемо *сутонског* стања Дубровачког живота, пратити сву ону његову умалост из које, рекли бисте, нема бије, — није лак посао ни за праве уметнике (о чему смо се већ уверили на пређашње игре овога комада на нашој позорници), а како ли је тек тежак за дилетанте који први пут у своје веку ступају на позорницу!

Тога ради нећемо ни оцењивати игру Госпођица и Господе суделовача, и ако се међу њима највише истакла Као, девојка у Маре (г-ца Војновићева) а поред ње, својим чудно сипатичним гласом и првом половином своје игре, Павле, кћи Марина (г-ца Марковићева). Иначе ни може одрећи да су сви играли са пуно дубани и са пуно воље. Не можемо им чак замерити ни ако су они изабрали *Сутон* за своју игру (јер је избор по лепоти и вредности био одличан), али замерамо што се нико од познаних не нађе да их о њихови биншки отклони не опонену, да је то изнад њихове моћи. То је чак била дужност, јер нарочито у овом случају дилетантизму суделовача требало је дати више драги и успеха, а то се и могло другчијим изборои комада. — Неуспеху је много допринео и Дубровачки дијалекат, то су дилетанти имали у исти мах да се боре и са бинском радном и са језиком. То је већ било довољно да ни једно ни друго није било као што би требало да буде. —

Ако суделовачи нису изгубили вољу после овога вечера, треба им дати и другу вече, али са изборо према њиховој моћи и са више спремања.

Режија је била тачна, изузимајући употребу оне коње, скоро и богате декорације у *Сутону*. За осуду би још било, ако нису биле спремљене макете којима ће Пâкле одсећи део своје косе у знак пострига, јер је било неугодно видети како из курјука само испадне већ умотани, одсечени праменн. Исто тако није било у складу на потпуно модерна капетанска униформа Ласићева са амиралским ознакама Мариних кћери и са ренесансом властеле Дубровачке. — — К.

* У Сомбору је основан „Одбор за издавање књижевних дела и подизање споменика А. Хаџибегову Карабеговићу“. Председник је одбора Исаије Митровић, учитељ, а чланови: Стеван Бенин, Марко Поповић, Славко Косић и С. А. Карабеговић, учитељски приправници. Одбор је спремио за штампу све радове овог рано преминулог песника, Србина жуканеданца. Књига ће изаћи до 25 штампаних табака, а у њој ће бити сви покојникови радови, и у прози и у поезији, а поред њих и опширна биографија његова и одлични српски критичара на његове радове. Када је прекупатничка цена 2 круне а биће готова до краја септембра о. г. —

* Изашла је из штампе „Споменица Београдског Певачког Друштва“. Садржај је: Химна о прослави 50-годишњице (А. Шантић); Предговор; Преглед периода; Оснивање Београдског Певачког Друштва; Долазак Корнелија Станковића; Рад Београдског Певачког Друштва после Смрти Корнелија Станковића; Најновије доба Београдског Певачког Друштва; Имена; Библиотека; Српска певачка друштва (из Србије и из српских крајева, по реду њихова постанка); Списак садашњих и бивших чланова Београдског Певачког Друштва (чланова оснивача, почасни, добротвори, утемељачи и редовни). —

* Капетан Душан А. Стаиковић, хонорарни проф. у Војној Академији, написао је расправу „Личпа одговорност командира чете и ван утицај на службу у чети“. Подаци су узети из наше војске. Књижица је величине 8°, има 1½ табак, а цена је 0.30 дин.

* Глиша Марковић, мајор у пенсији, написао је „Мали дневник“ у ком су подаци о уплаћу Арнаута преко границе и о нападу на Куршумлију 6. и 7. априла 1879. године. Књига ће изаћи до 5 табака обичне осмине, а цена ће јој бити 0.50 дин.

* Готова је књига „Устројство војска наших суседа: Прне Горе, Бугарске, Турске, Грчке, Аустроугарске и Румуније“. Поруџбине прима Душан П. Стефановић, ђенерал-штабни мајор у Главном Ђенералштабу. —

* Бечки лист Wiener Bilder“ (III, Linke Bahngasse 5.) почео је доносити сенсационн роман „Краљица Драга“. У објави вели: „Једна дама (?) из више Београдског друштва написала је роман о Краљици Драги и њеној романтичној судбини. Право за превођење овог романа добио је наш лист и већ са је почео доносити у својим недељним бројевима“. Ако кога интересује да види како се пише о непознатим стварима (поито овај „роман“ није написан преводи, нека покуша да чита овај Бечки уиотвор који писац не ће ни да потпише. —

* У издању друштва „Рада“ (Нови Сад) изашла је књига „Пробуђена савијест“, роман Ал. П. Будимчева, с руског превео Вељко Лукић-Новица. Цена 1 круна. Поруџбине прима Коста Лера, главни растурач књига друштва „Рада“. —

* Загребачки „Viesac“ износи предлог о уређењу хрватских путничких позоришта. Као на прво добар уплед пруга на Српско Народно Позориште (Нови Сад), о ком вели да има највећу организацију, шутује од места до места и, може се рећи, да је и његова заслуга што се у Бачкој и у Банату очувала српска свест. За извршење предлога потребно је да Загребачко Казалиште буде средиште и да путничко друштво буде под управом Загребачког интендата. Чланова путничкога друштва имаће права и дужности чланова Загребачког Казалишта. Путничко друштво било би права драматска школа, свакако боља него теоретска која нема практичних последица. Реквизите и костиме позајмљује му Загребачко Казалиште. Рукописи прегледа и одобрава Загребачки драматург. Један од иску-

синџих Загребачких глумаца водило би ону филијалу, у којој би гостовали Загребачки глумци, а део или и цела филијала доводила би се у Загреб кад је то потребно. Филијала би давала представе у стално одређеним местима и у одређено време. То би друштво имало помоћи од државе и разних општина у којима би представљало. — У нацрту за закон о Крал. Срп. Нар. Позоришту (који још лежи у архиви Мин. Просвете) има и одељак о путничким дружинама у Србији. Ако нема изгледа да ће се овај нацрт изнети пред Народну Скупштину, не би ли било могућно да се питање о путничком позоришту (ако већ не може о путничким позоришту) реши на други који начин? Ето новој позоришној управи и лепог и захвалног посла.

* Издавачка књижарница Пахера и Касића (Мостар) јавља да је отпушила дело Константина Н. Ненадовића „Живот и дела Великог Ђорђа Петровића, Карађорђа, Врховног Вожда, Ослободиоца и Владара Србије. Живот његових војвода и јунака". Дело је у две књиге (1053 стр. и 33 слике) а цена му је (са повезом) 16 круна или 18 динара. — Поред овога извештаја прочитали смо и извештај Штампарије Сапића и Комп. (Београд) о претплаћивању овога дела. Претплаћивање ће бити у већем броју свезака, од којих су 1. и 2. већ готови и могу се добити по цену од 30 н. д.

* У издању Штампарије Сапића и Комп. изашла је нова књига „Кандид или Оптимизам, роман од Волтера". Цена је 1 динар.

* Јосиф Предић напштампао је и дао у продају III део свога дела „Трговачко Књиговодство". У њему је „Књиговодство за поучане заводе и фабрике".

* Петар Пешић, ђенералштабни капетан I кл., јавља да је дао у штампу друго издање своје радње „Решавање тактичких задатака". Претплатничке пријаве примаће до 10. јула о. г. Књиги је цена 2 дин.

* Др. Владимир Димитријевић, парох у Пешти (Vaczi utcza 66) јавља да је дао у штампу свој *Жупњи проповедн*, у коме су проповеди за све недељне дане, од друге недеље после Духова па све до недеље Захвалење. Књига ће изнети до 20 табака веће осмине, а цена је за претплатнике 4 кр. (5 динара).

* Из Дубровачкога „Срђа" оштампано је Подпоменски (проф. Трипковић) у засебну књигу своја писма *Из Бока*. Ова су писма спона између пишчева ранијег рада „Из декаденце" и стремљења за штампу „Из ренесансе". Све три књиге чине целину — роман из бокешког живота.

* Из „Dubrovnika" оштампао је Љубо Нер. Влачић своју расправу „Iz prošlosti srpske oblasti Neretljanske". Чист приход намењен је фонду „Српске Зоре". Цена је 60, а поштом 65 пара. Поруџбине прима Српска Дубровачка Штампарија.

* Овогодишња Видовданска награда Београ. општине (400 дин.) досуђена је, према реферату проф. Др. Ст. Станојевића, Глиши Елезовићу, филозофу II године, за израђени текст „Критичка оцена Милутинове биографије у Данилову Родослову".

* Уредништво Мостарске „Мале Библиотеке" јавља да је већ дело у штампу (51., 52. и 53. св.) Шекспирову трагедију „Хамлет", у преводу Др. Лазе Костића. — Поред овога у штампи је (54. и 55. св.) „Милош Обилић", трагедија у пет чинова, од Др. Ј. Суботића.

* Прашки „Narodni Listy" (бр. 177.) имају у подлиску веома симпатичан опис наше Ковиљачке Бање. Писац је Ф. Ј. Јиранек.

* У издању књижаре Глише Лазаревића (Нови Сад), а у преводу Л. Ј-ћа, изашла је књига „Горња Арбанија и њена лига, историјски део дела Спиридона Гопченића". Цена је 50. потура. —

* IV свезак овогодишњег Летописа Матице Српске има овај садржај: 1. Биљешке једног писца. Х. Од С. Матавуља; 2. Култура и ратови. Историјска скица. (Свршетак). Од др. Драг. М. Павловића; 3. Деда Митар. Приповетка Драгутина Ј. Илића; 4. Расцвет Преображенског Народно-Црквеног Сабора 1872. год. Од др. Стевана Павловића; 5. О црногорском устанку у почетку хорејског рата (1684. и 1685.). (Свршетак). Од Јована Томића; 6. Књижевност. (Оцено, приказан и белешке); 7. Хроника (Конгрес руских филолога), и: 8. Нове књиге.

* Др. Жарко Миладиновић, адвокат и председник друштва „Рада" за издавање српских књига и новина, штампао је у Српској штампарији дра Светозара Милетића (Нови Сад) своје законодавно расматрање „Нови закони у Црној Гори".

* Из Задарског „Новог Српског Листа" засебно су одштампане „Успомене на прних година српског политичког покрета на Приморју". Цена 1 круна (1·20 дин.).

* Коста Лера (Нови Сад) прима поруџбине за књигу „Крвава ноћ у Београду (29. мај 1903. године)", коју је „по причању сведочака" написао Б. Константиновић. Књига износи три штампана табака (48 стр.), а цена јој је 40 потура. Препродавцима 30%.

* Јован Николић, који је до сада у италијански језик превео доста наших народних песама и „Балканску Царицу" краља Николе I, штампао је свој превод „Горског Вијенца" под насловом: Il serto della montagna. Quadro storico del secolo XVII di P. Petrovich Njegus". — „Нови Српски Лист" (Задар) вели: „превод је врло лијеп и ако талијански стих мјестимице не тече глатко. Тежа мјеста оригинала преводилац је слободно превео". Превод је посвећен талијанском списатељу А. де Губернатису.

* Приповетка А. Доде-а „Одиберта" изашла је у засебној књижици а у преводу В. — Књижица је на малој 8°, а има 59 страна. Цена није означена.

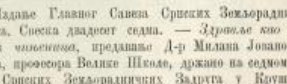

Издање Главног Савеза Српских Земљорадничких Задруга. Свеска двадесет седма. — *Здравље као привредна способност*, предавање Д-р Милана Јовановића-Батута, професора Велике Школе, држано на седмом конгресу Српских Земљорадничких Задруга у Крушевцу. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 32. Цена 0.50 дин.

Политичка оспособљеност народа у Босни и Херцеговини. Финансијско-економна студија од Божидара Никашиновића. Препштампано из „Српског Пијемонта". (Ову је студију писао давно прошле године у Прагу као предавање, у коју је цел прашки „Словенски Клуб" приредио књижевно вече). Пишчево издање. Београд, штампарија Сапића и Комп. Косанчића ул. бр. 16, 1903. — 8°, стр. 51. Цена 0.50 дин.

Конференција у Матици Српској о „Књигама за народ" 11. (24) септембра 1902. — Ср. Карловци, Српска Манастирска Штампарија, 1902. — 8°, стр. 48.

Србинство у европској Турској. Написао Вдин. Издање уредништва „Србина". Београд, штампарија Тодора К. Наумовића, Васина ул. бр. 15, 1903. — 8°, стр. 28. Цена?

Гимназија Јосифа Панчића; *Извештај за школску 1902.—1903. годину.* (Прилози: *Поздравна реч ученицима и ученицама*, од директора Жив. П. Симића; *Из прошлости ове гимназије*; *Др. Јосиф Панчић*; *Јосиф Панчић као педагог*, од проф. Милана Шевића; *Гундулићева Сузанница и њена судбина* (из домаћих задатака ученичких). — У Београду, Штампарија Д. Димитријевића, 1903. — В. 8°, стр. 94.

Гимназија Краља Милана I: Извештај за школску 1902.—1903. год. у својој XXV години. (Прилог: *О легендарном карактеру Св. Саве*, од проф. Павла Соћирића). — Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. 95.

Гимназија Вука Стеф Караџића: *Извештај о раду и ученичком напретку у школској 1902.—1903. год.* (Прилози: *Пешчани Лазар*. По предању народном написао проф. Мил. Вукићевић, и *Поуратни утицаји народне поезије енске*, од проф. Д. Костића). — В. 8°, стр. 111. —

Виша Женска Школа и Женска Учитељска Школа; Извештај за школску 1902.—1903. годину. (Прилози: *Говор г. игуте Саве Пјесничка о призиву Св. Духа*; *О заједници куће и школе у девојачком васпитању*, од Христине Г. Растићева; *Витештво и поезија*, од Сретена Ј. Пашића). Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије 1093. В. 8°, стр. 103.

Летопис Матице Српске. Књига 220. Свеска IV, за годину 1903. У Новом Саду, Издање Матице Српске, 1903. В. 8°, стр. 108. Цена 1 круна.

Свеска 50. Мала Библиотека, Број VIII. Година V, 1903. Бранковићеви: *Приповетке*. Свеска прва. У Мостару, 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића, 16°, стр. 84. Цијена 30 потура (40 пара дин.) —

XXII. Аца Милошановић: *Србија* (1804.—1813). *Народ и династија*. Прва свеска. Београд, штампарија С. Хоровица, 1903. — 8°, стр. 44. Цена 30 н. дин. (препродавцима и калкарима 20 пара). —

Српска Краљевска Трговачка Академија: *Извештај о школској години 1902.—1903.* — Rapport annuel scolaire 1902.—1903. — У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, 184+45.

Књиге за народ. Издаје Матица Српска из задужбине Петра Кочељића. Свеска 106. и 107. *Краљевић Марко у народним песмама*. За народ и школу спремио Тихомир Остојић. I део. У Новом Саду, издање Матице Српске, 1903. — М. 8°, стр. 191. (Претплата на 5 књ. „Књига за народ" и „Календар Матице Српске" 1 К., у иностранству 2 К.)

Српска Краљевска Мушка Учитељска Школа у Јагодини: *Четврти годишњи извештај* (1901.—1902. школске године). Приредили Сретен М. Аџић, управитељ и Милан А. Тодоровић, деловођа. Штампано у штампарији код „Просвете" у Београду, 1903. В. 8°, стр. 32.

Претплатницима Нове Искре

Овим бројем завршено је прво полгође пете године „Нове Искре".

Обраћамо се свима дужницима да нам дужну претплату изволе послати, јер се „Нова Искра", наглашујемо иовом приликом, одржава једино претплатом.

Нарочите опомене не ћемо слати, јер верујемо да је примање сваког новог броја нашега листа довољно да подсети на дужност коју претплатници имају према нашем листу.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђурковић, (наставак).

Са Боденског језера, песма Влад. Р. Петковића.

Једна стогодишњака, написао Мил. Вукићевић.

Генералова кћи, роман, написао И. Н. Потапенко (наставак).

Из Хајдесна „Лирског интереса", превео Р. Ј. Одавић.

Фати-Султан, приповетка, написала Јелена Јов. Дамјановића (наставак).

Под сурим небом, песма Ст. М. Луковића.

Врачке фотографије, написала Неера, превод с нем.

Уз наше слике.

Хроника (Књижевност, Умјетност Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: † Глаторије С. Шчербина, руски конзул у Митровици. — Данилград Карађорђева. — У крипу и Из крипе (фотогр. снимио М. Стојановић). — Дом Њ. В. Краља Петра I. — Изасланици Народнога Представништва Краљевине Србије. — Престолонаследница Јелена, Краљевић Александар, и Павле А. Карађорђевић. — Њ. В. Краљ Петар I. — Петар Мркоњић. — Њ. Височанство † Кнегиња Зорка. — Њ. В. Краљ Петар I. на Бањичком Брду. — Виолинисте, (слике Рафаело Сапиро). — Спомен-плоча † Митрополиту Михаилу. —

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8, четврт год. 4. дин.; пан Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 7. Београд, јула 1903. год. Година V.

У пролећа

(3)

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

V

У овом пијаном и тешком трепутку, док су се њене леве очи пуниле горким сузама, клонуше друга врата, којима се прелазило у ноћњак њихових суседа. Цала се тиче и погледа на ту страну. Срце јој је дрхтало и тамо и амо, у великом страху, између наде и бојазни пред тајанственошћу.

Не чекајући дуго, она брзо пређе преко мокре дикање и заустави се на ниским степеницама. Поглед јој заставе у правцу, од куда се шум чуо.

Тамо пред њом стајала је ниска, погурена прилика неке старе жене: њихова сусетка Марта. Мила, стара жена ситнога лика са крупним борама око слепоочница и шиљатом, у напред јако истакнутом брадом. Знала је Цала своју добру даду, како је иначе звала, на чијим је рукама одрасла и која је са њиховом кућом делила и добро и зло, и радост и жалост.

Марија Ђуровића-Марковића, српска добротворка

И срце јој по готову стаде, а поглед као да се прикова. И тешким језиком старица једва рече: „Јеси ли ти, кћери? Јеси ли ти?“

„О дадо!... Јеси ли ти, дадо? Зар да ме тако опет видиш? Ах Боже, Боже велики!“...

„Почекај, кћери!... Полако, полако!... Стара сам и не видим добро“...

„Ах, дадо моја!... Ја, ја, шта ћу...“

„Оди овако кћери, оди!... Тако... Ах, дете... јест, јест... дај га овамо... Још није слаба рука моја. Тако, тако!...“

„Дадо, дадо, шта ћу ја овде... тако сама... кад је све мртво и пусто...“

„Ћути, ћути кћери!... Не пређ Господа нашег... Његова воља!... Уморна си, је ли? Јест, јест, далек је и тежак пут био... Аде напред! Тако; отвори врата!... Много ти шта имам рећи.“

Оне уђоше унутра. У соби стајаше све као и некада. Као да је живот пре кратког времена престао и онај који је отишао као да ће се скоро вратити. То ублажи у неколико онај јад што га она осети први пут прекорачивши преко прага. У углу стајала је славска икона. Још се бељео танки убрус пред њом, још је мирисала кита свештеног босиљка...

И давно сакривени бол и јад и неспокојство обузеше и душу и срце. И Цала осети у себи силну жељу да пожали пред великим и силним Богом, да јој се и душа и она сва претвори у једно једино велико и снажно кајање и покајање и ропско жалуди за новом везом живота и будућности после толико јада и плача... И клечећи пред старом потамнелом иконом, њена се душа ту-

била у једном снажном узвику према Богу, великом и силном Богу, који царство земаљско у искушењу држи, који исто тако јад и болест, невољу и смрт шаље и коме се немоћна душа људска у данима своје слабости и своје невоље покајнички обраћа за помоћ и опроштај, јер моћ и сила су његове и само његове . . .

А стара Марта гледаше час у мајер што тако понизно клечи пред иконом Светитеља, час у дете што је у њу гледало својим малим очима. И ту виде сав јад и невољу несрећне деспоје. Она подиже стару и ирхаву руку и викну са пуно гнева и тешке клетве: „Проклет да је! Проклет да је!“

„Ти си ми љута, дадо моја?“ Цала погледа у старицу својим тужним, испланканим очима.

„Ја?“ узвикну она гласно: „Јест, љута сам, кћери, отров бих просула сада. Али не на тебе, кћери моја! Ти си моје старо добро дете . . . На њега, на оног несрећника љута сам . . . Све, све је он упропастио и у јад и невољу отерао“. . .

И стара жена отпоче сувом и ирхавом руком прелазити преко Цалине влажне косе. А њу подилажаше при додиру ове старе руке нешто тако слатко, топло и мило, те јој дође поново да заједа, али не од бола и јада, већ од неког непојмљивог задовољства које обузима душу напуштеног и одбаченог, кад му се рука људска опет смилује.

„Опет ћеш ти с нама? . . . Остаћеш овде, на како Бог с нама, тако ће и с тобом . . . Добар је он и смиловаће се детету своме. Куда би по свету, од недрага до немила? Зар свако да уста испира тобом и прегази над је њему вола? . . . А овде . . . овде ће ти бити као код покојне Јелке: нико се не сме тебе дотаћи. Слушаћемо те и ја и Мика и сви наши . . .“

И Цала осећаше како њене речи падају као благи мелем на рањено срце; како се са душе одваја нешто меко и благо и слатко пуна у благим речима старе жене; како не могаше ни речи рећи, већ пусти сузама на волу, да оне место ње говоре. Али постепено њено дисање беше мирније, а сузе лакше. Она се осећаше као човек који, збацивши терет са својих леђа, седа на камен да се на њему одмори.

„Ево овде видиш!“ рече Марта и руком показа на широк кревет застрвен вуненим шареницама: „ту на том кревету сиротица је јадница! Бог нека јој души опрости и подари царство небеско . . . Анђелска душа наша! Трпела је много, јадница, али клетва не сиђе с њених усана... Венула је тако из дана у дан; ни сама није знала, шта јој је. Уштам је покадшто, а она не тужно погледа: „Ех, моја Марта, зар је то лако рећи! Шта боли?! Све боли: и срце и душа и мозак и цела снага! . . . Али шта ћеш: судбина је моја таква, па нека буде њено.“

Цала се погледом уши у простри кревет и њој се учини као да на њему и сада види испијено лице своје мајке, потамнело и пожутело, са великим тужним и угашеним очима, с болом и јадом и на души и у целој снази. Она подиже поглед и загледа се кроз прозор у башту.

„Венула је, јадница, венула, па — и сиромашка. На мојим рукама, у моме наручју . . . И онда, последњи пут, она тужно погледа у врата. „Нема моје Цале! Јадница, шта ли ће бити од ње?. . . Ти Боже управи њене!. . .“ А после окрете се мени: „Погрешила је, вели, Марта! Ако јој је тешко, зашто није дошла матери својој. . . За нас двоје хлеба би увек било. . . Где је најка још своје дете оставила? . . . Хај, хај, кћери моја! Нека ти је од мене просто ами и до века!“. . . Издахнула је као да је и заспала, као дете какво, мирно, лагано и тихо...“

Старица спусти детенце, које беше заспало, на постељу:

„Тако је, кћери моја! На свету има ствари које се могу сломити или савити. С њима је на постељу лако пући на крај. Али шта ћемо са оним што се пити ломи пити се даје савити? Као нешто велико и страшно оно стоји пред тобом и ти га не можеш сакладати, још мање уништити; рука задрхће, а цела се снага осећа слаба и нејака. Шта да радиш? Поклони му се и реци: „Нека буде твоје! Можеш ме пустити и да умрем и да живим; можеш ми узети све најмилије или не; можеш и мене и мозак повести да се изгубе са праве стазе; како год хоћеш: али све бива у име Господње! Реч је његова велика и сила, кћери моја.“

Доброта његова мора свуда да победи, или пре или после. Ето тако је и с тобом и са оним несрећником. Паћеће он пред тобом. Још и тражити светлости од тебе.“

На њу се беше у велико разданило. Сунце је стајало високо и његова слаба светлост ипак је досезала да влажну земљу загреје, да јој даде светлости и топлоте.

И кад Цала беше спремна да на своје огњишту попово рад отпочне, тада прије Марта ближе и рече:

„Чула си све, кћери!. . . Па не заборави дадо своје... Оди ближе к мени и погледај. Ти мораш да упидиш, да дада уме и хоће да ти помогне . . . Све што год устреба. Још није све прошло, још је младост твоја ту, још живот може отворити своја врата пред тобом.“

Она њежно погледа у Марту. И гледајући тако дуго њено старо борама избразданo и изнучено лице са још бистрим очима, њој беше као да гледа у леду окићену пољану, у којој између цветног шарења и пријатног зеленила од свежега дрвећа леже мирна, дубока и плава језера. Души одлаку од тешкога терета, а на срцу ће много топлије, нежније.

„Увек к мени дођи, кад те жалост снађе и кад мисао клоне од јада!. . .“ рече старица и изгуби се у коровитом воћњаку.

VI

Али већ први дани показаше јој: какве је тешкоће чекају и колико јој снаге и отпора треба, да још одмах у почетку не плене пред препрекама, које јој се на пут истављају.

Без помоћи, слаба и нејака као последњи бродоломац, избачен на пусто и мртво острво, пошла је она по

Краљ Менелај

напуштеном дворишту. Несигурно корачала је њена нога по мокром земљишту, а разум се бунио пред хаосом, који је пустош на сваком кораку износила пред њене очи. И саме успомене на негдашњи живот, на негдашњу светлост и пролеће, почеле су бледети кидећи се пред овим нередом од одвојених предмета, отпалог креча и поразбијане керамиде. Овде онде леп беше поплочан отпао; чатма се лепо видела и хладноћа и зима продирале су кроз све пукотине и у њен јад и њено спроматство, па вриле и њу и дете.

А кад прође прва сенка немира и очајања, још суровијом снагом стуни оштро питање пред њу: „Шта ће најзад бити?“

И ово питање задаваше јој свакога дана бригу већу и тежу, јер зима се приближала лагано и сталио своим оштрином својом. Осим тога и оно мало залихе од браше и друге хране, што јој чика Микица беше поклонио, приближавало се такође своме крају. Уштеђевина, што јој беше од службе остала, била је толико велика да исплати трошкове око лечења у својој болести. Овај један преостатак једва да је могао задовољити дане до Божића. А после, а после?

Још нешто горе мучило је њену душу: борба са онима доле у селу. И та борба на коју се Цала одавно спремала, морала се водити лагано, у тишини, ако није хтела да поразом завршн. Проклетство које негда беше стигло сина Атариног, требало се претворити у благослов. Тако далеко тежио је њен пркос. Неповерење, избегавање и презирање њихово вало је лагано и поуздано победити. Јер у њиховим очима она беше још она нета грешница, којој проклетство и суза материне не могу дати никако мира.

И дешавало се често, чим она прође улицом, да жене отпочну разговор, гласан разговор о њој, само да га и она може чути. И речи презирања, подсмеха, женске јеткости и мржње падале су на њену бедну душу као тешко камење. Чак и они с којима је она негда стајала по најбоље, окретали би главу од ње, кад би их случај нанео једно на друге. И старији људи називаху јој Бога, али не онако срдачно и благо, већ некако као по мораљу, гледајући при том на другу страну. А најче укоряваху њери и руком указиваху на Цалу као на последње зло, хотећи тиме показати како се казни непослушност жкерина.

Једино уточиште, где је њено бедно срце могло наћи утеху а умирене мисли савета, била је стара Марта. Баш онда кад је бол и немаштина, помешана са презирањем и подсмехом у селу, претила да душу њену обавија поново прежом страдања и плача, падала је блага реч Марчина као животворни мелем на њену рањену душу, и снага јој поново прила жилавости и отпора.

Мислећи шта ће са кровом, јер кућа беше на два три места почела пропиљивати, стајала је она једнога јутра покрај пепељишта огњишта, дувајући у мокра дрва. Беше то обично, грубо узвишење од живих цигли, прекривено простим лепом. Горе надзидала се нека врста одвода, такође грубо и просто начињена. Али дим као да се није ни мало обзирао на овај наметнути пут, но је излазио, како је њему по вољи, на разне отворе. Вар су о томе речито говорили скроз и скроз пропрела таваница и дебели слој чађи на горњем делу тананога зида.

Око овога прног и хладног огњишта, са прном гари изнад себе, свијала се Цала као што се мајка о детету брине. За тим је жудело њено срце, за рајем из кога је она некада била прогнана, а што је за њу значило проклет и сиромаштва.

Сирота, јадна девојка!

Врата на пући отворише се лагано. Микица са још једним омалим селком ступи унутра. Језа га подиже кад виде Цалино бледо и опало лице; није могао веровати ни Рајку ни Марти, колико је невоља убила негдашњу добру девојку. Цала му приђе руци и понуди да седне на малу тробожну столицу украј огњишта. Али он и не прихвати столице. Свуда около њега, са свакога кута, са прне и хладне земље, са почађале таванице избијаху јад и спроматство. И њему самом би тешко и на срцу и на души, посматрајући на тешку судбину несрећне девојке.

На се онда не чекајући даде на посао. У свему га помагаше и онај други селак. Они прегледаше испуцане зидове свуд у около; чатму што је вирила и све остале пукотине препокрише новим лепом; руке и даруге, што их вода беше излокала око куће и овде застајала плашећи зид и балваше, засуше шљунком и камењем. А кад све то беше у реду и кад напуштена пућа услед тога доби са свим други изглед, онда се латише крова. Керамида беше стара, скроз оплажена од дутих киша, разваикута онде онде, те је вода слободно пролазила кроз дрвене баскије и заустављала се на тавану. То је и учинило, да је соба почела пропиљивати. Они редом и лагано прегледаше сва сумњива места; где керамида беше разбијена, ударише нов покров и са свим нови малтер по окрајцима.

За ову годину није се могло ништа више урадити. На сваки начин: сад се зима могла много слободније очекивати; није било страховати у толикој мери од њене ичке и мраза. А с пролећа, над хладноћа попусти и сунце да нове снаге и живота, мислио је чика да кућу из пона прегледа и из корена преправи. Једно што својој Марти није могао наћи ни атара, а друго што је и у самом њему душа жалила над несрећном судбином јада и спроматства.

Тога истога дана он посла свога Мићу, те донесе кола дрва. Како и брашно беше на измаку, он заједно са својим ћлеком донесе чак кукурузног брашна од Рајка из његове поденице. Тако учини сваки са своје стране колико је могао. И Цали би збила олакшано да тешки сумор и самоће у зимским данима лакше поднесе. А чесге походе и друштво са Мартом будила су у њој нпак наду да ће са пролећем и позним данима и живот за њу отпочети другим током. —

Било је рано с вечери једнога од последњих октобарских дана. Цала њаше кроз напуштени вељак усков

путањом. Увело лишће шумило је под њеним ногама, а кроз голе гране лагано се прикрадао јесењи хладан ветар. Сноп златно-жутих сунчевих зракова губио се по влажном земљишту; као порушени зидови стајао је пред њом сасушени шевар на спруду мале сеоске реке.

Савладујући потајни страх, јер у близини тога места, на малецком извору, жене су из села обично испирале своје рубље, — Цала се привуче кроз малу чесму, која је извор од воћњака делила.

Један готово потпуно стрми одсек одвајао је воћњак од извора, а мало даље и од саме речице. Малом уском путањом силазило се из воћњака на извору. Доле чуло се лако таласање воде што је од извора реци отицала.

Испред ње, тамо у долини, сијала се нека површина воденa. Силазећи лагано са недром и рубљем у руци нека стрми обронак, она погледом премери целу околину. Тамо где су жене обично долазиле — не беше никога. Са сузњом која се пела до висине страха и потајне несигурности, она се лагано примаче перилу.

Готово у исто време беше Рајко прешао преко паскота брвна мало ниже обронка. Изишавши и сам на висину, он угледа доле белу женску прилику. Сукњу беше високо задигла и стојећи до колена у води испирале своје рубље.

Без икаквих даљих мисли, он се наслони на испуцано стабло неке старе тополе и гледаше право у њу. Цала не слућаше ништа о његовој близини. Дубоко стојећи у води, она се беше јако сагла; леђа са главом и осталим делом тела чинила су правилан лук. Између колена држала је рубље; снажне руке кретале су се тако брзо по хладној воденој маси, да су капље одскакале.

Тако лепо, па ипак она је тако журно радила! Као да дан није за њу имао довољно времена, но је и од ноћи морала грабити.

Рајко се мишљаше дуго, да ли да оде доле к њој или не. Помишљао: да га на перилу нађе заједно с њом, уздржа га од тога и он се реши да је сачека горе на обронку, на самом уласку у њихов воћњак.

Није дуго чекао. Скупивши мокро рубље у недро, она га лако подиже на раме и лагано се упути стазом горе на обронку. Видећи мушко лице пред собом, она застаде.

„Не бој се, Цало, ја сам!“ узвикну Рајко и погледа доле.

Она застаде и спусти задигнуте сукње.

„Од куда идеш тако доцкан?“

„Одозго, од перила.“

Испевши се сасвим на обронак, тамо где је почетак њиховој воћњаку, она застаде и спусти недро са рубљем поврај себе. Од тешкога терета и стрме узбрдице она се беше упорила и јако задихала.

„Зар ти није лакше обићи тамо до извора?“ упита Рајко.

„Ох, да! али онуда је скоро двапут ближе. Научила сам ја то, а после умем се добро пети.“ Она се насмеја и показа му своје беле зубе.

Пошто се беше одморила, поново прихвати недро у намери да пође даље.

„Идеш ли увек тако доцкан на перило?“

Она климну главом у повлад.

„Зашто?“

„Јер ако раније одем, оне ми не дају мира.“

Ј. Гришхут Прекрасно

„Жене из села?“

„Јест, оне!“

„Шта си им скривила?“

Она погледа у Рајка.

„Шта сам им скривила? — Не могу да трпим њихов говор и смех. Јер све што реку, жене се тиче.“

„Па зашто не рече ништа о томе ни чики, ни његовој Марти, никоме? Они би за цело знали шта треба да раде.“

„А шшто? Мислиш ли, да би то помогло. Учинила бих само горе. Нека их!... А кад и њих јад и невоља стигну, гледаће онда своја посла.“

У првом сумраку он опази, како се њено лице осу румењилом.

„Ах да! Шта сам те оно још хтео питати — имаш ли свега довољно?“

Она махну главом.

„Реци само! Немој ништа да тајиш. Ти знаш да има некога који ће се за те побринути.

Цала се загледа у њега: „Доволько. Чика је све учинио.*

И подигнувши опет ведро, она се изгуби у вођњаку.

А Рајко, наслоњен још на оно исто стабло, стајаше ту и гледаше за њом, како је лагано шеташе и како се сенка њен све више спушта на ниски и далеки свет.

(наставиће се)

Химна Зети

Дижи се дигом, дижи с поносом,
Дижи се с диком, дижи с пркосом!
Узвиси себе угледним видом,
К'о што се дижеш скромним невидом!
Дижи се смело, силним полетом,
Над овим ниским, подгорским светом,
Што ничке, пуске пред тобом пада —
Не чај од јада!

Још онда, кад је српство клонуло,
Кад је од бојних рана гронуло,
Ти си с тлатинта сиртног избегла,
Па си уз кршно стење прилегла,
И озго, с виса слободе дичне,
Шиљала своје сивне челичне,
Да бојним кликом свету казују —
Да још војују.

Докле је српска слава гмизала,
Ти си се једна видно дизала.
Ти си у борби, што си водила,
Уз љути куршум, што си га лила,
Нашла и другог оружја нова —
Нашла си ситна штампарска слова,
Те штампа много утешно дело
За Српство цело.

Онда, кад друге земље свемоћне,
С оружјем умним бише немоћне —
Ти си по свету књиге шприла,
Те ушвељена срца мирила,
И пало Српство надом дизала.
Твоја је књига свуда стизала.
Тамо, где пушка умукла беше,
Књиге допреше.

Што те је већа мука стизала,
Ти си се већма у вис дизала.
Жаблак замену славним Ободом,
И не поклизну својом слободом,
Па и Цетиње скровито диже —
Ал никад... никад... не пође ниже.
Као да сама силна небеса
Твоја јуначка борба потреса,
Па те недрима својим пригиња,
И облацима мутним увија.
У магли горског неба бездана
И диму летског праха пушчана —
Многи су силни, холи душмани
Земљи предани.

Кад год се Српство на ускрс диза,
Увек му поклич од тебе стиза.
С твога се виса увек стег вину;
Са твога виса увек мач сину;
С твог виса Српству зора осиња —
Буђаше Српство зла га да хита,
Да буде сложно на бојном дану
И на негдану.

И углед на те Српство подиже —
Те оно многе наде постиже.
И сад су жеље, са свиле стране,
Једне и исте славом осјане —
Једном и истом славом рођеном,
Што се поноси браћом сроћеном,
Па гледа на њих смеле и хрле,
Како се грле.

Они се грле, а сав свет хита.
Да им узајмну милост честита.
И Котор дичин, пристан уз море,
Не скида поглед са Црне Горе —
Гледа на Ловћен, пун српске мила,
Где Свети Петар све благосиља,
Те сињем мору поздрав предаје,
Да га раздаје.

И сиње море шумно га носи:
Грушу и Задру журно односи,
Па га предаје и дивној Реци,
Да се и са ње равнесу јеци,
Преко зелених српских дивала,
Те да одјекну код Београда:
Да се пробуди авалска вила —
Да шири крила.

† Вл. М. Јовановић

3—VIII—1893.

Једна љубав

— Козерија из астрономског света —

(са тучој радњи)

Још не поли наше лепо, плаво небо и не ужива у чаробном трепереву разнобојних звезда, онако раскошно расутих по оној азурној просторији без почетка и без краја! Има ли кога, чији погледи и радости и бола не потичу и не завршују се тамо . . . у небу нашем! Колико усхића и колико уздаха не шаље тамо сваког тренутка наша земаљска нада и наша земаљска вера! Је ли познато коме: колико стражара земаљских гледа на то чаробно небо наше из љубави према лепоти ни за време научних испитивања, у која беше уложио све своје силе и сву своју енергију. Његово негда бујно здравље, опадаше је све већма. Непрестано је мислио о бесмртности душе и тражио: неће ли гдегод умотрити изгубљену Наду своју. Више пута причао је својим пријатељима, како јој је већ неколико пута видео, како је слушао њен звучни глас који је говорила његовој души. Такве мисли изгледаху његовим пријатељима врло опасне по његово душевно стање, те су се старали да га какогод било одврате од тих визија и упуте на правилан ток мисли. Тога ради увек се неко налазио у његову друштву, позивали су га себи и ишли су њему. Он сам најрадије је посећивао свога

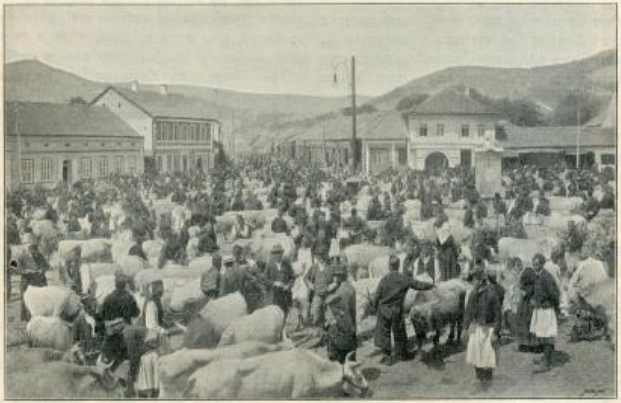

Пазарни дан у Ужицу

његовој, из љубави према науци о њему, из љубави према природи његовој, из љубави према неком непознатом свету, који се зар некако развија тамо негде далеко од нас, у васиони?" . . . Тако је врло често говорио у друштву млади и одушевљени астроном Велибор. Тек је био у својој двадесетпетој години, па је већ био цењен као врло смотрен посматрач неба. Пратио је врло прецизно изгледе планета Марса, Јупитера, Сатурна, које је нарочито проучавао, али је и у то упосло доста нечега мистичног, нечега сањалачког . . . Он је волео. За сапутницу свога живота изабрао је врло младу и врло лепу Наду, сањалицу и бујне жиле као и сам што је; али ју је изгубио већ на три месеца по венчању. Од тога доба био је у дубоку меланхолију. Мислио је само на њу; не заборављаше је пријатеља Татомира, познатог математичара и астронома, који је имао сасвим друкчије погледе на свет: није ни мало идеалисао!

* * *

Једнога јутра радио је Татомир, као и обично, у своме кабинету. На писаћем столу, по столицама око њега, по поду натрпана је гомила отворених књига, карата, таблица. Пред њим гомила исписаних табака, забележака, исправака . . . радио је на неком студији. Улицом тамо, ишао је умореним кораком младић, замишљен, блед. Упутио се право кући свога пријатеља. Тај бледи и увели младић беше наш Велибор. Онако скрушен као што је и улицом ишао, уђе у собу Татомирову.

— Шта ти је јутрос? упита га домаћин. Изгледаш сунчане збуњен и уморан. Као да си сву ноћ посматрао звезде, те си неиспаван. Није требало тако дуго остати, макар да је прошла ноћ била једна од најлепших за астрономска посматрања.

— Имаш право, одговори Велибор: ноћас сам одиста врло дуго посматрао. Био сам веома узбуђен, те нисам могао ни оком трепнути. И још једнако сам узбуђен.

— Да се није опет од чега препао?

— Нисам. То што видиш на мени, није страх: то је пријатно изненађење које више никада нећу доживети...

— Да није пронашао какву нову звезду са каквим интересантним спектром, или какву особиту небулозу, или комету? —

— Ничега од свега тога. Оно што ме узбуђује, то је догађај много чудноватији, но што га ти можеш замислити... видео сам своју Наду, коју ми њена смрт беше отргла. —

— Опет твоје уображење, твоје луде визије и халуцинације! Који ти је то пут како је већ видиш... Видиш ли да си се већ изгубио у тим сањаријама, не слушаш ништа колико те већ разуверавамо о томе. Упамти добро, још једном ти кажем, ти си на опасној степеници живота, не смеш толико идеализати. Видиш ли жене, ја много више волим математичку, праву астрономију, па немам времена ни да мислим о чему другом. Лати се и ти нечега озбиљнијег, посвети се испитивању планетских и звездапих спектара, ту имаш, у вези са фотографијом, неисцрпно поље рада који ће ти мисли управити куда треба...

— Нећу да говорим о томе, прекиде га Велибор. Назови ти то халуцинацијом, визијом, сном, назови како год хоћеш, тек ја сам врло узнемирен од како сам све оно видео, а то није баш за неневање.

— Па добро, де, хајде бар причај ми шта си све видео... Видим већ, да ће бити нешто врло забавно.

Велибор отпочне причу...

— Кад сам ноћас на телескопу посматрао најобалатији део Кумовске Сламе, нарочито сам се задржао на констелацији Лабуда. Поглед ми се нарочито заустави на оној лепој двојној звезди, Албиреу, састављеној, као што знаш, од две звезде: једна је жута као злато а друга плава као сафир. Док сам дотеривао онај најјачи окулар према томе плавоме сјају и док сам се спремао да спектроскопом проучим нарочито ту интересантну светлост, нешто веома јако заблешта пред мојим очима, а у исто време осетих по рамену јак електрични удар. При свем том, ја сам ипак настављао посматрање и намештих спектроскоп на дурбину. Ну, да ли због умора, јер сам ноћас врло дуго посматрао, да ли сам се трепутно што осетио изнемоглим, седећи на оној великој фотели иза дурбинова окулара — застао сам. Блага светлост месечева, пролазећи кроз отвор на крову дурбинског павиљона, простирала се по инструментима, глобусима, картама. Хтедох да устанем у једно доба, да извршим спектроскопска испитивања, али у том трепутку спазих своју Наду, обасјану оним Месечевим зрацима. Тада се ујелно осетих као прикован за ону фотељу.

Нада стајаше преда мном. Изнад ње, као неки светитељски ореол, трепераше Албирео. Она беше много лепша но икада пре тога, изгледаше чисто прозрачна, ваздушаста.

Тај ме призор превеселио. Ничега се нисам бојао, али иначе осетих како ме од пете до главе пробоше неки ледени жмарци. Укочено сам седео на фотељи. Она ми не приђе, а ја се осећах као да не желим приступити јој ближе. Само ме је непрестано гледала оним својим крупним и црним очима, па ме најзад упита:

— Што ми не приђеш! Од када те већ чекам. Ми још нисмо познали љубав!

Глас јој беше, као и увек пре тога, топал, мек, нио. Чим сам чуо њене речи, цела њена појава ме изгледаше ми више онако чудноватa, већ на против сасвим обична, као и пре. На тај благи позив њен, на ту тугу, на ту исповест, у мени на мах оживеше сви срећни часови наше прошлости, и ме могох се уздржати да је не упитам:

— Како то, да још нисмо познали љубав?

— Нисмо, нисмо! одговори она. Ми смо преживели само неке сувише груба осећања.

— Не, ти грешиш, Надо, ми смо тако пријатно проводили дане.

— Јесте, пријатно, али само за земаљске прилике. Овде је то сасвим друкчије!

— Шта то говориш? Где је то твоје „овде“?

— На овде у систему зазорнога сунца Албирса?

После тога исприча ми: да сада станује онде где су сва бића као анђели. Док сам је слушао, учини ми се као да и ја живим са њом новим животом њеним. То није била смрт... то је био живот...

— Да, рече она: да ти само знаш колико је велика разлика између љубави какво се она онде сматра и оне љубави коју смо на земљи осећали.

Признајем, да су ме те речи њене врло непријатно дирнуле, на је упитах:

— Како ти све то знаш? — Рекавши то, осетих и сам како ми преко чела пређоше неколике боре од гнева и љубоморе.

— Видиш да си још једнако остао онај стари и љубоморни Велибор, прекори ме она. Зар си, болан, љубоморан на мртваца?

— Али ти ниси мртва, кад ми говорим о љубави и кад напокиме да на земљи нисмо познали љубав. Нисам ја љубоморан, него те још непрестано волим.

— Добро, хајде да расправимо то питање, рече она.

— Хоћу, врло радо саслушаћу свако твоје објашњење; хтео бих да се вратимо у пређашњи свој живот, у прошлост своју.

— Е, драги мој Велиборе, ми на земљи имамо само пет чула, свако од њих врши своју улогу у нашем осећању вида, слуха, мириса, укуса и тактуља. Овде их имамо много више, а изнад свих њих истиче се једно, које се

слободно може назвати чуло љубави. То је електрично чуло. Оно у љубави игра највећу улогу. Душа је човечја биће електричне природе, оно зрачи далеко око нашег материјалног, видљивог тела. Тај електрицитет избацује невидљиве таласе који се веома разликују од светлосних.

— То већ знам, светлосни таласи имају врло незнатну таласну дужину, много мању од десетхиљадитог дела милиметра, а електрични су таласи дугачки по више сантиметара . . . рекох ја.

— Није то ништа, ти не знаш да . . .

— Али разумем те ја врло добро, шта ми ти кажеш. Полажеш на то, да има основна разлика између величине вибрација, које дају електричне и светлосне појаве.

— Није то. Ни једно од пет земаљских чула не може осетити електричне таласе. Овде је баш то најважнија ствар. На шта је љубав? Зашто се међу људима осећају симпатије и антипатије? За што су неки равноса супротних страна тако се удружују да ми се поклања дола са долом, испуњење с испуњењем. Али ако би интерферисала таква два бића, чији се таласи не поклапају, т. ј. да дола једнога удари на испупчење другога таласа или обратно, онда код таквих бића не може бити говора ни о каквој трајној вези, а најмање о каквој узајамној слози у даљем животу њихову т. ј. у даљем интерферисању таласа што их душе њихове зраче. Те душевне вибрације, та етерска таласања ми овде опажамо нарочитим чулом. Све је то нашој свести апсолутно неприступачно. Ви на земљи осећате љубав онако исто грубо, као што глуи осећа музику, ни . . .

— Како си незахвална! прекидох је.

— Не, не . . . сећам се ја свега. Али посматрај љубав као интимно јединство двају бића. У земаљској љубави никада се потпуно не претапа једно биће у друго. Али овде . . . наша су етерска тела као две електрике

Учитељски курс Скопске Црне Горе

душни? То су тајне за које ви апсолутно ништа не знате; код нас је то сасвим проста и лака ствар, јер ми то осећамо непосредно, специјалним чулом. Душа избацује око себе електричне таласе који ви никако не опажате. Њих можеш упоредити са звучним таласима, што их простире пир. жица с виолине, харфе, пијанина и т. д. Ако звучни таласи у свом простирању нађу на какву другу жицу, која је у таквом стању да може вибрирати хармониски са првом, онда ће та друга жица давати од себе звук, макар да је нико није ни дотакао. Такву појаву ви тамо називате резонанцијом.

Поћимо сад даље. Ако две душе вибрирају уносно, или још чешће у хармониском акорду, њихови истоврсни таласи — сусрећући се или сустижући се — удружују се, спајају: тако се та два бића везују једно за друго. Не спајају се ту само њихови погледи: ту се спаја цело биће њихово. То је, како би ви у физици назвали, појава интерференције таласа, који полазећи с једне или које се у мрви спајају. А такав је свој тако чврст, да кад се таква два тела загрле — постаје само једно...

— Јамачно као киселоник и водоник који једињени се грубе своју индивидуалност, те чине нам воде, која садржи у себи читаву дугу и . . .

— Па после? прекиде ме она.

— После се те две материја могу поново издвојити, тако да . . .

— Знам, хоћеш рећи, електрична струја разбија водену капљицу и издваја из ње киселоник и водоник, који су је и наградили својим јединењем.

— Дабоме, електролитичким путем.

— Е, видиш, веће у овоме свету много су чврше. Да знаш само у каквој се светлости ми овде крећемо! Како су цветна и мирисна ова поља! Само кад би и ти овде био!

— А да ли би ме могла одвести тамо? упитах је и пођох к њој.

— Ходи!

Осетих је у своме загрљају, притиснух своје усне на њене и видех, како ме Нада тренутно, обасјана неком плавом, благом и милом светлошћу, повеле на својим великим крилима. Пријно сам се био уз њу, призор ме је пренеражио. Многобројна бића неке лебдела су у атмосфери и изгледала као водени цвет са дугачким лепезицама и пипцима и некаким јако развијеним органима налик на трахеје, што ће по свој прилици бити неко нарочито њихово чуло. Видех да сам пренесен на неку од планета у систему плавога сунца Албирея. Водопади плаве воде падаху са неких стена и отицаху ка неком градном врту пуном необичнога цвећа. Тице са неким сјајним перјем, као нека светла тела, пролетаху кроз онај ваздух...

— Пређимо кроз ову светлост, рече она, хајдемо ка западу сунца, тамо где ја станујем...

Најзгодније се у неком простору сутона. Све стене и све биље светлаху некаквом разнобојном светлошћу, фосфоресцентном или флуоресцентном. Те стене по свој прилици имају особине фосната или баријум-сулфата, да обдан упијају сунчеву светлост а ноћу је зраче. И она бића, која пролетаху кроз ваздух, светлела су као неки спитци. Тамо нема праве ноћи, нешто због те чудноватe фосфоресценције свих тела, нешто због онога другог сунца, жутог Албирея, које нешто слабије осветљава тај особити свет. Најзад сиђосмо на обалу неког језера. Над њим се беше са свих страна надвило неко горостасно, шумовито и лиснато дрвеће; испод њега ширио се као неки градни ћилим од зелене крупне и ситно наховане, по којој се овде онде види неко ситно цвеће...

— Ето мога стана, рече она: Хајде да се мало одморимо.

Био сам веома узбуђен; хтедох је загрлити и са усана њених посисати ону благост и ону љубав. Али... чим се она дотаче земље, њен досадњи изглед земаљски промени се у некакав други, налик на она бића која сретасмо уопште. Не беше више то она моја Нада.

— Ако желиш да ме још волиш, ако желиш да ме волиш вечито, онда мораш... умрети. Остави земљу, овде ћеш бити вечито са мном...

— Па зар ја још нисам оставио земљу? упитах зачуђено.

— Ниси... сво пази!

Рекавши то, додирну ми чело једним својим пипком и ја осетих јак електрични удар. Отворих очи и видех да сам сам; седим у оној фотељи. Нада моја беше нестала. Сада сам тврдо уверен да она у стварн станује тако у области тога сунца Лабудова. Она ће тамо зове и ја ћу је ускоро наћи. Сада је волим више но икада...

— Је ли то све што си ми хтео испричати? упита га Татомир.

— Није то само прича, то је цела истина! одговори Велибор.

— То је прост сан, који си сам себи сугерирао!

— Какав сан! Каква сугестија? Како бих могао сугерирати себи оне призоре о којима нисам ни појма имао? —

— То је сан као и сваки други сан. Буди уверен да је тако, изби ти те мисли из главе па се спремај за поларну експедицију, камо ћемо поћи кроз месец дана зарад посматрања тоталног Сунчева помрачења.

— После оних призора, што сам их видео у свету система Албиреова, мене не забавља више ни један призор земаљски. Кад би ти само знао...

— Шта, кад бих знао? Остави се ти својих сањарија, него спремај спектроскопе за пут, па ћеш у стварним призорима наћи више забаве него ли у тим својим фантазијама.

* * *

За време поларне експедиције, приређене зарад астрономских и астрофизичких испитивања приликом Сунчева помрачења, Велибор је врлно спектроскопска посматрања. За све то време био је врло весео и расположен; говорио је само о тим научним испитивањима. Другови његови радовали су се тој обрту у његову понашању. Сматраше сви да је излечен од своје фикс-идеје.

По повратку са експедиције, радио је и даље на истом великом дурбину и седео на истој великој фотељи иза окулара. Ну здравље му је опет почело опадати с дана у дан; он је опет отпочео патити од инсомније и занемарити се својом фикс-идејом да умре, јер се само тако може састати са својом Надом. И једнога јесењег јутра нашли су га укочена у истој фотељи пред великог екваторијала који је био управљан на звезду Албирео. До њега на поду нашли су стаклене цијановодоника од којег је довољна и једна једина кап да раскине све везе између душе и тела.

Т. Цветковић.

Одговор

Кад ноћас славуљ проспе песме своје
Под мирисавим сводовима ноћи,
По брсној шуми и обали танкој,
У дратом миру, мраку и самоћи;

Кад ноћас морски и последњи вали
Бућајући' пљусну, замукну и засте,
И кала с неба млад и бјели ијесец
Хладну и тужну своју свјетлост распе —

Не чекај, драга! Ја ти не ћу доћи
Ко тавна сенка у баштине густе,
Јер у том часу другу драгу имам:
Све прошле сузе и уздахе пусте.

Херцег-Нови 1903.

Јанко Шантић

Кућа у селу Церови у Црногорима (Драгачево)

Генералова кћи

— РОМАН —

НАПИСАО

И. Н. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

XII

Ипра поче намештати сандуке и спремати постељу за Маничку. То је она сматрала као обавезно, те је на тај начин било обезбеђено задовољство Зинаиде Петровне.

— Шта ћеш то? упита Маничку, кад виде да постељи приноси столицу са свећом.

— Читаћу мало! — одговори Маничка.

— А шта ћеш читати?

— Па... којешта!

Маничка није никако хтела да дели са матером своје утиске што их је добила читајући, а Зинаида Петровна још се не реши да је пита: шта мисли о гостима и да ли ће доиста ићи попадији? За то и не дође до каквог разговора. Зинаида Петровна леже у постељу, окрете

се лицем према зиду и заспа врло брзо. Маничка такође леже, отвори сновак и настави читање:

„Сад ми здрава памет каже, а и онда ми је говорила, да ја никако писам могла бити узрок онога што је било, али сам се ипак осећала крива, и срце ми је нестрпљиво ударало и болело ме. Истина, ја сам разрезала балеску тоалету Лидину, али је старамајчица веома вешто сакрила усек, и ствар је била поправљена. Лида је била у очајању и плакала је, али се затим утешила, отишла на бал и била срећна. А што је но повратку са бала назебла и, јадница, легла у постељу, — по чему сам за то ја била крива? За време целога бала понашала сам се према њој „сасвим коректно", како пама воли да каже; више сам личила на ону што је свесна своје кривице (али која то врло вешто крије) него ли на какву другу што замке плете. Не, доиста ми није било до интриге, јер ме је срце моје болело . . .

„Лида леже у постељу, али не од шале. Дође Семен Андрејевић и — збуни се. Ово је све страшно узбунило.

„— Шта је то? Говорите! Боже мој! — салетали су га, а он им не могаде ништа рећи.

„— Не знам још ни сам! Треба причекати до сутра . . . Али . . .

„— Али? Шта „али"? Је ли опасност?

„— Треба бити готов на озбиљност . . . Можда ће бити запаљење плућа, можда и крупозно . . .

„Целом кућом завлада ужас. Крупозно запаљење плућа — то је можда и смрт! Лида — вереница, Лида која је била пред сјајном удајом, пред несумњивом срећом, на сад . . . Каква је то казна са неба? За какве грехе?

„Ја сам се смирила и завукла у кут, бојећи се и да мислим о оном што може наступити. И за што ли то да ме непрестано гони мисао о мојој кривици, мисао која се не слаже са фактима и која је била одрицање сваке логике?

Када сад размишљам и када се питам: како то да моје срце, до сада неосетљиво и самољубно, поче осећати и искрено показивање? — имам један одговор: то је стога што је осетило доста јада, и ако лажних, измишљених, нестварних, ипак их је преживело са болом као и најозбиљније јаде. Они су га умекшали, срце моје, које се беше окаменило од самих радости.

„Семен Андрејевић није се преварио. Лида је била у заносу; позваше и друге докторе и сви нађоше да је у ње крупозно запаљење плућа. Видела сам када се отац, чувши ту вест, баци у наслоњачу и заплака као дете. „Јадно моје! Како беше блиску среће! О, проклети балови, проклето играње!" Али не, не, ја сам била дубоко уверена, да за то не беху криви ни бал ни игранке, већ ја, само ја! Ја сам јој онда нанела велико огорчење! Ко је могао знати, да би се можда могло све друкчије свршити, само да ја не учиних онај свој гадни поступак. Могли смо са бала отићи пола часа раније, Лида не би била онако узбуђена и мање би играла; мајка ситница навезивала се за овај догађај. Главно је, да би распоред тога вечера био макар мало друкчији, а онда и Лида не би назебла.

„Све је у кући било тужно и замишљено. Старамајчица није знала него је од јутра до мрака читала Јеванђеље. Мама се није с места мицала збуњена, утучена. Киша је долазио сваког дана. Лице му је било тужно, али та туга, мени се бар чинило, била је хладна, само на пажње; он је долазио, улазио у кабинет, седео по пола часа и одлазио. Све је то радио скоро бутећи. А то је требало да значи, како је он од те туге самим потресен. Сви су тако и мислили и говорили, али ја у то нисам веровала, а за што — не знам ни сама. Изгледало ми је, да мирни израз његових очију не одговара затегнутом и опалом лицу његову. У осталом, то су биле моје непрекидане, полусвесне мисли: тек сада разумем то јасно, а онда сам то само неодређено наслућивала.

„Није потребно да до ситница опишем оне тешке дане. Рећи ћу само, да је било тренутака када се у мени јављала жеља да одем у собу где је лежала Лида, на да останем крај ње и да је чувам. Али када се ужасну, када јој рекох ту своју мисао.

„— Сачувај Боже! Та то је заразно! Зар је мало једна несрећа!

„И не пустише ме да одем Лиди. Она је била издвојена. Крај ње је била једна милосрдна сестра, а пани су јој одлазиле врло ретко, и то са највећом пажњом и чувањем. То ме је љутило до дна душе, а нарочито ме је љутио Семен Андрејевић који нас је стално опоминао да будемо пажљиви.

Јадна Лида није преležала своју болест, већ упре у десети дан свога мучења! Када сам то чуо, пала сам од очајања на под, и пукала, горко пукала — да ме нико није могао утешити. А ко би и могао да теши, кад су сви били изгубљени и утучени несрећом. Лида је умрла, Лиду су сахранили свечано, како се само може замислити пред великих средстава.

„Моја веселост пропаде, с образа нестаде руменила, постадох ћутљива и повучена. По целе часове седела сам ма где на дивану. Мислио да сам ја крива што је она умрла, није ми давала сна. Сви су је искрено жалили, али ја сам тако изгледала, да су већ почели брунути о мени и договарати се да ме пошаљу ма пуд ван Русије, да њу ма какво нарочито разоноћење за мене.

„А сад прелазим на причање о најглавнијем и најужаснијем. После свега што је било, срце је моје тако очврснуло а памет се тако прибрала, те се осећам тако снажна да могу све испричати хладно, као догађај који се није догодио мени већ каквом сасвим туђем човеку. Мени блиски људи имали су удела у том догађају, те би та околност била довољна да не будем непристрасна; али су ти људи отишли далеко, далеко од мога срца, а друга ми бића постадоше блиска, бића о којима писам дотле ни појма имала. За то и могу бити потпуно непристрасна да испричам о најмекшој увреди нанесеној срцу моме."

Општи изглед скоске куће у крају између Лима и Ћотине

Црквени чувар откуда попођ. Маличка је знала да је већ време спавању. Сутра треба устати у седам, јер ће у осам ићи доли. Ма како да је то досадно, ипак је дужност пре свега. Болеће је глава ако сутра устане доцније; али не мари ништа. Свака нова страна ове искрене исповести све је занимљивија од пређашње. И ако историја Клаудије Антонове ни у колико не личи на Маличкину, ипак је изгледало, да је то историја њезина срца. Да, баш њезина срца а не живота који се друкчије разноси. Њено се срце осећало сродно са Клаудијиним. Није могла напустити читање, те се поиграти са сутрашњом главобољом. А ни сан јој није долазио. Утеци од читања: слика несрећне Лиде која се растаплала са животом скоро у очи потпуне среће, бледа појава ојађене и најљем утучене Клаје, величанствена старамајка са великим, округлим плочарима на носу, при читању јеванђела, хладно тужно кинеско лице — све се то гомилало у њезину уображењу и сметало мислима да се умире а очима да се склопе. У чему ли је била та упреда, та најбоља упреда што је учињене Клаји за цео њезин живот? И ко је тај од њених блиских? Све су то за њу била неодложна питања која су тражила одговор што пре.

„Сам сам, дабоме, био у пупој цркви. Старамајчица, не гледајући на несрећу, пазила је на све и говорила, да ми неоће доликује црна боја, а пароћито црна крепеса копрена. Али то није и неће занимало.

„Било је прошло шест недеља од нашег невакладног губитка. Били смо у саборној цркви, где смо одстојали службу и помен Лидја. Тога дана било ми је необично тешко, а када се вратисмо из цркве, плакала сам у својој соби. Кнез је доручковао под нас. Изгледало ми је да ме посматра са пуно значаја. Помислила сам да је опазио моје сузе, те ми је због тога било неугодно. Ја не волим да ми виде сузе. У разговору рече, нажељу осталога, како ће, по свој прилици, добити нову дужност и да ће опет живети у Петрограду. Папа и мама дубоко уздахнуше у један мах, а он опет спусти на мене свој дуги, неодвојни поглед.

„После доручка оде кнез са папом у кабинет и остадоше у њему прилично дуго. Папа изиде у гостинску собу где смо ми биле; лице му је било узбуђено. Одмах зовну жану у кабинет, и она оде с њим.

„— Знаш ли о чему разговарају? упита ме старамајчица.

„— Од куд могу знати? одговорих јој. Није ме то баш ни занимало.

„— Зар се не домишљаш?

„— Ни најмање!

„— Е, баш си глуваста, глуваста!

„И старамајчица ми не рече ништа више, — вајда за то што је ја нисам распитивала. Кнез убрзо изиде из кабинета и значајно се поздрави с папа. Папа га је отпратио до предсобља, смешећи се за све време. Нисам могла разумети, како се то може смејати и разговарати о пословима баш онога дана када смо се молили за Лиду и спомињали је. У томе часу осетих у грудима неугодан осећај и према оцу и према мами.

„Када кнез отиде, пала седе крај мене; десном руком загрли ми струк и повза ме да пођемо по сали.

„— Мила моја Клавице, — рече ми када пођосмо по сали: имам да ти саопштим нешто веома значајно... Дабоме, решење је у твојим рукама. Ти знаш моје и мамине принципе, те никада нећеш моћи ни помислити да бисмо те хтели ма на шта натерати. Али ја чврсто верујем у твоју разложност... Отвар је у томе, Клавице, да кнез... Он се осећа толико блиском нашој породици и толико нас воли... Било би му веома тешко да се растави од нас. Бог је послао и нама и њему тешко искушење, али ко сме против Божје воле?... Кнез је већ рекао мени и мајери, а вечерас ће разговорити и с тобом. Он те проси.

„Писаи у стању да опишем утисак што га на мене учињене то речи. Изненађење, ужас, презрење, негодовање — сви ти осећаји притискоше ми срце са свих страна, те не могах изговорити ни једне речи. Застадох и погледах оца. Поглед је, нема сумње, био веома чудноват, јер је отац осетио потребу да помирљиво спусти руку на моје раме. Моје узбуђење објашњавао је природном девојачком забуном, кад јој саопште прошеницу. Пала настави:

„— Ти знаш, дете моје, да свадба не може бити пре године дана од смрти Лидичине, па за то и не треба да се дотле ништа о том зна. Наша је дужност да тако урадимо због сећања на јадну Лиду. Кнез је красна прилика за моју кћер. Он има у Петрограду великих веза и за то ће имати сјајну будућност. Истина, није имућан, али то ништа не значи. Ти знаш да смо Лиди обећали двеста тисућа, а ти би добила имање у Рјазанској, које вреди исто толико. Сад су твоја оба имања, и бићете довољно обезбеђени. Размисли, дете моје, о свему том...

„Пала не полуби у чело и остави. Тутеви отидох у своју собу. Пошла сам кроз гостинску собу да ме не би видела ни мама ни старамајчица. Писам плакала, писаи очајавала, писам се бацила на постељу, писам се зарила у јастуке. Све је то било и сувише ништавно да изрази моје осећаје. Тисућа питања питало се по мојој глави, замењујући једно друго, а у срцу се појави осећај тако оштар и тако груб да бих га, чини ми се, могла рукама ухватити. И они су волели Лиду, они — мој отац и моја мати! Они су се тако пажљиво бринули о њезиној срећи; толико су били тужни кад се разболела и толико очајни кад је умрла! А сад? — Можда им је писмо о браку мом са кнезом дошла баш онда када су у бедну Лиду пратили у црну земљу!... И пису се ужаснули, пису се узбунили!... И ту писмо не поверите ником, чекајући да прође шест недеља, тамаи колико обичај тражи да се чува спомен о драгим покојницима! И сто прође то време, испуни се рок, — сад је допуштено наслонити се и исказати своју писмо. Да, несумњиво је да се већ одавно баве о тој мисли, јер пису узалуд онако дубоко уздахнули када је кнез говорио о свом очекиваном повратку у Петроград.

„А и кнез је, по свој прилици, такође у тишини имао нету писмо коју и они. За то су и биле његове очи онако мирне, када је Лида умрла, за то и пису биле у складу са тужним изразом његова лица. Већ је онда помишљао на ту комбинацију. А што да не! Смрт Лидину јамачно је следао као срећу коју му судбина шаље. Велико имање оца мог требало је поделити између мене и Лиде, а смрћу Лидином биће само моје. Зар то није срећа? Приметила сам како ме од недељу две дана кнез посматра загонетним, другим погледима. Мислио је, дакле, да је већ дошло време за припремање и да може почети, јер се већ примичо шестонедељни рок... Али, Боже мој, шта ли то мисле о мени, и они и он: ко сам и каква сам? Ах, не, о свему томе писам могла размишљати, јер ми је изгледало да је страшно мислити о томе и да ћу доћи до каквог страшног резултата од кога се коса диже на глави. Бојала сам се ма каквог ужасног решења, бојала сам се сама себе...

„Изашла сам на ручак. Говорило се о другим којечему, јамачно се с умишљајем није изазвао разговор на познати предмет. То су они називали: „не чинити притисак“! А да сам ја била сва прожнана тим питањем, доказ беху моја бледоћа и моје ћутање. О, када би знали, шта ја све мислим и о стварн која их занима и о њима свима!

„Чекала сам вече, чекала сам кнеза. Још писам знала шта ћу му рећи т. ј. какве ћу изразе употребити, а знала сам врло добро шта осећам. Решила сам да га непрестано гледам у лице, да бих видела какве ће му очи бити када буде говорио са мном. Сумрак се спуштао, упалише свеће. Из сале чули су се звуци гласовира. То су били озбиљни и тужни акорди Шопенове прелудије, која се доиста слагала са мојим расположењем (то је она спирала), са оним тужним расположењем, које мати осећа у четрдесети дан од смрти кћери своје... Али мени ти звуци изазваше дрхтање. Зар, мислила сам, све на свету баш толико зависи од погодаба, да се и туга о непакпадном губитку рачуна по прокопима што су их сами људи измислили? Јер људи туже и тако изгледају као да се никада више не могу утешити. А ето, прође убичајених шест недеља, и туга се толико ублажи да се чак може сести и за гласовир. Али пошто је то само шест недеља, потребно је изабрати тужну прелудију Шопенову; и када се напуни година дана, допуштено је прећи и на валцере... Ја сам знала да су и мама и пана и старамајчица срдачно волели Лиду и да им је туга била искрена. Да, све је у свету погодба, конвенција, и то у толикој мери да те понекад страх обуђми када почнеш размишљати о томе...

„Кнез је дошао. Сви смо били у гостинској соби и разговарали о наступању пролећне сезоне... Мама је изјавила жељу да лето проведе на Рјазанском имању.

„— Надам се, да ћете нас посетити, кнеже? упита она.

„— Ако допустите, са највећим расположењем. Надам се да ћу добити летње одсуство, — одговори књаз и поклони се галантно.

„Старамајчица оде у трпезарију по неком послу. Папа се сети да има нешто да довршн у свом кабинету, и оде. Старамајчица зовну гласно маму. Остадох сама са књазом. Он, по свој прилици, није хтео да изгуби најзгодније тренутке, а уз то је веровао да је то само пука формалност, јер му је папа обећао мој пристанак, а то му је јамчио и његов спокојни изглед и његове одличне везе у Петрограду. За то одмах и отпоче, без предговора:

„— Клаудија Антоновна! Користим се овим случајем, да вам поверио све оно што је већ одавно у моме срцу... Говорићу отворено, са пуним уверењем да ћете ме разумети као што треба. Када сам први пут ступио у вашу кућу, ја сам примио извесне утиске и од вас и од Лидије Антоновне. Дужан сам рећи, да сте на мене учинили силан и дубок утисак, али сам у исти мах видео, да и ваша сестра има доиста великих врлина. Ја сам се приближно вашој породици, и заволео је од свег срца. Понашање према мени било је са пуно наклоности. Тада се у мени породи мисао, да би за мене била велика част када бих са вашом породицом био спојен јачим, сродничким везама. Природна наклоност мога срца тражила је да своје осећаје искажем вама, али ја нисам могао забранити да је Лидија Антоновна — старија кћи у породици и да поред тога има такве врлине које изазивају најдубље поштовање. И ја, не премишљајући, тргнуо сам своју руку, борио се са својим срцем, угушио у њему осећаје према вама и са пуном одлучношћу запросио Лидију Антоновну...

„— Ви је, дакле, нисте волели, него сте је само поштовали? упитах не скидајући очију с њега.

Кућа са магазом у Потарју

„Књез, по свој прилици, није очекивао ни то питање, а камоли друга питања. Он је мислио да је отац мене већ довољно спремио, и да ћу му дати могућности да у изјави буде кратак и да срећно пређе завршетку какав смо очекивали и ја и он.

Кућа са диванханом (Полимља)

„Он поћута, па за тим одмахну главом.

„— Не, ја сам био искрено одан Лидији Антоновној, — одговори ми.

„— Као према старијој кћери?

„Он се намршти, а у очима му се појави израз незадовољства.

„— Не говоримо о томе! — рече он: осећаји се крију у дубини душе човекове и нико их не може оцењивати. Ја сам био поражен смрћу Лидије Антоновне, али живот нас помирује и са највећим губитком. Време је прошло и ја сам осетио могућности да искажем своје пређашње осећаје, осећаје према вама, Клаудија Антоновна... Верујте ми да су ти осећаји и искрени и топли... Ваш папа и мама — на мојој су страни. Мени само остаје нада да ћете се и ви са наклоношћу одазвати моме предлогу... Будите моја жена!...

„И ако сам раније знала шта ће ми рећи, ипак ме оштро жвакнуше речи његове, а нарочито последње три, те журно устадох, пуна негодовања...

„— Ваша прошевина, књеже, за мене је веома велика част... — рекох скоро гушећи се: тако велика да је ја не могу примити...

„— А за што? Ја вас молим!...

„— Хтели бисте знати: за што? — настављах истим тоном. За то што Лиди ни једном нисте говорили да је волите само што је старија! Ви сте је, дакле, — лагали! И за то још, што лажете и мене као и њу; за то што је мени много више драга, него ли вама, успомена моје јадне сестре; за то што вас презирем, књеже...

„Више нисам могла говорити: осећај узбуђености грло ми је гушио... Нисам хтела пустити сузе пред њим заплачем, да ми суза видн. И ако му не кажах ни стоти део онога а што сам могла и што му је требало рећи, побегох у

своју собу и пустих суза да теку слободно... Није прошло неколико тренутака, а у собу уђе моја мама...

XIV

„— Шта си учинила? Шта си учинила? — Ти си увредила кнеза!... Глупа девојко, глупа девојко!

„Лице јој ово показивало потпуну збуњеност. Јасно је било да се у томе часу осећала дубоко несрећна. Гледала сам је раширених очију и изглед ме њезин није ни мало гануо. Као да се каква хладна и нема стена беше у том тренутку ставила између мене и ње, као да то није била мати моја, која ме је нежно волела а коју сам и ја исто тако волела, већ нека сасвим туђа жена. Да, у том се тренутку зачео у души мојој онај хладни осећај отуђености, који је после тога све више растао, док ме, најзад, није довео до одсудног корака.

— „Нисам ја њега увредила, већ он мене! Да, да, он је мене увредио...

— „Он! Тебе? Шта то говориш? Како? Је ли ти икада рекао шта би било неуљудно?

— „О, не, не! Он је био потпуно уљудан! Сачекао је да прође шест недеља, ни више ни мање!... А зар то није довољно, да се забрани и да изветри из срца чак и најискреније љубав? Шта ви, шта ви? Та за то време охладни чак и нежна љубав родитељска!

„— Клаво!

„— Охладни, то је истина! Да то није истина, ви бисте његову увреду осетили пре неће. А ви... ви сте то сами желели и радовали се...

„— Клудија!

„— Не, не! Ја вас више не ћу слушати, нећу вам се покоравати! Ви сте увредили Лиду, ви сте и мене увредили! Ниште *нас* волели, јер сте волели само свет, у којем сво се кретале, биле леле и биле ваш понос; само поноса ради ви сте били готови да нас дате кнезу: „Узмите коју хоћете, кнеже, једну или другу!“ — И вама је свеједно, што је он лагао и Лиду и мене; ви чак нисте ни помислили каква је то љубав која се после шест недеља претвори у љубав према другој!... Није вам ни једанпут у памет дошло, да он не воли ни мене ни Лиду, него наше новце!... А знате ли ви да се он чак радује смрти Лидиној, јер се тако мој мираз — удвоји! Знате ли ви то?

„— Јеси ли ми све то у очи казала? упита ме мама с ужасом.

„— Не знам шта сам му казала... Идите од мене, јер све ћу вас окрнути! Идите!

„Мама покри лице рукама и поводећи се изиђе из собе. Из кабинета допре до мене пригушени жагор гласова. Пала је викао, старамајчица уздисала, мама плакала. Али у тим тренуцима била сам сасвим равнодушна према њима. Очврела сам. Њихова невоља изгледала ми је смешна, њихове суза — извештачене.

„Не сећам се како је то било, да се и ја најох у кабинету. Да ли сам дошла сама или су ме на силу одвели, али знам да су ме дуго времена сви пребљали. Пала је стајао преда мном са закрвављеним очима, са стегнутим и подигнутим песницама и викао ми у лице: да сам рђава девојка и да би ме требали растргнути. Ја га такнот још никад не видех. Мама је говорила о мојој незахвалности и о томе како је цео свој век била посветила нашем васпитању. Старамајчица је само тресла главом и нечујно плакала.

„— Ти ћеш се оправдати пред њим!... Не ти, већ ја за тебе... али ће за то бити све онако како ја наредим! викао је пала.

„— Ни за што! Ни за што! Ја се никоме нећу покорити! Њега презирем, а вас... нас не поштујем више! — одговорих му, заборављајући на себе од негодовања.

„— Кути! Не—сре—ће!

Онесвестих се и падох на под!

. . . . . .

Када дођох к себи, била сам у својој соби, у својој постељи и тако онемоћена, да ме нотох ни главе покренути. Дознала сам, да сам тако већ шест дана у постељи. Сви око мене беху уплашених лица. Дознала сам економку Лизу, собарицу, Семена Андрејевића и маму. Мама је била бледа и поскупила у лицу. Јамачно се бојала, да ћу и ја поћи за Лидом. Папи су казали, да сам дошла к себи, и он је долетео у моју собу, пао преда ме на колена и почео ми љубити окрвављене руке. Све је дакле било опроштено и заборављено; а можда су дошли и до закључка, да писам баш толико погрешила, колико је то њима изгледало.

„Оздрављала сам веома полако; све их је поражавало моје ћутање. Кадгод би ме о буди чему питали, одговарала сам једносложно, а сама ни о чему нисам почињала говор, као да ме спољашњи свет баш ни по чему не занима. Старамајчица, која се сада, без мало, преселила у моју собу, по цео дан седела би у наслоњачи, и не пуштајући вез из својих руку, прича би ми: како их је све моја болест бацила у бригу, и како се пала сам осудио тврдећи да је он своју крв, а једном за ручком рече са сузама у очима: „Њено је срце праведно... Дабоме, ми старци имамо своје, здраве разлоге, али они су њој туђи, па се за то и узбудила“... Кнез је отишао у Петроград. Није чак довео ни у опроштајну посету, чак ни из пуке пажње само. Као што је изгледало, старамајчица је била на мојој страни. Можда и због тога што сам била у постељи, бледа, слаба, изнемогла. Али мене није занимало све оно што је она говорила. Ја сам се, у својој стварн, удубила у свој унутрашњи свет који ми се у један мах учини велик, пун садржаја и пун дубоког интереса.

„У колико сам више оздрављала, све сам јаче и јаче осећала, да више не треба да се вратим у свој пређашњи свет, у нашу гостинску собу, колима на улицу, на посела код познаника и т. д. После искушења што сам их преживела последње године, после греха свог према Лиди,

после увреда што их добих од оца, матере и човека који је имао у моме животу тако значајну улогу, — ја више нисам могла ући у свет са својим пређашњим безбрижно-веселим осмехом, који ми није допуштао да видим сву празнину и непотребност свега што је било у таквом животу. Осећала сам како ме чак и овлашни додир онога што ме очекује — обујми хладноћом ужасне досаде. Када би говорили: „Пролеће ћемо провести у иностранству!“ „Лето на Рјазанском имању!“, „У зиму ћемо приредити два бала, — треба развеселити једну Клаву!“, „Примаћемо велико друштво, само да њој, јадници, не буде досадно!“ — мене је већ тада подузимала досада. Како је све то празно, непотребно, без живота, покварено! Да ли је таква и живот свега света? Да ли се живот, пуст и без циља, промењује само песмама и уздајним увредама? Да ли је само то и ништа друго?

„Већ сам оставила постељу и у гостинској соби проводила дуге вечери са старамајчицом. Некако инстинктивно туђила сам се маме и оца, а старамајчица с оним својим великим, мирним очима, привлачила ме је себи.

„— Ах, Клаво, Клаво! говорила је старамајчица машући главом: ти ми се не допадаш, ти ми се не допадаш!...

„— Ја се, старамајчице, сама себи не допадам! одговорих јој уздахнувши.

„— То не значи ништа, чак је то и добро... Кад се човек почне не допадати себи, значи да се тада поправља.

Кућа са призданим вратом — вилером (Полимље)

„— Је ли то истина? Ја се поправљам?... Кад би само знала, старамајчице, колико сам ја рђава?

„— Ти? О, Боже мој! Кад би цео свет био тако грешан као ти, на земљи би рај био!...

„— Ти не знаш, старамајчице...

„— И не треба ништа да знаш...

„И дође ми у један мах да јој све испричам, па то и урадих. Ништа не сакрих: од првог злобног осећаја, када нам дође кнез, па све до Лидине тоалете што

Кућа с ђаником у Подгори

је расекох! Старамајчица је била озбиљна, а када заврших своје причање, дуго је ћутала.

„— То је стога, дете моје, што те нису научили никаквом послу. Ни глава ни руке твоје немадоше се о чему бавити. Узех сам говорила оцу твом, да нас не васпитана тако погрешно. Да, да, тако сам му говорила. Нас су, Бога ми, другчије васпитавали. Учили смо шав, домаћинство, на ово па оно, а сада све то, још мало, па ће сматрати као рђав тон!...

„— Старамајчице, знаш ли шта ми је тешко? Ја никог не волим!... После онога догађаја са кнезом, мама и отац... између њих и мене као да се испречила стена каква. А и сви ми други људи изгледају хладни и бездушни... И у мом је срцу хладноћа.

„— Да, да, да!... То је због тога што никад ниси ни шта урадила за друге... Ако хоћеш да заволиш човека, учини што за њега. Ја сам то већ огледала. Чим стекнем непријатеља, чим се у мени појаве осећаји што ме одбијају од њега, — а ја онда учиним ма шта за њега, и лепо видим како ми је тада мало ближи. Ето ови су моји везови за бедне људе... Седим у наслоњачи и везем... Ја чак и не знам оне у чију корист радим, а већ их по мало волим... Доиста... А шта су ти везови? Трице! А ипак осећам сваког часа да не живим узалуд, већ да сам некоме ма и од најмање користи. И онда је тако топло у срцу!...

. . . . . .

(наставиће се)

У сумрачју летње ноћи...

сумрачју летње ноћи врт усамљан тихо спава,
И Лахор је крила своја међу лишће густо свио; —
И док месец топазовим благим сјајем обасјава
Брда наша и долине, ја шапућем с тобом тио.

У заносу слатком глава на твоје ми груди клоне:
Ту међ' снежним криновима рај љубавни душа снива.
Испод наших ногу жубор речних вала у ноћ тоне,
Где у својим дубинама река један гробак скрива.

И занесен ја ти причам тужну повест драгих двоје, —
Докле блудећ пустим вртом шапућем: Анђо тужно плаче;
И тад чарпће пригрле ме беле, топле руке твоје,
Полубиш ме тад страсније, привучеш ме себи јаче.

Милутин Јовановић.

Зајечар, 1902.

Ја што га уби, бре?

С. Д. ТОДОРИЋ

Сунце се роди и ноће дрхтећи преко свода. Ситне, безбојне зраке падале су на сне стране. Класје пожутело, готово врело, савило главе и рекао би човек да је задремало, да га само ветрић не покрене по каткад из сањарија... Чује се рика говеди, блека оваца или висока, отегнута глас каквога момка где вичe другога.

По прашњаву, уску путу, што се пробија кроз поља и ливаде, иша је он, Ћопа-Перо.

Пошао је на заветину у А.

Једна, од колена дрвена нога, убадала се полако у прашину, а од друге шарио му је из поганице један патрљак. Дрвена се нога забадала полако, опрезно у прашину; штаке су се такође полако пожерале, те се његово, Ћопа-Перино тело дуљикало баш као звоно на његовој цркви.

Мале, зелене, дубоко упућене очи гледале су пажљиво у пут посут прашином. Каткад се и штаке и нога зауставе, глава му се исправи и он погледа преда се и стане да би видео где је, па му се глава опет савије, протрља знојаво лице о рамена а штаке заједно с ногом залупају.

— Баш је врућина! — прозбори он покаткад, подигне за часак главу, па се опет спусти.

Кад подигне главу, види му се јасно велико, црно, набрано чело; на сред лица велики, помало црвен нос; брада чупава, проседа; бркови опшри спустили се на усне . . .

Поред њега је трчкарало јадно, мало, слабачко псетанце с исплажењим језиком и завученим репом међ ноге. Чим псетанце стане и Ћопа-Перине се сирове зауставе, па укрутив главу, очи у пола затварајући а веће скупљајући, викне достојанствено:

— Напред 'арш!

Псетанце савије главу, завуче више реп међ ноге и пожури, а Ћопа-Пера мрдне задовољно главом и настави пут . . . . —

Још је мало имало до села. Већ га је видео. Куће, растркане тамо амо, с искривљеним олацима, који тек што нису пали; искривудан пут проклачи се поред кућа. На обе стране пута коров, бурјан; патке и гуске трче по баруа, лупају крило о крило и весело гачу . . .

Дрвена нога опет се забадала, штаке су се померале и Ћопа-Пера је ишао од куће до куће. С лица му је црно знеј, очи су му поднадуле, поцрвенеле . . . Данас је лоше среће! Кудгод је отишао — одурили су га!

Уђе тако у двориште, скине полако једном руком капу, пазећи да му штака не испадне испод мишице, и крвавим, тихим гласом прозбори:

— Уделите ми!

Глава му се мало извије у страну, очи у пола затворе и он чека. Кад му нико ништа не да, капу метне полако на главу, штаке притеже уз тело, глава му се исправи, очи упола затворе, а веће скупљају и чује се:

— Напред 'арш!

Још је хтео да обиђе попину кућу. Тамо он на вратнице, кад ал' ево попе где истрча из куће сав распупан и стаде пред врата, попадија некако одмах за њим испаде. Дебела, велика трбуха, с лица јој цуре грашке знојa; вичe нешто попи, а поп савио главу и гледа сми-

рено у врхове од ципела. После подиже главу и махну руком као да је хтео нешто рећи, па је опет спусти ...

Ђопа-Перу прође жеља да уђе у двориште.

— Ништа писам добро ... Гладан сам! — промрмља пута и окрете се да иђи где му је керче и викну:

— Напред 'арш! — али је ово било изговорено плашљиво, очајно, није било више у њему оне достојанствености ...

Знао је да до другога села има да иде много, врло много. А дотле: како хлеба?

Ако му који усput не дадне чак ни кору хлеба?!

Изашао је из села. Нога се опет забадаше, а штаке су се полако помицале, али глад и умор као да су и њих уморили. Дрвена је нога све непоузданије стајала, а руке су све клитавије и клитавије држале штаке. Глава је била готово спуштена на прса, а очи су се полако затварале. Још по мало се напрезаше, штаке му одоше много у страну, дрвена нога се окрете и он лупи крај пута.

Керче му притрча, поче да цичи, да га лиже и чешље је погледало на пут, као да некога очекује ...

Ноћ се спуштала полако, тихо ... Лаки ветрић је лелујао класје, а лишће је трепетрило. Месец изиђе полако из једнога облака, па се опет сакри ... Ветар је почео јаче да дува, лишће је трепетрена пренуло у шуштање, а грање отпоче да шкрипи ... Крупне, ретке капљице отпочеше полако да бију о лишће...

Ђопа-Перa је лежао покрај пута, испод једнога грма. Уста је отворио и исплазио сав испуцан језик. Чуло се кркљање. Осећао је да су га то умор и глад савладали. После се сети свога села. Ах! то је село! На узвишици, окољено гробљем. На њуи добри ... После га поче свест да издаје, снага му је толико малаксала да није могао ни да се мрдне ... Велики комад хлеба указа му се испред очију, али као да је хлеб бежао од њега, а он га јури!...

Кишне капљице су ударале о лишће. Ђопа-Перa је кркао, а керче је скичало најпре тио, па после све јаче и јаче ...

У даљу је чуо нејасно звркање кола, топот коња и то га освести и пробуди. Снага му се нагло сналажењем повратила и он седе крај пута.

Кола су јурила. Чуо се прасак бича. Људи завијени седели су у колима и клатили се а на једну а на другу страну.

Ђопа-Перa пружи руку:

— Молим вас, умрећу од глади! Хлеба!

Кола су брзо ишла, звркала, клапарала и нико га није чуо.

Сунце се појави полако ... Цврчци почеше да се јављају из жита. Птичице су се стресале од росе и отпочињале певање. Све се увило у тамну, провидну маглу.

Ђопа-Перa побледе, преплашен мучно се да се попне на штаке. Ако се не попне, умреће од глади. Опирао се на једну штаку, дизао се до пола, али се она несрећна нога окрене и он са стењањем тресне о земљу.

Нешто му је зујало по ушима. На очи му ударила нека ватра, у телу га спопала дрхтавица.

Једва једном се успе на штаке и пође полако. После се сети керчета, па се окрете и као да је хтео опет викнути:

— Напред 'арш! — али није било ни потребно, керче је ишло полако, савило главу, завукло реп међ ноге, слабине су му силно одскакале. Није више трчкарало у шибље, није јурило птице, — као да је и оно осећало да се нешто страшно догађа ...

Није завао ни кривину на путу, кад, мало подаље од пута, угледа једнога човека где је легао испод једнога грма, а велику торбу подметнуо под главу.

Пери сену кроз главу да је у тој торби хлеб. Штаке

Кровиларе и удерк — куће сиромашнијих сељака у Полимљу

се пожурише. Тело му се њихаше као никада дотле. Гледао је са стрепњом у човека. Само да се не пробуди докле не дође до њега. Већ је био близу. Имао је да се скине низ једну малу косу. Штаке му се разиђоше и он лупи о земљу. Пратајио се и гледао је у онога, да се није пробудио. Почео је да пузи, полако, опрезно ...

Онај легао на леђа, метнуо руке испод главе, бледо лице развукло се у осмех!...

Ђопа-Перa чим стиже до њега, ухвати за торбу полако, сав дрхтећи. Онај што је спавао трже се и стеже је грчевито.

Пери се диже коса у вис. Руке му се напрегоше и покуша да ишчупа торбу ономе из руку. Онај га стеже око врата рукама ...

Ђопа-Перa осети да га снага издаје и у једном трепутку се сети ножа. Истрже га из паса и зари ономе у слабине. Онај пусти Перин врат, клече на колена,

стеже руком ударено место и погледа молећи Перу, али се нож још једаред зари . . .

* * *

Поточић, што је туда пролазио, тихо је жуборио. По нека рибица се праћакне, а вода пресе и засија се према сунцу.

Пера је јео полако хлеб и давао парчета керчету.

Керче је тихо скичало и чешкало радосно главу о дрвену Перину ногу . . .

Једна кола зазврјаше и кад дођоше наспрам Пере, видеше мрља.

Сва брзо поскакаше из кола и дођоше Пери.

Један суви, високи, са жалом као у совуљаге главом вајкао се:

— Ај! Ај! А што га уби, бре?

Моји јади

Јечити су јади моји,
Бескрајне су бриге моје,
Што хи Љељо на дар спрема
Оштрим врхом стреле своје,

У дубини мојих груди
Само огањ туге гори;
Против срца ум се диже,
А мис'о се с мишљу бори.

И ко зналс: да л' су часи
Жића мога избројани,
Јер ено ми пред очима
Будућности први дани.

Где! док мило око твоје
На мом срцу рану блажи,
Дотле Љељо стрелом својом
Другој рани мјеста тражи!

Адо Карабеговић

Покрај

Брачне фотографије

написала МЕЕРЉ

(свршетак)

VII.

Интимност

Соба за спаваље. Намештај дрвен политиран, застрт плаветном материјом. Два прозора који гледају у врт; крај једнога прозора је наслоњача; на тој наслоњачи завалио се Ђиђи Г'ијери као човек коме је врућина и који се врло добро осећа у кошуљи. Недеља је, те служавка, да би могла дуже остати у шетњи, распремила је постељу; бели огртачи су посувраћени; на поду, са Софијине стране, виде се две елегантне кашмирске папучице извезене персијским везом. С Ђиђијеве стране опет стоји на поду пар пространих папуча од црне коже, извезених црвеним везом. Софија се облачи пред огледалом.

Ђиђи. Ђаволска врућина! Данас је топломер показивао 28 степени.

Софија (стежући прњак). Просто човек не зна како да се обуче (застане часком, посматра се с дивљењем, надајући се да је и Ђиђи посматра).

Ђиђи. А и време је. Оне дуге кишетине и непрекидна хладноћа беху права несрећа за поље.

Софија (облачи полако преко ружичастог прњака батистено извезено јелече; осећа је диван). Тако! (закопча једно дугме па онда стане пред мужа).

Ђиђи (за се). Како су ове жене споре у облачењу!

Софија (јако уздахне).

Ђиђи (који је чуо тај уздах). Пази, не стежи се сувише. То је врло шкодљиво.

Софија (мало дуљито). Та не стежем се!

Ђиђи. А! Мислио сам . . .

Софија (стане преда њ). Мислиш да сам се много стегла?

Ђиђи. То ћеш најбоље ти знати; ја не носим прњак. Само, кад би се мало пожурила . . .

Софија (горко). Досадно ти је са мном?

Ђиђи (природно). Досадно ми је седети код куће кад је тако леп дан и кад смо већ одлучили да идемо на поље!

Софија још једном здовољно погледа своје јелече. Сама га је извезла, последње године у заводу; и те ру-

жичице, ти листићи што су висили на длаку тачно, оне рупице што их је са огромним стрпљењем израђивала у топлим јулским данима, докле су ученице дремале а госпођа учитељица упућујући их говорила својим катедралним гласом: Софија, пази, Софија! — те ружичице, ти листићи садржаваху мирис целе њене младости, толике ниле илузије, толике пиштарије романтичне главице и девојачке снове.

Софија. Већ је досадан (и не слушајући на одговор зловољна на саму себе нервозно се облачи).

Бибн (извуче из џепа једне новине; развије их, прелети погледом, па онда почиње читати гласно): „Последње депеше из Москве јављају, да цар и царица... Интересује ли те?

Софија. Та... нисам ни слушала.

Бибн (поново чита). „Последње депеше из Москве“...

Софија (прекинувши га) Остави се. Знам већ шта је. Несрећан случај Мацолинијевих. Већ сам ухватила страх од новина, откако се у свакој ступцу говори о тој несрећи.

Бибн (смејући се). Али ово је депеша из Москве...

Софија. Хе! Не мари то ништа. Чак и чланак, који би се почео речима: „Љубав, суверенка света“, могао би да се односи на несрећу Мацолинијевих.

Бибн. Онда ништа (чита тихим гласом).

Софија (за то време облачи врло елегантну хаљину од шугах-а у боји бегоније, отворено и затворено, уз коју долази шешир с три нала листа од бегоније и махалица која је сама по себи један велики лист бегоније). Несумњиво је да ће она тоалета убити у њојам цео женски свет у кавани Кова. (Осмех задовољства лебди на Софијину лицу).

Кула под сламом у Прекопиш (Дробњак)

Бибн. (Савије новине и гледа у своју жену). Јеси ли готова? Е, то ти одело дивно доликује.

Софија. Једва једном!

Бибн. — ?

Софија. Дабоге... никад ме нећеш ни да погледаш!

Бибн. Па видим да сам те гледао.

Софија. А допадам ти се овако?

Бибн. Допадаш ми се увек.

Софија (мисли да је та реченица лепа, али сувише кратка).

Најстарија кућа, по предању зидана на 17 год. пре Косова у Прекопиш (Дробњак)

Бибн (Обуче капут, метне манжетне, окретник и рукавице). Хајдемо.

Софија погледа се још једном, последњи пут, у огледало и у њој се зачуде снела писмо, да стегне свог мужа и да му учини ватрену љубавну изјаву.

Лака као срна силази пред степенице, упереди се радујући, што ће се ухватити под руку с Бибијем, и што ће сами ићи сталом по прту и трфавки; за тим у кавану Кова, у фантасмагорију од светлости, боја, музике; па онда и опет сами, по пустим улицама, прибијени уза зид, пипајући тајанствено, као да он није чувени професор Бибн Гајери, већ какав јунак из романа, какав пустоловни лакоумни витез, који је кадар на сред пијаце Пиомо клекнути и замолити је за допуштење да је пољуби у руку.

Бибн (на пратима). Охо! Охо!

Софија. Ко је?

Пиџиџер Малфити (клањајући се дубоко). Сврати ја видим шта радите.

Бибн. Ходе с нама. Шта нелиш? (удари га љубазно по рамену). Браво, пиџиџере!

Пиџиџер (Софији). Госпођа, види се, добро изгледа?...

Софија (утиче се за уске тако да јој умало крв не удари). Врло добро! (за се). Ни вечерас није мој.

VIII

Бура

Софија, сама у салончићу, седи крај прозора, намотава плав пушен конац и мисли:

— Мама ми је препоручила да радим... да је онде, била би задовољна; имам да радим пас дуги дан. У пет је свети Луђи и Бог зна да ли ћу стићи да довршим оне пањуче! Добро је још што сам се одлучила да

их израдим, иначе Ђиђи би до судног дана посно оне своје папучетине... Овај конац пун је чворова... Ко би рекао. Чинио ми се младић пун осећаја! Просто, те људе никад не можеш довољно прозрети. Тхе!! (дубок уздах) Добар је, да, добар је; чини ми се и да ме воли, али каква бледа љубав према оној коју сам ја сањала! (конац се прекине) Тако хладан карактер... (поново се прекине конац) Ох! Овај конац је жива мука. Није могућно овако даље радити. А сад!... (севне јој у глави нека мисао). Чини ми се да имам другог... мало угаситијег, али то је свеједно, чак је можда боље што је затворенији за папуче. Где ли сам га турила? (два минута размишљања) Имао га је у рукама Ђиђи, прекинеш, кад смо оно доводили у ред књиге у столу за писање... он га је можда у забуни забацио — или можда ја — само ако није отишао са старом хартијом... Ђиђи је избацује често! (Диже се и отвори књигу на столу за писање). Пера, коверат хартије, црвени восак... ништа; железнички ред вожње... ништа; граматика... Ох! ево га, ево га!

Конац је увијен у парче писане хартије. Софија случајно баци очи и прочита: *Обожавани мој анђеле.* Поново чита. Боже! то је писмо њеног мужа. Види се да је то рукопис, али потпуна конфузија. Софија пребледе и стегнутих зуба, задржавајући дах, дрхћући, узбуђена, равни то писмо у коме се изјаве најзатвореније љубави спајају с махинтим описима лепоте неке Елезе и полаже заклетва да ни једна женска неће моћи збрисати из његова срца тај страсни осећај.

Софија је поражена.

Пред очима јој играју ти ужасни, затрети редови. По некољико пута читала је те страсне изливе: „Чини ми се да непрестано милујем твоју мекану косу, чини ми се да слушам твој сребрни глас, осећам, ох осећам још на својим устима додир твојих божанствених усана“...

Та да ли је то писао он, Ђиђи? Да ли је то писао онај хладни Ђиђи, онај Ђиђи што не зна за страсти? Онај Ђиђи Гијери, професор, што није најутро квасцију и носи широке папуче?...

Софија је била изван себе. Да ли је дакле Ђиђи само према њој расуђивао онако на длаку логично и био онако равнодушан? Да ли је он само за жену прикупио онолико искуство и скептицизам? Да ли је дакле увек био такав?...

А та жена!

Обузе је љубомора прошлости, најгора од свих љубомора. Бол и ужас непрестано су је наизменично кидали.

Тога дана није ни узе конац у руке. Седела је само и домишљала се како да дочека Ђиђија.

Шта ће му рећи? Та она се не зна претварати. Учиниће овако. Чим га види, појуриће му у сусрет као кавка еурида и показаће му писмо. То је прва мисао која јој дође на ум; али за тим се промисли да никад не нађа прикладнији, те се одлучи да ћути и да потајно испита земљиште. Кад би му писала? Не! — Не, то средство није оиљено. Кад би побегла својој мајци? — а онда?

Још се није била одлучила, кад се у предсобљу чу мирни и звучни глас Ђиђи Гијерија који је питао служавку да ли се сетила да затвори прозор на подруму.

Софија се навести величанствено у наслоњачи, и стиснутих усана, лутита лица, узе да броји дугмета.

Ђиђи (улазећи)... јер ако се не држи прозор затворен, на овом топлом времену вино се врло брзо укисели (спази своју жену). О, Софија!

Софија (дури се и не говори ништа).

Ђиђи (скине шешир, убрише зној с чела и гледа у сто који још није постављен). Хе? Софија, чини ми се да смо малко задоцнили.

Софија (сурово). Можда.

Ђиђи. А данас сам баш жестоко гладан.

Софија (ћути као заливена).

Ђиђи (прође својој жени). Како те то занимају та дугмета!

Софија (ћути једнако).

Ђиђи. Је ли, Софија, шта је теби? (узме једну столицу и посади је до ње) Осећаш ли се рђаво?

Софија (одрече главом).

Ђиђи. Дед, полуби ме.

Софија (одбивши га ноносно). Ох!... да кварим *додир божанствених усана!* (сломи једно дугме).

Ђиђи (изненађен). Шта то значи? Софија, ја не разумем.

Софија ћути као пена.

Ђиђи. Та говори, објасни ту ружну загонетку.

Софија (иронично). Да говорим! Шта би ми вредело да говорим кад немам *сребрн глас?*

Ђиђи (за се). Да није полудела? (гласно) Софија, ја те збиља не разумем. За име божје шта се догодило.

Софија (страховито као Правда). Пре свега једну реч. Волиш ли ме?

Ђиђи. То није ништа ново. Дабогме, волим те, знаш.

Софија. Колико?

Ђиђи. Тхе, колико? За то нема парочите мере; бенометар, драга моја, нису још људи пронашли.

Софија. То је дакле твој одговор? (скочи, дочепа са стола оно фаталпо писмо и покаже га Ђиђију) А овде си умео да се изразиш!...

Свечан тренутак.

Ђиђи гледа кроз почаре писмо, позна га и лако поруменн.

Софија. Ту ниси оскудевао у речима, и ни једна ти се није учинила сувише затрена, сувише жива! Ту си знао како се љуби једна жена! Ту је све занос, бунило, поезија!

Ђиђи (употреби једине које је прекинуло Софијин говор). Драга моја, кад сам ја писао то писмо било ми је двадесет година. У том доба је допуштено човеку, који љуби први пут, да претера у својим манифестацијама... У осталом, жена о којој се говори у оном писму умрла је одавно и ти немаш никаква разлога да будеш љубоморна.

Софија. Ја нисам љубоморна на њу; љубоморна сам на тебе, на твоју прошлост, на сву ону твоју снажну младост коју си дао другима, на сва она усхићења којих сад немаш више...

Ђиђи. Та ти ваља да знаш, да мушки... пре но што се ожене...

Софија. Знам и сувише! Ох! Срећне су оне жене које ни не узнете (удари у плач).

Ђиђи (благо је милује по коси).

Софија (стресе се и тргне, јер се сети једне реченице у писму: „Чини ми се да милујем твоју мекану косу“). Пусти ме! Нећу милостиње твојих млаких миловања.

Бибм. Мила моја, промисли се, врати се себи...

Софија. Не, не, одлазим.

Бибм. Ја те љубим . . .

Софија (зачепивши уши). Ћути.

Бибм. Ти ваља да ми опростиш што писах мало затренији. Мој карактер . . .

Софија. Није истина!

Бибм. Године, искуство . . .

Софија плаче тако јако да Бибм оде да затвори врата и прозоре; за тим видећи да се његова жена не да утишати, реши се да причека да мине бура, те седе на диван и скрсти руке преко колена. Баш на дан раније прочитао је два француска стиха, који су га нагнали да се смеје. Песник је ту казао:

J' ai vu ceux des femmes, j' ai vu ceux des flots.
Ec je plains les maris que les matelots.

Сећао их се потпуно; али више се није смејао.

Часовник на камину изби шест и по.

Бибм (одлучив се). После свега ваља ручати.

Зовну служавку којој, да би спасао углед, рече да госпођу боли глава.

Служавка уђе на врховима прстију и метну на сто чорбу; међу тим Софија је седела у наслоњачи и загњуривши у њу лице плакала.

Бибм (држећи савијен убрус). Хајде, Софија... Немој се детињити. Кад би те ко видео рекао би да си изневерена, међутим Бог ми је сведок да те волим и да ти желим да си срећна! (Сипа министру и себи и њој). Софија . . . Софија, ти ме једниш.

Софија (снажно, окренувши му лице). Ваљда ја ужинам!

Бибм. Свакако да ти је од поље да ужинаш или да патиш. Међу тим ја, помисли, драга моја, био сам цео дан у школи, пио сам пиште, који су ме ужасно заморили, долазим кући ђаволски гладан и у место постављена стола затичем уплакану жену и писмо писано пре петнаест година. Све је то кадро да човека изведе из стрпљења (после министру сирови). Хајде, седи на ручај!

Софија. Нисам гладна.

Служавка улази и пријављује госпођу Ардизони.

Бибм. У ово доба.

Служавка напомену да ће ускоро седам сахата и да би се досад било ручало да госпођу не боли глава.

Бибм. Истина је (остави кашику коју је држао у руци и упути се у суседст пуниџи). Стрпљења! Данашњи дан је кобан (сети се она два француска стиха).

Софија притиште рубац на очи пошто их је претходно убрисала.

Госпођа Ардизони чим уђе на врата баци поглед по соби и стиснајући руку Бибм Гијерију рече за себе: Ту смо.

IX

Савети Бибм Гијерију

Госпођа Ардизони (окренувши се Софији). Због ога, моја драга кћери! (за тим се обрне Бибм Гијерију који је чека са шеширом у руци). Жао ми је, драги зете, што ти морам досађивати . . .

Бибм (као образован човек). Ох! немојте тако говорити, за Бога.

Госпођа Ардизони. И сувише смо далеко једни од других. До године ћу узети стан овде, у вашој близини.

Бибм. То ће бити врло добра ствар. Не говорим то због . . .

Госпођа Ардизони (смешећи се). Не сумњам (загрли Софију и саветује јој нешто тихим гласом).

Кућа са колебом и савардаком у Језерима (Дровњак)

Софија (првених очију и нако збуњена). Због ога, мама.

Бибм се упути за госпођом Ардизони која изиђе и пође низ степенице.

Госпођа Ардизони (на улици). Лепо вече.

Бибм (нудећи јој руку). Ванредно лепо.

Иду напоредо ћутећи двадесетину корака.

Бибм (нако сметено). Жао ми је што сте затекли Софију у таквом стању . . . незгодна ствар.

Госпођа Ардизони (која је очекивала да јој се Бибм поверн). Жао ми је Вас. Желела бих да Вам моја кћи никад не даје прилике да се једите.

Бибм. Ох! да, то бих желео и ја.

Госпођа Ардизони. Ја мислим да Софија нема намеру да то чини. Како Ви мислите?

Бибм (опорије). Морам рећи да је она изабрала рђав пут и да ја писам мишљења да сви путеви воде у Рим.

Госпођа Ардизони (хладно и мудро). Нема сумње да Софија није у праву, али . . .

Прође један господин и поздрави Бибм Гијерија; он скиде шешир. Госпођа Ардизони беше стала на ово *али*.

Бибм (кад је прошао тај господин). Ви хоћете ваљда да кажете, да ина и до неке кривице?

Госпођа Ардизони. Кривице, то нећу да кажем; па ипак (оштрије) . . . доста људи не знају да сажаљевају, неће да поље извесне слабости женског карактера...

Бибм. Може се рећи и супротно. Жене не знају да сажаљевају, неће да схвате извесне слабости мушког карактера.

Госпођа Ардизони. Свакако да онај ко је старији и има више искуства, мора имати извесне моралне снаге (неусиљено). Ох, Боже, бити ваљан муж значи бити ужетник.

Бибн. Уметник?

Госпођа Ардизони. Дакако. За то је потребан дар.

Бибн. А имаш ли га ја?...

Госпођа Ардизони (одмах) Нисте, драги мој зете, разуме се, само ако хоћете; то јест да не будете више као они људи што иду главним путем, а жене упућују пречацима.

Бибн (замишљен). Шта хоћете да кажете тиме?

Госпођа Ардизони (повељиво и живо). Гијери, будимо праведни; ја због својих година а ви због привилегија свога пола, стекли смо искуство које потпуно недостаје Соњи. Кад сам вам дала своју кћер она је излазила на света снова...

Бибн (прекинув је). У тоне баш и јесте зло. Зашто се девојке васпитавају на тај живот? Зашто ни се не каже истина? Зашто...

Госпођа Ардизони (прекинувши га). За то што то није могућно и онај ко то каже утописта је; за то што би било потребно да се пре света измени цео друштвени систем, да се реформишу обичаји, да се униште традиције, да се прекине с притворношћу, са стидом, са свим оним што је досад сачињавало најпоетичније женин ореол. Потребно је бити мајка па да би се појмила лаж новог јеванђеља које се проповеда. Чујте ме: у својој страсти, да изједначите сваку ствар, људе и жене, поштедите бар девојку; ако је лишите светиње њезина незнања, чистоте њених снова, шта јој онда остаје?

Бибн. Знање.

Госпођа Ардизони. Али то је добро за нас, иршава утеха за наше ничеале илузије. Шта хоћете да ради девојка с теоријским знањем? Какве ће користи имати кад јој с прогресом покажу истине живота затворене у једну стаклену бочицу, на којој пише: *опди м не дирај?* Питам вас то.

Један трамвај, двоја кола и једна колица препречише пут. Бибн Гијери и његова дама застадоше док прођу.

Бибн (следећи унаоколо да не нађу каква друга кола). На онда већ су четири месеца како се Софија удала...

Госпођа Ардизони. А шта су четири месеца испрам двадесет и четири године?

Бибн. Драга моја госпођо, покрај свег поштовања које вам дугујем и покрај љубави испрам Соње, ако бих морао чекати двадесет и четири године...

Госпођа Ардизони (смешећи се). Како сте нестрпљиви! (озбиљно) Муж има ту ниспиу да жену дотера. Мајка може само да да добру девојку; до мужа је да је претвори у ваљану жену. Разуме, (озбиљно и помало сарказтично) човек који је вољело целог свог века, који је познавао непријатеља у рату, у миру, у свима могућим приликама, такав човек, такав ратник заситно се борбе. Он би био рад да нађе лиод свеж, зрео, укусан, готов, који би му одмах накнадно све оне труде плодове што их је раније гутао... а ако је тај плод на мало узнемиђен месту, ако је некогућно дохватити га... јунак се замори. Није ли тако?

Бибн (поцрвени; али је помрчина те се не види). Природно је да човек, женећи се, не мисли да ће у брачну собу ући на санки.

Госпођа Ардизони (лаконски). Нисте у праву.

Бибн. Како? Ви бисте хтели да муж непрестано буде Ромео! Чудим се да једна паметна жена као што сте ви... Ако су то савети које дајете Соњи...

Госпођа Ардизони. Не бојте се. С мојом кћери разговарам ја сасвим друкчије; али кад сам с вама дужност ми је да по мало браним ствар тих јадних младића, које су још јуче биле пеискусне девојчице... Шта би вас то толико стало, кажите, о ви позитивни људи, да малко поштедите песничку тежњу наше поле, да нам допустите по коју илузију? Изјасните се боље. Волите ли бомбоне?

Бибн (зачуђено). У неколико.

Госпођа Ардизони. Али рецимо да их волите?

Бибн. Нојео бих их.

Госпођа Ардизони. Тако, јелте? Појели бисте их и ништа више. А видите, жене међу тим воле кад им се бомбоне предају у атласној кутији, трешењој свакојаким златним и сребрним ресама... Та украшена кутија представља младићима љубав онако како је оне замишљају и, почујте само, бомбони се поједу, али она дивна атласна кутијица остане за увек у једном најлепшем углу њихова ормана...

Бибн (дубоко се у мисли).

Госпођа Ардизони. Надам се да вас ниеам увредила?

Бибн. Ох! не (гризе браду) Само ја сам у великој забуни. Закључак је нашег говора: или украсе, или... без бомбона. Ту смо на раскрсници.

Госпођа Ардизони. У животу има увек раскрсница; иначе како би се могло бирати?

Дошли су на пијацу Дюомо.

Бибн. Волите ли кроз Галерију или да пређемо улицом Карла Алберта?

Госпођа Ардизони. Улицом Карла Алберта, ако нешате шта против. Ето једне раскрснице (смеје се). Али ја сам изабрала одмах.

Бибн (отворено). Добра моја госпођо, ви мислите да сам ја рђав човек?

Госпођа Ардизони. Боже сачувај, драги Бибн! Ви сте врло добар зет, и ја сам уверена да ћете бити срећни са Соњом; али у прво време кала имати нало стрпљења, а још више од стрпљења умешности. Поиешлите, молим вас, да Соњи воли први пут, да она у љубави мора наћи остварење све своје жеље; да је она дужна да вама посвети сву своју снагу, све своје осећаје, све откуцаје свога срца, докле ви за све то нећете ни да знате...

Бибн (полуозбиљно). Опростите, ви сте једна ужасна пуница.

Госпођа Ардизони (смеши се).

Бибн. Седам Херкулесових напора били би права играчка према мукама таквог мужа.

Госпођа Ардизони (тиним гласом). Али муж има једног јачег савезника од њега.

Бибн (не разуме и гледа у пучину зачуђено као човек кад би видео да у јуну пада снег).

Госпођа Ардизони. Јесам ли се изјаснила?

Бибн. Као Коран на турском.

Госпођа Ардизони. Међу тим ствар је јасна. У чему осећаја Соња по вашем мишљењу?

Бибн. По мом мишљењу не осећа ни у чем. Међу тим ако она има великих тежњи, потребе за љубављу, за уживањима...

Госпођа Ардизони. Напред само.

Бибн (узрујано) Онда... шта да вам даље говорим.

Госпођа Ардизони (озбиљно). Кад страсна и пуна осећаја жена не нађе код човека потпуно задовољење потреба свог срца (то бива готово увек), онда је пакнада, утеха, последња реч велике поеме, исход сваког идеала, сваке жене...

Биби (задржи дах да боље чује).

Госпођа Ардизони. (врло тихо). Материнство.

Биби (чисто одахнуо лакше). Врло добро!

Госпођа Ардизони. Дуго једног сунчања на лице видеће, како ће бити мирна, једра, срећна . . . Њен ум неће више блудити по свету снова, њено срце ће напосетку наћи онај неисцрпни извор нежних осећаја, које могу уливати само деца.

Биби (весело). Тхе! Тхе! Савет можда није рђав.

Госпођа Ардизони. Кад је тако учините што брже да будем баба.

Што ли...

(А. В. Кольцов)

Што ли иде за мном
И мира ми не да?
Срећне ли ме кадгод —
Лукаво ме гледа.

Та ја нисам смешна
Да би за то стао;
Па што иде за мном,
Ко му права дао?

Сећам се, већ давно,
Неки бал се дао:
Сваку ј' игру са мном
Ко луд одиграо.

Нема сумње: леп је!
Нос, обрве, лице . . .
Али очи, очи, —
Мере немилице.

Јух, али су плаве,
Сјајне, жарке, смеле, —
Ко да би нас, јадне,
Прогутати хтеле.

Окан'те се, молим,
Са праћењем својим:
Очију ђаволских
Ко пакле се бојим!

Р.

Манастир Давидовица*)

Било нас је тројица у дружини, која се опремале да посети развалине манастира Давидовице. Полазна тачка била је Пријепоље, а одатле до развалина има пуна четири часа, све уз Лим идући. Али се није било тако лако кренути „к'о с грлом у јагоде". Бога ми, морали смо мало протрљети чело, па обазрети се на ово, па обазрети се на оно. Ни један од нас тројице није раније био тамо. А некако знамо да има туда уз пут и крај Давидовице мухаледанских кућа, па ко ти зна, могу нас пресрести гушани Полимци. Сем тога имала је још једна околност: требало је ма како мотивисати наше путовање, јер је сељак преко мере радознао и хоће да зна узрок твоме путовању, иначе је кроз неповерљив, а жени је баш требала њихова поверљивост. Како ћемо и шта ћемо? Док једва загонетку рујући наш брат Весо: пронаће он некога свога кума у селу Гробницама код Давидовице, старога кума, чије се кућиште већ заборавило, те дај обновљај. Управо сва се тројица у напријед окумисмо са њим, на хајд' куму на тефтерић.

Пошли смо десном страном Лима.

Дивна је долина Лимска у овом свом средњем току. Отране су јој благих нагиба, пошумљене и засејане растрканим селима, а Лим зелен, тих, тихан, у летње доба када смо пролазили, провлачи се и тек овде-онде удари

Стара у Јанкрима (Дробњак)

о коју стрмен, о који крш, па сјетно зашушти, па онда опет мирно, мирно . . . Боже, мислиш, да мирне и тихе ријеке! . . . А људи је погдјекад, да људа биги не може: хуји, чуша, ломи, обара, носи . . . Страхота божја! Вријеме нас није добро служило. Бијаше облачно кад

*) Види слику у 4. овогод. броју „Нове Искре". Ур.

смо пошли, а доцније мало поче и кише падати. Одеонде узани који путови. Вальало је још да пријеђемо најмучнији дио пута, баш пред Гробницама, кроз Стругове, гдје је долина Лимска узана, а пут страховито рђав. И онако окисле, сад нас је и лишће с дрвећа росом натапало, јер је шума додала са свију страна. Управо кад смо стигли смо премилом кућу, није било ни једнога мјеста на њој, које није било киром натопљено.

Благо нама сво наше кума! У жељу нас је дочекао.

Одморили смо се лијено, осушили, док огњу јарко сунце, те се ми брже опремај Давидовици; од кумове куће неће нам ни 15 минута уз долину рјечице Новијаче. Читава се чета крене са нама: и православних и мухамеданаца. Ми смо се грдно препарили, што сунимамо у мирољубивост Гробничких мухамеданаца. Красни, питоми људи. Дошли су нам одмах на добродошлицу као и православни; дубазно су се питали са нама и молили да их посјетимо. Кум и остали православни сељани нису могли да се нахвале како са њима лијепо живе; ни жене им се чак од њих не крију. Е чуда божјег! А куће по Богу, што нам то раније не каза?

Ошет кроз шумарке, зарселом стазом пошли смо Давидовици, и једва на дјеста корака пред њом могасмо је утледати. Од једанпут се цјелокупна показа. Сунце је јасно осјетљавало, а слика је била колико романтична, толико и тужна. Дивљи предио. Високо се надвиле у округ стране Вучје Главе, Обитка, Соколоваче и Коњске Главе, а највишење по њима: крш, густа шума, рудине, проплапца, питоме луке, а у дну те слике — развалине. Стрче греде са кубета, расуло се камење у наокопо, зидине обрасле копривом и грмењем, а на врху се узвисиле танка јела и бреза, пријиле једна уз другу некако тужно, као да некога оплакују.

Један од старијих летописа, Врхобрезнички, каже да: „сынь великаго жоупана Немањ Вълкань брать прановѣчьтаного краљю Стефаноу. Сь же Вълкань велики князь роди сына Дмитра жоупана въ иночьскомь образѣ нарещени Давидь, иже сьдѣ праконь светаго Богоявлениа при рѣцѣ Лимѣ, въ мѣстѣ Вродареиѣ.“

Код народа такође постоји традиција да је овај манастир задао некакав калуђер Давид, али о њему ништа више не зна да каже.

Вукан Немањић осим Дмитра имао је још два сина: Ђурђа и Стевана (В. Годишњицу, кн. X. и XIV.). Даље о њима историја само нагађа, а не зна ни ред рођења њихова. Свакојако је поуздано да се жупан Дмитар, чије је жупанство вальда било ту у Полимљу, прије смрти покалуђерио, па онда као калуђер Давид проводио последње дане у својој задужбини. Не зна се кад се покалуђерио, али је, према једноме документу, дубоку старост у калуђерству дочекао. К. Ричек је у XI. Споменику поред осталога објавио један акт из Дубровачке архиве, по коме је калуђер Давид био жив 1286. године. Дао је био неку остану Дубровчанима у сребрини стварима и посуђу 1282. године, па је 1286. године 24. септембра ову натраг повратио, и на то дао признаницу у граду Акону, на обали Палестинској, на путу ка гробу Христову. —

За Вукана, оца Давидова, у историји се не зна тачно кад се преставио, али ако сравњамо прије од рођења Вукановa, који је био најстарији син Немањин (В. Љ. Ковачевић — Глас LVIII.), онда је Калуђеру Давиду 1286. године, и да је био најмлађи син Вуканов, морало бити најмање до 80 година. Према још једноме документу, што га наводи И. Руварац из дјела Архимандрита Сергија, дан смрти Давидове пада тачно онога датума, када је надао ону признаницу у Акону, те отуда мисли да је старца Давида смрт стигла истога дана, када је дао оно признање Дубровчанима, на путу ка Светоме Гробу, далеко од његове отаџбине и задужбине. (В. Годишњицу кн. 7).

Прешли смо преко древнога постања, изнад од кише набујале Новијаче, и ја се упутих овој страни с пуно пијетета и радозналости. Горео сам од нестрпљења, неђу ли наћи који надгробни запис и прелетао сам журно очима зидове и подове. И живописе опше, нека негдје ништа, тек по негдје види се рука или пола главе каквога свеца. Под нарнеп, а у предњем дјелићу неколико дугих гранитних надгробних плоча. Ту се заустависх. Загледам једну: при дну узана, па се ка врху све више шири и полукружно завршује, на најширем горњем дијелу круг, а у кругу назрани штит — никакна записа; друга нета таква; трећа до пола замакла у земљу, истога облика и са записом на штиту. Сви оно мене ћуте и гледају шта радим. Помогоше ми, те је брао изваднемо. Један старац, гледајући моју журбу и радост при чишћењу записа, рече: „Е тај ће бели бити пара!“

У камену се потпуно очувао запис, и ја тачно синмих ове рјечи: „мца маћвы дић прѣстави се рабъ бжи Дмитрье а зовомь вратко“ (В. записи и натписи од Љ. Стојановића). Сину ми кроз главу генеалогија Вуканових потомака и поленика наших историка о Вратку, оцу кнегиње Милице и одмах спонтано закључих да ће то бити натпис над гробом Вратка, оца кнегиње Милице *)

Пренисах и усправих се. Сељани закупи, гледају у мене.

— Знате ли, браћо, шта оно пише овде? На овој плочи пише, да под овим развалинама леже кости Југа Богдана, оца царице Милице.

Сви се згледаше и ћуташе.

— А је ли Југ Богдан погинуо на Косову? — дода један из гомиле.

Ја се мало збуних, али се брао опоравих:

— Јесте погинуо на Косову, али су му тијело пронашли, донијели овдје и закопали.

— Боже 'валино те! — чуше се гласови.

Никаква више записа нијесам нашао, и поред најбрижљивијега тражења.

Сама црква је сразмјерно старинским задужбинама врло мала и тјескобна, али је грађом и облином необично сређена и повредњега наслеђа била. Облика је крета, имала је три кубета сигом (бигром) лијепо застрођена. И све је остало било од сиге сграђено, само су довратнице и перњаи на проозорима од бијелога мрамора. Сељани не знају ништа да причају, кад је ова задужбина престала постати.

Гилфердинг, који у своме путопису помиње овај манастир, а није га походио, од некуд зна да је црква пјелоступна и да слуни. Међу тим биће да је о томе рђаво извјештен био, јер ни најстарији сељани у селу то не памте. Ну, црква је до скора, прије десетак година, го-

*) Овај мој крешње доцпо је у руке г. И. Руварцу, и он је поред њега додао ону приповједку: Свакојако овде не може бити говора о старом Дмитру — Давиду, јер се у наводу не би предпидело његово калуђерско име.

тово цјелокупна била, па се, лишена сваког надзора, отпочела лагано рушити. Најприје се једно десно кубе провалило, па онда велико средње. Кад се ово средње провалило, чула се ломљава и грмљава чак у село Гробнице. Селани брже боље притеку манастиру да виде шта је. Кад су видјели, онда су сјели на разваline и плакали, осјећајући да ће тако лагано нестати са свих ове старине, коју они много цијене, а нијесу у стању да је оправе.

Грчке владике слабо су се осврtале на ове старе српске задужбине, а прости сељани нити су умјели, нити имали пута да добију допуштење на Цариграда за оправку. Вријеме опет није имало кад да чека, него је отпочело свој посао — рушење, и неће требати још много година, па да се овај красни споменик српске прошлости претвори у гомилу камења, обраслог трњењем.

Око цркве се виде трагови, гдје су били конаци манастирски, а испод њих су се и дан данас врло добро очували подруми, чврсто озидани и засвођени. Види се да су кроза сва времена калуђери јако цијенили подруме. Селани причају да су силни виногради били у пределима изнад манастира, куда се и сад налазе задивљале лозе. На онда мало испод цркве, изнад Повајче, очувао се врло добро озидани рибњак, у сред кога и данас извире прекрасан извор, који својом водом пуни рибњак и једним се јазом одлива. Како се то сне лијепо страна Давид умно побринути за своју испосничку душу.

Видећи моје брижљиво разгледање рушевина, сељани су на послетку увјерени били, да сам ја послат од владике да разгледам цркву ради оправке.

— Е, тако те Бог милов'о, каки све како си видио, а ми нећемо жалити колико је коме Бог дô, да се једном одломоза окријени и пропоје.

Обећавали су прилоге чак и Мухамеданци, код којих је — ја знам више примјера — и ако су њером преварили, остала недирнута љубав према старим светињама напуштене пјере. Ја сам сне обећавао да ћу говорити, да ћу препоручивати. А и шта сам могао друго чинити?

Вратили смо се на ноћиште своме куму, гдје нас је са нванпицана чекао стари чича — отац пукоп; за тим смо вратили посјете мухамеданцима који су нам долазили на добродошлицу, на опет куму за пуну трпезу. Богме се и јело и пило, па онда еглењсало до неко доба ноћи, те се кметво одавно није тако прославило и притврдило као те вечери.

† Танасије Ј. Пецатовић.

Листићи

(песме у прози, причице, импресије)

Слобода

Кроз густо, брсно лишће, из полутаме шумске, пробијује на дневну светлост малена стаза која мани ногу тако далеко, у шуму дубље, где се живот развија, цвета, буја слободно, широко, безграничпо.

Занесен лепотом Природе, захваћен бујном магицом њезина живота, несесетно крочих на ту стазицу, не знајући куд ме води.

Око мене сиуд живот, радост, срећа; свуда се осећа једно, све дише једним дахом, све једно друго милосно пази, чува. Под високим, гранатим брестом напао је уточишта маленн црви који брижно своди граничце своје над нежном, погнутом главом стидљиве љубичице . . .

И сињушна транка и високо дрво и весела тичица на њему и несташни поток, све, све, цела Природа сложно, једнодушно, једногласно пева бескрајну химну Слободи...

Наједаиаут, до ува ми допре неки тупи, потмули, подземни звекет. Подигох очи и погледа ми паде на једну сиру зграду с високим, уским прозорима на којима беху гвоздене полуге.

„Овде робује овај кога је Природа одредила да царује над свим што је у њој!" — сену ми кроз главу и погружен у тешке, суморне мисли, вратих се стазом паралицом.

Васкрс 1903.

Велимир Ј. Рајић

О старом звонару

Једном се искупише грађани да промијене звонара, јер им дотадањи није био по вољи. И то — како се једап изразио — „у обзиру сваког погледа": једно је, што је стар, па га звоно диже од земље; друго је, што је наглух, па му се мора викати да удари пета звона, и треће је, што у вршењу своје дужности не одговара захтјевима васпитаног хришћанског свијета, јер није и удара само у једну страну, као да нам град само мрзаче сахрањује.

Звонар—Симат Лољић — хоће да се брани. Најприје отр крупне сузе, погледа по скупљеним и вели:

— Ја имам ћеце. Шта ће ова брез мене? Остари сваг, па шта ћу ја што сам грушен земље? Помислите на своју душу, ја имам ћеце. Ударићу ја, ако хоћете, у све стране, ама и ако је, чини ми се, ћепше. Немојте, људи!... и он опет заједа, мигајући очима, да измаи сузе.

— Па шта ћемо? пита поп. Ја велим, Симат је поштен човјек. Оно ћекаи се напије, ама се свесрдно покаје из дубине своје православне душе. Ја кô велим нека остане!

— Тако, оче, у злато ти се оковане! соколи га Симат.

— Да остане, викнуше неки.

— Поне! — диже се један натмурењак — неној ти назад у страну. Шта ће нам 'ваки звонари, ни за свиња нијеси!

— А јеси ти! дочека га Симат и испреч се. — Твоји су стари гоиеда пасли, над је мој ћед звоно и био клисара. На сад да ме промијене? Лутну се Симат, али се брзо пријети и растеглу уста: — А шта ће моја ћепа брез мене?

Један младић, до чијег су знања много држали, лагано се диже и рече:

— Квасимоду су држали од милости. Дај да и ми у нашем Симату сматрамо Квасимоду!

— Квазимодом ти сматрали ћаћу, дрекну Симат и погледа младога научењака.

— Доста је, викну неко из слушалаца, доста. То не иде тако. Тебе није нико рекô да говориш, рече он Симату.

— Није нег' тебе, шијор Јово. Знам те, кад си ми босоног панаћију крао!

— Ти си пун личних увреда! додаде учитељ — то је сувише. Дај ућути једаред!

— Да ућутим?! Ја? Ја да ућутим? Пред дошљом из бијела свијета! А . . . зину Симат.

Сабрани се разљутише на Симата, те закључише, да он престаје бити звоноларом њихова храма.

Сјутра дан по скупштини разнијаше се Симат и пошао на суд.

— Шта ћеш тамо? питају га.

— Ићи. Ићи ће за њим прозват Звонаревић. И ослен више пијесан „Љољић, писао, ни од пријатеље . . .

Послије неколико дана више његова новог дућана писало је велеким словима: Симат Старозвонаревић.

Влад. Ђоровић.

Наше слике

Марија Ђуровића-Марковића, српска добротворка. — У низ српских добротвора уписано је још једно честито име које се издаја од многих досадашњих. Удова Марија Ђуровића-Марковића, Српкиња са мртве straже у Маћедонији, рођена је и живи у Кратову које је познато сваком Србину са страшне борбе за своје српско име. Пре кратког времена, у најбољим својим годинама, предала је она велику Српкиња 25.000 динара српској цркви и школи у свом родном месту као поклон свој за чување и одржавање њихово. Није потребно оцењивати величину значаја ове лепе појаве, јер нема српског срца које неће осетити најискренију захвалност према овој новој и великој добротворци српској. У име Срба свих и свуда изјављујемо овој честитој Српкињи најсрдачнију захвалност, желећи јој од Бога лепога здравља, те да још за живота свога угледа плодове овог свог великог и племенитог чина. Хвала јој и слава! —

Краљ Менелај (вајао непознат антички уметник). — Менелај је митски краљ лакедемонски. Син је Атреја, млађи брат Агамемнона и муж Јеленин. У походу на Трој подио је 60 лађа и лично судјеловао у бојевима. Био је и међу јунацима који су, сакривени у дрвеном коњу, ушли у град Трој. Када је победио Трој, пратио се, после великих мука и невоља, у своју отаџбину где је живео у Шпарти. Сахрањен је, заједно са Јеленом, у близини Шпарте. Њихову гробу указивање су божанске почасти.

Прерано! (Гипс-релеф Ј. Гринхута). — На XXX Годишњој Изложби у Уметничкоме Дому у Бечу, оне године, између многих скултура приказано је особиту пажњу један дивни релеф: "Früh entrissen" (Прерано!), од Јосипа Гринхута, скулптора у Бечу. Ова је скулптура добила, осим похвале посетилаца и стручну награду: Одбор ју је одликовао т. з. Дунбином Наградом (Dumba Ehrenpreis). Уметник се радо одазвао молби: да снимак овог његова рељефа изиде у „Новој Искри", и она га доноси у овоме броју пред своје читаоце.

. . . На маленом сеоском гробљу, које у себи скрива велико јаде, отворила се још једна рака да прими у себе остатке једног младог живота! Тек што је дошло на свет; тек што је отпочело онај ток који се „живот" зове; тек што је својим очицама стало разазнавати предмете око себе; тек што се, гучући као голупче, слатко, на свој начин, смејало мајци и оцу, пирећи своје ручице к њима; тек што је ширило и разнијало своја млада плућа оним ниак за уво, у извесноме правцу, пријатним плачем: ово срото дете, које је само неколико месеци живело, морало је прерано подлећи суровим и неумитним законима Природе! . . . По каљавом сеоском друму, који се у дуку из гробља губи, пошло је троје њих да испрате за навек своје најмилије, отац, мати и сестрица, туграјући на обичним, радничким колицима један мален, на плак претешки терет: крв крви своје! . . . Дошли су и на гробље. Ашов је ископао једну малену раку, која ће убрзо сакрити за навек један угашени живот. У големој тузи, у болу, који срце раздире, моле се родитељи за покој душе свога невиначета, а жала сестрица, још зар и не схватајући величину бола и туге, ухватила се за очев скут и чисто унезверено упире очи у ону тек ископану раку . . .

Есекат је збиља веома велики. И све творевине Гринхутове, које он по својој иницијативи ради, одликују се тиме: све су то мотиви душевне природе, који у гледаоцу буде нарочите осећаје. Такав му је нпр. и гипс-релеф: „Тешки Часови" — где на постељи на умору лежи болесни отац, крај њега жена и деца са страхом и болом очекују на — свршетак!

Гринхут је од млађих уметника и има повише радова који су по нарушбини рађени: попрсја и надгробне споменике. Од оних има поменути само један који се одваја својом оригиналношћу. На Централном Гробљу у Бечу, уздижу се над гробом једног пријатеља старина два мраморна стуба у дорском стилу. Стубови су 4 метра високи. На подножју стубова, на једној мраморној основици стоји записано име онога који испод тога лежи. Са обе стране засађена су два четинара, који дају и онако мирноме крају нечисти неку идиличну драж . . . Што је најзанимљивије, гледалац и нехотице помишља да су стубови збиља ма старине: донесени отуда из „древне" Јеладе — тако су мајсторски израђени, као да их зуб времена збиљски напраша већ 2—3 хиљаде година! . . .

Г.

Учитељски курс Скопске Црне Горе. — Прошле године одржан је у манастиру Архангела Михаила летњи курс учитеља из Скопске Црне Горе. Знамо колико наши читаоци интересују за све догађаје у неслободеном Србетау, па за то верујемо да ће њихову радозналу угодити доношењем слике српских учитеља из једнога округа српске Маћедоније. —

Пазарни дан у Ужицу. — У југозападним крајевима Краљевине Србије главно је и окружно место Ужице. Поред лепе трговине за свакодневне потребе, Ужице је и главни сточарски трг за оне крајеве. Извоз са њега велики је и стога је Ужице један од наших највећих центара сточарске трговине. Наша слика представља обичан недељни пазарни дан, али ће гледалац одмах опазити шта се о њему највише тражи и највише продаје.

Типови српских сеоских грађевина. — У овом броју доносимо 11 слика разних српских сеоских грађевина у којима наш народ живи. Ко би хтео да што више дозна о животу нашега народа, нека прочита веома занимљиво дело Др. Јована Цвијића „Насеља српских земаља". То је низ расправа и грађе што их је наш чувени научар средио. Књига је изашла у издању Српске Краљ. Академије, а цена јој је 5 динара.

ХРОНИКА

Век житкога ваздуха

Енглески приповедач Фелтхам, који је 1627. причао басну о луди што је по улицама Лондонским продавао ваздух у боцама, није ни слутио да ће његова шала, која је тако занимала савременике Карла I, бити остварена у наше дане.

У осталом, данас нема ни једнога проналаска који нису пародирали и о којем нису сатирали песници или уметници.

Недавно још, још тако рећи, житак је ваздух био само производ лабораторија, а сад је већ предмет трговине, који је нашао довољно практичних примена. Још мало па ће житак ваздух постати исто оно што су данас електрицитет и пара. Пре врло кратког времена смејали су се скептичари и сатирали раменима, говорећи о житком ваздуху као о најобичнијој шарлатанској обмани. Сад нико више не мисли тако, јер се житак ваздух већ може куповати на литар. У Ну-Јорку се већ продаје по разним трговинама.

Сада многи посвећују своје студије применама његовим. Већ јављају о проналаску лепезе напуњене житким ваздухом, који освежава и најтежу и најзагушљиву атмосферу; па онда о апарату који расхлађује ваздух и који убија мајаме што се појављују у летњој врућини. На овај ће се начин у будућности најбоље чувати и храна која је лако наложена кварењу. — Овај житки ваздух, који се добија по начину Тритлерову, а који се веома лако и безопасно чува и носи, по математичкој рачунаваљу има снагу која се једначи са снагом пушчаног зрна већега калибра. Ова покретна сила у скоро ће бити примењена на шавске машине, разбоје, локомотиве, аутомобиле и решиће многа, до сада нерешена механичка питања.

Лепезу са житким ваздухом пронашао је Оскар Остергрен. Строј ове лепезе необично је прост. Састављен је од челичног резервоара над којим је спиралин заметак, који је спојен својом основом за лепезина пера. Обичним покретањем налази из резервоара жидак ваздух и по спирали улази у пера која се због тога покрећу и изводе у атмосферу одређену струју житкога ваздуха. Хладноћа оваквe струје може се упоредити са планинским поветарцем, јер веома брзо освежи и најтоплију просторију. Електрична лепеза само изазива покрете топлог ваздуха, али не уништава шкодљива испарења. Житки ваздух чисти атмосферу у толикој мери од шкодљивих састојака, да се слободно може упоредити са ваздухом на Алпима. Он има мирис озона и ослобођен је од свих микроба, којих мора нестати при његовом спрашавању на температури од 312° Ф. испод нуле. — Поред свега тога, веома је незнатна по цени употреба Остергренове лепезе. Да се освежи радионица, у којој ради најмање двеетак људи, није потребно више од једног динара дневно за употребу њену.

Пошто су справе за чување житког ваздуха веома усавршене, то се он може сачувати по неколико дана и чак и недеља. Доказ је оно успешно препошиље житког ваздуха из Ну-Јорка у Чикаго, дакле на растојање од неколико тисућа миља. Жидак ваздух може се веома корисно употребити место леда, јер његова количина која се добија за 3 динара, једначи се са целим тоном леда. Вала још поменути, да се температура житког ваздуха може удешавати по вољи. Поред овога, жидак ваздух има и једну особину више, јер не прави никакву влагу, а какав је лед у тоне потледу, знамо врло добро.

У Америчким оригидаторима, у којима се преко лета чува храна, шести је део употребљен за лед који се поред тога мора још и обнављати сваког другог-трећег дана. При употреби житког ваздуха, сав простор који је заузимао лед, може се употребити за смештај хране, јер је за његову функцију потребан најмањи простор. Вагони за овакву употребу не траже више од 225 литара житког ваздуха и с помоћу аутоматског термометра може се одржавати најуједначенија температура.

Поред лепеза и оригидатора са житким ваздухом, у Остергреновоме заводу праве се опити и за што јевтиније кретање разних скипаца, јер је кретање паром и електрицитетом веома скупо. Код аутомобила за најкраће преме биће бензински мотори замењени житким ваздухом. Велика будућност очекује житки ваздух и у примени код т. зв. ватреног оружја. Све безбројне неугодности најразличнијих пушчаних система биће уклоњене, а поред тога избећи ће се и данашње ужасне експлозије, јер житки ваздух није експлозиван. Поред свега овога, нестаће у будућности барутних, динамитских и других опасних слагалишта, јер ће се њихова снага заменити житким ваздухом који ће се веома лако и брзо производити на самом бојном пољу.

Једном речи, Американци верују да ће XX век бити век житкога ваздуха.

Остергрен је Швеђанин. Учио се у Штокхолском Краљевском Институту, а специјално је изучавао механику и технику бродарства. Он је први дошао на мисао да житки ваздух употреби као трговачку робу. Тога ради подигао је у Ну-Јорку огромну фабрику за производење житкога ваздуха. За агушљивање ваздуха служи се у тој фабрици нарочитим машинама од 100 коњских снага.

Остергрен се пре свега постарао да изолује згушњени ваздух од додира са воле већом температуром спољашње атмосфере за време процеса ликвеакције, а уз то и да се

ваздух толико охлади да се, при изласку из апарата, не може више пратити у своје гасовито стање. У свима другим приликама, ваздух се загреје до врела у ликвефакционом апарату и већи део житког ваздуха брзо прелази у гасовито стање. До проналаска Остергренова није било могућности да се ово испаравање задржи.

Досадашња је највећа примена житког ваздуха у америчком граду Лос Анђелесу (Калифорнија), где парочита Остергренова фабрика производи дневно око 1500 галона (близу 7000 литара) житког ваздуха. Лос Анђелес је највеће америчко вођачство тржиште, те се највећи део житкога ваздуха употребљава за чување воћа при преносу у друге градове. —

„Ж. Ж."

Пригодне песме. Милорад Ј. Митровић. Београд. Штампа Савића и Комп. 1903. стр. 3—66. Цена 1 д.

Песник „Балада и Романса" оштампао је у засебну књигу и издао под горњим именом своје песме, које су већином одјеци, слике стања које је трајало у нашој Отаџбини, у овој последњој деценији, и које ће, надајмо се, ако не одмах, што би било непридорно, са свим престати, оно бар са пропашћу главних твораца и њихових помагача, и само лагано пропадати, док са свим не пропадне. Више се не смемо надати, јер не можемо бити оптимисте, као што нам раније није требало бити крајњи песимисте и губити са свим дух. Али се, иначе, можемо надати оволикo колико ми чинимо: можемо се надати да ће лагаиом еволуцијом престати онога несрећнога стања и оних несрећних догађаја који су створили *Страдију*, који су створили већи, веома леп, део песама које је песник прикупио и у овој збирци издао.

Г. Митровић је дао у посвети толико да је, с правом, стекао глас нашег најбољег данашњег песника; Г. Митровић ће још дати, јер је он, и ако не много плодан, прави песник, али је, бар за мене лично, дао највише, дао оно што ће од његових радова остати у нашој књижевности веома дуго, ако не најдуже, песама у овој збирци. Г. Домановић је писао и пре *Страдије* и дао доста: он ће дати, као и Г. Митровић, још, али ће *Страдија*, и поред доста великих мана са чисто књижевне стране, имати своју специјалну вредност. Она ће увек служити испитивачима нашег друштвеног и политичког стања у овим последњим годинама, као веома драгоцен материјал за њихова испитивања. Оволико колико сне политичне новине скупа, *Страдија* ће сама дати материјала; оволико колико све новине скупа, даће за та иста испитивања материјала и *Госпођа Дибари, Свиња Реформатор, На водама вавилонским* (обе), *Лаж и лицемери, Орао, Врана и споменик, Кокошина војска* и остале, без изузетка, чисто политичке песме из ове збирке. Шта више, чини ми се, да бих могао рећи, као што је де Амичис казао у својој *Холандији* за холандско сликарство: да би се само према њему, кад нпкаких других дата не би било, дало одредити какав је холандски живот био, да би, тако исто, према *Страдији* и овим политичким песмама Г. Митровића, кад чак новина не би било, наши потомци могли добити тачну слику догађаја из доба коначне пропасти личнога режима. Прочитајте *Страдију* и у њој ћете наћи сва дата потребна за изучавање тога живота; прочитајте песме са политичком темом из ове Г. Митровићеве збирке песама, па ће те се уверити у истинитост оних речи. Г. Домановић није писао *Страдију*, што му се је било прохтело да се тако зове; Г. Митровић није пезао, у она несрећна времена, зато што је сазао о пурама, цвећу и песму: они су обојица заједнички осећали сву несрећу, сав јад, све зло што је ова земља трпела и то су они, сваки на свој начин, представили у својим делима. Г. Домановић и Г. Митровић су, по моме мишљењу, за сада (ко зна шта још може доћи!) најбољи, најтачнији, најјачи сликари онога несрећног стања. На мермерној плочи, на којој би се хтела исписати историја догађаја из последње деценије нашега политичког живота, не би требало узети ништа више до ставове из *Страдије* и ове Г. Митровићеве песме, и то би били најдубљи, најимпресивнији натписи. — У овом смислу треба разумети велику важност коју ја дајем *Страдији* и овим Г. Митровићевим песмама.

У осталом, врло природна ствар. Развој политичких догађаја у нашој Отаџбини одавна није био таква да су људи, који су их пратили, оцењивали и били поштени, могли бити њима задовољни. Истина, на жалост, један део нашега друштва, и то већи, упао је био у покварености, у политички неморал. Један део, ко непосредно, ко посредно, не улазећи у борбу, потпомагао је све што је било несрећно. Други, мањи, врло мали део, живо и одлучно се борио са сваи онии што не ваља. Тај мали део добио је у Г. Домановићу своја представника у приповеци, Г. Митровића у песми. Да је у нашем друштву, у коме се мало културније филозофија, било моралиста, међу њима би се морало наћи неко која би у својој грани дао нешто што би било најдаи њиховим радовима. То ја била неминовна последица који је доказивала да иначе, иако би се с пола мислило, поред масивности, српско друштво даје доказа да уме да буде поштено, да заслужује да живи, као што се и показало.

Од песама у овој збирци највећи утисак, не зато што је прва по реду, но зато што је веома импресивна, учинила је на мене песма која је постала, како би сам песник казао, пригодом прославе Св. Марковића. Велики мислилац, како хоће један, или само обичан преносилац руских социјалних идеја у наше друштво; оригиналан или не; тачан или нетачан писац — Св. Марковић, осим тога што је био велики политички борац, он је, несумњиво, веома велика личност у нашој књижевности. Таквом човеку и не треба одавати, у знак поштовања, оно што се обичним указима величинама одаје; такви људи нису за то: то њих поништава. С тога ја потпуно разумем она песникова апострофирања, која управља противу тих баналних и таштих знакова уважења. Овом, поменутом, веома импресивном песмом Г. Митровић ме подсећа на речи једнога великог духа, великог песника, који је имао да говори, по смрти једног националног борца, о њему: подсећа ме на говор Ђ. Кардуча држан после смрти Ђ. Гарибалдина. Као што се Кардуча бунио противу аплауза којим та је публика дочекала, кад је требало да говори о Ђ. Гарибалдину; као што се Кардуча бунио, кад је „добио трећи телеграм", како сам вели, којим се моли, „да опева смрт генералову", — тако потпуно разумем и Г. Митровић, који се у овим лепим десетерцима, које ћу навести, јер не могу да се отиме њиховој лепоти, такође буни:

Кидајте њиве, на што их плести,
То није доказ о самосвести,
Голих су речи ништавни трудн.
У овом добу кад Српство блуди, —
Ко трпов вепар понесе смело,
Тај неће слаже, тај хоће дело.
Тренутним само пренути жаром,
Сакрите лице пред Светозаром;
Из светог жира не диже се сени
Ако сте слабн, подлн и лени.

Као што је Гарибалди у Кардучијеву говору добио задовољења, тако га је добио и Св. Марковић у овој песни Г. Митровића.

Остале су песме такође да је портрет Г. Митровића, израђен према њима, који је, у осталом такав да се потпуно слаже са портретом који је он својим радом створио, по њега и сувише похвалан. Г. Митровић је, и у овоме се веома много разликује од Војислава, потпуно сраставо за своју средину у којој живи и ради; он је, у исто време, најодлучнији противник песења које стижу нашу Отаџбину и свију оних који те песење стварају. У њега је осећање истинског бола због њених патњи. Његове обе песме: *На водама вавилонским* су израз тога бола, које ни, сличношћу предмета, подсећају на болесно-тужну Леопардијеву песму: *Италији* (All' Italia), али су много искреније и, нарочито, немају ничега неприродног у себи. А propos! Овде ће бити најзгодније да кажем нешто што код мене буди нарочиту симпатију према песмама Г. Митровића које су пуне туге за Отаџбином. У њега има, у овој збирци, доста таквих песама, управо већи је део такав. Али то није она досадна туга, плитава; то је туга која изражава бол озбиљног човека, човека који много воли своју Отаџбину, који задихује због њене несреће, али достојанствено, мушки, што је, међутим, неома тешко постићи, а никада кад се не осећа искрено. Треба прочитати обе ове његове песме и осетити сте оно. Г. Митровићу не замеримо ништа, налазимо да је заиста осећао као што је певао, налазимо да је потпуно искрен кад пева:

Стан' певачу, не нала ти песма,
Не певај ми робове ни ланце;
Знеж и киска орнице се дрста
По горама и пред наше кланце.

Нит' ми певај песму очајања,
И гадаље, и суза у тузи;
Ја презирем малодушне душе,
Што је слабо, то по праху пузи . . .

Поведи ме у светове лепше,
У висине где су орли чести,
Запевај ми песму поноситу
О слободи, љубави и свести.

Ал' што ћутиш? Што гудало спустнаш?
Очи твоје што су сузе пуне?
Дај овамо гусле јаворове,
Да ја њима ја навијем струне.

На сад певај! На нек песма јеше
К'о громови над небеса ломе;
Певај, певај то је песма среће,
Ну ја волим и умрећу с коме!

Ми верујемо да он не воли робове ни кланце; ми верујемо да он не воли песму очајања, да презире малодушне душе, јер га прво познајемо, а друго то осећамо и из саме песме.

Он се, као што поштује оно што треба поштовати, озбиљно бори против онога што ћу унеспређава, понижује, срамоти. Он жестока тако немилосрдно, да осећате да је задовољство на његову лицу, оно што је ружно, смешно. Ретко је ко дао оно што је он дао у својим песмама: *Орао, Врана и сироменик* и *Коконима војска*. Њега је морао болети сам чакат што мора о таквим стварима да пева, али је био немилостив нарам личности које је опевао, и — имао је право, јер, ако је и посиња, опет се и у њој допушта да се казни оно што је за казну.

Осим оних лепих песама, Г. Митровић има, у овој збирци, и неколико врло лепих епиграма. Дефиниција фуније, нпр. је, може бити, најтачнија дефиниција која се о том несрећном политичком пороју дала. Епиграм на рачун једнога нашег заједничког, такође и песникова пријатеља толико је леп залогај, да се надам да је наш пријатељ по мало задовољан, што је сам дао материјала за таку лепу стварчицу.

На завршетку још само оно: веома искрено желим да се оне песме много, врло много читају, како би се заволеле дое лепе ствари: истина и слобода а опрезуле две ружне: непоштење и кукавиштво.

Издавачима, Савићу и комп., служи на част особито укусно издање и одлична израда.

Београд, јули 1903. г. **Милорад Ристић.**

* Милан Петровић (Budapest, IX, Lónyay utca 18) штампа у недељним свескама од по два табака илустрован историјски роман „Последњи Обреновићи“. Распродавцима у Србији даје 25%.

* Академско удружење Срба техничара (Wien, IV Wohllebengasse 10, III, 38) имало је у 1902.-3 школској години 10 друштвених скупштина и састанака са предавањима. Предавања су била „Електричне осцилације и њихова примена на телеграфију без жица“ и „Вишефазне струје и значај њихов за електротехнику“. Оба је предавања држао Г. Тодор Мирков, техничар. —

* Г. Војислав Стевановић, учитељ вртлара у Мушкој Учитељској Школи (Јагодина) спрема за штампу „Српску руковиљну читанку“. На ову је намеру дошао због деце која после свога свршеног основног школовања нису у стању прочитати какво писмо или другу ствар руком исписану. Жеља и лепа и оправдана. Али пошто ће ова читанка бити збирка аутографа истакнутијих живих јавних радника (којима су позвани већ упућени), предлажели бисмо припремљачу да јој обим проширн уношењем аутографа и великих покојника српских. Материјала би се нашло довољно по јавним и приватним збирками српским. —

* Капетан Душан А. Станковић, хонор. проф. у Војној Академији, отворио је претплату на књигу: „Управа и дисциплина у нашој војсци и потребне реформе“. Књига ће изнети 5—6 шт. табака а цена је 1 динар.

* У Државној Штампарији одштампана и дата у продају књига „Увод у изучавање грчких и латинских глагола“. Писао је Др. Цемс Гоу, управитељ колеџа у Нотингему, а са француског прерађеног издања од Саломона Рерака, члана Француске академије, превео Миливоје Поповић, професор у Богословији Св. Саве. Књиге је цена 2·50 динара.

* Прос. Ник. М. Ракић превео је с француског први свезак опсежног дела Жила Пајо-а: „Савети и практична упутства наставницима-цама пре уласка у јавни живот". Цена је 1 дин., велич. 8°, стр. 89.

* Рад. Косијаћ (поручник Степановић) написао је и штампао књижицу „Четовање". Поруџбине прима писац (Београдска улица бр. 22). —

* О догађајима 29. маја о. г. изашле су и ове немачке брошире: 1. M. Georgijevitch: „Die wahren Ursachen des Blutbades im Konak". Jntimes tiler d. serb. Königshaus und der Verschwörung der Königsmörder. Mit 16 Portr. et mehreren Jlustr. (Pösneck in Thr. 1903. 1. M.); 2. „Bluttat in Serbien und die Ermordung des Königs Aleksander und der Königin Draga am 11. Juni 1903". Hach authent. Quellen. Leipzig 1903. (30 Pf.) Ове брошире могу се добити у књижари М. Л. Бреслауера (Београд). —

* Изашао је из штампе 21.—22. свезак Тијерове „Француске Револуције, и Конзулства и Царства" у коментарном преводу ђенерала М. М. Магдаленића. (8°, стр. 184., са једном сликом). Цена је 2·40 дин. или круне.

* У школској 1902.—3. години имало је српско академско друштво „Зора" неколико књижевних вечери. Читали су: Милан Ђурчин „Песме"; Милан Јевтић „О правцима у Социологији"; Васа Глушац „Нешто из историје Босне и Херцеговине" и „Кратки историјски преглед Зоре"; Петар Кочић „Приповетке"; Дамјан Омчикус „Приповетке"; Стојан Кобасица „Божићна успаванка" (превод из песама Аде Негри) и Алекса Илић „О српским земљорадничким задругама". —

* Из „Дела" засебно је оштампан рад Јосипа Холечека: „Босна и Херцеговина". Преводилац је Ст. Милићевић, а књиги је цена 1 динар.

* У недељу 13. јула о. г. откривен је споменик † Љубомиру Ненадовићу, који је подигнут прилозима ученика и ученица основних школа. Споменик је подигнут на покојникову гробу у селу Брановини (округ Ваљевски).

* Из „Дела" засебно је оштампана књига: „Македонија и Турски Проблем" од Ника Жупанића (К. Герсина). Књига је у 8°, има 50 стр., а цена је 0·50 д.

* Др. Бошко Петровић (Сарајево) напштампао је први свезак свога рада „Основни проблеми или увод у филозофију". Земаљска штампарија, 1903. 8°, стр. 34. Цена 70 филира. —

* Дата је у штампу и биће готова до 20. августа „Историја српскога народа, књига I. која обухвата време од досељења Срба до краја XV века" а коју је написао прос. Миленко Вукићевић. Овом књигом завршена је цела историја српскога народа до Берлинскога Конгреса, јер је прошле године штампана друга књига овога дела. Прва књига износе до 20 табака, а цена јој биће 2 динара. Поруџбине и преплату вала слати писцу, прос. М. Вукићевићу (Даничића ул. бр. 19. Београд).

Милорад Ј. Митровић: *Приградне песме.* Београд, штампа Савића и Комп. 1903. — В. 8°, стр. 66. Цена 1 динар. —

Паралела између јавне снаге јавне и приватне иницијативе. Поводом једне одлуке Опште Седнице Касационога Суда, од Живојина М. Перића, редовног професора права на Великој Школи. Оштампано из „Гласа права, судства и администрације". Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1903. — В. 8°, стр. 39.

Брестовачка Бања. Званичан извештај бањских лекара за сезону 1902. год. Од Д-ра Лазе Илића, окр. физикуса и Д-ра Дим. Мицића, среског лекара. Прештампано из „Српског Архива за целокупно лекарство". Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 40.

Трговачка Школа Београдске Трговачке Омладине: *Извештај за XV школску годину, 1902—3.* Београд, Електрична „Нова трговачка штампарија", 1903. — 8°, стр. 42.

Законодавство, повремени књижевни спис. Број 2, књига прва — година прва. Власник и уредник Ана Миловановић. Садржај: *Ком га везем? — (I—VIII) Закон о устројству општина и општинске власти* (33—80), *Породица и брак* (81—88). — Београд, штампарија „Достојне Обрадовић, 1903. — В. 8°, стр. 88. Цена (за уплисике) 60 пара, за остале и иностранство 1·50 дин. —

100 издање Задужбине Илије М. Коларца: *О васпитању умном, моралном и телесном,* од Херберта Спенсера, превео Ј. Миодраговић. Београд, Штампарија Светозара Николића, 1903. 8°, стр. 218. — Цена 2 а у лепим корицама 3 динара или круне. —

Посланица Г. Стојана Новаковића. — Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1903. — 8°, стр. 13.

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђурковић, (наставак).
Химна Зети, песма † Вл. Јовановића.
Једна љубав, коментар на астрономском свету (по туђој идеји), написао Т. Цветковић.
Одговор, песма Јакова Шантића.
Генералова кћи, роман, написао И. И. Потапенко (наставак).
У сумрачју летње ноћи... песма Милутина Јовановића.
А што га уби, бре? С. А. Тодорић.
Моја јадо, песма Аџда Карабеговића.
Браћне фотографије, написала Неера. превод с итал.
Што ли... (А. В. Колцов), песма, превео Р.
Манастир Давидовца, путопис † Тих. Ј. Пејатовића.
Листићи: (песме у прози, цртице, инспресије). 1. Слобода, од Велизара Ј. Рајића; 2. О старом звонару од Вл. Ђорђевића.
Уз пиће слике.
Хроника (Наука, Књижевност, Разно).
Библиографија.

СЛИКЕ: Марија Буровића-Марковића, српска добротворка. — Брзљ Менелај (најзо вешоват античан уметник. — Прерано! (гипс-рељеф Ј. Грачкута). — Учитељски курс Свсвско Црне Горе. — Пазарни дан у Ужицу. — Типови српских сеоских грађевина (11 слика).

ОБЈАВА

Поштанске марке купује, мења и продаје

Р. ф. ГЛЕЗЕР

(Leipzig, Elsässer Str. 14)

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; пан Србије 10 дин. годи. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 8. Београд, августа 1903. год. Година V.

С пролећа

— МИЛОШ П. ЋИРКОВИЋ —

(1)

Дубоко осећао се Рајко усамљен. Једно баш и због тога што су му од својих најближих једино успомене заостале, као спет у коме је он често тражио да свој сукоб заборави, а друго, и у својој души осећао је остављени самостан. И у њему поражала се тако честа и тако снажна жеља, да ову празнину испуни мирисом среће и задовољства, да у њој прослави сјајну свечаност младог и недрог живота, без јада и невоље. И док је писао журила за том стазом, његова се душа у последње време чешће заустављала на суморној и запуштеној кући тамо у врх села. Његове жедне очи стварале су пред собом бледо и измучено лице напуштене девојке; свакога дана осећао је јасније, да га њена несрећа све више себи привлачи, сваким покретом њезина стаса, сваким погледом уморнога лица. Изгледало му је да мора к њој; осећао је како му отпор из дана у дан слаби. У великој неизвестости и сам није знао шта ће отпочети са собом; час у недоумици, час у страху, као човек који је свестан да се ближи обронку. И онда би сукоб још јаче обузео његову душу, док се снага подавала једном једином снажном спасу: тешкоме послу, који је обично собом носио и крајњи умор и благословени сан.

У томе га и зима затече. Она нађе снажно, од једном, без икакна наговештаја. Морава беше за ноћ стала и сад је ваљало гледати да се тумбаси и воденица избаце горе на обалу. Од раног јутра мучио се са чиком и још неколико сељака, док најзад не успеше, прорашив удова и са хладноћом до саме сржи, да његово љубичице отму утицају леда и тешких санти.

Мокар и прозебао скроз и скроз, седео је у сутон тога дана у својој колеби. Велика ватра на ниском огњишту надимала је у вис своје бледо жуте пламенове и Рајко збила осећаше како топлота постепено крави његове промрзле удове и како се неко топло осећање задовољства разлива по његовој целој унутрашњости. Чика беше отишао до среза, како су га пред вече одвалили. С њим пак у колеби било је још неколико чобана. Јер како рад у пољу не беше још са свим довршен, то им је и стока остајала још на њиву, по трлина, а и они сами морали су остајати због ње ту на ноћиште. Затворивши стоку још раније, они су се обично скупљали поред чика-Миниће у Рајковој колеби и овде дуго остајали у саму ноћ или прунећи кукуруз или правећи врбове котараче. —

Рајко се лагано диже са свога седишта, баци повећи нарамак суварака на ватру и наслони се лактом у удубљење од малог, ниског прозора. Он погледа у месец што се отуда низ општинске шуме лагано и постепено помаљао. Као какав застор од злата и сребра лежала је сјајна месечина у пуном сјају своје лепоте преко црне намрле земље, преко мртвих, поораних њива.

„Опет ће мраз ноћас“, рече Рајко гледајући у ведро сјајно небо, осуто хиљадама ситних звезда. — „Баш добро што са воденицом данас свршисмо. Иначе ноћашњи мраз нанео би јој квара за цело“.

„Мислиш да ће ноћас заледити“ упита Живица Стефанов и мањицама стаде жарити ватру.

„Само ако тако дуже потраје, на сваки начин“ одговори Рајко. „Ђаволји посао! Помислих данас, отпашће ни руке. Тако бејах промрзнуо. Није нала ствар, оволику тежину извући из воде. А после, и лањци. Прихватити ли само, рука ти остане на њима“.

„Баш зима рано отпоче. Дуго је још до Светог Тривуна“.

„Мој бабо вели имаћемо добру годину“, додаде нали Здравко Јанићијев.

„Ех, ко то зна! До Великог Поста она још може десет пута лист окренути. Страна Ранђа Милићева причаше онамад код нас, како така студен не траје дуго. Зна она, вели, кад је око Светог Саве играло коло у школској порти, па се дигао прах баш као усред лета. А око Ђурђице једна да си могао крочити од сувокрашице".

„Како му тако му, али она одсече од једном као на ножу!" прихвати Трпша Матејић. „Идем јутрос за стоком, па уши да ми отпадну баш као око Светог Јована".

„Ја рекох тби да више не дотерујемо стоку овамо", одврати болесни Перица Јеремијин. „Можемо је и дома затворати. Зар је то баш какво мораше тргати по оваквом мразу за ном. Шаше и слаше има и код куће. Положи јој тамо, па мир и крај!"

„Бога ми, ми и не мислимо на то. У нас стока и о Божићу остаје на трлу. Истина, тешко је њен свакога јутра тако далеко, кад мраз пуца за ушима, и онда тамо јој полагати, али шта ћеш? Ја сам тако навикао још од малена, па ми ништа није. А после, и за стоку је боље. Има више места. Онамо код куће и ми сами немамо где да се окренемо", одговори Трпша Матејић и према ватри стаде загледати дно на своју котарицу.

На пољу залаја псето, али одмах ућута и мало затим па се зачу глас Микичин, како псе мирује. После неколико тренутака указа се на прагу мала глава Микичина, сва упрљена у неки стара и излизани вунени шал, а мало затим и цео стас у прном тешком гуњу и дебелим чакширама.

„Хо, хо! баш ово не зна за шалу!" рече Микица приласћи ватри и дрешећи шал око главе. „Права зимска ноћ! Звезде се устиниле, па сахо трепере, а месец дошао још већи и крупнији према нама".

Он се и сам лагано посади на њиску и празну троножну столицу. Перица Јеремијин остаја за часак котарицу, загледа се у ватру и онда обраћајући се Микици, упита:

„Шта ли раде сад они наши Цигани чергари, кад је на пољу овакна зима?"

Сви се насмејаше.

„Не брини, сиико, о њима!" рече Микица. „Топлије је њима него нама. Тврда је вера то. А после, знају се они и помоћи. Овде проштај, онамо врљика, па и они животаре тако."

Они ућуташе. У колеби се чуло како ватра весело пуцкара и како се пруће њиже при савијању у лес. Микица је седео немирно. По свему виделo се да га мучи нешто. Његове усне час су се покретале као да је хтео нешто рећи, час је махао главом као да се љутио на сама себе. Најзад и Рајко опази његово немирњење. Изгледало му је, као да ће нешто ново чути.

„Ти као да се добро познајеш са момчадијом из Трновца?" упита он Рајка.

„Па шта онда?"

„За цело знаш и Тињу Гмитрова?"

„Гмитра Јелића?"

„Јест, њега!"

„Знам, како да не! Зар смо једанпут пуштали црнац ту доле испод воденица. Сад је у војсци. Ђурђевдан му је рок".

„Неће више никад ни доћи!"

„Шта-а?... Шта рече?... Умро зар јадник?...."

„Још горе: сам се обесио!"...

Као сен каква да је прошла кроз колебу.

„Али за име божје!"... — „Тиња?"

„Јест. Онамад на ноћ.... Бог свети зна."

„Ах, Господе наш, Исусе Христе!"....

Мирни и непомични седаху сви ту, са бледим лицем и упућеним очима. Беше им тако тешко, да су једва могли и дахнути. Перица Јеремијин још се више приљни уз Рајка и лице сакри између колена.

„Не, је ли то истина?" — „Како је могло бити, забога?"

„На жалост, истина! Не знам, али то мора бити да је било нешто тешко, ужасно тешко.... Од младости своје ја ништа не знам, што би ми на срце тоже пало..."

„Али како је могао до тога доћи?"

„Ах, ко то зна? Капетана је известила његова команда. Он пак дакле дознао Гмитра. За трен ока па су сви знали. Запева јадна Станица, да се и мало и велико запљаче...."

„Хм, хм, баш ништа не разумем"....

„Онако се говори испод руке, они су тако горе крили.... Било је, вели, тако тешко, да се ниje могло издржати.... После, ко зна и какве муке још.... Знаш и сам да је био слаб.... Сад ми успут исприча Тола Казачки да је поподник стајао близе са оном Перишком.... Ко ће знати?.... Можда је и ту истина. Видиш да се она јесенас удаде у Милошевац, у Ражиће"....

„Тако страшно!"

Ново ћутање у колеби.

Перица се поново приљни уз Рајка тужећи се како га је страх. Трпша је изгледао као да гледа у дно своје котарице, и ако су му руке дрхтале као у грозници.

Изгледало је као да се и сама ватра гаси; бар се пламен није тако високо дизао и под таваницом горе изгледало је мрачно и пусто; као да су били издвојени од осталог света, сами за себе. Из сваког кута неслала се ружна сирт на њих; можда је сваке тренути хтела узети кога од њих.... „Ах, како је то страшно!"... промрмља Живица Стевановић.

„А да ли је то истина, што се говори о њима?" упита Трпша, који се хтео показати најслободнији.

„О којима мислиш?" упита Микица.

„Та о њима... знаш вајда,... што се тако сами убијају.... Вели, не могу их сахранити на истом гробљу, где и остали свет, већ негде на другом месту, саме за себе?"...

„Јест, и онда, каже, нема опела ни пратње.... него онако, хајд' у раку.... на скришено. Чак ни поп неће да

Х. Семирадски Купанье

доће.... Хм, хм, зашто ли је то, кад су и они онда мртви!... Или можда има ту неке разлике и међу мртвима?" прихвати Здравко Јанићијев.

„Ах јест, каква разлика!.... То је проста ствар. Прича то сматра као нешто што је против Бога и онда... хм... хм... разуме се... мора да их одели од осталога света" ... објашњаваше чика.

„Ја то не разумем!" рече Здравко.

„И не треба ти!" поновн чика.

„А је ли истина да на том месту, где њих сахрано, има после велико благо?" упита Трнка.

„Ех, да како! Од кога си то чуо?"

„Тако неки верују. Али моја нана каже да то није истина. А после причаљу, како ту често може светлост да се види; прави правцати пламен. Па се, вели, појаја и тамо и онако и тако се изучи *у пакао душа онога несрећника*, који је ту сахрањен" ...

„Јеси ли ти видео?"

„Ја? Нисам. Али Марко Колин вели да зна тачно једно место. Ту је сахрањена баба Петрија Крњаланска, што се сама заклала... И онда, у вече, вели, кад се са свим сирине и кад се ништа не види, онда се појави светлост прво лагано, па после све јаче и јаче... И тако трепери ту неко време, па је опет нестане" ...

А затим узе чика да прича о неком Илији Цајкињу, кога је он познавао. Чобани заборавише са свим на посао. Перица се у неколико беше ослободио; његове кале зејтињаве очи нетремице гледаше у чику као у са свим други свет. Котарицу беше спустио поврај себе, а прут, који беше забо у лес, поче извлачити и онда полагано савијати и ломити.

„— — А Илија, и ако је добро знао за то место, и ако су му многи причали, никако није хтео да верује. Док... но, али после умео ти је тај трпета чуда још одозго надовезати. Ишао је, вели, у Смедерево и косно жито. Лепа летња ноћ, баш као око Светог Илије. Што се пиће ближако „Крушки" (тако се зове то место), осећао се спе млативпћ и умориија. Хтео би да се одржи, отимље се — аја, не иде. Баш му се спава, па му се и само очи затварају. Али то није као обичан сан, него као неки тешки дремеж.

„Баш пред самом Крушком, на двадесет-тридесет корака, види он како се нешто испод дрвета одвоји; али ништа да се чује. Само се путем пуче нешто велико, бело, да ти очи засену."

„Ху-у, али је то страшно".

„Илија се прави још јунак. А после, као вели није ништа рђаво учинио. Али и волови као да се почели плашити, па неће даље. Стока у опште, кажу, види боље ноћу него човек. Више сирохах Илија волове као највећи душманин. Не помаже ништа. Док оно бело право на пред њега."

„Баш пред њега?"

„А он ни очи ни лице да разликује; само тако нешто велико, бело, као да је све од пачине; све ближе, ближе, без гозора. И онда од једном, вели, стаде и поче да га зове к себи. Он и сам не зна, зашто је тако радио, тек он није могао а да не пође за њим. И онда све ближе дрвету, а затим једном великом камењу. Ту му онда руком показа на камен и док је Илија тамо погледао, у трен ока не беше ништа више њим. Само се чуло да неко јауче, али тако као кад неко под болом плаче. И сад Илију обузме такав страх, па бежи колико, али кола далеко. И као босомучан дотрча до њих, а свега га мртвачки зној пробио.

„После знао је већ да су на тоне месту још одавно стрељали неког човека и да је ту сахрањен; онде где је утварн од једном нестало. Због тога се и пићају такве слике на тим местима. А то није ниште друго него душа онога несрећника, јер она не може наћи никако мира, већ мора непрестано да тако лута и крстари. То није и није хришћанска земља и кажу, да одмах после сирти њоме овлада нечастиви. И тешко ономе који туда нађе".

„Ах, ах!"

„Јест, јест!... То је прича из старина и истинска је. — Али сад хорамо већ сваки у своју колебу. Лаку ноћ, Рајко!... Сутра пре но што пођем у село, свратићу тебе" ...

И у прозрачној светлости недре зимске ноћи њих нестаде редом једног за другим.

VIII.

Дуго не могаше Рајко заспати.

Успомена на Тићу и негдашњи живот гонила је непрестано његове мисли. Цела прича чинила изгледала му је као нешто грдно велико, пуно ужаса и страха, као нешто што је мисао његова мозга умарало, а на немирну душу спуштало сенку ужаса и несигурности. Он пређе лагано руком преко главе као да је хтео отворити и напоље пустити оно што је као тешки терет тамо лежало. Беше му као човеку који све дубље тоне у житку, тешку масу, која се све јаче стеже око њега; све нејасније бивале у глави, све теже његово замореио дисање.

Он лагано устаде са постеље. Широка пруга сниже месечине улазила је кроз њихи прозор просијављи своју бледо-сјајну светлост по његовој постељи. „Не вала лежати на месечини", помисли Рајко. „Зато и не могу да заспим". Он заиграо жижак поново. Од једном му се учини као да на поду неко корача. Ко би то могао бити? Чика зацело не! Они су већ одавно у сну. На крак неко је јамачно тамо корачао. Он очекну неће ли когод доћи или ће бар нешто залајати. Нико. Свакако да напољу никога није ни било. Он махну главом. У њој је осећао такав притисак и тежину као да је олово унутра. Задовољи се на опет седне на постељу. Жижак је треперио лагано, тужно и слабо. У другом куту није могао предмете распознати. Досадна, несносна полутама, баш као кад и душу човечју обузме мрак; мисао се изгуби и целом спагом овлада чудна малаксалост.

„Јадна Тића!“ помисли Рајко. „Ко би још могао о њему тако штогод и да наслути. А истина је за цело, над чика каже. Како ли му је могло бити само онда? Господе Боже велики!... То мора да је био бол, страшан и велики бол... Хм, хм!...“ Он као да гледаше пред собом Тићино онакажено лице са великим, искоачењим очима. Од ужаса он се стресе и главу загњури међу колена.

Не; на њему је за цело било некога. Чуо је, збиља, тешке, јасне кораке. Он отвори врата и изађе у снежу, чисту и хладну ноћ. Јака струја хладнога ваздуха уви се са свију страна око њега као какав тешки огртач. Он осети како му сва снага задрхта и како се студен проли кроз цело тело. На изнад њему се учини као да га свежина зимске ноћи поче освежавати. У глави осећао је нека пријатност; душа се ослобађала несносног страха.

Он пође узаном путањом. Куда? Ни сам није умео рећи. Месец је стајао високо на небу и бацао своју тиху светлост преко заспалога поља. Око круна високих топола као да се надвијали венци слабе светлости. Са мирнога поља, које беше покрио са свим танки слој правога снега, одвајало се као лако светлуцање од одбијених месечевих зракова. Пут је изгледао црн и тајанствен и јасно је одударао у чистој белини широке равни.

Мир на далеко. Мир, широк и дубок мир недре зимске ноћи. Чак ни псето да се јави, чак ни кола далеког намерника да зашкрипе. Само што је од Мораве долазио слаб, испрекидан и расплинути шум.

Рајко иђаше даље. У неизвесности, у незнаном страху он је осећао потребе да тако дуже потраје. Изгубљен, бачен на широко пространство заспале ледине; изгубљен, бачен на широку стазу људскога живота. За тренутак: као поплашени коњи кад отму нах и рука изгуби јачину узде — и све даље тако, даље и у смртном страху. Он не могаше од својих мисли. Последњи напор снаге волшне, и оне полете даље, даље незнано куд... Хај, како јуре и тоне! Ко ће их још задржати? Нека трчи само што трчати може!...

Потајно сажаљење савијало се око њега као какав тајанствени ошуд. На широкој пустари осећао се бескрајно сам. У непојмљивом болу, што гасустиже, он заборави на све догађаје данашње вечери: и Тићу и чику и све. Био је сам, потпуно сам, са својим тешким мислима, са својим великим јадом усамљености и остављености.

— — Хе, хе, смејало се нешто у њему, дивље, подивљо. Такав је живот! Сањај о њему и куј среће, слатку срећу, а дани јуре и месеци пролазе; година годину сустиже. Ко си и шта си!... Останио си и свет и људе; побегао си и сакрио се од њих у својој рупи тамо. Живео си за се као пустињак последњи, без збора и говора, без смеха и радости!... И док се други суочају на сунцу свога живота, у срећи свога рода и народа, ти си остао сам, бескрајно сам, последњи изданак своје куће... А живот, а срећа?... Је ли већ све прошло, већ све?...

И њега обузе неисказана чежња за животом, за људима, за њиховим плачем и смехом. Они бар знају зашто живе. А он... јест, шта је он имао?... Као последњи

Бачки оркестар српске гимназије у Сомбору

живео је тако од данас до сутра. И ако умре, умреће сам, као некрштен; ни свеће да му неко придржи...

„Лудило!“ помисли Рајко и нехотице удари путем што је селу водило.

...Како је све празно, празно, празно!... А на души прно, ах тако прљаво и црно као у паклу. Ништа, потпуно ништа. Ни једне искре светлости, ни једне звезде на целоме небу. Куда? Ни коју страну?... Опет натраг у јаму, где ни једног светлог зрака нема... Кртица? — — Јест, јест!... само оне тако живе у вечном мраку, у пустој тишини.

Слаб и разбучен осмех сажаљења над самим собом лагано прође преко његова лица.

Он иђаше даље у тешкој неволи, у грозном страху. Гонио је свој живот мучећи се са тешком прошлошћу и не

могаше се с места тећи. „Без сумње све је пропало“, мишљаше он. „Све је тако криво пошло а ја нисам могао распознати!“ . . .

Он махну главом. Ни најмање није умео разумети овај цели обрт. Још од увек тињала је тамо на дну његове душе бојазан пред оном моћи што се страст зове. Још некада он је тражио лагану, тиху реку, мирну као мирно летње подне; плашио се од бујице планинскога потока; од онога страшнога ветра што од једном страховитом снагом оно стално, у човеку укорењено, понесе једним подухом као отпало суво лишће. Није за тим жалио. Боље најзад лагано сагоревати но као сјајни пламен на један-пут букнути и ишчезнути . . .

И сад ето! . . . Тамо на дну његова мозга рађала се чудна мисао, која је све то гледала као правно, без смисла, глупо . . . А стална жеља распињала је његове груди . . . Живота, живота и светлости! Проживети и ишчезнути! . . .

Пред њим лежало је село у дубоком сну. Још овде онде само видела се слаба светлост, где лагано продире кроз замрзнута стакла. Он прође поред једне, па и поред друге кафане. Лагано као ликовац који се боји сродне, туђе душе. На широком путу нигде човека. Из друге кафане код Спире Грка допре му тужна, развучена песма:

„Драга моја, јеси ли заспала,
„Јеси л' мени места оставила?“ . . .

Глас танан, без боје и пропиен. Налично је пре на последњу, надгробну песму.

Рајко мину светлост са кафанских прозора и изгуби се у споредном сокаку.

Кад би се створио само крај ње!

И он заста де, укочен од грчева, чежње, страха и очекивања.

Баш данас осећао је потребе бити с људима. Баш данас хтео им је у лице бацити оне ужасне муке што су његове груди тако стезале. И на целом широком свету он не имађаше никога другога, никога ближега од оне жене, која исто тако беше остављена и бачена. Жудња га је распињала, болестан беше од сама себе.

„Сад разумем зашто се душа није око ње“, мишљаше он. „Наша несрећа спојила нас је и можда ће скоро доћи, да мени треба више њене помоћи него моје њој“.

Па се онда сети онога Рајка пре неколико недеља.

Самоме себи изгледао је као туђ и непознат.

А за то време шта се догодило? — Он сам не знађаше дати никаква одговора.

Још само неколико корака! Удар срца као да му се пео у само грло.

Кроз писки прозор указа му се пријатна светлост. „Хвала Богу!“ помисли он и осети као да се нешто огромно тешко откотрља са његова срца.

И пред њим опет искрсну бледо лице остављене девојке са тужним, исплаканим очима. За тренут само затрепери поглед у онај лик. Нека се пробуди нови живот који су време и туђа кривица убили.

Он отвори писка вратанца и уђе у башту. Кроз полузамрзло окно прозорско видео је Цвету где седи крај пећи.

Уплашен поново застаде. Ако га је когод опазио? Зар је о њој било говора и иначе? Зар да и он учини да се још тежи камен баци на њу?

„Проклети сте и остављени обадвоје! Удружите јад и невољу своју!“

И лагано припући дисање на сваком кораку, он закуца тихо на врата.

(наставиће се)

Молитва

Ћут нераван, време ружно,
И све горе сваким даном,
Ал' ја ипак у град идем
На коњицу своме вранom.

Летим, јурим без обзира,
Кадшто не знам ни куд скренем;
Док драгиној кући дођем —
Ја ни Бога не споменем!

Али кад се од ње пратим,
Већ се с тајним страхом борим.
Често небу очи дижем
И молитву тиху зборим!

Соколљанин

Живот Карађорђев ван Србије и смрт његова*

Знаменито је и за Србина свето ово место, на коме се данас искуписмо. Ово је огњиште овог бесмртног српског великана, коме се данас помен чини. Овде се уздизала негда кућа, на чијем се огњишту загревало оно срце које је куцало за цео српски народ. Овде је била кућа бесмртног Карађорђа Петровића, који пре стотину година својом снажном мишицом разби и високо уздиже заставу српског ослобођења, који разбуди Србе из дубока сна, те раскидаше тешке ропске ланце.

Одмах више ове цркве, задужбине Вождове, уздиже се брдо *Опленац*, одакле се види скоро цела Шумадија, је била прва скупштина, на којој је Карађорђе изабран за *Врховног Вожда Српског Народа*.

Мало даље, у десно од Букуље, плави се *Космај*, у чијем се подножју налази село *Дрлупа*, где је био први бој, где је српско оружје први пут победило.

Погледа ли се од Букуље на лево, ено се поносите уздиже *Рудник планина*, на којој су развалине града, где је Карађорђе први пут показао вештину, како се градови опсеђују и освајају.

Од овог великог круга, од питоме Шумадије, ширио се све даље и даље онај страховити талас српског устанка, који је захватио брда и планине, равни и долине, докле

В. Ешкињевић — Музиканти

та позорница оним знаменитим догађајима када Срби почеше борбу за слободу. С Опленца може се сагледати, према долини питоме Мораве, село *Вишевац*, где је први пут угледао свет онај српски бесмртник, којега је дух толико силан био, да је задахнуо живот српској души, да је разбудио лавовско срце у српским прсима.

На другој страни, према Букуљи, ено, беле се куће села *Орашца*, где је била прва заклетва за устанак, где

*) Говор Г. Миленка Вукићевића, професора, који је држан о осамдесетшестогодишњем помену Великог Карађорђа 13. јула у Тополи.

није стигао до ваљева брзе Дрине и златоносна Тимока, до плава Дунава и тихе Саве, до врха Косовске Равнице и Новог Пазара, старе столице српских жупана.

Али мени данас није намера да износим свеколика дела бесмртнога Вожда. Није ми намера да помињем битку на Иванковцу, где некадашња раја побеђује султанову војску; ни славну битку на *Мишару*, где је преплануло лице Тополског јунака у боју светлошћу сијало, где је његов танак глас грмео као оркан, где се његов високи поврћен стас у страховитој борби исправљао, те снагом својом представљао исполинску снагу српског народа, која

је толико векова прикривена била. Неће истицати ни битку на *Делиграду*, где се поклачи сила турска пред појавом Карађорђевом, ни пад тврдог *Београда*, који су раније једва освајале стотине хиљада европских војника предвођене најчувенијим генералима. Неће описивати ни оне страховите напоре 1809. године, када је само силан дух, снажна мишица и гвоздена воља Вождова одржала Србију да не падне Турцима у руке. Неће помињати ни бојеве на Новом Пазару, на Јасици, Варварину, Лозници, ни рад његов око уређења војске и државе, ни велике напоре с вештим дипломатима европским. Хоћу да говорим само о последњим годинама живота Карађорђева, хоћу да говорим о његову животу ван Србије и о смрти његовој.

За време српске борбе у правом устанку највеће су наде полагане на Русију. И баш те наде, услед политичких прилика, изневериле и српски народ и Врховног Вожда и све војводе, а историја ће рећи зашто је то тако било. Букурешки Мир није заштитио српске интересе у овој мери колико су то Срби очекивали. Сам онданшњи руски цар Александар I признао је да Србија Букурешким Миром није заштићена ни оволико, колико се он надао.

Срби, примивши неодређеношћу Букурешког Мира, ступише поново у борбу. И мален број српских ратника 1813. године изађе пред небројену војску турску, која нагрну са свих страна. Срби напрегоше свеколику снагу, али та снага беше незнатна према сили целе турске царевине. И Срби после крвавих бојева и великих жртава посрнуше. Врховни Вожд, у најтежем тренутку, окољен пакленим духовима и препреденим дипломатом — преваром би изведен из земље, за коју се 10 година онако храбро борио. Сам Карађорђе, у једном писму од 30. новембра 1813. године, о свом одласку из Србије вели:

„Несрећа је судбину предухитрила те је наша дрвља „отаџбина пала више због вероломног вероломства, него „због оружја силног непријатеља."

Главне виновнике пада Србије и своје несреће именује сам Вожд. Он вели, да је онданшњи дипломатски агент *Недоба* са онданшњим митрополитом београдским Леонтијем направио план и пад Србије извео. Сам Вожд, пишући гроф Ивелићу у Русију, у поменутом писму вели: „Кад сте били у Србији наговарали сво Вашој Светлости намеру човека, који је о паду Србије радио. И сто, епископ бивши Леонтије успео је преко колешког саветника Недобе и довео нас је до пропасти."

Иста ова два човека завела су Карађорђа, да пређе у Аустрију. У поменутом писму Карађорђе вели о свом преласку:

„По приглашењију вероломника ми (смо) оставили нашу отаџбину и прешли у државу Аустријску."

Преваром ових однах се користила Аустрија. Карађорђа дочека у Земуну генерал Привека, одвоји га од породице и пошље у манастир Фенек под оружаном стражом. Аустријске власти ослене му породицу до голе душе, скинувши им и хаљине с леђа, што су од вредности биле. Плењећи и отимајући од оних који су тражили уточишта, полицијски старешина у Земуну рекао је жени Карађорђевој: — „Одај госпо сад срамно, то ван је учинила ваша Русија; а да сте се држали нашега двора, не би сад тако срамно давала."

Добивши Карађорђа у своје руке, Аустрија га је слала из затвора у затвор: Фенек, Голубинци, Вараждин и Грац јесу места, у којима је тамновао Вожд под јаком стражом. За то време кушало се разним обећањима да се придобије Карађорђе. Нудила му се и владалачка титула, само да буде веран од Беча несару. Карађорђе је то одбио и надао се да ће га руски цар спасти.

Скоро годину дана тамновао је и туговао Карађорђе по аустријским тамницама, докле га је народ његов у јаду, бежећи испред турских џелата, довикивао:

Ђе си данас Петровићу Ђорђе?
Ђе си данас — није те ни било?
Зар не видиш, јада ти видео
Да ти Турци земљу осводише.

Најпосле, захваљењем руског цара, избави се Вожд аустријских тамница и пође у Бесарабију за Хотин, где је стигао тек о Митрову-дне 1814. године.

У Русији, у Хотину, Карађорђе је провео до Тајовског Устанка, радећи да помогне Србима и чекајући време да се врати у Србију. Кад плану устанак, позваше га, и Срби из Србије и они који беху у Аустрији, да дође у Србију. Али, налазећи се под заштитом Русије, не хташе доћи без допуштења царева, већ одмах скупи око себе војводе, које су биле у Бесарабији, да се договоре, како да се помогне српском народу. Реше, да се обрате цару Александру, да заштити Србе од нових турских насиља. Молба би написана 22. јуна 1815. године и послана цару по Младену Миловановићу и Михаилу Чардаклији. У овој молби износи Карађорђе узроке новом устанку Срба. Слика у најживљим бојама страховита насиља турска и завршује молбу овим речима:

„Бедни народ српски у последњем надисају ваше „Богу и Вашем Царском Величанству, своме најмилости„вијем Заштитнику за брзу — ма којим начином помоћ —, „и пуну наду полаже на Вашу највишу милост. Познао „је и мене у отаџбину, али ја, пошто сам под заштитом „Русије, без Вашег најмилостивијег налога писам ни могао „ништа одговорити."

Одмах за овим послао је Карађорђе у Србију Вујицу Вулићевића, да се нађе поред његова кума Милоша. Уз то му је казао место, где је у Тополи био закопао 12.000 дуката, да их исконта и преда Милошу да их он употреби за прве потребе народне. Кад се Вујица састане с Милошем у Болечу близу Београда, и кад Милош саслуша поруку свога кума запита Вујицу:

„Шта мисли Карађорђе? Хоће ли одмах и кад ће, „или неће сад? Ово се отвара нов рат и Бог зна како „ћемо се и кад умирити; а он би то све сад, после то„ликог свог и народног страдања, боље и вештије умео

„него ја и ти и ико други, кад њега и Руси и Турци „добро знају."

И заиста, у време оних великих напора у овом новом устанку, вероватно су Милошу ове речи од срца потекле.

Међу тим она Карађорђева молба стигла је руском цару. Он се сети неправде учињене Србима Букурешким Миром, па, пошто је сад била сатрвена снага Наполеонова код Ватерло-а, он науми да се заузме за судбину српскога народа. Српско питање постаће једно од „*питање части за Русију.*" И после неколико дана руски посланик на Порти запита султана: „Какав се то рат води у Србији противно Букурешком Миру?" — Осим тога Русија поче прикупљати и војску на граници Турске чинећи диверзију у корист Срба. Све ово беше последица молбе Вождове. То беше једна од великих заслуга Карађорђевих, која се до данас редовно преувећала.

Видећи Порта да може запливати у нов рат с Русијом због српског питања, похита да се измири са Србима. Зато народи Мараш лија да се пошто пото измири са Србима и Мараш лија се измири. Ето, како је Милош први пут дошао до мира крајем 1815. године.

Карађорђе прешими 1816. године у Хотину а у пролеће већ га налазимо у Петрограду заједно са Младеном Милошановићем, Антонијем Пљакићем, Михаилом Чардаклијом и писаром Лазом Тодоровићем. Намера овог његова пута беше *замолити цара да буде милостив избавити народ српски од Турака и да га пусти да иде у Србију.*

Милош, који се на онај начин измири с Мараш лијом, не само да не жељаше да Карађорђе дође сад у Србију с оним војводама из Бесарабије, већ не тражаше ни оне које пређоше из Аустрије. Стојан Чупић још раније, 1815. године, би издан Турцима; Петар Молер и Радич Петровић удављени у Београду а Мелентије Никшић убијен у Шапцу. С тога, чим сазна да је Карађорђе отишао у Петроград цару, пошље свог политичког агента Михаила Германа да удари на Бесарабију а одатле заједно с Петром Добрњцем у Петроград па да поради где треба не само да се не би вратио у Србију Карађорђе и друге војводе што су у Русији, већ да им се забрани мешати се у на какав посао који се Србије тиче.

Герман је крио намеру својега доласка, али је Добрњац то сваком причао, па је и Карађорђе дознао за све то. И 12. јуна 1816. године напише Милошу писмо у коме га прекори и напомене, да такав рад не води општем добру. У писму вели: „Такве сплетке наносе стид не нама, већ народу, коме сам 10 година управљао."

Његова љубав према народу била је толика, да није гледао на ове сплетке које су против њега спремане. Док је Милош радио преко Германа да Карађорђе не дође у Србију, дотле Карађорђе, по истом Герману, пише Милошу 29. јуна 1816. год., и извештава га да се у Мелентија Никшића налазе на чувању његових 4000 дуката, те му шаље признаницу, да новац узме од Мелентија и употреби на народне потребе. Писмо је пуно топлине и љубави према народу и жали што га због кратког времена не могу у целини навести, јер је верно огледало племените душе бесмртнога Вождa.

За време својега боравења у Петрограду, Карађорђе је три пута пред цара излазио. Али његове жеље нису се могле остварити. Од цара је добио одговор: да повратку његову у Србију сад није време. И он се с тугом на души врати натраг у Хотин.

Септембра 1816. год. потражише пасоше од власти и Карађорђе и војводе, да се врате натраг у Србију. Власт, око 1. децембра, даде пасоше свима, осим Карађорђа и двојице његових писара. Али како беше пао велики снег и настала јака зима, то и војводе остадоше за ту зиму у Бесарабији.

Међутим још раније, 1814. год., беше основано грчко друштво названо *Хетерија Филике*, које беше задатак да побуни и ослободи све хришћане Балканског Полуострва. Неким поглавицама тога друштва паде на ум, да Карађорђа, као најнебеснијег ратника и најчувенијег међу свима на Балкану, уведу у то друштво. Тога ради пошљу из Јања у Бесарабију *Ђорђа Олимпија* званог *Јорговa*, који се раније, још из ратовања, познавао с Карађорђем, да се састане с Карађорђем. Јорговић без пасоша дођаше затвора у Кишењеву, те га власт једва пусти на јемство Луке Лазаревића и Добрњца. Из Кишењева отиде Јорговић у Хотин Карађорђу и саветаху се негде око Божића 1816. г. Јорговић изнесе пред Карађорђа жељу најславнијих чланова Хетерије.

Карађорђу, који је чамио у туђини, синула је нада, да на тај начин може доћи у отаџбину, да може видети она брда и поља где је света утеглао; да може видети земљу, за коју се 10 година борио, коју је својом крвљу толико пута оросио. И Карађорђе је пристао, тражећи само да се то чува у тајности. Али тај посао, због велике зиме, одложи се за пролеће 1817. године.

И у Кишењеву и Хотину зуцкало се да Карађорђе намерава на пролеће поћи у Србију, али како, то се није знало. Из Бесарабије за ту намеру јављено је Милошу. Милош, страхујући од те Карађорђеве намере, посла још 4. марта 1817. године молбу руском цару, у којој га „коленоприклоно" моли да се Врховни Вожд и оне војводе с њим никако не пуштају у Србију, већ да се што више удаље од граница подунавских кнежевина. Истога дана писао је и руском државном министру гроју Капо-дистрији. Да ли утицајем ове молбе или из којих других узрока, не зна се, ток је од Карађорђа тражено да се уклони из Хотина и поиште дубље у Русију. И он је пристао да иде у *Милороде*, у Тавријску губернију, ноћца и с тога да би заварао траг својим намерама.

Крајем маја 1817. год. Карађорђе са својим пошком Наумом Крнаром и Јорговићем тајно остави Хотин, пређе преко Прута, дође у Јаш, где проведе неколико дана, па га Јорговић одведе ноћу у врт куће Инсилантове под Га-

лате близу Јаша. Ту је остао 4 дана и за то време имао је три ноћна састанка с привржницима Хетерије.

На првом састанку ступио је у Хетерију и положио заклетву за себе и цео свој народ на вечиту мржњу против Турака и да ће спина силама радити, да се сви хришћани под Турцима, без разлике народности, ослободе турског јарма.

На другом састанку решено је да, чим дође у Србију, узме управу земље у своје руке помоћу својега угледа и својих веза. Прва брига да му буде подићи у Србији школе, да подигне фабрике за ливење пушака и топова, који би се употребили кад дође време.

На трећем састанку договоре се, како ће Карађорђе доћи до граница Србије.

Члан Хетерије Михаило Леонарди, Пелопонезац, пођаник руски, набави пасоше за Мехадију за себе и двојицу пратилаца т. ј. Карађорђа и Наума. Одмах за тим погоде велика кола (брановинска) у којима сместе Карађорђа да лежи као болесник кога воде у Мехадију. Ово је учињено тако с тога, да би се избегла опасност од аустријске полиције, која је могла познати Карађорђа по необичном узрасту и насти лица. Јоргаћ допрати Карађорђа до аустријске границе, и Леонардо преко Буковине, Трансилваније и Баната, срећно избегнувши аустријску полицију, доведе Карађорђа у *Белу Цркву* у Банату, где је провео неколико дана у кући Чучук-Стане. Затим на Петров дан 29. јуна 1817. године пређе Дунав код градића Рама. Ту га позна кнез Максим Рашковић, који је био ћумругција, па како се Карађорђе није хтео казати, а био се прерушио и косу опрљио, то се Рашковић чинио невешт. Карађорђе одатле преко Пожаревца, Липадица дође на Мораву код Оранја и пређе је, па се састане с Вујицом Вулићевићем код Велике Плане. Карађорђе је још раније Вујици био послао једну мараму затворене *боје*, с једним завезаним чвором, као знаком да ће доћи.

Кад се састане с Вујицом, онај му рече: „Зашто, господару, дође у ову ватру?“ Карађорђе се лутну и одговори му: „Не знаш ти, што сам ја дошао!“

Вујица, преко *Анте Протића*, јави Милошу у Београд да је дошао Карађорђе. Милош кад то чује пренеражен се као громом погођен и једва је могао запитати Анту: „Шта је поручио Вујица?“ — Анта му испоручи намеру доласка Карађорђева, и Милошу се обрте око главе она соба у којој је разговор вођен. Паметан и гипког духа, Милош одмах схвати опасност доласка Карађорђева. На пошто су пре четири месеца пале главе кнеза Симе Марковића, Павла Цукића и капетана Драгића, то нека падне и Карађорђева. И он се реши: да убије бесмртног Вождa, својега венчаног кума. Одмах се договори с Наумом Ичком и Павлом Сретеновићем о начину, како да се то изврши. И одлучише да то мора извршити Вујица. С тога Анту Протића одмах баце под стражу, а 7. јула саставе писмо Вујици и потпишу свих дванаест нахијских кнезова, који тада не беху сви у Београду, па по Павлу Сретеновићу пошаљу Вујици: да Карађорђа лиши живота и главу му у Београд пошље. Ако то не учини и своју ће главу изгубити.

Кад је Милош све ово уредио и опитро наредио да се изврши, оде са неколико својих присталица везиру у град и јави, да је Карађорђе дошао. Везир се сневесели, па после дужег ћутања рече: „Ако је дошао са знањем двора руског, онда нека на слободне дође, али ако је друкче дошао, онда те опоменем, Милошу, да будеш веран султану и да одржиш мир у народу, а сво ти на услугу сва моја војска која се у Србији налази, и обећавам да ћу, ако потребно буде, за кратко време скупити 50.000 људи.“ Милош одговори, да му није потребна војска већ да ће он са својим људима досадити Карађорђу.

Док се овако смишљало, како ће се извести ово страховито дело, дотле се Карађорђе бавио по селима око Велике Плане а највише у Радовањском Лугу, на ливади неког Драгића Војкића.

Ту је бесмртни Вождa, тај неправљени српски ратник, пре 86 година, у вече 12. јула последњи пут гледао како сунце својим светлим и топлим зрацима обасјава ону земљу за коју је он десет година ратовао, коју је толико пута својом натопио крвљу. Сутрашњи дан, 18. јула 1817. године, није затекао жива Великог Карађорђа. Његова се родољубива и јуначка душа винула у наручја Свевишњега, а глава му је пошена његову куму Милошу Обреновићу. Душа бесмртног Вождa отишла је, а дела велика и слава остала су да се помињу докле год траје јунаштва и слободе, докле год траје и једног Србина који слободу цени.

Завршујући ову тужну историју о трагичној смрти Великог Вождa из дубине душе кличем:

Слава му!

Ruines d'un chateau

(К фантазији П. ЧАЈКОВСКОГ Бр. 2).

Магловита прошлост прикрива стијење,
На коме се древне развалине дижу
Завијене тајном времених таласа,
Што се нагло губе и у вјечност нижу.

Ноћ је ....
Дубоки мир се шири ....
Под велом невида тавног
Тријона ружица мири ....
Пучином покоја равног
Тек лавор продире меки
Из сфера мртвих, далеки'.

Посвуд је живот клон'о,
Ни гласа људскога нема;
И свето позовно звоно
У храму уклето др'јема;
Под руком смрти више
Ни цвјетак ситни не дише.

Ах, ту је уснула вјечност,
Г'дје дивља ружица цвјета,
Г'дје тупа тишина само
Повире изнад св'јета
Ко уздах вечерње сјене
Западом обагрене ....
. . . . . .

Лагано се ноћ овија
Око древних развалина
И прикрива прошлост њину
Да не сину:
Као н'јеми, крвни знаци
Кад небески упру зраци
Своју свјетлост
У ту тмину ....

* * *

Много је умрло људи, много јунака пало,
Ал' једни су само ноћни
да живу у гробу свом,
Над једним Еребос крили, над другим ловор цвјета
И зубља бесмртне славе изгара пламеном.

* * *

Магловита прошлост прикрива стијење
На коме се древне развалине дижу
Завијене тајном времених таласа
Што се нагло губе и у вјечност нижу.

А бл'једи мјесец
Загледа у њих:
Ко да би хтјео
Да скине вео
Трагове што је
Сјају замео';
Да св'јетле зраке
Жаруље ноћне
Васкрсну својом
Небеском моћи
Уснулу прошлост
Из сјетне ноћи ...

Ал' камени знаци
Зан'јемели стоје
На разбоју коби
И прошлости своје;
Јер немила судба
Не извиче руке
Изнад жртве ове,
Која се без муке

Улазак у манастир Св. Арханђела

Сва подаје снази
Што се смрћу зове ...
. . . . . .
И мирно се ноћ овија
Око древних развалина
И прикрива прошлост њину
Да не сину;
Као н'јеми, крвни знаци
Кад небески упру зраци
Своју свјетлост
У ту тмину ...

Душан С. Вукић

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНИ ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋУ

(НАСТАВАК)

XVII

Јакле свршено је. Шемси-паша је на чисто; али му је сад сто пута горе, већи стид, срамота, и жене му се свете! осветила му се Фати-султан ... Све мисли на њено ново понижење, и на њен сеоски који му пуномоћник предаде, показа; с њим леже, с њим устаје; како ће кроз град с катраном на образу! ... „Мисли сад, кад ниси пре мислио. Затвори се у харем, као твоја жена. Њу је затворио од младости закон; тебе под старост твоја лудост. Хтео си, учинио си, осрамотио си се, па сад седи, ако хоћеш да се људи не подигнуту кад те чаршијом виде, да се жене не кикоћу кад те махалом опазе". Тако мисли; а после куне брод који хаџуз-Ахмеда и његов харем из Цариграда понесе, и тахтариван који рођаку цара царева у његов пашалук донесе. Ни он налази на ковања, ни пашиница, ни пашић, Бал-беј. А буд се оволико осрамотише, ту да бар више не страхују, друкчије би било, лакше.

Мисли паша како да се опрости страха, кад не може срамоте, никад ни до века; мисли и са женом се покаткад, даву, а и поћу, разговара. Она вели да испрате Вал-беја у Цариград ... „Какав Стамбол, женска главо!! Зар мислиш да је Војводицина Стамбол далеко?" — „Е ја друго не знам ... У Бурсу, код брата ми". „Ej! Стамбол и Бруса, комшија и компања". — Валла'! тако. Шта да се ради, аман, Јарабби!"

Једно јутро, пашиница устаде, уми се, узе абдест, отклања јутарњу молитву, па изиђе пред пашу, пешто да му каже. Он седи у једној затвореној соби крај мангала, у антерији и кулаву, скрштених ногу, и пуши. Загледао се кроз прозор у голо дрвеће. Хладан, зимни ветар дува грозно, голе. „Као дилењије (просјаци): голе, клате се, милостињу траже, још од људи, него од Алаха. А Алах, благ и милосрдан, није као човек: да јаспру, па се големи, милостињу дадох; дарићеће их пред цветом, на лишћем, на родом. Он, благ и милосрдан, и окон неће трепути. Аллах! Ама и осветљи си. Ко на тебе један час заборави, сто година му се светили".

Из мисли га трже пашиница.

— Пашам, чешеки'н пури, (Пашо мој, очни ми виде).

— Што има, ханум? ... Седи.

Она седе ниже његова миљетета.

— Сну ноћ ниси спавала ..., и ти ... чула сам где у повоћи шиће ... Нисам могла спавати, мислила сам, и смишљала сам да ...

— Нека је хапрли (срећно)!

— Да зовеш, очни ми виде, пашу Шкодрољу: да он иде мула-Халиму. Он може да ... И узе му пешто шапатати; шапће дуго.

— Ашколеум! Сто пута нека ти жена савет дâ, једанпут га прими. И ја ћу да примим сад, једанпут, твој савет. Паша Шкодралија ми је као отац, воли ме, јер ме мој отац, његов друг, на сакрти њему у аманет остави. Кад сам млад био, често ми је *мејтуш* (писмо) рачао, учио ме, саветовао ме, и говорио ми: „Ако те снађе, не дај Боже, нека лопотина, тражи помоћ у мене... А он је оном тополичком вуку, медведу, и земљак, и друг, и добар пријатељ ... Ићу да му пратим мејтуш и у њему селак сад одмах.

И отури чибук, а узе: перо, дивит и хартију ... Прво зажмури, па поче гушити пером с десна на лево...; на колену пише. Испрати писмо по тројици; страх га да се један у путу не разболи, те да писмо не однесе.

И скадарски паша, чим прими писмо, и прочи га, пође на пут. Дође у Лесковац, сину својега ујнаша другу.

Шемси-паша ну све каза ... Посла га мула-Халиму на разговор, и на договор ...

— Мула, стари друже, пријатељу, рече мули скадарски паша (пошто се с мулом изгрлио, уцитали се за јуначко здравље и испушили по три чибука), крупан човек, као мула, мулиних година, у њиру расечоном позади од пета до струка. Голем сам пут, пријатељу, учинио, и пека Алах да да ми је за ваљу. Ти, мула, пријатељу, чуо сам, ћеш још да се светиш Шемси-паши? Доста! Довде што си правио, сваки рече аферим! одовде што би, сваки би рекао јазук! Алах за један грех једну казну, за голем голему, за мали малу. Ти, мула, пријатељу, ћеш две! Немој! Срамоту си за жалост; немој још и жалост за срамоту. И после, мула, ти си се светио како се Арнаути не свете. Како да си му убио сина, а да не направи оно што направи. Ама кад је било, хајде се са Шемси-пашом измири.

Мула извуче ћилибар на чибуку из уста, па се загледа у пашу.

— Што не гледаш, мула? Не зборим ли добро?

Он ништа не одговара. Гледа га.

— И после, муло, Шемси-паша се заклиње у Алахову љубав да није крив; да ти није он сина ...

— Аман, паго, главо Скадру! Аман! ... Ха! ха! ха! Безбушник! И лаже и узима у уста Алаха и пејгамбера! Јарабби, како трпиш?! Како му не пустиш у зиму врео камен на главу, да му разрескаш главу ... Из пакла камен да пустиш ...

— Остави мене да зборим, мула, гост сам ти ... Тако! Пуши и слушај. Он није крив, заклиње се. Сина су га, мула, убиле харамије; он ће ...

— Алла'! Ху! Алла'! Ху! ...

— Мула! Мула! Ниси дервиш ...

— Нисам дерњаш, али ћу да постанем, и напаз ћу да будем, од чуда... Чудо! Чудо! Чудо!... Толико ли може Турчин да лаже?! Харамије сина мојега...

— Мула! Полако, пријатељу! Не треси се! Да плачеш, да кукаш, да се спаљеш, да певаш, па ништа... Аман, за Алахову љубав, пусти све да кажеш... Није, каже, делат; ама кад ти... он ће ти платити крвнину. Крвнину понекад плаћа све село где је крв учињена. Је ли?... Онде би требало сав град да плати, Прокупље, ту је крв учињена. Ама Шемси-паша то неће: неће да удара намет на сиротињу. Турски регови крв учињили; турска ће глава да плати. А? Говори сад мула?

Мула сад опет ћути. Гледа скадарског пашу.

— Кад си био млад, твоје су ми очи било књига, писана на арнаутски. Сад ту књигу гледам, а ништа не могу да разберем. Да ли се књига много читала, па се слова позабила; или сам ја толико остарео да ништа не видим? —

Мула ћути.

— Ти ћутиш, мула, ја ћу да зборим. Селам ти од Шемси-паше: хиљаду лира уместо хиљаду гроша; и коњак у Румелији, и један у Анадолији; и чифлук у Тракији, и један у Македонији; и даје ти сву ергелу из Мире; и даје ти сво робље из конака; и даје ти...

— Аллаха! Вижу мула колико може, и отури чибук од себе далеко; жар се просу по ћилиму, а он то не гледа, него рашири руке на груди, притисну их, и уз да јечи, да стење; брада му се уз то трести, много; кишом му грунуше сузе...

— Што ти би, мула?! шта паша зачуђено, видех га овако промењена, необична.

— Аллаха! простена мула, а не диже руку с груди.

— Да те не прободе?

— Прободе ме нож; ударише ме куршуми. Алла'! Алла'! Рана!...

— Од шта рана, пријатељу?

— Ћеш да ти причам једну причу, мој пријатељу? Ћеш да ме слушаш?

— Причај, пријатељу. Слушаћу те од сад па до века.

Мула непрестано држи груди, клати се и поче причу полако, тужно, не гледајући у пашу, него у шареп ћилим на поду.

— Био један човек, ко зна одавно, у старо време, па скривио нешто; а суд нареди..., нареди суд да се исече рупа, да се тај кривац закопа у њу таман до појаса, и за четрдесет дана, који год њиме него прође да га каменује. Исекоше рупу, закопаше га онако како је суд наредио; и за тридесет девет дана ту био, ни јео ни пио, и који год је прошао, на њега се каменом бацио (ко великим, ко малим, како је коме срце било), и он жив, нигде ране, само понека модрица! Чујеш, пријатељу?... Кад би четрдесети дан, ето ти једнога; баци се на њега, ама не каменом, него ружом. И види чудо! Груди му се расцепише, па дође, и из ране покуља крв као из кладенца вода!... Опет прошао свет, али га не каменује, и ако њиа рока још до крака. Прошао људи и чуде се: „Алла'! Алла'! Ко ли га четрдесетог дана уби, кад на тридесет девет нико по могао. И чиме ли га, Алла', удари, кад је рана оволика?" Прошао људи и нису; а ето ти је једна жена, па не могаде да прође, но застаде и пита: „Је ли, Бога ти, чиме те ударише толико?" — „Ружом". „А, шету теран. Како може да расцепи груди ружа, кад није могло камење?" — „Каменом ме ударали знанци и непознати; ружом... *пријатељ*". То рече па издахну.

Мула ћути, а још се клати и држи груди, још гледа у исту шару ћилима; скадарском се паши узе трести брада, као мало час мула, и ударише му сузе на очи. Поче да се клати као мула, остави чибук, и говори:

— А, пријатељу, језик! То ли ти је нож, мој говор? То ли су ти куршуми, моје речи?... Није, пријатељу. Нисам мислио да те ударим ни каменом ни ружом; само сам хтео да ти кажем аманет и селам. А ти знаш, мула, мој пријатељу, да за непредат аманет на овом свету дрхте руке; за селам на оном свету се товар од хиљаду ока. Немај срца на мене! А ово што ти кажах, адет је. Ти тај адет знаш како си сазнао за себе. За крв пли крв или паре; а паша ти селам послао...

— Слушај, пријатељу. Од Шемси-паше ти селам нисам донео; од мене носи селам Шемси-паши: Да ми паре на крв мога сина, ја бих узео оволико колико се узима: хиљаду гроша, ни јасире више. Ја нисам трговац, нити мога сина крв хесапи, а он се за ту крв погађа; уместо бакарних грошева, златне ни лире за њу нуди, срам га било! И нуди ми мој његов, коњаци, чифлуци, ергелу, робље, срам га било! И опет га срам било! И још једанпут га срам било! загрме мула, пустив груди. Шта су коњаци, шта су чифлуци, шта је ергела! Да ми је са селином пратио танцију од Стамбола с његовим Сарај-Бурну, где је сарај султан-Махмудов, с Ат-пејданом, где нагибоше јењичари, са султан-Ахмедовом џамијом, где се чува Санџаги-Шериф, с Аја-Софијом, с турбама, с текијама; и танцију од Шама, елиаза Сирије, и танцију од Смирне, чеперу Анадолије, ја бих ни репао, срам га било!... Они, Стамбољије, Турци, продају и купују живот, тело и душу, и слободу туђу; ми овде у Топлици, под Јастребцем, јок. А коњ, а во, а човек — у њих све једно. За једнога роба дају нет стотина гроша, за другога пет хиљада, за трећега петнаест, као за ата. Ми овде хиљаду гроша како за крв мулина сина, тако за крв последњега сиромаха. Није ли тако добро? Алла' не прави по душу богатина једнога, а ни душу сиромаха другога, јок: све један долази... Азраил, па Азраил. Тако, пашо, пријатељу.

— Е кад је тако, слушај, не срди се, ено... И извади из недара пожну кесу, полику, па је стаде дрешити.

— Шта ћеш, пашо?

— Хиљаду гроша.

— Немој... Вежи кесу, па је врати у недра... Нећу за мојега сина крв паре да узмем, а ћу Шемси-

пашу да оставим. Јербо, добро зборим: и Алах за један трех једну казну... А Шемси-паша, змија погана, ако искаш, добио је две: ја сам змији размрскао главу; Фати-султан трупину. Остаде јој читав само реп... Нека јој га, нека се заките њим Турци... Кад умрем човек нечовека, па и на мртвом пиштољу тера, није пиште ни он човек. Одавде ако ће даље, сремота ће у воду да потоне, жалост ће на воду да искочи: сваки ће узети да жали Шемси-пашу.

— Тако, тако, пријатељу.

— Е, кад је тако, носи му селам: од мене нека не дрхти његова ханума; сви нека му по граду сербез ходи; он, нестајући се, нека не преза. Враћам му слободу, то могу; не могу бео образ. Сам га је на *хомар* турио и изгубио. А за кальаво чело и катрањив образ што му могу ја?! Сву Топлицу и Ветерницу да испрем, па ништа; јер ври, пржа образ није што пржава алина... И чуо сам, паша, да га сад зову Шемси-паша „Дангалија". Што ћу му ја. Сви је зарадио то презиме, стекао дангу (оклагак)... Ха, ха, ха! Што ко чини, све сам себи, и добро и зло... Носи му селам, паша, пријатељу, од мене нека више страха нема.

— Беса, нула?

— Беса, паша!

— Ејвала, нула, пријатељу! Што Шкодра роди и јунак је и паметно је. Ејвала!

И испушише пријатељи још по три чибука једно за друго; и остаде паша као гост нулин три дана и три ноћи: једоше печене кокошке, банице; пише кану и шербет и водише разговор о сватовима, о прошлом срећном времену, о јуначтву, и о младости и аликовању, па се опростише. Паша оде у Лесковац, да однесе пријатељеву сећу од нуле селам, а нула у Топлицу, да каже Арнаутима е се са Шемси-пашом измирио.

Никад Арнаути, Војвођани, нису горе били. Крв хтеде пасти, да се покољу међу собом, јер једни одобравају измирење, други не одобравају. Али и сад нула сиђе с куле, па кроз разјарену руљу, све од једнога до другога, говори им, обавештава их, моли их да не учине крви, да га не осрамоте сад под старост — *бесу* је дао...

Али уместо Шемси-паша „Дангалија", примив мулин селам, да пусти сина по граду *сербез*, оно се нешто друго говори.

После одласка скадарског паше из Лесковца, једно јутро, рано, из Лесковца је пошло дугачак каравана: коњићи, магарићи, а камила ни предњача. На магарићима пуни џакови, на коњићима Арапи, на камили надуна: јашмак јој све лице сакрио, а очи, плаве као зумбул, преда се гледају. Дуга поворка ова оде пут Врање...

— Чији је караван?

— Ахмеда туџара (трговца).

— Шта носи?

— Конопце.

— Која је та ханума на камили?

— Лејле, Лејле-ханум, шаир (песник) - девојка.

— А Арапи?

— Аџиџи. Сваки има сад под јашком, зар нисе видео? Од града до града иду, ударају у саз, песме вале и некају, па дођоше и у наш Лесковац, ама ни даде суртуџи Шемси-паша.

— Туџар, шаир-девојка и аџиџи! Конопци и сазови. Хм!...

— Истина за чудо; ама...

— Ама зашто је из Шемси-пашина конака, тога дана, пред зору, на задња врата изнесен некакав грдно дугачак џак, и однет у дућан Ахмеда-туџара, одакле се после караван кренуо? И зашто се уочи тога дана скидао у Ахмедовој авлији гар с тенџера?

— Гар с тенџера..., не знам, осим за Арапе... За џак: Шемси-паша је, може бити, послао по шаир-девојци и аџиџима неком своме досту топличких јабука...

— Или бал (мед), ако се може бал у џаку носити; а бал се претворио у дућану Ахмеда туџара у кадуну са зумбул-очима.

— Биће... Свашта може бити. А Шемси-паша ако је изгубио образ (Вај! Да не чује!) није и памет; и зна причу *Јарац и Вук*... Кад је оно ударио рогом јарац вука, опростио му вук, али нису вучићи.

(Свршиће се)

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. К. ПОТАПЕНКО

(НАСТАВАК)

Сећам се оних старамајчиних речи, као да их сада слушам, те сам их забележила скоро дословце. У томе часу, када ми је то говорила, ја их нисам разумела, али се бејах дубоко замислила.

„Ах, болести моја! Сметаш ми да своју историју испишем потанко и по реду. Пет минута држала сам перо и већ ми испада из руке. Уморила сам се, кашаљ ме гуши, не могу да пишем. Да ли ћу моћи довршити, да ли ћу доћи до онога часа када ћу имати право да напишем: „Легла сам ево у постељу са јасним сазнањем да ћу умрети..."? А шта ће бити ако умрем раније, пре него што дођем до тих речи? Није добро. Писаћу крће.

„Старамајчица, коју сам увек замишљала како седи у наслоњачи и везе, дошла је, како сама вели, до своје мете. Лежи у постељи и Семен Андрејевић вели, да ће нас оставити данас-сутра... Не зна се од чега болује, — просто старост, „мета". Старамајчица је заспала и у сну умрла...

„Неугодан ми је живот у нашем богатом стану, неугодан јер ништа не волим. Старамајчица ме је по мало и разумевала, али мама и отац... Зар њима да кажем шта је у мојој души? Не, читава је пропала између нас...

Седим на дивану у гостинској соби, сама самцита. Сутон. Загледала сам се, а не знам у шта. Чујем тихи разговор у кабинету: „Шта је то с нашим дететом? Не можеш је познати! Вене, бледи, туђи се... Семен Андрејевић наваљује да је одведемо на југ у Италију... Треба похитати..."

„Ја не ћу у Италију. У моје сећању јасно и разговетно познавају се речи покојне старамајчице: „Ако хоћеш да волиш човека — учини ма што за њега... Осетићеш да не живиш узалуд, него да си некоме макар од најмање користи". Али кога да волим? Шта ја могу да учиним човеку, када не знам ни где је он и кад ништа не умем?

„Због очевих послова не отидосмо у Италију. Ја и мама проводисмо лето на Рјазанском имању. Папа нам дође ретко кад. Шетам по врту, идем по пољима, залазим у шуму, радим све оно што сам пређе с Лидом радила, када смо били онде; али је у души мојој пређашња хладноћа, и све ми се чини да ме нешто очекује, нешто што морам учинити. Старам се да мислим о оцу, о мами, да мислим о њима с поштовањем и с љубављу, али чим се сетим Лиде, у мени се буде непријатељски осећаји према њима... Сећам се и кнеза, али са презирањем.

„Почињем осећати да мој живот није ни по чему радост за мене. Каква радост, кад никога не волим! Понекад ми дође и мисао да се пожа ни због чега живети. Мама ме гледа тужним очима и видим како је забринута. — „Шта је то с тобом, дете моје?" пита ме с пуно љубави, а ја ћутим и не подећи рачуна о њеним

А. Д Кившенко

Риболов

осећајима.

„Размишљам о оном што ми је говорила старамајчица. И досета, до данас нисам никоме никакво добра учинила! Та ево све до сада ја сам само злобна и ништа друго.

„... Мама је у ужасу. Отишла сам по ручку „де шетам, али се ни у вече нисам вратила. Прође ноћ, прође вечера — ужурбан забринутост: прегледаше свуда, послаше људе у врт, у шуму, поред реке; чак су помишљали да ће, може бити, наћи мој труп. Мама је плакала, очајавала, падала на колена пред иконом.

„Вратила сам се кући у 4 часа изјутра, када је већ почело свитати. Ноћ сам провела у избици код Августине. На то нико није могао ни помислити. Августина је живела код нас у селу близу двадесет година. Пре је била бона у нашој кући.

„Једном је била добила од својих рођака писмо, које је тако потресло ту тридесетогодишњу жену, да је добила чак и удар. Изгубила је моћ, и од тога доба не излази из своје собе, коју је добила по очевој жељи. Сваког дана слали смо јој храну и добијала је и малу пензију. Једна старица налазила се око ње. Једна Августина умирала је од досаде и необично се радовала кад би је неко посетио.

„Отишла сам к њој. Требало је видети оно њено одушевљење. „Мила моја! Анђеле мој! Злато негледано! Лепотице!“ — понављала је и почела говорити, говорити без краја. Причала ми је о своме младожењи, који јој пре двадесет година беше обећао да ће је узети, само ако буде имала 500 рубаља. Отишла је била од своје родбине и текла, чувајући своју несчину плату. Већ је била дотерала до 200 рубаља. Кад у један мах — изненађај: нашао је у Ревељу другу коју је, по свој прилици, већ раније скупила капитал који је тражио, и оженио се њом. Какав положај за већ зрелу девојку коју младожења одгурне!

„Изгледало је, као да никада неће довршити своју историју и своје јаде. Покушавала сам по стоти пут да одем кад је преме било, али она, изгубивши у својој незаслуженој тамници рачун о времену, непрестано је молила:

„— Лепото моја, остани само још који тренутак! Не знаш како ми је лакнуло што се могу с ким разговорити!

И ја остадох видети да је њојзи збиља лакше. Око четири часа изјутра, она се у један мах уплаши што је тако дуцкам, па ме посла кући, захваљујући ми непрестано.

„Затекла сам уплакану нану, али сам у кућу ушла с осмехом. Осетих у грудма осећаје задовољства. Учинила сам нешто другоме, била сам од користи и нисам узалуд проживела шест часова свога живота. Сјајне, пребацивања, суза...

„Сјајне, пребацивања, суза... Често одлазим Августини; била сам два дана код Дуње, наше вратарке, када се разболела од грознице... Тражила сам од маме тридесет рубаља, када је пао Пахомов коњ те више није могао допазити жито из поља, па сам му их дала, и он је купио другога коња.

„Сјајне, пребацивања, суза... „Шта то радиш? Заплачим се у ћубре и гад, излажеш се опасности да се заразиш Бог зна каквом болешћином... Ти нас компромитујеш!“ Наставила сам како сам почела. Сваки пут, кадгод бих учинила ма какво добро другоме, осећала сам се покрепа са свима људма.

„Дође отац. Одржаше породични савет и решише: да нама иде са мном у Италију. Ништа друго не могоше проналаи за моје умирење. Означише и дан поласка. Али у очи тога дана ја се спрених и отидох сама.

„Признајем да је такав поступак био и сувише оштар према оцу и мајери. Они су ме волели и у мене су гледали као у сву срећу своју. Али ја сам већ знала, према искуству, да ће се лако измирити с том несрећом. „Може бити, мислила сам: не ће проћи ни шест недеља, а они ће ме сасвим заборавити“... Отидох у Одесу, где сам знала, ако ништа више, бар какве су и које улице.

„Није потребно причати ни како сам отишла ни како дошла. То је био скоро једини логични излазак из корака који сам учинила. Отац је долазио, опомињао, претио; али ме није могао одвести, јер би то било што и старо дрво надити из земље заједно с кореном па га пресађивати на друго место: престало би расти, увенуло би...

„Већ сам дошла до свршетка. Тешко ми је држати перо. Болест ме исцрпла. Умрећу сутра а може бити још и данас. Али мисли ројевима лете по мојој глави. Ево једне од њих: задовољна сам својим животом. Жао ми је само што је тако кратак, али је ипак трајао толико да могу рећи: нисам узалуд живела. Страначајница је имала право: волела сам све оне којима сам учинила ма најмање добра: волио цео свет којему бих тако хтела да учиним ма какво добро. Са свима сам се помирила. Опростила сам оцу, мајери на чак и кнезу. У моме срцу нема злобе...

„Ево још једна мисао: налазила сам људе који су улагали све своје силе служећи ближњему. Питала сам их: како су дошли до тога? Много је на то утицао живот, а већину — књиге: читали су добре књиге, усвојили добре идеје, па према тим идејама уредили свој живот. Ја — не. Књиге сам читала тек доцније и гово рила сам: да, тако је, то је истина. Али је мене само живот довео дотле.

„Они који су путем књига дошли до тога, нажу да свој живот проводе служећи народу којему се воле, одужују. Ја сам тражила кога ћу заволети да бих утишала злобу у срцу свом. Нашла сам и мирна сам. Добро је и једно и друго.

„Баш ми овога часа дође белокоси малчица и заплака. Рече, да га нико не ће више волети, па ме моли да не умрем. Обећала сам, али — на жалост — реч своју не могу одржати... Онај који дође на моје место и до чијих руку дође овај свезак, нека зна и нека воли белокосог малишу*...

Свезак је био на грудима Марије Владимировне. Даље су биле само празне странице. Дакле, написавши последње речи, није више могла држати перо. Очи Маничините боху затворене, али она није спавала. Замишљала је ту једну девојку како умире далеко од родбине између оних уско размакнутих видока, при слабој сенчној светлости... а у један мах, као сноп сјајне светлости, проће

јој испред очију друга слика: слика радосног живота у генералову дому... Дуго је тако размишљала о Клаудији Антоновној и о себи.

— Зар још не спаваш? изненађено упита Зинаида Петровна која се пробуди и подиже главу.

Маничка не одговори. Зинаида Петровна диже се из постеље, полако приђе кћери и, угледавши сузе у њезиним рукама, одмахну главом. У пуном веровању да се Маничка зачитала на изненада и заспала, она угаси свећу и врати се у своју постељу.

А Маничка је сне до зоре размишљала.

XV

— Шта ћеш обући, Маничка? Ипак ће бити макар кога... Треба се мало удесити... Ја, ко шта ради, само вучем ону своју прљаву блузу... Већ је, мислим, сасвим дотајала... Друго ништа и немам. Овај зелени огртач није никако према моме лицу... Крај зелене боје изгледам старија.

Говорећи то, Зинаида Петровна стезала је свој мидер и узалуд покушавала да у огледалу, што је било пред њом, види потпуну слику целокупне своје широке појаве. Могла је видети само поједине делове; али целокупни утисак, који је толико желела а који јој беше необично потребан у том часу, није могла никако изгонити. „Ала је то досадно, што нисмо могле понети бар и један трмо!“ зуцкало је по њеној глави, при чему је сасвим заборављала да је више њезине главе и сувише ниска ташњица школског стана.

— Причекај, мама, чим добијемо плату за децембар, моћи ћеш направити нову блузу, рече Марија Владимировна несувисло забављив гласом.

— Шта ти пада на памет? Откуд је то могућно? Зар бих ја то допустила себи? Та ти немаш свега два одела. Ово ти није више ни за што, а оно црно... Црно се не може увек носити! За тебе ће бити потребно што-год шарено, сјајно...

— О, не, ја на то и не мислим. Не, не, ја хоћу и тражим да ти прикупиш своје тоалете... А што ће мени? Тешко ће овде бити кога који би се могао загледати у мене. А ако би и било... Ја сам и без тога још лепа!...

Зинаида Петровна прекиде за један часак своје пучење око стезања мидера и погледа кћер, као да се хоће уверити: да ли је ово истина што говори?

— Да, ти си добра! рече јој на, поћутавши, додаде: Ако је то озбиљно... не бих се бојила да направим што по жалоруском укусу... знаш, на синој основи шарене цветиће, од којих је најлепше црвених... Бадава, ништа без црвене боје... И ако сам још добро сачувана, ипак се не може без тога, то јест, без чега што подиже... Збиља, Маничка, да ли сам још младолика? А? Замисли, каже ми онај акцизни чиновник: никада не бих рекао да сте прешли четрдесет; не бих вам дао ни тридесетпет... Да, да, тако је рекао... Не верујеш?

Маничка је седела у наслоњачи, у својој црној одећи, коју је облачила кад ради у школи. Све је до сада читала књигу, одвајајући очи од ње само кад је одговарала, или их није ни одвајала. Али сада спусти књигу у крило и са великом пажњом и љубопитством погледа у мајер.

Никада још не падаху јој тако силно у очи недостаци Зинаиде Петровне, — она необична дебљина струка, који је због тога изгледао краћи, она храпавост коже на лицу, оне ситне боре око очију, на онај подбрадак... све се то још јаче истицало пред њених речи, које су сведочиле да ова жена неће никада признати над собом силу времена...

— Не, верујем! с једва приметним осмехом одговори Маничка. А тада појасни: „Мати је моја пресрећна жена. Да сам и ја проживела још десетак година у пређашњим приликама, можда бих и ја била исто тако срећна.“ — Ту сасвим остави књигу и мирно пажљивим погледом посматраше како се Зинаида Петровна спрема за успех на послу код попе. Мајер је већ био стегнут, те се две обле руке почеше занимати косом коју су чешљале и оплеле у курјук, да га одних укосницама савију и скупе на сред темена. На челу и на слепим очима беху остављени, као случајно, мали прамени; али гвоздене уврјаче беху већ загрејане на свећи, те уковрчаше прамене, а надо и чешаљ доље у појас, добише, опет случајно, грациозни изглед. Перајка за пудер пажљиво је разредила прашак гдегод је то било потребно. Треба бити праведан, на признати да Зинаида Петровна није употребљавала никакве мазарије, јер је била уверена да мазање квари кожу, на је за то и била јача од те слабости. На глави се појави црвена марама; тамно-црвена блуза већ је била на своме месту, све је било како треба: Зинаида Петровна у пуном је оделу...

— Знаш ли, шта још не достаје? Моја минђуша гривна... А како ми је долиновала!... Хтела сам да је ма како сачувам, али ми није пошло за руком... Штета!... А како би добро дошла!... Да... Хајдемо, Маничка. Хоћеш ли узети свој катерпуе, а? Данас је прилично топло... Нека ни пет корака.

Марија Владимировна устаде; Хивра јој с поштовањем донесе катерпуе.

— Како сте лепи, госпођо! — рече Хивра гледајући Зинаиду Петровну: Као ускршњи колач.

Маничка се осмехну: упоређење је било срећно. Зинаида Петровна није знала да ли је то увреда или комплиненат. Обукоше се и одоше. Улица је била покривена танким снежним покривачем. У ваздуху је било тихо; месец, ниско уздигнут над тршчаком поред реке, као да је сипао нежност и спокојство. У селу, преко малене прозоре, виделе се ватрице. На двеста корака белила се црквена ограда, а иза ње, у облику крста, виделе се силуета очајне цркве без звоника. Тако се упутише. Црквени дом, у којем је живео попа, био је уза саму ограду.

Друштво је већ било сакупљено. Софија Семеновна седела је за гласовиром и полако једном руком пребирала

акорде. Лице њено било је окренуто у лево, где је стајао и, широко гестикулујући, причао о неком догађају акцизни чиновник Сутугин, — крупан здравко кудраве косе, очију смолине боје, широке браде и сраслих обрва. Попадија је седела за округлим столом; према њој — спахија Марков: играју дурака. Отац Семен није био с њима. Он је, у опште, остављао женскадији да се весели, а он се, због терета својих година, најрадије уклањао. Обично је, за време таквих посела, седео у својој соби и читао „Беседе и говоре“ облесног архипастира, а за време чаја и јела улазио је у трпезарију.

Када се појавише гости, устадоше сви, па и попадија. Марков и Сутугин пријубише прво Зинаиди Петровној и један за другим пољубише је у руку. Маничка ћутећи пружи руку спахији и приклони се акцизном чиновнику којега је сада видела први пут.

— Ах, тако ми је мило, тако ми је мило! Тако се радујемо што нам најзад дођосте! — говораху у један мах и попадија и Софија Семеновна, показујући дамама места на дивану. — Оче Семене! — гласно зовну попадија: Знаш ли, ко нам је дошао? Марија Владимировна! Оче Семене!

Отац Семен, који је пред своје сталне госте излазио и у каетану, сматрао је за своју дужност да овога пута обуче мантију, због чега је и његов улазак добио свечанији изглед. Седе поред стола, па, желећи да Манички покаже сву радост своју, обрати се само њој и почне је забављати својим говором. Упита је, како је са послом у школи, да ли је већ напикнута на нове дужности, је ли јој угодан стан, да није рђав за грејање, да ли добро служи Февронија (како свечано назва попа стару Хивру), да ли треба на шта опрљати на кући (а он ће већ рећи кмету), једном речи: сав се предао гошћи. Могло се приметити, да су за време чаја и спахија и чиновник чешће погледали Маничку, налазећи, без сумње, да је лепа. Попина ћерка, са својом нешто потешком грађом, са простим, приступачним, здравим лицем много је губила пред овом витком девојком бледога лица, на којем као да је било исписано нешто заповетно, што акцизни чиновник и спахија никако нису могли прочитати. Отуда и нису знали, како да јој приђу и како да почну разговор. Спахија се на послетку одважи и приђе јој, па, сучући леви брк, рече с усхићеним осмехом, очевидно гледајући у ту фразу као у нешто увод за даљи пријатни разговор:

— Можда вам није познато, Марија Владимировна, да ниван част бити надзорник школе?

Маничка погледа овог задовољног дебелуштога кавалера, који, без сумње, није био без наде да ће јој срце збунити, па јој се прохтеде да га, нешто ното, стави у незгодан положај:

— До сада нисам имала прилике да се о томе уверим, — процеди она, старајући се иак да гласу своме сачува израз љубазности. Али одговор овај не само да није збунио кавалера, него, на против, као да га више осоколи, те поче још више младићски сукати свој брк.

— То је за то само, што нам данас учитељица није дазала никаквих знакова своје наклоности, — одговори спахија грациозно се прегибајући с једне стране на другу.

Маничка се намршти и дуну се. Хтеде му одговорити оштро, хтеде рећи: да му надзор над школом не даје права да буде и надзорник учитељице... Али у тај мах погледа његову добродушно слатку, задовољну физиономију и утиша се. „Јадник, како је глуп!“ — помисли: „на њега се не може љутити“. Па, место да га нападне оштрим речима, прште у смех и рече:

— Ви говорите глупости, господине школски надзорниче!

Чудила се како је, пре неколико минута, Зинаида Петровна врло живо разговара са спахијом. Образи јој румени, очи се свеле и дошта је изгледало да је млађа него што је у истини. Спахија, по свој прилици уверен се да с лепом учитељицом не може на крај изаћи, настави облетање око њене матере.

— Не, не, данас ћете играти молдавску игру! — салетела га је Зинаида Петровна.

— Части ми, верујте, данас нисам у расположењу!... Не осећам баш никакво расположење! —

Али кад Зинаида Петровна узе своје прне обрве а за тим и зажмири својим очима, спахија свињну заигра сраче. Помислн: „Тако ми Бога у ње је још много, онога... хм... патриче! Хм!“ па рече: „Без расположења не може се играти, али ви сте у стању расположити...“

— Е, онда вам заповедам! скоро шапатом проговори Зинаида Петровна и прогрли оне речи погледом ком се спахија није могао противити. А уз то — не зна се баш поуздано да ли је то било или не — учини му се да га под столом дедарну нечија топла нога. Скочи и окрете се Софији Семеновној:

— Молим вас, свирајте молдавску игру!

Софија Семеновна, разуме се, не допусти да се молба поновн. Примакоше зиду столове и столице, и поштовани спахија-свињар, који је свога века потукао најмање десетину вукова, уз узвике општег одобравања, у којима је суделовао чак и отац-Семен, одигра својим уметничким молдавску игру. Престаде тек тада када му лице сасвим поцрвене и оби се знојем.

— Како ти се допада ова игра? — упита Маничку Зинаида Петровна.

— Одлично! — одговори Маничка да би је задовољила. И они су други налазили да спахија игра за дивно чудо нешто. Манички је изгледало да још никада није видела несретнијих покрета ни тако глупе њушке. „Не, доиста, ја нежда не гледам као они; па за то видим нешто сасвим друго, — мислила је у себи: јер ето сви су расположени и своју се, а мени је досадно и одратно. За што ли то? Нарочито мама: иста је као и пређе, — ingenue comique и ништа друго! Ах, како то она само може!“...

— А сад, госпођо домаћице, молимо да нам свирате вале! узвикну Сутугин.

И попадија се показа као свирачица. Седе за гласовир и отпоче валцер. Спахија се врти са Софијом Семеновном, а Сутугин пређе њој, Манички: — „Допустите, молим!“... Али пре него што пристаде, Маничка осети у једном тренутку непријатност. „Ја? Да играм? С овим господином? Овде? У овом расположењу? То не може бити!“ — хитала је да све оно мислено сконшти себи: — „Али за што сам дошла овамо? Да их збуњујем својом појавом? Да им покажем душу своју? Никад! И зар је то тако тешко — поиграти малс? Глупости?“... Тако је мислила једнога тренутка; али ево јој се руке неће спустите на висока Сутугинова плеча, а његова огромна рука већ је обухвати око струка и пођоше укорет. — „Доста, молим вас, већ ни се врти у глави“ говори она своме витезу који се баш јуначки размахао и неагрално је окреће. Он је с поштовањем спусти на диван. Пред њом блесну нов пар: Зинаида Петровна и спахија. Они се очигледно забављају, он је привукао себи мало јаче него што би требало по правилима валса, а њено лице, са руменим пољима, сија необичним одушевљем. Маничкн, узбуђеној, није пријатно; у срцу јој пре не баш пријатан осећај према овом пару. Спахија спусти своју даму, па као стрела долете Маничи. Дах јој застаде. „Како сте? Тек што је увредио и мене и... моју матер!“ Али пређашње жнели шаљиву: „Да их збуњујем? Да им покажем душу своју? Никад! Окренути се два-три пута... ситница је“. И поигра са спахијом. Још је играла и полку, а на завршетку уделише и кадрил, а за гласовир седе Софија Семеновна. Сутугин ће с Маничком, а спахија са Зинаидом Петровном. Маничкн се то учини немогуће да игра с матером у оно време, када јој се мати понаша са тим спахијом не баш двосмислено! Али се покори и овом, „да их не би збуњивала и да им не би показивала душу своју.“ О, Боже сачувај, ако би пријатн поглед спахијин, који се тако удубио у бео и пун врат Зинаиде Петровне, макар за један часак само проникнуо у душу њену!... Рука Зинаиде Петровне као да гори, као да из ње ђаво бије, а она иде, креће се и говори као да је електрисана. И досета, Маничка осети као мали електрични удар када се дотаче руке материне. Од куда јој тај жар, та младост после снега што је преживела, после опакогга губитка, онако страшне драме, онакве осете?! Како је то одвратно, прљаво, писне!... Њена је мати — као животиња каква!

— Шта вам је, Марија Владимировна? Ви сте у несвестици! Пијте мало воде! рече јој попадија после прве фигуре. Она је опазила да је Маничка побледела и да се махинално ухватила за главу.

— Да... Не могу играти... Одвикнула сам... Играјте ви, Софија Семеновна, а ја ћу свирати.

Тако је и било. Заиграше поново, а Маничка је свирала кадрил. Није хтела кварити јек весела. Није хтела ништа кварити. Око пола ноћи пођоше кући. Сутугин је остао да преноћи код попе, а спахија их је пратио. Пред њиховом кућом топло је стегао руку Зинаиди Петровној а Маничи се, скинувши капу, церемонијално поклонио.

— Надам се да ћу вас ма кад видети у своме дому, — рече им, окренув се више Зинаиди Петровној.

— Кад нас позовете! — промуца она и погледа га својим успаљеним очима.

— Изволите, ја већ сад молим!

— Онда се надајте гостима! одговори Зинаида Петровна са кућнога прага.

Двестагодишњица Петрограда: Сенатски Трг

— С пестрињењем! чу се спахијин глас.

Ућуте. Хипра их дочека сањива лица. Маничка се одмах раскопча, свуче се необично брзо и већ се наже постељи, док се Зинаида Петровна још вазда мучила са својим јако утегнутим мидером.

— Збиља, Маничка, је ли да је код њих весело и у опште дивно? Шта ти мислиш? упита Зинаида Петровна.

— Да, веома весело! једва процеди Марија Владимировна и одмах навуче покривач преко главе.

— Је ли да је и тај... Марков... спахија, веома забаван? А Сутугин необично опомиње на Ласкога?... Зар већ спаваш? Тако брзо? Ето шта значи — равнодушни сте! Живци су уморни, па је одмах и заспала! А Маркову ћемо без поговора отићи... без поговора!... Тако је красан...

Маничка дохопа зубима крај свога подглавља па га снажно стиште. —

(наставиће се)

Збогом

Бела ноћ, без мрака. Тишина бескрајна
По језерској води застаљој се шири.
Само мирис ноћни што ваздухом мири
Невидно и тихо ко вечита тајна.

Дуж обале цветне повезане стоје
Непомичне барке. Вода се не нија.
Јабланови танки ко да вечност броје.
У води се месец огледа и сија.

С времена на време два слатка певања
Простором пролете. Па престану звуци.
— Два славуја једној певају славујци
Док се она буди из страсна сањања.

И ја своју драгој певам песму сада.
Али песму сузе, растанка и јада.
Чуј ме мила моја!
У наручју туђем покаткад се сети
Миловања моја! О, ал' време лети!
Збогом, Лили моја!

У Паризу, марта 1903.

Ст. К. Павловић

РУСКО СЛИКАРСТВО У XIX ВЕКУ

(Уломак из дела Рихарда Мутера „*Geschichte der Malerei in XIX Jahrhundert*“)

Руском народу има једна оригинална кађа која је више оријенталног него ли словенског карактера, и по свој прилици, Монголи су је донели из своје отаџбине у руске степе. У овим степама, вели кађа, негде, а не зна се баш тачно где? — расте један ретко нежан цвет, вечито свеж, који никада не процветава, који нити расте нити вене као друго цвеће. Докле је земља у цвету и покривена зеленилом, оно се не може видети, јер барске траве и степско цвеће расту више од њега и скривају га од туђих погледа. Али ако ко пође по пустој степи у тужне јесење дане, лако може наићи тај невенак, јер мирис његов још издалека казује путнику да је у близини пред њим баш тај чаробни цвет. Његов је мирис особит, чудноват, неказано сладак, да таквога или њему сличног нема нигде у свету. Ко удахне тај мирис, тоне се цео свет покаже у друкчијој, у правој светлости. Све, све му постане јасно: што је било немо, сад му проговори; што је говорило, више га не може заћути. У биранин речима ласкавчевим, он види сне тајне мисли; зверови, дрвета, степе говоре му разумљивим језиком; он прониче у душу природе и види како она живи, како се креће и ствара; он чује песму коју звезде певају у ноћној кола свом. Али, у жети их, кађа вели, постане и тужан, веома тужан сваки онај који удахне тај мирис, јер — кажу људи који то знају — жалосна је веома та песма што се ори по пасиони!

И велики руски писци пошли су с јесени да траже тај чаробни цвет и — нашли су га! Разумели су ту песму и постали су жудни, протки и сањатици.

У наше песимистичко време, мистична православна Русија прва је унела оригиналну градиозну ноту у духовни концерат свих народа.

Француски натуралисти занимају се „човечанским документима“. Циљ им је да објективно представе природу. Сваки човек засебно узет, учили су они, елеменат је који, доведен у додир са другим, ступа с њим у извесна јединења, а песник, као служитељ науке, треба да та јединења проучи и објави. Тек под руском руком, душа је човекова, жива, патничка душа човекова сликала после дуге смрти свој препород. Недогледна једноликост тужних степа сахрањених под сјајем небом и худи живот бедних људи пробудиле у Руса бескрајну сапатњу према човековој личности. Свет још никада није чуо тако сликатично-жалбених, тужно-покорних, дубоких и нежних гласова као оних што их објавише понижена јунаци Турењева, Достојевског и Толстоја.

У данашње дане јавила се необично страсна жудња ка душевној непосредности, ослобођењу школских формула и младићској искрености. Траже се на што наивно, траже се уметност искрености, уметност прајева без музеја, уметност на средине простих људи; траже се слике још нигде познате, траже се студија још свежега ваздуха и утисак још неосећани. Руски писци — руски су до последње нити крви своје. У Русији, као нигде више, необично је чврста веза између књижевности и најтајних народних јада. Руски су књижевници што и руски народ: народно било њихово је било. Све је у њих проникнуто мирисом земље отаџбинских поља, сржи народнога живота.

Али пластична уметност мора, према књижевности, да рачуна са много тежим погодбама. На ни производа руских писаца још не представљају уметнички завршене облике. Толстој и Достојевски нису жастилу ни мало нећи рођаци од других образованих људи који могу јасно исказивати своје мисли. Они се од других не издвајају својом уметношћу, него својом природношћу и простотом које у толикој мери имају непосредност утисака, свежину, животност појава, да им више није потребно књижевног обрађивања. Француски писац много више гледа

одеву онога производа, али за то садржај губи свој сок и укус, а идејама нестаје њихове пробитне силе. У пластичној или сликарској уметности душа говори према ономе како је тело сложено. Само се техничком уметношћу може и извесна идеја изразити. Али у ово стање естетичког развитка још није руско сликарство до краја ступило. На половини пута од варварства на цивилизацији, ово се колеба између подражавања туђим узорима и неодважним, неумешним тежњама да само ствара по унутрашњим својим осећаја. Многи су се од руских сликара учили у туђих мајстора, али су упропастили своје „ја“ старајући се да не одступе од академских шаблона, свесно су гушили у себи сваки израз своје самосталности. Према приликама ван граница њихове земље, није тешко опазити да би руски сликари могли казати чисто руску реч, да несумњиво имају личних осећаја и личних жеља, да би могли причати о тајнама своје чудне расе, али је штета што тоне још никако не могу да диду обличје, те се муче и без успеха муцају туђим, несавладаним језиком. На крај, не следујући на то, Русија је у XIX веку увела у делатницу општега развитка значајан број уметничких сила.

Пре је су се у њој свесним олако примали утицаји туђинских стилова; сада је већ у стању да створи и по нешто своје, руско. На свакогодишњим селидбеним изложбама опажа се све више и више слика које су, по свој прилици, весници скорога пролећа руске уметности. Од несамосталних, подражавањем изливаних руских производа — прелази се ка творевинама оригиналним и ако по облицима још грубим и без потпунога укуса. Убрзо ће ова рђава оригиналност уступити место појавама праве лепе уметности, пуне свих захтева и народнога садржаја. Такав је, у најкраћим потезима, развитак руског сликарства у XIX веку.

Оно што је било написано у Русији до 1700. год. има значаја једино за проучавање византизма. Однос руски према Западу почиње тек од Петра Великог. За дворове, што их диже по јеропејском стилу, требало је и јевропејског сликарства (плафони и платно), те с тога позва из Јевроне доста најобичнијих уметника, који одмах почеше, сасвим занатски, израђивање разних алегорија по Петровим дворовима. Ово је рађено према алегоријама од Лебрена, намењујући их у толико само колико им је требало дати руски садржај. У Петроградском двору радили су Данхауер, Грот, старији Лами, затим Токе, Ротари и др. За будуће какве руско-народне уметности њихово бављење није имало никаквога значаја. Једина добит беше што се Русима отворала воља за слике и раскош. Поруџбине учесташе. Нарочито у доба оне чаробњачке раскоши, која се разви у двору и аристократији за време Јелисавете, тражени су били читави пукови сликара. Ето, због тога се почеше јављати, поред туђинаца, и поједини руски сликари, од којих поneки нису ни у чему заостајали иза онога њима најмањих уметника.

Левицки, први знатнији руски уметник, може се убројити међу боље портретисте XVIII века. И ако се по колориту и изражају не може упоредити са Графом ипак су његови портрети веома слични с портретима Виже-Лебренове или Раззела Менгса. *Рокотов*, његов савременик, унео је у своје слике много хладноће и мртвила. Што се тиче његова ученика *Боровиковского*, довољно је указати на пун успеха портрет Катарине II (у Ермитажу) која је представљена у простој домаћој одећи, како шета по парку у пратњи свог најмилијег пса. Његов црквени живопис, као и све религиозно сликарство XVIII века, нема религиозног осећаја, али се одликује широким потезима, цртежом, декоративношћу и великим укусом у избору боја.

Сва ова три уметника изражавају манире старих мајстора, чему је узрок дружење са туђим уметницима, са којима се познадоше у Русији.

1757. године, за владе царице Јелисавете, у погледу уметничкога васпитања, пошла је Русија корак у напред. Тада је основана Петроградска Академија Уметности. Позив те Академије био је доста оригиналан: то је било доба када је „Емил“ Ж. Русоа занимао све главе. Поред Академије био је и дом за малу децу, у који су се примала или преводила из Васпитичкога Дома деца од 3—5 година. Примивши основна знања, та су деца (од 11—13. год.) ступала у вишу школу. У шестогодишњем курсу предавање су уметности, после чега су

Двестагодишњица Петрограда: Царски чадор на Сенатском Тргу

ученици одлазили на Запад, где су тада били у јеку славе Менгс и Давид. У Петрограду су силом гонили ученике да обожавају Пусена и мајсторе Болоњске Школе. У Риму су ученици поклањали све своје симпатије Менгсу и Давиду, те је тако њихов класицизам (тај досадни стил леденога мртвила) пашао земљаните и у Русији. И од тога доба јаља се у руској земљи, снабдевено дипломама и академским формама, руско сликарство. Почеше се јављати назови руских Пусена, Карачча, Раззела и — што је сматрано као највише — Гвида Рена; појавише се Јупитери, Ахилеси, Одисеји, Хераклеси, Сократи, Приајми — воштане лутке са орнзурама из времена Титова и жутоплаве боје у величанственим покретима по мрачним пејзажима стила Валенсеновa. Сви ти производи *Јегорова*, *Угрјумова* и *Андреје Иванова* — чију су славу савременици високо поштовали — жалосно и глупо гледају сада са зидова Ермитажких, управо као укрућени и избељени јунаци Корнелијусови. Сви су ови уметници били донета без талента, сви уображени назови-мајстори, који су и сувише злоупотребљавали грчка и римска имена а сјајни антички свет посматрали анатичним погледима.

Само је гроф *Федор Толстој*, медаљар и вајар, представљао у пустињи руског класицизма оазину оазу какву је Придон представљао у Француској.

Његове илустрације Богдановићеве „Душице“ по својој грацији, лепоти и аристократској раскоши стоје на прворе месту после Придонових цртежа. Он се није бринуо о академским формулама, није се угледао на друге, него се узивљавао и тако савладавао грчку прошлост; његове су композиције свеже и нежне, у њима нема ничега натегнутог или условног. Прави сликар те епохе остаће један једини *Орест Кипренски*, чудан колориста и паинан таленат који се није одушевљавао Рафаелом, Пусеном и Менгсом, него Рубенсом и Ван-Дајком. Доиста, портрет његова оца као да је писано из Рубенсове кичице.

Наполеонови походи обележавају почетак реализма како за Француску, тако и за Германију и Русију. Што је тада у Паризу био Гро, у Минхену Алберт Адам, то је у Русији био *Орловски*. Рођен у Пољској, али живећи у Русији, он је, као и Адам, био по природи прави солдат, јер је као дечко гледао гомиле војника а као младић и сам је суделовао у многим бојевима. Вративши се у отаџбину, почео је необично вредно сликати све оно што је у бојевима преживео. Петроградски естетичари не примише га баш са највећим расположењем, јер му из огромног списка уметничких имена досудише не баш тако цењено име: руски Вуверман.

После Вувермана дошао је на ред Тенје. *Венецијанов* знаменит је за Русију као стари Биркел за Германију. Рођен 1770. г. живео је у оно доба када се „жанр“ сматрао као нижи ред уметности, а постати Пусен или Рафаел било је неока лако: требало је само годину дне дана марљиво цртати према гипсу и копирати сликe старих мајстора. Не гледајући на то, Венецијанов, одбацивши све законе модне естетике, са пуном љубављу и са најтоплијом жудњом ка истини предаде се сликању сељачког живота. Не сме се заборавити, да је оно било још у оно доба када су у Русији сељаке продавали и када та једна бића не смедоше тврдити ни да су господари своје кошуље! Овај прелом што га учини, — подиже Венецианова до праве знаменитости и даде му, с правом, име оца руског народног сликарства. Његове су слике рађене с пуно љубави, а често су пуне најмаљавијега посматрања и, нарочито, поклоничкога поштовања према природи. Новоме колену остаиио је знамет свој: да само у Природи и Истини може уметник наћи спасења. У то доба и *Силвестар Шчедрин*, уметник пун снаге и изразитога темперамента, напусти захтеве Пусеових пејзажа: реализам је већ почео отварати очи, те тако поче и руска народна школа.

Али је Русији још требало да преживи и оазу историјскога сликарства: 1834. г. наступи периода историјских таблоа огромних размера.

Већ неколико година долазили су из Рима гласови да је *Карло Брјулов*, генијални младић, који је и пре тога био знаменитост, — довршио слику која је изненадила сву Италију. У тим гласовима доиста није било претеривања. У целокупној историји сликарства XIX века тешко ће се наћи тако огромаи успех као што га постиже слика Брјулова „Последњи дан Помпеје“. Само од најразличнијих похвала, што се безбројно појављиваху у италијској штампи, могли би се саставити огромни свесци. Римски критичари не хтедоше упорећивати овог руског младића ни с Микел-Анђелом ни са Рафаелом — јер им је и то изгледало мало и недовољно. Пред Брјуловим, као некада пред Геремом у Паризу, са страхопоштовањем скидало је свет капе; без пуне исправе пуштали су га чак и преко границе, јер се о слави његовој знало и у најзабаченијим царинарницама. Када би долазио у позориште, публика је устајала са својих места да поздрави мајстора; густа гомила света није одбијала од његова стана или га је стално пратила, жељна да се нагледа генијалнога уметника. Валтер Скот, кога су тада највише читали у Русији, пробалио је у уметниковој радионици читати сахат, уживајући у његову производу и посматрајући га ћутећи и са најдубљом пажњом, а при поласку му рече: „Ниште створили слику, већ епоху!“ И сам Камучини, подсмешљиви и немилосрдни Давид италијански, назвао је Брјулова колосом.

И најзад ова слика, која је стекла толико славе у Европи, дође у Русију. Интересоване публике довела је штампа до највећега степена. И градске масе света журиле у Академију да уживају у оном јединственом производу. Колосално платно представљало је разорене домове и престравене масе света; шареви хаос најразличнијих боја, у којем „пламен безуза заједно са блиставим нуклима као дио да је с неба узет“, произведе најдиралиији утисак на гледаоце који се до тада мораоднле задовољавати једино бледим и безизразним композицијама. Говорило се да је Брјулов надмашио Микел-Анђела и Рафаела; да је само он умео спојити ужасно и трагично са најблагороднијом лепотом. То су биле речи не само ситних естетичиста, него и највећих генија руских који као да се утрквааху у култу Брјулова. Гоголь га је у једном чланку обасуо најлаксавијим похвалама; Пушкин је клечао пред њим молећи га за буди какву скицу; Жуковски је читаве дане проводио у уметниковој радионици и називао његове религиозне слике „богом надахнуте визије“.

Сада се тај ентузијазам тако жало разуме као и некадашње одушевљавање производима Доларошна и Верера. Разуме се, „Помпеја“ Брјулова ипа у руском сликарству сној културно-историјски значај. Слика Брјулова представљала је само компромис класицизма и романтизма. По изгледу, она је дала нешто ново, али није у исти мах тражила и промену укуса ито је тада владао, те је с тога Брјулов — као Доларош у исто време у Француској — постао прави љубимац и старих и младих. Па ипак, поред свих недостатака, „Помпеја“ је најбољи уметников производ, јер оно што је радио после ње, представљала или баналне италијанске сцене или сликe религиозиога садржаја („Вазнесење Богородице“ и „Распеће“), које би могао израдити и какав уметник трећега реда из Болоњске Школе. Све је правилно и разумљиво, лепо замишљено и умно компоновано, али досадно и без живота. После свога доласка у Петроград почео је радити слику огромних размера „Опсада Пскова“, којом је хтео да надмаши себе сама. Више од 10 година радио је на њој, али је резултат био рђаво пасликана патриотска театрална сцена, израђена у надменом стилу Хораса Верпеа. Само неколико снажно израђених портрета и нешатованих акварела преживеше парак његових историјских слика.

(наставиће се)

Бајка о ружи

(R. P.)

Уцветала нежна ружа, уцветала мајских дана
Ја је гледах из даљине како цвета лепа, мила,
Усамљена, ограђена, неприступна са свих страна, —
Јер чуварка, негованка у своме је врту крила.
Гледао сам, уздисао: „О, лепа си као вила,
Ал' ти ето Усуд клети немилосно, грозно суди!
Увенућеш и опашћеш ко да никад ниси била
Ох, а ја бих тако радо заклонио своје груди...“

...Вихор маше снажним крилом... И већ бура сенком мрачном
Показује своје знаке где се даљни видик пружа,
Док у оном врту мирном, а под топлим небом врачним,
Тако срећно и весело и сад цвета нежна ружа.

В. М. Чолаковић

ФАНТАЗИЈА И РЕАЛНОСТ

Сањаху многи — певаху многи, па и он певаше; и он сањаше.

И не видев добро још света, слабо познавајући стварност и немоћан још одвојити је и реализовати од својих маштања, мишљаше, да је живот сан и сани певаше:

... „Та цео живот, цео свет
Сањак је само, сањак леп.“

Ал' једном ...

Беше се већ давно смрачило.

На пољу дивна, ведра и тиха ноћ, са сјама својим красотама чаролијским, обавила нежно природу и свет.

И све почиваше мирно, тихо и безбрижно у крилу нежину.

Он седаше у својој избици. На крилу му предивна вила фантазије: расцветене, таласасто бујне, дуге и црне косе, лако обавијена плаштом танашни, обгрлила га топло својом руком пупачком и притиска и привлачи на своје груди, и својим црним и тамним, сањалачки полуотвореним очима страсно га гледа, а румена јој ћул-усташца узбуђено дрхте и сладострасно опојни јој дах тихано шапће заносљиве речи.

Он је беше чврсто пригрлио око паса витког, а заносљиво опијену главу бесвесно приклонио на нежне обле груди, склопио очи и сања. А мисли — узрујано лете и бауде далеко, далеко по бескрајностя, без пута и без циља.

И њене се топле усне све ближе и ближе примичу; дах опојни, што у несвест баца, све јаче и јаче опија, а рука мила све топлије и топлије грли. Али — таман му хтеде надахнуће дивно рајски полуб дати — врата собна одједном одскочише силно у њезој поноћној тишини, отворивши се широм. И прохладан, необичан дах пирну унутра, и клопот се неки зачу.

Сухи, високи костур ступи у собу огрнут црним плаштом.

Вила се нежна нагло трже, изви се из загрљаја и прну препламена кроз отворени прозор у ноћ.

Двестагодишњица Петрограда: Споменик Петра Великог

А он гледаше укочено и дрхташе једнако. Дрхтање од милине пређе у дрхтање од страха. Тај прелаз беше ужасан.

Костур стајаше непомично и посматраше га. Из очних дупља зијаше гробна тама и празнина: красовит поглед.

И беле кости заклопараше опет, и костур суви прађе му столу.

Он замаршу и не мицаше се.

И испод плашта извуче костур одневуда и баци на сто разглобљене кости од лубање, наслони се својом лопатицом и тврдом руком на његово раме и узе другом једну од разбацаних костију са стола. Доња му вилица шкљоцну, уста се разјапише, и из шупље, некезене лубање чудно и језовито зашушта:

Os occipitale: Pars basilaris, pars occipitalis et partes condyloideae, foramen occipitale magnum, tuberculum pharingeum, sulcus petrosus inferior, condyli occipitales, processus jugulare, incisurae jugulares et tuberculum jugulare, squama occipitalis, margo lambdoideus, protuberantia occipitalis interna . . . .

За тим прађе и притвори прозор навуче завесу.

А он се, неком унутрашњом силом приморан, задуби посматрајући и разгледајући кости. Његова предивна вила беше већ одлетела далеко горе изад облака ка чистоме небу звезданом и остави га саморана своме суровом костуру.

Да ли ће ме се сећати? мишљаше крушом он.

Да ли ће икада потужити за мном?

Да ли ће јој због мене из предивних, чаробних очију капути једна бар једина сузица?

Та он је њу тако жарко, тако искрено и свим срцем волео!

*

Отада овај суви и хладни костур стоји увек поред њега место дивне му ваздушасте виле и коштаном руком својом и храпавим гласом из шупље некезене лубање своје показује увек на набацане кости пред њим.

А он, натмурена чела, у почетку сав згрожен слушајући његов шупљи и хладовити глас, претура и загледа разбацане кости по столу, понављајући механички:

Os occipitale: pars basilaris, pars occipitalis et partes condyloideae. Foramen occipitale magnum, tuberculum pharingeum, sulcus petrosus inferior . . . .

С. Ст. П.

Грац.

Прва игранка

(Јека Ратеф)

I

Цело ми ко крин бело,
Накит: ружа мајска;
Сви ми редом ласкаше
Да сам слика рајска.

Један само међу њима
(Није ми се скрило)
Тутао је гледајућ' ме
И дуго и мило.

II

Из погледа тога, из пажње и снега
Ја осетих шта је мојој души тежња:
Моја чиста љубав и пијслаја чежња, —
Сва судбина моја сада је у њега!
И осетих Веру где ми с вешћу хити:
Његове ће груди твој заничај бити! —

III

Почели су игру, — чаролију праву!
На снажно му раме спустила сам главу.
У његовој руци моја дрхти, гори,
А блажен ми осмех са сузом се бори!

IV

Светиљке се гасе,
Зора се већ буди;
А бол необјашњен
Притиснуо груди.

На ваљску поздрав
У свежини јутра . . .
Да ли ћу та, Боже,
Видети и сутра?

V

Враћам се с оцем. Зора већ зори.
Срце ми пуно а чело гори.

Пахуљке снежне крај нас пролећу,
У такту валса врте се, крећу.

У једном и ја (још снаге има!)
Кораком валса поћох са њима:
Ла ла ла, ла ла ла!

А отац у смех! . . . Одмах сам стала. —
Не знам шта мисли? О, кад бих знала! . . .

VI

„Лака ноћ ти, чедо! Лепо се одмори!"
Крв ми јурну јаче а лице ми гори;
Он ми помилова образе и косу,

А из очију ми нежни сјај се осу
Срећне родитељске. Срце бије, бије...
„Откуд умор, очеј Није, верујем, није!“ —
Пољубих га топло, топлије но икад...
Ах' крај усана му не видех још никад
Овај чудни осмех... Одех. Остах сама,
У души ми светло а крај мене тама.
Стегох срце своје што се не зна крити:
„Боже, како човек може срећан бити.“

Р.

Утисци с пута

Последње вече

Рано сам се дома да умем стварн, пођ се требало претати на станицу. То је било последње вечера мога бављења у Паризу.

После дневне жеге која је, чини ми се, неспосиија у Паризу по ма у коме другом месту, свет се беше разилело да се надише свежег ваздуха.

Пењао сам се, полако, булеваром Saint-Michel, или, како Јаци скраћено вели, Boul-Miche. Ово је доба одмора, цео је Париз на улици. Поврај мене пролазиле су жене у бело обучене, а пра земљи таласале су се лаке, чипкане сукње пб заиепушани вали. Ваздух је мирисао. Осећао сам час лубичицу, час ђурђенак, иноготиле, каранфил или ружу, који су мирисали из полу-отворених корсажа кокетних дама. Пуне су биле кафанске терасе; на угловима су стајали Јаци, по групама, и ларнали; средином су јурцтала кола... Све је било весело, све се смејало; само сам ја замишљен и спуждан кварно ову лепу, несташну харионију.

Дошао сам до Луксембуршке баште. Добош је ударао и једно протегнуто, коиотоно *заттара се!* што су чукари достојанствено викали, разлегало се кроз полуосветљене стазе и цветне њолане. Шетачи су се журили, налазили. Многобројне слике лепих успомена поређане ми се испред очију: другарске шетње, слатки састанци; дуги, неисцрпни разговори, нежна милована — све оно што се никад више повторити неће, читава једна једра, здрава, прохујала младост.

* * *

Пошао сам се у свој мали стан пуиун успомена. Свака је стварчица имала своју причу: прозори, балкон, столице, писаћи сто, наслоњача, кревет... све је то, за мене, било живо, сваки предмет имао је свој нарочити говор, и ја сам их све разумевао.

У собама је све стајало као и пре; само путничке торбе и испражњене књижице што су одавале да неко одлази.

Имао сам још два часа времена, пре поласка. Пошао сам из собе у собу и пажљиво разгледао сваку и најмању стварчицу, хтео сам да ми се њихове слике што јаче, што дубље, што трајније урежу у сећање.

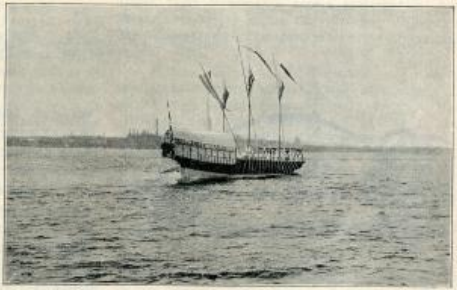

Двестагодишњица Петрограда: Галера из доба Петра Великог

Сео сам за сто и, наслоњен, дуго гледао у зелену чоху. Тишина је била тешка, несавладљива. Улична ларма није допирала до мојих соба шестога спрата. Само непрестано ноћи летеле су око жене, нечујно, са отворених књигама. Па и њих неста.

Наједном зачух смех, певање, грају.... И ако су врата била закључана, собе се испуниле светом. Угледах своје најбоље другове, беху дошли да проведемо једну од оних безбрижних, Јачких ноћи.

— Деде, устај! Дај виолину!

— Хајде, кувај чај!

— Ево шећера, донели смо га из шпање. — И стадоше из џепова извлачити парчад шећера.

— Де, ко ће по вино? Дај сваки по неколико су, па да се куни!

Један се наслони на врата, певуче гудалом по жицама и запева:

— Доцкан пођох из Ерића хана,
Сретох Хајну у тесну сокаку.
Сокак тесан а ја, јунак, бесан:
Море, Хајна! склон'дер ми се с пута! —

Ту спусти гудало, издиже виолину и тресну је о под на џикну страсно:

— Јаооој! и! јој! јој! јој!

Скочих са столице. У соби не беше никога, био сам сам. И тишина ми се учини још дубља, непровиднија, тајанственија.

* * *

Отворих прозор, изађох на балкон. Ноћ је била без облака, бела и свежа, једна од оних ноћи кад човек по читаве часове седи и гледа у непровидно небо, и брани се од сна — кад му је жао заспати.

Доле, на улици, пролазно је свет, чула се песма и весеља, несташни разговори. Горе, под модрим сводом на коме су нечујно трептале немогућно звезде, лебдела је тишина, мир. И ја сам сливао отворених очију. Пре-листавао сам у памети читаву једну прошлост, прошлост младости. Долазак у Париз, први утисци, упис у школу, часови, рад, испити, библиотеке, булевари, позоришта, музеји, друштва, разговори, излети, ашиковања, љубави... све је то крај мене редом пролазило, у најлепшем празничном руху. И свега тога било ми жао, неизмерно жао. Тада, први пут, осетих страх од смрти, видећи колико ми храбрости треба за растанак с местом у коме сам младост провео. Како ли тек онда мора бити тешак растанак кад човек напушта земљу где је живот живео? Ну, и ово је била једна врста смрти: одвајало се нешто из мене, нешто, ни сам не знам шта, без чега ја нисам био више *ја*.

Вратих се у собу. Наслоних *се* на постељу. Знао сам да ми се вала кретати и опет ми се није пролазило. Са подгласка чуло се неко тихо јецање, тако слабо да сам га једва опазио. Прислоних главу. Две невидљиве руке обавише ми се око врата и на уху осетих две топле, влажне уснице:

— Дакле, одлазиш?

— Одлазим.

— И никад, никад више?

— Никад више.

Београд, 24. јула 1903. Ст. К. Павловић.

Петроград, јуна 1903. год.

Нисам имао намере да Вам пишем о последњој академско-сликарској изложби, јер за последњих неколико година као да се те изложбе приређују једино за то, да се пријаже публици сва бездарност и бедноћа сликарске младежи. Други разлози побудили су ме да Вам пишем.

Прегледајући каталог изложбе паде ми у очи име нашег младог Србина г. Васе Ешкићевића. Он је изложио две слике: „Музиканти“ и „Калуђери“. Жао ми је да проговорим неколико речи како о младом сликару тако и о његовој првој слици као много бољој и јачој.

Неколико година непрекидних и карактерних студија, у атељеу чувеног руског сликара И. Рјепина, нису могле проћи без последица за младог сликара. На дубоко-зналачка упутства чувеног сликара, његова осетљива уметничка душа одзивала се и примала у се све што јој је било од животне потребе. Но у томе примању није био груби плагијатор, већ му се душа умела разабрати у оној огромној маси и ерудицији коју је пружао таленат Рјепина. У том индивидуализму и лежи зачетак истинског и великог уметника. Рјепин му је дао силу и уверење цртежа и композиције, „велики Рембрантески колорит и диспозицију“ а његов генијс способност комбинације и уметничко надахнуће. Што наш млади и даровити сликар обраћа тако много пажње на колорит, доказ је, да савремена струја није ни њега поштедела. У старим италијанским, холандијским и другим школама сликарства мало се обраћало пажње на општу хармонију боја. Венецијанци су први почели разрађивати колорит, а Рембрант и Рубенс достигли су у томе савршенство. Почетак XIX века био је повратак ка старим школама, и тек 1840. год., од белгијских сликара Гале и де-Блеф-а, колорит задоби поново заслужено место. Дубоко студирање Рембранта осећа се и на „Музикантима“ г. Ешкићевића.

..... Први сутон. Далеки хоризонат озарен последњим зрацима сунца на заходу. Хладни вечерњи ветрић лепрша изношено одело сељачка и харфоничкиње, који лагано иду путем. У даљини пред колебом чобанин запалио ватру, и дим се нишко по земљи повија..... Ето Вам си-

жета „Музиканата“. Сниже, као што видите, прост, али с каквом је уметничком силом он наведен, колико је реалности и истине у том извођењу! Ви видите како се сутон све више згушњава око силуета музиканата, ви осећате како на вас душе хладни повећарац, наше се око назад усхићава далеком перспективом и дивним пејзажом са старим и сврхашним јермом. Илузија је потпуна. И ако је то слици била сврха, онда је она достигнута и слика је уметнички извршена и завршена. Дока је томе и суд (дигу), који је примио слику и дао јој једно од најлепших места у изложби, и суд критике која је достојно оценила таленат нашег младог сликара. Ево нпр. шта пели о њој „Сѣверъ“ (№ 12): „Ученик Рјепина, Србин В. К. Епшињевић дао је лепо израђену стварчицу „Музиканти“. У сутону по великом путу корачају два бедна путника музиканта — свирач и харфонисиња, а на страни пастир запалио ватру и дим се шири ниско по земљи. Тужан мотив. Унето много сродчности“.

Ја, лично, могу само честитати г. Епшињевићу на тако лепом успеху. Његов таленат и марљивост дају довољног јемства, да ће Србство у њему добити каљаног и даровитог уметника — сликара.

Вод. Ст. Поповић.

Наше слике

Купање (слика С. Сјемирадски). — 10. августа прошле године изгубили су Пољаци једног од својих највећих сликара: Хенрика Ипполитовића Сјемирадског. Рођен је био у Печењегу близу Харкова. Године 1843 завршио студије природних наука у Харковском универзитету, ступио је у Петроградску Уметничку Академију, где је био неколико пута одликован. 1872. г. отишао је Пилотију у Минхен где је израдио свој први већи рад „Римске оргије“. Али тек у Риму отворе јој његове славе. Удубљен у живот старих Грка и Римљана, он га је кичицом тако оживљавао, да је у XIX добиста био највећи сликар античких времена. Његова слика „Неронове бакље“ (живи усијељени први Хришћани) разнела му је име широм света, и донела титуле почасног и редовног члана многих академија. Радио је доста слика и из Светога Писма. Исакијевски Сабор у Петрограду, Спасов Храм у Москви, Владимирова Катедрала у Кијеву украшени су и генијалним радовима Сјемирадског. — Слика „Купање“ представља момента из античког света. Колико је у њој разуновања и праве уметности види се и на први поглед. —

Бачки оркестар српске гимназије у Сомбору. — Поред успеха у наукама, који је последњих година може се рећи уседан у овом заводу, управа српске гимназије у Сомбору обраћа нарочиту пажњу и на уметности, за које има и вредне и стручне наставнике. Досадашњи успех потпуно задовољава, јер и у овој васпитној грани истакла се српска гимназија више осталих средњих завода у овом граду. Бачки оркестар српске гимназије у Сомбору, и ако још млад, већ је обратио на себе пажњу света грађанства, које га поноже и својим многобројним посетама и правом српском љубављу према свему што обележава културни напредак у нашем народу. Многа лепа српска песма изашла је из овог оркестра и загрејала српска срца одушевљених слушалаца. — Успех је већ ту, сад треба само пожелети и истрајности у овакном послу. Прегаоцу Бог даје махове. —

Музиканти (слика В. Епшињевић). — О овој слици и њезину даровитом сликару В. Епшињевићу види у овом броју писмо из Петрограда. —

Улазак у манастир Светога Арханђела. Скопска Црна Гора има неколико старих српских задужбина, између којих се нарочито истиче манастир Св. Арханђела. Слику његову донели смо у 7. броју „Нове Искре“ од прошле године, а сада доносимо и слику његова главног уласка. —

Риболов (слика А. Д. Кишењко). — У овом броју почели смо доносити чланак „Руско сликарство у XIX веку“. Он је уломак из великог дела Рихарда Мутера „Историја сликарства у XIX веку“. Да би се чланак што боље разумео, доносићемо уз њега и слике већих руских сликара. У овом броју доносимо Кишењкову слику „Риболов“. Кишењко је представник реалистичне сликарске школе и један је од најугледнијих модерних руских сликара. —

Двестагодишњица Петрограда: Сенатски Трг, Царски чадор на Сенатском Тргу, Споменик Петра Великог и Галера из доба Петра Великог. — Ове године навршило се 200 година од како је руску престоницу засновао Петар Велики. У низу свечаности прослављена је успомена на два оснивања Петрограда. Многобројни представници светских градова узели су учешћа у овој прослави. Од српских градова изаслали су своје представнике Београд и Цетиње. Најглавније свечаности изведене су на Сенатском Тргу, где је споменик Петра Великог и где је био подигнут царски чадор. Нарочиту пажњу привлачила је на се галера (војничка лађа са веслима) из доба Петрова, а која је тих дана бродила по широкој Неви. —

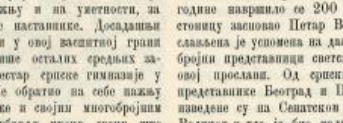

ХРОНИКА

Петао као часовник

„Срећном само не куцају сати!“ Иначе бисмо једва били у стању замислити, како би било данашњим људима када не би знали шта часовник побија. Одавно је човек, већ на најнижем степену културе, отпочео да одмерава време и да доба од изласка па до заласка сунчева (природни дан) дели у одсеке. Сунцоказ (гномон) и сунчани часовник беху му за овај посао прва помоћна средства; али она постајаху немоћна чим би се небо натуштило и јаче наоблачило. Поред тога, оваква се средства могаху употребити само преко дана, докле је сунца, а чим се вече спусти — није било нештачкога начина за мерење времена. Ову је службу вршио (па још и данас у многим крајевима врши) петао.

Рођај и смирај сунца поздрављају многе животиње својим гласовима. Чим се вече почне спуштати, заурла претећом пар животиња, као да оглашује целом свету почетак свог разбојничког похода; најмуни, хијене, сове, жабе и попци својим крештањем и писком јакљују се целе ноћи; а у праскозорју чује се само чаробни филомелин глас. Остали певачи и певачице поздрављају прве зраке сунчева рађања, сваки на свој начин и у своје доба. Ово је и навело неке научаре по Линеову Цветном Сату, одреде Птичји Сат по њихову гласу јакљању.

Али је право чудо што се баш у поноћи чује нетлено кукурекање, дакле у доба када је природа у најдубљем миру и када готово све спава дубоким сном. По једном научару (Едуард Хан) изгледа да је ова петлова особина опажена први пут на персијско-бактријском земљишту, где се уједе у обичај да се на путовању поси и петао са кокошком.

И поклоницима Сунца (Ормузд) падоше у очи особине петлове, те га прогласише за витеза светлости, а због тога и за тицу Заратустрину. Тога ради и стављаше Персијанци петлову слику на заставе своје, а по паредби Зездавесте сваки домаћин Персијанац мора да има и да негује петла, јер од његова гласа кукурекања почиње и молитва и рад.

У старом веку петао је, дакле, био симбол бога светлости и огња, сунца и његова рођаја, а убрзо по том и симбол будноће и ратничке спремности. За то и Грци не посветише петла само богу Фебу као богу сунчане светлости, нити Хелиосу (Аполу), него у исти ових и ратничком богу Аресу (Марс) и Атени (Минерви), јер у петлову кукурекању није само објављивање дневне светлости, него и означивање ратничких предузећа, која најпаше и зависе од готовости и будноће.

Арапи и не зову петла дрекчије него „абул јакзан“ т. ј. отац будноће, па и једна грчка еринија (фурија), увек немирна Алекта, има своје име од грчке речи ἀλέκτωρ (алектор) тј. будни гласник поноћнога часа.

Па и Римљани се управљаху по петлову гласу. За то и каже Плиније о петлу, да га је природа створила да свргне својим гласом на рад позива и да ни сан прекида. Време од заласка сунчева па до његова рођаја делили су Римљани у три straže. Да би она подела била тачна, држали су Римљани у својим логорима и стражарама по једног петла који је стражарску свену позивао својим кукурекањем. На оваквог петла, који је био у дворишту првосвештеника, мислио је и Исус када је оно рекао Петру: „Док пијетао дванут не заједа, одрећи ћеш ме се трипут“.

Још неки значај добри петао, када Римљани узеше од Грка електромантију *) те лажљиви аугури утврђиваху и погађаху вољу разних богова о ономе што ће тек бити. Због тога је и био петао у грађанском римљанском животу од толикога значаја, да је Цицеро обележио разлику између мира и рата овим речима: „У миру почиње живот од првог петлова јакљања а у рату од првог трубина гласа“.

У Абисинији и сада још замењују петлови кривене часовнике; тако их исто цене и Кафри и Бирмани.

Али и на Западу је петао цењен као замена часовника. Старонемачка изрека dô krât der han, ez war tac има другачију у старо-оранцеском: lon gal canté, o fonghé jhour, и старосеглеском језику: cokkes crewe ande hit was daie. Гали су пре почетка боја и после сваке победе најрадије приносили петла на жртву, па су га, као и Персијанци, узели и за слику на својим заставама и новцима, због чега је позната реч „галски петао“. —

Док је у Немаца још владало многобоштво, први проповедници Христијанства посили су ући се увек по једног петла. Доцније, у доба Христијанства, није било манастира без петла, јер је он сазивао калуђере на поноћну молитву. У време Крстачких Ратова посили су витези и петлове, да им час бућења јакљају. И Шпањолци, када пођоше у Америку, понесоше петлове да им буду часовничари, али не умедоше објаснити за што у Новом Свету нису више онако тачне и у одређено време певали.

А када се јавише часовници, поче се губити онај велики петлов значај. Иначе је доста успомена остало које јасно говоре што је био петао докле се није пронашло часовник. Ветрокази на црквама и многим кућама представљени су петловом сликом; на првим великим торањским часовницима израђени петао јакљао је које је време, а на домаћим часовницима дуго је био, на простору између бројева, сликан петао као симбол часова. Поред овога часовничари су узели за патрон Светога Петра поред кога је насликан петао.**)

По немачком чланку од Шилер-Тица

С.

*) Електромантија је погађање помоћу с помоћу петла. У њему се налазе сва слова из азбуке и на свако се поставе по зрно пшенично. По словима, са којих петао поједе зрно, ствара се одговор на питање што је било изутра стављено. —

**) Српски фолклористи учинили би лепу услугу, ако би се забавили о значају и улози петла у нашем народу. Материјала је доволно, требало би га само покупити и средити.

О васпитању умном, моралном и телесном, од Херберта Спенсера, превео Ј. Миодраговић. Београд, штампарија Светозара Николића, 1903. —78°, стр. 228.

Четири чувена чланка Херберта Спенсера: „Које знање треба највише?“, „Умно васпитање“, „Морално васпитање“ и „Телесно васпитање“ сакупљена су у ову књигу која је утледала света у Лондону 1861. године. Значај овога рада Спенсерова довољно је и најпохвалније оцењен у великим западним литературама. Глас о њему дошао је до нас много раније од превода, јер су ово дело наши педагози читали било у немачком било у ком другом преводу или га знају по разним извештајима и оценама. Тако значајан рад великог енглеског мислиоца одавно је изгледала и наша сировашна педагошка књижевност.

Покушаји српских превођења појединих чланака беху или сувише слаби или тако забачени да је до њих било врло тешко доћи. Г. проф. Ј. Миодраговић, хотећи да удоволи ову потребу, превео је цело дело и штампао га у стотом (даље, у неку руку, јубиларном) издању Коларчеве Задужбине.

Потребна је, и то не мала, што је ово дело превођено са француског превода. Крајње је време да таквих појава не буде више, јер српска књижевност има довољно родника који могу непосредно преводити из великих литература. Колико је непосредно превођење са превода свеједочи и сам г. Миодраговић кад вели: „а имао сам при руци и превод немачки, те сам поредио један с другим. И то је било добро. Јер не само што су ми овако поједине мисли пишчеве биле јасније, него сам налазио на читаве реченице у једноме преводу, којих у другоме није било“. При превођењу с оригинала понагати се, ради веће тачности, и преводима других књижевности, доиста је и оправдано и корисно; али у овом специјалном случају не знамо да ли су те реченице, што их је писац налазио само у једном преводу, баш пишчеве или су произвољни преводиочеви умеци.

Толико о путу којим је ова изврсна књига дошла до нас.

О њезину садржају није потребно много говорити, јер ће она књига бити несумњиво одличан требник нашим васпитачима. Издање је укусно, а цена од 2 динара (а у повезу 3) сасвим је скромна за наше прилике. Доиста не би требало да буде ни једног озбиљнијег васпитача без ове књиге, која има, поред најодабранијег садржаја, још једну ретку, рекли бисмо чисто Спенсерову особину: она пагони читаоца и на самостална размишљања, чиме се несумњиво увећава фонд читачева знања.

Да ме не би ко запитао: за што о једној стручној књизи пишем у „Новој Искри“, том нашем породичном листу, одговорићу и без питања: само за то што бих искрено желео да интелигентни родитељи (који не морају у васпитању своје деце очекивати скоро све од школе) добаве ову књигу у којој ће наћи и најлепше уложке о припреми за васпитавање деце, о последицама родитељског незнања, о љубави и поверењу међу родитељима и децом, о дечјој храни, о игри и т. д.

С.

* У Штампарији Ф. Битерлана (Сомбор) штампана је „Наука о српским писменим саставима за школу и народ“. Књигу је саставио Јован Благојевић, учитељ српске више девојачке школе у Сомбору, а цена је 1 круна, велич. 8°, стр 134. —

* У издању књижаре Artaria & Co (Беч) излазила је нова карта Балканског Полуострва. Натпис је „Übersichtskarte der Balkanstaaten (1:3.000.000). Aus Scheda-Steinhauser Handatlas revidirt von Dr. Karl Peucker. Wien, 1903“. — Карта је пуна погрешака и не може се препоручити. —

* Из „Финансијског Прегледа“ (Београд) оштампани су у засебну књигу: „Економски основи заштите, од С. Патена, професора политичке економије у Пенсилванији, превео Мил. Ј. Радокановић, професор велике школе. — Београд, Доситије Обрадовић — штампарија Аце Стојковића, 1903.“ — Књига је у величини 8°, има 116 страна, а цена је 1 динар. —

* Излазила је у Бечу (издање Ф. Лангa, 1903) религиозно-филозофска расправа „Menschgeist und Gottheit Teichmüllers Religionsphilosophie, auf Grund von dessen Metaphysik von Dr. Vlad. M. Radovanović.“ 8°, стр. 117.—

* Од 10 о. м. почео је излазити у Београду нов лист „Устанак“. Овај лист прати само догађаје у Македонији и Старој Србији. Број се продаје по 5 пара динарских.

* У Сан Франциску (Америка) штампао је Лазар С. Ђурчић у засебну књигу своје доживљаје „Под земљом у Америци“. —

* Г. Богдан Поповић, проф. у Великој Школи, довршио је ревизију и допуну француско-српског речника Настаса Петровића. Сада је излазио и други свезак (N—Z) и продаје се, као и први, по шест динара. —

* Смаил-ага Ђемаловић, из Мостара, штампао је о свом трошку песме Османа Ђукића *Ашиклије*. Цена је 1 крун, а новац треба слати Шарић-Аги Кајтазу, трговцу у Мостару. —

* На Збору Професорског Друштва, који је био у Београду 3. о. м., читали су своја предавања: Др. Милиноје Јовановић „О психолошким експериментима у средњој школи“ и проф. Ст. Максић „О педагошкој спреми наставника средњих школа“. Поред ових предавања третирана су и ова три предлога: 1. „О установи јавних популарних предавања у местима где има подобра „Професорског Друштва“, 2. „О установи летњих курсева за наставнике средњих школа“ и 3. „Како да се унапреди рад Професорског Друштва?“ —

* Dr. S. написао је врло симпатичан чланак „Die serbische Volkspoesie“ и штампао га у 654. бр. недељног листа „Unser Hausfreund“ што излази као додатак дневника „Hannoveranischer Courier“. —

„Г. Петар Ј. Крстић, свршени конзерваториста и други капелник у Народном Позоришту, компоновао је литургију за мешовити хор на основу српских народних мотива. Одбор Св. Синода у Русији донео је похвалан суд о овом музичком раду даровитога и вредноге Кр-

стића. Московски издавач музикалија Јургенсон откупио је ово дело и штампање га ове јесени. —

* Читамо да је у Загребу штампана нова књига „Kraljević Marko i Musa Kesedžija, komedija u 5 čina. Jxveo Jva Dobržanski". Цена је 50 хелера, а може се добити у Дионичкој Тискари (Загреб). —

* Хрватски и словеначки академски ученици сликовних уметности, основали су у Бечу своје заједничко друштво „Весна". Друштву је циљ да чува југословенску народну уметност да истражује и употребљава народне мотиве орнаментске, архитектонске, керамичке и других уметности, да одушевљава своје чланове да узимају за сликовне композиције моменте из народне прошлости. Дивна је, дакле: уметност у народном духу! — Овакве тежње заслужују и похвалу и помоћ. —

* Добротворна Задруга Српкиња Панчевачких, желећи да подмири осетну потребу у васпитању српског женског подмлатка, основала је и отворила „Раденичку Школу". У овој су школи два одељења: 1. За рубље, вез и друге женске послове, и 2. За хаљине. — Ево лепога угледа свима оним женским задругама које још немају оваких школа, а и иначе Српкињама које би, ако у њихову месту нема Задруге, могле отворити овакве школе. —

* Игуман Методије С. Миловановић, старешина манастира Витовнице, објављује да ће издавати црквени лист „Беседник". У њему ће се штампати „само поуке и беседе црквене које ће излагати истине православне вере а укидати све што сметa развићу моралнога живота у Срба". Лист излази 2 пута месечно, и до краја ове године цена му је 1·50 дин. (а за иностр. 2.) — Претплату ваља слати уреднику (Витовница). —

* Изашао је из штампе путопис: „*На Косову*. Са Шара по Косову на Звечан. На путних бележака Ивана Иванића". Књига има 12 штампаних табака. Цена је 1·50 динара. Књижарима је рабат 33⅓%. Издавачи и главни продавци Милан Арсенијевић и Компанија (Београд). —

* Готов је и већ је растурен 11. свезак „Знаменитих Срба XIX века." У њему су они ликови и биографије: Новица Церовић, Петар Пеција, Јанићије Памучина, поп-Стојан Крстић, барон Фрањо Гондила, Мина Вукомановићка — Вукова и Драго Памучина. —

* За Летопис Матице Српске" стигли су ови рукописи: „Тако рече Заратустра" (драма); „Гвозденшака Гец од Берлихингена" (Гетеова позор. игра у преводу И.В. Поповића); „Са Вардара преко Струге на Марицу" (путопис); „Приморско приморје, Улцињ и околина, опис земље и народа" (путопис Б. Ђурића); „Препис извештаја Бартенштајновог цареви Марији Терезији о Србима" (од Др. Драг. Павловића); „Једна забачена српска задужбина" (чланак Милана Обрадовића); „Оцена „Ноћног азила", драме Максима Горског" (од Ст. пл. Венка) и „Нешто о церемонији погребништва у старом српском народноцрквеном животу" (од пароха Светозара Грубаха). —

* Месеца новембра одржаће се у Петрограду међународна уметничка изложба израђевина од метала и камена. Изложба ће имати ове одсеке: 1. Руске уметничке израђевине; 2. Туђе уметничке израђевине; и 3. Источне уметничке израђевине. — Позивају се српски уметници да узму учешћа на овој изложби. Објављена о свему даље српско Министарство Народне Привреде. —

* Алекса Ј. Поповић-Сарајлија, чиновник у Министарству Спољних Послова, дао је у штампу свој превод дела „Освојење Цариграда" (Фетих Џелал Константиније) што га је написао турски паша и бригадир Ахмет Мухтар. Књига ће изићи до 25 штампаних табака, а цена ће јој бити 3 динара или круне. Књига ће бити готова до краја овог месеца. Претплату ваља слати преводиоцу (Београд, Војводе Миленка ул., бр. 5.) —

* Рад. Петровић-Ракота (Београд, Косанчићев Венац, бр. 26.) дао је у штампу свој рад „Цртице из војничког живота у Русе". Цена ће бити 30 н. дин. —

* Д-р Стевап Павловић, власник и уредник листа „Наше доба" (Нови Сад) позива претплатнике на своју књигу „Јелисавета аустријска царица и угарска краљица". Књига ће изићи до 20 табака, имаће три слике а цена је за претплатнике 3 круне. —

* Штампарија Св. Николића штампала је и већ пустила у продају нову књигу „Мисли великих људи".

* 13. о. м. на седници Међународног Геолошког Конгреса у Бечу држао је Д-р Јован Цвијић, професор у Београдској Великој Школи, предавање о тектонији Балканског Полуострва и о истраживањима у том подручју. —

* Српска Музичка Школа у Београду почеће 1. септембра ове године своју пету школску годину. Предмети су учења: клавир, виолина, чело, флаута, соло певање и музичка теорија. Ове године предаваће се још и наука о музичким облицима и историја музике. За уписнину полаже се 5 динара а месечна је школарина 12 динара. Стан је школе у Краљ-Милановној улици, бр. 45. —

* „Dubrovnik" јавља да је Г-ђа Милица Недељковићева написала и издала „Спомен на Дубровник и море". —

* Др. Војислав Рашић, секретар Министарства Финансија (Љубићска ул. бр. 12.) отворио је претплатнички упис на своју књигу „Срби и Балканско Питање", Овај рад биће је штампан на француском језику уз „Етнографску карту српских земаља" проф. М. Андоновића. Књига ће изићи до 15 штампаних табака и биће готова до почетка октобра о. г. Цена је за претплатнике 2·50 дин. Скупљачима 10%. —

* У подлистку „Београдских Општинских Новина" почела је излазити „Историја Срема" коју је написао Мих. Ј. Миладиновић. Овај рад наградила је Београдска Општина 15. јуна 1899. године својом Видовданском наградом. —

* Љубомир Балтић, поручник и врилади дужности команданта чете у 3. пеш. пуку (Пирот), дао је у штампу свој превод дела „Наоружани народ" што га је написао К. ф. д. Голц, пруски ћенерал-лајтнант и организатор турске војске. Дело ће изићи до 32 штампана табака. Цена је за претплатнике 5 динара, скупљачима 10% а књижарима 30%. —

* На хрватску брошуру „Dubrovčani jesu li Hrvati?" прештампали је из „Dubrovnika" српски одговор „Dubrovčani su Srbi!" Ову је књижицу издала и штампала Српска Дубровачка Штампарија. Цена је 50 пара. — „Српски Глас" вели о овој појави: „Кад је 1892. године изишла у Дубровнику анонимна књижица „Dubrovčani jesu li Hrvati?, — осећала се потреба да са српске стране

имаће један одговор. Одговор је ено напшао сада, а написао га је један уследни, свестрано наображени Дубровчанин. Писац је могао и потписати књигу, јер би његово име по готово двострукој вредности књиги књиги. Али non quis sed quid. У речима књиге видимо наображена писца и његова ијеродостојна доказивања, а то је одиста доста. У књизи је доказано Срнство старијех и данашњих Дубровчана, доказано је да је стара Дубровачка књижевност српска и приказати су данашњи Дубровчани Србима, а све документима у руци." —

* „Нови Српски Лист", који је излазио у Задру, престао је излазити. —

* Драгутин Ј. Илић покренуо је од 15. о. м. политички и родољубни лист „Велика Србија." —

* У Нишу је штампана а у спима књижарама може се добити књига: „Моменти из прошлости и садашности Сентандреје". Писац је П. С., а књига је величине 8° и има 108 страна. —

* Никола Јанчић, професор, штампао је у засебној књизи „Хронолошке таблице од најстаријега до најновијега времена". Књига је величине 8°, има 114 страна а цена је 1·20 дин. —

* У 3. одговлишњем спеску 25. књиге Јагићева Архива изашла је студија Стојана Новаковића „Села и градови у средњем веку у западној Јепроши и на Балканском Полуострву". —

* Руски журнал „Театрь и Искусство" донео је у свом броју за месец јули чланке: Београдског Народног Позоришта, г-ђе Тодосићке, г-ђе Нагрнцове и г.г. Цветића и Гавриловића. У истом је броју и уломак из чланка В. П. Далматова о његовим утисцима у Београду. „Очигледно сам осетио — пише Далматов — силу и значај духовног позоришног утицаја у Србији, т. ј. у Београду, гледајући комаде наивне, али чисте по садржају, проникнуте бујном појезијом и вељиком препуњене патриотизмом вере у Бога и слављењем предачких заслуга. То је обично. Са нашега гледишта, те драме не би могле издржати критику, али колико је у њима непосредиога одушевљења, колико силе која достиже своје племените намере, каквим се божанским тоном загревају присутни гледаоци!

Скоро сви народни комади имају један и исти садржај.

Борба с турским игом и верском мржњом према католичкој цркви и њеним догматима. У свима је комадима велико заузеће према сиротињи и одушевљење према народним јуначима. Много је фантастичиога, али Бог — небески судија — побеђује свс".

* У Панчеву је основано Српско Девојачко Коло, под заштитом Српске Женске Добротворне Задруге Панчевачке. „У том колу своје састајаће се Српкиње девојке, да међусобним читањем, песном, свирком и предавањем, усавршавају себе у лепој српској књижевности, читајући и црпући из ње сне оно, што је лепо, племенито и што облагородјава срце и душу, а нарочито што ће их челичити у духу верском и народном. При сваком састанку учествоваће од стране добротворне Задруге по једна одборница, а Колу је руководи и родитељка гђца Милеса Стојановићева".

* Изашао је „Просветни Гласник" за месец август о. г. Из науке и наставе доносе оне чланке: Каква нам треба грчка граматика од д-ра В. Ђерића (наставак); О предавању историје у средњој школи од Н. Карејева (наставак); Наше народно просвећивање у шк. 1901.—2. години, изложио Љуб. М. Протић; Узроци нервозности у ученика, од професора д-ра А. Крамера, с немачког Доб. В. Бакић; Експериментална педагошка важност хипнотизма — Leo Hirschlaff — с немачког Вој. Р. Младеновић; Електрицитет је кретање, од Петра Живковића; Ботаника за више разреде средњих школа у преводу с њој, од Жив. Ј. Јуришића.

* Општина месеца српска Дубровачка омладина уз учествовање Срба Дубровчана, учинила је помен успомени педесете године од смрти великога српскога песника Бранка Радичевића.

Дубровачки „Срђ" завлајући о овом помену доноси и ову песму српске омладине њезину песницу.

По пештерам самотињем,
Гдје орлови гн'језда вију,
Код хајдучког јатагана
Видио сн Појезију,
Гдје пред струне од гусала
Намрштена ведри чела;
А пред очи соколове,
Мушке очи хајдучове
Гдје пробија мисо сјела.
И та мисо, дивна мисо.
На врелпа од хандара
И у њојн песедара
Ускрснула чека дане —
Свијетле жедање.

У Тополи жах заблисте
Као зн'језда проходпна,
И кроз се — каквим небом
Сјајна зн'језда осветника.
Вапнљење моћне гусле
Загрмјене ко громови:
У окрилу дпн-јунака
Српски језик слободи се
Златној дови.

У Трапиљу Равнојола
Чедо поки;
Досптеј та, мудра старап,
Златпна пером благослови.
Тек је чедо новој сирчад
И књиза се научило
Гусларевих са усана
Златну рпјеч бплежпло;
Из народа све за народ
Он исписа књиге неке:
Нове „књиге старостапне"
Будућности свакњеле.
Но пз пеба, врачне пзбе
Сумориднх манастира,
Вапнљење гушит' звуке
Хтеде пека стара лира;
Да' на чело Вапнљењо
И на перо Караџића
Пустила је зракс златне
Сјајна зн'језда Данпчпца.
У слојеве најпрапнје
Пустила је свјетлост своју;

„Рат за језик и правопис"
Допао је младом Бранку
Свом херојг.

Ко што Тиртеј пекад дрпвпи
Душманпна лпром сплазп:
Тако Бранко са гусланпм
У бој свога хран сада.
Одјекују моћне гусле
Као поклан од борапка;
Српски језик тријумф слави
Од Дунава до Кпселапца.

Ко гром грме снажне гусле,
Српске впле кроз њих зборе;
Српски језик јездом језди
Од Балкана па на море.

Све што жи се на зут доси
Под гудалом сне то пане;
Српски језик јездом језди
Од Балкана до Љубљане,

* * *

Стражилово, дивпя Бранкон
впст.
Тужно мјесто Јачкога рас-
гапка.
Новпя њен се одевпуя цветом
Бит' рочпште Јачкога састанка.
Српскпх вила сојени из-
брапа
Дохрлпће пз снојих гпјездпна,
А Стражилов поносптп
бријег
Бранкова ће окрупит' зпјезд-
ада.
И та зв'језда водплаће бити
Пространове Бранковпне лозу,
А Срнства ће темељ племенити
Дат' тп, Бранко, златну пароду.

Твоју раку и доцпя пасппя
Китити ће лозорпком свстом,
Твоја мисо, твоја дивпя
спопи
Омладпни бпће пзанетно.

Урош Трајановић.

Српска Краљевска Академија; Зборник за историју, језик и књижевност српскога народа. Прво одељење. Књига II. *Стари српски записи и натписи.* Скупио их и

средио Љуб. Стојановић. Књига II. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. В. 8°, стр. XV—482. — Цена 6 динара.

Песме Отевана М. Луковића. Београд 1902. Штампарија Светозара Николића, Београд, 8°, стр. 45. Цена 1 динар.

Мала Библиотека, св. 51., 52 и 53. Година V. Вилем Шекеспир: *Хамлет Краљевић дански.* С енглеског превео Др. Лаза Костић. Цијена 90 потура. У Мостару, 1903. Издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 220.

Значај расе у светској привреди. Написао Милан Поповић. — Може се добити у уредништву „Трговачких Новина" у Новом Саду — У Новом Саду, штампарија Ђорђа Ивковића, 1903. — 8°, стр. 19. Цена 20 потура или 30 пара дин.

Прослава четрдесетогодишњице свештеничке службе и осамнаестогодишњице књижевног рада протојереја Алекса Илића, председника конзисторије у миру и уредника „Хришћанског весника". — Београд, штампарија Андре Петровића, 1903. — 8°, стр. 113.

Човекомство. (Написао С. Пицаде). — Електрична штампарија С. Хоровица — Београд. — М. 8°, стр. 16. — Цена?

Туберкулоза као народна болест и њено сузбијање. Ово је дело награђио Конгрес за сузбијање туберкулозе као народне болести. Берлин 24—27 маја 1899. Од Др. С. А. Кнопа, лекара у Њујорку. С немачког превели В. П. Поповић и В. В. Михаиловић, медицинари. Чист приход намењен је „Просвети", друштву за помагање сиромашних српских ђака из Босне и Херцеговине. Цијена 40 потура (холера). У Мостару, 1903. Штампарско уједињачки завод Пахера и Кисића. — 8°, стр. 88.

Есмиз и Ваграм, успомене ђенерала Матије Дике, с француског превео Иван С. Павловић, капетан I класе. Београд, издање књижаре Е. Аџиштета. — „Милош Велики", — штампарија Војновића и Миљића, 1902. — 8°, стр. 51 (са картом бојишта). Цена 70 пара дин. —

Душан С. Ђукић: *Пјесме.* Српска Штампарија, Загреб 1903. године. — 8°, стр. 79. Цијена 1·20 кр.

Анђелије, пјесме Османа А. Ђикића. У корист сиромашних муслиманских ђака. Мостар, Српска штампарија синова С. Мијата Радовића, 1903. — 8°, стр. 57. Цијена 1 круна.

Речник руско-српски, израдио Милош С. Анђелковић, професор загребачке учитељске школе, кандидат киевске духовне академије. — *Словарь русско сербскій,* составилъ Милошъ Стантичъ Анджелковичъ, профессоръ загребской учительской семинаріи, кандидатъ киевской духовной академіи. — Издање дворске књижаре Мите Стајића у Београду. — Београд, Штампарија код „Просвете" — С. Хоровица, 1903. год. — М. 8°, стр. 1100. Цена 10 динара.

Zagreb u hrvatskom narodnom gradjevnom slogu, osnovao August Posilović. Prvi svezak. — B. 8°, str. 24. Izlazi u 4 do 5 svezaka i stoji 4 krune.

Претплатницима Нове Искре

Обраћамо се свима дужницима да нам дужну претплату изволе послати, јер се „Нова Искра", наглашујемо и овом приликом, одржава једино претплатом.

Нарочите опомене не ћемо слати, јер верујемо да је примање сваког новог броја нашега листа довољно да подсети на дужност коју претплатници имају према нашем листу.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Каркошић, (наставак).

Молитва, песма Соколовића.

Живот Карађорђа вођа Србије и смрт његова, говор Миленка Вукићевића, професора, који је држан о осамдесетогодишњем повену Великог Карађорђу 13. јула у Тополи.

Ruines d'un chateau, песма Душана С. Ђукића.

Фата-Султан, приповетка, написала Јелена Јов. Димитријевића (наставак).

Генералова жћи, роман, написао И. Н. Потапенко (наставак).

Због ом, песма Ст. К. Павловића.

Руско сликарство у XIX веку, уломак из дела Рихарда Мутера.

Бајка о руци, песма В. М. Чолаковића.

Фантазија и реалност, приповетка, написао С. Ст. П.

Прва ирчица, песма, превео Р.

Утисци с пута, приповетка Ст. К. Павловића.

Наша песма, написао Вој. Ст. Поповић.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: Купање. — Ђачки оркестар српске гимназије у Скопље. — Риболов. — Музиканти. — Двестагодишњица Петрограда: Сенатски Трг. — Двестагодишњица Петрограда: Царски чадор на Сенатском Тргу. — Двестагодишњица Петрограда: Споменик Петра Великог. — Двестагодишњица Петрограда: Галера из доба Петра Великог.

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 кор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 9. Београд, септембра 1903. год. Година V.

У пролећа

— Милош П. Живковић —

(5)

IX.

Као да га удари му у лице. Дубоко уздахнувши, Рајко застаде у пространој, полумрачној соби. Јер светлост виске лампице, поред које је Цала седела, једва ако је успевала да осветли овај кутић око себе; све остало лежало је прикривено у сенци полумрака.

Његове очи надоше на застрту постољу, на којој је у плитској, дрвеној кошници лежало одојче. Слабе пејаке груди равномерно су се дизале; у два три маха оно отвори мала ружичаста уста и поново се умири.

Тамо уграј високе земљане пећи седела је Цала повијена изнад свога ручнога рада. Ситан вез трепераше пред њеним очима и она беше дубоко погнула главу да ухвати краја безбројним редовима. И кад Рајко лагано ступи у собу, издиже се њен повијени струк, полако и постепено. У тајанственом полумраку изгледао је он још већи, снажнији. И у Рајков суморни и жалосни поглед упише се овом крупношћу својом два

Његово Величанство Краљ Србије
ПЕТАР I.

преплашена црна ока, док је цело лице издавало укочени израз изненађености, по готову страха.

„Не бој се, Цало, ја сам!“ рече Рајко промукли, тешким гласом.

„Ти?.... Рајко.... тако доцкан!....“

На њезину лицу огледао се одмах израз сумње и страха. У последње време јако је мучила бојазан, да Митар од некуда поново не искрсне.

„Није ништа, није!“ рече Рајко видећи злу слутњу у њезним очима.

Она се подиже са свога седишта и понуди му малу троножну столицу.

„Али Господе!.... Рајко, ти за цело ниси болестан?...“ Она сад тек успе да сагледа његово растројено лице са ушашеним и тужним очима.

Рајко покуша да се осмехне. — „О мени није ништа!“ додаде мало затим.

Наста ћутање. Рајко наслони руке на колена и у њих спусти своју тешку, уморну главу. Изгледало му је најбоље, да се мозак

вати. Тек седећи дуго тако уграј топле пећи, њему се спава и мир поново почеше прижати и он осети извесну пресу угодности као човек изгубљен и залутали кад поново чује глас људски. А Цала се задовољи да крајпом погледа у његов јадни и бедни изглед. Јер од сусрета горе у вољаку и после неколико летимичних вицева код чике, она не беше више с њим. С тога јој и дође тешко сада видећи његово болом испијено лице. „Због чега ли он страда?“ помисли у себи. С друге стране није знала шта ће да мисли о његову тако дугом долазку. „Ако га је којод опазио?“ Ну пресече нешто хладно као лед преко срца.

Ах, збиља, он и сам није приметио да је ноћ већ у велико. Свему је томе крив онај Марко Мијатов. Њему је морао ићи због трава на његовим колима. Задржао се, истина, тамо дуже, али уз пут је хтео да и к њој сврати.

Они се тако ретко виђају. Он једва ако сиђе доле до села, а и чика је у последње време некако тако чудноват. Мора му просто рећи задити, ако хоће да чује штогод.

Рајко ни сам не знађаше, како се онај изговор нађе на његовим устима. „Тако далеко већ!“ помисли он у себи. На шпак он осети чудно задовољство да пред њом прикрије сав бол свој. Њиме хтео пред њом створати своје срце. Она је и без тога имала доста да сноси. Зашто би, најзад, морала знати како са њим стоји. А да с њим није све у реду, он је још одавна знао.

„Долазиш ли Марта чешће?“ упита он.

„О, да како! Она је по готову сваког дана онде. Још да не није, зло! Десна рука, друкчије се не може рећи.“

„Али од осталих нико?“

„Како мислиш то?“

„Мислим.... за цело.... од суседа?“

„Ах тако!.... О, није сад рђаво као што је било у почетку; није истина ни све у реду, али болену се не може ни надати. У осталом, мени је поноси пут све тако право, да се и сама чудим.“

Они поново ућуташе. Цала је и даље седела покрај светлости за својим послом. Дубоко нагнувши главу над њом, могао се видети њен бео и снажан врат, по коме беху онде онде пребули меки праменови њене црне косе. Рајко окрете поглед на другу страну и упита је о нечему са свим равнодушном.

„Како она жени? Ах, Господе, тешко је то рећи!...“ отпоче поново Цала и без видиже више према светлости. — „Најзад вала помислити да после рђавога дана још и гори може доћи. Али зато је посао ту, а у њему се онда све заборави.... Има рада довољно — до Божића ни да стане... Хвала Господу и добрим људима! Попадија и стара учитељка каку да неће бити рђаво, а попа се смиловао и није хтео да ме одгурне. Шта више, чак је дао да му и руку пољубим.... „Погрешила си, истина, кћери; али ко данас не греши?... Само Господ наш има право да суди, а ми смо ту да ћутимо и да слушамо...“

Она ућута. „Ах, онај ситни вез. Очи тако умара и чини завијени.“ Она подиже главу и руком пређе преко уморених капака. Затим опет прихвати иглу и каже се изнад веза.

„Ништа о њему да чујеш?“ упита изненада Рајко.

Она махну главом. „Још ништа! Али тако неће дуго трајати. О, знам ја њега добро!... Није он тај, што ће се од једном снега оканути... Још ће доћи он и још ћу ја имати да патим... Дао би Бог, да је онде свему почетак и крај!“

Рајко стиште обрве. А Цала, не подижући главе, говораше даље, с муком, испрекидано.

„Сачувај ме, Господе, и сахрани!... Али то би било страшно!... Кад само помислим... не, не!...“ Она тешко и дубоко уздахну. — „Зашто је младост тако луда, да и последњем човеку толико верује?... Да ли само зато, да страдање буде после јаче, да бол још више заболи?... Ах, тешко је то, Рајко, тешко!... Моје муке прелазе кадшто преко моје снаге... Плачи и кај се но нас дуги дан, па ипак ми је на срцу тако, да бих саму себе могла уништити...“

„Не греши душе, Цало!“ рече Рајко, само да би штогод казао. „Ти и сувише претерујеш.“

„Да покајем, да покајем — то је било све што сам хтела! С пепелом на глави и с трњем у целом телу... И душе ми, тако сам и чинила. Тако ме тиштн, тако ме растреже моја рођена савест, да ни једног чистог дела није више на мени... А сама себи изгледам тако јадна, тако понижена:... Узвикнула бих кадшто да и само небо чује, да не нико не погледа, јер чини ми се — и сам поглед њихов постаје нечист и прљав... Ах, Господе мој!...“

Један дрхтај бола и јада пређе преко њежна лица, које под утицајем невоље као да беше дошло још ређе и бледе. — То није било више лице младе и снажне девојке, са којег радост и снага трепте, не, то беше лице Богородичино, пршаво и болом избраздано.

А он сећаше ту, покрај ње, и сам сломљен и уништен; сит и сама себе и свога живота. И слушајући речи њене самооптужбе, у њему самом као да се кидало комад по комад његова рођеног срца, као да се све губило испред његових очију и само се отварао дубок, бескрајно дубок и мрачан амбис, чија је пустош од једном и брзо све прогутала.

Цала се подиже и са стола прихвати нову капуру вунице. Рајко не знађаше снаге да свој поглед на њој заустави.

„Понекад пак помислим, зашто се бранити од онога чиме те судба обдари?“ настави Цала даље. — „Има и других људи које несрећа дави... Погледај на њих!... На онда, пак има и добрих људи који ти и благу реч рекну... Ето и попе и попадије, и старе учитељке, ту је и дада са чиком... сви су они тако добри према мени.... али, али.... сам јад остаје и лежи на срцу и

Карло Брудов — Последни дан Помпеје

боде, боде са свију страна као какав гвоздени зид од самих игала!....“

„Зашто?... зашто?...“ Она отпочне да плаче. „Зашто је морало тако доћи?... Једна сам и одбачена.... као последња... Свако има право да пружи прст на мене... Ох, Господе мој, што се не сажалиш на мене?!...“

Њен плач бивање све јачи и прелазаше постепено у јецање. Рајко одскочи као да га је пламен опекао. — „Али за име божје!... Цвето, шта је од једном?... Дођи к себи... Ти окривљујеш себе саму више него ико... О Господе наш, не мисли сваки тако....“ Он тражаше да је утеши, али језик се једва мицао.

„Шта ћу, шта да радим?...“

„Прибери се!... Па онда, зашто непрестано на то мислити? Иди, над би помогло... али —“

А она се још више сажe у напред и плакаше даље — али тише, мирније, са тихим, непрекидним јецањем, као да се и најдубљи јад њене душе бојао да изиде из свога скровишта, пред људе, у свет.

Он хтеде да је прихвати и подигне. Никада дотле он не виде женску тако неку и тако без одбране као њу сваку. И у његову бедном срцу створи се жеља да падне покрај ње, да својим жедним устима испије све те горке сузе; да се заједно исплаче и над својим и над њеним болом... и да га онда од једном нестане заједно са њом и за свет и за људе... И онда... онда ће бар моћи поделити јад и невољу своју...

Тешком муком њему пође за руком да се савлада. И гласом, који је и сам трепетно под напалом суза, „он једва успе да проговори, неко и тихо:

„Цвето!...“

Она се подиже лагано. „Опрости!... Тако нисам хтела. Али суза тешко леже на мени... Са душе бих хтела да их исплачем... Сада ми је тако лако; као да је са плачем све нестало... Ах, како је слатко ‚моћи плакати!... Дода је лута, над ме тако види, и ја не могу да је вређам...“

Дете се беше пробудило и почело плакати. Она га лагано издиже из колевке и узе у своја наручја,

„Али сад мораш ићи, Рајко!... Време је већ одавно прошло.... Ни код чининих нема више светлости... За цело спавају...“

И њена мршава рука пружи се под притиском снажних Рајкових руку. Као сен, лагано и без шума, стуни Рајко у недру, хладну ноћ. На њу је сијала бледа месечина и снажно се белио танки покров првога снега.

Оно што је Рајко још одавно предвиђао, стајало је данас тако јасно пред њим, као да је са његовим целим животом корак у корак ишло. Његова љубав према Цвети; његова чежња према њој, од које је и сам био болестан. И он гласно рече себи о својој љубави. Беше пак осми тога у његову целом ходу, у његову целом држању толико позданости, у његовим мислима толико мира, да се и сам морао чудити оној целој тишини која њиме тако изненада овлада. Па ипак, он не могаше да са свим мирно поверује овоме покору. Изгледало му је, да тамо у последњој дубини његова целог бића ипак се нешто снажно тако надимаше, хучећи, нихорећи, и тако и ано, спе даље и даље. Као далека музика која му у сусрет хучи — бурно, шумно, страсно и помамно, да га занесе као бујни талас, као силно море кад се о стене крши.

Најзад он успе да се утиша. Само ово далеко зујање. Иначе мир, потпуни, недељни мир.

Он је волео. И он се задовољи да то у овом беграничном миру и опет гласно каже. Толико пута. У самим речима било је толико слатког звука, непознатог и достојанственог. А те речи јасно му сведочише, да није више остарели сушник, да је крај болесној жудњи и магленим сликама. Крај, крај свему ономе тешкоме, невољноме: крај јаду и болу!... У својој њиској колеби заневаше најзад химну мира и спокојства; тако уздигнуше се опет, снажно и величанствено, поспули заробљеник. И он збиља осећаше у себи толико снаге и јачине, како само онај осећати може, чије груди још у себи хране неутрошене песме зреле младости....

И остављаши село за собом на недрој месечини, он иђаше даље снажно, брзо, са топлим осећањем блаженства и мира, који нечујеном снагом распињаху његова груди. И као сенке високих тополa гоните се радост и расположење у његовим осећајима. И као пробуђена осећања што ђураху и тамо и ано, исто тако чезнула је и немирна душа да се у мирном лету узнесе далеко, тако далеко, лагано, постепено, дрхтећи од чежње и жудње. Па ипак не беше крилату, која би понети могла. Бледо, фантастичне слике заморених, преоптерећених осећања; перa и паперја без тичјих крила, кој, ветар шаљете, да исто тако брзо ишчезну, нестану....

„О да ли, о да ли?!“

Рајко корачаше све даље и не усуђујући се да заноћи мисао довршити. А у глави хујаше је, брујаше и кипеше као у страшној ноћи, пуној олује, ветра и непогоде....

(настављиће се)

Поноћно даворје*)

I.

Одбруг сата пола ноћи прође,
Шуми борје поноћно даворје:
„Ој Давори моје село равно...

Ој Давори моје село равно,
Синоћ си ми допануло рана,
Пре земана, пре суђена дана!

Пре земана пре суђена дана,
Изгоре ти гора Даворија,
И у гори срне и соколи.

Ој Давори моје село равно!"

Стојник.

Милорад М. Петровић.

Ко вјечито хоће да живује, мученик је овога свијета

игде се вальда не може тако згодно применити она лепа песникова изрека да „ко вјечито хоће да живује, мученик је овога свијета" као на примере које ћу сад навести. И збиља, ако изближе загледамо живот оних великих људи, што су својим умотворима и изналасцима унапредили културу, изменили и побољшали живот и обичаје — подећемо, да су велика већина тих великих и ћенијалних људи. били у истини прави мученици, и да је тек у данашње доба суђено, да не само велики изналазачи, но и она ситнурија, што пропалазе и усавршавају сигарчке и разне драгулије, — које *Нордау* згодно назива „уличним индустријацима", — могу да живе од својих изналазака и да се чак богате. И збиља, данас већ судба изналазача није тако жалосна као што је некада била, јер данас изналазачи добијају разна одликована и повластице, које скупо продају, или их сами експлоатишу, и постају на тај начин богати људи, а понекад и милионари. Треба се само сетити кад је пре десетак година овладао Паризом „кри-кри", и кад је та епидемија прешла и у остале крајеве Европе; па ипак, то тако метално парче, које је савијајући се пуцкало, донело је њеном изналазачу лепу сумицу преко 100.000 динара, те га тако осигурало за цео живот.

И зар не изгледа чудновато кад упоредимо богаћење због једне спрдње и богателе, и сетимо се славног песника португалског *Калдерона*, који је проторивши, ашиен, и за кога је — кажу — његов верни слуга принац ноћу просио, те бесмртном песнику давао да не умре од глади. Па *Томе Дела* песника опера, који је живео у 18 веку, и морао дању да лежи у кревету, јер није имао панталона; за *Жерара де Нервала* причају да је све своје рукописе носио у зи се, јер није имао стана да их остави, и најзад напиан сиротињом обесио се. Није боље прошао ни славни песник *Бернс* (Burns) који је болан, преболан молио да му се издаје цела она алехуда платица, коју је имао за све време болести, да не би умро од глади, и кад му то није учињено, он се обрати на свог издавача, коме изгред пошље једну песму из својих младалачких успомена. Издавач му пошље пет фунти стерлинга, али и тај новац не добије бедни песник, већ његов кројач, који је претио, да ће га, ако му одмах рачун не исплати, стрпати онако болесна у затвор.

Мирже, аутор „La vie de la Bohème", да не би умро од глади, морао је често пута ићи у болницу. Даву није могао никуд излазити, јер није имао ципела, а ноћу излазио је и то у чарапама. Тако су ето живели многи ћенијални и талентовани људи, мучили се и пропадали; док они велики људи који су се прослављали са својим изналасцима често пута морали су својим животом да плаћају своју ћенијалност.

Позната је жалосна судба римског изналазача стаклета, који је јадник мислио да ће добити награду од тиранских царева за свој изналазак, и како је се преварио. Римски самодржац Тиберије дао је аудијенцију изналазачу који му је донео на поклон једну дивну „вазну" од стаклета која се не може сломити, која је се могла савијати и ковати. Покушаји чињени на тој аудијенцији са „вазном", која је бацана и лупана, на ипак остала читава, исекли су на жалост као што треба, — дивно. И тај тако леп изналазак, бацио је у заборављу браћу римског деспота, а и како да не забрине глушака на престолу човек, који има такав ум да може да мења мртвим

*) На цикласу песама под називом „Поноћно даворје" пуштамо у овој свесци само једну. У идућим свескама доносићемо их редом док се циклус не заврши.

телима особине њихове, и зар такав човек да не буде опасан и самом престолу, па шта ће онда бити са златом и сребром, зар неће њима цена спасти, кад им почне конкурисати стакло са таквим особинама? Прегледа је била готова, бедни изналазач несломљивог стаклета, био је погубљен као бунтовник! А тајна његова изналазака остала је и до данас необјашњена.

Исто је тако жалосна судба била једног провансалца *Алексе*. Овом механичару пошло је за руком после дугог рада, да за своју радњу направи згодну справу као рекламу, са којом би и данас какав фабрикант аутомата прославио своју радњу. То је био вештачки направљен скелет који је, помоћу једног у постољу скривеног механизма, свирао различне комаде на гитару. Кад је изналазач изложио овај свој рад, попови опчуше несмотреног вештака, да је у договору са ђаволом. И парламент га окривио због чаролија, и несрећни изналазач платио је за своју вештину — која би га данас направила богаташем — скрњу на гласачи, и то — да трагедија буде комична — заједно са његовим изналаском, музикалним скелетом.

Сличне је судбе био и шпаџирски механичар *Луј Жакет Дроз* (рођен 1752. год.), који је конструисао различне андроиде, и између осталих један — чије је савршенство до сад недостижно, — који је представљао како девојка гледа у ноте и свира на клавиру, а кадгод доврши свирање — устане и поздравља друштво. Али, овај славни механичар не задовољи се само тиме, хтео је да се и други дише његовом изналазку, те оде у земљу биготерије, у Шпанију, где га инквизиција оптужи за мађије, и хтеде га у славу Божју да спали, но благодарећи слепом случају: у последњем трепутку побегне и врати се у своју домовину.

Славни физичар *Дионисије Папен*, рођен 1647. г. у Блоа у Француској, а умрло је не зна се кад, нити се зна где (мисли се да је умрло 1712 године, заборављен и у највећој сиротињи). Папен је усавршио ваздушни цилиндар домећући нарочите клапне вентилима, што је био први напоменутај за ваздушну железницу, изналазо је лонац у коме се кости могу да сачувају; њему смо захвални за употребу парне машине и друге важне појаве и савршенства; он је био први изналазач и творац пароброда. Сто година пре Фултонове вожње по реци Худзону 1707. г., пловио је од Касела до Миндена 22 километра, остављајући за собом све чамце и чунове, али и изазивајући ирост и страх лађара, који као бесни јурну на брод, злостављајући све на њему; а брод развале заједно са парном машином. Прошао услед ове катастрофе, душевно сломљен, Папен је на лађи једрилици отпловао у Лондон, где је, мисли се — и умрло.*)

Није боље прошао ни *Џон Кор* који је 1777. год., на уређеним мајданима херцога Норсомлиског, направио шине од ливена гвожђа, на којима се вагони — као при коњском транзају — покрећу са врло малим трењем. И тек што су кола пуштена у саобраћај, радници нападну и разоре све то, а сав угаљ донет на њима спале. Ђенијални изналазач у нало због тога није главом платио.

Вилем Ли, свештеник у Колвертону у Нотингхемширу, изнашао је још за доба краљице Јелисавете прву машину за плетење чарапа. Да би се својим изналаском користио, молио је да га држава у томе потпомогне. Али краљица, не појимајући сажу ствар, одбила је давање монопластице — противно жељи министара — бојази да не би страдале ручне плетиље чарапа, чији су производи тако скупи, да велики део енглеских становника није тада никако посао чарапе. Ли је затим отишао у Француску и у Руану и Паризу основао фабрику чарапа. И при свем том овај је ђенијални изналазач као пуки сиромах умро од глади.

Маркиз Соломунда де Ко изналазача парне шахине *Ричеље* је стрпао у лудницу, јер му је досађивао са својим изналасцима.

Енглезу *Џону Ломбу* године 1700. пошло је за руком да изнађе тајну сардинске фабрикације свиле. Издавање те тајне, у то доба, кажњавало је се смрћу. Ломб ничан талијанском језику, био је више година као калоа у једној предионици, а затим као мајстор. После неког времена врати се у Енглеску као прави и једини стручан човек у томе послу. Потпомогнут новчано он осниве у Дербиј прву фабрику за предење и ткање свиле, и то предузеће испало је најсјајније, јер је знатно смањило експорт сардинских свилених фабриката. Огорчени фабриканти талијански пошљу у Дерби једну лепу Венецијанку, снабдевши је богато свачим, а с препоруком да се дуже задржи код Ломба, и да га упропасти, уништи. И она дође код њега, потпирати једног његова настојника, те је редовно несрећном фабриканту давала отрова, који полако али поуздано дејствује. Ломб тако постепено трован, умро је у 29 година, поштто је многа савршенства на разбојима направио.

Машине за разбоје тек су 1822. године уведене, а могле су се завести још пре једног века, кад је Енглез *Џон Кеј* изнашао цеви и чуњеве, о помоћу којих се брже и јевтиније че. Као и у многим другим случајевима тако и овде, радници су то сматрали, да је противу њихових интереса, и гледали су сазнако да спрече употребу тканога разбоја. Сматрајући себе тиме оштећеним, бесне гомиле радника јурну у Кејову кућу и радионицу, униште сав намештај, посуђе и фабрикате, а једног изналазача хтедоше да линчују. Једва је с помоћу два пријатеља, сакривен у једној корпи, сачувао свој живот, и после побегао у Француску. Но и тако је био лоше среће, јер свој изналазак ни тако није могао да уведе, и дочека исту судбу коју су дочекали и остали његови предходници изналазачи, — умро је у великој сиротињи и оскудици.

*) *Геркланд* у чланку „Papin und die Erfindung der Dampfmaschine (у Westermann's Monats Hefte Bd. 47, стр. 438—454) вели да основе лађарски града Миндена није хтео пустити да лађа са точкастим веслом пређе из Фулде у Везер, и лађа Папенова беше је од лађара Миндењских изнета на суво и разлупана. А из једног писма Лајбницу види се да он није писано тражити нарочу накнаду за лађу.

Уилем Гед златар. Шотландјанин, изнашао је је 1725. год., справљање стереотипних плочица, које су данас од велике важности, и то прављећи гипсом већ сложена слова. У Единбургу је 1739. год., прва књига штампана, где су употребљене са успехом те стереотипне плочице. За израду и усавршавање овог лепог изналаска, Уилем Гед жртвовао је своје доста велико имање, али од тадашњих штампара сматран је тај изналазак као интересантан што је велики број оних који после њих долазе те уживају плодове њихова труда и рада, и као што то обично бива не само са изналасцима, већ у опште са сваком новом идејом, којом се обично користе људи који се нису никад, никаквим идејама одушевљавали. Сваканко вреди пребележити факт, да је живот великих људи изналазача био мучан, а сиромаштво готово њихова трагичан.*)

А какве је муке имао и са каквим неповерењем пре-

К. Е. Маковски — Цигančица

куpиозитет, без икакве практичне предности, и ни један не хтеде да га употреби. А и сами радници, бојећи се тога изналаска, правили су му сметње; тако, кад је од универзитета Кембрицког добио повластицу за израду Библије, и других прибених књига, напали су правили потрешке у слогу, да је штампање било забрањено, а плоче уништене. Напуштен и заборављен Гед је умро у највећој беди.

Ова листа несрећних а ђенијалних изналазача, могла би се продужити и увећати, јер њих је тако много, као дуеретнут *Фулгон* изналазач пароброда, напешћемо само његове речи: „кад сам градио свој први пароброд у Њу-Јорку, публика је следала равнодушно, шта више презрино, мислећи да је то замислио буновног ума. И збиља, пријатељи моји чисто су зазирали од мене. Слушали су мирно моја тумачења, али на лицу сам им читао неверицу. Идући сваки дан на бродоградиште: слушао сам шта говоре људи који ме нису познавали: презиру, смеју се и ругају моме предузећу. Често чујем где се из гласа смеју, где јетко

*) Види о свему у „Deutsche Warte" 1898., чланак „Erfinderlos."

пецкају, где мудро рачунају шта ће стати трошка и времена Фултонова будалаштина. Нигде никога да ме охрабри, да ми улије зрачак наде, да ми стисне топло руку и да ми честита. Најучтивији су били они који су завијали своју сумњу или који су ме благо корели. Али кад понуђај испаде за руком и кад лађа претури прву миљу, тада се уверише и најљући неверници и т. д.“

Сваку новину свет предусреће са неповерењем, па и злурадошћу, па и прва пожња на Фултонову пароброду била је без и једног путника, нико није смео и није хтео да се вози. Кад је се вратило из Албани за Ну-Јорк, уђе само један путник. Кад му је платио 6 долара за вожњу, Фултон се заплака, па ће рећи путнику: „она су 6 долара права награда за многогодишњи труд, да заведем парну пловидбу. Радо бих овај први свечани тренутак прославио с нама уз чашу доброга вина, али сам тако сиромах, да вам не могу понудити ни кап!“

Свака новина у опште споро задобија земљиште. Ту мрзост противу новине *Ломброзо* назива Мизонезизам, тако на пр. *Волтер* није веровао у фосиле; *Лаплас* у метеорите; *Росини* није веровао у сигурност вожње на железници, и с тога се није никад на њој возио. Свака нова идеја потребује и времена и жртава да се успоји и популарише.

Д. М. Ружић.

Под прозором

И синоћ сам био поред твога стана!..
Ко болник кад дише — киша једва тече.
Лишће шушти, плаче с мокрих, прних грана,
Суморно и мутно спустило се вече...

Улица је била покривена мраком,
Кровови и куће тонули у тмину...
И ја сам се крет'о лагано сокаком,
Као чупар мртвих кроз алеју шину...

Бојажљиво прићох до прозора твога:
Модра, бледа светлост на завесе пала...
Иначе свуд пусто — ни неба, ни бога!
Само преко лишћа ноћ је уздах слала.

Под прозором застах — ту сам дуго био,
И дрхтао тако без гласа и моћи:
На зид руку ставих побожно и тио,
Не могах је дићи — не умедох моћи...

Наједном се тргох — ко да неко иде!
Мисо моју прели кри ми узрујана —
Ја бежати почех... Да л' ме когод виде?..
И синоћ сам био поред твога стана...

Dia.

У трамвају

КАЗИТИ:

Једка — ако ма и овлаш прелистамо нашу историју — јасна и доказана истина

(У виду Скице један Панегирик Генију Српском.)

Било је то пре неколико година кад су у јеку била и као печурке после кише ницала она силна хуманитарна, укопна и свадбена друштва под разним називима, као: „*Коленка и крстача*“, „*Пелена и покров*“, „*Пчела и мотика*“. „*Проводадџија и конгисторија*“, и тако даље; јер ко би их могао и побројати сва што су тада поникла и неко време тражила и радила по Србији спедочећи целом свету о напредној бистрини и подузетности оне наше српске расе. Кад је лакомислена сиротиња давала и последњи грош у нади да ће после неког времена хиљаде добити, и кад су грамзиви шпекуланти ударили у формалну трговину с људима као с осапом неким, кад су почели да осигуравају бабе и своје и туђе; кад су летови постали нежнији и пажљивији према бабама својим; кад је дошло бабје време и бабама скочила цена, и оне постале као неки берзански артикал, и

као наполеон скакале сваког дана; у оно време, укратко, кад је Србија постала или боље рећи кад се мислило да је постала као нека Калифорнија или боље рећи Клондајка, чуо се и овај разговор, који ће сад читаоци прочитати.

У то доба, дакле, једнога дана беше ми нешто досадно да слушам кафанске политичаре око себе. Спопаде ме нека досада, ама она права пензионарска досада и дуго време. И ја се дигох, изиђох и очекивах први трамвај да седнем у њега. Са свим ми беше свеједно који трамвај и куд ће: на Калимегдан или Славију, у Топчидер или на Ново Гробље. Први који стигне ја ћу у њега, па нека вози ма на коју страну, само да више не слушам те досадне разговоре о политици (и унутарњој и спољној) и о укопним и свадбеним друштвима у које те разговоре улазе и ако их нећеш и избегаваш их.

Дође први трамвај, овај гробљански.

Ја скочих у њега и наместих се, гурајући се с неким бабама, и трамвај се крену. После неког времена уђоше још двојица и седоше у трамвај — који је од оних затворених био — те су за то сви морали учествовати у разговору, ако не разговором а оно слушањем. Неко време није се разговарало, била је тишина у трамвају. Нико се није разговарао; људи као људи обично нечијном ћуте па било да иду на гробље, било да се враћају с гробља; а и жене и оне ћуте, оне су, као што је то већ побожним посетиоцима гробља мислим познато, много разговорније кад се враћају с гробља, него кад иду тамо. За што је то, ко би то знао. А да покуша ко да протумачи то, казали би му да оговара и клевета лепши пол. Па тако и сада овом приликом: људи су ћутали за то што им је така нарав, а жене (а њих је био пун трамвај) опет за то што иду а не враћају се, и тако се ћутало, па било помало и досадно и суморно.

Према мени седела су она двојица. И они су ћутали и ако је очевидно било да су заједно и пошли као што су заједно и ушли у трамвај; а да су другтво, видело се најбоље по томе што је један за обојицу платио карте. А очевидно је било још и то, да су се већ пре тога о нечему много разговарали, или нешто слушали, па сад о томе мисле и силно им се то увртело у главу и никако им то не избија из главе, јер ено један од њих ушао са готовом запаљеном цигаром, и никако се и не сећа да је пушио, толико се занео и занима га она ранија тема разговора.

— Шта је, куме, што си заћутао нешто? запита један.

— Море ништа! Мислим куме, нешто, о оном. Је си ли га чуо како, ону будалу, како је и шта је лупао и трабуњо. Вели: да је то што паметно и од ђавле, вели он, измислили би то, вели, Енглези, ја ли Французи а не ми Срби: „ниђе, вели, срећна Јаглика да је има владика“...

— Ја, брате! Чудна ствар, заиста! Никако да ми изиђе из главе и жена, куме! Прост човек, бре брате. Нити се то школовало, ни гимназије учило, — па ето шта све испаде од њега!... Кажу, учило се тамо у неком манастиру у Турској *аз-буки* на неког дугачког дасци... То му је, вели, била и штица и буквар, и псалтир и читанка, и часловац, и све... И — испаде човек, финансијер, што кажу један на један; финанцијска скала, куме, ако ко бога зна!...

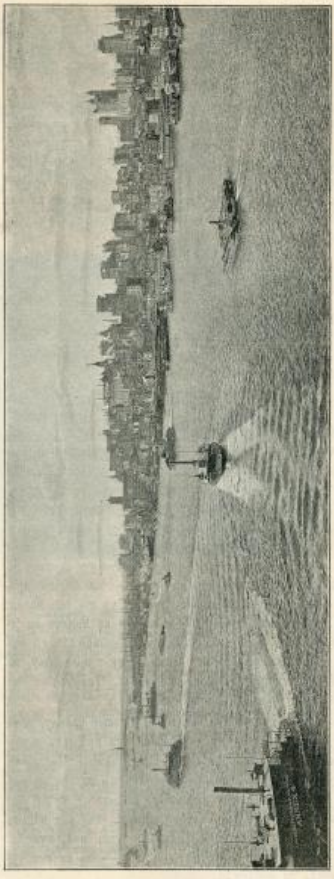

Њу-Јорк

— Море, куме, баш нешто то сада и ја мислим! Ама, видиш ли ти, море, да ће да му, онако, испадне за нас Србе као неко правило: да му баш *оно* и вреди, што није школовано, што је неписмено, куме?!...

— Како то мислиш, куме!

— Море видиш ли ти, брате си ми мој! па стаде кум куму на прсте рећати ко су код нас први људи. Ето: Ко ти је први војсковођа? *Караворбе* — неписмен; ко први књижевник наш? *Доситеј* — без матуре и он; ко први филолог? *Вук Караџић* — свршио универзитет крај коза и јарића; први финансијер наш, ко нешто? *Данијел Нилер* — неписмен тако рећи, пешколован човек... Восинт'о се у Карађорђев обор, што рекли...

— Факт! Готово му тако дође! вели кум замишљено. Видиш мени то никад не би пало на памет! Са свим тако!...

— Па шта је то, бре брате!! На за што ми онда трошимо на те школе... Шта је? Како му је то? Како му то долази!? раздера се кум па оде у собу. Загрејала га тема разговора и он устаде, па поче не зна ни сам куд, али трамвај дрмну и он паде на њихин-бабу. Извините! рече и врати се на своје седиште.

— Чудна ствар, заиста! вели кум а по челу му се накупиле боре од оних новых и оригиналних кумових мисли.

— И бре шиља га у Немачку, у Француску, у Тунгузију, — и куда не! И од таких ништа! „Мартин у Загреб — Мартин из Загреба!"... А дошао један прост човек, један Данијел, један *Нилер*, Нилер, брате слатки, — па гле шта учини!

— Како, човече! вели кум и уздахну.

— Гледам онамад, — десно се тамо — па чисто не верујем својим рођеним, куме, очима. Једно чудо! Бога ми ти кажем!... Имали заседање, одборску седницу. Данијан он председник, а одборници све одандије из разних министарстава — све гране управне, тако рећи, заступљене!... Па како само руководи, чова, стварца, и дебатом како управља... Ко један из парламента. Засео па заседава ко Виконсвилд. Они дебатују, граде, дигну галаму а он само звони, а они да се посатиру; поскачу са столица, полете цигаре уз дувар — па полете пратима а ко прозору. А он им вичe: „Куд сте бре пагли, ћорче пиједне. Их, мајку му! Ама зар не можете ни један черек сата да будете господа и одборници?!" (А они знаш, јадни, заборавили се; мисле да су у предсобљу, па их господин министар или шеф зове... Толико им ово звоне зорта дало, и у кри прешло!)

— Ина, ина то код нас, куме, у нашем народу, вели кум. Кад треба, кад му дође време, па призори онако жестоко, — а оно, паће се!... Паће, куме... Наслагано то стоји ка' на неком стозаришту великом; ка' у магацину куме. Само нико не зна да има то. Избаци од непуд овај гурави народ по једног великог човека, као сад напримјер што добисмо истога Данијана!... Ина, ина, куме!... Избаци народ овај несрећни поштено — па се све чуди откуд га избаци!...

— Па онда, сео, иди да не спомињемо оног Теслу, он је и онако школован, а боље да није, — настави раздрагани кум, поносит што је изабрао тему у којој ће моћи много новога и оригиналнога свога казати — него ено узми онога Загодинца што је измислио неке чизме на иде по води к'о ја и ти по тротоару! Не указа каку ни све штикле, само пало Јовове. Ишао још Бог те пита кад по води Христос и Свети Никола и нико више, ту и тутило, па и то причају *поговом*, али ово сад забележила *штампа*!... Све новине донеле — ја како! Толики се, бре, изучили и шта нису радили да измисле — а оно упалило нашем Загодинцу, — опет неком, кажу, пешколованом. Па опет онамад читам у неким нашим новинама за неког глумца, заборавио сам му име. Онкладио бих се у шта хоћеш да ни он није ништа свршио; јер да је свршио не би отишао у глумце!...

— На шта је урадио?

— Ех, шта је урадио. Кад ти кажем, зачудићеш се. То ти ни у сну не би дошло, ни мени ни теби, куме, и ако те знам да си један као и сам што сам. Измислио човек справу или машину за клупање гусака и ћурака и тоже подобнога. Шта је тај свршио? Ваљда технику! Него лепо засео човек — и упалило му! Добио патент, прославио српско име, — и сад ће постати богат и срећан човек, а неће чекати двадесет шести ка' они школовани слепци...

— Е, сто, ко је њега учио! И откуд он да падне на ту мисао! поваљује кум куму. Е, али тако! Што оно мало час ти рече: Јави се то, избаци овај народ, над му је земан и вакат, избаци тек по једнога или двојицу великих људи. Тачно! Тачно куме, са свим тачно! одобрава кум куму.

— Море, не можемо *ми*, куме, пропасти!... Не можемо! Ја само то кажем... Какав Сантомајски и Берлински конгрес, какви бакрачи!...

— Не можемо... Јок џанум! потврђује кум. И ја то кажем. Поган сво *ми* народ!!...

— Ама то је оно што ја — ако се, куме, сећаш — увек кажем: Дајте, брате, онамо неписмене и пешколоване!... Оне што су ову земљу и ослободили... Шта мислиш! А зар не би боло било место оних доктора да позовемо њега, њега брате, па да му кажемо: Деде, брате Данијане, наше су финансије да Бог сачува! Него гледај; па *дако* ти што могаднеш. Ама њему волим те и ти онако високоучено, него како ти је Бог дао памети па сас онај твој часловац... и сас трешњеви топови...

— Тачно! одобрава кум.

У том стиже и стаде трамвај, и ми се почесмо силазити.

— Па бих ја *њега* за министра и финанције и припреде! И видиш ти, море, чуда, где *све туи* партије поћоше за њим!!!... *Њему, њему*, брате дај, — па да нас види Бог!... Заврши кум, и оба се куна пачући једнако: Тачно, тачно! упутише Цигланама, бабе гробљу, а ја Гинићу...

С—ц.

Фати-Султан

ПРИПОВЕТКА

ЈЕЛЕНА ЈОВ. ДИМИТРИЈЕВИЋА

(свршетак)

XVIII

Сирота Фати-султан! Још жива, али болује, тешко болује.

Кад је венчане с мулом попова, однесоше је мајци, по њеној жељи; и никад од тада не виде муле, мужа свога, пити јој он доће, пити га она позва; не помену га.

Као красне Топлице ваздух, што испраћаше на мајкину душицу и на друге лековите траве, прошлога лета, тако је сад опорави оно што удари Шемси-паши катран на лице и подиже Исмаилу турбе.

И још јој боље би кад се опрости бремена. (А опростила га се много, много пре рока.) Она се опорављала, а

Сирота! А док сасвим не леже, мало, мало, па болној робињи на само, на ухо: „Зулеи! За Божју љубав! Носи шиљте тамо, онде, крај капишника...; води ме тамо."

— Чучук ханум?...

— Тамо сам ја била; у сестраној је башчи чучао он. Исмаил... Аман! Како ми је било онда, Зулеи'ја сад!...

— Кс'мет (судбина), чучук ханум.

— Таксират (несрећа), Зулеи.

И простре јој ћилим и шиљте робиња, и хоће да је поведе...

— Дај јашмак, Зулеи, да покријем главу, дај бројенице: на хаџилук идем.

Сокрашице у Средњој Добрињи

мајка пади на се нада, радује се; Богу се моли и дању и ноћу, на јави, и у сну шапће молитву; не испушта бројенице из руку...

Али Фати би добро само до пролећа, па опет рђаво, потајно грозница, кашаљ сух, све чешће... Вај, пролеће! Кад се топи снег и бујају реке и потоци, кад цвета кукурек, кад ниче трава: пад се сва природа на пртвога сна буди, Фати-султан се спрема за мртви сан.

Што би жвака, деревиџа, па и поша, све јој очита молитву, једну, две, дуге молитве; а на њеним грудима, испод кошуље, на ибришим прци, хамајлије, мале, велике, од урока, од намере, проклете намере, од страха, и од сендаха... И што се икад, међу булама, знало, а и сад звиде лека за ону несрећну болку, *серем* (суху болест), мајка га набави, даде га кћери: ала, вај, узалуд, одсечној глави лека нема.

Испрва у постељи дан, па ногама два; после на ногама дан, у постељи два. Тако, тако, док сасвим не леже...

— Чучук ханум!

— Ту је моја Мека, Зулеи, Кабе, ту је мој хаџилук...

И робиња је одведе тамо, а она седне на некано шиљте: проклачи бројенице кроз прсте, испрва, шапће молитву; а после мисли, занесе се: Исмаила душом гледа, ту крај капишника, с Исмаилом у души говори; гледа му очи, њој мило, слуша му глас, њој сладак... И најпосле моли робињу да јој куца у сач и пева: о сендаху, о ашку, о Мецнуну и Лејли, двоје драгих, што се толико волели, па се не узели: умрли обоје уочи *Ђердека*... О, како су лепе те песме, како је слатка та туга. И она је ту пету тугу осетила, као Лејле, Лејли-ханум... На јој доће мило, лако јој је, наслони чело на свето место, на место где је Исмаил био, њој о сендаху зборио, њено лице претиха додиривао, своје прсте дубоко, и њене усне, најпосле, вреле усне, сад изгореле, много, од силне ватре; очита молитву, ту, она болна...

Па да умрем. Што, Зулеи? Волим с Исмаилом недељу, него без њега век... Он је тамо...

— Чучук-ханум... мајка твоја...

— Мајка моја, Зулеи..., плакаће... Зар једна мајка плаче за њеном?

— И зар једна драга тугује за драгим?

— Ниједна као ја...

Зимус, у Топлици, ко би рекао да ће дочекати пролеће. А она га чекала, и, ево, дочекала га, и његов ђутарњи поветарац, и његову зелену траву, и његов јоргован, и исцветалу врбу, и најрадоснији празник његов Ђурђев дан...

Ђурђев дан је сутра, а она је у постељи, свиленој. Лежала на миндеру, лежала на шилтету, лежала у својој девојачкој постељи; мењала место, час у мусафир-одаји, час у диван-хане, час, како је загрејало пролетње, ђурђевско сунце земљу, на доксату: да јој мирише земља покривена травом, да јој мирише дрвеће, обучено у лишће, и да јој мирише бехар... А од пре три дана је у соби, из башче, одакле кроз прозор види капиџик мулине кћери, и крај њега место, свој хаџилук... Сад је у постељи новој, све свила, све кадива, душек, јорган, јастуци, све извезено златом. Ту су јој постељу родитељи за ђердек спремили. И тој су се постељи дивиле Лесковчанке. И та је постеља прављена из Шекси-пашина конака после њена другог венчања с мулом. А у одаји, где сад лежи, према постељи, чибилук, пун... Исмаилово рухо, Исмаилово оружје... У великом дрвеном касету, према постељи, соко; на шилтету, мекоп, хрт... Све Исмаилово; ту је, у Прокупљу, већ читав месец. Гледала је све то она уминм очима два месеца, а после, молила да се из Топлице донесе; и, ево, месец дана чулним очима то гледа. Гледала, погледима миловала, па се уморила. Гледала то и њутала; а сад, има три дана, не гледа, а и даљу и ноћу говори. Њена мајка, и мулина кћи, које јој се од постеље не мичу, и робиње не знају више кад јој је бунило, а кад јава. Јер и кад бунца, лепо их гледа, као на јави. Увек, само о Исмаилу говори. Његово јој је име на уснама. Не стиди се од мајке више. Пре се стидела. Ни мушке птице пред њом није поменула, а као ни човека. А сад га будна пред мајком помиње, жали: у бунилу више: ево Исмаила! Долази по жене, благо мени!... Зна дан, сат, час његова доласка.

„На Ђурђев дан ће доћи, рано, у ђурђевску зору... по мене..." То је казала Зулеији, али није мајци;

Мајка се нагла над њу, љуби косу коју су њене руке чешљале, њена љубав неговала, милује мршавом, смежураном руком врело чело: као смиа жуто лице зажарених јагодица, вреле руке, и казује својој кћери е је сутра празник који толико чека, за који непрестано пита, кому се радује. А на њену се лицу радост опази, непсказана радост, разгрне се и онако широке зенице, нагло се подиже да устане, па кад не могаде, завали се, опет, у јастуке и радосно поче:

— Сиила сам ја леп сан; све овце и јагањци, ливадом иду, зеленом, пуном цвећа, с травом до колена: пред њима јунак на ату, у златним хаљинама, с „низдараком"... Ја сам мислила да је то Исмаил; а оно... Хедрлес (Св. Ђорђе)... Благо мени!... Курдиште сат увек кад мујезин чита вечерњи езан... Курдиште га сад пред зору, да у зору тазе ради.

— Фати, бебег'м (зенице моја)! Зашто да у зору тазе ради? пита мајка, љубећи је.

Сневно схвата питање, а бесвесно одговара:

— Исмаил ће у зору овамо,.. на ату, на коме је онда отишао, у оном сјмали-џамадану... у белој хаљини... опој... И јенђе... дошле!... Ено му мајке... Аман!... Како су се Арнаутке обукле, аман!... аман!... Полубиву му мајци и ногу и скут и руку... Јенђе из Топлице дошле... Јараби шуђур!... Јараби шуђур!... Јараби шуђур!...

Говорила тако, у бунилу, па се растегнула и тражила да јој простру постељу спремљену за ђердек њен, и молила да јој обуку хаљину коју јој Исмаил за свадбу спремио, да јој метну на грло бисер што јој Исмаил дао за *вибење*...

Простреше јој робиње постељу; ударише јој кану на дланове и табане, на нокте руку и белих ножица, као невести. Обуче јој Исмаилова сестра невестинску хаљину, метнуше јој на грло Исмаилов бисер, и сав други накит, грање с рубинима, обоје са сафирима, челенку са сварадима... За смрт је спремише као за свадбу. Дан смрти је њен празник од дана рођења, и од дана венчања. Опростио се човек тада свега земаљског, изишао из борбе краткад велике, мучне.

Обукоше је, накитише је... Тражила је јасмин и јоргован... Унеле робиње мирисаве гранчице јасмина и јоргована, а мајка је те, својом руком, наместила по јастуку око кћерине главе по јоргану... Мирис... Она се радује... О, како је срећан онај који умире с осмехом радости на уснама, са сном који је здрав на јави савао!...

И робињама мило, и мулиној кћери, што су је тако лепо обукле, накитиле; јер у њих ко умре, у томе га виде на оном свету његови...

И Фати као оне, права муслиманка: верује у онај свет, бољи од овога, у живот после смрти. И тврда вера у то развалчи јој усне на радостан осмех; биће тамо срећна, кад овамо није; здружиће се с Исмаилом...

Огледало јој је мало, балбиљур, у мршавој руци, тако белој, с црвеним ноктима и длановп, с плавим жилама кроз које крв струји полако. Гледа се у огледалу као да у одаји никога нема, ни мајке! Гледа се у огледалу и памети Исмаилов бисер на грлу, извлачи венецијк кошуљу с мењицама око грла, да се види, смеши се радосним осмехом...

— Мајчице моја, шећеру мој, шербете, текијо моја, питај молим те..., хоћеш да питаш хаоуз-бабу: је ли

истина да у шта ко умре, у томе га виде на оном свету његови.

— Истина, бебер'м. И ја знам... истина. Ама што питаш?... Ти ћеш мајци да одзраниш, нишала?! па ено га Хедрлес, праска хава (ваздух)... Сваки дан ће топлије... Начинићемо ти леп тахтаривам, па до Белога Мора ћемо те тахтаривати, од Белога Мора ћемијом... Носићемо те у Стамбол, па аде, па румелијска страна, и анадолска, па Босфору, откуд се сунце рађа: и грозднце и нишала, све као руком однето... Одзранићеш мајци, нишалла?!...

Мајка је уже љубити, да закрије сузе, јер ако ју још надом заварава, себе више не може. Мајка је љуби, а она:

— А, ă! Нов тахтаривам мој, без врата и пенџера, на дамиџе... Покрите га дуњком из Топлице... што је Исмаил спремио за моје лице... Овај тахтаривам неће посити Цигани... Турци не, и Арнаути... Јок у Стамбол... Ох, мајчице! Носите ме на брег под Јастребцем, за Алахову љубав!... И тамо је хава сам ширас... И тамо сунце као на анадолској страни... Нека ми је конак тамо... Носите ме, Алла' ашки'а!

— Ама, бебер'м! промуца мајка, па заједа. Зна она: тахтаривам из дамиџе — мртвачки сандук; конак на брегу под Јастребцем — гроб. Фати би лакше. Зна она, муслиманка, да ко жељу самртнику не испуни, четрдесет дана га Аллах не погледа; а кога Аллах не погледа један трен, на душу му падне грех тежи од најтеже стене.

— Исмаил!... Исмаил! Добро дошао! Добро дошао! рекне ће му сабајле сестра.

— Ено мене, Фати-султан, кумрије! Зар ме не познајеш.

— Познајем те, Садије-ханум, ћоџум... Иди под Јастребац... Исмаил ће на ату у Ђурђевску зору... Сеоа ћелд'и! Сеоа ћелд'и! (Добро дошао! Добро дошао!)

Тако у очи Ђурђева дана, и сву ноћ; а сад у Ђурђевску зору:

— Отворите пенџере...

Послушаше је.

— Врата отворите.

Отворише и врата; свеж ваздух, мирисан испуни одају...

— Трећи ће петли сад, изусти мајка шапатом, с болом, са страхом.

Јесте, трећи ће петли. Ту је већ Ђурђев дан, јунак Хедрлес, на ату, с миздраком, у златним хаљинама, окупан, намирисан мирисом јоргована, искићен исцветалом врбом. Не; на глави му венац од врбе, и око паса врба; и ату му грива врбом накићена... Сав град будан, одавно; искићене му широке куће стрехе, и дућанске, и анлијске ограде, и капије, и пенџери и врата: свечано се дочекује најрадоснији дан у години, Ђурђев дан... Шкрипе врата, лупају капије, клопарају по калдрми дворишта палуне, клепећу пануче, зачеше котлови... Све живо већ одавно будно; жене и девојке, и млади људи, и момци, и деца, све се већ окупало, пре сунца крај пуне пуњолика руже, под виноном, под исцветалом јабуком, у подне са седам бунара и испод леног воденичког камена, где је, од сипова, селена, коштањака, коприве, расковника, и још пуно трава... Све се то окупало пре сунца; а Фати-султан-хануму ће после сунца... Окупани дочекују окупана јунака... Из врта, из непрегледног потњака хафуз-Ахмедова са свакојаким воћкама, обученим у густо ђурђевско лишће долази мирис: мирише јоргован, мирише јасмин, мирише исцветало воће, мирише росна трава... Шуште лишће крај пенџера одаје где лежи Фати-султан, покреће га поветарац; слушај је удесно у лугу од јасмина слатковучну песму... Песма се чује, из далека, турска песма, и блејање јагњаца...; по росној трави повела деца накићене, обојена чела јагњиће, које чувају за курбан-бајрам... Месец је кашао, звезде су утрнуле, дан се забелео; закукурекаће трећи петли...

Васиљев Мочар

— Гледајте на сат... Спремајте ме... Завијајте ме..., јок, прво ми дајте огледало...

Дадоше јој огледало.

— Сурме ми дајте.

И сурме јој дадоше.

Мршаве руке дршћу... Малаксаше...

— Немој, чедо, сурме сада... да ми те не урекну...

Жали је мајка, да се не мучи навлачећи на очи сурме, на тобоже се боји урока.

Метни ми на чело ладен, мајчице, шербете..., на се не боји урока.

Метнуше јој ладен шербет насред чела.

— Е, вар..., време је...

Мајка заједа... Изведоше је, изнесоше је из собе.

— Фати-султан, кућум, отвори уста..., земљом...

Отвори уста, мало. Уху јој Исмаилова сестра у уста неколико кашичица земзема, обриса јој уста новим јаглуком.

Што хришћанима причест, то муслиманима земзем.

Припреме су за смрт.

— Растанак... Изиђите из собе, јенђе..., ето ми баба... нека се растанак... Што плачу кад слушају ову песму, свадбену, баба, мајка... Ја не плачем... Пушке.. Сватови... Аркаути... Сад ће да не воде... Исмаилу... Сад ће трећи петли... Дошао Хедљес... Гледајте на сат...

И тихо, тихо, а ипак разумљиво, чу се из празних груди песми:

„Белу рубу обукла невеста,
„Убаво лице:
„Мор дугмета зазнчала сва
„Чак до ђердане...
„Од лепих лубање је драго...
„Док се не сване...
„Сад ће одлетет' мајко,
„Шахин*) из руке твоје...
„Амаи... амаи... јен... ђе..."

Јенђе! Последња реч.

Трећи петли закукурекање.

Ни мало хропца, мало грчења... Левом је руком згужвала танку плочину, чаршав на душеку, испружила се, окренула се мало на леву страну, прозору, осмехнула се последњим радосним осмехом, зевнула, једанпут...

Одлете из мајчине руке соко, не соко, него бели голуб...

Уста заневеше за навек; очи склопљене (заклони их Исмаилова сестра)...; осмех радостан није само на уснама, разлио се по целом лицу... Тако умиру, ваљада, само они који немају на души ни трунке греха. А овако увене, зацело, биљка кад јој украте сунце и росу...

Фати лежи мртва; лице жуто као восак...; коса се по јастуку просула...; јорган јој доле, код ногу; једна ножица, бела, с прљавим табаном и ноктима, вири испод ружичасте, свилене хаљине, златом извезене... Њена мајка, коју мало час изнеше из одаје, да не види кад јој кћи издише, клечи сад крај ње, једнипце своје; заборавила у тешком јаду Аласово Писмо, на наружила лице: липти крв с њега, а она ларичке, пролила горке суве... Хита да се наплаче док јој је кћи врх земље; јер кад буде под земљом, уздржаваће се од суза, молитвом, да кћер сузама својим, мајчиним сузама не загори, да се не лиши једине наде, састанка с њом на оном свету. И Исмаилова сестра плаче, ларичке, гневи се на оца што јој својом бесом спута и ноге и руке, те не може да се и она освети Шемси-паши и за брата и за несуђену сваху. Робиње и слушкиње дору антерије на грудима од јада, и плачући раде по авлији, по кући, посла се има много, данас, на тужан, велики празник овај, дан смрти њихове „кјучук-хануме." Хаоја-Ахмед, отац, трезан, гологлав, обријане главе, пре пиер сад човек, нема срца, завукао руке под појас, хуче; иде око куће, дође пред кућу, а не улази унутра, не може, не сме. Најпосле уђе у кућу, у одају где му кћи лежи мртва; и кад је иде, зовну је по имену, тргнут: Фати-султан! Фати-султан! Фати-султан! Одјекује њено лепо име, њему мило а он заиида, изађе из одаје; побеже у дно вотњака, изговори стењући: „Алла'! Страшна ли је осета твоја! Алла'!"... А јоргован опет мирише! опет лишће шушти и опет душе поветарац! Славуј у лугу од јасмина удесно још лепше песму! И гугутке се избудиле, гугучу! Све птице дотур (допуст) узеле, певају!... Из далека, из једне баштованџинице допире кларнет и турска песма, турска ношћаг свирају и певају, песмом дочекали Ђурђев дан. Из махале, не из хаоја-Ахмедова комшилука (јер у комшилуку је тужно), већ из далека, чује се дахире, и песма; то буле, младе жене и девојке, певају у башчи између лека, крај напољале руже, као је ђул пун воде и стварн с „наконом", спремљен за *Мартибала*. На улици свирајте, салебџије, вичу; ноћу магарци. Једно Турс јаше магарца искићена пробом толико, да му се само уши виде, и извија кроз нос, нову *сокак-туркисм* (сокачку песму), с веселим напевом, припевом:

„А! хă! хă! Дервиш Баба!
„Љуби младу, удри стару калуђу!"

...С маха на мах припуцају пушке... Јаче кларнет пишти... И бубњи се и вурне чују чак из далека, из цигапске махале...

Живот.

Фати-султан лежи мртва.

XIX

На брегу под Јастрепцем, на Ђурђев дан, омркоше два гроба, један обрастао у бујну траву; други нов...

Над самим гробовима је густа гора, те ће двоје драго будити тугованкама и севдалијским песмама славуји.

Отац је бацио шаку земље више кћерине главе, да јој је земља лака; а да ли ће мајка моћи посути шприца по кћерину гробу, за покој кћерине душе, Аллах зна.

Но они ће се обоје, родитељи Фати-султан-ханумини, молити Богу за њену, њену душу а и ми јој желимо:

— Алла' рахмет олсун!

*

Пре десетину година, у Старој Србији, у Митровици, уби један млад Арнаутин младога ћатиба Хасан-бега, Царипградчанина. Зашто га уби нико не зпаде; а сваки зпађе да му млади ћатиб не бејаше ништа учинио. После се чу, да је тај Арнаутин сва једнога старца досељена после српско-турскога рата из Топлице, из племена Војпаци, а ћатиб унук Бал-бејов, праунук Шемси-паше лесковачког.

За крв сина поглавара војничког није узета крвнина, те је осветила крвљу, и то после пола столећа, и више.

*) Соко.

Под игдом

(Из Алибегова овездоха)

Јахао сам коње и пио сам пио,
Али никад писам 'нако рахат био!
Е, сне ми се чини и јемин бих дао
Да је јутрос рано један бумбул пио
Ту, до срца мога, на пјена што никад
Није чула ружа ни зелена игда —
Неку милу кајду, на ђуле бијеле,
Као да сам засов у џенету таман.
А како ти не бих 'нако рахат био
Кад је Алах дао што је дати хтио?
Где, велико сунце упрло стријеле
На питоми шехер, на ђуле бијеле,
На гранате смокве покрај шедрвана,
На сеоније старе од еских земана,
И танке мунаре по равну Мостару,
Гдје 'но бумбул пјева у бадем-бехару;
На ко да би један голем рубин био
У хиљаду боја трепти шехер цио,
Док Неретва хладна о крш се разбија
И сермали галеб над њоме се вија.
На још како опаче мирише мелекиња
И зелена трава од памука мекша
И лијепи џенет игде и јасмина,
Ко махале куда пролази Емина!
Ах, Емина! Само да још она дође,
Да ми мало дође, да ме жеља прође,
На да сједне овдје под игду на траву
Да јој мрсим, аман, ону косу главу,
Да изљубим грло и под грлом што је,
На сан када тихи склони очи моје,
Да ме маше китом бијела бехара,
Би ми тада био џенет без кавара!

Алекса Шантић.

Тумачења: *игда* = јасика; *рахат* = расположен; *јемин* = заклетва; *сеоније* = винограс; *мелекиња* = љубица.

РУСКО СЛИКАРСТВО У XIX ВЕКУ

(Уломак из дела Рихарда Мутера „*Geschichte der Malerei in XIX Jahrhundert*“)

(наставак)

Али је у толико заразнији и опаснији био утицај што га је Брјулов имао на руску уметност свога времена. Тамјан, пален пред царем уметности, и другима је памет заносио. Бити Брјулов, једначити се са Брјуловим — јер је изгледало немогућно бити бољи од њега — беше општа девиза. Ко је спомишао тада Орловског и Венецијанова? Они скромни угледници старих Холанђана беху прави пеленци према колосу који је једним замахом узлетео на врх Парнаса. Од Брјулова завлада тежња за ефектно осветљење и немогућне положаје. Колосална платна испуњаваху разне изложбе. Више свега беху цењене теме према сижетима античкога, средњевековнога и библијскога света а реће и из руске историје. Мазали су их непрестано дречним бојама а све у псевдо-идеалном духу. Упућивани академијом и великом тражњом, дочекивани одушевљењем аплаузима гомиле, — почеше се јављати сне више и више сликари-историчари. *Басин*, *Шамшин*, *Карпов*, доцније *Флавицки* и *Молер* беху један за другим уздизани у величине заслужне дипломе. У самој ствари, то су била ништавила која, сва удобно скупљена, не би дала ни толико материјала колико би било довољно за обележје једне одређене личности.

Хенрих Сјемирадски, један од најталентованијих, заносио се сликањем панорама из живота Грка и Римљана, или је своје раскошно осуњчане предовнике (Landschaft) кварио луткастим, нежним онгурама. *Брунн*, којега помињу заједно са Брјуловим, стече име руског Иполита Фландрена. Он се бавио о руском прикеном живопису. Између осталих радова, сликао је и плафоне у Петроградском Исакијеву Сабору. У својим радовима сједињено је са богатством нове француске школе пуризам Overbeckових линија, хладно подражавање Микеланђелеског стила Корнелијусова и извесну топлину и пикантност. *Неф*, који је оцењен као прави колориста после Брјулова, отужном сладошћу сликао је гнездаре нижеге и благочестиве светитеље, који још ни сада нису ништа изгубили од свежине својих шећерних боја. Сви уметници овога правца имају отисак укуса што је тада владао у Италији, Француској и Германији. Тек када се у Русији увидело да Брјулов није колос, да „Помпеја“ није поема већ само ефектна оперска апотеоза са бескрајним поштапин лутками, — тек тада могло је слободно одахнути руско сликарство.

Пре бреше у области велике уметности отворише неколики сликари који се могу упоредити с енглеским прерафаелитима. Знаменити уметник *Александар Иванов* одушеви се идејом да сликом представи Христов излазак пред народ. Дотле још нису његови своји излазили из круга историјских слика Брунна и Брјулова. Имао је велику душу, особито је гледао у поэзи уметника, па за то и није пастанио пут по утапканој и глаткој стази. Шаблонски идеализам, равнотежа у композицији, лако

испуњавање погодаба не задовољаваху и њега. Хтео је да створи такав производ који би у свој реалности изнео пред очи велики моменат који би у слици оживео јеванђељски дух.

Да би то достигао, није заставао ни пред каквим сметњама. Са младачком жудњом прихвати се посла у својој тридесетој години; прочитао је све што је могао наћи; читаве дане проводио је у библиотеци; сладовао је да би само могао књига купити; цртао је и сликао без одмора. Није хтео да му ишта на слици личи на гипс, композицију, театралност, академство. Све је пробано да се тачно слаже са природношћу и са духом догађаја.

Више од 25 година трајао је тај рад. Са бескрајним стрпљењем и са правом силом старохришћанске вере стварао се Иванов да до последњег потеза буде све онако како је својом памећу замишљао. Његова тежња према истини довела га је и до намере да оде у Палестину и да на самом месту проучи тамошњу природу и праве јеврејске типове. Немајући средстава да ову намеру и оствари, отиде у најзабаченије крајеве Канзаве, где је, не водећи рачуна о маларији, проучавао пустињу. Сваке суботе одлазио је у Римску синагогу где је тражио типичне јеврејске физиономије.

Према данашњим захтевима, достигао је Иванов тек незнатан део реалности. Било је остало још довољно академског карактера. На први поглед изгледа чак, да се и ова слика мало разликује од слика компоновних по правилима класицизма, а у тополиња ономине на Корнелијуса. — Христос је на овој слици генијално замишљен: жирав је и зна своју моћ; то није дивни Јупитер, већ обичан човек који чак и није леп, али је ипак за пошљина, незанаљска појава; величанственим кораком, пун надахнућа, али у исти нах и просто — прилази он народу. У својим студијама за ову слику (око 200) Иванов је међу прима дотакао „plein air“. Али и поред тога није у овој слици извео сву хармонију. Слабо је слагање боја, нема акорда, погрешне ноте рекете општу оркестрацију тонова. На инак, у историји сликарства нему је одређено почасно место међу прим и најодважнијим реалистима, почасно место међу основачима данашњих погледа на колорит.

Међу портретистима овакве је принципе представљао *Зарјанко*. Свака боја, свака влас, скоро свака порција на кожи беху представљене у његовим портретима са највећом пажњом и савесношћу достојном Денера. Али за то и личе његови портрети на *обојене фотографије*, зато и нема у њима душе ни живота.

И ако је међу сликарима било оваквих појава, ипак је руска књижевност, развијајући се на народној основи, највише утицала на сузбијање лажиога класицизма и у сликарству. Грибоједова „Зло с памети“ (1823.), па „Ревизор“ (1836.) и „Мртве душе“ исказивају руски живот у потпуно руском облику, у свом његовом шаренилу и нетипи. И сликарство пође трагом књижевности. До тога времена беху изложбе препуне историјских слика, Кретања, Италијана, најразличнијих була, изгледа Цариграда и Напуља. Крајем тридесетих година сликарски рад преноси се на руску основу.

Овакав правац почео је *Штернберг* (умро у Риму у 27. години својој). Он је износио живот малоруских сељака, и ако у доста ружичној боји; његове су студије симпатичне и показују велико техничко знање. *Шведровски* је у низу литографија представљао типове Петроградских улица. *Чернишев, Морозов, Иван Соколов, Трутовски, Тим, Попов, Журављов* и др. јавише се са свежим, непретенциозним сликама из руског живота. Завршну победу одржало је жанр-сликарство о изложби 1849. године када се појави *Петар Андрејевић Федотов* са трима сликама: „Нови кавалер“, „Избирачица“ и „Мајорова прошевина“. Федотов, рођен 1815. г. у Москви, син је сиромашних родитеља; пре него што се посветио сликарству, био је официр. Још у кадетском корпусу сликао је портрете својих другова, параде и уличне сцене; а када је дао оставку, ступио је у Петроградску Академију у одсек војничког сликарства, у једно једино одељење где су ученици колико-толико долазили у додир са животом. Његови радови из тога времена — као на пример повећи акварел „Долазак великога кнеза Михаила у телеши гренадирски ошиљадски пук 1837. г.“ — могу се у свему једначити са радовима Франца Кригера. Успех Гоголев шаговно га је да од мундира пређе сликању мештанског живота. Ти његови радови са правом су поздрављени на изложбама као одличан пандани Гоголевим творевинама.

У „Новом кавалеру“ представљена је соба нижег чиновника који је добио свој први орден, те је за то приредио својим другоима једно весело вече. Ујутро, после те ноћи, не може да се отме искушењу да не метне поново тек добивено одликовање. Како није у потпуном оделу, орден је метнуо на свој „шлафрок“. Куварица његова сменика се и показује му његову јединствено изношену и поцепану обућу коју је донела да очисти. Под је покривен разбацаним посуђем, боцама, чашама и остацима јела, а под столом лежи још неотрежњен гост који тек што се пробудио и лено таре своје уморне очи. Ова је слика била привукла необичну пажњу престоничких кругова: у њој су чак видели нечувену дрскост и подсмевање. Цензура је одмах забранила репродуковање! Ордена је морало нестати и слика је добила невино име „Јутро после пировања“!

Друга слика, „Мајорова прошевина“, уз коју је сам Федотов написао хумористично објашњење у 150 стихова, представља две групе лица: мајора који се због пирова жени богатом и дебелом трговачком Јерком, и трговца „грудог богаташа“, који би хтео да постане племићем таст. На дан прошевине обукла се девојка у веома деколтовано свилено одело, отац навукао свој најлепши капут а мати је такође пуна поноса и достојанства. Седећи тако у гостинској соби, са нестрпљењем и уздржаваним дисањем чекају долазак ретког госта. Врата се нагло отворе, и улети проводџика с узвиком: „Ево мајора“! Напредно је, управо у духу Пол де Кока, представљена она сцена изненађења. Кћи је скочила са свога места и, стидљиво руменећи, хтела би да побегне, али је мати ухватила за одећу па не пушта. Дебели отац никако да дене у ред своје необично одело. Слуге трче да донесу послужење. Нека матора уседелица, која се одвајкада да овамо дође, сва се претворила у око и уво. Строго отворена врата види се у предсобљу поштара и отрцана мајорова фигура како се удешава пред огледалом и по војнички сређа своје бркове.

Највећи део његових слика израђен је грубим бојама, карактеристика прелази у карикатуру. Само предмети тзв. мртве природе одликују се дивном представом, и у том погледу може се једначити с Холањанима. У последњим годинама свога живота старао се да усаврши овакво своје сликање, али дуло, а брзо за тим и смрт прекидоше његове намере.

У овом правцу немадоше успеха ни други уметници. Задаци правих уметника ове школе били су понајпаче хумористични. У њиховим сликама нема ни трага оног трагичног или меланхоличног бола који је, под притиском сељачког ропства (крепосно право), обухватио целу Русију.

За овим хумористичарима долазе доктринари. Социјалистички тенденциозни правац, који у Европи дође на место оптимистичног, анегдотног, — напао је у Русији веома захвално земљиште. Ступање на престо давно оплакиваног и жељеног Александра II, „Ослобођиоца Ашела“, ослободило је Русију тешког притиска; лакше се дисало, јер по целој држави подухну пријатна свежина. Сликарство такође треба да на људе утиче васпитно, да заједно с њима води велику борбу, да проповеда и да учи. Оно је дужно да не ласка осећајима, него да служи вишим циљевима протреса који ће опленити овај свет. Смешни и шаљиви карактер пређашњих слика нагло прелази у меланхолични. Јавило се рачунско тенденциозно сликарство, али под утицајем таквих идеја пострадала је техничка, специјална страна сликарства. Требало је само имати хуману идеју, наразити жучна пребацивања и страшне жалбе, изнети нове доказе о бедном сељачком положају, о злоупотребама власти, народном пијанству и племићској показености, — и већ је била готова репутација и за великог слободњака и за генијалног сликара.

Перов је најинтересантнији од свих ових протестаната. Не за то што би његов таленат био већи од осталих, него што је прави он отворио пажњу и што је увек своје мисли најоштрије подвлачио. У својим првим сликама, што их је изложио 1858. год.: „Долазак среског начелника“ и „Први чин“ — напао је чиновнике. Доцније су то почасно место добили свеоки свештеници. Као најтипичнија од оних његових слика тога времена може се цитирати веома популарна слика „Крстоноше“. — 1865. г. израдио је једну од најбољих: „Сеоски погреб“. Бедна удовица, опустивши главу, седи на сировинским саоницама, прислоњена леђима на мртвачки сандук свога мужа; иза ње су двоје дечице: дремљиви малишан, увијен у очев кожух, и његова тугом уморена и уплакана сестра. Изузимајући једну овчарку, нигде другог нема у спроводу. — У „Сеоској проповеди“ представљен је дебели свахија као слава у цркви; његова жена употребила је ону згоду приликом, те шапуће са својим „обожаваоцем“. Иза њих је лакај који ударцима ногу и погрдним речима задржава сељаке на пристојном растојању. — „Утопљеница“ представљала је једног трагедије, а „Долазак гувернанте“ почетак је баш ретке драме: сарота, лепушкаста девојка, тек што је дошла у стан своје нове господе, осећа на себи похотљиве погледе домаћинове.

Перов се издваја од многих својих савременика најпаче својом народном основом и што износи само оно што је у души његовој а не кити се туђим перјем. Он је човек који је доста којечега проживео, па за то може и другима да покаже и поново и оригиналнор. Кичица у његовим рукама претвара се у лекарску сонду коју је дубоко зарио у болесна места свога народа. Он је према своме народу као мати према своме детету. Мати употребљава и најоштрија средства, али и загрљаје са пољупцима, — управо као и Перов који и поштује и чува свој народ, али кад је потребно и за срце га уједе силом своје сатире. Он представља и неумитног судију и лекара који пропоручује ове лекове: враћање природи, правичност, истину и сапатњу.

Његови хумани циљеви заслужују највећу захвалност; али његове слике не пружају и уметничко задовољство: у њима је учитељ потиснуо уметника. Ипак ова оцена вреди и за његове савременике *Пукирујова*, *Корзухина* и *Пријамчиљникова* па и за њихове наследнике *Савицког* и *Лемоха*. Као најпознатији уметник овога правца јавио се „апостол мира“ — *Василије Верешчагин*.

Још се и данас прича о Верешчагиновој изложби код Крола у Берлину (1882. г.). Слике нису биле изложене на дневној светлости него под сјајем електричних светиљки. Иза драперија била је закривена оргуља на које су изводјене војничке песме уз тиху пратњу читавога хора. Сала је била украшена индијским и тибетским ћилимима, најразличнијим оружјем, идолима и иконама, музичарским инструментима, јеленским роговима, медвеђим крзнима и накићењим индијским орловима. У овако укра-

Левитан

После кише

шеној сали дочекивао је посетиоце сам уметник, човек црне браде, веома сличан каквом кавкаском ратнику.

И ако је у то време Верешчагин био још млад, ипак је у'своме животу имао велико искуства. По изласку из Жеромове школе у Паризу, придружио се Кауфмановој експедицији у Самарканд. Хорцшет, са којим се познао на кавкаском ратишту, доведе га 1870. г. у Минхен. Када је 1877. г. планирано руско-турски рат, пратио је руску војску, па је и активно суделовао у појединим борбама. Био је на Шипки (види слику „На шипки је мир“, 17. бр. „Ноше Искре“ за 1899. г. — *Ур.*), присуствовао заузећу Плевне и био секретар генерала Скобељева за време Сан-стефанских преговора о миру.

Пирамида од лубања, „посвећена спаша победиоцима из прошлости, садашњости и будућности“, била је као потсетник низу изложених слика од којих се човеку коса дизала. Овде на напућеном бојишту лежи заборављени рањеник над којим кружи јато гладних гавранова а његов батаљон пиштава тамо у даљини. Онде емир самаркандски стоји удубљен у пријатно посматрање гомиле одсечених глава пред његовим ногама. Онде поп проседих власи

оцена једну читаву равницу покривену изгинулим руским војницима. Још је више узбудљива слика улице у Плевни. Студен је зимски дан, снег је нападао и лаким слојем покрио и оно напуштено место и трупове оних људи што потумарање за време транспортовања. Топови одошлених колона прегазили су многе од ових мртваца, измрцварили их, те гаврани слећу на богати плен. Пошеци пасмењени грабљивци спустили су се на телеграфске жице где мирно чекају да им се храна свари.

Грозна трулеж ударала је из слике „Турски лазарет под Плевном“, на којој је представљена загушљива земуница по којој се препадају и кољају болесници и рањеници, збијени у гомилу и помешани са већ трулим трупловима.

Све оне слике Верешчагинове остањају веома дубоке али и суросе утиске. Све су пуне колорита, али у исти мах и досадне по композицији. Па ипак, не гледајући на ово, Верешчагин је од веома великог значаја за руско сликарство. —

(свршиће се)

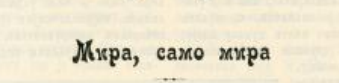

Мира, само мира

По густом врту, кроз широке стазе,
Сам ево ходам. И застајући свуда
Уморне ноге што по песку газе,
Док око гледа варварства и чуда:

Скресано грмље, као богаљ какав
Без руке, ноге, болешљиво стоји.
Под коњац срезан сад је овај кљакав,
Са штаком јадно, у вечерњој боји,

Рамуша дрвље. Док би на слободи
У небо слало своје витке гране,
Да бедни људи које глупост води
Слободан полет и грању не бране.

И мене хоће да спутају они:
— „То није добро, а ово се не сме;
Из уста твојих што истина звони?
Замукни! Доста!... Ти пишеш и песме!

Ну, немој тако! Зашто с оном зборим?
Зар са њим шетам! Па како се носим!
По моди ништа, баш ништа не творим,
Рукама млатим ко да траву косим!“

Ох, луди, луди! Мира, само мира!
По њиној жељи нека други сија;
Зар и мој живот да још и вас дира,
Свет беспослени што улицом з'ја?!

У Београду, 12 септембра 1903.

Ст. К. Павловић.

Тако је то

С. Ђ. Тодорић.

Кина вагонска тресу се, а кина удара полако о њих. У купеу II класе седи он, Јован; дремуца, нагиње главу, а на једну а на другу страну, а слаба светлост жалосно обасјава купе увијено у црно. Тај Јован је мали човек; лењушкаста, ситна лица; кратке косе; малог орловског носа и брадице шиљасте à la française. Ноге подигао и метнуо на друго седиште, и руке завукао у рукаве и чинило му се да му је топлије што је руке завукао у њих.

Воз је брзо кипио. Чуло се клопарање точкова, звиждуканье машине и топот кондуктера, који, огромна стаса, трбушаст, сав зарастао у браду, држећи у руци фењер, — прође с времена на време поред врата, погледа у купе, брзо трпне главу и опет настаљца топот.

Јован је судија у Пироту. Отишао на неколико дана у Београд, а кад тамо добије депешу да му је жена умрла.

— Хеј, јадна Стано! — узвикнуо је када је прочитао депешу; после је уздахнуо, загледао се у један крај кавање и додао: „Оде, брате, оде као да никада није ни била!..“

Купио је флор, обавио га око шешира, метнуо прна прса и сео у воз...

Кроз лупкању точкова, падање кише, бата кондуктерових ногу чуо је њен глас, само глас Станин. Он му

је јечао прво по ушима, па после по целој глави, па најзад као да су и точкови и киша говорили нешто о Стани.

После му се у памети представи Стана. Она, висока, лепе, мале главе, црних, сјајних очију, носа нала, танка, бледог лица, обучена у јутарње, лако одело прилази његову кревету и наслања своје образе на његове. А они хладни, хладни... бр-р-р... Он се пробуди, а она плаче, плаче тихо, рекао би чопен, гута оне сузе; а бистре суве теку полако низ бледе образе...

— Шта ти је, Стано? упитао би је он обично тихим дрхтавим гласом: Да ниси болесна? па би после пријатељски жена уста на своја.

— Ништа, Јово, ништа ми баш није... Онако ми дошло да плачем... После би се осмехнула мало: „Ето срећна сам, па плачем!“ и пратиле своје дрхтаве усне на његово лице, мало чело, затим опет наслони своје образе на његове и загледа се у ћошак собе...

— Оде, брате, оде, — прошапута Јован и глава му се јаче заклати.

После му дође на ум да се упита: што је она тако тужна била?

— Што ли то, Боже? упита се и једно му се око мало отвори и погледа несвесно у прво седиште.

— Што ли је била тако тужна? — поновн он опет, али није био кадар ништа да мисли.

После некога времена сети се њезина оца. Висок, сух, сед, над је говорио сав се тресао. При говору једну је руку обично држао у џепу од панталона, а другу... другу у џепу од прсника. — Јест, баш тако је држао руке! Ето једну тако, а другу тако, и Јовану се учини да је он тај тачт и намести онако руке. — Само се не сећа добро коју је држао у прсника, а коју у панталонама... Аха, леву у џепу од прсника, сећа се баш врло добро, леву, леву! и ту остаде с мислима.

После тога му и таштa паде на памет. Мала, пуна; исплаших зуба које није могла покрити уснама, па свега упрска онога с ким говори. Кад год га је видела, увек му је једно исто понављала.

— Чувај ти њу, она је дете, право дете! па би се размалила и почела да плаче, а тачт се само намршти, завуче јаче руке у џепове и прекине је.

— Бабо, не плачи! — па оде, а баба пожури за њим...

Глава му се нагла снажним, готово пала на раме — био је у полусну. Стана му се опет појави. Лежи на столу, увијена у бели чаршав, укочена; глава јој се мало заљуљала и отишла у страну; очи, оне прве очи, затворене.

Руке прекрштене на прса, а уста мало, врло мало отворена, па из њих вире два низа зуба, и као да се та уста мало, врло мало отворена, смеју на њега, али нешто чудновато. — Ах, што су јој очи затворене! — мислио је Јован. После прошапута, једва разумљиви усне: — Отвори очи, молим те *отвори*! — У место да очи отвори, она прште у смех, па све поче у вагону да се смеје бесно, пакосно, а њега узе страх од тога смеха, глава му се јаче луљну и гране се иза сна. Погледа брзо и плашљиво по купеу, дисао је брзо, јако, па се после полако смири.

Погледа у ћошак од купеа, кад тамо стоји једна поњска црна тачка. Тачка поче да расте и што више расте, све више личи на његова кочијаша. — Баш је прави Милија. — Тај Милија је мали, сухи човечуљак; мутна, испијена лица; великих густих обрва; на ногама је увек посно чарапе које су више преко колена, а на ногама чизме. За њим покаскују два нала, црна пестанџета. Кад види које туђе псето, очи му заскачу, обрве се скупљају и чује се:

— Ворверц, — хоп! ута-та-та!.. запљеска рукама, поцрвени у лицу, а ноге ударају ситно о калдрму.

Душанова тврђава у Скопљу

Локомотива писку, точкови почеше лакше да лупарају, и чу се јасније како киша удара о кров и окна. Јован устаде са седишта, диже руке у вис, погледа по купеу и приђе прозору.

Воз је стао.

Напољу мрак, виде се фењери разно обојених стакала где их носе службеници. Шеф станице стоји, сав умотан у једна црн шињел и гледа дрхтљиво у кола. Чује се лупање сандука, вика, пиштање. Један служитељ вуче полако колица за собом, песак шкрипи, а пода се цеди с његова изрешетана капута...

— Да није заузето, господине, ово место? — упита неко Јована.

Он се брзо окрете и погледа путника. Неки омален човек риђе браде, зелених, благих очију, стоји код врата.

— Није, није, господине. Ето ја сам сам, — рече брзо Јован и седе полако до прозора.

— Ала пада! Баш је ово ђавола киша! — говорио је риђебради више себи но Јовану и скиде полагано прекапут. — Блато, блато! узвикаво је он и подиже ноге у вис да види да ли се много искаљао.

Локомотива писку, чу се звук трубе и воз се креће полако...

Мало после уђе се кондуктер у купе и прегледа карту ријечадогга.

— Грозно, брате, вреко! — рече он и стаде код врата.

Јова је седео и ћутао, а ријечадаи прихвати:

— Вала баш! — и све се ућута. Кондуктер кад виде да овима није до разговора, махну руком као да хтеде још нешто рећи и изиде из купеа.

Ријечадаи је гладио бркове и браду, подигао ноге да види да ли се блато осушило на панталомама, па се најзад загледа у Јована.

— Што ли се учинио овај онако? — упита се. После скрену пажњу на Јованов златан ланац. Ланац му иде преко средине трбуха, а при крају му, баш до пепа, виси једна сличица. Гледао је у слику, али није могао ништа разазнати. После се маму сниже и поче да се мешколи.

— Куда путујете, господине, ако смем упитати? упита он наједаред Јована.

Јован се тиже из мисли и прође руком преко чела:

— У Пирот!

— Пођута мало, па као да је осетио да је мало онако настави: Жена ми је умрла.

Ријечадаи му рече:

— Сажалевам случај који нас је задесио! после додаде у себи: „Па ено му је жена што виси о ланцу! Чини ми се сад јој видим јасно само очи... Дивне очи! како нежно гледа“... После се узнемирено запита: — „Где ли сам ја видео такве очи? Опоминьем се да су једне биле баш такве. Не могу се сетити баш никако.“

— Ето таман стигох у Београд, а кад дешпа дође: „Утрос умрла Стана.“ И Јован дубоко уздахну и поче нешто да тражи по џеповима.

— Стана се зове! Стана! — шапутао је ријечадаи. И ја сам волео једну Стану... Нисам је уопште баш волео, него онако...

— Ето на, видите! говорио је Јован ријечадаиоме, и тури му под нос дешпу. Ето! и удари прстом о њу: само ми јављају да је шпанада умрла... Бар да су ми јавили од чега, па идде де. О какви су! — и ту страшно погледа у ријеча.

Ријечадаи је климао главом.

— Баш ништа, ништа!

— Тхе шта ћете? Збуниди су се, тхе...

Јован га није ни слушао.

Ријечадаи се сети оне Стане која је такође била из Пирота. Једнога вечера кад су се враћали из Цариброда, она је седела с матером у једним колима, а његов је коњ пасао поред кола. Пред њима је широк бео пут, а са стране ливаде... Месец изашао и шета се преко свода... Ветрић духне покатказд... Он притера кова ближе колима и ухвати полако белу, малу ручицу Станину: — Волиш ли ме? А она подиже мало главу, зенице јој се мало рашире. — Колико? А бабица, њена мајка, дрема у колима и нешто шапуће кроз сан... — Их, куда сам отишао! тиже се ријечадаи. — Нисам никада волео, нити ћу...

— Ај, Стано, Стано! — узвикну Јован.

Ријечадаи погледа у Јована, спусти поглед опет на ону сличицу. — И ова се Стана удала! Шта ли ми је писала оно последњи пут?... — И он мегну прстом да усне да би се боље сетио. — Сећам се... Молила ме и последњи пут да јој речем да ли је волим. Ако је волим, не морам је узети никада, али се она неће ни удавати. Ала ми је било у почетку тешко... Нисам знао шта да радим... После сам одговорио... Шта сам одговорио? Да... Одговорио сам како је никако не волим и да... да се може удати, тхе...

Јован је увелико бројио дугмета на прслуку ријечадаога. Баш кад дође на последње дугме, учини му се да оно личи на око Станино. Покупа да исгера њену слику из памети, али узалуд. — Један, два, — броји он дугмета, али Стана се помоли. Гледа поче да га боли. Попустио је и мислио је на Стану. Она опет лежи на столу. Очи затворила а уста мало, врло мало отворила. Само што није прела у смех. После као да поче да се смеје. Јован скочи брзо и уплашено са седишта. Морао је на штогод рећи, иначе би полудео. — Господине, господине, — поче дрхтавим гласом, — не знате како сам је волео. Била ми је све и сва. Кад је била свадба, била је болесна, тако болесна... После је оздравила, али је била увек тужна, тако тужна... Ту прекиде на пастанки у себи, али примепно зубуљен и потресен: „Где сада како се смеје... Не смеј се, молим те!..“ Руке му се дигоше у вис, па се брзо спустише халапсало ина тело: „Што се смејеш?.. Где и она отвара очи!.. Како ме гледа..! Не гледај ме тако, молим те..! Не гледај ме тако..! Не смеј се, затвори очи! Полудећу, Стано! Слатка Стано, волим те, волим... Ништа ти нисам на жао учинио...“

Ријечадаи скочи са седишта. — Умирите се господине, умирите се. Знам да вам је тешко, али, тхе... И ја сам патио, много сам патио, па ништа... Приклоните мало главу на окно прозорско, такђ. Биће вам сада боле... Јован је дрхтао целим телом. Очи су му светлиле, дубоко ушле у душе. — Хвала вам, господине, хвала... Лакше ми је сада...

Кондуктер виче:

— Молим карте, Сталаћ.

Ријечадаи извади брзо карту и даде му је. На пољу је почело да сниже. Киша је одавна престала... Точкови заклопарају лакше, нагнина писну и ту се кондуктеров глас:

— Сталаћ, три минута!

Ријечадаи се спреми брзо. — Господине, имам част да вам се представим: Сима Петровић, судија. Не узбуђујте се више немоје ни на што мислити.

— Јован Стојановић, рече Јован. — Хвала вам, велика вам, хвала! и стеже му руку.

Ријечадаи се спопеде мало. — Он је дакле узео ону моју Стану... Стана је умрла, Стана... Али се иван савлада и изиде, спопеђући се, из купеа...

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. К. ЛОЗИЋЕВСКО

(наставак)

Нејзи није добро, ах, није добро! са бригом у срцу помисли Зинаида Петровна, дубоко се загледавши у Маничку о јутарњем чају. Млада девојка била је бледа, испод очију релевно су се издвајали дубоки тамни кругови, трепавице су биле као у запаљењу, а у очима се опажало неко ненормално узбуђење.

— Јеси ли добро спавала, Маничка? — упита Зинаида Петровна наливајући чај.

— Добро! — одсечно одговори Мараја Владимировна и, не гледајући на матер, поче хитно пити чај.

— Ти као да ниси потпуно здрава . . .

— Ја? О, не, сасвим сам здрава . . .

Ту нервозно скиви плећима, као да јој грозничава језа прође кроз тело.

— Седиш крај прозора . . . Може бити дува . . . Треба да се пресвучеш...

— Данас си ми досадна . . .

Брзо за тим попи свој чај, нагло устаде и оде. Зинаида Петровна отирати је тужно изненађеним погледом. „Није се сасвим отопио лед у твојем срцу... За мало је ојужило" — помисли она, а мисао да оно старо може опет почети, учини јој се несносно тешка.

„Опет ће почети да ме љути и да ме гони својим пребацивањима, оштрим као игла, опет, опет, опет . . . А тако је све лепо пошло. Људи добри, не могу бољи бити, весели и љубазни... Могло би се баш лепо поживети, а она, гле, по старом!"

И пред очи јој паде време што га је проживела у Марловки док се Маничка није уразумела. Тада се неопажено вукла и примала ударце као стара клусина, која се више не осврће нити протестује, јер зна да се тиме неће сачувати од ударца. Али сад је поскочила, клусини су пустили на вољу, познала се са зеленим пољем, с одмором, са слободом, — а гле! опет ујар, узда, презање и ударци, ударци . . . То је ужасно, то се више не може трпети.

А како да се то промени? Она још није стара и можда Судбина хоће да још много година поживи, па зар да јој сав остатак тих година прође у казни? За што? Зар је само једина Маничка несрећна? Зар и она, Зинаида Петровна, није такође све изгубила? Добро, замислимо да су Маничкини они новци, 50.000 . . . У томе и јесте цела ствар. Да нису потрошени, Маничкина би судбина била сасвим друкчија... То је истина... Па ипак није их она, Зинаида Павловна, упропастила, него он, немарни човек . . . А шта је она? Она је жена, слабо створење птичје памети... Да, у ње је птичја памет, она то врло добро зна...

Спахија јавно иде за њом. Уче као да је сав био на опрузама и само је у њу гледао. Значи да је у ње остало још нешто чиме се може задобити. Само кад би хтела... Да ли да му дошући или не? Дошта, смешно је пробирати у њезину положају. Шта је њој остало? Какве радости? Само неискусна Маничка може пробирати. А то је од ње и глупо и непрактично... Ето, онај спахија тако је у њу гледао целога вечера да би је, изгледа,

И. И. Шишкин

Медина породица

само када би прстом мрднула, тога часа запросио и оженио се њоме. А он није рђав. Има прилично земље и свињарник. Само од свињарника има годишње више од једне тисуће. Он јој је то сам говорио. Већ јој је и напоменуто да му је за кућу потребна и домаћица... Глупа Маничка! Казала му некакву дрскост, и он је, дабоме, напустио ту своју намеру.

А шта ли би било да се нешто окрену и запросно њу, Зинаиду Петровну? О, она би била паметнија од своје кћери...

И шта би она хтела? Не пада се њалда да ће се вратити оно што је некада било. Или може бити рачуна на Поњаћева, да ће се предомислити? Како да не ће! Није њалда тај Поњаћев баш тако глуп. Јамачно до сада није пропуштао време, па је њалда другу већ и нашао. Највећи је недостатак Маничкин што не познаје свет, што

не зна људе. Та сви људи раде онако како је по њих најбоље, а то је и сасвим природно.

Маничка је седела у школи. У души јој беше нагутшено, нерви напрегнути; сваки удараи, свака гласно изговорена реч — болно се одзиваху у њезину мозгу. Ноћ је била рђаво проведена, споро без сна, сриде јој беше пратешњено неким неодређеним осећајем, не јутном или тугом, него више неком равнодушношћу глупом, хладном, дрвеном. Ученици су читали гласно, сви у један мах, старајући се да надвичу један другога; њихови здрави, снажни гласови сливаху се у неискано зујање, а које је њезина осетљивост још више појачавала, те јој изгледаше као досадно звоњење стотине звона. Усиљавала се да разуме оно што ученици читају, да уђе у своју улогу, али јој мисли летеше на другу страну и упућиваху се ка предметима који немају ништа заједничко с тим. У души њеној као да се борише две силе: она која се у њој породи после читања Клаудијина дневника, здрава, снажна, која зове у живот, светла, помирљива, радосна, и она која се за неко време била примирила, али која се сада поново роди, јуче обновљена у њеној оне гадости и одвратности у коју се онако расположено враћала њезина мати, — сила врачина, злобна, жељна освете и казне...

А још јуче учини јој се да се завршило стално осветљавање душе њезине. Под утицајима искрене исповести Клаудије Антоновне и она је помислила да ће моћи све и сваком опростити, да и она има снаге да попуни празнину у срцу свом. Али како да опрости? У јучерашњем понашању материну као да је угледала кратак извод свега живота свог, — бесмислен и узрудљив, и предзнак онога живота за који су је спремали. Да није било катастрофе, она би по прилици била ушла и мати. Разлика би била само у осетљивијим нервима, супремснијем васпитању, нешто јачој памети, расконинијем кокетовању и више пробирачком укусу. Али је циљ један и исти: више наслађења,на ма какве било, осмерне, инноходне, суровс, животињске...

Ученици отидоше. Сада је слободна, али још непрестано седи у учионици. Мрско јој да уђе у свој стан; некакав неразјашњени осећај одвратности према помисли да се мора лице у лице срести са матером и говорити с њом, слушати од ње кокетне пријављене што их она изговара с оканом пајпном искреношћу, — сметане јој полеку.

Пред прозору и равнодушно погледа у широку зимску слику што се беше раширила пред њом. На белој основи снежних поља, која се завршиваху тек у хоризонту, плитким урезом обележавала се уска, вијугава речица, такође бела, само што је местимице, где је ветар развејао снег, блистала својим ледепим огледалом. По обалама њеним, понегде густ, као зид какав, а понегде и сувише редак, тужно је стрчао пожутели трпчак. Гдегде у средини густиша била су пољца у којима су се још виделе стрњике као остаци жетве.

Мужик у кожуху иде по леду поред ков што вуче дуге салонице високо натоварене спопомина иалочас насечене трске. И то је једно једино што оживљава пријатан пејзаж. Једнолики бели кровови сеоских колеба, досадна, скоро без прекидања сеоска улица; омалена, широка, неугледна сеоника прелази улицу и иде према реци; на њеним је рамењима обрамица којој на крајевима ландарају празна ведра; два иса весело, подигнувши репове, протрчаше један за другим и почеше се њјати по снегу. Једна, неугледна црква; само што они дрвени крстови по гробљу оживљавају на свој начин целу слику. А у томе има некога смисла, неког дубоког смисла.

На овим крстовима и задржа Маничка свој поглед који је дотле расејано блудио по речним кривинама. Сад се задржа и удуби без покрета. Гробље је било исто као и поља, улице и кровови колеба. Голе гране неколиких багренова погнуле се под теретом наслагапог снега. Крстови, крстови, крстови, високи, са двема преиречницама, прави и накарени, ниски са преиречницама, повали по земљи, каменити и прости беле — све се то поиеипало у гробљу. Али под овим неугледним спомеиицима сахрањен је живот, десетине, стотине живота, може бити млади, бујни, надом пошени. Па шта? Над њима је све мирно, тихо и неузбудљиво; други су заузели њихова места, они су давно заборављени и ништа се није променило на земљи због тога што су њих спустили у раку, подигли хумке над њима и украсили их крстовима. Само, на крају гробља, подиже се хумка, виша и шира од других, јамачно нова. На њојзи је и крст лепши и истакнутији, тёсан, с онтрим завршетком. Зашто ли је Маничка помислила да је то гроб Клаудије Антоновне и да је крст подигла Хивра? А без сумње је тако. Ето, и ти си завршила као и сви други! А каква је борба била у твојој души, како сложени осећаји у твом срцу које је било тако чисто и великодушно!.. Па шта је остало од снега тога када си то срце своје одпела у влажну, хладну и мрачну раку? Ништа, ништа није остало, ништа се на земљи није променило, све иде као што је и пре шло...

Али у један мах уздрхта Маничка и поглед јој заспија неком новом мишљу. „Како да се није ништа променило? Како ништа? А ја? Ја — која сам дошла из града, туђа и њој непозната, и не видећи је, ево стојим сада крај овог прозора, а моје су мисли певане за њу, моје је срце с њом, у тој хладној и тамној раци у коју је она унела срце своје. Како да се ништа није променило? Ја, сирота мислима, не умејући размишљати, живећи једино осећајем злобе, ја сам под утицајем њезине средње исповести постала богата. Глава ми се просветлила, свет ми се показао нов, срце се очистило... О не, ти си много учинила, Клаво, ти си много оставила после себе!"

И поче размишљати о Клаудији Антоновној, понављајући у мислима њезин дневник. Осећала је да од дружбе с пређашњом учитељицом спаде прак са душе њезине и да јој се срце пуни стишавањем. И опет је нешто повуче ономе сйёску пуноме мађијске моћи. И опет се удуби у странице исписане крупним, мирним потезом, и прочита-

каше их. Застајала је на неколиким местима, прочитавала их, замишљала се, учила их напамет и као да се старала унети их у срце своје, учинити их њеним и осећајима својим...

— Изволите на ручак! рече јој Хивра полуотворивши врата. — Готово је.

Доћи ће, јер је гладна. А мати? Маничка осети ону тежину и непријатност од сусрета с њом, после онога што је било јуче. Тежину? А зар није Маничка проживела с њом двадесет и три године и то проживела задовољно? Тако су се пријатељски веселили, тако просто и право гледале једна другој у очи, — па јој није било ни тешко ни непријатно. Ето, Зинаида Петровна остала је иста каква је била и пре, није се ни за длаку променила, него се променила она, Маничка, и њени погледи. То је све. Треба бити правичан и уздржати се од узбуђења.

Када Маничка уђе у собу, Зинаида Петровна бојажљиво погледа у њу. Сећала се њеним јутрошњег наглог одласка, па се сада бојала буре. Али поглед Маничкин био је миран и није наговештавао ништа рђаво.

— Шта то радиш? Зашто не ручаш? упита Маничка матер која је, стојећи поред постеље, претурала неке драгоцености у кутији.

— Заиста само шта сам нашла! Сећаш ли се оног мог дивног брошића с опалом? Ево га! Како се сачувао — Бог ће знати. Носићу га.

Маничка приђе постељи и угледа мноштво безначајних драгоцености извађених из кутије: чиоде, укоснице, трачице. Али у један мах појави се страх на њеном лицу; она побледе и нагнувши се уклони. Зинаида Петровна погледа кћер и, као пресечена се, поче све то журно кутити и метати у кутију, као јој је што дошло под руку. Међу овим драгоценостима био је и револвер који је био онако судбоносан за њихов живот... До сад га је најмање крила од Маничкиних очију, а где сада: каква непажљивост!

XVII.

— Реците ми, Хивра, чији је онај гроб, онај тамо са високим крстом? Нов је, је л' те? упита Маничка Хивру, погледом јој показујући кроз прозор онај гроб са лепо отесаним крстом.

— Зар те то занима? упита је задивљена Зинаида Петровна једући комад печене патке. Она је увек јела веома полако, са прекидима, налазећи да је право задовољство само кад се тако једе. Маничка јој не одговори. Хивра приђе прозору и одмах се разнежи.

— То је њен... покојнице моје!

— Клаудије Антоновне?

— А да чији? Дабоме њен... Онде она лежи, јадница...

— Јесте ли јој ви подигли тај крст?

— О не! Откуд бих ја то могла? Коштао 25 сребрних рубаља... Где су њени ти новци? То је подигла општина... Људи су дали паре... Сваки је за то дао, ина ту свачије конџијке.

— Тако?

— Па зар је то што занимљиво, Маничка? упита Зинаида Петровна.

— А шта је занимљивије? Реци ми, па ћу видети! — одговори Маничка и погледа је хладно. Зинаиди Петровној учини се боље да не наставља овај разговор. Устаде од стола, обриса усне салветом па, преко обичаја, поче купити посуђе.

— Може ли се онамо кроз порту? упита Маничка Хивру.

— Може се и около... Имају врата и с оне стране, из поља...

— Хоћу да одем онде... Прошетаћу.

Хивра јој додаде огртач и калаче. Зинаида Петровна гледала је на све то изненађено и забринуто, али се бојала ма шта рећи. „Иде на гробље! Откуд јој то дође у памет? И шта је њојзи та прећашња учитељица? Чега имају заједничког? Никада је ни видела није; откад је већ умрла... Не разумем, не разумем! Приметила сам да су све те чудноватости почеле од оног доба када је прочитала њезин дневник. Пре је била лакосна и зла; ја сам увек знала да осим злоће ништа друго неће бити од ње... А сад ни једно ни друго, него нешто чему нема крштеног имена... Да ми је само знати, каква ли су то чуда у том тајанственом дневнику“...

— Чуј, Хивра, — рече када Маничка оде: да није ти госпођици дала ону књигу?

— Клаудије Антоновне? А да ко би? Дабоме, ја! — поносито одговори Хивра.

— А могу ли је и ја прочитати?

— Право да кажем, не знам! с очитим незадовољством и неповерењем одговори Хивра. — Прочитати није чудо, само... Па добро, донећу је...

Хивра отиде у учионицу и одмах се врати са дневником. Зинаида Петровна погледа кроз прозор: Маничка још није била дошла до цркве. Док се не врати, моћи ће прочитати овај чудноват рукопис. И поче га читати. —

Маничка дође до цркве, окрете десно, обиђе око гробља и уђе у њ кроз велике вратнице, једва их отшкринувши. Код самог улаза била је једна узвишица, одвојена дрвеном оградом од осталога гробља; на средини њеној била је широка, мермана плоча на којој златним словима беше исписана дуга историја о томе како под том плочом почивају поштовани преци спахије Маркова. Маничка само прође и оде узаном стазицом, пролазећи између хумки и рупа с крстовима. Покашто застане по неколико тренутака да погледа који какав нахерени споменик и његов неписмени запис. Записа су били веома ретки. Мардовчани су и без тога врло добро знали где почивају њихови рођаци. Стазица је необично криводања, те је за то и пут дужи; али је ипак Маничку довела управо до високога гроба са новим тесаним крстом. Маничка

стаде. У крст је била уклебљена дрвена даничица на којој је писарска рука уписала: „Овде се одмара прах девице Клаудије Антоновне Порховске, генералове кћери, која умре у 24. години свога живота. Мир праху твоме, добра душо!“

Марија Владимировна и не покрену се упрвши свој поглед у овај кратак запис. Мислила је: како живот ни мало не личи на она замишљања што је занимаху још у доба када су живели у граду. Страшна је несрећа потресла, узнитила се устајала бара, и пред очима њеним показаше се нове стране живота, какве није пре ни замишљати могла. Овај запис, овај гроб и овај крст — читао су романи који Маничка зна. Непрестано тако стоји, гледа у гроб и не може очиј одвојити од њега. Можда је под овом хумком већ све истрошено а остао само прах; али онде, на земљи, још има трага од генералове кћери, која је дошла у ово село не зна се откуд и зашто. Није узалуд живела и није узалуд умрла. Ну све село помиње а на овом су крсту срдачне лепте сних оних који поштују њен живот.

— Клаво, научи ме да живим! — шапуће Марија Владимировна упрвши молбени поглед у њезин гроб — научи ме да живим онако како не бих страшно умрла!

И дуго, дуго није скидала са гроба тог поглед свој, а када је по истој вијугавој стазици пошла кући, осетила је у грудма осећај снежине и сваге, јер јој изгледаше да се Клаудија Антоновна одазвала молби њеној.

Већ се смрказало над је дошла кући.

У пећи је већ била ватра. С улице праће прозору, погледа и ужасну се. Брзим покретом отворивши врата, утрча у собу, притрча столу и, не давши Зинаиди Петровној да се прибере, уседе јој испред носа дневник.

— Шта је? Шта је? — уплашени гласом викну Зинаида Петровна. Чак је њој проби од овог изненађења. У глави јој пролете мисао да је Маничка полудела.

Очи Марије Владимировне сијаху гневом. И за мало што не осу оштре речи: „Ти немаш читати, немаш права. Ти је скрнавиш својом покварености!“ Али се уздржа и не рече ништа од овога. То је био паступ злобе, а она се заклела да ће уздржавати своје паступе. Добро је што се на време сетила тога. Треба се навикавати. Али иначе, са још неутиханом гневом у очима, проговори Маничка уздржаним гласом:

— Нисам хтела да ово и ти читаш.

— А зашто? Чега има ту тако... особитог? упита Зинаида Петровна још назад убуђена.

— Ништа, али ја нисам хтела... Можеш ли ми то учинити?

— Али ја сам скоро већ довршила... Нисам све од реда... Много сам и прескакала... У почетку је досадно... Онај опис како су живели... Сви тако живе, па зар је онда потребно и то описивати? Занимљиво је тек оданде где кнез проси њезину сестру... Али је после тога опет глупо и неразумљиво. У један мах одбије кнеза! Па шта је с тим, ако је он прво хтео њезину сестру? Хтео је и оженио би се; а што је она умрла, није његова кривица. Од њега је баш право племенито, што је после тога запросио њу. То је — сталност. Она каже: новац! На дабоке, то се разуме. Сваки прослаци хоће и новаца... Зар је то што рђаво?... Досета... Али никако не разумем, како је то и зашто, да онде дође за учитељицу... То још нисам прочитала.

— Доста о томе! одговори Маничка и леже у постељу опруживши се свом дужином и метнувши шаке под главу.

— Не, зашто... Ја разумем нас. Ми смо од невоље: ништа нам друго и није остало. Али зашто она? Богатство, положај... За што? Ја, просто, не разумем.

— А ја разумем! као више за себе рече Маничка.

Зинаида Петровна сниши плећима.

— А после тога, какве су то глупости: не треба, вели, само радости, него и несреће. Зашто и несреће, реци молим те. Зар је несрећа пријатна? Како ја мислим, она је била мало понесена, па зато није ни чудо све оно остало... Тако ја мислим.

Маничка ућута. Хтела је да се ова разминавала што пре сврше, јер су је дражила. Не дочекавши одговор, Зинаида Петровна повереша, да је већ исцрпено питање о дневнику: она му је већ очитала свој суд.

Смрачило се. Упалише свећу. Зинаида Петровна пробуди се и жмакну.

— Знам... Заборавих ти рећи. Спахија је слао човека с писмом... Много моли да му данас дођемо. Тако је смешан... Пише: „Надам се, да ће дубоко поштована Зинаида Петровна и високо цењена Марија Владимировна посетити лагало усамљеног синог пука.“ То ми се веома свидело... Бога ми! Ти ћеш, дабоме, поћи? Тако моли... А зашто не биско човеку учинише

— Ја нећу ићи! мирним, уједначеним гласом одговори Марија Владимировна.

— Ето ти сад! А зашто нећеш? Ја не разумем...

— Тако... Није ми добро... Данас нисам расположена за весеље...

— Бога ми, Маничка, ти се и сувише узбуђујеш. То је штодшно! Треба се мало обуздавати. Хајдемо!

— Не!

Зинаида Петровна уздахну. „Зар ће, збиља, пропустити прилику за лепо проведење? О Боже, седети онде у овој пустињи, у овој дивљини, без иде ичега што је добро у животу, на одбијати чак и оно што нам сам Бог шаље! То је ужасно! Маничка је нервозна, рђаво ће спрштити... Да оден сама неожењеном човеку, није учтиво... Да, није учтиво.“

У осталом, већ после неколико трепутака, Зинаида Петровна променила је мишљење о томе. „А зашто је неучтиво? Само по градовима нису такве предрасуде, а онде је у свему слобода. Ићи ћу, зашто да не идем?“

— Онда ћу ја сама! рече гласно али не сасвим одважно.

Маничка се подиже и ослони на руку.

— Решавам се да одем сама том господину?

— На шта је с тим? Нисам ја шеснаестогодишње девојче. Хвала Богу, већ сам у четрдесетим. Чега да се бојим? А после, он је човек од реда.

Маничка погледа своју мајку са горким осмехом и стави се у пређашњи положај. „О Боже мој, о чему ја брижем?!“ помисли у себи. „Зар није све једно, ако се моја мати осрамоти данас, сутра или ма кад? Нека јој се никад и не укаже прилика за то, све једно је — она је на то увек спремна. Не могу ја ништа с њом. Ја ћу о себи мислити!“

Зинаида Петровна опет је облачила своју непромењену одећу у којој превлађује црвена боја, али је данас нешто промене унео у то новопронађени брош с опалом. Више није ни покушавала да наговори Маничку. „Ништа од тога неће бити, а само ћу се задржавати. У свакој ствари и боље је што ће остати. Њена строга појава само би другима кварила расположење.“ — С осмехом мислила и пође, напомињући само Хиври, да ће се, по свој прилици, доцкан вратити.

Већ је кривењак по четврти пут откуцавао сате, што је, по рачуну сеоских астронома, требало да означи поноћ. Маничка је била у постељи у пеширном и брижном сну. Тргнула се и сва је задрхтала над је чула куцање у прозор. Неко се на улици поздрављао и молио за сећање. Разумела је, да је то Зинаида Петровна коју је пратио спахија. У соби је био мрак. Хивра отвори врата.

— Пст... Нећу да је будим... Немој подлагати неђ... — шапутала је Зинаида Петровна и полако пришла својој постељи. Скинде одело у мраку и леже под покривач, старајући се да не шушка и да се што мање креће. Мислила је, да ће Маничка, ако се само пробуди и види да је дошла, одмах све дознати. Дознаће да је спахија био сам с њом, да је било веселих разговора, и портајина, да је глава боли ... и да је спахија, пратећи је, осећао као неко право да јој и овако говори: „Бога ми, најдража ми Зинаида Петровна! Већ одавно осећам да мом домаћинству не достаје женског ока... Бога ми! Ја налазим да је то управо за нас. Ја ћу са своје стране, разуме се, наградити ваш труд; а како ћете свега имати довољно те не ћете морати ни на што трошити, још ћете моћи сачувати и нешто пара за своју старост. Бога ми!“

И тако добила је похуду... Економка код неожењеног човека! Истина да је у другим приликама, она би се и пољутила, али сад — сад и за оно хвала. На крак није могла дати спахији свој пристанак. Помислила је: „А кћи? Убиће ме, ако о том што дозна!“ Рекла је само, да ће размислити.

Маничка је лежала отворених очију. Необична пажња Зинаиде Петровне, оно тихо шапутање и легање, без шалења свеће, учиниле јој се сумњиве. „Између њих је било ма шта од чега се ваља стидети,“ — мислила је у себи, а у дубини душе нешто опет се будила примирена мутња. „Али, сто, стади се од сукоба са мојим погледом; то је још утешно... Ова је жена — која пролазот заједно са мојом будућношћу од које сам бежала; а ја — ја сам њена савест!“

(наставаће се)

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Успомена

Сутон...

На небу само по гдекоја звезда; јесења пола покривена стрвинама; старо неко гробље покрај пута. Лак ветрић доноси до уха помамље и тајанствено брујање воде испод оближње воденице, које као да потврђује оне језовите бајке из наших младих дана, чије је поприште воденични точак. Дах обамирава у природи. А над свим овим царује она чудновата тишина коју ни брујање воде не може потпуно да наруши, а која самих тих, кто ништа не вели, тако много казује.

Мир, одмор, поезија — и њих двоје самих...

Непријатно је објашњење довршено. Он оста и даље притворно ћут, она убијена, немајући ни толико снаге да се отрсне из оног полусна, у који је пала још од прве његове реченице. Даље је ипак наступило оно, чега се највећма бојала, и ако је то већ одавно очекивала: свршено је...

Стигли су до раскрснице и ћутке пружали једно другом руку. Младић убрза своје кораке, не обазирући се ни једном и не опажајући сузе које је она лила, стојећи још непрестано на оном месту на коме је остало.

Месец се већ полако помаља из оног брега, обасијајући сву околину својим сребрнастим велом, иза кога се тајанственост тако рађо крије; мало јачи ветар распростире неки поодређени, лак мирис, а брујање воде личи на удаљену пређирку неких дремљивих циповa.

Ах, како му је данас дуг овај пут!

Од једном чу младић иза себе лаке кораке: пође ли брже и кораци се убрзају; успори ли ход и пратилац његов пође лакше. Ну младић се не хтеде осврнути, јер се бојао да не спази лице које је пре неколико трепутака остављо. О, како је лут био на *њу*, на њену лепоту, коју сада паркон назива; на њену интелигенцију, због које сада самог себе мора уверавати, да је то само пена била; о, како мрзи он тај осмех; тај топли поглед њен, који га је у последње време готово вређао, то њено срце, у које више не верује. Ах, он мрзи сада и своју прошлост, јер ју је био бацио пред ноге те жене, опијајући се њеном близином; а мрска му је и садашњост, јер та, он то добро зна, још прате уздаси њени.

И том путу нигде краја! Ко ли то може бити иза њега, шта ли хоће? Па и ова несносна тишина —

А како је нежада, у почетку, дивно било! Кроз сећање његово помаљају се слике све лепша за лепшом, пролећу утисци негдашњег бола и страсти; за тим уздисања — среће; до најмањих ситница сећа се он појединих дана и извесних часова, проведених крај ње; опомиње се сваке речи, сваког уздаха, сваког погледа; у ушима му још одјекује песма, коју му је она певала, као што је, у опште, сва његова најближа прошлост била само једна силна епопеја, чији је сталан рефрен било — *њено* име...

Али сада су му ове мисли досадне и он их одбацује од себе, јер се боји, да му не помуте срећу коју ће, мисли, наћи поред овог створења, које је ту скоро познао, а које га сад очекује на крају овог пута у овој кућици с јасно осветљеним прозорима, у којој ће убрзо заборавити данашње непријатне сцене.

Ход иза њега све се већма ближи.

Не могући се више одбранити од љубопитства, он се љутито окрене, да сву своју нелагодност излије на тог напастљача, али се нађе једно лице, које никад пре тога није видео, насмеши на њ; сва његова љутња, безобзирност и ирзовоља беху као руком однесене под утиском овог благог осмеха и меке руке која му се спусти на чело.

„Ко си ти?“ запита он благо.

„Од сада ћемо увек бити заједно: ја сам успомена на ону коју си данас напустио“.

Као да га пахор гони, окрете се он и хтеде потрчати напред, да више ништа не чује, али му је све било узалудно, јер што се више бранио, у толико се јаче спуштала она рука на његово чело и све уверљивије шаптање му један глас у уво шиљаше познате ноте оне дотле, док му се сузе не засјаше у оку.

И он настави свој ход, али другим путом и у другом правцу, оборене главе, незадовољан са самим собом, несрећан и одмарајући се на сваком кораку...

П. В. Мијатовић.

Шарени лептири

афоризми

од

ЖЕЖЕ

Увек се каже да жена више воли него човек. То, у многоме, зависи од њене способности да разлије и разблажи у великој чаши оно што човек скупи у једну једину кап.

—

Поштовање је, без сумње, најјаснији доказ о љубави једног човека. Штета што се тај доказ не цени назад довољно.

—

Што се тиче лепоте, у своме унутрашњем уверењу, жена признаје само ону што је она сама има.

—

Ироција, која се човеку чини да је плод недовољне осетљивости, често је пута резултат сасвим супротних клица. Ироција је створена од залеђених сузâ.

—

Љубомора је, на жалост, другарица љубави, али на исти начин као што болест прати човека. Идеал љубави треба да буде без сумњâ, као што је идеал живота живот без јада.

—

Највећа мета љубави није достигнуће среће. Сваки заљубљени је, пре свега, један радозналац.

—

Мало воли онај који много брбља.

—

Пут ка савршенству није права и осветљена стаза, којом свако може стићи до краја, то је мрачна, стрма и опасна богазица којом кала наступати напаћујући, ударајући челом и клизајући се погиби.

—

Људи, који мисле да добро познају жену из искуства са галантним женскањем, изгледају ми као путник који би, пошто би походио болницу у каквом граду, хтео закључити да су сви становници болесни.

—

Они који тврде да је свет скуп порока и гнусоба, заборављају на успехе религије, науке и уметности; на

успехе који не би били постигнути да су сви људи били себичњаци, порочни и глупаци.

—

Понеки људи, који не познају високе побуде сажаљења, троше оно мало што још имају зарад пропалог женскиња. Они су као онај који би имао само један једини комад хлеба, па и њега да псу.

—

Оно што је најречитије у бури, јест гром; у љубави то је ћутање.

—

Једна љубав личи на другу онолико исто, као што једно лице личи на друго. Али свако лице има свој особити израз, и свака љубав своје нарочито осећање.

—

Израз лица пола је лепоте; осећање у љубави је сва и једина лепота.

—

Никад и *навек*, у граматици, јесу прилози за вечити времена. У љубави представљају само садашње време.

—

Да би се верност могла звати врлином, треба да се односи на достојан предмет. У противном, отрести се заблуде нема је врлина него остати у њој.

—

Има узвишених речи које се изгубе када дођу у равнодушно ухо, исто као других, у ствари празних, које се уху, које хоће да слуша, чине узвишеним.

—

Волети животиње, кад се може бирати између човека и Бога, није ствар ни часна ни лепа.

—

Женама су потребне три ствари: љубавник, господар и саветник; љубавник њиној уобразиљи, господар њеним осећајима а саветник њену срцу.

—

Жена која никад није плакала, само је у пола жена.

—

Ако је жена лепа, треба да је спремна да у сваком човеку види непријатеља, јер ће јој се удварати, и онда једно од двога: или ће му одговорити, и тиме срља у љубавне опасности, или ће га одбити и тиме доћи у опасност освете.

—

Жене које се свиђају другим женама, уопште нису по вољи људима.

—

Љубав која прелази у равнодушност, пре него што је прошла фазу мржње, то је бедна љубав.

—

Судбоносно је ако љубав није трајна; још је судбоносније ако се она обнавља.

—

Идеалне љубави има, али се она не може сновати, осећати ни сачувати за навек. Треба се задовољити да се она некрше у једном погледу, у једном стиску руке, у једној суви, у једном осмеху, у дрхтају које затрепери и ничезне. Више од тога не.

—

Од сто лица, пет су равнодушни према љубави; четрдесет и пет би желели волети, двадесет и девет покушавају; двадесет кисле да су успели, а једно воли.

—

Једине илузије које сачувамо, јесу оне што их имамо о себи самима.

—

Права је љубав као палата без степеница. Да би се попео — мораш имати крила.

—

Све оно што се угушује и прикрива, враћа се опет у корист љубави.

—

Симпатија се може појавити изненадно, али правој и великој љубави треба времена да се учврсти.

—

Има три доба у љубави. Прво доба: када рече *волим те* изговарају једновремено двоја уста. Друго доба: кад једно лице пита: *волиш ли ме?* а друго одговара: *волим*. Треће доба: када се на питање: *волиш ли ме?* одговара: *ја ти то имам!*

—

Од двеју особа које воле, јача је она која мање воли.

—

Разлог љубави не подлежи никаквој анализи. Може бити речи о томе: колико и како се воли, али никада не о томе: зашто?

—

Одушевљење понеких незналица према надмоћнијим особама не долази ни од чега другог но од тога: што су им допустиле да могу бити браћа.

—

Кад се помисли само шта све религија, морал, друштво, породица па и сама природа захтевају од жене, чисто да се узвикне: Одиста, ни један човек не би желео бити женом!

—

Још се увек говори: *слаби пол* као што се вели: *излазак сунца*, и ако је позитивно доказано да сунце нити излази нити залази.

—

Песници су, без сумње, они који лепше знају да говоре о љубави, а никако не они који знају боље волети.

—

Ко је много његовао самољубље, не може истински да воли. На пример: сладострасници, сујетни људи и тврдице.

—

У љубави нема безбожника. Једва ако има „обраћеника", и оних који се могу „обратити."

—

Кад чујем да неко воли како се љубав угасила нагло, изненадно, услед некога разочарања, сетим се оних мрља које ничезну после употребе бензина, те да се појаве опет после по сата.

—

Идеал није ништа друго до оно што се види у даљини.

—

Највиши је ступањ религије када се култ узвиси до љубави; а највиши ступањ љубави је кад обожавање постане религиозно.

—

Жене ће радо рећи рђаву реч о извесној одређеној жени, али никада не и о женама у опште. Људи су у томе племенитији, јер колико бране свој пол, толико и сваки индивидуум.

—

Антипатични су људи, у највише случајева, искрени; а лако је појмити да би радо лагали. Међутим са симпатичнима није тако поуздани, и зала добро имати на уму да није злато све што сија.

—

У љубави више вреде градације него ли боје, колорит.

—

Не и *да* у љубави немају увек исто значење. Има повољавања која не уверавају, а има одрицања која одобравају, тврде *и* поткрепљују.

—

Жена и вино у томе су слични што, ако су добрих својстава, старећи постају бољи. Но штета само што су и жена и вино подложни кварењу.

—

Жене мисле осећајима, воле срцем, а пате уобразиљом.

—

Оно што карактеризује симпатију није, можда, изобиље извесних добрих својстава, колико оскудица извесних мана.

—

Има времена када нам особа коју волимо, кад говори обичне речи: „хлеб, сир, цвеће“ изгледа као да би говорила о идеалним стварима. А има доба када се речи: „љубав, светлост, живот“ у њених устима чине као тривијалне и блутаве. Прво доба одговара оном када се у једној речи разуме све; а друго оном када и сто страница нису довољне да нешто објасне.

—

Код човека самољубље претеже над љубављу. Ако се када и чини да уступи, када се тиче жене, то је слично случају кад се, жедни, сагнете над извор да се напијете воде.

—

У односајима између човека и жене, значење речи често је завијено. Разумети значи осећати; веровати значи надати се; а, по истоме методу, лепота одговара чежњи, идеалност — тајанствености, страст отпору, задовољство новини. Готово никад љубав не одговара потпуно љубави.

—

Патити, то је жалосна потреба љубави. Ако не непосредно, биће посредно, али је неизбежно.

—

Жртве, достојне највећега признања, јесу оне које су непримљене.

—

Песник није никад у тако добру друштву као кад је са самим собом.

—

Велики попос има ту добру страну, што нас чува од ситних сујета.

—

Може се, до душе, живети без љубави, али је потребно бар да је човек полео.

—

Љубав, сама по себи, није благо, него је кључ који отвара све ризнице.

—

Фино порцеланско посуђе и узвишене душе прошли су кроз највишу температуру.

—

Једна заблуда ставља једну нулу у наш осећајни биланс, али једно благовремено сазнање и поправка може нулу претворити у милион.

—

Савршенство је празна реч, ако се не доведе у везу с опортунитетом, погодношћу. Бити оно што треба да смо у извесном тренутку, то је савршенство.

—

Може жена рећи човеку: *никоговићу*, или *варварине*, или *безобразниче*, или *мизерниче*, па да он ипак не изгуби наде. Али ако му каже: *шмокљане*, онда је свршена ствар.

—

Генију се диве, лепота се допада, лукшост задобија, доброта узбуђује, разлог уверава; али ниједна од ових особина, узета само за се, није довољна да пробуди оно тако тајанствено и тако сложено осећање што се зове симпатија. Оно је тајна природе.

—

Жена, која је имала много успеха, ако неће да буде окружена завишћу, учиниће добро ако их буде што је могућно више прикривала, колико да се бар привидно изједначи са онима које их нису имале.

ЕРНЕСТ
С. ТАЛМЕЈЕВСКИ

Ж.

Њ. В. Краљ Петар I. — У овом броју доносимо најновији и најмлађи лик Њ. В. Краља Петра I. Лик који смо донели у 6. бр. „Нове Искре“ из млађих је Краљевих година. —

Последњи дан Помпеје (сликао Карло Брјулов). Опширан опис ове слике и њезин значај за руско сликарство биди у 8. овогод. броју „Нове Искре“ у чланку „Руско сликарство у XIX веку.“ —

Цигањчица (сликао К. Е. Маковски). *Мочар* (сликао Васиљев). *Медена пародија* (сликао И. И. Шишкин) и *После жетве* (сликао Левитан). — Све ове слике доносимо уз чланак „Руско сликарство у XIX веку.“ Све су те слике производи најистакнутијих руских сликара и довољно нумажу разумевању чланка и стварању мишљења о руском сликарству. Доведене у везу са претходним руским сликама из „Нове Искре“, моћи ће, према нашим приликама, дати читаоцу доста тачан појам о данашњем стању руског сликарства. Овим смо се прилично одужили старијој браћи својој, која о нама, на жалост, не воде онолико рачуна колико то захтевају рођачке везе и средства којима располажу. —

Њу-Јорк. Главно место Сједињених Америчких Држава има данас преко 3 милиона становника. 1609. год. ово су место колонизовали Холанђани и дали му име Нова Холандија. 1664. отеше га Енглези и у почаст Херцегу од Јорка, доцније краља Јакова II, дадоше му име Нови Јорк. — Њу-Јорк има преко 300 основних школа у којима учи више од 150.000 деце; више образовање даје College of the City New-York, а за женске Normal College. Научна издања приређују Academy of Science, Akademy of Medicine, Mathematical Society и др. научни заводи. — Велика су позоришта Academy of Music, Daly's Theatre, Brodway Theatre и др. — Њу-Јорк се нарочито одликује огромним бројем добротворних установа, те се може рећи да је утицај оваких завода јачи од државног. — Свакрачај у капалу одржава 400 пароброда; уличних свакрачаја, поред касе ајкаџера, одржава и 30 трамвајских друштава; право је чудо техничке израде Њу-Јоркски Elevated (железница над Њу-Јорком). — Њу-Јоркски поличаи свакрачаји одржавају 50 народних, 43 државне и 23 штедионичке банке, поред масе приватних поличаних завода. — Њу-Јорк има преко 12.000 фабричких етаблисмана у којима ради око 400.000 радника. — Какве су грађевине у Њу-Јорку може се лепо видети и на нашој слици. —

Сокупштине у Средњој Добрињи. О црквеним славама наш се народ увек скупља око цркве где прославља цео дан. Тако је и у Средњој Добрињи. Али у овом месту има нешто што се не налази код сама цркава. Наше цркве обично имају у својој порти народну трпезу (весак) око које се сакупе гости и сеоски домаћини, али у Средњој Добрињи, поред овакве заједничке трпезе, имају угледнији домаћини и своје нарочите „сопре“, по којима се чардаци над њима и називају сопрашице. Њихов изглед врло се лепо види на нашој слици. —

Душанова торбава у Скопљу. — Данашњи догађаји у Македонији и Старој Србији обратили су на се пажњу целога света. Како се ти догађаји развијају, знају наши читаоци из политичких новина. Свету је такође познато шта о њима мисли српски народ и која су његова права на ове земље у турској царевини. — О Скопљу је већ било говора у нашем листу, а овог пута доносимо слику тврђаве Цар-Душанове, у којој је данас дивизијска управа турске војске и војничка болница. —

ХРОНИКА

О пореклу човечјега рода.

Једно од најзанимљивијих питања по човечји род је, нема сумње, од куда води он своје порекло, како се развио из нижих, мање савршених облика до данашње висине. За ово питање везивање су најразноврсније приче многе народне наште, као н. пр. да је човек поникао из бреста, јасена и других дрвета; око њега су у лутој препирци половњена толика научна копља, па ипак ће оно још за дуго остати нерешено, неразбистрено. Као да и ову загонетку притискују онови крилате речи Дибоа-Рајмондове: ignorabimus, ignorabimus!

О тове спедочи, донекле, и скорашње предавање угледног знаоца земљине историје, берлинског геолога и палеонтолога, проф. Д-р Бранка (Branco), што га је држао на V. међународном збору зоолога у Берлину*).

Најстарији споменици о битисању човекову на земљи, или барем бића сличних човеку, припадају најмлађем добима земљине историје. Постоји јака сумња у све досадашње палеске, којима се хоће старост човечјега рода да пренесе у терцијерно доба. Бранко нарочито скреће пажњу на то, да многе овакве заблуде потичу од стародавног начина закопавања мртваца, јер се тако спуштају

*) Jahrb. d. Naturwiss. 1902.—3. стр. 147.

остаци човечји у слојеве који нису постали истовремено са њим. Несумњивe остатке човечје, а нарочито човечје радљивости, познајемо тек из диљувија. Ну, и из оних слојева су несумњиви остаци човечји веома ретки и ограничавају се поглавито на расцепљене кости, које се сматрају као трагови човечјег дејања, на остатке од каменога оружја и оруђа итд. Колика је пак старост најстаријих, доказаних човечјих костију, још је нерешено; сакако им је геолошка старост доста незнатна.

Посматрајући посебице ове остатке старога човека, Бранко налази да, уопште, нема разлике између најстаријих налазака и данашњег склопа костура, те се према томе не може утврдити никаква промена у човечјем костуру. И одношај између кратких и дугих лобања, који одступа од данашњег стања, није од велике важности. Вајкадашњи човек био је веће истоветан са данашњим, што се тиче костура, лобање, телесне величине и сразмера телесних. Ну ипак има нешто мало остатака костију нердашњег човека, које се разликују од данашњих; то су кости т. зв. кантштатске или неандерталске расе, која имађаше лобању са затученим челом, ниским темењачама, широким очним луковима, дебелом доњом вилицом, уопште, са знацима велике дивљачности. Ну доказано је већ о овом наласку у Кантштату, да баш није тако стар, у геолошком смислу, него да је пореклом из неког алеманског или римског гроба. Ни доказана снага налазка у Неандерталу није неоспорна; тако је н. пр. сам Вирхов оспоравао велику старост његову; шта више, он је мишљења да ту немамо пред собом нормални тип, већ старачку лобању, која се услед болести изменила. Ипак се мора признати да је и на неколицини другим местима, у Француској и Белгији, у новије време и у Хрватској, нађено неколико старих лобања, које стоје близу налазишта у Неандералу. Ка овим налазима придружује се Pithecanthropus erectus из млађег терцијерног доба на Јави, који је по своме коштаном прибору веома близак антропоидним мајмунима. Овај је налазак, дакако, још и дан-дањи, у сваком погледу, предмет спора, те нема тако велику важност за савремено стање питања о пореклу човековом. Кад се све скупи уједно, онда се може допустити, да је некада живела нека раса са неандерталским лобањама и приближна мајмунском типу, која је данас изумрла, али је, по свој прилици, још у ово доба била на умору, из којега су нам сачувани неки остаци. Научне последице из досадањих, усамљених налазака не могу се са поуздањошћу изводити.

По Брунку, то су само идеје, које се не могу доказати. Ни палеонтологија није до данас дала одговетљај човекове загонетке, јер до сада нађени остаци фосилних мајмуна нису још оне жељно тражене споне између човека и мајмуна. Ну сродство између човека и антропоидних мајмуна много је вероватније на основи података што их пружа зоологија, него ли на основи геолошких докумената. Из раније позната је већ сличност еврђија; женке антропоидних мајмуна имају, насупрот осталим мајмунима, а слично човечјем роду, просту disco-placentin. Сродност обеју група доказује и њихова крв која се може мешати. Према огледима Фриденталa: животиње, које нису сродне, имају хемијски различиту крв, и крв једне животиње утиче на крв другога племена мање више отровно. Само исте фамилије имају једнаку крв. Огледима је доказано, да дивља и питоми зец у пуној мери допуштају мешање крви; нашли серум не раствара крвна зрнца пацова, нити обратно. Крв пса, вука и лисице могу се узајамно мешати, докле нађи серум раствара неке крвна зрнца. Серум човечје крви раствара крвна зрнца свих животиња, сем антропоидних мајмуна; крвна зрнца орангутана и гибона не растварају се у човечјем серуму; шимпанзу може се убризгати човечја крв без икаких рђавих последица. Према томе је крв антропоидних мајмуна физиолошки најближа човечјој крви. Ну, покрај све истоветности крви, ипак је између најнижег човека и највишег мајмуна грдна разлика; говор и мозак уздижу човека високо над мајмуном. Заман пружа човек руку да узабере плод сазнања по овоме питању; за сада он још непрестано лута и тумара у кругу без излаза.

П. М. М.

УМЕТНОСТ.

Веселе жене виндзорске, комедија у пет чинова, од Шекспира, превод с енглеског. Први пут представљано у Срп. Крал. Народном позоришту 19. августа 1903. год. —

Јелисавета краљица енглеска (1558.—1603.), за чије је владавине Шекспир најинтензивније радио, гледала је оба дела Шекспирова комада „Хенрих IV“, у којем јој се најбоље допала појава дебелога витеза Фалстаоа. Веома задовољна његовом улогом, затражи од песника да га изради још једном, али да буде забавнен. По своју прилици 1599. године написао је Шекспир тражени комад, пренео га у своје доба и крстио „Веселе жене виндзорске.“ Прераду овога комада штампао је John Dennis 1702. г. и у предговору вели: „Ја знам врло добро да се овај комад допао највећој краљици која је икад била у свету. Овај је комад написан по њеној наредби и под њеним надзором. У жељи да га што пре види, наредила је да за 14 дана мора бити довршен.“

Ђорђе Брандес, у свом опсежном делу „William Shakespeare“ (1898.), са пуно разлога вели: да је краљица боље познавала уметности, не би никако захтевала оно што је немогућно т. ј. Фалстаоову љубав. Тако је Шекспир био приморан да генијални лик свога Фалстаоа спасни упропасти, и да од дебелога витеза направи тип човека обичног, материног, сребролубивог, љубитеља вина и жена. — Фалстаф у „Хенриху IV“ једна је од најбржих и најдуховитијих глава што их је Енглеска икад имала. Увек је прибран, пун самоуверења и увек спреман да наће излазак и из најтежих ситуација.

Фалстаф је, како га карактерише Maurice Morgann: неваљалац без пакости, лакоп без обмањивања, витез, џентлмен и ратник без вредности, пристојности и части.

Такав је Фалстаф у „Хенриху IV“ а какав је у овом комаду — видели сте већ.

Фалстаф из „Веселих жена виндзорских“ јавља се удешена прилика да своје веома порабођене материјалне прилике поправи двема љубавним авантурама. Тога ради и пише два љубавна писма једнаке садржине госпођама Форд и Пеџ, о којима, у малом Виндзору, не зна да су одличне и поверљиве пријатељице. Обе госпође прочитају једна другој своја писма и — план је био готов. Другови Фалстафови саопште мужевима (које Фалстаф такође не познаје) његове намере, те се једни Фалстаф наће у укрштеној ватри. Мужеви су љубоморни, жене хоће да се свете, и цео рачун мора да плати он, бедни Фалстаф.

И ноћне низ разних непријатности: на првом дубавном састанку морао се један Фалстаф сакрити у корпи прљава рубља, те се тако једва извуче (управо, једва га извукоше); на другом састанку, добивши велики батина, једва изнађе обучен као нека стара врачара; и трећи пут (ето колико је Фалстаф глуп) домаћици је и опет у замку, у Виндзорски парк, где су га, опет пут удружени и мужеви и жене и деца, последњи пут казнили страхом од позналских бића, али се, одмах после тога, и измирили с њим, а Пеџови јим и благословили дотле остали брак између младога Фентона и своје кћери Ане.

Генијално урађени, савим довршени тип Фалстаћа у „Хенрих IV“ био је, несумњиво, стална сметња Шекспиру да „поручено“ Фалстаћа у „Веселим женама виндзорским“ изради као нов тип који нема ничега заједничког са прећашњим Фалстаћом. Тоже је, јамачно, много допринела и Јелисаветина наредба да дело мора бити довршено за 14 дана. Из оних разлога, вальда, и блесне глупи Фалстаф (ја нарочито велим глупи, јер је неки назови реферват у „Београ. Новинама“ проназвао „по Тому“ (?!) да је овај Фалстаф веома уман „јер се уме нешто изнуђи из свих неприлика!“), блесне покатто сним сјајем Хенрихова Фалстаћа. Стални пратилац принца Хенрих, доцније Хенриха V, дочекао је злу судбину да му Шекспир, на краљичин захтев, скине са духовитога чела наградну ловорику и да му место ње метне лудачку капу!

„Веселе жене виндзорске“ комад су из грађанске прозе, из најобичнијег живота, комад су пун упорећења и пасуса који би данас били неконвенционални, пун игре речи, која је у српском преводу савим изгубљена.

Нестрпљиво сам очекивао појаву ове бурлеске на нашој позорници. Али када бих и хтео крити, сад ми је немогућно: ја сам доиста нестрпљиво али и са неповерењем очекивао г. И. Станојевића као Фалстаћа. Ако је истинита верзија, да је г. Станојевић захвалио за ову улогу, па чак онео и премијеру, која је била одређена за крај прошле сезоне, онда се Управи може с разлогом замерити, што је толико настојала да јој Фалстаф пропадне.

Ја сам знао да наша позорница нема правог Фалстаћа. Ово нетакне није ни ретко ни чудновато, јер је, у осталом, и Бечки Бург добро тек у Баумајстеру свога правог Сер Џона. Не очекујући дакле таквог Фалстаћа, ја сам исказивао сумњу да наш Фалстаф не ће ни релативно бити најбољи у трупи. Представа је потврдила моју сумњу. Г. И. Станојевић унео је доиста своју најјачу вољу за рад; где год је игра допуштала да г. Станојевић уђе у област своје комике, био је и одличан. Обрађам нам пажњу на оно место у комаду, када Фалстаф, после добивених батина, и по трећи пут зову на састанак. Овој епизоди, иначе неверватној, ако хоћете чак и глупој, дао је г. Станојевић толико занимљивости жудљом своје страсти за женскињем, да нико ни опазио није колико је ово место непријатно. Али и поред неколико оваквих места, није г. Станојевић, у основи, погодио онај прави тон који је потребан за Фалстаћа. — Бојећи се овога и пре представе, ја сам, као комбинацију, говорио о г. Раји Павловићу који би, по мом уверењу, био релативно бољи Фалстаф. Покушати није забрањено, а ово је могућно већ и због тога што је поделa „Веселих виндзорских жена“ била у толикој мери погрешна, да је управа сад и дужна (већ и због свог нарочитог позива да негује класични репертоар, у који не бројимо и „Пашу Цигањку“) да што пре преподели комад. Ово је заслужило и Шекспир и наша публика која од увек има нарочитих симпатија према Шекспировим комадима.

Комични типови велског свештеника Сер Хју Евенса и лекара Кајуса, Француза, и ако беху у одличним рукама (Тодоровић и Руновић), имали су једну основну погрешку која је проналачена кроз цео комад. И Сер Хју и Кајус имају рђав изговор и акценат: велски и француски. Чудимо се управи како је могла допустити да Сер Хју говори као Бечки Чивутин а Кајус као Италијан! Ова је погрешка толико уочљива, да не може ни у ком случају чинити част посорници на којој је постала. Ова је погрешка још за већу осуду и с тога, што она није остала управи непозната после прве представе, па је ипак целу серију „Веселих жена виндзорских“ давала с овим погрешкама.

Поменули смо још мало пре, да је поделa улога погрешна. У комад је требало неизоставно увести г-ђу Тодосијћу, г-ђу Нагрибову, г. г. М. Петровића и Милојевића. Г. Руновић као Слендер био би много бољи.

Управа, која нарочито хоће да негује класични репертоар, није овога пута показала успеха и ако је за то имала и довољно времена и довољно биоских огледа. Кад је, после свега овога видела (јер то је морала видети), да „Веселе жене виндзорске“ не могу бити спремљене онако како је потребно, не би се имала чега стидети да се уследала на судбину „Сна летње ноћи“ (Шекспир), па да је представу или одложила или савим и напустила због овакве поделе. Кад су „Веселе жене виндзорске“ чекале од 1599. године све до данас да дођу на Београдску позорницу, могле би причекати још неко време, јер би тиме добила и управа, и представа, и публика. Овако не поможе ни изговор: „Шта хоте? Не зна нам трупа!“ Јер ако она одиста не зна, зашто јој онда давати оно што није за њу? Али ја не мислим тако.

— К.

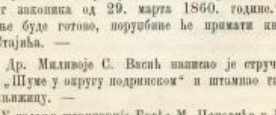

* Савез Земљорадничких Задруга довршио је штампање и већ почео растуране свога календара „Земљорадничка Задруга“ за 1904. г. У њему је леп број веома популарних чланака наших најистакнутијих пољопривредних писаца. Календар има до 30 шт. табака и око 300 слика у тексту, а цена му је само 1 динар. Свима који се баве о ма каквој земљорадничкој грани, препоручујемо најискреније овај календар. —

* Др. Коста Петковић, судија на расположењу, спремно је за штампу први део свога рада „Коментар казненог законика од 29. марта 1860. године.“ Кад штампање буде готово, поручбине ће примати књижара Мите Стајића. —

* Др. Миливоје С. Васић написао је стручни извештај „Шуме у округу подринском“ и штампао га у засебну књижицу. —

* У издању штампарије Браће М. Поповића у Новоме Саду изашла је књига „Историја српске књижевности“, коју је према наставном плану за средње школе састанио Јован Грчић. Књига има 290 страна вел. осмине, а цена је 4 круне. —

* 7. о. м. прослављена је у Котору педесетогодишњица од Бранкове смрти и том је приликом основана Српска Народна Библиотека. —

* 18. о. м. представљана је у дворском позоришту у Шверину Нушићева драма „Пучина." Комад се веома допао а превео га је Фридрих Краус. —

* 2. о. м. освећена је у Адровцу, код Алексинца, нова црква и школа у спомен пок. руског пуковника Рајевског који је на том месту храбро погинуо у српско-турском рату 1876. г. И школу и цркву подигла је сиахаа пок. Рајевскога. —

* Драгомир Маловић (Трст, трг Николе Томазеа, 1) штампао је „Upuštstvo u engleskom jeziku." Књига је намењена исељеницима који путују у Америку. У књизи је доста речи и кратких разговора. Цена је 1 круна и 10 хл. —

* 28. пр. о. м. држало је Књижевно Одељење Матице Српске своју редовну седницу под председништвом г. А. Хаџића и изабрало је за свог потпредседника г. Светозара Санковића, а за чланове на годину дана г. г. Милана Савића, Милана А. Јовановића, Тих. Остојића, Саву Петровића, др. Јована Радоњића, А. Варађанина, др. Веселина Таскаловића, Перу Марковића, Димитрија Руварца, Радивоја Врховца, Пају Марковића и Илариjена Заремског. —

* Димитрије Руварац приштампао је, из „Српског Сиона" за ову годину, свој чланак „Најновији аутономни скандал". Књига је штампана у Карловцима (Српска Манастирска Штампарија). —

* У Београду је почео излазити нов лист „Економ." Цена му је годишње 6 динара, а излази једанпут недељно. Уредништво је у штампарији Св. Николића. —

* Главни Савез Земљорадничких Задруга штампао је свој „Годишњак" о раду у 1902. години.

* Милош Анђелковић, професор и наставник руског језика у мушкој учитељској школи јагодинској, штампао је уџбеник „Практична руска граматика", што га је израдио по Будманцју и другим писцима. Књиги је цена 80 п. д. а може се добити само код писца (Јагодина). —

* Пошто је већ распродато прво издање Песама Стевана Луковића, сада је приређено и друго, које се може добити у књижари Бреслауера, у књижари Драгише Лапчевића и у дуванској радњи Данила Романовића. — Чудимо се изданачу што није забележио на корицама да је ово *друго* издање, када се зна како се у нас тешко распродају књиге песама. —

* Слободан Јовановић, проф. у Вел. Школи, написао је и пустио у продају књиг: Светозар Марковић. Књиги је садржај: I. Његова социјализам. II. Србија у његово време. III. Његова критика бирократског система. IV. Његово решење нашег социјалног питања. V. Његова критика либералне странке. VI. Његова критика суда. VII. Његова критика омладине. VIII. Његов практични програм. IX. Његов утицај. X. Његова личност. — Цена је књизи 2 динара. —

Историја новије филозофије. I део. Од Ренесанса до Канта. Од Д-ра Бранислава Петронијевића, в. проф. Вел. Школе. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 379. Цена 4 дин.

Земљописна читанка за средње, грађанске и девојачке школе. Израдио проф. Т. Радивојевић. Министарство Просвете одобрало је ову читанку за употребу и за књижнице свију поменутих школа ПВр. 5289. од 14 маја 1903. год. Издала књижара Рајковића и Ћуковића. Београд, штампа Ч. Стефановића — преко од „Руског Цара", 1903. — В. 8°, стр. 112. Цена 2 динара. —

Како да сачувамо очни вид, од Д-ра Ђ. П. Ненића, очног лекара. Београд, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 65. Препштампано из „Народног Здравља" 1903. — Цена?

Календар Матице Српске за годину 1904, који је преступна, има 366 дана. Год. III. Нови Сад. Издање Матице Српске, 1903. — В. 8°, стр. 194.

Гулливерово путовање у Лилипут, од Џ. Свифта. С енглеског превео Вићентије Ракић. Из „Дела". Београд, Достије Обрадовић — штампарија Аце М. Станојевића, 1903. — В. 8°, стр. 63. Цена 0.60 дин.

Крагт Ебинг: *О болесним и здравим нервима.* Прерадио с немачког Предраг М. Исаковић. Цена 0.60 дин. Београд, штампа С. Хоровица, Цар Урошева ул. 5. 1903. — 8°, стр. 65.

САДРЖАЈ:

О пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђурковић. (наставак).

Поносно дивоје, песма Милорада М. Петровића.

Ко јечмо хоће да живује, мученик је онога свијета, написао Добра М. Рунић.

Под прозором, песма Dis.

У трамвају, написао Ст. Сремац.

Фати-Султан, приповетка, написала Јелена Јов. Димитријевића (свршетак).

Под ледом, песма Алексе Шантића.

Руско сликарство у XIX веку, уломак из дела Рихарда Мутера (наставак).

Мира, само мира! песма Ст. К. Павловића.

Тако је то, приповетка, написао С. Д. Тодорић.

Генералова кћи, роман, написао И. Н. Потапенко (наставак).

Листак: Успомена, написао П. В. Мијатовић. Шарени лектири, превео с талијанског Z.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Уметност, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: Његово Величанство Краљ Србије Петар I. — Последња дан Помпеје. — Циганчица. — Њу-Јорк. — Сокачићи у Средњој Добрињи. — Мочар. — После кише. — Душанова трпеза у Скопљу. — Медина воркиња.

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 10. Београд, октобра 1903. год. Година V.

У пролећа

— МИЛОШ П. ЂИРКОВИЋ —

(6)

X.

Тајанствено као свечани гост у тешкој, белој одећи беше и Божић испраћен. Весели узвици деце из суседства, пуцњи из њихових дрвених пиштоља, грађа и веселост ишчезнуше једно за другим; село беше опет добило свој мирни успавани изглед. Само што се по ниским крововима из дана у дан гомилао све дебљи снег, а по простим стрехама хватао гргни слој хладнога леда. Зима беше оштра и опака. Од Богојављења учесташе сувомразице. Несносна студен допирала је до саме ержи и свако се задовољаше да остане у мрачној соби покрај ниске земљане пећи, мирно, не макнувши корака од ње. Доба када је по готову цело село као у неком полусну, мирно, без живота, и само што се по ниским колутина сивога дима може приметити, да преме и живот иду још својим обичним, старим током. —

Јоца Савић

главни редитељ Министерског Краљ. Позоришта

Марта беше са Цалом заједно. Тога јутра снег беше отпочео помало падати и време у неколико благнуло. Вар се није могао приметити онај студени ваздух, који и само дисање хоће да прогоне.

„Бој се, детету није нешто добро!“ рече Цала и погледа упалшеним очима у Марту која сеђаше покрај колевке. „Кашаљ је све јачи, а и сам као да му се отво. Целе ноћи да сам трепула.“

„Немаш се чега бојати“, одврати Марта. Лак назеб само и ништа више. Није ни чудо! Озимка хладноћа, да те Бог сачува!“

Она се поново наже над детиње груди, повијене у вунени завој и ослушну.

„Баш ништа да се чује. Све мирно као и обично. Ево, можеш се и сама уверити“ — додаде затим окрећући се Цали.

Она се такође наже над колевку и ухо приклони на слабачке груди. Никакав шум.

„Збиља“ —

Њено се лице опет разведри. Можда се варала. Дете бојаше мирно; истина, у неколико пута, после дужих пауза, могло се приметити слабо кашљање, али — своју храну узимало је као и обично, а и на сам се није могла потужити.

Оне опет седоше једна поред друге. Марта прихвати преслицу, а Цала се наже над вез који рађаше за стару учитељку.

„Чика није код куће?“ упита Цала.

„Није. Отишао је јутрос са Мићом у брањик. Дрва на измаку. Добро те време јутрос мало благну, иначе.... — Ах јест, Мика рече да те упитам, је ли код тебе све као што треба.“

„Сламе има још доста, а и дрва ће трајати дуго.“

„Тако. — Шта сам ти оно хтела рећи?... Господе, како старост заборавља!... Чини ми се, чим човек не може више сам да се послужа — онда је свршено са њим.“ Она се насмеја. Цала не подиже главе са веза.

„Ни у младости није покаткад боле.“

„Ах јест... ти за цело још ниси чула за ону Вујичину?“

„Вујице Сарића?“

„Јест! И хоће бити и неће бити, па најзад опет како је она хтела. Чапкун девојка!... Откако ме он сам

среће. „Шта ћу, вели, прије! Нека га, нека иде, кад је њему воља. Само да не дође после опет на моја леђа... А ако је њему добро, за цело ни мени неће шкодити“...

„Перући нису баш тако рђави?“

„То и не кажем. Али танки су, и сувише танки. Знам да целога лета ирзаћују у Палапцци... Па... нама је све право...“

„Пони добро дошло!...“

„Још одавно речено: попово — готово!... А ове зиме још понајбоље. Од како сам се удала, оволико сватова не памтим. Како младеж брзо стиже!...“

Дете се заплака. Цала га прихвати и отпоче дојити. После неког времена оно поврати узету храну. Цала упалљено погледа у Марту.

„Видиш?“ —

„Ах, не бој се, не бој!... То тако мора ићи. Где је живота, ту и болести мора бити. Наиобло је, за цело!... Морало пакнути Станију Милошеву... Она зна добро такве ствари. Може му пребајати, а није рђаво и да угљевље баци.“

Оно плакаше све јаче, бацакајући се својим ситним рукама. Цала га отпоче њихати. Назад се умири, и она га спусти поново у колевку.

Врата се отворише. Мали Грга, унук Мартин, зајеја снегом и руменм у лицу утрча унутра.

„Дошао деда из гаја!“ —

Марта се диже. „Као што ти кажем, немој се плашити. То је обичај у дене. Прећи ће то већ. Ево, види овога,“ — она руком показа на унука — „шта нам је тај мука задао! На опет хвала Господу!... После подне ја ћу опет доћи.“ —

Пред вече она се опет упути Цали. Дете је лежало у њеним рукама, нало блеђе него иначе: дисало је мирно и ништа рђаво није се могло приметити.

Она погледа у Цалу питајући.

„До сад је спавао!“

„Али то још ништа не значи.“

„То је истина, али он до сад никад није толико спавао.“

„Ех данако! Топла соба, па се дете распавало!...“

Она га поче посматрати. Његове мале црне очи биле су тамне и као без живота. Усне су се непрестано кретале. Млеко, које пре тога беше посисало, поново поврати.

„Ни, њему истина није добро!“

„Рекох ли ја?“

„Је ли бар кашљао?“

Као одговор на то чу се дечји слаб кашаљ.

„Чујеш ли?“

Кашаљ трајаше само неколико тренутака. Био је слаб и никакав шум унутрашњих органа није се могао приметити.

Оне заћуташе. Марта се окрете прозору и кроз мутна окна посматраше снег који је у крупним пахуљицама још падао. Цала њихаше тамо амо по соби, дражећи дете у рукама, са неисказаним страхом на срцу.

„Да позовемо Станију?“

Марта изиђе у двориште и викну гласно. После неколико тренутака Гргa дотрча. Она га посла за врачару.

Беше се већ спрачило. На њиву се велико дебео снежни покров; гране се повиле и дрељу под тешким теретом. А снег не престајаше падати. Цала упали лампу. Бледа светлост распламу се у великој, пространој соби. Пећ се беше јако загрејала и у целом простору осећаше се песпосна топлота, помешана са запахом и нечистим ваздухом.

„Због њега,“ одговори Цала на Мартино питање.

Најзад дође и она, врачара. Стара, иршава, погнутих леђа и шкалот, жутог лика. У руци држаше корен од неке траве. Приступивши детету ближе и посматрајући га дуже времена, она рече полугласно и не окрећући се Цали:

„Уроци!“

Цала је последа питајући. Као да не могаше одмах појмити о чему је реч.

„Јест, јест!... Има злих очију... Знам ја то одавна. Деца од тога постану као сенка.“

Она затражи воде и неколико угљена. Цала принесе. На се онда саже и поче бацати угљен по угљен у суд са водом. Лак шум чу се у суду. А она надпесе руку над очи и онда поче посматрати, како угљевље јури по води, шапућући нејасне, загонетне речи. Онда затражи белег детињи. Цала одпоји један комадић од његове пошушљице. Мирно и достојанствено сања у сасини мало клупче и баци такође у суд, у ком се због своје тежине изгуби на дну.

„Кажеш ли ја?“ отпоче врачара. — „Ево, увери се и сама.“ Цала се паже над суд. Мушке очи, не може друкчије бити!... Ха, хм, нази и други пут не показују дете свакоме. Има рђавих часова!... Довољно је само и један поглед и онда, ето оно што не вала.“

Дете је лежало, мирно, бледо, са отворепим тамним очима. Марта, која је за све то време ћутала, усуди се да примети, како Цали ретко когод долази. — Да нису нешто пробади?

„Хм, хм!... Ко зна? Овде се лепо види да су уроци; не тоне белег забадава.“ А назад, ако она тако мисли, њој није тешко и да од пробади пребаје. И она дохвати киту босиљка и руком поче прелазити преко детињег тела, нејасно изговарајући непознате, неразговетне речи.

„Овим да га запоји!...“ рече и руком показа на воду у суду, спустивши у исто доба и киту босиљка унутра. „Сутра као да се руком све однео.“

Ова се диже и опрости. Цала је испрати по обичају до биштенских врата. Марта се повуди да преко ноћи код ње остане. —

Вече прође, а за њим и ноћ. Исто тако и сутра дан до подне. На жалост болеснику није се могло ништа необично приметити. Он је спавао дуго, мирно и без трзаја. Марта беше отишла до куће, а Цала се занимаше послом у кући.

Гуно

Вартоломејска ноћ

Пред пеће дотрча сваха Мартина, која се после подне није око Цале. Марта је погледа са зебњом у срцу, по готову у напред знајући, шта ће јој она рећи.

„Са њим иде врло рђаво! Цала те опет зове.“

Она пође. Трчећи уђе унутра.

„О дадо, он умире!“ узвикну Цала очајно, сва обливена сузама. — „Погледај га само, погледај!“

Марта се наже над колевку. Беше настала неочекивана, ненадна промена, која се није дала одмах објаснити, али њене последице беху ужасне. Мало, бледо лице као да беше пренучено неком парочитом, пепељасто-сивом бојом; танке уснице беху поподреле, док су очи изгледале потпуно мутне и угашене.

Испрекидано стаде Цала причати:

„Још мало пре било му је тако добро. Кашљао је, истина, али храну беше узео као обично. Станку бејах оставила код њега, док сам сама послозала по послу. Мислила сам, затећи ћу га у спавању као што је и остао... И сад ето, види како изгледа. Пипни само: хладан као лед!“ —

Марта додирну чело и лице, отвори кошуљу на грудима и опет прислони ухо на груди. Ништа да се примети, само што је тело било по готову хладно. Цала стајаше покрај ње, мирно, непомично, са сузама на лицу, са страхом у души.

„Јест, за цело... као да му је хладно тело... Али — плакати не помаже ништа... Стрпи се — буди присебна!... Може још све окренути на боље...“

„Ах, Господе, Господе нелики!... Он умире, а ја!“ — Она отпоче гласно да завапи. Марта покуша да је поново умири, али без успеха. Она се удараше у груди, чупаше своје косе, трчећи по соби и тамо и амо, дивље, бесно. А јаук њен и јецање дубоко се простираше у пространом миру, који постепено наилажаше са надом мрклe вечери. —

На њен јаук дотрчаше још неке жене из суседства. Први пут од како се Цала вратила. Лагано, стидећи се, са неком зебњом, по готову страхом. И док су дотле тајом обилазиле око њене куће, сад стајаху све ту, готове да помогну и делом и речима. Само је смрт и њена страшна појава у стању учинити, да се строгост и оштрина у животу заборави, да се опет осети сенка милосрђа према оном, чији живот не знађаше дотле ништа друго осим муке и страдања.

А Цала стајаше и сама ту, нема, по готову без свести, не јаучући више гласно, са тешким сузама.

Дубоко у ноћ дете не живљаше више. Мало лице изгледало је као олово; носић заоштрен; уснице са затворено модром бојом; очи затворене и капци тако модри; руке и ноге хладне и укочене, а све тело мртво, хладно, не крећући више својих ситних удова и не радујући се матери својој...

(настављиће се)

Мати, мати!

Пролеће је опет стигло,
По твом гробу трава ниче;
А славујак с тужне иве
Своју чежњу опет кличе.
Ох, да ли га и ти чујеш
Како чезне, како пати,
Мати, мати!..

Ово твог се крста ниje,
Твој рукосад, твоје цвеће;
Твоје слатко име гори,
Ал' те, ивај, не покреће!
Ја га гледам, сузе лијем,
Ја га гледам како пати,
Мати, мати!..

Је л' и ја сам твоје цвеће,
Твоја радост, твоје миље?
За то сада и ја пеним —
Чемерика и босиље!
Ох, да ти је само знати
Како моје срце пати,
Мати, мати!

Београд Даница Б. Илићкина

Велика срећа

— ДОМАЋА СЛИКА —

У таквом расположењу човек би најволео да посе самог себе камором, па уњеи у какво платно да легне у сандук који би остао ту годину, две, три, вечито.

Често помислимо као да живот хоће да стане; да стане и да се скамени у једној пози веома неугодној. Нити очекујемо добро, нити се надамо зло. Дође нам просто да пожелимо да нас дочека куга или тако што, само да тек доживимо што.

Али кад нема ни куге ни рата, ни земљотреса ни пожара, а ми, да нам је од некуд, да за часак само дође у посету — велика срећа. Зашкрипе ли врата, зазвони ли звонце, зазвиже ли или застану кола пред капијом, срце нам закуца живље и ми у себи помислимо:

— Ево је... дошла је и сад ће ући... наша срећа...!

Али у место ће ући писмоноша и донеси вам ако не какав неисплаћен рачун, а оно зацело какав — књижевни оглас; из кола, која су пред кућом застала, испадне лекар за богатог комшију који вам није ништа род, а на врата улази слуга и јавља вам, да у шупи имају само још две цепанице и једна корпа кумура.

Пада ли случајно киша, то знаш да ће сишати целе недеље, а пече ли сунце, то изгубиш веру, да ће са неба ма кад капља канути.

По ваздуху лете облаци прашине, уличка слама и папир, као да се свет претворио у сметлиште. Нестрпљив станеш под прозора и видиш све неке класте и богаље у руху нечистом и извештаном. Отвориш ли га, то ће ти зацело сапунска пена из какве перионице или арома из подрумак из суседне куће ударити у нос. —

Станеш ли пред огледало, опазићеш једну сеу длаку више; а обазреш ли се око себе, видећеш да су сви у кући добили жутицу и да је слушкиња твоја око отеченог образа завезала мараму.

У оваквом очајничком положају многа жена почне да претура по ормарима, кутијама и шатулама. Она би да нађе што ново — у својој старудији. И Јела је тако радила.

С једне у другу нежну ручицу претурала је везове, панталоне, парчад свиле и друге сјајне и нежне тричарије. То су биле одиста меке, лепе и фине крпе, у стању да у ти пробуде успомену на салоне осветљене чаробном светлошћу, на музику, игру, људске гласове и лаки никот, али у Јеле је све то изазивало само — грдну пустош.

— Та крпе ове нису ништа више но детињасто подражавање вештачких цвећа, помисли она. Од бледог тона ренесанса направљен је воден; оно што треба да представља грациозни рококо само је детињасто шарабатање; оно што треба да изгледа као пожутели вез, више је пљува крпа, а оно што треба да буде злато, сјаји се као — лим.

Исту такву слабост одаје и намештај. Један је „амир“ из — главне чаршије; а контраше прадедовске само се ишчуђавају једна другој на зидовима окићеним позлаћеним тракцима.

Пусто је, пусто и лажно све. Јела баци кутије у фијоку и седе за мали махагонски сто.

Књиге је не маме. Та шта има у њима! Има неких мисли које су писца занимале само један часак, а којих се после сам одрицао. Покаткад воли да слуша приче,

Српска цртачка и сликарска школа у Београду

које понеки избраник божји проживи. Али данас јој све то изгледа неокаљано, магловито, ништавно. Окићени јој песници сада задају страх и чисто је изгубила вољу да прати борбу између нежних душа и бруталног безумља судбине.

Мали свакодневни бојеви више је занимају. И зато претура стару преписку по фијокама и кожним корпама свилом постављеним. Писма су истина писана разном руком, али као да их је све један човек писао. Писана су у бољим круговима друштвеним и зато јављају једно исто и на исти начин. Из крајњог запада Европе долазе исте вести као и од конзулске у Кајиру и супруге саветника посланства у Буенос-Аресу. Има ту сплетака о тенису, тркама, о вереницама, којима се свако ишчуђава, и о флертовима којима се не чуди нико; онде онде искрпе, у алузији, сопствено интересовање за кога штапеа или коњичког официра — ове неуморне пријатеље љубавног спорта. Има ту и ситних авантура и болова и ра-

ћости, и још много чега, али све то не може да задре дубље у „Sein“.

Једна је рука, шта више красним рукописом, и неке страсне речи исписала. Има ту нешто о очајању, о проиграном животу... Али јунакиња те трагедије истом руком, на неколико недеља доцније, описује један величанствен костимни бал и божанствен излет на јахти из Ницe у Марсељ.

И одиста, док месец само прође три мене. ми неће не знамо да ли смо при пуној месечини признавали смрт или тонули у највећем блаженству. Време јури и ми остајемо увек на истом месту, и да није наших образа, на којима се виде статистички подаци прошлости, ми бисмо готово дошли у искушење да кажемо, да је све што смо искусили и проживели, само сан.

Као да један осмех пређе преко строгих црта Јелиних. —

У руци јој беше писмо. Од једне старе луднце. Да човек чисто не поверује у оно што ту пише.

„Ви не можете помислити, како сам срећна и блажена, драга госпођо. Сад знам добро да живим и за кога живим. И то после толико дугог и мучног чекања; после страшне стрепње и бриге од неколико година. Ја писам знала да ли ћу га опет видети; да ли ћу га опет загрлити, гледати га и неговати као мало дете, јер је он био и остаје немоћан као дете. Сад је опет код мене. Вратио се из ужасног завода, Боже, опрости ми грех! Они ми га, истина, нису излечили, али су ми га ипак вратили у стању у коме ће још дуго, дуго, да моју срећу живети.

„Десна рука остаће му узета. Модерна наука, на жалост, ту је слабо помогла. За мога сиротог и доброг Максима сунце је довољно откривена лековита моћ електрицитета и хипнозе, али је ипак много постигнуто. Он може да ме разуме кад му полако и јасно говорим; може левом руком чак и своје ноге да напише; а кад га у његовим колицима на сунце изведем, он се смеши сав блажен. То је срећа, велика срећа, драга госпођо, и ја захваљујем Богу и дан и ноћ, што ми је сина вратио.“ —

Јела, која се испреда смешила, баци преда се написан лист и гледала је дуго замишљена на њ.

Она није никад замишљала себи срећу у оваквом облику.

„Зар да један неупшени идиот у једној жени разбуди срећу!... Зар да у једном осмеху његову, мати није блаженство земаљско!...“

Чудновато! Она у то не би никад веровала. Срећа је нешто богато, нешто сјајно, нешто што блешти, што шушти као водопад, или се сјаји и лелуја као златно класје јужно, кроз које нека пролеће...

Та она сама била је здрава, млада и пуна живота; имала је сваћега и свега и могла је драгим каменьем окитити врат. Зашто да она никад не осети блаженство или срећу?.. Зашто да се на њу вечито кези лаж бескорисног живота?!...

Бескористан живот! Та мисао одјекивање у напореној души ове младе жене. С дана на дан, морала је да саставља поноси мали програм само да не би потонула од досаде. Мало тоалета, мало преписке; један поглед на књиу, шетња, посета, посета лудима и од људи, који су јој потпуно равнодушни, с којима је говорила зато, што човек у друштву не сме да буде нем и... што тако време пролази. После, ето и мужа кући. Њен муж!.. Као је то смешно — њен муж!... Она је готово заборавила да има мужа. Његова јој појава изгледа чисто постидна у њеној кући.

Оно, понеки пут јој је баш пријатно кад може рећи, да је удата. Јер моћи рећи: мој муж, за жену већ значи имати некакав друштвени положај. А њен муж има баш познато и поштовано име. Зашто? Кажу да је стручњак у своме послу. Али шта она има од свега тога? Шта она зна и мари за стиграфију! Можда је он стручњак у својој струци, али њену струку — он не разуме. Њена је струка лепота, за коју опет он слабо мари. —

Она, истина, не осећа увек да је он баш узнемирава, али често, кад он оде, њој лакне мало. Он има неке чудне навике. Непрестано чупи бркове и за чудо што не уме да држи пилушку како треба; то је дира, једи... Кад говори, он говори о стварима, које је ништа, ама баш ништа не занимају. Понекинут је својим одговором баш напреди тако, да хоће из коже да искочи. А много итошта, што њу истински занима, он сматра само као фриволну игру. — На после, како се само у вече салачи! То је просто страшно! Ни трага од какве границе. Боже мој, мећер смо ми жене ипак нека врста створења! Чак и онда кад смо саме и неопажене, са нама је и код нас тежња и осећај за лепим. Ми никад, у интимним кретањима својим, не можемо бити тако баналне као човек. Гроза не хвата кад видим како он запушта све оно, што сачињава сполни живот и свет...

...Да ли воли она свога мужа или не?.. Јела стаклa себи ово питање први пут, и чуди се просто, како то да га за толико година себи није ставила.

— Зар да не воли свога мужа? шта се ова поново. —

Кад би он умро? Она би пала у очајање и до последњег часа живота свог носила би црнину. Доцније, можда, појела би уз њу и бело, јер јој то лепо стоји... Али како је сада могла доћи на ту мисао?..

Она би сад баш збиљски хтела да зна, да ли воли свога мужа или не... Али како га може волети, кад га управо и не познаје.

Њој никад није пало на памет — да познa свога мужа. Он заједо мора живети неким унутрашњим, душевним животом као и она. И он заједо жели и чезне за неком вишом срећом као и она. Да није и он несрећан?..

Кажу да је он учен. Свет говори о њему као о неком ауторитету. Убрајају га, шта више, у *бесмртнике*. Али лако је то свету, који бесмртника није видео у папучама. Да није то можда ситница према његовим великим и бесмртним делима?.. А ова жена које и идиоте обожавају?..

Њен муж није болестан. Он је научен и познат и признат таленат... Није богаљ, није наказа...

— Ја се морам старати да познам овог човека! и устајући од писаћег стола и приступајући прозору са тим мислима, она је била нестрпљива да дочека свога мужа.

Кад научник уђе, Јела му са добродушним осмејком изађе у сусрет. Он то, истина, није опазио, али је осетио да му се нешто пријатно дешава.

— Ја бих као рекао, Јело — поче он — као да пролеће хоће да гране. Земља се нешто узрујала — као после дугог сна.

Јела погледа свога мужа зачуђено. То јој звони као појезија. На како он само уме лепо да се смеши. Зуби му се сјаје и он изгледа још млад. Али веселих зракова из изражених очију његових брао нестаје...

Она би радо хтела да га запита: „Зашто си тужан!“

Али није било потребе да га пита, јер је врло добро чула један унутарњи глас који јој је говорио: Муж ти је жалостан, јер је усамљен. Зар не би хтела да му правиш друштво!...

Ф. Рубо Козаци

— Дува ветар ужасан и грозан! одговара му она навикнута да му увек приговара.

— Није, дете, вели јој муж: то ти се само чини тако. Ко природу посматра из близа, видеће у овој узрујаности тежњу њену, да се отме од зиме који је кочи, и сна који је успавао... Овај јужњак сад развејава семе и

И читава поворка осећаја поче се ројити из њена малог себичног срца.

Изгледало јој је, као да је пред њом одједном процвало читаво поље мирисног цвећа и да треба само руку да пружи и да га бере.

Јелка Дапчић.

Када сутон слази са висина плави',
Кад последњи сјајни зрачак затрепери,
Кад исплива месец, у тихој вечери,
Твоја мила слика преда мном се јави:
Ја на тебе мислим... И у ноћ, дубоко,
Занесу ме лепи, али лажни снови;
Моја душа, тада, у радости плови:
Упијам у тебе, срећан, своје око...
И ја тебе видим увек, увек исту:
Сјајним плаштом јаве сан се звогрне, —
С тужном чежњом гледам твоје очи прне,
Очи што одају душу нежну, чисту.

Дивни, лажни снови, зар бежите неће?
О, чекните мало, та ја много страдам...
Ја се у вас уздам, ја се у вас надам:
Ви сте само извор моје тужне среће.
Ја и сада срећан поред песме бивам...
А кад јава дође, знам, опет ћу страдат',
У страдању томе срећи ћу се надат' —
Чекајући сутон да о теби снивам.

Вкл. **Ј. Радић.**

АЛКЕСТА

Актичка драма у три чина, са прологом, по Еврипиду прерадио Ж. Риволе

ЛИЦА:

Аполон
Танатос
Краљ Адметос
Алкеста, његова жена
Еумелос, њихов син
Њихова кћи
Ферет, Адметосов отац
Херакле
Први коровођ
Други коровођ
Први вој
Други вој
Канифора
Главник
Једна мајка са дететом
Један сиромашак
Први слуга
Други слуга
Служавка

Пролог

Аполон (сам).

Адметосов дворче, у божанству своме
Некад стада чувах у околу твоме.
Та срамота беше дар Зевсова чина,
Кад ми варвар уби Асклепија сина.
Да осветим дете, за гнев да ми чују
Ја циклопе побих што му муње кују!
Зевс, отац божански, увређен се тржe
И с Олимпа светлог збаци ме и сврже.
И ко Бог под казном, охол с тога јада,
Да сачувам живот, газди чувах стада,
Говеда и овце, крвно неизмерно. —
Његов дом до данас штитно сам верно.
Несрећни Адметос правичношћу сија,
Па га за то волим, јер сам такав и ја.
Смрт га обележи сред младости жарке,
Ал' га спасох лажљ' судбину и парке.
Говорах о њему богињама мрачним
Што владају Стиксом, сенкама безрачним.
Израдих да један у Хадес не дође,
Ако други у смрт место њега пође.

Ал' ни његов отац ком се живот гаси,
Ни његова мајка (већ јој сёде власи),
Нити ико хтеде да замени њега
(Старци мисле да су трајнији од свега!)
Само је Алкеста, дража му од свега,
Обећала живот жртвоват' за њега.
Смртнички слабу сад Адметос води
Заступницу своју, и са њоме ходи
По нёмој дворани. Већ јој тамнё очи. —
Ал' треба да идем, јер смрт када рочи,
За Богове није на том месту бити.
О сироти доме!

(Са два поворнице узаи Танатос)

Већ овамо хити
Бог ледене смрти, Танатос ругоба.
Ужасни љубавник у речено доба
Долази да љубу од мужа одведе!

II ПОЈАВА

Аполон и Танатос

Танатос

Ти си, Фонбосе? А шта овде хтеде?
Кога чекаш?

Аполон

Ону што се с душом бори.

Танатос

И увек ми сметаш! Шта ћеш овде? Збори!
Што лук собом носиш и те стреле хучне?

Аполон

Ти знаш, Бог сам лука и тетиве звучне!
Па носим га да ме поштују и знају.

Танатос

Добро! Ал' објасни: откуд овом крају?
Зар ти је до спаса нове жртве стало?
Адметоса узе, — па зар ти је мало?

Аполон

Проклети, шта рече? Ко дугује теби?

Танатос

Адметос још живи!

Аполон

Алкеста ће теби.
Иди... Жртва чека... И двор овај зграни!

Танатос

Склони ми се с пута!

(пође ка двору)

Алкеста!

Аполон

О, стани!
Немилосна смрти, не удри тў главу!

Танатос

(зове)

Алкеста!

Аполон

Ах, милост! Зар њу, срећу праву?
Кад већ имаш вечност, зар ти тренут смета?

Танатос

Алкеста!

Аполон

Та њојзи — тек је двеест лета!
Краљица је била, а бедним уздање!

Танатос

Не!

Аполон

Још је у цвету, још није за брање.
Нек дочека старост ко и мајке друге,
И године нек је обремене дуге.
Кћи јој је у колевци нек без мајке није;
А златне јој власи кад сединa свије,
Кад јој руке слабе престану да прéду,
Ти јој мучној дођи и доврши беду:
Уморне јој очи вечно склопи тада,
Само, црна смрти, само немој сада!
Зар није све твоје? — Па што онда не би...

Танатос

Нећу, Сагитере, не, у пркос теби!
Још данас ће земљи да ту жену даду,
Јер је хоћу тако и срећну и младу!
Младе жртве волим, јер је жалост већа!
Погреба ће њена многи да се сећа.
Двором ће се тужан плач и вапај вити;
Незнан, скривен сенком — ту ћу и ја бити.
Мом божанском срцу сва ће радост доћи.

(пење се уза степенице)

Алкеста! Алкеста! Време ти је поћи.
Свршуј срећу, живот и радости своје!

Аполон

Пази се и чувај од освете моје!

Танатос

Ти владаш на земљи, а ми под њом доле.
Ви нам све узесте, величине холе.
Ми живимо само од остатка ваша:
Спроводи мртвачки сва су радост наша.
Вама се у славу дим тамњански вије,
Нас доле под земљом вечна тама крије.
Нек вам хекатомбе и на даље стоје,
Олтари су ваши, ал' је гробље — моје.

Аполон

Мој поглед што вео с будућности диже,
Види да Алкести већ спасилац стиже!

(на даљине чује се грмљавина)

Преко трачких брда већ се ено јавља
Јунак силне расе, поноса и здравља.
И морија твоја, што род људски бије,
У његовој руци, верујˌ ништа није.
Ко гром грме кола, — ко ће пред њих смети?
Преплашени ор'о кликуњ' небу лети;
Хидра се повлачи, кентаври се журе
И у дивљем бегству у лугове јуре.
Страшно привиђење познали су сада:
Буздован гигантски што невиђен пада,
Смех звонки, јуначки што се гором вије
Оног што се шале с монструмима бије,
Што у косе своје, да те хвата страва,
Меша грдну гриву немејскога лава.

Танатос

А што ће он овде?

Аполон

Сад ћеш и то знати!

Танатос

И моли и прéти — на пут не ћеш стати!
И последњом велим: одмах ми се склони!

Аполон

Хајд прођи! Ал' моје стрпљење не гони.
Глупак не пушта, али тешко њему!

III ПОЈАВА

Танатос, једва служавка

Танатос

(куца у врата)

Отвор'те!

Служавка

(изнутра)

Ко лупа?

Танатос

Ја!

Служавка

(отвори врата)

Ко си?

Танатос

Смрт свему!

(уђе)

ЗАСТОР

ПРВИ ЧИН

ПРВА ПОЈАВА

Кор подељен у два полукора.

Први полукор

Само пустој кући такав мир је плата!

Други полукор

Не чује се ништа.

Први полукор

Отворена врата!
На уласку у двор, где, ни један слуга!
Да л' у њега није већ ступила туга?
Да није Алкесту смрт злокобне воље...?

Други полукор

Да л' уђи? Да л' питат'?

Први полукор

Или је ћутат' боље?

Други полукор

Плачимо за женом што је данас неста!

Први полукор

Мени се још чини: жива је Алкеста.
Још лустралне воде пред вратима нема.

Други полукор

Нема.

Први полукор

Такве жене већа пажња спрема:
Плачне нарицаљке већ треба да хите
И да цвећем врата и прагове ките;
Да тужноме дому жалопојке носе
И да њој у почаст секу своје косе.

Други полукор

Шта ће бити?

Први полукор

Клечећ прослављајмо саде
Жену што за мужа живот вољно даде.

Други полукор

Никад њена слава не може да свене!

Први полукор

Браћо, какав пример и за наше жене!

Други полукор

Моја, верујем, не би ни кад бих је клео.

Први полукор

Ни моја!

Други полукор

Зевса ми, то би ти и хтео.

Први полукор

На жалост!

Други полукор

А сад чуј и мишљење моје:
(тишим гласом)
Ако ј' душа краља ко и других што је,
Савест ће га гристи, туга никад проћи:
Место жене он је треб'о у смрт поћи!

Први полукор

Ал' је спасен ето.

Други полукор

Адметос ће довек
Плашити се смрти... ко и сваки човек.

Први полукор

Шта тим мислиш?

Други полукор

Ништа!... Јер још није касно...
Знаш, лудо је о том говорити гласно!

Први полукор

Ах, ето служавке; та неће да крије.
(Једна служавка појављује се на вратима дворским)

Други полукор

Је л' краљица жива? Јесте или није?

ДРУГА ПОЈАВА

Пређашњи, служавка

Служавка

Бежите, јер смрт је у том дому...

Кор

Како?

Служавка

Извршилац мрачни што га шиље пак'о,
Танатос, Бог црни, већ вампирска крила
Над краљицом шири!... У рошцу је била..

Кор

Ужасно!

Служавка

Сад хајте обуц'те црнину
Да је испратимо у вечиту тмину!

Кор

Је ли већ умрла?

Служавка

Смрт јој већ настуна...
Хтеде речном водом тело да окупа,
Чистије и беље од љиљана бела. —
У туники дугој од набраног вела,
Над главом је својом растресала цвеће
Ко да се на какву светковину креће.
Сйнтија богиња, рекли бисте, сиђе!
Тад Хестију позва и огњишту приђе:
„Данашњи ми дан ће и последњи бити!
Ако, моћна, жалиш моју судбу и ти,
Бди, о бди над двема сиротама мојим

На растанку тужном са животом својим,
На умору мајка за њих сузе рони.
Богињо огњишта, дане им поклони
Леше као што је и мој живот био“!
На сваком олтару молила се ти'о
Китећи их миртом и ружицом бледом.
А кад вам се, боги, одужила редом
Кад сте сви јој чули искрено „опрòсти!“,
У соби, пред одром од слонове кости,
С прошлости љубавне чедни вео скини:
„О свадбени одре, где ме супруг прими
Као љубу своју, — због ога, због ога сада!
Алкеста ће у смрт! Сети је се када,
Ти знаш да је била нежна, верна, чиста!
Можда ће и друга у теби да блиста;
Срећнија ал' с мањом љубављу од моје“!
И кад одар паче бледо лице своје,
Пољуби подгрлавље, па се онда диже.
Кад нас виде плачне, приступи нам ближе
И руку нам пружи. — Загрљену јаче

Алкеста

Магласте дальне дивни азур купа.
Видим залив Јòлхос и срећан и мио,
Пелнос, мој отац, ту је владар био,
Видим осунчане светлуцаве вале
И птичице беле — једрилице мале.

(ужаснута)

Не, не, то што видим паклена је варка!
Ах, превозник стари и проклета барка.
Нестрпљиво виче: „Јеси л' спремна?.. Дођи!“

Први полухор

Шта вели?

Адметос

Ах ћути и варке се прођи!
Ја те живу грлим. То је машта била.

Алкеста

А други? Бог црни дугих, страшних крила
(показује на двор)

Левитан

Пред жртвом

Адметос је води и молећи плаче:
„Спаси ми је, Зевсе, спаси је од јада“!

Први полухор

Мир! Ево из двора долази нам сада.

Други полухор

Адметос је држи!

Први полухор

Бледа је и сетна!

ПОЈАВА ТРЕЋА

Претходни. Адметос и Алкеста

Алкеста

О видици светли, Тесалијо цветна,
Облаци над шумом, — како сам вас рада!
Последњи пут тужна ја вас гледам сада.

Адметос

Сунце што се жетви осмејкујеш плодној,
Дивна цветна поља у земљи нам родној:
Погледајте и нас, — час растанка ступа!

Што преда ме стаде када смрт наслути'?
„Алкеста!“ — Чујеш ли? Још те зове!..

Адметос

Ћути!

Алкеста

(пружајући руке)

Стаза ј' тамо страшна, подземна и мрачна!..
Ај, вуку ме!.. Помоћ! . Сунца, сунца зрачна!

Адметос

Авај, то је заноС!

Кор

Нека седне мало.

(коде је према једној мраморној клупи)

Алкеста

(пошто је села)

Остав'те ме. Хвала!.. То ми се и знало!

(хоће да устане)

Ах, не могу више! Ту је рочно дòба.
Прострите по клупи као на дну гроба!..

Адметос

Док сам у животу ти мртвима нећеш!
Црни боже смрти, што ми дом обледеш,

Ти си мене хтео за жртву узети, —
Ево, ја сам готов и њену те клети.

Алкеста

Да умрем двапут?! Зар ти, здрав и чио,
Ратник што је премац Херкулесу био,
Изгуби сву храброст? Зар се моћи скрише? —
Не, јер твојој слави треба много више!

(показујући на народ)

Ти живети мораш!.. Народ краља треба!

Први полукор

Ако нам тај ужас досуде са неба,
Ако умреш, краљу, сутра град ће бити
У пламену грозном и крв ће се лити.

Други полукор

Чим ти за смрт чују, ко демони клети,
Сој Аресов, Трачи, зло ће да се свети.
Од имена твога још се само плаше
Милост! — Смрт је твоја смрт и земље наше!

Адметос

Сад је куку-леле! Ако... нек вам суди.
Од вас не понуди нико живот худи,
Нико, чујте, нико да смрт мене прође.
Даље, гадна расо, нек ти ропство дође!

Први полукор

Краљу, ко да брани бедну земљу твоју?

Адметос (жури)

Смрти!

Алкеста

Бездушниче!

(робовима)

Амо децу моју!

Мали Еумелос и његова сестра улазе у пратњи једне робиње.

ПОЈАВА ЧЕТВРТА

Пређашњи, Еумелос, његова сестра и робиња

Алкеста

Гледај их!.. Зар више да им оца није?
Орлове орлиће пождераће змије!
Сети се синова Тиестеса бедна:
Сирочад владарска престола су жедна!
Ко што храст џиновски од зле буре штити
Зелене изданке, свој подмладак вити,
Примимо сад и ми што се примит' има:
Ја да за њих умрем, ти да живиш с њима.

(деци)

Ходите ми ближе... Ближе, надо напа.
Нека у ноћ моју ступи зора ваша!
Смешите се само, моје златне круне.
Очи ми, пре смрти, нек су вама пуне.
Ваша нежна душа голубијих крила
Још је крај колевке да би уз гроб била.
Ви не знате још ту тугу овог данка:
Безимену жалост вечнога растанка,
Принесите главе сасвим близу моје,
У душу унес'те слику мајке своје
И никад не дајте да се из ње збрише:
Од мене вас неће нико волет' више.

Еумелос

Мајко!

Алкеста

Име слатко! Цвет с невиних уста,
Реч што ће ми једној останути пуста.

(Адметосу)

Можеш ли ми, драги, своју веру дати:
Да никоју другу не ће тако звати?
Хестијом се куни што огњиште штити,
Да маћехе не ће у деце нам бити.
Ти знаш да маћеха деци није мати,
Плод љубави прошле од ње увек пати.
А сирочад моја, до сад пуна среће,
Милоште су жудна, милоште све веће.
Крај њих срећних и ја све о срећи сњивах,
Пољупцем и песмом ја их успављивах.
Чело ће им, мишљах, увек недро сјати...
Ти им од сад буди и отац и мати!

Адметос

Смрт химéна нашег не ће љубав скрити.
И по смрти својој жена ћеш ми бити.
Јер у свету земљу, где ћеш покој наћи,
Љубав ми и срећа са тобом ће саћи.
Живет' не ћу више. После смрти твоје
Друга не ће уђи у одаје моје.
У свом тужном дому не надам се болем!..
Не ће никад више, продазећи пољем,
Чути ни пастири ни вредне пастирке
Са дотоских фрула заношљиве свирке.
Покоран сам... Ја све губим губећ тебе.
Ах, на шпак. .

(показује децу)

Због њих поштедећу себе.
Умри мирно! — Децу (нек ми Богн суде!)
Као и ти што би: спремићу за људе,
Достојне краљевског и високог цила!
Тад ћу теби доћи пун жућеног мила!

Алкеста

Хвала! Тим ћеш жртву много већу дати.
Шта будућност крије — не можемо знати;
Смрт ће мене, можда, ослободит' зла,
А теби сам, ето, живот мучан дала.
О, како сам крај вас чисту срећу сњила.

(Адметосу)

Крај тебе, мој друже!

(деци)

Крај вас, децо мила! —
Боговима хвалу ваља ми узнети,
Што дадоше мени пре од вас умрети. —
Да смрт гледам драгих — над снагом је мојом!
Са смрћу бих и ја издахнула твојом.
Ходи ближе... Ходи!.. Да се теби молим,
Да ти опет кажем: колико те волим!
Сва сам твоја била и одредих себи
Да за тебе живим... Све сам дала теби:
Девојачке снове и сву љубав жене.
Пред смрћу ми, драги, на, узми од мене
Душу са усана где се лака вије.
Нек се с душом твојом кроз пољубац слије.

Адметос

Нек нам Бог, што срећи светити се зваде,
Ту размену свету милосрдно даде.
Моју у гроб носи тамом застрвени,
А твоја и мртва живеће у мени!

(љуби се)

Адметос

Како да преживим злу судбину своју?

Алкеста

Време ће излечит' бол и патњу твоју!
Мртви нису ништа... Заборав све вине
У срцима живих њихну слику брише.

Све је блеђа, блеђа... док јој и крај дође! —
Нек са мном под земљу слатка вера пође
Да ће да ме жале тугом горком, многом...

(напомоглим гласом)

Због ом, друже драги!

Адметос

Ах, Алкеста!

Алкеста

Због ом!

(умире)

(наставиће се)

У колосеуму

Из густе таме
Погледају на ме
Зидине суре разорена цирка.
Прохладни ветар око главе пирка.
Ту прошлост ствара давна,
Ноћца је скрива тавна.
Тишина гробна влада;
Једино срце што страда
И моја стара туга —
Једина моја друга,
Која ме прати назад
Од кад ме судба свада —
Сами
У овој немој ноћи и њеној густој тами...

Ах страшни гласи,
Тешки уздаси,
Из оних стена куда Смрт кружи.
То неко плаче, уздише и тужи.
У ово мрачно доба,
Дижу се сени из давнашња гроба —
Невина крв то јеца:
Хришћани — старци и деца;
Безбројне невине жртве
Прошлости давно мртве,
У свакој ноћи касно
Јецају и плачу гласно.

Једна суза чиста
На моме оку блиста.
У овом часу светом
Подједнак суде жале:
Цезаре — убице света
И жртве невино пале.

Рим, јула 1901.

М. П.

Шта нам прича наше, српско небо?

— проф. Јеврем Михаиловић —

Како је лепо ово наше, српско небо! Оно је сведок судбоносних догађаја из наше прошлости. Оно је видело величину и сјај наше државе — оно ће сачекати и будућност нашу! Како лепо трепере ове разнобојне звезде на азурноме своду горе, како је мило погледати тако при ведрој ноћи: поглед нам се отима у бескрајност, мисао блуди по неиспитаним просторијама васељене, а душа осећа неку тежњу за неком величином! За величином.... да..... јер је небо бескрајно велико и неизмерно.

Посматрати небо, значи гледати праву истину, значи гледати земљу, сунце, звезде, гледати годишња времена, дане и ноћи, месеце и године, садашњост, прошлост и будућност, јер у васељени нема времена, она обухвата и почетак и крај света. Небо је вечита историја: оно је највећи учитељ.

Хоћете ли да се научите љубави и верности — причаће вам небеска слика Лабуда и Лире. У њима је представљена идилска љубав митолошког певача Орфеја и његова лира, коју је он изнемогло, а чији су звуци укроћавали и најразјареније звероне. Велика је туга била, која је притискивала душу Орфејеву и гонила га на певање дубоких елегија његових. Изгубивши драгу своју, Евридику, која умре од змијина отрова, тужио је Орфеј за њом, молећи бога оца да му допусти сићи у ад и састати се с њом. Молба му буде услишана. Орфеј сиђе у ад и састаде се са драгом својом. Али је не могаше оставити, колико је жељан беше, те умоли бога оца да му је врати, да са њом изађе на онај свет. Разумеваше искрене жеље Орфејеве и дубоку тугу срца његова, бог ада врати му Евридику под условом: да се никако не окрене кад пође на свет горе. И пође Орфеј из ада, слушајући за собом кораке драге му Евридике. Његова жудња за њеним погледом беше неизмерна, неодољива. Заносен тиме, осврне се да је види — али не престаде у томе тренутку. Чуо је само неки тужан шум, који му казиваше да је тај растанак за навек. Он остаде сам као сиви камен. Сада је ток туга његова била тешка и дубока, јер не имађаше више ни наде, која га је до тада крепила. А човек без наде неутешан је. Тада је ток изнемогло своју лиру, која је разумела поруџбине наде његове и сада су ток звери и шума остали чудотворни гунцај жалопојке срушеног срца. И Зевс је чак дотужила његова патња, те га претвори у *лабуда* и вржо на небо заједно са његовом *лиром* да лети тако на све стране света, еда би где год још зар могао умотрити изгубљену драгу своју!

Хоћете ли да познате таштину људску и научити се храбрости — питајте ону групу суседних звездених слика Кефеја, Касиопеје, Андромеде, Персеја, Медузе и Пегаза. Оне причају један велики митолошки догађај. Кефеј је био краљ Етиопије, а жена му Касиопеја беше заносна својом лепотом, те једнога дана обја̀ви свету како је она много лепша од нимфа Нереида, које су биле кћери Океанове, а било их је 50. Толика дрскост Касиопејина до срца је увредила лепе Нереиде, те оне молише и преклињаху Нептуна, страшног бога морских таласа, да их освети. И овај гневни и страшни бог послуша их, те пусти неко грдно чудовиште морско, које је чинило читаве пошоре и тамањело свет у тој држави. Због те недаће, пророчаство објави, да ће се чудовиште отклонити ако Кефеј жртвује тој накази своју прелепу кћер Андромеду. Несрећни отац, зарад благостања народа свога, мораде послушати пророчаство и једнога дана нареди да привежу Андромеду за стену, из које се извлачила та ругоба која ће је појести. Дирнут тиким пожртвовањем свога краља, млади и јуначки Персеј пође да ослободи Андромеду. Бљну изнора океанових нађе на нескано чудо — Медузу која је имала женску главу а сва јој коса од самих испреплетаних змија, те је застрашивала свет по околини. Мачем својим одсече Медузину главу, а из крви јој изљете Пегаз, лепи крилати коњ, на кога уседне Персеј, понесавши и Медузину главу, па у најкраћем року стиже до места, где је била Андромеда привезана, баш у тренутку кад се оно чудовиште почело извлачити испод стене и већ разјапило чељусти према несрећној Андромеди, која дрхташе од страха и ужаса. Спазивши Медузину главу, која сикташе страхотом, чудовиште се то у часу скамени и Персеј ослободи престрављену Андромеду.

Хоћете ли да видите пта лакомисленост може учинити — погледајте на звездану слику реке Еридана, у коју се сурвао лакомислени, митолошки младић Фаетон. Он је био божанског порекла, па је једном прилином кришом, још као незрео, дохватио ноћу Сунчева кола и потерао по свету а није умео управљати њима. Потеравши та кола. Фаетон се изненади и уплаши кад на једанпут ноћне на њих сишати, ноћу, а неврене, зраци светлости и топлоте, обја̀вљујући свету дан, а силни крилати коњи јурише као ветар бесно и помамно. То збуни и престрави Фаетона те опесвешћен паде у реку Еридан а бесни коњи одлетеше са празним колима даље кроз васељену. Да би се несрећни отац Аполон утешио због смрти свога лакомисленога сина, пренео је реку Еридан на небо.

Хоћете ли да видите слику зависти — Орион ће вам испричати, како је он био најхрабрији војник и најлепши младић свога доба, у кога се била заглодала лепа Аурора. Толиком одликовању завидеше богови, те га богиња Дијана устрели својом стрелом. Али и мртав јунак са своје невиности нпак нађе места на небу међу звездама, те је и тако најлепша звездана слика на нашем небу.

Хоћете ли да видите слику неизмерне братске љубави — следајте на звездану слику Близанаца у којој су две лепе звезде: Кастор и Полукс. Обојица су синови Јупитерови, само је Полуксова мати била богиња, а Касторова мати била је обична смртна жена. Прави брат беше бесмртан, а други смртан. Кад је дошло време њихову растанку, бесмртни Полукс не хтеде ни за живу главу оставити брата својега, те се одрече бесмртности своје. Та неизмерна братска љубав доцније се Јупитеру, те подари бесмртност и Кастору и пренесе их на небо, да озго на вечита времена причају нашој омладини о својој братској слози и одности.

Једном речи — на небу ћете наћи оживотворене све врлине и све пороке друштвенога живота.

*

Свака звезда што трепери тако у бескрајности јесте сунце, велико као и наше а има их и још много већих од нашег. Свако је то сунце тако исто интересантно, богато и по природи слично нашем, а и оно је само једна звезда и то најмања за коју ми до сада знамо. Сиријус, Канопус, Вела, Рацел, Коза јесу звезде несравњено много пута величанственије и сјајније од нашега Сунца. Међу тим удаљеним сунцима има их простих, као што је и наше Сунце окољено системом небеских тела где спада и наша земља. Има двоструких сунаца, која су састављена од по два сунца исте или различите величине, одно јих се једно

око другог периодички окрене. Има и троструких, четворострукх и у опште многоструких сунаца. Многа од тих сунаца нису беле боје, као што је наше, већ имају најлепше нијансе боја: има их црвених као крв и црвених као скерлет; има их жутих као поморанџа, љубичастих као цвет љубичице (α — Зеца), зелених као смарагд, плавих као сафир (α — Херкулеса). Код многих двојних звезда виде се најлепше комбинације контрасних боја: једна је наранџаста, а друге зелена као смарагд (γ — Андромеде) или је боја топаза комбиновина са бојом сафира (α — Херкулеса); једна је као злато, а друга љубичаста (α — Зеца); *Мизар* у Вел. Медведу блешти као два крупна бриљијанта и т. д.

Има их која су од доба прних прецизних мерења Хипаршових — ево већ 2000 година — постепено губила свој сјај, па се чак и сасвим угасила. Има их чији се сјај постепено појачавао, те су данас сјајнија, како никада нису била. Има их која су промењала нијансу боје те је ослабила или се појачала. Има и таквих сунаца, што су се нагло појавила, блештала кроз неколико недеља или месеца, па се по том сасвим угасила. Таквих је до сада запажено око двадесетак.

Код других је пак звезда запажено периодично мењање сјаја и то тако: да звезда која се у почетку није видела голим оком, постепено се појави, појачава своју светлост, сија неко време најјачим сјајем, по том постепено опада, па и ничеше сасвим. После неколико дана појави се опет и обнавља исте фазе у сјају. Та је периодичност тако тачна, да се данас већ унапред одређује рачуном.

Желите ли знати, како изгледају те особите промене? Замислите да је наше Сунце такво. Данас га ево како сија сву топлину својих зракова и пушта у загрејану атмосферу таласе најинтензивније светлости. Кроз неколико дана остаје при тој светлости, па већ почне с дана у дан постепено слабити, на да небо остаје исто онако чисто као и данас што је. После једне недеље изгуби оно половину своје сјајности, а после 15 дана можемо слободно следати у њега, по том ослаби још већма, постане бледо и суро и простире само неку тиху, суморну светлост на земљу. Ну одмах за тим оно поново оживи. Најпре се опазе први појави у јачању загашене светлости, оно постаје беле, сјајније. Жар се његова распаљује и појачава с дана у дан и на недељу дана после минимума сјаја, оно већ почиње пуштати зраке светлости и топлоте. Појачање светлости напредује постепено и кад се испуни периода дана једнака оној за коју је сјај опадао, Сунце поново

Е. Е. Волков

Јесење доба

засија свом својом силом, свим сјајем својим. — Звезда χ — Лабуда варира тако од 15. до 11. величине у периоди од 404 дана; звезда Мира (o — Кита) варира од 2. велич. до потпуног гашења за време од око 331 дана. Код других се те промене збивају за краће време. Најбрже мења свој сјај звезда Алгол (β — Персеја) у глави Медузиној. За време од 1 д. 10 с. 24 м. пре је она од максимума сјаја у минимум и за толико се опет врати, па тако иде непрестано. Какве су то свемоћне силе које управљају тим гигантским метаморфозама светлости? То наука још није могла потпуно расветлити. Што се тиче оних краћих периода зна се, да то долази од правих повраћења услед каквог тамног тела — планете, која обилази око тога сунца. То је и позадано утврђено 1890. за Алгола.

Помоћу телескопа откривен је велики број двојних звезда, које обилазе једна око друге за време које астрономи знају тачно прорачунати. То обилажење свршавају

оне за периоду од 10 до 100, до 500 до 1000 и више година. Има и тројних звезда: једну главну прате две мање, које окрећући се једне око друге, окрећу се заједно и око главне, веће. Све те звезде голим оком виде се само као једна, а као двојне и у опште сложене виде се само телескопом.

Пажљивим посматрањем звезда констатовано је, да њихов положај у простору није непокретан, као што се некада сматрало, већ се свака креће у простору великом, својом властитом брзином. Тако на пр. лепа звезда прве величине Арктурус — коју је лако наћи сваког вечера кад се гледа у продужењу репа В. Медведа — удаљена се постепено са положаја који јој је на картама означен и креће се — према нашем хоризонту — на југозапад. Треба јој 800 година да се на небу помери тек за онолико, колико нам се привидно чини пречник месечева котура. При свем том, то је помицање исто толико осетно, да је могло примећи на се пажњу астронома још од пре $1^1/_2$ столећа, када је (1718. год.) Халај утврдио то и за Сиријус и за Алдебаран. Ма како да нам то помицање изгледа споро, ипак — према даљини те звезде од нас — оно износи у најмању меру 5000 милијона километара годишње. Толико помицање учини Сиријус за 1338 година, што чини око 550 милијона килом. годишње. Најбрже се креће једна мала звездица у звездању слици В. Медведа, која нема свога имена, већ само носи, у место назива, нумеру звезданог каталога Гриничке Опсерваторије, под којом је записана (№ 1830). Њена је брзина око 22 милијона километара дневно. Та је брзина четири пута већа од земаљске, а 300 пута брза од зрна пушчаног.... И та су тела још могли некада називати непретицама!

На основу свих тих астрономских резултата, сада се лако увиђа да тамо, у звезданом свету, има силан покрет, да се сунца нашега звезданога неба крећу у свима правцима различитом брзином. Неминовна последица тога јесте: да се наше звездане слике (констелације) постепено растурају. Небо се мења с века у век као и земља наша. Грдни се покрети врше у тој пуклини васељенској, која је тако дуго сматрана као поприште смрти и уништености, а она удаљена сунца што нам трепере из бескрајности, те изгледају као сићушна кандила на азурном своду — воде собом кроз ту пуклину читаве породице планетске, издржавају их и потхрањују живот на њима и — тако трају из века у век!

Телескоп је открио и још неке груде звездане, које у јаким дурбинима изгледају као просте млечне мрље на плавоме небу, а у већим се растурају у многобројне сјајне тачке и свака је сунце. То су јата звездана, неке засебне удаљене васељене од хиљадама сунаца и сунчевих система. Докле се простиру границе тих васељена? Колика је та колосална даљина што нас од њих дели?.... Ни телескоп, ни рачун на то не могу ништа одговорити.

Кумовска Слама („Млечни Пут") што је видимо сваке вечери голим оком кад је небо бистро, састављена је од густо збијених звезда, које су у ствари врло далеко међу собом. Ту су астрономи избројили на 20 милијона сунаца. Та се колосална агломерација звезда виђе свуда око земље, а сунце наше налази се око средине њене, јер је оно само једна звезда у Кућовској Слами. Звездана јата, што их астрономи откривају преко великог телескопе јесу у самој ствари засебни, удаљени „Млечни Путови."

Ну ни телескопу се виде и такве маглине (небулозе) које се ни на који начин нису могле разложити у звезде, а по спектроскопским испитивањима састављене су једино од усијаних гасова и металних пара. То су свакако васељене, чије развиће тек сада почиње!

Ту се зауставља моћ стварног испитивања човечјег. Она јата звездана, маглине, те далеке васељене — различите од наше — живе на толикој даљини од нас, да нам њихова светлост може доћи тек после наше милијона година. Вероватно — да не кажемо баш и поуздано — многе гасовите маглине, које данас астрономи испитују дурбинима и за које мислимо, да смо у њима спазили знаке постајања нових светова — и не налазе се више у том примитивном стању, можда су то данас већ савршени светови! Поштo нам њихова светлост тако поздно долази, ми данас управо и не видимо у њима оно што су оне сада, већ што су биле пре толико милијона година. Исто је тако вероватно, да неке и неке звезде што их данас гледамо и за које се довијамо да им природу одредимо — и не постоје наше од пре неколико векова! Васељену не видимо каква је она данас, већ каква је била, и то не каква је у целини била на пр. у једно одређено доба за све њене покрајине, већ каква је била у разно доба, јер нам светлост с неке звезде долази после 10 година, с друге после 20, с неке после 50, после 100, после 1000 и после милијунима година! А светлост пређе преко 300 хиљада километара у секунди! Пуклина је васељенска неизмерна и непроходна.

*

Ето то нам прича наше лепо, српско небо! Како је лепо оно са свима оним разнобојним аленовима који га красе и поздрављају нас чаробним сјајем из васељене. Ну ипак, немојте изражавати жељу да звездама приђете непосредно ближе. То је немогућно. Нас неже за овај свет наше лепо сунце и наша лепа земља. Она нам тёком својом не да, да се толико удалимо од ње. Рођењем својим ми смо се нашој покрајини заверили, да је нећемо оставити, да ћемо је чувати и бранити, на њој бити и за њу умрети. Тако је велика привлачна моћ наше лепе земље српске и нашега дивног неба српског.

А како ће нам тек лепо изгледати оно, кад га добро проучимо и познамо сваку пријалку на њему! Оно ће тек тада бити потпуно наше и тек тада ћемо га моћи искрено волети, јер се не може осећати искрена љубав према нечему што је непознато. Тада ћемо тек осетити сву пријатност и величину нашег српског неба, и тада ћемо тек моћи појмити колико би нам тешко било растати

се с њим, с небом које нечито гледа на наш мали свет, које зна све тајне земаљске, у које упиру своје погледе залубљена срца а у које гледају толике хиљаде потлачене браће наше. Нигде нас оно неће овако топло и мило поздрављати као кад смо у својој земљи, у својој кући. И кад нам оно донеси толике пријатних часова и може нас разноврсним поукама упутити — одужимо му се за неизмерну љубав којом нас обасипа — научимо се поштовати и љубити оно наше лепо, српско небо, па ће нам једног дана и оно засијати бујније, заносније и — пространије!

Песма

I.

Невољу и немару дани иду и пролазе,
И лагано све се губи, изумире и пропада,
И никаквих нема жеља да ми прију, да долазе,
По сумраку сањарија пустош спава — свуд мир влада.

Покидани, растурени сви листови из живота,
Бесно их је разбацао по прошлости ветар мука,
Још ја стојим — кржљав изрез свих болова и страхота,
Живи сведок силних страсти, неуспеха и јаука.

Луч неволе стално букти и будућност пламен лиже,
Дим загушљив, мутан, труо већ и небо заклонио,
И чиј пали и обличја и контуре разне ниже,
И ја стојим и посматрам гареж што се накупио.

Подиг'о сам своју руку с обарача вечна мрака —
Нисам хтео да ременим бесмисленост у свом току:
Од рођења мене чека — за ме стоји правна рака,
Да однесе све што имам у провалу, у дубоку.

II.

У тренутку када човек сам са собом разговара,
И занесен смело иде у пределе својих снова,
И разклеми доживљаје и слеп тако срећу ствара —
И моја се мис'о буди — ал' ко мис'о песникова.

И ја тихо скидам плочу са гробнице својих дана,
И спуштам се, дуго идем кроз редове успомена —
Кроз сва места из живота заборавом претрпана,
Ту застајем, одмарам се под покровом од времена.

Са погледом разлупаним гледам доба преживела,
И све што је некад било и све што је око мене;
И чудна се слика ствара — неко море од пепела:
Над њим ваздух паран криком — као да је смех сирене.

То је песма коју раја мис'о моја и себање —
Река бола мирно струји — нија скелет од прошлости;
То је песма тешка, мртва — једнолика к'о кукање —
Узвик, ропац или пара над животом и младости.

Дис.

РУСКО СЛИКАРСТВО У XIX ВЕКУ

(Уломак из дела Рихарда Мутера „Geschichte der Malerei in XIX Jahrhundert“)

(свршетак)

Пре него што говорити о оном што се до тада створило у војном сликарству. Изузетак је само Орловски. *Заубауд* и *Виљевалде* били су њки подражаваоци Ораса Верне; *Коцебу*, син познатог песника, показао је, истина, уметност у распореду и сценерији: његове су слике препуне војника; монументални степеници, старински замкови и куће живописно су употребљени. Али су његови људи од олова, а предеоници — позоришне кулисе; све је празно и баналио лепо. Умео је прекрасно да ошећери своје радове, а био је и зналац војничких стројева, али није имао осећаја за драматизам ратова. Верешчагин је пошао по сасвим новим стазама. Недавно пре његових радова јавио се гроф Л. Толстој својим романом „Рат и мир“, у којем је рат био прави пут представљен са гледишта космополита и ниподошто са гледишта чисто родољубног. Ужасних сцена нема у овом роману; оне су више помињане него ли што су представљане; али грандиозне онгуре убијања, са гомилама хиџенских пратилаца и ужасима што их чињаше — главно су лице овога романа. Сликар је представљао оно што је писац само напомињао. До Верешчагина, и

то не само у Русији, радили су само званични илустратори који су се управљали према девизи „dulce et decorum est". Верешчагин, искрено одан принципима нове Русије, својим радовима нашао је милитаризам. Пре је сликари представљали ратове са гледишта војсковође, а Верешчагин их представља са гледишта чисто човечанског. Он је хтео представити рат онако какав је, а не како је дотле представљан у алегоријама, и према томе он је био пионир реализма, што му и даје права да зауме ако не највише а оно једно од најочајнијих места у развитку принципа који данас влада у уметности.

Верешчагин завршује период „бура и навале" у руској уметности. Сензационално, тенденциозно и недомевачко сликарство повукло се у позадину, а отпочело је обрађивање јаче пажње на савесно и хармонично изношење.

У Русији, као и целој Европи, посредничка улога у борби за независни значај сликарства — била је досуђена предоничу (Landschaft). У „Ловачким записницима" има Русија једну од најбољих књига суврсмене књижевности. Тургењев је у тој књизи нашао сву лепоту шума и степа своје отаџбине. Он је залубљен у природу, живи њеним животом, тако се сродио с њом, да се у њој осећа као и риба у свежој води. Како дивну идилу приказује Тургењев, кад нам прича како лопци леже у шумској трави и гледају облачно небо; како у нече лутају по опкаљеном лугу, и ноћ проведу на мирисном сену код пастира, ушушкавајући се сво до зоре у њену природу; како он слика тиху простоту спахијских села, или оне тмуле и бескрајне просторије средње Русије, где је све туробно као какав пакленчев и кишни дан. У целокупној светској књижевности стоји усамљено оно чудно сједињење љубави и страха, мисластичког посматрања природе и бојазни што је она улива. Сваки травчица живи, све је покрено и ствара, земља је у власти стеиског духа, тајанственог, немог, хладног и страшног. Исто су тако и предеонициди најбољи посматрачи нарави руског сликарства. Основалац је ове руске школе *Шчедрин*, који је умро у Напуљу у својој 38. години. Он се одликује толиком непосредношћу и самосвојном топлотом осећаја, каквих нема ни у једног јевропског уметника двадесетих година XIX века. Он је за читаву главу виши од свега што је урадио један Валансен или Бертен, такав је и према Коху и Ротмајру. Он је у XIX веку прави наследник Дикардена, Берхема и Пејнакера. Његови су предеонициди пуни нежног колорита, ваздуха и светлости, раскошни и мекотом енергично исписани, да човек посумња у све то када прочита да су рађени 1820. године, јер пре би се могло помислити да су из 1650. или 1660. — *Лебедев*, такође рано умрши у Напуљу, био је моћан настављач Шчербинов у борби противу принципа Винкелмановних. Да је можзно још неколике године, руско би сликарство, без икакве сумње, истакло одличног сунарника јевропским предеоничарима. „Полако се ослобођавам" пише он: „свих конвенционалности. Природа ми отвора очи и ја јој постајем роб. У њеним последњим сликама нећете наћи ни композиције, ни осеката — све је просто."

Али историјска живопис, чији период отпоче тада, задржао је и даље развијање овога правца. Као и у другим земљама, тако су и у Русија модерни предеоничари почели сликати китњасте егзотичне мотиве. Дуго година култивирали су овакве радове Воробјев, Рабус, Лагорајо, Гаравски, Богољубов, Мешчерски и други. Сви су они посматрали природу кроз призму улепшавања и угледали се, некад срећно а некад чисто занатски, у Калама и Ахенбаха. Угледно и почасно место међу њима заузима једини *Ајвазовски*, и ако је браорук и ако је његова љубав према декорацији à la Gudin, — пуна бучних затрошеских осеката. Многе његове слике поморских сцена, не гледајући на њихове оштре и необуздане боје, одлично представљају било грандиозни, поразни карактер буре, било јединствену тишину мирног мора. Ове слике и обележавају Ајвазовског као песника сликовне складности (Stimmung).

До четрдесетих година веровали су руски сликари да њихова отаџбина, тај тмурни, туробни и магљени крај, не може сликарству дати материјала, јер су за сликарство створени само богати, јужни изгледи. *Шишкин* је први показао (види у прошлом броју „Нове Искре" слику „Медина породица") да руски сликар може волети, разумети и уметнички приказати само руске крајеве. Кад су га послали у западну Европу, он је молио да се врати у отаџбину, да би могао сликати оно што му је најдраже у свету. Шишкину је пошло за руком да ухвати јединствен карактер северноруске природе и да га изрази неподражавани савршенством свога цртежа, — *кажемо цртежа*, јер осећање боја није најјача Шишкинова особина. Све његове слике, рађене масном бојом, досадне су, сувопарне, тачне и ситничарске, али за то изненађује непосредна снежина и нежност тонова што их је достигао у својим цртежима угљеном и у сефортима. Прави наследници његове технике не показаше успеха. Барон *Клот* заносио се пакловошћу према живописности, али за то су му слике пуне недостатака простоте и искрености. *Орловски*, *Федерс*, *Волков* и др. одликују се онтрином, педантношћу и сувим колоритом. *Васњецов* (види у прошлом броју „Нове Искре" његову слику „Мочар"), који је умро у својој 23. години, показао је да сликар предеоничар не мора бити фотограф, него посредник између човека и природе, тумач оног тајанственог музичког језика који природа говори човековој души. Он је отпочео као што треба сликовну складност. Није више требало алписких висова ни океана шарених, осектних боја; почело је изучавање просте и некипе песке отаџбинске природе. *Левитан* је изразио своју „Мирну породицу" и „После кише" (види прошли број „Нове Искре") — слике пуне дубоких утисака; *Куинџи* — јужне ноћи и светле брезове шуме, пуне трептава ваздуха, месечеве бледиие и сунчева сјаја; *Сегрисов* — нежне, необично песничке пролећне пределе; *Судковски* — величину мора; *Васњецов* — тужну пустош Сибира, његове јарке степе и бескрајне прашуме; *Алберт Бенуа* представља својим акварелима раскошне мотиве Истока и богате, пуне праха крајеве руске Финландије; *Сејатославски* је веома срећно похватао карактерне црте руске Москве.

И ето, захваљујући тим предеоничарима, који су тихо, полако и скромно нашли својим путем далеко од проповеди филантропа-тенденциониста, — опшла се у сликартву нов, у пуном значењу уметнички правац. Тако је *Сверчков* веома вешто и тачно представљао руског сељака и спахију. *Негар Соколов* сликао је ловачке сцене, погребе, ракијнице — без икаквих дометака, понекад дивично, али увек тачно. Он је и у техници самосталан: његове слике представљају мешавину нежног акварела, густе гуаше, пастела и туша.

Али главни подстицај овом правцу даде млада уметничка галанта, која проби своју стазу шесетих и седамдесетих година. Тринаест ученика, који завршише академијске студије 1863. г., борише се по дужности за конкурсну златну медаљу, која се једнаки са француском Prix

de Rome. На челу је био њихов најстарији друг *Иван Крамској*, бедни младић који је зарађивао свој горки хлеб као ретушер у некаквог фотографа. Од њега није остало много слика и њихову су предност надмашили радови доцнијих уметника. Крамској је знаменит за руско сликарство као оснивалац новога правца, којему је служио не само кичицом већ и главом својом. Био је веома одушевљен и енергичан агитатор, те је брао сакупно око себе све што је међу сликарима било свеже, здраво и даровито. Имао је веома одређене идеје о сликарству и узвишеном позиву уметника; а знао их је тако уверљиво, прикладно и одушевљено излагати младим друговима, да су га сви признали за свога вођа. У тесном собичку Крамског, у који је сваког јутра запиркивала невоља, и у којем сав намештај беше неколико олупаних столица, — одлучене мисли које убрзо постадоше принципи новог руског сликарства. Када је професорски колегијум објавио тринаесторици конкурената тему за конкурс, када је тражио да израде слику „Бог Один у Валхали“, — сви једнодушно напидоше на академије и објавише јој отворено непријатељство. Беше им додијало, да им „школа“ одређује неканах канцеларијски стил и да њихове творевине обличи у већ одређене мундире. Машта и творачка сила њихова беху им узвишенији од кодекса и параграфа. Хтедоше бити слободни људи, а не добијати себи медаље и дипломе као робови погодаба и шаблона. И отпоче у Русији борба академизма и индивидуализма, која раније или доцније наступа у историји уметности сваког народа. — Они академски незадовољници основаше са својим другоранком „Друштво особних изложаба“ које је, све до наших дана, остало центар руске националне школе, а чији су чланови сви они уметници који имају живахне, младићски свеже и пуноснадне таленте. Свакогодишња изложба овог друштва пропутује скоро целу Русију. „Селидбеници“ су ослободили руско сликарство од свега туђинског, анегдотног, тенденциозног и електичног; поставили су га на праву националну основу, опремили га новом, самосталном техником и тако му, за мален број година, стекли веома угледно место међу јевропским уметничким школама.

Неколики од тринаесторице изненериште у току времена своја уверења и сасвим заборавиште своје некадашње „смеле тежње.“ Од свих ово се најбиште тиче *Константина Маковског* (види у прошлом бр. „Нове Искре“ његову слику „Циганчица“), који је данас нека врста карикатуре онога Маковског што је некад сликао „Мајсојење у Петрограду“ и мрачни „Дечји погреб у селу.“

Његов млађи брат *Владимир* још рано упада у тужни тон дидактичних анегдота или отрцаних карикатура; али његове мање слике, у којима није претенциозан, него само сасвим и вешт посматрач природе, одликују се живахношћу, лепотом и великим укусом.

Али од свег броја ових уметника највише се истакао и тај положај задржао и до данас: *Илја Рјепин*. У њему се оваплотила уметничка моћ савремене Русије. Његови радови, удружени са радовима Толстоја, Тургењева, Гончарова и Достојевскога, сачуваће потомцима веран лик Русије за последњих 25 година.

Рјепин је рођен у Чугујеву (Харковска губернија) године 1844. Његова је породица козачка и врло стара. Као син спроваштног официра растао је Илја у тешкој беди и невољи. Прво васпитање добио је у сеоској основној школи код своје матере а настављао га код приватног певчике. За тим је ступио у школу војних топографа, коју укидоше као му је било 13 година. Иконописац, занатник, неки Бунаков даде му прва цртачка знања. Три пуне године издржавао се Рјепин сликањем икона, а кад прођоше још три године, отиде у престоницу на Неви, да се упише у сликарску академију. За шест година, колико је у њој провео као ученик, таленат се његов необично брзо развијао. Већ године 1871. израдио је одређену академску тему за златну медаљу: слику „Ускрс Јајирове кћери.“ У овој је слици избила сва јачина његове енергије, па и данас још сија, у скупу конкурсних слика, као брильант међу лажним камењем. Добио је златну медаљу и вишегодишњу стипендију за западну Јевропу. Отишао је у Париз и Рим, где је изучавао старе и нове мајсторе. Али га туђина није уловила у своје мреже. Одлична његова слика, рађена у Италији, „Садко у морском царству“ рађена је по мотиву једне руске народне каже. У

Миса на Рудинку

морском залиску, обасјаном сунчаним зрацима, русалке и нимфе, које представљају разне типове јевропске жене, старају се на све начине да себи придоне младог и лепог Садка; али он је упро очи у Чернавушку која се види тамо у даљини. — Па и сам је уметник чезнуо за своју завичај, своју Русију. Није му се рок стипендије још ни запршио, а он је већ тражио допуштење да се врати. — Године 1873. довршио је своје „Бурлаке“, један од најзнатнијих производа данашњег сликарства руског. „Ужегло подне а по усијаном песку разне и неосетљене обале иду ти бурлаци, сељани, младићи, дечаци, са широким кајсевима преко својих груди и плеча, и газе голим, опаљеним ногама по усијаном песку. Косе им разбарушене, попадале на ужарена и озновјена чела. Неки од њих шакама чувају лице од усијаних сунчаних зрака. Певајући једноличну, принитивну песму, вуку они уз речни ток барку са високом катарком, натоварену житом; вуку је по бескрајној долини, данас као и јуче, а сутра ће као и данас. Изгледа као да већ столећима иду тако и да ће још столећима ићи они типови јевропских невољника, што их је судбина сабрала у шарену дружину и са севера и југа и запада силне царевине. Они синови разних словенских народа,

преклањени и похудели, једни равнодушно а други мрзовољно — теглe једне и исте дангube."

У овој слици, која је епопеја руског народног духа, Рјепин се показао као већ потпуно завршени уметник. Ове беднике, који теглe место животиња, погледао је Рјепин очима филантропа и орловским погледом уметника; њихове тужне песме тропуше са дубоко; железном руком дохватио је он страшну истину и верно је пренео на платно. Нема таквог производа који би, користећи се свим средствима јевропског сликарства, исказао тако силно сву покорност према страдању и клонулу равнодушност, која је јединствена особина те расе. Карактер понижености и мученштва преовлађује у свима Рјепинових сликама. Па чак и када представља сеоску игру, нема је весеље више слика пијанства. Али немогуће је свима избачено из његових производа. У место тенденције, у Рјепина преовлађује правац инран, утиран патњама, који долази и до помирености са таквом судбином. Баш за то што је верно сликао оно што је видео, његове слике изазивају силне, потресне утиске. Из њих избија неисказано тужан тон, необично сличан сети монотоних руских песама.

На једној од његових већих слика, рађеној 1883. г., представљена је литија. Народ се скупио из свог села, стари и млади, здрави и болесни. Неколико сељака, у поцепаним кожусима, задувани, безизразно гледајући преда се, држе и носе високе мотке о којима виси икона. За њима напупла гомила, у којој је силно гураље, у којој су и класти и богаљи и мрачна екстаза молитвеног шантања.

Из броја Рјепинових портрета предно је нарочито истаћи портрете књижевника Писемског, у ког су очи необично живе; на Мусоргског, што га је израдио на неколико дана пре његове смрти; на младог самоубице, врло даровитог Всеволода Гаршина и грофа Толстоја (види 1. бр. „Нове Искре" за годину 1902.).

О последњим изложбама нарочиту су пажњу привукле његове историјске слике. После оног времена када је руско сликарство прешло у студиј живота и место класичне апстракције увело смели натурализам, јавила се одлучност да се и руска историја представља без лажи и театралних костима. Први је покушај учинио *Чистјаков* својом сликом „Софија Витовтовна." Шесетих година јавио се рано преминули *Шварц* са својим смело замишљеним сликама из 16. и 17. века; *Јакоби* је покушавао да верно представи руски дворски живот 18. века. Успеха је показао и портретиста *Ге* својим сликама „Пушкин" и „Петар I." *Суриков* је створио своју „Бојарку Морозову" и „Казну стрелаца" — мрачне, чисто руске слике, које живо сведоче како је уметник дубоко разумео прошлост. Али је Рјепин и у таквом послу надмашио све своје претходнике. Његова знаменита слика „Иван Грозни убија свог сина" показала је такав успех 1885. г. да су се гледаоцима пред њом косе јежиле а женске су у несвест падале. Ова слика личи на најлепше историјске слике савремених шпанских уметника, само што род Рјепинов остаља више стихијски, дивљачки утисак. — Друга његова слика „Запорошци исмевају султана који тражи њихову предају" (види 6 бр. Нове Искре за год. 1901.) — износи јединствен скуп козачких типова, који су по силини представљања вредни Гоголя. Историјски садржај био је Рјепину потребан да покаже и представи људе блиске природи и њихове прворбитне страсти. — И у погледу технике, Рјепин је један од највећих мајстора свога времена. Његова је одлика необично поуздано цртање и употреба боја, и оштра, скоро аскетска простота, због које и нема у његовим радовима ни једне излишне црте. Још 1873. г. стекоше у Бечкој изложби славу најсувременије слике његови „Бурлаци", а од тога доба пошао је из успеха у успех. Оно што је Иванов увалуд тражио: сунце, ваздух и живот — пошао је Рјепин. Он је за руско сликарство што је Менцел за немачко а Мане за француско. Он дише слућима свог времена и свог народа. Од његове појаве све је више руских уметника са новом француском техником; све се више у сликарству износи руски живот, па што га износише најбољи руски романсијери. Тајанствена степска песма, песма бескрајне љубави и патње, и сликарима је постала разумљива. Они, истина, још нису многобројни у јевропском концерту; пред лицем Запада још су многи од њих „мртве душе". Па ипак су они отворили у руском сликарству еру слободе а онај који те душе из сна пробуди, видеће шта ће све дати та млада и успавана сила.

Превео **Р. Ј. О.**

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Амајлије

(из турског низа)

I

Од колевке па до гроба —
Најлепше је људско доба.

II

Највећа је дика
Бити само свој.

То не може никад
Подли, роспски сој.

III

У младости млад — обична је ствар.
У старости млад — необичан дар.

IV

Као саромашка пена сваки следа
Оног ком се ништа поклонити не да.

V

Свет је рђав! Често чујеш
Како веле разни људи.
Али биће: много од њих
То по самом себи суди.

VI

Сваки има слабих страна
И увек се шалти с њима;
А ко мисли да их нема —
Ето и он бар ту има.

VII

Поток што са стења пада
Много већу хуку диже,
Него л' силна, моћна река
Која мору мирно стиже.

VIII

Не бој се од смрти,
Јер смрт је празан глас:
Док је нас — нема ње,
Кад је ње — нема нас.

IX

Малини је дух животу норма,
Многини је најглавније — форма.

Пчевво О.

Исцеђени лимун

У грудима јој се разбуктао оган. Унутра је нешто пече да изгори. Образи усплахтели. Глава усијана. Мозак ври. И најмањи дамар гори и трепери. Где би се дотакла, осетила би како гори као да је у грозници. А усне јој тако суве; жедна је, да умре од жеђи.

На груди је нешто притисло, па не дâ да дахне...

Нигде да се скраси. Извали се на фотељу, погледа око себе... Све празно... Нигде ничега да јој загаси жеђ, да јој умањи патру... А крв јури, јури...

Дигла се. Заронн главу у јастуке. Образи се мало расхладе. Али груди, мозак, удови, на мекој перини јој се више разгламте.

Мисао за мишљу пролеће јој кроз узаврели мозак. Како да се помогне, како да загаси патру у грудима?

На то питање тражила је одговора, тражила је и нашла га.

Сети се шта су у тим приликама радиле њене другге.

Брзо нађе један пун, жут, свеж лимун, а лимун се лако нађе.

Принесе га својим сувим уснама, стеже га свом силином и поче страсно да сише његов свежи сок.

О како јој је блажно груди!

Све на свету жртвовала би за њ. А он је био тако сочан... тако... ах!

Како га је тад слатко гледала, слађе но икад никога на свету!

Страсно, лудо гризла га је и сисала.

Али кад се лимун смежура, кад му нестане благотворна сока, она га хладно баци у запећак и више се не окрену на један смежуран, исцеђени лимун.

1903. Београд.

М. М. Ускоковић.

Машине

Е. Ретон

Радник у плавој блузи попе се више трећег спрата. Бојадисао је кров. Чабрић са црвеном бојом беше обесио о лестнице, те се сваки час мораде сагибати у страну, да би могао умочити своју кичицу. Сунце је пржило и пекло... Радник обриса зној са чела и поче звиждукати.

У један мах га ухвати несвестица и викнувши једном — сруши се са лестница...

Обрисаше тротоар, и снег, који се беше згрнуо, полако се разиђе. Још само остаци крваве локве као да се пушаху неко време, док најзад сунце не сасуши и ту влажну мрљу.

Неки други радник, такође у плавој блузи, уседе кичицу, попе се лестницама и његова жива рука настави посао где га је мртва прекинула.

Сунце је пржило и пекло... Радник обриса зној са чела и поче звиждукати...

С мађарског превео В. П.

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

И. А. ПЕТАЛЕНКО

(НАСТАВАК)

XVIII.

Сутрашњи дан био је сасвим неочекивано свечан дан у школском животу. Око 12 часова стао је пред школске вратнице екипажу који беху упрегнута три поштанска коња. Зинаида Петровна, чим их угледа, плесну рукама.

— Ко би то могао бити? Баш никако да погодим!

Маничка је била у школи. Малишани, чим опазише екипаж, препадоше се. „То је надзорник!“ почеше шапутати један другом, а Маничка се загледала кроз прозор удивљеним погледом. Из екипажа изађоше двојица. Један је био спахија Марков а други Аркадије Николајевић Морозов, управо онај што је у губернијској управи имао угледно место у школском одељењу и што је Манички и дао место у Марјовки.

Зинаида Петровна утрча у учионицу, успут закопчавајући своју блузу.

— Маничка, Маничка! Знаш ли ко је дошао? Аркадије Николајевић! Сећаш ли се?

Лице Маничкино доби замишљен и озбиљан израз; у очима јој појави се оштар и хладан блесак. Погледа у матер тим погледом и не рече јој ни речи. И у један мах, замишљено под утицајем тактог пробојног погледа, Зинаида Петровна побледе. У глави јој сину мисао: „Шта ће бити ако Маркову каже све? А шта ли, ако му је све већ казао?“ И када спахија и Морозов уђоше у учионицу, она их, место већ спремљене љубазности, дочека расејаним погледом. Гледала је час Морозова час спахију, као да би по њиховим лицима хтела да дозна истину.

Морозов јој у знак поздрава пружи руку и пријатељским гласом ослови Марију Владимировну:

— Но, како ваш посао? Јесте ли се већ навикнули? А? У почетку, мислим, било вам је као да сте у непроходној шуми, без навике, а после — сасвим обично, а? Господин надзорник вели, да вам је рад не може бољи бити...

Маничка погледа упитно господина надзорника, који јој је сада ни једном не дође у школу, па је, замишљено жељећи да је обвеже, дао такав суд. Али у њезину погледу Марков не прочита никакве захвалности.

— Искрено рећи, не знам да ли је тако... Можете проверити... хладно одговори Маничка.

Појава Морозова беше јој непријатна. Овај човек зна њезин прошли живот и био је присутан катастрофи, сраној њиховој. Она је тако хтела да све то заборави, а ге, он дође да је на све оно опомене. Помишљала је већ и на оно што је узнемиравало Зинаиду Петровну: „Сви ће дознати; почеће двосмислени погледи, сажаљења, уздаси... Ах, зашто је дошло, зашто је дошло?“

„У осталом“ настави размишљати после неколико тренутака: „то је његова дужност — да обилази школе. Он врши само своју дужност и ништа више. Не треба водити рачуна о томе. Он о мени више и не мисли, шта он има са мном. Он је у праву и ја га само узалуд вређам...“

Ученици су стајали. Морозов је пажљиво погледао Маничку, добродушно се осмехнуо и одмахнуо главом, али ништа не рече а и не хтеде да разгледа ученички успех.

— Знате ли шта ћу вам рећи, Марија Владимировна? — рече он Манички када остаде с њом на само у стану, јер Зинаида Петровна беше зауста око чаја а спахија изиђе до екипажа. — За вас није никакав рад! Треба вас погледати само, па да се човек одмах и увери о том.

— Шта то треба да значи? упита Маничка.

— Значи да посао није за вашу спољашњост, да није за ваш карактер... Ви се јамачно мучите и умирете од досаде... Погледајте само шта се од вас учинило, на шта личите: попустили сте у снази, побледели, очи вам ушле, а били сте у јеку расцвета... За вашу шамар није рђаво... На против, њој као да је и користило... Али ви... ах... рђаво, да, да, рђаво... Хоћете ли да вас преместим у град?

— У град? — с ужасом упита Маничка. — У град? Ниподошто! Никад!

— Чудновато! Овде ће вам бити боље. Ви сте обични градски животу...

— Онај пређашњи живот нити ће се повратити нити га ја хоћу...

— Па, дабоме, неће бити... Али скроман живот у граду бољи је чудикамо од сеоског.

— Ја нисам навикнута на скроман живот.

— Како да разумем то „навикнута.“ Кад је што потребно, кад другчије не може бити — онда се човек лако и навикне.

— Али ја не ћу... Захваљујем вам.

Глас, којим је изговорила ту захвалност, био је тврд и суров и омогућио је Морозова да лако погоди, како ово није прост инат разнежене девојке, већ нешто много дубље. Погледа је озбиљно и пажљиво.

— Марија Владимировна! рече јој он, али не оним пређашњим пријатељским и полушалавим тоном, него више топлим и интимним: чините на мене утисак какав не бих желео. Не заборављајте, да сам искрено расположен према

вама и да вам од срца жели свако добро. Ја знам шта је све било у том дотлађу, па... боље је и не помињати га.

— Да, боље је и не помињати га, Аркадије Николајевићу! удараљући гласом примети Маничка.

— Опростите!.. Ја сам и нехотице... За то сам и рекао, јер сте ви — потпуно невина жртва. И ја бих хтео да вам помогнем. Мислио сам да ће вам село помоћи, да ће вам одвратити мисли... Али, на против, ја видим... Ах, каква штета што сте жена а не човек!..

— Ето на! А шта би то помогло да сам човек? — осмејкујући се упита Марија Владимировна.

— Како шта? Могао бих вам дати сасвим добро место у граду... А сад вам могу понудити само једно звање народне учитељице... Ево шта: ако хоћете, постараћу се да добијете место у женској прогимназији? Можете бити учитељица у нижим разредима...

— Хвала, Аркадије Николајевићу! Ја сам вам веома захвална за понуду, али... Право да вам кажем: ја нећу никуд одавде... А и за што бих?

— Како: за што? Па вама је овде досадно!

— Ни најмање! Није ми досадно ни по чему.

— Нека је и тако... Али је овде плата скоро никаква, а онде ће бити већа...

— Нама је довољна за све... Ми не осећамо никаквих потреба...

— Тхе, онда ништа не разумем.

— Па зар сам вам се на на што жалила?

— Да, али ваш изглед...

— Мој вас је изглед преварио... У сваком случају, ја сам вам веома захвална што бисте хтели да нам помогнете...

Ту се Маничка мало заплели, па за тим упита:

— Реците ми, Аркадије Николајевићу, да ли сте познавали учитељицу што је овде била пре мене?

— Порховску? Клаудију Антоновну? Да, дабоме... Морао сам је знати. То је моја дужност — знати све учитељице у свом рејону.

— Ништа више? А зар је нисте познавали и ближе него колико вам дужност наређује?

— Можда, мало... Била је чудна појава. Искрено говорећи, ја никако не разумем њезин поступак. Замислите само: отац генерал, веома богат, одлична породица, а она све то напушта. Признајте да је то веома чудновато.

— Јамачно је било каквих узрока? — упита Маничка гласом из ког се није могло опазити да ма шта зна. Хтела је да види како о свему томе мисли Морозов који је био већа власт Клаудије Антоновне.

— Да, било је, али чудних узрока. Њезин је отац долазио због тога и био је код мене. Молио ме сваки што је свето, да му помогнем да му се кћи врати, — мезимица, јединче... И плакао је чак. Али шта сам ја могао урадити? Она је била добра учитељица, па нисам имао права да је отпустим. Тада сам га питао и о узроцима, али, признајем, нисам могао тачно разумети у чему је ствар. Једно је од друга: или ни сам отац није знао те узроке или их је крио од мене.

— А шта вам је казао? — упита Маничка необично заинтересована.

— Некаква пропевина... Неки кнез, верен прво са њеном сестром, обратио се после њене смрти и Клаудији... То је за њу била увреда... Укратко, нека веома заплетена романтична историја... Ја, признајем, чак сам помишљао да је с тим кнезом отишла даље него што би требало, па се он одрекао женидбе...

— То никада није било! — сва успламтела узвикну Маничка, али се брзо поправи: — То није могло бити!.. Не говорите тако, Аркадије Николајевићу!

Он је погледа испитујући. Учинило му се нешто чудновато што је то тако примила к срцу.

— Зар сте је ви познавали? Да? — упита он.

Планинка пред млекаром

— Не, нисам је знала... али... али ја својим живототом јамчим да то није могло бити! — дубоко уверена одговори Маничка.

— Па ја то и не тврдим. То је само претпоставка. У сваком случају, она је била несрећна. После тога није отац о њој ни једном расположено, као да је сасвим и заборавно на њу. Тек кад је умрла, ја сам га известио по дужности. Али сам с највећом муком дознао његову адресу. Био је у Одеси, па су га после премештали у Кијев. А кад сам му писао у Кијев, дознам да је премештен у Варшаву. Тек пре кратког времена могао сам га известити.

— Кажете да је била добра учитељица? То је ваше мишљење?

— Да... Ја тако доиста мислим... Деца су добро походила школу... Било је, истина, и штошта... Она је, тако рећи, излазила из учитељске дужности, састајала се са сељацима. То... на то се у нас не гледа баш најпријатније. Али ја сам се о том извештавао, и уверио сам се да ту није било ништа онако... Уосиште, гледао сам јој кроз прсте.

Разговор се ту и завршио. Донесоше чај, дође Зинаида Петровна, уђе спахија. Поведе се реч: како је те зиме било много снега и како се може очекивати богата жетва. Спахија се држао достојанствено, као надзорник школе у којој је све као што треба. Зинаида Петровна изгледала је забринута, збуњена. Вазда је тражила тренутак да Морозову каже на само две три речи. То је било могућно тек у дворишту када гости пођоше. Зинаида Петровна задржа Морозова, баш у часу када спахија седе у екипаж.

— Хтела бих упитати, — поче збуњеним гласом: да нисте случајно ма кои причали овде о... о оном... ви већ знате... о оном што је било са... са мојим мужем?

— О, шта вам пада на памет!.. Можете бити потпуно спокојни! — умири је Морозов, па за тим, опрнув се Манички, која је била на прагу, додаде: Тако дакле, размислите о оном, Марија Владимировна! На чим се решите, напишите ми две три речи... ја ћу се постарати, и верујем да неће бити без успеха.

Маничка нити одговори нити се осмехну, па чак ни главом не климну. Гости отидоше.

— Ах, како сам се бојала, како сам се бојала! — узикну у себи Зинаида Петровна: Верујем ли, да ми је за све време, док су овде били, срце непрестано пиирало. Шта ће бити, мислила сам, ако се о снему изброљао Маркову? Хвала Богу, умирио ме је: ја, каже, знам да је то немогућно! Потпуно ме умирио...

— Па зар није свеједно? Мислиш ли да се о томе неће дознати било раније било доцније?

Равнодушни глас, који је Маничка изговорила те речи, био је искрен. Али ипак Манички ни по чему није било „свеједно“ да ли ће се дознати или не, па и када би се морало дознати, раније или доцније, она је претпостављала ово друго.

— А о чему је то говорио с тобом? „Чим се, вели, решите, напишите две три речи, а ја ћу се постарати.“ Шта је то?

— Место у граду. Учитељица у прогимназији...

— Збила? Па то је прекрасно! Ах, како је он добар, тај Аркадије Николајевић!.. А над ће то бити? — с великом живошћу упита Зинаида Петровна.

— То неће никад бити! — замишљено проговори Марија Владимировна.

— Никад? Да, ето, ето, ја сам то већ знала... Одбила си! То је, Маничка, већ страшно од тебе! Ја... ја просто не могу речи да нађем, — тако је то страшно, грозно! Човек ти нуди срећу, дă, срећу, а ти је одбијаш! Па да си, бар на мене помислила!

— Шта? упита Маничка погледавши је разрогаченим и замућеним очима. — На тебе? Ја да мислим о теби? Ах, мама, да сам на твоме месту, ја то не бих могла рећи.

— Па, онда, о чему треба да говорим? Ја сам тиме тако ганута и огорчена!... Зинаида Петровна мало се збуни. Разумела је да се Маничка, после онога што је било, не може више старати о њој. За то и спусти глас који је био веома ватрен, за првих тренутака, када је дознала о Маничкину одбијању.

— Ти би, мама, боље учинила кад би престала говорити о том... Ти знаш да међу нама не може бити каквих нарочитих објашњења...

То је било изговорено гласом тихим, у којем није било никаква пребацивања. Али је Зинаида Петровна разумела да нема тога средства којим би нагонила кћер да промени своју одлуку. А како је то била неправедна одлука! Јавља јој се тако ретка прилика, — може бити јединствена: да се врати у град! На овде још знају њихову историју. На шта је ако знају? У самој ствари, снему је крив само он, а оне су само жртве, то може свако разумети. Најзад, можда ће добити место и у ком другом граду. Морозов може дати и такав где их нико не познаје. Учитељица у прогимназији добија прилично годишњу плату — 600—700 рубаља; за те новце може се човек наместити прилично и спокојно. Али је главно — град! У граду је сасвим друкчији живот, други људи: чиновници, учитељи, официри... Увек ће бити друштва и неће се живети досадно. Завршио би се овај понижени живот у колеби, у двема собицама са ниским таваницама, у селу где су једини нешто занимљиви људи попадија, поп'на кћерка, акцизни чиновник Сутугин и спахија Марков. — човек, истина, прекрасан, предобар, али ипак... ипак још недовољно отесан. Несумњиво је да Маничка упрошћује и себе и њу!

За то и поче осећати непријатељско расположење према кћери, као према бићу које држи њену судбину и које је из незнана ината натерао да худо живи, када се још може, на овај или на онај начин, проводити у животу.

XIX.

Јавиле се први знаци приближавања рáног пролећа. Снег, што је по крововима од колеба, почео се топити, лед на речицци већ пуца, сиугде влажно, а у степи, под ојуженим снегом, јавља се зелена травчица. Можда ће још једном два ли стегнути, али неће задуго; пролеће се примиче и скоро ће се пробудити заспала природа.

Бледа учитељица седи за својим сточићем у школској соби и гледа кроз прозор тмурни дан прелазне погоде, гледа водене млазеве што теку са кровова и журе кроз плитке јазеве, да се улију у речицу што пољем протиче. Свуда још овлажује снежна белина, али нико више не верује у зиму. Боса деца, скоро у самим кошуљама, јуре по улици; кокоши закакотале, голуби гркућу један другом, кашаљ се по крововима и слећући на земљу. Дрвета су још обнажена, у њима је живот већ пробуђен, али још не пупе. Ни зима ни пролеће. Прелазно доба.

И бледој девојци изгледа да и она живи истим животом којим и природа, да и она прежањује прелазно доба. По цео дан седи тако или хода кутећи и без никаква посла, вршећи једино школске дужности. Са мајком скоро и не говори, јер и она као да је избегава, те за то, вала, врло често одлази из куће и враћа се тек када

Маничка засни или када се учини да спава. Ако је напољу непрољетно блатиште или ако удари мећава, те мора остати код куће, онда раније леже. Ови неугодни односи почеше између матере и кћери без припремања, неопазно, као уступање једне стране према другој. Без овога као да не би могле заједно живети.

Да, то је прелазно доба. Много је дана прошло већ од оног времена када је Маничка била на гробу Клаудије Антоновне. Тада је осетила снагу у себи, као да јој нова моћ испуњава груди; тада је много премишљала и дошла до уверења да вреди живети, само ако можеш на ком бити од користи. У глави јој се непрестано понављало: „чувајте белокосог малишу!“, — те јој се чак чинило као да је то најпотребније, као да је сва суштина чувати и пазити „белокосог малишу“.

Размишљала је Маничка о питању: за што јој то тако изгледа? Па је овако решила: „За то што му је Клаудија Антоновна обећала да неће умрети, па је није умрла. И за то још, што је увредила тог малишу.“ И увек, кадгод би била на часу, погледала је белокосог малишу и давала себи поштену реч — да ће обратити пажњу на њега. Пре свега потребно је испунити молбу Клаудије Антоновне. Баш кад се на то била решила, ученици су се разилазили, па је и белокоси Мишка пошао с њима. „Па зар је то тако тешко? Зар се и за то тражи одважности, карактера?“

И баш када су ученици полазили, она задржа Мишку:

— Чекај, немој ићи!

Мишка је погледа преплашеним погледом. Налазећи код ње, већ првих дана, суровост место милоште, злобу и оптрину, он је почео према њој осећати страх, непобедни страх, који га није остављао ни дођипље, чак ни онда када је Маничка била сасвим престала да се љути на ученике и када је престала са кажњавањем. Он је био само онда миран када га је учитељица заборављала и када није на њ обраћала пажње. Чим би га погледала — дрхтао је и бледео.

Мишка је био веома ружан. Несразмерно велика глава на кратком и мршавом трупу, нос мален као пупе какво, уста широка — на округлом лицу. Одећа му је била од самих закрпа, а била је поклон од Клаудије Антоновне, што га је тисућу пута обнављала Мишкина мати. Белокоси Мишка није показивао ни у учењу на каквих способности, све је прилично са натегом и заостајао је иза свих. Једном речи, то је било створење које је и сам Бог у свему увредио.

Малиша је стајао пред њом и гледао у под.

— Ти немаш оца? Само матер? — упита Маничка пријатељски.

Он ћути.

— За што ми не одговараш? Јамачно ти је хладно у том оделу? Хоћеш ли друго, топло?

Мишка је непрестано гледао у под и ћутао. Лице му је бледело.

— Дођи сутра к мени... Разговорићемо се и даћу ти друго одело... Хоћеш ли доћи? Зашто ћутиш? Јеси ли одлазио Клаудији Антоновној? Ти си је волео?

Малиша накриви уста, носом снажно удахну неколико пута ваздуха, а суза му потекоше из очију. Сав је дрхтао.

— Како си осетљив! — Маничка пружи руку према њему да га помилује по глави и к себи привуче, али малиша се нави у страну као да му је претила каква опасност. Девојка побледе, у очима јој засија пламен, веома сличан ономе што је у ње избијао у тренуцима гнева и љутње.

— Одлази!... рече му одсечно.

Малиша брзо изиђе из собе и појури трком преко улице. Маничка седе за сто, спусти главу на шаке и тако дуго остаде. Нису оне варнице узалуд избиле у њеним

Косачи у Дровњаку

очима: у грудма јој се опет пробуди злоћа. Ето, она је искрено хтела да се заузме за тога малишу, па је и почела. А за што се он окреће од ње? Је ли она тако страшна, тако несимпатична? Не одговара на њезина питања, упорно ћути, али за то само што је глуп. То се може опростити. Али му се не може опростити, што је рука њена, кад га је хтела помиловати, остала у ваздуху. То је већ увреда. Глупо, прљаво дериште, па да то учини њој, Маничи! И баш то глупо, прљаво дериште непречишло се испред ње, и због тога сад не може даље поћи, не може ни један корак учинити.

Устаде, па стављајући руке на затиљак, протеза се. „Данас сам глупа! — помисли мирно. Због чега сам се узбудила? Због дивљачића! Па то је сасвим природно: ја сам га уплашила; ја сам га псовала, кажњавала, — за то ме се и боји. Па? Да му се оправдам? Да му кажем: опрости, ја сам те увредила! Од сада ћу те волети и пазити! — Било би глупо... Може и без тога бити.“

После овог неуспелог покушаја, настављене се и опета дани нерешљивости. Пролеће још није потпуно наступило, некако као да се колебало. И у Маничке је такође још трајало прелазно доба. Иначе је покашто размишљала: како у њеном васпитању има доста пропуштеног и како поима Љерка зна више од ње. Тада би узела књигу, прву која би јој до руке дошла из гомиле књига што остадоше од Клаудије Антоновне, па би читала први чланак који би отворила. Али је предмет није ни најмање занимао: тек читала је само за то што је поима Љерка знала више од ње. Очи јој се брзо, неосетно и за њу саму, одвајаху од листова, па би по читаве сате гледала у једну тачку, задовољна ако може рећи да није ни о чему размишљала.

Али чим јој буде врло тешко, узимала је, да тоне олакша, једини извор утехе — дневник Клаудије Антоновне. Али сада није било потребно да сасвим буде пред њом: она га је напамет читала, скоро сав, од почетка до краја. Осећала је потребу да то чешће попавља. Тада би јој изгледало, као да разговара са Клаудијом Антоновном. Она као седи пред њом у наслоњачи, у својој широкој наслоњачи, у црном оделу (Маничи је изгледало, да је Клаудија, несумњиво, облачила црно одело) и онда почне говорити мирно и замишљено... Говори све оно што је написано у свеску. Како је у ње чудно лице, како јој дивно гледају светле очи, пуне миротворног израза. Маничка се свом душом приближила тој девојци; сада су другарице и како немају једнака права. Клава је старија, она поучава, снажи, теши; Маничка само пита и слуша. Клава маше главом, као да жели рећи: није лепо бити тако неодважан. А она додаје, да то није ништа и да ће проћи. Проћи ће „прелазно доба“, настаће пролеће и Маничка ће живахнути.

Зинаида Петровна ужина у пријатном ваздуху. Она скоро и није код куће. У спахијину врту има алеја, сва засута школчицама и песком, — по њој се може шетати не бојећи се блата ни влаге. Онде има и једна чесмина, око које је засађен јоргован. У њеној средини дрвен је сто, на ком често шишти самовар, а поред њега је и бочица с коњаком, посуђе и месо. Често дође Сутугина или попадија са Љерком, те време за овим округлим столом пролази неопазно и пријатно. Али време још никако да се пролепша, још има туробних дана, те то сиета потпуности и лепоти програма. А када пролеће и дође, но зна да ли ће све бити како треба.

Маничка воли што је остављају саму. Сада већ и не пита матер: куда иде, кад ће се вратити и да ли је било весело у друштву? О том више и не пита. Не мисли више, ни како јој матери време пролази, ни с ким је, ни иде ли по стази срамоте, — њојзи је и то свеједно. Она се скоро наслађује својом самоћом. Уз њу је Хивра. Ова тиха, мирна старица, без икаквих, као што изгледа, личних жеља и потреба, привела је на Маничку сву своју нежност коју је прије показивала према Клаудији Антоновној. Сећање на покојницу беше јој светиња, али њено живо срце тражило је и живи предмет којему би поклањало своје осећаје. Хивра је често размишљала о својој новој госпођици и успоређивала је са прећашњом. Истина, Клаудија Антоновна није се могла ни са чим поредити, али Хивра није могла мислити о Манички, а да, у исти мах, не мисли и о њој. За њу је Маничка била као продужење прећашње учитељице, као њезин одјек. „Само што се ова јадница све нешто учи, никако да себи дође...“ мислила је са осећајући. Понекад је ту мисао говорила и Маничи.

— Кад вас гледам, госпођице, а ја све мислим: како ви и личите и не личите на покојну Клаудију Антоновну.

— По чему личим, Хивра? Не, не личимо ни једна на другу! — тужним гласом одговори Маничка.

— Не, — личите! Прво, обадве сте младе и без мало једних година. Друго, леци сте и ви и она, покојница... И још има. Срцем сте добре и ви и она...

— Ја — добра срцем? Ја? Шта вам је Хивра? По чему то видите?

— Па тако, ја знам... Видела сам!..

— Не, Хивра, ја нисам добра! Моје је срце зло. Ви не можете ни слутити, како је моје срце зло! За то ја и јесам таква... ето, таква каква сам.

— Није то због тога! То је за то, госпођице моја, што ви никако не можете да пађете своје право место... Ето, због тога је! Покојница Клаудија Антоновна била је као и ви, бледа и мршава, па је као и ви, чим је дошла, почела слабити, слабити...

— Збиља? — живо радознална упита Маничка: — Није лако свлађивала?

— Откуд ви лако? Откуд је то могућно, да тако нежна женска, после богаташког живота, па у један мах са простим народом... Зар је то лако?.. Зато ја и велим: и она је, покојница, све слабила, слабила, слабила, само је разлика у очима...

— У очима?

— Да, разлика је само у очима. У вашим је очима све некакав немир, као да није све како би требало... Управо, као кад полову човека у госте, а њему се не иде: боље му је код куће. Да не оде — не може, није у реду... За то је и отишао, па седи а све мисли, — кад ће се једном свршити, па кући... Укратко: није на своме месту. Ето то је и у вашим очима. А у ње, у покојнице моје, била је у очима такна јасност, такав мир, као кад повчици певају у цркви „миръ и въ человѣцѣхъ благоволеніе!...“ Отуд је она, може се рећи, дошла на право своје место. Управо, као кока која хоће да носи а нема где: па се узнуза и разарила и ужемирн; а чим земљу зачепрка, спусти се на то место па се умири и ућути... Ја то себи тако тумачим. Али ви баш никако да пађете то своје место, па отуда и јесте сва та мука.

Маничка се замисли због оних простих реча, изказаних простим срцем. У самој ствари, шта је урадила за ово неколико месеца, ако није само тражила да се стави на „своје место“ као што рече Хивра, — *своје* већ и за то што га је себи сама одредила и што се не може замислити на ком другом месту. Да то није тако, зар би

онако одлучно одбила предлог Морозова? То би била радикална промена која би на њу утицала Бог би знао како. Можда би било неочекиваних састанака који би јој могли повратити све што је било, захваљујући њеној спољашности и оним чисто женским особинама, што се у ње онако лепо развијаху за време свога њезина досадашњег живота. Али не, није она ни за тренутак осећала жеље да јој се врати оно што је пропало и без повратка отишло од ње и, како јој се чини, одлетело у бездан коју је страшно и погледати... За то и јесу те нове прилике, тај нови живот и ново *место* њој управо *своју*, а истина је такође да она, не гледајући на своје дуго страње, никако не може да се намести и угнезди на тоне месту...

Али ту дохвати ову мисао: „Дуго страње? Какво страње? У чему се оно показало? Никаквих страња није било. Било је само нерешљивости, колебања, нервозности која је час напирала злоба а час просветљивању... Мира у души мојој још никако нема, ни оног стишавања што ми га обећа Клаудија Антоновна у своме дневнику. Али она га је нашла, а зашто да не могу и ја? Она је волела све, а за што да ја не могу никога волети? Она је опраштала свима, а за што да ја не могу никоме опростити, — ни матери, ни оцу, ни људима који су око мене, ни *њему*... да, ни *њему*?!"

Код ове последње мисли нервозне загризе уске: учини јој се да је оно „*ни њему*" не само помислила него и гласно изговорила, — тако јој та мисао беше жива. Да, она је дуго крила од себе само, да му не може опростити: хтела је веровати, да га је заборавила, толико заборавила, да га чак и презире. Њојзи је увредљиво не само да га се сећа него чак и да га презире. Није он њу познајно што јој је волео на пусто, него тиме што је он био једини којему је веровала, с којим је била пријатна и нежна; значи даље: он није волео њу, него оне околности што су јој пратиле живот. И он је то урадио тако отворено, тако цинички... Али она није то могла тада сасвим прозрети, него је дочекала и веће понижење, — писала му је, а он јој није ни одговорио... Осећај најдубљег презирања према њему жарио се у њезине груди, а сад, када је случајно полагала себи рачун о пређашњој зими, тај се осећај опет појачио и језиво засијао у њезини очима...

Маничка је ходала по соби. Мислила је: „Тако не може остати, не може! Шта је то? Дављење, нерешљивост, пасивност некаква... То врева! И шта је то? Ни добро ни зло! Хоћу добра, осећам злобу, а не чиним ни једно ни друго. Треба да напред пођем, треба најзад да видим: шта је добро а шта зло?..."

(наставиће се)

Из наше слике

Јоца Савић, главни редитељ Минхенског Крал. Позоришта. — Савић је родом из Новога Бечеја и потомак је једне одличне српске породице, али се васпитавао у главноме, у Бечу, где се за рана одао глумачкој вештини. Већ у својој петнаестој години био је упућен на самога себе. После једне ђачке представе у Бечу, Савићу је већ био одређен пут у животу. Као ученик Сопенталов, играо је у Бечу неколико мањих улога; за тим отиде у Швајцарску, а 1866. у Минхен; одатле у Аугзбург, за тим у Вајмар, а 1869. као потпун глумац врати се у Беч, где је остао до 1871. године. 1891. г. отишао је у Вајмар за главног редитеља, 1895. у Мангајм, а данас је то у Минхену. — Савић је био један од оснивалаца „Друштва немачких глумаца за потпору у старости"; он је својим радом васпитачким учинио да се данас говори о Савићевој школи у глуми. Нарочито је познат са одличне режије Шекспирових драма. — Пре кратког времена одликован је г. Савић орденом Светог Саве III реда; а као што чујемо, кроз најкраће време доћи ће у наш Београд да се захвали за одликовање, да се види са својим пријатељима и поштоваоцима. Пређашња Позоришна Управа покушавала је да г. Савића добије за уметничког управника нашег позоришта. Није нам познато да ли се и данас што ради у том правцу. Наша је најискреније жеља да његов долазак буде и његов останак у нашем позоришту! —

Вартоломејска ноћ (сликао Гуно). Ова ноћ, позната још и под именом Париска Крвава Свадба, била је у ноћи 24. августа 1572. године. Те су ноћи погубљани најистакнутији представници реформаторског покрета у Француској. Француски протестанти, познати под именом Хугеноти, водили су, ради слободе своје вероисповести, осам грађанских ратова. Трећи рат (1569. г.) донео је био до неког измирења. У славу тога догађаја требало је да се Хенрих од Беарна, један од хугенотских вођа, венча са Маргаритом, сестром краља Карла IX. Најистакнутији хугеноти из свих крајева дођоше у Париз, а на њихову чело ноћ им адмирал Колињи. У разговорима са краљем, успе Колињи да се краљу јаче приближи, али краљева мати, Катарина од Медичи, науми да то омете. За то нареди 22. августа да пуцају на њ. Колињи буде рањен, те хугеноти захтеваху истеривање и казну за кривце, али у тајној седници (у којој беше и сам краљ), која је била 23. августа, Катарина успе да се донесе решење о истреби хугенота. Ноћу тога дана, око 3 сата по поноћи, полете католичко становништво у станове хугенота и почне их убијати. Са свију католичких цркава звонила су звона на буну и позиваху католике на сечу. Те ноћи изгибе у Паризу 2.000 хугенота, а када глас о том оде у унутрашњост Француске, погибе још 20.000 хугенота од необуздавних католика. Рим је ликовао, али они ужаси имађаху за последицу још 5 хугенотских ратова.

Један моменат таквог убиства представља и наша слика. —

Српска цртачка и сликарска школа у Београду. — Ова школа основана је 1895. г. и до сада је показала несумњив успех. У броју за овим доносимо одабраније радове неколиких ученићи овога завода, који је и под управом † Кирила Кутлика и под садашњом управом г. Р. Вукановића заслужан сваке пажње и помоћи. —

Коњаци (сликао Ф. Рубо). Француски сликар Рубо провео је доста времена у козачкој и черкеској средини, те је нарочито и познат са слика из њихова живота. Таква му је и ова слика што је доносимо у овом броју. Пред главним одредом козачким иду страже извиднице, јер је ратно доба и лако се може налетети на јачег непријатеља. И стражари и коњи извежбани су за такве послове.

Пред жетвом (сликао Левитан). — Жито је већ сазрело, те се сад очекују вредне радничке руке да га оберу. Лепоту тога доба представља и ова Левитанова слика која је данас у власништву галерије Трећаковскога у Москви. —

Јесење доба (сликао К. Е. Волков). — Већ су наступили први јесењи дани. Влага се већ јаче осећа, лишће опада са дрвета, а плодови се већ обрали. Али још нису ретки они дани за које се каже „леп јесењи дан." Такав један дан изабрао је и овај руски модерни сликар који и по избору предмета и по духовном садржају својих слика не одиче ван граница своје матушке Русије. Лепо име, које ужива међу њиховијим руским сликарима, стекао је једино као сликар руске средине, руског народа, јер је тако само и био у стању да у своје уметничке производе унесе и сву своју љубав и осећање према изабраним предметима. И како на његовим производима нема многих лица, и како су, без мало, пусте и празне, иначе је и он један од оних сликара који су разумели „тајанствену песму руских степа." —

Миса на Руднику (фотогр. снимио Д. Л. Ђокић). На планини Рудник има доста видних споменика његове некадашње јаче насељености. У низу тих остатака од старина находише и Ми са. То су остаци цркве што је јамачно подигоше рудари Саси, који беху католици. —

Планинска пред млекаром. — „Становништво дробњачко од давда се више бавило сточарством него и чим другим. Сама га је природа на то упућивала: доста ливаде, а доста планине са којом даље су могућности да се сточарство јако развије. Од снега живота само се овде највише држе и гаје. Који селак нема оваца, тај је сиромах, па жакар свега другог има. Богатство се оснива на броју оваца. Обичан је бројак оваца од 50—80 брава. Гајење оваца и рад око њих доста је прост, али ипак само се највише труда и рада полаже око њих." („Насеља српских земаља", уредио Др. Ј. Цвијић, стр. 464.). —

Косачи у Дробњаку. — „Косидба је један од најтежих радова сеоских. Који косач издржи 30—35 дана косидбе, тај се сматра као изванредан радник. Покошена трава — *отжом* не смеју дуго остати по ливади, да се не би пресушили. Плаисдба је женски рад. Отжом се сплаете у *завоје*, из завала се сено трна у *мањаче*. Пошто се навијаци мало слегну, трпају се на грану т. ј. у плашће. Плашће се за тим своди и трпа се у *сијено*. Свучено плашће на једном месту зове се *сводиша*. Да се сено уреди и на време сврши, потребно је доста радника, особито где има повише ливаде; с тога поједи сељаци најрадије косе на надницу или бутуре док косидба траје, а тако исто и плаштиће. Надница је косцу $5^1/_2$ до 7 гроша поред хране, а плаштиција 3 до 4. И косци и плаштиће су из самога села спремници сељаци." („Насеља српских земаља", уредио Др. Ј. Цвијић, стр. 470.). —

ХРОНИКА

Бактерије и кртолин плод

Ми смо навикли да сматрамо бактерије, те сићане главице од којих два милијона једва износе стоти део од килограма, као у свему шкодљива и опасна бића; међутим, оне нису само носиоци распадања, трулежи и болести, оне могу кадшто бити и од користи, као што следоче нека новија истраживања. Тако је н. пр. испитивањем бактерија што се налазе у оранци, утврђен повољан утицај њихов на успехе биљака; проналазак је узрок, зашто н. пр. ливада, на којој је дуже време сејана детелина, не потребује азотног ђубрета. Таква њива има у довољној количини азота, градива увек тако потребног за успевање усева, у облику подесном за усвајање. На жилицама детелине налазе се кврижице, које садрже у себи безброј нарочитих бактерија, способних да усвајају азот непосредно из ваздуха и да га претворе у једињења, која боље може да усвоје, што није случај са чистим азотом. Кад се оваке кврижице распадају, онда се земљиште само собом обогаћује азотом подесним за примање, и жетве буду тада обилатије. Ну, ко би рекао, да се пословању оних подземних бактерија има приписати и постанак кромпира или кртоле, те тако важне и распрострањене скробне хране, која је у неких народа, као Чеха, Ирада и Немаца, такође омиљена, да се на стотину начина готови, да је постала код многих неопходном потребом, уживањем, навиком! И то је доиста доказао, својим експериментима, ботаничар Bernard. Из његових огледа истиче, да су кртоле, та задебљања на подземну стаблу биљке Solanum tuberosum, производ једне врсте гљивица, која је назвата Fusarium solani и која непосредно може да утиче на кромпирову биљку. Ова се гљивица увек налази на здраву и нормалну кромпиру. Бернар је, целим низом свршених огледа, доказао ово: кад се кромпир одгаји у сакцији, чија је земља потпуно стери-

лисана и ослобођена од сваког трага Fusarium solani, бољка, истина, изникне, потера лишће и цветове, али се не појављују кртоле на доњим, подземним деловима њезина стабла, а то значи, да таква биљка није погодна за наше потребе. Према томе је присутност бактерије Fusarium solani неопходно потребна за производњу кртола на кромпировој биљци. Кад има поменутих сламица у изобиљу у земљи, онда се добијају биљке које не само што бујно напредују, достижући висину од 50—80 см. него садрже и многобројне кртоле, од којих су неке 8—10 см. дугачке. У земљишту, где нема Fusarium solani, могу, до душе, да расту кромпирове биљке, али ту неће бити кртола. Овим се зар може протумачити и чињеница што су прве културе кртоле често пута остајале неуспешне, кад је Solanum tuberosum, на наваливање Француске Дрица, пренесен из Америке у Европу, ради својих укусних кртола. Тада још не беше бактерије Fusarium solani у орницн наших њива. Само тамо, где се нови гост размножавао полагањем кртола, а не семеном из плода, могаху се појавити кртоле. То је отуда, што на здравим кртолама увек има поменутих сламица, које су се могле, заједно са својим домаћином, размножавати. Бернар се надао да ће својим огледима постићи и практичних резултата рационалнијег гајења кромпира, т. ј. он држи да ће, брижљивим, одабирањем помоћу Fusarium solani, моћи да добије врсте кромпира што веома рано сазревају.

Са овим огледима слажу се, у неколико, и Фехтингови (Vöchting), који је доказивао да су кртоле производ осењавања стабла кромпирове биљке. Истина, Фехтинг је добијао кртоласта задебљања (хипертрофије), нагомилавање скроба, и на надземном стаблу, коме је, осењавањем, одузимао светлост. По Фехтингу би, дакле, главни узрок образовања кртола био — одузимање светлости. Ну, кад се има на уму да светлост, по правилу, убија бактерије, а несташица светлости да онима годи, онда би и Фехтингова истраживања ишла у прилог Бернарову мишљењу о постанку кртола. И тако би се могло рећи, да бактерије, које с једне стране сеју смрт, распадање и трулеж, производе, с друге стране, храну, обиље, — живот!

П. М. И.

УМЕТНОСТ.

Младост, *драма у три чина, написао Макс Халбе, преведо с немачког Бож. Љубибратић. Приказано у Народном Позоришту пром шут 2. октобра о. г.*

Године 1893. изнео је Берлински „Residenz-Theater“ овај драмски новитет, који је Халбеа, по првом одушевљењу и критичара и гледалаца, стапио у један ред са Судерманом и Хауптманом. Како дотле Халбе није био члан ни једног књижевничког удружења т. ј. которије, похиташе „модерни“ да погрешку поправе, те га ставише у своје узоре и почеше се, тако рећи, клети његовим именом. Али када се прво одушевљење стишало, те када се почело хладније расуђивати, одређена је и права вредност ове драме која је, ето, дошла и на нашу бину. Разлог више за ово гостопримство нашла је наша Управа и у томе што се комад „јако допао у Паризу“ и што „ништа за ових последњих двадесет година у Немачкој није равно (!) успеху Младости!“

Писац је ово дело посветио својој младости којој пева:

Sag' mir das Wort, das so oft ich gehört...
Sing' mir das Lied, das dereinst mich bethört.
Lang, lang ist's her...

А ту реч треба да писцу попови а нама да каже драма „Младост“ (у оригиналу је дело означено као „Liebesdrama“). Ви који знате Шекспирова „Ромеа и Јулију“ или Брдјеову „Драгану“ (Позоришна Управа покушала је, из нама непознатих разлога, да у својој реклами једначи „Младост“ и „Драгану“) — замислите већ имате свој суд: видели сте колико је, према душевним побудама, оправдана љубав Ромеа и Јулије или Андреа и Маргарите и колико су логичне, неизбежне све последње њихове искрене, дубоке и као смрт јаке љубави. А Ханс и Аница? Светло љубави Ромеа и Јулије или Андреа и Маргарите узвишено је и трајно, а ово Ханса и Анице — осенчасто, трошљиво, који писац оправдава свим другим само не оним што драму чини правом драмом. Цела се драма одиграва у парохову дому, у ком Јакоп Шиморски, исповедник Аничин, иначе фанатичар и аскетска појава, стално говори о греху Аничине мајке, што га је учинила као девојка, и ради ког треба Аница да ступи у ред калуђерица. Њој се о том толико говорило и говори, да јој то без мало личи на часовник који је у соби, али чији се ударци, и ако он куца, не чују, управо као да га и нема. То јој је, дакле, постала обична појава, о којој и не води рачуна. Средина, дакле, треба да постане мотивација, а Аничина готовост на грех треба да је — атавистична! А пошто пролећно сунце буди сокове живота — није смело ни ово изостати! Цела се драма и почиње и свршава под зрацима пролећног сунца, које носи велики део „трагичне“ Аничине кривице. Драмско било, и ако се осети у појединим сценама, не траје кроз цео понад, и најмање онако како би то захтевала болест што се *Weltweh* зове.

Другим речима, општност оваког случаја (који иначе нису ретки) не може понудити *драмском* писцу оваквог материјал и оваке мотивације које су за драму пређо потребне, јер су и у Халбеовој драми најслабија лица Средина, Атавизам, Сунце — Stimmung. Лично Аничиног и Хансовог — нема. То су још деца, а грех им несвесан и драмски немотивисан.

Халбеова „Младост“ није једини пример за то. „Stimmung“, као споредно драмско средство, одлична је тековина новог дана, али као главна и претежна драмска суштина — убиство је жељеног доброг успеха. Због неповезаности у психолошким анализама, многи модерни драматичари толико злостављају ту лепу тековину, да већ постаје досадна.

Апсурдан завршетак Халбеове драме, недовољна мотивација кривице а, по свој прилици, и мода — повукоше и Халбеа на то поље (таква је и његова најбоља драма Mutter Erde).

Чудноват избор предмета, па и онај стих из посвете (Sing mir das Lied, das dereinst mich bethört) и ирло јаке лирске сцене између Ханса и Анице, — наводе на мисао, као да је такав грех младости иако и сам Халбе, на све што је доживео, природно је и уметнички представљено, а све оно што није било, а што му је потребно да би од тога догађаја могао израдити драму, — скроз је погрешно, лажно и натегнуто. Ко је гледао ову драму, може ирло

лако надвојити оба та елемента, јер док из једног бије непосредност, други је силом прицењиван и надовезиван. Или друкчије да кажемо: у овој драми вреде једино нека лирска места, а све оно друго што је требало да буде драма — није драма. За оно је најбољи доказ драмина катастрофа, која представља завршеност драмине архитектуре. Љубавнички грех између Ханса и Аниче нажалост се на јединствено драстичан начин у драми. Амандус, брат Аничин по мајци, кретен, деран животињског инстинкта и осветљивац — убија *случајно* Аницу место Ханса, кога иран и кога је хтео убити, *само за то што му Аница даје најболе залоге од свакога зла!!* Да ли ово *случајно* убиство није само за то што је и грех *случајан?* Али ко у драми рачуна са толиким случајностима, не може ни случајно написати добру драму, — на је није написао ни Макс Халбе.

Оволико о писцу и његовој драми, а сад неколико речи и о томе, како је то све изгледало на нашој позорници. Прилучен сам опет поновити: да се о подели улога не води скоро никакав рачун. Досадашњи новитети оне позоришне управе од реда су рђаво дељени! Ко је узрок томе, ја не знам, али да ово не вала, види и најобичнија позоришни посетиоци.

Што се режије тиче, требало би да Управа наће времена (јер изгледа да та за те послове нема), па да према одредбама пишченим види, шта је све редитељ сценио од декорација, костима, мебла и реквизита. Кад би се тако радило, не би у позиној соби била намоловина ова оргуља која би била довољна и за какву већу варошку цркву (у осталом, о овој оргуљи нека ни сложена у делу); исто тако не би ни клавир био у другој соби, јер писац са свим одређено вели: соба средње величине, која је мрким, простим застирама надвојена од салона што је *иза* ње. Зато је један од критичара, у једном дневном листу, и заметно опом чудном, немачкоме весељу: „кад Немци хоће да се весело, одлазе весељаци из друштва у другу собу, где свирају и певају.“ За онаке потребе најлакше је оправити редитеља, али, по мом уверењу, Управа је једини кривац, јер не коригује за времена редитеља рад.

О игри овога вечера нема се шта рећи. Неко несрећно декламовање као да је тога вечера заразило све суделоваче! А колико је то допринело комаду, не желим тумачити.

Превод је лак и правилан.

— К.

КЊИЖЕВНОСТ.

Одговор на рецензију о Спенсеровој делу „О васпитању моралном и телесном.“

Прочитао сам са задовољством у 8. бр. „Нове Искре“ ону кратку а симпатичну рецензију о моме преводу чувеног Спенсерова дела *„О васпитању“* и хвала Вам на пажњи како према делу тако и према самоме предмету који оно третира и који треба да нам је свима мио, а то је подизање подмлатка нашега или васпитање.

Али похваливши дело само по и превод његов, г. рецензент је изнео и једну замерку: што није преведено *с оригинала*, дакле с енглеског. „Погрешка је, вели он, *и то не мала*, што је ово дело превођено с француског превода.“ На онда наставља: „Крајње је време да таквих појава не буде више, јер српска књижевност има довољно радника који могу непосредно преводити на велики литература.“

С тога сматрам за дужност да на ову замерку јавно дам свога одговора.

Истина је, господине уредниче, с начелне или теоријске стране, мишљење г. рецензентово тачно, и ми треба тоже да тежимо, да се дела из великих књижевности преводе с оног језика, на којему су се и појавила. Али како стоји ствар с практичне стране, нарочито у овом специјалном случају, нека се види из онога. Скоро је пола века како се појавило оно знамените дело највећега модернога мислиоца енглеског и за то време оно је преведено на све европске и важније ваневропске језике и на тим језицима доживело по неколико издања. И за све то време Србија је једина узалуд чекала, да га ко преведе с оригинала. С тога пре две године предложим пок. Љуб. Недељу, да га он, као добар зналац енглеског језика, преведе за Књижевну Задругу, која се и онако ничим није одужила овој врсти књижевности; а ово би дело, и по једној садржини својој и по простом и јединственом начину излагања, било најподеснији за ово. Не спорећи важност делу самоме и његову подесност, Недељ се нпак изјасни неодлучно, јер прво рече, да није његова струка, а друго да он не воли да он нуди нешто Књижевној Задрузи, већ би волео, да она понуди њега. Ово сам саопштио и г. Др-у В. Бакшу као члану управног одбора Књижевне Задруге и молио га да поради на томе, да Књижевна Задруга уноли Др-а Недића за ово. Али Недић се ускоро разболе још теже, па на скоро и умре. Онда ја изгубим нпду, да ће нко узети и моји ускоро да преведе то дело како вала с оригинала. А по века чекања било је доста. С тога се поуздах у своје знање два језика: француског и немачкога, и одлучих се да га преведем ја. Зато набавим најновије — *једанаесто* — француско издање од 1902. године и отпочнем превод прво оних глава, које у нас нигде нису преведене и штампане. Мислио сам онако: ако је истина, да је Француз, који је преводио с енглеског, знао добро енглески, и ако је истина, да је и Немац, који је с енглеског преводио на немачки, знао енглески, а то је несумњиво: онда је истина и то, да ће у француске *мисли* наћи и у француском и у немачком, ако разумем та два језика. А то мени и јесте главно. Нити су мени главне речи појединс ни изрази појединп, већ *мисли читавог*; а њих ће наћи у оба превода. Онда ће ми још остати брига: да ове мисли искажем у што лакшем облику и што лепше језиком нашим и онда је циљ постигнут. И кад сам на чланцима, који у нас никако нису превођени, увидео, да ствар иде лако, ја сам куражирао да преведем и остале. А тиме је било преведено и цело дело.

Ето тако је, господине уредниче, текла ова ствар. Сад држим, да ви само било питање: јесам ли ја у овоме успео? Јесам ли тачно схватио мисли пишчеве и јесам ли их лепо изнео на српском језику? А о томе баш Ваш штовани рецензепат г. С. ни речи није рекао, и ако од срца препоручује дело српским читаоцима.

Што се тиче оних места, што сам их ја назвао у једном преводу а у другоме их није било, ја сам далеко од тога да, као г. рецензепат, мислим да су то „умеци преводиочеви“; него мислим, да су то, много пре, штампарске омашке, какве су и мени хтеле да се покраду, а

једна ми се покрушна и потркала (на стр. 128), те сам је нанео у исправкама. С тога и мислим, да она не могу бити никакав поуздан доказ, да би сваки превод с оригинала био бољи.

Толико сам сматрао за потребно да одговорим на поменуту замерку г. рецензентову, не толико да побијам уваженост њену, колико да изнесем мотиве, који су мене покретали те да ово најпопуларније и најзнаменитије дело о васпитању дајем преведем са — неоригинала.

8. сент. 1903. год.

Београд Ј. Миодраговић.

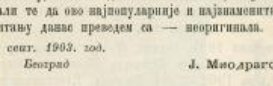

* Новелу „На недрој обали“ превео је са пољског језика Јосип Холубек и засебно штампао у Новом Саду. Књига је цена 80 потура. —

* „Педагошки преглед“ штампао је као први свезак своје омладинске књижнице: „Три приче за омладину“ од Рад. М. Домановића. Приче су: Божје суде, Слава и Једна једном! — Цена није означена.

* Изашла је из штампе књига „Престоничка писма.“ У њој су два педагошка писма М. Миловановића. Приход је намењен Општередничком друштву за помоћ у болести, изнемоглости и смрти. Књига је штампана у Београду (штампарија Ч. Стевановића) и цена је 40 пара или хелера. Учитељима и Ђацима у пола цене. —

* Из „Новог Србобрана“ прештампан је чланак „Стара Србија и Маћедонија.“ Књижици је додата и географска карта ових земаља. Цена је 30 потура. —

* Већ је пуштена у продају књига „Солидарност“ коју је написао Леон Буржеа. Ово дело, у ком је изражена теорија о здруженом раду и солидарности, издао је Клуб Радикалне Великошколске Омладине. Цена је 1 динар. Књижарина 30%. Продаје се у Београду слати Штампарији Савића и компаније (Београд). —

* У Београду је почео излазити нов часопис „Два света“. У позиву се вели: „То ће бити, у неку руку, класик тајанственог света из царства духова. — Излазиће двапут месечно, сваког 15. и 30., у величини од два до два и по, а ако буде могућности, и до три штампана табака, на лепој сатинираној хартији. Претплата стаје за 3 месеца — 3 динара. Уредник Л. Ковачић (Београд, Молерова улица, бр. 3.).“ —

* Од 22. о. м. почео је поново излазити „Српски Пијемонт.“ Сада излази сваког дана. Овај лист заступа идеју економне независности Србије, а нарочито еманциповане од Аустро-Угарске. У програм је унесено и кретање српске политике ван граница, у колико је то у вези са уједињењем Срнства. Листу је годишња цена 16 дин. —

* Друштво за ширење просвете у Галицији, украјинска „Просвета“, имало је прошле године 8000 чланова, 21 пододбор и 1193 читаонице; а староруско друштво „Михаило Качковски“ имало је 8200 чланова, 19 пододбора и 943 читаонице. Ово је друштво штампало у прошлој години 12 књига популарног штива, у 100.000 примерака. Оба се друштва међусобно такмиче, те на тај начин најбоље и користе свом народу. —

* Крајем прошлог месеца био је први састанак Српског Девојачког Кола (Панчево), на ком је парох Д. Радуловић говорио о развитку српске књижевности, о језику српском, о подели књижевности, о правцима старе српске књижевности, о појединим њеним представницима и о ћирилском писму. — Леп успех и за остала српска места. —

* Српска омладина у Земуну основала је овог месеца Српску Библиотеку. Новчане прилоге и поклоне у књигама шаља слати према горњој адреси. —

* Установа Србија почела је доносити из књиге В. Мантегаце „Macedonia“ уломке: „Решење Маћедонског питања.“ Садржај је овог уломка: Државни удар. — Тамновање Мурата V. — Јилдиз-Кошка. — Абд-ул-Хамид II. — Ноћи султанове. — Осман паша. — Корупција у Јилдиз-Кошки. — Апсолутна власт. — Смешна поморска демонстрација. — Status quo. — Неначна политика на Оријенту. — Београдска железница. — На четири дана од Бомбаја. — Аустријско-немачка пропаганда. — Вилхелм II и Абд-ул-Хамид II. — Бомбе у Солуну. — Србија и Бугарска. — Панславизам и Пангермнизам. —

* У Загребу је почео излазити од 3. о. м. народни лист „Српско Коло“. Издаје га Друштво „Српско Коло“, уређује га уредништво „Србобрана“ а одговорни је уредник Буде Будисављевић. — „Српско Коло“ излази сваког другог петка у месецу, цена му је 2.40 кр. годишње за Аустро-Угарску, а за друге земље 4 крune. — О програму листа уредништво овако пише: „Казиваћемо народу, колико нас Срба има, где све живимо и у којим земљама. Учићемо га зашто је Србин и зашто треба да буде. Казиваћемо му, ко су му браћа и близ и далеко. Казиваћемо о нашим старим, још онда кад смо царевали, на све до данас. Причаћемо, какви су били наши стари, шта су трпјели и подносили, како су се отимали и бранили, шта су добро радили, а шта нису. Учићемо народ, шта треба да ради у општини, у котару, у жупанији, упознаваћемо га са законима и наредбама, казаћемо му која су његова права и дужности. Рећи ћемо му и то, шта треба да ради као члан цркве, јер и ту има својих права. Писаћемо му о томе, како треба да пази и чува здравље и своје и дјеце своје, јер је зло велико, погибља готова, ако Срби не буду имали здраа и јак подмладак. Доносићемо цјесме и приповиједке народне, јер се и из њих може много научити, осоколити и оснажити у тешком животу данашњем. Осим тога говорићемо, шта се збива по свијету оно нас и даље од нас.“ —

При број заслужан је свако хвале, а имена покретача овог посла јамче да ће и остали бити такви. Пријатељи „Нове Искре“ задужиће нас, ако овај лист буду препоручивали нашим општинама и сеоцима. —

* Готова је XX књига (за 1902. г.) „Статистике спољашње трговине Краљевине Србије.“ Садржај је: I Увод. II Табеларни део са општим прегледима увозне, извозне и превозне трговине. III. Специјални део са прегледима увозне, извозне и превозне трговине, по количинама и вредности и IV Преглед царинских прихода и расхода. — Цена је 10 динара. —

* Милан Касумовић, учитељ језика у оставци, штампа на немачком и српском језику свој рад „Зимски посиоци културе у Босни и Херцеговини.“ Књиги ће цена бити 4 дин. (крune), а претплату треба слати штампарији Д. Димитријевића (Београд). —

* 16. о. м. држао је у Великој Школи Др. Стаповје Стаојевић своје приступно предавање: „О задацима српске историјографије.“ —

* 19. о. м. одржан је у Београду претходан збор српских лекара и природњака, на ком је извршена организација и подела Првог српског конгреса лекара и природњака. Конгрес ће се сазвати за 1904. г.

* Прота Алекса Илић одштампао је из „Дневног Листа" своје белешке: „Ивандански атентат и његове жртве." Књига има 5. штампаних табака а кошта 50. пара дин. Поручбине прима писац. —

* Вредни књижар Београдски — С. Б. Цвијановић издао је низ поштанских карата са сликама наших књижевника: Доситија, Вука, Ђ. Ненадовића, Зиаја, Лазе Костића, Лазе Лазаревића, Љ. Недића, С. Матавуља, Војислава Илића и Јанка Веселиновића. — Цена је сваког дописница 0.20 дин. Израда је врло добра и за то искрено препоручујемо ту нову збирку. —

* Епископ Задарски Д-р Никодим Милаш, поводом предавања проф. Делића (Берлин) „Babel und Bibel," издао је полемичан спис (8°, стр. 63.) „Ex oriente lux." —

* Из „Финансијског Прегледа" засебно је одштампана, у преводу В. Зделара, расправа Д-р. Ф. Хилгелмана „Обезбеђење стоке" Цена је књизи 1 динар. —

* Вукадин С. Ђорђевић, свршени академски студент, штампао је историјску расправу за науку народа: „Односи између Србије и Русије." Цена је књизи 1 динар.

* У Београду је почео излазити нов лист „Пошта и телеграф", орган Поштанско-телеграфског удружења. Лист излази 1. и 15. дана сваког месеца у свескама од 2—4 табака. Годишња је цена: за Србију 12 динара, а за иностранство 20 круна (франака). Лист уређује редакциони одбор а одговорни је уредник Бранислав Ђ. Будић. —

* Ј. Јелисавчић израдио је по неколиким француским писцима и штампао књигу „Полиција у Паризу." Ова се књига може добити у штампарији Андре Јовановића (Краљ-Миланова ул. бр. 22) по цену 1 дин.

М. Милановић: *Колубер*. Сијек. Цијена пот. 50. пара дин. Сарајево, 1903. Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића. Издање књижарнице Михајла Милановића у Сарајеву. — М. 8°, стр. 77.

Мала Библиотека. Број XIV, година V, 1903. Максим Горки: *Челкаш*, с руског превео Ник. Николајевић. Цијена 30 потура — (40 пара дин.). У Мостару, издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. — 16°, стр. 83.

Прте из војног живота Руса, написао Рад. Петровић-Ракота, пореник. Београд, штампарија Андре Јовановића, Краљ. Милана ул. бр. 22, 1903. г. — 8°, стр. 21. Цена 30 пара дин.

Основана 1895. године. *Извештај Српске цртачке и сликарске школе у Београду* (Капетан Мишина ул. број 13.) за 1902 - 3 год. Београд, Електрична штампарија С. Хоровица — Цар Урошева улица бр. 5. 1903. — 8°, стр. 21.

Радови Рудера Јосипа Бошковића на пољу песничком, филозофском и егзактним наукама, од Косте Стојановића. Прештампано из „Просветног Гласника". У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8,° стр. 95. Цена 1.50 дин.

Јосиф Панчић као педагог. Написао Милан Шевић. Прештампано из „Извештаја гимназије Јосипа Панчића за школску 1902 - 3 годину." Београд, штампарија Д. Димитријевића, 1903. — В. 8°, стр. 23.

Вучко Пећанац: *Carmina selecta*. Сарајево, 1903, Прва српска штампарија Ристе Ј. Савића. — 8°, стр. 48. Цијена 50 хелера.

Историјска песмарица за учењике III и IV разреда основ. школа, приређено по новом наставном плану Мих. Јовић, учитељ. Београд, издање књижаре В. Валожића, 1903. Штампа С. Хоровица. — 8°, стр. 88. Цена 0.60 дин.

Рад, српски народни велики календар са савременим сликама, за годину 1904. која је преступна и има 366 дана. Година четврта. Издање „Рада" дионичарског друштва за издавање српских књига и повина у Руми. У Руми, штампарија Ђорђа Петровића, 1903. — 4° стр. 106. — Цена 70 потура (0.85 дин.). —

Песме Бранислава Лукића. Издали Срби другови његови. У Сомбору, 1903. Српска штампарија Вазд. П. Бајића. — 8,° стр. 42. Цена 50 филера.

Општа историја, израдио Л. Зрнић. Средњи век. Београд, штампарија код „Просвете" С. Хоровица, 1903. — В. 8°, стр. 214. Цена 3 динара.

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђурковић, (наставак).

Мати, мати! песма Данице Ј. Илићеве.

Велика срећа, домаћа слика, од Доде Данчо.

Њој, песма Вел. Ј. Рајића.

Алкеста, античка драма у три чина, са пролозом, по Еврипиду прерадио Ж. Риволе.

О колосеуму, песма М. П.

Шта нам прича наше, српско небо? од проф. Јеленка Михајловића.

Песма, написао Dis.

Руско сликарство у XIX веку, уломак из дела Рихарда Мутера (свршетак).

Листићи: Амајлије (из туђег извора), превео О. — Искључени лицем, од М. М. Ускоковића. — Махине, Е. Ритоа, с мађарског превео В. П.

Генералова кћи, роман, написао И. Н. Потапенко (наставак).

Уз ове слике.

Хроника (Наука, Уметност, Књижевност, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: Јоца Савић. — Вартоломејска ноћ. — Сликарска школа. — Козаци. — Пред жетвом. — Јесењи дан. — Миса на руднику. — Плашење пред алекаром. — Косачи у Дробњаку.

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8.

Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 11. Београд, новембра 1903. год. Година V.

С пролећа

— МИЛОШ П. ЂИРЂОВИЋ —

(7)

XI.

Била је двоје сама, потпуно сама. Последња спона, што је њен живот са Митром још спајала, била је прекинута. Сад је и од ње била ослобођена. Јер и нехотице, милујући дете своје, она беше принуђена да мисли на далекога оца, који се у широком свету, Бог зна где, беше изгубио. Али већ први тренуци, кад свест поново дође, она осети сву празнину новога положаја, сву горчину тешких, дугих часова самоће и усамљености. За живота детињег ипак је било некога ту, коме је она могла отворити сву бедну душу своју, на кога су се односиле све топле речи милоште и љубави напуштене мајке. У последње доба она се беше у неколико измирила са својом судбином; несрећи се крила не могу подсећи и под њеним сталним утицајем човек најзад успе да приклони своју главу и мирно узме све оно што му преме и прилике донесу. И најмекше и најосетљивије срце отврдне временом под теретом невољних дана.

Али сирћу детињем све се беше поново измешало. Друга и нова опасност била је опет на месту: мир душевни и снага отпору, које она са тако тешком муком беше задобила, поново је остављше и она се сад нађе у положају, чије су невоље покадшто прелазиле границе човечје издржљивости. Она се већ једном налазила у овоме положају: онда над је њена љубав заузела онај тако неочекивани и несрећни обрт. Сад та опасност поново дође. У жалосној осами пуној јада и тешке опет и са снагом избија силни нагон мислима својим лутати, јадиковати и тужити. Сад пак нађе ова опасност преко слабе жене, чија је душа била са свим уморна, огорчена и потпуно у очајању. Само док је онда насмејано лице детиње било у стању да јој мрачни поглед разведри и тужно лице разгали, морало је сада све пасти на њену главу, која уморна идући за током немирних мисли све се више подавала утицају несреће своје.

Сва та промена на њој није могла остати неопажена ни чика ни Марти. И док се Марта свом снагом своја болећивога срца трудила, да јој убитачне мисли одврати од последњих догађаја, дотле би чика махиту само главом, не знајући ни сам шта на све то вала рећи, а још мање предузети. Зило је да тако не сме остати, на ипак, док се његова ситна глава бавила тиме, на који ће начин све то другчије окренути, дан је пролазио за даном и у целој ствари није се могла приметити никаква измена.

„Страх не је за њу!“ рече му Марта једнога дана дошавши од Цале. „Тако не иде више. Ни речи ни савети овде не помажу. Говорим јој сваки у Бога дан, а она или ће отворити уста или не. Не можеш јој више ни гласа чути. Ах, Господе наш, како не тиште несрећа њена као моје рођено да је.“

„То је оно што и ја не разумем“, одговори Микица. „Родило се, па ће и умрети. Господња је воља то, и према њој ми смо сви само ситни црви. Али верујући, она нема повода да толико јадује.“

Марта га погледа питајући.

„Зар није тако? — Опрости ми, Господе, што овако стар грешим душе своје, али шта би било од онога срца! Било је дете нежно, али године пролазе, и младост би знала најзад ко је и шта је. И онда, куда би? — Да свет и на њега пружи и укаже прстом као што је и на матер викао? Можда би једнога дана дочекала још да се и оно на њу баци последњим каменом. Верујући ми, много је боље и за њу и за њега што се све тако свршило. Тешко је, истина, али шта се на свету не преболи? —

Изгуби мајка јединца сина, па се неверна уста опет насмеју.“

„И данас је била тамо. Не може дан прођи, а да се гробља не дотакне. Све је искитила цвећем. Онамад је однела велики бокор беле зимске руже.“

„Да ли ће то за њу бити добро да непрестано на то мислиш? Мени се чини, да одлазећи тако она само старе ране поново позлеђује.“

„Говорила сам и ја, али је на тоне и остало. Видим пак, да је у неколико разгали, над почнемо говор о детету. Понекад ми целога дана говори само о њему. „Видиш ли, дадо, каже ми, до сада би мој Ранкић већ проходао. Можда би већ почео и тепати. Ах, Боже велики, за цело би сада чула и праву слатку реч..... Али нема, нема!.... Он је сада горе међу анђелчићима. Тамо се за цело неће знати зато, што није имао оца....“ И онда ми под сузама стане показивати шта је све за њега наспремала: и кошуљице и чарапице и бенкице..... Сад све то тако стоји празно и пусто...“

„Боље би учинила, над би то коме поклонила. Онако ће је све то само опоминати и њој бити тоже и неспокојније.“

„Рекох јој и ја, али она вели да јој је то једина утеха.“

„Нека има бар штогод“, одговори Микица. —

Око смрти детиње Рајко се и сам беше навикао тамо; сандук беше сам направио и донео. Али од тога времена он није силазио доле до села, једно због свога посла, који се овога пута беше нагомилао више него иначе, а друго хтео је остаивати самој себи. Било му је тешко гледати ону безграничну тугу у њеним очима. Знао је, како сузе тешко падају на његову душу. Најзад мислио је да је ту Марта са чиком и да су они за такве ствари много искуснији и подеснији.

Али ју чика једнога дана рече: „Зашто не сратиш и нама? Изгубио си се, као да си у воду пропао. — Знам да и тамо код ње није све у реду. Од како оног детета нестаде и она је престала да живи. Пре си је бар могао видети насмејану и чути глас са њених устију. Она много страда. Сви смо се поплашили. Ни Марта не зна шта ће с њом отпочети....“

И он оде, и како је кисело, да ће његово присуство још најмање помоћи.

Затече је дома сану украј огњишта. Седела је непомична на ниској столици наслоњивши главу на длланове. Ко зна, од када је тако седела.

Лице јој једва могао сагледати испод црне жалне махране. Било је потпуно бледо и бледоћа њезина још јаче је одударала од црнине на њој. Испод очију видели се велики, модри колути, а испод дугих трепавица тупо је гледало укочив, оловни поглед, који се и на њему заустави тако потпуно без израза.

Он јој се лагано приближи. Отопљени снег са његових ногу остављао је за собом траг на земљи.

„Цало!“

Она подиже у неколико главу, али и даље оста тако непомично и на столици седећи. Рајко се спусти на другу столицу покрај ње. Жара од пламена удари му у лице и он се одмаха даље од огњишта.

„Цало!“ понови он.

Она подиже главу и дуго га погледа угашеним, мртвим очима. Сенка нека прелете преко њезина лица.

„За име божје, дођи к себи!“

Она промрља нешто неразговетно, више за сану себе, и окрете поглед у празнину. Као да је одсев смрти лежао на оном бледом и од страдања чисто окамењеном лицу.

„Не могу, Рајко!“ рече и не погледавши га. „Боли!“

Он не могаше ништа одговорити.

„Њега нема више... и ја не могу даље...“

Глас јој је звонио понизно и слабо, на ипак у срце продирући као дуги, бесконачни узвик.

Неколико тренутака прође. Рајко хтеде нешто рећи, али у грлу осети нешто рапаво, сухо; језик му тежак и он га једва могаше покренути. Нека неодређена жалост увукла се у његову душу: тамно очајање, које у повадњини сваке човечје љубави бди, пробуди се у њему. Умореност њена преносила се и на њега самог; она је још јаче притискивала тешке, непретпне мисли његова мозга.

„Сузе и опет сузе....“ отпоче тихо, лагано, као да га је страх било и од самих речи... „Целога живота плачи, али бола са душе не исплака; он је ту још и уједа као со на рани кривој.... Ах, Господе наш велики, зашто бар и мене не узмеш једном? Зар тако горе нема места и моме спасу?... Шта ћу ја овде? Мога детета нема више, и ја живим још...“ Она погури још више главом. На слабој светлости сијтавао се велики, сивкни и врачки лик... „Тамо доле покрај најина гроба спава сад и мој Ранкић..... можда је најина душа са њим; она бди над њим и она га чува, кад ја то овде нисам умела... Јест, јест, не би њега онда нестало, само да сам ја пазила; гледала сам више себе и своју невољу него њега самог. Зато је и казна одмах дошла... Само и та, Боже, не делиш праведу велику... Зашто и мене нисн узео са њим?.... Где може дете нејако без најмиле своје?... Је ли, Рајко, и то је истина? — Сва деца невина одлазе у рај...“

Рајко махну главом у повлад.

„Знала сам ја то!... Како ли тек мора бити лепо тамо!... Куд год се окренеш, све само цвеће; леје од љубичице, мајкине душице и каранфила; на бокори од руже, главе од божура.... Све тако једно до другога.... Једва да можеш прођи, да на цвеће не станеш... Па онда тице, све лепе, шарене, са позлаћеним перјем, рајске тице.... Оне певају тако слатко и глас им се губи у хирнсу цвећа... А туда пролазе као шарени лептири невина деца; она су сад сви анђелчићи; тамо је и мој Ранкић, међу њима; тамо је његова жиа, невина душица....“

Главу беше спустила до самих колена. Из мртвих, растројених очију лако су се одвајале тешке бледе сузе. Није то било више потресно јецање у наручју друга и пријатеља, нити пак на топлим мајчиним грудма да се

F. Wobring

Beata

тешки бол неплаче. Не, ове велике и тешке сузе што су се тако лагано и без једног јединог јаука, без једног јединог гласнијег звука, спуштале низ тамне образе, као да су биле сузе што њу саму оплакују, тако саму и остављену, тако презрену и унижену, сузе које оплакују њену тако рано на смрт осуђену младост. И подигавши главу, њен поглед није гледао више право и мирно: био је потпуно растројен, без израза, поглед јадника, који о себи ништа више није знао.

Рајко се опамети. У њему самом као да пренуше сила животна и он не нађаше више снаге да бол свој прикрије. И велики, снажни човек паде покрај ње саме и заједа дуго, силно као дете какво.

Тако плакаху обадвоје дуго, дуго.

А кад свест поново дође и бол се под сузама утиша, они се зачуђени и као питајући погледаше.

То није био више он, то није била више она... То беху два са свим нова створења, стопљена уједно својом неволом; везана заједничким јадом родоваци се једно другоме.

XII.

У сумрак једнога од последњих фебруарских дана седела је Цала покрај високе ватре у пространој полумрачној кући. У овом кратком међувремену од последњих догађаја не беше се ништа значније догодило што би изазвало на какву промену. Што се ње лично тицало, последње време било је за њу тако обилно догађајима; у њеном срцу беше завладао најзад такав мир од равнодушности према свему, те страсна, немирна душа њена није марила више никаквих измена. Живот њен нико је у последње доба толико несрећних тренутака, да јој се стас и пре времена и нехотице беше погнуо, а црта јада и бола око њених устију беше постала још грубља и снажнија. Али са Митром ствар није стајала тако: он се беше у село поново вратио. Са страхом у души, са зебњом у срцу очекивала је Цала дан, кад ће он прекорачити праг кући, јер да ће он и к њој доћи, то је осећала у целом своме бићу.

Глас тај прво јој Марта донесе. Њој је, вели, чика о томе причао, који је Митра последњих дана непрестано виђао тамо у кавани између неколико последњих пијанаца. Нико није знао, од куда је дошао и шта је најзад овде поново хтео, где је једном за свагда све своје добро сахранио. Рада се није хтео никако прихватити, али је за то непрестано пио. Али дуге пијаничке ноћи и пуст и раскалашан живот као да су и на њему саиоме били оставили јачих трагова. Глас му је звонио тако пусто и промукло као да долазе звуци од старога, напуклога звона, а цело му је држање било тако непоуздано и немирно, по готову плашљиво.

Све је то чика испричао Марти. Само јој је једно пропало, како та је једне вечери упитао, шта тражи он поново овде и чему ће га одвести такав распусни живот, онда му је Митар мутних очију и својим пропивеним гласом опоро одговорио: да се то њега — чике — баш понајмање тиче.

Време на пољу било је мокро и суровo, сиво и мрачно. Велике и влажне снежне пахуљице, пуне мокре студени, претварале би се одмах у течност, чим би земљу додирнуле и на влажној, водом сувише натопљеној земљи стварала се лака, жутњава скрама од воде, блата и сњежице. А хладан, дошли ветар снажно је замахивао, ударајући о тешка растова врата и мрачне прозоре, провлачно се кроз узани, почађали димњак до самог шпорта, пргот огњишта, на поле је још ватра светлуцала. Онда би још јаче одсечене ситне варинице, снежних пахуљица пестајало је у млаком пепелу и ватра би отпочела још снажније да светлуца, тихо пропорећи и ујећи као стари мачак и простирући око себе неко нејасно, полузакамуљано задовољство од светлости и топлоте.

Цала беше испратила Марту и сад је седела сама покрај жутњавога пламена. Дутачко претено у њеној руци све се више омотавало дебелим, тежиљавим концем, пуштајући при сваком окретају нејасне, равномерне звуке. На пољу је ветар дувао све јаче, мрак се лагано и постепено навијао изнад мокре земље, и онде у кући пријатно је горела велика топла ватра и лако се повијало блудећи, жућкасти пламен.

Врата се од једном брзо отворише и на прагу се указа високи, нешто погнути стас Митров. На бледом и слабом пламену његово је лице изгледало још жуће и мршавије. Само што су црне, дубоко упале очи имале неки чудни, необични сјај.

Цала оста нема и непомична.

„Цало!“

У кући беше таква тишина, да се јасно могло чути, како ветар поново залети о прозор мокру снежну пахуљицу.

„Цало, чујеш ли?“

Она и даље ћуташе.

„Цало, ако ме не чујеш, ја и сам не знам шта ће бити!“ Као да се у његову у неколико преплашеном тону нпак могла претва разумети.

„Шта ће бити?“ упита Цала и окрете се право према њему.

Он је стајао тако близу покрај ње, да му је по готову могла чути испрекидани и узнемирени дисај. Мокра коса беше се слепила са мршавим лицем и изгледала је као коса убијеногa, тако нечиста и влажна.

„И сам не знам. Али ће се догодити така несрећа, нени, теби, обома нама! Разумеш ли?“

Отара и притајена мржња букну свом снагом.

„Као да се и што горе може десити од моје сраноте! Као да и сам не знам, ко сам и шта сам?!.. Иди, иди, несрећниче!...“

Она окрете главу од њега.

„А ако ја нећу?“

„Ти мораш!“

„Па ако и поред свега тога ја останем?“

И у трепутку он је стајао покрај ње, држећи је као клештима чврсто за руку.

„Рђо!...“ баци му она усред лица, гледајући му право у мутне, закрвављене очи.

Он рикну као звер рањена. Њему, њему то, што до сад нико не сиеде! И из њених устију!...

На се поново нагне на њу, стежући све јаче њене мршаве руке и трешући је тамо амо као трску лаку. И закрвављених, бесних очију он једва што проговори:

„Поновн само!... Поновн!...“

А она гледајући право у њега, стално и непомично, опет му баци у лице: „Рђо!...“

Уби га сталност њена и онај грозни, оштри поглед што му се у само срце зари. Слаб, саломљен, без снаге да нападне, он се спусти на столицу покрај ватре и блесасто, тупо загледа се у жуте пламичке.

Мрак на њиву беше се у велико спустио. Велика мрачна кућа, осветљена само у ономе делу око огњишта, наглелала је још већа и тајанственија. Пламен на ватри треперио је као сенка каква и осветљавао Митрову погнуту главу и Цалино иршаво лице, које беше бледо као посак. У овоме трепутку она се не усуди да га погледа. Али у својни очима она је осећала ватру као у највећој грозници, а у грлу је нешто тако стезало и гушило, да је једва могла дисати. И осећајући његову близину покрај себе, у њој се порађала нисао чудна и сурова, да једним ударцем здроби ону мокру главу, ово пропивено жуто лице, да му се у очи насмеје дивље, страшно, без милости и саосећања.

„Све је, дакле, пропало?“ упита он након дужег ћутања.

Она му остаде дужна одговора.

„Ах, Господе мој!“ простења Митар тешко, загушљиво. Осећао је како му је у грлу сухо и рапаво. „Како је тешко то, ужасно тешко!.... Цало, реци само зар за њене нема више твога гласа?...“

Она га погледа презриво и смагну раменима. Још више срдито ју је онај покорни, чисто молећи тон његова гласа.

„Ништо?“ упита га. „Хоћу ли да ти говорим, како је црна душа моја? Видиш ли гар овај — још је горе на моме срцу... Живот си мој згазио као прва последњега, узео си све што је моје било, и док је твоја воља била, задовољавао си се тиме, а после?... гурнуо си и одбацио, без срца и душе. Шта хоћеш сад од мене?.... Сруд у округ онде све је згариште само. Ништо претворити сад по његову пешељу и тражити што је негда било. И последња веза што нас је спајала, прекинула се божјом волом... Иди, иди, и не тражи ништа више од мене. Чујеш ли?... Ништа!...“

„Некада си друкчије говорила и творила.“

Она се јетко осмехну.

„Некада?...“

„Јест, некада! Или зар је твоја несрећа могла збрисати и оно што је било тако топло и мило?... Зар се сећаш више? Ни онога заједничкога живота у граду?.... Управо као и сада! На њиву је дувао хладан ветар и снег завејавао у окна и врата, а ми смо седели тако сами у срећи својој....“

„Онда су била друга времена....“

„Од милости ти ниси могла ни речи проговорити. Провлачила си своје мене прсте кроз моју гарон упрљану косу, гледајући ме тако топло и благо, а у мисли твојој само као да је моја душа седела и као да је у срцу твоме молитва сама за мене била....“

Он јој говораше тихо, лагано, реч по реч, гледајући непрестано у бледи пламен.

„Јест, јест, али је и Митар био онда Бог мој, кога сам ја више волела него душу своју. Нашто да ти говорим сада?... И сам знаш, како сам као махнита трчала, само кад чујем кораке твоје. С тобом било је све пуно

Е. Бено Породица

на мојој души и ја не знађах за срам и стид који нанесох и себи и матери својој.... Доста је било само, да рука твоја прође преко моје главе и да чујем глас твој, па да онда све заборавим. Живела сам за тебе и милошту твоју; моја се душа око тебе вила, а срце се само за тебе Богу молило.... Никам хтела чути ни за свет ни за луде. Ти си био свет у коме је моја душа живела, у коме се она одмарала, у коме је њој било тако топло и слатко као негда на мајчину крилу.... И ја не знам, да ли је онда штогод било што ја за тебе не бих учинила.... Али пламен се сада утишао и ватра је престала да гори....“

„Али у њеном пепелу жар још траје.“

„Не; и он је утрнуо. Покрила га је студен мрачних и непољних дана....“

„На свету ништа не постоји, што се може заборавити и опростити.“

„Може бити; само што ја не мислим тако. Јеси ли видео звер рањену како угине, кад јој се хладноћа у

срце увуче. Ти си учинио још горе; сам си јој жиле посекао и узео сву снагу, од врха до корена."

„Зато сам опет овде да поправим што је рђаво било. Истина је, ти си патила, али и ја сам знао шта значи јад на души; дошла си патрат могнуте главе под сramом и стидом, ја сам лутао као последњи, одбачен, без мира и спокојства.... Од куда је дошло и како?... Неко ја не питам! Ја и сам не знам. Лудачка грозница беше обузела моју главу и ја писам могао другчије. Отимао сам се и бранио као давленик какав, али сам морао пасти. Нешто пусто, лудо, дивље гонило ме је напред; куда — пут се није видео, ја сам га још мање знао. — Кад сам поново дошао к себи, било је поздно. Лутао сам онда као створ последњи; писам знао где ћу окрнути, а где осканути — све ми је било право. Невоља моја гонила ме је од села до села, од града до града. Као бродолокај какав хватао сам се снега: и ниђа и последњих људи. У души мојој, затвореној под јадом и грозом од сама себе, стварала се жеља да слонијем, да убијем све штогод под руку дође. Ишо сам као последњи..... Ах, Господе мој! Ту сам хтео заборавити грех свој, ту сам хтео утопити савест своју. И онда су напазили тешки, мучни дани. У мени се стварала жеља, да главу своју ударим о најтврђи камен, да легнем у прах и пепео и из свега гласа завапим и на Бога и на људе, на судбину и несрећну душу своју, која није мира знала.... И ето јој сада! Није се могло даље! У глави тако ври и гори као у котлу усијаном, а срце ми пиштн и кука над несрећом и мојом и твојом.... Ах, створитељу наш небесни! Писам могао помислити, да човек може толико страдати, а при том нпак живети.... Цало, тако ти душе твоје, погледај; не крији погледа свога од мене! Јер онда као да ми се сунце поново роди, над у очи твоје погледам.... Сад знам. Моја је душа поново устала; они само за тобом жуди и око тебе се вије као год мајка око одра свога мртвога сина. Не одбацуј је, Цало, јер душе ми..... Опрости све зло што ти учиних и пружи опет руку. А ја ти се кунем крстом и спасом душе своје, да те више никада нећу оставити...."

„Ах, Ћути, Ћути! То ништа неће помоћи!"

„О, веруј ми, Цало, веруј!"

„Зашто и да не верујем?! Али сад чуј и ти, Митре!.... Истина је што ћу ти рећи, као што пред Богом стојим. Нека је и све тако као што кажеш. Мени је данас све тако право; зашто не бих и твојим речима веровала? Можда је твоја љубав још силна и јака; али шта је са мном? Ти си својим рођеним рукама угушио; она је мртвац још од када и никакве је речи и наде не могу пробудити."

„Али ја хоћу! Разумеш ли, те мора бити!... За тобом само јауче моја душа, за тобом је жедно моје срце. Никада у то писам више веровао него данас."

Он је својом руком хтеде обгрлити и привући к себи. Али му она руку снажно одгурну.

„Митре, нека буде последње!.. Све је узалуд. Можеш своју љубав поново оживљавати, стотину јој лепих речи рећи, можеш је у сналу облачити и златом крупписати: ја ћу је ипак одбацити као нечистоћу последњу. Разумеш ли!... Ни једне капи крви, ни једне жилице није више у мени што би тебе хтела; ни једнога кутића у души, да зажуди за твојим именом. Кад бих знала да ти тело под губом пати и да је једна једина реч моја довољна да ти буде спасење, ја је не бих изустила... Тако, сад си чуо сне!... Иди, иди са мога пута, да те очи моје више никад не угледају"....

Он беше још блеђи од платна на њеној кошуљи и дрхташе у самим удовима. Глас му је био потпуно промукао, једва се могаше распознати и он подиже руке златајући њима кроз ваздух као какан полудели.

„Реци, реци, волиш ли кога?"

„А кад би то било?"

Он је погледа укочено, великих, исколачених очију.

„Реци још једном само!"

„Па добро: волим!"

У једном скоку он се створи крај ње и стежући је као гвозденом својом снажним рукама, баци је на земљу, па и сам паде преко ње, и на земљи отпоче дивља, безгласна, нема борба.

У своме бесилу он изгуби своју свест; он не знађаше више ни шта је хтео ни шта је чинио; знао је само да се под његовим рукама налази једна жртва и да се та жртва брапила. То још више увећаваше његово бесилство; она се није смела бранити, није смела писнути. И под утицајем белине њезина врата он осећаше нечувено задовољство да тај врат све јаче осећа под својим снажним пристима.

„Натраг, несрећнице!" и, одгурнувши га дубоко у крај кући, Рајко стаде између њих.

„Рајко, ти!" Он једва простења и дигнувши се лагано, заклони лице рукама. На се онда окрете, сирален и слонијен, и несрећан као пијан изиђе из куће....

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Опет пролеће. У своме богатом зеленом пакиту опет је стајало високо дрвеће. Кроз густе, брснате гране лако се провлачила жута сунчева светлост и својом топлотом пашајала мокре груди прне и тешке земље; птице се губиле по ситним шпиразима и из густога трња чули се све чешће гласови жељкања, призивања и мамљења. Дугим, широким пољем прострло се зелено море младих жита и онде онде укаже се витка чобаница с плетивом у руци, гоњећи стадо своје... Опет смех, песма и граја веселога живота; опет нов живот са буђењем младе, пуне снаге и из груди слабога човека отимају се гласи захвалности за нове набујале моћи, за силно задовољство, за свечаник и у души и на сриу....

Вече. Снажно, високо дрвеће прикрило жар сунца на заласку. Само на једноме месту био је мали отвор између лишћа и кроза њ указивање се црвена, као пожаром осветљена сунчева пракса, остављајући за собом дугу сјајну пругу, позлаћену као високо влаге пшеничпо, која се губила у лиспом зеленилу са ирко бронзаним одсевом.

Доле у градини сећаше Марта са чикон. Осмех ни на лицу, а мир у души.

„Нека се Бог смилује и његовој души," отпоче Марта. — „Погрешио је много, али који грех данас остаје неосвећен. Није требао све то учинити, али ко може да зна и одмери путеве Господње?... Можда и он сам све то није хтео; борио се, али се против судбине не да борити."

„Знао сам ја да ће са њим тако нешто бити," одговори чика. „Још и онда, кад нас она не хте послушати, већ одбеже са њим. Има људи који су од створења свога ту само да другоме јад нанесу и под својим рођеним болом угину. Такав ти је и Митар био."

Говорили су о Митру, чије тело пре неколико дана беше Морава избацила на спруд више Рајкове воденице.

И док је вече лагано силазило и ноћ се полагано спуштала, путем што води Микичиној кући указаше се две људске прилике. У њиховим младим лицима огледала се она озбиљна и света радост, која покрива лице човечје над у души све добро поново оживи. Поверењем и љубављу, најлепшим и најсветијим што груди у својој унутрашњости крију, сијала су њихова млада, тако напаћена лица, а у веселим очима као да се сијало сјајно оружје: заједно се борити против свега злога.

1903. год. Дражбама.

На мјесечини

Мјесечина... Тихо!.. Вим далеко,
С терасе бујне, море широко
Модро и свјетло — мртво; тек кадгод
О сâке пљусне туробно, дубоко,
Ко тежак уздах! — Мјесечина... Тихо!..
Сальам и чезнем, док тамо у ноћи
Чујем како пјева рибар у самоћи
„Вјени сул мар!.." — „Дођи на море —
Ево баркета спремна ми је мала,
Она те чека; дођи да плоднмо
Далеко од краја игала и жала,
Кроз ноћ на мору... да ти пажем жар
Срца што љуби!" „О, њени сул мар." —

Крф 7/X 1903.

Мјесечина!.. Тихо!... Чујем једну бојку
Што шуми с неба и пада по води,
Струји кроз душу! Ја јој не знам рјечи
Нит' њезин смис'о — осјећам да ходи
У сваком шуму, блистању и трепту,
Под сводом грања — свуда гдје се крије
Најтања сјенка!.. Но ја знадем јасно,
Ниједна ноћца да још била није
Без бајке ове, којој нико још'те
Не појми смис'о!.. Биће Господ сами
То блуди и шапће у ноћи и тами
Бајку пуну туге, праштања, милоште!..

Јанко Шкантић.

ГОВОР

Госпође Савке Д-ра Ј. Суботића, држан у сали Велике Школе 5. октобра 1903. г., као прво предавање „Кола Српских Сестара."

Сваки народ, који тежи за културним напретком, мора увек почети од детета.

Од начина одгојења и образовања деце зависи њихова будућност и будућност народа из кога су поникли. —

Домаћа и школска педагогија морање, пре или после, применом система уступити место индивидуално-психолошком развитку детета, прилагођавајући мртву књигу живој речи и живим примерима, јер је индивидуални развитак човека покретач модерне културе. —

Модерна социологија, пак, тежи да у маслна народа облагороди душу и срце а карактер оснажи, те да тако сваку особу стави пред суд само њене савести. Ово нам изгледа као утопија, као што нам изгледа и Ломброзова психолошка паталогија злочина. Зар нису и умоболне окивали у ланце и мучили, да из њих „истерају бес"? Нису

знали да је и мозак из ложен разним болестима, као и сви органи човечјег и животињског тела.

А како се сад поступа са душевним болесницима, па и са злочинцима код напредних народа, сматрајући и злочинце да нису нормални?....

Зар и укидање ропства, тортуре и феудализма нису сматрали забутопију, па чак и хуманизам нашега времена, који је плод "модерне" културе?....

Још пре сто година нису ни највећи умови имали појма о развитку природних и техничких наука, што га је постигло наше време и остварило на практичном пољу. У одојчету, које мајка љуља на крилу — дрема историја културног развитка, о коме ни наше време нема појма...

Мати је прва и највећа учитељица своје деце; она је педагог човечанства свих векова, пођен природним нагоном материнске љубави и пожртвовања...

Љубав има чаробну моћ. Она нам олакшава борбу, коју нам живот намеће, она нам улива снагу да не малакшемо у тој борби.

А шта је рад, шта је дужност, шта је патриотизам, шта су све људске врлине, ако их љубав не прати...?!

И највеће жртве радо приносимо, кад то чинимо из љубави. Али не греје нас она љубав која нам се даје, она иде путем нашег разума, него она што је ми дајемо, јер нас греје крвљу срца нашег...

Најбољи је доказ — материнска љубав. —

Ваљда нема народа у коме мати приноси толике жртве својој деци као у нас.

Ала српкиња-мајка од силне љубави у многоме шкоди својој деци, јер је слепа за њихове мане и потребе, јер им у свему угађа и чини по вољи, па и мука наноди на то.

А кад после та деца ступе у борбу живота, где нема угађања — нађа ни то још много теже, јер нису донела ни ону количину спреме за живот, која је за ту борбу неопходно потребна.

Српска би мајка сваком свом детету стављала круну на главу, јер држи да њеној деци није нико једнак.

Због тога се нама онладина радо пренебрегује; неки опет иуде само за славом и богатством, а неће да иду оном трновитом стазом која томе води, јер су од малена навикли да им све на лако дође.

Домаће васпитање мора бити темељ за школско образовање, као и за школу живота.

Пазимо, дакле, добро: какво ћемо одгојене дати својим кћеркама, јер ће само свесна српска мајка одгајити своју децу у српском духу и у духу времена, који иште слободну утакмицу рада на умном и материјалном пољу за мушко и женско. —

*

У српском народу од женскиња зарађују само сељанке. Оне, осим породичних и домаћих дужности, обављају и пољске радове, заједнички с мушкима.

Српска сељанка више приноси надржавању породице од свога мужа. Она није само економ, него и индустријалац. Кудељу и лан, што је лети сејала, и овчју вуну, што је гребенала и бојадисала — израђује она зимп. Преде, че, шије — све што треба породици и за кућу.

А где су оне дивне тканине и везови, она богата и разноврсна орнаментика коју је њена машта створила, и из које се развила жива школа?!

Српске народне тканине и везови — чиста су поезија женске руке златом исписана, танком иглом по танкој кељељији...

Српски ћилими, ни убави иртови! Цветићи су вам утканп уздисаји српскога народа... Јутром вас роси суза срећне невесте, а вечером заливају сузе Косовке Девојке — вас поуведо цвеће...

Српске су сељанке српскоме народу својим рукотворинама осветлале образ и на светским изложбама. Та су рукотворп изазвали опште дивљење, јер су видљив доказ њихове интелигенције.

А чиме се ми, српске госпође, можемо похвалити? — Ничим што би одговарало импулсивној снази српске жене из народа на пољу домаће индустрије и жене нештачке израде.

Српска је сељанка, дакле, и — *уметник*.

Та се уметност, на жалост, нагло губи због велике конкуренције фабричке и због неповољних економних и материјалних прилика.

Осим тога је мода, која се као епидемија шири на све стране, захватила и српску интелигенцију, па и српску сељанку. Куд интелигенција нагне — тамо ће и народ.

Па како да се свему томе стане на пут? — Нека сваки собом почне поправљати зло. Али на који начин? — Е, то је оно главно питање које нам нала свестрано претрести и чути свачије мишљење. Више очију — више виде.

Лако је говорити држати и износити предлоге, али је врло тешко те предлоге остварити на практичном пољу. А без тога нема успеха.

Том успеху воде разни путови, али у једном се морају српске госпође сложити, а то је: да концентришемо свој рад у нашим разним женским друштвима, у тим матицама за рад Српкиња на јавном пољу. Тако бисмо следиле примеру вредних пчелица.

Свака пчела сама себи тражи пута и ради самостално. Али свака пчела плод свога труда уноси у заједничку кошницу, на своје и опште добро.

Тако морамо и ми чинити.

Да се познамо, примера ради, са нашом домаћом индустријом.

Српско је платно много јаче од машинског и боље за кошуље са здравственог гледишта, јер се под њим тело једнако испарава, што код машинског није.

Далеко би нас одвело разлагање економских закона, који чине разлику између ручног и машинског рада, али оно што наведох стоји са практичног гледишта. По томе се српско платно препоручује само собом.

Кад би се наша домаћа индустрија систематски организовала, могла би она давати велике количине платна, сукна и чоја, нарочито за војску.

Ово би било од велике користи по наш народ. — Фабрике штетно утичу, не само на здравље, него и на морал.

Фабрике у великом обиму потребне су само оним државама, где је индустрија јако развијена, и где је велики пролетаријат.

У Србији, према другим државама, готово нема пролетаријата, а оно мало по варошима јесу странци.

Редак је сељак у Србији који нема свога крова и нешто земље, да себе и своју породицу исхрани; али плаћати порезу — то му је врло тешко, управо немогуће кад година омане.

Кад би се, дакле, наша домаћа индустрија организовала, могла би постати сталан извор из кога би сиромашни домаћини плаћали порез; нарочито кад би пушки израђивали сукно и чоју, као што то чине у Ердељу, јер се за то нити иште снаге.

Све што се може израдити путем домаће индустрије, не треба, дакле, преносити на фабрике.

Држим да би требало у нас подизати фабрике само у оним пределима, где би водена снага могла служити машинама као мотор, па да се онда у тим фабрикама израђује један део наших сировина за извоз и то само као полуфабрикат, јер се за израду полуфабриката не иште ни велики капитал ни вешти радници. На тај би начин домаћа пољопривреда, индустрија и трговина у непосредну везу, и тако наш новац у нашој земљи циркулирао.

А циркулација новца је животно питање за сваку државу.

Све би то могло бити и још много штошта, јер је Србија благословена земља, пуна неначета блага, само да је слоге, предузимљива духа и истрајне воље. А кад би још имала и једног српског Колбера?

Кад је француски министар Колбер видео да милиони из земље одлазе на венецијанска огледала, енглеску чоју, холандске чебелине, брабантске чипке и друге луксузне ствари, закључи да у Француској подигне фабрике у којима ће се израђивати ти артикли.

Тога ради се Колбер обрати на своје посланике у оним државама, из којих је Француска те ствари увозила. Наложио им је да набаве веште раднике који ће служити као учитељи у тим фабрикама. Уједно их је овластио да не штеде новац за ту сврху.

Француски посланик на млетачком двору одговори: да не може извршити тај налог, пошто је прављење млетачких огледала државни монопол и тајна, и што се издајство те тајне и покушај бегства казни смрћу. — У томе смислу одговорили су и остали посланици.

Колберу су биле познате све те тешкоће и зато се није упуштао у преговоре, него је дотичним посланицима послао циркулар који је отприлике гласио: „Ако за шест месеца од дана, кад ово писмо примите, не буду радници у Француској — престајете бити послаником, јер немате за то подобности!“

Неколико година после тога израђивање су у Француској све те ствари, не само боље и јефтиније, него и лепше, јер ни је француски укус дао свој печат.

Французи су из луксуза створили такву индустрију, да им ни сад не може ни један народ на том пољу конкурисати.

Трипут су успешни догађаји утицали на материјалну културу Француске: под Валоазима, Лујем XIV и за време Револуције.

XVI, XVII и XVIII столеће радило је на материјалној сили Француске, а XIX је продужило тај рад.

Ж. Клод Италијанка

Франсоа I, Колбер и државни педагози Револуције могу се сматрати представницима три творачка века, од којих сваки има своје особине. У повећичкој даљини стоје они на врхунцу својих епоха, и зато се потомству као усамљени указују.

Али, осим ових великана, имала је Француска људе, који су те епохе припремали и допуњавали.

Француска је кроз три столећа паралелно радила на културно-политичком, народно-привредном и меркантилном пољу узајамном снагом; и тој сили има да захвали, што се из последњег пораза подигла онако брзо. —

Није ми задаћа да претресам ове догађаје. Споменула сам их само зато, да могу француску индустрију навести као пример за луксуз.

Ко има право на луксуз? — Само продуцент и велики капитал, јер ту постаје узајамност која држи равнотежу. — А шта смо ми? — Јесмо ли продуценти луксуза? — Нисмо. Јесмо ли велике капиталисте? — Нисмо. Да шта смо? — Само потрошачи. А куд то води, не треба погађати...

Сад да се вратимо на нашу домаћу индустрију и њену вештачку израду.

Познато је, бар госпођама, да се од српског платна могу готовити разне модерне тоалете, као што би се могле и из наших шајака модерне конфекције, само кад би се ствар удесила. А наше оригиналне тканине јесу трајније и подесније за собни намештај него шаблонски штофови фабрички.

Набављајући своје народне тканине и везове, свака би српска госпођа свој салон претворила у мали музеј, у коме би се огледао њен укус у нашој класичној орнаментици, а родољубље би јој светлило за узор унучима.

Не треба се бојати да ће те ствари из моде наћи или застарети, јер ништа не може застарети у чему тиња само једна искра вечите лепоте, а камо ли оно у чему пламти творачки дух народног генија.

Аристократи се поносе својим разним старинама, па и наметајима, јер се такве ствари налазе још само у палатама старих аристократских породица и у музејима.

Српска народна орнаментика је врло старог и господског порекла, порекла цара Фараона, јер јој је Мисир колевка.

Наша народна орнаментика има симболски значај хијероглифа: Ружа значи *девојка*, ружа у бокалу — *млада жена*, јелен — *младић*, орао — *краљ* или *велики јунак*, *лабуд* — *краљица* или *велика госпођа*, тестера — *снага*, стрела — *брзина*, чешаљ — *чистоћа* и т. д. А шаре које имају или се зову: крст, рапиде, путир, требник, црква, то су симболи хришћанства и православља.

О овоме, што сам само у кратко навела, причале су ми неке баке, биће томе око педесет година.

Сећам се једне такве баке, која је те шаре тумачила, као какав египтолог хијероглифе.

Од тог доба се та традиција изгубила у нашем народу, колико је мени познато. — Можда ће ко упитати: како је могуће да се за тако време изгуби једна традиција која неколима постоји! На то имам приметити, да су се за то време изгубили само последњи трагови те традиције. Узрок ће томе бити модерна култура која до сад невиђеном снагом и брзином осваја свет, и што су се у току времена развиле нове шаре и њихова имена. За пример: пушка, топ, коло, наниглуша, дикино око, дикин бич и т. д.

Далеко би нас одвело разлагање овога занимљивог предмета, који се у главноме дели на три периода: митолошки, хришћански и савремени. Доста да речем, да се наша народна орнаментика из народног живота органски развијала и по томе је невала и облик, али је свој типични карактер одржала вековима, па тако и неке шаре и имена још из митолошког доба. За пример шаре: *стопа* и *наступ*, које представљају зле духове. Отуд у нашем народу: „Нагазио на зле стопе", или — „Спопао га наступ". кад се ко нагло разболи. Шаре: стопа и наступ су просте и једноставне. Оне се налазе још и сад у свих Југословена; да ли и код северних — не знам.

У старо време ушивали су те шаре у губере којима су покривали болеснике; а резали су их на кућне рогљеве, довратке и на разне друге ствари, па тако и на танке дрвене плочице које су око врата носили као амајлије против тих злих духова. И сад се урочице носе у нашем народу.

О ЗМАЈЕВОЈ
седамдесетогодишњици
(парафраза)

Где је бола, где је јада
— Ту Змај блажи;
Где се клоне, где се пада
— Ту Змај снажи;

Где су људи добре ћуди
— Змај се ори;
Што не можеш другче рећи
— То Змај зборі;

Где утехе нема друге
— Ту Змај стиже;
А где сумња све обара
— Ту Змај диже.

Јер у Змаја нема мржње,
Љубав влада;
У њега је цветак вере,
Мелем *нада*.

„Нова Искра"

И дворац се у српском народу много и лепо радио у шуњовитим пределима. Имала сам прилике видети таке дворове од уметничке вредности.

О уметничкој подобности српскога народа није нико водио рачуна, па ни српски књижевници, ни српска интелигенција, као што нису ни о народним умотворинама.

Кад се Вук Караџић појавио као реформатор српскога језика у српској књиж, били су баш књижевници онога времена његови најжешћи противници. А кад је Вук изнео народне песме на видик, сматрали су оне песме за простачке, док им се Гете дивио.

Српски књижевници и српска интелигенција немају, са малим изузетком, ни ока ни срца за наше народне женске рукотворине, а туђ им се свет дини!

Да чудне аналогије у тим појавама....

(свршиће се)

Из „Пролетњих Елегија“

I.

Преко наших поља, кроз вртове свеле,
Опет шеће мома виђаста и нага:
Бокор љубичица китн груди беле
А косе спомена. Заносна и блага
Она дахом својим цвеће васкрсава,
Под ногама њеним студенац забруји,
И летећи аравом испод свода плава
Пењају јој химне шеве и славуји.

О, Пролеће лупко! Са колико нада
Чекало те срце и душа те сања,
Жудна твојих ноћи, жудна шумског хлада,
Жудна цвећа твога, слатког милованја, —
Ко што беше негда када познах драго,
Умнуле давно и ружичне дане,
Када си се на нас ти смешило благо
Провирујући крадом кроз зелене гране.
Вај! И ти баш сад ми све отрже, узе,
И остави за ме бол, тугу и сузе.

Зајечар, 1903.

II.

Тихо слази сунце твоме родном крају,
И тракама златним љуби кутак драги;
Твоје горе трепте у вечерњем сјају,
Топло кроз њих душе поветарац благи.
Око тебе, драга, мири зумбул сада,
Заносно и слатко. Цврчак тихо поје;
А са вишње младе бело цвеће пада
На крило, на груди и на косе твоје.

Јадна моја драга! Знам, у часу томе
У мутном ти оку чиста суза блиста,
И туга се свија по чеоцу твоме
И ти склапаш руке узнишена, чиста
На молитву тајну. Да ли тада мене
Спомињу и шапћу твоја уста мила?
О, знај, срце моје и тужи и нене
Јер њега је силно тешка туга свила.
А кад ветрић благо дирне косе твоје,
Да л' уздахе чујеш и плач душе моје?

Милутин Јовановић.

С Трпња

— Успомена —

Тако је угодно сјећати се сада у затвореној соби жарког далматинског сунца и мора што пљуска, док у пећи пламса ватра, на пољу пада киша и мори досада. У оне дане, кад се трне од студени, сјећати се оне досадне врућине. Готово не могу да помислим сада, да је некад могло бити вријеме, кад сам ја читаве полудневе бивао у Адамовој тоалети, гдје су сноповп лист замјењивале плиначке гаћице. И сјећати се још сада, кад човјека највећма обузима жеља да вјечно кува и потпирује пећ...

Лежим и мислим на Трпањ. Кад стиснем очи, као да видим ону збрку од кућа и улица, оне уске сокаке с високим кућама и унутра онај тихи, монотони живот. Као да видим ону стару црквицу гдје се исцела на оне пећине и спомиње бродара и казује му пут. Све је око ње пусто и голо, мртво и тужно, као и оно пусто и зарасло гробље испод ње.

— Госпе ти, — рекао ми је наше Стипе, кад сам дошао с друштвом, — а ког врага траже ови сињори?

— На да уживамо у пору, наше Стипо! одговорим му.

... — Ајме жено — јекну пане — Исукрста ти, да уживаш? А ни је праг у мору уживо? Водурина ко водурина. Е. — И чим рече ово ѣ кратко и одрješите, учини му се, да се његову говору нема више шта ни додати, ни узети.

Кад ми је послије причао, да има три године да се није окупао, ја му не могох да вјерујем. А кад други то не само не узеше за зло или за његову рђаву страну, него га још почеше дирати, да је било прије кад се и он купао од забаве, видјех, да он не лаже и познадох да они и не слуте, с каквом ми љубављу гледамо море.

... И сад док кнап ситно, ситно роминља, док пеза јена пролази кроз сржи и кри, помишљати на оно дуго, велико море, са кога увијек биje свјеж, готово слан мирис...

Неко проводи живот овако, неко онако, а Тршањци пушењи, пијући и ловећи сардине. Живот у Тршњу! То и није живот изо што су други, ни од прилике! Ако си, рецимо, у напоји, тамо те буде кола и транзији, на селу стада и чобани, а у Тршњу берекина, дакле ни кола ни трамвају, ни стада ни чобани! Чим стигну берекини на обалу и запљескају који напоброд, нога је јутарњега сна нестало. Протрљам очи и лешкам у постељи. На рина започело оно бескрајно прљање и котурање, а разумије се: берекини галиде ко три парне машине!... Отворим прозор. ... Удари лијеп и свјеж зрак. Море лежи тихо, а по њему се назиру лађице с једрима, што у даљини сличе лабудовима и галебовима. Пљускање мора о обалу слични каквој застарјелој пјесми, која нам се допада, а чонјек заиста најѣ уживања гледајући оне валове како препиру шљунке на обали. Стара Фрањић закленеће и скине капу, док дјечурлија одмах запиле горе.

Стари Фрањић био је један врло чудноват чонјек. Кад иде улицом набије шешир на очи, лијевом руком ухвати десну пазуху лаката и корача одмјерено, стружући ципелама. Види ли кога да плаче, сваком га показује и вичe: ѣ, ѣ! А чује ли да ко пјева, зачепи уши, па онда започне и он да се дере из свега гласа: бу! бу! јер пјесме није никако трпио. Волио је особито женске и био је сам срећан, ако би га која оловила, а чим опази коју, која му се ма по чем допаде, исколачи мутне очи и зашкрипивши зубима гунђа: Ав, ав! Дјеца га необично ражалуте, ако му у рецитативу довикују: Пијавица, пијавица! А он је имао разлога да се љути.

Кад је ишао једном крај једне завучене обале, гдје је долазио некакав поточић у ком је било пијавица, уселила Кату Фрањину, гдје се купа. Њега заскрби срце, почеша се по прсима и жестоко прогунђа: Ав, ав! Ката се осмјехну и нану му руком. Фрањић сину. За тили час збаци одијело и удараји се по голим бутинама од радости потрча у море. Завуче једну ногу и одмах је извуче:

— Брр... Студено!...

Ката се смијаше. Фрањић стаде очи и замочи другу ногу, а послије уђе сав. Ката размаха рукама и заплива пут потока, па утече за пећине. Фрањић је ишао за њом, али како је није видио гдје је, заплива и у поток. У брзо зајаука... Поче сиромах да се дрва и скаче, а кад истрча из воде бијаху, се по њему напливале пијавице... Ето, то му би чист добитак од љубави!

Чим ме он поздрави, ја му довикнем:

— Дуе!

— Ђикике, ето, моје! дере се он и иде даље...

У подне крећемо на купање. Сунце не жали, него пали и пече, да мозак провре у глави. Не помажу ни шешири ни суонобрани, јер је далматинско сунце и суваше јако... Море полегне и чини се, као да је ко посуо по њему један дуг слој уља... Катарке и јарболи с трабакула огледају се у њему и изгледају по сто пути преломљени. Читава је варош у то доба пирна, све се закључо у куће и подруме. Чонјеку бива досадно, сам је себи тежак. Спас из тог очајног стања тражи се у спавању. Чим се окупаси и ручаш, одмах леш! Смијем се сладити, да у Тршњу око два сата, осим дјеце, нема живе душе!

А док се спава, дотле пирне по учини угодни маjестрал и хлади оно стијене што се пекло на сунцу...

— Устај, ето дундо Нике! буди ме Стипе ирнар

То је ирнар старчић са дугом трском у једној, а с храном за рибе у другој руци. Иде да лови. Брзо се спреми и наше друштванце, па за њим са својим трскама. Дундо гунђа и криво нас гледа, али не говори ништа. Мука га је било ма што проговорити, јер је жестоко шпикао пуштајући ријечи кроз нос... Бацимо канап. Рибе се пазу око удице, откину коју мрвицу и брзо се заспуре. Плуто је мирно, а рука дршће држећи трстнику. Понучемо. Ништа!

— Ето, ето, дундо Нико! завика Стипе и показа му на удицу. Бјеше се ухватила.

— Не вичи, попилашићеви је... завати дундо Нико и брже потегну.

— Охо, охо! новика кад је угледа и опусти штап, да је докучи с удице. Риба се окиче и паде у воду.

— Ихх! јекну он.

— Исукрста ми, било је у њој кило! започне Стипе.

— Вељи?! пита дундо и чисто га мука. И самом му се учинила крупна, па му жао.

— А што је пушња, дундо, по Богу?

Дундо окрене главу и читаво вријеме иза тога сам са собом говори и гунђа. Свитна би уприда и дунду Нику и сваком Далматинцу била, да му ко пожели да удови зеца.

Како смо расрдили дунду, сједнемо у чији кајић и идемо на море или на ушате. — Понтопили се! Зажели нам дундо. Једном ми је овака пожња пријела. Кад се иде на ушате, мора бити погодан маjестрал, а то је онда, кад има доста јаких валова. Ми крећемо, а мени се прохтјело на пробу.

— Пречрнићеш језик од дрнава! довикну ми неко. Ја се скунх и не премјестих се. А кад из луке изађосмо на отворено море, климао сам се и тамо и амо, ко хоца на политак. И још сам поред све муке кроз зубе пјевао: Mi andata la barca, barca mia!

Али вече је морско најдивније! Угодно и весело све око тебе. Мирише природа сва, па и сам живот; сунце је запало и пао његa се само небо црвени и бліједити. А велике, сјајне куле и брегови дижу се по небу и поздрављају изилазак звијезда и долазак ноћи... Од свуд долазе барке и трабакуле, све оживи новим животом. У мало све се слегне на обалу и човјек може да ужива гледајући типове универзал интересантних Трпањаца... Ноћом на гребени тик до риве, завучем се у њих и дуго санарим и чезнем. Море често трепери. Делфин покаткад букне, растјера рибу, па га нестане, док лутити морнар пјује и куне и мјесто на ком се појавио. Ту се сакупи и наше друштво, па започне весеље и пјесма. И осјећа се неко миле, неко задовољство, кад се за тихе јулске вечери, тик пучине, слуша ехо раздраганих пјесама. То је наше друштво било универзал интересантно, а особито онда, кад је правило серенаде неком Трпањину и једној уседјелици.

Онај господин из Трста најмио је у једној соби два кревета: један за се, а други за свог пса. Ми смо особито уживали да лутимо тога господара, јер је био напрасит. У свите сате пошљемо којег пса под његове прозоре, натуткамо га и побјегнемо. У час започне одозгар господарев пас, а тај кад започне не престаје шале. Често се појави на прозору и буновна глава господарева, који проклиње сав Трпањ и све луде у њему, који псе хране.

Тако протиче вријеме у Трпњу обично, а необично протиче мало друкчије. Тоже смо или криви ми или нисмо криви. Кад сам ја свом другу пошкрипио главу, па га зором мухе оклопиле, био је нарушен обични ток, а тоне смо били криви ми, односно ја... Дође ли који нови гост сви га с усхићењем дочекамо, пратимо ли кога старог, кô да нам се од срца кида...

Пљусак... Дарне најприје у окна, тресне их и онда започне кô по такту ударати. Успављује ме и овако успа-

Наталија Цветковићева — *Студија*

вана... Студено ми... Оно плаво далматинско небо и ова тама... Врр!.. Боље, боље, да и не мислим на то.

Влад. Ћоровић

АЛКЕСТА

Античка драма у три чина, са прологом, по Еврипиду прерадио Ж. Риволе

(НАСТАВАК)

Адметос

Умре да ја живим!... Стид ми душу гори!

Први полухор

Зевс је тако хтео, па му се покори!

Други полухор

Зар један за женом горке сузе лије?

Први полухор

Судбина!.. Од смрти ником спаса није!

Адметос

Јесте. Живот људма ко тренутак траје. —
Кад богови хоће, ма и грешно да је,
Ни уста ни срце нек не хуле с јада!
Адметосе, прими злу судбину сада
И пред вечном вољом бол у грудма скривај.

(погођница)

Због ом, љубо моја! Вечним сном почивај!
Твоје жртвовање већ у дело дође.
Живот мој жалостан због среће што проће:
Драг ми је и мио — јер ти ми га даде.

Други полухор

(робовима)

Покојницу једну понесите саде
Пажљиво, полако до постеље брачне.

Адметос

Не, ја хоћу да јој склопим очи мрачне!
А ви погребничке кимвале нам дајте
Хадесу у почаст химне испевајте.
Сви којима краљ сам — нек жале за њоме,
Нека сузе лију заједно са мноме.
У сећању вашем нек јој име блиста!
Коленима новим не ће уста чиста
Никад спомињати још и веће дело.

(Узме тело Алкестино у наручја и пење се уза степенице пред палатом; на пратима се окрене и последњи пут показује народу мртву краљицу).

Кор

Кћери Пелијаса, твоје лепо чело,
Где смрт неумитна спусти крило своје,
Бело је и бледо к'о снег вечни што је;
Увео ти осмех, а очи ти мрачне
Никад не ће видет' чар светлости зрачне.
Смрт руку на тебе пре времена стави!
Због ом! Сав те народ и жали и слави.

(Адметос уђе у двор.)

ПОЈАВА V

(Музика свира, али се чују само гласови кимвала. Пред двором кор низводује богове за Алцесту)

Полукор (жене)

Преко црног Акерона
Са два весла барка броди.
Сад крај старца, крај Карона
Земљи душă она ходи.

Гледајући њене чари
Пакао је мање мрачан...
Барка броди и по води
Траг оставља дуг и зрачан.

Полукор (људи)

Отрашни Евмениди и ти Смрти грозна
Не дајте јој да вам ужас лица пошна,
Склон'те јој се с пута и реците хвала!

Неумитне сестре, осветнице јада,
Ту невину жртву не дирајте сада,
Јер је она живот за свог мужа дала!

Полукор (жене, клечећи)

О, Хадесе с црном крупном,
Народ моли, сузе рони:
Милостив јој и благ буди
Као бледој Персефони!

Обалама цветним Лете
Нек је гласник Хермес преда.
Склопљене јој открај очи
Да бесмртност срећну гледа!

(Музика престане. У даљини чује се рог)

Први полукор

Какви су то гласи?

Други полукор

Слушај! Рог се ори.

Први полукор

Задоцнели путник, док нас туга мори,
Из метала звоном глас извија меки.

(Неколико њих оду на дно позорнице и гледају према позвима).

Други полукор

Ево га већ стиже. К'о цин да је некп!

Први полукор

Челом, ко бог да је, у облаке бије

Други полукор

Где, гола рамена лавовином крије
Место огртача.

Први полукор

То Хераклес иде!

(Узвик Хераклес)

ПОЈАВА VI

Пређашњи, Хераклес

Хераклес

Здраво! Да ли краља ко у дому виде?

Кор

Здраво, Зевсов сине ког с Алкменом роди!
Какав нови подвиг у Фёрес те води?

Хераклес

Аресова децо, Трачкој пут ми хити.

(Шароким покретом показује брда на хоризонту)

Тамо, на врх брда што их шума кити,
Поганик Диомед додија већ свему.
У Зевсово име на бој идем к њему!

Кор

О ти неустрашни! С њим се многи бише,
Али се овамо не враћаху више!

Хераклес

Главу те страхоте и ругобе праве
Бацићу пред ноге драгане ми плаве.
Сутра ћу запрегнут' колеснице своје
Коњима му бесним што се крвљу гоје.

(Дедном старцу)

Је ли краљ Адмётос у свом дому сада?
Путујем већ дуго, а и сумрак пада.
И Феб ће за мало светилима сјати.
Стан ми пријатељски одмора ће дати!

Кор

Не улази!

Хераклес

За што? — Част и радост носим.
Посланик сам Зевсов и одмора просим.

Кор

Не улази!

Хераклес

Реци: је ли вам краљ дома?

[Адметос се појављује на дворским вратима, обучен је у црнину. Скоро је ноћ].

Кор

Обрати се њему, долази сирома'.

ПОЈАВА VII

(Пређашњи, Адметос)

Хераклес

(пред двором)

Краљу сваку срећу, дуги век без беде
И да нам га парке за увек поштеде!
Хераклес је стиг'о одморишту овом
И спават' би хтео под часним ти кровом.

Адметос (за себе)

О богови! Ноћас!..

Хераклес

(повлачећи се у позадину)

Што су сви у тугу и у жалост пали?
Кога спровод химном посмртничком жали?

Адметос

О небо!

Хераклес

С том водом мртвацу се хити!

Адметос

(угледа жене што носе воду)

Покојнице једне сад ће погреб бити.

Хераклес

Покојнице, рече? Ал' не могу знати...
Мајка ти је стара...

(гануто)

Да ти није мати...?

П. Себот — Тихи кут

Хераклес

Адметосе славни,
Но храбрости брате, пријатељу давни,
Реци ми: што ћутиш? и шта се то чини?

Адметос

(пружајући руке Хераклесу)

Хераклесе драги!

Хераклес

Што си у црнини?

(устукне један корак)

Адметос

(полако и као да ништа не види)

Зевс људима срећу и дели и крати!
Ипак: добро дош'о, кад ми дому сврати!

(Први део спровода, који је у двору уређен, појављује се и одлази стаје иза Адметоса. У двору се чују посмртне песме)

Адметос

Не.

Хераклес

Да није ћерка?

Адметос

Кћи је у животу.

Хераклес

Збори... С мога срца одгони страхоту.
Ко је умро? Реци! — Зли ме страх спутава...

(гледа око себе)

Где ти је Алкеста?

Адметос

(врло блед)

Ко? Алкеста?

(Тишина. Показује двор)

Спава!

(Покрет у народу. Адметос као да би му хтео заповедити да ћути)

Јест, рекох вам, спава и тихо и лако.

Хераклес

На ко је тај мртвац што га жале тако?

Адметос

Једна жена.

Хераклес

Туђа ил' из куће твоје

Адметос

На туђег је краја, ал' је дáне своје
Проводила овде и мила и блáга.

Хераклес

Жалим је, јер видим да ти беше дрáга.
Никад гост не ступа где се туга вије.
Сад у твоме дому мени места није.

Адметос

Куда?

Хераклес

На ноћиште друго.

Адметос

Шта чух сада?
Хоћеш да на мене гнев небески пада
Што Зевсова госта, што одбијам тебе?
Уђи, велим, у двор и одмори себе;
И под кровом ком си част одао сада
Прими моје вино и месо мог стада.

Хераклес

Госту место није поред тужне пратње!

Адметос

Ах, мртви су мртви. Живот пун је патње.

(робовима)

Буктиње овамо, пред њиме их нос'те
И одведите га одаји за госте;
Вечера нек буде ко за знаница стáра.
А после у миру нека се одмара.

(Хераклесу)

До сутра.... Под штитом Хестијиним буди!
Сад загрљај братски пријатељ ти нуди
У име свих ових и целог ми града.

(Загрле се. Слуга једна подноси Хераклесу на златном послужавнику хлеб и со у знак гостопримства)

Хераклес

Нека тако буде! Љубав све савлада.

(Одлази за робовима који носе буктиње и пред њим уђу у двор)

ПОЈАВА VIII

(Пређашњи без Хераклеса и оних робова)

Адметос

Унутарња врата затворите сада
Да не чује гост нам израз наших јада.
И јелом и пићем нек ми њега нуде,
Нек весео, оран и безбрижан буде.

Први полукор

Шта уради, краљу?

Адметос

То је дужност моја.

Први полукор

Тек краљица умре и још Фёрес твоја
У плачу се гуши — а ти примаш госта!
Јадни краљу, с бола неразуман поста!

Адметос

Зло би, старци, било и позн'о бих јаде
Да не примих госта кога Зевс ми даде.
Кадгод сам код њега у Аргосу бив'о
Гостио ме братски и царски дарив'о.

Први полукор

Кад сте пријатељи, зашто си тад био
Име покојнице од свог госта крио? —

Адметос

Не би хтео ући да је име знао! —
На срце је моје сиви терет пао;
Проклет сам и јадан како нико није.
Ал' крај туге не ћу да ме и срам бије,
Срам са ког бих мука доживео доста:
Да писам, ма једном, дочекао госта!

(Пауза. По том замешани гласову. Народу)

Сад нек покојницу последњи пут виде.
Ноћ пролази.. Треба да се гробљу иде.
Спремајмо за погреб све што треба бити..,
Гост ми је у кући... Сад смем сузе лити!

(оде у двор)

ДРУГИ ЧИН

Декорација као у првом чину

Погреб Алцесте. На самртничком одру пред двором положено је мртво тело краљичино; око њега је народ. Звездана ноћ.

ЈЕДИНА ПОЈАВА

Адметос. Први аед. Други аед. Девојке. Канефоре. Једна мајка са дететом. Један сиромашак. Један гласник.

Први аед пред одром

Свакога ме дана муза крилма диже,
И нечном сазнању моја душа стиже.
Ал' ипак дрхћући само страх сам знао,
Богиньо Ананке, кадгод сам те звао. —
Јер ти у тамнини више земље ове
Све несреће скупљаш, и старе и нове,
На кад време дође, с наслађом у грудма,
Ко Зевс громске стреле, ти их делиш људма.
Ти једина само немаш култа свога,
Јер молитва нéмй испред лика твога.
Смртни људи никад, од страхото сáме,
Не дизаху теби олтаре ни храме.
Неумољива си. За тебе не блиста
Љубав, ни лепота, ни врлина чиста.
Праведне и грешне казна постизава,
Твоја сила не зна шта је милост права

Други лав
(над Алкестом)

Склопила си очи, више не ће сјати.
Каменоме гробу сад ћемо те дати.
Пароског мрамора ту се кубе ниje,
Гробове јуначке и краљевске крије.
Ти су преци мрли, углед нашег света,
Под теретом части више нег од лёта.
Рад славних им дела, да му буду ближе,
У полубожанства Зевс их смртне диже.
На ипак сву славу што их дичне краси
Слатко ће ти име сјајем да угаси.
Њихова ће сунца потамнети сјајна
Пред чистом ти звездом, покојнице бајна. —
Благословом Судбе краљица је била;
Била је и млада и лепа ко вила.
Земље су јој биле да брда Отриса,
А кад прође, мислиш, пролази Китриса.
Ето тако лепа не знајући јаде,
Да супруга спасе — и свој живот даде.
Ловор-венцем венчан тебе аед слави,
Жељан да те међу најврсније стави.

Гласник

Међу најзвећима краљице најзвећа,
Са дубоком хвалом народ те се сећа.

(Уз пратњу праве благе музике поред одра пролазе групе једна за другом и свака полаже своје дарове

Младе девојке

Асфоделе и јасмине,
Чије цвеће у снег пада,
Побрале смо, те их неста:
На њеном су гробу сада.
Побрале смо и по житу
Различково плаво цвеће
И пурпурне нежне булке —
Сад их нађи нико неће.
Прерано оде у царство тајне! —
Кледи јој одар, на ком почива,
Нек пољско цвеће и ружа скрива,
Да мила мртва под цвећем снива
Пролећне снове младости сјајне.

Канефоре

Нико тајне гроба докучио није:
Да ли земља вечно покојнике крије?
Ако им се ма кад од сна јава створи
Те морају живи у тој тами бити:
Нек амфоре њиу да би могли пити,
И медне колаче да их глад не мори.

Једна мајка са дететом у наручју

У страшној тами ледена гроба
Матери јадној утехе није:
У њему нема детета њена
Да га у своја наручја свије.
Та гроб је мрачан не због дубине
Од неба што му светлости не да;
Већ с тога, децо, што у тој тами
Нисте крај мајке да у вас гледа!
Ко звездом сјајном да ти осветлим
Ужасну таму покоја твога:
Одру ти страшном надносим ено
Невини осмех детета свога.

Један сиромашак

Ево и мене над одром твојим.
Ма да сам худић ко многи што је,
Не ћу да одеш у царство мрака
Без сиротињске понуде моје.
На склопљене ти и благе усне,
Пре нег што царству незнаном пођеш,
Паричу стављам да превоз платиш
Кад пред возара умрлих дођеш.

Љ. Ивановић — Студија

Гласник

Време је... Ноћ трне као санак мрачан;
Већ се зора јављa и дан стиже врачан;
Звезде се већ гасе и тама ће проћи, —
Време је већ стигло пут гробова поћи.
Победник Фоибус већ се сјајан креће;
Мртва, хладна тела он гледати не ће!

Адметос

Стан'те!... Пре нег што је црна земља скрије
Њен убилац не ће да свој завет крије.
Дароносна браћо и девојке с цвећем,
Уплакан и тужан њеном гробу крећем. —
Заштиту божанску да бих стек'о себи
Ја се ево сада опет кунем теби.

(пружа руке над одар)

Теби, чије очи не виде сјај зоре,
И сада се кунем, најдражи ми створе:

Тако ми све среће и прошле милоште,
Сад кад ти је душа међу нама јоште,
Хестије ми бљаге што огњиште штити:
Маћехе у деце никад не ће бити!
... Свршено је, ето. — А сад гробљу, јао!
Пријатељи, руку... тек што писам пао! —

(Шест жена обучених у бело поджу на ранева смртничка одар)

Девојке

Због ом! .. Спавај мирно, кад те земља скрије,
Под чемпресом светим сузе Атис лије!

Кор

Фересу сад мајке и краљице неста!

Сви

Због ом сад Алкеста, о слатка Алкеста!

ДРУГА СЛИКА

(Пошто је позорница за мало остала празна, чује се Херакле како пева и како се гласно смеје у двору са стране гостинских соба).

ПОЈАВА ПРВА

(Први и други слуга излазе из двора. Док се они разговарају, друге слуге прелазе, у позадини позорнице, са разним јелима и пићем, и хитају према гостинским собама).

Први слуга

Та соба од кедра већ и славна поста!
Аргонаута је наприма ла доста,
За тим Калаиса, на Персеја краља,
Теламона и тма из других земаља.

Други слуга

Па и бог Аполон био је у њему.

Први слуга

Сви ти намерници, јунаци у свему,
Колико се сећам: одлично су јели.
А дешавало се, како се то вели:
Да се опијаху вином ко и славом. —
Ал' овога госта служим баш са страхом:
Простак је, а страшно и пије и једе!

Други слуга

По што му изнесох, када за сто седе,
Изврсног вина и пшеничног хлеба,
И овнујски черег изнесох кад треба.
— „Шта је ово?" дрекну: „Та во ми је цео,
Силног ми Зевса, свакиданњи део!"
(Смех му страшно личи на громовску јеку).
— „Чобанима иди... Нека за ме пеку
Једно дебље јуне... а и два баш могу!"
Кад чух, ко луд заждих одсечених ногу.

Први слуга

Вели: син је Зевсов, па се хвали тиме!

Други слуга

Таман! Скитница је, добро пази с њиме!
Ил' разбојник неки, страх и трепет прави!
Видео нам краља где га туга дави,
Слуге у црнини, народ у жалости,
Видео да није време да се гости, —
Па ипак бестидник остати је хтео!

Први слуга

У пустоме стану кад је за сто сео,
Тражио је јела и ждер'о без срама,
А урлик му јоште цео двор продама,
Јер не ће да види да се овде пати.

Други слуга

Сад ћете и гробу, о краљице, дати;
Само ми те нисмо отпратили њему,
Ми, којима беше милосна у свему.

Први слуга

Послуга ти верна од погреба оста
Само због онога несрећнога госта!

(Херакле се појављује на дворским вратима са чашом у руци)

ПОЈАВА ДРУГА

(Пређашњи и Херакле увијен рукама и скоро пијан)

Херакле

Домаћине, где си? Заборављаш на ме!
Мешина је празна, а то није за ме.
(Баца на предњи део позорнице једну празну јарећу мешину)
Сипај! Неста вина у пехару моме.
Дионисију ћу, моћном брату своме,
Господару лозе, сада у част пити...
Где, пловоме грожђу већ рој пчела хити...

(Један слуга напуни му пехар)

Семелина сина син Алкменин слави,
А с њом и Деметру, матер жита, здрави.
Она житно класје златним зрном краси,
По ком тихо трепте зефирови гласи.
Славим Аполона што Кларосом влада
И Каритe сестре Рос-несавладна;
Моћног Посејдона који буру ствара
И бродове чува пл' ломећ обара;
И Кипрису која са Аресом оде;
Све богове редом земље, пуме, воде;
И планете златне на путима ноћним, —
Јер сам рођак свима боговима моћним.
Син великог Зевса, ја весеље славим,
Божанске ми сестре и сву браћу здравим!

(Подиже чашу у вис и баци је далеко од себе. Све више пијан).

Кадшто, кад ме сестре пијанога нађу,
У самоћу моју са висина сађу!

(Јавља се месец и обасја га сребрнастом светлошћу)

Ето, вечерас ме Фебус погледа!

(Пружи руке према сјају месечеву)

С узвијеним српом, о путнице бледа!
Ма да се од људи твоје лице скрило,
Видим, ти се на ме ипак смешиш мило.
Освежено чело већ осећа моје
Пољубац ти меки и уснице твоје! —
То је дева с неба и чедна и мила,
Коју не савлада Киприсина сила;

Љубав њеном срцу још'те није знана.
Ловица је вредна, јер целога дана,
По шуми и пољу, весело и орно,
Кошуте и срне гони неуморно.
Ал' дан када сјајни на смираје заће;
Кад вече са брда с мрачним велом сађе,
Кад уморне нимфе сан у шуми стигне,
Тада се богиња пут облака дигне.
Са сребрним лу̑ком, с којим у лов крене,
Променљивом небу Фебус узлеће.
И док ветрић игра са лаким јој велом,
Она звезде лови по обзорју целом.

(Стуши на предњи део позорнице.)

О ловице сестро, и ја волим тебе,
Јер сам и сам ловац од кад знам за себе,
Ловац који стуца у пећине мрачне
И за гриве хвата лавове дивљачне;
Који мишцом снажном своја дела ствара,
Тѣ шумске и људске монструме обара.
Могу *немогуће* кад год ми се хтедне,
Занат ми је само: туђи непобедне.
Јуче хидру с Лерне срмвих још'те с јутра,
А злог Диомеда победићу сутра.

(Стиснутом песницом прети пут хоризонта)

Сутра!.. Јер Немезис и ако је спора,
Иде и крвава свануће му зора.

(У један мах се смири и као разнежен)

И небо и земља заспали су ти'о,
Дах мирисне руже у крини се сво;
Под маслином светом Хамадријад спава, —
То је час примирја, — све се окрепљава.
Мир божански с неба шири крила своја.
Ко језеро мирно сад је душа моја:
Све што ври у мени да чудеса ствара,
Личи бразди која тиху воду шара.
Све у васиони мило је сад мени!
Са мирисом свежим борова зеленi',
А мирјан божански, ко што чешће бивам,
Ја удишем жељу да живот уживам.

(После кратке паузе поново седа за сто.)

Срећан сам, па хоћу да то буде свако!

(Слугама који тужно гледају)

Опијте се и ви, та то је бар лако.

Први слуга

Господару...

Херакле

(Пошто је погледао око себе)

Шта је? — Мртвачки сте бледи.
Разведрите лица, та нисте у беди!
Кад гост какав дође, крај пића и јела
Треба око њега да су ведра чела.

Први слуга

Опрости, ал' нама до радости није.

Херакле

Ево како човек треба бол да крије.

(Сипа у чашу)

Гле! тебн напијам а за пропаст јада!

Први слуга

(с ужасом)

Не могу!.. Смрт страшна у кући је сада!

Херакле

Смрт?.. Знам ко је умро: она туђа жена.
Нек почива мирно за вечна времена!
Тече време, тече као река моћна
И односи људе, бића слабомоћна.
Од колевке још'те гроб чека на мети:
Родила се била, мора и умрети!
Даље, дакле, с тугом пријатељи моји!

(пије)

Ја пијем у здравље домаћина свога!
Нека Адметоса свака срећа води,
Све нек му је живо догод живот годи,
Највише Алкеста: супруга и мати.

Први слуга

Ћути!

Херакле

Нек их срећне свака љубав прати!
И нек пример буду....

Први слуга

Доста тога јада!
Ћути!.. Јер краљицу *сахрањују* сада.

Херакле

Није!.. Лажеш!.. Лажеш!

Други слуга

Истину ти збори!

Херакле

Ај, несреће грозне! А слутња ме мори.
Адметосов немир, па сјај који преста,
Па црнина ваша... мишљах: јест, Алкеста!
Ах, и поред слутње и ужаса њена
Ушао сам к вама... И од тога трена
Исцрпљујем понор у ком разум тоне,
И сузе вам вређам што се за њом роне!

(Одбаци чашу и скида са чела цветни венац)

Опростите сада!.. Ал' душу ми пече,
Адметосе тужни, што обману рече!

Први слуга

Обману је реко да сачува госта.

Херакле

Тако је!.. И увек пун врлина оста!
За то ми и драг је сред несреће своје. —
Заборавит' не ћу гостопримство твоје.

(слугама)

С покојницом врлом куд одоше, реци!
Где ћу да је тражим?

Први слуга

Кашњи потеци
Што Ларнси води... Светом лугу иди,
У њему се гробље владалачко види.

Херакле

О мишице моја, бранила си људе,
Ал' о снази твојој данас нека суде:
Каквог славног сина, неправди на јаде,
Тиренгска Алкмена краљу Зевсу даде,

Прва слуга

Куда? —

Херакле

Ево зоре . . . Гомиле се виде.
Погребничка братља већ са гроба иде.
Тамнатое већ вреба у прозрачној тами
Час када ће мртви останути сами.
Као грабљивица кад голубе нађе
И он, шуштећ' крилма, гробу ће да сађе.
Али први кобац нек опрезно слази,
Има неко скривен што на њега пази.
Ја ћу у тишини, кад наступи доба,
Спрота Алкеста, лежат' крај твог гроба;
Па када се спусти то страшило свега,
Гвозденим ћу стегом дочепати њега.
И удавићу га ако треба само!
Из ових му шака никуда не дамо,
Догод, лопов, мужу отето не плати,
Догод му Алкесту у живот не врати.
А побегне л' подлац од освете моје,
Ја ћу опет дело довршити своје.
Треба ли у Адес ил' у Коре саћи,
Ил' до мрачног Стикса — ја га морам наћи
Од гласа ми страх ће целим наклом проћи:
И ја ћу вам с живом покојницом доћи!

(сатирске сц)

Сеоско вече

Прекрилило вече рйван,
Сјај звездица сипи меко;
На раскршћу коло вена
Лако игра и попева —
На раскршћу рај се стеч'о.

Ја им слатку песму чујем,
Где се губи преко села.
Певач с гране с песмом стао,
У сеоцах је славља пао, —
Драга му је одстегла.

Кола крче отуд с рогља,
Иде жеро, иде воко!
И певушни ратар млади:
Јер је драгој на липади
Пољубио црно око.

Лекснцан.

Пуцањ један, песма, присак,
Гајде брује — иду свати;
То је нева доведена,
Радује се својта њена,
А благослон Бог ће дати.

Свеж ветарац подухује,
Зелене се гране клате:
Липље шушти, тајну збори,
По сумрачју звук се ори, —
То је песма лепе Злате.

Све се губи тише, тише...
Ућуљано село дрема.
Из шљивара мирис струји,
У даљини река хучи,
А село се за сан спрема.

Д. Ј. Филиповић.

Листићи

(ПЕСМЕ У ПРОЗИ, ПРИЧИЦЕ, ИМПРЕСИЈЕ)

Прва Јесења Зима

(Anatole France, de l' Academie française).

Хладна и тиха киша, што полако пада са сура неба, као да не зове, лупа тихо на моја окна; она само лако шуми, а, међутим, пад сваке капље жалосно одјекне у моме срцу. Док ја, седећи у огњишту, с ногама на преклоду, на лозовој ватри сушим здраво блато са путова и њива, монотона киша задржава моју мисао у меланхоличној самоћи, и ја снивам.

Треба отпутовати. Над шумама јесен тресе своје влажне копрене. Оне поћи дрхтала су лишћа дрвета при правом ударима њених крила по узнемиреном небу, и ево где доће нека тешка сета са запада, са кишом и маглом. Све је немо. Ућутело пада лишће, без песме, на пљеве; животиње, на све решено, ћуте; само се киша чује; и та

велика тишина притискује моју мисао. Хтео бих ништа не рећи. Само једну имам мисао: треба отпутовати.

О! Не терају ме ни хлад, ни киша, ни зима. Село ми се и онда свиђа кад више нема оснежја. Ја га волим јер га волим. У туђи јесу ли нам ваше драги они које волимо? Не, ја с болом остављам и оне шуме и ове винограде. Узалуд сам себи говорим да ћу поново наћи, у Паризу, благу топлоту пријатељских огњишта, гиздаве речи великих мајстора и све уметничке слике којима се китн живот, ја ипак жалим за грабовим алејама по којима сам се шетао читајући стихове, за шумицом која је при најмањем ветру певала, за великим растом са липаде где су праве шале, за шупљим врбама са поточке обале, за стазом кроз винограде, на чијем се крају месец дизао; ја жалим за овим материнским огртачем од липића и неба, у које се тако лепо увијају сви болови.

Уосталом, ја сам увек до крајности патио од горчине одлазака. Ја и сувише добро осећам да отпутовати значи умрети за неку ствар. А шта је живот, ако не ланац делимичних умирања? Све се мора изгубити, и то не наједанпут, већ сваког часа понешто, све се мора успут оставити. При сваком кораку ломимо поједну од оних невидљивих спона које нас везују за бића, за ствари. Зар то није непрекидно умирати?

Вај! тежак је овај положај; али то је положај људски.

Да ли да се за т. уцвељујем? Да ли да пружим слику своје праве туге? Хоћу ли остати ту, поред камина, слушајући како киша пада, гледајући брзе плавене језике како лижу лозово грање и очајавајући безразложно. Не! Отрешћу јесење магле. Извршићу, марљиво, свој дневни посао. И нећу више слушати кишу како ми саветује леност и сан.

С француског превео
С. К. П.

Умајлије

(из туђег века)

XI

Пријатеља задобити —
То је редак дар;
Пријатеља сачувати —
Многа тежа ствар.

XII

Што је данас истина,
Остаће и сутра.
Добро може бити ало
Већ првога јутра.

XIII

Шалу у збиљи видет' је лако,
Збиљу у шали не може свако.

XIV

Од кад је света, друкчије не бива:
Дрво познана сузом се залива.

XV

Старост нам наступа,
Мужаство се дочне:
Кад престане нада
А сећање почне.

XVI

Венац оплести — лакше је дело,
Него л' му наћи достојно чело. —

Христифор Црнилович. Студија

XVII

Који Бога умом тражи —
У безумље може запи;
Бог је изнад нашег знања,
Ал' се може срцем наћи.

XVIII

Школа живота одмора нема,
У њој се увек учи и спрема.

XIX

Нико није на таквој висини
Да не може више поћи;
Нико није у таквој низини
Да не може ниже доћи.

XX

Ко те једном превари,
Слободно се љути.

Превари л' те други пут —
Стиди се и ћути!

Превео О.

Два сусрета.

Видех га први пут у кавани код „Винове Лозе".

У полуосветљеној гостионици сеђаху још неколико постаријих људи и читаху новине напрежући очи, а тамо у углу група изнурених пријатеља која снажно удараше картама о мраморну плочу нахерена стола.

Дуго посматрах бледо лице младића, који грчевито стискаше мисне карте, погледајући нервозно своје противнике.

Кад се вратих дома, дуго премишљах о судбини бледоликог младића...

По други пут видех га у дворани клинике.

На мраморном столу непомично лежаше полунаго, укочено тело бледоликог младића.

Професор параше механично предео срца тумачећи којим се путем заронило олово у срце бедног младића.

Д. Малушев.

Венчање.

У храму брујаше мелодичан жамор, као шапат давно покрлих младенака.

Сунчани зраци продираху тупо кроз мутне прозоре милујући нежно лице младе невесте.

Посматрах је из придворја.

Као мирис давно увелих ружа, пролетале су бескрајне успомене смешећи се тихо и нечујно...

Неко ме продрма. Пренем се.

Опраштам црквењака, који ми тумачаше да се венчање већ давно свршило и опомињаше ме да се удаљим.

Оставих храм.

Црна туга струјала ми телом, туга која обузимље човека, кад се враћа са погреба.

Д. Малушев.

Странац.

Из збирке Petits poèmes en prose.
— Baudelaire —

Тајанствени човече, кажи ми кога волиш највећма
Оца, мајку, сестру или брата?
Немам ни оца, ни мајку, ни сестру, ни брата.
Пријатеље своје?
Таку си реч изустио, чиј смисао до данас још нисам схватао.
Домовину?
Не знам под којим је степеном ширине.
Лепоту?
Врло бих волео богињу бесмртну.
Злато?
Мрзим га као ти бога.
Па шта волиш дакле, тајанствени странче?
Облаке, што тамо лете... чудноватe облаке!

Са француског превео:
Д. Малушев.

Генералова кћи

— РОМАН —

написао

К. К. ЛОТАЈЧЕНКО

(наставак)

XX

Беше диван пролећни дан. Топли сунчани зраци одгонише са земље све што је још опомињало на зиму; оживљење поља, дрвета се окитише лишћем. У чистом, прозрачном ваздуху има нечег радосног, младог, опојног.

Маничка је била у дворишту. Наслоњивши се обема рукама на оградна вратанца, гледала је шарену пролећну гомилу како излази из цркве. Цео простор од школе до цркве, обично празан и монотон, беше оживљен гомилама пролазника. Старци, младеж, дечаци и тамније којима дође засечани, — шареније се, скупљаху се и разилажише. Црквена порта беше већ испражњена, мештани већ отидоше кућама, гости такође, али црквена врата још беху широм отворена, те је Маничка могла преко ограде видети и узвишену камену паперту.

Али ено из цркве изиђе и црквењак. Не мењући капе на главу, као да још нешто очекује на паперти. Одмах за њим појавише се свештеник у свечаној мантији, ђак и тутор, а с њима још један човек ког Маничка није познавала. Високог је раста, суноврат и мало погнут; има дугу браду и брковс, који су, рекла би, оёди, јер од сунца не види најбоље. На њему је црн капут. У оделу као да има и црвене боје. У руци му је фуражка коју још не меље на главу. Ко би то могао бити? Ено сиђоше по степеницама паперте, и Маничка их не виде за мало, док не избише сва четири лица тамо на гробљу. Попа и непознати човек иду заједно напред; попа нешто говори а онај слуша, мало приклонив главу према њему. Тутор и ђак у позадини су и, по свој прилици, ћуте. Сви су покривене главе, изузев непознатога који још држи своју фуражку. Ено појави се и нека жена, сељачкога типа; задочила је на трчи за њима, док их не стиже. Прођоше све гробље и заустављше се пред најзаднијим гробом са коњем, тесаним претом. Непознати човек приђе ближе, а други остадоше у позадини, не мичући се. Он се неколико пута прекрсти широко и са пуно осећаја, и подиже се не покрену, али у један мах спусти се на колена и за тим паде.

Ко ли би то могао бити? Што ће на гробу Клаудије Антоновне? У Маничке срце силно закуца. Изгледаше јој као да се тамо на гробљу одиграва неканна драма. Од куда ли тај човек дође овамо? Шта ли га је то повукло оној хумци, за што ли је пиће пао и за што се тако дуго не диже?

Приступише му, најзад, попа и ђак, пажљиво га ухватише испод руку и подигоше. Попа нешто говори, — јамачно га теши. Непознати човек прекрсти се још неколико пута и за тим непоуздани кораком пође заједно с осталима. Али сада пођоше другом уличку, по истој стази којом је ишла и Марија Владимировна, те јој се и опет изгубише из очију. Али је Маничка у мислима ишла за њима, замишљајући, како су већ дошли до вратнице, изашли у поље, окренули на селу; али се губила у нагађањима: куда ли ће сад и шта ће даље бити? Али њену пажњу у један мах привуче жена, која, пресрећивши гробљански ров, искочи на трг и журним ходом, спотичући се сваког часа, похита право школи. Одмах је видела да та жена није нико други, већ главом Хивра.

Маничка је била толико нестрпљива, да је чак отворила врата и пошла у сусрет. А Хивра је, нема сумње, то и очекивала. Већ издалеч давала је изразне знаке, који су, по њезину уверењу, требали да све објасне. Најзад, на размаку од двадесетак корака, Хивра довикну:

— Дошао генерал! Отац Клаудије Антоновне!..

Маничка помисли у себи: „Знала сам! Нико други није ни могао бити! Ја сам то осећала.“

Пођоше заједно. Хивра, задувана и гутајући речи, испитивала је:

— Стојим ја у цркви, на служби, народа пуно... У један мах видим — народ се уклања! — Неки висок старац са седом брадом, блед, блед, ужасно ороњо, образи му ушли, чело велико а глава ћелава... На чакширама црвене испуске, а на капуту црвени рубови... Видим, да ми је као познат, а рекла бих и није... А срце ми залупа, залупа... И погодила сам!.. Боже, Боже, какав се начинио!.. Онда, кад је долазно покојници, ено је сасвим други човек... У мундиру, с аполетама, па стасит, достојанствен, браде није имао, само брковс, а није било ни седе косе... А сад — прави старац: погурио се, гледа тако тужно, и никаквог сјаја на њему; аполете скинуте и све остало... Кажем, несрећа га срушила!..

Српски Народни Дом у Карловцима

Стојим као на угљевљу, све бих да му приђем, да му чујем глас... Стоји само на једном месту, тешко се моли и клања... А после службе, када се народ разиде, он приступи попи и пожеле да види гроб и да му се поклони... Повеђоше га, а ја за њима; све гледам у њега, гледам, јер ми као није туђин, — отац је Клаудије Антоновне. А када дође на гроб — погледа, погледа, па онда паде на земљу, заплака и зарида... И подигоше га, али попа никако да га умири. Шта му све није говорио! И као човек, и по књизи, и свакојако! Ништа не помаже. Не знам шта ће даље бити: попа га повеђе својој кући, а ја потрчах овамо...

Хивра је била веома узбуђена. Генералов долазак био је за њу велики догађај: она је, као и Маничка, у свему осећала неку дубоку драму. Ућуше и у кућу. Занајда Петровна, дознавши о свему, уамућа се:

— Доћи ће и нама, а где какав је то ваздух! Хивра, бриши прашину на столицама! Ах, Маничка, зар се нећеш пресвући? Не можемо га дочекати у овом

оделу. Он је из пишег сталожа . . . Генерал. Не можемо овако!

Маничка, са горким осмехом, погледа на њену збуњену ужурбаност па помисли у себи: како је њена мати чудна глава! Она зна историју Клаудије Антоновне, зна да је генерал у њој изгубио све, — па још мисли о таквим бесмислицама! Она мисли да су сви људи лаког срца као она, и да ће овај старац, који је изгубио кћер, једину утеху свога живота, — пре свега обратити своју пажњу на њихова одела, и да ће му сметати прашина на столицама или прљаво одело Хиврино. На гле, и Хивра, очекујући одличног госта, удешава се, поправља своје чешљање и спрема свилену повезачу, — мало тамнију, да би изгледала озбиљнија. Она и не помишља да пред њих неће доћи генерал, значајно лице, човек из вишега круга, него несрећни старац — поруше ни, зле судбине, лишени сваке утехе у животу.

И Маничка је била узбуђена и у неком очекивању, али то је био сасвим другачији осећај. Она је знала, да ће говорити са старцем и да ће му, може бити, открити тајну Клаудије Антоновне. Њему је, без сумње, њезин поступак нејасан и објашњава га само њезин безумљем, али она, Маничка, поуздано зна да је Клаудија Антоновна радила сасвим логично и да друкчије није могла ни радити.

Седоше за ручак. Зинаида Петровна и тад је била узбуђена. Може доћи сваког часа, затеће их за столом, а њихово је посуђе тако просто и неугледно, а и на застирачу стоји рупа баш на најви дијем месту. То је — прави скандал!

— Не бих волела да нам овог часа дође! То је тако неугодно!.. говорила је она. — Ах! узвикну ушашена, погледавши случајно кроз прозор: Ено их иду . . . Попа и он! . . Боже мој! Хивра, склањај све са стола; тако је прљаво . . .

И Хивра као да је тако исто мислила. И њојзи је изгледало, да није најгодније да пред генералом остане овако просто посуђе на столу. Чак се сети и изговора, ако не би могла успети да распреми. Замоли ће госте, да изволе прво у учионицу. Али су гости ишли полако, те је соба била доведена у ред. Зинаида Петровна с ужасом је гледала Маничкино одело: пругу сукњу и шарену цицану блузу.

Чуше се и кораци: уђоше гости. Попа застаде на прагу и прекрсти се према икони; на њега се угледа и старац.

— Допустите ми да вас познам, — рече попа. Ово је, ето, генерал Антон Николајевић Порховски, отац Клаудије Антоновне; ово је наша учитељица, Марија Владимировна; ово је њезина мати...

Старац се полако нагнули према дамама и љутећи седе на понуђену столицу. Маничка га је пажљиво гледала у лице. У цртама његовим било је сличности са Клаудијом Антоновном. Лице му је било бледо, са разбом патње. Дуга седа брада давала је старцу изглед аскетског монаха.

— Ја сам вас узнемирио, mesdames... Молим вас, не замерите! простим и мушким гласом проговори он, полако изговарајући речи.

— На против... Нама је веома пријатно!.. одговори Зинаида Петровна оном својом извештаченом пажњом, и хтеде рећи још коју љубазну реч, али јој Маничка унути тако оштро прекорни поглед, да је одмах умукнула. Маничка се бојала да јој мати не дунне на какву глупост која не би била за ону прилику.

— Дошао сам да видим њезин стан — поново проговори старац, па обухвати собу једним погледом и тешко уздахну. — Кад се изгуби оно што се није умело поштовати, онда се почиње поштовати и свака ситница . . .

Он опет уздахну и опет ућута. Сви су такође ћутали, и свима је било тешко.

— Дакле, овде је и умрла? упита старац после дужег ћутања.

— Ето, на овој постељи! — са скрушеном нежношћу у гласу одговори Хивра. — На овој постељи и пред мојим очима сконча је моја голубица...

Старац пренесе поглед на Хивру.

— Ви сте били поред ње у последњим часовима? упита је он.

— Не само у последњим, него за све време!.. На мојим је рукама и издахнула!.. Јеш се сећам њених последњих речи: од сваког, вели, молим опраштај, а ја свима опраштам... Ето какве речи!

Старац гласно уздахну и, поседе још неки тренутак, устаде.

— Молим не замерите... Узнемирио сам вас, mesdames!.. прошапта и пође ка вратима.

— Молим вас, допустите ми да с вама проговорим неколико речи! уздрхталим и узбуђеним гласом рече Марија Владимировна. Она се силно узбудила, осећајући да је управо њезин дуг — разговорити се с њиме. Он заустави на њој свој упитни поглед и за тим рече, климнув главом:

— На вашем сам располагању, госпођице!

— Хтела бих... да само с вама разговарам.

Попа је одмах разумео:

— Ја ћу вас код куће причекати, ваше превасходство!.. Хивра, допрати господина до мене! рече јој и изиде. Зинаида Петровна остаде да и сама то учини, а Хивра као да ничеше, осећајући да ће бити нешто значајно.

Старац је остао на истом месту на ком га је задржао предлог Маничкин. Гледао је у њу као да проучава црте лица девојчина. Дотле удубљен у своје тужне мисли, као да је није ни видео, као што, по свој прилици, није видео ни тутора, ни попу, нити иког од оних са којима је, силом околности, имао да разговара.

— Седите, молим вас! — понуди га Маничка.

Он седе на своје пређашње место. Она је неколико тренутака ћутала.

— Хоћу да говорим с вама о вашој покојној кћери, — рече Марија Владимировна: Хоћете ли ми допустити? Ја знам да је вама тешко, може бити...

— Ја не знам о чему би се другом и могло сада разговарати са мном? — полако и замишљено проговори старац. — Ја ништа друго не бих могао ни разумети...

— Да ли вам је о њеној смрти јавио Морозов?

— Зар знате?.. Да, он ме је обавезао... Извештај сам добио у Варшави... Већ је више од године дана како сам у оставци; овде сам имао посла... Жена ми је умрла, од туге, разуме се... А ја идем из града у град без икаква циља... Ви сте ми хтели нешто саопштити што се тиче моје несрећне кћери?..

— Али пре свега, ваша кћи није била несрећна..

— То је ваше мишљење, госпођице? Не ћу одрицати, — хладном услужношћу одговори генерал.

— То је мишљење и моје и њено, ваше кћери...

— Зар сте је познавали? Зар сте говорили с њом? Можете ми, дакле, причати, шта је мислила и како је објашњавала свој поступак? — живахно упита старац.

Маничка одрече покретом главе.

— Не; ја сам овде дошла на неколико месеци после њене смрти.

На лицу се његову појави израз разочарања.

— Да... А ви рекосте... Помислио сам... Ријано сам разумео. Ето ови људи — свештеник и његова породица — познавали су је, дуго су живели с њом, али, како сам видео, ова није била повериљива с њима. Они само пагађају. Причали су ми о животу њезину... Дело самоодрицања!.. Али то је само једна страна, јер они не знају душу њезину...

— Ја је знам! И сматрала сам за дужност, да то и вама поверим.

— Па откуда, откуда, кад се с њом ни видели нисте?

— Да, али и не гледајући на то, ја сам под њеним сталним утицајем, ја је осећам увек поред себе, ја и живим само мислима на њу, али ако хоћете — успоменама, као да је она целог ми века била моја најбоља другарица и као да сам с њом још јуче најискреније разговарала... Она је са мном увек и свуде; она за мене није умрла, већ живи...

Слушајући овај топли говор, стари генерал није очију скидао са бледог лица девојчина. Лице јој у тим тренуцима беше одушевљено, скоро надахнуто, у очима јој сијао пламен. Он, изненађен и као неком силом покренут, приђе Манички и проговори јој потресеним гласом:

— Ви говорите тако чудновато... Објасните ми, шта је то? Шта је изазвало те ваше осећаје? Каква тајна?

— О не, нема овде никакве тајне! Случај ми је дао могућности да јој душу познам, и ја сам се уверила да је то била велика душа... Ја ћу вам рећи. Али пре свега молим вас да ми једно обећате...

— Говорите, ја... Ја сам готов учинити вам све што могу!...

— После ње остала је једна ствар. Ја вас молим да ми је оставите. Она ми је веома драга... Видите... Ја ћу вам рећи... То је дневник њен.

— Дневник Клавин?

— Да, дневник Клавин... Она га је писала последњих дана. Ево га... Узмите га и прочитајте.

Старац узе свезак из руку њених, брзо преврну корични лист и уни се очима у прве праве стране. Познао је Клаудијину руку, и нека нова туга, нежна, дирљива подухвати му срце. Осећај нежног, безазленог пијетета, од кога, изгледало је, никада и ни у чем неће наћи олакшања ни лијека, у једном се тренутку утиша, као да је у руци својој осетио живу руку кћери своје. Њезини потези!

Српкиња са Косова

Они су то, они: њима је писала док је још код куће била, правилни, уједначени, само нешто тврђи, уверенији, завршенији. Да, има печата силног, печата израслог у тим правим писменима, одређеним и поуздани; рука што их је писала, несумњиво је рука бића које је тачно одредило себе, силе своје, тежње; рука мушке душе која је успела да на шта остварі у животу свом... Да, то је она писала, његова пала Клава, она мила, весела, безбрижна, његова Клава, што је својим необјашњеним кораком поразила и њега и срце његово... Сав остатак свога живота посветио је тешкој недоумици, безнадном решавању питања: за што? за што? И ето, у овом је свеску решење тога питања.

— Хоћете ли ми допустити, да га читам овде, код вас?... Ви сте ме оживели. Ја не знам ни како ни чим да вам захвалим, госпођице! дрхтавим гласом говорио је старац и снажно стезао руку њезину. У очима му заблисташе сузе.

Маничка устаде. Она се разалила и од овог искреног и изразног стезања руке и од саме појаве овог старца тако обрадованога... А због чега? Због неколико врста написаних руком кћери његове коју је пак заувек изгубио.

— Овде вам нико неће сметати — проговори Маничка: У овој одморачи биће вам згодније.

Она привуче столу једну велику одморачу, која јој остаде од Клаудије Антоновне, поклони му се и изиђе из собе.

Зинаида Петровна и Хивра седеле су на улици, на клупи. Обе су биле под утисцима заједничке мисли, да се онако у себи води некакав тајанствени и веома значајни разговор. Није Маничка узалуд пожелела да остане насамо са човеком кога види први пут у животу. Мора да има нешто на души својој.

Када је Маничка изашла, обе се жене зачудише што је сама, и упутише јој своје упитне погледе.

— Обећала сам да га нико неће узнемиравати — рече Маничка: — За то, молим вас, немојте улазити тамо.

— А шта ради? — упита Зинаида Петровна.

— Чита... Молим вас, не улазите.

— Ах, то је јамачно онај руковше! — досети се Зинаида Петровна. — Но, то ће дуго трајати!.. Да ли бих дотле могла отићи до попадије? А?

Она је ово питање упутила Манички, али не доби одговора.

— Отићи ћу! — додаде за тим, па и не дочекавши одговора, устаде и пође право преко парохову дому.

Хивра је седела, седела и помишљала да оде суседима. Женско срце тражило је нешто. По њезину мишљењу, догађаји овога дана били су тако знаменити, да је било прёко потребно испричати их на каквој жени, свеједно је, макар и првој која наиђе. Треба само ма какав новост да дође до женских ушију, па да се за пола часа рашири по свем селу, те да брзо од комшрца постане читав матарац. Тешко је и замислити на какву ли ће бајку личити извештај о старом генералу, када претпоследња жени у селу буде ову новост причала последњој: колико ли ће аршина бити дуга његова брада и колико ли ће море од суза потећи из очију му на гробу прељепше учитељице...

И Хивра оде. Маничка остаде сама на клупи. За тренутак покри лице шакама и замисли оне осећаје што морају подузети старога генерала, када буде читао исповест кћери своје. „Да ли сам добро учинила, што сам причала о дневнику и што му га дадох да чита?“ питала је себе и одговарала: „Да, добро је, добро! Питање о узроцима корака Климина за њега је од необичног значаја. Па нека бар истину дозна. Можда ће га та истина убити? Нека је и тако. Истина је дивна и када убија! Ја то знам по себи. Постала сам милион пута несрећнија када сам дознала истину, али сам и срећна што је знам.“

У ваздуху се осећао јоргован, јер је поветарац доносио његов мирис из цвећне порте. Сунце, што је већ нагињало смирају, пружало је неке, прозрачне и златасте зраке, да си их, изгледало је, могао рукама дохватити.

Маничка је размишљала о контрастима којих је пуно у животу: онде млађана природа напреже све силе своје, тежећи сини удруженим деличима својим ка радости, а тамо, под оном високом хумком, заувек је сахрањен млађан живот, који се никада више неће појавити златноме сунцу, мирисном сутонском ваздуху, општем празнику Природе. А у себи седи тугом утучени старац и са побожном смиреношћу лије сузе над сухим, бездушним папирним листовима, само за то што их је некада исписала њему драга рука.

(свршиће се)

Зима

Зима. — Кроз суво грање веје
Мећаве мрачне шумна јека;
И пахуљице снега сеје
С потмулим звоном из далека.

И шкрипе гране. — Поток плаче
Као да прошлост светлу зове;
Узрујан, буран, даље скаче —
— Сва шума сања сетне снове.

Сива је магла брда скрила,
Дрожгавац тамну влагу гони;
Ко смрт да шири своја крила —
Са мале цркве звоно звони.

И шум тајанствен гором блуди
И хуче реке, шуме хрйде;
А по пртини група људи
Сагнувши главе тихо иде.

Пред њима стари поп корача,
Погребне песме звук се ори;
Кроз њу се чује јецај плача —
То ојађено срце зборн.

Четири из њих сандук дрвен
На раменима својим носе;
У њему мртвац. Фес му црвен
Покрио снежно беле косе.

На челу печат смрти смеле
Склопљене напек очи скрива,
И блесак мисли, бурне, преле
Не диже више машта жива.

Бели му покров груди крије
Ко покривало зимњег дана,
Жеља и страсти трага није
Ни мука, бола, горких рана.

И снег још пада. — У даљини
Ишчезе спровод. — Ноћ се свија;
Тихо корача по таванини
И маглом густом све увија...

В. П. Бошњаковић.

Беата (сликао F. Wobring). — У броју портрета, што смо их до сада донели у свом листу, овај се несумњиво истиче ретком уметничком израдом, која је ово и у репродукцији у пуној мери сачувала. —

Породица (сликао Е. Бено). — Радник је, сиромашак, мученик у послу, али он све то не осећа као многи други, јер му је посао мио, јер зна зашто живи и зашто се мучи. Кад увече, уморан од тешког рада, дође кући својој, рају свом, — нестане му умора, снага се враћа под оним срећним осмехом сапутнице његове и пред сликом породичног њихала, здравог и једрог прчења, што се опако снажно упио у материне груди, као да би да се из њих напије здравља и живота, јер ће једнога, само док одрасте, постати одмена и помоћ својим родитељима. —

Италијанка (сликао Ж. Клод). — Знаш ли земљу где по лишћу раја?... Знаш ли лепу Италију где су мандолина и нож најчешћи другови?.. И ако у њој сунце жеже, ипак не пали тако силно као очи лепе Италијанке. Распаљено срце мандолину тражи да пева љубав своју, а дође ли трећи — нож је ту „да' да љубав брани или' да је сахрани!" —

Тихи кут (сликао П. Себорг). — Само ловац или какав залудни шетач ако дође и у овај крај. Далеко, далеко од кута овог струји људски живот и посленички шум, а овде је тако мирно и тако тихо, да се ено чак и лаки и плашљиви јелени осећају сасвим слободни и безбрижни у њему.

Студије (сликали Љ. Иванови, Наталија Цветковићева и Христифор Црнилевић). У прошлом броју донели смо слику Српске Цртачке и Сликарске Школе, а сад доносимо и три ученичке студије што су биле у њеној овогодишњој изложби. Налазимо да је сасвим излишно говорити о талентима ових вредних ученика, али је њихова потребно нагласити да су спротног става и да би српском сликарству какав добротвор учинио несумњиву услугу, ако би пружио материјалне могућности на ком од њих да се и где на страни усаврши у свом лепом позиву. За досадашњи њихов успех припада несумњива заслуга школском директору г. Ристи Вукановићу, акад. сликару. —

Српски Народни Дом у Карловцима. — Овај лепи Народни Дом подигнут је прошле године, а одређен је послужи српском народу што се користије може. У њему има 50 соба и дворишта у којима су заседи сједштени средишна автономна звања, као: канцеларије Саборског Одбора и Школског Савета, дворишта за седнице Сабора, Народни Фондови, а ускоро ће се пренети и црквено-народна архива. Поред онога одређене су и неке просторије за Српски Музеј. У тај музеј пренеће се све старине оностраних српских манастира. Тако ће на једном месту прибрани бити сви документи славне прошлости, а с архивом уједно биће Народни Дом ризница свих података за српску историју у крајевима аустријске монархије. —

Српкиња са Косова. — Најкласичнији део српске земље, данашњи Косовски Вилајет, још мало на ће престати да буде плен ненаситих Турака и обесних Арнаута, — јер за мало још на ће престати у њему свега што би могло домамити ужасне зулумћаре на плен и роблеље! Турци и Арнаути осудили су Косовске Србе на истребљење, а каква раса (на срамоту свега образованог света) гине и пропада на Косову, — нека покаже и наша слика Српкиње са Косова. —

ХРОНИКА

Сунчана енергија

Ништа није тако величанствено као небо, а на небу опет ништа као Сунце. Без сумње, у безкрајном пространству васионе гранитирају таква небеска тела, којима и по сили и величини, као и пространству, Сунце устука; али наше природне и слободне очи не могу то опазити, и та тела због своје далине не могу утицати ни на наш живот нити на наше расположење. Сасвим је друга ствар Сунце, од кога добијамо светлост, топлоту и свако добро.

Кад упоредимо величину Сунца са величином планете која нас около њега окреће, видећемо, да је међу њима грдна разлика. Дијаметар сунца износи до 1,391.000 километара; а површина његова већа је од површине наше земље 12 тисућа пута. Површина земље према површини сунца стоји у истој размери, као звезда Дијана према Земљи. Из масе пак, из које је Сунце састављено, могло би се направити 1.250 хиљада таквих планета као што је наша Земља. Кад би се Земља помакла и наместила у средиште Сунца, Месец би се могао окретати око Земље ни најмање да не промени свој пут и положај према Земљи и Сунцу. Сунце је удаљено од Земље близу 150 хиљада километара, али ипак оно има огромни утицај на Земљу; поред тога, до наше Земље допире само једна половина од целокупне сунчане енергије, а другу половину упија ваздух. Познато је, да црни предмети

уништају топлоту. Прорачунато је, да један квадратни метар горње површине уништи за 1 сахат толику количину топлоте, да, кад би се она претворила у механичку снагу, могла би за 1 минут времена, подићи тежину од 300 кгр. на висину од 124 метра; другим речима, добила би се $1^{5}/_{4}$ коњска снага. Математички је израчунато — и то на прост начин — да би сунчана топлотна енергија, која се губи у атмосфери, била кадра да за 1 секунду даде квадралном коњских снага. То је као 1 према квадралиону. Наше уображење је врло слабо, да може представити себи такву јачину за једну секунду.

Где ли се дева та огромна јачина топлоте коју добија наша Земља?

Што је ближе екватору, то је испарење јаче. Ваздух, упивши извесни део топлоте, постаје лаким и пење се горе, примајући у себе водену пару. Када се горе ваздух расхлади, спушта се доле, а пара се згушње, претвори у нехрпиће па у кишице и враћа се опет на земљу. На тај начин, то ваздушно и водено кружење вечито постоји; без њега не би било живота на Земљи. То тз. кружење у атмосфери непрестано се врши и захвата огромни простор, али ми смо се на њ тако навикли, да га и не опажамо. Да би читалац могао себи представити колики су резултати тога обрта у кругу ваздушастом, навешћемо само, да се за једну годину пренесе ваздуха са екватора на пол 660,000.000 куб. метара. Када би се та маса воде разлила на Европу, постало би море од 66 мет. дубине.

Шта би било, кад би цела топлотна енергија, коју Сунце даје, допрла до Земље? До Земље допире само 2735 милионити део те енергије.

Кад бисмо мотрили сунце кроз телескоп, видели бисмо да његова светлост слаби од центра ка периферији. Из тога се закључује, да је сунце обавијено таквом сфером, која упија извесни део светлости сунчаних зрака. Што те зраке даље иду од сунчаног центра, то се њихова светлост све више троши догод не дође до наших очију. Тачно астрономски констатовано је, да су те тастричне сфере, које опкољавају Сунце, по свом саставу много разликују од оне која окружује нашу Земљу. Атмосфера, која окружује нашу Земљу, састављена је од гасовитих тела: кисеоника, азота и других састава, дочим сфера, која опкољава Сунце, састављена је из оних истих делова од којих је Сунце састављено, само са разликом, што је прва у гасовитом а друга (сунчана маса) у житком, растопљеном стању. Другим речима: гасовити завој Сунца састављен је из истих минералних елемената, из којих је хемијским једињењем састављена и наша Земља тако, да су неки елементи пре нађени на Сунцу него на Земљи.

Сунчани завој састављен је од три слоја: један је познат под именом фотосфера (сфера светлости), у којој се находе тз. сунчане пеге. Она је обложена неком ружичастом навлаком, која се зове хромосфера и служи као извор других језивчастих шиљкова сунчаног круга, који се најбоље дају видети кад Сунце помрча и они се зову протуберанце. Хромосфера је опет обавијена једним трећим омотачем, чија природа још није довољно испитана. У правом смислу, тз сунчани завоји су релативне природе; њих треба представити као свршено таква места на сјајном сунчаном полу. Сунчана светлост преваљивали Месечеву за 5.000 пута. Протуберанце у стварн нису изданак сунчане усијане масе, него су то неки гигантски водоскоци усијаних гасова, који су разбацани у бескрајне просторије споменуте сунчане навлаке — хромосфере. Оне су разбацане од сунчаног центра тако невероватном брзином да често поражавају. Да напоменемо: У септембру 1893. год. подигао се над Сунцем такав дан гигантски огњени језик, који је за $^{7}/_{4}$ сахата достигао даљину од по милиона километара: 350 километара прелазио је за 1 секунду. У јуну 1885. г. Сунце је пустило 2 огњена језика у два противна правца, у даљину од 460.000 кметара. Њихова брзина била је таква, да је прелазила брзину пушчаног куршума за 1.000 кметара. За такав посао, наравно, треба велика јачина потиска, која би, ако и приближно, морала бити једнака 70,500.000 атмосфера.

Истиче се питање: откуда и колико дуго Сунце добија ту енергију, да може стварати и такав ефекат који поражава.

И једно и друго питање дуго је мозило главе научењацима, али тешко, да је и један кадро дати до позитивних резултата, и ми се морамо задовољити нагађањима. Њих има сувише, али нико узети оно, које је најсличније истини и коме би се могло најбоље веровати.

Знаменити немачки физичар и физиолог Хелмхолц каже, да ће Сунце, скупљајући се, добијати много већу температуру и ту резервну топлоту, коју својим скупљањем добија, постепено трошити; али како то сунчано скупљање мора имати свој крај, то, наравно, морамо себе представити, да ће доћи дан када ће се сунце угасити. Али тај дан неће доћи тако брзо. Проћи ће милиони година — по доказу геолога б — док се расхлади тај сунчани жар, а све дотле биће живота на Земљи.

По руском М. П.

КЊИЖЕВНОСТ.

Крафт-Ебинг: *О болесним и здравим нервима.* Прерадио с немачког Предраг М. Исаковић. Цена 0·60 дин. Београд. Штампа С. Хоровица. 1903. — 8°, стр. 65.

И ако наше „Народно Здравље“ испуњује свој узвишени позив на веома похвалан начин, уносећи у народ игијенске поуке и обавештења о болестима, нису никако на одмет популарни списи из области Игијене и Патологије. А овакн списи, као што је чувено дело Крафт-Ебинга „Здравл и Болесни Живци“ („Ueber gesunde und kranke Nerben“), који могу, збиљски, веома много да допринесу и предохрани и лечењу нервозности, од које тако пати наше доба, свакако су у једна потреба.

То је, без сумње, и навело г. Предрага М. Исаковића да се лати превођења поменутог дела чувеног бечког психијатра, сада већ покојнога Крафт-Ебинга, као што је и писца ових редова, кад је он, спремајући цео превод за штампу, пустио у броју 10. „Народнога Здравља“, октобар 1901., увод из овога дела: „Наше Нервозно Доба.“

Али ако је намера преводиочева била добра и племенита, није никако и сами начин извођења! Г. Исаковић је превео само важнија места из прве три главе, и то онда назвао „прерадио“!... И онда није ни чудо што је ударио нелогичним путем, дајући својој т. з. „преради“ назив: „*О болесним и здравим* нервима“! Овакав рад је далеко од пијетета према овом великом човеку, који је кроз толике године племенио своје слушаоце дивним предавањима и богатно медицинску литературу темељним и

исцрпним прилозима. Ово није „прерада“ већ је — „извод“, а то је г. Исаковић могао куд и камо на згоднији начин да изнесе у „Народноме Здрављу“, место што је похитао да изиде пред читалачки свет са једним крњим радом. Јер Краут-Ебингов спис износи 173 стране, обилне осмине, и то штампан гарнитуром једнаком, док „прерада“ г. Исаковића износи само 65 страна на слога ситнијег једнака! То је таман један четвртина (или још и мање) оригиналнога дела!... Један београдски дневни лист рече, да је ово због тога „прерада“, што су изостављене оне ствари, које не заседају у наше прилике! Којешта! Таких ствари има таман за — пуну страну гоф. Исаковићеве „прераде!“

Овај превод има пуно туђих израза, којима нипошто не сме бити места у књизи, намењеној ширим појасима читалачког света. На што ће они?! Зар се нису могли заменити нашим изразима, које ми, за сваки од њих, имамо? Они ће пре створити забуну него ли похвали! Мањ ако се и по њима нора видети, да је то „прерада“ једнога медицинара!...

То се, у осталом, види и из оних силних германштина, којима ова „прерада“ обилује! Збиља, једна чудна појава у нашим медицинским круговима, на коју сам ја указао још у бр. 5. „Нове Искре“ од ове године (приказујући одличан рад г. др-а Алексе М. Стојковића: „Народно Здравље у ужичкоме округу“): са малим изузецима ни ћете скоро прочи све списе наших лекара ваљаними, скоро на сваком кораку, на туђинске утицаје!

Сва је заслуга г. Исаковићеве „прераде“, што је важније цитате из Краут-Ебингова дела згодно покупио и довео у целину. Али само због тога препоручити овај превод, у којем, поред германштина, има и непрамљености у српскоме језику, била би, збиља, бесполезна.

Беч. Г. П. Ивезић.

Dr. Friedrich S. Krauss: *Streifzüge im Reiche der Frauenschönheit.* Mit gegen dreihundert Abbildungen nach Originalphotographien. — Leipzig, A. Schumann's Verlag. 1903. — in 4°. стр. XVI и 304. — Цена (елег. повезано) 15 мар.

— — — — — — — — — — : *Die Anmut des Frauenleibes.* Mit nahe an dreihundert Abbildungen nach Originalphotographien. — Leipzig, A. Schumann's Verlag. 1904. — in 4°. стр. XVI и 304. — Цена (елегантни повез) 15 мар.

Ако је икада које дело збиљски обогатило неку књижевност, то су учинила у изобиљу ова два дела познатога Бечког фолклористе и слависте Др. Ф. С. Крауса. У немачкој књижевности вала није до сада ни било оваке темељних, овако духовитих, овако укусних и овако украшених дела! Далеко чак и од помисли на буђење пиканих сексуалних осећаја, Др. Ф. С. Краус је уз свој духовити текст додао и дивне слике, које не само да допуњују ону етнолошку страну ова два дела, него им дају и једну нарочиту, јединствену предност: Др. Краус изнеси у ово 600 слика скоро све типове „женске лепоте“ и „драги женскога тела.“

„Das Weib ist dem Manne das Interessanteste und sollte ihn vielleicht ganz allein interessiren“, вели др. Краус у предговору прнога дела. Да, да... *жена!* Како је овај израз само пун свих оних осећаја: и мила, и сласти, и радости, и горчине; пун свих оних ерупција, што их „срце“ *снажнога пола* тако силно осећа према ономе створу, које *само с тиме* чини једну правилну целину! „Ich selber, вели др. Краус, richtete immer und in jedem Lande mein Hauptaugenmerk auf das Weib, oder genauer gesprochen, auf die schönen Frauen, und meine in der Ethnologie am besten gewürdigten Arbeiten handeln von der rechtlichen Stellung der Frau. Ich habe in meinem Leben noch nie über etwas so gründlich und liebevoll nachgesonnen, wie über das Weib.“ — То се потпуније види из ова два дела његова: одушевљени али и трезвени познавалац и жена и народних обичаја ниже слику за сликом, једну спажњу од друге, из живота слабије али лепше положене човекове!

Потежа је то ствар на ономе месту изнети оцшрнији суд о оваким делима! Ова нису производ усхићене маште једног бонвивана, који уме лепо и добро да пише, већ су она плод студија једног научника, који се, као фолклорист и етнолог, мора и о оваким стварима бавити. Дела ваља имати у рукама да тек онда схватите и важност насладе у једноме, снажном, несташном и духовитом описивању, и у разноврсности и лепоти слика, које су, већином, просто узори фотографске вештине.

Голема начитаност Др. Ф. С. Крауса огледа се редом на свакој страни: и Исток и Запад њему су потпуно познати; он наводи и литературу и обичаје на свих појасева који се налазе ова два краја налазе. При обради прнога дела њему је стајало на расположењу и употреби скоро 110 разних дела, а при обради другог дела — преко 180! — Лак, често и нестишни, али ипак за то строго умесни стил сасвим вас плени. Својих симпатија према Србима није др. Краус ни овде напустао: где год је могао, јасно је он истицао своју љубав — чисту и праву — према нама Србима. Они чести наводи наших народних песама и наших гуслара такође су једна потврда за ово. Један немачки критичар ово нарочито још и истиче „.....er teilt uns Gesänge der Guslaren mit, die an Überschwänglichkeit und Bewunderung von Frauenreizen ihresgleichen suchen....!“

Оним својим делима др. Краус је нама учинио једну велику услуге. Осем тога он је у њих унео преко 30 Српкиња, које, збиља, у овоме албуму женских лепотица заузимају веома угледно место.

И поред тога што је повекли део слика жена у Евиној костиму, ипак то неће и не може бити ни најмање разлог да се оних књига не дате и најмлађије природе: сумњам да ће икоме еротика и страсти на памет!

Поред оних разних „Албума за неженење“, са еротичним тенденцијама, голуждравим сликама и пикантним описима, и за то нездравих списа, ови делима, без сумње, није место. Она ће њих истиснути и биће као списи: лепа душевна посластица, а као збирка слика: право уживање за око!

Напоменућу још толико, да се *стручна* немачка критика изразила веома повољно и похвално о овим делима др. Ф. С. Крауса. А да су она добра и да су погодила и укус у читалаца, јемчи и та околност, што је за ово шест месеци — друго се дело баш оних дана завршило — распродато *само* 17.000 примерака!

Г. П. Ив.

* Изашла је из штампе „Прва књига пјесама Чедомира Панића.“ Рађена је у штампарији Д. Димитријевића. (Београд) а цена је 1 динар. —

* Др. Владимир Димитријевић штампао је у Карловцима раније објављени „Зборник проповеди.“ Цена је 4 круне. —

* 1. број (октобар) овогодишњих „Известія С.-Петербургскаго Славянскаго Благотворительнаго Общества“ доноси ове чланке који се тичу и нас Срба: Значај Македоније у судбини грчко-словенског света, од А. С. Будиловића; Историзам и национализам у пером Словенца, од С. А. Радића; Македонски писма, I—II, од С. Пржевальског; Економски узроци македонског устанка, од К. П. Мисиркова. У овом је свеску и некролог † П. С. Срећковићу, и реферати на ове српске књиге: Историја српскога народа, од Д. Војновића; Једна руковет из Вукове преписке, надао В. Богишић; Борба и наследство Косовиво (1421. до 1426), од Д-р Ст. Станојевића; Sa zjalima kroz Bosnu, Hercegovinu, Crnu Goru, Dalmaciju, Jadransko More, Istru i Hrvatsku, napisao prof. Dragutin Franić. —

* Из Источника (Сарајево) прештампан је биографски рад С. Т. П. „Архимандрит Мелентије Перовић (1835 до 1887). —

* У овом броју доносимо говор Госпође Савке Суботићке што га је држала о конгресу Кола Српских Сестара пр. м. у сали Велике Школе. Пре је говор импровизација Г-ђе Суботићке и ми га доносимо по стенографски белешкама. Интересно је поменути да је госпођа у току три недеље држала четири овакса импровизована говора: први је био у Старом Бечеју (о Великој Госпођи) *О позиву српских невачких дружина*, други, сутра дан, у Турском Бечеју, *О позиву српских женских добротворних задруга*, трећи 8. сент. у Земуну *О материнској љубави*, а четврти овај што га доносимо у свом листу. — За најкраће време штампаће Матица Српска ове госпођин *О српским домаћим тканим рукотворинама*. Референт овога дела, проф. г. Валтровић вели: „Садржина је овога дела пример одушевљене и обилне пажње и предана и надахнута труда око јачања производних и привредних способности у нашега народа, и збирка разног поучног градива из народног живота. То је напрт дугогодишњег родољубивог заузимања, да се домаћем тканачком раду у нас прошири примена и тиме створи народу извор како за стварање тако и за морално добити. Предмет је толико важан и обилан, да ће на се привући пажњу сваког учесника у раду на свестраном народном напретку. Овог госпође Суботићке цењен је прилог за сазнавање једног дела културног стања у српском народу, у току шесте, седме и осме десетине прошлога века.“ — Ове прете доносимо да би наши читаоци, који још не познају рад госпођин, могли за овај час видети ону заслужност вредне и старе ални духом још назад одушевљене Српкиње.

* Српска православна велика гимназија у Срем Карловцима прирадила је у суботу 1. новембра 1903. свечан помен стогодишњице од смрти свог оснивачу и великом добротвору, грађанину Карловачком Димитрију Анастасијевићу-Сабову. Распоред је био: I. У 10. сах. пре подне у саборној цркви парастос. На парастосу је говорио гимн. катихета проф. Иван Машировић. II. После парастоса отишла је гимназијска омладина са проф. зборон на Доње Гробље, где је на гробу Сабова учињен помен и гроб окићен венцем гимназијске омладине. III. у 4. сах. по подне у гимназијској дворани: 1. „Усклицаније“... певао гимназијски збор. 2. Пролог, говорио Стојан Богојевић, уч. VIII. раз. 3. Римский-Корсаковъ „Хвалите“, певао гимназијски збор. 4. „Живот и заслуге Дим. Анастасијевића Сабоса“ говорио проф. Ђорђе Матарашевић. 5. Спомена: „Воскликните Господеви,“ певао гимназијски збор.

* Изашла је из штампе „Механичка технологија дрвета“, I општи део: „Дрво као сировина и његове особине“. За занатлиске школе и занатлије написао инж. Ж. Ј. Димитријевић. Дело је награђено и наименено као уџбеник за војно занатлиску школу у Крагујевцу.

* Српска Краљевска Академија расписује награду од 480 динара у злату, коју ће задужбине Николе Ј. Мариновића моће добити: *одличан поетски спис с моралном и патриотском тенденцијом, који је написан чистим српским језиком и одликује се лепотом слога и садржаја*. Наградити се могу само рукописи тако и штампани списи који нису старији од две године, т. ј. који нису штампани пре 1902. год. Спис за награду ваља поднети Срп. Кр. Академији најдаље до 1 маја 1904. год. Писци могу своја имена напред објавити или прикрити до коначне одлуке. У овом другом случају дужни су ставити неку белегу на спис и на запој спроводног писма. Награђени списи су својина писаца.

* Пера Ковљанић, хоровођа прки. нев. друштва у Старом Бечеју, штампа неколике своје композиције Змајевих „Ђулића“ за један глас (већином средњи регистар) уз гласовир. То су: 1. И ти си храбра била (As dur), 2. Кажи ми, кажи (F dur), 3. И моло сам очи (As moll — Ces dur), 4. Ала ј' леп (E dur), и 5. Кад прво сунце (A dur). Текст ће бити штампан и ћирилицом и латиницом, а цена је 4 круне или 5 динара. —

* Новосадска Читаоница одржала је 14. о. м. четврто посло своје, на којем је г-ђица Д. Калићева, председница Српског Омладинског Кола, говорила „О циљу женског образовања.“ После свршеног предавања отворио је дискусију о њему читаонички председник г. Лаза Милошев, а прихватили су је нарок Велко Мирослављевић и проф. Тих. Р. Остојић. Уз заслужено признање г-ђици Калићевој износлли су говорници сву потребу женског суделовања у борби за народни напредак. —

* Будућност“, друштво ученика учитељске школе у Алексинцу, прославила је 23. о. м. тридесетогодишњицу своју. На свечаном скупу тога дана расправљено је о теми „Уједињење средњешколске омладине у Србији и покретање заједничког књижевног листа.“ Код споменика на Шуматовцу говорио је Анђо Карабеговић, ученик III године, о значају Шумадијске борбе, а омладина је положила врло леп венац на споменик руских изгинулих бораца. —

* Коста Мајић одштампаза из „Србобране“ низ својих чланака „Борба чешкога народа.“ Књига ће изаћи до 15 штампаних табака, а цена ће јој бити само 1 круна. Лепо налагање богатог материјала, што је покупљен у овим чланцима, препоручује ову књигу сваком интелигентном Србину који води рачуна о напретку свог народа и средствима у културној борби. —

* Душан Гуцуља, учитељ и коровођ, нанео је предлог оностраним српским невачким друштвима, да се састану,

пре но што се упишу за чланове Савеза Српских Певачких Дружина (Београд), те да се договоре: да ли би се њихова друштва могла спојити у општински Савез који би, несумњиво, био од велике користи. — Предлог је врло лепо прихваћен и вероватно је да ће се у Новом Саду састати сва српска певачка друштва на Аустро-угарске. —

* Акад. сликар Паја Јовановић израдио је, баснећи се пре кратког времена на Цетињу, ликове Краља Николе, Краља Данила и Краљице Милене. У току 1904. г. отићи ће г. Јовановић поново на Цетиње да изради иконостас у Никшићком храму Св. Василија. —

* Др. Светислав Стефановић дао је у штампу књигу својих оригиналних и преведених песама. Књига ће изаћи 5—6 штампаних табака осмине на финој хартији. Књигу ће опремити издавачка књижара Пахера и Кисића (Мостар). Цена је за претплатнике 1 динар. Скупљачима уобичајени рабат. —

* Приликом свечане седнице Књижевног Одељења Матице Српске год. 1904. говориће члан Др. Стеван Павловић у спомен и славу преминулом члану Др. Теодору Мандићу. — За Летопис примљен је рукопис архимандрита Илариона Руварца „Четири прилошка." — Нису примљени рукописи: „Гундулићева метрика" и „Збирка народних умотворина." — На оцену су дати рукописи: „Прилошци за историју Срба у Угарској крајем 17. и почетком 18. века" и „Ревизор" шаљива игра у једном чину. —

* Тодор Љ. Павловић, артиљеријски поручник и приправник за ђенералштабну струку, штампао је своју расправу „О војној дисциплини." У њој су ови делови: 1. У опште о војној дисциплини, 2. Историјске белешке о војној дисциплини, 3. Средства за укорењивање, подизање и одржавање војне дисциплине, и 4. Војна дисциплина и наш народ. — Књига има 8 штамп. табака, а цена је 1.50 дин. —

* Књижара Е. Аjхштета штампала је „Марш Краља Петра" композицију капелника Ј. Бродила. Цена је 1.50 дин. —

* Пре неколико година било је у Новом Саду основано друштво Девојачко Коло. Настојавши српске универзитетске омладине размакнут је пре кратког времена оквир Девојачког Кола, јер у њега ступише и мушки чланови, те се и име промени у Српско Омладинско Коло. Друштву је главна сврха: образовање самога себе у заједничком раду и уз узајамну помоћ. Поред познања српске књижевности и књиженога језика, српске повеснице, српскога живота и српских особина, уше се у програм и оне тачке: пропагирање идеје о друштвеној солидарности свих сталежа нашега народа, потпомагање српске привреде, набављање рада српским радницима и радницама, ширење писмености и просвећивање нижих друштвених слојева, организација јавнога добротворства на модерној и напреднијој основи, и бубење и развијање српске друштвености. Послове своје ради Коло на недељним састанцима, на којима се чланови у читаоници, предавању, дискусијама и слободним разговорима узајамно обавештавају о програмским питањима. — Потања обавештења дају председници Српског Омладинског Кола: г. проф. Тих. Остојић и г-ђица Даринка Калићева, учитељица. —

* У Сарајеву штампао је Јов. Фил. Иванишевић, у засебној књизи, своје белешке „Школство у Србији." Цена није означена. —

* 27. о. м. прослављена је у целом Србству седамдесетогодишњица великог српског песника Змаја Јована Јовановића. Због слабости своје слављеник није примао лична честитања. —

* На годишњој скупштини Српске Књижевне Задруге решено је да у књиге књига за 1904. годину уђе и књига посвећена стогодишњици српскога устанка. — Матица Српска добила је одговор од г. Стојана Новаковића да ће за Летопис израдити нарочити чланак о првом устанку српском. — А наш одбор за прославу стогодишњице, а Академија, а Народно Позориште?

* На дан 1. октобра о. г. износило је Коларчев Фонд суму од 1.789.751 дин. и 55 н. д. Од овога припада фонду за књижевност 225.533 дин. и 35 н. д., а фонду за српски универзитет 1.564.218 дин. и 20 н. д. Чист приход од 1. окт. 1902. до 1. окт. 1903. г. био је 74.390 дин. и 30 н. д. —

* Мађарско Географско Друштво у Пешти штампало је овог месеца једну карту Балканског Полуострва у размери 1: 800.000, на четири листа а у 9 боја. Карту је израдио Србин К. Когутовић, а како „Лојд" јавља, о њој су се веома похвално изразили наши академик и проф. Др. Ј. Цвијић и проф. Др. А. Филипсон, географ из Бона. —

* Др. Фридрих С. Краус почео је у Бечу, пре кратког времена, издавати Bibliothek ausgewählter serbischer Meisterwerke mit literarhistorischen Einleitungen. У 1. св. штампан је Краусов превод Њушићеве „Пучине" (Auf uferloser See), а у другом је, такође Краусов, превод Глишићеве „Подзале" (Ein Geniestreich).

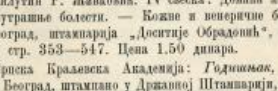

Књига здравља, домаћи лекар за свакога, превео Др. Милутин Р. Живковић. IV свеска: Домаћа апотека. — Унутрашње болести. — Кожне и венеричне болести. — Београд, штампарија „Достојне Обрадовић", 1903. В. 8°, стр. 353—547. Цена 1.50 динара.

Српска Краљевска Академија: *Годишњак*, XVI, 1902. Београд, штампано у Државној Штампарији, 1903. М. 8°, стр. II + 383. Цена 1 динар.

Недељко С. Савић, учитељ: *Преко Босне и Херцеговине у Приморје*. Слике, утисци, реолексије. Ваљево, штампарија Јов. Ј. Молнара, 1903. — 8°, стр. 202. Цена 1 динар.

Поручник Тод. Љ. Павловић: *О војној дисциплини*. Београд. „Достојне Обрадовић" — штампарија Аце М. Станојевића, 1903. — 8°, стр. 127. Цена 1.50 динара.

Мала Библиотека, св. 57., 58. и 59. Број XV., XVI. и XVII. Година V. 1903. Јанко М. Веселиновић: *Цицварке*, из збирке „Сити и гладни". У Мостару, 1903, издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 16°, стр. 185. Пијена 90 потура (1.20 пара дин.). —

Полопривредни календар за преступну 1904. год. Издање Српског Полопривредног Друштва. Уредио Паја Т. Тодоровић — Ваковчић. (Са сликама). Година XXI. У Београду, штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1903. — В. 8°, стр. 197. Цена 50 пара динарских. —

Краљевско Српско Народно Позориште: *Позоришни годишњак сезоне 1900—1903 године.* Службено издање. У Београду, нова електрична тржовачка штампарија, 1903. — В. 8°, стр. 26.

Д-р Св. М. Марковић: *Одговор на критику Г. Д-ра М. И. Јеремковића*, секретара санит. одељења (на лекареки извештај Панчићеве Гимназије) Београд, Нова електрична штампарија Петра Јоцковића, 1903. — В. 8°, стр. 16.

Први листови. Хроника књижевних догађаја. Излази сваког 5. и 20. у месецу. Власник и уредник Стева П. Видаковић. Свеска I Свеска. Београд, штампарија Савића и Комп. 1903. 8°, стр. 63. Цена 50 пр. или 50 хел.

Мала Библиотека. Свеска 60. Број XVIII. Година V. 1903. Ф. Херцег. *Шест арипама.* С мађарског превео Јован Грчић. У Мостару 1903, издање и штампа издавачке књижарнице Пахера и Кисића. 16°, стр. 82. Цијена 30 потура — (40 пара дин.). —

Претплатницима Нове Искре

Још један број и „Нова Искра" завршиће *пету* годину свога излажења. Да ли је то успех за српски илустровани лист, нека посведоче сва досадашња таква предузећа, од којих ни једно није доживело тај број година. Колико је било потребно истрајности и добре воље да се српски *илустровани* лист сачува у току пуних пет година, није потребно досађивати, јер ко ће нам веровати — вероваће на реч, а ко неће — не можемо му ни доказивати.

Ми бисмо били најзадовољнији, кад бисмо на крају пете године могли јавити својим читаоцима да је „Нова Искра" материјално обезбеђена и да смо, најзад, разбили у српске публике онај немар, који је до сада упропастио многа лепа и корисна књижевна подузећа. На жалост, то не можемо рећи! Још је у српским породицама пуно туђинских илустрованих листова, још је њојзи туђе и лепше и — приступачније! И ако „Нова Искра" није спекулативно подузеће, и ако је власништво пуно воље да лист унапређује и садржајем и илустрацијом, — немар српске читалачке публике отежава то, а неплаћање појединих претплатника одводи лист у све веће неприлике и незгоде.

За то смо принуђени замолити сваког пријатеља српске илустрације да у свом кругу потражи што већи број претплатника, како не бисмо били принуђени да после петогодишњег рада доводимо у питање опстанак свог листа. Поред тога опомињемо све дужнике да нам дужну претплату *одмах* пошаљу, јер је то њихова дужност а *листу једини* извор за одржавање. Писане опомене нећемо слати, али ћемо објавити имена свих оних дужника који дуг свој не измире.

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

С пролећа, приповетка, написао Милош П. Ђурковић, (свршетак).

На ђесечини, песма Јакова Шантића.

Говор госпође Савке д-ра Ј. Суботића, држан у сали Велике Школе, 5. октобра 1903. год., као прво предавање „Кола Српских сестара" (свршиће се).

С Трнја, успомене од Влад. Ђоровића.

Змајева седамдесетогодишњица, прослављена, поздрав „Нове Искре."

Из „Пролетњих Елегија" песма Милутина Јовановића.

Аљкеста, античка драма у три чина, са прологом, по Еврипиду прерадио Ж. Риполе (наставак).

Сеоско вече, песма Д. Ј. Филиповића.

Листићи: Прва Јесења Зима, с француског превео С. К. П. — Анђелије (из туђег низа), превео О. — Два сусрета, Вечане, Страница, с француског превео Д. Малунеа.

Генеалошка кћи, роман, написао И. Н. Потапенко (наставак).

Зима, песма В. П. Бошњаковића.

Уз наше слике.

Хроника (Наука, Књижевност, Разно).

Библиографија.

СЛИКЕ: Беата. — Породица. — Италијанка. — Тихи кут. — Студија (три). — Српски народни дом у Сремским Карловцима. — Српкиња са Косова.

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; за Србије 10 фор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија

Број 12. Београд, децембра 1903. год. Година V.

Полажењик

— МОТИВ ИЗ МАЂЕДОНИЈЕ —

Наступила је Божићна ноћ. Ладна као страх порабљеног становништва, мрачна као пиће за спут осуђеног. Дебели слојеви снега покрили доњове, покрили поља и брда, завејали друмове и стазе. Нигде огња бадњачког, нигде знака од живота!

Или ово можда није Божићна ноћ? Зар у земљи хришћанској овакна гробна тишина када се рађа Божји Син, када се са небеских висина спушта међу људе љубав и мир?

Или је престало хришћана, или су преверили, одрекли се вере предака својих, па клањају другом Богу?

Жалосни Маћедонци, жалосно вам православље над овако Божић дочекујете!.. Јесте ли Турци, неверници?!

Ах! ено огња! У кућици, снегом завејаној, види се светлост. Још се православље држи, још не да Србин веру своју, још је чува.

То је хаџи-Павлова кућа. Пуна ко око божјег благослова: и деце и имања.

Али што му је нарушен дом? Зашто дим избија и кроз прозорска керчива и испод шаторчице? Где су они вити, бели ошаци, где је оно родино гнездо на једном од њих? — Где, и суседова дома нема, и другог и трећег, четвртог, петог.... Је ли онде био Страшни Суд? Нестало је свега села, остале су рушевине само... Рушевине!.. Ко то поруши, ко упропасти ово убаво село! Ех воло божја, ех неволо људска!.. Тй ово је моје село, моја коленка! Не, није само моје, и твоје је, брате читаоче, и твоје, сестро тужна, — српско је ово село!

Ко га поруши, ко га упропасти!..

. . . . . .

Поноћ је већ превалила.

Како је пређе у ово доба било живо моје село! Са свих страна хитају сељани цркви, у којој млади попСтеван служи и Богу и људима: прима милост Исуса на своје руке, а ми сви ако да видимо Божјег сина како нам улућује свој благи, пажљиви, дубоки поглед и као да чујемо како хор анђела пева око њега.

А сад нигде никога! Нити неје снег, нити ветар душе, нити видиш, од сивих, снежних облака, сјајне звезде, оне божићне сјајне звезде међу којима смо увек, у овој ноћи, тражили оне звезду водиљу што доведе волхве и пастире светим јаслима Исусовим. Никаква знака од живота!

Није ово дубоки сан уморених људи, није ово ни Страшни Суд што ће опустети целу земљу и дати људима вечни живот у царству небеском. Не би онда остао будан нити би заборављен био Хаџи-Павле са породицом својом.

Ено га у празној избн, на поду, у старим дрехама, сео крај димљива огња, зарио главу у руке и ћути. Да по некад не уздахне, нисмо би да су га биле очарале и у камен претвориле. Крај њега је домаћица му Зоја и деца. Једно, двоје, troje... А остала? Станенко је био у чети Донскога и остао је мртав негде под Перин-планином, а Јован је у Солунској Бојаз-Кули! Сиахи Радојка одвела је, пре кратког времена, храну и преобуку свом Станенку, али је пала шака Рамзеу, Арнаутину прволоку, и до данас је још нема! Ко зна да ли ће икад и доћи, ко зна да ли је још и у животу?..

Дим с огња штипа за очи, те за то пала да и теку Хаџи-Павлу оне крупне сузе, које пише и не утире с очију. Ово троје дечице трпају се у сну, јер им, биће, није ни лако спавати на тврдом поду, када су до скоро спавала на душецима.

Зоја не спава, али се чини као да спава, јер верује да ће само тако и домаћини можда спустити уморну главу да се одмори, да заборави.

Супруга је и нати, али стеже уздахе у грудма, задржава сузу — само да би друга свог тишала и чувала, само да нему срце не пуца у грудма.

Да, да! Слобода је цвет који се крвљу залива, а народна је дања онај ритки празник када се остатак клице може закитити. А од када већ траје та дања у Маћедонији, а цвет још нађа први тражи, још, још...

Хаџи-Павле погледа своју пилеж покривену онам прљава што их ни клави ни Арнаути не хтедоше однети.

А дим с огња штипа, штипа те Хаџи-Павлу потекоше још крупније и теже сузе.

Прикетила је то једна Зоја, те јаче зари главу у пољавицу, а сузе јој потекоше из усахлих очију новом будућом. — Зар и они? Зар деца ова? Ух, Боже!...

*

Пред улазним вратима чу се неки покрет, на табање по дебелом снегу и нађад јако удараше у врата.

Није се Хаџи-Павле ни прибрао добро, а Зоја је већ била устала и преплашено га погледала.

Лупање се поновн.

— Отварај!

— Ко је? пита преплашени домаћин.

— Отварај!

Врата само што не испадну из рагастова

— Ко је у ово доба? пита Зоја.

— Заптија! чу се глас.

Један поглед што га Хаџи-Павле измени са Зојом бно је довољан да им каже шта осећају и чега се боје.

— Сад, сад! одговори Хаџи-Павле.

Деца се избудила, скупила се једно уз друго и дрхте, дрхте као јагањци кад их на плане воде.

Одскочи шандал из уденгије, а на вратима се појави заптија. Сав промукао, скочљив...

— Ти ли си Хаџи-Павле Јордановић?

— Ја! одговори домаћин.

— Зову те у варош, у ђумат!

— За што?

— Није наше да разбирамо! Хајде!

Из држања његова, из погледа видела је Зоја да га не зову добра ради. За то се и она умеша полеђни гласом:

— Немој, аго, да га данас водиш. Данас је наш највећи празник, данас је наш Божић. Данас нигде и нико од наших не зову ни на каква посао, па ни у ђумат. Остави данас; сутра, прекосутра доћи ће мој домаћин сам.

— Моја одмах! А што кажеш празник — нема га и већено да га нма. Рамазан је прошао и празника нема више.

— Данас се наш Бог рађа! одговори Зоја.

— Један је Бог, а Мухамед је његов пророк! Другог Бога нема.

— Добро си, аго, рекао: нашег Бога доиста као и да нема! Јер да га има — не би ово с нама било. Хајдемо!

— Павле! врисну Зоја.

— Оче! вриснуше деца.

Врата се са треском затворише. Док их је Зоја отворила, већ се био у мраку изгубио и Хаџи-Павле и Заптија. Ноћ је била хладна као страх поробљеног становништва, мрачна као нада на скрт осуђеног, мирна као гробови оних што до сада изгибоше за слободу Маћедоније.

С. Ђ.

Пред зиму

(из збирке „Сољице")

Иде зима... иде веселиња,
Веселиња, ал' не весели ме, —
Треби круха, треба топла руха,
Знам те, пуста, још од прошле зиме.

Иде зима... Иду блати дани,
Л треба их дочекат' — ал' чиме...
Веселиню, не веселиш се,
Знам те, пуста, још од прошле зиме.

Све сам дао из кошa и тора;
Све сам дао, коме бити мора:
Нек се други мојим знојем хране, —
Зимуј, зимо, ал' немој ко лане!

Стојник.

Милорад М. Петровић

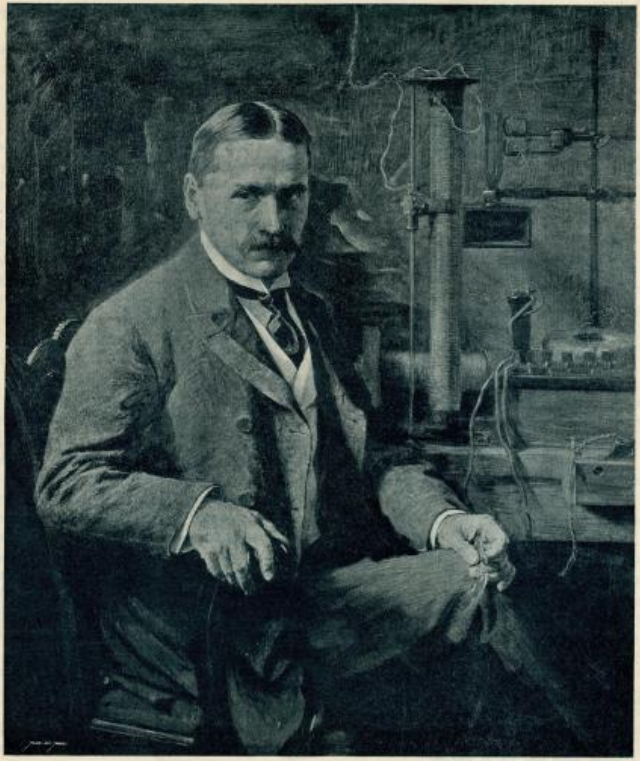

П. Јовановић Миша Пупин

Успомене на пок. Љуб. П. Кенадовића

Ја сам био у Ваљеву са службом састајах се с пок. Чика-Љубом готово сваки дан. Љубазан према сваком, добронудан и чиста срца: он је био стожер око којега се скупљала сва млађа интелигенција, нарочито професора и учитеља. Пун врлина, служио нам је свима за углед. Он нам беше редак пријатељ и одличан друг. Његове су нас приче поучавале, шале његове су нас веселиле, његов хумор нас је разведравао и освежавао.

Понешто, што сам прибележио био и оно што сам запамтио, износим овде ради сећања на овога знаменита човека. Мени је драга успомена на њега, а држим да ће и читаоцима „Н. Искре“ бити по вољи да још понешто чују о Чика Љуби.

Љ. Лазаревић.

Једнс, те једно!

Док сам се бавио на Цетињу, прича Чика Љуба, устајао сам увек рано: изађем у поље те прошетам и уз пут читам новине. При повратку, сретао сам сваки дан сердара (заборавио сам му име). Још издалека јавља се сердар:

— Добро јутро, Србо! Како си, јеси ли ми здраво! Који је данас? Колико је ура? Шта има ново?

Редовно сваки дан иста питања.

Једнога дана его ти га опет к мени у сусрет. Пре него што би се он јавио, почнем ја:

— Бог ти добро дао! Здрав сам и добро сам. Данас је шеснаести. Седам је ура и по. Руси потукли Турке ту и ту...

Изненађен, стао сердар и само ме гледа. Ја га минух без даљега разговора.

Истога дана сердар се пожалио неким пријатељима својим како сам га *постидео*.

Кнез Никола дочуо за то истога дана. Кад је сутрадан Чика Љуба отишао у Двор, Кнез га још издалека дочека: бог ти добро дао! Здрав сам и добро сам. Данас је...

— Зар ти тако, Шумадинче, вређаш моје сердаре? А да знаш ли ти да ће он да те зове на двобој?

— Не, Господару, за Бога! Нисам ја ни мислио вређати сердара, него сам желео само да му ушшедим труд, кад већ унапред знам шта ће ме питати.

Кнез се смејао Чика-Љубиној досетљивости, а сердар престао питањима.

Туђом кривицом.

Проте Матија прва жена била је сестра Молерова. Пре устанка на Турке њих двојица су се четиће састајали. Обојица писмени, читали су књиге које су им долазиле до руку, разговарали су о оном што су читали. Одушевљени жишћу да би се народ лако могао кренути на устанак, кад би кнезови и угледнији људи из народа били одлучнији људи, они су о том често говорили; говорили су готово јавно. И Јаков и кнез Алекса Ненадовић опомињали су их, да и лутили се на њих због тих разговора: бојаху се да Турци не дочују шта се говори.

Те су им опомене слабо помагале.

У жељи да се народ крене против Турака, Прота и Молер науме да изазову устанак. Намера им је била да ухвате кнезове с Турцима, да би кнезови принуђени били латити се оружја. Са знањем и пристанком Протиним. Молер напише писмо од стране кнез-Алексине заповеднику војном у Земуну, у којем му јављао да су се дахије међу собом позавађале, да је сад згодан тренутак кренути народ против Турака, па нек Аустрија пребаци преко Саве нешто војске и пошље муницију. На писмо ставе и печат кнез-Алексин. То писмо било је предато у Земуну неком бегунцу из Србије (који је раније убио Турчина, па пребегао у Земун, и ту живео врло скромно), да га он пошље преко скеле на Забрежју кнезу Алекси.

Хтело се да то писмо падне у руке Турцима, и да се тим дође до отворена непријатељства између њих и кнеза Алексе. Дође ли пак писмо до руку кнезу Алекси, рачуна ли су да ће му то бити озбиљна опомена да треба народ кретати против Турака.

Кад је тај у Земуну примио писмо, он га задене у кући за греду, док не дође да оде до Забрежја. Остало је писмо у њега читаве три недеље: био је заборавио на њега. Жена његова, при чишању куће, обори писмо низ греде, и тада се он сети да га однесе. На скели преда писмо скелецији, који обећа доштрити га кнезу Алекси. Скелеција, Турчин, по свој прилици Босанац, прочита писмо. Кад је видео шта кнез Алекса пише, он се дигне сам у Ваљево и поручи кнезу Алекси да му дође и да поведе једнога поуздана чтеца. Алекса дође из Бранковине и састане се с Турчином. Овај му каже да је сино те ноћи да се побратимо с њиме, па му онда покаже писмо и чак му га, по прочитању, повуди да му га дâ. Алекса се побоји да то не буде каква подвала од стране Турака, па не хте узети понуђено му писмо. Уверавао је Турчина да то писмо није његово, да није писано с његовим знањем, па одрицање и печат на писму, познајући се на многе Ваљевце који би могли посведочити да то није његов печат. Турчин, расгајући се с њиме, каже му: „Е, вала, кнеже, ја те скидох с душе своје!“ И однесе писмо дахијама.

Прошла је читава година од тога писма. Алекса је једнако зебао због њега, и чувао се од Турака. Поручивале су му дахије да се ништа не боји, јер они верују да то није он писао. Али опет Фочић Мехмед-ага показа,

после годину дана, то писмо Ваљевцима при погубљењу Алексину, рекавши: „Она књига сече главу кнезу Алекси!“

Туђом крвницом, са бујности два одушевљена млада човека, изгуби живот кнез Алекса.

Ниси заслужио!

У малој кафани код Краљевића Марка, у Ваљеву, точило се добро, чисто вино. После подне свраћаху чиновници и неки њиховији грађани на разговор поред чаше вина.

Познат са свога тврдичења, и ако је имућнији човек, пензионар Груја развезао дуг разговор, жалећи се на разрез кирије.

У том паде Чика Љуба, па седнувши за Грујин сто, поручи две чаше вина: за се и за њега.

Груја продужује говор о комори, те да би јасније доказао како му је учињена неправда, вели: „Ево, г. Љуба има већу пензију од мене, па од њега се тражи на име коморе један коњ под самаром, а од мене два вола. Зар је то право!“

Чика Љуба је дотле попио био своју чашу вина, а кад чу последње речи Грујине, шчепа испред њега ону другу, неначету чашу и испије је, рекавши му:

— Ниси заслужио да потрошим за те 20 пара!

Изиђе затим из кафане.

О убиству Молерову.

Прота Матија казивао је Чика Љуби о војводи Петру Молеру да је то био умна човек, чврста карактера, а праван опоре. И за време Карађорђа, и после 1813. год., па и у устанку под Милошем Молер је био врло угледан и човек великих заслуга. Прота није веровао да је Молер наговорио Милошу оне речи о подели власти, јер он, вели, није био властољубив.

Убиству Молерову никако није могао бити узрок у некакву пријатељству његову с Турцима, јер га онда Турци не би хтели убити. Прота је веровао да је Молер убијен не што је сметао ослобођењу Србије, него што је некако сметао лично Милошу.

„Кад сам, прича Чика Љуба, упитао пок. Милана Максимовића, професора, писца драме Милош Обреновић: Зашто онако нагрдисте војводу Молера, кад је то био врло заслужан човек? он ми је одговорио само једном речју: Криминал! Пок. Максимовић је онним, вели, признао да је учињено криминално дело, да се огрешио о истину, да је нагрдио једнога заслужна човека.“

Утицај Доситејев.

За време бојева око Лознице, једнога дана, о ручку, упитаће у разговору Поп Лука Лазаревић војводу Петра Молера и Проту Ненадовића:

— Шта вам би да напишете оно писмо, те људи (Алекса Ненадовић и Илија Бирчанин) погубише главе?

— Доситијеве басне то начинише! одговори кратко војвода Молер.

Чика-Љуби је ово, вели, казивао сам Прота, објашњавајући му: да су они (он и Молер) читали Доситијеве басне, одушевљавали се они патриотским узвицима у правоучењима његовим и дошли до уверења да Срби имају снаге да се ослободе ропства турског. У том одушевљењу, а с намером да кнезове народне заваде с Турцима, они и напишу оно писмо, због којега кнез Алекса и Бирчанин изгубише главе.

Весео продао — кућу.

Живећи са скромном пензијом у повеликој задруги, која је, готово би се могло рећи, последњих година висила о његову врату, Чика Љуба је подоста кубурио. На

Е. Коце Душа и срце

имању је било и дуга. Да би се мало расплетало, нарадс продати једну кућу.

Баш тога дана кад је продао кућу, затекох у штампарији Молнаровој Чика Љубу и Д-р Видаковића. Они таман беху пошли у кафану на пиво, па зову и мене. Рекох сам пиво у кафану, па не хтедох ни тада. Чика Љуба казивао нешто преко обичаја да пођем и ја с њима.

— Ама, хајдете, опога, да попијете једну чашу пива. Ихан рачуна да частим.

— Зашто Ви да ме частите? Каква то рачуна имате да дајете част?

— Та, продао сам кућу, како да Вас не частим?

— Други, г. Љубо, часте кад купе кућу, а Ви чашћавате кад је продајете!

— Маните се, опога! Писао ја ово стекао. Остала ми кућа од Проте, па што је не бих за живота утукао!...

Имам ја рачуна да Вам платим чашу пива, а ни доктору не дам више него само једну чашу. Ако продам и ону другу кућу, беће опет пива.

Кажем ја да то није ништа.

Причао Чика Љуба Д-р Видаковићу како су укусне уљеве пригорске, па доктор једва дочека кад један бакалин у Ваљеву доби две вреће тих рибица. Редовно су њих двојица јели уз пиво, печене на жару, те сухе рибице из Скадарског Језера. Не могу да се нахвале како у сласт једу ту рибу.

Одем и ја једнога дана с њима на пиво. Слана, масна риба не беше ни мало пријатна, па им то и рекох.

— Кажем ја, онога, доктору да ово није ништа. Да су уљеве тако добре, појели би њих Французи и Немци, не би ни допрле до нас.

— Једите Ви само као и до сада, а можете говорити и другчије од сада! одговара доктор на ону шалу његову.

Добро су се познавали.

Причао ми је Прота, вели Чика Љуба, да је Кнез Милош чешће позивао к себи старе војводе и виђеније људе, да се с њима посаветује о државним пословима. У ствари он није слушао њихове савете, али је хтео да они верују како он збиља жели чути њихово мишљење. Позивао је и Проту Матију, нарочито кад дође из Русије какво писмо, или кад треба што писати Русима.

Ниједан од њих, у повратку из Крагујевца, није се смео пратити истим путем, јер се бојао да га случајно не убију хајдуци.

Тако су се добро познавали!

Противник Библиотеке.

Походивши ме први пут, Чика Љуба застане пред мојом библиотеком:

— А гле, Ви имате доста књига!

Ваш ми пријатна ова похвала, па додадох: како сам имао већу библиотеку, али сам при сеобама из места у место растурио књига више него што ми је остало.

— Уосталом, рекох, нама су, професорима, књиге алат. Ја више волим лепу библиотеку него господски намештену кућу.

— Јест, јест, онога, лепо је то!... Ја немам никакву библиотеку. Кад прочитам лепу књигу, ја запамтим из ње што је најважније, и онда на што ће ми књига; ако ли је опет књига без веће предности, још мање има смисла чувати је.

И одиста, они који су имали среће да завире у Чика Љубину собу, тврде: да је он имао само неколико књига.

Свети Сава у Берлину.

По предлогу пок. Димитрија Матића, састану се, на Св. Саву у вече, сви Срби с берлинског универзитета у стану једнога који је имао најпређу собу, да се провеселе. Пило се, певало се, па онда се ухвати и коло око једнога који је свирао у гајде. Више се коло, потресе се кућа. Газдарица, пометњена, упаде у собу, да види какво се то чудо чини. Становници са доњега спрата поскакали из кревета, па неки истрчали на улицу, а други изашли на горњи спрат да виде каква то сила тресе кућу. Кад видеше врата отворена врата како се весели младићи ухватили за рамена па играју, умирише се мало и остане да посматрају ту необичну им игру. Један од њих објашњаваше осталима да су то индијанске игре. Особито су их интересовале гајде.

Чика Љуба додаје у шали: Па и јесу нам и игре и музички инструменти као у дивљака.

Тешко малим народима.

Чика Љуба је неока ценио Немце, дивио се Французима, волео је Русе, а Енглезе је сматрао као бездушне грабљивице. Хвалио је ред и истрајност код Немаца; Француске је сматрао као покретаче напретка, као народ у којега су најразвијенији хумани осећаји; Русе је волео као сродан народ по крви и једноверан, а и стога што тај колос самом огромном сенком својом застрашује остале моћне народе да поплаве мале и пејако. Као доказ енглеске бездушности помињао је увек Индију.

Кад год би се водила реч о којој било великој и моћној држави, Чика Љуба би завршио разговор уздахом: „Тешко малим народима!“

Бар зна човек шта чита.

Неколико година излазиле су „Ваљевске Новине.“

Јов. Молнар био је власник и уредник „Ваљевских Новина“, и штампар, и слагач, а чешће је и писао понешто за новине. Чика Љуба је ценио вредноћу и честитост Молнареву, па, рад помоћи му, био му је за све време редован сарадник. Збијен и једар политички преглед, интересне и корисне белешке: то беше стална рубрика Чика-Љубина.

Сваки дан, често и по неколико пута на дан, свраћао је Чика Љуба у штампарију. Било је ту понешто српских листова, а и по који од туђих. Дућан, у којем је била смештена мала штампарија задруге штампарских радника, доцније Молнарева, служио је и као локал за редакцију „Ваљев. Новина.“ Ту су долазили професори, учитељи и понеки од млађих чиновника, да прочитају новине, да се разговоре.

Чика Љуба, пошто разгледа све листове, узима опет „Ваљевске Новине.“

— Нема, онога, бољих новина од „Ваљевских Новина“ — у ваљевском округу (а тада беше то једини

лист у ваљевском округу). Бар зна човек шта чита! Нарочито им је леп политички преглед: види се да то ради некакав вешт политичар и искусан дипломата!

С пута по Немачкој.

С пок. Димитријем Матићем путовао је Чика Љуба по Немачкој за време једнога школског одмора.

Био сам, вели Чика Љуба, врло млад, па и сувише поводљив. Што Матић рекне, ја одмах усвојим. Он ми беше као Ментор какав: бринуо се о мени, свестрано ме и упућивао. Кад ми предложи да путујемо пешке, да упознамо Немачку, да видимо знаменитости немачке, радосно сам пристао.

Кад дођемо на гроб каквога славног Немца, Матић каже: „Да понесемо одавде што за спомен!“ Ја пристајем. По један буџак земље с травом, брижљиво завијен, мећемо у своје телећаке. На другом месту заиђе каквога моћна пластелина из средњега века. Ми ту одбијамо од зидина комаде камена или цигле с малтером, па и то трпимо у телећаке. Онде ово, онде оно: напунише нам се већ торбе.

Једнога дана пржегло сунце, ноге клецају од умора, а телећаци дотежало: да одвали рамена. Ја седох у хлад крај пута, скидох телећак и побацих из њега све бусење, камење и цигле.

Матић се запрепасти:

— Шта то учини, болан?! Та, то су реликвије! Требало је, да то понесеш као спомен на наше путовање и да сачуваш ради сећања оних знаменитих људи. Покупи све то, па метни опет у торбу.

— Нек носи који је луд! Одвали ми рамена ово камење... Не треба ми никакав спомен ни те мртве Немце!

За њих мора витк.

Врло често је Чика Љуба кубурно остајући без новаца, а није могао ни ужео побити оне који му се обраћаху за помоћ. Црногорци га сматраху као свога конзула, па као с неким правом обраћаху се на њега у свакој прилици.

Једном, вели Чика Љуба, пружих једноме Црногорцу-продавцу колико сам имао.

— Нема ни то, Богме, ни за храну до Београда, а то ли за пут.

— Па шта ћу ти ја кад ни сам немам!

— А имаш ти, Бог ме! Тебе је наш Господар зато и поставио онде, да нас, сиротиње, помажеш.

Ко је то Милован Глишић?

Једнога лета дође из Београда у Ваљево, по службеном послу, један ђенералштабни мајор. Још прногога дана познао се с Чика-Љубом. Пред вече пође с њим и с Д-р Видаковићем* на Градац, на купање. Чика Љуба показа мајору у брду једну кућицу: „Ту се, вели, родио Милован Глишић.“

— А ко је то Милован Глишић? упитаће мајор.

— Бога ми, не знам ни ја! одговори Чика Љуба, сневши се.

Кад га је доцније Д-р Видаковић упитао: зашто онако одговори мајору кад га је човек ђудмо запитао о Миловану Глишићу, Чика Љуба му рече:

— Па ја нисам могао замислити да један образован Србин не познаје ни толико нашу књижевност, да му је чак и по имену непознат Милован Глишић.

Тодор Шпиралић. Студија

Ватрена кола.

По повратку из Немачке причаше Чика Љуба сељацима у Бранковини како се возио на ватрених колима (железници), објашњујући им да су то кола која тера пара, а ти седиш као у правој соби. Сељаци же, вели, слушаху с чуђењем, а ја окупио причати им како железница брзо јури, па им кажем да не би требало од Бранковине до Ваљева ни по сата путовања.

Један рођак Чика-Љубин, кад остаде сам, рећи ће му:

— Знаш, Љубо, ови те људи воле и сматрају те за учена човека, па пази да им не рекнеш нешто што би их могло навести да ти не верују.

— А што ти то мени говориш? Јесам ли ја рекао нешто што не би било истина?

* Лекар окружни ваљевски, Д-р Бока Видаковић, био је последњих година живота Чика-Љубин преседилац друг ветов.

— Па, ми смо своји, и боље је да ти ја кажем него да ти рекне други. Ти говориш о некаквим натрешим колима, која јуре сама. Ако смо и сељаци, ми опет знамо шта може бити а шта не може... Пази, немој да претераш!

Међу својима.

Од како се настанио у Ваљеву, па све до краја живота свога, Чика Љуба је становао у кући свога оца са сестром својом (женом пок. Светозара Ненадовића), њеном децом и унучадма њеним. По броју глава била је то јака задруга, али не и по броју привредних руку. Деца, нејака за рад, нејаква за привреду, а трошкови велики. Скромна плата најстаријега синовца Чика Љубина (Аце) и извесни приходи с имања нису стизали за подмирење потреба. Пензија Чика-Љубина беше најјачи подупирач ове куће.

Читав низ година провео је Чика Љуба с том родбином својом, подижући најпре синовце своје, па онда и њихову децу. На себе је трошио врло мало.

Сви су му у кући указивали највеће поштовање, а он је њих засипао знацима љубави.

Здравица.

За време рата српско-турског Чика Љуба је био у Црној Гори.

На Цетињу, вели, пуно путника: ту су дошли из разних листова европских, лекари, радознали путници; међу њима беше и дама разних народности. Кад год допре на Цетиње глас да су Срби победили Турке — било то у Црној Гори или у Србији — сви кликну од радости. И туђинци се радују нашим победама.

Сваки такав дан завршен је богатијом вечером у локанди и пропраћен многим здравицама.

Чика Љуба је нерадо напијао здравице. Али једнога вечера беху га окупили да и он напије једну здравицу оним соколима српским, који су тога дана потукли биле турску војску. Опирао се Чика Љуба, извињавао се, али најзад мораде се дићи, па поче: „Пијем ову чашу пива..." Исти чашу, и седе.

— Шта је? Шта би? питају са свих страна изненађени гости.

— Шта је рекао господин? пита једна Енглескиња.

— Рекао је да ће да није чашу пива и попио је! објашњава јој један тумач.

Захори се смех, па се плескање. Многи прилазе Чика-Љуби, да се куцну с њим, да му захвале на тако оригиналној здравици.

Пријатељица из младости.

Као млад човек Чика Љуба се радо гледао с једном девојком из врло богате куће српске. Родитељи девојачки, и ако су ценили младога Ненадовића, правили су засебне друге планове за будући живот своје кћери. Удала се она, и још у младим годинама остала удовица.

Тешко да су се виђали, а не зна се да ли су се дописивали она и Чика Љуба, док су били у млађим годинама. Простором су били увек далеко једно од другога. Пред крај свога живота, Чика Љуба добије писмо од те поштоване госпође, којим га, са пуно пријатељске наклоности и праве српске искрености, позива да јој дође у госте на дужи рок. То писмо показао је Чика Љуба интимном пријатељу своме Д-р Видаковићу.

И године и далек пут уздржале су Чика Љубу, те се није одазвао томе позиву, који му је, по признању његову, био врло повољан.

Професор и ђак.

По повратку с наука из Немачке Чика Љуба је био неко време гимназијски професор. Његови су ученици убрзо осетили разлику између овога новог професора и претходних. Племенит, нежан, Чика Љуба се осећао међу својим ученицима као добар брат међу млађом браћом. *Волео је своје ученике.*

Један од малих ученика његових, који је седео у првој клупи, не дођаше у школу већ неколико дана. Разболео се.

Чика Љуба се диже да обиђе болнога ученика свога. Нашавши га у постељи, а видећи да је сиромашан, професор не остаде на самим речима од утехе, него се маши у џеп и тутну своме ученику у руку један талир.

Није то био ни први ни последњи ученик, који је добио помоћ од доброга професора свога.

Жив је и сада ученик Чика Љубин, којега пожеңух, али се није угледао на свога професора: није и он онако издашне руке према сиротиња.

Ни пример не утиче на сваког!

Да не зна левица шта даје десница.

Д-р Видаковић рече једном пријатељу Чика-Љуби: да је за сиротињу велика корист од тога што јој он указује бесплатне лекарске услуге, као општински лекар, кад нема за шта да купи лекове.

— Подајте, докторе, но који рецепт на мој рачун, само не казујте никоме ко то плаћа.

До сто динара годишње износио је Чика Љубин рачун у апотеци на лекове сиротињи ваљевској. А кад му је Народна Скупштина вотирала, поред пензије, и четири хиљаде динара годишње на име народнога признања, и он је повисио издатак на лекове сиротињи до двеста динара годишње.

Нико од оних који су добивали лекове бесплатно није знао ко то плаћа, а ни апотекар ваљевски не зна да је још ко у Ваљеву плаћао лекове за другога.

Докторат.

Кад је Чика Љуба отишао на науке у Немачку, затекао је на универзитету, између осталих Срба, и нок. Димитрија Матића. С њим је био и на стану. Покојни Матић, старији од њега и по годинама и по школи, био му је добар друг и пријатељ.

Једнога дана, вели, нестаде Матића; нема га ни другог ни трећег дана, и тек после 2—3 недеље врати се.

— Где си ти, Бога ти? Ја већ мишљах да ниси сасвим пропао.

— Ја сам, брате мој, био у Јени.

— Шта си тамо тражио?

— Ишао сам те полагао испит. Положио сам докторат.

— Шта велиш: докторат? А што ми ниси казао, да и ја идем да полажем докторат?

— Не треба теби, брате мој, докторат. Ти си војводски син, па кад се вратиш у Србију, тебе ће сви радосно дочекати: добићеш службу какву ти хоћеш. Ја сам сиромашак, немам никога да се заузме за ме; ако се не препоручим школским сведоџбама, остадох ти на сокаку.

— Знам, али и ја остадох без доктората!

Познајући скромност Чика-Љубину, и знајући по чем је ценио људе, бејах изненађен кад га чух како жали за докторатом.

— Да ли Ви, г. Љубо, одиста жалите што нисте полагали докторат?

— Какав докторат, молим Вас?! Није мени било до њега, него сам могао на тај рачун извући од Проте коју стотину талира, да се то слатко утуца...

Код Јове Илића.

Годинама није долазио Чика Љуба у Београд, живећи на жиру у свом лепом Ваљеву. Његов друг и пријатељ, Јова Илић, жаљаше опет у београдској Палилули, повучен од јавних послова и ограђен готово од свега света. Али ни у том времену ни једна ни други не испуштаху лире из руку.

О стогодишњици Вуковој сиђе Чика Љуба у Београд, где се забави подуже. Једнога дана пође у Палилулу, да потражи свога старог пријатеља. Још с вратнице опази Чика Љуба свога Јову у дворишту, па чиреји се да га не познаје, уништа:

— Да ли је оно, молим Вас, кућа Драгутина и Војислава Илића?

— Ово је кућа *моја!* грмну стари Илић, а не знам да ли они имају своју кућу.

Радоваху се искрено оба пријатеља овом састанку. Чика Љуба је хтео остати на ручку код Илића; пренео је цело после подне с њим.

— А што ти, Љубо, ову кућу за мог живота преносе на другога, па чак и не уништа за ме него за децу?

— Ја, онога,* имам посла с младим људима, јер старији нису за друштво.

Стари Илић пођутке је жељи свога пријатеља: изашао је с њим у шетњу, први пут после толико година. И од тога времена виђаше се Јова Илић често на улици.

Пређубођајање.

На Ђурђев дан, после Службе Божје, Кнез Никола се упути на ћирке са својом свитом у судски затвор. Пође с њима и Чика Љуба. Кнез пита редом сваког притвореника: за шта је затворен. Сваки казује истинито своју погрешку.

Кад наиђоше на једну лепу, врло лепу жену, Кнез упита и њу за кривицу, а она одговори само: „Згрешила сам!"

Сви они који су учинили маљу кривицу и које је Кнез изранije изазивао као кајање људе, бише пуштени на слободу. Она жена остаде у затвору. Чика Љуби беше неона жао за њу, па ће рећи једноме попу који беше у свити: „Господар пусти толике криваце, који су зла починили, а остави ону младу жену, која јамачно није толико криза. А збиља шта ли је она скривила? Она рече Господару да је згрешила, а и не каза шта је згрешила."

— Пређубођајање: то је велики грајех! одговори му поп.

Још уз пут Господар заиђаше за овај разговор Чика Љубин.

— А зар ти, Шукадинче, не жаљаш за оволиким јунацима што осташе у затвору, него се само сажаља над овом женом?

— Ја мислим, Господару, да она и није баш много скривила, кад и сама рече само: „Згрешила сам!"

— Љубо остаје увијек један исти! рекла ће Кнез Никола.

Необичан хонорар.

Први издавач целокупних дела Чика-Љубиних беше један књижар ваљевски. На име хонорара он обећа Чика Љуби неколико стотина динара.

Књижар имађаше вина из свога виногрда. Чика Љуба је узимао вино од њега, па како је имао повелику задругу трошило се вина подоста.

Још није било ни довршено штампање, а хонорар је сав био изузет — у вину. Свршивши тај обрачун са својим издаваћем, рекне ће Чика Љуба у шали, као и увек:

— Ја сам, онога, сву своју памет попио! Што сам педесет година писао, попио сам за једну годину.

* Обична узречица Чика-Љубина.

Жртва Вечери

И опет сам скрушен дошао и на жртву донео ти
Жито, восак, мед у сату, два голуба ко крин бела,
Угојену овцу младу и последњу још ослицу,
Принео ти веће пола од иметка свога цела.

Са камена жртвеника пламен бије у вис право.
И право се к небу плаву дим повија чист и бео,
А бајго је сваком овом, Аугури тако вели,
Са чијег је жртвеника дим управо к небу грео.

О да ли ћеш сад бар, реци, о Венера, силна, моћна,
Умекшати срце њено? Да л' ћу и ја срећан бити
Да се поглед њезин мио и на мени заустави?
Да л' ће икад моја рука обавити струк јој вити?

Она млада у потаји другог гледа, другог воли.
Паленом је пастир срећни за ким њено срце жуди;
Свирком својом он је диже, он је буди сваког дана
Кад потера стадо бело чим дан сване, чим заруди.

Свирком својом он јој јавља кад из поља дому иде;
Свирком својом и по ноћи казује јој чежњу сетну,
Уздисаје, жеље, мисли, и казује како пати,
Колико је силно воли, и жеља је милу, спретну.

Ја сам ратник, дивљачан сам, бујан, смео,
За јуначка дела ретка увенчан сам венцем славе,
И тај пастир, тај Паленон, ништаван је према мени,
Ништавни су и сто таквих према мени кад се стане.

Он је воли, истина је, ал' још више ја је волим.
Ни у њега за њом није више суза, више плача,
Па може ли и то бити, о Венера, о богињо,
Од јунака увенчана да је мала фрула јача?!...

Бечки

ГОВОР

Говоре Савке Д-ра Ј. Суботића, држан у сали Велике Школе 5. октобра 1903. г., као прво предавање „Кола Српских Сестара."

(свршетак)

Наше народне женске рукотворине узеле су сасвим нов правац, правац да се прилагоде потребама интелигенције.

Али интелигенција не би смела тоже правцу давати директиву, него само ту индустрију морално и материјално помагати. Она се мора из народног живота органски развијати, као што је то и до сад било. У тоже лежи етика мисли и разлог о одржавању те подобности у нашем народу.

Љубав ка стварању лепог облика — било то на у ком смислу — облемењује душу и срце и повољно утиче на интелект, јер га чини продуктивним. А поштo свака продукција иште и моралне енергије, то и на њу повољно утиче. За пример: наше народне песме и рукотворине.

Неки тврде да су наше народне женске песме већином производ Српкиња, или да су оне то тајиле из скромности. И то је, вала да, узрок што те песме немају свог карактеристичног обележја, као што га имају женске народне песме у Немаца и Француза. Те су песме познате под именом: Spinnstubenlieder и Chansons de toile. —

Наше народне женске песме ширили су гуслари а неке и допуњовали, и отуд у тим допуњеним песмама овај дуализам у карактеру и осебају. —

Породични је живот срце народа; али на то срце, на те породичне односаје не може и не сме утицати наша мушка интелигенција. То је задаћа српских госпођа. Ту мора жена са женом говорити и једна се другој поверити у најделикатнијим стварима, јер здравље, морал и привреда жене — то су животна питања за сваки народ. —

Женскиње из интелигенције заражује у већем обиму тек у новије време, а то стога што су се социјални и економични односаји битно промениле и што интелигенција бројно нагло расте. Узроци томе биће: обилатно школовање мушке и женске деце и браћа, јефтина и лака комуникација, та жива школа.

Живот постаје све тежи, а потребе се множе, нарочито код интелигенције. Па како да се жени млад човек из интелигенције, ако није имућан, кад данас има а сутра нема зараде због велике конкуренције на свима гранама привреде, па умном и на материјалном пољу.

Чиновници су обезбеђени у том; али не могу се све девојке удати за чиновнике. Осим тога, чиновничка је плата код почетника врло мала. Сваки се може којекако протурати, али шта ће са породицом? Мора, дакле, тражити девојку са новцима, или која може својом зарадом принети надокнаду породице, те да тако живе према своме дру-

штвеном положају, и да се жена, што је главно, узмогне с децом издржавати у случају да остане удовица.

Жени из народа пара је њена радна снага. Па зашто то не би могло бити и код жене из интелигенције. Шта више: и мораће тако бити према социјалним околностима модерне културе.

И то је једини начин на који се може стати на пут конвенционалним браковима, који већ у себи носе расуло.

Код женскиња истинског образовања стоје породичне и домаће дужности у тесној вези са њеним знањственим и друштвеним образовањем; а шаблонско образовање, које је сад ушло у моду код женскиња из имућних кућа — велика је погрешка, јер нема практичне вредности за живот.

Музика и песма важне су чињенице за образовање душе, али њихово изучавање је само за оне, који за то имају дара и подобности. А где тога нема и где се то чини само ради моде — ту се новац и време троше узалуд.

Шта вреди песма онога који нема гласа, музика где нема музикалног слуха? Па и за изучавање језика и сликарства треба имати дара, као и за све друго.

Али које су Бог и природа на у чему дар одрекли, не могу тај дар добити ни од школе, јер школа је само учитељ.

Учимо своју децу да не теже сујети и богатству, него само темељном знању и поштеном раду, — јер то треба да буде једини капитал којим се добија друштвени положај.

Учимо их да буду одважни у несрећи, скромни у срећи а увек племенити.

Пазимо на хармоничан развитак њихове душе и тела, па и на њихове игре, јер се у игри дечјој огледа њихов карактер, темперамент и душевне подобности. Ово је врло важно ради правца за њихов будући живот.

Учимо их од малена на лепу реч. Лепа реч чуда чини кад од срца долази, нарочито код женске. Така реч благотворно утиче на мужа, децу, слушинчад и сдегод се чује. Само лепа и искрена реч претвара грешника у покајника...

Будимо у своје деце љубав ка истини, правди и дужности. Начин образовања се мења, али императив овога тријумвирата остао је онај исти и остаће кроз све векове.

Покажимо својој деци да је пуно срце — пуна срећа и највеће благо, јер ниже благо ни сребро ни злато — већ је благо што је срцу драго. А где је само пуна песа а празно срце — ту су сиромашни богаташи...

Живот радећи и трудан није терет; терет је само празан живот, живот без срца и наде...

Будимо у своје деце љубав према Богу и своме народу! Детету, које из најчиста грла чује српску песму, из мајчиних уста српску молитву — остаће род и вера прадедовска светија до гроба; а језик је душа којом народ као народ дише...

Српкиње су не само племенита срца, него и бистра ума. Оне су се знале наћи и у тешким данима народног живота, а хоће ли се знати наћи у борби на коју дух времена позива и жену, нарочито жену из интелигенције — то ће будућност показати.

П. Јовановић. Арбанас

Женскиње из српске интелигенције не заређује за издржавање породице, изузеци су ретки. А то стога што немају за то потребну спрему. Али док ту спрему не стечемо, треба бар да штедимо, јер је свака уштеђена пара у неком смислу и зарађена.

Ово само дотле важи док је жив муж и отац, који својом зарадом издржава породицу. Али кад он умре, од чега да се штеди? Начело економије не важи само у штедњи, него поглавито у продуктивној вези. То нам

најбоље казује: Оса у јесен потроши што је произвела, али оставља семе на кога ничег бујно пролеће...

Но природном закону има права да троши много само онај који много зарађује, и ко од те зараде оставља извесну суму за прве дане, који обично доносе изненада! Нико не зна шта га чека, а невоља редом иде.

Што важи за поједине људе, важи и за народе.

Сваки народ има задаћу и дужност да приноси културном напретку, и што више приноси, тиме добија већу дивиденду на умни и материјални капитал који је уложио у културу и стекао својом моралном снагом.

Снага је моћ, а живот арена, у којој кличу само победиоцу, а о побеђеном нико не води рачуна, најмање ако га — жале; али тешко оном кога жале!

У тој борби одржаће се само онај који је наоружан знањем и оснажен истрајном вољом. Незналице и некушци подлећи ће, пргавање их точак културе, који сад иде много брже, јер га пара и електрика — то најимпулсивније културно средство садашњости.

Сваки народ има уједно и задаћу и дужност, да од модерне културе усвоји и асимилује само оно, што од говора његову карактеру и његовим особинама и што не стоји у опреци са његовим народним идеалима.

Само оне лествице воде остварењу народних идеала, које су дубоко утиснуте у реалном животу.

Живот српске жене био је увек идеалан: узор женских врлина, пун одушевљења и пожртвовања за крст часни и слободу златну...

Српске су се жене, као несталне, дан и ноћ бориле да им се на огњишту свети пламен љубави и братске слоге не угаси...

Турска сила је рушила српске градове и цркве, она је и српско царство разорила, али српску колибу није могла, јер та колиба није стајала на земљи него на српској жени...

У тој колиби је света црква и све што је Србину мило и драго нашло уточишта.

Српске су жене пред иконом кандило палиле, и то су биле оне светиљке, које су кроз бурне ноћи народног живота вековима светиле и називале народу пут злаћаној слободи...

Српска жена, српска песма и српска црква, биле су извори из којих су народни борци снагу црпли...

Па зар су ти узор-борци и те узор-жене изумрли у српском народу?..

У сваком зачетку лежи смрт; из гроба се диже нов живот; у вечитом колу вечитих препорођаја нема ни почетка нити краја... Што је прошло, више се не враћа; што ће доћи, није никад било — све је ново, а опет старо...

Нису у српском народу изумрли узор-борци и узор-жене, јер су његови синови и кћери свесни задаће, коју им доноси дух времена.

Устај, бори се, не дај се! Не чекај на туђу помоћ; уздај се само у своју снагу, у своју главу и у своје руке!

Где један за све, а сви за једнога, где свак за себе, а сви за цело раде — ту напредује цео народ. У целом смо само цели сви!

Пођите, драге госпође и кћери, у народ, и поучите своје сестре, српске сељанке, свему оном што ће им служити за здравствену, моралну и материјалну корист, а народну свест и понос подизати. Али не идите са калпом и пером у руци, него са живом речју и примерима.

Не иште се за то велике науке ни велике жртве, па ни дангубе, него само добра и истрајна воља; а увек има прилика да са српском сељанком дођете у додир.

Ваљда нема полицајет и благодарнијег ученика од нашег простог народа, само кад се погоди права жица, која дира у срце, као она српскога гуслара...

На кад будете, драге кћери, окусиле сласт која лежи у том подизању — и саме ћете се чудити, како сте могле бити без тога!

Дижући српске сељанке — дићи ће се и српске госпође, оснажене свежом струјом из народнога живота: *Аманет вам, данас, драге госпође и кћери, српска жена из народа и њена домаћа привреда!*

Ко народу поуку пружа живим примерима и ко народу набавља зараду, а тој заради предност не побија — тај је дао свој део решењу најважнијег питања: решењу друштвених односаја.

Радом се удружимо, радом се породимо, радом се народ снажи.

Рад је једино средство, које води материјалном благостању; а материјално благостање је врело из којег извире највеће благо сваког народа: здравље, просвета и слобода.

Сељачки сталеж је најјачи стуб у народном и државном животу, а жена важна чињеница тог живота.

Мати пружа својој деци не само прву телесну него и прву душевну храну и даје правац њиховој карактеру; *а од суме карактерних људи зависи снага сваког народа.*

Карактер је највећи мултипликатор људског друштва; а друштво образовање без карактера — готова пропаст.

Наши стари нису ни из далека имали тога знања и светског образовања као ми, али су имали морала, који су усисали са мајчиним млеком; имали су узор-карактера у великом броју, и то је један од главних узрока, што се наш народ, код толике беде и невоље, одржао вековима.

Учини само једно велико или сјајно дело, па ће слава човек, али карактер мора, као и добро срце, радити целог живота. — —

Младост се греје на сунцу наде и старост на месечини прошлости; старост нема више будућности — троши што је стекла: живи од спомена...

Благо омладини која сунцу тежи, благо старости чија прошлост није помућена никаквом кривицом, и ко на крају сутњених му дана може с правом рећи: Што знадох — учиних; што могох — дадох своме роду и своме народу...

И ној се живот западу клони... Можда ће не и сутра огласити звоно...

Па над би ме ко запитао: шта му ваља чинити да умогне себи и своме народу користити и мирном душом поћи Богу на истину? — другу, болу, не бих му знала рећи:

Тежи увек за првенством; а сваки ће бити први који буде образ месту на коме стоји, а последњи, који то не учини, па ма како он стајао високо! Од великог велико се иште.

А где величину даје само постоље, породично име, друштвени положај или богатство — та је величина привидна, кита цвећа кратка века. Трајне венце славе дају само — личне заслуге.

Не можемо сви бити славни, богати и господског рода, али можемо бити поштени, радни и сложни.

На дело, дакле, српска омладино! Поћи стопама врлина наших славних предака, па ће и нас наши потомци славити, јер ћемо и ми њима служити на част и углед!..

Двије жртве

(из циклуса „Албанија")

I.

Сабах зора... сунце иза гора,
Хабер пале из пашиних двора:
Синоћ проси стигли изненада,
Изненада, из далека града,
Запросили јединицу Злату.
Бабо дао, није ни питао,
Мајка дала, друге не имала,
И ако је неркин сендах знала.
Аманете узели и дали,
И кићену свадбу заказали...

Београд, новембра 1903.

II.

Сабах зора... сунце иза гора,
Кара-хабер из пашиних двора:
Синоћ свати сву ноћ шенлучили,
Јутрос с плачем разбуђени били:
Дилбер-Злате ниђе не имале,
Нити ико штогод за њу знале.
Само мутни Нерегински вали,
То рекоше челебији-Али
И своја му недра отворише,
Двоје милих туна саставише.

Осман А. Бикић.

АЛКЕСТА

Античка драма у трк чина, са прологом, по Еврипиду прерадио Ж. Риволе

(свршетак)

ТРЕЋИ ЧИН

Разговорје. Адметос и народ враћају се са гроба.

ПОЈАВА ПРВА

Адметос и хор

Адметос

Што ме задржасте, пријатељи тужни,
Да не скочим у гроб у ком санак сужни
Бледа ми Алкеста вечно ће да спава.
Смрт већ беше руке, добротворка права,
Раширила своје да ме прими ти'о.
Да вас није било, већ бих мртав био.
Не бих знао ужас што се сада спрема:
Уђи у дом празан где ње више нема!
Посрhуh' на прагу, пренеражен стојим:
Јер се, јаох мени, празног дома бојим.

Хор

Што ти патиш сада, то већ многи знају.

Адметос

(Пошто је ношао неколико корака, стане и погледа око себе).

Зар љубавни сани престаше да трају?
Где смокве и палме — драгога јој места
Дом је њихним лишћем китила Алкеста.
Свуд још веје прошла породична срећа,
Њом ваздух мирише, све ме на њу сећа

Све што њено беше, чега се год таче,
Чујем, чини ми се, како за њом плаче.
А од њене душе, што се телу оте,
Сва кућа, ко гнездо, пуна је топлоте!
Ко и на њу да су тешки јади пали,
Па, видећ' ме сама, разуме и жали.

Кор

Јест, можда и стварн знају суае лити...
Ал' сад се одмори. Немој овде бити,
Него у двор уђи...

Адметос

Свеједно је сада,
Овде ил' у двору, ал' нигде без јада.
Успомена тужна свугде ми је знана!
Водите ме у ноћ, далеко од дана,
У крај сличан гробу, где царује тама,
Па ме на дну мрака оставите сама.
Те да ми се чини да је смрт и мене
Положила у гроб крај љубљене жене.

(У тај мах Ферес, врло стар, беле и косе и браде, излази из двора на сцену)

ПОЈАВА ДРУГА

Пређашњи и Ферес

Ферес

Ко ме то сад буди и спават' ми не да?

Адметос

Отац!

Први полукор

То је Ферес, стогодишњак, дека.

Други полукор

Ал' је остарео!

Ферес

Ко ми снове квари? —
Сунце се тек буди, исток се тек жари.
У граду, у пољу, у гори све спава,
А у дому овом ко узбуна права.
Пробуди ме, старца, та непажња ваша.

Први полукор

(показујући старца)

Он не зна још ништа!

Ферес

Пре је младеж наша
(Бар тако је било код предака мојих)
Поштовала одмор старешина својих.

Кор

Не жали, већ мисли на јаднике худе
Што се ни од вике ни зоре не буде!

Ферес

Шта тим мислиш?

Кор

Ваај!.. Још јуче је био
Млађак створ са нама, а сад гроб га скрио
И за вековечност млад му живот преста!

Ферес

Мој син?

Кор

Не!

Ферес

Алкеста?

(Угледа Адметоса који је дотле стајао иза кора. Кор тако разреди да га старац сасвим види)

Сад разумем.

Кор

Јест, није неста!

Ферес

Место њега? У том племенитост гледам.
Водите ме да јој свој благослов предам.

Кор

Већ је погребена краљица милоште.

(Ферес је запрепашћен)

Саможиви старче, ког смрт штеди још'те,
Покојници младој што ће суае твоје?
Сувише би било, јер ти дане своје
Не жртвова сину, не хте спас му стећи!

Ферес

Ко? — Ја?

Кор

Удар овај мог'о се избећи,
Само да си, старче, жртвовао себе. —
Још је мало дана остало за тебе;
Али ти ни један ниси хтео дати:
Зар се тебе тиче ако други пати.
Ако рад љубави и умире вољно?
Непотребан чамиш, али драговољно
Ипак ниси хтео да им јаде снимиш,
Да ти место сина смрт његову приниш.

Ферес

Шта чујем? Зар Грчкој закони су криви
Што не умре отац да му дете живи?
Син је дужник мени!.. Ја му живот дадох,
И свој двор и стада и све што год знадох.
Народу крај мене на чело је стао;
Све од свога оца ја сам њему дао!
Јесам ли му штетан ил' зар нема свега?
Па зар поред тога и да мрем за њега?!
О, кад му је тако верне љубе жао,
Што тај нежни супруг није себе дао?
Истина је, стар сам, мало дана оста,
Ал' мени живота још'те није доста!
Кажу „старост-жалост*, али ја вам велим:
Примам сву ту жалост, јер живети желим.
Хвалите Алкесту, дижите до неба
Што је у гроб сашла пре него што треба!
Не жудим за њеним подизима холим.
Сваг по свом!.. Ја живим и свој живот волим!

(уђе у двор)

ПОЈАВА ТРЕЋА

Пређашње, без Фереса

Кор

Иди!.. И од Зевса много дуже живи!

Адметос

Мир!.. Истину рече!.. Сви смо, сви смо криви!
Ах, што ме од смрти задржасте моје?!

Кор

Јер смрт није храброст као живот што је!
Живи тужан храбро, и ако ће неста.
У гробу сад мирно почива Алкеста.
Народ ће поштовать' њену тужну раку,
Не ко раке друге — ко светињу сваку. —
Држеће се за руке, верени ће ићи
И ту, са дна срца, своје молбе дићи;
Окићени цвећем химне ће јој витн:
„Ти што љубит знаде, и нас од сад штити!"
И сени јој, клечећ, молитве ће слати. —

Адметос

Верениди!.. Боги!.. Па зар не ће знати,
Крај судбине наше којој сличне није,
О, за што је зора сијала и мени.
Кад још и о смрти сме да се румени!

(Тишина. Дуго гледа према равници осветљеној сунчевим зрацима)

Рец'те ми, песници, ви што знате тајне,
Што су ова поља пуна чари сјајне?
Што под плавим небом брзе ласте лете?
Што се буде шуме пуне чежње свете?
И што, авај мени, од јутра све среће
Не видех ни сјаја ни радости веће?
Да, јутро је било, ко и ово што је,
Тице су на гнезда виле песме своје,
Носно се шумом њихов цркут благи
(Сећате се, јел'те пријатељи драги?).
Уз пратњу китара певајућ' сте пошли
И с чедном Алкестом пред двор сте ми дошли.
Ето, ту сам био. Из далека још'те,
О руци свог оца, препуну милоште,

Испраћање буклијаша у В. Кикинди

Да се у веридби и растанак крије?
Да смрт жалубљене ко и друге нове
И да кида слатке љубавничке спове? —
Ко ми, пуни среће, и љубави мла̀де,
И они ће ићи, пуни слатке нада,
По стазама истим које мирта кити,
Волеће се нежно и срећни ће бити.
Постаће супруси; од супруге мати,
Мислећ: варак среће вечно ће им сјати!
Обманути тако својом надом лепом,
Клеће се на вечност, у заносу слепом!
Ал' мртви ће викат' из тамнице своје:
„Лаж је срећа ваша, као и сан што је!
Кад се пробудите, ваша ће се вити:
Нерођени само могу срећни бити!"

(У очајању и претећа према хоризонту који се све више светли)

Видех је где иде по росатој трави,
У венчаном руву и с цвећем на глави.
Испред ње је народ простирао цвеће.
На занесен мишљах, да ми двору креће,
У сјају тог јутра, без обичног вела,
Из свог звездан-двора сама Зора бела!

(Са дна улаза једна жена покривена велом, коју за руку води Хераклес)

ПОЈАВА IV

Пређашњи, Хераклес, Алкеста под велом

Адметос

Ко је то? — Да л' мене ти привиди траже?

Хераклес

Не! Хераклес иде да ти „Због̀ом" каже,
И опроштај носи за погреш̀ку твоју.

Адметос

Погрешку?

Херакле

Ти душу зло огрешн своју
Крајући ми жалост што те тужног снађе;
А и гостопримство грешно ти изађе!
Жртва Танатосу Алкеста ти поста —
А ти ћутиш о том!.. И још примаш госта
Да једе и пије, да се цвећем китн!

Адметос

На ноћишту другом, рече, да ћеш бити!
Па не хтедох, брате, кад несрећан поста',
Да свој кров срамотим одбијајућ' госта.

Херакле

Племенито није што си ми то крио.
У срећи сам твојој увек срећан био;
За то и зло твоје треба срцем целим,
И муке и сузе с тобом да поделим.

Адметос

Авај!

Херакле

Увреди ме, а знаш да те волим.
Али ја те, ипак, полазећи молим:
Чувај ову жену!

(Адметос се нанеђује)

Учини што рекох.
Диомеду гóре ја сада потекох.
Над њим гнев је неба!.. Пођох да му платим!
Чувај ову жену док се ја не вратим.
Несрећан ли будем, што могуће није
Јер је непобедан ко се са злом бије,
Ил' с издаје какве не вратим се теби,
Да се мене сећаш: задржи је себи,
Јер је она моја. — Добих је у боју:
Награда је била за победу моју!
Јуче ја у Шпарти на сто страна пађох
Народна весеља. У њих и сам зађох.
Награда је борцу на поприште бојном
Коњ ил во уресен врвцом разнобојном.
Ал' јуче су томе придодали још'те
Жену ретко лепу и пуну милоште.
Рад ње све победих, јер јој чари знадох. —
Види какав створ ти на чување дадох!

Адметос

Ако ме још волиш, ти је, Краљу, води
Ком срећном Тесалцу, — мене ослободи!
Млада је и лепа, то се одмах види,
Ал' смилуј се на ме и с њом другом иди.
Јер ме она сећа среће што ми прође!
Помислих кад уђе: сен Алкесте дође.

(Алкести која је под велом непомична)

Ма ко да си жено, не чини ми јада!
Да л' те небо посла да ме мучиш сада?
Држање је њено, а њен и стас вити!..
Ћути!.. Јер се бојим и глас њен ће бити.
Твој ме изглед мучи, доноси и чара.
Извор мојих суза опет се отвара!..

Херакле

О, за што не могу да ти муке скратам,
Да Алкесту твоју из гроба повратим!
Отéг' је од Пáркй и преда те стати!

Адметос

Јер не може нико немогуће дати! —
За то пријатељски жељи ми угоди:
Даље од мог двора ову жену води. —
Бол је мој претежак, моја душа пати...
Никад њено место не ће другој дати!
Из дома, из ког ми однесе сву радост,
Изгнах и лепоту, и срећу, и младост!

Херакле

Од гнева богињског пажљиво се клони;
Сестру пупољ-ружа, Кипрису, не гони,
Ни Хебу што зору на свом челу има.
Утехе, ма када, нађи ћеш у њима! —

Адметос

Живећу у тузи до суђеног дана

(Кратка пауза. Потом као луд)

Нек одмах та жена иде из мог стана!

Херакле

Не знадох да тако вређати ме умеш!

Адметос

Опрости!... Узбуђен... Ах, ти ме разумеш.
Алкеста тек јуче... О, то боли, боли!

Херакле

Можда те и она преко мене моли.

Адметос

Ја те не разумем!

Херакле

Не ће ти се крити.

Адметос

(Непрестано гледа Алкесту под велом, која као да га на неки тајанствени начин привлачи)

Сувише је лепа!.. Овде не ће бити!

Херакле

Час последњи стиже... Размисли се, холи:
За што нас одбијаш?

(Алкеста учини покрет као да моли)

Где, и она моли!

Адметос

(После кратког ћутања, као побеђен)

Добро! Нека у дно мога дворца оде!

(Даје знак слугама који приступају)

Херакле

(задржава их)

Натраг!

(Адметосу)

За њих није да је они воде!

Адметос

Онда... ти је води!..

Херакле

Теби ћу је дати,
Јер само домаћин може да је прати!
Дај руку!

Адметос

Нек сама уђе ако жели.

Хераклес

Дај ми руку!

Адметос

Никад!

Хераклес

(Заповеднички)

То ја... то Зевс вели!

(савладан даје руку Хераклесу гледајући у страну)

Адметос

О богови силни!

Хераклес

Узалуд се боја!

(састаља руку Адметосову с Алкестином)

Тако!.. Ал' је чувај!... Јер је она твоја!

(Открива лице Алкестино)

Знаш ли је?

Адметос

Алкеста!

(Пада пред њом на колена)

Хераклес

А сад срећан буди!

(Гомили)

Је л' те, племенит сам, па вас то сад чуди?

Адметос

(Алкести која је непомична)

Јеси ли то, срећо? Ил' сен санка врачног?
Привид што се јавља из понора мрачног?
Клечећи те молим...

(Алкеста стави прст на уста својa)

Ал' ти ћутиш, мила!

Хераклес

Још богиња мрачних над њом влада сила...
Још се њена душа ван тела јој бори;
А глас њеш јој чути тек у трећој зори.

Кор

(Хераклесу)

Од куда је водиш? Да л' с обала тужних?

Хераклес

На гробу победих бога мртвосужних!

(Алкести)

Због ме!.. У дом стýпи, васкрсла из јада;
А ја Диомеду безбожном ћу сада.

(Народу који се окупио око њега)

Склон' се!

Кор

Хераклесу част и хвала права!

Хераклес

(народу са дна позорнице)

Чујте ме, јер живот све вас искушава!
Утешницу тајну рећи ћу вам сада.
Кад на голу земљу мраз пустошни пада;
Кад у пољу нага задрхте дрвета;
Кад не чују гнезда песме бујног лета;
Кад гаврани стрвни шире своја крила
У висини где је птичја песма била;
Кад снег тихо пада и све гушћи бива
И покровом ледним земљин сан покрива;
Када тој белини тужни поглед дамо:
Сви мислимо *смрт је!* — Не, *промена ј'* само!
Јер под густим снегом већ пониче цвеће,
Из утробе земље већ се април креће!
Тако нам Судбина (захвалан јој буди)
После тужних дана — срећне дане куди!

Кор

Слава ти!

Хераклес

О Зевсе, ово двоје штити!

Адметос

(пружа руке према Хераклесу као да би га задржао)

Хераклe!

(Хераклес излазећи показује му Алкесту. Адметос је грли)

Алкеста!

Кор

Слава Хераклеса вечита ће бити!

Превео **Р. Ј. Одавић.**

Храст

На пропланку високоме
Храст усамљен нѣмо стоји;
Много јада и неволѣ
Од постанка свога броји.

Грозне буре ломиле му
Снажно стабло, што грање;
Ал' му нико није чуо
Очајничко уздисање.

Без и једног свога друга
Храст још стоји, мўком страда,
Све докле га тешка судба
Не обори и не сломи.

Београд.

Даница Б. Илиђкова

Ламајање

(по туђој нити)

XXI

Љуби своје ближње
Као самог себе!
Ако нећеш тако,
Исправит' је лако:
„Љуби своје ближње
Као они тебе!" —

XXII

Што зид има уши —
Нит је ало ни брука;
Ал' што *језик* има —
То је права мука!

XXIII

Од празних жеља нада нам сја,
А мре од оног што јој се да!

XXIV

Мехурић сапунски
(Нек се многи сети)
Кад најлепши буде —
Пресе и одлети!

XXV

Добром друштву морам сам отићи,
Рђаво ће и незвано прићи.

XXVI

Ко не жели себи да грчине куша:
Нек будале *гледа*, а памети *слуша!*

XXVII

Мало их је који знају
Како треба много знати,
Да би могли рачун дати
Како врло мало знају.

XXVIII

Празне тикве јаче звоне,
Лакши човек дубље тоне.

XXIX

Многе чујем: шта би све да раде
Кад би само још то и то било;
А не веле: шта би од њих било
Кад би хтели то и то да раде.

XXX

Све пролази! —
То је зло кад добро пође,
Ал' и добро кад зло дође!
Све пролази! —

Превео О.

Memento mori!

Куц! Куц! Куц! — Ударци боху снажни и силни.

Не рекох „Слободно!", јер овај гост није покушао да у моју собу уђе као други гости. Он је био у мојој грудној дупљи, а куцао је у сами кош. Ја знам како срце куца, али ово није било срце. Срце удара одмерено, некад јаче, некад слабије, али никад овако.

Обли ме зној, али не од страха, већ од бола, од навале крви и од напрегнутости коју је малаксалост брзо заменила.

Помислих: да није можда Смрт? Још поверовах (не знам за што), да је ово тек прва појава њена, да ће после не доћи друга и да ће се тек у трећој и она показати.

Којешта! Шта би друго могло и бити у грудима него срце. Срце, дабоме.

Али откуд помисао на Смрт? — Срце и Смрт!.. Срце и Смрт!...

И мисао за мишљу испредала се из духовног хаоса, о којему сам некад мислио да је уређен као најуређенија библиотека и да је каталог њен у мојим рукама.

Срце и Смрт! Два израза за један појам. Срце је апозиција појма Смрт. Срце је Смрт, Смрт је Срце. На инак: колико одушевљења кад се пожене Срце, колико туге кад се пожене Смрт! Заблуда је то, само заблуда!.. Још у материној утроби ми почињемо умирати, а ако има правог рођења, оно је тек у Смрти...

Сад врло често слушам славу прена грудима својим и слушам како Смрт у њима одмерено куца: Куц! Куц! Куц!...

С.

Генералова кћи

— РОМАН —

НАПИСАО

И. С. ТУРЊЕЊЕВ

(свршетак)

XXI

Већ се свркавало кад је Марија Владимировна, посљедњи пут у прозор, видјела како се по собн креће тамо и овамо висока генералова појава. „Свршено је, могу ући“ помисли и с уздрхталим срцем, не знајући какав је утисак учинило читање, пође ка братима. Једва је прешла праг своје собе, а угледа старца где је испружено преда се уздрхтале руке. Сузе су текле из очију његових. Хтео је нешто рећи, али није могао.

— То... то сте ви? — запињући уметa он. — То сте ви, мила дјевојко!?

Он је ухвати за обе руке, снажно их стеже, привуче је к себи и пољуби у чело.

— Ви сте истину рекли. Није била несрећна. Умрла је тако душевно мирно, како нико од нас неће умрети... Хтео бих видети оног малишу... белокосог... да ми шта учиниш за њега... Показати га, како она вели... Шта бих могао учинити?... Он је сироманашак?... Да?.. Молим вас, дајте ово оцу или матери његовој... Ово... Молим вас!..

Ту извади из напрсног џепа дебели новчаничник, журно пребра по њему и положи на сто две стотинарке. Од узбуђења издаваху га ноге, те се уморен сруши у одморачу. Дуго је ћутао, покрив лице шаком, као би још једном у мислима проживео исповест Клаудије Антоновне. За тим ноче:

— Да, да, не умемо васпитавати децу своју. Развијамо ни само једну подобност, — наклоњење задовољства; али не оних узвишених задовољства што се стичу добрим дјелима, великодушношћу, пожртвовањем, већ она сурова задовољства јела, пића, угодности, забаве... Ми развијамо у деце своје само половину човечјега бића, и то ону гору, а другу остављамо нетакнуту... Отуд у нашем друштву, сред најодабранијих кругова, нису ретки поступци ужасне бездушности, каквог не би могао учинити ни прост, суров човек... Да, да, она има право, чедо моје, она има право!.. Сви наши осећаји заиђе од прилика, и као да се стидимо показати људима своје праве човечанске осећаје. Допустите ми да вас умолим, драга моја: да ли сте и ви као што је и она, и да ли је таквих много?..

Маничка поруменн и не одговори одмах на то питање.

— Не знам има ли још таквих... Ја их нисам налазила...

О себи је уништено прећутала. Шта је могла и рећи о себи? Да му исприча целу историју своје душевне борбе која је и сада још мучи? За што? Што се она њега тиче?

Он је човек као и други. Потресен је исповешћу Клаудије Антоновне и глава му је пуна најлепших мисли. Он плаче, хита да изврши њен завет, види новчаник и даје повећа милиша кога је волела његова покојна кћи. А шта му је она, Маничка? И шта јој може казати он, човек овога света, од ког је побегла и Клаудија Антоновна?

— Она је била светитељка! — замишљено проговори генерал. — Да, али колико је за то требало страдања!... Моја је жена умрла од туге за њом, а шта се

Христифор Цвиљовић — Студија

учинило од мене — видите. Све сам напустио — и послове и каријеру... — Нисам ни за шта више!... Опростите, и сувише сам злоупотребио вашу љубазност... Опростите!...

Он се подиже и пружи јој руку.

— Највише бих желео када бих могао ово поштеди за успомену... миле драге! Али од вас их не смем узети... Вама је дневник веома драг?

— Да, веома драг!... одлучно одговори Маничка и хладно, не знајући ни сама за што, одговори на његов стисак руке.

Он узеде сувишку и пође лагано из собе. Маничка остаде. Заборавила је чак да јој га ваља испратити, јер

је у дворишту већ био сумрак, те можда старац неће погодити пута да пође. Али Хивра је већ била на клупи и чекала га.

Марија Владимировна не уплаши свеју. У тами јој беше лакше да се преда мислима што их изазва разговор са старцем. Шта је она очекивала од њега? У ње није било никаквих одређених очекивања, али када је он казао имати своје о дневнику, увидела је да је очекивала сасвим другчије утиске. Што је напао да су погледи Клаудије Антоновне оправдани, није никакво чудо, јер су оправдани сами собом, а то им није могла признати само мати невина. Али он се није ограничио само на речи, него је прешао и на дела. Ето ове две банкноте и његова молба да се прегледу налишановој матери... Али за што је сва прожимана неким неугодним осећајем разочарања и незадовољства? За што не би хтела да се и опет види и разговори са тим старцем?

Маничка још никако није могла одговорити на ово. Али овај се осећај појавио у ње још онога тренутка када је генерал извадио свој новчаничић и над је на сто положио две стотинарке. Још је више подухвати тај осећај, када је почео говорити о својим задима и колико га је стала светиња Клаудије Антоновне: он је напустио послове и каријеру! А његова је каријера требала да буде сјајна, и ето са каквом жалошћу говори о њој сада кад му је дневник покојне кћери изазвао читав поток суза и натопио га да призна своју погрешку. Он је сам, стар, већ гледа гроб, мисли му се цени на стотине тисућа... Завет кћери његове изазива му жеље за великодушношћу, а та је жеља, као што се види, снажна — суза му теку из очију, руке дрхте, ноге клецају. И на шта се ограничила његова жеља? Дао је двеста рубаља за посао који је његова кћи посветила цео живот! Још је казао: „Сви наши осећаји зависе од прилика", па је то и доказао.

Од Хивре је дознала, да је генерал отпутовао још те ноћи. Био је још једном на гробу Клаудије Антоновне, молио се и плакао при сребрнастој светлости месечевој. Одлазећи, дао је попи сто рубаља и замолио га да на служби целе године помиње рабу Божју Клаудију. И сети се Маничка речи Клаудијиних из дневника: „Зар све у свету зависи толико од прилика, да се и туга за тешким губитком подчињава роковима што су их људи измислили?" — Да, све у свету зависи од прилика, све је условно, толико условно, да те понекада, кад о том размишљаш, страх подухвати!

Али, као што је то с њом у последње време увек бивало, узбуђење, изазвано посетом генераловом, стишало се или, боље рећи, препородило се. Своје мишљење пренела је на себе. Њојзи није право што осећаји, изазвани у души генераловој исповешћу кћери његове, нису тако дубоки, што су слаби; али шта је с њом? По чему је она бољa? Она се већ давно уверила, да нема другог живота осим живота посвећеног подвизима, живота какав је био Клаудије Антоновне. У њему нема места ништавној, ситничарској, личној злоби, уређеној борби за блага земаљска, за уживања — којих је безначајност и сама врло добро осетила. Каква је пустош сва њезина прошлост у поређењу са кратким животом Клаудије Антоновне, што га је провела овде, у Марловки! Све је то уништала Маничка, уништала умом а предосећала срцем. Па шта? Ето, до сада још није учинила ни један већи корак у правцу који је замишљала једнако добрим. Па зар она, после узбуђења оним „условним осећајима" генераловим, нема у себи силе да се подигне више свих тих људи, који се тако искрено чуде подвизима Клаудијиним а мирно продужују свој ништавни живот? Не, она је узнишена над тим, а то треба да докаже себи самој. Јер је души њеној веома потребан мир и одмор од бесплодне и непрестане борбе. А тај ће мир наћи онде где га је нашла и Клаудија Антоновна.

Зинаида Петровна дуго се задржала у гостима. Нема сумње, да се онде врло добро проводи. Тома, који је пружно долазак старога генерала, неће бити испрћена само за једно вече. Хивра већ одавно посматра кроз прозор: хтела би да ма како ступи у разговор. И најзад уђе и упали свеју. Поглед јој се недоумично заустави на стотинаркама што беху на столу.

— Ово, Хивра, подајте матери онога изашпала... Мислите. Реците, да је то дао отац Клаудије Антоновне, — рече јој Маничка.

— Ала је то добар човек!... Ала ће се обрадовати Степанида! А она је тако сиротна, праза просјакиња!... Је ли ово много?

— Двеста рубаља!...

— Двеста рубаља? Господе, како је милостив! Па то је читава гомила! Биће доста Степаниди за цео живот!.. А у ње невоља баш као наручена!

— Каква невоља? жива уништа Маничка.

— Ох, велика невоља!... Велика невоља!... Тако велика да је не желим ни душманину свом... Њен муж, Михаило, пре је ишо тако страшно, тако ишо... ух, ух! Отада их сиротиња и туче. Били су приличан домаћини, а чим је почео ракијати, све им пође наопаке...

...И крављу продаде и волови одоше, све, све...

Једном речи — просјаци! А од пре годину остало се таквог живота... Бог ће знати који му се светац јавио, тек он пресече као на пању: остани ниже на ту, као да рече хуја! И шта мислите? Тако је и било: прекиде на сад ни да би капи! И домазлук им се почео опорављати и мало је пошло на боље... Али је несрећа у томе: од када не пије ту проклетињу, сви виде како је почео венути. Вене човек и само вене! У почетку се лагано посла и баш је јуначки радио. Треба, вели, много поправити, треба стићи суседе: их, вели, како сам заостао! И радио је као во, као два вола!.. Али је и опет венуо, венуо, а не зна се зашто... Питао је свештика, а он му каже: тело ти се, вели, много навикнуло ракији, па је назад тражи... Све излази на једно: треба опет пити! А он сам, Михаило, каже: не, нећу је више окусити! Нека се, вели, као прут сасушим, нећу је више проклетињу проклету!..

После су га водили и неког врачари, — има тамо нека на четрдесет врста од нас... Разгледала га и овако и онако, па и објаснила: то му се, вели, ракија свети. Криво ракија што је више не воли, љути се, па као вели: дај да му се осветим, да га до костију сасушим!.. И сушн га! Још га посаветовала: устани, вели, о Великом Петку пре сунца, обиђи трипут око ракијинице и само читај „Оче наш", а после се заустави на сваком углу од ракијинице и на сваком плуни по трипут... И биће ти, вели, као да си рукон скинуо! Михаило је тако и учинио, све је урадио како му је било заповеђено. Али ништа му није помогло, — вену је као и пре. А сад је ево већ недеља дана како га је и у кревет оборило: узеле му се и ноге и руке, у грудима му се све нешто ломи и кида, само плаче и уздише... Ето каква је несрећа! Време је као наручено за орбу, треба и сејати, а домаћина нема, домаћин лежи као пањ какав... Степанида је, рецимо, жена умешна, могла би и сама управљати послом, и како тешко; али треба неко и њега да гледа, ето несреће... Као дете да је, само закера и само се дури: ово неће овако, оно онако, кожухом је високо покривен, те високо је покривен — једном речи закера... Ето каква је несрећа! Могла би оним парама те какву сетву спремити! Купила бн волова, изорала би целу њиву, а могла би и од пана добити што на жетву... А како ће то с оваким теретом на плећима!...

За време овог причања, Маничка је прежнвљавала нешто што још дотле није осећала. У грудма јој сазреваше непознат нов осећај, који је све више и више растао, а њој се чинило као да и она расте с њим. „Ово је искушење мени послато! Да, ја немам права да га никоњем! То би била нељудскост, после које бих престала поштовати саму себе. Клаво, буди са мном! Клаво, помози ми!"

— Ја ћу је одмснити, Хивра! — чврстим а у исти мах и узбуђеним гласом прекину Маничка.

— Кога, госпођице? у недоумици упита Хивра.

— Ту жену... Степаниду! Ја ћу седети крај њеног мужа...

— Како би то могло бити, госпођице! Од куда вам то? Ви нисте навикнути на тако што!.. Нећете ви ни једне минуте остати! Он је такав ађаиак, опрости му, Боже.

— Хивра, кажем вам, што хоћу то ћу и учинити!... Хајдемо к њима!... Одведите ме.

— Дакле хоћете као и Клаудија Антоновна?

— Да, као и Клаудија Антоновна... Одведите ме, Хивра!...

Хивра се побожно прекрсти.

— Господе, Господе! Мајер је Клаудија Антоновна била прави анђео. Док је живела — добра је чинила, а како умре — где како преображава људе! Доиста анђео!.. Хајдемо, госпођице, хајдемо!

Издоше а заборавише затворити врата. Било је девет часова увече. Звезде сијају, месец се високо уздигао и неком свеглошћу сребрава дрвета, земљу и кровове кућа. Топло као у сред лета. Маничка није узела ни шешир ни махрану. Хивра јој причала по путу још нешто о Степаниди и Михаилу, али је Маничка била сва заузета новим осећајима и није скоро ни слушала старицу. Нека непозната сила вукла је напред, а она није ни покушавала да се бори с њом. Та је сила владала њом, заповедала јој да стави на себе ново бреме, а заједно с тим крило се у души Маничиној тужно сазнање, да ће свему бити крај, само ако не испуни све то, само ако опусти руке. Та силна логика стварн, која неопазно доводи људе до фаталних и неповратних решења, прнила је свој посао.

— Ено и њихове колибе! — рече Хивра.

Колиба се ни по чему није разликовала од осталих, само је била нешто бела од њих, јер је Степанида беше окречила пре кратког времена. Двориште је било празно;

А. Херфелд — Портрет

иза њега се видело гумно на ком не беше ни једног стога сена. Кроз зеленкасто стакло маленог прозора назирала се слаба затрица. Велики рундави пас, са великим кошадом сасушеног блата на репу, залаја душманскн, али чим се уверн да је ту и Хивра, коју су добро познавали сви сеоски пси, — умири се, па чак покуша да и репом промаше, али одмах престаде због оног терета што му је висио о репу.

— Овуда, овуда, госпођице! Он лежи у овој њеној, у соби.

Уђоше у мрачно предсобље, окретоше десно и нађоше се у једном собичку са ниском таваницом и великом пећи. Маничка и нехотице застаде на прагу, изненађена ваздухом каквог још није налазила у људским становима. Чак је овај ваздух и занесе, али се брзо дохвати за руке, савлада се и прибра. У првим тренуцима није могла ништа разгледати. На столу је горела лојана свећа; пеко је тихо стењао.

— Степанида, Степанида! — полугласно викну Хивра.

— Ко је то? чу се нза пећи женски глас.

— О — ох! болесничи узбуђеним гласом застења јамачно болесник и тешко се покрете у постељи.

— Ходи, Степанида, ходи! Ја сам то: Хивра, комшиска.

Из пећи изиђе онака, крпава жена, зрелијих година, у шареној сукњи и белој кошуљи, са цицаном махрамом на глави.

— Шта ћеш, Хивра? упита она, али се одмах извуче нити баш изненађена нити преплашена и ухвати се обема рукама за главу. — Ко је то? Госпођица? Учитељица?

— Дабоме, госпођица! Зар не видиш? Дошла ти госпођица.

— Где само!.. А у нас такав вашар!.. Да сам знала...

— Па шта је с тим? У тебе тако ало, а ти би да не буде вашара!.. Ми ти, Степанида, радост доносимо!

— Радост? Ох, откуд се ја могу радовати? Господ се на нас прогневио!..

— Ох — о — ох! — опет застења болесник.

— Тако сто по целу ноћ и цео дан!.. потужи се Степанида. — Верујте ми, ево већ пета ноћ како не спавам. Не знам ни како се већ на ногама држим!.. Али седите, молим вас, госпођице, немојте на прагу стајати!.. О Боже, како се осрамотих.

— Чу ли, Степанида, ми ти радост доносимо! настави Хивра своју прекинуту реч. — Треба ли ти новаца, а?

— Ах, те како!.. И не говори! Сама знаш: болестан би човек хтео и ово и оно... А кад погледаш — ни гроша! Синоћ му паде на памет — савијача с маком... Шта да радим? Хоћете ли веровати, плаче: „Савијаче с маком, савијаче с маком!“ — Као дете какво јенча само: „Савијаче с маком!“ Жалила сам га, жалила, али шта сам могла: у кући ни паре ни мака. Бранила још и има, хвала Богу, али мака — ни зрнца.

— А ви ти, Степанида донеси читаву гомилу пара!.. Хивра се још никако није могла одрећи задовољства да слатко поцичи сироту жену.

— Од кога?

— Од Клаудије Антоновне.

— Буди Бог с нама и воло божја! узвикну Степанида: Је ли из мртвих ускрсла, шта ли?

— Није, али ти је с оног света послала. Ево ти, ка! Госпођица каже: има тачно две стотине сребрних рубаља!

Степанида прими из њених руку две банкноте од по сто рубаља, али није знала шта да ради: да ли да поверује да је то збиља за њу или да је то шала Хиврина, јер је она волела, то је добро знала, да се поненад и нашали.

— Не верујем ја, није то мени!.. рече, али по гласу јој могло се видети, да није само увела веровала и да је од свег срца хтела, да је у то сасвим уверс. Погледа и у Маничку.

— Истина је, то је вама, — одговори Маничка.

— Истина? Мени! Како то? Откуда то? Ја не знам ни како да их узмем!

— Није, није, шалила сам се! — озбиљно рече Хивра: то је теби Степанида. Данас је био онде сам генерал, родитељ покојнице Клаудије Антоновне. Разумеш ли сад?

— Оо — ох, ох — о ох! Христе Боже! Господе Боже! — јецао је болесник иза пећи.

— Мучи се као бедни Михаило! — прозбори Хивра и настави дубоко спуштивши глас: Знаш, Степанида, дошао, исплакао се на гробу и, како је покојница веома волела твога Мишку, ево наредио да ти се преда... Разумеш ли?

— Како да не разумем! радосно кликну Степанида: значи — мени! То су сад моји новци и могу с њима радити што хоћу! Је ли тако или не?

— Тако дабоме! А да како би друкчије?

— Купићу волове! О Мајко Божја! Волове ћу купити! Вечна ј‘ живјат, доброј души. За живота је добро чинила па је и после смрти милосрдна! Тако ми Бога, волове ћу купити!...

Лице Степанидино засја одушевљењем. Међутим Михаило се узнемири и стаде некако чудновато уздисати. Маничка, бледа, стајала је крај прага, одупрши се руком о рагастов. Као кроз сан слушала је разговор двеју пријатељица, јер је назад слушала болесникове уздахе. Много је мржње било у тим уздасима, мржње сасвим оправдане за човека који се искрено покајао, остало није, хтео поправити домаћинство, — и ето, баш у време кад је потребно најдичега рада, паде у постељу.

— Степанида! Ходи, ходи — и! — позиваше је он шиштавим гласом.

Степанида се узбуди:

— Опростите, госпођице!... Шта да радим? Болестан човек!.. Болеснику се све опрашта, госпођице!.. Ви бисте, можда, за који часак у другу собу... О, туго моја!

Маничка није знала због чега се ово оправдава. Неодлучни кораци пође за Степанидом која се упути постељи. Михаило је лежао леђушке, покривен до подбратка својим кожухом; космата му глава некако сва ушла у јастук; лице му је било жуто и до невероватности окрвљало; велике, прачне очи сијале се грозничним сјајем; уста, окружена уленљеним длакама неодређене боје, искривљена од бола и срџбе. Ваздух око његове постеље беше несносно тежак. Степанида пажљиво скиде с њега кожух, подметну једну руку под његова леђа а другом стаде пажљиво извлачити чаршав испод њега.

— Не тако... не тако јако!... Боли!... О-о-ој викну Михаило и с напрезањем скупи руку у песницу као да хтеде њом ударити жену своју. Степанида пажљиво и стрпљиво настави свој посао.

Маничка је све ово гледала раширеним очима; лице јој сваког тренутка постајаше све бледе; недоумица замењивана је на њему суровошћу, која је прелазила чак у неподношљиву, у жестину. Никада још бори на њеном челу не беху тако дубоке, још јој никада усне не дрхтаху тако, нити јој груди тако дисаху. Непозната њој непозната борба, која је била у души њеној, давп јој груди, стеже срце. Жеља, која је овде доведе, остварена сталном решеношћу што је потекла из читава низа мучних размишљања, а која јој изгледаше као једино могућни резултат свега што је било с њом и што је налазила у животу и свом и других људи, — сада се борила с одвратношћу, с осећајима срџбе, па чак и са пријезом према овим људима... Шта је то? Зар она овде, она, са својим малим, белим ручицама, са својим утањеним укусом, слабим нервима? Зар она да проводи време крај овог болесника — ружног, крволоког, неверовано суровог и пријавог? То је несмислено, ружно, то је насиље над душом, над својом човечанском личношћу, над свим својим животом, па ма какав он био, над собом самом, па ма каква била...

Маничка се окрете и, никога не гледајући, изиђе из собе.

Село је већ спавало. Чак и пси, уверени да у ово доба ни једном лопову неће ни у памет доћи да одлази у туђа дворишта, беху се попукли у своја склоништа, те својим непрекидним лајањем не потресаху дубоку тишину пролећне ноћи. Ова тишина, овај непрекидни покој природе која, свршивши свој обични дневни посао, беше заспала да се сутра пробуди са свежим силама и да се опет прихвати свога посла — непрожењивог, вечног, разумног; овај тихи сјај месеца што величанствено броди по плавим небеској, тихо и мило светлуцање звезда којих је тако много и које се по неизмењивој сталности у току векова јављају на својим одређеним местима — све то не уливаше мира у душу Маничкину, већ мучпна њена само нове додаваше. Ишла је брзо, али не право школи, већ Бог би знао куд, јер јој беше све једно ишла куда му драго. Ено поље, па неки широки пут, ено опет село, његов крај, јаран, низ колиба поред реке. Али је река овде пресушила и само се види њено прно корито. Опет нестаје колиба, опет степно поље, нешто се у даљини бели и види се крст, нуно крстова: то је гробље... Маничка га обиђе и пође трком. Из далека се види школа, прозори нису осветљени, — јамачно се Зинаида Петровна није још вратила. Ено тамо, десно, парохов дом, а у његовим прозорима сјајна светлост и јављаве живих покретних сенки. Дакле, весеље се. Прекрасно, бар је нико неће ремстити у њеној самоћи. А она би да буде сама, — увек, вечно сама, да никог не види, да не чује људски глас и да мисли: никог живог и нема у свету. Изгледа јој да би тада могла живети, само тада. А сад... Зар је ово живот?

Месец је обасјао школски дом. Све около мирно и непокретно. Не, на клупи као да се покрете нека сива сенка. Ко је то? Да није нати? Зар она ужива у природи? Зар се наслађује ноћном тишином? О, не, ништа она од тога не жели, јер би по томе већ одавно спавала. Док се Маничка приближавала, сенка беше устала и очекиваше. Маничка прође кућу. На вратима стајаше дерап у сурој свитки и са поштовањем скиде пред њом своју капу. Маничка је сад први пут у свом животу видела овог дерана и никако није могла разумети, каква то може бити потреба што га је њо донела овако доцкан.

Милица Анђелковићева Јапански мотив

XXII

— Шта желите? — одсечно упита Маничка.

— Јесте ли ви учитељица? упита је дерап.

— Јесам, а шта желите?

— Овде седим још од вечерас... Све чекам, чекам, а никог нема, — ни Хивре, никог... Ја сам из среске канцеларије. Послао ме начелник. Ено вам и писмо.

— Писмо?

Дерап извади испод пазуха осредњи замотак и даде га учитељици.

— Начелник вели: можда је што важно, Бог ће знати, па га однеси!.. Ја сам чекао, додаде дерап као да се хтеде оправдати што је тако дуго чекао.

— Хвала вам, — рече Маничка и одмах уђе у стан.

Ту упали свећу и отвечати коверт. Писмо је било од Морозова. Пише: „Хитам да вам јавим, поштованка Марија Владимировна, да нпам за вас одлично место. У нашем граду отвора се комисионарска канцеларија на доста

пространој основи. Потребан је интелигентан човек, који би могао писмено и као што доликује водити преговоре с клијентима, а такође и да их прима. Сасвим случајно обратили су се мени са молбом да препоручим лице, које би могло заузети такав положај. Ја сам, разуме се, похитао да препоручим вас, те, ако пристајете, место је ваше. Награда је — педесет рубаља месечно, али има и још неких процената, који би износили до двадесетшест рубаља, а ако се послови развију — и више. Ви бисте са својом памећу лепо пролазили. Похитајте с одговором. Саветујем вам од свег срца да не пропустите ову згодну прилику која ће вам поправити положај."

„Као поручено!" помисли Манична: „Треба једном одговорити и на то питање. Сва питања треба објаснити, да не би остало никакве сумње. Како је њих дивно објаснила Клавдија Антоновна. Истина, њој је за то био потребан цео дневник, али то је за то што је и њен живот био пун, што је у не било и узрока и последица, тежње и циља. А ја као да живим без разлога и без циља, па ми то и не треба. Али она ми је дала добар пример и оставила неколико чистих страница за мене."

Манична извади свезак, стави га на сто преда се, и рече полугласно: „Разговоримо се, Клаво; сведимо рачуне и изведимо резултат."

Седе за сто и поче писати:

„Разговоримо се, Клаво; сведимо рачуне и изведимо резултат.

„Уживала сам живот, али ми је судба задала страшан удар и ја сам постала злобна и омрзла сам цео свет. Познала сам тебе; ти си ме уверавала да ћу наћи умирења у овом у чему си га и ти нашла: у жртвовању за друге. Тражила сам то, али нисам нашла.

„Да, хтела сам послужити ближњему, али нисам могла. Он је ружан, суров, прљав, — тај ближњи. Противу тога узбунила се сва моја прошлост коју презирем и прокињем, а ипак — њена сам робиња.

„Ти ми одговараш, ја чујем и осећам. Ти велиш: „Шта? Један само корак, један неуспех и ти већ не верујеш у своју моћ, већ си опустила руке? Застани мало, испитај и по стоти пут своју моћ; нека буде и сто неуспеха, сто први биће — успех! Добročинство, као особина, стиче се огледима, вежбањем...

„Тако велиш ти, али ја нећу таквог доброчинства, ја га не признајем; оно би за ме било — насиље. У мени га нема, нема! А ти опет одговараш: ти говориш о себи! Али је у твом срцу, још док си дете била, љубав горела макар слабим пламичком. Ти си имала старамајчину коју те је, на свој начин, учила љубави. У мом срцу нема љубави, — ја сам то осети за крај болесникове постеље, јер му нисам могла опростити његове недостатке. Нисам могла, нисам могла, нисам могла!... Видела сам пред собом туђег човека, који ме је вређао и самом својом појавом. И ја сам осећала, како се у мојим грудма место сапатње буди злоба и мржња према њему. Не, ја љубави немам. Срце је моје празно.

„А то је тако, јер ја сним силама душе своје, сном злобом својом, које је пуно у мени, мрзим и оне у чијим је рукама било моје детињство! О, како их мрзим! Ја сам им све опростила — и сиротињу своју и срамоту, али им ово не могу опростити. Не могу им опростити што не нису научили волети, што су ми срце васпитали да буде хладно, леденo! Ја те следам, Клаво, твој живот, и разумем да се покајање може наћи: у љубави! Да, ја све то разумем умом, ја видим да си ти то и нашла, да је то добро, да је тако потребно, јер у томе, у љубави, у служби ближњем, у жртвовању, нема ничег личног, ситног, покварених, а још и за то, што никад није тешко умрети оном који није узалуд живео... Али то није свакоме дато, па није ни мени. Ја ти говорим праву истину, ја ти отворам срце своје: гледај. — оно је празно!

„Подвига, дакле, нема! Па шта ће бити? Ја сам то очекивала, дуго писам била одлучна, али ево ми сада дође мушка одлучност, права, пошла сам смело и — разумела сам, да њега неће бити и да га не може бити. И не само подвига, већ ни најобичнијег доброг дела; не, ни ово није тачно, него: ни дела које не би било зло! А шта ме очекује у будућности? Учићу децу. Али ја их не волим, она су ми туђа, она то добро осећају. Белоноси малиша осећаће то, нада је инстинктивно одбио моја нежења. Ја их нећу ничему научити, јер ми та деца неће ни веровати. Јер ако ја њих не волим, неће ни она мене волети, а деца верују само онима који их воле.

„Примићу место што ми га нуди Морозов. Живећу у граду. Замислимо, да ће ме срећан случај учинити богатом. Живећу у свету, уживаћу у забавама, у безбрижности, у сама добрима овога света. Али ће срце моје бити гладно, јер неће моћи никог волети. А срце без љубави — мртво је срце, ти то знаш, Клаво....

„Не реци, да ми твоја исповест није била од користи: то није истина. Да нисам тебе познала, никад не бих истину познала. Да нисам видела твоју душу, чисту, истиниту, љубавну, била бих спремна поново утонути у вртлог празног и немилосрдног живота. А сада то не могу, јер знам вредност овог живота, јер сам видела и друкчији живот. Не Клаво, ти си своје учинила према мени, ти си уродила што си могла...

„Дакле и онде нема ништа друго осим празнине.

„Шта је то? Живети у свету ако бедно створење које душу одржава радом, у који ни само не верује, јер живи само да једе и пије, да се одева и да чува топлоту крви своје, живи само да не умре, — је ли тако? Окретати се у ужурбој празнини и јурити за срећом која је сјајна и свемерна као и одблесак сунчев у огледалу! Тај одблесак дражи очи, деца јуре за њим, али чим огледало склониш — нестане га! Не, ни то не вреди. Па шта онда вреди? Одговор је тачан и утврђен, па ме, за то, Клаво, немој ни разуверавати, јер је узалудно.

„Стани, још није готово. А ти? Зар је тебе било лако да остварујеш свој подвиг! Твоја душа, жељна подвига, зар се није борила са навикама ужурености, детињ-

ства, богатства, васпитања, укуса? Зар ниси ћутећи патила, када си се морала спуштати у блато и гледати суровости! Не реци: нисам! Ти си много патила, то је и скратило твој живот... Откуда доће на тебе твоја болест — сушица, која те и у гроб отера тако младу? Откуда? Не, до подвига не стижу лако чак ни они којима је љубав у срцу. А ти си га платила — својим животом...

„Сад је готово. Ти си подвиг платила животом, а ја плачем што не могу да будем таква. Од онога доба, када познадох тебе, твој живот, твоју душу, — нема за мене живота поред тога. Ти видиш: ја сам жртва, срце моје биће уједначено. А то је за то што сам ја већ мртва, у мојој души нема ничега живог, остаје ми само да извршим пуку формалност. Ја никог не кунем, никог не окривљујем, — живите сви, који можете, својим бесциљним, бесмисленим животом!.."

Маничка спусти перо и заклони свезак. Бледа, с непокретним, хладним лицем, личила је на мртваца кога је нека непозната сила натерала да се механички покреће. Пређе онамо ковчегу, отвори га, затим потражи ковчежић, откључа га малим кључем, претури по њему и извади револвер. Позадњом руком напуни га патронима, метну револвер у џеп, а ковчежић и ковчег закључа. Црквени стражар откуца једанаест. „Мати тек што није дошла. Треба почитати. Не бих у њезину присуству..." Али је задржа нова мисао.

„Добро, тако сам решила. Изгледа ми да другог решења не може ни бити. Али ако би га било, — зашто хитати? Ја сам још под утиском оне ужасне слике коју угледах код Степаниде. У соби претрејано, загушљиво, ваздух покварен. Пређи ћу, дисаћу свежа ваздуха, погледаћу речицу, звезде, дрвета осветљена месечином... Можда ће ме то освежити и можда ћу наћи и другчије решење. Та живот се не поправља, он се даје једанпут само. Све ово, све моје мисли што сам их уписала, можда су само бунцање и запос."

Угаси свећу и изиђе. Трг је био још ванда тих. Парохов дом још осветљен. У њему је данас, види се, врло весело. Маничка пође према цркви. Онуда је пут водио, јер је требало проћи поред цркве, ако се иде речици. Имла је бадро, стрејући се да удахне ваздуха што више може, управо као по дужности коју су јој силом наметнули.

Маничка дође до цркве и миноходом погледа у парохов дом. Сенке, што се кретаху иза осветљених прозора, претворише се у одређене ликове у којима сп могао познати и спахију и Зинаиду Петровну и Сувугина и попину ћерку; ликови брзо пролажаху поред прозора, замењујући један други. До уха допираху и звуци са гласовира. Игра је у јеку. Само је у кабинету оца Семена било мрачно; старац је, замишљено, већ касно, а можда је угасио свећу само из економности, на саблажњен мирским весељем прилегао на диван и посматра игру. Ето срећних људи, који се задовољавају и таквим ситницама! По свој прилици, и отац Семен и попадија и попина ћерка расположени су данас веома свечано. Данас је на црквени тас пала неочекивана стотинарка...

Маничка прође мимо цркву, скрену лево и стиже пред речицу. Полако и за очи неопазно тече њезин слаби ток, којему је кина најјачи извор. У свежем је ваздуху мирно, не шуште дрвета у спахијском врту, не шумори трска с ону страну речице, мирно спава све село, па се чак не чују ни звуци веселе игре. Дивно би било умрети у овој величанственој тишини ноћној, неопазно, без муке, без потреса, претворити се у камен који никада неће ни проговорити ни осећати. Али се, ево, тишина нарушп. Из села се јави петао, за њим други, трећи; разбуђени кукурекањем, почеше пси лајати а не знају ни сами зашто. То су доказп да природа није умрла, већ да само спава; то је само тишина спаваћа, а у Маничкину је срцу — мртвачка.

Дом сердара Мићића

Не седи јој се. Ни свежи ваздух, ни изглед речице, ни звезде што сијају над главом њеном, не везују је за место, не имне је себи. У души је њеној све као и пре. Ако је што и привлачи себи, то је само онај тесани крст на узвишеном гробу; она га не види, јер је гробље заклоњено црквом, али она мисли о њему. Поћи ће онамо без одлагања, онде ће постајати; још једном ће прочитати натпис на дрвеној дашчици и осетити близину Клаудије Антоновне.

Опет се указаше окна парохова дома. Још су ванда осветљена, али се сенке више не покрећу а и музика је престала. Маничка прође позади цркве, пређе ров који је био око гробља, и наће се крај узвишеног гроба. Загледа се у натпис на дрвеној дашчици и чита га, и ако га је напамет знала. За тим седе на меку и влажну раку, опружи ноге и даде се својим мислима. И опет је изненади дубока тишина, бескрајни мир, неузбудљив, мртав, као и онај што је у души њеној. Ни вере, ни љубави, ни мржње, ни злобе, ни сажаљења. У самој ствари —

она је већ мртва и само јој остаје да изврши формалност. Управо, она је била мртва још онда када је дошла у Марљовку и када је прочитала исповест Клаудије Антоновне! Још је тада осетила да се узвисила над својом прошлошћу и да јој се више не може повратити, али је та прошлост од таквог утицаја на њу да је сад без сваке подобности за ђуди што боље. Слушала је размишљала о самоубицама. Једни су говорили да је то — малодушност, бескарактерност, страх од живота, плашљивост; други су, на против, тврдили да је потребан необично силан карактер да би се могло скршити са собом. Она сад види да за то не треба ни карактера ни малодушности. Човек осећа сам својим бићем да је већ мртав, неугодно му је већу живима, и он извршује само једну формалност.

На парохову дому отворише се врата и из њих изиђе весело, говорљиво друштво.

— Ех, дивна ноћ! — ускликну Сутугин својим звучним, младим гласом. — А не иде ми се кући! Уморио сам се, наиграо!

— А куда ћеш? Преноћи код мене! — предлаже свештеник.

— Не, захвалујем лепо! Успаваћу се, па се бојим задоцнићу на службу.

— Нећеш се успавати! Ја ћу сутра пре зоре у град... Послали су ми пар свиња од гроса Штишена...

— И мени се не спава, не бих ни да лежем, — тако је чудно дивно! с осећајем изговори Зинаида Петровна.

— А како би било — умеша се попина као у разговор — кад бисмо пошли рецици, па онде да седимо? Певаћемо што: Сутугин бас а ја дискант.

— Врло добро!

— Не, знате шта? поче Сутугин. Сад је дивно у стени. Ваздух — дивота! Хајде да упрегнем коња у своје двоколице па да вас превозам!.. А?

— Али је у њима места само за двоје.

— Па, шта је с тим? По реду! Прво ћемо госпођу попадију, па онда Зинаиду Петровну, па Софију Семеновну.

— Врло добро!

Сутугин се изгуби, — требало је да упрегне коња.

— Хтела бих да знам, има ли човека који би сада смео да сам прошета по гробљу? — помало сентиментално упита попина ћерка.

— Можда би се и нашао, али ја нисам тај! одлучним гласом одговори свештеник. А ког бих врага и тражио ноћу по гробљу?

— Ах, ала сте ви плашљивац! Нисам се надала! — добаци Зинаида Петровна. — Ја сам имала једног познаника, неког Јаског, који је, верујте, био у стању да иде куд год хоћете...

— Плашљивац! Реците, молим! Ала је храбра! уврећеним гласом одговори свештеник. А ви, Зинаида Петровна, да ли бисте ви пошли?

— Ја? Ја сам жена, то је друга ствар!

— Но, и ја сам човек па опет не бих пошао. И ја то не сматрам за плашљивост. Ја не верујем да покојници устају из гробова, али је сам осећај просто непријатан, и то је све!

Друштво ућута, јамачно под утицајем разговора о мртвацима. Појави се Сутугин.

— Ево, готово је! На вас је ред, госпођо попадијо! Хајдемо! — узвикну.

— Не, ја ћу уступити Зинаиди Петровној! Идите, Зинаида Петровна!

— Не замерам! Са задовољством... Само да се возимо што брже, Сутугине! Знате, да нас ваздух запахне! Као стрела! Чујете?

У том трентутку, када је Зинаида Петровна прихватила пружену Сутугинову руку и хтела поћи ка двоколицама, зачу се пуцањ. Сви се тргоше.

— Какав ли је то ловац што ноћу лови? срдито рече свештеник.

Зинаида Петровна ухвати се обема рукама за груди. Од овог судбоносног пуцња, који је онако тупао на њезину судбину, није могла поднети такав звук.

— То је близу! — прошапта Софија Семеновна спуштеним гласом.

— То се мртваци гађају у дуелу! — нашали се Сутугин, али се нико не насмеја. Поплашени голубови излетеше из својих гнезда под дрвеном стрехом и узмирено полетеше по ваздуху. На дворишту истрча чуваи стражар попина добра — псина Сивко, и што брже може одјури поред цркве ка гробљу.

— Види, види! Не трчи Сивко узалуд онамо! Хајдемо за њим! Пас увек наћуши!

Сва друштво, поведено неким неодољивим љубопитством, које се увек јавља када се може какав и малуљивати какво убиство или смрт, пође ка гробљу. Женске дрхте и тискају се уз људе. Сивко као стрела пресече гробље, скачући преко гробова и крстача. У један мах залаја негде, на као пресечен прекиде и остаде као укопан.

— Кажем ја да је близу! — прошапта Софија Семеновна.

*

— О Боже, шта ли то може бити? — дрхтавим и испрекиданим гласом промуца Зинаида Петровна. Ухвати је некакав неодређени страх, предосећај нечег ужасног, судбоносног. Она, шта више, остави људе на скоро несвесно потрча према гробу са великим тесаним крстом.

— Ах! Ах!.. дивље вришну она. Маничка! Маничка!..

Сви се окупише око гроба. Маничка лежи ћутима на земљи, опружена у сву дужину своју, глава јој окрвављена, лице мртвачки бледо и мирно. Зинаида Петровна зарида.

Сви беху више Маничкина трупа, опустивши главе и искрено жалећи пропаст младога живота, и ако нико од њих није знао, зашто је то тако и чему је била потребна она погибао. Нико није задржавао Зинаиду Петровну да не лије сузе и да не пропада, јер су сви налазили да је то природно од мајке која је изгубила кћер.

С руског превео **Р. Ј. О.**

Помограми

Први сусрет

Једно после подне — не сећам се које —
Ишли сте лагано и погнуте главе,
А око вас ваздух, светлост и мир стоје,
А над вама небо боје јасно плаве.

Сенку и с њом мене водили сте собом...
Силна дрскост беше овладала мноме:
Ја сам само знао бити њеким робом —
Да вас пратим, гледам на домаку сноме.

На уличном углу застали сте мало
И мени се нагло окренули лако...
Пред оком што на ме кроз поглед је пало
Ко укопан стадох сав поражен тако.
Ни видео нисам тада ваше лице —
Само вам се због њих нехотице...

На оном брегу...

На оном брегу што је над животом
Тражио сам место где станује срећа,
И лутао дуго, окружен лепотом,
Из предела снова у пределе цвећа.

И ја сам се нео, узлизао горе,
Мислио сам да си на најнежњем нису,
И да плетеш венце, доносиш бокоре,
Да си сва у цвећу и сва у мирису.

Али та је слика превучена прахом
И стоји ко спомен минулих обмана;
Ја јој хитајући пријем са тугом и страхом
Као драган драгој после многих дана.

Dia.

Дражбања, новембра 1903. год.

Не знам да ли да ово писмо назовем немачким, јер би тако исто могло носити назив француско или енглеско, с разликом само по месту одакле је. У последње доба, са почетком нове позоришне сезоне, и опера и оба позоришта у потпуној су журби, ко ће приказати више — туђих новитета! У лепоме граду на Лаби позоришна ужетност не даде до сада ни једне немачке премијере. Из којих разлога, тешко је рећи. Не да би недостајало комада! Са свим противно: они ничу као и сваке друге године, да тако исто брзо потону и ничезну у мору позоришне библиографије. Чак су по готову и сви „модерни“ у праћем или дужем размаку времена овога пута изашли пред суд позоришне публике: и Судерман и Хауптман, и Халбе и Фулда. Само што се Судерманов „Stammgeselle Sokrates“, његово најновије позоришно дело, у кратком једна јака алузија на 1848. годину, не ниче из Берлина. Па и онде потпуно без успеха! То је, вала, и дало писцу повода, да свој комад не уступи ни једноме од толких краљевских позоришта у Немачкој. Иете је такве среће била и „Rose Bernd“ Хауптманова у „Немачком Театру“ у Берлину. Онде се писац поново враћа на земљиште свога шлеског завичаја са шлеским сељачким дијалектом. Само што и овај комад, поред два последња: „Der rote Hahn“ и „Der arme Heinrich“, хоће као да још јаче утврди, како из годину у годину све више опада снага онога великога немачкога драматичара, који успе да позоришном свету остави дела трајне вредности као: „Die Weber“, „Versunkene Glocke“, Fuhrmann Henschel“. — Да се пак не би повлачили на какви закључци, то онога пута остављам Халбеову најновију драму „Strom“ — поштo је о Халбеовој „Младости“ ту скоро говорено у овоме листу — да доцније можда проговорим о њој заједно са Фулдином драмом „Novela d' Azanca“, која је пре кратког времена приказана у Бечком Бургтеатру.

Обиђавши, дакле, своје људе, позоришна публика дочекала је од стране овдашње позоришне управе у врло кратком размаку времена две француске премијере. Да пак ови слаткиши из француске кујне не би и сувише „слатко“ пријали, то се паметна управа постарала, да одмах затим покаже и два „тежа“, озбиљнија комада, пуна сете и жагле, баш као и земље одакле су: Енглеска и Норвешка.

Пре снега Пјер Воло са својом „Великом Тајном“. Комад Француски!... Младачка љубав, недопуштени односи и најзад плод свега, један красан и пријатан дечко, који дуго времена мора да носи и чува „велику тајну“, док једном све не изађе на бели дан и онда, разуме се, ту је и добри деда, који све поправи, и суза и изненење и опет срећа. Потпуни контраст Бриje-овој „Драгани“. Само са куд и камо више театралности, позор, која тежи ефекту, и да би се он постигао — што је овога пута у осталом потпуно сувишна ствар — онда су ту и велике речи и нежноће сцене и старе фразе о срећу и љубави и све остало што са тим обично иде. Па и поред свега тога ипак мирно и пријатно дело са пуно доброћудног хумора...

Много је више праха пак, али мање успеха, подигао Мирбоов „модерни“ комад „Посао је посао“ („Geschäft ist Geschäft“). Још при првој представи у Париском француском театру дело беше потпуна сензација за по-

зорништи свет. Приказу у Вечу пак присуствовао је и сам аутор. Толика пажња била је усредсређена на дело, које у својој средини носи једног препредењог спекуланта са педесет милиона франака, човека од гвожђа, али без срца и савести, који је кадар да све око себе уништи и подложи утицају својих спекулација и своје користи; нешто слично ономе Балзакову Наполеону из контовара, који подјармљује своју несрећну жену, а Јерку гони из родитељске куће само због тога што њено биће не разуме; човек чија је сва љубав усредсређена на његову жигосаном и потпуно покварењом сину Ксавију. И кад се сину деснава велика несрећа, да га аутомобил потпуно измрцвари, он у тренутку свршене нервне кризе једним снажним потезом долази поново себи, мирно корача за мртвачким колима мртвога сина, учињени пре тога још једну подвалу двојици варалица, с којима потписује неки уговор, што би на његову радњу имао врло штетна утицаја. — „Geschäft ist Geschäft".

На први поглед Мирбеов комад јако одудара од правца данашње модерне Француске драме. И овај демонски, гвоздени спекулант изгледа некако са сваи друкчије, издваја од своје средине; његово је кретање, његово делање у свиколу тешко појмљивих јунака Ибзенових, Бјернсонових. Аплаудирало се писцу који је имао толико слободе и смелости, да друштвене односе на свој начочити начин прокритикује.

Али, као што рекох, само на први поглед. Јер и ако смо се навикли да из француске примамо новорођене комаде са необично развијеном техником, то нас ипак не сме преварити, да Француска у погледу модерне, озбиљне драме стоји нешто мало назад. Док је психолошки роман, са Полом Бурже-ом на челу, достигао највиши ступањ свога развића, дотле драма једва и да је кораснула код обичне драме обичаја; она је стегнута, окована, у најјачој власти типичнога, традиционалиста. Само још прву реч воде Дима, Сарду, Оне и остали. Њој недостаје озбиљно Ибзеново карактерисање; место да је непосредно, оно је и данас посредно.

Све то пак чини да се комад укаже као псеудомодерни; стара, убичајена театрална машинерија. Хоће ли нам се пак пребацити, да се у овом „модерном" спекуланту ипак налази много чега истинитог, довољно је рећи да све то имамо у Бурже-а, Золе, Бјернсона, само у још много јачој светлости, верније, природније. Ја сам толико слободан да кажем, да је у овој драми модерна само употреба једнога водопада зарад електричних сперова, модерни су у њих педесет милиона франака спекулантових и сирт његова сина са аутомобилом. Иначе ништа даље! Све стари, тако добро познати типови, као стотине дебелих романа: спекулант који преко мртваца корача; необразована, плашљива и штедљива жена на његовој страни; племенита Јерка која се са оцем не слаже и не може да остане у таквим приликама; сиромашни љубавник; расипник, покварени син и т. д. Што се контраста тиче — зар од скора познајено противности надувеног али при том са свим неуземљеног парвенија и старога, пропалога племства. Карактеристика је пак таква, да се спекулант још у првом чину показује убражен, бруталан, човек који воли да се размеће новцем и не устручава се да протовори и тоном пенетрије, ако му се прилика укаже. Можда хоће да се нескаче сржаност: опитро и без зазора цело друштво метнути на кратчарску тракту? Нека буде. Али је Мирбо и овде показао и свој неуспех и свој неукус. Од једнога човека, који само о новцу жили и писао само за њега ина, он хоће да створи новога Шајлока, али не чињени спекуланта Еврејином. Он указује само на то, али порекло његово не доказује. На чак и кад би то у стварн било, имали бисмо стару машину, која би била колико стара толико и рђава.... Мирбо се не устуђује рећи, да је његов јунак Јврејин, али он наговештује..... Geschäft ist Geschäft.

У естетичке недостатке не вреди ближе улазити. Уметничка предност комада познатна је. Зато је пак ту онај један трик у последњем чину. Али пре но што онај дође, мора се са пуно досаде чекати да прођу прва два, која испуњена са тма разговора, без икакве радње. Ну дејство се зна тиме постићи, што писац од једнок и незграпно пушта дотле притиснуте узде, не штедећи ни мало њихових нерава, и надражење, ужас, гроза и страх, мењајући се моментано, порађају се у нама..... Ни мање ни више него мало: Looping the loop....

Други комад, о коме бих у овоме писму још хтео проговорити, јесте „Кандида." Писац му је Енглез, Бернард Шав. — У северноисточном делу Лондона, где су улице тако јако изукрштане, а зеленило потпуно ишчезнало, налази се кућа свештеника Јакова Морела. Човек око 45 година своје старости, побожна блага лица, пун лако распалнива ентузијазма, кога цела његова прикена општина поштује и воли. По својим начелима, рецимо, хришћански социјалиста, који има ту своју слабу страну да по зборовима прилично много говори, воли високи говорнички стил и по мало пати са охолости. На и поред свега тога ипак озбиљан, миран човек, у коме његови обожаваоци гледају будуће владику.

Јаков Морел је оженен и отац породице. У кући влада мир; Морел је, истина, мало јунак под папучом, јер у току десетогодишњега, брачнога живота његова жена успела је, да потпуно упозна слабости свога мужа. Отуда и долази, да себи придаје много веће важности, подцењујући свога мужа и поступајући с њим у неку руку као са великим дететом. Уз то она се налази у најсретнијем доба, кад је окружује дивствена драж: владост и материнство и као Ева верна Јерка она не заборавља, да се понтра ватром коју не познаје, а која је тако опасна.

Једнога дана Морел доводи у кућу једнога девеснаестогодишњега младића, Евгенија, кога је нашао доле на пристаништу. Евгеније је леп младић, син некога пера енглеског, дотле потпуно забачен и остављен самоме себи. Тек у кући свештениковој он налази праве предусретљивости и топле љубави. Иначе у животу потпуно неексусан, сваком послу невешт; не зна са ничим, прилен је, уз то самољубив. По мало је и сањалица; пише стихове; са унутрашњом једнога младића, чије су сваке почеле тек да се развијају и који живи у слатког самообмани, да цео свет на њега чека.

У доба човекових година, кад представа представу сустиже, већим делом без одређених облика, кад река крви бујно кључа, тражећи својој енергији нових путева, кад душа и срце живе у непрестаној свађи са телом и његовим човечјим пожудама, — развија се и у Евгенију оно дреко, ниско, животињско. У срцу младога сањалице пораћа се страсна љубав према зрелој мајци, према лепој жени свештениковој. Иван он је у стању да је скрије и крију̂ући је, он верује да ће свет тиме добити своје ново спасење. Али жар постаје све несносији; он почиње да пали, пече и боли. И Евгеније почиње да прави свога добротвора, гледајући да га понизи на сваком кораку; он бесни противу Морела, који је господар своје жене и који он не

разуме, већ допушта да њени прсти заударају на уље којим лампу пуни.... Ето бол без пребола!.....

Због таквих љубавних фантазија не треба се смејати.... За дотичну особу то је врло озбиљна ствар. Сваки бол је спети, па и онај дечји. па и Евгенијево страдање и муке могу за песника и са трагичне и са сатиричне стране бити достојни вредности. Али једно стоји: од песника мора се безусловно захтевати да стоји изнад дечјих игара, јер он не пише за дечаке; дечачким лудоријама и неосновањим нождама он мора наставити разуму сличне истине. Овде је пак основна погрешка енглеског комада. Појава тек зрелога младића, чија се младост расташа у жару љубавне страсти, добра је, шта више врло добра. Само што песник, који се овога пута можда и хтео мало напалити са доброћудном публиком, узима и сам улогу заљубљеног дечака, хотећи тиме да правом и истинском животу даде мало дечје будалаштине и да га начини разумнин у дечачком схватању.

Евгеније, не само да признаје свештенику, како воли његову жену, већ му и пребацује, што је овај никако и не разуме. Он јој је досада у опште објасњао својим реторским филипикама и сад је најзад дошло време, да се Кандида једном ослободи тираније његових погледа. Најзад Морел се решава да доброг младића истера из своје куће; али слабост његова пак оставља Евгенија, пошто му овај каже, да се он (Морел) не усуди, да Кандиди остави слободно поље избора између њега и Морела. Па и то му је мало. Морел хоће да Евгенија удали из своје куће. Дрско задовољан, Евгеније пребацује свештенику његов нитковлук, како Кандиди пређукује прави узрок његова удаљења. И тек сад узима Морел ствар озбиљно. И сад настаје трагични ветар комада. Морел не само да задржава залубљеног јуношу под својим кровом, него се намерно на три часа удаљи од своје куће, остављајући своју жену на само са Евгенијем и њој ништа не казујући о ономе што је било. Морел у овоме случају није будала, али ни закључци његова ума нису исправни, кад већ после одређеног рока — вративши се дома — преклињући моли Евгенија, да му каже, шта се у његову одсуству десило.... Који пак свештеник у поступцима својим својe пуние зрелости може такву комедију и замислити, још мање са самим собом експериментовати?..

Трагична поза све јаче заузима свој будалаштин ток. И сама Кандида узима целу ствар озбиљније, мало те не трагичније и она тек сада увиђа — у одсуству свога мужа — како је стрми оборак над којим стоји; тек сад види да за поме стоје толике године брачнога живота и плод тога живота — њена деца. Али како Кандида према њему не осећа ни мало страсти, онда песник доводи овај мотив: Кандида мора — вели он — са својом самосталном природом, инак имати некога о коме ће се бринути као о каквом детету. Ко је тај неко? Свештеник или дошљак Евгеније?.... Кандида треба дакле да изврши избор и муж — — да, он ће се подврћи томе избору. Ко ће стегнути уста да се не насмеје и таквим будалаштинама? И плитод деца кад се играју „младе". Кандида са најозбиљнијим лицем приступа избору. Али не да супругу каже, да залубљени дечко остани праг њихове куће, већ да пита: „Ко је од нас слабији?" Сад пак долази оплакда, ко ће се показати слабији. Шалино је видети, како се безазлени свештеник труди, да ли ће он бити тај слабији. Негда се људи кршавише за женину добру вољу, сад им пак то пада као врела јабука у крило, само ако су слабији.... Али... tempora mutantur. Зашто није и све вероватно? Разуме се, Морел као слабији задржава своју жену. — Докле? Док се можда још нешто „слабији" не покаже него што је свештеник Морел, који ће тада исто као и Евгеније при напуштању куће моћи рећи: „Ја вам уступам своју срећу, мистер Сундео, обема рукама, јер сте ви потпуно испунили срце оне жене коју ја волим....." И зар све то није једна огромна поза?!...

Мил. П. Ђирковић.

Наше слике

Миша Пупин (сликао П. Јовановић). Мислимо да је редак Србин који није бар чуо о Мици Пупину, научару светскога гласа и професору у Њујоршком универзитету Колумбија. Његови електротехнички проналасци у телеговији и телеграфији обезбедили су му једно од најугледнијих места међу светским електротехничарима. Ученик великога Хелмхолца осветлао је образ и себи и своме српском народу. Пре неколико месеца проналазо је Пупин давно жељени начин да се сачува јачина електричне струје за најдаља спровођења. Велике дальне нису могле до овога проналаска ступити телеговима у говорну везу. Дебљина спроводних жица расла је из дана у дан без икаквих повољнијих резултата, те се најзад почело сумњати у могућност извођења. Пупин је учинио крај тој бојазни, јер је својим системом магнетичког појачавања електричне струје дошао до најидеалнијих резултата. Примена овог резултата данас је огромна при свима пословима са електричним струјама, кадгод је потреба да се та струја појача.

Професор Миша Пупин данас је у најбољим творачким годинама, а наш уметник Паја Јовановић, који је сада у Њу-Јорку, насликао је овог српског научара у његовој лабораторији и послао ту слику да је „Нова Искра" објави српском народу. —

Арбанас (сликао Паја Јовановић). — Велико интересовање изазвали су Пајини арбанашки типови у америчком свету. Читав низ репродукција досадашњих својих радова извео је и растурио Јовановић у Њу-Јорку и другим америчким градовима. Познати тип његова Арбанашког стражара доносимо у овом броју.

Дом Сердара Мишића. — Овај дом старога сердара Мишића подигнут је 1813. године а порушен је, као склоп паду, пре две године. Дом је верно представљао господских домова из прве времена српског ослобођења. —

Јапански мотив (сликала ✝ Милица Анђелковићева), *Студија* (сликао Т. Ширакић), Студија (сликао Х. Црниловић). — У броју пред овим донели смо 3 ученичка рада из Српске цртачке и сликарске школе. — Сада доносимо још три, који ће још боље допунити представу о Српској цртачкој и сликарској школи. — Необично предна и даровита ученица Милица Анђелковићева раскинула је све наде што су у њу полагане, јер је смрт утргла у њеној 17. години, као једину утеху ожалошћене матере и несумњив таленат сликарски. —

Душа и срце (сликао Е. Коце). У овогодишњем Париском Салону привлачила је пажњу многобројних посетилаца ова по замисли проста а по извођењу пуно реалистичка слика Италијана Е. Коце-а. Изнесено је својим читаоцима не би ли у њеној репродукцији нашли ма једап део оног уживања што га је у гледалаца изазвао њен оригинал. —

Испраћање буклијања у В. Кикинди. — Сутра су сватови, те буклијаш иде од куће до куће младеначких рођака, пријатеља и познаника, са позивом да не забораве доћи у сватове. Кићење буклије махрамама, пешкирима и сатнијим даровима, показује број звања. Песма и чаша вина дочекују и прате буклијаша. —

Портрет (сликао А. Херелд). — Поред неколиких слика, у пређашњем и овом броју, из овогодишњег Париског Салона доносимо и овај портрет, несумњиво одличан рад немачког сликара. —

ХРОНИКА

КЊИЖЕВНОСТ.

Лаза К. Лазаревић у немачкоме преводу.

Нема тога ко се не би радовао успеху своје рођене књижевности у туђем свету! И кад се још сам туђин лати таког једног посла: да са најлепшим творевинама једне туђе књижевности упознаје своје сапленике и сапародине, онда је волан свако, нека сумње, да такоме човеку кану скине! Ово, дабоме, само онда, и то са особитом захвалношћу, ако је тај човек, који се таког мучног посла прихватио, био кадар да те примере из једне такве књижевности изнесе светле, чисте, поумљане...

Творац наше савремене приповетке јесте несумњиво Д-р Лаза К. Лазаревић. Његове се приповетке с правом сматрају као бисер Српске Књижевности. О њиховој лепоти и о њиховој вредности још и овде говорити — посао је излишан: ко није читао Лазу, ко се није заносио и одушевљавао оном силином израза, оном једрином мисли, оном лепотом причања?....

Немачка Јозеф Бекман, пређашњи дописник „Политичке Кореспонденције“ на Балкану, где је, код нас, научио и — *нешто* српски, зар и сувише поуздан у своје тобожње знање нашег језика, латио се једног тешког посла: да преведе четири приче Лазине на немачки: „На бунару“, „У добри час хајдуци“, „Први пут є оцем на јутрење“ и „Вертер.“ Али овакога превода, као што је Бекманов Лазиних Прича, није нађа до сада још нигде било: *он не вреди ни за што!*

Овај је превод изашао као св. 4470. Reclam-ове „Universal-Bibliothek“, крајем септембра о. г., под насловом: „*Serbische Erzählungen* von Lazar K. Lazarević.“ — Преход је до зла бога рђав, и није ама ни пристоји ономе дивном преводу Вожидара Шајића—Дидолинца, који је лазине године назвао (Laza K. Lazarević's schönste *Erzählungen*. E. Pierson's Verlag. Drezden und Leipzig, 1902.: „Први пут є оцем на јутрење“, „Све ће то народ позлатити“, „На бунару“, „У добри час хајдуци“, „Школска икона“, „Он зна све“ и „Ветар“).

Бекман нити зна српски, нити нам познаје наших обичаја нити наш начин живота! Са овога свога незнања он је почињо ужасне бесмислице „преводећи“ Лазу на немачки. Јер оно што није сасвим јасно, он је — изостављо, оно што је слабо или тек мало знао или разумео, он је — изопачио и унакарадио. Мењао је својевољно и писао и смисао и распоред, начињивши од снега једну голему зборку и документујући тако своје огромно незнање и још већу несавесност.

Потврда за ово изашла је и у „Српском Књижевном Гласнику“ (Бр. 66. — X, 4.), и читаоци „Нове Искре“, који су то и тамо читали, опростиће, замамно, за понављање. Али биће и неких примера — а и „Новој Искри“ је дужност да забележи овај атак једне незналице на нашу књижевност, у толико пре што се свемичице „Универзалне Библиотеке“ продају по тако јевтиној цени, да се често мора зажалити што ће онакав нагрдни преход ући у масу немачких читалаца.

Имена је Бекман ретко где правилно преписао: чак је и ту био несавестан! Да видите само: „Ненад“ је код њега — „Runad“, „Пуја“ — „Кија“, „Мића казначеј“ — „Michael Kuнnacew“(!) и т. д. и т. д.! „Бабо“ (отац) облачи код Бекмана сукњу и постаје — „Grosstante“! — „А у Бурказа је кћи — *кћи и вол*“ преводи он: „Burnaz hat eine Tochter — *eine Tochter und einkalb*“, и тако доказује да ни — немачки не зна! — „Шиватка“ (игла) значи код Бекмана — „Schneiderin“, те

се немачки читалац мора зачудити толикоме бесу наше сељаке, да она чак и — „шпајдерку“ држи!

Ова су два-три примера из приповетке „На Бунару“; навлаш нисам хтео више износити, јер би онда и нехотице били приморани већ и они, који су и у „С. Кн. Гл.“ наведени. Међутим, кад бих вам хтео све погрешке из сваке приче наводити, онда би једини начин био да вам се упоредо изнесу српски и немачки текст из *све четири приче*, јер на свакој страни овог „превода“ има тешких грешака!

И оне су друге приче пуне оваких — несавесности и безобзирности.

У причи „У Добри час хајдуци“ (у преводу: „Räuber als Heilratsstiefter“) има нагдан бесмислица. „За вратом“ преводи Бекман „из врата“ — „Hinter der Türe“; „крпдел“ — „Tintenzeug“(!); „обојци“ — „jene zwei“ („А што носи оне *обојке*, па не уме ни кајише да укроси као ми, него иде као богаљ.“ — „Und wie trugen sich *jene zwei*: sie verstehen nicht die Riemen so zu kreuzen wie wir, sondern er geht wie ein Krüppel daher....“). А да видите само, при завршетку, како он реч „бидо“ разуме и преводи: „Овај ће *бидо* за голу сабљу ухватити!....“ — „Er kann einen *Juden* mit blossem Säbel aufgreifen...“!! Ова се глупост неће, јамачно, измаћи ни немачкоме читаоцу, јер какав ми је то јуначина, који неколико оружаних хајдука савлађује, што је кадар „голом сабљом напасти на — једног чивутина“?!...

И прича „Први пут с оцем на јутрење“ настрадала је, као и прве две, испод пера овог сметењачког преводиоца! Интерпретује је реченице, превео оно што је умела разумео на *свој* начин, изоставио многе ствари, негде пак много потрпио уједно, као на пр. онај дивни дијалог, на крају, између Марице и Митра: то све говори само — Марица! Онде је од „*бабо*“ постало — „Mutter“! — „.....бију га рајте по вилицама“ преводи Бекман „...die Stränge schlugen die Weichen“! — „*Бркове* увијало“ значи код Бекмана „Er hatte buschige *Brauen*“!! — „Отац устукну!“ преводи он сасвим противно: „Der Vater tat einen Schritt vorwärts“!... „Шапат“ је код њега — „сенка“ („Schatten“)! „Ђурде“ је код њега „Pelzkappe“ а „леђа“ — „Schulter“, итд. итд.

Тако вам то иде све редом, кроз целу збирку: грешка до грешке, бесмислица до бесмислице! „Вертер“ је такође пун грешака, али ко би морао и вас и себе њиховим набрајањем! Свуде су то реченице без смисла — *без икакот смисла*! А знате ли само како он вели у своме „Уводу“? „Es sind *echte Proben* der schriftstellerischen Eigenart des volkstümlichen serbischen Erzählers, dessen Geschichten in erster Linie getreue Bilder aus dem nationalen Leben seines Volkes sein wollten“! Бекманов превод и — „echte Proben“ Лазина причања!? Шајнов превод — да, то су стварно, које ни најмање нису изгубиле од оне јачине у оригиналу, нити су и за једну длаку измењене или чак и извртуте, и онде *со*, збиља, могу видети „праве пробе“ Лазина причања, као што се и немачка критика лане са похвалом изразила. Али Бекманов превод — — не, не! Ово је безобзиран, несавестан напад једног незналице, који је, навикнут на сигулавости као дописник са Балкана, хтео протурити своје потпуно незнање језика на јединствено дрски начин: он се, Бекман, неће да *оваким* превођењем баци блатом на најлепши бисер у нашој књижевности!

Штета је, велика штета што је *овакав превод* Лазиних прича уопште и излазио, јер се „Universal-Bibliothek“ штампа стереотипским плочама и растура у великоме броју. те су исправке, на које је издавач писцу ових редова одмах своју готовост изјавио, држећи да су оне мањега обима, — скоро немогућне!

Г.

* 12. о. м. држао је проф. Миленко Вукићевић у сали Вел. Школе јавно предавање „О догађајима из Првог Устанка.“ Приступ је био слободан а добровољни прилози примани су у корист Кола Српских Сестара. —

* Одбор Коларчеве Задужбине примио је и дао у штампу рукопис г. Ст. Новаковића „Устанак на дахије 1804. г.“ Овај састав нарочито је написан у сретање стогодишњице тога устанка. У њему се оцењују извори, износи карактер устанка и војевања.

* Одбор Коларчеве Задужбине примио је на штампање спис г. Косте Костића, суплента у гимназији Св. Саве (Пироt): „Стара српска трговина и индустрија.“ — На оцени су: превод проф. Р. Агатановић „Словенска митологија“ од Луја Леже, и спис В. Ђаје, поморског капетана, „Младић“ (наставак раније објављеног списа „Мали“)

* Српски Саборски Одбор (Карловци) штампао је „Основна писма стипендијских и других задужбина које стоје под управом и руковођењем срп. прав. нар. саборског одбора.“ Књига је штампана у српској Манастр. Штампарији, има 137 стр. 8°, а цена је 1 круна. —

* „Вранково Коло“ јавља да је Т. Шкрбић превео Нушићеву драму „Пучина“, те има изгледа да ће се приказати и на мађарској позорници. —

* Иван Ј. Стојковић (Нови Сад, Главна улица, бр. 25) јавља да је у његову издању изашла „Седамдесетогодишња слика Чика-Јове Змаја“. То је попреје песниково и продаје се за 3 круне, а уранљено 12 круна. —

* 9. о. м. одржано је цело Српске читаонице у Новом Саду. Предавао је д-р Ђура Трифковић „О сушици, њезину лечењу и сузбијању“. После завршеног предавања дискутовало се о тој теми и предлогу једног од посетилаца: да се у кои фрушкогорском манастиру, о трошку народних манастира, подигне санаторијум за сушичне. —

* У Београду ће од нове године почети излазити политички лист „Serbisches Tagblatt“ са задатком да туђинци свет обавештава истинито и објективно о српским народним и државним тежњама. Лист ће уређивати Стева Ненадовић, журналиста, пређашњи сарадник „Заставе“. Цена ће бити: за Србију годишње 24 дин. а за туђину 40 динара. —

* Немачки књижевник и сарадник „Neue Freie Presse“ Рода-Рода превео је на немачки језик Нушићеву драмски фрагмент „Клео од Смедерије“ и ускоро ће, у издању једне Бечке књижаре, бити штампана. —

* Петар Никетић, пређашњи општински старалац Београдске сиротиње, почео је у овом месецу издавати у свескама (биће их 12, по 5 пара број) књигу „Београдска сиротиња“. Нарушбине прима и испоручује књижара В. Валожића. —

* У Државној Штампарији одштампана је и може се добити у књижарама „Грађевна статика са основама грађевног рачуна, за ученике Велике школе, по Карлу Отту, Х. Б. Милер-Бреслау, К. Винклеру и др. израдио Коста Д. Глазинић, професор Велике Школе. Свеска трећа: Теорија притиска земље са прорачунавањем потпорних зидова. Са 153 слике у тексту и 1 листом цртежа". Цена је 7 динара. —

* Д-р Марко Т. Леко, професор Велике Школе, пренео је са двадесетог издања Штедионичког дела (прерада Д-ра Абеџианца) „Упутство за квалитативну хемијску анализу". Цена је 1.50 дин. —

* Драг. Ј. Илић, књижевник, јавља да ће ускоро наставити излажење патриотско-политичког листа „Велика Србија". —

* 14. о. м. држао је у сали Велике Школе Д-р К. Куманудн јавно предавање „Поглед на дипломатску историју Маћедонског Питања". Предавач се веома песимистички изразио о перспективи Маћедонског Питања, а у садашњој фази његовој веома сличне симптоме са стањем у Босни и Херцеговини пред окупацијом. —

* 26. новембра свечано је прослављена у Москви седамдесетогодишњица Змаја Јована Јовановића. Свечковина је била у дому Словенског Добротворног Друштва које је и приредило ову прославу. Том је приликом друштвени секретар, Аркадије Мадујев, прочитао Змајев животопис а за њим је Београдски професор Јован Максимовић читао своју расправу о песничкој и друштвеној делатности Змајевој. После овога отпевана је Змајева песма Лел-Един коју је компоновао професор Московске Консерваторије Невострујев-Маникин. — Руска штампа пропратила је веома симпатично ову јубиларну свечаност. —

* Маћедонска позоришна трупа, под директоротвом г. Пријодимског, дала је у Београду три представе директорова комада „Крвава маћедонска свадба". Успех је био врло добар. —

* Официрски Дом у Београду почео је приређивање јавних предавања са дискусијама. Прво предавање држао је председник Дома, пуковник Мих. Рашић „О задацима Официрских Домова". Друго је држао капетан Д. Николајевић „О толесном васпитању народне окладине", а треће санит. мајор Вл. Поповић „О хигијени у касарни". —

Претплатницима и Читаоцима Нове Искре

На завршетку пете године „Нове Искре", верујемо, није потребно нити што ново обећавати нити се за старо оправдавати. Стална добра воља да лист одржавамо и да га, по могућности, усавршујемо — види се из досадашњег рада, а то ће нам начело бити водиља и у новој, шестој години „Нове Искре."

С разлогом тражимо да нам се верује: да бисмо били најзадовољнији кад бисмо могли јавити својим читаоцима да је довољним претплатничким одзивом „Нова Искра" потпуно обезбеђена. Утврђујемо и овом приликом жалостан факт, да је у српским породицама још увек пуно туђинских илустрација, и да је *туђе* још увек и лепше и — приступачније!

„Нова Искра", једини српски илустровани лист, обраћа се свима пријатељима српске књиге и српске илустрације, да се у својим круговима зауме око скупљања претплате, јер је претплата *једини* извор за њено материјално одржавање.

Досадашње дужнике опомињемо ово и на завршетку године да своје дуговање одмах измире, јер су јавне опомене и судске тужбе неугодније него што многи мисле у немару свом.

Отварајући ушс за шесту годину „Нове Искре", јављамо да је цена као и до сада: годишње 16 динара за Србију а ван Србије 20 круна или франака. Само несумњиво сиромашним ђацима дајемо лист за 10 динара (у Србији) или 14 круна (ван Србије).

Претплату је најбоље слати упутником или је предати, као поштански претплатник, поштанској станици која ће лист најуредније примати. Накнадно потраживање појединих бројева примамо у року од 2 месеца; после тога [illegible] слати само по откупну цену. —

Власништво НОВЕ ИСКРЕ

САДРЖАЈ:

Пољанчик, мотив из Маћедоније, написао С. К.

Пред зиму (из збирке „Сељани"), песма Милорада М. Петровића.

Успомене на пок. Љуб. П. Ненадовића, написао Л. Лазаревић.

Жртва Венера, песма Борског.

Говор госпође Сакке д-ра Ј. Суботића, држан у сали Велике Школе, 5. октобра 1903. год., као прво предавање „Кола Српских сестара" (сарадник).

Дође жртве (из циклуса „Аспазија"), песма Османа А. Бакића.

Алкеста, античка драма у три чина, са прологом, по Еврипиду прерадио Ж. Ризоле (сарадник), прев. Р. Ј. Одавић.

Христ, песма Данице Б. Илићеве.

Листић: Амајлије (из туђег шила), превео О. — Memento mori! написао С.

Генералова жена, роман, написао И. Н. Потапенко (сарадник).

Помограми, песма Dis.

Наша писма: Из Дражјана, од Мил. П. Ђурковића.

Уз наше слике.

Хроника (Књижевност, Разно).

СЛИКЕ: Мина Пушин. — Отуџија (две). — Арбанас. — Испраћање бубњара у В. Кикинди. — Портрет. — Јапанска мотиви. — Дом сердара Мићића.

„НОВА ИСКРА" излази сваког месеца. — Цена: на год. 16. на по год. 8. четврт год. 4. дин.; ван Србије 10 бор. или 20 дин. у злату. Претплата и све што се тиче администрације шаље се **Р. Ј. Одавићу**, власнику, Капетан Мишина 8.

Власник и уредник *Р. Ј. Одавић*, Капетан Мишина ул. 8. Краљевско-Српска Државна Штампарија